Російсько-український словник сталих виразів

І. О. Вирган, М. М. Пилинська

1959

Опрацювання тексту Анатолія Євпака. Сайт "Російсько-українського словника сталих виразів": www.rosukrdic.ho.ua

Останнє оновлення 05.07.2008

Від авторів

Потреба на російсько-український словник сталих виразів зайшла в нас давно та й давно. Певне, ще тоді, як уперше твори російської літератури перекладалися українською мовою. Вкрай гостро, й дедалі все гостріше, цю потребу відчувають не тільки перекладачі, а й працівники газет, журналів, видавництв, радіомовлення, телебачення... Та й письменники, особливо молоді. Та й просто аматори українського слова.
Маючи на думці бодай частково зарадити лихові, ми й узялися скласти цього словника. Звичайно, ми знали, що перед нами постануть неабиякі труднощі. Адже, як відомо, фразеологічні багатства української мови досі не те що не впорядковані, а й не всі зібрані. Не набагато більше зроблено щодо цього й у російській фразеології.
А втім, по тлумачних словниках російської мови, по російсько-українських та українсько-російських загальних, а також у кількох коротеньких фразеологічних словниках, що виходили за різних часів, фразеологічного матеріалу є чимало.
Чималенько такого матеріалу (з письмових та усних джерел) назбиралося за довгі роки й у нас.
Отож ми й поклали собі повибирати усе, на нашу думку, найцінніше та найпевніше, звести його докупи й упорядкувати.
Іноді, а саме в тих випадках, коли на якийсь російський сталий вираз чи фразеологічний зворот немає або нам не вдалося відшукати українського відповідника, ми вдавалися до описових засобів. Те саме робили й тоді, коли на український сталий вираз чи фразеологічний зворот бракує або, знов же таки, ми не могли відшукати відповідника російського.
Часом до російського сталого виразу, приказки, фразеологічного звороту, крім українського відповідника, додається ще й своєрідний описовий, образно-поетичний, до певної міри усталений вираз чи зворот. Або й кілька. Наприклад, до «бесчисленное множество»: «як цвіту по весні весняного; як зір на небі; як сміття» тощо, хоч і в російський мові є такі самі чи подібні звороти.
З практичних міркувань виходячи, подаємо в нашому словнику де-не-де й окремі звороти з прийменниками, включаємо дещицю і з керування дієслів та інших частин мови, а також поодинокі словосполучення й лексеми російської мови типу «сделать возможным что», «продолжающийся (продолжавшийся) несколько часов», «поперечная полоса» і под., що до них в українській мові, крім таких же чи аналогічних описових висловів, двослівних, трислівних позначень, маємо — часто або в певних лише випадках уживані — й однослівні відповідники: «уможливити що», «кількагодинний», «пересмуга», як і навпаки: «участвовать» (принимать участие в чем)» — «брати участь»; «новолуние» — «новий місяць, молодик» (а не «новомісяччя»). Отже, вміщаємо в словнику почасти й такий матеріал, що, строго кажучи, до фразеології в стислому значенні слова не належить, але становить певний суто практичний інтерес.
Словник побудовано за таким принципом: на чільному місці стоїть головне слово фразеологічного звороту чи групи зворотів. А самі звороти розміщено під цим словом в алфавітному порядку. Приміром, «авось да небось» слід шукати під словом «авось». Прийменникові конструкції для зручності користування словником в окремі групи не виділено, а подано їх при відповідних головних словах цих конструкцій.
Щоб було ясніше, який стилістичний відтінок має той чи той фразеологічний зворот, перед багатьма з них у круглих дужках зроблено відповідні позначки. Наприклад, при фразеологізмах книжного характеру: (книжн.); з іронічним, жартівливим, зневажливим, глузливим і т. ін. забарвленням: (ірон.), (жарт.), (зневажл.), (глузл.) тощо.
Коли якесь слово у фразеологічному звороті чи синтаксичній сполуці має певний рівнозначний відповідник (чи й кілька), ми його (чи їх) ставимо в круглі дужки поряд першого. Як от: «теревені (дурниці) правити (городити)»; «наказати (наверзти, намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни».
Коли у фразеологічному звороті якесь слово чи його частина (наприклад, морфема) не обов'язкові, то вони стоять у квадратних дужках. Приміром: «коли [це] глядь; сподіватися (покладати надію) на щастя (на дастьбі [г])».
Більшість сталих зворотів заілюстровано прикладами з фольклору, з творів класиків української літератури та з творів сучасних письменників, а подекуди з висловів, що ми їх за різних часів і в різних місцевостях позаписували безпосередньо з народних уст. А як коли ми брали їх із наявних джерел, зокрема із Грінченкового словника.

Складачі, 1959 рік

А, альфа | *Кто сказал а (альфа), тот должен сказать и бе (бета)* – сказав а, кажи й бе; хто каже альфа, нехай каже й бета; взявся до діла, то й роби. [Чого ж ти замовк?.. Сказав а, кажи й бе. *З нар. уст.* Хто каже альфа, нехай каже й бета, — байдуже промовив Сойка… Тудор.] | *От а до зет* – від а до зет; від а до я; від початку до кінця; від краю до краю. | *Альфа и омега (книжн.)* – альфа і омега; початок і кінець. [Він альфа і омега, Початок і кінець. Українка.] | *От альфы до омеги (книжн.)* – від альфи до омеги; від початку до кінця; від краю до краю.

Абсолютно | *Абсолютно всё, все. – (те саме, що) Решительно всё, все. Див. решительно.*

Абсурд | *Доводить, довести до абсурда* – доводити, довести до абсурду (до нісенітниці, до безглуздя). | *Казаться, показаться абсурдом* – здаватися, здатися (видаватися, видатися) абсурдом (нісенітницею, безглуздям); скидатися на дурницю (на нісенітницю, на безглуздя); відгонити дурницею (нісенітницею, безглуздям). [Ти щось таке оце говориш… скидається на дурницю. *З нар. уст.*]

Авангард | *Быть в авангарде* – бути в авангарді, бути попереду (в перших лавах); вести перед. [Його бригада завжди і в усьому вела перед. Збанацький.]

Аванс | *Авансом шлю благодарность (фам.)* – наперед дякую. | *Давать, делать авансы (перен.)* – давати (подавати) надію, давати обіцянку; обіцяти; обіцятися. [Ой кум до куми залицявся, Посіяти конопельки обіцявся. *Н. п.*] | *Погасить аванс* – сплатити аванс. | *Получать, получить что-либо в виде (в качестве) аванса (авансом)* – одержувати, одержати (діставати, дістати) що як аванс (авансом, наперед).

Авантюра | *Пускаться, пуститься в авантюры* – іти, піти (пускатися, пуститися) на авантюри; вдаватися, вдатися до авантюр.

Авария | *Потерпеть аварию* – зазнати аварії; *(перен. глузл.)* піймати (вхопити, схопити, з'їсти) облизня. [Сотник, схопивши облизня в Трибуналі, поліз скаржитись королеві. *Панч.*]

Авось | *Авось, авось-либо* – може; може чи не; може-таки; (а)чей ((а)чень). [Здавалося, що й погасла вже, але ж насправді ще жевріла, як жарина в попелі, надія мужича, що може ж таки. *Головко.* Вийди, вийди, дівчинонько, вранці по водицю. Ачей же я надивлюся на плахту-дрібницю. *Н. п.* Та що ж, думаю собі, чей же й на мене якийсь дрібний карась набіжить… Українка. Неси ж мене, коню, по чистому полю, Як вихор, що тутка гуляє. Ачень утечу я від лютого болю, що серце моє розриває. Франко.] | *Авось да небось; авось, небось да как-нибудь* – нехай та мабуть; мабуть та нехай; либонь та може; якось [то] воно буде, якось та вийде. [Нехай та мабуть до добра не доведуть. *Пр.* Мабуть та нехай — недобрії люди. *Пр.* На либонь та може покладатися негоже. *Пр.*] | *На авось* – на щастя; навмання; на відчай; на пропаде; на щасливого долю; на дастьбі(г); на гала(й) на бала(й). [Роби та розум у голові держи, а на щастя й абихто зможе. *Пр.* Пустив на одчай. *Сл. Ум.* Пішов на галай на балай. *Пр.*] | *Надеяться на авось* – сподіватися (покладати надію) на щастя (на дастьбіг); сподіватися, що все буде гаразд, покладатися на те, що якось воно буде.

Авторитет | *Завоевать авторитет* – здобути авторитет (повагу). | *Подмоченный авторитет (ирон.)* – підупалий (щербатий, сумнівний) авторитет. | *Пользоваться большим авторитетом* – бути дуже (вельми) авторитетним; мати великий авторитет (велику повагу). | *Приобрести авторитет* – здобути (придбати) авторитет (повагу); зажити авторитету (поваги); *(ірон.)* вбитися в авторитет (повагу). [О, то битий жак — не вспів місця пробить, а вже, бач, як у людську повагу вбився. *З нар. уст.*] | *Уронить свой авторитет* – принизити (знизити) свій авторитет.

Агнец | *Невинный агнец* – невинне (безвинне, безневинне) ягня (ягнятко); ягня (ягнятко). | *Прикидываться, прикинуться агнцем (ирон.)* – прикидатися, прикинутись ягням (ягнятком); удавати, удати [з себе] ягня (ягнятко).

Агония | *Быть в агонии* – бути в агонії (в останніх корчах); доходити; конати (часувати). [В останній агонії смертника Сахно ще раз повернула руль — ближче до урвища. Смолич. І навіть не віриться, що є іще війна на землі, що нелюдська злоба в останніх корчах цідить ріки людської крові… Стельмах. Уже доходить дитина. *Сл. Гр.* Подвір'я вже спустіло. Лиш де-не-де ще конали поранені, б'ючись у тванюці. Гончар. І серце соколиці, часуючи, долічувало ще одну, останню свою хвилину, яку судилось їй прожити в добрих, козацьких руках. Ільченко.]

Адам | *Адам согрешил, а мы вздыхаем* – адам з'їв кисличку, а в нас оскома на зубах. *Пр.* Адам з'їв кисличку, а нас оскома напала. *Пр.* | *В костюме Адама (образн. шутл.)* – у костюмі (одязі, одежі) Адама; в Адамовім (-ій) костюмі (одежі); *(нар.)* в чому (як) мати народила (спородила). [Голий як мати народила. *Пр.*] | *От Адама; начиная с Адама* – від Адама; від Адама (від початку світу) починаючи (почавши); *(нар.)* від батькового батька

починаючи (почавши). | *Совлечь (скинуть) [с себя] «ветхого Адама» (церковнослав.)* – скинути (струсити) [з себе] «ветхого Адама»; збутися, позбутися (позбавитися) старих гріхів (забобонів); визволитися від старих гріхів (забобонів).

Адвокат | *Быть адвокатом* – бути адвокатом; адвокатувати. | *Плохой адвокат* – поганий (кепський) адвокат; *(давн. глузл.)* брехунець.

Административный | *В административном порядке* – адміністративним порядком; в адміністративному порядку; адміністративно.

Адов | *Адово отродье* – пекельний (бісової душі) вилупок; сатанинський виплодок; *(збірн.)* пекельне (бісове) кодло; пекельні діти. [Ах ти, пекельний вилупок! *Сл. Ум.* Ну, що ж! Бог милостив! Пекельне кодло розженем ми Соломоновим ключем. *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Адский житель – (те саме, що) Адово отродье. Див. адов.* | *Исчадие ада – (те саме, що) Адово отродье. Див. адов.*

Адрес | *Говорить в чей-либо адрес* – говорити на чию адресу; говорити на адресу кого, чого; на чию сторону казати. | *Обращаться не по адресу* – звертатися не на ту адресу, не за адресою; *(ірон.)* не туди потрапити; не в ті двері зайти; не в ті ворота заїхати. [Та що ти на мене набріхуєш! Не на ту напав, не туди потрапив. *З нар. уст.* Не в ті ворота заїхали. Пустіть! Головко.]

Адский | *Адская жара* – пекельна жарота; страшенна спека ((с)пекота); спека, як у пеклі. [На подвір'ї спека, як у пеклі. Коцюбинський.] | *Адская скука* – нестерпна (нестерпуча, страшенна) нудота (нудьга). | *Адская тьма* – пекельна (теменна) тьма (темрява). | *Адский житель – Див. адов.*

Ад | *В доме сущий ад* – у хаті (в домі) як у пеклі; у хаті (в домі) страшенний (несусвітенний) шарварок; у хаті (в домі) страшенна (несусвітенна) колотнеча; *(образн.)* хата пеклом пахне. [Колотнеча в хаті набирала загрозливого характеру. Ле. Де лиха жінка, там хата пеклом пахне. *Пр.*] | *В душе ад* – в (на) душі як у пеклі. [Мати лежить на смерті, а тут ще й хату бісові зайди спалили, й корову взяли — в душі як у пеклі. *З нар. уст.*] | *Житель ада* – пекельник. [Пекельнику, як ти сюди пробравсь? *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Исчадие ада – Див. адов.*

Азарт | *Входить, войти в азарт* – розпалятися, розпалитися; розогніти; входити, ввійти в азарт. [Цур їм! Не розпалюйся, не говори хітко: бач, як забиває тобі дух. Старицький.] | *С азартом* – з азартом; розпалившись; розогнівши. [Грицько як ухопив його за барки, розогнівши,— насилу відтягли. *З нар. уст.*]

Азбука | *Азбука — к мудрости ступенька* – азбука — до мудрості драбина. *Пр.* Азбука — перший щабель до науки. *Пр.* | *Азбука наука, а ребятишкам бука* – не йде наука без бука. *Пр.* До науки служать і буки. *Пр.* Доки не намучиться, доти не научиться. *Пр.* Без муки нема науки. *Пр.*

Аз | *Аза в глаза не знает – (те саме, що) Ни бельмеса не знает. Див. бельмес.* | *Ни аза (не понимать)* – ні бе, ні ме; ані бе; нічогісінько не розуміти; ні аза ні буки. [Не розумію ні бе, ні ме. *Пр.* Я ще не знаю ні аз ні буки, Дайте мені граматку в руки. *Фольк.*] | *Повторять азы* – повторювати ази; повторювати від (з) азбуки (абетки) почавши; повторювати від (з) [самого] початку. | *С азов начинать* – починати з азів (з азбуки); з самого початку починати. | *Сперва аз да буки, а там — и науки* – спершу аз та буки, а тоді вже й до науки. *Пр.*; *(перен.)* Не терши, не м'явши, не їсти калача. *Пр.*

Ай | *Ай-ай!* – гай-гай!; овва!; ай-ай! [Гай-гай! Побила мене лиха година та нещаслива! Квітка-Основ'яненко. Овва! такі гро-о-ші… Шумило.] | *Айда…* – от так…; та й… [Оттак наші, знай! Квітка-Основ'яненко. А, та й браві ж молодці! Що твої чигиринці. Шевченко.]

Аккуратно | *Аккуратно сделать что-либо* – акуратно (чепурно, зграбно) зробити що; *(образн.)* як з воску вилити.

Акцент | *Говорить с акцентом* – говорити з акцентом; говорити із своєрідною (нечистою) вимовою; вимовляти слова по-своєму (нечисто). [Але боюсь, що моя нечиста вимова вразить вашу любов до рідного слова. Смолич.] | *Сделать акцент на чём; ставить акцент на что – Див. ударение.*

Акция | *Его акции пали (перен.)* – його акції впали; його вага (значення) впала (-о); він утратив вагу (значення); він спустився до низин; він пішов униз; *(нар.)* Зійшов ні в честь, ні в славу. *Пр.* | *Его акции поднимаются, поднялись (перен.)* – його акції йдуть, пішли вгору.

Алтарь | *Возложить (принести) на алтарь отечества (книжн.)* – покласти (принести) на вівтар вітчизни (батьківщини, рідного краю); жертвувати вітчизні (батьківщині, рідному краю).

Алтын | *Не было ни гроша, да вдруг алтын* – не було й крихти, аж тут — хлібина. *Пр.* Із

грязі у князі. *Пр.* Не було в куми запаски, аж глядь — кума в плахті походжає. *Пр.* Упав у гаразд, як муха в сметану. *Пр.* Упав у добро, як у тісто. *Пр.* | *Нет ни алтына; ни алтына за душой* – бідна душа — ні гроша. *Пр.* Вітер гуде в кишенях. *Пр.* Шаг був один — і той пропав. *Пр.* У його грошей як у жаби пір'я. *Пр.* Ні в горшку, ні в міщку. *Пр.* Ні хліба шматка, ні солі дрібка, ні страви ложки, ні води корця. *Пр.* Куди не оберни, то все дірка зверху. *Пр.*

Алчный | *Алчный человек* – зажера; ненажера; неситий; захланник; захланний; *(образн.)* несите око; ненажерливе серце. [Убогому мало що бракує, а захланному всього. *Пр.* Свята та Божа! Весь би світ обдерла, таке ненажерливе серце… Старицький.]

Алчущий | *Алчущие и жаждущие правды (библ.)* – прагнучі і жадні (жадаючі) правди.

Аляповато | *Аляповато сделанная вещь* – незграбно (грубувато) зроблена річ; заглемездок. [Чи ти їх у рукавицях робив? Не ложки, а якісь заглемездки. *З нар. уст.*] | *Аляповато сделать что-либо* – незграбно (грубувато, розляпувато) зробити що; зляпати (зглемездити) що; *(нар.)* як у рукавицях зробити що.

Амбиция | *Впасть в амбицию* – вдатися (вломитися, загнатися) в амбіцію (в гонор); показати свій гонор; образитись. | *Задеть амбицию чью-либо* – вразити (зачепити) самолюбство чиє; образити когось; *(нар.)* зачепити возом кого. | *На грош амуниции, а на рубль амбиции* – на гріш амуніції, на десять амбіції. *Пр.* Хоч денежка в каптані, та на сто рублів чвані. *Пр.* На копійку роботи, а на карбованець чвані. *Пр.* Діла на копійку, а балачок на карбованець. *Пр.* На гривеник покупки, а на карбованець крику. *Пр.* | *Он с амбицией* – він із гонором; він гонористий (гоноровитий); він високо несеться.

Америка | *Америку открыл! (ирон.)* – відкрив Америку!; *(нар.)* Диво — на березині бруньки!

Аминь | *Аминем квашни не замесишь* – святі хлібом не нагодують. *Пр.* «Поможи, Боже!» — «А ти не лінуйсь, небоже!» *Пр.* Богу молись, а сам трудись, бо з голоду здохнеш. *Пр.* | *Тут тебе (мне и т. д.) и аминь (устар.)* – тут тобі (мені й т. ін.) й край (капут, гак, амінь). [Вже тут мені амінь, — каже, — та зложив руки навхрест та й умирає. Стефаник.]

Амур | *Амуры, амурные похождения (часто шутл.)* – амури; амурні авантюри; зальоти; залицяння; женихання.

Аналогия | *По аналогии с чем* – за аналогією (з аналогії) до чого; аналогічно до чого; подібно (відповідно) до чого; на подобу до чого. | *Проводить, провести аналогию между чем* – проводити, провести аналогію між чим; зрівнювати, зрівняти (порівнювати, порівняти) що з чим. | *Судить, заключать по аналогии с чем* – судити, робити висновок (висновувати) з аналогії до чого.

Анафема | *Будь я анафема! (устар. бранное)* – хай я буду проклятий!; проклін на мене! [Проклін на мене, я мовчать не вмію! Українка.] | *Предавать, предать анафеме кого (церк. книжн.)* – оголошувати, оголосити анафему кому; віддавати, віддати анафемі (прокляттю) кого; проклинати, проклясти (виклинати, виклясти) кого; вирікати, виректи анафему (клятьбу) кому; накладати, накласти анафему (клятьбу) на кого. [Ви прокляли? А знаєте ж ви, за що? Українка.]

Ангел | *Ангел за трапезу! (устар.)* – хліб та сіль! [Олеся: Хліб та сіль! Влас: Милості просимо. Садовіться в нас. Кропивницький.] | *Ангел тьмы* – злий дух; нечистий. [Надав мені нечистий встрять у се діло. *Пр.*] | *На людях ангел, а дома чёрт (бес)* – між людьми ангел, а дома чорт. *Пр.* На людях ягня, а дома вовк. *Пр.* Перед людьми святий, а дома — бісові рідня. *Пр.* На людях гуляка, а дома собака. *Пр.* | *Строить из себя ангела* – удавати з себе ангела (святого та Божого, святу та Божу); ангелом себе становити. [Перед людьми вдаєте з себе святого та Божого, а наодинці — бісові рідня! Кропивницький.]

Антимония | *Разводить, развести антимонию (фам.)* – теревені городити (правити); *(образл.)* молоти, як порожній млин; товкти воду в ступі. [Нехай сусіда цим живе, Товче… як знає, воду в ступі… *Лукаш, перекл. з Гете.*]

Ан | *Ан глядь* – коли [це] глядь (глип); аж (коли) гульк (зирк); зирк — аж… [Коли глядь — уже сонця ясного нема… Олесь. Аж гульк — і сам попавсь в сільце. Глібов. Зирк — аж і вовк-панібрат біжить. Казка.] | *Ан нет* – ба (та) ні; аж ні. [Гадав я — знаю вас, аж — ні, виходить. Дмитерко.]

Апельсин | *Разбирается в этом (понимает в этом, знает толк), как свинья в апельсинах (вульг. ирон.)* – знається свиня на перці. *Пр.* Тямиш, як свиня в дощ (як свиня в апельсинах). *Пр.*

Апломб | *Говорить, держаться с апломбом* – говорити; поводитися (триматися) з апломбом (самовпевнено, згорда, пишаючись). | *У него не хватает апломба* – йому бракує апломбу (самовпевненості).

Апогей | *В апогее славы* – в апогеї (на вершині, на вершку, на верхів'ї) слави. | *Дойти до апогея; достигнуть апогея* – дійти апогею (вершини, вершка, верхів'я); досягнути, досягти апогею (вершини, вершка, верхів'я); стати на верхів'ї.

Апоплексический | *Апоплексический удар* – апоплексичний удар; *(нар.)* грець.

Аппетитный | *Аппетитная бабёнка (вульг.)* – лакома (смачна) молодичка (жіночка). | *Аппетитная вещь* – ласа (ласенька) річ.

Аппетит | *Аппетита нет у кого* – апетиту нема в кого; нехіть до їжі (до їди) в кого; не їсться кому; на їду не йде кому; на їду не бере кого; не береться їда кого; охоти до їди (до їжі) не має хто; не йде на ум (на думку, на душу) їда (їжа, страва) кому; душа не приймає. [Не їсться, не п'ється, і серце не б'ється… Шевченко. Не йде на ум ні їда, ні вода, коли перед очима біда. *Пр.* Їв би очима, та душа не приймає. *Пр.*] | *Аппетит приходит во время еды (перен.)* – апетит приходить під час їжі; апетит з їдою прибуває; що більше маєш, то більше прагнеш. | *Болезненный аппетит* – їстовець; проїсть; ненажер; хворобливий апетит. | *Отсутствие аппетита* – нехіть до їжі (до їди); бракує апетиту. | *Приятного аппетита!* – смачного! | *Прошёл аппетит* – перехотілося (відхотілося) їсти. | *Разыгрался аппетит на что (перен.)* – взяла охота до чого; приспіло до аж-аж (до жаги); *(образн.)* аж слина (слинка) потекла (котиться). | *С аппетитом* – з апетитом; усмак. [Перший шматок з'їси усмак, а другий уже не так. *Пр.*] | *Сильный аппетит* – великий апетит; жадоба; *(образн.)* й шкура горить (говорить) до їжі; вола з'їв би. [Така жадоба — вола б із'їв. *З нар. уст.*] | *Умерить кому аппетит* – вгамувати (збити) кому апетит (охоту, жадобу).

Арап | *Заправлять (запускать, строить арапа) (шутл.)* – арапа підвозити, підвезти; завдавати, завдати дурня кому; харамана гнути (пускати) кому; *(образн.)* підголити кого; підвозити, підвезти воза кому; туману (ману) пускати кому. [Бо як стане тобі бувало словами мастити та харамана пускати, то тоді навіть і самого рабина в дурні пошиє. Федькович.] | *Играть на арапа* – грати навмання (без грошей). | *Попасть куда на арапа* – дістатися куди зайцем (дурницею, на дурничку).

Аркан | *В одном кармане вошь на аркане, в другом блоха на цепи* – шапка бирка, зверху дірка, а в кармані воша на аркані. *Пр.* У кишені — тарган та блоха, в хліві — ратиці та хвіст. *Пр.* В одній кишені пусто, а в другій — нема нічого. *Пр.* Тільки душа, а в кишені ні гроша. *Пр.* У кишені вітер гуляє. *Пр.* | *Его на аркане (арканом) не затянешь (перен.)* – його й на аркані (арканом, на налигачі, волоком, волом) не затягнеш; його й силоміць не затягнеш; його й на аркані (арканом, на налигачі, волоком, волом) тягни — не піде; його нічим не приневолиш. [Та от лихо, що з кишені вони [гроші] горобцями випурхують, а назад їх і волоком не затягнеш… Коцюбинський.] | *Тянуть арканом к чему (перен.)* – тягти на аркані (силоміць) до чого; силувати (неволити, приневолювати) до чого.

Аромат | *Издавать аромат* – пахнути; пахтіти; душіти; видихати пахощі; *(поет.)* дихати пахощами (цвітом). [А квітки в траві пахтіли, Степ, як море, хвилювавсь… Олесь. Цвіли яблуні, тихе повітря дихало пахощами. Коцюбинський.]

Артель | *Артель атаманом крепка* – отаманом артіль держиться. *Пр.* Артіль отаманом міцна (кріпка). *Пр.* Отаманом турма кріпка. *Пр.* | *Артельная каша лучше* – в гурті і каша їсться. *Пр.* | *Артелью хорошо и недруга бить* – гуртом і чорта побореш. *Пр.* Дружній череді вовк не страшний. *Пр.*

Артист | *Артист на все руки* – митець (майстер, мастак) на все (на всячину). [Митець на все, та ледащо. Номис.] | *Артист на что (ирон.)* – митець (майстер, мастак) на що, до чого, робити що. Майстер читати, писати й з горшків хватати. *Пр.* | *Артист своего дела (в своём деле)* – митець (мастак) у своєму ділі (у своїй справі), свого діла (своєї справи); митець (мастак) робити що. [Ти співать мастак веселий. Глібов.]

Архив | *Сдать в архив кого, что (перен.)* – здати до архіву (в архів) кого, що; усунути [геть] кого, що; *(опис.)* визнати застарілим (негодящим) кого, що; *(образн.)* викинути на смітник (на звалище) кого, що. [Як ви можете так спокійно? Се ж значить, здати себе в архів? Орест.]

Аршинный | *Писать аршинными буквами* – писати «горобцями» (аршинними літерами). [Нащо ти такими «горобцями» листа пишеш? — Так бабуся ж дуже недобачають. *З нар. уст.*]

Аршин | *Будто (словно, точно) аршин проглотил* – наче (неначе, як, мов, немов, ніби) аршин проковтнув. [Ввійшов Антосьо до хати і важно-переважно поклонився, наче аршин проковтнув і не може голови зігнути… Свидницький.] | *На свой аршин не меряй* – не міряй своєю міркою (своїм аршином, на свій аршин); не рівняй усього до себе. [Не мір мене своєю міркою, бо я й у більшу влізу. *Пр.* Не міряй всіх (всього) на свій аршин. *Пр.*]

Атрибут | *Атрибуты власти* – атрибути влади; *(істор.)* клейнод[т]и. [За милу все терять

готові: Клейноди, животи, обнови… Котляревський.]

Аукнуться | *Как (каково) аукнется, так (таково) и откликнется* – як гукаєш (гукнеш), так і одгукається (одгукнеться). *Пр.* Як гукають, так і відгукуються. *Пр.* Як зовуть, так і озиваються. *Пр.* Як стукне, так і грюкне. *Пр.* Як ви нам, так і ми вам. *Пр.* Як сірка годують, так він і гавка. *Пр.*

Аукцион | *Продавать, продать с аукциона (устар.)* – продавати, продати з аукціону (з торгів, з молотка); цінувати, поцінувати; *(зах.)* пускати, пустити на ліцитацію (на бубон); зліцитувати. [Ой, горенько ж та лишенько тяжке: теличку, та ще й первісточку цінують… Кропивницький. Хату пустили на ліцитацію. Франко.]

Ахинея | *Ахинею нести* – теревені (теревені-вені) правити (точити, гнути); нісенітницю (дурницю, всяку всячину, не знати що, курзу-верзу) плести (верзти, правити…); плетеники плести; нісенітниці вигадувати; казна-що патякати; наказати (наверзти, намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказати на вербі груш; смаленого дуба плести. [Як почав теревені правити… Казка. Тут треба щось робити, а не теревені-вені правити. Коцюбинський. Наказав на вербі груш. *Пр.*]

Ахнуть | *Ахнуть кого, по чём (фам.)* – бахнути (бухнути, гахнути, тарахнути, трахнути) кого, в що (по чому). [Яким тарахнув кулаком по столу. Н.-Левицький. Це ви, пане, трахали в стінку? *Сл. Гр.*] | *Ахнуть не успел* – не встиг (не вспів) ахнути (охнути); ніколи було й ахнути (охнути, ойкнути); і не моргнув; і не оглянувся. [Висадив його на віз так хутко, що ніколи було й охнути. Мартович.]

Аховый | *Аховый парень* – шибайголова; шибеник; такий, що ну-ну; рішучий; на все здатний. | *Дело аховое* – погана (кепська) справа; погане (кепське) діло; справи стоять погано (зле, кепсько); становище скрутне (прикре). [А як тільки людина починає вилискуватись, то вже кепська справа. Українка.]

Ахти | *Ахти мне* – ой лишенько (лишечко) [мені]; ой горенько [мені]. [Ой, лишечко: женуть у неволю… Тулуб.] | *Не ахти как* – не дуже [то]; не дуже добре; не надто; не з так; не вельми; поганенько; абияк; так собі; не що й. [Так уже й не здивуйте: в нас усе абияк: не те, що у вас, у Чигирині. Шевченко.] | *Не ахти какой* – не дуже [то]; не дуже добрий; поганенький; абиякий; такий собі. [Одежа на ньому абияка… Квітка-Основ'яненко.] | *Не ахти мне (ему, нам…)* – мені (йому, нам…) не дуже добре (поганенько); мені (йому, нам…) не солодко (не мед, не з медом, не медяно). [І вона, згадав я, поневіряється, бідна, в наймах, і їй не з медом… Коцюбинський.]

Ах | *Ах, да* – а, до речі; ах, так; стривай. | *Ахи да охи* – ахи й (та) охи; айкання та ойкання; ай-ай та ой-ой. | *Ах, кстати* – ага, до речі; а, до речі. | *Увы и ах!* – на жаль!; жаль та й жаль!; та ба!; гай-гай!; леле!; шкода! [Гай-гай! не поможе милий Боже і воскова свічка. Кропивницький. Леле! І в мить одну поласивсь? Старнцький.]

Баба | *Баба с воза, кобыле легче* – баба з воза, кобилі легше. *Пр.* Тарах баба з воза (з коліс), кобилі (на колеса, колесам, коням, возові) легше. *Пр.* | *Бабье дело* – жіноча (бабська) річ; жіноче (бабське) діло. [Жіноча річ коло печі, а нам, козакам, чарка та шабля. П. Куліш.] | *Бабье лето* – бабине літо; погожа (погідна) підосінь. | *Бабьи сказки* – дурниці; нісенітниці; *(образн.)* Рябої кобили сон. *Пр.* Брех стара на покуті! *Пр.* Тоді то було, як баба була дівкою. *Пр.* Коцюба кудкудакала, помело яйце знесло. *Пр.* [Чи ти, чоловіче, сон рябої кобили розказуєш, чи дороги питаєш? Коцюбинський.] | *Бабьи сплетни* – жіночі плітки (балачки); баб'яча брехня (баб'ячі брехні); *(образн.)* Сорока сороці, ворона вороні. *Пр.* Сорока летить, а собака на хвості сидить. *Пр.* Баб'ячої брехні не об'їдеш і на свині. *Пр.* | *Бой-баба* – козир-баба; король-баба; козир-жінка; козир-молодиця. [О, та баба ж козир була. Квітка-Основ'яненко. Юнона, козир-молодиця, Юпітеру не піддалась. Котляревський.] | *Где баба, там рынок, где две, там базар* – дві баби — торг, а три — ярмарок. *Пр.* Дві баби, одна гуска — цілий ярмарок. *Пр.* | *Где чёрт не сладит, туда бабу пошлёт* – де чорт не зможе, туди бабу пошле. *Пр.* Де чорт не зможе, там баба поможе. *Пр.* Де є баба, там і чорта не треба. *Пр.* Куди чорт не поспіє, туди бабу пошле. *Пр.* То така баба, що й дідька не треба. *Пр.* | *Злая баба* – зла (люта) баба (жінка); злюка (злісниця, з'їдуха, бузувірка); яга (язя); *(образн.)* Баба сім миль із-за пекла. *Пр.* То язя з пекла родом. *Пр.* | *Каменная баба (археол.)* – баба; кам'яна баба; баба-кам'яниця; бовван; [кам'яний, камінний] мамай. [А другий — козарлюга вже в літах, досить підтоптаний, стояв, як, бува, камінний мамай на степовій могилі… Ільченко.] | *Повивальная баба (бабка) (устар.)* – баба; *(частіше з епітетом)* баба-(с)повитуха (баба-бранка, баба-пупорізка). [Баба-повитуха все днювала і ночувала в Лемішок. Н.-Левицький.] | *Сварливая баба* – сварлива баба (жінка); ґарґара; гризюка. [Коли б не стара ґарґара, а то всіх, як іржа залізо те, точить… Мирний.] | *Сделаться, стать бабой* – збабіти (збабитися); *(про багатьох)* побабіти. [Побабіли, вражі діти! Де ваш дух козачий? Старицький.] | *Сердилась баба на*

торг, а торг про то и не ведал – сердилась баба на торг, а торг того й не чує. *Пр.* Сердилась баба на торг, та й дуже, а торгові й байдуже. *Пр.* | *Скачет баба задом и передом, а торг идёт своим чередом* – скачи, бабо, хоч задом, хоч передом, а діла йдуть своїм чередом. *Пр.* | *Снежная (снеговая) баба* – [Снігова] баба; сніговий дід; сніговик. | *Сорок лет — бабий век* – сорок літ — жіночий (баб'ячий) вік. *Пр.* Як сорок літ стане — жінка в'яне. *Пр.* | *Упрямая баба* – уперта (затята, запекла, клята) баба (молодиця); *(образн.)* баба з кованим носом. *Номис.* Ти їй «голено», а вона — «стрижено». *Номис.* їй кажеш «овес», а вона каже «гречка». *Номис*

Бабушка | *Бабушка надвое сказала (ворожила)* – надвоє баба ворожила (або вмре, або буде жива). *Пр.* Баба ворожила і надвоє положила: або дощ, або сніг, або буде, або ні. *Пр.* Це ще вилами по воді писано. *Пр.* | *Бабушке расскажи* – розкажи батькові своєму лисому. *Пр.* Розкажи своїй першій. *Пр.* Знаєм і без попа, що в неділю свято. *Пр.* | *Вот тебе, бабушка, и Юрьев день* – от тобі, бабо, й Юра. *Пр.* От така ловись; от тобі (й) маєш; от така халепа. [Семен так і вдарився об поли:— От тобі маєш! Коцюбинський.] | *Хорошо тому жить, кому бабушка ворожит* – добре тому жити, чия мати вміє ворожити. *Пр.*

Базар | *Быть на базаре; покупать, купить, продавать, продать на базаре что* – бути на базарі; купувати, купити, продавати, продать на базарі що; базарувати, побазарувати, убазарувати що. | *Устраивать, устроить базар (перен.)* – зчиняти, зчинити ґвалт (галас, лемент, гармидер, рейвах). | *Что это [у вас] за базар? (фам.)* – що це [у вас] за базар (за ярмарок)?; що це [у вас] за ґвалт (гармидер, лемент, галас, рейвах)?

Бай | *Иди бай-бай (баиньки)* – іди спатки (спатоньки, спатуні, спатусі). [Іди, доцю, спатусі на біленькій подусі! *З нар. уст.*]

Баклан | *Велик баклан, да есть изъян* – великий дуб, та дуплинастий. *Пр.* Голова (головешка) велика, а розуму мало. *Пр.* Високий, як дуб, дурний, як пень. *Пр.* Високий, як тополя, а дурний, як квасоля. *Пр.* Великий, як світ, а дурний, як кіт. *Пр.*

Баклуши | *Бить баклуши, баклушничать* – байдики (байди, баглаї) бити; байдикувати (байдувати); бомки стріляти (бити); гулі правити; гаяти час; ледарювати; дармувати. [Ми ж тут удвох, та ще он місяць байдикує у небі. Минко. Ниньки святої Домки; хто не хоче робити, той стріляє бомки. *Сл. Гр.*]

Баклушничать | *Перестать баклушничать* – перебайдикувати (перебайдувати). [І коли ти вже перебайдикуєш, сину, за розум візьмешся? *З нар. уст.*]

Балаганный | *Балаганный актёр, шут* – ко[у]медіянт, блазень. | *Балагурить – (те саме, що) Точить балы, балясы. Див. балы, балясы.*

Балаган | *Это что за балаган?* – що це за балаган (блазновище, комедіянство)?

Балалайка | *Бесструнная балалайка* – (*про базіку, лепетуна)* Талалай; торохтій; пустомолот; балаболка (балабун); балакай. [За білою березою талалай плеще. Загадка. Це той балабун, що торік у нас був. *Сл. Яворн.*]

Баловень | *Баловень судьбы, счастья* – пестун у долі; улюбленець (милованець, плеканець, пещенець) долі; таланник, таланниця; щасливий; щасливець; щасниця. Щасливому шастя (щаститься). *Пр.* Як вродилась щасниця, то поправиться й п'яниця. *Пр.*

Балы, балясы | *Точить балы, балясы* – ляси (баляси, баляндраси) точити (розпускати); баляндрасити; теревені правити (точити, гнути); теревенити; плетеники плести. [Лежать собі, повисипляються та точать один одному баляси з баляндрасами. Мирний. Ніколи мені з вами теревені правити… Д. Бедзик.]

Бал | *И кончен бал (перен.)* – вже й по гулянці; та й по справі; та й уже; та й край; і кінець. | *Проводить время в балах, ездить по балам, гулять, пиршествовать* – бенкетувати; балувати (балювати). [А що ж то я? Ось що, добрі люди: Я гуляю, бенкетую В неділю і в будень. Шевченко.] | *Устраивать бал* – бенкет (гульбище) справляти. [Коли ж ви будете бенкет справляти, Згадайте мертвих словом жалібним… Олесь.]

Бамбуковый | *Поставить кого в бамбуковое положение* – загнати кого на слизьке; посадити кого на лід; призвести кого до скруту. [Ось так на лід їх посадім. Котляревський.]

Банкротство | *Организовать злостное банкротство,* – завмисне збанкрутувати. | *Претерпевать банкротство* – зазнавати, зазнати банкрутства (краху); банкрутувати, збанкрутувати, збанкрутитися. | *Приводить, привести кого к банкротству* – приводити, привести кого до банкрутства; завдавати, завдати кому банкрутства; *(ірон. глузл.)* вивернути кому кожуха.

Банный | *Пристал как банный лист* – причепився, як реп'ях [до кожуха]. *Пр.* Прилип (пристав) [до мене], як шевська смола до чобота (до п'яти). *Пр.* Прилип, як до Ґандзі Пилип. *Пр.*

Баня | *Задать баню кому* – нагріти чуба (чуприну) кому. [Нагрів і нам ти чуприну, Як сам здоров знаєш… Г.-Артемовський.]

Барабанщик | *Отставной козы барабанщик (ирон.)* – п’яте колесо до воза; собаці п’ята нога.

Бараний | *Согнуть (скрутить) в бараний рог* – скрутити геть; скрутити в баранячий ріг; зігнути як (в) дугу; зігнути в каблук; на порох (на табак, на т[к]абаку) стерти (зім’яти). [Літа його гнуть у каблук. Франко. Йому я ребра полічу, Зімну всього я на кабаку… Котляревський.]

Баран | *Как стадо баранов* – як бараняче стадо; як отара. | *Лупит глаза, смотрит, как баран на новые ворота* – дивиться, як теля на нові ворота (двері); витріщив очі, як цап на нові ворота; дивиться, як чорт на попа; дивиться, як кошеня в каганець; витріщивсь, як коза на різника. [Ти чого стала та задивилася, як теля на нові ворота? — визвірився до неї «наставник». Коцюбинський.] | *Смотрит бараном* – витріщив очі, як баран (як теля, як коза, як цап). | *Уперся как баран* – уперся як баран (як цап, як свиня); затявся, хоч ріж; хоч йому кіл (коляку) на голові теши (бий, городи); [так як] на пню (на пеньку) став (на пень з’їхав); цапком став; хоч вогню до нього прикладай; ти йому «стрижене», він тобі «голене». [Хоч ти йому коляку на голові теши, а він усе — дай та дай! Ну, люди!.. Грінченко.]

Барашек | *Барашек в бумажке (устар.)* – хабар; хапанка; *(застар.)* базаринка; кука в руку. [Він хапанкою живе. *Сл. Ум.* Ти базаринку любиш брати… Котляревський.] | *Барашки на воде* – баранці (зайчики, кучері) на воді. | *Барашки на небе* – баранці [на небі]; кучеряві (волохаті) хмарки. | *Барашком волосы* – кучерявий, як баран(чик).

Барбос | *Барбос барбосом (вульг.)* – мурло мурлом (мурмило мурмилом); барбос барбосом; мурляка; барбосяка; справжній грубіян.

Барин | *Большой барин* – великий пан; *(емоц.)* панюга; пан на всю губу. | *Делаться, сделаться барином* – виходити, вийти в пани (в панство); паніти, запаніти, спаніти, у (між) пани пошитися; мазатися, помазатися паном; гнути на панство. [Він не паніє. Мирний. Та твій брат, справді, бачу, у пани пошився. П. Куліш.] | *Держаться барином* – поводитись, як пан; паношитися (паношіти); паном себе становити. [Спаношів, і не приступай до нього. Франко.] | *Дожить барином до разорения* – допануватися. [Наш пан допанувався, що й очкур урвався. *Пр.*] | *Жить барином (на барскую ногу)* – паном (по-панськи) жити, паном діло жити; панувати; розкошувати; жити в розкоші (в розкошах); *(образн.)* купатися в розкоші (в розкошах). | *Мелкий барин* – невеликий пан; панок; підпанок; полупанок; недопанок; *(збірн.)* дрібне панство. [Невеликий пан, відчиниш і сам. Казка.] | *Сделаться таким барином, что…* – до(за)паніти до того, що… [Допаніли до того, що й хати підмести не зумієте. *Сл. Гр.*] | *Сидеть барином (перен.)* – сидіти згорнувши (склавши) руки, нічого не робити; присісти ручки по-панськи. [Я послав їх тобі тільки прочитать, щоб ти бачив, що я тут не склавши руки сиджу. Шевченко. А ти от сиди — присядь собі ручки по-панськи. Козланюк.]

Барон | *У всякого барона своя фантазия* – у всякого Мусія своя затія. *Пр.* Кожний блазень своїм строєм. *Пр.* Всяк по-своєму казиться. *Пр.* Хто до кого — а я до Параски. *Пр.* У всякого барона своя фантазія. *Пр.*

Барский | *Барская натура* – панська натура (вдача); панська істота. [Може його на добро й учено, та, мабуть, панську істоту не переробиш! Вовчок.] | *С барскими замашками кто* – пановитий (панякуватий, запанілий) хто; з панськими примхами хто. [Добра наче і людина була його жінка, тільки пановита дуже! *Сл. Гр.*] | *Стремиться к барской жизни* – пнутися (пхатися, дертися) в пани (панки). [Послухай мене хоч тепер, не пнися в пани, не гордуй своїм родом. Вовчок.]

Барышня | *Кисейная барышня* – тендітна (маніжна) панночка.

Басня | *Пустые басни* – пусті балачки; теревені; балаканина. [За тією балаканиною вони нічого не зробили. Кримський.] | *Соловья баснями не кормят* – соловей піснями не сит(ий). *Пр.* Слів густо, а в животі пусто. *Пр.*

Бас | *Говорить грубым басом* – говорити (бухтіти) як (мов…) у бочку (із бочки); говорити (бухтіти) як (мов…) у маточину (у жлукто). | *Говорить, заговорить, кричать, крикнуть басом* – говорити, заговорити, кричати, крикнути басом; гукати, гукнути (кричати, крикнути) як (мов…) у бочку (як (мов…) із бочки); гукати, гукнути (кричати, крикнути) як (мов…) у жлукто (як (мов…) із жлукта). [Ще я не таке скажу тобі! — гукнув як із бочки запорожець. П. Куліш.]

Батюшка | *Батюшки [мои], батюшки-светы!* – батечку мій!; батечки!; матінко (нене, ненечко) [моя]!; ой людоньки!; [ой] доленько [моя]! [А я косу розплітаю, З дружиною походжаю… Доленько моя, Матінко моя! Шевченко.]

Башка | *По башке дать, съездить кого* – головача дати кому; заїхати в голову (в макітру) кому. | *Пустая башка (бранное)* – довбня (довбешка); [порожня] макітра; кабак; бараняча голова. | *Упрямая башка* – затятий (запеклий, клятий) [чоловік]; Йому хоч кіл на голові теши! *Пр.* [Коли він такий затятий, то й я буду затятий. *Сл. Гр.* Отакий запеклий. Ні з ким не хоче розмовляти. Мішко.]

Башковитый | *Башковитый человек* – мудра голова; тямовитий (головатий, битий на голову) чоловік; *(образн.)* розуму як наклано; розумний (мудрий), ніби всі розуми поїв.

Башмак | *Быть под башмаком у жены* – бути під закаблуком (під ногами) в жінки; бути жінчиним підніжком; бути підніжком (за підніжок) у жінки; жити за жінчиним загадом (розказом); *(алегор.)* держатися за жінчину запаску; Як заставить по-курячій — Сидір кудкудакає. *Пр.* Горе дворові, де корова розказ волові *Пр.* | *Держать под башмаком кого* – держати (тримати) під закаблуком кого; водити за чуба (за чуприну) кого; бути паном кому. [Нащо тому жінка молода, кого і стара за чуприну водить. *Пр.*]

Баш | *Менять, поменять баш на баш* – міняти, поміняти так на так; *(образн.)* Бич на бич, аби могорич. *Пр.* Виміняв пасок на поясок. *Пр.* Виміняв шило на швайку. *Пр.* Міняй, свату, сліпу кобилу на носату. *Пр.*

Баю, баюшки | *Баю-бай, бай-бай, баюшки-баю* – люлі-люлі, люлі-люлечки. [Ой ну, люлі-люлі, налетіли гулі із чужої сторони до нашої дитини. *Н. п.*]

Бдительный | *Быть бдительным* – бути чуйним (пильним); пильнувати; не спати; *(іронн.)* начуватися. [Прикордонники були особливо пильні… Гримайло.]

Бегать | *Бегает как угорелый* – біга як опарений (ошпарений). | *Бегать, бежать наперегонки, взапуски* – бігати, бігти наввипередки (навзаводи); перебігатися. [За ним фрігійські воєводи Щотьху навзаводи летять. Котляревський.] | *Бегать за начальством* – крутитися (увихатися) перед начальством. | *Бегать туда и сюда* – снувати(ся); га(й)сати; ганяти; *(іноді)* сновигати. [Снуюся по хаті, тиняюсь. Барвінок. Чого ти ганяєш як навіжений! *Сл. Гр.*] | *Вечно бегать из дому (шутл.)* – справляти побігуці (побігеньки). | *От дела не бегай* – від праці (роботи) не тікай; праці не минай (не уникай).

Бегающий | *Бегающие глаза* – верткі очі. [Очі у неї зелені, маленькі, немов осокою прорізані, та верткі такі, наче хвіст у ящірки… Кониський.] | *Вечно бегающий, бегающая из дому, туда и сюда* – побігущий; побігайка (побігачка, побігуця); *(опис.)* такий, що в хаті не всидить (що хати не держиться).

Бега | *Быть, находиться в бегах* – бути втікачем; бути в мандрах (у мандрівці, на втіках). | *Отправиться в бега* – замандрувати, піти в мандри (у мандрівку); піти у свист. [Кинули сім'ю та й замандрували. Мирний. Як розвернеться на весну лист, то підемо всі у свист. Номис.]

Беглый | *Бросить беглый взгляд* – кинута (скинути, намигнути) оком (очима); мигцем глянути; кинута побіжний погляд.

Бегство | *Бегство врассыпную* – розтіч. | *Обратить в бегство кого* – повернути (погнати) навтіки (навтікача, навтіч, навтік) кого; змусити (примусити) тікати (утекти) кого. | *Обратиться в бегство* – кинутися тікати; пуститися навтіки (навтікача, навтіч, навтік); повернути (піти) од кого навтікача (навтіч); *(глузл.)* накивати п'ятами; закресати підошвами. [Петро зметикував, що непереливки, та як дремене — тільки підошвами закресав. *З нар. уст.*] | *Спасаться бегством* – тікати; рятуватися втечею; втеком тікати. Від напасті полу вріж та тікай. *Пр.* [А вона бачить, що лихо, та втеком од нього, та втеком, — та й утекла. *Сл. Яворн.*]

Бег | *На бегу* – на (у) бігу; біжучи. | *Сравняться в беге с кем* – збігти з ким (проти кого); так само швидко (прудко) бігти, як хто. [Та з таким, як ти, я ще збіжу, дарма що й у чоботях. *З нар. уст.* Куди тобі проти мене збігти? Казка.]

Беда | *Беда беду родит* – біда лихо породила (родить), а біду — чорт (чортова мати). *Пр.* Одна біда не ходить, а з дітками. *Пр.* | *Беда, да и только* – лихо (біда) та й годі. [Мачуха слухала, слухала, потім: «Лихо та й годі!.. Це вже робить не схотів, годить не схотів…» Тесленко.] | *Беда как…* – страх як… [Страх як набрид він мені отим залещанням. *З нар. уст.*] | *Беда, коль пироги начнёт печи сапожник, а сапоги тачать пирожник* – коли не пиріг, то й не пирожися, коли не швець (не тямиш), то й не берися. *Пр.* Як не коваль, то й рук не погань. *Пр.* Швець знай своє шевство, а в кравецтво не лізь (мішайсь). *Пр.* Чого не знаєш, за те й не берись. *Пр.* | *Беда на беде, бедою погоняет* – біда бідою їде й бідою поганяє. *Пр.* | *Беда научит калачи есть* – навчить лихо з маком коржі їсти. *Пр.* Навчить біда попити, як нема чого вхопити. *Пр.* | *Беда одна не ходит* – біда ніколи сама не ходить. *Пр.* Як одна біда йде, то й другую за собою веде. *Пр.* Біда біду тягне. *Пр.* Одна біда тягне за собою другу. *Пр.* Біда та й за біду зачепилася. *Пр.* Біда за біду чіпляється. *Пр.* До лиха та ще лихо. *Пр.* Біда сама не ходить, але десять за собою водить. *Пр.* Одна біда не

докучить, бо як одна заворушить, то за нею сотня рушить. *Пр.* Біда ніколи одинцем не ходить: завжди в парі. *Пр.* | *Беда одолела кого* – лихо посіло (присіло) кого; біда посіла (присіла) кого; лихо збороло (притисло, заїло) кого; біда (лиха година) зборола кого; біда притисла (заїла) кого; лихо (біда) підвернуло(а) під себе кого; лихо (біда) намогло[а]ся на кого. [Присіла йому вся біда: вже ні окріп, ні вода. *Пр.* Мати ж така слаба… Заїло лихо. Тесленко.] | *Беда постигла кого* – лихо (біда) спіткало(а) кого; лихо (біда) склало(а)ся кому; лихо спостигло (зуспіло, приспіло) кого; біда спостигла (зуспіла, приспіла) кого; прилучило[а]ся лихо (біда) з ким; лихо повелося в кого; лихо посипалося на кого; біда вчепилась в кого; біда прискіпалась до кого; лихо кому на безголі[о]в'я. [Коли б ще й йому тут не склалось лиха… Я. Куліш. Підросли діти, збулася цього клопоту, так друге лихо приспіло. Вовчок. Ходить отуди чужими селами та може прискіпалася до нього яка біда. Мартович.] | *Беда приходит пудами, а уходит золотниками* – біда та горе увійдуть пудами, а виходять золотниками. *Пр.* Упросились злидні на три дні, та чорт їх довіку не викишкає. *Пр.* До біди доріг багато, а од біди і стежки нема. *Пр.* Трудно вийти з біди, як каменю з води. *Пр.* Не так хутко загоїться, як біда скоїться. *Пр.* Не так скоро лихо вилізе, як улізе. *Пр.* Біда здибає легко, та трудно її збутись. *Пр.* Лихо швидко приходить, а поволі відходить. *Пр.* Кого вчепиться біда зранку, то держиться й до останку. *Пр.* | *Беда скоро ходит* – від біди й конем не втечеш. *Пр.* Крутнувсь та й лиха здобувсь. *Пр.* На кожному кроці чоловіка біда пасе. *Пр.* Ти від горя за річку, а воно вже на тім боці тебе виглядає. *Пр.* Ти від горя, а воно тобі назустріч. *Пр.* | *Беды* – злигодні; лиха година. | *Беды не избежать (не миновать)* – [Від] лиха (біди) не втекти; лиха (біди) не минути (не обминути, не обійти, не об'їхати); лихо не минеться; *(образн.)* Біда знайде, хоч і в піч замажся (хоч і сонце зайде). *Пр.* І на меду знайдеш біду. *Пр.* Від напасті не пропасти, а від біди не втекти. *Пр.* [В такі часи в дорогу дику Не рвись — не обминеш біди… Дорошенко. Ти плач, хоч і цілий океан-море наплач, а лиха ні обійдеш, ні об'їдеш. Свидницький.] | *Беды человека научат мудрости* – кожна пригода до мудрості дорога. *Пр.* Біда вчить розуму. *Пр.* Від біди розумніють, від багатства дуріють. *Пр.* Кому біда докучить, то й ся розуму научить. *Пр.* Хто біду має, той багато знає; хто гаразд має, той мало знає. *Пр.* Не зазнавши біди — не буде добра. *Пр.* | *Будет тебе (ему, нам…) беда* – буде тобі (йому, нам…) лихо (біда); буде лихий світ (лиха година) тобі (йому, нам…); набіжиш (набіжите…) лиха. [Схаменіться! Будьте люди, Бо лихо вам буде! Шевченко.] | *Взвести беду на кого* – накинути (прикинути) пеню кому; зводити, звести напасть на кого. [Гляди ж, шануйся! Не зводь напасті на себе. Вовчок.] | *В том-то и беда* – то-то бо й лихо (тим-то й лихо); отож-то й горе; *(іноді)* тим-то й ба; *(образн.)* не по чім б'є, як не по голові. [Ото-то й горе, що риба в морі. *Пр.*] | *Грех да беда далеко не живут* – де люди, там і лихо. *Пр.* Нема слободи без біди. *Пр.* Всюди біда, лише там добре, де нас нема. *Пр.* На всяку деревину птиця сідає, всяка людина своє лихо має. *Пр.* І на меду знайдеш біду. *Пр.* | *Грозит беда кому* – грозить (загрожує) біда кому; біда кладеться на кого; на біду кладеться кому. [Як кому на біду кладеться, то як масло в діжку. *Пр.*] | *Жди беды (берегись)!* – начувайся! [Поскаржуся я матері твоїй, Метелиці гірській, то начувайся! Українка.] | *Желаю тебе (ему, вам…) всех бед* – бодай тебе (його, вас.) лиха година (недоля) побила; бий тебе (його, вас) лиха година; безголі[о]в'я на тебе (на нього, на вас…). [Бодай же вас, цокотухи, Та злидні побили. Шевченко.] | *Жить пополам с бедой* – жити од біди пхаючи; жити лиха прикупивши. [Живе баба за діверем, лиха прикупивши. *Пр.*] | *Забыть о беде* – (*образн.)* Ударити (кинути, бити) лихом об землю. [Вдармо ж об землю лихом-журбою, Щоб стало всім веселіше. *Н. п.*] | *Из беды не выберешься* – лиха (халепи) не спекаєшся; з біди не вилізеш (не виборсаєшся); біди не позбудешся. [У таку біду вскочив, що й не виборсаєшся. *З нар. уст.*] | *Как на беду* – мов (як) на лихо (на біду); як на те; як на пеню. [А тут, як на лихо, й заробити ніде. Коцюбинський.] | *Лиха беда начало* – почин трудний. *Пр.* За початком діло становиться. *Пр.* Добрий початок — половина діла. *Пр.* Почин дорожчий за гроші. *Пр.* | *Лучше хлеб с водой, чем пирог с бедой* – лучче їсти хліб з водою, ніж буханець з бідою. *Пр.* Краще хліб з водою, як буханець з бідою. *Пр.* Лучче маленька рибка, як великий тарган. *Пр.* Як з лихим квасом, то ліпше з водою, аби не з бідою. *Пр.* Лучче погано їхати, ніж хороше йти. *Пр.* | *На беду, на свою беду* – на лихо (на біду); на лихо собі (мені); на безголі[о]в'я [собі]. [І треба ж, на біду, позаторішню весну його лихий поніс чогось на Десну. Гребінка.] | *Набраться беды* – набратися лиха (біди); зазнати (дізнатися) лиха (біди); *(образн.)* випити [добру] повну. [Іще ти вип'єш добру повну, По всіх усюдах будеш ти… Котляревський.] | *Навлечь, накликать беду на кого* – накликати (напитати, стягти) лихо (біду) на кого (на чию голову). [Ну, напитав собі біду! Н.-Левицький.] | *Наделать, натворить беды* – накоїти (наробити, натворити) лиха (клопоту, біди). [Накоїть оця гроза лиха — ох, накоїть! Кротевич.] | *Нажить беду* – набігти (доходитися) лиха

(біди). [Не ходи, мій синочку, доходишся лиха. *Сл. Гр.*] | *Наскочить на беду* – нахопитися (наскочити) на лихо (на біду); *(образн.)* попастися біді в зуби. [Попався в зуби був біді. Котляревський.] | *Не беда!* – дарма!; байдуже! [Дарма, що повість без сюжету, — Зате принаймні не без рим. Рильський.] | *Не смейся чужой беде — своя нагряде* – чужому лихові не смійся: не знаєш, що тебе жде. *Пр.* Не смійся, барило, сам кухвою станеш. *Пр.* Смішки з попової кішки, а як своя здохне, то й плакатимеш. *Пр.* Не смійся з людей нині, бо завтра люди з тебе сміятимуться. *Пр.* Що мені сьогодні, то тобі завтра. *Пр.* Не бажай другому лиха, коли й тебе скубе біда стиха. *Пр.* | *Никто беды не перебудет: одна сбудет — десять будет* – біда біду перебуде — одна згине, десять буде. *Пр.* Згине пуга — буде друга. *Пр.* | *Ох, беда, беда!* – лихо (лишенько) тяжке!; ой (ох) лихо, лихо!; ой леле [леле]! [Ой, лихо, лихо! — каже стара, зітхнувши. Мордовець. Ой, леле, леле! Битиме дідусь! *Сл. Гр.*] | *Переживать, испытывать беду* – біду бідувати; біду (лихо) приймати; біди (лиха) зазнавати; терпіти (зносити) лихо (біду). [Уже ж мені та докучило сю біду бідувати. Чубинський. Мій краю! За тебе прийнять не лякаюсь Найгіршого лиха… Кримський.] | *Пережить беду* – перебути лихо (біду); лихо (біду) перетерпіти; перебідувати; *(образн.)* переплакати лихо (біду). [Порятуй, порадь, земляче, як це лихо перебуть! Глібов.] | *Помочь беде* – зарадити (запомогти) лихові (біді). [Розривайся й начетверо, то не зарадиш біді. Козланюк.] | *Помочь кому в беде (поддержать кого)* – зарятувати (порятувати, підрятувати) кого. | *Попадать, попасть в беду* – упасти (попастися) в біду; доскочити лиха (біди); ускочити в халепу (в лихо, в біду, в напасть); влізти в біду; *(образн.)* засвататися з бідою. [Впав у біду, як курка (як муха) в борщ. *Пр.* Заплаче, — каже Гаврісаниха, — як засватається з бідою! Кобилянська.] | *Пошло на беду* – на лихо (на біду) пішлося; *(іноді)* пішло на випадок. [Як пішлося ж у дівоньці на біду… Манжура.] | *Предотвращать, предотвратить беду* – запобігати, запобігти лихові. | *Прибавка к беде* – прибідок. [Як є біда, то є й прибідок. *Пр.*] | *Придёт беда* – біда (лихо) прийде; до лиха (до біди) прийдеться. | *Причинять, причинить беду кому* – чинити, вчинити (робити, зробити, діяти, вдіяти) лихо кому; завдавати, завдати лиха кому; стягати, стягти лихо на кого; впроваджувати, впровадити в біду кого; заганяти, загнати в біду кого. [Гадалось, багато мені лиха вдієш, аж це: прийшла коза до воза. Мартович. За що мене Бог карає… чи в біду кого впровадив? *Сл. Гр.* Прикро йому, прикро дуже, що загнав нас у таку біду. Мартович.] | *Просто беда* – чисте лихо, чиста біда. [Чиста біда матері: зашмарується увесь, не доперешся. Головко.] | *Разразилась беда над кем* – впало (спало) лихо на кого (на голову чию); впала (спала) біда на кого; окошилося лихо на кому. [Не знаєш, звідки на тебе лихо впаде. *Пр.* Усе лихо од прощеної душі окошилось тільки на свійських качках. Стороженко.] | *Семь бед — один ответ* – більш як півкопи лиха не буде. *Пр.* Чи раз батька вдарив, чи сім раз — однаково [одвічати]. *Пр.* Сім бід — один одвіт. *Пр.* Чи раз, чи два — одна біда. *Пр.* Раз на світ народила мати, раз і помирати. *Пр.* | *Спасти, спастись, избавить, избавиться от беды* – вирятувати, вирятуватися з лиха (з біди, з напасті); вимотати, вимотатися з лиха (з біди, з напасті); вигорнути, вигорнутися з лиха (з біди, з напасті); визволити, визволитися з лиха (з біди, з напасті); вийти з лиха (з біди, з напасті); вилізти (виборсатися) з лиха (з біди, з напасті); збутися, позбутися (відскіпатися) лиха (біди, напасті); *(лок.)* викараскатися з лиха (з біди, з напасті); скараскатися лиха (біди, напасті); *(образн.)* втопити лихо. [Не загайся на підмозі, вирятуй з напасті. П. Куліш. Трудно вийти з біди, як каменю з води. *Пр.* Біда здибає легко, та трудно її збутись. *Пр.* Лихо, сказано, як до кого причепиться, — не одскіпаєшся! Мирний.] | *Стряслась беда над (с) кем* – впало (спало) лихо на кого; впала (спала) біда на кого; окошилося лихо на кому; лихо спіткало кого; лихо скоїлося з ким; спіткала (спобігла) напасть (лиха година) кого; лихо (біда) заскочило(а) кого. [Біда заскочила їх, як дощова хмара. Коцюбинський.] | *Что за беда!* – велике (невелике) лихо!; тільки б і шкоди!; [то] що з того!; дарма! | *Чужую беду и не посоля уплету, а свою беду и посахарив не проглочу* – чужа біда за сахар, а своя за хрін. *Пр.* Чуже лихо за ласощі, а своє за хрін. *Пр.* Чужу біду з хлібом з'їм, а своєї й з калачем не ковтну. *Пр.* | *Чужую беду руками (на бобах) разведу, а к своей и ума не приложу* – чужу біду на воді (руками) розведу, а своєї і кінця не знайду. *Пр.* Добре чуже лихо міряти — зміряй своє! *Пр.* Чуже на ніжки ставить, а своє з ніг валить. *Пр.*

Бедность | *Бедность не порок [а несчастье]* – бідність (убозтво) не порок [а нещастя]. *Пр.* Бідність — то не ганьба. *Пр.* Бідність не тратить честі. *Пр.* Старці не родяться, а робляться. *Пр.* | *Бедность одолела кого* – злидні посіли (обсіли, осіли, заїли) кого; *(образн.)* злидні розгніздились у кого. [Удову сердешну так злидні осіли, що живий жаль. *Сл. Гр.*] | *Бедность учит, а счастье портит* – щастя розум відбирає, а нещастя назад вертає. *Пр.* З бідою не знаться, щастя не знайти. *Пр.* | *Впадать (впасть) в бедность* – збідніти; зубожіти (зубожитися); дійти до вбозтва; зійти (перевестися, звестися) на злидні;

перевестися (звестися) ні на що (ні на се ні на те); зійти на біду (нанівець); *(застар.)* звестися з хазяйства; *(образн.)* звестися до нитки; *(зрідка)* зійти на пси. [Зубожився так, що нічого не має. *Сл. Гр.* Перевівся ні на се ні на те. *Пр.* До нитки звівся мій козак… Шевченко.] | *Доведённый до бедности* – зубожений. [Коли ми зійдемося знову на сій зубоженій землі? Шевченко.] | *Доводить, довести до бедности кого* – доводити, довести до убозтва (до бідування) кого; убожити, зубожити кого; біднити, збідняти, збіднити кого; *(застар.)* зводити, звести з хазяйства кого. [Дивиться баба збоку, як дідові щастить, та аж розривається з досади. Стала думати, як би звести його з хазяйства. Барвінок.] | *Жить в бедности* – жити бідно (убого, злиденно, гірко); жити при (в) злиднях (при убозтві); *(образн.)* голодні злидні годувати; решетом воду носити, а постолом добро возити. [Дуже гірко йому жилося. Казка.]

Бедный | *Бедному жениться — и ночь коротка* – як бідному (сиротині) женитися, то й ніч мала (то й день малий). *Пр.* | *Бедный-пребедный* – бідний-пребідний; бідний та пребідний; кругом бідний; *(образн.)* голий, як бубон. [Куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. Щоголів. Приїхав з дочкою та з трьома онуками голий, як бубон, не надбав там нічого… Муратов.] | *Бедный человек* – тягнибіда; нетяга. [А ще на козаку, бідному нетязі, шапка-бирка — Зверху дірка, Хутро голе, околиці біг-має… Дума.] | *Бедный чем* – бідний на що; небагатий на що; бідний чим. [Ой, — каже, — татарине, ой, сідай же ти, бородатий! Либонь же ти на розум небагатий… Дума.] | *На бедного Макара все шишки валятся* – на похиле дерево і кози скачуть. *Пр.* Бідному Савці нема долі ні на печі, ні на лавці: на печі печуть, а на лавці січуть. *Пр.* Нещасному Макарові нема талану. *Пр.* На бідного Макара і шишки летять. *Пр.* У сусіда дочок сім, то й доля всім; у мене одна, і тій долі нема. *Пр.* | *Прикидываться, прикинуться бедным* – прибіднюватися, прибіднитися (біднитися, збіднюватися, збіднитися); знебожуватися, знебожитися; *(тільки докон.)* збідкатися, розбідкатися. [Ввійшла баба в хату, збіднилась, хлипа, сіла на лаві і на добридень не сказала. Стороженко.] | *Стать более бедным, стать беднее* – побіднішати; збіднішати.

Бедственный | *Бедственное время* – лихоліття (лихівщина); лиха (чорта, злигодня, бездольна, тяжка) година; безголі[о]в'я. [Гірка гостина, коли лиха година. *Пр.*] | *Быть в бедственном положении* – бідувати (бідити); злиднюватися; горювати; поневірятися; бідкатися, гірко жити; *(образн.)* тягти біду; *(образн. ірон.)* тягти біду за хвіст. [Не кажи, коню, що я злиднюю, А кажи, коню, що я паную. *Н. п.* Горювала я з тобою і без тебе буду. Метлинський. От і в мене Івасичок десь на чужині бідкається… Мордовець. Приходиться до кінця віку біду тягти. Чубинський.]

Бедствие | *Испытать, потерпеть бедствие* – набратися (зазнати) біди (лиха, горя); зазнати злигоднів; впасти в недолю; біду (лихо) прийняти. [Тоді набрались всі сто лих. Котляревський.] | *Случилось бедствие* – сталося (скоїлося) лихо; сталася (скоїлася) біда; спіткала(о) бездольна година (лихо). [Чого ти журишся? — вона спитала тихо. — Чи плачеш ти за чим, Чи скоїлося лихо? Глібов. Пила та гуляла, поки лихо не спіткало. Шевченко.]

Бедствовать | *Не бедствую (живу хорошо)* – не бідую (не горюю); *(образн.)* не бідна головочка. [Я вже двадцять літ замужем і не бідна головочка. Дай, Боже, щоб і моїм дітям так. Барвінок.]

Бежать | *Бежать без оглядки* – бігти ((в)тікати) не оглядаючись (неоглядки, неоглядком); бігти ((в)тікати) не озираючись (необзир, необзирці); бігти ((в)тікати) без очей. [Уся купа побігла, як отара овець, побігла щосили, не оглядаючись, тікаючи від смерті. Яновський. Біжить неоглядки. Казка. Давай на Буджаки необзир утікати. П. Куліш.] | *Бежать без памяти* – бігти ((в)тікати), летіти, гнати, мчати(ся)…) не тямлячи себе (не тямлячись, не чуючи себе); бігти ((в)тікати, летіти, гнати, мчати(ся)…) не своїми [ногами]; бігти ((в)тікати, летіти, гнати, мчати(ся)…) землі під собою не чуючи (не чувши). [Я, як почула, то й полетіла вітром, не тямлячись… Старицький. Біг так, що сам себе не чув. Котляревський. Настя побігла додому не своїми. *З нар. уст.*] | *Бежать быстро* – бігти ((в)тікати) швидко (хутко, прудко, живо); гнати (гонити, гнатися); мчати(ся), летіти; *(поет.)* линути; *(розм. емоц.)* чухрати; махати; чесати; катати; мести; дмухати; стригти; *(згруб.)* лупити; чкурити; жарити; драти; *(образн.)* бігти ((в)тікати), аж падати (аж підошвами (литками) кресати); *(образн. глузл.)* в кошечу (собачу) ристь бігти. [Женуть вітри, мов буйні тури. Тичина. Ану ноги на плечі та й чухрай. Номис. Дмухнім лиш, братці, ми до неї. Котляревський. А далі аж не оглядівся.] | *Бежать вдогонку за кем* – бігти (гнати, мчати(ся), летіти) на(в)здогін (на(в)здогінці, уздогінці, удогонь) за ким, кому; бігти (гнати, мчати(ся), летіти) нагонцем за ким; гнатися (уганяти) за ким. [Ой годі ж мені за кінними братами уганяти, час мені козацьким ногам пільгу дати. Дума.] | *Бежать взапуски, вперегонки* – бігти (гнати, мчати(ся), летіти) навзаводи (навпередки). [Зирк! —

окружний біжить попереду. Я коня під боки та навзводи. Кониський.] | *Бежать во весь дух, во все лопатки, со всех ног* – бігти ((в)тікати, гнати, мчати(ся), летіти) щодуху (що є духу, скільки духу, чимдуж, на всі заставки). [Літо поспішало, гнало щодуху, летіло… Тихий. Заквітчалась і побігла чимдуж по воду. Барвінок.] | *Бежать во весь опор, во всю прыть* – бігти ((в)тікати, гнати, мчати(ся), летіти) щодуху (чимдуж, з усієї сили, навзаводи); *(образн.)* на всі жили брати. [Дивлюсь, а Петько на всі жили бере попід соняшниками. *З нар. уст.*] | *Бежать вприпрыжку* – бігти (гнати, мчати (ся), летіти) вискоком (підскоком, вистрибом, підстрибом). [Антосьо їде! — стали кричать. І вискоком за бричкою. Свидницький. Васько… помахав на прощання рукою і вистрибцем помчав у напрямі глейової гори. Байдебура.] | *Бежать, броситься врассыпную – Див. врассыпную.* | *Бежать галопом – Див. галопом.* | *Бежать изо всех сил, что есть силы* – бігти ((в)тікати, гнати, мчати(ся), летіти) щосили (скільки сили, з усієї сили); бігти ((в)тікати) щодуху; *(застар.)* щотху). [Він уже не йшов, а біг з усієї сили. Трублаїні. За ним фрігійські воєводи щотху навзаводи летять. Котляревський.] | *Бежать из тюрьмы* – (в)тікати, втекти із в'язниці (із тюрми); виламуватися, виламатися із в'язниці (із тюрми). | *Бежать наперерез* – бігти (гнати, мчати(ся), летіти) навперейми. | *Бежать от кого, чего, куда, откуда* – (в)тікати, втекти від кого, чого, куди, звідки; *(згруб.)* давати, дати драла (дмухача, дропака, дьору, тягу) від кого, чого, куди, звідки; *(образн.)* кивати, накивати п'ятами; кресати, закресати підошвами. [Од напасті поли вріж та тікай. *Пр.* Став думати-гадати, як би й собі звідтіля драла дати. Казка. Пушкар: Немає… Зник безслідно… Завірюха: Тягу дав. Дмитерко. Граф Рачинський п'ятами накивав. Харчук.] | *Бежать (побежать) куда глаза глядят* – бігти, побігти ((в)тікати, гнати, мчати(ся), летіти) світ за очі (куди очі, куди ведуть очі, куди глядя); бігти ((в)тікати, гнати, мчати(ся), летіти) галасвіта (навмання, навмани, навманці). [І куди очі почухрав. Котляревський.] | *Бежать рысцой* – бігти підтюпцем (тюпцем, тюпки, підтюпки). | *Бежать рысью* – бігти риссю (клусом, клуса). | *Бежать через дверь, окно* – (в)тікати, втекти дверима, вікном; (в)тікати, втекти у двері, у вікно (через двері, через вікно). [Як став милий з постелі вставати, А милая — в віконце тікати. *Н. п.*] | *Броситься бежать* – кинутися (пуститися) бігти ((в)тікати); *(розм. емоц.)* дременути; гайнути; жахнути; ударитись навтікача (навтік, навтіч); *(згруб. лок.)* лепеснути; герсонути; *(про багатьох)* сип(о)нути; пороснути, шугнути; *(образн.)* дати ногам волі. [Стрілець, мов наполоханий заєць, дременув із світлиці. Хижняк. Кабан як схопився та навтіки. Казка. Гуртом сипнули школярі до класу. Барвінок. Діти так і шугнули од тих дверей. Вовчок.] | *Я (ты, он…) не в силах бежать* – я (ти, він…) не підбіжу (не підбіжиш, не підбіжить…). [Не йди, сину, так швидко, а то я останусь… Стара за молодим не підбіжить. Тесленко.]

Безбедно | *Жить безбедно* – жити безбідно (не бідуючи, заможненько); жити в (при) достатку, (в (при) достатках). [Жили ми при достатку, всього було доволі. Вовчок.]

Безбородый | *Безбородый человек* – безбородий (голобородий) чоловік; безбородько (голобородько).

Безвестный | *Безвестная даль* – безвісна (невідома, незнана) далечінь (далеч, далина, даль); безвість. [Стежка від дому Йде крізь ворота В даль невідому. Мисик. І він покинув мур китайський, Пішов у безвість, навмання. Терещенко.]

Безводный | *Безводная местность* – безводдя.

Безвозмездно *Див. бесплатно.*

Безвыходный | *Безвыходное (безысходное) положение – Див. положение.*

Безгрешный | *Безгрешные доходы (ирон.)* – підкупне; хабар; хапанка (хапанина); мазанка (помазало); кубан; лапа. [Він хапанкою живе. *Сл. Ум.*]

Безделье | *От безделья* – знічев'я. [Під тином Півень, біля хати, Знічев'я смітник розгрібав. Глібов.] | *От безделья не бывает веселья* – з праці — радість, а безділля — смуток. *Пр.* Не журись, а за діло берись. *Пр.*

Бездельник | *Делаться, сделаться бездельником* – ледащіти, зледащіти; пускатися, пуститися в ледащо; зіходити, зійти на ледащо. [Чи се і ти пустивсь в ледащо, Що хочеш нас звести ні на що? Котляревський.]

Бездельничать | *Всё время бездельничать* – нічого не робити; усе байдикувати (гуляти, гультяювати, ледарювати, дармувати); байдики (байди) бити; *(згруб.)* бурла бити; гулі правити (справляти); *(образн.)* і за холодну воду (і до холодної води) не братися; *(лок.)* бомки бити (стріляти); ханьки м'яти. [Хто в літі дармує, той кепсько зимує. *Пр.* Вам усе тільки б гульки справляти! За гульками й діла не знаєте. Грінченко. Ниньки святої Домки: хто не хоче робити, той стріляє бомки. *Пр.*]

Бездельный | *Бездельный человек* – нероб (нероба); гультяй; ледащо (ледар, ледацюга, ледай); дармобит; байдич; *(образн.)* і за холодну воду (і до холодної води) не береться.

[Ледацюга, ледацюга, ледачого й батька. *Сл. Гр.* А бабина дочка така лінива, така ледача: і до холодної води не береться, все б сиділа, згорнувши руки. Казка.]

Бездна | *Бездна (кладезь) премудрости (книжн., теперь шутл.)* – кладезь премудрості; колодязь (криниця, скриня) мудрості (премудрості). | *Бездна чего* – прірва чого; сила-силенна чого; *(емоц. згруб.)* до біса (до стобіса; до стобісового батька; до гаспида; до гемона; до греця; до злидня; до змія; до ката; до лихої години; до напасті; до смутку; до хріна; до чорта) чого. [Тут їх до стобіса. Шевченко.]

Бездождевой | *Бездождевое лето* – посушне (посушливе, засушливе, сухе) літо; сухоліття. | *Бездождевая туча* – недощова хмара; *(розм.)* ялова хмара.

Бездонный | *Бездонная бочка (перен. шутл.)* – прірва; бездонна бочка (діжка); пропій; марнотрат (марнотратець, марнотратник). [Це не чоловік, а прірва — йому й бочки мало. *З нар. уст.*] | *Бездонную бочку (кадку) водой не наполнишь* – бездонної бочки (діжки) не наллєш. *Пр.* | *Как в бездонную бочку* – як у прірву (як у безодню). [Їли ж вони, як у прірву пхали… Стельмах. Василь кидав вареники, як у безодню… Коцюбинський.]

Беззаботный | *Беззаботный человек* – безжурна (нежурлива, безсумна, бездумна, безтурботна, безклопі[о]тна) людина; незнайбіда; *(образн.)* гуляє, як вітер по полю. [Антін завсігди веселий, безклопотний, все сміється і всіх смішить. Н.-Левицький. Скільки лиха зазнав чоловік, а все жартує та сміється, — сказано, незнайбіда. *З нар. уст.*]

Безлюдье | *На безлюдье и Фома дворянин* – на безлюдді й Хома чоловік (пан). *Пр.* На безлюдді й дяк чоловік. *Пр.* Де не маєш співця — послухаєш горобця. *Пр.*

Безмолвно | *Безмолвно красноречивый* – німопромовистий. [Бачу наші німопромовисті могили. Кониський.] | *Безмолвно свидетельствовать,* – безмовно (німо) свідчити –

Безмолвствовать | *Народ безмолвствует* – народ німує (мовчить).

Безнадёжно | *Безнадёжно больной* – безнадійно хворий; смертенний. [Де вже їй встати? Зовсім смертенна лежить. Вовчок.]

Безнадёжный | *Безнадёжное положение – Див. положение.*

Безобразие | *Что за безобразие!* – що за неподоба (неподобство)! | *Это просто безобразие!* – це ж неподоба (неподобство, осудовисько)!

Безответный | *Безответная любовь* – безодвітне (нещасливе) кохання; безодвітна (нещаслива) любов. | *Письмо осталось безответным* – листа залишено без відповіді; лист залишився (лишився) без відповіді.

Безотлагательный | *Безотлагательное дело* – пильна (негайна, невідкладна) справа; пильне (негайне, невідкладне) діло. [Когось послати в далеку дорогу у пильній справі. Коцюбинський. Загаєшся в негайнім ділі, — зараз насунеться на тебе небезпечність. П. Куліш.]

Безотрадный | *Делать кому жизнь безотрадной* – зав'язувати світ (світа) кому. [Дівчино моя, — озвався він стиха, — така в мене думка, що я тобі світа зав'язав. Вовчок.]

Безразлично | *Мне (ему, нам…) всё безразлично* – мені (йому, нам…) до всього (про все, за все) байдуже (байдужки, байдужечки); мені (йому, нам…) все (про все, за все) дарма. [Бери мене, я твоя, тільки тебе кохаю і не боюсь нічого. Про все дарма. Українка.] | *Совершенно безразлично* – зовсім (цілком) байдуже; байдужісінько; однаковісінько. [Мені однаково, чи буду я жить в Україні, чи ні, Чи хто згадає, чи забуде Мене в снігу на чужині — Однаковісінько мені. Шевченко.] | *Это мне (ему, нам…) безразлично* – мені (йому, нам…) до цього (до того, про це (про те), за це (за те) байдуже (байдужки, байдужечки); мені (йому, нам…) це (те), про це (про те), за це (за те) дарма; мені (йому, нам…) однаково до цього (до того); про мене (про нього, про нас…); мені (йому, нам…) (а)ні гадки про це (про те); один біс; *(образн.)* це(те) мені (йому, нам…) і за вухом не свербить; це (те) мене (його, нас.) так обходить, як торішній сніг. [Чи крижні то були, чи то були чирята, Про те нам байдуже… Гребінка. Гнат був спокійний. Про нього! Нехай йому голову стинають, не те що судять, а він не житиме з жінкою… Коцюбинський. Вода ж біжить… Ще більш прорвала; Хомі й за вухом не свербить. Глібов.]

Безразличный | *Стать безразличным к кому, чему* – збайдужіти (збайдужніти, збайдужитися) до кого, чого.

Безрыбье | *На безрыбье и рак рыба* – на безриб'ї (на безвідді) і рак риба. *Пр.* В степу і хрущ м'ясо. *Пр.* В полі і жук м'ясо. *Пр.* Хто нового не видав, той і ветоші рад. *Пр.* Нема чобіт — взувай постоли. *Пр.*

Безумие | *До безумия* – до нестями (до безтями, до божевілля). | *Любить до безумия кого* – шалено (безумно, до нестями, до безтями, без тями) кохати (любити) кого; бути шалено закоханим у кого. [Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш, як я люблю тебе без тями. Франко.] | *Припадок безумия* – напад божевілля; *(лок.)* причина. [Та яка причина тобі сталася,

зозулечко моя? Хоч пригадай, де ти вчора була? Старицький.]
Безумный | *Безумная страсть* – шалена (нестямна) пристрасть (жага). | *Безумное намерение* – безглуздий намір (замір, задум). | *Безумные цены* – безумні (шалені) ціни. | *Безумный день, безумное время* – безумний (божевільний, шалений, дурний) день, час.
Безымённый | *Безымённая речка* – безіменна річка (річечка); самоте[о]ка. [Іди ж, каже, оцими пісками глибокими да річками-самотоками. Казка.]
Безысходный | *Нужда безысходная* – невилазні (невиводні) злидні.
Белена | *Будто белены объелся* – як (мов, наче…) блекоти (дурману, кукольвану, маку) наївся (об'ївся). [Говорить, мов блекоти наївся. Номис.]
Бельё | *Менять, сменить бельё* – міняти, змінити білизну; [білу] сорочку брати, взяти; змінятися, змінитися. [А тут і в неділеньку святу не брав білої сорочки… Квітка-Основ'яненко.]
Белиберда | *Нести, разводить белиберду* – говорити (верзти, правити) нісенітниці[ю]; [дурні] теревені плести (верзти, правити, розпускати); балабони бити (правити); казна-що (чортзна-що, харки-макогоники, харки-макогоненки) плести (верзти, говорити); плетеники плести; *(образн.)* плескати (плести) таке, що й купи не держиться; сон рябої кобили розказувати; сім мішків (три мішки) гречаної вовни розказувати. [Бач, теревені розпустила, Тікай, поки ще ціла. Глібов. Вона й на хвилину невгавала, усе плела харки-макогоненки, розказувала сім мішків гречаної вовни. Коцюбинський.]
Белка | *Вертится (крутится), как белка в колесе* – крутиться, як муха в окропі. *Пр.* Вертиться, наче в'юн в ополонці. *Пр.* Крутиться, наче в'юн на сковорідці. *Пр.* Крутиться, як посолений в'юн. *Пр.* Крутиться, як дзига. *Пр.*
Белки | *Вращать (ворочать) белками* – поводити очима (білками); *(згруб.)* поводити баньками. | *Выпучить белки* – витріщити (вирячити) очі (білки); *(згруб.)* вилупити (витріщити, вирячити) баньки. [Іван витріщив очі, але так дивно, що син побілів і подався назад. Стефаник. Він вилупив баньки з лоба — і все затряслося… Шевченко.]
Бельмес | *Ни бельмеса не знает (не смыслит)* – не знає (не тямить) ні бе ні ме (ані бе ані ме); ні бельмеса (ані же) [не знає]. Ні бе, ні ме, ні кукуріку. *Пр.*
Бельмо | *Бельма выпучить (уставить)* – вилупити (витріщити) баньки; витріщитися. [Тільки виткнувся з дверей, так зараз на мене й витріщивсь, посатанів, аж з виду зблід. Стороженко.] | *Как бельмо в (на) глазу* – як більмо на оці; як сіль (у) в оці; хріном стати в носі кому; болячкою сидіти кому. [Сів як більмо на оці. *Пр.*] | *Торчать, как бельмо на глазу* – стриміти, як більмо на оці. [То ви робити не хочете! Та повипирала б я вас за старців, аби ви мого хліба дурно не їли та на очах у мене як більма не стриміли. Барвінок.]
Белуга | *Реветь белугой* – несамовито кричати (репетувати, лементувати).
Белый | *Белая горячка* – біла гарячка; запійне маячення (маячіння); *(лок.)* омут п'яничний. | *Белая изба (устар.)* – світлиця; кімната; *(застар.)* горниця. [Та віддай мене, мати, Де новії хати, Де світлиця ясна, Де зовиця одна. *В. п.* Я тільки бачу, що ти передо мною по горниці походжаєш, А не знаю, що ти думаєш та гадаєш. Дума.] | *Белая кость (ирон.)* – панська (біла) кістка. | *Белые ручки чужие труды любят* – плугач оре і в праці рветься, а панське черево отак аж дметься. *Пр.* Коли б пан за плуга взявся, то б і світа відцурався. *Пр.* | *Белый как бумага* – як папір [білий]; [як] паперовий (папірний). [А пані біла-білезна, як папір тонкий. Козланюк.] | *Бел(ый) как лунь* – білий як молоко; як голуб (сивий) білий. [А той Петро Шостозуб та був перший чоловік із громади, вже старезний такий, боже! як молоко білий. Вовчок. Це був як голуб сивий чоловік… Ільченко.] | *Бел(ый) как мел* – білий мов (як) крейда (глина, стіна). [А що вже син того панотця, то йшов білий, як глина. Свидницький.] | *Бел(ый) как полотно* – білий як полотно; як біль білий; білий як хустка. [А Настя вже біла як хустка, ні журлива, ні весела, — от мов з каменю. Вовчок.] | *Белыми нитками шито* – білими нитками шито; пальці знати. | *Всякому своё и немытое бело (устар.)* – чи сіре, чи чорне, та все своє добре. *Пр.* Мило мені, бо за мої гроші. *Пр.* Чуже миле, своє наймиліше. *Пр.* Хоч не красне, але власне. *Пр.* [Лучче своє латане, ніж чуже хапане. *Пр.*] | *Делаться (сделаться) белым как полотно* – полотніти, пополотніти. [Ярина пополотніла і, щоб не впасти, схопилась рукою за бильце. Панч.] | *Довести до белого каления кого (перен.)* – допекти кому (кого) до живого; завдати гарту кому; *(фам.)* допекти до живих печінок кому (кого). | *Сказка про белого бычка* – казка про білого бичка (про білу козу). Після тієї та знов тієї. *Пр.* | *Средь белого дня* – серед білого дня; за [білого] дня. [Треба було отакого — бідкався скульптор, зупиняючись біля чиєїсь хвіртки. — Серед білого дня і заблудився. Гончар.] | *Становиться, стать белее* – білішати, побілішати. | *Чёрным по белому* – чорним по білому; чорне (чорним) на білому.
Береговой | *Береговая трава, береговое сено* – бережина; берегова(е) трава, сіно. [За

городами… слалось поросле високою бережиною… дно балки. Козаченко.] | *Береговые жители* – бережани (побережани, прибережани, надбережани); бережаки; берегові (прибережні, надбережні) люди (жителі).

Берег | *Жители противоположного берега реки* – зарічани; тогобічні люди (жителі); тогобочани. [У тогобочан хати в садках купаються, а в нас садовина не росте. *З нар. уст.*] | *На обоих берегах чего* – по (на) обох берегах чого; обабіч чого; лівобіч і правобіч чого; обаполи; *(зрідка)* обапол. [Город Кам'янець лежить обаполи Смотрича. *З нар. уст.*] | *У берега* – з берега (від берега, над берегом, край берега). [Ти купайся з берега, на глибоке не лізь. *З нар. уст.* Над берегом є там крутая гора, На ній бовваніє самотня могила; Усі її знають — старі й дітвора: Земля Кобзаря там навіки накрила. Глібов. Із-за гори місяць ясний На луг поглядає; Край берега дівчинонька Тихо походжає. Глібов.]

Бережёный | *Бережёная копейка рубль бережёт* – хто щадить гріш, той має з гаком більш. *Пр.* Бережена копійка рубля береже. *Пр.* | *Бережёного Бог бережёт* – береженого і Бог береже. *Пр.* Бережи вуха, бо вкусить муха. *Пр.* Не бери заліза в руки, поки на нього не плюнеш. *Пр.* Не вір собаці, бо вкусить. *Пр.* Оглядайся на задні колеса. *Пр.* До собаки підходь ззаду, а до коня спереду. *Пр.*

Бережливость | *Бережливость лучше богатства* – ощадливий (запасливий) луччий від багатого. *Пр.* Бережливість (ощадливість) краща за прибуток. *Пр.*

Бережливо | *Бережливо обращаться с кем, чем, бережливо относиться к кому, чему* – шанувати кого, що; *(зрідка)* мати (держати) в пошанівку кого, що. [Не вернемось, не вернемось, Немає до кого: Та було б нас шанувати, Як здоров'я свого. *Н. п.*]

Берёза | *Берёза ум даёт* – як кому, то й березова каша не вадить. *Пр.* Часом і батіг учить. *Пр.*

Берёзовый | *Берёзовой кашей кормить, накормить (образн. шутл.)* – березової каші давати, дати (всипати); березовою кашею нагодувати; березовим пером виписувати, виписати; березиною потягати, потягти (затинати, затягти); давати, дати березової припарки; купати в березині. [На невольників по два, по три кайдани набиває, Березиною по голих руках християнських затинає… Дума.]

Беременная | *Быть беременной* – бути вагітною; ходити (бути) важкою; ходити дитиною (матір'ю); такою (в такім ділі) бути; бути при надії; надію мати; на таких порах бути; бути (ходити) у вазі; бути у тяжі (у тяжу); бути непорожньою; *(згруб.)* бути грубою; бути череватою. [Вона важка ходить. *Сл. Ум.* А я другою дитиною ходила, третього дня й знайшла. Барвінок. Вона вже матір'ю ходила, Уже пишалась і любила своє дитя. Шевченко.] | *Почувствовать себя беременной* – почути себе (почутися) вагітною (матір'ю); почутися; почути дитя. [Це тобі ворожка сказала?.. Ні, я сама почулася. Барвінок.]

Беречься | *Берегись!* – бережися!; стережися!; *(загрозливе)* Гляди!; начувайся! [Начувайсь, За ці слова мені ти ще заплатиш… Кочерга.]

Беречь | *Беречь денежку про чёрный день* – держи копієчку про чорний день. *Пр.* Гроші май, та про чорну днину дбай. *Пр.* Гроші — хороші, бережи їх про чорний день та лиху годину. *Пр.* Держи копійчину про лиху годину. *Пр.* | *Беречь деньги* – заощаджувати (щадити, ощаджати, берегти) гроші; *(ірон.)* душити копійчину. [Батьки в поповичів народ усе скупенький, що душить копійчину. Свидницький.] | *Беречь как зеницу ока (торж.)* – берегти (пильнувати, шанувати) як зіницю ока; берегти (пильнувати, шанувати) як (мов…) ока (око); *(образн.)* берегти (пильнувати, шанувати) як (мов…) ока в голові (в лобі); берегти (пильнувати) як (мов) свою душу. [Сидів би коло тата й мами й пильнував би їх, як ока в голові. Кобилянська.] | *Беречь, поберечь здоровье, одежду, вещи…* – шанувати, пошанувати (жалувати, пожалувати) здоров'я, одежу (одежину), речі. [Може б, і досі ще жив, якби шанував своє здоров'я. Стороженко.]

Берлога | *Два медведя в одной берлоге не уживутся* – два коти в одному мішку не помиряться. *Пр.* Два коти на однім салі не помиряться. *Пр.* Два півні, два дими, дві господині ніколи не погодяться. *Пр.*

Берущийся | *Быстро за всё берущийся (разг.)* – скорохват.

Берущий | *Берущий (сущ.)* – той, хто (що) бере; *(фолькл.)* браха (взяха, взяхар). [Коли даха, то і взяха. Коли дахар, будеш і взяхар.]

Беседа | *Вести беседу* – провадити (вести) мову (розмову, бесіду, речі); річ розмовляти; на мові (на речах) бути з ким; розмовляти; балакати; *(розм. фам.)* справляти балачку. [Остап вів бесіду з дідусем. Коцюбинський. Ох, тяжко, ох, важко з ним річ розмовляти! Хай лучче я буду весь вік дівувати! Гребінка.] | *Вступать, вступить в беседу с кем* – заходити, зайти в розмову (в бесіду, в речі) з ким; *(тільки докон.)*) стати на речах із ким; розмовитися (розбалакатись) з ким. [Не дуже в речі заходжу: розпитаюсь дороги в

Дем’янівку, подякую за хліб-сіль та й далі. Вовчок. Все ж таки не могла часто з Михайлом розмовитися. Кобилянська.]

Беситься | *Бесится от радости кто* – аж (мов) шаленіє з (від) радощів хто; сам не свій з (від) радощів хто; аж нетямиться (не тямить себе) з (від) радощів хто. | *С жиру бесится кто* – дуріє (казиться) з жиру хто; навіснiє з розкошів хто; *(згруб.)* обрік грає в кому. [За це, Савко, не турбуйся, — втрутився старий. — Це вона з жиру сьогодні казиться… Гончар.]

Бесконечно | *Бесконечно (без конца) писать* – без кінця писати; писати безконечником. [Коли б же я була письменна, я б до тебе безконечником листа писала, щодня писала. Вовчок.] | *До бесконечности* – до безкраю; без кінця; без краю; без кінця-краю; без міри; *(книжн.)* до безконечності; *(про час іще)* на безрік. [В голові була одна думка, одне бажання, щоб ця дорога розтяглася без кінця-краю… Коцюбинський.]

Беспамятство | *В беспамятстве* – непритомним бувши; безтямно; зне(с)тямки[а]; не тямлячи (не тямивши) себе; нетямлячись; не пам’ятаючи себе; в не(с)тямі (в безтямі). [В роз’ятренні, не тямлячи себе, почав викидати жінчине добро в відчинені до сіней двері. Коцюбинський. Бігла, падаючи, прориваючи кущі, і кричала щось у нестямі. Головко.] | *Впадать, впасть в беспамятство* – мліти, зомлівати, зомліти; непритомніти, знепритомніти, знетямлюватися, знетямитися; знестямлюватися, знестямитися; доходити, дійти до не(с)тями (до нестяму, до нестямки, до нестямку); *(образн.)* мороки беруть, взяли кого; безпам’яття находить, найшло на кого. [Василю, Василю! — та й зомліла сердешна дівчина. Федькович. Листоноша знепритомнів після двадцятого шомпола… Яновський.] | *Привести в беспамятство кого (ударом, потрясением и т. п.) (разг.)* – відбити пámороки (глузди) кому. [А той як тарахне Миколу по голові — геть паморoки йому відбив. *З нар. уст.*]

Беспечальный | *Беспечальный человек – (те саме, що) Беззаботный человек. Див. беззаботный.*

Бесплатно | *Бесплатно сделать, получить, дать что-либо* – зробити, одержати, дати що безплатно (неплатно, безвідплатно); без плати зробити, одержати, дати що; *(розм.)* дурно (задурно, дармо, даром, задарма, на дурницю) зробити, одержати, дати що; за спасибі; *(жарт.)* за так гроші (грошей). [Усім дівкам продає, своїй Домні дурно дає. Чубинський. Чи бачили — робити на дурницю! Кочерга. Як тільки прийдете — стукніть у моє віконце. Просто так, за спасибі. Земляк. Для тебе ні по чім: за так гроші. Кониський.] | *Бесплатная работа* – безплатна (неплатна) праця (робота); *(розм.)* дармовщина.

Беспокоиться | *Беспокоиться о ком, о чём* – турбуватися (непокоїтися, клопотатися) ким, чим, за ким, за чим, за (про) кого, за (про) що; побиватися (тривожитися, журитися) ким, чим за (про) кого, за (про) що; дбати за (про) кого; за (про) що. [Не турбуйся ж ти, наша матінко, нами. Як підростуть крильця, то розлетимося й сами. Метлинський. Аби вона лиш турбувалася про тебе. Павличко. Цілком природно, що вона клопочеться долею своєї родички… Дольд-Михайлик. Від них дізнались, що їх матері живі, побиваються за ними… Збанацький.] | *Заставлять беспокоиться кого* – змушувати непокоїтися; завдавати думки (клопоту, турбот, тривоги) кому. [Завдала мені клопоту дочка. *З нар. уст.*] | *Не беспокойся (тесь)* – не турбуйся (-теся); не клопочися (-чіться). [Не турбуйся, сама піду. Завгородній.] | *Не извольте беспокоиться* – прошу не турбуватися; не турбуйтесь; будь ласка; *(давн.)* не заживайте турбот (турбації). [Еней Анхизович, сідайте, Турбації не заживайте. Котляревський.] | *Он совсем не беспокоится* – йому (а)ні гадки; він і гадки не має; він і байдуже; йому й клопоту нема; він зовсім (ніяк) не турбується (не клопочеться) ким, чим, за ким, за чим, за (про) кого, за (про) що.

Беспокоить | *Одно меня беспокоит* – одна річ мене непокоїть (турбує, бентежить); тільки одне (це) мене й непокоїть (турбує, бентежить). | *Это его мало беспокоит* – це йому не дуже болить; це його не дуже непокоїть (турбує); йому й клопоту мало про це.

Беспокойство | *Избавиться от беспокойства* – збутися (позбутися) турбот (клопоту). | *Извини(те) (прости(те)) за беспокойство* – вибач(те), вибачай(те) (пробач(те)), що турбую (потурбував) тебе (вас), що завдаю (завдав) тобі (вам) клопоту, що завдаю (завдав) тобі (вам) турбот; вибач(те), вибачай(те) (пробач(те)) за клопіт (за турботи, за турбування). [О, змилуйся, мій пане, Пробач мені за клопіт цей дурний! Кочерга.] | *Причинять, причинить беспокойство кому* – завдавати, завдати (заподіювати, заподіяти *(тільки докон.)* наробити) клопоту (турбот, *(давн.)* турбації) кому; клопотати, заклопочувати, заклопотати кого; непокоїти, занепокоїти (турбувати, потурбувати) кого; клопотати, заклопотати голову кому (чию). [Ніяково мені було завдавати йому клопоту, пробував відмагатися, але — де там… Гончар. Щоб він твою бідну голівоньку Та вже більш не клопотав. *Н. п.*]

Беспомощный | *Беспомощный человек* – безпорадна (непорадна, безрадна, безпомічна) людина; *(про мужчину також)* безпорадний (непорадний, безрадний, безпомічний) чоловік; непорадна голова; *(образн.)* такий, що на вітрі й цигарки не запалить; такий, що й кури загребуть. [Розмова вкрай схвилювала його, хлопець безпорадний був. Гордієнко. Се вдови бідні, безпомічні. Котляревський.] | *Оказаться в беспомощном состоянии (положении)* – опинитися в безпорадному стані (становищі); *(образн.)* лишитися (бути) як на билині (як на воді); стояти як серед води; *(згруб.)* як собака в човні; як тур (як корова) на льоду. [Стоїть, як серед води. *Пр.*]

Беспорядок | *Бросать в беспорядке, как попало* – кидати жужмом (мішмом). | *В беспорядке* – безладно, в безладді, без ладу; жужмом; хрящем; мішма; лоском; *(лок.)* троском, гайном. [За грабом у хаотичному безладді, понівечені й обшарпані, валялися стрункі смереки. Панч. Накидали жужмом цілу купу одежі на стільцях та на канапі. Н.-Левицький. Мішма йде дитяча розмова. Дніпрова Чайка. Олександра кинула все лоском у хаті й побігла на буряки. Коцюбинський.]

Бесприютный | *Бесприютный человек* – безпритульна (безприхильна, бездомівна) людина; *(про мужчину також)* безпритульний (безприхильний, бездомівний) чоловік; бездомок, непритула; безпричальний. [І я гину, як і ті безприхильні каліки. Н.-Левицький.]

Беспробудно | *Спать беспробудно* – спати непробудно (безпробудно, міцно, твердо); *(образн., тільки при особ, дієсл. формі)* спить, хоч з гармати бий (стріляй); спить, як після маківки (після маку); спить, як шуликів наївся. [Спить, як після маківки. *Пр.* Один із тих товаришів, довготелесий та рудий, упавши трохи осторонь на землю, безпробудно спав. Ільченко.]

Беспробудный | *Беспробудный пьяница* – непробудний (безпробудний, безпросипний, непросипний, непросип(л)енний, непросипущий, безпрокидний) п’яниця; мертвий п’яниця; заливний п’яниця; *(емоц.)* п’яндиголова; *(давн.)* неминайкорчма; *(опис.)* він не виходить (не висихає) з горілки; нема йому просипу; *(давн.)* він кисне в шинку. [Волосся на головах у бурлак було закудлане, мов у непросипленних п’яниць. Н.-Левицький.] | *Спать беспробудным сном* – спати непробудним (безпробудним, глибоким, міцним, твердим, товстим, кам’яним) сном. [Я спав непробудним сном п’ятнадцять годин. Трублаїні. Без розмов, без думок — вони поснули твердим здоровим сном. Коцюбинський.] | *Уснуть беспробудным сном (перен.)* – заснути непробудним (безпробудним, безпрокидним, вічним) сном; заснути навіки (назавжди).

Беспросыпный | *Беспросыпный пьяница – (те саме, що) Беспробудный пьяница. Див. беспробудный.*

Беспутный | *Вести беспутный образ жизни* – гультяювати; пускатися, пуститися в ледащо; *(образн.)* пусто йти. [Чи се і ти пустивсь в ледащо, Що хочеш нас звести ні на що? Котляревський.]

Бессвязно | *Говорить бессвязно* – говорити безладно (нескладно, без ладу, не до ладу, без зв’язку, нелогічно); говорити так, що (а)ні ладу, (а)ні складу, говорити п’яте через десяте; говорити таке, що (й) купи не держиться; *(образн.)* говорити таке, що ні лізе, ні тече, само волоче; говорити як крізь сон. [І він почав далі досить нескладно плести про свого батька, що був цісарським урядником. Франко. Ти, Зете, часом Говориш без ладу… Українка.]

Бессердечно | *Бессердечно относиться к кому* – не мати серця (жалю) до кого; без серця (з холодним серцем, безсердно, безсердечно, без душі, бездушно, без жалю, нежалісливо, немилосердно) ставитися до кого; бути безсерд(н)им (безсердечним) до кого.

Бессердечный | *Бессердечный человек* – без серця (безсерд(н)а, безсердечна, без душі, бездушна, безжальна, нежаліслива) людина; *(про мужчину також)* без серця (безсерд(н)ий, безсердечний, без душі, бездушний, без жалю, безжальний, нежалісливий) чоловік; нелюд; камінь. [Ой, дайте під сі пазурі султана, кривавого, безсердного тирана. П. Куліш. Назар: Нема у тебе серця, камінь ти. Шевченко.]

Бессильный | *Я (он…) бессилен это сделать* – я (він…) неспроможний (нездольний) це (цього) зробити; несила моя (його…) це (цього) зробити; несила мені (йому…) це (цього) зробити.

Бесславить | *Бесславить, обесславить кого* – славити, ославлювати, ославити (безславити, обезславити, неславити, знеславити) кого; ганити, зганити (ганьбити, зганьбити, ганьбувати, зганьбувати) кого; завдавати, завдати ганьби кому; учиняти, учинити ганьбу кому; складати, зложити неславу на кого; *(зрідка)* обносити, обнести кого. [Щоб на весь наш рід упала наруга! Ославила і так! Гордієнко. Сватай мене, козаченьку, не вводь мене в славу. *Н. п.* Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. *Пр.* Я ж тебе обнесу на весь повіт. Н.-Левицький.]

Бесследно | *Пройти бесследно* – [Безслідно] минутися; минутися так (безкарно);

минати(ся) дурно; не кинути (не покинути) сліду; хмарою перейти (минути); перемеженитися. [Се йому так не минеться. Грінченко. Літечко моє святе минуло хмарою. Шевченко. Люди думали, що воно так і перемежениться, бо наче все вщухло. Барвінок.] | *Пропасть, исчезнуть бесследно* – пропасти безвісти; пропасти (загинути, згинути, зникнути, щезнути) без сліду (безслідно, неслідно); пропасти (загинути, згинути) й сліду не кинути; і сліду (і знаку) не стало; загув (загинув, згинув) (і) слід; *(образн.)* [як] за водою, (з(а) вітром) піти; як вода вмила (змила); пропасти (зникнути), як (мов…) сон; розвіятися сном (як сон); [димом] здиміти; *(згруб.)* наче (мов) корова язиком злизала кого; наче (як) лиз (лизень) злизав кого; як віл лизнув кого; пропав, як у воду впав; пропав, як камінь у воду; пропав, як з мосту впав; згинув, як березневий сніг; пропало, як панщина; *(жарт, про людину)* пропав, як сірко (як собака, як пес) у ярмарку (в базарі); пропав, як руда миша. [Таким і я колись-то був, Минуло, дівчата… Минулося, розійшлося і сліду не стало. Шевченко. Не дав мені Господь пари, та й дав мені лиху долю. Та й та пішла за водою. *Н. п.* Димом здимів пан голодний. Руданський. Немовби й не було його тут. Як лизень злизав Козака. Ільченко.]

Бессмертный | *Бессмертный (о человеке и т. д.)* – безсмертний (несмертний); невмирущий; *(зрідка)* несмертельний; *(фам.)* невмирака (невмирайко, невмирайло). [А вперше того невмираку-невмирайла уздрів пан-бог десь на степу коло такого богопротивного діла… Ільченко.]

Бесснежный | *Бесснежная дорога* – безсніжна (неснігова) дорога; чорнотроп. [На полях ще лежить сірий ніздрюватий сніг, де-не-де перетятий чорнотропом. Антоненко-Давидович.] | *Бесснежная зимняя погода* – безсніжжя; голоморозь (голомороззя, голоморозиця); *(зрідка)* голосніг. [Голоморозь шкодить озимині. *Сл. Гр.*]

Бессознательный | *Быть в бессознательном состоянии* – бути непритомним (безпритомним, в непритомному стані); в непритомності (без тями, в не(с)тямі, без пам’яті) бути. [А нечистий довго без тями лежав, та й увечері стогнав та кректав, як поліз у запічок. Легенда.] | *Впадать, впасть в бессознательное состояние, терять, потерять сознание* – втратити, втрачати свідомість (притомність); падати, впасти в не(с)тяму (в нестям, в нестямку, в нестямок); непритомніти, знепритомніти; мліти, (з)омліти. [Та Ораз-Гельди вже не чув Василькового запитання, бо знову втратив свідомість. Турчинська. Та адреси так і не встиг сказати — знепритомнів. Завгородній. Упала лицем на струни — омліла. Кобилянська.] | *Находящийся в бессознательном состоянии* – непритомний (безпритомний, знепритомнілий); зомлілий; *(зрідка)* нетямний. [Зомлілого чи вбитого екзекутора несли до хати. Турчинська.]

Бессонница | *Он (она…) страдает бессонницей* – його (її…) мучать (мордують) нічниці (несплячки); його (її…) мучить (мордує) безсоння; на нього (на неї…) насіли (напали) нічниці (несплячки); на нього (на неї…) насіло (напало) безсоння. [І знов для Тиховича неспокійна, тяжка ніч, і знов нічниці мордують його. Коцюбинський.]

Бессонный | *Бессонная ночь* – ніч без сну; безсонна (невиспана, неспана) ніч; неспання. [Дві невиспані ночі далися мені взнаки — ходжу, як нежива. *З нар. уст.* Він був трохи блідий від неспання й страху. Ле.]

Бессрочно | *Одолжить бессрочно кому* – позичити (дати [в позику], поборгувати) на безрік (на вічне відання) кому. [Що не позичить, то все на безрік. *З нар. уст.*]

Бесстыдно | *Бесстыдно лгать* – без сорому (безсоромно, не соромлячись) брехати (брехню точити); в живі очі брехати. [В живі очі тобі бреше, як шовком шиє, — хоч би моргнув, вражий син. Вовчок.]

Бесталанный | *Бесталанный человек, бесталанная женщина* – безталанна людина, безталанна жінка; безталанник, безталанниця; бездольний (бездолець), бездольниця; безщасник, безщасниця. [Моя дочка — безталанничка і бездольничка. Чубинський. І так разом всі внесли до хатини ту безщасницю… Свидницький.]

Бесхарактерный | *Бесхарактерный человек* – безхарактерна людина; *(глузл.)* лемішка (лемеха); квач; макуха. [А я ж по-твоєму що? Тюхтій, лемішка, кваша? Брешеш! Тобілевич.]

Бесценок | *За бесценок* – за безцін(ь) (безцінок); за півдарма; за дурницю; без ціни; ні за що. [П’ять великих маєтків на Поділлі поставили в цьому році на продаж з молотка, за дурницю, наче на сміх… Тудор. Дешево купує, ні за що продає. *Пр.*]

Бесчисленный | *Бесчисленное множество* – безліч (безлік, без ліку, без числа, без ліку-міри); незлíченно; сила (велика сила, страшна сила, незлíченна сила, сила-силенна, сила-силюща, силеча); тьма (тьма-тьмуща, тьма-темрява, *(зрідка)* тьми-тем); мла; гибель (до гибелі); до напасті; до смутку; *(образн.)* хмара (як хмар, хмара хмарою); як зір(ок) на небі; як цвіту весняного (по весні); як маку; як трави; як листя; як мурави (мурашні, мурашви);

як сарани; як черви; як (що) піску; як сміття; [чортів] тиск; хоч греблю (гать) гати; аж кишить. [Добра у нього всякого без числа було… Муратов. У майстерні працювало сила народу… Сенченко. Татар приспіло небагато, але від того шарварку здавалося, що їх там незліченна сила… Ільченко. Народу щоб було, як мли. Яновський. З гори аж до греблі суне поволі хмара народу. Коцюбинський. У дворах, по вулицях, коло церкви як мурави народу. Мирний. У нього… грошей, як сміття. Муратов. Тепер дівчат, хоч гать гати. Котляревський.]

Бес | *Бес попутал* – лихий попутав; сатана опутав. [То тебе, каже, лихий попутав, він на все зле й навів… Мирний.] | *Рассыпаться мелким бесом перед кем* – низько слатися (стелитися) перед ким; листом стелитися перед ким; шовком слатися під ноги кому; підсипатися до кого. [Уже мене давно не любиш, А тільки п'яний і голубиш. Одсунься геть, не підсипайсь! Котляревський.] | *Седина в бороду, а бес в ребро* – чоловік старіє, а чорт під бік. *Пр.* Волосся сивіє, а голова шаліє. *Пр.* Волос сивіє, а дід дуріє. *Пр.* Сивини в голову, а чорт у бороду. *Пр.* Стар(ий), та яр(ий). *Пр.* І в старій печі дідько топить. *Пр.* Старість то старість, а без віжок не вдержиш. *Пр.*

Бешенство | *Доводить, довести до бешенства; приводить, привести в бешенство, бесить* – доводити, довести до сказу; казити, сказити; *(згруб.)* сатанити, розсатанити. [Не поможе бабі кадило, як бабу сказило. *Пр.*] | *Приходить, прийти в бешенство* – шаліти, ошаліти; шаленіти, ошаленіти, розшаленіти; навісніти, знавісніти; казитися, сказитися; *(згруб.)* скаженіти, оскаженіти; сатаніти; звіріти, озвіріти, озвіритися. […Знавіснів тоді Кощей. Болобан. А люд навісний нехай скаженіє… Шевченко.]

Бивак | *Стоять, стать, располагаться, расположиться биваком, на биваках (воен. истор.)* – табором (кошем, біваком) ставити, стояти, стати; отаборитися; окошитися (кошем оташуватися); зупинятися, зупинитися на бівак (біваках). [А хто б йому дав стати там табором. Панч. От він (цар) і отаборився над морем. Казка.]

Бирюк | *Бирюком жить* – жити відлюдно (відлюд(ь)ком, відлюдником, безлюд(ь)ком). [Вона жила собі відлюдьком із своєю журбою. Грінченко.] | *Бирюком смотреть* – дивитися вовком (вовкувато); бути вовкуватим (вовкулакуватим). [Жінка як жінка, а чоловік вовкулакуватий… *Сл. Яворн.*]

Бирюльки | *Играть в бирюльки (перен.)* – бавитися дурницею (дурницями); бавитися пустим; гаяти (марнувати) час.

Бисер | *Метать бисер перед свиньями* – метати (сипати) бісер перед свинями (свиньми); кидати (розсипати) перла перед свинями (свиньми); стелити пуховик(а) свині. Свиням золоту гору — та й ту рознесуть. *Пр.* [Коли ти маєш перли, То й розум май І перед свинями не розсипай. Глібов. Нагріла в пазусі гадюку… Послала пуховик свині. Котляревський.] | *Писать бисером* – дрібно писати; писати, як мак (маком) сіяти.

Битва | *Вступать, вступить, идти, пойти в битву – Див. бой.* | *Поле битвы* – бойовище; бойове поле; поле бою (битви); бойовисько; *(зрідка)* побойовисько; *(лок.)* боїще. [Коні ржуть на чорнім бойовищі… Малишко. Його знайшли в ночі на полі бою. Первомайський. Гей, хто живий на сім побойовиську? Українка.]

Битком | *Битком набито* – повно-повнісінько; *(образн.)* нема де й голці впасти (ніде й голкою штрикнути, й голки не встромиш); ніде й пальцем ткнути; як києм набито (й києм не протиснеш); і курці ніде клюнуть. [На Сінній площі, і справді, стільки народу…, що ніде й пальцем ткнути. Христенко.] | *Битком набитый* – повний-повнісінький; переповнений; як набитий (-о); як натоптаний (-о); натоптом натоптаний; напхом (до країв, до верху, до берегів) напханий; повно (тільно) напханий. [Та дівка в нас багатюща була: напхом напхана скриня. *З нар. уст.*] | *Битком набиться* – напхом напхатися; напхом найти (налізти); натовпитися. [Людей натовпилося повнісінька хата. Н.-Левицький.]

Биться | *Бесплодно биться над чем* – даремно (марно) битися (побиватися) коло чого (з чим, над чим); *(образн.)* мов та баба об сухий пень, битись. | *Биться головой обо что* – битися (бити) головою об що (у що). [Вона б'ється головою об стіл, голосить. Коцюбинський.] | *Биться из-за куска хлеба* – битися за шматок хліба; загорьовувати, загорювати (замозолювати, замозолити) шматок хліба; сльозами дороблятися [шматка] хліба. [Тепер будете собі сльозами хліба дороблятися. Руданський.] | *Биться над чем (над задачей)* – битися (побиватися) над чим (на чому, коло чого). [А ще більше побивався над тим, як він пояснить це своїй Мар'яні. Земляк.] | *Биться не на жизнь, а на смерть* – битися не на життя, а на смерть; битися [на життя і] на смерть; битися смертельно; битися до загину (до скону). [Ми з ними б'ємося не на життя, а на смерть, товаришу Чубенко. Яновський.] | *Биться об заклад* – битися (іти) об заклад (у заклад, навзаклад); закладатися; *(давн.)* заставлятися; *(лок.)* забиватися [об заклад]. [Узяв зо злості та й забився з убогим об заклад на пару волів… Казка.] | *Бьётся как рыба об лёд* – б'ється як

риба об лід (як риба в ятері). *Пр.* Кидається (б'ється) як риба на сухому (суходолі). *Пр.* Кидається й сірим собакою, й білим, а ради не дасть. *Пр.* Б'ється сірим собакою — нічого не вдіє. *Пр.* Мається як у терню. *Пр.*

Битый | *Битые и перебитые разговоры* – утерті (стерті, заїжджені, затягані, заяложені, банальні) розмови. [Ні, розмова з таким заяложеним початком закінчиться моментально. Шовкопляс.] | *Битый час просидеть (прождать)* – цілу (цілісіньку, цілу-цілісіньку) годину просидіти (прождати, прочекати); годину з гаком просидіти (прождати, прочекати). | *Битая посуда два века живёт* – битий посуд два небитих переживе. *Пр.* Череп'я живе довше, як цілий посуд. *Пр.* Скрипуче дерево довго (довше) живе. *Пр.* Скрипливе дерево і дужого переможе. *Пр.* Хлипливе дерево два віки живе, а здорове й одного не переживе. *Пр.* Скрипливе дерево найдовше стоїть. *Пр.* Скрипливе дерево скрипить-скрипить, та й стоїть, а здорове вітер попре, та й переверне. *Пр.* Скрипуче колесо довше ходить. *Пр.* | *Битому псу только плеть покажи* – битому і різку покажи, то він боїться. *Пр.* | *Быть собаке битой — найдётся и палка* – хто схоче вдарить, той кия найде. *Пр.* | *За одного битого двух небитых дают* – за битого двох небитих дають. *Пр.* За одного битого двох небитих дають, та ще й не беруть. *Пр.* | *Не битый — серебряный, битый — золотой* – хлопець і тепер карбованця варт, а як йому боки намнуть, то два дадуть. *Пр.*

Бить | *Бить баклуши, баклушничать – Див. баклуши.* | *Бить в ладоши (рукоплескать, аплодировать)* – [В долоні] плескати; в долоні бити (вибивати, ляскати). [Коли йому плескали, він знав, що б'є в долоні розбуджена свідомість. Коцюбинський.] | *Бить (в) набат* – бити (дзвонити) на сполох (ґвалт); *(застар.)* бити (дзвонити) в дзвони [на сполох, на ґвалт]. [Даремно ворог б'є на сполох полохливо, — його безсилий дзвін стихає на горах. Сосюра. Гей, бийте в бубни, довбиші, на гвалт. П. Куліш.] | *Бить в нос (про острый запах)* – шибати (бити) в ніс. [Е, гемонів хрін, як уже він у ніс шиба. *Сл. Гр.*] | *Бить в одну точку* – бити в одну точку; [міцно] триматися чогось одного; твердо стояти на чомусь одному. | *Бить в цель* – бити (влучати, стріляти) в ціль; (д)осягати, (д)осягти мети. | *Бить до полусмерти кого* – бити кого мало не до смерті (доки теплий); бити та духу слухати (наслухати). [Жінка б'є та духу наслухає. Стефаник.] | *Бить дубиной, палкой кого* – дубасити (дубцювати, дрючкувати); відважувати кия (бука) кому (києм, буком кого); давати дрюка (кия, бука) кому; *(образн.)* мастити боки буковим салом. [Тим тільки й служать, що своїх іноді братів та батьків дубасять. Мирний. Як сім раз одважить киякою, то хліба більше не їстиме. П. Куліш.] | *Бить кулаками кого* – стусанів давати кому; стусанами гріти (частувати) кого; стусувати [кулаками] кого; давати буханів (товчеників) кому; товкти [кулаками] кого; кулакувати (кулачити) кого; *(іноді)* духопелити кого; духопелу (духопелів) давати кому. [Хоч як гарно зробить, а баба все її лає, все її лає, а то так і стусана межи плечі дасть. Казка. А дід бабу товче, товче, що не рано млинці пече. *Сл. Гр.*] | *Бить масло* – колотити масло; (із сім'я) бити олію. [От-от зозулька маслечко сколотить, в червоні черевички убереться і людям одмірятиме літа. Українка.] | *Бить на слабую струнку* – бити (вражати) в болюче (дошкульне) місце. | *Бить немилосердно, нещадно кого* – катувати кого; локшити кого. [Катувала, мордувала, Та не помагало: Як маківка на городі Ганна розцвітала. Шевченко.] | *Бить плетью (кнутом) кого* – батожити (пужити) кого; давати батогів (нагаїв, канчуків, малахаїв) кому. [Нащо коня батожити, коли він і так везе. *Пр.*] | *Бить по затылку кого* – потиличника (-ів) (запотиличника (-ів), нашийника (-ів) давати; потиличниками (запотиличниками, нашийниками) частувати (годувати). [Я вам потиличника дам. Котляревський.] | *Бить по карману кого* – бити по гаманцю (калитці, кишені) кого; кишеню трусити кому; змушувати на видатки (витрати) кого. | *Бить поклоны* – бити (класти, покладати) поклони; *(ірон.)* гріти поклони. [А як стала на порі — Вже і гості на дворі: Йдуть і здалека, і зблизька, Б'ють вдові поклони низько... Забіла.] | *Бить по нервам* – бити по нервах (на нерви); дошкуляти; діймати до живого; *(образн.)* пекти в живе. | *Бить (ударять) по рукам – Див. рука.* | *Бить по чему* – бити по чому; боротися проти чого. | *Бить себя в грудь* – битися в груди; бити [себе] в груди. | *Бить сильно кого* – бити дуже; бити скільки влізе (влазиться) кого; давати скільки влізе (влазиться) кому; бити не жалуючи кого; давати не жалуючи (не рахувавши) кому; давати духу кому; *(зрідка)* давати затьору (табаки) кому; місити кого; *(давн.)* справляти бал кому; *(образн.)* бити так, що аж пір'я летить. [Бий скільки влазиться. Номис. А дрібнота Уже за порогом Як кинеться по улицях Та й давай місити Недобитків православних... Шевченко.] | *Бить тревогу* – бити (збивати) тривогу; бити на сполох (ґвалт). [О, серце, угамуйся, чого ти так тривогу б'єш? Тобілевич. Гей, бийте в бубни, довбиші, на Ґвалт. П. Куліш.] | *Бить трепака* – бити (вибивати, вистрибувати, садити, шкварити) тропака (дропака, гоцака). [Інші збились біля музики, садять гопака, вибиваючи тропака, аж лихо сміється... Стороженко. Вистрибували гоцака.

Котляревський.] | *Бить хворостиной кого* – бити дубцем кого; хворостити (хвоїти) кого; давати прута (лозини) кому; *(давн.)* давати хльору кому. [І, бачся, він тебе за те й прохворостив. Г.-Артемовський. Всім старшинам тут без розбору, Панам, підпанкам і слугам Давали в пеклі добру хльору. Котляревський.] | *Бить челом кому за что (благодарить)* – чолом бити (давати) кому. [Шапки скиньте перед дідом, чолом йому бийте. М. Куліш.] | *Бить челом кому о чём (просить)* – просити (прохати) ласки (милості) в кого. [Та й поїхали до столиці Прохати милості у цариці. *Н. п.*] | *Бить чем-либо тяжёлым* – бити чимсь важким; гатити; гнітити; садити; мостити; трощити; гамселити. [Здоровенні, напівголі, спітнілі бронзові ковалі гатили своїми, тільки їм під силу, молотами по ковадлах… Довженко.] | *Бьёт лихорадка кого* – пропасниця (лихоманка, трясця) б'є (трясе, трусить, тіпає, колотить) кого, [Цілісіньку ніч трясця його била… Квітка-Основ'яненко. Усього заколотило, мов у пропасниці. Тобілевич.] | *Бьёт мой (его…) [последний] час (перен.)* – приходить (надходить) на (для) мене (нього…) остання година (останній час); приходить (надходить) мені (йому…) остання година (останній час); приходить (надходить, настає, наближається) моя (його…) остання година (останній час); приходить (надходить, наближається) мій (його…) кінець; я (він…) доходжу (доходить…) [до] краю ([до] кінця); *(розм.)* приходить (надходить) моє до мене (його до нього…); *(образн.)* уривається нитка кому. [Оце вже надходить на мене остання година. Мирний.] | *Бьют и плакать не дают* – б'ють і плакать не дають. *Пр.* І деруть, і б'ють, і плакать не дають. *Пр.* | *Бьют, как Сидорову козу* – б'ють (товчуть, луплять, деруть), як Сидорову козу. | *Бьют не ради мученья, а ради ученья* – доки не намучишся, доти не научишся. *Пр.* Піти в науку — треба терпіть муку. *Пр.* До науки служать і буки. *Пр.* Не йде наука без бука. *Пр.* Нема науки без муки. *Пр.* Б'ють — не на лихо учать. *Пр.* | *Жизнь бьёт ключом (образн.)* – життя буяє (вирує, клекотить, кипить, шумує); життя грає (б'є) живою цівкою. | *Кого люблю, того и бью* – кого люблю, того й чублю (і б'ю). *Пр.* Хто кого любить, той того чубить (згубить). *Пр.* | *На что он бьёт?* – на що він б'є?; на що він важить?; на що він ціляє (націляється)?; на що його думки націлені? | *Сама себя раба бьёт, коль нечисто жнёт* – сама себе раба б'є, що нечисто жито жне. *Пр.* Він сам собі руку січе. *Пр.* Ніхто тебе в петлю не тяг — сам в неї вліз. *Пр.* Зварив (заварив) кашу, так і їж. *Пр.* Купили хріну — треба з'їсти. *Пр.* Бачили очі, що купували, — їжте, хоч повилазьте. *Пр.* Плачте очі, хоч повилазьте: бачили, що купували, — грошам не пропадать. *Пр.*

Бишь | *Как бишь* – як-бо; як пак. | *То бишь* – себто; чи пак; чи то пак. [Пане! — чи пак у вас тут кажуть «брате»… Українка.] | *Что бишь* – що пак; що-бо.

Благоверный | *Мой благоверный, моя благоверная (устар.)* – моє подружжя (подружіє); [моя] дорога половина; старий, стара; мій, моя. [Піди та й піди, старий, на пасіку, принеси меду! Казка.]

Благовидный | *Под благовидным предлогом (отказался)* – з пристойного (добропристойного) приводу; знайшовши (мавши) добрий привід; знайшовши (мавши) добру приключку (зачіпку) до чого.

Благоволение *Див. благосклонность.*

Благовремение | *Во благовремении (устар. ирон.)* – за доброї нагоди (при добрій нагоді); (за) доброї (сприятливої, щасливої) години; доброю (сприятливою, щасливою) годиною; у добру (сприятливу, щасливу) годину; у сприятливий час. [Щасливою годиною козак уродився. *Н. п.*]

Благоговеть | *Благоговеть перед кем* – побожно схилятися перед ким; побожно (святобожно) шанувати кого; з побожною (святобожною) пошаною ставитися до кого; побожно коритися кому.

Благодарение | *Благодарение Богу* – дякувати (дяка) Богові (Господові). [Богові дякувати, наша земля врожайна. Кобилянська.]

Благодарить | *Благодарить, поблагодарить кого за что* – дякувати, подякувати кому за що. | *Благодаря кому, чему* – завдяки кому, чому; *(іноді на означення подяки)* дякуючи (дякувавши) кому, чому; *(вказуючи на наслідок чиїхсь дій або якоїсь події)* через кого, через що; через те що; тим-то. [А ще до того, дякуючи вам, трохи грамотний… Кропивницький. А все через книжки оці, через книжки… П. Куліш.] | *Покорно благодарю* – уклінно (красно, красненько) дякую. [Ні, красненько дякую, — розводить руками з уклоном. Коцюбинський.]

Благодарность | *В знак благодарности кому* – на знак подяки (вдячності) кому. | *Не стоит благодарности* – нема за що (ні за віщо) [дякувати]; не варт подяки (дякувати); *(рож.)* без дяки. | *Приносить, принести благодарность кому* – віддати, віддавати (складати, скласти) дяку (подяку) кому. [Не гріх би і землі старій було Сьогодні скласти од душі подяку, Що виростила зерно і стебло, Що не гуляла в холода і мряку. Мисик.] |

Рассыпаться в благодарностях перед кем – розсипатися у висловах подяки перед ким; розсипати слова подяки перед ким; розлякуватися перед ким.

Благодарствовать | *Благодарствую!; благодарствуйте! (устар.)* – дякую (дякуємо) тобі, вам!; спасибі тобі, вам! [Спасибі вам, пане Хомо, від усіх людей спасибі! І вам, пане Віталію, дякуємо. Тобілевич.]

Благой | *Благая муха его укусила* – ґедзь (дрік) його вкусив (на нього напав); ґедзь (дрік) вджиґнув його; джиґавка вджиґнула його; дур (комиз) напав його (на нього); сіла муха на носі йому. [Який це дрік тебе вджиґнув? *Лукаш, перекл. із Гете.*] | *Благим матом кричать, орать* – несамовито кричати; криком кричати; кричати щодуху (щосили); репетувати (лементувати) [на все (на ціле) горло]; пробі кричати; *(згруб.)* кричати як на живіт; [як] на пупкричати; репетом репетувати. [І таке гостре каяття пронизало дівчину, що захотілося криком кричати. Козаченко.] | *Он избрал благую честь* – він обрав найкращу долю; він найліпший шлях обрав; він дав собі найкращу раду з чим. | *Яко наг, яко благ* – яко наг, яко благ. *Пр.* Прийшов нестаток, забрав остаток. *Пр.* Були коралі, та пішли далі; були перли, та ся стерли. *Пр.* Ані я в'ївся, ані я впився. *Пр.*

Благонамеренный | *Благонамеренный человек* – людина добрих намірів (замірів); добромисна людина.

Благополучие | *Достичь благополучия* – дійти (досягти) щастя (добра, добробуту, гаразду); процвісти; *(жарт.)* впасти в гаразд. [Упав у гаразд, як муха в сметану. *Пр.*]

Благополучно | *Окончиться благополучно* – вийти (зложитися) на добре (на гаразд); щасливо скінчитися. [Не бійся, соколе, та Богу молися, то все вийде на добре. Старицький.]

Благоприятствовать | *Судьба благоприятствует кому* – доля сприяє (служить, годить) кому.

Благоразумный | *Быть благоразумным* – мати розум; держати у голові розум (ум) [добрий]. [Не потурай, дівчинонько, моїй розмовонці, держи розум та ум добрий у своїй головонці. Чубинський.]

Благорастворение | *Благорастворение воздухов (церк. устар., теперь шутл.)* – добра година; погіддя; розкіш (розкоші); добре (здорове) повітря.

Благородный | *Риск — благородное дело* – де відвага, там і щастя. *Пр.* Одвага мед п'є. *Пр.*

Благосклонность | *Оказать, проявлять, проявить благосклонность к кому* – виявляти, виявити прихильність (приязнь) до кого; прихилятися, прихилитися до кого. [Княгиня хутко до нього прихилилась. Стороженко.] | *Пользоваться благосклонностью чьей* – мати прихильність (ласку) чию (від кого); тішитися чиєю прихильністю (ласкою). | *Потерять благосклонность чью* – втратити прихильність (ласку) чию (в кого); відпасти чиєї прихильності (ласки). [Я боюся, козаченьку, І сама я плачу, — Я в своєї матусеньки, Певне, ласку втрачу. *Н. п.*] | *Снискать, приобрести чью благосклонность (добиться благосклонности, заслужить благосклонность)* – запобігти *(недокон.* запобігати) ласки (милості) чиєї (в кого); здобути *(недокон.* здобувати) ласку чию (в кого); добутися (добуватися) ласки чиєї (в кого); добутися (добуватися) до ласки кому; підійти (підходити) під чию ласку; дістати (діставати) ласки в кого; заслужитися (заслужуватися) на чию ласку (на ласку в кого); заслужити (заслужувати) чию ласку (ласку в кого); *(згруб.)* доскочити ласки чиєї (в кого). [Так що ж тобі якийсь один чужинець? Невже він ласку заслужив у тебе!.. Українка.]

Благосклонно | *Благосклонно смотреть на что* – прихильно дивитися нащо; дивитися (поглядати, позирати) прихильним оком на що. [Для нього на землі було такого мало, На що б він позирав прихильним добрим оком… *П. Куліш, перекл. із Байрона.*]

Благосклонный | *Благосклонный к кому* – прихильний (ласкавий) до кого. [Ти ще одна в мене прихильна зосталась. Мирний.]

Благословение | *С вашего благословения (устар. шутл.)* – з вашого благословення (призволення); з вашого [ласкавого] дозволу (призводу); за вашим [ласкавим] дозволом.

Благословлять | *Благословлять кого на что* – давати [ласкавий] призвіл на що; *(застар.)* благословляти кого на що (робити що). [Ми любимось обоє і просимо вас, тату дорогий, благословіть на чесний шлюб нас!.. Тобілевич.]

Благосостояние | *Достичь благосостояния* – дійти (досягти) добробуту (гаразду, достатку); *(жарт.)* упасти в гаразд. | *По благосостоянию* – добробутом; достатком (достатками). | *По своєму благосостоянию (пожертвовать)* – на свою спроможність (пожертвувати) що; спроможність (спромога) чия (пожертвувати).

Благоусмотрение | *Оставить, представить на чьё-либо благоусмотрение* – залишити (полишити, дати) на волю (ласку) кому; залишити (полишити, дати) на чийсь розсуд.

[Мати пасинкові на волю давала: хоч льолю купи, хоч голий ходи. Номис.]

Благо | *Всех благ!* – на все добре!; усього найкращого!; *(книжн.)* всіх благ! | *В счёт будущих благ* – на те, що буде; *(образн.)* на зелений овес; на вовчу шкуру. [Козак п'є не на те, що є, а на те, що буде. *Пр.* П'є на вовчу шкуру. *Пр.*] | *Земные блага* – земні (світові) блага; [земна, світова] розкіш; [земні, світові] розкоші. | *Ни за какие блага [в мире]* – ні за що [в світі]; ні в світі [Божому]; ні в світочку; *(книжн.)* ні за які блага [в світі]. [І ти міг думати — я на се пристану? Ні за що в світі. Українка.]

Блаженный | *Блажен, кто верует, — тепло ему на свете!* – блажен, хто вірує, — такому тепло жити! *Рильський, Бобир, Дроб'язко, перекл. із Грибоєдова.* | *Блажен, кто смолоду был молод* – блажен, хто в юності був юний. *Рильський, перекл. із Пушкіна.*

Блаженство | *Райское блаженство (перен.)* – райське блаженство; рай (раювання); [небесна, неземна] розкіш; [небесні, неземні] розкоші; розкошування. [О, в хвилі ті каламутного сну я спочував себе в раю… Мій дух Скрилявсь, ширів і линув в високості. Розкошами небесними впивавсь… Старицький.]

Блажь | *Блажь напала, нашла на кого* – дур найшов на кого; дурощі найшли на кого; дурощі напали на кого (кого); дур (комиз) напав на кого (кого); дурна примха напала на кого (кого). [Ач, як на його комиз напав. Ось я тобі! *Сл. Гр.*] | *Блажь пришла в голову* – дур уліз у голову; дур прийшов (зайшов) у голову (до голови); дурощі (дурні примхи) влізли в голову (прийшли до голови). [Кожного разу після прочуханки він обіцяв, що більше не буде, але через тиждень-другий йому знову заходив дур у голову… Сетенко.]

Блезир | *Для блезиру(а)* – про [людське] око; для (ради) годиться. [Ну, от король і наказав почистить (хліви) Хоч так, про людське око… Українка.]

Блеснуть | *Блеснула мысль у кого* – сяйнула (блиснула) думка в кого (кому). | *Блеснуть умом, знаннями, талантом и т. п* – сяйнути (блиснути) розумом, знанням, талантом (хистом) і т. ін.

Блестеть | *Блестеть, переливаясь (о солнце, луне, звёздах, воде, росе и т. п.)* – грати (вигравати); миг(о)тіти; бриніти; леліти. [Капками роса бринить та миготить. Свидницький. Сонце гріє, збіжжя леліє, зелень пестить око. Яцків.] | *Не блещет умом, талантом* – не виблискує (не визначається) [особливим] розумом, талантом (хистом); не вражає розумом, талантом (хистом); не вельми (не дуже) розумний, талановитий; на розум, на хист небагатий. [Ой, — каже, — татарине, ой, сідай же ти, бородатий! Либонь же ти на розум небагатий… Дума.] | *Не всё то золото, что блестит* – не все те золото, що блищить. *Пр.* Не все, що сіре, то й вовк. *Пр.* Блищить як злото, а всередині болото. *Пр.* Буває, що й черепок блищить. *Пр.* Не все добре, що смакує. *Пр.* Капуста то гарна, та качан гнилий. *Пр.* Славні бубни за горами, а прийдеш ближче — собача шкура. *Пр.*

Блёстка | *Рассыпать блёстки остроумия* – сипати блискучими дотепами; виблискувати (іскрити) дотепами.

Ближайший | *В ближайшие дни, в ближайшее время и т. д* – найближчими днями (у найближчі дні); найближчим часом (у найближчому часі) і т. ін.

Ближе | *Ближе к делу* – ближче до діла (справи). | *Как можно ближе* – якнайближче (щонайближче). | *Своя рубаха ближе к телу* – своя сорочка до тіла ближче. *Пр.* Своя пазуха ближче. *Пр.* Курка що гребе, то все під себе. *Пр.* Де ви бачили [такі] граблі, щоб від себе гребли? *Пр.* | *Становиться ближе* – ближчати, поближчати. [Половчисі здалося, що шаланда поближчала. Яновський.]

Ближний | *Не ближний свет (ирон.)* – не близький світ (не близька сторона); не близько; *(застар.)* [не] блиг(ом)ий світ.

Близиться | *Близиться к полночи, к полудню* – доходить (береться, добирається) до півночі, до півдня. [Бралося вже до півночі. Мирний.]

Близко | *Близко сойтись с кем (подружиться)* – зблизитися (заприятелювати) з ким; здружитися з ким; заприязнитися з ким; потоваришувати (затоваришувати) з ким; *(лок.)* засябрувати з ким. [Лисичка з Журавлем дуже заприятелювали. Франко. Потроху таки заприязнився з цікавим хлоп'яком і Микола Йванович. Ільченко.] | *Близок локоть, да не укусишь* – близько лікоть, та не вкусиш. *Пр.* Хоч близько, та слизько. *Пр.* Чує кіт у глечику молоко, та морда коротка дістати. *Пр.* Є в глеку молоко, та голова не влізе. *Пр.* Носом чую, та руками не впійму. *Пр.* Видно й хати, та далеко чухрати. *Пр.* | *Весьма близко* – дуже близько; [як] палицею (шапкою) кинути (докинути); *(лок.)* городня річ. [Що тут від вашого хутора: доброму молодцеві тричі палицею кинути! Кропивницький.] | *Принимать близко к сердцу* – брати близько (дуже) до серця. [Не бери того собі дуже до серця. Турчинська.]

Близнецы | *Рожать близнецов* – народжувати близнят; близнити. [Три роки близнила, а на четвертий змилила — троє привела. *Пр.*]

Блин | *Блином в рот лезет* – лащиться (підлещується, підсипається). [Чого ж так лащишся до мене, Йване? Гребінка.] | *Как блины печёт (перен.)* – робить нашвидку (на швидку руку, нашвидкуруч, швидкома, абияк). | *Первый блин комом* – перша чарка колом. *Пр.* Перші щенята за пліт кидають. *Пр.* Перші коти за плоти. *Пр.*

Блистать | *Блистать красотою* – пишати (сяяти, блищати) красою (вродою); красуватися. [І по смерті вона вродою лишала. Грінченко. Вічно красує там рожа чудесна. Українка.] | *Блистать отсутствием (ирон.)* – виблискувати своєю відсутністю (неприсутністю); привертати (звертати) увагу своєю відсутністю (неприсутністю); відзначатися (вражати) своєю відсутністю (неприсутністю).

Блудливый | *Блудлив, как кот, труслив, как заяц* – шкідливий, як кіт (тхір), боязкий (полохливий), як заєць. *Пр.*

Блудный | *Блудный сын* – блудний (блудящий) син; *(зрідка)* син-марнотрат(ець).

Блуждать | *Пойти, отправиться блуждать* – піти в світи (у світ); у блуд піти. [Пішла нещасна знов у світ. Казка. А третяя дочка у блуд пішла, Приблудилася да й у луг темний. Чубинський. *Сл. Гр.*]

Блуждающий | *Блуждающие звёзды* – мандрівні (блукливі) зорі. | *Блуждающий огонь (огонёк)* – блудний (мандрівний) вогонь (вогник); блимавка; *(давн.)* блудило. [Десятки планів займалось у його мізку, як блудні вогники, і зараз гасли. Коцюбинський.]

Блюдо | *Обед из двух (трёх) блюд* – обід на дві (на три) страви (переміни); обід із двох (із трьох) страв (перемін).

Блюсти | *Блюсти законы* – пильнувати законів; держати закони. | *Блюсти себя* – шануватися. [Гаразд… Твоє щастя… Але шануйся мені! Гончар.]

Бобр | *Убить бобра (ирон. перен.)* – піймати (вхопити, з'їсти) облизня; пошитися (убратись) у дурні; вхопити обметиці; вхопити шилом патоки; дулю з'їсти; маком (дзьобом) сісти. [Отже той жевжик піймав у вас облизня: мов тертого хріну понюхав. *Сл. Гр.*]

Бобыль | *Жить бобылём* – бурлакувати. [Краще мені бурлакувати, ніж свою силу, свій вік молодий звести, працюючи на чужих дітей. Коцюбинський.]

Боб | *Остаться, сидеть на бобах* – лишитися (зостатися) без нічого (ні з чим, із нічим); лишитися (зостатися) на мілкому. | *Разводить бобы* – баляси (баляндраси) точити; теревені правити (точити); теревенити; *(образн.)* оповідати (розказувати) сон рябої кобили.

Богатство | *Богатство дмёт, а бедность гнёт* – багатство дме, а бідність (бідування) удвоє гне. *Пр.* Багатство дме, а нещастя гне. *Пр.* Багатому пшениця, а вбогому трясця. *Пр.* | *Богатство пучит, а убожество плющит* – у багатого живіт росте, а в бідного — горб від роботи. *Пр.* Багатство пушить, а бідацтво сушить. *Пр.* | *Жить в богатстве* – жити в (при) багатстві (у розкоші, у розкошах, у великому достатку, у великих достатках); розкошувати; *(іноді)* багатирювати; *(зах.)* гараздувати. [Той розкошує, є й переє в нього всього, а той страждає. Тесленко.] | *Купаться в богатстве* – пишатися (купатися) в розкошах (у достатках); *(образн.)* у (сріблі-)золоті купатися. [І з панами сам Порівняєшся, В сріблі-золоті закупаєшся… Руданський.] | *Несметные богатства* – незліченні скарби; *(також в однині)* незліченний скарб; незчисленні (незліченні) багатства; *(також в однині)* незчисленне (незліченне) багатство; *(образн.)* золоті гори. [Скарб незліченний людської мови. Кримський.] | *Пожить в богатстве* – розкоші (розкошів) зазнати (зажити); порозкошувати; *(іноді)* побагатирювати; *(зах.)* погараздувати. [Із-за гори кам'яної голуби літають, Не зазнала розкошоньки, вже й літа минають. *Н. п.*]

Богатый | *Богат — и куры денег не клюют* – там грошей і кури не клюють. *Пр.* У нас грошей і свині не їдять. *Пр.* | *Богат Мирошка, а животов — собака да кошка (богат Ерошка: есть собака да кошка)* – він так живе, що і собаки нема. *Пр.* Молодцем молодець: ні кіз, ні овець. *Пр.* Тільки й землі, що поза нігтями. *Пр.* Рогатої скотини — вила та граблі; доброї одежі — мішок та рядно. *Пр.* Ні сідла, ні вузди, ні того, що на нього вузду надівать. *Пр.* Держав дві корови, а тепер дві ворони. *Пр.* | *Богатое воображение, богатая фантазия* – буйна (багата) уява, фантазія. [Це продукт моєї буйної фантазії. Гжицький.] | *Богатому не спится (богатый вора боится)* – гроші не знать що, та спати не дають. *Пр.* Багачі їдять калачі, але сплять удень, а мало вночі. *Пр.* Велике багатство — великий клопіт. *Пр.* Багатому не спиться. *Пр.* | *Богатому сладко естся, да плохо спится* – багачі не сплять ні вдень, ні вночі, а їдять калачі. *Пр.* | *Богатому черти деньги куют* – багатому й чорт гроші носить. *Пр.* Багатому чорти й горох молотять. *Пр.* Багатому й чорт яйця носить. *Пр.* За багачем сам чорт з калачем. *Пр.* Багатому вітер гроші несе, а бідному половою очі засипає. *Пр.* Багатого й серп голить, а бідного (убогого) й бритва не хоче. *Пр.* Багатому й під гору вода тече, а бідному й у долині треба криницю копати. *Пр.* У багатого й теля з телям, а в убогого одна корова, та й та ялова (ялівка). *Пр.* У багача багато дров, та

й горять, а в мене одно поліно, та й то не хоче. *Пр.* [Багатому дідько доносить (додає). Франко.] | *Богатый бедного не разумеет* – багатий бідного ніколи не розуміє. *Пр.* | *Богатый бедному не брат* – хто багат, той не всім брат. *Пр.* Багатий бідного не знає. *Пр.* Багач багача пита. *Пр.* | *Богатый врёт — никто его не уймёт* – багачеві можна й чорта з'їсти, а бідному зась. *Пр.* | *Богатый, обладающий богатством человек* – багата людина; багатій; багатир; *(давн.)* дука (дукар, дукач); *(емоц.)* пузан; багатиня; багатище; *(арх.)* срібляник; *(збірн. емоц. арх.)* дукарня; дукаряччя; багатирство. [Він єдиний син тисячника-багатія. Досвітній. Ой беруть дуку за чуб, За руку… *Н. п.*] | *Богатый пузатеет, бедный тощеет* – у багатого (багатому) живіт росте, а в бідного (бідному) — горб від роботи. *Пр.* | *Богатый чем* – багатий на що; *(рідше, переважно в певних словосполуч., також)* багатий чим. [Українська мова напрочуд багата на синоніми. Рильський. Чим багаті, тим вітати раді. *Пр.*] | *[Мужик] богатый — что бык рогатый* – [Мужик] багатий, як віл рогатий. *Пр.* Багатий, як чорт рогатий. *Пр.* Багатий, як пес кудлатий. *Пр.* Мужик багатий, а пес кудлатий, то все одно. *Пр.* Як багатий, так і клятий. *Пр.* | *Не родись богатый, а родись счастливый* – не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий. *Пр.* Не родися в платтячку, а родись у щастячку. *Пр.* Не родися красний, а родися щасний. *Пр.* Не родися красивий, але щасливий. *Пр.* Щасливому сир на колоді. *Пр.* | *Самый богатый (богатейший)* – найбагатший. | *Становиться, стать богатым (богатеть)* – багатіти; забагатіти (розбагатіти); *(про багатьох)* побагатіти; *(образн.)* обрости; іде як з халяви кому. [Жила б, багатіла та спереду горбатіла! Номис. Ой, коли б я, козаченьку, Та й забагатіла, То я б тебе, ледачого, Й за харч не схотіла. *Н. п.*] | *Становиться, стать богаче* – багатшати, побагатшати. | *У богатого чёрт детей качает* – багатому й чорт діти колише. *Пр.* Багатому дідько помага дітей колихати (багатому усі діти колишуть), а бідному то й няньки чорт не дасть (а вбогому і нянька не хоче). *Пр.* Багатому чорт діти колише, а вбогий і няньки не знайде. *Пр.* | *Чрезвычайно богатый* – дуже багатий; багатющий (багатенний); (багатий-)пребагатий; *(образн. давн.)* скриня не причиняється (аж скриня тріщить) у кого; мішок з грішми. [Вона була одинока й заможня,скрині не причинялись од того добра. Барвінок.] | *Чем богаты, тем и рады* – чим багаті, тим і раді. *Пр.* Чим багаті, тим вітати раді. *Пр.* Чим хата багата, тим [вітати] рада *Пр.* Що хата має, тим і приймає. *Пр.* Що маємо, тим [радо] вітаємо. *Пр.* Що (чим) має, тим вітає. *Пр.* На що нас Біг споміг, тим і приймаємо. *Пр.*

Богатырский | *Богатырская сила* – залізна (богатирська) сила. [Сумно, сумно гайдамаки Залізную силу Поховали… Шевченко.] | *Богатырское здоровье* – богатирське (залізне) здоров'я; *человек с богатырским здоровьем* – залізняк. | *Спать богатырским сном* – спати богатирським (міцним, твердим) сном; спати міцно (твердо, здорово). [А дівчина тверденько заснула і невчулась, як нічка минула. *Пр.*]

Богомолье | *Идти, ехать на богомолье (религ.)* – іти, їхати на прощу (на богомілля, на відпуст). [На прощу ходили, у Києві були, — каже. Вовчок.]

Богослужение | *Совершать богослужение (религ.)* – правити службу [Божу]; правити; служити (чинити) відправу. [Дізнався був владика, що сліпий старець чинить у Божому домі відправу, і заборонив. Вовчок.]

Бог | *Без Бога ни до порога* – без Бога ні до порога. *Пр.* Без Божої волі й волос з голови не спаде. *Пр.* Не родить рілля, але Божа воля. *Пр.* Як Бог дасть, і в печі не замажешся. *Пр.* | *Бог вам судья* – бог вас розсудить. | *Бог знает, Бог весть* – бог знає (бозна, Бог відь, Бог віда, невідь); святий знає; *(з відтінком осуду)* казна. [Бог знає, як ті дрібненькі кісточки держалися вкупі? Стефаник. А що з того буде — Святий знає. Шевченко.] | *Бог знает, когда это и было* – коли вже те в Бога (в світі) й діялось. | *Бог на помощь, Бог (в) помочь* – боже поможи; помагай Бог; (по)магайбі; (не)хай Бог (Господь) помага. [Помагай Біг! — проказав од порога густим басом дід. Панч. Тепер, — каже, — нехай вам Господь помагає: будьте щасливі і довголітні… Стороженко.] | *Бог не выдаст, свинья не съест* – коли Бог не попустить, то свиня не вкусить. *Пр.* Бог не попустить, свиня не з'їсть. *Пр.* Як не дасть Бог смерті, то чорти не візьмуть. *Пр.* | *Бог правду видит, да не скоро скажет* – бог усе бачить, та не скаже. *Пр.* Бог не скорий, та влучний. *Пр.* Бог видить і знає, але нікому не скаже. *Пр.* Все минеться, одна правда зостанеться. *Пр.* | *Бог то Бог, да и сам не будь плох* – бог то Бог, а не будь і сам плох. *Пр.* | *Бог шельму метит* – видно, що жак, — такий на нім знак. *Пр.* Недаром Бог назначив. *Пр.* | *Богу молись, а добра-ума держись* – на Бога покладайся, а сам розуму тримайся. *Пр.* Не все до Бога; треба й до розуму свого. *Пр.* | *Боже мой* – боже мій; світе [мій]; Боже-світе. [Боже мій! Іване! І ти мене покидаєш? А ти ж присягався. Шевченко.] | *Вот Бог, а вот порог* – отут Біг, а тут поріг. *Пр.* | *Давай Бог ноги* – [Узяв] ноги на плечі; хода (ходу); в ноги; навтіки. [Стадо в ноги в чисте поле, Лошиця осталась. Руданський.] | *Дай Бог* – дай Боже; якби ж [то]. [Коли в мене чоловік

добрий, Дай же Боже йому вік довгий. *Н. п.*] | *Дай Бог здоровья кому* – дай Боже здоров’я кому; поздоров Боже кого. [Поздоров Боже мого старого і мене коло його. *Н. п.*] | *Дай Бог успеха кому* – щасти Боже кому; щасти доле кому; хай щастить кому. [Щасти вам Боже на всяке добро! Н.-Левицький.] | *Ей-богу!* – їй-бо(гу)!; їй же богу!; бігме!; далебі!; *(лок.)* присягай-бо(гу); присягай-біг. [От, їй-богу, не знаю! Сенченко. Ой, їй-бо, не можу дихати. М. Куліш. А діла, діла-то й бігме, Одна подоба лиш наділо… Усенко.] | *Если Богу угодно* – коли (як) воля Божа. | *Как Бог на душу положит* – як заманеться (схочеться); собі до вподоби. | *Как Богу угодно* – дійся воля Божа. | *На Бога надейся, а сам не пло-шай* – бога взивай, а [сам] рук докладай (руки прикладай). *Пр.* Богу молися, а сам стережися. *Пр.* Боже поможи, та й сам не лежи. *Пр.* Надія в Бозі, як (коли) хліб у стозі. *Пр.* На Бога надійся, а сам до роботи берися. *Пр.* На Бога складайся (здавайся), а праці (а сам роботи) не цурайся. *Пр.* Роби, небоже, то й Бог поможе. *Пр.* Богу молись, а сам трудись [бо з голоду здохнеш]. *Пр.* На Бога надія та й на кума Матія. *Пр.* Дожидай долі, то не матимеш і льолі. *Пр.* Хто все Богу молиться, той швидко оголиться. *Пр.* Тоді Бог дасть, як сам заробиш. *Пр.* Святі хлібом не нагодують. *Пр.* | *Не боги жгут горшки* – не святі горшки ліплять; на таке діло не треба майстра. | *Не дай (упаси, сохрани, избави, не приведи) бог* – не дай боже; крий (боронь, борони, ховай) боже; хай бог (господь) милує; (не)хай бог боронить (ховає); не доведи господи. [«Буде йому від пана, — думаю, — коли якусь плямочку на тому коневі, боронь боже, помітить». Муратов.] | *Ни Богу свечка, ни чёрту кочерга* – ні Богові свічка, ні чортові шпичка (ладан). *Пр.* З нашого Захарка ні Богу свічка, ні чортові унарка. *Пр.* Не вміє котові хвоста зав’язати. *Пр.* Молодець як печений горобець. *Пр.* Ні сюди Микита, ні туди Микита. *Пр.* Ані до ради, ані до звади. *Пр.* | *Ни боже мой* – нізащо; ні в якому разі. | *Призывать Бога в свидетели* – богом свідчитися; свідок Бог. [Богом свідчиться, а чортові душу продав. *Пр.*] | *Ради бога* – бога ради; на бога; пробі; на бога зглянься. [Поїдьмо, бога ради, поїдьмо. П. Куліш.] | *Слава богу* – слава богу; хвалити бога. [Хвалити бога, в добру годину доїхали. Стельмах.] | *Человек предполагает, а Бог располагает* – чоловік стріляє, а Бог кулі носить. *Пр.* Чоловік крутить, а Бог розкручує. *Пр.* | *Что Бог послал* – що Бог дав; що є. [Їжте, що Бог дав. Номис.]

Бодливый | *Бодливой корове Бог рог не даёт* – не дав Бог жабі хвоста, а то б усю траву потолочила. *Пр.* Якби (коли б) свині роги, то всіх би людей поколола. *Пр.* Якби свині крила, вона б і небо зрила. *Пр.* Не дав Бог свині рогів, а то б вона усіх людей поколола. *Пр.* Якби йому довгий хвіст, то сам би собі боки повідбивав. *Пр.* Шкодив би, та не може. *Пр.*

Бодрствовать | *Бодрствовать (быть начеку) (устар.)* – пильнувати; чатувати. | *Бодрствовать (не спать)* – не спати; не всипати; ніч зоріти. [А шлях не спить: то той стрінеться, то інший, то возом їде, то йде. Вовчок.]

Бодрый | *Стать бодрее* – побадьорішати.

Боевой | *Боевое крещение (образн. перен.)* – бойове хрещення; бойова спроба. | *Боевой парень* – завзятий (бойовий, наполегливий) хлопець; завзятець; *(образн.)* йому й чорт не брат (не пара); і чортові не брат (не пара).

Божий | *Божьей милостью, по милости Божьей* – з ласки Божої. | *Божья коровка (энтом.)* – сонечко; зозулька; *(іноді)* серденько; *(перен.)* боже телятко. | *Выйти на божий свет* – вийти на божий (білий) світ; вийти наверх. | *Да будет Божья воля* – дійся воля Божа. | *Каждый божий день* – що божого дня; що божої днини; що день божий; що в бога день; що кожного дня; що кожної днини; кожнісінького дня; кожнісінької днини. [Споконвіку Прометея Там орел карає, Що день божий довбе ребра й серце розбиває. Шевченко.] | *На волю Божью* – на Божу ласку; на Божий догляд; напризволяще. | *Это ясно, как божий день* – це ясно, як [божий] день; це ясніше сонця; це цілком зрозуміло; *(згруб.)* це й дурень зрозуміє. | *Явиться на божий свет* – народитися [на світ]; з’явитися на світ [божий]. [А тут Бог нам дає радість: батько мій на світ народився. Кропивницький.]

Бойкий | *Бойкая торговля* – жвава торгівля; жвавий торг. | *Бойкая улица, дорога* – людна вулиця, людний шлях. | *Бойкий, бойкая на ноги* – швидкий, швидка; *(образн.)* політун, політуха. | *Бойкий, бойкая на язык (на слова)* – спритний, спритна на слові; язикатий, язиката. | *Бойкое место* – людне місце; *(давн.)* розміри. [Він на таких розиграх живе, що хто йде, не мине. *Сл. Гр.*]

Бойня | *Кровавая (мировая) бойня* – криваве (світове) боїще; кривава (світова) бойня; [світова] різня (різанина). | *Устроить бойню* – учинити криваве боїще (криваву бойню); учинити різню (різанину).

Бой | *Биться кулачным боем* – битися навкулачки. [За це, закачавши рукави, з тобою биться буду! навкулачки! Тичина.] | *Бой-баба – Див. баба.* | *Бой-девка* – козир-дівка; зух-дівка; вогонь-дівка; вогонь, а не дівка (дівчина); відважна дівка (дівчина). [Була козир-

дівка: чи на вулиці, чи у танцях, чи в дружках, чи в колядці, — усім була голова… Квітка-Основ'яненко.] | *Бой-парень* – зух; відважний (хвацький) хлопець. [Над зухами був зух і вуси завивав до самих аж до вух. *Рильський, перекл. із Міцкевича.*] | *Брать с бою что* – брати з бою що; брати ((з)добувати) штурмом [з] боєм) що. [Ці гольтіпаки, що зросли між гною, Права патриціїв забрали з бою. *Мисик, перекл. із Бернса.*] | *В бою* – у бою; серед бою; *(давн.)* в січі. [Храни вас Бог, молодята, в січі. Старицький.] | *Ввязаться в бой* – устряти (ув'язатися) в бій. | *Вступать, вступить, идти, пойти в бой* – ставати, стати, йти, піти до бою (до побою, в бій, на бій); стинатися, стятися з ким. [О, скільки лицарів задля такої дами пішло на бій, на смерть! *Рильський, перекл. із Міцкевича.*] | *Вступать, вступить с кем в открытый бой* – ставати, стати до відкритого бою; *(давн. образн.)* давати, дати кому поле. | *Место боя* – бойовище; бойове поле; місце (поле) бою; лан битви; бойовисько; *(зрідка)* побойовисько; поле крові; кров'яна нива; *(лок.)* боїще. [Зори плугами Се бойовисько… Українка. Всього бува на ниві кров'яній. Старицький.]

Боковой | *Боковая стена дома* – причілок; причільна (причілкова) стіна. [Треба побілити причілок — уночі геть оббило дощем. *З нар. уст.*] | *Пора на боковую* – час (пора) на боковеньку; час (пора) лягати [спати].

Бок | *Бок о бок* – (п)обік, (п)обіч кого, чого; бік у бік; пліч-о-пліч; попліч; плече в плече. [Обік його Цариця небога, Мов опеньок засушений, Тонка, довгонога… Шевченко. Попліч сиділа коло його стара бабуся. Вовчок.] | *Бока отбить кому* – бебехи (печінки) надсадити (відбити) кому; відбити (відтовкти) боки кому. [Сюди на кулаки лиш ближче! Я бебехів вам надсажу! Котляревський.] | *Боком* – боком; бока; бокаса. [Каламарчик лежить бока осторонь. Барвінок.] | *Боком выходить (вылезти)* – рогом (боком) вилізти. [Коли б нам та оцей сміх боком не виліз!.. Гончар.] | *Глядеть боком на кого* – кривим оком глядіти (дивитися) на кого; зизом дивитися на кого. [Дивиться на нього кривим оком. Франко.] | *Лежать на боку (ленясь)* – лежня справляти; байдикувати; байдики бити. [Годі байдики бити та хліб даром їсти… Козланюк.] | *Намять бока кому* – облатати (полатати, нам'яти, обчухрати) боки кому; дати наминачки кому. [Тю! Заліз у чужу хату, ще й голос подає! Ану, хлопці, полатаємо йому боки? Юхвід.] | *Отдуваться своими боками* – платити своїми боками; на собі терпіти. | *Под боком* – близенько; зовсім близько; недалечко; *(образн.)* тільки що не видко; як палицею (шапкою, штихом) (до)кинути. | *С боку припёка (припёку)* – приший кобилі хвіст; п'яте колесо до воза. | *Сидеть боком* – сидіти боком (бока); бокувати. [Не бокуй, Марусенько, не бокуй: сядь собі прямісінько. *Сл. Гр.*] | *С отвисшими боками* – вислобокий; з відвислими боками.

Более | *Более всего* – найбільш(е); найдужче; *(давн.)* найпаче. [У нас сей год ярина хороша, а найпаче просо. *Сл. Гр.*] | *Более или менее* – більш(е)-менш(е); більш або (чи) менш. | *Более нужный, новый, несчастный и т. д* – потрібніший, новіший, нещасніший (нещасливіший) і т. ін. | *Более того* – ще ж і надто; ще й надто; ще й більш [від] того; навіть більш(е). | *Более чем достаточно* – задосить. | *Всё более и более* – дедалі (щодалі) [усе] більш [є]; щораз (чимраз) більш(е). | *Гораздо более* – багато (далеко) більш(е); геть більше; геть-то більше. [Вона геть більше за мене знала. Кониський.] | *Как можно более* – щонайбільші]; якнайбільш(е); якомога більш(е). | *Не более и не менее, как…* – не більш(е) і не менш(е), як…; ніхто інший, як… | *Тем более* – [Й] надто; тим більш(е); *(давн.)* тим паче; (і) поготів; і потім (і потому); і зовсім. [Але попрохати в Грицька він не насмілювавсь ніколи, а тепер, після сварки, й надто. Грінченко. Діти батька мало що й слухають, а нас і поготів. Барвінок. Ти не пам'ятаєш, а я й потому. *Сл. Гр.*] | *Тем более что…* – тим більш(е) що…; [а] надто що…; *(давн.)* тим паче що… | *Чем долее, тем более* – дедалі…, то [все] більш(е); що більш(е)…, то більш(е); чим більш(е)…, тим більш(е); чим більш(е)…, то більш(е).

Болезнь | *Болезнь входит пудами, а выходит золотниками* – здоров'я льотом (пташкою) вилітає, а по-воловому вертає. *Пр.* Здоров'я виходить пудами, а входить золотниками. *Пр.* | *Болезнь повальная* – пошесна (перехідна) хвороба (хворість); пошесть. [Скупо дає нам земля, все частіш недороди… Пошесті… війна… і люди — як звірі голодні. Мисик.] | *Болезнь человека не красит* – хвороба нікого не красить. *Пр.* Хвороба коли не вморить, то скривить. *Пр.* Хвороба чоловіка не направить. *Пр.* | *Завелась, пристала болезнь* – хвороба вкинулась (пристала, причепилась). | *Прихватить болезнь* – добігти (доп'ясти) хвороби. [Мабуть, чи не сухоти добігла… Барвінок.] | *По болезни, за болезнью* – через хворобу (хворість, недугу); нездужаючи; з нездоров'я. | *Появилась болезнь* – прокинулась (проявилась) хвороба.

Болеть | *Болеть сердцем о ком, чём, за кого, что, печаловатъся, заботиться о ком, чём* – боліти ким, чим, за ким, за чим, за кого, за що; уболівати за ким, за чим, за кого, за що; побиватися за ким, за чим; боліти серцем за ким, за чим, за кого, за що. [За неї уболіваю…

І за наше щастя. Панч.] | *Болеть чем* – хворіти (хорувати, нездужати, слабувати, боліти) на що. [Моя жінка все на малярію слабує. *З нар. уст.*] | *Болит голова, рука, нога… у кого* – болить голова, рука, нога… в кого (кому). | *Сильно болит голова, рука, нога… у кого* – дуже (сильно) болить голова, рука, нога… у кого; болем [болющим] болить голова, рука, нога… (в) кого (кому). [Болем їй голова боліла… Вовчок. Болить воно (серце) рівно, однаково, болем болющим. Вовчок.] | *У кого что болит, тот о том и говорит* – що в кого болить, той про те й гомонить (говорить). *Пр.* У кого болить, той кричить. *Пр.* Де свербить, там і почухаєш, де болить, там і торкнеш. *Пр.*

Больной | *Больное воображение* – хвороблива уява. | *Больное, самое больное место* – болюче, найболючіше (живе, найживіше, дошкульне, найдошкульніше, вразливе, найвразливіше) місце; болячка; болячка над болячкою; слаб(к)а сторона. [Бо вражено Сашка в найдошкульніше місце. Смолич. Ото наша болячка, — показав Хома Слонь на озеро, — Все літо несолонь там… Земляк.] | *Больной вопрос* – пекуча (болюча) справа; болюче (пекуче) питання. | *Быть больным чем* – слабувати (нездужати, хворіти, х(в)орувати, боліти, хиріти, недугувати, кволіти, лежати) на що; бути хворим (слабим) на що. [Буде спати — не плакати, Буде рости — не боліти, На серденько не кволіти. *Н. п.* Воронцов лежав у бліндажі хворий на малярію. Гончар.] | *Валить с больной головы на здоровую* – звертати (звалювати) з дурної голови на людську. Хто б'ється, а в кого чуб болить. *Пр.* За моє жито та мене ж і бито. *Пр.* Нашим салом та по нашій шкурі. *Пр.* | *Вечно больной* – вічно (завжди, раз у раз, повсякчас) хворий (недужий, слабий); *(ірон.)* болячка. [Болячка, а не чоловік: то в животі в нього ріже, то поперек ломить. *З нар. уст.*] | *Сказаться больным* – об'явитися хворим (слабим, недужим, немічним, кволим). | *Смертельно, безнадёжно больной* – безнадійно хворий (слабий); смертенний. [Де вже їй устати? Зовсім смертенна лежить. Вовчок.]

Больно | *Больно много, мало…* – дуже багато, мало…; (за)надто багато, мало…; забагато, замало…; вельми багато, мало…; страх як багато, як мало… [Для поеми в прозі (в цьому творі) забагато наукових гіпотез. Українка.] | *Больно умный, сердитый…* – дуже (вельми, надто, тяжко) розумний, сердитий… | *Мне (ему…) больно, что…* – мене (мені, його, йому…) болить, що…; мене (його…) мучить (мордує), що…; мені (йому…) боляче, що… [Йому було невимовно боляче, що так довго… і все ж марно боролись вони з ромеями. Скляренко.]

Болотистый | *Болотистое низкое место* – багва (багновиця); мочар. [Туди й тягтиме холодний вітер з боліт та багновиць. *Сл. Гр.* Рузя… трохи не загрязла на мочарі. Н.-Левицький.]

Болото | *Болото ржавое* – руда (рудка); Іржавець. [Посередині — рудочка, верби, очерет поріс, осока. Тесленко.] | *Было бы болото, а черти будут (найдутся, заведутся)* – аби болото, а жаби будуть. *Пр.* Коби болото, а чорти будуть. *Пр.* Аби було болото, чорти знайдуться. *Пр.* Аби пшоно, а каша буде. *Пр.* | *Всяк кулик своё болото хвалит* – кожна лисиця свій хвостик хвалить. *Пр.* Усякий кулик до свого болота звик. *Пр.* Кожний кулик своє болото хвалить. *Пр.* Кожний пес на своїм смітті гордий. *Пр.* Кожна жаба своє болото хвалить. *Пр.* Кому як болото, а мені так як золото. *Пр.* Людям як повітка, а мені як квітка. *Пр.* | *В тихом болоте (омуте) черти водятся* – тиха вода греблю рве. *Пр.* Тиха вода береги ломить. *Пр.* У тихому болоті чорти водяться. *Пр.* З тихеньких все лихо встає. *Пр.* Од тиха все лихо. *Пр.* Телят боїться, а воли краде. *Пр.* Кат не говіркий, а голови стинає. *Пр.* | *Место, где было болото* – багнище; болотище (болотисько). [У долині, мов у ямі, На багнищі город мріє… Шевченко.] | *Незамерзающее болото* – болото, що не замерзає; гниловоди. | *Ну тебя в болото (фам.)* – а йди ти [собі] в болото; а йди ти в трясця та в болото; а йди ти під шум та під бульби; щоб ти під лотоки та під бульби пішов; іди на чотири вітри, а на п'ятий шум; відчепися від мене та лізь у болото; дай мені спокій.

Больше | *Больше всего* – найбільш(е); найдужче; (по)над усе; більш(е) за все (від усього); найкраще (найліпше). [Найдужче він любив, як і Катря, співати. Романівська. Більш за все на світі любив він сонце. Довженко.] | *Больше кого, чего* – (*як прикм.)* Більший за кого, за що (від кого, від чого, ніж хто, ніж що); *(як присл.)* більш(е) за кого, за що (від кого, від чого, ніж хто, ніж що). [Страх більший від переполоху. Номис. Вони знали більше, ніж інші. Скляренко.] | *Больше слушай, меньше говори* – більше слухай, менше говори. *Пр.* Слухай багато, а мало говори. *Пр.* | *Больше часу, неделя, месяца…* – понад годину, тиждень, місяць…; більш(е) як годину, тиждень, місяць. | *В два, три, четыре… раза больше* – вдвоє, втроє, вчетверо… більше. | *Всё больше и больше* – (*як прикм.)* Дедалі (щодалі, щораз, чимраз) більший; все більший і більший; *(як присл.)* дедалі (щораз, чимраз) більш(е) (дужче); що далі — все дужч(е); все більше й (та) більше. [А дощ дедалі більший. *З нар. уст.* Ото росте земля, а то, що у роті, й собі виростає, та що далі — все

дужче: вже й губу розпирає. Легенда.] | *Гораздо, много больше* – (*як прикм.)* Багато (далеко, куди, геть) більший; *(як присл.)* багато (далеко, куди, геть) більше. [Вона геть більше за мене знала. Кониський.] | *Делаться, сделаться, становиться, стать больше* – більшати, побільшати (підбільшати). [Виростають у тебе щодня крила, більшають, ширшають. П. Куліш.] | *Как можно больше* – якнайбільше (якомога більше, щонайбільше). | *Немного больше* – (*як прикм.)* Трохи (небагато, не набагато) більший; *(як присл.)* трохи (небагато, не набагато) більше.

Больший | *Большей частью, по большей части* – здебільшого (здебільш, здебільша); найбільш(е). [На півдні у нас рано починається весна, і у великодну ніч здебільшого буває вже тепло. Антоненко-Давидович.] | *В два, три, четыре… раза больший* – удвоє, утроє, учетверо… більший. [Серед рідких кущів він як маленька мурашка, що несе на собі втроє більшу за себе зернину. Багмут.] | *Всё больший и больший* – дедалі (щораз, чимраз) більший і (та) більший. | *Немного больший* – небагато (не набагато, трохи) більший. | *Самое большое* – щонайбільше; від (од) сили. [Цим чоботям од сили три карбованці ціна. *Сл. Гр.*]

Большинство | *Большинство голосов* – більшість (перевага) голосів; більшина голосів. | *В большинстве случаев* – здебільшого (здебільш, здебільша); *(книжн.)* у більшості випадків. | *Значительное большинство* – чимала (значна) більшість. | *Люди в своём большинстве…* – люди здебільшого (здебільш, здебільша, в своїй більшості)… | *По большинству голосов* – більшістю (перевагою) голосів. | *Подавляющее большинство* – величезна (переважна) більшість; мало (трохи) не всі. [Мій чоловік чесний, роботящий, тому й проголосували за нього мало не всі. *З нар. уст.*]

Большой | *Большая дорога не стоит* – шлях не спить (не гуляє). [А шлях не спить: то той стрінеться, то інший, то возом їде, то йде. Вовчок.] | *Большая (крупная) шишка (оком)* – велике цабе; [велика] цяця (птиця). [Він дума, що тепер уже дуже велике цабе. *Сл. Гр.* Піймали велику, мабуть, птицю…— Чи не самого Дорошенка? Тобілевич.] | *Большие* – старші; великі; дорослі. | *Большому кораблю большое и плаванье* – великому кораблеві — велике плавання. *Пр.* Великому возові (кораблеві) велика й дорога. *Пр.* Великому велика й яма. *Пр.* Більшому більше й треба. *Пр.* Коли мені, сліпому, курка, то тобі, видющому, й дві. *Пр.* | *Делать большие глаза* – робити великі очі; *(емоц.)* витріщатися; *(розм.)* дивитися виторопнем. | *Довольно большой (изрядный, порядочный)* – чималий; величенький; *(книжн.)* досить (доволі) великий. | *Жить на большую ногу* – жити на широку стопу (в розкошах, на всю губу, по-панському); розкошувати; панувати; *(зрідка)* жити велико. | *За большим погонишься, малое потеряешь* – за більшим поженись, то й того рішись. *Пр.* | *Задачи большой важности* – завдання великої (чималої) ваги. | *От большого ума (ирон.)* – з великого (дурного) розуму; здуру. [З великого розуму у дур заходить. *Пр.*] | *С большим вниманием* – дуже (вельми) уважно; з великою (пильною) увагою. | *С большим трудом* – на превелику (через велику) силу; силу-в-силу. [Зовсім уже почало на світ благословлятись, і через велику силу заснула я, та так заснула, що ледве-ледве мати розбудили!.. Кропивницький. Як я молодою бувала, то сорок вареників з'їдала, а тепер хамелю, хамелю — силу-в-силу п'ятдесят умелю. Номис.] | *С большим удовольствием* – залюбки; з великою втіхою (приємністю, охотою). [На Наталю молодую залюбки дивились. *Сл. Гр.*] | *Это ещё большой вопрос* – це ще хтозна; це ще велике питання; *(образн.)* це ще вилами по воді писано. | *Это здесь в большом ходу, в большом употреблении* – це тут звичайне; це тут звичайна (світова) річ; так тут заведено (ведеться).

Боль | *Боль (резь) в животе* – біль у животі; *(давн.)* завійниця (завійна); різачка. [Троянські плакси тут ридали, Як на завійницю кричали. Котляревський.] | *Головная боль* – головний біль; біль голови. | *Крик боли* – болісний крик; крик болю. | *Острая боль* – пекучий (прикрий, гострий, дошкульний) біль; болісний біль. [Гострий біль, мов кліщі, стиснув йому голову. Коцюба.] | *Острая боль в пальцах от мороза* – зашпори. [А тут зашпори в руки заходять. Харчук.] | *От боли* – з болю (від болю, од болю). [Глянула ти, — я отерпнув од болю: В серці — стріла. Кримський.] | *Полный боли* – болючий (болісний). [Болісний стогін мимоволі розтулив її вуста. Смолич.] | *Причинять, причинить боль кому* – болю завдавати, завдати кому; заподіювати, заподіяти біль кому; вражати, вразити кого; боліти, заболіти кого (кому) що; *(тільки перен.)* жалю завдавати кому. [І він робить це навмисне, щоб завдати мені болю. Багмут. Його болять нещастя України. Франко. Все виклав, що мені боліло. Гончар.] | *С болью в сердце, в душе* – болісно; з болем у серці, в душі; з болем серця (душі); з тяжким серцем. [Тихо і болісно вимовляє поет. Українка.] | *Сердечная боль (горе)* – сердечний біль; біль серця; *(розм.)* болячка на серці. [Сердечний біль повстав з нудьги за сім'єю. Кримський. Може, в його є яка болячка на серці. Барвінок.] | *Это ему не причиняет боли* – його (йому) це не [дуже] болить.

Борьба | *Борьба за существование* – боротьба за існування (за життя). | *Вести борьбу* – точити (провадити, вести) боротьбу з ким, за що. | *Вступать, вступить в борьбу с кем* – ставати, стати до боротьби (до борні) з ким; розпочати боротьбу (борню) з ким; зчинити боротьбу (борню) з ким; почати боротися з ким. | *Достичь борьбой чего* – вибороти [собі] що; здобути у боротьбі що. | *По борьбе* – у боротьбі; [для] боротьби; *(книжн.)* в справі боротьби. | *При борьбе* – під час боротьби, у боротьбі.

Борода | *Борода апостольская, а усок дьявольский* – постава свята, а сумління злодійське. *Пр.* Борода як у владики, а сумління як у шибеника. *Пр.* На Бога дивиться, а чорта бачить. *Пр.* | *Борода выросла, а ума не вынесла* – борода до пояса, а розуму — ні волоса. *Пр.* Борода по коліна, а розуму як у дитини. *Пр.* Борода як у старого, а розуму нема і за малого. *Пр.* У бороді гречка цвіте, а в голові ще й не орано (на зяб не орано). *Пр.* Під носом жнива (ліс), а в голові ще й не орано. *Пр.* Під носом зійшло, а в голові не посіяно. *Пр.* Борода велика, а розуму мало. *Пр.* Борода виросла, та ума не винесла. *Пр.* Шовкова борідка, та розуму рідко. *Пр.* Борода велика, а дурний владика. *Пр.* | *Козлиная борода* – цапина борода; цапка. [Ой, у тебе, вражий діду, цапиная борода. *Н. п.*] | *Мудрость в голове, а не в бороде* – борода не робить мудрим чоловіка. *Пр.* | *Окладистая борода* – широка борода. | *По бороде текло, а в рот не попало* – по бороді текло, а в роті не було. *Пр.* По бороді текло, а в горлі сухо було. *Пр.* | *Человек с бородой (бородач)* – чоловік з бородою (в бороді); бородай (бородань). [А цей ось учителем у селі, — показує на того, в борідці. Тесленко.] | *Человек с длинной бородой* – людина з довгою бородою; майборода.

Бороться | *Бороться до последнего* – боротися до останку (до краю, до загину, до скону).

Борт | *Борт о борт* – бортом до борту; бік у бік. | *Взять на борт* – взяти на борт (судно, корабель). | *Выкинуть, выбросить за борт (перен.)* – викинути за борт; геть кого за борт; збутися, позбутися кого. [Та людську мисль і почуття орлине Ніхто й ніщо не викине за борт… Рильський.] | *На борту* – на судні (на кораблі). | *Остаться за бортом* – лишитися (зостатися) за бортом; *(перен.)* лишитися поза чим; бути забракованим; вийти з ладу; стати непридатним (нездатним, негодящим).

Борщ | *Борщ без приправы, безо всего* – борщ ні з чим; нізчимний борщ; борщ хоч видивись; борщ, аж жмури (хвилі) встають. [Не карай мене, Боже, нічим, як у мене борщ ні з чим. Номис. Борщ хоч видивись. Тесленко.]

Бор | *Живущий в бору* – боровик; мешканець бору. [Ми — родимі боровики, довго доведеться до степу звикати. *З нар. уст.*] | *Откуда (из-за чего) сыр-бор загорелся* – чого (через що) зчинилася буча; чого (через що, за що) збили бучу; чого (через що) бучу (шарварок) збито (збили, знято, зняли, зчинили); чого (через що) закрутили веремію; звідки (через що) шуря-буря зірвалася. [За онучу та збили бучу. *Пр.*] | *С бору да с сосенки (с бору по сосенке)* – збирана дружина; збиранина (збираниця). [Тут усякі діти: і мої, і сусідині — збираниця. *Сл. Гр.*]

Босиком | *Бегать, ходить босиком* – бігати, ходити босоніж (босому, босо, босака, босяка); *(жарт.)* босини справляти. [Не турбуйтесь, мамо… Якби тільки вчитель дозволив босоніж заходити до класу, я й босий зиму перебігаю. Гончар.]

Босой | *На босую ногу* – босоніж; *(зрідка)* босоніг. [Ми обидва з ним колись в раннім дитинстві бродили босоніж по незайманих висипах великої ріки нашого народу… Довженко.] | *Совершенно босой (босёхонький)* – зовсім (геть) босий (босим-босісінький, босіський). [Зима йде, а я босіський… Стефаник. Мерзла, гибіла на тих буряках, боса-босісінька. Головко. Там такий голим-голісінький, босим-босісінький. *Сл. Гр.*]

Бочка | *Бочка мёду, ложка дёгтю* – бочка меду, та ложка дьогтю. *Пр.* | *Как в бездонную бочку* – як у бездонну (безодню, діряву) бочку; як у прірву (безодню). [Їли ж вони, як у прірву пхали… Стельмах. Василь кидав вареники як у безодню… Коцюбинський.] | *Пустая бочка пуще гремит* – порожня бочка гучить, а повна мовчить. *Пр.*

Боязливый | *Он не боязлив, не из боязливых* – він не боязкий (не з боязких); він не страшко. [Школяр собі не страшко, Бере та й сідає… Руданський.]

Боязнь | *Из боязни* – з остраху (із страху); з побоювання; ради страху; з боязні; боячись (побоюючись). [Відчуваю, що слухають вони мене з боязні, а не з інтересу. Ле.]

Бояться | *Боится, как чёрт попа (ладана) (устар.)* – боїться, як чорт свяченої води. *Пр.* Боїться, як заєць дубка (бубна). *Пр.* Боїться, як чорт (дідько) ладану. *Пр.* Боїться, як пес палиці. *Пр.* | *Волков бояться — в лес не ходить* – вовків боятися — в ліс не ходити. *Пр.* Боятися вовка — в ліс не йти. *Пр.* Боявшись вовка, в лісі не бувати. *Пр.* | *Дело мастера боится* – діло майстра величає. *Пр.* По роботі пізнати майстра. *Пр.* Що вхопить, то зробить. *Пр.* В умілого і долото рибу ловить. *Пр.* | *Ему нечего бояться* – йому нема чого (нічого) боятися; він не має чого боятися. | *Очень бояться кого* – дуже (вельми, тяжко) боятися кого; боятися кого й духу; труситися кого. [Він і духу мого боїться. Д. Бедзик.]

Бравый | *Бравый человек, парень* – бравий (голінний) чоловік, хлопець (парубок); козир. [Голінний, завзятий чоловік. Шевченко.] | *Принимать, принять бравый вид* – набирати, набрати бравого вигляду; козиритися, закозиритися. [Коло дівки парубонько півнем козириться. Чубинський.]

Бразды | *Принимать (принять) бразды правления* – ставати, стати до керма (стерна) [державної] влади.

Бракоразводный | *Бракоразводный акт* – розлучний лист; акт розводу; розвідна. [Тесть уже давав і розвідну, казав, сам добуде, бо дочка нездужа, — так я не схотів. *Сл. Гр.*] | *Бракоразводный процесе* – шлюборозлучний (шлюборозвідний) процес.

Брак | *Вступать, вступить в брак, сочетаться браком с кем* – брати, взяти шлюб з ким; ставати, стати до шлюбу з ким; братися, побратися, взятися з ким; дружитися, одружитися з ким; стати дружиною (чоловіком, жінкою) кому; паруватися, попаруватися з ким; (по)шлюбитися, зашлюбитися з ким; *(образн. давн.)* на рушнику стати з ким. [От як ми брали шлюб — хлопці ігрища зробили… Панч. Котрий мені тройзілля дістане, той зі мною до шлюбу стане. *Н. п.* Не мені старому з нею паруватись. Барвінок. Ой хто мені царзілля дістане, той зі мною на рушнику стане. Метлинський.] | *Жить без официального брака* – жити (сидіти) на віру, жити без шлюбу. [А проте, — річ майже неймовірна, — з року на рік має отець Сойка в своїй парафії три-чотири пари молодят, що жили «на віру», без шлюбу… Тудор.] | *Расторгнуть брак* – розірвати (розв'язати) шлюб; покинути. [Шлюбу не розірве: казав бо при вінчанні, що не покину її аж до смерті. Квітка-Основ'яненко.] | *Сочетаться браком* – дружити, одружити (шлюбити, пошлюбити); в закон уводити, увести.

Браниться | *Милые бранятся — только тешатся* – милі посваряться — краще помиряться. *Пр.* Сварка чоловіка з жінкою — літній дощ. *Пр.* Од милого пана не болить і рана. *Пр.* Милого друга мила і пуга. *Пр.* Хто кого любить, той того й чубить *Пр.*

Бранить | *Бранить, браниться скверными, площадными словами* – неподобними (непотрібними, гнилими) словами лаяти; погано (по-сороміцьки) лаяти; лихословити; банітувати. [Зібрав наш Солопій горох, та знай — клене і на чім світ стоїть, по-сороміцьки лає, Усіх батьків з того він світу вивертає. Г. -Артемовський.] | *Бранить, выбранить под сердитую руку* – лаяти, вилаяти спересердя. | *Бранить назойливо кого-либо (образн.)* – скребти (золити) кого; скромадити (стругати) моркву кому; гризти кого; гризти голову кому. [Спускайся з гори тихіше вниз, щоб ніхто голови не гриз. Номис.] | *Бранить сильно, на чём свет стоит* – лаяти на всі боки (на всі заставки, на чім світ стоїть); кобенити (коренити, корешувати); шельмувати; штапувати; паскудити; клясти (лаяти) в батька-матір; батькувати; шпетити на всю губу. [Вона недавно на всі заставки лаяла Каргата. Шовкопляс.] | *Бранить с укором* – ганити кого. [Щоб він мене за те не ганив, я мусив з хати утікать. Г.-Артемовський.]

Бранный | *Бранное поле (устар.)* – бойовище; *(застар.)* бранне поле; поле брані. [Тож галич коронована Лягала на мосту, В степах, на полі бранному, У лісі у туманному, На луках і в гаю. Юренко.] | *Бранное слово, выражение* – лайка; лихе слово. [Ну, як тут витерпіть, щоб часом лихого слова не сказать. Тобілевич.]

Брань | *Брань базарная, площадная, скверная* – базарна (вулична) лайка; сороміцька (неподобна) лайка; гниле слово. | *Брань с упоминанием чёрта* – чорне слово; черкання; лаяння-черкання. [Він назвав мене чорними словами, каже: сякий-такий, сину, та й по-матірному. *Сл. Гр.*] | *Добить с бранью что* – висварити (вилаяти) що. | *Осилить в брани* – перелаяти. [Лаяла, лаяла — насилу ціле село перелаяла. *Пр.*]

Братский | *Братская любовь лучше каменных стен* – добре братство краще за багатство. *Пр.* Приятелева вода лучча від ворогового меду. *Пр.* Вірний приятель — то найбільший скарб. *Пр.*

Браться | *Браться, взяться з а что* – братися, взятися до чого, чого *(зрідка* за що); братися, взятися робити що; ставити, ставати до чого; заходжуватися, заходитися коло чого (робити що). [Поволі стали до роботи братися: жінки — до полоття, мужики — до косовиці. Головко. Докупи треба сходитись, до діла братись! Панч.] | *Браться, взяться за руки* – братися, взятися (побратися, забратися) за руки. | *Браться, взяться за ум* – до розуму (у розум) приходити, прийти; за розум (до розуму) братися, взятися. [Але ми самі мусимо прийти до розуму. Панч. На що Павло відказав: пора вже і нашим людям за розум узятися… Гордієнко.] | *Браться, взяться не за своё дело* – братися, взятися не за своє діло (не за свою справу); шитися, пошитися не в своє діло. | *Браться, взяться поспешно з а что-либо* – прихоплюватися, прихопитися (прихвачуватися, прихватитися) до чого. | *Давайте браться за дело* – берімось до діла (до роботи, до праці); нумо до праці; ставаймо до праці. [Нумо до праці, брати! Грінченко.]

Брать | *Берёт, так кланяется, а возьмёт, так чванится* – бере, так поклони б'є, а візьме, так ніс дере. *Пр.* Як гроші позичав, щодня двору не минав, а як прийде пора віддавати, почне і двір минати. *Пр.* Кланялись тобі, позичаючи, накланяєшся й ти, поки збереш. *Пр.* Просить грошей — батьком називає, а як позиче — то й чортом не назве. *Пр.* Як просять, так жнуть і косять, а як попросили, так пожали й покосили. *Пр.* Як позичає, так: сватоньку, сват; позичив, так і чорт не брат. *Пр.* Як просим, так жнем і косим, а як взяли, то чорт тебе бери. *Пр.* Як беруть — сто коней дають, а візьмуть — і одного не дають. *Пр.* Як лихо, то йди сюди, Хомихо, а як по лисі, то й по Хомисі. *Пр.* Як їдять та п'ють, дак і кучерявчиком звуть, а поп'ють, поїдять — прощай, шолудяй. *Пр.* | *Беру Бога в свидетели* – богом свідчуся. [Свідчусь Богом — я того не хотіла! Українка.] | *Берут нарасхват что-либо* – беруть нарозхват (назахват) що; хапають що; беруть, мало не б'ються. | *Брать в ежовые рукавицы* – брати в лабети (в шори, в тісні руки); загнуздувати. | *Брать в жены кого (устар.)* – дружитися (женитися) з ким; брати за себе кого; *(давн.)* дружити собі. [Уже певно візьме її за себе. Квітка-Основ'яненко.] | *Брать взятки* – брати (хапати) хабарі (хапанки); хабарювати; драти (дерти). [Визвольте мене, бо з голоду пропаду, або буду хабарі брати. Свидницький.] | *Брать, взять быка за рога* – брати, взяти (хапати, ухопити) бика (вола) за роги; ловити, піймати вовка за вуха. | *Брать, взять верх над кем, чем* – брати, взяти гору (перевагу, перемогу, верх) над ким, чим; перемагати, перемогти кого, що; переважувати, переважити кого, що; запановувати, запанувати над ким, чим; переборювати, перебороти кого, що; *(тільки докон.)* подужати (повершити, заломити) кого, що; *(тільки недокон.)* горувати над ким, чим. [Утома була така сильна, що брала верх над усім. Коцюбинський. Жінка верх над ним узяла… Гордієнко.] | *Брать, взять взаймы* – позичати, позичатися, позичити; брати, взяти набір (у борг; на борг, боргом, на віру, на повір); брати, взяти в позику (позикою); боргувати, поборгувати. [Як нема — піди позич в сусідів. Тичина.] | *Брать, взять в оборот кого* – брати, взяти в роботу кого. | *Брать, взять в основу что* – засновувати, заснувати на чому; брати, взяти за основу що; ставити, поставити (класти, покласти) в основу чого. | *Брать, взять в плен* – брати, взяти (займати, зайняти) в полон (в бран, у неволю); полонити, заполонити; брати, взяти в ясир; ясирити. [Чи її убито, чи в полон зайнято. Чубинський. Орда… ясирить, полонить. П. Куліш.] | *Брать, взять в свидетели* – брати, взяти за свідка. | *Брать, взять в счёт работы* – брати, взяти (позичати, позичити) на відробіток. [Ти б позичив у кого-небудь на відробіток. *Сл. Гр.*] | *Брать, взять в счёт сомнительных будущих благ* – (*образн.)* Брати, взяти на зелений овес (на вовчу шкуру). | *Брать, взять голыми руками кого, что* – брати, взяти голіруч (голими руками) кого, що. [Люди хотіли голіруч землю взяти, а тепер мають: хто їсть сиру, хто копає її в Сибіру… Коцюбинський.] | *Брать, взять за горло кого* – брати, взяти за горло (за петельки) кого; сікатися, присікатися з ножем до горла кому; сікатися, присікатися Ґвалтом (притьмом) до кого; напосідатися на кого; приставати, пристати з короткими гужами до кого; *(тільки недокон.)* добиватися чого в одну душу в кого; притьмом вимагати чого в кого. | *Брать, взять за душу, за сердце (песня, музыка)* – брати, взяти (хапати, вхопити, торкати, торкнути) за душу, за серце кого; зворушувати, зворушити (розчулювати, розчулити) кого. [Багато чув і я невчених співаків, Що пісня в них було жаріє і іскриться, За серце беручи. Рильський.] | *Брать, взять на душу* – брати, взяти на себе (на свою душу). | *Брать, взять на мушку, на прицел* – брати, взяти на мушку, на приціл; приділятися, прицілитися (націлятися, націлитися, налучатися, налучитися, намірятися, наміритися) на (в) кого. | *Брать, взять на попечение кого* – брати, взяти на піклування (під своє опікування) кого; брати, взяти кого на свої руки (на свою голову, на свій клопіт). | *Брать, взять на поруки кого* – брати, взяти на поруки кого; поручитися, поручатися за кого; у поруки ставити, стати за кого. [Хто ручиться, той мучиться. *Пр.*] | *Брать, взять направо, налево* – брати, взяти праворуч, ліворуч (в праву, в ліву руку); брати, взяти направо, наліво; *(розм.)* цабе, соб(і). [Я кидаю стріли праворуч, ліворуч. Українка.] | *Брать, взять напрокат* – брати, взяти напрокат; випозичати; випозичити що; брати, взяти в (на) тимчасове користування. | *Брать, взять на себя обязанности, вину и т. п* – переймати, перейняти (перебирати, перебрати, брати, взяти) на себе обов'язки, провину і т. ін. | *Брать, взять на себя смелость (книжн.)* – брати, взяти на себе сміливість, осмілюватися, осмілитися (насмілюватися, насмілитися); важитися (зважуватися), зважитися; наважуватися, наважитися (відважуватися, відважитися); *(тільки докон.)* насміти (посміти). | *Брать, взять перевес над кем* – брати, взяти перевагу (гору, верх) над ким; переважити, переважувати, переважати кого; перемагати, перемогти кого; перевищувати, перевищити (перевершити, перевершати) кого; здобувати, здобути перевагу (перемогу, верх) над ким. | *Брать, взять под арест* – брати, взяти під арешт (до арешту); брати, взяти за (під) сторожу; (за)арештувати,

(за)арештовувати; ув’язнювати, ув’язнити. | *Брать, взять своё* – (д)осягати, (д)осягти свого, доходити, дійти свого. | *Брать, взять себя в руки* – брати, взяти себе в руки; опануватися, опанувати себе; перемагати, перемогти себе. | *Брать, взять слово обратно (назад)* – зрікатися, зректися слова; відрікатися, відректися. | *Брать, взять сторону кого* – ставати, стати на чий бік (на чиєму боці, на боці кого); прихилятися, прихилитися до кого; ставати, стати за кого, заступитися, заступатися за кого. | *Брать пример с кого* – брати приклад (зразок) з кого; так само робити, як і хто. | *Брать [своё] начало (книжн.)* – брати [свій] початок (почин, зачин); починатися (зачинатися); виходити (походити) з чого. | *В рот не берёт чего* – душа не навертається до чого (їсти, пити що); в душу не лізе що. | *Всем берёт* – хоч куди; всім зачаровує (принаджує). | *Где хочешь бери* – де хочеш бери; *(образн.)* хоч із коліна вилупи; хоч із пальця (п’яти) виколупай (виколупни, вилупи); хоч із-за нігтя виолупни; хоч із душі вийми. [Хоч виколупай з пальця, а дай! Коцюбинський. Ти мені хоч із душі вийми (борг), а віддай. *З нар. уст.*] | *Годы берут своё; старость берёт своё* – літа беруть своє; старість бере своє; напосідають *(докон.* напосіли) літа; які літа, такий розум. *Пр.* | *Гребень не берёт* – гребінець не (в)чеше (не бере). | *Досада берёт кого* – досада бере (забирає, пориває) кого; досадно стає кому. | *Его берёт сомнение* – сумнів (непевність, вагання, зневір’я) бере його; він не певний цього. | *Не берёт (об инструменте, орудии и т. д.)* – не бере (не береться); не йме (не йметься). [Його ніяка ні куля, ні шабля не бере. *Сл. Гр.* Мокрого поліна огонь не йметься. *Пр.*] | *Ничего в руки не брал* – нічого (нічогісінько) не робив; і за холодну воду (і до холодної води) не брався. | *Отчаяние берёт* – відчай (розпач, розпука) бере (огортає). [Іншим часом слухаєш, та аж розпач візьме. Нічого не второпаєш. Пчілка. Густа та темна хмара розпуки огорнула сестру-жалібницю. *Сл. Ум.*] | *Ружьё берёт ниже цели* – рушниця бере нижче від цілі; рушниця низить. | *Рыба берёт!* – риба береться (йметься)! [Вчора й торку не було, а сьогодні, диви, як береться (риба). *З нар. уст.*] | *Сон его берёт* – сон бере його; він на сон знемагає; знемагає його сон. [Сова враз знемагає на сон, а далі — пуць на землю — та й лежить. Легенда.] | *Страх, злость, смех и т. д. берёт кого* – (о)страх (ляк, жах, страхота, жахота), злість (лють), сміх і т. ін. бере кого; (о)страх (ляк, жах, страхота, жахота), злість (лють) огортає (понімає, пориває) кого. [Тільки ж є в нім щось кумедне. Чудернацьке і дитяче. Через те, хоч і жахнешся, Заразом бере і сміх. Кримський.]

Брат | *Брат братом, сват сватом, а денежки не сосватаны* – брат братом, сват сватом, а гроші не рідня. *Пр.* Хоч ми собі брати, але наші кишені не сестри. *Пр.* Брат братом, а бринза за гроші. *Пр.* Сват не сват, а мого не руш нічого. *Пр.* Свій не свій — у горох не лізь. *Пр.* | *Брат по отцу (сын мачехи)* – брат по батькові; мачушин син (мачушенко). | *Брат (член братства)* – братчик. [Тільки скажи братчикам — у нас усі пани одної віри: не нашої. Панч.] | *Братья сводные* – зведенята (зведенюки); зведені брати (діти). [Та й діти між собою часто б’ються — надто бабина дочка: звичайно, як зведенята. Казка.] | *Ваш брат* – ваш брат (братчик); ваша людина; з вашого товариства. | *Двоюродный брат* – брат у перших; двоюрідний брат. [До Лемішки заїхав… брат у перших із жінкою. Н.-Левицький.] | *На брата* – на брата; кожному (на кожного). | *Названый, крестовый брат* – побратим (побратимець); названий брат. [Гей, життя ковалі, побратими мої ясночолі! Сосюра. Один тільки брат названий Оставсь на всім світі. Шевченко.] | *Наш, свой брат* – наш брат (братчик). [Наш братчик не бабак; він жде пори. Квітка-Основ’яненко.] | *Не нашему брату чета* – не нам [грішним] пара (рівня). | *Троюродный брат* – брат у других; троюрідний брат. [А ваш брат у других, чи здоровий він з молодою жінкою? — пита знов Маруся. Вовчок.]

Брачный | *Брачный возраст* – шлюбний вік (пора). | *Он достиг, она достигла брачного возраста* – він на оженінні (літі), вона на порі (у порі, на відданні, на виданні), відданниця; він дійшов, вона дійшла шлюбного віку. [Росла, росла дівчинонька Та й на порі (у порі) стала. *Н. п.* У мене ж дочка на відданні. Барвінок.]

Бревно | *Лежит как бревно* – лежить як (мов…) колода (деревина); лежить колодою (деревиною).

Бредить | *Бредить, говорить, не сознавая что* – марити (маячити); блудити словами; говорити (верзти) в нестямі; химери гнати (гонити); забалакуватися. [Як блудить словами хворий, то знак тому, що вмре. *Сл. Гр.* Лежав коло хворого, що забалакувався, у тій пересилці. Тесленко.]

Бредовый | *Бредовое состояние* – маячний стан; обмари.

Брезгать | *Он не брезгает ничем, никакими средствами* – він не гребує нічим (ніякими способами); він не цурається ніяких способів.

Брезжить | *Брезжила, забрезжила заря* – світало, світнуло; розвиднялося, розвиднилося, займалася, зайнялася зоря; займалося, зайнялося на зорю; благословлялося,

благословилося (займалося, зайнялося) на світ; зоріло, зазоріло. [Світає, край неба палає… Шевченко. Вже благословлялося на світ… Завгородній. Усі сплять; ще й на зорю не займається — імла. Вовчок.]

Бремя | *Лежать бременем на ком, чём* – тяжіти (тяжити, вагоніти, ваготіти) на кому, на чому; лежати тягарем на кому, на чому. [Їх дотик, холодний мов крига… ваготить над нім, мов навалені гори. Франко.] | *Под бременем забот (книжн.)* – під тягарем (вагою, ваготою, тяготою) турбот (клопоту, клопотів). | *Разрешиться от бремени (книжн.)* – злегчитися; *(розм.)* обродитися (обродинитися); розродитися (розродинитися); *(згруб.)* спорожнитися (розсипатися). [На ту гору все лізуть ті жінки, що на цім світі не розродилися. Манжура.]

Бренный | *Бренные останки (устар.)* – тлінні останки; тлін(ь). [Ти тлінь тепер, Погане, мертве м'ясо, Потала для могильної черви. Кримський.]

Брести | *Брести (по грязи) (разг.)* – брьохати через болота; тьопати(ся) (брьохати(ся), шелепати(ся)). [Я пройшов чимало кілометрів, перетинав убрід річки, брьохав через болота. Яновський.]

Брехать | *Собака брешет, ветер носит* – собака бреше, а вітер носить. *Пр.* Вітер повіне, а собака брехне. *Пр.* Собака гавка, а мажі йдуть. *Пр.* Пес бреше на сонце, а сонце світить [у віконце]. *Пр.* Пес бреше, дощ чеше, а вітер далі несе. *Пр.*

Брешь | *Пробивать, пробить брешь в чём* – проломлювати, проломити що; робити, зробити пролом у чому.

Бреющий | *Бреющий полёт* – поземний політ (літ).

Брить | *Брить, забрить лоб кому (ист.)* – чуба (лоба) голити, заголити кому; зняти чуба кому; голити, заголити кого; *(про багатьох)* чуби (лоби) голити, поголити кому. [Брати на панщину ходили, Поки лоби їм поголили. Шевченко.] | *У людей долото бреет, а у нас и бритва не берёт* – його й шило голить, а наша й бритва не бере. *Пр.* Багатого і серп голить, а убогого й бритва не хоче. *Пр.* Чуже й мило голить, а наше й шило не бере. *Пр.* Одному на трісочці прядеться, а другому і веретінце не хоче. *Пр.*

Бровь | *Брови тонкие, ровные* – брови [як] на шнурочку; шнуровані брови. [А у мого милого брови на шнурочку. *Н. п.* В неї брови шнуровані. *Сл. Гр.*] | *Не в бровь, а в глаз* – в самісіньке око; просто в око; прямісінько в вічі; як у[в] око; *(перен.)* як в око влучив (вліпив); приткнув, як вужа вилами. [Чи він оце полюбив нас так дуже, чи вовк у лісі здох? — Ага, ага, як у око. Старицький.] | *С золотыми, чёрными бровями* – з золотими, чорними бровами; *(поет.)* з(о)лотобривий, чорнобривий; з(о)лотобров, чорнобров; з(о)лотобривець, чорнобривець. [Чом, чом, чорнобров, Чом до мене не прийшов. *Н. п.* Колишу я чорнобривця. *Н. п.*]

Бродить | *Бродить по миру* – світом (світами, по світу) блукати (вештатися). [Ходить, блукає той чоловік по світі довгі літа, вже й похилився й посивів. Яцків.] | *Пойти бродить по миру* – піти у світи (світами).

Бродяжничать | *Пойти бродяжничать* – у мандри податися (вдаритися); піти (пуститися) в забрід (у блуд); піти на побрідки. [А третя дочка у блуд пішла. Приблудилася да й у луг темний. Чубинський. *Сл. Гр.*]

Брод | *Не спросивши (не зная) броду, не суйся в воду* – не спитавши (не розібравши, не оглядівши) броду, не лізь [прожогом] у воду. *Пр.*

Брожение | *Брожение умов* – розрух (заколот, заворушення) у настроях (думках).

Бросаться | *Бросаться, броситься в глаза* – впадати, впасти в око (в очі); спадати, спасти на очі; набігати, набігти на очі; брати очі [на себе]; вбирати [в себе] очі. [Густий загар… впадав у вічі… Гончар. Кожух такий, що очі вбирає. Руданський.] | *Бросаться, броситься в объятия* – кидатися, кинутися в обійми кому; на шию припадати, припасти кому; *(глузл.)* чіплятися, почепитися на шию кому. | *Бросаться, броситься на колени* – падати, впасти на коліна (навколішки). [Вона так і впала навколішки. Квітка-Основ'яненко.] | *Бросаться деньгами* – сипати (розкидатися) грішми; тринькати (розтринькувати) гроші. | *Бросаться в крайности* – кидатися з однієї крайності в другу (до другої); кидатися з одного краю в другий (до другого). | *Бросаться словами (перен.)* – кидатися (розкидатися) словами. | *Бросаться туда и сюда* – кидатися (метатися, шататися, шибатися) туди й сюди (туди й туди); побиватися на всі чотири сторони; кидатися всіма сторонами. [Побивався на всі чотири сторони — ніде нема моря. Легенда.] | *Вино бросается, бросилось в голову* – вино б'є (вдаряє, вдарило, шибає, шибнуло) в голову.

Бросать | *Бросать, бросить без внимания кого, что* – кидати, кинути, покинути ((за)лишати, (за)лишити) кого, що; занедбувати, занедбати (занехаювати,занехаяти) кого, що; кидати, кинути без уваги кого, що; *(образн.)* кидати, кинути під лаву кого, що. [А дитя своє зовсім занедбала — пропадає дитя. Вовчок. Одвезли дитину да й занехаяли. *Сл. Гр.*] |

Бросать, бросить в жар – брати, взяти (понімати, пойняти) жаром (вогнем); обсипати, обсипати жаром (вогнем); кидати, кинути в жар. [Мар’яну кинуло в жар, потім вона зблідла, зів’яла, як лист у задуху на сонці. Коцюба.] | *Бросать, бросить взгляд (взор)* – зиркати, (по)зирнути (скидати, скинути, спадати, спасти, накидати, накинути) оком (очима); блимати, блимнути оком (очима); зводити, звести очі; наводити, навести (зглянути) оком; метати, метнути (стріляти, стрельнути, глипати, глипнути) очима; кидати, кинути погляд (оком, очима); намигнути оком. [Скинула оком на Микиту. Кропивницький. Хто на неї з парубків згляне оком, то так і залюбиться. Свидницький.] | *Бросать, бросить в тюрьму* – кидати, кинути (закидати, закинути, запроторювати, запроторити) до в’язниці (у в’язницю, до тюрми, у тюрму); *(давн.)* завдавати, завдати в холодну (в чорну); *(про багатьох)* позакидати, (позапроторювати) до в’язниці (у в’язницю, до тюрми, у тюрму); позавдавати в холодну (чорну). [Оцей ось пильний пан… звелів усіх завдати в холодну. Ільченко.] | *Бросать, бросить в холод* – брата, взяти холодом (морозом); обсипати, обсипати (сипати) снігом [за шкіру]; всипати, всипати морозом; трусити, затрусити; мороз іде, пішов по кому; мороз іде, пішов [по шкурі, поза плечі] кому. [Як гляне, то аж мороз по шкурі піде. Тобілевич.] | *Бросать, бросить камешки (камешек) в чей огород (перен.)* – камінці кидати, кинута (закидати, шпурляти, пошпурити) до чийого городу (в чий город); водою бризкати, бризнути на кого; квітку кому пришивати, пришити; *(жарт.)* стригти куди; ключку закидати, закинути куди; загинати, загнути куди. [Христя знає, куди це Грицько стриже, та мовчить. Мирний.] | *Бросать, бросить на ветер слова* – кидати, кинута на вітер слова. | *Бросать, бросить на произвол судьбы* – кидати, (по)кинути напризволяще; відбігати, відбігти кого, чого. [Повідбігали і хазяйства свого і діточок манесеньких. Квітка-Основ’яненко.] | *Бросать, бросить (оставлять) кого, что* – кинути, покинути ((за)лишити) кого, що; зацурати кого, що; *(образн.)* п’ятами закивати на кого; *(про багатьох)* покидати (позалишати) кого, що. [Твою дочку хоче брати, мене, бідну, зацурати. *Сл. Гр.*] | *Бросать, бросить палки под колёса* – кидати, кинути паліччя (палки) в колеса (між колеса, під колеса). | *Бросать, бросить тень на кого, что (перен.)* – кидати, кинути тінь на кого, на що, ганьбити (ганьбувати, зганьбувати, славити, неславити, знеславити, безчестити, збезчестити) кого; плямити, заплямити (тьмити, отьмарювати, отьмарити) кого, що; у славу (неславу) вводити, ввести кого; безчестя класти, покласти на кого. [Нащо ганьбити чоловіка? *Сл. Гр.*] | *Бросать, бросить швырком, швырнуть* – вергати, вергнути (шпурляти, шпурнути, жбурляти, жбурнути, швиргати, швиргонути). [Такі дуби верга, що по півтора обіймища. Казка. І зо зла палицю хапає… Шпурнув — та й всіх курей побив. Глібов.] | *Бросать в беспорядке, как попало – Див. беспорядок.* | *Бросать, метать жребий* – кидати, метати (брати) жеребок (жереб); жеребкувати; *(на палиці)* мірятися (вимірятися). | *Бросим!* – киньмо!; покиньмо!; облишмо! | *Его бросает, его бросило в дрожь* – його кидає, кинуло в дрож; його проймає, пройняв дрож (циганський піт); він їсть дрижаки; його напали дрижаки; його морозить (бере з-за спини). [Аж зимний дрож ненависті проймав запорозького козака. Ільчепко.] | *Его бросает, его бросило в пот (от работы)* – його проймає, пройняв піт від роботи; попоробив (попрацював, доробивсь) до поту; він упрів від роботи; *(жарт.)* він нагрів чуприну (лоба).

Броситься | *Броситься бежать* – кинутися (пуститися, вдаритися) бігти (тікати); кинутися (вдаритися) навтікача (навтік, навтіки, навтіч). | *Броситься в погоню за кем, чем* – кинутися (пуститися, вдаритися) бігти за ким, за чим; кинутися (побігти) на(в)здогін (удогін) за ким, за чим; наздоганяти кого, що. [Кинулись навздогін — де там, і слід запав. Кочерга.] | *Броситься врассыпную – Див. врассыпную.* | *Броситься в слёзы* – ударитися в сльози (у плач); [ударитися] у голос; заплакати. [Справді робиться страшно. Деякі вже й у голос. Барвінок. Заплач, дурню, по своїй голові. Номис.] | *Броситься, метнуться в сторону* – кинутися (метнутися) вбік (набік); уломити вбік (набік). [От заєць убік як уломить… *Сл. Гр.*] | *Броситься на что (о многих)* – понакидатися на що. [Діти так і понакидались на яблука. *З нар. уст.*] | *Броситься с головой в работу* – заглибитися (поринути, пірнути) [з головою] в роботу; залізти в роботу по [самі] вуха (по [саму] шию). | *Броситься со всех ног (бежать)* – кинутися щодуху (що є духу, скільки духу, чимдуж); узяти ноги на плечі; *(недок.* брати ноги на плечі). [Тоді, Андрюшко, мабуть, і тобі треба брати ноги на плечі. Панч.] | *Броситься стремительно* – кинутися (метнутися) стрімголов; кинутися опукою. [Онилка кинулась до мене опукою. Барвінок.] | *Кровь бросилась в голову* – кров ударила (линула) до голови (в голову). [Андрій раптом розрум’янився, бо кров вдарила в його голову… Чендей.]

Бросить | *Бросим эти шутки!* – покиньмо (облишмо) ці жарти! | *Бросить (прекратить) заниматься чем, делать что* – занедбати що; закинути (покинути) робити що; кидатися

чого. | *Бросить работу* – покинути робити що; закинути працю (роботу, діло); пуститися діла. | *Бросить с силой* – кинути з силою; *(емоц.)* кидонути (швиргонути, пошпурити, пожбурити). [Скинув з себе відлогу і швиргонув сторожам. П. Куліш.]

Бросовый | *Бросовая вещь* – такий, така, таке, що хоч кинь; нікчемний, нікчема, нікчемне; покидь (покидьок); негідь (непотріб); *(жарт.)* надібок у піч. [В редакцію не прийняли його творів, як непотріб. Н.-Левицький.]

Брошенный | *Брошенная жена или любовница* – лишена (залишена); *(зневажл.)* покидька (покидячка, покидище). [Он чоловіка десь повітря носить, А ти бідуй з свекрушиськом проклятим, — Ні жінка, ні вдова — якась покидька. Українка.]

Брызнуть | *Брызнуть сильной струёй* – приснути (циркнути, чвиркнути, свиснути); бризнути (вдарити) цівкою. [Треба набрати у рот води та й приснути нею проти сонця. *Сл. Гр.* Кров так і чвиркнула вгору. *Сл. Гр.*]

Брюхо | *На брюхе шёлк, а в брюхе щёлк* – на нозі сап'ян рипить, а в борщі трясця кипить. *Пр.* На панові шовчок, а в животі щовчок (а у мене хоч свита, та душа сита). *Пр.* Нема чого у казані, а золото на каптані. *Пр.* | *Отрастить брюхо* – зачереватіти; запузатіти; черево (живіт, пузо) відпасти (напасти, випасти). [Скільки не їж, то не забагатієш, а запузатієш. Манжура. Таке черево випас, як кадовб (як бодню). *Пр.*] | *Сытое брюхо к учению глухо* – сите черево на науку не квапиться. *Пр.*

Брюшной | *Брюшная часть* – почеревина. | *Бряцать оружием (книжн.)* – брязкати (бряжчати, побрязкувати, брязкотіти) зброєю; загрожувати (погрожувати) війною.

Бубен | *Звонок бубен, да страшен игумен* – ченцеві з келії кортить, та (і)гумен не спить. *Пр.*

Будний, будничный | *В будний, будничный день* – буднього (буденного) дня; у будень; на будні; у будній (буденний) день. [Я гуляю, бенкетую В неділю і в будень. Шевченко.] | *Для будничного дня* – про будень. [Ця спідниця вже нехай про будень буде. *Сл. Гр.*]

Будущее | *В будущем* – надалі; в майбутньому. [Ви машини такі і надалі робіть — Це майбутнє річкового флоту. Забіла.] | *В далёком будущем* – незабаром; невдовзі (невзадовзі). | *Отдалённое, неизвестное будущее* – далеке, невідоме майбутнє; *(про дуже тривал. час)* безвість віків.

Будущий | *В будущем году* – на той рік; наступного (майбутнього) року. | *На будущее время* – надалі; на майбутнє.

Бука | *Букой смотреть, глядеть* – вовком (звіром) дивитися.

Буква | *Идёт вразрез с буквой и духом (закона)* – суперечить букві й духові (закону); розбігається з буквою й духом (закону). | *Мёртвой буквой быть (оставаться)* – мертвою буквою бути ((за)лишатися, зоставатися); (за)лишатися (зоставатися) на папері. | *Отступать, отступить от буквы закона* – відбігати, відбігти букви закону; ухилятися, ухилитися від букви закону; розминатися, розминутися з буквою закону. | *Перевести буква в букву что* – перекласти дослівно (від слова до слова, слово за слово, слово по слову, слово від слова) що. | *Следовать [мёртвой] букве, придерживаться [мёртвой] буквы* – держатися (додержувати(ся)) [мертвої] букви; йти слідом (услід) за [мертвою] буквою.

Буксир | *Брать, взять на буксир кого* – брати, взяти на буксир кого; допомагати, допомогти кому; ставати, стати до помочі (до помоги, у помочі, у пригоді) кому; порятовувати, порятувати (зарятовувати, зарятувати) кого; сприяти кому; підтягати, підтягти кого; допомагати, допомогти підвищити темп роботи; *(образн.)* підкладати, підкласти руки під кого; руку подавати, подати кому; лити воду на чий млин.

Булавочный | *С булавочную головку (разг.)* – як [макове] зернятко (як мачин(к)а).

Бумага | *Бумага всё терпит* – папір усе терпить (зносить); написати можно все (що хоч). | *Не стоит бумаги марать* – шкода паперу; шкода (не варт(о)) псувати (переводити) папір; *(давн.)* шкода й олівця (олива) тупити (тратити).

Бунт | *Поднимать, поднять бунт* – зчиняти, зчинити (піднімати, підняти, зривати, зірвати) бунт (заколот); [бунт] бунтувати; збунтувати(ся).

Буря | *Буря с дождём, буря со снегом* – буря з дощем, буря із снігом; хвища. [Там така хвища надворі, що й собаки поховалися. *Сл. Гр.*] | *Буря с ливнем* – буря із зливою; хвиля. | *Во время бури* – під бурю (у бурю); під час бурі. | *К буре* – на бурю. [Знялось гайвороння — На бурю… Тичина.] | *Чёрная буря* – чорна буря; чорна завірюха. [Проносились страхітливі чорні бурі. Гончар.]

Бутылочный | *Бутылочная тыква* – кабак-сулійник.

Бутыль | *Бутыль из высушенной тыквы* – кабаківка.

Бухнуть | *Бухнул в колокол, не глянувши в святцы* – ударив у дзвін, як треба в макогін.

Пр.

Бухты-барахты | *С бухты-барахты* – ні сіло ні впало; ні з того ні з сього; знічев'я; з доброго дива. [Ні сіло не впало — дай, бабо, сала. *Пр.*]

Бушевать | *Море бушует* – море грає (бурхає); *(давн.)* море шпує. [У неділю вранці-рано синє море грало. Шевченко. Море… реве та бурхає. П. Куліш. В Італію ми не доїдем. Бо море дуже щось шпує. Котляревський.]

Бывало | *Как не бывало* – наче (немовби…) й не було; наче (як) лиз (лиень) злизав; наче (мов…) корова язиком злизала; як віл лизнув; як вода вмила (змила). [Немовби й не було його тут. Як лизень злизав. Ільченко. Але якось, в суботу, Клим пропав, Неначе язиком корова ізлизала. Блакитний.] | *Как ни в чём не бывало* – наче (мов…) і не було нічого; любенько (любісінько); наче (мов…) і не він (не вона…). [А Денис стоїть неначе й не він, і не вміхнеться. Квітка-Основ'яненко.] | *Ничуть не бывало* – зовсім ні; аж ніяк.

Бывалый | *Бывалый человек* – бувала людина (бувалий чоловік); бувалець; бита голова; битий жак; *(образн.)* був у бувальцях (у бувуличках); був на коні і під конем; був на покутті й під покуттям; бував за столом і під столом; не з одної печі хліб їв; перейшов крізь сито і решето. [А хлопці все такі буцматі та, видно, бувалі. Гончар. Ну та й він бита голова — його не одурите. Кримський. Видно, що він був на коні і під конем. Тобілевич.]

Бывать | *Бывать часто у кого, где* – бувати часто в кого, де; учащати до кого, куди; *(образн.)* протоптати стежку до кого. [Маріка, кажуть, — його мати, — До Фавна стала учащати. Котляревський.] | *Войне не бывать!* – війни не буде! | *Всяко бывает* – всяк(о) (усяке, усяково, усякого) буває (трапляється); усячина буває. [Буває всяк — Обуха батогом не перебити… Глібов.] | *Этому не бывать!* – цього не буде!; так не буде! [Значить, отак зневажають тебе, отак знущаються з тебе, а ти ще й проси!… Ні, думаю, не буде цього. Тесленко.]

Бывший | *Бывший в употреблении* – уживаний (заживаний) уже. | *Бывший давно когда-то* – давне-колишній; позаколишній; днедавній. | *Бывший перед этим* – дотеперішній. | *Бывший раньше* – попередній (передніший).

Бык | *Брать, взять быка за рога* – брати, взяти (хапати, ухопити) бика (вола) за роги; ловити, піймати вовка за вуха. [Ухопив, як вола за роги. *Пр.* Уміє піймати вовка за вуха. *Пр.*] | *Здоровый как бык* – здоровий як бик (бугай). | *Уперся как бык* – уперся як віл (бик). | *Сколько с быком не биться, а молока от него не добиться* – з бика ні лою, ні молока. *Пр.*

Быльё | *Было [прошло] и быльём поросло* – було, та загуло. *Пр.* Було ремесло, та хмелем (бур'яном) заросло. *Пр.* Були коралі, та пішли далі; були перли, та ся стерли. *Пр.*

Было | *Было, да сплыло* – було, та загуло. *Пр.* Було, та за водою пішло. *Пр.* Було колись — минулося. *Пр.* Що було, те минуло. *Пр.* Один був, та й той загув. *Пр.* Як у воду впало. *Пр.* Як мітлою зметено. *Пр.* Димом [догори] пішло. *Пр.* Пропало, як з воза впало. *Пр.* Було діло, та полетіло. *Пр.* Що було, те за вітром по воді поплививло. *Пр.* Був мед, та гості попили. *Пр.* Тут було, вертілося, чорт знає де ділося. *Пр.* | *И не было никогда* – і не було ніколи; не було (нема) й у заводі; нема й заводу. [Авжеж, Палазю, ваша правда, бо у вас неправди й заводу нема! Н.-Левицький.] | *Как бы там ни было; как бы то ни было; что бы там ни было* – хоч би що там було; будь що будь. | *Каким был, таким и остался* – [Такий] як і був; який був, таким і зостався (лишився). | *Когда бы то ни было* – будь-коли; абиколи; коли припаде; хоч коли. [Брянський бачив, що сьогодні бійці з більшим нетерпінням, ніж будь-коли, чекали бою. Гончар.] | *Не тут-то было* – де там; та ба; годі. [Полетів би, послухав би, Заплакав би з ними… Та ба! Доля приборкала між людьми чужими. Шевченко.] | *Совсем было забыл, забыла, забыли* – був зовсім забув, зовсім була забула, зовсім були забули. | *Чуть (едва) было не упал, не упала, не упали* – ледве був не впав, ледве була не впала, ледве були не попадали.

Быль | *Быль молодцу не укор* – то дарма, що був злодій, аби тепер козак. *Пр.* | *Сказка — складка, а песня — быль* – казка — байка, а пісня — правда. *Пр.*

Быстрее | *Как можно быстрее* – якомога швидше (прудкіше, хутчій, хутчіше); (як)найшвидше, (як)найпрудкіше, (як)найхутчіше; щонайшвидше (щонайпрудкіше); притьмом. [Геть, геть з дому, якомога швидше… Коцюбинський. Біжи, сину, притьмом! *З нар. уст.*]

Быстро | *Быстро бежать, ехать* – швидко (прудко, хутко) бігти, їхати; гнати; мчати; *(образн.)* [вихром] курити; кресати підошвами (підковами, литками); гнати, як вітрів батько; летіти (гнати, мчати), як вітер. [Встрінеш в дорозі де, — шепни йому, щоб прудко їхав… Тобілевич. Женуть вітри, як буйні тури!… Тичина. Молодий олень мчав, наче вітер. Трублаїні.] | *Быстро гнать* – швидко (прудко, хутко) гнати; гоном (туром) гнати; турити. | *Побежать быстро* – побігти швидко; припустити бігти. [Як припустив бігти — утік. Вовчок.]

Быстрый | *Быстрый ум* – бистрий (проникливий) розум. | *Быстрый, стремительный поток, ручей* – швидкий, стрімкий потік, ручай; бистрень. [Вона ішла… мені ж здавалось, що газель, Поміж кушами кроком полохливим, Назустріч бистренем бурхливим, Униз спускається зі скель. Олесь.]
Бытность | *В бытность мою…* – коли (як) я був…; за [час] мого перебування (пробування) …; за мого буття…; *(зах.)* за мого побуту…
Быть | *Будем бдительны!* – будьмо пильні! | *Будем готовы!* – будьмо готові (напоготові)! [Вони вже близько, будьмо ж всі готові зустрінути врочисто молодих. Кочерга.] | *Будем здоровы!* – будьмо здорові!; будьмо! [Сідай і ти, Насте, — розпорядився Гаркуша, наливаючи чарки — …Отож, за те, щоб добре поярмаркувалось… Будьмо. Гончар.] | *Будем знакомы!* – будьмо знайомі!; познайомимося! (зазнайомимося!) | *Будет!* – годі; буде!; доволі!; досить! [Не плач, серденько, годі! Вовчок. Та буде ж, буде… Квітка-Основ’яненко.] | *Будет и на нашей улице праздник* – буде й на нашому тижні свято. *Пр.* Буде й на нашій вулиці свято. *Пр.* І в наше віконце засяє (засвітить, загляне) сонце. *Пр.* Колись і на нас сонечко гляне. *Пр.* Колись і перед нашими ворітьми сонечко зійде. *Пр.* Діждусь і я тії години, що будуть по шагу дині. *Пр.* | *Будет по-моему, по-твоему…* – вийде на моє, на твоє…; буде по-моєму, по-твоєму… [І побачиш, як не на моє вийде. М. Куліш. Нехай, думаю, по-твоєму буде. Стороженко.] | *Будет с меня (тебя…)* – буде (досить) з мене (тебе). | *Будет тебе! будет вам!* – буде тобі! буде вам!; знатимеш! знатимете!; матимешся! матиметеся!; начувайся! начувайтеся!; ось постривай лиш! ось постривайте лиш! | *Будешь сладок — живым проглотят, будешь горек — проклянут* – не будь солодкий, бо розлижуть, не будь гіркий, бо розплюють. *Пр.* Солодкого проглинуть, гіркого проплюють. *Пр.* Хто стається медом, того мухи з’їдять. *Пр.* Будеш солодкий, то тебе проглитнуть (проковтнуть), а будеш гіркий — проклянуть (то виплюнуть). *Пр.* | *Будь добр, будьте добры* – будь ласка (будь ласкав), будьте ласкаві; зроби (вчини) ласку, зробіть (вчиніть) ласку; коли (якщо) ласка твоя, ваша; *(розм.)* спасибі тобі; спасибі вам. [Скажи мені, будь ласкав, тату, Чого ячмінь наш так поріс… Гребінка. Зробіте ласку, дядечку, велику, Не жалуйте дерев старих. Візьміть та вирубайте їх. Глібов.] | *Будь здоров, будьте здоровы* – бувай здоров, бувайте здорові; бувай, бувайте; *(випроводжаючи, у відповідь кажуть іще)* іди здоров, ідіть здорові; щасливо. [Бувайте здорові, молодиці! Вовчок.] | *Будь он…, он бы…* – якби (коли б) він був…, він би… | *Будьте так любезны* – як (якщо, коли) ласка ваша; будь ласка (будьте ласкаві). [Коли ваша ласка, — кажу, — то й я собі біля вас стану. Вовчок.] | *Будьте уверены* – будьте певні; майте певність. [Будьте певні, що ви не вмрете — живі будете. Вишня.] | *Будь что будет; была не была* – що буде, те (то) й буде; хай буде що буде; хай (най) діється (буде) що хоче; або пан, або пропав. *Пр.* [Або здобути, або дома не бути. *Пр.* Раз козі смерть. *Пр.* Куць виграв, куць програв. *Пр.* Подивилась Катерина: — І ви, бачу, люди! Не плач, сину, моє лихо! Що буде, то й буде! Шевченко.] | *Была бы собака, а палка будет* – хто схоче собаку (пса) вдарити, той кия найде. *Пр.* Кому кого у надобі, той того найде у кадовбі. *Пр.* Що по надобі, то найдеш і в кадобі. *Пр.* | *Была бы шея, а ярмо найдётся* – аби шия, а ярмо буде (знайдеться). *Пр.* Аби шия, а хомут буде. *Пр.* Аби пшоно — каша буде. *Пр.* Аби голова, а шолуді будуть. *Пр.* Аби корито, собаки будуть. *Пр.* Аби болото, а жаби будуть. *Пр.* Аби хліб, а зуби будуть (найдуться). *Пр.* Аби були побрязкачі, то будуть і послухачі. *Пр.* Аби побрязкачі, послухачі будуть. *Пр.* Аби люди, а піп буде. *Пр.* На мої руки найду усюди муки. *Пр.* | *Был конь, да изъездился* – був кінь, та з’їздився. *Пр.* Був мед, та гості попили. *Пр.* Було діло, та полетіло. *Пр.* Був колись горіх, а тепер свистун. *Пр.* Був волом, та став козлом. *Пр.* Був лісничим, а тепер нічим. *Пр.* | *Быть беде* – без біди тут не обійдеться; начувайся, начувайтеся, начуваймося лиха. | *Быть без души от кого* – всією душею упадати коло кого; дух за ким ронити; палко любити кого. [Я за тобою й дух роню, а ти за мене забуваєш. Грітенко.] | *Быть в компании, водить компанию с кем* – бути в компанії з ким; тримати спілку з ким; спілкувати з ким. | *Быть в ладах, не в ладах с кем* – бути (жити) з ким у [добрій] злагоді (згоді, ладу); добре тривати з ким; бути (жити) не в ладу (не в (з)лагоді, не в згоді) з ким; не ладнати з ким; незлагода (незгода) з ким, між ким; немає згоди між ким. [Нам не треба сварки, ми в злагоді. Мартович.] | *Быть в новость кому* – бути за новину кому. | *Быть во главе* – на чолі бути (стояти); перед вести. [Бо Панько перед вів!.. М. Куліш.] | *Быть в ответе за что* – відповідати за що. | *Быть в сборе* – зібратися; бути вкупі. | *Быть в состоянии, в силах (сделать что)* – змагати (змогти, змогтись); здужати (здолати); мати змогу (силу); примогти. [Коли б змогтись, та ще поволоктись. *Пр.* Приміг би — в ложці води втопив. *Пр.*] | *Быть в ссоре с кем* – бути у сварці (у гніву) з ким; посваритися з ким; *(образн.)* розбити глек і з ким. [Часом ти що не по-моєму, — я косо гляну, а часом я що не по-твоєму — ти скривишся, та дивись і

розіб'ємо глек! Кониський.] | *Быть или не быть* – бути чи не бути; жити чи не жити. [Жити чи не жити — Ось що стало руба. *Старицький, перекл. із Шекспіра.*] | *Быть кем, чем (в качестве кого, чего, исполнять функции кого, чего)* – бути (правити) за кого, за що *(зі значенням професії, стану, перебування)* бути ким, чим; *(віддається ще й дієсловами на -увати, -ювати, -йти)* головувати, секретарювати, вчителювати, кухарити… [Хай чабан! — усі гукнули, — За отамана буде. Тичина. І він зайшов у другу кімнату, що правила йому за робочий кабінет. Баш.] | *Быть мужем и женой* – бути чоловіком і жінкою; бути подружжям; бути в парі (до пари). [Не будемо ми, серденько, в парі, душа моя чує. Чубинський. Не судилось нам, серденько, Бути до пари. Кримський.] | *Быть начеку (настороже)* – бути наготові (насторожі); пильнувати; бути обережним. | *Быть не может!* – бути не може!; [це] неможливо! | *Быть ни при чём* – бути ні до чого; не мати нічого спільного з чим. | *Быть по сему!* – хай буде так!; так має бути!; нехай так! [Хай буде так! Іди! Кочерга.] | *Быть постоянно в чём (в работе, одежде…)* – не вилазити (не виходити) з чого. [З роботи ніколи не вилазить. *Сл. Гр.*] | *Быть постоянно (находиться)* – завжди (безпереводно, невиводно, постійно) бути; не переводитися. [Яка вона молодесенька, а вже свати не переводились у хаті. Вовчок.] | *Всё может быть* – усе може статися; все може бути. [Я не кажу напевне, а все може статися. Старицький.] | *Да будет!* – хай (най) буде! | *Должно быть* – певно; мабуть (мабуть чи не); повинно (мусить бути). [Іде шляхом молодиця, Мусить бути, з прощі. Шевченко.] | *И был таков* – тільки його й бачили; і щез (зник, пропав). [Похвалили млин і поїхали, і німець той з ними. Тільки його й бачили. Кониський.] | *Как быть?* – як [його] бути?; що [його] діяти?; що [його] [у світі] робити?; що [його] почати? [Що тут у світі робити? Казка.] | *Кто бы ни был* – хоч би хто був; хто б був не був. [Хто б був не був батько, а вже ж він батько. Свидницький.] | *Может быть* – може. | *Надо быть (надо полагать, вероятно)* – мабуть; [десь] певно; либонь; мабуть чи не; десь (десь-то); *(зах.)* відай. [Удався, мабуть, я у того пращура свого, у Савлука козака. Вовчок.] | *Не будь я (пусть я не буду)* – [Не] хай я не буду. | *Не будь я тогда где…* – якби я не був тоді де… | *Не знает, как ему быть* – не знає, що йому робити (діяти, чинити); *(образн.)* не зна, на яку (котру) ступити. [Ей! а мій адвокат не знає, на яку ступити передо мною. Мартович.] | *Не то будет, не то нет* – може, буде, може, й ні. *Пр.* Або буде, або й ні. *Пр.* | *Одно и то же будет* – на одне (на те саме) вийде. | *Пока ещё что будет* – пока там ще до чого дійдеться. | *Стало быть* – отже; виходить; значить. [Значить, подорожувати будемо ми лише втрьох… Трублаїні.] | *Так и быть* – (не)хай (і) так; так тому й бути; гаразд (добре); сількісь; *(давн.)* іносе. [Найкраще у житті — це життя… а вмирати… ну, що ж, нехай і так! — життя є наука про смерть. Ільченко. «Іносе! сількісь, як мовляла», — Юноні Юпітер сказав. Котляревський.] | *Хотел было, хотела было, хотели было, пошёл было, пошла было, пошли было и т. д* – хотів був (був хотів), хотіла була (була хотіла), хотіли були (були хотіли), пішов був (був пішов), пішла була (була пішла), пішли були (були пішли) і т. ін. [Хотів був обережно вгорнути в клапоть шовку й той пречудовий образок. Ільченко. Уже були спробували з сінокосами, — обпеклися. Головко.] | *Чему быть, того не миновать* – що статися має, то станеться. *Пр.* Що суджено, то не розгуджено. *Пр.* Що написано на роду, того не об'їдеш і на льоду. *Пр.* Що кому написано на роду, то й конем не об'їдеш. *Пр.* Чи співатиме півень, чи ні, а день буде. *Пр.* Скачи, бабо, хоч задом, хоч передом, а діла підуть своїм чередом. *Пр.* Що має утонути, то не увисне. *Пр.* Що має висіти, то не утоне. *Пр.* Лихая доля і під землею надибає. *Пр.* | *Чтоб тебя здесь не было!* – щоб твій і дух [тут] не пах!; щоб твого й духу [тут] не було!; щоб тебе тут не було! [Іди з двору, щоб і дух твій тут не пах!.. Тобілевич. Геть звідси! Щоб твого духу тут не було! Гордієнко.]

Быт | *Войти в быт* – увійти в побут; стати за звичай (звичайною, звичайнісінькою річчю).

Ва-банк | *Идти, пойти ва-банк (перен.)* – іти, піти ва-банк; ставити, поставити (класти, покласти) на карту все; важити (ризикувати) всім.

Вавилонский | *Вавилонское столпотворение (перен.)* – вавилонське стовпотворіння; шарварок (гармидер, буча, розгардіяш), [Зчинився галас, гармидер, ціле вавілонське стовпотворіння. Коцюба. Ані в казці сказати, ні пером описати, який там учинився шарварок, яка там знялась буча, на тій раді, аж кольорові шибки забриніли. Ільченко.]

Вавилоны | *Выводить, писать вавилоны (о пьяных) (устар.)* – писати [ногами] мисліте; точитися. [Голова йому (п'яному) закрутиться, то він так і точиться. *Сл. Гр.*]

Важность | *Велика важность! (ирон.)* – велика вага (річ)!; велике диво (діло)!; велика важниця!; *(застар.)* велика моція! [Велике диво — полковий лікар. Вовчок.] | *Для пущей важности* – для більшої ваги (важності). | *Не велика важность* – не велика річ. [Не велика річ, що в хаті піч. *Пр.*] | *Что за важность!* – що за важниця!; [не] велике діло!; не скільки діла! | *Эка важность! (разг.)* – [От] яка важниця!; овва! [Русалка: Там хлопець На

дудку ріже очерет! Лісовик: Овва! Коби всії біди! Українка.]

Важно | *Держать себя важно* – поводитися пишно (пишатися); величатися; нестися високо [вгору]; гонорувати *(зах.* гоноруватися); згорда триматися; гороїжитися; *(згруб.)* пиндючитися (бундючитися, гиндичитися). [Недарма еллінки проти троянок Так величаються… Українка.] | *Это важно* – це важливо (важно); це багато (велико) важить. | *Это не важно* – це не має значення (ваги); це не важно (маловажно); це пусте; це дурниця (не велика річ); менше з тим; байдуже; дарма. [Ну та байдуже: на весну побачимось. Коцюбинський.]

Важный | *Важная шишка, особа* – важна (велика, значна) особа (персона); великої руки людина; *(ірон.)* [велика] цяця (птиця); [велике] цабе. [Велика цяця його задрипана Ксенька! Грінченко. У очі вилаю, бо невелика птиця. Глібов.] | *Важный, незаурядный, важное, незаурядное (кто-либо, что-либо)* – не абищо; неабиякий, неабияке. [Мірошник мав хороший млин. В хазяйстві не абищо він. Глібов. Це чоловік неабиякий. *Сл. Гр.*] | *Оказаться важным (возыметь значение)* – заважити. [А що? Багато твій заважив розум? П. Куліш.] | *Очень важный* – дуже (вельми) важливий (важний); *(розм.)* важнющий.

Валить | *Вали кулём, потом разберём* – хоч кисло, хоч прісно — усе вали вмісто. *Пр.* | *Валить вину на кого* – звертати (звалювати, скидати) на кого. [Не звертай на людей, коли сам нашкодив. *Сл. Гр.*] | *Валить всё в одну кучу* – скидати (вернути) все на одну (в одну) купу. | *Валять через пень колоду (разг.)* – робити аби робилося; робити абияк (сяк-так); робити як через пень колоду тягти; робити як не своїми. | *Валиться в ноги кому (разг.)* – падати (упадати, валитися) в ноги (під ноги) кому; *(емоц.)* опукою в ноги кому впасти; падати навколішки (навколінці, до колін); уклякати перед ким; *(про багатьох)* попадати в ноги кому; поприпадати до ніг кому; повклякати перед ким. [Вона (дівчина) не падала в ноги, не благала милостей, а навпаки, дивилась з-під тонких брів докірливо і гнівно. Панч.] | *Валом валить* – як плав (плавом) пливти (плисти); хмарою (як хмара) сунути (ринути, йти); лавою йти (сунути); товпом товпитися. [Як плав пливе люд по шляху. Головко. Суне з міста народ лава лавою. То йде в Київ Богдан, вкритий славою. Чернявський.] | *Всё валится из рук* – усе з рук падає; ніщо рук не держиться в кого. | *На бедного Макара все шишки валятся* – на похиле дерево й кози скачуть (плигають). *Пр.* На убогого всюди капає. *Пр.* Бідному усюд біда. *Пр.* Бідному все вітер в очі. *Пр.* Бідному Савці нема долі ні на печі, ні на лавці: на печі печуть, а на лавці січуть. *Пр.* Нещасному Макару нема талану. *Пр.* Де лихо пристане, там і трава в'яне. | *Он валится с ног* – він падає з ніг; він аж падає з утоми (від утоми). | *Снег валит хлопьями* – лапатий сніг іде (падає); сніг ліпачить.

Валко | *Ни шатко, ни валко [ни на сторону]* – так собі; абияк; помаленьку.

Валяться | *Валяться в грязи (о животных)* – барложитися (ковбанитися). [Барложиться, як свиня в солоді. *Пр.*] | *Валяться в ногах у кого (разг.)* – валятися в ногах у кого; плазувати перед ким; стелитися під ноги кому. [Бачили, як він плазував перед Харитоненком? Гордієнко.] | *Валяться в постели* – вилежуватися; викачуватися (качатися); *(жарт.)* кабанувати. [Виспався, та не вилежався. Номис.]

Валять | *Валяй!, валяйте!* – катай!, катайте!; шквар!, шкварте! | *Валять дурака (разг.)* – дурня клеїти; дурникувати; штукарити; штуки викидати; сміховини запускати.

Ванна | *Принимать ванну* – брати ванну (купіль). [Так ви наглянете, щоб ваша небога брала купелі регулярно і щоб увечері пізно не засиджувалась. Українка.]

Вар | *Как (точно) варом обдало* – наче приском сипнуло; як (мов…) ошпарило; як (мов…) окропом опарило (попарило); як (мов…) кип'ячем обпарило. [Мого брата мовби хто окропом попарив, так зачервонівся… Федькович.]

Васька | *А Васька слушает да ест* – а мурий їсть собі та їсть. *Пр.*

Вахта | *Стоять на вахте мира* – стояти на сторожі (на варті, вахті) миру.

Ваш | *И вашим и нашим (разг.)* – і вашим і нашим; двом панам служити. [Покірне телятко двох маток ссе. *Пр.*] | *По-вашему* – по-вашому; на вашу думку (гадку); як на вас. | *Пусть будет по-вашему* – (не)хай ваше зверху [буде]; (не)хай буде по-вашому. | *(Я работаю) больше вашего* – (я працюю) більш, ніж (як) ви (за вас).

Вбиваться | *Вбиваться в милость кому* – підходити під ласку чиюсь, кому; запобігати ласки чиєїсь, у кого. [А я тую дрібну ряску заберу в запаску, Таки свому миленькому підійду під ласку. *Н. п.*]

Вбивать | *Вбивать, вбить в голову кому что (перен. разг.)* – убивати (вкинути) кому в голову що; *(згруб.)* утовкмачувати, втовкмачити (задовбувати, задовбати) кому в голову що; товкти, втовкти кому в голову що. [Хто се тобі таку дурницю в голову вкинув? *Сл. Гр.*]

Вбить | *Вбить себе в голову (перен. разг.)* – забрати (узяти, вкинути) собі в голову що; убгати в голову що. [Як бувало візьме собі що в голову, то гадає, що так на його мусить

бути. Федькович.]

Вброд | *Идущий вброд* – бредець. | *Переходить вброд* – переходити бродом (убрід); брести що, через що; перебродити, перебрести що; *(про багатьох)* поперебродити що. [Брести тобі дві річеньки, а третій Дунай. *Сл. Гр.*]

Вваливаться | *Ввалились глаза, щёки у него, у неё* – йому, їй (у нього, у неї) очі, шоки (лиця) повтягало (позатягало); йому, їй (у нього, у неї) очі [в лоб], щоки (лиця) запали (запалися, позападали). [Очі йому повтягало. *Сл. Гр.* Що се тобі, моя Галочко, очиці запали? Вовчок.]

Ввалившийся | *Ввалившиеся глаза, щёки* – запалі (позападалі, ямкуваті) очі, щоки (лиця). [Семенова мати ще дужче розсердилась, і її позападалі очі так і зайнялися… Грінченко.]

Ввек | *Ввек не забуду* – повік (увік, довіку, до смерті, до гробної дошки, поки світу, ніколи в світі) не забуду; повік (до скону, до смерті) пам'ятатиму. [Повік твоєї ласки не забуду. Кочерга.]

Ввернуть | *Ввернуть крючок* – загнути (за)карлючку; закрутити (заплутати) справу. | *Ввернуть словечко (фам.)* – укинути (докинути, прикинути, приточити) слівце.

Вверх | *Вверх дном, вверх ногами, вверх тормашками (перен.)* – догори (вгору) ногами (дном, сподом); сторч(ма) (сторчака); горініж, горідна; *(емоц.)* шкереберть (перевертом, переверть). [Горініж ходимо усі, коли велить начальство. *Лукаш, перекл. із Гете.*] | *Вверх животом* – горічерева; догори черева. | *Вверх лицом* – горілиць; горізнач; догори лицем. [Я лежу горілиць на лежанці й думаю свою віковічну думу. Дукін.] | *Вверх по реке* – угору рі(ч)кою (горі рікою, горіріч); проти води (течії); устріть води; *(лок.)* горі водою. | *Вверх по течению [Днепра, Волги, Дуная…]* – вгору (горіріч) [Дніпром, Волгою, Дунаєм…] | *Поднять вверх голову* – підняти (підвести) голову; *(перен.)* набратися духу (сміливості). | *Полететь, упасть вверх ногами* – полетіти, впасти шкереберть (сторчголів, сторч головою); сторчака дати. [Гаврюша… бухнувся просто сторчголів у діжку з водою на повозці. Дукін.]

Вводить | *Вводить, ввести в грех* – доводити, довести до гріха; на гріх підводити, підвести; на гріх (до гріха) призводити, призвести. | *Вводить, ввести в заблуждение кого* – уводити, ввести в оману кого; навівати, навіяти помилку кому; збивати, збити на помилку кого; *(давн.)* омиляти, омилити кого. [Чого плачеш, моя мила? Мене доля омилила. *Сл. Гр.*] | *Вводить, ввести в обман кого* – уводити, ввести в обман (в оману) кого; дурити, одурити (обдурювати, обдурити, піддурювати, піддурити, підманювати, підманити) кого; туманити, затуманити (отуманювати, отуманити) кого; *(образн.)* підвезти воза кому. | *Вводить, ввести в ошибку* – уводити, ввести в помилку; призводити, призвести до помилки. | *Вводить, ввести в расходы кого* – доводити, довести (призводити, призвести) до втрат (до втрати, до видатків) кого. | *Вводить, ввести в соблазн кого* – уводити, ввести, привести (призводити, призвести) до спокуси кого; спокутувати, спокусити кого; знаджувати, знадити кого. | *Вводить, ввести в строй (произв.)* – уводити, ввести до ладу. | *Вводить, ввести в стыд кого* – сорому (стида) завдавати, завдати кому; засоромлювати, засоромити кого. [Дівчино моя, чи ж ти там бувала, Що ти мені молодому стида завдавала? *Сл. Гр.*] | *Вводить, ввести в убыток* – доводити, довести до втрати (до шкоди); призводити, призвести до збитків (до втрати).

Вгонять | *Вгонять, вогнать в гроб (устар. разг.)* – заганяти, загнати в могилу (у гріб, на той світ); впроваджувати, впровадити (доводити, довести) до гробу; *(тільки докон.)* замучити до смерті. | *Вгонять, вогнать в краску кого* – примусити червоніти, почервоніти кого; завдавати, завдати сорому (стида) кому. | *Вгонять, вогнать в пот кого (разг.)* – примусити пріти, упріти, попріти кого; *(тільки недокон.)* піт гонити з кого. | *Вгонять, вогнать в расход* – призводити, призвести до видатків (до витрат). | *Вогнать в руку, в ногу что-либо* – підколоти руку, ногу чим; загнати скалку (дерево) в руку, в ногу. [Оце бігла та так терниною ногу підколола. *Сл. Гр.*]

Вдаваться | *Вдаваться в крайности* – перебирати міру; переходити [через] міру (через край); вдаватися (вкидатися) у крайності. | *Вдаваться в подробности* – удаватися в подробиці (до подробиць). | *Вдаваться в разговоры* – заходити (ввіходити) в розмову (в балачки, в речі, в бесіду); удаватися в розмови (в балачки, в речі). [Він і не хотів з ними в розмову вдаватись… Барвінок.]

Вдова | *Дочь вдовы* – удовина дочка, вдовівна. | *Сын вдовы* – удовин (удовиний) син; удовиченко (удовенко). [Нема краю тихому Дунаю, Нема впину вдовиному сину. *Н. п.*]

Вдоволь | *Вдоволь насмотреться* – надивитися (нагледітися) вволю (досхочу, удозвіль, удосталь); *(образн.)* напасти очі.

Вдоль | *Вдоль и поперёк (разг.)* – у(з)довж і вшир. [Орел могучий на вершку сніжному Сидів і оком вдовж і вшир гонив… Франко.] | *Вдоль и поперёк знать кого (перен.)* –

у(з)довж і впоперек знати кого; знати як свої п’ять пальців (пучок) кого; *(зневажл.)* знати кого як облупленого; *(образн.)* знати кого як старі свої чоботи. | *Вдоль по берегу, вдоль берега* – понад берегом, уздовж (поздовж) берега; узберіж.

Вдребезги | *Вдребезги пьян* – п’яний як ніч (як дим, як земля, як чіп, як квач, як хлющ(а), як барило); п’яний — аж валяється; п’яний, що й стежки не бачить (що й додому не дотягне); п’яний, аж носом оре; п’яний — і язика (язиком) не поверне; п’яний — хоч візьми та й викрути; п’яний, аж чуприна курить. | *Вдребезги разбить* – розбити на (в) друзки (на (в) друзки, на скалки, на дріб’язок); побити (потрощити) на гамуз (на череп’я, на мотлох); розбити на мак; потовкти на пшоно; потовкти (розтовкти); розтрощити; розчерепити. [У трюмо подивилась корова і рогами розбила в друзки. Масенко. Але тільки на поріг, Зачепився зразу І в палаці трох-торох Розчерепив вазу. Руданський.]

Вдруг | *А вдруг…* – а що, коли (як)… | *Вдруг всё переменилось* – враз (нараз, раптом, зненацька, нагло, як стій, вмить) усе (чисто все) перемінилося (змінилося). | *Вдруг густо, вдруг пусто* – як коли густо, а коли й пусто. *Пр.* Разом густо, а разом пусто. *Пр.* Часом з квасом, порою з бідою. *Пр.* Час на часу не стоїть. *Пр.* | *Как вдруг* – аж ось; як ось; аж; аж гульк; аж тут; коли; (як) раптом; коли це [враз]. [Аж ось, Де не взялась собака в біса… Глібов.]

Ведать | *Знать не знаю, ведать не ведаю; не знаю, не ведаю* – сном і духом (ні сном ні духом) не знаю (не відаю); не знаю, не відаю. [Вернувся Михайло. Тільки Наталя того не знала й не відала. Вовчок.]

Ведение | *Находиться, быть в ведении кого* – перебувати (бути) у віданні кого, чиєму (під орудрю чиєю); підлягати кому. [Хай бог милує під твоєю орудою бути. *З нар. уст.*]

Ведома*(только с предлогами «без» и «с») Без ведома* – без відома. [А неграмотних писар підписував без їх відома з старих приговорів якихось. Тесленко.] | *С ведома* – з відома (за відомом).

Ведро | *Дождь льёт как из ведра* – дощ ллє (іллє) як з відра (як з цебра, як з луба, як з коновки, як з бочки); дощ [як] відром (цебром, дійницею) ллє; дощ як з-під ринви. | *Перейти дорогу с полными вёдрами* – перейти дорогу з повними відрами; уповні. [Я води набрала Та вповні шлях і перейшла. Шевченко.]

Вежливость | *Из вежливости* – з увічливості (для ввічливості); *(розм.)* (за)для годиться; за(для) звичайності. [Для годиться спитає і в нього про здоров’я. Мушкетик.]

Вежливый | *Будем вежливы!* – будьмо ввічливі (чемні)! | *Быть вежливым* – бути ввічливим (звичайним, чемним); знати звичай.

Везде | *Везде и всюду* – скрізь і всюди; геть усюди (геть скрізь); по всіх усюдах; по всіх світах. [Ліля в нас хазяйка: годує індиків, качок і голубів, щодня після снідання зо мною учиться, а потім бігає по всіх усюдах з одною дівчиною Марисею. Українка.]

Везти | *Везёт кому (разг.)* – щастить кому; щастя (талан) кому; [добре] ведеться (йдеться) кому; таланить (фортунить, [щастя] плужить, *діал.* пайдить) кому; фортуна служить кому; дзвінка світить кому. [Поки щастя плужить, доти й ворог служить. *Пр.* Такому господареві пайдитиме у господарстві. Номис.] | *Везёт как утопленнику* – трапилося, як сліпій курці бобове зерно, — і тим удавилася. *Пр.* Полегшало нашому батькові: де сиділа болячка, там дванадцять. *Пр.* Плив, плив, та на березі й утонув. *Пр.* Піймав куцого за хвіст. *Пр.* Зловив зайця за хвіст. *Пр.* Ускочив по самі вуха. *Пр.* Заліз, як муха в патоку. *Пр.* Хотіла баба видри, та насилу сама видралась. *Пр.* Сиділа дівка та й висиділа дідька. *Пр.* Ішов, ішов дорогою, та й у яму впав; любив, любив хорошую, та й плюгаву взяв. *Пр.* Збувся батько лиха: збувся грошей з міха. *Пр.* | *В картах везёт кому* – карта йде кому. | *Кто везёт, на того и накладывают* – хто везе, того й поганяють. *Пр.* Хто тягне, того ще й б’ють. *Пр.* Коня, що найбільше тягне, найбільше б’ють. *Пр.* Хто в болото лізе, того ще й пхають. *Пр.* | *Не везёт кому* – не щастить (не ведеться, не йдеться) кому; не таланить (не фортунить [щастя] не плужить, *діал.* не пайдить) кому; нема щастя (талану) кому; не талан кому. [Не плужило йому якось: чи скотину заведе, гляди й подохне. *Сл. Ум.*]

Веко | *Смежить веки* – склепити повіки.

Вексель | *Выдавать векселя (книжн. перен. ирон.)* – (*образн.)* Обіцяти гори, долини; обіцяти золоті гори; обіцяти (показувати) грушки (дулі) на вербі; кози в золоті показувати. [Ти мені показуй грушки на вербі. Таки не дам, хоч убий мене, то не дам… Мартович.]

Век | *Век вековать где (разг.)* – [Вік] вікувати де; *(докон.)* [вік] звікувати де. [Тяжко, Боже, на чужині вік свій вікувати. Воробкевич.] | *Век живи, век учись* – вік живи — вік учись. *Пр.* Не вчися розуму до старості, але до смерті. *Пр.* Вік живи, вік учись і вік трудись. *Пр.* | *Век жить, век ждать* – вік жити — вік чекати (ждати). *Пр.* | *Век прожить — не поле перейти* – вік (життя) прожити (пережити) — не поле перейти. *Пр.* На віку як на довгій ниві — всього побачиш (усякого трапляється: і кукіль, і пшениця). *Пр.* Вік прожити — не

цигарку спалити. *Пр.* На віку як на току: і натопчешся й насумуєшся, і начхаєшся й натанцюєшся. *Пр.* Життя як шержиста нива — не пройдеш, ноги не вколовши. *Пр.* Усього буває на віку: і по спині, і по боку. *Пр.* На протязі віку всього трапляється чоловіку. *Пр.* Трапиться на віку варити борщ і в глеку. *Пр.* Вік ізвікувати — не в гостях побувати. *Пр.* Вік прожити — не дощову годину пересидіти *Пр.* Вік ізвікувати — не пальцем перекивати. *Пр.* Вік не вилами перепхати. *Пр.* На своїм віку всякого зазнаєш. *Пр.* | *В кои веки (разг.)* – коли-не-коли; вряди-годи. [Побачимось коли-не-коли, та й то не надовго. *Сл. Ум.*] | *Во веки веков (церк.)* – во віки віків (на віки вічні); на всі віки [і правіки]. | *В печальном веке* – під сумний вік (за сумного віку). | *Доживать, дожить [свой] век* – доживати, дожити (добувати, добути, добивати, добити, дотягати, дотягти) [свого] віку; *(тільки докон.)* довікувати. [Стара мати і тут буде Віку доживати... Шевченко.] | *До окончания века, на веки вечные* – довіку (до віку вічного); повіки; повік [-віку, -віків]; навіки (навіки і віки); навік [-віки, віків]; навіки-віків (вічні); на безвік; поки віку; скільки віку; поки (доки) світу; до кінця світу (віку); довіку — до суду (до віку-суду, до суду-віку); (до)поки сонця — світу (поки й світ-сонця, поки й світу-сонця); поки світу, поки сонця; поки сонце сяє (світить). [Я йому таке зроблю, — сказала Улянці, — що довіку не забуде. Донченко.] | *Из глубины веков* – з далечі віків; з глибу століть. | *Испокон веков* – спервовіку; споконвіку (споконвічно); справіку (спередвіку, спредвіку, спредковіку; звіку-правіку); як (відколи) світ (світом); відколи світа та сонця. [Споконвіку Прометея там орел карає. Шевченко.] | *Коротать свой век* – коротати (перебувати) [свій] вік ([свої] літа). | *На моём веку* – за мого життя (віку); на моєму віку. | *На наш век хватит* – на наше життя (на наш вік) стане. | *От века, с начала века (книжн.)* – від віку; від початку світу; як (відколи) світ світом. | *Отжить свой век* – віджити (відвікувати) свій вік (своє). | *Относящийся к тому веку, того века* – тоговіковий (тогочасний). | *Отныне и до века* – віднині (відтепер, від сьогодні) і до віку. [Слава не вмре, не поляже Однині до віку! Дума.] | *Прибавить века кому* – п(р)одовжити (прибільшити) життя (віку) кому; *(док.)* віку приточити (надточити) кому. [Дорогому чоловіку продовж, Боже, віку. *Пр.*] | *Укоротить век кому* – вкоротити (збавити) віку (життя) кому; умалити віку кому. | *Целый век не виделись* – цілий вік (цілу вічність) не бачились.

Веление | *По щучьему велению* – по щучому велінню (за щучим загадом). [Дивиться дід — біля їх і сажалка; чи вона була, та він її не бачив, чи справді уродилась, як кажуть, по щучому велінню. Стороженко.]

Великий | *Велика фигура, да дура* – великий аж до неба, та дурний як не треба. *Пр.* Великий до неба, а дурний як треба. *Пр.* Великий виріс, та ума (розуму) не виніс. *Пр.* Великий татарський кінь (кінь турецький), а дурний. *Пр.* Велика головешка, та розуму мало. *Пр.* Голова, як казан, а розуму ні ложки. *Пр.* Великий, як ломака, а дурний, як собака. *Пр.* Великій пень, та дурень. *Пр.* Високий, як тополя, а дурний, як квасоля. *Пр.* Великий, як світ, а дурний, як кіт (як сак, як чіп). *Пр.* Голова велика, а розуму мало. *Пр.* Велике, а дурне. *Пр.* Великий попів Іван, а дурний. *Пр.* | *Велик баклан, да есть изъян* – великий дуб, та дуплинастий. *Пр.* Живіт товстий, а лоб пустий. *Пр.* Дівчина великого роду, а песького ходу. *Пр.* | *В чужих руках всегда ломоть велик* – засватана дівка [завжди] гарна. *Пр.* На чужій ниві все ліпша (ладніша) пшениця. *Пр.* | *От великого до смешного — один только шаг* – від великого до смішного — один крок. *Пр.* | *От мала до велика* – від малого до великого (до старого); мале й велике; мале й старе; малі й старі. | *С великим удовольствием* – з великою втіхою (приємністю, з великим задоволенням); залюбки; з дорогою душею; з радої душі; радий би душею; радніший; радо. [Радніша б я у цю хвилину вмерти, щоб тільки не сказать — чого сумна... Тобілевич. Радо віддам їх (гроші), кому буде треба. Кобилянська.] | *У страха глаза велики* – хто боїться, тому в очах двоїться. *Пр.* У страха великі очі. *Пр.* Страх має великі очі. *Пр.* У страха очі по яблуку. *Пр.* Куме, солома суне! *Пр.* Показалась за сім вовків копиця сіна. *Пр.* У лісі вовки виють, а на печі страшно. *Пр.* Що сіре, те й вовк. *Пр.*

Величайший | *К величайшему сожалению* – на превеликий жаль. | *С величайшим трудом* – на превелику силу; насилу-силу; силу в силу. [На превелику силу з місця звела і увела в хату... Квітка-Основ'яненко. Як я молодою бувала, по сорок вареників з'їдала; а тепер хамелю, хамелю — силу в силу п'ятдесят умелю. *Пр.*]

Величина | *Величиной* – завбільшки (завбільш, убільшки, більшиною) з кого, з що, як хто, як що, *(зрідка)* в що. | *Звезда первой величины* – зоря (зірка) першої величини (великості); першорядна зоря (зірка). | *Одной величины* – однаковий (такий самий) завбільшки; однієї міри.

Венец | *Венец творения, искусства, науки... (книжн.)* – вінець (вершина) творіння (творива), мистецтва, науки... [Пливуть супутники високо. Науки нашої вінець... Патрус-

Карпатський.] | *Вести под венец* – вести до шлюбу (до вінця). [Таку дитину чемну й любу Хоч зараз повести до шлюбу. *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Идти под венец* – іти до шлюбу (до вінця); стати під вінець; стати на рушник(у). [Він не може, моя доню, на рушничок стати. *Н. п.*] | *Конец — делу венец* – кінець — ділу вінець. *Пр.* Кінець — і вінець. *Пр.* От тобі віз і перевіз. *Пр. (жарт.)* Діло без кінця, як кобила без хвоста. *Пр.* Кінець — пішли баби у танець. *Пр.* | *Принять мученический венец (религ. книжн.)* – прийняти мученицький вінець, вмерти мученицькою смертю. | *Стоять под венцом* – стояти під вінцем; стояти на рушнику.

Вензель | *Вензеля писать, выделывать (фам. шутл.)* – (*про п'яного)* Писати мисліте; заточуватися (точитися).

Венчаться | *Венчаться с кем* – вінчатися з ким; вінець (шлюб) брати з ким; до шлюбу стати з ким; на рушнику стати з ким. [Ой хто мені царзілля дістане той зо мною на рушнику стане. *Н. п.*] | *Жить не венчаясь* – безшлюбно (без шлюбу, невінчаним шлюбом, невінчано) жити; жити на віру. [Свою жінку прогнав від себе, зійшовся з другою без шлюбу, а це гріх, святе письмо забороняє жити на віру. Коцюбинський.]

Венчать | *Конец венчает дело* – кінець вінчає діло. *Пр.* Кінець діло хвалить. *Пр.*

Вера | *Вера без дел мертва есть* – віра без діл (є) мертва. | *Вера и гору с места сдвинет* – віра і гори зсуває; віра і гори двигає; віра гори (во)рушить. | *Верой и правдой, по вере и правде служить* – по правді (віддано) служити. | *Дать, одолжить кому на веру что* – дати, позичити кому на віру (на слово) що; повірити кому на слово що; навірити кому що. [Шинкарочка мене знає, на сто рублів навіряє. *Н. п.*] | *Не давать веры кому* – не давати (не йняти) віри кому. [Чортам ще й дурень віри не йняв! — одрізав дід. Стороженко.] | *Обратить в христианскую веру кого* – навернути (повернути) на християнську віру (до християнської віри, на (у) християнство) кого. | *Обращенный в новую веру (неофит)* – новонавернений; нововірець (неофіт). | *Потерявший веру* – зневірений. | *Терять, потерять веру в кого, что* – зневірятися, зневіритися в кому, в чому; утрачати, втратити віру в кого, в що.

Верба | *Не родит верба груш* – на вербі грушки не родяться. *Пр.* На вербі груші, а на осиці кислиці не ростуть. *Пр.*

Верёвка | *Вить верёвки из кого* – мички микати з кого; водити на поводі кого. | *Хоть верёвки вей* – хоч мички мич; куди гни (хили), туди й гнеться (хилиться).

Вереница | *Взяться вереницей за руки* – побратись плетеницею (вервечкою) за руки.

Верится | *Мне (ему...) не верится* – мені (йому...) не йметься віри (не віриться). [А все ще віри мені не йметься. Вовчок.]

Верить | *Будем верить!* – вірмо! | *Верить в долг* – давати набір (наборг, боргом, на віру); вірити, навіряти. | *Верить, поверить кому, чему* – вірити, повірити кому, чому; доймати, дійняти (йняти, пойняти) віри кому, чому; давати, дати віри (віру) кому, чому; мати віру до кого, до чого. | *Не верть себе, своим глазам, своим ушам* – не вірити (не йняти віри) собі, своїм очам, своїм вухам; на свої очі, на свої вуха не ввіряти. | *Не верь жене в подворье, а коню в дороге (устар.)* – не вір жінці дома, а кобилі в дорозі. *Пр.* Жінці і кобилі ніколи не вір. *Пр.* Ладна жінка, а бистрий кінь — то смерть. *Пр.* Не вір кобилі в дорозі, бо серед болота скине. *Пр.* | *Не верь началу, а верь концу* – кожній справі кінця гляди. *Пр.* Що на кінці буде, то найважніше. *Пр.* | *Не верь ушам, а верь глазам* – не вір чуткам, а вір очам. *Пр.* Хто чув, той ще не бачив. *Пр.* Не вір губі, положи на зуби. *Пр.* | *Не верю ни на грош* – не вірю (а)ні на мачину, (а)ні на мак-зерно, ні на волосину. | *Не всякому слуху верь* – не всяка чутка — правда. *Пр.* Люди чого не набрешуть. *Пр.* Люди накажуть, що й на вербі груші ростуть. *Пр.* Не все те правда, що на весіллі плещуть. *Пр.* Не все те переймай, що за водою пливе. *Пр.* | *Слепо верить* – сліпо вірити; *(жарт.)* вірити, як турчин у місяць.

Вернее | *Вернее всего* – найпевніш(е). | *Вернее говоря* – вірніше (певніше) кажучи; вірніш(е) (певніш(е)).

Верность | *Нарушать, нарушить супружескую верность,* – порушувати, порушити подружню вірність; *(жарт.)* у [чужу] гречку (у [чужий] горох) скакати, ускочити (завертати, завернути); в чужий горох ходити; скакати, скочити через пліт. [І до півночі там гуляли, і в гречку деколи скакали. Котляревський.]

Верный | *Верная смерть* – неминуча (видима, вірна, нехибна) смерть. | *Верный слову* – на слово вірний. На личко біленька, на слово вірненька. *Н. п.* | *Верным остаться кому* – вірним лишатися (зоставатися) кому; додержувати вірності (віри) кому; держатися (триматися) кого. [Тримайся мене, Анно, як я піду! — промовив поважно.— А я тобі також слова не зломлю. Скоро поверну, зробимо весілля! Кобилянська.] | *Самый верный* – (що)найвірніший (якнайвірніший). | *С подлинным верно* – з оригіналом згідно. | *Указать верный путь* – показати правдивий шлях, показати правдиву дорогу (стежку, путь).

Вероломство | *Совершать, совершить вероломство* – ламати, зламати віру; допускатися, допуститися віроломства.

Вероятие | *Сверх всякого вероятия (устар.)* – (по)над усяке сподівання.

Вероятность | *По всей вероятности* – найправдоподібніш(е); найімовірніш(е); найпевніш(е) (десь найпевніш(е)); цілком імовірно.

Вероятно | *Вероятно* – десь (десь певне); певно [є]; мабуть (мабуть, чи не); видно; наді(й)сь; *(зах.)* відай. | *Мало вероятно* – малоймовірна річ; мало (не дуже) ймовірно; навряд, щоб…; *(образн.)* вилами [по воді] писано.

Верста | *В п'яти, шести… верстах* – за п'ять, шість… верстов; (п'ять, шість…) верстов звідки. [За сім верстов відціля, в глухому забитому селі не нашого району, вчителює мій шкільний товариш. Дукін.] | *За версту слышно* – за версту чути; дуже далеко (ген-ген) чути. | *За семь вёрст (миль) киселя хлебать* – за сім миль киселю їсти. *Пр.* За кільце (за кавалок) кишки [та] сім миль (верст) пішки. *Пр.* | *Коломенская верста, с коломенскую версту (перен.)* – чугуївська (келебердянська, мальована) верст(в)а; довгань (довгаль); здоровило; веслюга; *(діал.)* гомила. | *Торчать [коломенской] верстой* – стовбичити.

Вертеться | *Вертеться в обществе (пренебр.)* – крутитися (обертатися) серед людей (поміж людьми); часто бувати серед товариства. | *Вертеться, завертеться двигаясь* – іти, піти млинком. | *Вертеться на глазах, на виду у кого* – крутитися (вертітися) перед очима (поперед очей) в кого. | *Вертится в голове (мысль)* – снує(ться) (роїться, крутиться, вертиться) в голові (думка, гадка). | *Вертится, как белка в колесе* – крутиться (вертиться, мотається), як муха в (на) окропі; вертиться (крутиться), наче в'юн в ополонці (на сковорідці); крутиться (вертиться), як посолений в'юн; крутиться, як дзиґа (як дурна вівця); крутиться, як пес у сливах; крутиться (вертиться), як швець в ярмарок. *Пр.* | *Вертится, как веретено* – крутиться (вертиться), як веретено; веретениться; крутиться, як дзиґа. | *Вертится на уме* – на умі (на думці) крутиться (вертиться, мотається). | *Вертится под ногами* – крутиться (вертиться, мотається) (по)під ногами. [Не знає (невістка), де стати, де сісти, одно свекруху сердить: то під ногами мотається, крутиться по хаті, то покладе хустку не на місце… Гордієнко.] | *Как ни вертись (крутись), а…* – хоч як крутись (хоч як вертись), а…; як не крутись (як не вертись), а…; крути, верти, а…; крути (верти), не крути (не верти), а… | *Разговор вертелся около, вокруг чего* – розмова в'язалася (крутилася, точилася) коло (навколо, навкруг, біля) чого. | *[Слово] вертится на языке (разг.)* – [Слово] крутиться (вертиться, плететься) на язиці.

Вертеть | *Вертеть кем (разг.)* – вертіти (крутити, орудувати, верховодити) ким; коверзувати [над] ким. [Вона орудувала царем, як сама хотіла… Стороженко.] | *Вертеть хвостом (перен. разг.)* – крутити(ся); крутити хвостом; викручуватися; крутити-вертіти; і сюди верть, і туди верть. [Крути, верти, нічого не поможе. *Пр.* І сюди верть, і туди верть, а панові прийшла смерть. *Пр.*] | *Вертит языком, что корова хвостом* – вертить язиком, як корова хвостом. *Пр.* Язик у роті — мели що хоті. *Пр.* Меле, як порожній млин. *Пр.* Не мели, як пустий млин. *Пр.* Порожній млин і без вітру меле. *Пр.* Меле язиком, як вітряком (як на жорнах). *Пр.* Язик йому на веретені ходить. *Пр.* Язик йому бігає, як на завісах. *Пр.* | *Как ни верти* – як не крути (як не верти); хоч круть, хоч верть; крути-верти (круть-верть); хоч так, хоч сяк. [Хоч круть, хоч верть, а тут тобі й смерть. *Пр.* Крути-верти, треба вмерти. *Пр.*]

Вертлявый | *Вертлявый человек* – крутько; дзиґа.

Верхи | *Верхи общества* – (з)верхня (горішня) верства суспільства; верхи громадянства (суспільства). | *Нахвататься верхов (разг.)* – нахапатися [самих] вершків. | *Правящие верхи* – керівні (владущі) верхи. | *Скользить по верхам (разг.)* – по верхах (вершках) стрибати; знати по верхах що.

Верховье | *Верховье реки* – вершина (верховина, верх, верхів'я) [річки]; верхоріччя. [Гей, з усні Дніпра да до вершини Сімсот річок і чотири, Да всі вони у Дніпро впали. Максимович.]

Верхом | *Верхом* – верхи; *(про багатьох іще)* верхами; конем; *(про багатьох)* кіньми; *(давн.)* кінно.

Верхушка | *Верхушка (вершина) горы* – верх (верховина, вершина, верхів'я) [гори]; шпиль [гори]; *(діал.)* грунь; щолоп(ок) [гори]; *(збірн.)* верхогір'я. [Тінь в долинах… Верхогір'я Наче золоте… Кримський.] | *Верхушка (вершина) дерева* – верх (вершина, верховина, верхів'я) [дерева]; *(збірн.)* верховіття. | *Крутая верхушка горы* – крута верхівка гори, *іще* щовб (щовба) [гори]. [Ходи бо геть: став саме на щовбу гори — посунешся у провалля. *Сл. Гр.*]

Верх | *Брать, взять, одерживать, одержать верх над кем* – брати, взяти гору (верх, перевагу, перемогу) над ким; перемагати, перемогти (переважувати, переважити,

заломлювати, заломити, подужувати, подужати) кого; грає чиє. [Харциз подужав, панує над нами. Грінченко. Як побачив цар лицаря, то душа і стала йому на мірі; бо вже знав, що його грало. Свидницький.] | *Верх совершенства (книжн.)* – сама довершеність; найвища досконалість. | *Верх счастья* – найбільше (найвище) щастя; вінець щастя. | *Мой (наш…) верх!* – мій (наш…) верх!; моє (наше…) зверху!; моя (наша…) перемога (перевага)!; я переміг (переважив)!; ми перемогли (переважили)!

Вершина | *Вершина горы – Див. верхушка.* | *Вершина дерева – Див. верхушка.* | *Вершина творчества, поэзии…* – верхів'я (вершина) творчості, поезії…

Вершить | *Вершить дела* – вершити справи (діла); орудувати ділами (справами). | *Вершить судьбы* – вирішувати (вершити) долю; заправляти долею.

Вершок | *Вершки хватать* – по верхах (по вершках) стрибати; вершки хапати; знати по верхах що. | | Не на користь книжку читати, коли вершки лише хапати. *Пр.* | *От горшка два вершка (фам.)* – такий, що його й у кишеню сховав би; такий малий, що й не видно (ледве від землі відріс); приземок, цурупалок. Такий малий, накрив би його решетом. *Пр.*

Веселее | *Мне, тебе… стало веселее* – мені, тобі… стало веселіш(е) (втішніш(е); *(образн.)* світ мені, тобі… піднявся (поширшав). [От і Марусі і Василеві неначе світ піднявсь, полегшало на душі. Квітка-Основ'яненко.] | *Становиться, стать веселее* – веселішати, повеселішати.

Веселиться | *Будем веселиться!* – веселімося!

Весёлый | *Весёлый человек (весельчак)* – весела людина; *(про мужчину ще)* веселий чоловік, веселун; веселуха. | *Под весёлую руку* – в доброму (в гарному) настрої (гуморі); під веселу руч.

Весенний | *Весенние песий, веснянки* – весняні пісні; веснянки (веснівки); гаївки. [Сидимо, веснянок та гаївок співаємо. Кониський.]

Весло | *Идти, плыть на вёслах* – пливти (плисти) веслуючи (на веслах). | *Садись на вёсла!* – сідай на гребку (на весла)!; сідай гребти (веслувати)! | *Сидеть на вёслах* – сидіти на гребці (на веслах); веслувати.

Весна | *Весна в разгаре* – весна вповні (у розповні). | *Весной, весною* – навесні ((о)повесні); об весні (в весну); весною. | *На весну поворачивает* – на весну кладеться (верне). | *Наступает, наступит весна* – настає, настане весна; веснієє; весна весниться, завесишься; *(образн.)* скресає, скресне на весну. | *Началась весна* – настала (встала) весна; *(образн.)* бабак свиснув. | *Одна ласточка весны не делает* – одна ластівка не робить весни. *Пр.* Один цвіт не робить (не творить) вінка. *Пр.* З одної ягоди немає вигоди. *Пр.* Один кіл плота не вдержить. *Пр.* | *Поздней весной* – пізньої весни (пізньою весною, у пізню весну); у проліть. | *Проводить весну где* – [Весну] веснувати десь. [Де ти будеш цю весну веснувати? *З нар. уст.*] | *Прошлой весной* – тієї (минулої) весни. | *Ранней весной* – напровесні; на ранній весні (провесні); ранньою весною. | *Чтоб тебе не дожить до весны!* – (*образн.)* [А] бодай (щоб) ти зозулі не почув!; [а] бодай та [щоб та] не діждав рясту побачити! | *Этой весной* – цієї весни.

Вестись | *Ведётся обычай* – є [такий] звичай; [так] ведеться (водиться); [так] повелося. [На світі вже давно ведеться, що нижчий перед вищим гнеться. Глібов.] | *Где ведётся, так и на щепу прядётся; кому поведётся, у того и петух несётся* – кому йдеться (ведеться), то й на скіпку прядеться. *Пр.* Кому щастя йдеться (ведеться), тому й півень несеться. *Пр.* Кому щастя, то й на києві випливе. *Пр.* Як буде доля, то буде і льоля. *Пр.*

Вести | *Будем вести себя хорошо, прилично!* – поводьмося добре, пристойно (чемно)!; шануймося! | *Вести борьбу, войну* – веста (провадити, точити) боротьбу, війну; змагатися. | *Вести весёлую жизнь* – жити весело; провадити веселе життя; *(діал.)* веселувати. | *Вести двойную игру* – грати подвійну гру; і нашим і вашим; і туди і сюди. | *Вести дневник* – вести (писати) щоденник(а). | *Вести дружбу* – дружити (приятелювати, товаришувати); *(діал.)* сябрувати. | *Вести жизнь* – провадити життя; жити. [Вона-то й народилась дуже квола, Бо я тоді таке життя тривожне Провадила… Українка.] | *Вести знакомство с кем* – знатися (водитися) з ким; мати (підтримувати) знайомість з ким; *(лок.)* мати знакімлю з ким. | *Вести начало от кого, чего* – брати початок (почин) від кого, від чого; (роз)починатися (зачинатися) від кого, від чого. | *Вести переписку (переписываться) с кем* – провадити листування (листуватися) з ким. | *Вести процесе, тяжбу с кем* – позиватися з ким; *(давн.)* тягатися з ким. | *Вести разговор, речь* – провадити (вести) розмову, мову, речі (річ); розмовляти (говорити, балакати). | *Вести свой род от кого* – вести свій рід від кого, походити від кого, з чийого роду; бути з роду чийого. | *Вести свою линию* – свою лінію (своє) вести; триматися (держатися) своїх засад; *(розм. образн.)* виводити далі свою нитку. | *Вести себя* – поводитися; триматися. | *Вести себя хорошо, прилично, достойно* – поводитися добре, чемно (пристойно, ґречно, звичайно, доладно, як

слід); шануватися; *(давн.)* чтитися. [Гляди ж, молодичко, шануйся, то будемо сватами й братами! Вовчок.] | *Вести хозяйство* – вести (держати) хазяйство (господарство); господарювати (хазяйнувати). | *Вести холостую жизнь* – парубкувати (молодикувати, бурлакувати). | *Вести хоровод* – вести танок. | *Все дороги ведут в Рим* – всі шляхи (всі дороги) ведуть (провадять, стеляться) до Рима (в Рим); усі стежки до Рима йдуть. | *И ухом не ведёт кто* – (а)ні гадки кому; і гадки не має хто; зовсім не вважає на що хто; ні кує, ні меле хто; в голові не кладе хто; і вухом не веде хто; й за вухом не свербить кому. | *Как ты ведёшь себя?* – як ти поводишся? | *К чему он ведёт? (разг.)* – до чого (куди) він хилить (гне, верне, веде, клонить)? | *Плохо вести себя* – погано (зле, негарно) поводитися; не шануватися; пусто йти. [Слухай, Грицю, як ти пусто йдеш, то й я пусто піду. Барвінок.]

Весть | *Без вести пропал* – не знати де подівся; пропав без вісті (у безвість, у безвістях); нема й чутки (чуття, вісті) про кого; бігма чиєї вісті; зник без сліду хто; *(згруб.)* чортма чиєї вісті. [Пішла мати на базар — чортма її вісті. *Н. п.*] | *Дать весть о себе* – (по)дати (з)вістку про себе; датися чути. | *Не весть кто* – не знати (не знать) що; невідь-що (казна-що). [Тут смуток, а вона вигадує невідь-що. Старицький.] | *Радостная весть* – радісна (втішна, потішна) (з)вістка (вість). | *Худые вести не лежат на месте* – лихі (погані) вісті не лежать на місці. *Пр.*

Весь | *Бежать во весь дух, во все лопатки, со всех ног* – *Див.* **бежать**. | *Без(о) всего* – без нічого; з нічим. | *Больше всего* – найбільш(е); (по)над усе. [Я люблю тебе, давно люблю, над життя, над щастя, над усе на світі. Українка.] | *Вдобавок ко всему* – до всього [того]. | *Во всё горло кричать* – на все горло (з усього горла, скільки горла, на всю горлянку) кричати (гукати, лементувати…); на весь голос (на весь рот, на всі груди) кричати (гукати, лементувати…); як на пуп (як на живіт, як на завійницю, як на печінку) кричати (гукати, лементувати…); *(образн.)* кричить, мов з нього чорт лика дере; кричить, аж із шкури (з душі) вилазить. | *Во всю Ивановскую кричать* – на весь окіл (на всю вулицю) гукати (кричати); на всі заставки (на всі (в)заводи, на всю губу) кричати (гукати); щосили (з усієї сили) кричати (гукати); чимдуж (щодуху, що (є) духу, скільки духу) кричати (гукати). [На весь окіл гукав. Гребінка.] | *Всё без исключения* – все без винятку; все загалом; геть [чисто] усе; усе дочиста. [На луках геть усе вигоряє. Муратов.] | *Всё более и более* – щораз (чимраз) більше; дедалі (щодалі, чимдалі) все більше: все геть та й геть. *(Див. іще* **более**). | *Всего (итого)* – разом. | *Всего лишь, только* – тільки; тільки-но; лиш(е). [Бо тільки зо всього соломи взяв з копицею. Г.-Артемовський.] | *Всего-навсего* – усього-навсього; разом тільки (усього разом); усього-но; гурт на гурт. [Коли до неї (скринечки), а там усього-навсього п’ятдесят карбованців. Свидницький.] | *Всего хорошего! (разг.)* – на все добре!; всього найкращого! | *Всё и вся (разг. уст.)* – геть усе (чисто все); усе і вся. | *Всё или ничего* – усе або нічого. | *Идти во весь рост* – іти на весь (на повний) зріст; іти випроставшись. | *Лучше всего* – найкраще (найліпше); краще над усе. | *Мне (тебе…) всё равно* – мені (тобі…) однаково (однако); мені (тобі…) все одно; про мене; (а)ні гадки мені (тобі…); мені (тобі…) байдуже (дарма); *(розм.)* скількись; *(згруб.)* один біс мені (тобі…). [Та вже скількись, нехай б’ють. Г.-Артемовський.] | *После всего* – по всьому. | *При всём желании* – попри все [моє] бажання; хоч і як я бажаю. | *Растянулся во весь рост* – Розпластався (простягся) на весь (на цілий) зріст; витягся на всю довж. | *Решительно всё* – геть усе; чисто все; геть-чисто все; все дочиста (наголо); все дощенту; *(образн.)* усе до крихти (до цурки, до нитки). [Як порозумнішає, тоді його хазяїном зробимо, а я тобі усе дощенту по купчій передам… Тобілевич.] | *Со всего плеча* – чимдуж; щосили (з усієї сили). | *Стать во весь рост* – стати на цілий (на весь) зріст. | *Только и всего* – та й по всьому (ото й по всьому); ото й усе; та й годі. | *Чаще всего* – найчастіш(е). | *Я весь внимание и слух* – я весь [сама] увага.

Вес | *Весом в два килограмма* – на вагу (вагою) два кілограми; важить два кілограми; два кілограми завважки. | *Имеет большой вес что* – має велику вагу що; багато (велико) важить що. | *На вес золота (ценится)* – як золото; дуже (вельми) коштовний. | *На вес, по весу* – вагою *(діал.* вагом); на вагу. [Він остався у Криму. Продає сіль на вагу. *Н. п.*] | *Отпускаемый на вес* – важений. | *Отпускать, отпустить, принимать, принять на вес* – вагою *(діал.* вагом) давати, дати; брати, взята вагою (на вагу). | *Пользоваться большим весом (разг.)* – мати велику вагу; багато (велико) важити. | *Прибавить к весу* – додати до ваги (приважити). | *Прибавить, убавить в весе* – набрати ваги (поважчати); втратити в вазі (полегшати). | *Собственный вес* – чиста вага. | *Человек с весом (перен.)* – значна (впливова) людина з великим авторитетом.

Ветер | *Благоприятный ветер* – погожий (погодній, ходовий, попутний) вітер. [Уже він напнув вітрило, і попутний вітер жене баркас далі. Шиян.] | *Бросать слова на ветер, говорить слова на ветер* – кидати (пускати) слова на вітер; говорити на вітер; говорити

пусто-дурно (пусто та дурно); *(уроч.)* на вітер метати глагол (глаголи). | *Ветер восточный* – східний (сходовий) вітер; східняк (сходовець); *(образн.)* вітер з-під сонця. | *Ветер, дующий с горы* – згірний (горовий, гірський) вітер. | *Ветер западный* – західний вітер; заходень (західник). | *Ветер крепчает* – вітер дужчає (міцнішає, береться, розбирається). [Вітер з годину на годину дужчав… Мирний. Як вітер розбереться, то погано буде хату крити. *Сл. Гр.*] | *Ветер свистит в кармане* – у кишені вітер гуляє (свище). *Пр.* Дюдя свистить у кишені. *Пр.* Тільки душа, а в кишені ні гроша. *Пр.* У кишені [аж] гуде. *Пр.* Спасибі Богу — всього є: хліба ма, а грошей нема. *Пр.* У його грошей, як у жаби пір'я. *Пр.* | *Ветер северный* – північний вітер; *(на Дніпрі та ін.)* верховий (горішній, горовий) вітер; верховик (горішняк). | *Ветер сильный* – [Вітер] буйний; вітер навальний (дужий, *(лок.)*шпуйний); борвій (буревій, буровій); *(емоц.)* вітрюга (вітрюган, вітрище); *(образн.)* вітер аж реве (аж гуде). [Бором реве борвій! *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Ветер южный* – південний вітер; *(на Дніпрі та ін.)* низовий вітер; низовик (низовець, нижняк, *(лок.)*низовка). | *Веяние, порывы ветра* – вітровіння. | *Во время ветра* – під вітер; у вітер; під час вітру. | *Выбрасывать деньги на ветер (разг.)* – сипати грішми [як половою] (сипати гроші, як полову); розкидати (тринькати, розтринькувати) гроші; сіяти (пускати) гроші на вітер. | *Держать нос по ветру* – тримати (держати) носа за вітром; ловити носом, куди (кудою) вітер віє (дме); чути (дивитися), (з)відки вітер віє. | *Идти куда ветер дует* – іти (хилитися, гнутися), куди вітер віє (дме). [Мар'яна: То ти, виходить, хилишся — куди віє вітер? Тобілевич.] | *Ищи, догоняй ветра в поле* – шукай, доганяй вітра (вітру) в полі: лови вітра в полі. | *Лёгкий ветерок (зефир)* – легкий (легенький) віт(е)рець; *(поет.)* легіт. | *Мчится как ветер* – мчить (жене, летить, лине) як вітер (вітром, як на вітрі); мчить (жене, летить, лине) навзаводи з вітром; курить; *(образн.)* [як] вітер йому у ногах. | *Палящий ветер* – палючий вітер; *(лок.)* шмалій. | *По ветру* – за вітром. [Ох, ох, — змерзла сину… А тут ще й у грудях кленить, голову палить… Якби не за вітром, так хоч лягай… Тесленко. Дивна пісня грізно наростала, буйно розкидалася на лани, летіла за вітром до степових економій. Гордієнко.] | *Подбитый ветром (разг. шутл.)* – (*про людину і про одяг)* Вітром підбитий (підшитий). [Правда, на козакові шапка-бирка, зверху дірка, Травою пошита, Вітром підбита, Куди віє, туди й провіває, Козака молодого прохолоджає. Дума.] | *Поднимается, поднялся ветер* – схоплюється, схопився (знімається, знявся, зривається, зірвався, рушає, рушив(ся) вітер. | *Посеешь ветер — пожнёшь бурю* – посієш вітер — пожнеш бурю. *Пр.* Хто сіє вітер, [той] збере (збирає) бурю. *Пр.* Сієш вітер, вітром жати будеш. *Пр.* Хто вітрові служить, тому димом платять. *Пр.* | *Сквозной ветер, сквозняк* – скрізний вітер, протяг. | *Собака лает, ветер носит* – собака бреше, а вітер несе (носить). *Пр.*Собака гавка, а мажі йдуть. *Пр.* Пси виють, а місяць світить. *Пр.* | *Стоять на ветру* – стояти на вітрі (під вітром). | *Тёплый ветер* – теплий вітер, тепляк. [Тепляк повіяв з-під Дніпра, Пропахши цвітом яблуневим… Юренко.] | *У него в голове ветер (разг.)* – у голові йому (у нього) вітер [свище]; у голові йому (у нього) горобці цвірінькають; у голові в нього як у пустій клуні (стодолі).

Ветреная | *Ветреная девушка, женщина (ветреница)* – легковажна (пустотлива) дівчина, жінка; вітрогонка (вітролетка); вітрянка; вітер-дівка; вертиголова; шелихвістка; вертихвістка.

Ветрено | *Сделалось ветрено* – розвітрилося.

Ветреный | *Ветреный человек (ветреник, вертопрах)* – легковажний (пустотливий) чоловік; легкодум; гонивітер; вітрогон (вітролет); вітер; голова-вітер; жевжик (шелихвіст, мартопляс); *(зах.)* вертипорох.

Ветхость | *Приходить, прийти в ветхость* – старіти(ся), постаріти(ся); на ветхість сходити, зійти.

Вечерний | *Вечерняя зоря* – вечірня (вечорова) зоря (зірка).

Вечер | *Близится, приближается вечер (к вечеру); наступает, наступил вечер (вечереть, повечереть)* – на(д)ближається, зближається вечір; вечоріє, повечоріло (з(а)вечоріло); вечір настає; настав; вечір надходить, надійшов (заходить, зайшов); повертається], повернуло(ся) на вечір; *(тільки недокон.)* на вечір кладеться (хилиться); [уже] день (сонце) вечоріє; *(тавтологічний вислів)* вечір вечоріє; *(образн.)* на зорі починає брати; уже зорі на небі. | *Вечер покажет, каков был день; хвали день по вечеру; день хвалится вечером* – хвали день увечері. *Пр.* Не хвали день до вечора. *Пр.* Не хвались, ідучи на торг, а хвалися, йдучи з торгу. *Пр.* Не кажи гоп, поки не перескочиш. *Пр.* | *В тот вечер* – того вечора (тієї вечорини). | *Дело было к вечеру* – було надвечір. | *Добрый вечер!* – добривечір!; добрий вечір; дай Боже вечір добрий! [Дай Боже вечір добрий, вельможний пане! Шевченко.] | *Каждый вечер* – щовечора (щовечір, щовечерини); кожного вечора. | *К вечеру, под вечер* – надвечір (надвечори, проти вечора, перед вечір,

вечором, *(лок.)*напідвечір); *(давн. образн.)* у вечірньому прузі. | *Накануне вечером (вечор)* – звечора; учора звечора (ввечір). [Де звечора лежав замет, На ранок — клапті піни. Мисик.] | *Однажды, как-то вечером* – одного вечора; раз (якось) увечері. [Одного вечора ми й спати полягали, її нема. Вовчок.] | *По вечерам* – вечорами. | *Поздно вечером* – пізно ввечері (вечір пізно); пізнього вечора; *(давн. образн.)* у [пізні] обляги (ляги, лягови); улягома. | *Утро вечера мудренее* – ранок мудріший від вечора. *Пр.* Вечір думає, а ранок умає. *Пр.* Завтра буде видніше. *Пр.* Ранок покаже. *Пр.* Година вранці варта двох увечері. *Пр.* Ніч — дорадниця-мати: порадить, що починати (казати). *Пр.* Ніч-мати дасть пораду. *Пр.* | *Утром и вечером* – рано й вечір (уранці й увечері); *(образн.)* встаючи й лягаючи.

Вечность | *Кануть в вечность (книжн.)* – піти (канути) у вічність (у віки). | *Не виделись целую вечность (разг.)* – не бачилися цілий вік (цілу вічність). | *Отойти в вечность (книжн.)* – відійти у вічність; умерти (померти); сконати; на той світ піти. | *Перед вечностью всё пустяки* – проти вічності все пусте (дрібниця, дурниця, марниця).

Вечно | *Вечно, повек* – вік; поки (доки) віку; поки (доки) світа; поки (доки) сонця; поки (доки) світ-сонця. | *Жил бы он вечно* – віку не було б йому. | *Ничто не вечно под луной* – нема нічого вічного під місяцем і сонцем; ніщо не вічно на землі.

Вечный | *Вечный* – вічний (віковічний, безвічний, бездітній; *(у минулому ще)* відвічний; *(у майбутньому ще)* довічний. [Щастя дочасне, а злидні довічні. *Пр.*] | *На вечные времена* – на вічні часи; у вічний час (у вічність); на безвік. [Пішов десь на безвік. *Сл. Гр.*]

Вешаться | *Вешаться на шею кому (разг.)* – вішатися (чіплятися) на шию кому (до кого).

Вешать | *Вешать всех собак на кого, на шею кому* – скидати (звалювати) всю вину (провину) на кого; звертати [все] на кого; усіх собак, псів (усі собаки, пси) вішати на шию кому. | *Вешать голову* – хнюпити (хилити) голову; хнюпитися. [Похнюпились усі, мовчали. М. Куліш.] | *Воздух хоть топор вешай* – [Густе, згусле] повітря, хоч сокиру вішай (що й сокира б увисла); повітря таке, що можна краяти.

Вещь | *Вещь вещи рознь* – річ до речі не приходиться (не прийдеться). | *Вот это вещь!* – оце так річ!; оце вже щось! | *Ловкая, изящная вещица* – ловка (бравенька) річ (штучка, надібочка). | *Малозначительная, негодная вещь* – абищо; непотріб; *(образн.)* надібок у піч. [Дав таке абищо, — тільки на смітник викинути. *Сл. Гр.*] | *Мелкая вещь* – дрібна річ; дріб'язок. [З хати виносили одежу, всілякий дріб'язок… Коцюбинський.] | *Называть вещи своими именами* – називати речі їх власними (своїми) іменами; говорити прямо. | *Ничтожная вещь* – нікчемна (мізерна) річ; нікчемниця; покидьок (покидь); не знати що; *(жарт.)* покидьків брат. | *Обычная вещь, обычное дело* – звичайна (світова, людська) річ; звичайне (світове, людське) діло. [Шлюб — то світова річ. Старицький.] | *Это в порядке вещей* – це звичайна (природна, світова) річ; це нормально.

Веяние | *Веяние времени* – дух (повів) часу. | *Новые веяния* – нові повіви (подуви, течії).

Взад | *Взад и вперёд ходить, ездить…* – ходити, їздити… туди й сюди; ходити, їздити… вперед і назад снуватися. [Снуюся по хаті, тиняюсь. Барвінок.] | *Ни взад ни вперёд* – ні сюди ні туди; ні вперед ні назад; ні тпру ні ну; *(зах.)* ні стейки ні гейки. [Отепер, Микито, ні сюди ні туди. *Пр.* Ні сюди, Микито, ні туди, Микито. *Пр.*]

Взаём, взаймы | *Брать, взять взаймы у кого* – позичати, позичити в кого; брати, взяти в позику (в позичку) в кого; брати, взяти (набирати, набрати) на віру в кого. [На віру набрав. Франко.] | *Брать, взять взаймы под залог* – брати, взяти під (на) заставу (застав). | *Давать, дать взаймы кому* – позичати, позичити (визичати, визичити) кому; давати в позику (в позичку кому). | *Давать, дать деньги взаймы под залог* – позичати, позичити гроші під (на) заставу (застав). | *Дающий, дающая взаймы без конца (в ущерб себе)* – (*розм.)* Роздайбіда. | *Набрать взаймы у кого* – напозичати(ся) в кого. | *Надавать взаймы кому* – напозичати(ся) кому. | *Раздать взаймы* – розпозичити; порозпозичати.

Взаимность | *Добиться взаимности* – добиться (досягти) одвітного кохання; добитися (досягти) одвітної любові (ласки); добитися взаємності. | *Отвечать взаимностью* – відповідати на чиєсь кохання (на чиюсь любов, приязнь) тим (таким) самим почуттям. | *Пользоваться взаимностью в любви* – тішитися взаємним (обопільним, одвітним) коханням (взаємною, обопільною любов'ю). [Три роки я й Василь, ще бувши студентами, тішилися обопільним коханням, та так і не одружилися — війна все забрала… *З нар. уст.*]

Взаимный | *Взаимное понимание* – порозуміння; взаєморозуміння. | *Взаимное согласие* – обопільна згода; лад (злагода). [У товаристві лад — Усяк тому радіє. Глібов.] | *По взаимному согласию* – за обопільною згодою.

Взаперти | *Быть взаперти* – бути замкненим (зачиненим, під замком); бути в зачині (за руками). [Думала, що корова пропала, а вона була за руками. *Сл. Гр.*] | *Жить взаперти (перен.)* – жити відлюдно (самітно, самотньо).

Взапуски | *Взапуски бегать* – бігати наввипередки (навзаводи).

Взахлёб | *Говорить взахлёб (захлебывающимся голосом)* – говорить захлинаючись.
Взбредать | *Взбредать (взбрести) в голову (башку), на ум* – спадає, спало (спливло, навертається, навернулося) на думку; упливло (впало, зайшло, набрело, забрело, влізло, залізло) в голову; ухопилося голови; стукнуло в голову; шибнула думка; наверзлося; *(ще згруб.)* збандюрилося. | *Взбрести на язык* – спливти (сплисти, набрести, наверзтися) на язик; ухопитися язика; підскочити під язик. [Плете, що на язик набреде. *Пр.*]
Взбучка | *Задать взбучку кому* – дати (завдати, всипати) прочухана (прочуханки) кому; дати (завдати) гарту (чосу, хлосту, хлости, нагінки, натруски, перегону) кому; перегнати через (на) гречку кого. [Якби придибала вона, Завдав би їй я прочухана. Ільченко. Ми з Толькою завдали таки доброго гарту Генці Климовському. Антоненко-Давидович. Гей дамо ляхам, а превражим синам превеликого хлосту. *Сл. Гр.* Я тебе пережену на гречку. *Пр.*]
Взваливать | *Взваливать, взвалить вину на кого* – складати, скласти (скидати, скинути, звалювати, звалити) вину (повину) на кого; звертати, звернути на кого. | *Взваливать, взвалить на плечи* – брати, взяти на плечі [собі]; завдавати, завдати на плечі [собі]; завдавати, завдати на плечі комусь. [Юрко завдав на плечі мішок і, не поспішаючи, пішов уздовж вулиці. Козаченко.] | *Взваливать, взвалить напраслину на кого – (те саме, що) Взводить, взвести напраслину на кого. Див. взводить.*
Взвидеть | *Не взвидел света кто (разг.)* – потемніло в очах (очу) кому; світ потьмарився (змінився, перемінився, замакітрився, отуманів) [в очах] кому; світу [Божого] не бачить хто. [Ясний світ отуманів в очах Калитці… Гордієнко.]
Взвинчивать | *Взвинчивать (взвинтить) нервы (разг.)* – напружувати (напинати) нерви. | *Взвинчивать, взвинтить себя* – накручувати, накрутити себе. | *Взвинчивать, взвинтить цены* – наганяти, нагнати, понаганяти (підбивати, підбити, попідбивати) ціни.
Взводить | *Взводить, взвести грех на кого* – покладати, покласти гріх на кого. [Я ні на кого не покладаю гріха, як на Петра. *Сл. Гр.*] | *Взводить, взвести напраслину на кого* – зводити, звести наклеп на кого; наволікати, наволокти обмову на кого; обмовляти кого; зводити, звести пеню на кого; пеню волокти, наволокти, натягти напасть на кого; клепати, наклепати на кого. [Ще скажуть, що я вас отруїв та прикинуть пеню… Квітка-Основ'яненко. Ці люди напасть на нас натягають. *Сл. Гр.*]
Взвод | *Быть на взводе (на первом, втором взводе) (разг. шутл.)* – бути в [гарному (доброму)] настрої; бути напідпитку (підпилим, підохоченим, трохи випивши); бути під чаркою (під мухою); трохи торкнути; укинути у голову; [добре] смикнути (підпити); *(образн.)* у п'яти вступило кому; чмелі в голові гудуть кому; чмелів слухати. [До роздоріжжя в Чижичах отець Януарій прибув уже в доброму настрої. Мельничук.] | *Быть на третьем взводе (разг. шутл.)* – п'яний, як ніч [темна] (як земля, як чіп, як квач, як хлющ(а), як барило); напивсь, як белька; насмоктався, як чіп; п'яний і ложки до рота не донесе; п'яний і язика (і язиком) не поверне; п'яний і додому не дотягне; п'яний, хоч візьми та й викрути; п'яний, аж чуприна курить; п'яний — аж валяється (що й стежки не бачить, аж носом оре).
Взглядывать | *Взглядывать, взглянуть друг на друга* – поглядати, (по)глянути (позирати (по)зирнути) один (одне) на одного; скидатися, скинутися очима; ззиратися, ззирнутися; (зглядатися, зглянутися) [між собою]. [Вони відразу ззирнулися. Грінченко.] | *Взглядывать, взглянуть искоса* – проглядати, (по)глянути (позирати, (по)зирнути, зиркати, зиркнути, блимати, блимнути, бликати, бликнути) скрива (скоса, зукоса, ускосом, кривим оком, зизим оком, зизом); *(образн.)* зизим оком накривати кого. [Але, за звичкою, глянув на козаків скрива, як вовк… Панч. Семен глянув скоса на жінку й скривився. Мартович.] | *Взглядывать, взглянуть исподлобья* – поглядати, (по)глянути, (зиркати, зиркнути, блимати, блимнути, бликати, бликнути, глипати, глипнути) спідлоба (сторч). [Похилившись, Не те щоб дуже зажурившись, А так на палубі стояв І сторч на море поглядав, мов на Іуду… Шевченко.] | *На что Касьян ни взглянет, всё вянет* – як гляне, аж трава в'яне. *Пр.* Гляне — молоко кисне. *Пр.*
Взгляд | *Бросать, бросить взгляд (взор)* – кидати, кинути погляд (очима, оком); зиркати, зиркнути, [позирнути [оком, очима]; накидати, накинути оком; скидати, скинути очима (оком); зводити, звести очі (очима); наводити, навести оком; метати, метнути (стріляти, стрельнути) очима (оком); бликати, бликнути (блимати, блимнути) [очима]; глипати, глипнути [очима, оком]; *(тільки докон.)* вергнути, очима (оком); намигнути оком. [А на лежале ввесь базар не хоче й оком намигнути. *Сл. Гр.*] | *Взгляд украдкой* – погляд крадькома; крадьки й погляд. | *Вперять, вперить взгляд в кого, во что* – втуплювати, втупляти, втупити (утоплювати, утопити, затоплювати, затопити, *лок.* вліплювати, вліпити) очі (погляд) в кого, в що; втуплюватися, втупитися очима в кого, в що; упинатися, уп'ястися очима (поглядом) в кого, в що; упинати, уп'ясти очі в кого, в що; *(тільки докон.)*

второпити очі на кого, на що. | *Встречаться, встретиться с чьим взглядом* – (зу)стрічатися, зустрітися *(зах.* стикатися, стикнутися, *тільки докон.* спіткатися) з чиїм поглядом (очима); спадати, спасти очима на чий погляд. [Хутенько глянув у бік, бо спіткався з Олениним поглядом. Мартович.] | *Высказывать свой взгляд* – висловлювати свою думку (свій погляд); давати свій суд. | *Иметь общие взгляды* – доходити [до] спільної думки. | *Мерить, смерить взглядом кого* – міряти, зміряти (виміряти, виміряти, обміряти, обміряти) очима (оком, поглядом) кого. | *На взгляд* – на око (на вигляд, на погляд); як глянути. | *На мой (твой…) взгляд* – [Як] на мій (твій…) погляд; [як] на мою (твою) думку (гадку); на мої (на твої…) очі; з погляду мого (твого…); як на мене (на тебе…); по-моєму (по-твоєму…). | *Они встретились взглядом* – вони ззирнулися (зглянулися); очі їхні ззирнулися; очі зглянулися із (між) собою. | *Ошибочный взгляд* – хибний погляд; хибна думка. | *Потупить взгляд* – спустити (опустити, впустити) очі (погляд) [додолу, на землю]; поставити вниз очі; очі [втупити, встромити] в землю. [Вона стояла бліда, спустивши очі додолу. Грінченко.] | *Привлекать, привлечь взгляд* – привертати, привернути очі [до себе]; притягати (пригортати) очі (погляд) [до себе]; вабити око (очі, погляд, погляди); брати очі [на (в) себе]; вбирати очі (око) [у себе]. | *Проникать, проникнуть взглядом* – прозирати, прозирнути (проглядати, проглянути(ся), продивлятися, продивитися). [Ще прикріше подивилася дочці у вічі, неначе хотіла продивитися їй у душу. Мирний.] | *Человек с недобрым взглядом* – людина з недобрим поглядом, *іще* звірогляд. | *Человек с суровым (исподлобья) взглядом* – людина з суворим поглядом (з-під лоба), *іще* сторчогляд.

Взгрустнуться | *Взгрустнулось кому* – стало сумно (журно) кому; обняла (о(б)горнула, оповила) журба (туга) кого; обняв (о(б)горнув, оповив, узяв) сум (смуток) кого; засумував (зажурився) хто; притужив хто. [Та й обняв мене смуток. Мирний.]

Вздёрнутый | *Вздёрнутый нос* – кирпатий ніс; *(фам.)* кирпа. | *Человек со вздёрнутым носом* – кирпата людина; кирпа (кирпань). [Зрештою, цей кирпань — симпатичний тип — подумав Сагайда. Гончар.]

Вздёрнуть | *Вздёрнуть нос (разг. фам)* – задерти ніс (носа).

Вздор | *Городить, нести, молоть, пороть вздор (ерунду, глупости) (разг.)* – теревені (теревені-вені) точити (правити, гнути, розпускати); теревенити; дурниці (дурницю, дурне, дурощі) говорити (молоти, верзти, верзякати, торочити, правити, городити, плести); нісенітниці (нісенітницю, ні се(ї) ні те(ї), не знати що, хтозна-що, казна-що, курзу-верзу) плести (верзти, молоти, правити, торочити, городити); плетеники плести; нісенітниці вигадувати; казна-що патякати; клепати (витіпувати) язиком; городити; говорити таке, що ні пришити, ні прилатати [ні кому дурно дати]; говорити таке, що не причепити ні до кола, ні до плота; говорити (верзти) таке, що й купи не держиться (що й на голову не налізе); смаленого дуба плести; сон рябої кобили розказувати; *(тільки докон.)* наказати (наверзти, намолоти сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказати на вербі груш. | *Что за вздор!* – що за дурниця (за нісенітниця)!

Вздохнуть | *Вздохнуть полной грудью, во всю грудь* – дихнути (зітхнути) на повні (на всі) груди (повними грудьми, на повні легені). | *Вздохнуть свободно (перен.)* – дихнути (зітхнути) вільно (легко). | *Вздохнуть с облегчением* – зітхнути (відітхнути) полегшено (з полегкістю, з полегшенням).

Вздох | *До последнего вздоха* – до останнього подиху; до [самої] смерті (до скону, до загину). [Як запряжуть небожа змалку, то аж до скону не розігнеться. Козланюк.] | *Испустить последний вздох (книжн.)* – востаннє [на світ] зітхнути; віддати останній подих (останнє зітхання); зіхнути; визіхнути останнього духа; спустити дух(а); пуститися духу; сконати (дійти); *(образн.)* увірвався душі волосочок. | *При каждом вздохе* – за кожним подихом. [Той пил набивавсь у ніздрі за кожним подихом. Кримський.]

Вздрагивать | *Я (он…) вздрогнул* – я (він…) (і)здригнувся (струс(о)нувся, (у)жахнувся); мене (його…) струс(о)нуло. [Ой мені лишечко! — жахнулась Катря обік мене. Вовчок.]

Вздремнуться | *Вздремнулось кому* – з(а)дрімнув хто; подрімав [трохи] хто; задрімав трохи (на часинку) хто; замгнув (закуняв) хто; *(зрідка)* задрімалося кому.

Вздувать | *Вздувать, вздуть цену* – наганяти, нагнати (підбивати, підбити) ціну; понаганяти, попідбивати ціни.

Вздуматься | *Вздумалось кому* – на думку спало (впало, зійшло) кому; здумав (надумав) хто; заманулося кому. [Що це тобі на думку зійшло? Мирний.]

Вздуть | *Вздуть на обе корки* – відлупцювати (налупцювати, відшмагати, відчухрати (ви(ш)парити, вибити) кого на всі боки; *(образн.)* дати перцю кому.

Вздыматься | *Вздыматься волнами* – підніматися (підноситися, здійматися) хвилями; хвилювати.

Вздыхать | *Вздыхать по ком, чём* – зітхати за ким, за чим; жалкувати (сумувати) за ким, за чим. [І що то жалкували за ним і хазяїн, і всі! А що вже дівчата, так і міри нема. Квітка-Основ'яненко.]

Взирать | *Не взирая на лица (критиковать, судить)* – не зважаючи (не вважаючи) на особи (на осіб); без огляду на особи (на осіб). | *Не взирая на то, что…* – дарма (даром) що…; незважаючи (не вважаючи) на те, що…; без огляду на те, що…

Взлететь | *Взлететь выше чего* – злетіти (злинути) над що. [Злетів він над хмари. Самійленко.]

Взмылить | *Взмылить голову кому* – намилити чуба (голову) кому; нагріти чуба кому; намилити кого; дати прочуханки кому.

Взнуздать | *Взнуздать коня с хвоста* – загнуздати коня (кобилу) під хвіст; з хвоста хомута наділи. [Загнуздав кобилу під хвіст та думав удержать. *Пр.* З хвоста не надівай хомута. *Пр.*]

Взор | *Вперять, вперить взор в кого, во что (книжн.) – (те саме, що) Вперять, вперить взгляд в кого, во что. Див. взгляд.* | *Поднимать, поднять взор на кого – (те саме, що) Поднимать, поднять глаза на кого. Див. глаз.* | *Потупить взор – (те саме, що) Потупить взгляд. Див. взгляд.* | *Следить взором за чем* – стежити поглядом (очима) за ким, за чим, кого, що. [Полю просо за током, А він мене пасе оком. *Сл. Гр.*] | *С ясностью во взоре* – з ясним поглядом (чолом).

Взрослый | *Становиться, стать взрослым* – ставати, стати дорослим; увіходити, увійти в літа (в розум); доростати, дорости (доходити, дійти) літ; доходити, дійти [до] зросту; *(тільки докон.)* на літі бути. [Ми вже з Василем на літі були, як стала війна. *З нар. уст.*]

Взрывать | *Взрывать, взорвать что* – висаджувати, висадити [в повітря] що. | *Меня (его…) взорвало (перен.)* – мене (його…) [встрашенно, вкрай] обурило (розлютувало); я (він…) [страшенно, вкрай] обурився (розлютився); я (він…) спалахнув від обурення; я (він…) вибухнув гнівом; мене (його…) розгнівало (обурило); мене (його…) спалило.

Взъедаться | *Взъедаться, взъесться друг на друга* – заїдатися, заїстися [між собою, один з одним]. | *Взъедаться, взъесться на кого* – уїдатися, уїстися на кого; за(по)взятися на кого; напосідатися, напосістися на кого.

Взыскание | *Подвергнуть взысканию кого* – накласти стягнення на кого; накласти кару (стягнення) на кого; покарати кого; стягати (справляти) з кого що.

Взыскаться | *Кому больше дано, с того больше взыщется* – кому більше дано, з того більше й спитають.

Взыскивать | *Взыскивать, взыскать долг, деньги* – стягати, стягти (стягувати, стягнути, правити, виправити, справляти, справити) борг (позику), гроші з кого; *(згруб.)* задирати, здерти борг (позику), гроші з кого. | *Не взыщите* – не осудіть; вибачте (вибачайте); не здивуйте. [Оце і вся моя дума… Не здивуйте, люди! Шевченко.]

Взятка | *Брать взятки* – брати (хапати) хабарі; *(застар.)* брати базаринку; хапати хапанки; хабарювати; *(згруб.)* хабарі лупити (драти, дерти). [Ти базаринку любиш брати… Котляревський. У поліції деруть тепер так, як дерли і перше. *Сл. Гр.*] | *Давать, дать взятку* – давати, дати хабара (базаринку) кому; підмазувати, підмазати кого; підплачувати, підплатити кого; всунути в руку кому; дати куку в руку кому; тикати, ткнути в лапу кому. [Ви не знаєте, що таке бакшиш? Куку в руку… хабара… Коцюбинський.] | *Падкий на взятки* – ласий (жадібний) до хабарів (на хабарі); хабарний. | *С него взятки гладки* – з нього не візьмеш нічого. *Пр.* Голий розбою не боїться. *Пр.* Мокрий дощу не боїться. *Пр.* З голого, як із святого, не візьмеш нічого. *Пр.*

Взяться | *Взялся за гуж — не говори, что не дюж* – коли взявсь за гуж, не кажи, що не дуж. *Пр.* Не дуж — не берись за гуж. *Пр.* Засунув шию в ярмо, то й вези (то й тягни, то треба й везти, то треба й тягти). *Пр.* Коли запрігся, то й тягни (вези). *Пр.* Бачили очі, що купували — їжте, хоч повилазьте. *Пр.* | *Взяться делать, сделать что* – узятися до чого, робити, зробити що; узятися (вхопитися) робити, зробити що; заходитися робити, зробити що, коло чого; піднятися до чого, робити, зробити що. [Гарної осінньої днини взялися молодиці до конопель… Дніпрова Чайка.] | *Взяться за кого* – узятися до кого, за кого; заходитися коло кого. [А що, коли б не тільки збиратися, — сказав я, — та не тільки журнали читати, а підпалити дідича для початку, а тоді вже й коло Косована заходиться. Муратов.] | *Взяться за руки* – взятися (побратися, забратися, позабиратися) за руки; зачепити руки (рука з рукою, руки з руками); зчепитися (позчіплюватися) руками. [Побравшися за руки, дівчата перебігли вулицю. Христенко.] | *Взяться за ум* – за розум (до розуму) узятися; прийти у розум (до розуму); схаменутися (отямитися). | *Взяться за что (за работу, за дело…)* – узятися до чого (чого, *зрідка* за що); заходитися коло чого; стати до чого. [Після війни ми скинули шинелі, Взялися знов до мирних наших справ.

Нехода.] | *Взяться энергично, настойчиво, поспешно за что-либо* – завзятися що робити; прихопитися (прихватитися, ухопитися) до чого, робити що. [Шпарко прихопилась прясти… *Лебединець, перекл. з Реймонта.*] | *[Давайте] возьмёмся за дело, делать что* – візьмімося до діла (до роботи, до праці), робити що; нум(о) до праці (до роботи, до діла), робити що; ставаймо до праці (до роботи, до діла), робити що. [Ой нене сум! Нум плакать, нум! Українка. Нум гуртом співать! Глібов.] | *[Давайте] возьмёмся за что* – візьмімося до чого, за що; нум(о) до чого, за що. [Гей нум, братці, одностайно Візьмімось до зброї. *Н. п.*] | *Круто взяться за кого, за что* – добре (прикро) заходитися коло кого, коло чого; *(образн.)* з короткими гужами взятися до кого, до чого; з короткими гужами заходитися коло кого, коло чого. | *Откуда вы (они…) взялись?* – звідки (звідкіля, звідкіль, де) [це] ви (вони…) узялися (вискіпалися)? | *Откуда ни возьмись* – де [не] взявся(-лась, -лось); аж ось і; коли це; звідкись (не знати звідки, казна-звідки) узявся. [Подув, де не взявся, вітерець холодком… Васильченко.] | *Откуда ни возьмётся* – де [не] візьметься (вирветься, вискіпається).

Взять | *Брать, взять быка за рога – Див. бык.* | *Брать, взять, одерживать, одержать верх над кем – Див. верх.* | *Брать, взять, схватить за горло кого* – взяти за горло (горлянку) кого; присікатися [ґвалтом, притьмом] до кого; пристати з короткими гужами до кого; напосістися на кого. [Але ми пізно взяли за горлянку. Дукін.] | *Взять в долг* – взяти у борг (наборг, боргом, набір); взяти в позику (в позичку, позикою); поборгувати; позичити; *(образн.)* зарятуватися. [Хліба пошукай, і масла, й сала! Як нема — піди позич в сусідів. Тичина. Се я чоловіка зарятувався та й оплатив податі. *Сл. Гр.*] | *Взять в ежовые рукавицы кого* – узяти в лабети (в кліщі, в обценьки, в тісні руки) кого; узяти в [цупкі] шори кого; загнуздати кого. [От тільки одна Дуняшка, покоївка паніна, не боїться і шкодить мені; та й ту загнуздаю… Тобілевич.] | *Взять в оборот кого (фам.)* – узяти (прибрати до рук, в руки) кого; забрати в руки кого; взяти в роботу кого. [Я всіх приберу до рук! Усі, усі будуть мені кланятися. Тобілевич.] | *Взять в тиски (перен.)* – узяти (затиснути) в лещата; стиснути (здавити, зціпити). | *Взять в толк* – узяти до тями (у тямки, у тямок); добрати [розуму]; збагнути; втропати. [Ніяк до тями цього не візьмеш. Тичина.] | *Взять высокую ноту* – взяти (вивести) високу ноту; взяти високо (горою); завести вгору. | *Взять за грудки (во время ссоры, драки)* – взяти за барки; взяти (вхопити) за петельки. | *Взять за себя кого* – узяти за себе (собі) кого; *(давн.)* по(й)няти собі кого. | *Взять много* – узяти багато; набратися, понабиратися; обібратися, пообиратися. [Набрався стільки, що й не донесеш. *Сл. Гр.*] | *Взять на поруки кого* – узяти на поруки кого; поручитися (заручитися) за кого; у поруки стати за кого. [Хто ж нам за вас у поруки стане? П. Куліш.] | *Взять направо, налево – Див. брать.* | *Взять на руки кого* – узяти на руки кого; *(фам.)* узяти на оберемок кого. | *Взять на себя (задание, работу…)* – узяти (перебрати, перейняти) на себе (завдання, роботу…). | *Взять перевес над кем* – перевагу (гору, верх) узяти над ким; переважити (заломити) кого; перемогти кого; перевищити (перевершити) кого; здобути перевагу (перемогу, верх) над ким. [Та цим тільки й переважила свекруху. Кропивницький.] | *Взять под арест, под стражу* – заарештувати; ув'язнити; узяти під арешт (до арешту); взяти за ґрати, взяти під варту (під сторожу). | *Взять себе за правило* – узяти (покласти) собі за правило (як правило). | *Взять себя в руки (разг.)* – узяти себе в руки; опанувати себе; запанувати над собою; перемогти себе. [Треба пересилити себе, взяти себе в руки… Багмут.] | *Взять слово обратно (назад)* – зректися слова; відректися від слова; взяти слово назад. [Зрікаюсь, Андромахо, я зрікаюсь тих слів зловісних. Українка.] | *Взять слово с кого* – узяти слово з кого; зв'язати словом кого. | *Взять чью сторону* – стати на чию сторону (на чий бік, на чиєму боці, на боці кого); заступитися (стати) за кого; пристати до кого; на чиюсь руч горнути; потягти за ким [руку, руч]. [А Доринка заступилась була за батька… Муратов.] | *Всем взял* – хоч куди; *(книжн.)* усім узяв. | *В толк не возьму* – невтямки мені; не доберу розуму (ума); не втропаю (не збагну). | *[Давайте] возьмём* – (*із значенням наказ. способу)* Візьмім(о). [Візьмімо другий приклад. Рильський.] | *[Ещё] посмотрим, чья возьмёт* – [Ще] побачимо (подивимось), чия візьме; [ще] поміряємось, чия візьме. | *Кого ни возьми* – хоч кого візьми; кого не візьмеш; перший ліпший; будь-хто; [геть] усякий. | *Лучше дать, чем взять* – ліпше (краще) дати, ніж узяти. | *Наша взяла* – наше зверху; наша взяла. | *Ни дать, ни взять (разг. фам.)* – достоту ((до)стеменно, (до)стеменісінько); [як] вилитий (викапаний); точнісінько. [Ви — вилитий батько! Українка.] | *Он (она…) своё возьмёт!* – він (вона…) своє візьме!; він (вона…) свого не втратить (не впустить)! [Зими вовк не з'їсть, вона своє візьме. *Пр.*] | *Откуда, с чего вы [это] взяли?* – звідки ви [це] взяли?; звідки вам [це] прийшло? | *Чёрт его (её…) возьми!* – матері його (її…) біс!; (не)хай йому (їй…) чорт (біс, враг)! | *Что, взял? (ирон.)* – [А що] піймав [облизня]? | *Что с него возьмёшь? (разг.)* – що з

нього візьмеш?; з нього як з бика молока. | *Этим ничего не возьмёшь* – цим нічого не досягнеш (не здобудеш).

Виданный | *Виданное ли это дело?* – чи [то] видано?; чи видана це річ?; чи [то] видана річ?; чи чувано?; чи чувана річ?; хто ж це коли бачив?; хто таке чув(ав) коли?; чи то видане діло?; *(зрідка розм.)* чи то виданське діло? | *Где это видано?* – де воно [таке] видано?; де таке видано?; де ж то хто видав? [Де таке видано, щоб бороди слухали безвусого хлопця? Гордієнко.]

Видать | *Видать орла по полёту* – знати (видно) пана по халявах. *Пр.* Видно (пізнати) сову по льоту. *Пр.* Пізнати ворону по пір'ю. *Пр.* По пір'ю пізнаєш птаха. *Пр.* Видно сокола по льоту, а сову з погляду. *Пр.* Орлиний клекіт здалека (з-під хмари) чути. *Пр.* Чорт би дятла знав, коли б не довгий ніс. *Пр.* Пізнати вовка хоч у баранячій шкурі. *Пр.* Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті. *Пр.* Не завиє так пес, як вовк. *Пр.* Осла пізнаєш по вухах, ведмедя — по кігтях, а дурня по балачках. *Пр.* По роботі пізнати майстра. *Пр.* | *Глаза б мои не видали (разг.)* – і на очі б не бачити; радий би й [повік] не бачити; радніший би не бачити. | *Конца не видать* – кінця-краю (кінця, краю) не видно (не видко). | *Не видать кого, что-либо как своих ушей (разг. фам.)* – ніколи (поки віку, поки живий) не (по)бачити кого, чого; не бачити кого, чого як своїх вух (як своєї потилиці); побачиш, побачить кого, що як своє вухо (як свою потилицю). | *[Ни] зги не видать* – нічого (нічогісінько) не видно; (а)ні на крок не видно; *(образн.)* темно, хоч в око стрель; темно, як у льоху (як у погребі). [Хоч очі повиколюй, — нічого не видно. *Пр.*] | *От земли не видать* – такий малий, що ледве від землі відріс (що й не видно); такий малий, накрив би його решетом; такий малий, що його б і в кишеню сховав (що можна й у кишеню сховати). | *От роду не видал* – зроду (ніколи) не бачив; відколи живу, не бачив. | *По всему видать* – знати (видно, видко) по всьому (з усього).

Видеться | *Мне виделось во сне* – мені снилося; мені марилося (ввижалося) уві сні.

Видеть | *Видеть в ком, в чём что* – вбачати в кому, в чому що. | *Видеть в розовом свете что* – бачити в рожевому світлі що. | *Видеть насквозь кого (разг.)* – наскрізь бачити кого; знати кого як облупленого. | *Видеть не могу* – бачити не можу; ані на оч(і). | *Видеть простым глазом* – бачити на голе (на вільне, на просте) око; бачити голим (вільним, простим) оком. | *Видит око, да зуб неймёт* – бачить око, та зуб не йме. *Пр.* Бачать очі, та ба! *Пр.* Їв би паляниці, та зубів нема. *Пр.* Носом чую, та руками не впійму. *Пр.* Є сало, та не можна дістати — високо висить. *Пр.* Бачить корова, що на повітці солома. *Пр.* Видно й хати, та далеко чухрати. *Пр.* Коло рота мичеться, та в рот не попаде. *Пр.* Є ложка, та в мисці нема. *Пр.* Мордується, як собака з воловою кісткою: і не перегризе, і язиком мозку не дістане. *Пр.* Очі б їли, та губа не може. *Пр.* | *Видишь [ли], видите [ли]?* – [Чи] ти бачиш, [чи] ви бачите?; розумієш, розумієте?; бач, бачте? | *Вижу его как живого* – бачу його як живого; *(іноді)* як на очі його заглядаю. | *В чужом глазу мы видим сучок, в своём не видим бревна; в чужом глазу сучок видит, в своём не примечает и бревна* – у чужім оці порошину бачить, а в своєму пенька не помічає. *Пр.* Чуже під лісом бачить, а свого й під носом недобачає. *Пр.* Зорі лічить, а під носом не бачить. *Пр.* За гони блоху б'є, а під носом ведмідь реве. *Пр.* Не замітай чужої хижі — дивись, чи твоя заметена. *Пр.* | *И в глаза не видел (не видал)* – і в вічі (і в очі, і на очі) не бачив; і на очах не бу(ва)ло; ніколи не бачив; відколи живу не бачив. | *Из-за деревьев (за деревьями) леса не видит* – за лісом дерева не бачить; через дерева не бачить лісу; за деревами лісу не бачить. | *Как видишь, видите* – як бач(иш), як бачите. | *Не видеть кого, чего (не замечать)* – не бачити кого, чого; не мати очей на кого, на що; не хотіти бачити кого, чого. | *Не чаял видеть* – не сподівався бачити. | *Плохо видеть* – недобачати; погано бачити; *(з трудом роздивлятися)* сліпати. | *По лицу, по глазам вижу* – по виду, по очах (з виду, з очей) бачу. | *Рад вас видеть* – радий вас бачити; радий, що вас бачу. | *Своими собственными глазами видел* – на свої, на власні (своїми, власними очима) бачив. | *Только его (её, их...) и видели* – тільки його (її, їх...) і бачили; та й зник (-ла, -ли). [Я падав з їх рук у сон, як лин в ополонку, тільки мене й бачили. Довженко.] | *Что было — то видели, что будет — увидим* – що було, [те] бачили, а що буде, [те] побачимо.

Видимость | *Для видимости (разг.)* – для годиться; на око; про (людське) око; про славу. | *По [всей] видимости* – мабуть; напевно; очевидно; (очевидячки); [як] здається; як видно (як видко); видимо; либонь. | *Только одна видимость* – тільки так здається.

Видимо | *Видимо* – як видно (як видко); очевидячки (очевидно); видимо. | *Видимо-невидимо* – видимо-невидимо (видано-невидано); сила (велика сила, страшна, страшенна сила, сила-силенна, сила-силюща, силеча); тьма (тьма-тьмуща, тьма-темрява, *зрідка* тьми-тем); мла; гибель (до гибелі); до напасті; до смутку; *(образн.)* хмара (як хмар, хмара хмарою); як зір(ок) на небі; як цвіту весняного (як цвіту навесні); як маку; як трави; як

листя; як мурави (як мурашні, як мурашви, як комашні); як сарани; як черви; як (що) піску; як сміття; [чортів] тиск; хоч греблю (гать) гати; аж кишить. [Наші от-от повернуться. Війська сила-силенна. Ходченко.]

Видимый | *Без видимой причины* – без видимої причини; не знати, з якої причини (з чого); *(розм.)* з доброго дива. | *Видимая смерть* – видима (видюща, нехибна) смерть. [Видима (видюща) смерть страшна. *Пр.*]

Виднеться | *Виднеться будто в тумане* – туманіти. | *Виднеться неясно* – бовваніти; ма(н)ячіти. | *Виднеться ясно* – ясніти. | *Едва виднеться вдали* – мріти(ся); ледве видніти(ся) (мріти(ся)). [На багнищі город мріє… Шевченко.]

Видно | *Видно как на ладони* – видно як на долоні (як на тарілці). [Село стояло на косогорі, то все видно як на тарілці. Свидницький.] | *Видно сокола по полёту – (те саме, що) Видать орла по полёту. Див. видать.* | *Видно, так на роду написано* – видно, що на роду так написано. *Пр.* [Що кому написано на роду, того і конем не об’їдеш. *Пр.*] | *По глазам, по липу видно* – з очей (по очах), з виду (по виду, з лиця, по лицю) знати (видно, видко). [Видно милу по личеньку, що не спала всю ніченьку… *Н. п.*] | *Со стороны виднее* – збоку видніш(е). | *Тебе (вам…) [это] виднее* – тобі (вам…) [це] видніше.

Видный | *Видный учёный, деятель…* – видатний ((ви)значний) учений, діяч… | *На видном месте* – на видноті (на видному місці).

Видывать | *Я видывал* – я [часто, частенько, не раз] бачив; мені доводилося бачити. | *Я не видывал* – я [ні разу, ніколи] не бачив.

Вид | *Будем иметь в виду* – маймо на оці (на увазі). | *Быть на виду у кого* – бути перед очима *(застар.* перед віччю) в кого; бути в оці *(застар.* в очу) в кого; *(іноді)* бути на очах у кого. [Вона в мене і перед очима і на думці… Квітка-Основ’яненко.] | *Быть на виду у кого (перен.)* – бути в (на) оці (перед очима, *застар.* в очу, перед віччю) в кого; привертати до себе чию увагу; *(з відтінком симпатії)* мати прихильне око в кого. | *В виде милости* – як ласка (за ласку). | *В виде наказания* – за кару. [Кілька годин пересидів за кару… Ковалів.] | *В виде опыта* – як (с)проба (як (с)пробу, на (с)пробу, за (с)пробу). [Зробив на пробу, що з того вийде. *Сл. Ум.*] | *В виде процента* – як процент. | *В виде чего (в качестве чего)* – [Як] за що; як що; *(у формі чого)* у вигляді чого; на взір (на зразок) чого. | *В виду благоприятной весны, дождливого лета…* – уважаючи (зважаючи, з огляду) на погідну (погожу, сприятливу) весну, на дощове (дощовите, дощувате, дощливе, мочливе) літо… | *В виду изложенного; в виду выше изложенного (канц.)* – через це (через те); тому; з огляду на зазначене; зважаючи на це (на сказане); зважаючи (з огляду) на викладене вище. | *В виду многочисленности чего* – зважаючи на (беручи до уваги) велике число (численність) чого. | *В виду отсутствия (денег, материалов…)* – за браком (грошей, матеріалів…); через брак (грошей, матеріалів…); бо (через те, що) нема (грошей, матеріалів…). | *В виду того, что…* – через те, що…; зважаючи (уважаючи) на те, що…; з огляду на те, що… | *В виду чего* – через що (через це); уважаючи (зважаючи) на що (на це); з огляду нащо; тому (тим) що…; маючи на увазі, що…; задля чого. | *В виду чего-либо* – (за)для чого; маючи на увазі щось; з метою; для того, щоб… | *В жидком, твёрдом виде* – рідкий, твердий (рідким, твердим); у рідкому, твердому стані. | *Видавший виды* – обметаний; бувалий, бувалець; бита голова; битий жак. [Не питай старого, а питай бувалого. Номис.] | *Виды на урожай, на будущее* – сподіванки (вигляди, види, перспективи) на [добрий] урожай, на майбутнє. | *Видал виды* – [Всячини] надивився; [багато] перебачив; бував у бувальцях (у буваличах); *(образн.)* був на коні і під конем; був на покутті й під покуттям; бував за столом і під столом; не з одної печі хліб їв; переїв усякого хліба; наївся всіх хлібів; не з одного колодязя воду пив; перейшов крізь сито й решето. [Одразу видно, що вони бували в бувальцях. Яновський. Видно, що він був на коні і під конем. Тобілевич.] | *Вид на жительство* – свідоцтво на проживання; паспорт. | *Видом не видано* – зроду не видано (не бачено, не чувано); видом [ніколи] не видано. | *Видом не видать* – видом не видати; зазором не видати; і зазору (і зазором) немає. [Ані слихом слихати, ані видом видати. Номис. Ге-ге! та його тут і зазором нема! *Сл. Гр.*] | *В каком виде* – у якому вигляді (у якій постаті); яким (прийти, з’явитися…). | *В лучшем виде (будет сделано, дано, представлено) (разг.)* – у найкращому вигляді (світлі); якнайкраще; як належить (як годиться). | *В неприглядном виде* – у непоказному виді (вигляді); у непривабливому світлі. | *В нетрезвом (пьяном) виде* – нетверезий (нетверезим бувши); напідпитку [бувши]; під чаркою [бувши]; з п’яних очей; по-п’яному (поп’яну); п’яним бувши; під п’яну руч. [Аж він, голубе сизий, забравсь під п’яну руч до дівчат та й жирує з ними. *Сл. Гр.*] | *В нетронутом виде* – у незайманому вигляді; незайманий (-на, -не); незайманим (-ною). | *Внешний вид, внешность* – зовнішній (зверхній) вигляд, зовнішність; урода. [Його зверхній вигляд цілком непоказний… Франко.] | *В свободном виде (спец.)* – у вільному стані (траплятися,

подибуватися). | *В связанном виде (хим.)* – у сполуках. | *Все виды (наказания, поощрения…)* – усі, які є (кари, заохочення…). | *Всех видов (помощь)* – усяка (допомога); усякого вигляду (виду) (допомога); яка тільки є (допомога). | *В скомканном виде* – жужмом (жмаком); зібганий (-на, -не); зібганим (-ною). [Так жужмом і поклав одежу, не хоче гаразд згорнути. *Сл. Гр.*] | *В таком виде представлять, представить дело себе* – так уявляти, уявити собі справу; так виставляти, виставити справу. | *В трезвом виде* – потверезому; тверезим бувши. | *Делать, сделать вид, что…* – удавати, удати, що… (ніби…); робити, зробити вигляд, що… (ніби…). | *Для вида* – про [людське] око (про [людські] очі); для (ради) годиться; *(іноді)* для призору. [Хоч би про людське око упадали за мною! Дольд-Михайлик. Бачу, не сердиться, а гнівається для годиться. Стельмах. Там і масла того поклала в кашу — для призору. *Сл. Гр.*] | *Из корыстных видов* – (за)для корисливої мети (з корисливою метою). | *Имелось в виду* – була думка; малося [на увазі, на думці]. | *Иметь в виду кого, что-либо* – мати на думці, мати на оці, на приміті *(застар.* в очу) кого, що; важити на кого, на що; уважати на кого, на що; оглядатися на кого, на що; не забувати про кого, про що. [А щодо кандидата, то вони свого на думці мають, а ми — свого. Головко. Передовики лядської політики мали в очу саме панство. П. Куліш. Уважай, що говориш… Кобилянська.] | *Иметь вид кого, чего-либо, представляться в виде кого, чего* – мати вигляд (подобу) кого, чого; виглядати (показуватися, видаватися) як (немов…) хто, як що, ким, чим. [А як воно виглядає? Та виглядає, як наш дуб… Прус.] | *Иметь вид на кого* – важити (бити, цілити) на кого; мати [певні] наміри (заміри) на кого; рахувати (розраховувати, сподіватися) на кого; *(образн.)* накидати оком на кого. [Татарине, татарине! На віщо ж ти важиш: чи на мою ясненьку зброю, чи на мого коня вороного, чи на мене, козака молодого? *ЗОЮР.*] | *Иметь здоровый вид* – мати здоровий вигляд; виглядати здоровим (як здоровий). | *Иметь свои виды* – мати свої наміри (заміри, задуми, плани); важити на що. | *Имею (имеет…) в виду лечиться, отдыхать* – маю (має…) на увазі (на думці, на мислі) лікуватися, відпочивати; є думка лікуватися, відпочивати. | *Имея в виду что…* – маючи на думці (на увазі, на мислі, на оці) що…; уважаючи (зважаючи) на те, що…; з огляду на те, що… | *Каков на вид* – який на вигляд (на взір, на позір), як виглядає. | *Кого вы имеете в виду?* – на кого ви думаєте?; кого ви маєте на думці (на мислі, на оці, на увазі)? | *На вид, по виду, с виду* – на вигляд (на погляд, на око, на взір, на позір); з вигляду (з погляду, з виду, з лиця); зовні; назверх. [І що ж то за хороша з лиця була. Вовчок. Зовні Марія була зовсім спокійна. Смолич.] | *На виду у всех* – перед очима (на очах) у всіх; *(публічно)* прилюдно (привселюдно, *іноді* при(все)народно). [Скажи, Йване, привселюдно, ти з доброї волі писався? М. Куліш.] | *Не будем упускать из виду* – не спускаймо з ока (з уваги); не випускаймо з уваги. | *Не имея вас в виду* – не маючи вас на думці (на оці, на увазі); *(іноді образн.)* не в вашу міру міряючи. | *Не подавать, не подать, не показывать, не показать вида (виду)* – взнаки не давати, не дати (не подавати, не подати, не даватися, не датися); не подавати, не подати знаку; не виявляти; *(зрідка)* не даючися на знак. [Проте Орися й знаку не подала. Головко. Мати не виявляє, що про це вже зна… *З нар. уст.*] | *Никаких видов на успех, на выздоровление…* – жодних виглядів (перспектив) на успіх, на одужання… | *Ни под каким видом (разг.)* – ні в якім (ні в якому, жодному) разі; жодним способом; жодною ціною (ні за яку ціну); нізащо [в світі]. | *Общий вид Киева, Одессы… (на открытке, на фото)* – загальний вигляд Києва, Одеси…; погляд на Київ, на Одесу… | *По виду (знать кого)* – з вигляду (з лиця, з обличчя, з виду) гарний; на вроду (з лиця) гарний (гожий). | *По внешнему виду (по внешности)* – з зовнішнього вигляду (з погляду, на погляд, на взір, на позір); зокола (зовні); назверх; зовнішньою подобою. | *Под видом кого, чего* – у вигляді (під виглядом, в образі, у постаті) кого, чого; ким, чим; начебто (нібито, буцімто) хто, що, видаючи себе за кого, що. | *Показать, подать вид* – дати зрозуміти; дати знати; дати взнаки. | *Поставить на вид кому что* – звернути чию увагу на що; подати кому на увагу що; завважити (зауважити) кому що. | *Потерять, выпустить, упустить из виду что* – спустить (втратити) з уваги (з ока, з очей) що; *(розм.)* з голови викинути що; забути (занехаяти, занедбати) що. | *При виде кого, чего* – бачивши (побачивши, забачивши) кого, що. [Бачивши їхні муки, серце мені зайшлося болем. Прус. Забачивши бандитів, міліціонер почав стріляти. Прус.] | *Принимать, принять какой-либо вид* – набирати, набрати (набиратися, набратися, прибирати, прибрати) якогось вигляду; брати, узяти на себе лице (лик). [Настя набрала серйозного вигляду. Васильченко.] | *Принять серьёзный вид (о человеке)* – набути серйозного вигляду *(про людину)*. Споважніти [на виду]. | *Принимать, принять на себя вид чей* – брати, узяти на себе подобу (постать) чию; брати, узяти на себе образ чий; прибиратися, прибратись у чию постать. | *Скрываться, скрыться из виду* – зникати, зникнути (щезати, щезнути, пропадати, пропасти) з очей (з-перед очей); губитися,

загубитися. | *Ставить, поставить кому на вид* – робити, зробити зауваження кому; зауважувати, зауважити кому; подавати, подати на увагу кому. | *Странный на вид* – дивний з погляду; дивного вигляду; дивний на вигляд (на вид). | *У него (неё…) болезненный вид* – він (вона…) має хворобливий (хворовитий) вигляд; *(образн. нар.)* як хиря. | *Ходить, идти, пойти за кем, не выпуская из виду* – ходити, йти, піти за ким назирцем (назирці, назирком, наглядом, наглядці).

Визит | *Нанести, сделать визит кому* – зробити візит кому; відвідати кого; *(застар.)* звізитувати кого. | *Отдать визит* – віддати (зробити взаємний) візит; *(застар.)* відвізитувати.

Вилы | *Это ещё вилами по воде писано* – це ще не певне. То ще вилами по воді писано. *Пр.* Це по воді вилами писано. *Пр.* Це ще вилами писано, а граблями скороджено. *Пр.*

Вилять | *Вилять хвостом (перен. разг.)* – виляти (крутити, метляти, молоти, мелькати) хвостом; виляти (крутити); викручуватися; кривити (лукавити). | *Говори прямо, не виляй (не виляй хвостом)* – кажи прямо, не крути (не викручуйся); *(образн.)* не об'їжджай зайця возом.

Вина | *Без вины* – без вини; без(не)винно. | *Быть виной чего* – бути винним чому, чого; бути причиною чому, чого; завинити в чому; спричинитися чому, до чого. | *Взводить, взвести, валить, свалить вину на кого-либо* – звертати, звернути на кого; прикидати, прикинути вину (провину, причину) кому; скидати, скинути (накидати, накинути, складати, скласти) вину (провину) на кого; покладати, покласти вину (провину) на кого. [Всю провину за сподіяне на Захара покладають. Гордієнко.] | *Вменять, вменить, ставить, поставить кому-либо в вину что* – ставити, поставити за вину (провину) кому що; привиняти, привинити кому що; обвинувачувати, обвинуватити (звинувачувати, звинуватити) кого за що, в чому. | *Загладить чью вину* – загладити (виправити) чию провину (вину). | *Искупать, искупить вину* – покутувати, спокутувати вину (провину). | *Он (она…) всему виной* – він (вона…) усьому виною, причиною (причина) усього лиха. | *По моей (по его…) вине* – з моєї (з його…) вини (провини, причини); через мене (через нього…). [З чиєї причини сталася ця катастрофа? Прус.] | *По своей вине* – з своєї (з власної) вини (провини, причини); самохіть. | *Прощать вину кому* – дарувати (прощати) провину (вину) кому. | *Сознаться в вине* – повинитися; признатися у провині (до вини); визнати вину. | *Чувствовать за собой вину* – почувати (відчувати) себе винним; почувати (відчувати) свою провину (вину) проти кого, перед ким; *(зах.)* почуватися до вини проти кого. | *Я (он…) этому виной* – я (він…) цьому винний (виною, причиною); я (він…) причиною (причина) цьому (цього); тут моя (його…) провина (вина).

Виноватый | *Без вины виноватый* – без вини винний без(не)винно винний; без вини (невинно) звинувачений; без вини визнаний винним (винуватим). | *Быть виноватым перед кем* – бути винним (винуватим) проти кого; бути у вині перед ким; завинити кому, перед ким, проти (супроти) кого. | *Виноват* – вибачай, вибачайте!; вибач, вибачте!; пробач, пробачте!; даруй, даруйте! | *Виноватого бьют* – чия шкода, того й б'ють. *Пр.* Чия шкода, того й гріх. *Пр.* Поплатиться не сват, а той, хто винуват. *Пр.* Хто в ділі, той і в одвіті. *Пр.* Не лізь у горох, то не скажеш «ох!». *Пр.* Не давай сам на себе кия. *Пр.* | *Виноватый в чём* – винний (винуватий) у чому; провинний (причинний) до чого; винуватець (причинець) чого. | *Кругом виноват* – кругом (цілком) винний; у всьому йому провина (вина). | *Считать виноватым кого* – вважати за винного (винним) кого; *(давн. розм.)* гріхувати на кого. [Гріхують на пана і наші дворові, що землі не дано. *Сл. Гр.*] | *Чем я перед вами виноват?* – чим я винен проти (супроти) вас?; що я вам винен (провинен)?; що (чим) я вам завинив? | *Я (он…) же не виноват, что…* – я ж (він же…) не винний (не винуватий), що…; хіба ж я (він…) винний (винуватий), що…; я ж (він же…) не причиною (не причина), що.

Виновник | *Быть виновником чего-либо (содействовать)* – бути причиною чого; бути привинним (причинним) до чого; бути винуватцем (причинцем) чого; спричинятися, спричинитися до чого. [Я не привинен до того. *Сл. Гр.*]

Виновность | *Виновность в чём* – винність (провинність) у чому.

Виновный | *Признать себя виновным* – визнати себе за винного (за винуватця, за причинця); признати себе винним; визнати (признати) свою провину; признатися до вини.

Вино | *Вино веселит сердце человека; вино старику ноги подымает* – вино (горілка) серце веселить. *Пр.* Хоч і кажуть, що горілка серце веселить, — чого ж від неї, ледачої, голова дуже болить *Пр.* Горілка така вода, що убогого зробить багатим, сліпого видющим, а слабого сильним. *Пр.* | *Вино пей, а дело разумей* – пий винце, та знай ділльце. *Пр.* Пий, та ума не пропий. *Пр.* | *Вливать новое (молодое) вино в старые мехи* – вливати (лити) нове (молоде) вино в старі міхи (в старі бурдюки). [Лив, очевидно, в старі міхи молоде вино

своєї невсипучої сойківськоі енергії… Тудор.] | *Хватить стакан вина* – хильнути склянку вина.

Винтик | *Винтика, винтиков у него не хватает (шутл. насмешл.)* – у нього немає (йому бракує) [однієї] клепки [в голові]; він не має (у нього нема) однієї (третьої, десятої) клепки в голові; у нього клепки не стає в голові; він десяту клепку загубив; він не має гаразду в голові. [Як на що інше, так у нього десятої клепки не вистачає, а на це вистачило. Гончар.]

Винтовой | *Винтовая лестница* – кручені сходи.

Виселица | *Кому быть на виселице, тот не утонет* – що має висіти, те не втоне (те не втопиться). *Пр.* Що має утонути, те не зависне. *Пр.*

Висеть | *Беда висит над головой* – лихо (біда) звисає (висне) над головою. | *Висеть на волоске, на ниточке (перен.)* – висіти на волосин[ц]і (на волоску), на ниточці (на павутинці); як на волосинці (як на волоску), як на ниточці (як на павутинці) висіти. | *Висеть на ногах у кого (перен.)* – не давати ступити кому; висіти на ногах у кого. | *Висеть над душой у кого (перен.)* – стояти (висіти) над душею кому, в кого; просвітку (просвітлої години) не давати кому; набридати повсякчас кому. [Ой, Доле, змилуйся в пригоді! Напало лишенько та й годі: Король просвітку не дає, Клює нас та й клює! Глібов.] | *Висит у меня на шее (перен.)* – висить мені (в мене) на шиї. | *Это висит в воздухе (перен.)* – це висить у повітрі; це ще не певне.

Витать | *Витать в облаках (перен.)* – витати (літати) в хмарах; заходити в хмару; заноситись у хмари.

Виться | *Он (она…) вьётся вьюном, как вьюн вьётся около кого (перен.)* – він (вона…) в'ється (звивається, увивається), як в'юн (в'юном) коло кого; він (вона…) ластиться (лащиться, підсипається, підлабузнюється) до кого. [Звиваються коло купців, як ті в'юни. Н.-Левицький.] | *С радости, веселья хмелем кудри вьются* – від роскоші кучері в'ються, від журби січуться. *Пр.* Добро пушить, а лихо сушить. *Пр.* Щастя пушить, а горе крючить. *Пр.*

Вить | *Вить верёвки из кого – Див. верёвка.* | *Вить, свить гнездо (перен.)* – вити, звити (мостити, змостити) гніздо (кубло). [То собі (багатії) тепле гніздо звили. *Пр.*]

Вихрь | *В вихре событий* – у вирі подій. | *Взять за вихры* – взяти за чуба (за чуприну). Як мене взяв за чуприну, то я догадався, що буде бити. *Пр.* | *Носиться вихрем* – літати як вихор (вихром); льотом літати; вихрувати. | *Отодрать за вихры* – нам'яти (наскубти) чуба (чуприну); за чуприну покрутити. [Наскуб чуба йому. *Сл. Гр.*]

Вишнёвый | *Вишнёвое дерево* – вишнина (вишня). [Ой вишнино-черешино, чом ти листу не пускаєш? *Н. п.*] | *Вишнёвый сад; вишенник, вишняк* – вишневий садок (сад); вишник (вишняк). [Бачить — у вишняку, коло хати, сидять люди, гомонять, сміються. Васильченко.]

Вкатить | *Вкатить единицу, двойку (ученику)* – загнути кола (одиницю), пару; ушкварити (шкварнути) одиницю, двійку. | *Вкатить (отвесить) пощёчину (оплеуху) кому – (те саме, що) Влепить (отвесить) пощёчину (оплеуху) кому. Див. влепить.*

Вклеить | *Вклеить слово, замечание…* – укинути (докинути, прикинути, приточити) слово, зауваження…

Вклиниваться | *Вклиниваться, вклиниться во что* – уганятися, увігнатися (усуватися, усунутися) клином у що; уклинюватися, уклинитися в що.

Включать | *Включать в себя (содержать в себе)* – мати (містити) в собі.

Вколачивать | *Вколачивать, вколотить в голову кому что (перен. разг.)* – убивать, вбити кому в голову що; утовкмачувати, утовкмачити [в голову] кому що; задовбати кому в голову що; товкти, утовкти кому в голову що. | *Вколотить себе в голову (перен. разг.)* – убгати собі в голову; у голову забрати; узяти собі в голову; взяти собі думку.

Вкопанный | *Стоит как (словно, точно, будто) вкопанный* – стоїть як (наче) укопаний (умурований); [стоїть] наче прикипів до місця (на місці).

Вкось *Див. вкривь.*

Вкрадываться | *Вкрадываться в доверие к кому* – закрадатися (залазити) в душу кому (в чиюсь душу, в довіру); підступом (підлазом) здобувати довір'я (довіру) чиє (ч ю) в кого. | *Вкрадываться, вкрасться в милость кому* – утискатися, утиснутися в ласку чию; улесливістю підійти під чию ласку; підлещуватися, підлеститися до кого; підступом (підлазом) здобувати, здобути ласки чиєї, у кого. | *Вкралась ошибка* – закралася (вклюнулася) помилка.

Вкривь | *Вкривь и вкось толковать что* – і сяк і так тлумачити що; все перекручувати (перекрутом, криво й косо, наосліп) тлумачити що.

Вкусный | *Более вкусный, вкуснее* – смачніший; добріший. | *Вкуснее делаться, сделаться* – смачнішати, посмачнішати (смачніти, посмачніти); добрішати, подобрішати.

Вкус | *Быть одного (разного) вкуса, быть одних (разных) вкусов (о предметах, о людях)* – мати однаковий (різний) смак; *(тільки про людей)* мати однакові (різні) уподобання. | *Быть, приходиться, прийтись по вкусу кому* – бути (припадати, припасти) до вподоби (до сподоби, до смаку, до любості, до мислі) кому; бути усмак (в уподобі) кому; підходити, підійти під смак (під мислі) кому; до душі припадати, припасти кому; смакувати кому; подобатися, сподобатися кому; залюбитися в кому, в чому; любитися кому; *(тільки докон.)* уподобав, сподобав хто; *(лок.)* присмачитися кому. [Робіть собі на здоров'я, коли вам до смаку сизифова робота. Головко. А я рудий руду взяв, Бо рудую сподобав. *Н. п.*] | *Входить, войти во вкус чего* – набирати(ся), набрати(ся) смаку до чого; добирати, добрати, дібрати смаку в чому; розбирати, розібрати смак у чому; *(тільки докон.)* уподобати що; розсмакувати що; розласитися. [Бач, як розласився: усе б йому млинці та вареники. *Сл. Ум.*] | *Дурной вкус, безвкусица* – поганий смак; несмак. | *Иметь вкус к чему* – смак (уподобання) до чого; смак знати в чому; кохатися (милуватися) в чому. | *Мне более по вкусу было бы…* – мені дужче було б до смаку (до вподоби, до сподоби)…; *(іноді)* мені уподібніше було б… | *На вкус и цвет товарища нет* – кожен Івась має свій лас. *Пр.* На колір і смак товариш не всяк. *Пр.* | *На мой вкус* – [Як] на мій смак; [як] на мене. | *Находить, найти вкус в чём* – (з)находити, (з)найти смак у чому; набирати(ся), набрати(ся) смаку до чого; розбирати, розібрати смак у чому; смакувати, засмакувати в чому, чим, що; усмакувати що. | *Не в его вкусе* – не [до] його смаку (не до його вподоби); не в його стилі (манері). | *Не по вкусу* – не до смаку; не до вподоби (не до сподоби); не всмак; не до любості (не до любові, не до мислі). | *О вкусах не спорят* – у кожного свій смак; Хто до кого — а я до Параски. *Пр.* | *Одеваться со вкусом* – одягатися (вбиратися) до смаку (зі смаком); одягатися (вбиратися) до вподоби (до сподоби). | *Поесть, позавтракать, пообедать… со вкусом* – смачно (усмак, до смаку) попоїсти (наїстися); поснідати, пообідати… | *Пожить со вкусом* – пожити (нажитися) усмак (до смаку). | *По своєму вкусу* – собі до смаку (до свого смаку); на свій смак; собі до вподоби (до своєї вподоби, по своїй уподобі, по своєму вподобанню, до свого (в)подобання). [Зодягнені на свій смак… Панч.] | *Придать вкус чему* – додати смаку чому; присмачити (посмачити) що. | *Смотря на чей вкус* – як на чий смак; як кому до смаку (до вподоби, до сподоби, до уподобання). | *Со вкусом сделать* – до смаку (із смаком, смаковито, ловко) зробити. | *У каждого есть свой вкус: кто любит дыню, кто арбуз* – хто любить гарбуз, а я диню. *Пр.* Той хоче гарбузів, а той гурків. *Пр.* Людям як повітка, а мені як квітка. *Пр.* Кому як мара, йому як зоря. *Пр.* Кому піп, кому попадя, а кому попова дочка (наймичка). *Пр.* | *Хороший на вкус* – добрий на смак (добрий, смачний, смаковитий). | *Это дело вкуса* – це як кому до смаку; це діло (річ) смаку. | *Это не в моём (твоём…) вкусе* – це не [до] мого (твого…) смаку; це не [до] моєї (твоєї) вподоби. | *Я ещё во вкус не вошёл* – я ще не добрав (не дібрав) смаку; я ще не розсмакував (не усмакував, не засмакував).

Вкушать | *Вкусивши сладкого, не захочешь горького* – скуштувавши солодкого, не схочеш гіркого. | *Вкушать, вкусить плоды науки…* – заживати, зажити плодів науки…; користуватися, скористуватися, скористатися з плодів науки… | *Вкушать, вкусить сладость, горе…* – заживати, зажити (куштувати, скуштувати) втіхи (розкоші, розкошів, солодощів); зазнавати, зазнати (дізнавати, дізнати, куштувати, скуштувати, *тільки докон.* спити, випити) гіркої (горя, лиха); *(образн.)* випити ківш лиха. [Вернусь додому, там дізнаюсь правди і вип'ю вже гіркої до останку. Самійленко.]

Влага | *Живительная влага (вино, водка)* – живуща (живлюща) волога; жива водиця; живиця; ледащиця-живиця; *(жарт.)* адамові слізки. [Вареники, знаєте, парують на столі… От і живицю принесли. Свидницький.]

Владение | *Быть, находиться во владении кого* – бути (перебувати) під чиїм володінням (в чийому володінні, *давн.* в чийому посіданні); бути (перебувати) під володінням (у володінні, *давн.* у посіданні) (в) кого; бути під ким. | *В вечное владение* – у (на) (до)вічне володіння; *(давн.)* у (до)вічну обладу. | *Получить, взять, принять во владение что* – дістати на (під, у) володіння *(давн.* у посідання) що; взяти під володіння (під владу) що; перейняти під володіння що; посісти (*(лок.)*обняти) що.

Владеть | *Владеть иностранными языками* – володіти *(іноді* орудувати) іноземними мовами; знати іноземні мови. | *Владеть кем, чем* – володіти (владати) ким, чим; посідати *(давн.* держати) що. | *Владеть пером (перен.)* – орудувати (володіти) пером. | *Владеть руками (рукой), ногами (ногой)…* – володати руками (рукою), ногами (ногою)… | *Владеть своими чувствами* – володіти *(іноді* владати, керувати) своїми почуттями; панувати над своїми почуттями. | *Владеть собой* – володіти (владати) собою; панувати над собою;

(розм. давн.) Бути над собою паном.

Владыка | *Владыка мира* – володар світу; світовладець (світодержець). | *Своя рука владыка* – своя рука владика. *Пр.* Кожна ручка собі панночка. *Пр.*

Вламываться | *Вламываться, вломиться в амбицию* – удаватися, удатися, уламуватися, заганятися (загнатися) в амбіцію (в гонор); показувати, показати свій гонор.

Властитель | *Властитель дум* – володар дум.

Властный | *Быть властным, быть не властным над кем, над чем* – мати владу (бути владним) над ким, над чим; мати право (волю) над ким, над чим; не мати влади (не бути владним) над ким, над чим; не мати права (волі) над ким, над чим. | *Он властен, он не властен* – він має право (силу, волю); він владен (він владний, він властен); вільно йому; він не має права; він не владен (він не владний, він не властен); не вільно йому.

Власть | *[Быть] во власти чего* – [Бути] у полоні (під владою, *іноді* в обладі) чого. | *Быть, находиться под властью, во власти кого* – бути (перебувати) під владою чиєю, у кого; бути (перебувати) під пануванням (під володінням) чиїм, у кого; бути (перебувати) під зверхністю (під орудою) чиєю, (у) кого; бути під ким (*(образн.)*під чиєю рукою). [Все ж краще на волі, ніж під паном… Коцюбинський. Хочеш миру й спокою? Під чиєю рукою? Тичина.] | *Быть у власти* – бути при владі; *(образн.)* бути біля (коло) керма влади. | *Ваша (наша…) власть (разг.)* – ваша (наша…) воля (сила, річ); ваше (наше…) право; ваш (наш) верх. [Знущайся, знущайся! Тепер твоя сила! Тобілевич.] | *В вашей (в моей) власти, не в вашей (не в моей…) власти что сделать* – ваша (моя…) влада (сила, воля) що зробити; ви (я…) маєте право (силу, волю) що зробити; у вашій (у моїй) владі що зробити; у вас (у мене…) є сила що зробити; від вас (від мене…) залежить що зробити; ви (я…) владні (владен, владний) що зробити; не ваша (не моя…) влада (сила, воля) що зробити; не в вашій (не в моїй…) владі що зробити; у вас (у мене…) немає сили що зробити; не від вас (не від мене…) залежить що зробити; ви (я…) не владні (не владен, не владний) що зробити. | *В его власти отказаться* – він може (має право, владен, владний, властен) відмовитися (відректися, зректися). | *Власти предержащие (устар.)* – владодержці; вищі власті. | *Власть имущие* – можновладці; владущі (можні); *(книжн.)* власть імущі; *(в однині також)* зверхник. | *Вы в его власти* – ви під його владою; ви залежите від нього; *(образн.)* ви в його руках; він пан над вами; його верх над вами. | *Иметь власть над кем, над чем* – мати силу (владу) над ким, над чим. | *Иметь под своей властью кого, что* – бути владним над ким, над чим; мати (держати) під собою кого, що; *(образн.)* мати у своїй руці кого, що; мати під своєю (під власною) рукою кого, що. | *Облечь властью кого* – наділити владою (правом, силою) кого; надати влади (права, сили) кому. | *Освободить, освободиться из-под власти кого* – визволити, визволитися з-під чиєї влади (з-під кого); *(образн.)* визволити, визволитися з-під чиєї руки. | *Отдавать, отдать кого, что под власть (во власть) кому* – піддавати, піддати (віддавати, віддати) кого, що під кого (під чию владу, *(образн.)*під чию руку). | *Переходить, перейти под власть (во власть) кого, чью* – переходити, перейти під владу кого, чию; переходити, перейти під кого; *(образн.)* переходити, перейти під руку кого, чию. [Але, як на нещастя, наш край у тім же році перейшов під владу австрійську. Франко.] | *Подчинить своей власти* – підбити (підгорнути, підхилити, підклонити) під свою владу (під свою волю, під себе, *зрідка* собі під спід); *(образн.)* підхилити (підгорнути, підбити, підклонити) під свою руку. [Кожен думає Під себе нахилити всіх сусід своїх, Хоч сам не владний над своєю волею. *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Приобрести, взять власть над кем, над чем* – узяти владу (силу, міць, гору, верх) над ким, над чим; забрати владу (силу) над ким, над чим. [Юрко останнім часом люто картав себе, що дозволив Ганні забрати над ним владу. Тихий.]

Влачить | *Влачить жизнь, дни, жалкое существование… (книжн.)* – [Ледве] животіти; волочити (тягти) мізерне життя (животіння); нидіти (скніти, гибіти); поневірятися; *(образн.)* дні терти. [Всі будуть учитися, всі будуть жити в Києві, а я одна в цій ямі буду нидіти… Васильченко.]

Влезать | *Влезать, влезть в доверие (разг.)* – закрадатися, закрастися в чию душу (в довіру). | *Влезать, влезть в душу кому (разг.)* – залазити, залізти (улазити, улізти) в душу кому; заглядати в душу кому. [Заліз йому в душу, — що хоче, те й робить. *Сл. Гр.*] | *Влез в историю, попал!* – ускочив [у халепу]!; ускочив в історію; *(образн.)* попав як муха в окріп. [У таке вскочив, аж у ходаках цвіркає. *Пр.* Ото вклепався, ото вскочив!.. Коцюбинський.] | *Влезть в долги* – заборгуватися; залізти (загнатися, затягтися) в борги; *(образн.)* упасти в борги; загрузнути (зав'язнути) в боргах (у борги); утопитися в пози(ч)ках; убратися в борги; набратися боргів; набратися на шию. [Загруз (зав'яз) у борги по самі вуха. *Пр.* Убрався в борги, як у реп'яхи. *Пр.* Прийдеться випити з людьми, — знов набирається на шию. *Сл. Гр.*] | *Сколько влезет* – досхочу (до призволящого); скільки хоч(еш).

Влепить | *Влепить двойку* – уліпити (ушкварити, шкварнути) двійку (пару). | *Влепить единицу, кол* – уліпити (ушкварити, шкварнути) одиницю; всадити палю (кіл, коляку). | *Влепить (отвесить) пощёчину (оплеуху) кому* – дати в лице кому; дати (відважити) ляпаса (ляща) кому; дати поличника кому; ляснути по щоці кого; *(згруб.)* ляснути (затопити, тріснути, креснути) по пиці (у пику) кого; дати у пику (по пиці) кому; дати намордня (мордаса) кому; уцідити (зацідити) в пику (в морду) кого, кому. [Дивлюсь, цар підходить До найстаршого… та в пику Його як затопить… Шевченко. Дав іще скільки мордасів… Свидницький.] | *Влепить пулю в лоб кому* – усадити кому кулю в лоб(а).

Влететь | *Влететь в копеечку* – датися в копійчину. | *Ему влетело, влетит (разг. фам.)* – йому дісталося, дістанеться (нагоріло, нагорить, натрусилося, натруситься); йому [здорово] попало; *(іродн.)* була йому шаноба! | *Это влетит в копеечку* – це дасться в копійчину; це дуже дорого коштуватиме; це забере силу грошей; це улетить (улізе) кому в копієчку.

Влечение | *Испытываю влечение к кому, к чему* – мене вабить (тягне, пориває) до кого, до чого. [Не знаю, що мене до тебе тягне. Франко.]

Влечёт | *Влечёт к кому, к чему* – поривається до кого, до чого; лине [душею] до кого, до чого; має (відчуває) потяг до кого, до чого.

Влечь | *Влечёт к кому, к чему* – тягне (вабить, пориває) до кого, до чого. | *Влечь за собой что (перен.)* – вести за собою що; спричиняти, спричинювати що; спричинитися, спричинюватися до чого; призводити до чого. [Ця помилка веде за собою тяжкі наслідки (призводить до тяжких наслідків). Прус.]

Влипнуть | *Влипнуть в [неприятную] историю (перен.)* – ускочити (уплутатися) [в халепу]; ускочити (уплутатися) в [неприємну] історію; *(образн.)* ускочити по самі вуха (вище халяв). [Вскочила наша громада в халепу. Кониський.]

Влить | *Влить в состав (перен.)* – улити (додати) до складу; поповнити склад. | *Тех же щей, да пожиже влей* – хоч того самого, аби в другу миску. *Пр.* Те саме, тільки в другій мисці. *Пр.* Той же Панько, та в других штанях. *Пр.* Який дідько печений, такий і варений. *Пр.*

Влияние | *Иметь влияние на кого; пользоваться влиянием* – мати вплив на кого; мати силу (вагу) над ким. | *Находиться под влиянием чьим, кого, чего* – бути (перебувати) під впливом чиїм, кого, чого. | *Оказывать, оказать влияние на кого, на что* – робити зробити (справляти, справити) вплив на кого, на що; впливати, вплинути (діяти, подіяти) на кого, на що. | *Подвергаться, подвергнуться влиянию кого, чего, подпадать, подпасть под влияние чьё, кого, чего* – підпадати, підпасти під вплив чий, кого, чого; зазнавати, зазнати впливу чийого, кого, чого. | *Подчинять, подчинить своему влиянию* – підбивати, підбити під свій вплив; *(образн.)* підбивати, підбити під свою руку. | *По своему влиянию (в предложениях типа: На дальнейшее развитие литературы эта книга…)* – своїм впливом; щодо впливу. | *Приобретать, приобрести влияние* – здобувати, здобути вплив; брати, узяти (забирати, забрати) силу. | *Человек с влиянием (влиятельный человек)* – впливова людина; людина (чоловік), що має вплив.

Влопаться | *Влопаться в историю (вульг.) – Див. влипнуть (в историю).*

Влюблённый | *Влюблён без памяти (разг. по уши…)* – закоханий шалено (до безтями, до нестями, без тями), *(розм.)* закоханий по самі вуха…

Вменяемый | *Вменяемое состояние* – осудний стан.

Вменять | *Вменять, вменить в вину кому что* – ставити, поставити за (у) вину (провину) кому що; привиняти, привинити кому що. [Юрчикові ставили в провину, що він таки не умів спинити вчасно Гриця. Смілянський.] | *Вменять, вменить в обязанности кому что* – ставити, поставити за (в) обов'язок кому що.

Вместе | *Вместе с водой выплеснули (из корыта) и ребенка* – виливали воду й дитину вивернули. *Пр.* З водою й дитину вихлюпнули. *Пр.* Узялися варити — запалили хату. *Пр.* | *Вместе с тем* – разом (укупі) з тим; разом (ураз, заразом); ще до того; (по)при тому; водночас (рівночасно); воднораз. [І сумна ця історія, але заразом яка безрозумна! Кримський.] | *Вместе тесно, а врозь скучно* – як не бачу — душа мре, а побачу — з душі пре. *Пр.* Як не бачу своїх — скучаю по них, а як живу в них — то краще без них. *Пр.* Доки не поберуться — люблятся, а [як] поберуться — чубляться (то чубляться, то судяться). *Пр.* | *Вместе хорошо и недруга бить* – гуртом добре й батька бити. *Пр.* Гуртом і чорта побореш. *Пр.* Де спілка, там і силка. *Пр.* І комар кобилу загризе, коли вовк поможе. *Пр.* Дружній череді вовк не страшний. *Пр.* У гурті й беззубий собака гавкає. *Пр.* Де згода працює, там і горе танцює. *Пр.* Дружні сороки орла заклюють. *Пр.* | *Все вместе* – усі разом; гуртом; *(при гуртовій роботі ще давн.)* толокою. [Гуртом заспівали. Шевченко.] | *Держаться вместе* – триматися (держатися) купи (гурту). | *Собирать(ся) вместе* –

гуртувати(ся) (збирати(ся)) докупи (до гурту, у купу, у гурт). [Що за необачний народ — тільки зібрались в купу, так і ґвалт. Тобілевич.]

Вместо | *Вместо того, вместо этого* – натомість; замість того, замість цього. [Мав би я, кавалер, казати вам компліменти, а натомість чую їх від вас. Кримський.] | *Вместо того, чтобы…* – замість…; замість, щоб…; замість того, щоб…; де б (що б)…

Вмешиваться | *Вмешаться в толпу* – замішатися (втасуватися, затасуватися) між юрбу (в юрбу, між натовп, у натовп). [(Анна). Встає і, замішавшися межи гостями, зникає, потім з'являється в дворику, вийшовши долішніми сходами. Українка.] | *Вмешиваться, вмешаться в разговор* – утручатися (плутатися, уплутуватися, уплутатися, устрявати, устряти) до розмови (в розмову); приставати, пристати (уступатися, уступитися) до розмови; впадати, впасти в слово (в річ); ухоплюватися, ухопитися в бесіду (в розмову); примовлятися, примовитися. [Вона не любила серйозних тем і нетерпляче втрутилася до розмови. Тулуб. Хоч би раз уступився до розмови. Прус. Не вірите? І сам же Впадаю в річ тобі і вірю. Тичина. Тут уже й другі примовились. Мирний.] | *Всюду (везде) он вмешается* – скрізь він встряне; *(образн.)* Де (й) не посій, там і (то) вродиться. *Пр.* Без Гриця (без нього) й вода [ніде] не освятиться. *Пр.* | *И он туда вмешался* – і він туди встряв; і він туди вдерся; і він в ту гущу. | *Не вмешивайтесь не в своё дело* – не втручайтеся (не мішайтеся) не в своє діло (не до свого діла, не до своєї справи); *(образн.)* Не мішайтеся між чужі лика. *Пр.* Коли не до тебе п'ють, то не кажи «здоров!». *Пр.* Не пхай носа до чужого проса. *Пр.* | *Не позволю вмешиваться в моё дело* – не дозволю втручатися в мою справу; *(образн.)* Не дам у кашу собі дмухати.

Вмещать | *С трудом вместить, втиснуть что* – убгати (убрати) що. Буде того крику — в шапку не вбереш. *Пр.*

Внаймы | *Идти, пойти внаймы* – найматися, найнятися [у найми]; іти, піти в найми (в наймити); ставати, стати в найми. [Примушені блукати, Щоб де-небудь в найми стати. Олесь.]

Внебрачный | *Внебрачный ребёнок* – нешлюбна (позашлюбна, позаподружня, *давн. образн.* безкоровайна) дитина; *(вульг.)* нажита (саморідна, самосійна, падалична, жирова) дитина; *(тільки про сина)* безбатченко; *(зневажл.)* байстрюк, байстрючка (байстря). [Гапка добре знала, що Цвях був нешлюбна дитина. Франко. Андрій з падаличних. *Сл. Гр.* Жаль хлопця доброго, він жирову бере дочку. *Сл. Гр.* То покритка попідтинню з байстрям шкандибає. Шевченко.]

Внезапно | *Внезапно появиться* – несподівано появитися; *іще* вирватися; [наче] уродитися. [Вирвався, як Пилип з конопель. *Пр.* Десь вирвалась дівчинонька. *Н. п.* Гарба соломи на подвір'ї наче вродилася. Гончар.]

Внезапный | *Внезапная смерть* – нагла (раптова, неждана, несподівана) смерть; *(розм.)* нагальна смерть. [Неждана нагла смерть!.. Тобілевич.]

Внешний | *Внешний мир* – зовнішній (околишній, навколишній, довколишній) світ; довкілля. [Явища довколишнього світу його не цікавили. Прус.] | *По внешнему виду* – зовнішнім (зверхнім) виглядом;назверх. *Див. іще* вид. [Зовнішнім виглядом мавпа нагадує людину. Прус.] | *С внешней стороны* – зокола; з зовнішнього (з околишнього) боку; з зовнішньої (з околишньої) сторони; наверх (зверху); *(тільки про будівлю, житло)* знадвору. [І зокола хата обмазана, хоч рудою глиною, та все ж рівненько. Мирний. У суботу тричі білила хату знадвору — все дощ оббивав. *З нар. уст.*]

Внешность | *Внешностью, лицом, наружностью (о человеке)* – на обличчя (на вигляд, на взір); на вроду; зовнішністю. [Непоганий на вигляд. Кримський.] | *По внешности, внешне* – на погляд (на огляд, на око, на взір); з погляду; зверху; зовнішньо ((на)зовні). [На взір чоловік середніх літ. Мирний. Зовні Марія була зовсім спокійна. Смолич.] | *Подозрительная внешность* – непевний (підозрілий) вигляд.

Вне | *Быть вне себя от радости* – [Аж] нетямитися (нестямитися) з радощів; не тямити себе з радощів; у нестямі (без тями) бути з радощів; себе не чути з радощів; у радощах не чутися. [Хома з радощів сам себе не тямить. Квітка-Основ'яненко.] | *Вне времени и пространства* – поза часом і простором. | *Вне всяких правил* – (су)проти всяких правил; поза всякими правилами. | *Вне всякого сомнения* – поза всяким сумнівом (поза всякими сумнівами); понад усякий сумнів (понад усякі сумніви); цілком певно; безперечно. | *Вне [всякого] сравнения* – (по)над [усяке] порівняння ((по)над [усяким] порівнянням); без [усякого] порівняння. [Їх (дівчат) було без порівняння більше… Яновський.] | *Вне дома* – надворі; поза домом (поза домівкою). [Не тільки світа, що в вікні, ще більше надворі. *Пр.*] | *Вне закона* – поза законом. | *Вне очереди* – без черги (поза чергою); безчережно. [Матері з малими дітьми беруть квитки на поїзд безчережно. *З нар. уст.*] | *Вне пределов досягаемости находиться, быть* – поза межами досягання (недосяжним) бути. | *Он*

(она…) вне [всякой] опасности – він (вона…) поза [всякою] небезпекою; йому (їй…) ніщо не загрожує.

Внизу | *Внизу находящийся (нижний)* – долішній. [Далі пролетарій-підліток кидає жменю висмоктаного винограду на лисину дідичеві в долішньому ряді. Українка.]

Вниз | *Вниз головой* – сторч [головою]; сторчака (сторма, сторчки); сторчголов; стовбула; вниз головою. [Хоч у воду сторч головою через них… Панч.] | *Вниз головой упасть* – впасти вниз головою; сторчака дати. [Так і дав сторчака аж під стіл. Свидницький.] | *Вниз лицом* – долілиць; додолу (донизу, униз) лицем (обличчям). | *Вниз ногами* – долініж; додолу (донизу, вниз) ногами. | *Вниз по реке, вниз по течению* – за водою, за течією; уплин за водою; долі(в) річкою (рікою, водою); доліріч; нaниз; униз річкою (рікою). [Пливи, косо, у плин за водою, А я піду услід за тобою. *Н. п.* Ой, пустимося ж на тихий Дунай, Долів Дунаєм під Царегород. *Н. п.* П’ятнадцять верстов од Києва, долі Дніпром, є прегарна місцина. Прус.]

Вникать | *Вникать, вникнуть (входить, войти) во что* – доходити, дійти [до] чого; додивлятися, додивитися (доглядатися, доглянутися) [до] чого; вглядатися, вглянутися в що; вникати, вникнути в що; [пильно] удаватися, удатися в що. [Він до всього доходить. *Сл. Гр.*]

Внимание | *А это остаётся без внимания* – а це залишається поза увагою; а це байдуже; а про це (а за це) байдуже. | *Благодарю за внимание* – дякую за увагу; вдячний вам за увагу. | *Брошенный без внимания* – занехаяний (занедбаний). | *Возбуждать, возбудить внимание* – збуджувати, збудити (викликати, зрушувати, зрушити) увагу. | *Достойно внимания* – варте (гідне) уваги; уваги варте (гідне). | *Заострить внимание на чём* – зосередити увагу на чому; звернути пильну увагу на що. | *Заслуживать внимания* – заслуговувати на увагу; бути вартим уваги. | *Заслуживающий, не заслуживающий, достойный, не достойный внимания* – уваги гідний (вартий), не гідний (не вартий) уваги; *(про зауваження, доказ і т. ін. з відтінком «справедливий» також)* слушний, не слушний; *(про людину, не варту уваги, нікчемну також)* абищо. [От якесь абищо, а величається мов яка цяця! *Сл. Гр.*] | *Из внимания к кому, к чему* – з уваги до кого, на що; зважаючи (уважаючи) на кого, на що; з огляду на кого, на що. | *Не обращать на себя внимания* – не звертати (не мати) на себе уваги. | *Не обращать, не обратить внимания, оставлять, оставить без внимания кого, что* – не вважати, не вважити (не зважати, не зважити) на кого, на що: не звертати, не звернути уваги на кого, на що; не брати, не взяти до уваги кого, що; залишати, залишити (полишати, полишити) без уваги кого, що; легковажити, злегковажити що; занехаювати, занехаяти кого, що; занедбувати, занедбати кого, що нехтувати, знехтувати кого, що; не потурати (не вдаряти) на що. [Знехтували пораду Павлову. Гордієнко.] | *Обратим, обратите внимание* – звернімо, зверніть увагу; уважаймо, уважайте. | *Обращать, обратить внимание на кого* – уважати, уважити (зважити, зважати) на кого; мати увагу на кого; звертати, звернути увагу на кого; віддавати, віддати увагу кому; класти, покласти увагу на кого; *(з відтінком турботи, піклування)* оглядатися, оглянутися, зглянутися на кого; *(образн.)* звертати, звернути око на кого; мати око на кого; накидати оком [на] кого. [Потім оглянулись і люди на нас і драночок мені назносили. Барвінок.] | *Обращать, обратить внимание на что* – уважати, уважити (зважати, зважити) на що; звертати, звернути увагу на що; брати, взяти до уваги (на увагу) що; класти, покласти увагу на що; (від)давати, (від)дати увагу чому; *(вульг.)* ударяти на що; *(образн.)* звертати, звернути око на що. [А заплаче, поскаржиться, — хто на це зважить. Муратов.] | *Обращать, обратить внимание чьё на кого, что* – звертати, звернути увагу чию на кого, на що; дати, подати до уваги кому що; *(іноді)* зводити, звести кому на очі кого, що. | *Оказывать, оказать внимание кому* – виявляти, виявити увагу до кого; ставитися, поставитися з увагою (уважливо, уважно, з уважливістю) до кого; (від)давати, (від)дати увагу кому; показувати, показати увагу кому. | *Окружить вниманием кого* – оточити увагою кого; пильно (щиро) піклуватися ким, про кого, повсякчас турбуватися про (за) кого; пильно дбати за (про) кого. | *Он (она…) и внимания не обращает на это* – він (вона…) і уваги не звертає на це; йому (їй…) і байдуже (байдужечки) на те, про те, до того. | *Он обратил на неё внимание* – він звернув на неї увагу; він накинув на неї оком; вона йому впала в око. | *Отвлечь внимание от кого, чего* – відвернути (відтягти) увагу від кого, від чого; *(вульг.)* заґавити кого. [Я піду їх заґавлю, а ти й бери. Казка.] | *Оставлять, оставить, бросать, бросить без внимания кого, что* – лишати, лишити (залишати, залишити) без уваги кого, що; занехаювати, занеха(я)ти (занедбувати, занедбати) кого, що. [Ледащиця, та й годі!.. А дитя своє зовсім занедбала, — пропадає дитя. Вовчок.] | *Относиться, отнестись со вниманием к кому, к чему* – (від)давати, (від)дати увагу кому, чому; ставитись, поставитись уважливо (уважно, з

увагою, з уважливістю) до кого, до чого; пильнувати кого, чого. | *Пользоваться вниманием чьим* – мати увагу чию; тішитися увагою чиєю. | *Представлять, представить чьему-либо вниманию что* – (по)давати, (по)дати кому до уваги що; ставити, поставити що кому перед очі (на очі). | *Привлекать, привлечь, приковывать, приковать к себе внимание* – привертати, привернута (притягати, притягти, прихиляти, прихилити), приковувати, прикувати до себе увагу; спадати, спасти на увагу кому; *(образн.)* брати очі [на себе]; упадати, упасти в око (в серце) кому; припадати, припасти до ока кому. [Та й сорочка ж: аж на себе очі бере… *Сл. Гр.* І Одарка — не з любові. А впала в око, та й став чіплятися. Головко.] | *Принимать, принять во внимание что* – брати, узяти до уваги (на увагу) що; уважати, уважити (зважати, зважити) нащо; мати що на увазі; оглядатися на що. [Цупченко не взяв того на увагу і казав далі… Грінченко. Оглянулась на мої старощі. Барвінок.] | *Принимая во внимание что* – беручи до уваги що; зважаючи (уважаючи) на що; маючи на увазі що; з уваги (з огляду) на що; як на що. | *Сосредоточивать, сконцентрировать внимание на ком, на чём* – зосередити (зібрати, скупчити), сконцентрувати увагу на ком у, на чому. | *Уделять внимание кому, чему* – віддавати, віддати (приділяти, приділити) увагу кому, чому.

Внимательно | *Внимательно (пристально) следить глазами за кем, чем* – дивитися (глядіти) пильно (пильними очима, уважними очима, пильним оком, уважним оком, унятливим оком) на кого, на що; стежити пильно (пильними очима, уважними очима, пильним оком, уважним оком) за ким,за чим; пильно зорити [очима, оком] за ким, за чим. [Вона (Евеліна) пильно стежила за його обличчям… Рибак.] | *Внимательно слушать* – слухати уважно (пильно, унятливо); слухати обома; до розуму приймати. | *Внимательно смотреть на кого, что* – уважно дивитися на кого, що; дивитися (глядіти) бистрим оком на кого, що.

Внимательный | *Быть внимательным, относиться внимательно к кому* – бути уважним (уважливим, унятним) до кого; поводитися уважно (уважливо, унятливо) з ким; *(образн.)* прихиляти вухо до кого. [З Чайченком Пилипиха поводилася звичайненько, унятливо, тільки як з чужим-чужісіньким чоловіком. Вовчок.]

Внимать | *Внемлю, внемлешь кому, чему* – слухаю, слухаєш (учуваю, учуваєш) кого, що. [Природи глас людина серцем слуха. Самійленко.] | *Внимать голосу совести* – прислухатися (дослухатися, дочуватися) до голосу совісті (сумління); слухати (наслухувати) голосу совісті (сумління); зважати на голос совісті (сумління). | *Внять мольбам* – зглянутися (оглянутися) на благання; зважити на благання; учути благання; здатися на благання. | *Внять просьбе* – зважити на просьбу (прохання); учути просьбу (прохання).

Внове | *Внове всякое дело трудно* – поперваx усяка (кожна) справа (усяке діло, кожне діло) трудна (трудне); поперваx усяка (кожна) справа (усяке діло, кожне діло) видається трудною (трудним). | *Мне (ему…) всё было тут внове* – мені (йому…) все було тут нове (не по знаку). | *Он (она…) здесь внове* – він (вона…) тут людина нова; він (вона…) віднедавна тут.

Вновь | *Вновь возникший, вновь изобретённый, вновь назначенный…* – новопосталий (нововиниклий), нововинайдений (нововигаданий), новопризначений…

Вносить | *Вносить, внести в списки* – заносити, занести (заводити, завести) до списків (у списки); уписувати, уписати (записувати, записати) до списків (у списки). [(Марійка) і просьбою і грозьбою благала і їла Івана, щоб він вписав у списки чотирьох їдців. Стельмах.] | *Вносить, внести деньги, членские взносы…* – уносити, внести (платити, сплачувати, сплатити) гроші, членські внески… | *Вносить, внести предложение* – Подавати, подати (уносити, унести) пропозицію. | *Вносить, внести свою лепту* – уносити, унести (докидати, докинути, додавати, додати) свою лепту (пайку).

Внутренний | *Внутренние повреждения* – внутрішні (унутрішні, середові) ушкодження *(іноді* ушкодження).

Внутренности | *Повредить (отбить, надорвать) внутренности* – надсадити (надвередити) нутро; відбити нутрощі; *(вульг.)* надсадити (надірвати, відбити) бебехи (бебехів, тельбухи, печінки); випустити бандури. [Насилу десять чоловік його подужали, — деяким таки добре надсадив бебехи. Стороженко. Гляди, щоб він не випустив тобі бандур. *Сл. Гр.*]

Внучатный, внучатый | *Внучатный (внучатый) брат, внучатная (внучатая) сестра* – брат у других, сестра у других; брат троюрідний, сестра троюрідна.

Внушать | *Внушать, внушить доверие* – викликати, викликати (будити, збудити, *іноді* внушати, внушити) довіру (довір'я). | *Внушать, внушить мужество кому* – надихати, надихнути (навівати, навіяти, *іноді* внушати, внушити) мужність (відвагу, звагу,

сміливість, смілість) кому; осміляти, осмілити кого. | *Это внушает, внушило ему отвращение к чему* – це викликає, викликало в нього відразу (огиду) до чого; це відвертає, відвернуло його від чого; з душі верне йому від чого (що).

Внушающий | *Внушающий доверие, не внушающий доверия* – вірогідний (певний, імовірний), невірогідний (непевний, неймовірний). [Я для нього досить непевна, загадкова особа, перед якою краще матися на обачності. Антоненко-Давидович.]

Внушение | *Действовать по внушению чьему* – діяти з намови чиєї (за намовою чиєю). | *Делать, сделать внушение (выговор)* – вичитувати, вичитати [нотацію] кому; читати, прочитати нотацію кому; робити, зробити застереження кому; висловлювати, висловити (вичитувати, вичитати, давати, дати) нагану (нагінку) кому. [Староста не допустив його до слова, а вичитав йому… нагану. Франко.] | *Лечить внушением кого* – лікувати гіпнозом (навіюванням) кого. | *Массовое внушение* – масовий гіпноз (масове навіювання). | *Не слушаться внушений* – не слухатися порад (намов, умовлянь). | *Следовать чьим внушениям* – іти за чиїми намовами (порадами).

Внушительно | *Говорить внушительно (с ударением)* – говорити значливо (з притиском).

Вовек | *Вовек, ввек не… (нар. устар.)* – повік(и) не… (поки віку не…, повік-віку не…); навіки не…; вік не…, увік [вічний] не…; вовік(и) не…; ніколи в світі не…; поки світа сонця, поки дня і ночі не…; поки світ світом не… [Раз добром нагріте серце Вік не прохолоне. Шевченко. З тієї чужини не буде вже звістки, поки світа сонця, поки дня і ночі. Васильченко.]

Вовлекать | *Вовлекать, вовлечь в невыгодную сделку* – утягати, утягти в невигідну справу (в оборудку); утягати, утягти в утратну справу. | *Вовлекать, вовлечь в преступление кого* – спокушати, спокусити на злочин (утягти, утягати в злочин) кого. | *Вовлекать, вовлечь в работу* – залучати, залучити до роботи.

Вовсе | *Вовсе не* – зовсім не; ані не; [аж] ніяк не. | *Вовсе ничего* – аж нічого; анічогісінько.

Вогнать | *Вогнать в гроб – Див. вгонять (в гроб).* | *Вогнать в краску – Див. вгонять (в краску).* | *Вогнать в пот – Див. вгонять (в пот).*

Вода | *Большое скопление воды* – велика вода; дунай; дунай-вода. [Розгулялися води, як дунаї. *Пр.*] | *Быть тише воды, ниже травы* – бути нижче [від] трави, тихше (тихіше) [від] води; сидіти тихо і смиренно; бути тихим і смиренним. | *Быть, чувствовать себя как рыба в воде* – бути, чути (почувати) себе як риба у воді; бути, чути (почувати) себе як пташка (як ластівка) в повітрі; бути в своїй стихії *(давн.* в своєму живлі). [Суддя в суді — як риба в воді. *Пр.*] | *В мутной воде рыбу ловить* – у (кала)мутній воді риб(к)у ловити (риб(к)а ловиться). | *В огонь и воду* – у вогонь і (в) воду. [За Сагайдачного ладна вона була в огонь і воду. Тулуб.] | *Вода дождевая* – вода дощова; дощівка. | *Вода жёсткая* – тверда (різка) вода. | *Вода журчащая* – дзюркотлива вода; *(поет.)* [вода] дзюркотонька. | *Вода и камень долбит* – вода і камінь довба(є). *Пр.* Крапля по краплі і камінь (і скелю) продовбує. *Пр.* Яка вода м'яка, а камінь зглодже. *Пр.* | *Вода и мельницу ломает* – тиха вода греблю рве. *Пр.* Тиха вода береги лупає, а бистра йде та й перейде. *Пр.* | *Вода ключевая* – кринична (криничана, джерельна) вода; джерелівка. | *Вода мелкая, неглубокая* – там мілко, не глибоко; *(образн.)* Там води — горобцеві по коліна (старому горобцю по коліно). *Пр.* Такої води, що ніде горобцю й лап помочити. *Пр.* Так глибоко, що жабі по око. *Пр.* | *Вода на чью мельницу (разг.)* – вода на чий млин (на чиє колесо, на чиє коло); на чий камінь вода. То вода на мій млин. *Пр.* Кожний на своє колесо воду навертає. *Пр.* Кожний на своє коло воду тягне (горне). *Пр.* То на мій камінь вода. *Пр.* | *Вода полая* – повідь (повінь, повіддя, павідь); *(поверх льоду)* полій. | *Вода пошла на убыль, вода убывает* – вода почала спадати (убувати); вода пішла на спад; вода спадає (убуває); *(образн.)* воду смикнуло. | *Вода светлая* – вода чиста [як сльоза]; *(діал.)* красітна вода. | *Вода слегка замёрзла, подёрнулась тонким слоем льда* – вода зашерхла. | *Вода сплошь* – одним лицем вода. | *Вода стоячая* – стояча вода (нетеч, нетеча, нетечина); водостій; мертвовід. | *Вода тёплая* – тепла вода; літепло. [Начерпай води холодної і постав на вогонь, згрій літепла, промий мої смертельні рани. *Сл. Гр.*] | *Вода чистая, свежая* – вода чиста, свіжа; погожа вода. [Було — забагнеться панам погожої води, — лакей і посилає його до криниці. Коцюбинський.] | *Водой не разлить, не разольёшь кого (разг.)* – як риба з водою хто з ким; водою не розлити (не розіллєш) кого; ані лопата, ані мотика їх не розлучить; нерозмийвода (нерозлийвода); вони не розмита вода; вони нерозлучні друзі (друзі на життя і на смерть). [Козак з бідою, як риба з водою. *Пр.* Ми з тобою, як риба з водою. *Пр.*] | *Водой пройти, превращаться в воду (таять)* – пойнятися водою: братися, узятися водою. [Незабаром сніжок пойнявся водою. Гребінка.] | *Воду толочь — вода и будет* – вари воду — вода й буде. *Пр.* | *Вывести на свежую (чистую) воду (разг.)* – вивести на чисту воду (на світ, на світло денне); *(іноді)* зірвати машкару з кого. | *Выйти сухим из*

воды – вийти сухим із води; дешево відбутися. | *Грунтовая (подпочвенная) вода* – підґрунтова вода; *(розм. лок.)* підшкурна (зашкурна) вода. [В сій криниці зашкурна вода, а не джерельна, то в сухе літо пересихає. *Сл. Гр.*] | *Десятая (седьмая) вода на киселе (фам. шутл.)* – родич десятого коліна. *Пр.* Десята вода (шкура) на киселі. *Пр.* Василь бабі сестра у первих. *Пр.* Мій батько і твій батько (дід) коло одної печі грілися. *Пр.* Родина — кумового наймита дитина. *Пр.* Пень горів, а він руки нагрів, та й став йому дядьком. *Пр.* Дідового сусіда молотники. *Пр.* Ми родичі: на однім сонці онучі сушили. *Пр.* Його мама і моя мама в одній воді хустки прали. *Пр.*; (*лок.*) Наша корова напилася з вашої калюжі. *Пр.* | *Доставлять, доставить груз водой* – перевозити, перевезти (правити, доправити) вантаж водою. | *Дуть на воду* – дмухати (дути) на [холодну] воду. [Хто обпікся на молоці, той і на холодну воду дмухає. *Пр.* Він і на холодну воду дує. *Пр.*] | *[Ему] как с гуся вода (разг.)* – [Йому] як з гусі (з гуски) вода; не сушить (не морочить, не клопоче) собі голови нічим; а йому й байдуже; а він і байдуже; байдужісінько йому. | *Живая и мёртвая вода (в сказках)* – вода живуща (живлюща, жива) й (з)цілюща (мертвуща, мертвяща). | *Как в воду канул (разг.)* – як у воду пішов (ввійшов, упав, пірнув, канув); як водою вмило (змило); мов хвиля змила (пойняла); як з мосту впав; як лиз (лизень) злизав; як корова язиком злизала. Пропав, як у воду впав. *Пр.* | *Как в воду опущенный (унылый, печальный)* – як у воду опущений; тяжко засмучений (зажурений); геть знеохочений [до всього]. | *Как две капли воды (похож)* – [Як] викапаний; [як] вилитий; як (мов…) дві краплини води схожий; достоту схожий; достотній; чистий (чистісінький); *(образн.)* вилився як з воску в кого; як з ока випав. [Вилилась як з воску в матір. *Пр.*] | *Как камень в воду* – як камінь у (під) воду; як водою вмило, як вода вмила. | *Концы в воду (разг.)* – кінці у воду. [Недовго з ним розв'язатися: не хочу, не піду, — та й кінці в воду! Котляревський.] | *Много воды* – багато води; велика вода. | *Много (немало) воды утекло (с тех пор как…)* – багато (немало, чимало) води утекло (упливло) (з того часу, як…); не один став витік, утік (з того часу); (про)минув довгий час. | *Молчит, как воды в рот набрал* – мовчить, як (наче…) води в рот набрав; мовчить, наче повен рот води; (а)ні пари з уст; і пари з уст (з рота) не пустить; і пари з уст не хукне; заціпило йому язик; мовчить як риба (як німий, як стіна); як овечка, не скаже (не мовить) ні словечка; нічичирк; і дух притаїв. [Дід нічичирк, лежить собі і дух притаїв. Стороженко.] | *Не суйся в воду, не спросясь броду* – не лізь у воду, не знаючи броду. *Пр.* Не спитавши (не розібравши, не розглядівши) броду, не лізь (не сунься) [прожогом] у воду. *Пр.* | *Обдать, окатить холодной водой кого* – облити (злити) холодною водою кого; охолодити (розхолодити, остудити) кого; охолодити запал чий; *(образн.)* накрити мокрим рядном кого. | *Обильный, богатый водой* – багатий на воду; водяний. | *[Он] воды не замутит (разг.)* – [Він] води не замутить (помутить, закаламутить, скаламутить). | *Питьевая (хорошая) вода* – питна (гожа) вода. | *Плыть по воде* – пливти (плисти) за водою; пливти (плисти) долі водою (доліріч). | *Плыть против воды* – пливти (плисти) проти (устріть) води; пливти (плисти) горі водою (горіріч). [І риба не пливе проти бистрої води. Номис.] | *Повадился кувшин по воду ходить — там ему и голову сломили* – пішов глечик по воду та й голову там положив. *Пр.* Повадився кухоль по воду ходить, поки йому ухо одламали. *Пр.* Грай, грай, глечику, вушка збудеш. *Пр.* Доти глечик воду носить, доки йому ухо не урветься. *Пр.* До часу збан воду носить. *Пр.* | *По воде поплыло* – за водою (з водою) пішло; за водою попливло. [Було, та за водою пішло. *Пр.* Прийшло з води, пішло з водою. *Пр.*] | *Под воду пойти (нырнуть)* – під воду піти (пірнути), *іще* нирця (нирка) дати. | *Под лежачий камень вода не течёт* – під лежачий камінь і вода не тече. *Пр.* Лежали на боку, не заробили і на понюшку табаку. *Пр.* Лежаного хліба нема. *Пр.* Лежачи й сокира ржавіє. *Пр.* З лежі не справиш одежі, а з спання не купиш коня. *Пр.* Лежачи і вовк не виє. *Пр.* Лежаний хліб не ситить. *Пр.* | *Поехать на воды* – поїхати на (теплі, солоні) води. | *Пойти за водой* – піти по воду. Пішов по воду, як рак по дріжджі. *Пр.* | *По (на) воде писать (без следа)* – на (по) воді писати. То на воді записано. *Пр.* Це ще вилами по воді писано. *Пр.* | *Посадить на хлеб и на воду кого* – посадити (посадовити) на хліб і на воду кого. | *После дождя да в воду* – з дощу та під ринву. *Пр.* | *Прошёл сквозь огонь и воду (и медные трубы)* – пройшов крізь вогонь і воду. Був і на коні, і під конем (на возі й під возом, в ступі й за ступою). *Пр.* Перейшов [вже] крізь сито і решето. *Пр.* Пройшов Рим і Крим. *Пр.* Був у бувальцях, знає, що кий, що палиця. *Пр.* Був вовк в сіті і перед сіттю. *Пр.* Поспитав уже пня і колоди. *Пр.* | *Решетом воду носить* – решетом воду носити (міряти, набирати). | *С лица воду не пить (разг.)* – з краси не пити води. *Пр.* Байдуже врода, аби була вигода (робота). *Пр.* Не дивися на вроду, але на природу. *Пр.* | *Толочь воду [в ступе] (разг.)* – товкти воду [в ступі]. З сухої криниці воду брати. *Пр.* | *Хлеб да вода — молодецкая еда* – хліб та вода — то козацька їда. *Пр.* Хліб та вода — бідного їда. *Пр.* Козакові небагато треба: солі дрібок, хліба шматок та горілки чарка. *Пр.* Іще то не біда, як єсть хліб та вода.

Пр. Хліб та вода — то нема голода. *Пр.* | *Хоть в воду (броситься)* – хоч у воду; хоч з мосту (хоч з гори, хоч із кручі) та в воду; хоч і в прірву; хоч провалися в безодню; хоч живий (живцем) у яму (у землю) лізь. | *Хоть воду на нём вози* – з нього хоч мички мич. *Пр.* Такий плохий, хоч у вухо бгай. *Пр.* Такий, як хліб м'який. *Пр.* Його хоч на поводі води. *Пр.* | *Чистой воды брильянт* – щирісінький діамант (брильянт); діамант (брильянт) найвищої (найліпшої, найкращої) чистоти. | *Чистой (чистейшей) воды скептик (разг.)* – справжнісінький (щирісінький, чистісінький) скептик. | *Что в воду упало, то пропало* – що у воду (з мосту) впало, те пропало. *Пр.*

Водворяться | *Водворился порядок, водворилось спокойствие* – запанував лад, запанував супокій (спокій); утихомирилося.

Водворять | *Водворять, водворить на место жительства* – повертати, повернути до місця мешкання; повертати, повернути на місце проживання; повертати, повернути до домівки (на домівку). | *Водворять, водворить порядок* – запроваджувати, запровадити (впроваджувати, впровадити) порядок (лад). | *Водворять, водворить тишину, спокойствие где, в чём* – запроваджувати, запровадити (впроваджувати, впровадити) лад, супокій (спокій) де, в чому; утихомирювати, утихомирити кого, що.

Водиться | *Водиться с кем (разг.)* – водитися (водити товариство, товаришувати) з ким; заходити з ким; *(лок.)* чалитися до кого; *(у знач. негативн.)* накладати з ким. [Що тобі з такими заходити? Вовчок. Дениса побили за те, що він до них не чалиться. *Сл. Гр.* Я з кодлом лісовим не накладаю. Українка.] | *За ним водится этот грех* – він має за собою цю ваду (цей гріх); є такий гріх за ним. | *За ним это водится* – він має (у нього) такий звичай; у нього така поведінка *(застар.* поведенція). | *Как водится (разг.)* – [Як] звичайно; як ведеться (як поводиться); як заведено; *(лок.)* як мається звичай. | *С иными водиться — что в крапиву садиться* – не заходь собі з ним, бо зайдеш у велике галуззя. *Пр.* | *Так у нас водится* – такий маємо звичай; у нас такий звичай; так у нас поводиться; така у нас поведінка *(застар.* поведенція). [Увесь вечір хазяйка все розказувала, як поводиться в панів. Квітка-Основ'яненко.] | *У нас так не водится* – такого й звичаю не маємо; такого й звичаю у нас нема; такої поведінки *(застар.* поведенції) у нас нема. | *У него водятся деньжата (разг.)* – у нього є (він має) грошенята (копійчину); у нього копієчка волочеться.

Водить | *Водить дружбу с кем, дружить* – дружити (приятелювати, товаришувати, *давн.* сябрувати) з ким; *(про жінок)* подругувати з ким. | *Водить за нос кого (перен. разг.)* – водити за носа (за ніс, за кирпу) кого; водити кого як кота за ниткою; дурити (морочити) кого. [Всіх за ніс водить. *Пр.*] | *Водить знакомство с кем* – знатися (мати знайомство, знайомість) з ким; водитися з ким. | *Водить на помочах кого (перен. разг.)* – водити кого як дитину за руку; (до)помагати кому як дитині у чому; не давати волі кому діяти самому. | *Водить хоровод* – танок водити. [Ой там Бондарівна дівок танок водить. *Н. п.*] | *Хлеб-соль водить с кем* – бувати в хлібосолі з ким; приятелювати з ким; водити хліб-сіль з ким.

Водружать | *Водружать, водрузить знамя* – підносити, піднести (підняти, поставити) прапор (знамено); *(іноді книжн.)* водружати прапор (знамено).

Водянистый | *Делаться, стать водянистым* – відніти (водніти, водяніти), збідніти (зводніти, зводяніти). [Не бери ямою капусти, бо збідніє. *Сл. Гр.*]

Водяной | *Водяная мельница* – [Водяний (гребльовий)] млин; *(лок.)* млин-водяк, *(плавуча)* плавак; *(що працює тільки під час повені)* вешняк.

Воедино | *Соединять, соединить, собирать, собрать… воедино* – єднати (з'єднувати), з'єднати, збирати, зібрати… докупи (до гурту, (у)в одно, *книжн.* воєдино). [Зібрав (у)в одно порізнені сили. *Прус.*]

Вожделение | *Смотреть с вожделением* – ласо (пожадливо, хтиво, з пожадливістю, із хтивістю) дивитися.

Вожжа | *Отпускать, отпустить вожжи (перен. разг.)* – попускати, попустити віжки.

Возбраняться | *Не возбраняется* – не забороняється; не заборонено.

Возбуждать | *Возбуждать, возбудить в ком охоту, желание к чему* – заохочувати, заохотити (підохочувати, підохотити) кого до чого. | *Возбуждать, возбудить вопрос* – Порушувати, порушити (знімати, зняти) питання. [Він знову зняв це питання перед товаришами. Трублаїні.] | *Возбуждать, возбудить гнев* – гнівити, розгнівити кого; будити, збудити в кому гнів; розлютувати, розлютити кого. | *Возбуждать, возбудить кого против кого, чего* – обурювати, обурити (збурювати, збурити, підбурювати, підбурити) кого проти кого, на кого, проти чого; піднімати, підняти кого на кого, на що; підігрівати (підогрівати) кого, на кого. [Вони протестували проти унії і піднімали на неї міщанство. П. Куліш.] | *Возбуждать, возбудить мужество* – піднімати, підняти дух (відвагу); додавати, додати відваги; осміляти, осмілити. | *Возбуждать, возбудить негодование в ком* – обурювати,

обурити кого. | *Возбуждать, возбудить отвращение, омерзение* – викликати, викликати огиду; *(безособове)* мерзити. | *Возбуждать, возбудить смех* – викликати, викликати сміх; смішити, розсмішити. | *Возбуждать, возбудить сомнение, подозрение, удивление* – викликати, викликати (будити, збудити) сумнів, підозріння (підозру), здивування (дивувати, здивувати). | *Возбуждать, возбудить судебное дело, процесс* – закладати, заложити позов на кого; (роз)починати, (роз)почати судову справу, процес проти кого; піти у позов.

Возводить | *Возводить, возвести в принцип что* – підносити, піднести до принципу (на рівень принципу) що; *(іноді)* зводити, звести на принцип що. | *Возводить, возвести в чин, в сан… кого* – підносити, піднести до чину, до сану (до гідності)… кого. | *Возводить, возвести клевету на кого* – кидати, кинути (зводити, звести) наклеп на кого; обмовляти, обмовити кого. | *Возводить, возвести на кого напраслину* – зводити, звести (класти, покласти) пеню (напасть) на кого; прикидати, прикинути пеню кому; натягати, натягти (напасть) на кого; клепати, наклепати на кого; наволікати, наволокти напрасну обмову на кого. | *Возводить, возвести обвинение на кого* – винуватити, звинувачувати, звинуватити (обвинувачувати, обвинуватити) кого; зводити, звести обвинувачення (звинувачення) на кого.

Возвратить | *Возвратить друг другу обратно вещи, которыми раньше поменялись* – розмінятися. | *Возвратить жизнь, молодость* – (по)вернути життя, молодість; відживити, відмолодити. [Ненечко, лелечко! Ви відживили мене!.. Старицький.]

Возвратный | *Возвратный путь* – поворотний шлях; поворотна путь (дорога); дорога назад. | *На возвратном пути (возвращаясь)* – повертом ([з] поворотом, поворітьма); на повороті; ((по)вертаючи(ся) (вертавши(ся)) [назад]; по дорозі назад. [Поворотом до Москви він завітав і до нас. Прус.]

Возврат | *Без возврата* – безповоротно; без вороття; назавжди. | *Прошлому, старому нет возврата* – минулому (минувшині), старому нема(є) вороття (повороту); минуле (минулість), старе не (по)вернеться.

Возвращаться | *Успеть отправиться и возвратиться назад* – обернутися. [Тричі обернувся з снопами до обід. *Сл. Гр.*]

Возвращать | *Возвращать, возвратить в сохранности* – (по)вертати, (по)вернути (віддавати, віддати) цілим; (повертати, (по)вернути (віддавати, віддати) в цілості.

Возвышать | *Возвышать, возвысить в сан, должность* – підносити, піднести до гідності, на посаду. | *Возвышать, возвысить голос* – підносити, піднести (підвищувати, підвищити) голос; *(застар. уроч. або іронп.)* возвишати, возвисити [свій] голос (глас).

Возвышенный | *Возвышенная цель* – висока мета. | *Возвышенный стиль (слог)* – високий (пишний, піднесений) стиль; високомовний (пишномовний) стиль. | *Говорить возвышенным стилем (слогом)* – говорити звисока (списьменна, велично, пишно). [Воля ваша, добродію, а ви так, списьменна говорите, що я того і не зрозумію. Котляревський.]

Возглавляемый | *Комиссия, возглавляемая кем* – комісія на чолі з ким; комісія, очолювана ким.

Возглавляться | *Возглавляться кем* – мати на чолі кого; на чолі з ким; очолюватися ким.

Возглавлять | *Возглавлять, возглавить кого-либо, что-либо* – стояти, стати на чолі кого, чого; очолювати, очолити кого, що.

Возгораться | *Возгорелась война, полемика…* – вибухнула (спалахнула) війна, полеміка (суперечка)… | *Из искры возгорится пламя* – із іскри розгориться пломінь; із іскри полум'я займеться.

Воздавать | *Воздавать, воздать должное (книжн.)* – віддавати, віддати належне. | *Воздавать, воздать по заслугам* – віддавати, віддати (відплачувати, відплатити) по заслузі; віддавати, віддати заслужене (зароблене, хто що заробив). [За кров пролиту Вірні друзі Катам одплатять по заслузі. *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Воздавать, воздать почести кому* – ушановувати, ушанувати кого; віддавати, віддати (складати, скласти) (по)шану кому; окривати, окрити шаною кого. | *Воздавать, воздать сторицею (книжн.)* – відплачувати, відплатити сторицею (всотеро). | *Воздавать, воздать хвалу кому* – віддавати, віддати (складати, скласти) хвалу кому. | *Воздавать, воздать честь кому* – віддавати, віддати честь кому. | *Воздать добром за зло* – віддати (відплатити) добром за зло; віддати добро за зло. | *Воздать равным за равное* – віть за віть віддати. | *Воздать славу кому* – славу учинити кому.

Воздаяние | *В воздаяние чего, за что (устар. книжн.)* – на відплату (на подяку, в нагороду) за що.

Воздействие | *Оказывать, оказать воздействие на кого, на что* – впливати, вплинути на

кого, на що; чинити, учинити (справляти, справити) вплив на кого, на що; діяти, подіяти на кого, на що; мати вагу (силу, вплив) над ким, над чим. [В неї зародилася спокуслива думка вплинути на нього, як і тоді, сім років тому… Коцюба.]

Воздействовать | *Воздействовать грубой силой на кого* – уживати, ужити грубої сили проти кого; діяти, подіяти грубою силою на кого.

Воздерживаться | *Воздерживаться от вина, от алкоголя* – не вживати вина, алкоголю.

Воздух | *В воздухе (носится, чувствуется… что)* – у повітрі (носиться, відчувається… що). | *Взлететь на воздух (перен.)* – розвіятися в повітрі; за вітром піти; звітритися; розпорошитися; (вибухати) злітати, злетіти в повітря. | *Выйти, вынести на воздух (разг.)* – вийти, винести на [вільне] повітря (на вітер, надвір). | *Дышать воздухом (свободы)* – дихати повітрям (свободи, волі). | *На вольном воздухе* – на вільному повітрі; надворі; (по)за містом; серед природи. [Походи надворі, може полегшає. *3 нар. уст.*] | *На (открытом) воздухе быть, находиться* – на [вільному] повітрі (надворі) бути, перебувати. | *Питаться воздухом (перен. разг. шутл.)* – жити з повітря (Божим духом). | *Повиснуть в воздухе (перен.)* – повиснути (зависнути) в повітрі; *(іноді)* утратити ґрунт під ногами. | *Сильная струя воздуха, сильное воздушное течение* – сильний струмінь повітря, сильна повітряна течія; *(іноді)* бруя. [Воли заслабли, бо їх поставили в теплій кошарі саме на бруї. *Сл. Гр.*] | *Спёртый, тяжёлый воздух* – важкий дух (важке повітря); задуха (придуха).

Воздушный | *Воздушная ванна* – повітряна ванна (купіль). | *Воздушная походка* – легка хода. | *Воздушное платье* – ефірне (легеньке) убрання (плаття). | *Воздушные течения* – течії в повітрі (повітряні течії). | *Воздушный пирог (кулинар.)* – гірка; збите печиво; легкий (духовий) пиріг. | *Воздушный поцелуй (разг.)* – поцілунок здаля; поцілунок рукою. | *Строить воздушные замки (перен.)* – надхмарні палаци (палати) будувати (виводити, спинати); у хмарах літати; химери ганяти; кохатися в химерах; химерувати; думками (думкою) багатіти.

Воздыхатель | *Вот ещё один воздыхатель* – от іще один зітхач (зітхайдуша, стогнидуша, *згруб.* зітхайло).

Возжаждать | *Он возжаждал славы* – йому забаглося (заманулося, *ірон.* закортіло) слави; він забаг (запрагнув, зажадав) слави. | *Сердце возжаждало любви* – серце його забагло (запрагло, зажадало) кохання (любові).

Воззрение | *Вырабатывать, выработать свои воззрения* – виробляти, виробити свої (собі) погляди; доходити, дійти [до] своїх поглядів.

Возлагать | *Возлагать, возложить вину на кого (книжн.)* – покладати, покласти (складати, скласти) вину (провину) на кого; звинувачувати, звинуватити кого; обвинувачувати, обвинуватити кого. | *Возлагать, возложить надежды (упование) на кого, на что (книжн.)* – покладати, покласти (складати, скласти) надії на кого, на що; мати (держати) надію на кого, на що; покладатися, покластися на кого, на що. | *Возлагать, возложить поручение на кого* – доручити, доручати (припоручати, припоручити) кому що.

Возлюбленный | *Первая возлюбленная* – первітка; люба-перволюба. | *Первый возлюбленный* – перволюб.

Возмечтать | *Возмечтать о себе (разг.)* – високо про себе думати; високу думку про себе взяти; високо (надто) занестися; загордіти (загордитися, запишатися). [Або запишався, або тобі ніколи… Шевченко.]

Возмещать | *Возмещать, возместить расходы* – оплачувати, оплатити (покривати, покрити) видатки (витрати). | *Возмещать, возместить убытки кому* – відшкодувати, відшкодовувати збитки кому.

Возможность | *Давать, дать возможность* – давати, дати змогу (можливість); спомагати, спомогти зробити що. | *До последней возможности* – до останньої змоги (можливості); поки змоги (сили); поки змога (сила); до останку. | *Если нет возможности* – коли (якщо) нема(є) змоги (можливості); коли не змога (не спромога, не сила); *(іноді)* коли не спосіб. | *Иметь возможность что-либо сделать* – мати змогу (спромогу, спроможність, зможність, можливість) що зробити; бути у змозі (у спромозі) що зробити; бути спроможним що зробити, на що; спромагатися, спромогтися що зробити. [А я буду довідуватись, як матиму зможність. Свидницький.] | *Исключать, исключить возможность чего* – знеможливлювати, знеможливити (унеможливлювати, унеможливити) що. | *Не было возможности у кого* – не було змоги (спромоги, спроможності, можливості) у кого; не мав змоги (спромоги, можливості) хто; не було як кому; несила була кому. | *Нет возможности* – незмога (неспромога, неспроможність), несила; ніяк; нема як; *(іноді)* нема ходу. [Ніяк їй з дому піти, бо ні на кого дитину кинути. *Сл. Гр.*] | *Нет возможности возвратить долг* – нема можливості повернути борг; нема

звідки повернути борг. | *Обеспечить возможность чего-либо* – уможливити що. | *Он не имеет возможности* – він не має змоги (спромоги, спроможності, можливості); несила (незмога, неспромога, неспроможність) йому. | *Получить возможность* – дістати змогу (спромогу, спроможність); спромогтися. [Аж ось коли спромігся до вас навідатись. Прус.] | *По [мере] возможности* – по змозі (по спромозі, по можливості). | *Явилась возможность* – настала [добра] змога; настала можливість.

Возможно | *А возможно, что и…* – а може, й…; а то й… | *В возможно короткий срок* – якнайскорше (якнайскоріше, якнайшвидше); якомога швидше (скорше, скоріше). | *Возможно ли это?* – хіба це можливо?; чи (хіба) це може бути?; чи (хіба) це можлива річ? | *Возможно лучше, шире, глубже…* – якнайкраще (щонайкраще, якнайліпше, щонайліпше, якомога краще, якомога ліпше), якнайширше (щонайширше, якомога ширше), якнайглибше (щонайглибше, якомога глибше)… | *Возможно, что (вероятно)* – можливо, що; мабуть, чи не. [Мабуть, чи не бачив я тебе. Кримський.] | *Если возможно, придите* – коли змога (коли спромога), прийдіть. | *Насколько возможно* – як(о)мога; як спромога. | *Ну, возможно ли, чтобы…* – де то вже таки… | *Сколько возможно* – скільки (що) спромога ((з)мога); що спроможність. | *Это возможно* – це можна; це можлива річ.

Возможный | *Делать, сделать возможным что* – уможливлювати, уможливити що. | *Сделать всё возможное* – зробити все, що можна; зробити все можливе; зробити все, що змога (що спромога, що сила) [чия]. | *Я нахожу, считаю это возможным* – я вважаю це за можливе (за річ можливу).

Возмутительно | *[Это] возмутительно!* – [Це] ганьба (гидота, неподобство)!; [це] неподобна (обурлива) річ!; це [просто] обурює!

Возмутитель | *Возмутитель, возмутительница (душевного покоя)* – баламут (баламута), баламутка. [Баламуте, вийди з хати, Хочу тебе розкохати… *Н. п.*]

Возмущать | *Возмущать, возмутить спокойствие* – порушувати, порушити спокій; баламутити, збаламутити; колотити, сколотити (каламутити, скаламутити). [Він збаламутив Дженні… Українка.]

Возмущение | *Вызывать, вызвать возмущение* – обурювати, обурити; викликати, викликати обурення.

Вознамериться | *Вознамериться сделать что* – узяти [собі] намір зробити що; наміритися (наважитися) зробити що; узяти думку (на думку) зробити що; покласти (націлитися, задатися) зробити що. […Та я поклала шлюб узять Таки з моїм ткачем. *Лукаш, перекл. з Бернса.*] | *Твёрдо вознамериться* – узяти твердий (рішучий) намір (рішучу, тверду думку); твердо (рішуче) наміритися; напосістися. [Вона мене напосілась З світу ізігнати. Руданський.]

Возненавидеть | *Возненавидеть кого* – узяти ненависть на кого; зненавидіти (незнавидіти, незлюбити) кого. [Яке моє життя буде? та й її, як я візьму на неї ненависть? Барвінок. Незнавидів хлопця та й незнавидів і прогнав. *Сл. Гр.*]

Возникать | *Возникает, возникла потребность* – заходить, зайшла (виникає, виникла) потреба. | *Возникает вопрос* – постає (заходить, виникає) питання. | *Возникает ссора* – береться (заходить) сварка.

Возносить | *Возносить до небес* – підносити до неба (до небес); вихваляти (вихвалати, славити) до небес ([аж] понад зорі); вихваляти над сонце й місяць.

Возомнить | *Возомнить о себе (ирон.)* – скласти [надто] високу думку про себе; узяти про себе [високу] думку; багато в голову про себе забирати.

Возражение | *Без возражений* – без заперечень; не сперечаючись (не сперечавшись, не заперечуючи); *(наказ.)* не сперечатись!; не сперечайтесь, -мось! | *Не допускающий возражений* – беззаперечний (безсуперечний, несуперечний).

Возраст | *Быть в возрасте жениха, невесты* – бути у віці нареченого, нареченої; дохо(д)жалим бути; *(про хлопця)* бути на оженінні; під вусом бути; бути прудивусом (підвусим); *(про дівчину)* дівчина на відданні; дівка у заплітках (у бовтицях). [Дівка вже дохожала, не сьогодні-завтра заміж піде. *Сл. Гр.* Єсть у вас синки на оженіннячку. *Сл. Гр.* А ці лобуряки й під вусом усе маляться… Дніпрова Чайка.] | *Быть в преклонном возрасте* – бути похилого (старечого, давнього) віку; бути похилих (старечих, благих) літ; *(іноді)* бути під літами. [Баба Оксана була під літами… Грінченко.] | *Быть на возрасте* – на порі (на літі, на зрості) бути (стати); *(лок.)* на стану стати. [Тут сходилися й судовики, і вчителі, і письменники, і гімназисти, і кадети, котрі були вже на зрості. Кониський.] | *В зрелом возрасте* – у [мужніх, дорослих] літах; у дійшлому (дозрілому) віці. [А коли він був уже в літах, не раз в неділю обступали його ґазди… Яцків.] | *Возраст детский, юношеский, старческий* – вік дитячий (дитинячий, хлоп'ячий), юнацький (парубочий, дівочий), старечий; літа дитячі (дитинячі, хлоп'ячі), юнацькі (парубочі, дівочі), старечі. [Літа

дитинячі Вона знову згадала. *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Возрастом* – завстаршки *(іноді* увстаршки); віком (літами). [Він завстаршки, такий, як ви — одних літ. *Сл. Ум.*] | *В самом раннем возрасте* – маленьким бувши; *(образн.)* у зеленочку. [Діточки мої! Квіти мої! Пов'яли ви в зеленочку! Вовчок.] | *Выходить, выйти из детского возраста* – виходити, вийти з дитячого віку. | *Девушка в возрасте (на выданье)* – дівчина на порі (на відданні). [Ти на порі, І Ярина спіє… Шевченко.] | *Не по возрасту* – як на свій вік (як на свої літа); не по літах. [Моя дев'ятилітня Леся занадто серйозна як на свої літа… Досвітній.] | *Одного возраста* – одного віку (одних літ); рівня літам; *(розм. іноді)* однієї верстви. [Цей дід однієї зо мною верстви. *Сл. Гр.*] | *Он (ты…) вошёл в возраст, достиг возраста* – він (ти…) увійшов у [мужні, дозрілі] літа; він (ти…) дійшов дозрілого віку (дозрілих літ, повних літ); він (ти…) дійшов літ ([до] зросту); літа (года) вийшли йому (тобі…); він (ти…) приспів; *(образн.)* він (ти…) вбився у колодочки (у пір'я). [От старша дочка Оришка, та вже й зовсім приспіла, до парубків аж горить… Кропивницький.] | *Он вышел из детского, школьного возраста* – він вийшов із дітей, із школярів; він виріс (вийшов) із дитячих літ (із дитячого віку), із шкільних літ (із шкільного віку). | *Он моего (вашего…) возраста* – він мого (вашого…) віку; він моїх (ваших…) літ; він (ви…) рівня мені (зо мною, вам, з вами…) літами; *(розм.)* він моєї (вашої…) верстви (доби). | *Он (она…) с возрастом поумнеет* – він (вона…) [до] розуму дійде; він (вона…) з літами розуму набереться (порозумнішає). [Вона ще дурна, нехай перше розуму дійде… Вовчок.] | *Предельный возраст* – крайній (найвищий) вік; крайні (найвищі) літа. | *С самого раннего, нежного возраста* – з самого малку; змал(еч)ку; *(образн.)* з пуп'ян(оч)ка; з зеленочку. [Сам із пуп'янка коїв він Неабиякі штуки… *Лукаш, перекл. з Гете.*]

Возыметь | *Возыметь действие* – подіяти; вплинути; *(іноді)* мати свій вплив. | *Возыметь желание* – забажати (зажадати, захотіти, забагнути). | *Возыметь мысль* – здумати (надумати); у мислі взяти; узяти думку (на думку). | *Возыметь намерение* – наміритися (заміритися); узяти [собі] намір; узяти [собі] думку (на думку); покласти [собі на думці]; наважитися. [Узяла собі таку думку: «Покину їх, піду служити!» Вовчок.] | *Возыметь силу (книжн.)* – набрати (набути) сили (чинності). | *Он возымел гордость* – він загордів (згордів, спишнів); він гордопишним (гордим та пишним) став.

Воз | *Воз (новостей, сплетен) (образн. фам.)* – (новин, пліток) і на віз (і на два вози) не забереш. | *Что с возу упало, то пропало* – що з воза впало, те пропало. *Пр.* Упало — пиши пропало. *Пр.* Давно пропало, що з возу впало. *Пр.* Що з горшка вибіжить, того не позбираєш. *Пр.* Що прийшло — як у воду ввійшло. *Пр.* Пізно з козами на торг. *Пр.* Слини з землі не підняти. *Пр.* Пройшло (минуло) літо, не ходи в луг по калину. *Пр.*

Война | *В дни войны* – за війни; під війну; у дні війни. [Знала я одного Черемашева. Давно. Ще за тієї війни, в п'ятнадцятому році. Шовкопляс.] | *Вести войну* – провадити (точити, вести) війну; воюватися. | *Война деньги съедает, а кровью запивает* – нема моря без води, а війни без крові. *Пр.* Війна людей їсть, а кров'ю запиває. *Пр.* | *Идти войной на кого* – іти війною на кого; іти воювати кого; воюватися проти кого. | *Находиться в состоянии войны с кем* – бути в стані війни з ким. | *Мир хижинам, война дворцам* – мир хатам, війна палацам.

Войти | *Войдите в моё (его…) положение* – станьте на моє (його…) місце; *(іноді)* зглянътесь на моє (його…) становище; зглянътесь на мене (на нього…). [Треба було знати все життя її, зрозуміти душу, вдачу її, стати на її місце… Яновська.] | *Войти в азарт* – розпалитися (запалитися, розогніти); увійти в азарт. | *Войти в голову, в мысль* – спасти на думку (на мисль). | *Войти в доверие к кому* – увійти в довір'я чиє (в довіру чию); здобути довір'я чиє (довіру чию). | *Войти в дружбу с кем* – задружити (заприятелювати, заприязнитися) з ким. | *Войти в ежедневный обиход* – увійти в щоденний ужиток; *(іноді)* узвичаїтися. | *Войти в курс дела* – збагнути суть справи; розібратися в суті. | *Войти в лета* – дійти дозрілого віку; дійти мужніх (дозрілих) літ; дійти [до] літ; *(образн.)* убитися в колодочки (у пір'я). | *Войти в мысль чью* – збагнути думку чию. | *Войти в обычай* – увійти в звичай; узвичаїтися; повестися. | *Войти в пословицу, поговорку* – стати прислів'ям, приповідкою, приказкою; *(іноді)* підійти під прислів'ям, приповідкою, приказкою; *(іноді)* підійти під прислів'я. | *Войти в привычку* – стати звичкою (звичаєм). | *Войти в работу* – призвичаїтися до роботи; утягтися в роботу; обвикнути з роботою. | *Войти в разум (разг.)* – набути (набратися) розуму; порозумнішати. | *Войти в свою, новую, обычную колею* – увійти в свою, нову, звичайну (звиклу) колію; стати на свою, на нову, на звичну (звиклу) колію (путь). | *Войти в сделку с кем* – укласти угоду з ким; умовитися з ким; *(негат.)* змовитися з ким. | *Войти в силу* – убитися в силу (у потугу); употужніти; зміцніти; змогутніти. [Я корюся, поки у силу та в потугу вб'юся. П. Куліш.] | *Войти в сношение с кем* – зав'язати зносини (стосунки) з ким, зайти в стосунки (у зв'язки) з ким; *(іноді)*

накрадати з ким; *(згруб.)* полигатися (злигатися) з ким. | *Войти в строй* – стати до ладу. | *Войти с боем* – боєм увійти. | *Закон вошёл в силу* – закон набрав сили (чинності).

Вокруг | *Садиться, сесть вокруг кого, чего* – сісти навколо кого, чого; обсідати, обсісти кого, що *(зрідка* кругом, навколо, доокола, навкруги кого, чого); *(про багатьох осіб, об'єктів)* пообсідати кого, що *(зрідка* кругом, навколо, доокола, навкруги кого, чого). [Обсіли мене, як дрібні пташенята. Вовчок.] | *Становиться, стать вокруг кого, чего* – обступати, обступити (обставати, обстати, *про багатьох осіб, об'єктів* пообступати, пообставати) кого, що. [А дітвора на вулиці обступила діда. Федькович.] | *Ходить вокруг да около (разг.)* – ходити коло та навколо (околяса, околясом).

Волк | *Быть волком* – бути вовком; вовкувати. | *Волк в овечьей шкуре (перен. книжн.)* – вовк в овечій (у баранячій) шкурі (кожушині). Дивиться лисицею, а думає вовком. *Пр.* Хоч одягне вовк і овечу шкуру, а все вовком буде. *Пр.* Добрий, як баранчик, тільки по-вовчому виє. *Пр.* Пізнать вовка хоч у баранячій шкурі. *Пр.* | *Волка в пастухи поставили* – будуть усі вівці цілі, коли вовк за пастуха. *Пр.* Лихо вовкові — замкнули його між вівці. *Пр.* Погано тим вівцям, де вовк за пастуха. *Пр.* Біда вівцям, де вовк пастушить. *Пр.* Замкнув вовка межи вівці, — нехай тюрму знає! *Пр.* | *Волка ноги кормят* – вовка ноги годують (живлять) [а пса кості]. *Пр.* Якби все вовк лежав, то вже б досі й здох. *Пр.* Вовк лежачи не утне. *Пр.* | *Волк и из счёту овец крадёт* – вовк і з ліку (і лічене, і лічені вівці) бере (хапає, візьме). *Пр.* Вовк і раховані вівці бере. *Пр.* | *Волк и каждый год линяет, да обычая не знает (а все сер бывает)* – вовк линяє, а натури не міняє. *Пр.* Вовк старіє, але не добріє. *Пр.* Каплавуху (капловуху) хоч родзинками годуй, а все буде каплавуха (капловуха). *Пр.* Побий на бісові ліс, то все з біса буде біс. *Пр.* | *Волки сыты и овцы целы* – вовк ситий і вівця (коза) ціла. *Пр.* І кози ситі, і сіно ціле. *Пр.* Щоб мені вовк цілий і баран ситий. *Пр.* Щоб вовк був ситий і баран цілий. *Пр.* | *Волков бояться — в лес не ходить* – вовків (вовка) боятися — в ліс не ходити (не йти). *Пр.* Як вовка бояться, так і в ліс не йти. *Пр.* Боявшися вовка, в лісі не бувать (й без грибів бути). *Пр.* | *Волком выть (разг.)* – вовком вити; скиглити (скімлити, скавулити, скав(у)чати, квилити). | *Волком глядеть, смотреть, посмотреть на кого* – як вовк (вовком, як звір, звіром) дивитися, подивитися (глянути, поглянути…) на кого; вовкувато дивитися, подивитися (глянути, поглянути…) на кого; дзизом (зизим оком) дивитися, подивитися на кого; *(тільки докон.)* визвіритися на кого. [Чого ви на мене визвірились? Старицький.] | *Как волка ни корми, [он] всё в лес смотрит* – вовка хоч як годуй (скільки не годуй), а він у ліс дивиться. *Пр.* Вовка щось усе до лісу тягне. *Пр.* Вовча натура в ліс тягне. *Пр.* Вовка в плуг, а він у луг. *Пр.* | *Много волков* – багато вовків; *(розм.)* звірно. | *Мы о волке, а он за гумном* – за вовка помовка, а вовк у хату. *Пр.* Про вовка помовка, а вовк тут. *Пр.* Про вовка річ, а вовк навстріч. *Пр.* На вовка помовка, а вовк і в хату суне. *Пр.* Про вовка помовка, а вовк і вродивсь (а вовк у кошарі). *Пр.* | *Не за то волка бьют, что сер, а за то, что овцу съел* – не за те вовка б'ють, що він сірий, а за те, що вівцю з'їв. *Пр.* Не за те вовка б'ють, що сиру нема, але що вівцю з'їв. *Пр.* Не за те бито, що ходила в жито, а за те, що дома не ночувала. *Пр.* | *Отольются волку овечьи слёзки (кошке мышкины слёзки)* – віділлються вовкові овечі (кобилячі) сльози. *Пр.* Одізвуться вовкові овечі (коров'ячі) слізки. *Пр.* Тривай, це йому рогом (боком) вилізе. *Пр.* Прийде і на пса колись зима. *Пр.* | *С волками жить, по-волчьи выть* – з вовками жити, по-вовчому вити. *Пр.* З вовком жити, вовком бути (по-вовчому вити). *Пр.* Попав між вовків (між вовки) — вий по-вовчому (по-вовчи). *Пр.* Попав між собак (між собаки), — не хоч гавкать — мовчи, а все-таки хвостом крути. *Пр.* В яке стадо залетів, так і крякай (каркай). *Пр.* Між воронами — будь вороною, між солов ями — співай солов'єм. *Пр.* Убрався між ворони, і крякай, як вони. *Пр.* На чиєму возі їдеш, того й пісню співай. *Пр.* Чий хліб їси, під того дудочку й скачи. *Пр.* На чиєму току молотять, тому й хліб возять. *Пр.* На чиєму возі сидіти, того й волю волити. *Пр.* Між вовками вий по-вовчи, між свиньми (свинями) хрюкай по-свинячи. *Пр.* | *Серый волк* – сірий вовк; *(поет.)* (вовк-)сіроман(ець). | *Старый, стреляный, травленый волк (перен.)* – бачив (*(лок.)*видів) світа; з світа (з світу) чоловік; бувалий у бувальцях. | *Таскал волк — потащили и волка* – носив вовк — понесуть і вовка. *Пр.* Носив вовк козу, аж і вовка понесли. *Пр.* Носив вовк вівці (овець) — понесли вже й вовка. *Пр.* Ловив вовк, ловив, а колись і вовка зловлять. *Пр.* Носить вовк, носить, а колись і вовка винесуть. *Пр.* Бере, бере вовк, та й вовка візьмуть. *Пр.* Ловить вовк, ловить, а як вовка спіймають — шкуру здеруть. *Пр.* | *Упрямая овца волку корысть* – уперта (вередлива) коза вовкові користь. *Пр.* Уперте теля вовкові користь. *Пр.*

Волна | *Бежать волнами, волноваться* – бігти хвилями [за вітром], хвилювати; котити хвилі. [А ниви котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба. Коцюбинський.] | *Волны пенистые, барашки* – хвилі піняві (кучеряві, кудряві), баранці. | *Поднялась волна (волнение)* – хвиля встала (знялася). [Встала на Чорному морі бистрая

хвиля. Дума.]
Вольность | *Позволять себе вольности* – дозволяти собі вільно (незвичайно, нечемно, неґречно) поводитися; дозволяти собі вільності (вільнощі).
Вольный | *Вольная птица (перен.)* – вільний [як] птах. | *Вольному воля [спасённому рай]* – вільному воля [спасеному рай (а скаженому поле)]. *Пр.* Вільному воля, ходячому путь. *Пр.* | *Вольный дух, жар* – легкий (повільний) дух, жар. | *Вы вольны думать всё, что вам угодно* – ви можете собі (маєте право) думати все, що хочете. | *Каждый в своих поступках волен* – кожному вільно чинити (діяти) так чи так (по-своєму, як він хоче); кожен у своїх учинках вільний.
Волокнистый | *Делать волокнистым* – ставати волокнистим; волокнявити (волокнуватіти).
Волосок | *Держится, висит на волоске* – тримається (держиться), висить на волосинці (на волоску, на павутинці, на ниточці); тіль-тіль тримається, ледь-ледь держиться. [На волоску висить. *Пр.*] | *Жизнь висит на волоске* – життя на волоску (на волосинці, на павутинці, на ниточці) висить. | *На волосок от смерти* – на волосинку (на волоску) від смерті; життя висить на волоску (на волосинці, на павутинці, на ниточці); *(іноді)* смерть висить на волоску (на волосинці, на павутинці, на ниточці); *(образн.)* на тонку пряде хто; три чисниці до смерті кому; день віку кому. [Три чисниці до смерті, а він ще танцювать збирається… Старицький.] | *Не тронет волоска (разг.)* – не займе й волосинки (й волоска); на волос(ок) не скривдить. [Нікого на волос не скривдив… Кобилянська.]
Волос | *Волос долог, да ум короток* – волос довгий, та ум (розум) короткий. *Пр.* На голові густо, а в голові пусто. *Пр.* Розумна голова багато волосся не держить. *Пр.* | *Волосы дыбом становятся* – волосся стає диба (дибом, дуба, дубом, стовбура, стовбуром); волосся (волос, чуб, чуприна) догори (вгору) лізе; волосся (чуб, чуприна) дибиться (їжиться, настовбурчується, *(лок.)* настовпужується); волосся (волос, чуб, чуприна) стає (іде) вгору (догори); волосся стає на голові. [Сам знаєш, який тепер тяжкий час: скрізь таке діється, що аж волосся дибом стає… Кониський. Його пройняло холодом, волосся стануло йому дибом. Кобилянська. Було вийде подивитись, і аж тремтить, аж йому волосся їжиться… Свидницький. Коли почує пан, то я певен — чуприна стане догори. Тобілевич.] | *Волосы лезут* – волосся вилазить (лізе, облазить). [Не облізе волосся з дурної голові. *Пр.* Облізло йому волосся з великої журби. *Пр.*] | *Дожить до седых волос* – дожити до сивого (до білого) волосу (волосся), до сивої коси; дожитися сивини; убитися в сивий волос. | *Ни на волос (разг.)* – анітрохи; і ((а)ні) на волос(ок); і (ні) на волосин(ку). [Тепер такий світ, що й на волосинку нема дурниці… Тепер комерція. Коцюбинський.] | *Покраснел до корней волос* – почервонів по саме волосся. | *Притянуть за волосы* – притягти (приволокти) за волосся. | *Рвать [на себе] волосы* – рвати (скубти) [на собі, на голові] волосся (чуб, коси). [Дідона гірко заридала І з серця аж волосся рвала. Котляревський.] | *Таскать, таскаться за волосы* – чубити(ся); волосувати(ся). Хто кого любить, той того й чубить. *Пр.* Пани чубляться, а в мужиків (мужикам) чуби тріщать. *Пр.* | *Трепать, дёргать за волосы* – скубити [за чуби, за чуприну, за патли]; чубити, вихрити; *(образн.)* метелиці (почубеньків, скубти) давати. | *Снявши голову, по волосам не плачут* – стявши голову, за волоссям не плачуть. *Пр.* Пропав кінь, і вузлу кинь. *Пр.* Узяв біс коня, нехай і вуздечку бере. *Пр.* Узяв чорт корону, нехай бере й теля. *Пр.* Узяв чорт батіг, нехай бере і пужално. *Пр.* Коли пропав віл, пропадай і батіг. *Пр.*
Волочить | *Еле ноги волочить (разг.)* – насилу (всилу, силу-всилу, ледве) ноги тягти (волокти); ледве тягтися (волоктися); *(образн.)* волочити (тягти) ноги, мов колоди.
Волчий | *Волчий аппетит у кого (разг.)* – вовчий апетит у кого; вовча хіть до їжі у кого; їсть як вовк хто; вовчу хворобу має хто; вовчий зуб (вовче горло) у кого. | *Волчья яма* – вовча яма; вовківня (*(лок.)* вовковина).
Волчок | *Волчком вертеться перед кем* – крутитися (вертітися, бігати) як дзиґа (дзиґою) перед ким. [Перед нею вертиться вже дзиґою оте шалапутне Мазурченя… Васильченко.]
Волшебный | *Волшебное зелье* – чар(-зілля); (чарівне) зілля. [Як поїхав козаченько яром, — Перелита доріженька чаром. *Сл. Гр.*] | *Волшебный напиток* – чарівний напій; дання. [Чужоземко, дай води напитись — У воді любовне є дання. Рильський.] | *Волшебный цветок* – чарівний квіт (чарівна квітка); чароцвіт; дивоквіт. | *Как по мановению волшебного жезла* – мов чарами; мов на помах (мов з-під) чарівної (чарівничої) палички; мов від помаху чарівницького жезла; немов хто махнув чарівною паличкою. [Наче від помаху чарівницького жезла, вся робота вмить спинилася… Смолич.]
Волшебство | *Как по волшебству* – немов [якими] чарами; немов від чарів; немов з чародійства; мов чародійною силою. [Один поцілунок гарячий, — І я, як від чарів, ожив… Руданський.]

Волынка | *Брось волынку!* – годі тобі молоти!; спини свій млинок (свого млинка)! | *Завести волынку (разг.)* – заграв уже в (на) свою дудку; пустив [свого] млинка (свій млинок). | *Тянуть волынку (перен.)* – длятися (тягатися) з чим; тягти без краю в свою дудку; молоти шось одне.

Воля | *Волей-неволей* – рад-не-рад; хоч-не-хоч (чи хоч, чи не хоч); з волі чи з неволі (по волі чи по неволі). [Чи хоч, чи не хоч, а перескоч! Проти приказу начальства не йди. Кониський.] | *Волей судеб (книжн.)* – так судила (виректа, нарекла) доля; волею долі; грою долі; з примхи долі. | *Воля ваша* – воля ваша; як вам любо. | *Давать, дать волю кому* – давати, дати волю (попуск) кому; попускати, попустити кому; *(образн.)* розв'язати світ кому. [Коли вже ти мені світ розв'яжеш! М. Куліш.] | *Давать, дать волю рукам (разг.)* – давати, дати волю рукам; удаватися, удатися до сили (до насильства). [Дай рукам волю, то сам підеш у неволю. *Пр.*] | *Дать ногам волю* – дати ногам волю; кинутися (пуститися, ударитися, взяти) бігти; кинутися навтіки (навтьоки, навтікача). [Дала (лисиця) ногам волю та до лісу. Франко. Зоя вихопила в нього блокнот і кинулась навтіки. Трублаїні.] | *Действовать наперекор чьей воле* – іти (чинити, діяти) проти чиєї (наперекір) волі. | *Исполнять, исполнить волю чью* – чинити, учинити (робити, зробити) волю чию; волити (уволяти), уволити волю чию; *(іноді)* виконувати, виконати волю чию. [Ой, мужу мій, мужу, Вчини ж мою волю. *Н. п.* Не хоче пан вволити людську волю — вигонь скотину на пашу. Гордієнко.] | *Не давать воли рукам (разг.)* – не давати волі рукам; не вдаватися до сили (до насильства); тримати (держати) руки при собі. [Язиком клепай, а руки при собі тримай. *Пр.*] | *Не по своей воле* – не своєю волею (не по своїй волі); не з своєї (не з власної) волі; несамохіть; *(іноді)* по неволі. [Не своєю волею бив її, батьки намовляли. Гордієнко.] | *Отдаться на волю кому, чью, чему* – віддатися (покластися) на волю кому; чию, чому; віддати себе на волю чию. | *По воле кого* – з чиєї волі (по чиїй волі, з чийого наказу). | *По доброй воле* – волею; з доброї (по добрій) волі; доброхіть. [Ані людина, ані звір такої ночі з доброї волі не підуть тайгою. Трублаїні. Не підеш доброхіть — силою поведемо. Вовчок.] | *По своей воле* – своєю (власною) волею (охотою); з своєї (з власної) волі; по своїй (по власній) волі; по волі; самохіть. [Хто раб? Хто подоланний? Тільки той, хто самохіть несе ярмо неволі. Українка.] | *Последняя воля (книжн.)* – остання воля, заповіт. | *Против воли* – проти волі (мимоволі); неволею; наперекір; мимохіть; несамохіть. [Неволею сина оженила, А на торгу невістку судила… *Н. п.*] | *Это в вашей воле* – тут ваша [добра] воля; це в вашій волі; це від вас залежить.

Вол | *Работает как вол (разг.)* – робить (працює), як віл (як кінь, як мурашка). [Робить, як чорний віл. *Пр.*] | *С одного вола две шкуры не дерут* – з одного вола двох шкур (дві шкури) не деруть. *Пр.* Один пиріг двічі не їдять. *Пр.* З однієї липи двічі не деруть лика. *Пр.* Винного двома батогами не б'ють. *Пр.*

Вон | *Вон где* – [Аж] он де; *(іноді)* ондечки; [аж] он де. | *Вон отсюда!* – геть, гетьте звідси (звідсіля)!; виносся, виносьтеся геть! | *Из кожи лезет вон (разг.)* – з усієї сили намагається; рветься (видирається, лізе, вилазить) із шкури; з-під (із) шкури пнеться; аж очі рогом лізуть. [Правда, батько з шкури ліз, щоб одягти Раїсу не гірше од попівень… Коцюбинський.] | *Из рук вон плохой* – дуже (вкрай, страшенно, аж надто) поганий; такий, що хоч кинь; *(вульг.)* чортів'я. | *Из ряда вон (выходящий)* – незвичайний (надзвичайний); неабиякий; небуденний. [Сталось щось надзвичайне, диковинне — таке, чого ніколи не буває. Номис.] | *С глаз долой — из сердца вон* – зникне з очей, зійде з думки (з мислі, з гадки). *Пр.* Як з очей, так і з думки. *Пр.* Чого очі не бачать (не вилять), того і серцю не жаль. *Пр.* | *Убирайся вон!* – забирайся геть!; геть на виступці! | *Это из рук вон плохо (разг.)* – це дуже (зовсім, украй, страшенно, [аж] страх, [аж] надто) погано (зле, кепсько); це препогано; це казна-що. [Аж страх погано у тім хорошому селі: чорніше чорної землі блукають люди. Шевченко.]

Воображать | *Воображаю, что из этого получится (разг.)* – уявляю, що з цього вийде (буде). | *Он много о себе воображает (разг.)* – він надто (геть-то) багато про себе думає; він дуже (надто, геть-но) високої думки про себе.

Воображение | *Богатое воображение* – буйна (багата) уява (фантазія). [Це продукт моєї буйної фантазії. Гжицький.] | *Горячее, пылкое воображение* – гаряча, палка уява. | *Полёт воображения* – буяння фантазії (уяви); буяння мислі (думки).

Вообще | *Вообще говоря, вообще сказать* – загалом (взагалі) кажучи (беручи); загалом узявши (бравши). | *Вообще и в частности (разг. шутл.)* – узагалі й зокрема.

Воодушевляться | *Он воодушевился* – він запалився (набрався духу, запалу, наснаги); він наснажився.

Воодушевлять | *Это его (её…) воодушевляло, воодушевило* – це йому (їй…) підіймало, підняло (підносило, піднесло) дух(а) [вгору]; це надавало, надало йому (їй…) запалу

(наснаги); це його (її…) запалювало, запалило до чого; це його (її…) надихало, надихнуло (наснажувало, наснажило) чим; це додавало, додало йому (їй…) [жвавого, нового] духу.

Вооружение | *В полном вооружении* – при всій (при повній) зброї.

Вооружённый | *Вооружённая помощь* – збройна допомога. | *Вооружённое восстание* – збройне повстання; *(умнож.)* збройні повстання. | *Вооружённой силой* – збройною силою; збройно; *(давн.)* оружно. [Зараз треба збиратися і одбиватись оружно. Коцюбинський.] | *Вооружённые силы страны* – збройні сили країни. | *Вооружённый до зубов* – озброєний до зубів. | *Вооружённый против кого (перен.)* – підбурений на (проти) кого. | *Вооружённый пушками* – озброєний (риштований) гарматами. | *Вооружённым глазом* – озброєним (оптичним приладом) оком.

Вооружиться | *Вооружиться знаниями (перен.)* – озброїтися знаннями. | *Вооружиться терпением* – запастися терпінням.

Вопиющий | *Вопиющее безобразие* – кричуще неподобство. | *Глас вопиющего в пустыне (ирон.)* – голос пророка в пустелі; волання в пустелі; глас вопіющого (голос волаючого) в пустелі.

Вопиять | *Камни вопиют (книжн.)* – каміння волає (кричить) [до неба].

Воплощённый | *Воплощённое благородство* – сама благородність (шляхетність); втілення благородства (шляхетності).

Вопль | *Поднять вопль* – зчинити (зняти) зойк (лемент, репет, галас).

Вопрос | *Возникает вопрос* – постає *(іноді* виникає) питання. | *Вопрос выяснен* – справу з’ясовано. | *Вопрос не в этом* – не про це йдеться, про це не йдеться; не про це мова мовиться; річ не в цьому; *(книжн.)* не в цьому питання. | *Вопрос состоит в том, что…* – річ у тім, що…; питання полягає в тому, що… | *Вопрос ставить, поставить* – ставити, поставити питання; запитувати, запитати (питати, спитати). | *В этом гвоздь, стержень вопроса* – у цьому суть (зерно, ядро) питання. | *Задать вопрос* – поставити (за)питання; дати запитання; спитати. | *Задать трудный вопрос кому* – задати важке питання; загнути карлючку кому. | *Задаться вопросом* – поставити собі питання. | *Наболевший вопрос* – пекуче питання (пекуча справа). | *Не предрешая этого вопроса* – не розв’язуючи наперед цієї справи. | *Неразрешимый вопрос* – питання, що не надається до розв’язання; нерозв’язане питання. | *Обращаться, обратиться с вопросом к кому* – удаватися, удатися (звертатися, звернутися) до кого з (за)питанням. | *Оставить под вопросом что* – лишити нерозв’язаним що. | *Остаться под вопросом* – лишитися (зостатися) нерозв’язаним. | *По вопросу о чём* – у справі чого. | *Поднимать, поднять, возбудить вопрос* – зняти, порушити питання; піднести питання. [Гулак-Артемовський один з перших порушив питання про підневільне існування селянства… Грабовський.] | *Ряд вопросов* – низка (ряд) питань. | *Ставить, поставить вопрос ребром* – ставити, поставити питання руба. [Маршалок поставив питання руба. Тулуб.] | *Стержневой вопрос* – суттєве (стрюкньове) питання. | *Текущий вопрос* – поточне питання (поточна справа). | *Узловой вопрос* – вузлове (кардинальне) питання. | *Что за вопрос? (разг.)* – про що ви питаєте?; про що ти питаєш?; яке може бути питання? | *Что касается этого вопроса…* – щодо цієї справи… | *Это ещё вопрос, это ещё под вопросом* – це ще питання; це ще непевне; це ще сумнівна (непевна, спірна) річ. | *Это совсем другой вопрос* – це зовсім інша річ (справа); це зовсім інше питання.

Воробей | *Старого (стреляного) воробья на мякине не проведёшь* – старого (стріляного) горобця на полові не обдуриш (не зловиш). *Пр.* Вовк старий не лізе до ями. *Пр.* Старого лиса тяжко зловити. *Пр.*

Воробьиный | *Воробьиная ночь* – горобина ніч. | *Короче воробьиного носа, с воробьиный нос (разг. шутл.)* – з комареву ніжку; з комарів носок.

Воровство | *Заниматься воровством* – злодіювати (злодіячити); красти; *(іноді образн.)* довгі руки мати.

Ворожить | *Станешь ворожить, как нечего на зуб положить* – навчить біда ворожити, як нема що в рот положити. *Пр.* Бабуся ворожить стала, як хліба не стало. *Пр.*

Ворона | *Белая ворона (перен.)* – біла ворона (ґава); білий грак. | *Ворон считать (разг.)* – ґави (виторопні, випорожні, витрішки) ловити; витрішки їсти (ловити, купувати, продавати); ґавити. | *Ворона в павлиньих перьях* – ворона в павлиному пір’ї. [Убрався в жупан і дума, що пан. *Пр.* Голе і босе, а голова в вінку. *Пр.* Красне пір’я на одудові, але сам смердить. *Пр.* Пані на всі сани, тільки хвіст волочиться. *Пр.*] | *Ворона за море летала, да вороной и вернулась* – ворона і за море літала, та все чорна вертала. *Пр.* Крукові й мило не поможе. *Пр.* | *Вороне соколом не быть* – сова хоч би літала попід небеса, та соколом ніколи не буде. *Пр.* Коли замолоду ворона попід неба не літала, то не полетить вона туди й під старість. *Пр.* Хто родився вовком, тому лисицею не бути. *Пр.* | *Из-за куста и ворона*

востра – на печі то й баба хоробра. *Пр.* | *Ни пава ни ворона* – ні пава ні ґава. *Пр.* Ні рак ні риба. *Пр.* Ані риба ані рак. *Пр.* | *От ворон отстала и к павам не пристала* – від ворон відстала, до пав не пристала. *Пр.* У розумні не попав, а з дурнів не вийшов. *Пр.* Від одного відстав, до другого не пристав. *Пр.* Від поганих утік, до гарних не пристав. *Пр.* | *Подстреленного сокола и ворона носом долбит* – підбитого сокола і ворона (ґава) дзьобає. *Пр.* | *Попался, как ворона в суп* – упав у біду, як курка в борщ. *Пр.* | *Пуганая ворона и куста боится* – лякана ворона й куща боїться. *Пр.* Полоханий заєць і пенька боїться. *Пр.* Кого гад укусив, той і глисти боїться. *Пр.* Налякав міх, то й торби страшно. *Пр.* Кого міх налякав, тому і торба не дасть спати. *Пр* Битому і різку покажи, то він боїться. *Пр.* Битому собаці кия не показуй. *Пр.*

Вороной | *Вороной конь* – вороний кінь; ворон-кінь; вороньо ((кінь)-воронець). | *Прокатать на вороных (забаллотировать) кого (ирон. устар.)* – не обрати (забалотувати) кого; *(застар.)* чорними галками (чорняками) закидати кого; чорних галок накидати кому.

Ворон | *Ворон ворону глаз не выклюет* – ворон воронові (ворона вороні) ока не виклює. *Пр.* Свій своєму не ворог (ока не виколупа). *Пр.* Собака собаці хвоста не одкусить. *Пр.* Хапко з хапком знається. *Пр.* Ворон ворона не заклює, пан у пана шкури не здере. *Пр.* Чорт за чортом потягне. *Пр.* Чорт чорту ока не виколе. *Пр.* | *Вскорми ворона — он тебе очи выклюет* – годуй ворону, а вона тобі потім очі видовбає. *Пр.* | *Куда ворон костей не занесёт* – куди ворон і кістки не занесе (не заносив). *Пр.*

Ворота | *Лупит глаза, смотрит, как баран на новые ворота – Див. баран.* | *Пришла беда — растворяй ворота* – іде біда, відчиняй ворота. *Пр.* Лиха конем не об'їдеш. *Пр.* Як піде добро в двір, то само йде; а як піде з двора, то хоч і ворота зачиняй, то не впиниш. *Пр.* Як біда йде, то не треба й підгонити. *Пр.* | *У ворот* – біля (коло) воріт; на воротях.

Воротить | *Воротить нос от кого, чего (разг. вульг.)* – вернути (відвертати) ніс (носа) від кого, від чого. | *С души воротит* – [З душі] верне.

Ворот | *Схватить, держать за ворот кого (перен.)* – схопити, держати за петельки кого; неволити, приневолити (змушувати, змусити, примусити, силувати, присилувати) кого до чого, робити що; притьмом (уперто, напосідливо, наважливо) вимагати від кого чого; *(образн.)* приставати, пристати з короткими гужами до кого.

Ворочать | *Ворочать глазами* – поводити очима. | *Ворочать чем (разг.)* – орудувати (верховодити) чим. [Сидір Кавун та писар орудують всім. Тобілевич.]

Вор | *Вора миловать — доброго погубить* – злодія не бити — доброго губити. *Пр.* | *Вор у вора дубинку украл; пор с мошенника шапку снял* – злодій у злодія шапку вкрав. *Пр.* | *Как вору ни воровать, а виселицы не миновать. Сколько вору ни воровать, а кнута не миновать* – на злодіїв також помір заходить. *Пр.* Красти вільно, та б'ють больно. *Пр.* Будеш красти — не втечеш напасті. *Пр.* Скільки злодій не краде, а в тюрмі буде. *Пр.* | *Карманный вор, карманщик* – кишеньковий злодій; кишенник; *(ірон.)* кишеньковий майстер. | *На воре шапка горит* – [На] злодієві шапка горить. *Пр.* У злодія шапка горить. *Пр.* Хто порося вкрав, у того в вухах пищить (квичить). *Пр.* | *Не пойман — не вор* – не піймавши, не кажи «злодій». *Пр.* Не кажи «злодій», поки за руку не вхопив. *Пр.* Не кажи, що злодій, бо ще не піймав. *Пр.* | *Не тот [только] вор, кто крадёт, а тот, что концы хоронит* – не той злодій, що вкрав, а той, що сховав. *Пр.* Не лише той злодій, що краде, а й той, що драбину держить. *Пр.* | *Плохо не клади, вора в грех не вводи* – погано не клади, злодія до спокуси не веди. *Пр.* Поганий спрят і доброго спокусить. *Пр.* | *Поделом вору и мука. По заслугам, вора жалуют* – катузі (катюзі) по заслузі. *Пр.* | *Раз украл, а навсегда вором стал* – хто раз украв, той навіки злодій (той ще захоче). *Пр.* | *Сделаться, заделаться вором* – піти (пошитися) у злодії; пуститися у злодійство.

Восвояси | *Возвратиться восвояси* – (по)вернутися додому (на домівку, до двору, до господи); *(ірон. негат.)* (по)вернутися на своє (на старе) сміття (до свого смітника). [На старе сміття вертайся. *Пр.*]

Воскресенье | *В воскресенье* – у неділю (неділею). [Неділею на ярмарку стояв… Гордієнко.] | *В одно воскресенье* – котроїсь (одної) неділі. | *Каждое воскресенье* – щонеділі. [Збирається рід до роду, Гуля щонеділі. *Н. п.*] | *Каждое воскресенье бывающий* – щонедільний. | *По воскресеньям* – неділями (у неділі); щонеділі. | *Под воскресенье* – проти неділі.

Воспалиться | *Воспалиться гневом* – запалитися гнівом; роз'яритися (розлютуватися).

Воспитание | *Получить воспитание* – здобути виховання.

Воспользоваться | *Воспользоваться удобным случаем* – використати [добру] нагоду; скористатися (покористуватися) з нагоди.

Восполнять | *Восполнять, восполнить пробелы* – заповняти (заповнювати), заповнити

(множ. позаповнювати) прогалини.

Воспоминание | *В воспоминание (на память) о чём* – наспомин(ок) (наспогад, на згадку, на пам’ятку, на пам’ять) про що; *(застар.)* на незабудь. | *Осталось одно воспоминание (разг.)* – тільки згадка (сама згадка) лишилася (зосталася); тільки спомин залишився (зостався). | *При одном воспоминании оком, о чём* – на саму згадку про кого, про що.

Воспрепятствовать | *Воспрепятствовать кому, кому в чём, чему* – перебити (завадити, перешкодити) кому, кому в чому, чому; на перешкоді (на заваді, на переметі, *іноді* на перечет) стати кому, кому в чому, чому.

Воспрещается | *Вход воспрещается* – входити (увіходити) заборонено; входити (увіходити) не вільно і вхід заборонено; вхід не вільний.

Воспринимать | *Воспринимать ухом* – сприймати (убирати) вухом.

Воспротивиться | *Воспротивиться кому, чему* – стати опір (опором) проти кого, проти чого, кому, чому; опертися проти кого, чого, кому, чому; опинитися проти кого, проти чого.

Воспрянуть | *Воспрянул духом кто* – піднісся духом (душею) хто; *(образн. іноді)* світ угору піднявсь кому. | *Воспрянуть ото сна (устар.)* – прокинутися (збудитися, пробудитися) [від сну, зо сну]; повстати.

Воспылать | *Воспылать гневом* – запалитися (запалати, спалахнути) гнівом; розпалитися (зайнятися, загорітися) гнівом; скипіти, розлютувати. | *Воспылать жаждой работы, деятельности* – запалитися до праці, до діяльності. | *Воспылать любовью* – запалитися (розпалитися) коханням (любов’ю); запалити (зайнятися, загорітися) коханням (любов’ю); розкохатися.

Восстанавливать | *Восстанавливать, восстановить в правах кого-либо* – повертати, повернути (відновлювати, відновити) права кому; поновлювати, поновити в правах кого. | *Восстанавливать, восстановить свои силы* – поновлення (*многократн.* поновлювання) в правах кого; повернення (*многократ.* повертання) прав кому.

Восток | *На восток* – на схід (на схід сонця). | *С востока* – із (зі, від) сходу; від схід сонця (від сходу сонця); *(іноді)* з-під сонця.

Восторг | *Восторг любви* – захват (надпорив) кохання. | *Замирать от восторга перед чем* – умлівати [у захваті] над чим, перед чим. | *Какой восторг!* – яка розкіш! | *Один восторг!* – сама розкіш! | *Он вне себя от восторга* – він у нестямі (без тями) із (від) захвату (захоплення); він нетямиться із (від) захвату (захоплення); він себе не чує із захвату (із захоплення). | *Приводить в восторг кого* – поривати; захоплювати; кидати в захват кого. | *Прийти в восторг от чего* – захопитися чим; запалитися чим. | *Радостный восторг* – палкі радощі; радісний захват (надпорив); радісне захоплення. | *Я (он…) в восторге от этого* – я (він…) захоплений цим; я (він…) в захваті (у захопленні) від цього.

Восторжествовать | *Восторжествовать над врагами* – подолати (перемогти) ворогів; перебороти ворогів; узяти гору над ворогом; *(іноді книжн. уроч.)* затріумфувати (восторжествувати) над ворогами (над ворогом). | *Я (он…) восторжествовал* – мій (його) верх; я (він…) узяв гору (верх); *(іноді уроч.)* я (він…) затріумфував (восторжествував).

Востро | *Держи ухо востро с кем (разг.)* – бути насторожі з ким; триматися (держатися) сторожко з ким; стерегтися кого.

Восхищение | *Быть в восхищении от кого, чего* – бути в захопленні (у захваті) від кого, від чого; бути захопленим ким, чим; зачаруватися ким, чим; *(образн.)* душі в собі не чути від кого, від чого. | *Он пришёл в восхищение от кого, чего* – він захопився (зачарувався) ким, чим; його захопив (-ла, -ло) (зачарував, -ла, -ло) хто, що.

Восходить | *Солнце уже высоко взошло* – сонце вже геть підійшло; сонце вже геть (ген-ген, геть-то, високо) підбилося (піднялося); *(образн. розм.)* сонце вже було над дерева. [Як я виходив із дому, сонце вже було над дерева. *З нар. уст.*] | *Эти обычаи восходят к древности* – ці звичаї беруть [свій] початок ([свої] початки) в далекій давнині; ці звичаї сягають [початками, корінням своїм] далекої давнини.

Восходящий | *Восходящая звезда, восходящее светило (перен. книжн.)* – нова зірка; нове світило (сонце). | *Восходящее солнце* – сонце, що сходить; східне сонце; сонце на [своєму] сході. | *Страна восходящего солнца* – країна сонячного сходу.

Восход | *Встать с восходом солнца* – з сонцем встати. | *До восхода солнца* – до сходу сонця; до схід сонця. [Ще до схід сонця Хима з бабою Лукією заходились домазувати млина. М. Куліш.] | *С восходом солнца* – із сходом сонця; разом із сонцем.

Вот | *Вот, вот!* – еге ж!; авжеж!; атож! | *Вот-вот* – от-от (ось-ось); зато-го; далі-далі; як не; [ось-ось, от-от] не видко як; [ось-ось, от-от] тільки (лиш) не видно; тільки що не. | *Вот-вот будешь побит* – ось-ось (от-от) будеш побитий; битий ходиш. | *Вот где* – [Аж] ось де;

(іноді) осьдечки, осьденьки; [аж] от де. [Я тебе там шукав, а ти осьдечки! Шиян.] | *Вот дура!; вот дурень!* – ото дурна!; ото дурень! | *Вот ещё!* – ото ще!; оце!; ото!; ат! (ет!); ще чого! | *Вот ещё дурак, простофиля* – оце ще дурень; оце ще тютя з полив'яним носом. | *Вот же* – отож. [Колись він робив на шахті в Катовицях! Отож і знав, що до чого. Муратов.] | *Вот здесь* – ось-о; ось-ось-о; ось де *(іноді* осьдечки); ось тут; отут *(іноді* отутечки, отутеньки). [Я — ось-ось-о… Мирний.] | *Вот и всё* – от (ось, оце) і все; та й годі (та й уже); от і по всьому (та й по всьому); та й квит (та й решта). [Перед нею затихну, поплачу нишком, та й годі! Вовчок. І справі край? Звільниш мене та й квит? Кочерга.] | *Вот и вся недолга* – от тобі (та) й край; та й годі; от і (та й) все; от тобі й кінець; та й квит. | *Вот именно* – атож, отож-то. | *Вот и хорошо (прекрасно)* – от і гаразд (от і добре); от і чудово. | *Вот как! (разг.)* – он (ось, от) як!; ага!; ов(ва)! [Овва! Ти, бачу, Миколо, десь набрався великого розуму. Франко.] | *Вот каким, вот таким образом* – ось так, отак; *(іноді* (о)такечки, (о)такеньки). | *Вот какой* – ось який; от такий (отакий). | *Вот когда* – [Аж] ось (от) коли. | *Вот потому, поэтому* – (о)тим-то (тому-то); *(іноді)* отож. | *Вот сюда* – ось (от) сюди; осюди. | *Вот так* – от так; ото. [От так видовисько! Українка.] | *Вот так* – от (ось) так; отак. [Отак узяв би мою донечку… та й пригорнув би… ось так і так… Ільченко.] | *Вот такой* – ось (от) який; отакий. [Отакий рад би вискочити із своїї шкіри. Мартович.] | *Вот такой герой! (ирон.)* – от так (оце так, ото) герой! | *Вот так-так!.* – оце (от) так-так! | *Вот так-то!.* – отак-пак! | *Вот там* – он там; отам; *(іноді)* отамечки (он тамечки); отаменьки (он таменьки). | *Вот тебе, бабушка,, и Юрьев день* – от тобі, бабо, й Юра. | *Вот тебе!; вот вам! (разг.)* – ось (от) тобі!; ось (от) вам! | *Вот тебе (те) (и) на!; вот так клюква!; вот тебе (те) раз!; вот так штука! (разг.)* – от маєш!; от тобі (й) маєш!; отакої!; отаке!; от тобі й раз!; от так штука!; отака ловись (ловися)!; от тобі й на!; отуди к лихій годині!; отуди к бісу (до біса)! [От тобі маєш! Що ж це за диво?.. Коцюбинський. А що? попавсь — от тобі й на! Глібов.] | *Вот теперь* – ось (от) тепер; отепер; *(іноді)* отеперечки (отеперенька). | *Вот тогда* – ось (от) тоді; отоді. | *Вот тот* – от (он) той; отой. [Я не такий, як отой із глухого села, що витуманить у дурного п'ятку та й уважає її за крадену. Мартович.] | *Вот то-то [же], вот то-то и оно* – отож-то; отож-то (бо) й є; тож-бо то й є; то-то ж бо; то-то бо й є; отож-то й воно. | *Вот туда* – ось (от) туди; отуди. [От туди має прийти один офіцер. Смілянський.] | *Вот человек!* – оце людина! | *Вот это* – оце; ото [ж]. [Оце її ділянка. Завгородній. Ото вже, напевне, смерть іде до мене. Турчинська.] | *Вот этот* – ось (от) цей; оцей. [Я маю вам сказати, що я дотепер бродив лісами й дебрами, аж оцей чоловік вивів мене на гладке… Мартович.] | *Как вот* – аж; аж ось (аж от); як ось; коли це (ось, тут). [Аж біжить вовк-панібрат. Казка.] | *Так вот* – отож; ото; так от (ось). [Отож послав Михайло сватів; дівчата вже в дружки прибираються та міркують, яке-то весілля в Наталі буде. Вовчок.]

Впадать | *Впадать (впасть) в бедность – Див. бедность.* | *Впадать, впасть в детство (о старом)* – упадати (падати), упасти в дитинство; дитинитися, здитинитися (дитиніти, здитиніти); на дитячий розум зійти (перейти); розум вистарити. | *Впадать, впасть в заблуждение* – помилятися, помилитися. [Дивись, щоб не помиливсь, а після не журивсь. Номис.] | *Впадать, впасть в забытьё* – упадати, упасти в забуття; забуватися, забутися. [Він упирався, віднікувався, але через якийсь час впав у тяжке забуття… Стельмах.] | *Впадать, впасть в крайность* – перебирати, перебрати *(іноді* переступати, переступити) міру; переходити, перейти [через] міру (через край); упадати, упасти в крайність (в крайнощі); доходити, дійти до крайнощів. [Слухай, твоя няня всяку міру переступає своїми примхами та примхами та привередами. Старицький.] | *Впадать, впасть в летаргию* – за(в)мирати, за(в)мерти (обмирати, обмерти); западати, запасти в летаргію. [Привели до неї одну нашу-таки бабу, стару-престарезну, що недавно обмирала і на тім світі була. *ЗОЮР*.] | *Впадать, впасть в отчаяние* – упадати, упасти у відчай (в розпач, у розпуку); удаватися, удатися у відчай (у розпуку, у розпач); *(зрідка, тільки недокон.)* розпачувати. [Не раз впадав у зневіру, у відчай… Гончар. Ти кажеш, гріх клясти й розпачувати. Українка.] | *Впадать, впасть в противоречие* – допускатися, допуститися (припускатися, припуститися) суперечності. | *Впадать, впасть в ребячество* – упадати, упасти в хлоп'ячі пустощі (дурощі); пустувати; дуріти; витворяти (витинати); штукарити; фіглі строїти. [Не дурій: тобі не шістнадцятий. Барвінок. Таке було іноді витворює. *Сл. Гр.*] | *Впадать, впасть в тоску* – удаватися, удатися (укидатися, укинутися) у тугу; тужити, затужити; світом нудити. [Не вдавайся в тугу, — каже Назар. Вовчок. Гнат нудив світом. Коцюбинський.] | *Впадать, впасть в уныние* – удаватися, удатися (укидатися, укинутися) в смуток (в жур(б)у); сумувати, засумувати; засмучуватися; засмутитися; журитися; зажуритися. [Ти чого, сестрице, плачеш. Ти чого вдалася в смуток? *Тимченко, перекл. «Калевали».* Журилась мати, плакала дуже жінка, а нічого робити: провели свого Трохима аж у

губернію. Квітка-Основ’яненко.] | *Впасть в бессознательное состояние (лишиться сознания)* – знепритомніти; запасти у непритомність (у нетяму); утратити пам’ять (свідомість, притомність). [Більше лейтенант Фаберне не чув нічого. Він знепритомнів. Владко. Остап не спав, а лише часом, на кілька хвилин западав у нетяму. Коцюбинський. Здавалося, що він ось-ось втратить притомність. Дольд-Михайлик.] | *Впасть в немилость* – підпасти під неласку; потрапити (попасти, упасти) у неласку (в немилість); відпасти ласки; зазнати неласки. [Що ж, як ти батькової ласки одпадеш, а той, може, одцурається. Вовчок.] | *Глаза у него впали* – очі в нього (йому) запали, позападали. [І очі позападали, і бліда, моч памороззю припала!.. Старицький.]

Впервые | *Не впервой, не впервые* – не первина (не первинка, не першина, не першинка); не вперше. [Нам не первинка жити в таких малих містах. Н.-Левицький. Не першина, моя мати, З конем розмовляти. *Н. п.*] | *Разве [это] впервые?* – хіба (чи) [це] первина (первинка)?; хіба [це] вперше? [Проте чи Павлові первина? Гордієнко.]

Вперевалку | *Ходить вперевалку* – ходити перевалюючись (перехиляючись, перевальцем, перехильцем, ваги-переваги); ходити вихитуючись [з боку на бік]; коливати з ноги на ногу; *(образн. жарт.)* ходити качиною ходою. [Отець Василь ходив перевальцем по хаті… Коцюбинський. А за ним кобзар Волох Переваги-ваги Шкандибає на конику, Козакам співає… Шевченко. Гусята коливають з ноги на ногу… Коцюбинський. Вона перейшла світлицю качиною… ходою. Н.-Левицький.] | *Ходящий вперевалку (шутл.)* – качконогий.

Впереди | *Его слава ещё впереди* – його слава ще прийде (ще настане, ще в майбутньому, ще попереду). | *Идти впереди* – іти попереду; перед вести (водити, держати); передувати; *(образн.)* пасти передніх (передню). [Сам хорунжий попереду йде. *Сл. Гр.* Шрам із ним [Череванем] держав перед того поїзду. П. Куліш. Тульчинський рід підбивсь аж геть угору, Пасе передню й у князів старинних. П. Куліш.] | *Об этом речь впереди* – про це мова (річ, слово) попереду (згодом). | *У нас (у них…) всё впереди* – у нас (у них…) усе ще попереду (в майбутньому); до нас (до них…) усе ще прийде. [Був із тих, що, навіть постарівши, почувають себе так, ніби все в них попереду. Муратов.]

Вперёд | *Взад и вперёд ходить, ездить… – Див. взад.* | *Ни взад ни вперёд – Див. взад.* | *Платить вперёд* – платити наперед; *(лок.)* згори платити. [За харч і за квартиру заплачено вже згори. Свидницький.] | *Часы идут вперёд* – годинник поспішає.

Впечатление | *По первому впечатлению* – з першого враження *(зрідка* вражіння); на перше враження. | *Производить, произвести впечатление на кого* – справляти, справити (робити, зробити) враження *(зрідка* вражіння) на кого; уражати, уразити кого. [Сагайда уважно стежив, яке враження справлять його слова на ординарця. Гончар. Його [Огея] вражають ці слова Платона. Досвітній.] | *Производить, произвести на кого сильное впечатление* – справляти, справити (робити, зробити) велике (сильне) враження *(зрідка* вражіння) на кого; дуже (сильно) вражати, вразити кого; доходити, дійти до душі (до серця) кому; запасти (упасти) в душу (в серце, в око) кому. [Його бесіда зробила велике враження на всіх громадян. Франко. Олена знає того парубка, що їй так у душу запав. Квітка-Основ’яненко.]

Впиваться | *Впиваться, впиться глазами, взором в кого (перен.)* – упиватися, впитися (упинатися, уп’ястися) очима, поглядом у кого. [Грізно вп’явся очима в дружину, аж вона позадкувала до печі. Гончар.] | *Впиться в (интересную) книгу* – заглибитися в (цікаву) книжку; допастися (прикипіти, присмоктатися) до книжки; *(іноді)* ушнипитися (ушкнюпитися) в книжку. [Мабуть якусь книжку цікаву доп’яв. То вже як присмокчеться, то й за вуха не відтягнеш. Котіленко.] | *Впиться зубами* – упинатися, уп’ястися (в’їдатися, в’їстися) зубами. [Зубами в’їжся в свою смужку, зубами відбивай її від усіх, бережи, як пес кістку, а не то опухнеш, пропадеш з голоду. Кротевич.]

Вплавь | *(По)плыть, пуститься вплавь* – піти (пуститися) уплав (плавця); (по)плисти уплин (уплав). [Пливи, косо, уплин за водою… *Н. п.* Довелося дівкам убрід брести, убрід брести, уплав плисти. *Н. п.*]

Вплотную | *Подойти вплотную к вопросу (перен.)* – як слід (по-справжньому, зглибока, щільно) підійти до питання (до справи); *(іноді)* зазирнути в корінь питання (справи). | *Приняться вплотную за работу (разг.)* – щиро (твердо, падковито) взятися до праці (до роботи); прикипіти до праці (до роботи).

Вплоть | *Вплоть до (чего)* – аж до (чого); до самого, до самої, до самих.

Впору | *Быть впору (об одежде, обуви)* – бути в міру (до міри); саме враз; як (так і) влипнути. [Приміряють той черевичок, — а він так і влип, як там був. Казка.]

Вправе | *Быть вправе* – мати право. [Хіба має Марійка право отак відступати перед горем? Донченко.]

Впредь | *Впредь до выяснения, получения… чего* – доки (поки) з’ясується що; доки (поки)

буде з’ясоване, -на, -ний що; доки (поки) одержимо, -те… що; доки (поки) буде одержаний, -на, -не що. | *Впредь до изменения* – [Аж] до [дальшої] зміни. | *Впредь до [нового] распоряжения* – [Аж] до [нового] розпорядження (наказу).

Впрок | *Заготовлять (сохранять) впрок* – заготовляти (зберігати) про запас (на запас, на схов, надалі, на дальший час). | *Ему всё впрок* – йому все на добре (на добро, на користь, на пожиток); усе йому йде в руку (в руки). | *Это не пойдёт впрок* – з цього пуття (добра, користі, пожитку) не буде; це добром не піде; це в руку (в руки) не піде. [З цього пиття не буде пуття. *Пр.* Це йому добром не піде. Прус.] | *Это пошло ему впрок* – не пішло йому на добро (на добре, добром, на користь, на пожиток, у руку).

Впросак | *Попасть впросак (разг.)* – ускочити (попасти) в клопіт (у халепу); уклепатися; *(образн.)* улізти в болото; улізти межи молот і ковадло; ускочити по самі вуха; *(згруб.)* набрати в халяви. [Та вклепатися можна, — недбало додав Григорій. Стельмах.]

Впрочем | *А впрочем* – а проте; а втім; [а] зрештою. [Розумна в його голова була й словом він було впоїть тебе, як медом; а проте дивний, якийсь дивний з його чоловік був. Вовчок. А втім, це, що я розказав, і зовсім не цікаве… Гаврилюк.]

Впрямь | *Вкось и впрямь (перен.)* – і так і сяк; і сюди й туди. | *И впрямь* – і справді. [І справді, біля найближчого бакена човен з двома гребцями… Донченко.]

Впусте | *Лежать, оставаться впусте (о земле)* – лежати (стояти) облогом (облогами); *(іноді)* облогувати; гуляти; вакувати.

Враг | *Враг его попутал* – лихий (нечистий) попутав; сатана опутав. [То тебе, каже, лихий попутав, то він на все зле й навів… Мирний. Був гріх, милостивий пане, в минулому році, попутав нечистий. Стельмах.] | *Врага пощадить — в беду угодить* – ворога не добити — себе згубити. *Пр.* | *И врагу не желаю* – і ворогові не зичу (не бажаю). *Пр.* | *Из-за [злых] врагов* – через [лихих] ворогів *(іноді* через [лихі] вороги); за [лихими] ворогами. [Через вороги тяжко до пекла дістатися. Номис.] | *Язык мой — враг мой* – язик — ворог мій. *Пр.* Язик — мій найтяжчий ворог. *Пр.* Млин меле — мука буде; язик меле — біда буде. *Пр.* Язиче, язиче, лихо тебе миче, в мені сидиш, а мені добра не зичиш. *Пр.* Язичку, язичку, маленька штучка, а велике лихо робить. *Пр.*

Вражда | *Возгорелась вражда* – розгорілася (спалахнула) ворожнеча. | *Питать вражду к кому* – ворогувати на (проти) кого; *(образн.)* ворожим духом дихати на кого. [Ти на мене ворогуєш? Так змінилася одразу? Українка. Мамай хоч і ворожим духом на пана дихає, загарбав усі вигоди… Гордієнко.]

Враждебно | *Враждебно относиться к кому* – вороже ставитись до кого; ворогувати на (проти) кого; *(образн.)* ворожим духом дихати на кого. [Ти все на мене ворогуєш, бачу. Українка.]

Враждебный | *Быть, находиться во враждебных отношениях с кем* – вороже ставитися одне до одного; ворогувати з ким. [Ми вже другий рік ворогуємо з нею. Васильченко.]

Враждовать | *Враждовать с кем, между собой* – ворогувати проти кого; зазлість мати на кого, одне на одного.

Вразрез | *Идти вразрез с чем (со взглядами)* – іти (ставити) всупереч чому, з чим; не погоджуватися з чим; суперечити чому; різнити з чим. [Думка чудна і стає всупереч з правдою. Кониський.]

Вразумлять | *Вразумлять, вразумить кого* – напоумляти, напоумити (напучувати, напутити) кого; на [добрий] розум наставляти, наставити (напучувати, напутити, *тільки недокон.* навчати) кого; *(образн. зниж.)* клепку вставляти, вставити кому. [Хто зна, чи сам дійшов би до цього, та дядько Сава напоумив мене. Головко. Він його на розум напутив. *Сл. Ум.*]

Враки | *Это враки* – це брехня (брехні); це набрехано.

Врасплох | *Застать, застигнуть врасплох кого* – [Зненацька, несподівано] застукати (заскочити) кого; захопити когось розполохом. [Біда заскочила їх, як дощова хмара. Коцюбинський.] | *Напасть врасплох на кого (устар.)* – напасти зненацька (несподівано) на кого; *(іноді)* збігти (спобігти) кого. [Тепер ляхи збіжать нас п’яних. П. Куліш.]

Врассыпную | *Бежать, броситься врассыпную* – бігти, тікати, кинутись урозтіч (урозсип, урозпаш, урозпорошки, *книжн.* порозницею). [Цар Ономай убитий, а лідійці Урозтіч кинулись. Українка.]

Врастать | *Врастать в землю (о строениях)* – увіходити в землю. [Комора увійшла в землю. *З нар. уст.*]

Врастяжку | *Врастяжку упал* – простягся на (у) всю довж(ину).

Врать | *Бесстыдно, прямо врёт в глаза* – у живі очі бреше. [В живі очі тобі бреше, як шовком шиє — хоч би моргнув, вражий син. Вовчок.] | *Врать сильно* – тяжко брехати. |

Врёт, аж уши вянут – бреше, аж слухати сором; бреше, аж вуха в’януть (болять). | *Врёт без запинки* – гладко бреше; бреше й не оглядається. | *Врёт во всю Ивановскую* – бреше на всі заставки; бреше, аж куриться (аж курява встає, аж йому з-під носа куриться). [Бреше, аж куриться за ним, даю слово, що бреше!… Тудор.] | *Врёт как по печатаному* – бреше, як з книжки вичитує (читає); бреше, як з листу бере. | *Врёт как сивый мерин (вульг.)* – бреше як рябий (як рудий) собака; бреше як собака (як пес, як рябко); бреше як собака на висівки. | *Врёт не кашлянет (не поперхнётся)* – бреше й оком не змигне (не моргне); бреше та й дивиться; бреше, як хліб з маслом їсть. [Йому так збрехати, як хліба з маслом із’їсти. *Пр.*] | *Врёт, себя не помнит* – бреше, аж не стямиться (не спостережеться). | *Врёт хорошо, складно, искусно* – цільно (мудро, чисто) бреше; брехню добре чеше; *(образн.)* бреше, як шовком шиє. [Брехню, як бачте, добре чеше мій Севастян. Глібов.] | *Врёт, что помелом метёт* – бреше, [а за ним] аж куриться (аж курява встає). [От же брешуть, аж курява встає! М. Куліш.] | *Ври, да знай же меру; ври, да не завирайся (фам.)* – брехати — треба міру знати. *Пр.* Бреши та не забріхуйся. *Пр.* Не роби з губи халяви. *Пр.* Брехали твого батька діти. *Пр.* Смаленого дуба плетеш. *Пр.* Присягалися сліпці, що своїми очима бачили. *Пр.* Правда Сидорова — киселем млинці помазані — на паркані сушаться. *Пр.* За царя Томка, коли була земля тонка — пальцем проб’єш і води нап’єшся. *Пр.* Коцюба кудкудакала, помело яйце знесло. *Пр.* | *Коли вру, так дай Бог хоть печкой подавиться* – щоб я вмер, коли неправду кажу! *Пр.* | *Коли не врёшь, так правду говоришь* – правду каже (співа), якщо (як) не бреше. *Пр.* | *Мастер врать, здоров врать* – майстер (митець, мастак) брехати. | *Наврал с три короба* – наказав (намолов) сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказав (наговорив) на вербі груші [на осиці кислиці]. | *Он врёт* – він бреше; *(образн.)* у нього на вербі груші ростуть [а на осиці кислиці]. | *Он врёт неискусно (образн.)* – бреше, аж пальці знати. | *Он походя врёт* – він що ступне, то й брехне. | *Помогать врать, подвирать* – підбріхувати. | *Помогающий врать* – підбрехач. | *Пошёл, начал врать* – почав брехати; завів брехню. | *Так врёт, что с души прёт* – ото бреше: аж з душі верне. | *Ты врёшь* – ти брешеш; *(образн.)* брехали твого батька дочки [і сини]; брехали твого батька сини, та й ти з ними; брехали твоєї матері дочки, та й ти з ними мовчки; брехали твого батька діти; либонь, ти з Брехунівки прийшов. | *Ты не врёшь?* – [А] ти не брешеш (не бре-бре)?; чи ти не з Брехунівки? | *Не любо — не слушай, а врать не мешай* – вір не вір, а не кажи «брешеш». *Пр.* Не любо — не слухай, а брехать не заважай. *Пр. (іноді)* Рот не город, не загородиш. *Пр.* | *Стелет да мелет, врёт да плетёт* – плете дуба, як на помелі. *Пр.* Смаленого дуба плете. *Пр.*

Врач | *Быть врачом* – лікарювати, бути лікарем.

Вредный | *Вредный элемент (про людину) (разг.)* – небезпечний (шкідливий) елемент.

Вред | *Действовать во вред* – робити (чинити) на шкоду; шкодити. [Так це, голубко, ти тут вічно чиниш шкоду? Годованець. Шкодити нам, і саме в такий для нас час… Ходченко.] | *[Пойти] во вред кому* – [Піти, вийти] на шкоду кому. | *Причинять, причинить, приносить, принести вред* – шкоду чинити, вчинити (робити, зробити); *(тільки докон.)* заподіяти шкоди; шкодити, пошкодити (зашкодити, нашкодити); вадити, завадити; *(тавтологічне)* шкоду шкодити. [Коваль шкоду зробив, а кравця повісили. *Пр.*] | *Служить, послужить во вред* – іти, піти на шкоду; шкодити, зашкодити (пошкодити). | *С причинением вреда* – заподіявши шкоди; шкідно. [А Шкідно ударив вола. *Сл. Гр.*]

Врезаться | *Врезался по уши в кого (разг.)* – втіпався (втьопався, утелепався) в кого по саме нікуди (по самі вуха). | *Врезаться, врезаться в память кому* – (у)даватися, (у)датися втямку кому; убиватися, убитися втямки кому; уїдатися, уїстися в голову (в мозок) кому; упадати, упасти в пам’ять (в пам’ятку) кому.

Времечко | *Было времечко, целовали в темечко* – як була я молодиця, цілували мене в лиця. *Пр.*

Времяпрепровождение | *Для времяпрепровождения* – аби (щоб) згаяти, прогаяти (перебути, згуляти) час; для розваги.

Время | *А в это время* – а[ж] в цей (під цей) час; а(ж) тут. | *Благоприятное, удобное время* – [Добра] година; сприятлива година; добра нагода; слушний (нагідний) час. [При добрій годині всі куми й побратими, а при лихій годині немає й родини. *Пр.*] | *В более отдалённые времена* – за давніх часів, у давніших часах. | *В давние, древние времена* – давніми часами (за (старо)давніх часів, у давні часи); давньою порою; у давні давна (віки); за давніх-давен (за давнього давна); у [давню] давнину (у [давній] давнині); давниною; за старожитних часів; застародавна. [Січовики ще за старожитних часів прозивались козаками. Стороженко.] | *В данное время* – (в) цей час; тепер. | *В другое время* – іншим часом; іншим (другим) разом. | *В зимнее время* – зимової пори (доби); узимі (узимку, зимою). [Хто в літі гайнує, той у зимі голодує (бідує). *Пр.*] | *В какое время* – якого часу (у

який час); у яку годину; коли. [Ой, Бог знає, коли вернусь, в яку годину, Прийми ж мою Марусеньку, Як рідну дитину. *Н. п.*] | *В короткое время* – за малий (за короткий) час, не за великий (за невеликий) час; за малу часину (годину). | *В летнее время* – літньої пори (доби); літнього часу; улітку (уліті, літ(к)ом). [Скинеш оком по тому степу, що колись улітку пишною травою зеленів. *Сл. Гр.* Літком немає Мотрі дома. Мирний.] | *В лучшие времена* – за кращих (за ліпших) часів; у кращі (у ліпші) часи. | *В любое время* – будь-якого часу (у будь-який час); першого-ліпшого часу (першої-ліпшої часини); кожного часу; коли хочете; коли завгодно. [Він був увільнений від війська й міг кожного часу женитися. Кобилянська.] | *В настоящее время* – тепер *(іноді розм.* тепереньки, теперечки); теперішнім часом (за теперішніх часів); нині. [Таких людей, як був отой дід Євмен, тепер — запевне кажу вам — нема. Кониський. Де то вона тепереньки? Н.-Левицький.] | *В настоящее время, когда…* – тепер (нині), коли. | *В наше время* – за нашого часу (за наших часів); за наших днів, за нас. [От було за наших часів — Верді, Россіні… Українка.] | *В недавнее время* – за недавніх часів (недавніми часами); недавно. | *В непродолжительном, скором времени* – незабаром (невзабарі); незадовго *(іноді* нев(за)довзі); через (за) недовгий час; небавом *(розм. іноді* незабавки, незабаром); затого; *(лок.)* ускорості (ускорах). [Метод Багірова незабаром підхопили всі. Гончар. Невдовзі з-за хати з'явилася Знайда. Трублаїні.] | *В ночное время* – уночі; нічною порою (добою); нічної доби; нічного часу; о нічній порі. [Вдень тріщить, а вночі плющить. *Пр.* Нічною се було добою. Котляревський. Коли ти пишеш о порі нічній… Павличко.] | *В обеденное время* – в обід(и); під (в) обідню пору (об обідній порі); обідньої доби (в обідню добу); в обідню годину. [В обідню пору Василько погнав гусей додому. Панч. Вітрець схопився об обідній порі. *Сл. Гр.*] | *Во время, во времена кого, чего* – за кого, за чого; за часів кого, чого; під що; під час чого, при чому; *(передається ще й орудним відмінком)*. [То було за царя Панька, як земля була тонка. *Пр.* При добрій годині всі куми й побратими. *Пр.*] | *Во время жатвы* – у (під) жнива; під час жнив; жнивами. [Мій Петрик найшовся жнивами. *З нар. уст.*] | *Во время новолуния (первой четверти)* – на молодику (на молодиці); *(зрідка)* на нову. | *Во время оно, во времена оны (устар.)* – во врем'я оно. [Не сотні вас, а міліони Полян, дулебів і древлян Гаврилич гнув во врем'я оно. Шевченко.] | *Во время сна* – під час сну; спавши; *(розм.)* упереспи (упересипи). [Він марив спавши. *З нар. уст.* Саме упереспи це робилось. *Сл. Гр.*] | *Во все времена* – за всіх часів; у всі часи; на всі часи. | *Во всякое время* – повсякчас(но); *(зрідка застар.)* на всяку діб. [Так грай-бо, скрипонько моя. Голоті вбогій повсякчас, І хай нудьга тіка від нас. Манжура.] | *В определённое время* – у певний (визначений) час; певного часу. | *В последнее время* – останнім часом (останніми часами); останнього часу (в останній час). [Ви якось чудно поводитесь зі мною останнього часу. Українка.] | *В прежнее время, в прежние времена* – за попередніх часів (давніших, колишніх); попередніми часами; давніших літ; перше; *(розм. іноді)* упершені (упервині); попереду; давнішеє]; раніш(е); передніш(е). [Ой чом тепер не так, як перше було. *Сл. Гр.* Упервій не так робилося. *Сл. Гр.* Я хотіла поговорити з тобою так… як давніше було. Франко.] | *В рабочее время* – у робочий (у робітний) час; в [під] робочу (робітну) пору; під робочий (робітний) час; робочої (робітної) пори; робочою (робітною) порою. | *Временами и дурак правду говорит* – як коли й дурне правду тне. *Пр.* І на премудрих часом чорт їздить. *Пр.* І на мудрім дідько на Лису гору їздить. *Пр.* | *Время боронования* – волочінка. | *Время возки копен, хлеба с поля* – возовиця; коповіз. [Вона збудована вже в возовицю… Українка. Се було саме у коповіз. *Сл. Ум.*] | *Время всему научит* – час усього навчить; час — найкращий учитель. | *Время все раны лечит* – час усе лікує. *Пр.* Час всі рани гоїть. *Пр.* Збіжить вік — ото тобі й лік. *Пр.* | *Время года* – пора (доба, відміна) року. | *Время — деньги* – час — то гроші. Година (час) платить, година (час) тратить. *Пр.* Не товар платить, а час. *Пр.* | *Время до восхода солнца* – досхідна пора (доба). | *Время жатвы* – жнива. | *Время золотое (молодые счастливые годы)* – золота пора; золотий (красний) час; золоті (красні) роки (літа); красна молодість. | *Время идёт* – час минає (збігає). | *Время идёт быстро* – час швидко минає (упливає); час лине [хутко, пругко]. | *Время, когда весной снег тает* – відталь. [Ледве перейшов річку, боявся, що провалюсь, відталь бо вже була. *З нар. уст.*] | *Время, когда греет солнце (разг.)* – вигріви. [Як почнуться вигріви, то сніг пропаде. *Сл. Гр.*] | *Время, когда ложатся спать* – час, коли лягають спати; *(розм. давн.)* ляги (лягови, обляги); *(присл.)* улягома. [Нерано, вже й пізні ляги минули. Коцюбинський. Хто б се глупої ночі, в такі вже обляги прийшов. Барвінок.] | *Время косьбы (косовица)* – косовиця. | *Время летит* – час лине (летить, біжить); *(образн.)* час не змигнеться; *(згруб.)* час чухрає. [День за днем, за тижнем тижні — непомітно лине час. Забіла. А час, мов віл, з гори чухра. Г.-Артемовський.] | *Время не ждёт (не терпит, не стоит)* – час не жде (не чекає, не стоїть, не триває); час тіснить. [Швидко, швидко, бо час не стоїть. Чендей.] |

Время опадания листьев (листопад) – листопад; *(іноді)* падолист. | *Время от времени, от времени до времени* – від часу до часу (час від часу, *зрідка* з часу до часу); часом (часами); *(зрідка)* коли-не-коли. [Чоловік коли-не-коли оглядався, і Василько знав чого… Турчинська.] | *Время пахоты* – оранка. [Вона добилася, що бригадир виділив їй землю ще до оранки. Скляренко.] | *Время перед вечером, под вечер, предвечерье* – підвечірок (підвечір); підвечір'я (надвечір'я). [Одного прекрасного підвечір'я ми з Адаменком зустрілися. Яновський.] | *Время перед жатвой, перед сбором нового хлеба* – час перед жнивами, перед збором нового хліба; переджнив'я; *(давн.)* переднівок. [Поставила хутенько на стіл. І хлібця скибочку, що Зінька принесла, бо ж переднівок. Харчук.] | *Время перед обедом, предобеденное время* – передобідній (передобідяний) час; передобідня пора (година, часина); передобіддя (переобідок); надобіддя. [Надворі стояло гаряче передобіддя, що більше нагадувало глибоке літо, ніж початок осені. Тудор.] | *Время покажет* – час покаже; з часом буде видно; з часом побачимо. | *Время полуденное приближается* – (*розм.)* Береться під обіди. [Уже й під обіди береться. *Сл. Гр.*] | *Время появления первого льда* – перволіддя. [Ішов я якось у перволіддя до сорочинців. З пар. уст.] | *Время предрассветное, рассвет* – досвіт(ок); досвітній час; досвітня година (доба, пора). [З самого досвітку стали вирушати селяни на Князівку. Головко.] | *Время приближается, приближалось к полночи* – доходить, доходило до півночі; береться, бралося (добирається, добиралося) до півночі; наближається, наближалася північ. [Вже було пізно, добиралося до півночі. Мирний.] | *Время придёт — слёзы утрёт* – час мине — сльози зжене. *Пр.* | *Время прошлое, давно минувшее* – час минулий (давній, давноминулий); давні (минулі) часі; давня давнина. [Давня то давнина, а наче вчора діялось. Вовчок.] | *Время работает на нас* – час працює на нас. | *Время роения пчёл* – рійба (ройовиця). | *Время сгребания сена* – гребовиця. [Це було саме в гребовицю. *Сл. Гр.*] | *Время упущено* – упущено (пропущено) час; *(жарт.)* пора перепорилася (перепоріло). | *В свободное время* – на дозвіллі; вільного (гулящого) часу; вільним (гулящим) часом; у вільний (гулящий) час; на (по)гулянках (гулянками); гуляючи. [Нехай колись на дозвіллі зроблю. *Сл. Ум.*] | *В своё время* – свого часу (у свій час, *іноді* за свого часу). [Все добре в свій час. *Пр.*] | *Всё время (разг.)* – (у)весь час; усе; повсякчас [годину]; раз у раз (раз по раз). [Василь одійшов далеченько, та все оглядався до дівчат. Н.-Левицький.] | *Всему своё время* – на все свій час; усьому свій час. | *В старое время* – за старих часів; у старовину; за давніх часів (за давнього часу); у давнину. [Все так же було, як і в давнину. Свидницький.] | *Всякому овощу своё время* – усякий овоч має свій час. *Пр.* Порою сіно косять. *Пр.* Не тепер по гриби ходити: восени, як будуть родити. *Пр.* Кусає комар до пори. *Пр.* Тоді дери луб'я, як дереться. *Пр.* | *В течение… времени* – протягом часу. | *В течение непродолжительного, некоторого времени* – не за великий час; протягом недовгого часу; протягом якогось часу; за якийсь час. [Не за великий час усе прогайнували. *Сл. Гр.*] | *В то время* – того часу (в той час, під той час, тим часом, тими часами, за тих часів); на той час (на ту пору, о тій годині); за тієї години; [саме] тоді; тією добою (тієї доби). [А тим часом шаланда пройшла поза купою очерету й випливла на Кардашинський лиман. Яновський. І блідий місяць на ту пору З-за хмари де-де виглядав. Шевченко. Саме тоді прийшли цигани, набиваються ворожити. Барвінок.] | *В то время как…* – тим часом як…; у той час як…; як. [Це було за царя Горошка, як людей було трошка. *Пр.*] | *В то же [самое] время* – одночасно (рівночасно); в той-таки час (в той самий час); заразом; водночас (водночас); *(іноді)* за одним заходом. [Гарне, привабливе обличчя жінки здавалось водночас суворим і ніжним. Козаченко.] | *В условленное время* – умовленої години, як умовлено. | *В хорошее время (пока было хорошо)* – за доброго часу; за добра. | *Выбрать время* – вибрати годину (часину); улучити (спобігти) годину (час, часину). [Антон: Коли ж то буде? Оришка: Як тільки спобіжу таку годину, що вони не будуть сердиті… Кропивницький.] | *Выиграть время* – вигадати час. | *В это время* – у (під) цей (під теперішній) час; цей час; у цю пору (в ці пори, о цій порі, тим часом). | *Делу время, потехе час* – коли почав орати, так у сопілку не грати. *Пр.* Попрацюй влітку, відпочинеш взимку. *Пр.* Іди в гості сміло, як не жде дома діло. *Пр.* | *Для своего времени* – [Як] на свій час; [як] для свого часу. | *До времени; до поры до времени* – до часу; до пори, до часу; до якогось (до котрогось, до певного) часу; поки що; до слушного часу. | | До часу глек воду носить. *Пр.* До пори, до часу збанок воду носить. *Пр.* | *До времени, прежде, раньше времени* – передчасно (дочасно); перед часом (до часу); без часу; завчасно (завчасу); без пори; порано. [Передчасно постарівсь. Кримський. Пішов перед часом сиру землю гризти. Франко. Пив дуже горілку, та так без пори і вмер. *Сл. Гр.*] | *Долгое время* – довгий (великий) час. | *До настоящего времени* – досі; дотепер; донині. [За римлян теж таке завжди велось, То й дотепер, можливо, дотяглось. *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *До недавнего*

времени – донедавна; до недавнього часу. | *До недавнего времени бывший (существовавший)* – донедавній. | *До позднего времени (до поздней поры)* – до пізнього часу; до пізньої години (пори); допізна. | *До последнего времени* – до останнього часу; донедавна. | *До сего времени (книжн.)* – до сього (до цього) часу; досі. [Адреса моя та сама, що й досі була… Українка.] | *До сего времени (до настоящего времени) бывший (существовавший)* – дотеперішній (досьогочасний). [Кожна нова думка, що не згоджувалася з її дотеперішнім світоглядом, викликала цілу бурю в молодій, незміцнілій ще душі. Коцюбинський.] | *До того времени* – доти; до того часу. | *До того времени бывший (существовавший)* – дотогочасний. | *Ей время выходить замуж* – їй час іти заміж (дружитися, віддаватися); вона вже на відданні; вона вже на порі (у порі). | *Ему время (пора) жениться* – час йому женитися (дружитися, одружуватися); він уже на порі (у порі); він уже на оженінні; він уже дохо(д)жалий; *(лок.)* він уже на стану став; *(образн.)* він уже під вусом; він уже підвусий. | *Если позволит время* – якщо (коли) матиму час; якщо матиму коли; як буде коли. [Сідай, коли маєш час. Кропивницький.] | *Есть время* – є час; є коли. | *За отсутствием времени* – за браком часу; через брак часу; не мавши (не маючи) часу. | *Знай время и место* – знай своє місце й час. | *И до настоящего времени* – і досі; і донині; й дотепер; і до цього (до теперішнього) часу. [Од споконвіку і донині Ховалась од людей пустиня. Шевченко.] | *Идти с духом времени* – іти з духом часу; потрапляти часові. [Ви боїтесь, що я не піду з духом часу, а зостануся позаду, — не думаю я сього. Українка.] | *Имел время* – мав час; мав коли; [мені] було коли. | *Имею время* – маю час; у мене є час; маю коли; [мені] є коли. | *Иное время — иное бремя* – що вік, то інший світ. *Пр.* | *Как раз в то время* – саме тоді; саме під (в) той час. | *Как раз в это время* – саме тепер; саме тоді; саме під (в) цей час; під (в) той час; саме. | *К тому времени* – на той (під той) час; до того часу; під (на) ту пору. | *Мне теперь не время* – [Тепер] я не маю часу; [тепер] мені нема коли; [тепер] мені ніколи. | *На будущее время* – надалі; на дальший час; на майбутнє; *(іноді)* на потім; *(давн.)* на потомні часи. | *Наверстать потерянное время* – надолужити втрачений (страчений, згаяний, загаяний) час. [Загаяний час друзі надолужили швидкою ходою. Байдебура.] | *На вечные времена* – на вічні часи; на безвік; на (у) вічний час; *(давн.)* на всі віки потомні. | *На время* – на [якийсь] час; до часу; про час. [Най буде про час і така, навпослі я зроблю гарну. *Сл. Гр.*] | *Назначенное, урочное время* – визначений (призначений) час; визначені (призначені) години. | *На короткое время* – на [невеликий] час; на часину (на годину); на малий (на короткий) час. [Не надовго розстаємось — на час. Старицький. Може, вирвусь на часинку, прийду попрощатися з родом… Стельмах.] | *На некоторое время* – на який(сь) (на деякий) час; на яку(сь) (на деяку) годину; на [який там] час; до часу. | *Наступает, приближается обеденное время* – настає (надходить) обідній час (обідня пора, обідня година); під обіди береться. [Уже й під обіди береться. *Сл. Гр.*] | *Наступили дурные времена* – настали лихі часи (злигодні); тісні роки впали. | *Нашего времени, относящийся к настоящему (нашему) времени, настоящий, современный нам* – нашого часу (наших часів); сьогочасний; наших днів; сьогоденний. [Сьогоденні наші справи. М. Рильський.] | *На это требуется много времени* – на це треба багато часу; це потребує (вимагає) багато часу; це відбере (забере) багато часу. | *Неблагоприятное время* – недобрий (лихий) час; недобра (лиха, тяжка, нещаслива, злигодня) година; лихоліття *(давн.* лихівщина); знегода (знегіддя). [Я хочу попрохать, щоб хто мене сховав На сей недобрий час. Глібов. При добрій годині всі куми й побратими, а при лихій годині немає й родини. *Н. п.*] | *Не в наше время* – не за наших часів; не за нас; не за нашої пам'яті. [Це не за нас стало, не за нас і перестане. *Пр.*] | *Не в своё время, не вовремя* – не в час; невчасно; не свого часу (не в свій час); не в пору. [Не в час прийшла вона. Воронько. Гарні гості, та не в пору. *Пр.*] | *Не ко времени* – не під (не в) пору; невчасно; не в слушну хвилину; не слушної пори. | *Некоторое время* – який(сь) (деякий) час; *(зрідка)* котрийсь час; яка(сь) часина; скількись (кілька) часу; *(зрідка)* час-година. | *Нет времени у кого* – не має часу хто; немає часу кому, у кого; не має коли хто; нема коли (ніколи) кому; ніколиться кому; *(образн.)* ніколи вже по опеньки ходити; нема коли (ніколи) (й) угору глянути. | *Не те времена* – не ті часи; не та доба; *(образн.)* не тим вітром повіяло. [Тепер уже не тим вітром повіяло. Франко.] | *Не хватает, не достает времени* – не стає (не вистачає) часу; *(розм.)* ніколиться. [От раз тому багачеві заніколилось, а саме була сінна косовиця… Казка.] | *Новые времена* – нові часи; нова доба; *(образн.)* новий вітер повіяв. | *Обеденное время* – обідня година (пора, доба); обідній час; обід(и). [Я лежу на зеленій землі В час обідній, у пору спочинку. Мушник.] | *Около того времени* – близько того часу. | *Отсутствие свободного времени, недосуг* – брак [вільного] часу. | *Первое время, в первое время* – на початку (спочатку); перший час (за перших часів); попервах. [Важко буде перший час.

Копиленко.] | *По временам, временами* – часами (часом); порою; коли-не-коли; десь-колись; інколи. [Часом з квасом, порою з водою. *Пр.*] | *По нынешним временам, по настоящему времени* – [Як] на теперішній час; [як] на теперішні часи. | *По теперешним временам* – як на тепер; як на ці (теперішні часи). | *Потеря времени* – трата часу; перевід (переводження) часу; марнування (гаяння) часу. | *Потерять время* – згубити (змарнувати, згаяти, стратити, перевести) час. | *Праздно время проводить, провести* – переводити, перевести час; гуляти, згуляти; гулі справляти; байдикувати. [Й минуточки не згуля. Тесленко. Вже третю неділю Юхим отак байдикує у лузі. Ле.] | *Прежде, раньше времени* – передчасно (завчасно, завчасу); до часу (без часу); без пори. | *Приходит, придёт, пришло время* – настає, настане, настав (надходить, надійде, надійшов, приходить, прийде, прийшов) час; настає, настане, настала (надходить, надійде, надійшла, приходить, прийде, прийшла) година; година впаде, впала. [У людини, як і в птаха, настає в житті такий час, коли в неї міцніють крила. Козаченко. От тепер година впала, щоб лягти в труну соснову… *Тимченко, перекл. «Калевали».*] | *Прошедшее время* – минулий час; минулість; той (ген той) час. | *Раннее, утреннее время* – зарання; заранок (позаранок). [Півень співа поки з зарання, а далі спить. Номис.] | *Самое время* – саме час. [Саме час обідати. *З нар. уст.*] | *С давнего времени* – віддавна (здавна, спозадавна, спрадавна); з давніх (з прадавніх) часів; з давньої давнини (з давнього-давна, з давніх-давен). [Був собі дід та баба. З давнього-давна, у гаї над ставом, Удвох собі на хуторі жили… Шевченко.] | *С какого времени* – відколи; з якого часу. | *Сколько времени?* – котра година? | *С недавнего времени* – з недавнього часу; знедавна (віднедавна). | *С незапамятных времен* – від (з) найдавніших (від непам'ятних) часів; з(поза) давнього-давна (з давніх-давен); споконвіку (споконвічно); з вік-віку (з-перед віку, з правіку, від віку-правіку). [Живі картини з позадавнього-давна виступали в дитячій голові… Мирний.] | *С некоторого времени* – з якогось (від якогось, від котрогось) часу. | *Со временем* – згодом; з часом. [В пастушім народилось курені І згодом виросло дівчатко гоже. Мисик.] | *Со времени революции* – від часів (від часу, з часів) революції. | *Спустя долгое время* – по довгому часі; довгий час пізніше (по тому, після того). | *Спустя некоторое время* – [Трохи] згодом (трохи згодивши); згодня; перегодом (перегодя [якийсь час]); нев(за)довзі; не(за)бавом (незабавно, незабавки); незабаром *(зрідка* невзабарі); по якімсь (по недовгім, по малім) часі; за якийсь час *(зрідка* за якимсь часом, за недовгим, за малим часом, по часі); по якійсь (по недовгій, по малій) годині; за якусь (за недовгу, за малу) годину; *(зрідка)* далі-подалі; туди далі. [Коли, трохи згодом, на шляху щось закуріло… зателенькав голосний дзвінок. Мирний. Якось перегодом вже читали ми книжку. *Сл. Ум.* За малу годину вже й з кондуктором вертається. Грінченко. Винен був гроші і ке відпав, а далі-подалі віддав. *Сл. Гр.*] | *Старые времена* – старі часи; давнина; старовина (старосвітчина). [Люди-то хоч і кажуть, що у старовину було лучче житти — ні, не вір, моя дитино… Мордовець.] | *С течением времени* – з бігом (з плином) часу; з часом; згодом; дедалі. [Любити мене ви зразу не зможете, але шанувати хіба буде трудно? А з часом, може, і полюбите? Гжицький.] | *С того времени как…* – відколи; відтоді як…; з того часу як (коли) …; з тієї пори як (коли)… | *С того времени, с тех пор* – з (від) того часу (з тих часів); з тієї пори; відтоді. [З тих часів не міг я тут бувати. Шпорта.] | *С этого времени, отныне* – відтепер (віднині); з цього (від цього) часу. | *Тем временем* – тим часом; поки що. [А тим часом підкотили Оттакого кавуна! Тичина. Я піду по бригадира, а ти поки що збери ланку. *З нар. уст.*] | *Теперешнее время* – теперішній час (теперішні часи); теперішність; сьогочасність; сучасність. | *Терять, потерять, тратить, потратить время [попусту]* – марнувати, змарнувати (гайнувати, згайнувати, бавити, збавити) час; [дурно, дармо, даремно, марне] гаяти, згаяти, прогаяти (тратити, стратити, марнувати, змарнувати, губити, згубити) час; за дурницю гаяти, згаяти, загаяти час; [марно] зводити, звести (переводити, перевести) час. [Навіщо ж марнувати дурно час На сі розмови і тяжкі й даремні? Українка. Не до ладу людям… час зводити. Кониський.] | *Того времени, относящийся к тому времени (к тем временам)* – тогочасний; тодішній; того часу (тих часів); *(іноді)* тоговіковий. | *Трата времени* – гайнування (трата, втрата, перевід) часу; гайка; бавлення. [Яке там бавлення, як постояв з чоловіком хвилини зо дві. *Сл. Гр.*] | *Требующий, отнимающий много времени* – (*проработу тощо)* Забарний; загайний; *(лок.)* забавний (бавний). [Малі миски робити — то забарна робота; великі краще. *Сл. Гр.*] | *Тяжёлое, плохое время* – лиха (важка, зла) година; лихі (важкі, злі) часи; злигодні (злі години); сутужний час; лихоліття. [Розказали кобзарі нам Про війни і чвари, Про тяжке лихоліття, про лютії кари. Шевченко. Скрізь лихо товчеться, а там таки справжнє лихоліття-голод! Коцюбинський.] | *Убивать, убить время* – губити, загубити, згубити час; гаяти, згаяти, загаяти, прогаяти час. [Читаємо так собі, з нудьги, — виправдувались люди,

— аби чим час загаяти. Васильченко.] | *Указанное время* – указаний (зазначений) час. | *Улучить время* – знайти (вибрати) час (часу); добрати час (часу); вигадати (виголити) годину. | *У него (у нее...) не было времени* – він (вона...) не мав (не мала...) часу; він (вона...) не мав (не мала...) коли; йому (їй...) не було коли; йому (їй...) ніколи було; йому (їй...) ніколилося. | *Через некоторое время* – з часом; згодом; через який(сь) час; за якимсь часом; через скільки часу; трохи згодом. [Чого се ти до нас прийшла? — питає через скільки там часу. Мирний.] | *Это было не в моё (не в наше...) время* – це ще не за мене (не за нас.) було; не за моїх (не за наших...) часів це [те] діялось; не в мої (не в наші...) часи це (те) діялось; *(іноді лок.)* не за мого (не за нашого...) уряду. | *Это займёт, потребует много времени* – це багато візьме (відбере, забере) часу; на це багато піде часу.

Вровень | *Вровень с краями* – ущерть; по [самі] вінця.

Вроде | *Вроде как (разг.)* – ніби як; [не] наче; немов(би); такий, як. | *Вроде кого, чего* – подібний до кого, чого; як [от] хто, що; на зразок (на взір) кого, чого. | *Нечто вроде ошибки* – наче якась помилка; щось ніби як помилка; щось подібне до помилки. | *Нечто вроде чего* – щось ніби що; щось подібне до чого; щось на зразок (на взір, на кшталт) чого; наче як що.

Врозь | *Вместе тесно, а врозь скучно* – доки не поберуться — люблятья, а як поберуться, то чубляться (то судяться). *Пр.* Як не бачу своїх — кортить до них, а як живу в них — то краще без них. *Пр.* Як не бачу — душа мре, а побачу — з душі пре. *Пр.* | *Врозь (жить)* – нарізно (порізно, різно) жити. | *Дело врозь* – справа (діло) не ладиться (не налагоджується); діло не йде на добре (на лад); не йдеться. | *Дружба врозь* – дружба не ладиться (не налагоджується, розлагоджується, не йде на добре, на лад); не дружиться кому. | *Дружба дружбой, а табачок врозь* – брат мій, а хліб їж свій. *Пр.* Свій не свій, а в горох не лізь. *Пр.* Сват не сват, а мого не руш нічого. *Пр.* Брат братом, сват сватом — а гроші не рідня. *Пр.* Хоч ми собі брати, але наші кишені не сестри. *Пр.*

Вряд | *Вряд ли* – навряд [чи]; навряд щоб; ледве чи *(зрідка* ледве); ледве щоб; *(іноді розм.)* навдак(у) (навдаку чи).

Всадить | *Всадить деньги во что (перен. устар.)* – угатити (усадити, утелющити) гроші в що. | *Всадить нож в спину (прям. перен.)* – устромити (застромити, затопити, загнати, увігнати, угородити) ножа (ніж) у спину. [Та підбіг ззаду підлий панський холоп і загнав Шилові ножа в спину. Довженко.] | *Всадить себе пулю в лоб* – загнати (увігнати) собі кулю в лоб (у лоба, у голову).

Всего | *Всего лишь, только – Див. весь.* | *Всего-навсего (разг.) – Див. весь.* | *Всего ничего (разг.)* – дуже (вельми, аж надто, аж геть, геть-то) мало; майже (сливе) нічого (нічогісінько). | *Всего-то* – усього; усього тільки (лише). | *Всего хорошего! (разг.) – Див. весь.* | *Ну, всего (разг.)* – ну, на все [добре]!; ну, щасливо! | *Прежде всего* – найперше; насамперед; передусім; передніше за все; перш(е) за все. [Треба сердитись передніше за все на самого себе. Н.-Левицький.] | *Только и всего! (разг.) – Див. весь.* | *Только и всего?* – оце й усе?; та й усе?; та й годі?

Вселиться | *Страх вселился в сердца людей* – страх пойняв [серця] людей.

Всемерно | *Всемерно содействовать чему* – щомога (якомога) сприяти, допомагати чому; усяким способом (усякими способами, усякими засобами, усіма способами, усіма засобами, всіляко) сприяти, допомагати чому.

Всеоружие | *Во всеоружии* – при повній зброї; у всеозброєнні.

Всерьёз | *Принимать всерьёз* – брати за правду; сприймати серйозно (як правду).

Всеуслышание | *Во всеуслышание (книжн.)* – голосно; на повний голос (повним голосом); на (в)весь окіл; щоб усі (по)чули; при(все)людно; принародно.

Всё | *[А] всё-таки* – [А] таки; [а] проте; [а] втім; [а] все ж; [а] все-таки. [Проте Берник цього разу обійшовся зі мною несподівано. Муратов.] | *Всё-всё* – усе чисто; усе дочиста; геть усе. | *Всё в совокупности; всё вместе взятое* – усе гуртом; усе разом; усе загалом; усе разом узяте. | *Всё выше и выше* – дедалі (щораз, чимраз) вище; усе вище й вище; *(як прикм.)* дедалі (щораз, чимраз) вищий; усе вищий і вищий. | *Всё же, всё ж* – все-таки; проте; таки. [І все-таки не він, а ми перемогли час, Лідо! Кочерга.] | *Всё и вся* – геть (чисто) усе; усе й уся. | *Всё или ничего* – усе або нічого; або (хоч) пан, або (хоч) пропав. *Пр.* Або (з)добути, або дома не бути. *Пр.* | *Всё обстоит благополучно* – усе гаразд; усе добре. [Бачу, що ти веселий — мабуть, усе гаразд? Вовчок.] | *Его всё нет* – його все [ще] нема(є); його нема та й нема. [Пропав Стьопка, як у воду впав... Нема та й нема, та й по сей день нема! Мирний.] | *Ему (ей...) всё ни по чём* – він (вона...) на все байдуже; йому (їй...) все байдуже; він (вона...) ні за що (ні на що) не дбає; йому (їй...) все дарма; йому (їй...) ані гадки; він (вона...) ані гадки (і гадки не має); йому (їй...) все дурниця (все за іграшку). [Його лають, а

він ані гадки. *Сл. Гр.*] | *И всё тут (разг.)* – та й годі; та й край; та й решта; та й уже. [Ми вас не хочемо знати, та й годі! Франко.] | *При всём том* – попри все те; з усім тим.

Вскидывать | *Вскидывать, вскинуть глаза, глазами на кого, на что (разг.)* – скидати, скинути очима (оком) на кого, на що; зиркати, зиркнути на кого, на що. [Став він той білет прочитувати, а сам усе на неї очима скидує та щось собі шепче… Мордовець.] | *Вскидывать, вскинуть голову, головой* – швидко підводити, підвести голову; закидати, закинути голову.

Вскипать | *Вскипеть гневом (разг.)* – запалати (запаленіти, скипіти) гнівом; розлютуватися. [Так запаленіє, що й через три дні до мене не заговорить. Воробкевич.]

Всклокоченный | *Всклокоченная голова* – скуйовджена (розкошлана, розкудлана, кустрата) голова; *(розм.)* кучма; кудла; кустра (куштра); *(іноді нар.)* кучма на голові. [Він зо зла вп'явся руками в свою нечесану куштру. Мирний.] | *Человек со всклокоченной головой (лохмач)* – кучмій; кудлань (кудлай, кудлач); патлань (патлач). [Якого ще дідька цьому патланю треба!? Стельмах.]

Всклочка | *Задать всклочку кому, всклочить кого* – нам'яти чуба кому; за чуба натягти кого; скубки (клочки, кучми, матланки, почубеньків) дати кому; відчубити (почубити) кого.

Вскочить | *Вскочил как встрёпанный (ошпаренный)* – скочив як о(б)шпарений. | *Вскочила шишка* – набігла ґуля; набіг синяк. | *Вскочить с места, вскочить на ноги* – Схопитися з місця; зірватися на [рівні] ноги.

Вскружиться | *Голова вскружилась (от похвалы)* – голова запаморочилася (закрутилася).

Вскружить | *Вскружить голову кому (разг.)* – замарити (завернути, завертіти, закружити, закрутити) голову кому; запаморочити (заморочити, затуманити) голову кому. [То така дівка, що хоч кому голову замарить. *З нар. уст.*]

Вскрывать | *Вскрывать, вскрыть карту, козыря* – перевертати, перевернути карту; світити (висвічувати), висвітити козиря (світку). | *Вскрывать, вскрыть письмо* – розкривати, розкрити (розпечатувати, розпечатати, розрізувати, розрізати) лист (листа).

Вскрыться | *Нарыв вскрылся* – нарив (пухир) прорвав (прорвало). | *Река вскрылась* – річка скресла (рушила, пішла); крига скресла; кригу проломало (зламало); крига тріснула (рушила, пішла); лід скреснув (рушив, пішов). [Рушила крига. Гончар. Весною вона [річка Тамань] скресає… Тютюнник.]

Вследствие | *Вследствие того, что…* – через те, що…; унаслідок того, що…; з тієї причини, що… | *Вследствие чего* – через те; унаслідок того; а тому; з тієї причини.

Вслед | *Идти, ехать… вслед (следом) за кем* – іти, їхати… услід (слідом, слідком) за ким; [слідком] слідувати (слідкувати) за ким; *(давн.)* у тропі йти, їхати… за ким; іти, їхати… за ким.

Вслепую | *Вслепую брать что* – брати наосліп що; *(образн.)* купувати кота в мішку. | *Действовать, играть вслепую* – діяти (чинити), грати наосліп; діяти (чинити), грати навмання (на щастя, на дасть-бі(г)).

Вслушиваться | *Вслушиваться внимательно во что* – уважно дослухатися до чого; *(образн.)* наставляти (нахиляти) вухо до чого.

Всмятку | *Сапоги всмятку (разг. шутл.)* – безглуздя (нісенітниця, дурниця, казна-що, не знаю що); *(образн.)* на вербі груші; на осиці кислиці. | *Яйцо всмятку* – рідко (некруто, м'якенько) зварене яйце; рідке (некруте) яйце; молоденьке яйце. [Ні, ти краще звари яєць, бо вони яєчні не дуже-то їстимуть…— радив Пилип. — Тільки гляди, щоб не були круті, а молоденькі… Пчілка.]

Всосать | *Всосать с молоком матери (перен.)* – увіссати (всмоктати) з материнським молоком.

Всплакнуться | *Всплакнулось кому* – поплакав хто; заплакав трохи (заплакнув) хто.

Всплеснуть | *Всплеснуть руками* – сплеснути руками (в долоні); ударити в долоні.

Всплыть | *Всплыть на поверхность, всплыть наружу (перен.)* – спливти (сплинути, виплисти, випливти) наверх (на поверхню); вир(и)нути (зринути, зірнути), вийти на яв (наверх).

Вспомнить | *Вспомнить (помянуть) добрым словом* – згадати (спом'янути, пом'янути, спогадати) незлим (добрим) словом. [І мене в сім'ї великій, В сім'ї вольній, новій, Не забудьте пом'янути Незлим тихим словом. Шевченко.] | *И не вспомнит кого* – ні згаду, ні спогаду; і гадки не має про кого, про що.

Вспомянуть | *Кто старое вспомянет (помянет), тому глаз вон* – хто старе поминає, той щастя не має. *Пр.* Хто давнє пом'яне, той лиха не мине. *Пр.* Що було, то було. *Пр.*

Вспотеть | *Вспотеть от работы, изнуриться* – спітніти (упріти, угрітися, вмокріти) від

роботи; нагріти чуба (чуприну, лоба), роблячи що. [Нагрів я чуба, поки постягав мішки на віз. *Сл. Гр.*]

Вспрыскивать | *Вспрыскивать, вспрыснуть обновку, сделку (перен. шутл.)* – покропити (запити) обнову, оборудку; запивати, запити могорич. [Ну, хвалити Бога, збув її (шкапину) та й ідемо з кумом запивати могорич. Стельмах.]

Вспылить | *Вспылив* – зопалу. [Пробачай, що я нагримав зопалу. Українка.] | *Он вспылил* – він запалився (він спалився, його спалило); він скипів (спалахнув, спахнув, загорівся); він закипів гнівом; він у пасію впав; *(образн.)* він у вогнище вкинувся. [Спаливсь він та до мене з кулаками. *Сл. Гр.* Як коли загориться, то й хата мала. Барвінок.]

Вспыльчивый | *Вспыльчивый человек* – запальний (гарячий) чоловік; запальна (гаряча) людина; *(розм. фам.)* вишкварка. [Це така вишкварка, що краще не чіпай його. *Сл. Гр.*]

Вспыхивать | *Вспыхнула, вспыхнет война, забастовка, вспыхнуло, вспыхнет восстание…* – вибухнула, вибухне війна, вибухнув, вибухне страйк, вибухнуло, вибухне повстання…

Вспять | *Обратить (врага) вспять (устар. книжн.)* – погнати (відігнати, прогнати) (ворога).

Вставать | *Буря встаёт, встала* – схоплюється, схопилася (зривається, зірвалася, знімається, знялася) буря (шуря-буря); буриться, забурилося, шурубуриться, зашурубурилося. [Раз якось хмара наступила, Схопилась буря і зломила деревце бідне з корінцем. Глібов. Хмариться, буриться, — дощ буде. *Сл. Гр.*] | *Вопрос встаёт во весь рост* – питання стає на всю широчінь. | *Вставать, встать грудью за кого, за что (книжн.)* – ставити, стояти, стати стіною (муром) за кого, за що; мужньо боронити (захищати, обставати) кого, що. | *Вставать, встать дыбом* – ставати, стати диба (дибом, дибки, дуба, дубом, сторч, сторчака, догори). [Як скочить Лев — аж диба стала грива… Глібов. Коли почує пан, то я певен — чуприна стане догори. Тобілевич.] | *Вставать, встать на дыбы (перен.)* – ставати, стати (*про багатьох* поставити) дибки (на диби, сторчака, *іноді* руба, навспинячки, зниж. гопки). [А ще й дибки проти нас стають вони! Грінченко. Він наче і з добрим серцем до мене, а проти його — навспинячки. Мирний.] | *Вставать, встать на зашиту кого* – ставати, стати (поставати, постати) до оборони (на оборону, на захист, *зах.* в обороні) кого, чого; обставати, обстати за ким, за чим, за кого, за що; уступатися, уступитися за кого, за що. [А Дутка обстав за жінкою і сказав там якесь слово Савці. Савка на те візьми та й гоп Дутку в лице. Маковей.] | *Вставать, встать на колени* – ставати, стати (*про багатьох* поставати) на коліна (навколішки, навколюшки, навколінки, навколінці); *(зах.)* уклякати, клякнути, уклякнути (*про багатьох* повклякати) [на коліна]. [Уклякла на обидва коліна на мокру од крові землю. Коцюбинський.] | *Вставать, встать на ноги (перен.)* – ставати, стати на ноги, спинатися, зіп’ястися на ноги; зводитися, звестися (здійматися, зніматися, знятися) [на ноги]. [Нехай твій рідний край плямований не буде, нехай тобі щастить, де ти на ноги знявся… *П. Куліш, перекл. з Байрона.*] | *Вставать, встать на путь чего* – ставати, стати на шлях чого; іти, піти шляхом чого. | *Вставать, встать поперёк дороги (перен.)* – заступати, заступити шлях (дорогу, стежку) кому; ставати, стати (в)поперек шляху (дороги); ставати, стати на перешкоді (на дорозі); ставати, стати притичиною кому. [А тяжкії воріженьки заступили доріженьки. *Н. п.*] | *Вставать, встать против кого* – (в)ставати, (в)стати на кого; повставати, повстати проти кого, на кого; підніматися, піднятися на кого. [Нездужаєш чи боїшся На ворога стати? Шевченко.] | *Вставать, встать с места* – уставати, устати (підводитися, підвестися, *про багатьох* повставати, попідводитися) [з місця]; підводитися, підвестися (зводитися, звестися, зніматися, знятися, ставати, стати) на [рівні] ноги. [Вона… підвівшись, кладе свою руку на плече хлопчикові. Багмут.] | *Вставать, встать с трудом* – насилу (ледве) уставати, устати (підводитися, підвестися, *про багатьох* повставати, попідводитися); зволікатися, зволіктися. [Ледве встала, поклонилась, Вийшла мовчки з хати. Шевченко. Довго спав на сіні в клуні, аж надвечір зволікся… *Сл. Гр.*] | *Встал да пошёл, так и вотчина со мной* – куди пішов Лесь, то все весь. *Пр.* Куди піде Лесь, то всюди увесь. *Пр.* Голий підперезався та й зовсім зібрався. *Пр.* | *Встанешь пораньше, так уйдёшь подальше* – хто рано підводиться, за тим діло водиться. *Пр.* Щоб лиха не знати, треба не багато спати. *Пр.* Хто бажа багацько знати, треба мало спати. *Пр.* Хто пізно ходить, той сам собі шкодить. *Пр.* | *Встать в позу* – стати в позу. | *Встать на защиту Родины* – стати на оборону (до оборони, на захист) Батьківщини. | *Встать на учёт* – узятися на облік. | *Встать на чьё-либо место* – заступити кого, чиє місце; стати на чиє місце. | *Встать поспешно, схватиться, сорваться* – схопитися (підхопитися) [з місця]; зірватися з місця; зірватися (схопитися) на [рівні] ноги *(про богат.* посхоплюватися, позриватися). [Але в ту ж мить Надія схопилась… Завгородній. Юрко зривається з місця і біжить стежкою до

Ілька на городи. Козланюк.] | *Встать с левой ноги* – уставати, устати лівою ногою (на ліву ногу). | *Ему больше не встать* – йому вже (вдруге, більш) не встати; він не встане вже. | *Кто рано встаёт, того удача ждёт* – хто не довго спить, тому щастить. *Пр.* Хто рано встає — у того й є. *Пр.* Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють. *Пр.* Що рано, то не погано. *Пр.*

Вставлять | *Вставлять, вставить дно во что* – днити, заднити (*про багатьох* позадинати) що. [Бондар позадинав барильця. *Сл. Гр.*] | *Вставлять, вставить слово, словцо* – укидати, укинути (докидати, докинути, додавати, додати, вставлять, вставити) слово, слівце; упадати, упасти в слово (в річ) кому; *(образн.)* пришву пришивати, пришити. [А молоденькі панночки раді, що й їм вільно пришити свою пришву до розмови, навперейми почали згадувати та декламувати уривочки з декадентських віршів… Дніпрова Чайка.] | *Вставлять, вставить стекло оконное* – склити, засклити вікно; *(про багатьох)* посклити вікна. | *Вставлять палки в колёса (разг.)* – уставляти (кидати) палиці в колеса; ложку з рота вибивати.

Встрёпка | *Задать встрёпку кому* – прочухана (прочуханки, перегону, *(лок.)*тіпачки) дати кому. [Дамо тобі доброї тіпачки. *Сл. Гр.*]

Встречаться | *Встретиться случайно* – зустрітися випадково (випадком, *іноді* нагодою); здибатися. [Повертаючись до своїх, Хома здибався в темряві з Маковеєм. Гончар.] | *Встречаться с затруднениями, препятствиями…* – (зу)стрічатися з труднощами, перешкодами (перепонами)…; наражатися на труднощі, на перешкоди…; стрівать труднощі, перешкоди (перепони)… кого. | *Они встретились глазами* – вони ззирнулися (зглянулися); очі їхні ззирнулися (зглянулися); їхні очі зглянулися із (між) собою; вони (зу)стрілися очима; їхні очі зустрілися. [І дві пароньки найщасливіших очей ізглянулися із собою. Вовчок.] | *Такие явления встречаются* – такі явища трапляються (подивуються).

Встречать | *Встречать с распростёртыми объятиями* – (зу)стрічати (стрівати) з розкритими обіймами; [зустрічати (вітати) з радістю (радісно, радо). [Орину завжди радо в Захаровій сім'ї стрічали… Гордієнко.] | *Встречать с хлебом-солью* – вітати хлібом-сіллю; зустрічати (зустрівати) з хлібом-сіллю.

Встреча | *Встреча условленная (свидание)* – побачення (стрівання). | *При встрече с кем* – зустрівши кого; зустрівшись із ким; зустрічаючи кого; при зустрічі з ким. | *При первой встрече* – з першої зустрічі (з першою зустріччю); у першу зустріч; при першій зустрічі.

Встречный | *Встречный ветер* – супротивний вітер. | *Встречный и поперечный (разг.)* – кожний (кожен) стрічний; хто трапиться; абихто. [Полюби мене в чорній, а в білій полюбить і абихто. *Пр.*] | *Первый встречный (попавшийся)* – перший-ліпший; перший стрічний. [Тепер учених жінок дуже ще мало і вони не виходять за першого-ліпшого. Ярошинська.]

Встряска | *Задать встряску кому – (те саме, що) Задать встрёпку кому. Див. встрёпка.*

Встряхнуть | *Встряхнуть головой* – мотнути (струснути) головою.

Вступаться | *Вступаться, вступиться за кого, за что* – заступитися, заступатися за кого, за що; оступатися, оступитися за кого, за що, за ким, за чим; обставати, обстати за ким, за чим, за кого, за що. [Бідний дядько Панас! Вони за всіма оступаються, а всі проти них! Тобілевич.]

Вступать | *Вступать, вступить, идти, пойти в бой – Див. бой.* | *Вступать, вступить в брак, сочетаться браком с кем – Див. брак.* | *Вступать, вступить в борьбу с кем – Див. борьба.* | *Вступать, вступить в должность* – заступати, заступити [на] посаду, ким; обіймати, обняти посаду; ставати, стати (вступати, вступити) на посаду. [Тільки старостою заступив, а ти вже мене й старшиною робиш. *Сл. Гр.*] | *Вступать, вступить в дружеские, приятельские, товарищеские, фамильярные отношения с кем* – заходити, зайти в приязнь з ким; заприязнюватись, заприязнитися з ким; подружитися *(про жінок* заподругувати); поєднатися; заприятелювати; затоваришувати (потоваришувати, *давн.* засябрувати); запанібрататися. […Вона бездоганно правила своє шкільне діло, але ніколи ні з ким не заходила у приязнь. Дніпрова Чайка. Вони ще дужче затоваришували. Мирний.] | *Вступать, вступить в перебранку (разг.)* – удаватися, удатися у лайку (у сварку, в пересварку); лаятися, полаятися; сваритися, посваритися, ставати, стати до сварки. [Не вдавайсь у сварку, бо будеш битий. *Сл. Гр.*] | *Вступать, вступить в переговоры* – (роз)починати, (роз)почати переговори (перемови); ставати, стати до переговорів (до перемов). | *Вступать, вступить в права* – уступати, уступити (увіходити, увійти) в права. | *Вступать, вступить в пререкания с кем* – заходити, зайти (удаватися, удатися) в суперечки, засперечатися з ким. [Не будемо в суперечку заходити, бо я і так нагризся з тобою за ці часи! Тобілевич.] | *Вступать, вступить в разговор с кем* – заводити, завести розмову з ким; заходити, зайти у розмову (в балачки, в бесіду, в речі) з

ким; ставати, стати до розмови з ким; (роз)починати, (роз)почати (зачинати, зачати) розмову з ким; у розмову вдаватися, вдатися (даватися, датися) з ким; розбалакуватися, розбалакатися (розмовитися, розгомонітися) з ким; уступатись, уступити до розмови з ким; стати на речах з ким. [В розмову вона не заходила. Вовчок. Він сподівався, що Порадюк дасться з ними у розмову… Чендей.] | *Вступать, вступить в родство* – ріднитися, поріднитися (родичатися, породичатися). [Ми хазяїни, як і були, а Хома старець! Нема рації нам ріднитись з ним. Тобілевич.] | *Вступать, вступить в связь с кем* – уступати, уступити в зв'язок з ким; *(згруб. неприхильно)* злигуватися, злигатися (полигатися) з ким. | *Вступать, вступить в силу (в действие)* – набирати, набрати сили (чинності). | *Вступать, вступить в соглашение с кем* – ставати, стати до угоди з ким; погоджуватися, погодитися з ким. [Погодились брати хуру, та підвід нема. *Сл. Гр.*] | *Вступать, вступить в союз с кем* – уступати, уступити (увіходити, увійти) в союз (у спілку) з ким; приставати, пристати до спілки з ким. | *Вступать, вступить в спор, заспорить* – заходити, зайти в суперечку; сперечатися, засперечатися *(докон. також* заспоритися); на суперечки йти, піти; зчеплятися, зчепитися. [З дурнем зчепитися — дурнем зробитися. *Пр.*] | *Вступать, вступить на престол (книжн.)* – ставати, стати на троні (на царство); сідати, сісти на престолі (на троні); обняти трон; зацарювати; закоролювати. [Він трон обняв за юних літ… *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Вступать, вступить на путь* – (в)ступати, (в)ступити (ставати, стати) на цілях (на путь, на стежку); іти, піти шляхом чого. [На добру стежку вступив я, піду й далі по ній… Коцюбинський.] | *Вступать в тяжбу* – позиватися. | *Вступить в любовную связь* – зазнатися з ким; зав'язати любовні взаємини (стосунки); кохатися (любитися). [Зазнався з молодичкою. П. Куліш.]

Вступление | *По вступлении в должность* – ставши (вступивши) на посаду; обнявши (прийнявши) посаду.

Всходить | *Взойдёт солнце и к нам во двор; взойдёт солнце и над нашими воротами* – загляне сонце і в наше віконце. *Пр.* І в наше віконце загляне (засяє, засвітить) сонце. *Пр.* Колись і перед моїм вікном сонечко зійде. *Пр.* Іще й на моїх воротях сонце засяє. *Пр.* Колись і перед моїми (нашими) ворітьми сонечко зійде. *Пр.* Колись і на нас сонечко гляне. *Пр.* Діждемо пори, що і ми вилізем з нори. *Пр.* Діждусь і я тії години, що будуть по шагу дині. *Пр.* | *Когда песок на камне взойдёт* – як на долоні волосся проросте (виросте). *Пр.* Як на камені пшениця вродить. *Пр.* Як сова світ уздрить. *Пр.* Як свиня на небо гляне. *Пр.* Як у курки зуби виростуть. *Пр.* Як п'явка крикне. *Пр.* Як дві неділі разом зійдуться. *Пр.* Як виросте трава на помості. *Пр.*

Всходы | *Покрываться, покрыться всходами* – урунюватися, урунитися. [От побачите, що до перших приморозків ще так вруниться, як того треба. *Сл. Гр.*] | *Покрытый зелёными всходами* – зеленорунний; зарунений.

Всыпать | *Всыпать кому (разг.)* – усипати (учистити) кому; дати прочухана (прочуханки) кому; відшмагати кого.

Всякий | *Без всяких неприятностей* – без жодної прикрості. | *Без всякого* – без ніякого (без ніяких); без усякого (без усяких); без жодного. | *Без всякого сомнения* – поза всяким (будь-яким) сумнівом; поза всякими (будь-якими) сумнівами. | *Во всякое время – Див. время.* | *Во всяком случае* – у всякому (в кожному) разі; хоч як; *(книжн.)* за всяких (за будь-яких) обставин. [У всякому разі не була подібною до тієї жінки, якою він часто уявляв її. Тарновський. Хоч як, я у вас буду. *Сл. Ум.*] | *Во всякую минуту* – щохвилини; кожної хвилини; (у) кожну хвилину. | *Всякая всячина (разг.)* – усяка (різна) всячина; різні різнощі; мішанина з усього. | *Всякий день, всякий час…* – щодень (щодня, щоднини), щогодина (щогодини)…; кожної днини, кожної години… [Опріч горілки він схотів пива — і щодня давали пива. Коцюбинський.] | *Всякий правду хвалит, да не всякий знает* – усяк правду хвалить, та не всяк знає. *Пр.* Усяк правду знає, та не всяк за неї дбає. *Пр.* Усяк про правду трубить, а не всяк ту правду любить. *Пр.* | *Всякий раз* – щораз(у); кожного разу. | *Всякий раз как…* – щораз(у), як (коли)…; кожного разу, як (коли)… [Розкаже, як шукала його по сибірських госпіталях, як бігала щоразу вниз, коли прибувала з фронту нова партія. Гончар.] | *Всякими средствами, способами* – усяким способом; усіма способами (засобами). | *Всякого рода* – усілякі (усякі); різні; усякий різний (усякі різні). | *Всякому овощу (плоду) своё время* – усякий овоч має свій час. *Пр.* Усякому овочеві свій час. *Пр.* На все свій (є) час. *Пр.* Порою сіно косять. *Пр.* Минуло літо — не ходи в луг по калину. *Пр.* Не тепер по гриби ходити: восени, як будуть родити. *Пр.* Кусає комар до пори. *Пр.* Тоді дери луб'я, як дереться. *Пр.* | *Всякому свой талан (своя судьба)* – у кожного (у всякого) своя доля (свій талан). *Пр.* Не всім однакова доля. *Пр.* Кому добре, а кому зле. *Пр.* Не всім однако дано: одному ситце, другому решітце. *Пр.* Хто плаче, а хто скаче. *Пр.* Одному на

трісочці прядеться, а другому й веретінце не хоче. *Пр.* | *На всякий случай* – про (на) всяк(ий) випадок. [А заробите яку копійку, зложите докупи, от і гріш буде про всякий випадок… Коцюбинський.] | *Решительно всякий* – геть усякий; кожнісінький. [Вона на кожнісінького хлопця оком накидає. З пар. уст.] | *Это всякий сделает* – це кожне (кожен, кожний, усяке, усякий) зробить; *(жарт.)* так і дурень каші наварить.

Всяко | *Всяко бывает* – усяк(о) (усякого, різно, усього) буває (трапляється); усячина буває; *(образн.)* Часом з квасом, порою з водою. *Пр.* Іноді густо та пусто, а іноді рідко та мітко. *Пр.* Як коли — густо, а коли й пусто. *Пр.* Раз (часом) густо, а раз (часом) пусто. *Пр.* І в погоду часом грім ударить. *Пр.*

Всяк | *Всяк господин в своём доме* – у своєму добрі всяк хазяїн. *Пр.* На своїм коні як хочеш їдеш. *Пр.* У своїм болоті й жаба співає. *Пр.* У своїм гнізді і ворона яструбові очі виклює. *Пр.* Чия хата, того й правда. *Пр.* У своїй хаті своя правда. *Шевченко.* | *Всяк кулик своё болото хвалит* – кожний кулик своє болото хвалить. *Пр.* Усякий кулик до свого болота звик. *Пр.* Кожний кулик у своєму болоті велик. *Пр.* Кожна лисиця свій хвостик хвалить. *Пр.* Кожна птаха своє гніздо хвалить. *Пр.* Кожна корова своє теля лиже. *Пр.* Кожна жаба своє болото хвалить. *Пр.* Кому як болото, а мені так як злото. *Пр.* Людям як повітка, а мені як квітка. *Пр.* | *Всяк молодец на свой образец* – кожний (усякий) молодець на свій взірець. *Пр.* Всякий кравець на свій аршин. *Пр.* Кожний дідько в свою дудку грає. *Пр.* Хто як знає, так і тачає. *Пр.* Кожна пташка своєї пісні (свою пісню) співає. *Пр.* Як півень уміє, так і піє. *Пр.* | *Всяк петух на своём пепелище хозяин; на своём пепелище и курица скребёт* – кожний півень на своїм смітнику пан. *Пр.* Усякий півень на своєму смітті гордий. *Пр.* Кожний (усякий) півень смілий на своїм смітті. *Пр.* Кожний пес на своїм смітті гордий. *Пр.* Усяка сосна в своєму бору шумить. *Пр.* | *Всяк по-своему с ума сходит* – усяк(е) по-своєму казиться. *Пр.* Кожен блазень своїм строєм. *Пр.* Хто хоче — сокоче, а хто хоче — кудкудаче. *Пр.* Сніп з бородою, а козак з молодою. *Пр.* Хто до кого, а я до Параски. *Пр.* Хто з ступою, а я з товкачем. *Пр.* У всякого Мусія своя затія. *Пр.* | *Всяк сверчок знай свой шесток* – знай, свине, своє лігво. *Пр.* Знай, козо, своє стійло. *Пр.* Знай, кобило, де брикати. *Пр.* Знай, хто роком старший. *Пр.* Не літай, вороно, в чужії хороми. *Пр.* Як не коваль, то й рук не погань. *Пр.* Свиня в наритниках — так уже й кінь. *Пр.* Коли не пиріг, то й не пирожися. *Пр.* Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайся. *Пр.* Коли ти швець, пильнуй свого копила. *Пр.* | *Всяк своего счастья кузнец* – чоловік своєму щастю коваль. *Пр.* Усяк свого щастя коваль. *Пр.*

Всячески | *Всячески помогать, стараться…* – усіляко (усяк(о), усяково, геть усяко, різно, усякими способами, усяким способом, усіма способами) допомагати, старатися…; на всі лади допомагати, старатися (намагатися)… [Свекруха явно затівала сварку. Але Настя усяк уникала її. Шаповал.]

Вся | *Все и вся (разг. устар.) – Див. весь.* | *Всех и вся (разг. устар.)* – усіх без розбору; геть усіх; геть-чисто всіх; *(книжн.)* усіх і вся. [Він всіх і вся навік скорив Непохибним авторитетом… *Лукаш, перекл. з Гете.*]

Втаптывать | *Втаптывать, втоптать в грязь* – утоптувати, утоптати (затоптувати, затоптати) в болото (в багно); закаляти (обкидати) болотом; упосліджувати, упослідити. [Всі, з ким ти жила досі, закаляють тебе болотом. Коцюбинський. Як угнівається, то знічев'я людину не те що упослідить, а й занапастить навіки. Вовчок.]

Втирание | *Втирание очков* – замилювання очей. | *Втирать, втереть очки кому (разг.)* – замилювати, замилити очі кому; ману пускати, пустити (напускати, напустити, наводити, навести) на кого; ману наводити кому на очі; туману пускати, пустити; туман (полуду) наводити, навести на кого; *(вульг.)* тумана перти, вперти кому; очі запихати, запхати кому; *(образн.)* у постоли взути кого; пришви пришивати, пришити кому. [Вони напускають ману на чоловіка… П. Куліш.]

Втираться | *Втираться, втереться в доверие к кому (перен. разг.)* – залазити, залізти, влізти в душу кому (в довіру до кого); утиратися, утертися в довір'я (в довіру) до кого, в чиє (в чию). [Уміє дехто дуже спритно влізти в душу, видати себе за щось зовсім інше, ніж справді є. Кротевич.]

Втолковывать | *Втолковывать, втолочь в голову кому (разг.) – (те саме, що) Вбивать, вбить в голову кому, что (перен. разг.). Див. вбивать.*

Вторник | *Во вторник* – у вівторок; вівторком. | *Каждый вторник* – щовівторка; кожного вівторка. | *Каждый вторник бывающий* – щовівторковий. | *По вторникам* – вівторками; у вівторки; щовівторка. [У нашім селі кіно буває вівторками. *З нар. уст.*]

Второй | *[Во] второй раз, (в) другой раз, вторично* – другий раз; (за) другим разом; удруге. [Маруся витягла воду з криниці другий раз. Н.-Левицький. Другим разом, кажу, — не пролізете. Тулуб. І вдруге дівчина йому відмовила. Вовчок.] | *Во-вторых* – по друге; (у)

друге. | *Вторая молодость* – друга молодість (другі молодощі). | *Второй по старшинству* – підстарший; *(розм.)* другий по старшині. [Старша сестра коня веде, А підстарша зброю несе. *Н. п.*] | *До второго пришествия* – до другого пришестя; [аж] до судного дня; до судувіку; страшенно довго. | *Из вторых рук (купить, узнать, получить что)* – з другої руки (купити, дізнатися, довідатися, одержати, дістати що). | *Каждый второй день* – кожного другого дня (кожної другої днини); що другий день (що другого дня, що другої днини). [Печеніги нападали на нас мало не що другий день… Опільський.] | *На второй день* – другого дня (другої днини); на другий день. [Другого дня ввечері вертався Хома від пана. Коцюбинський.] | *Отступить, отойти на второй план* – відійти на другий план; поступитися назад; зостатися збоку; відступитися.

Втягиваться | *Втягиваться, втянуться в работу* – утягатися, утягтися у працю (в роботу); призвичаюватися, призвичаїтися до роботи (до праці); обвикати, обвикнути з працею (з роботою).

Втянуться | *Щёки втянулись* – щоки (лиця) позападали(ся) (запали(ся), впали). [Я довго думав, Рустеме, так довго, що лиця в мене запались, наче від посту. Коцюбинський.]

Вулкан | *Жить как на вулкане (разг.)* – жити як на вулкані; сидіти як на порохівні.

Входить | *Без доклада не входить* – не спитавшись, не заходити. | *В одно ухо вошло, в другое вышло* – одним вухом слухає, другим випускає. *Пр.* Те йому вух не береться. *Пр.* Те йому вухами ллється. *Пр.* В одне вухо увійшло, а в друге вийшло. *Пр.* Одним вухом увіходить, а другим сходить. *Пр.* | *Войти в воду* – убрести [у воду]; уступити у воду. | *Войти в ежедневный обиход* – увійти в щоденний ужиток; ужитися. | *Вошедший в быт, обычай* – узвичаєний. | *Входить в мелочи, в подробности* – удаватися (вглядатися) у дрібниці, в подробиці, додивлятися (доглядатися) до дрібниць, до подробиць; розбиратись у дрібницях. | *Входить, войти в азарт* – розпалюватися, розпалятися, розпалитися (запалюватися, запалитися); розогніти; увіходити, увійти в азарт. | *Входить, войти в быт, в жизнь* – у[в]ходити, увійти (*про багатьох докон.* повходити) в побут; уживатися, ужитися; ставати, стати звичайною (звичайнісінькою) річчю; узвичаюватися, узвичаїтися; ставати, стати побутовим явищем (побутом). | *Входить, войти в возраст, лета…* – дійти (*про багатьох* подоходити) до зрілого (літнього) віку; дійти [до] літ. | *Входить, войти в действие, силу (о законе)* – набирати, набрати (набувати, набути) чинності, сили. | *Входить, войти в долги* – робити борги (довги); наробити боргів (довгів); напозиватися (*про багатьох* понапозичатися); довжитися, задовжитися; залазити, залізти (впадати, впасти) в борги (в довги). [Нетяжко в довги впасти, але тяжко з них вилізти. *Пр.*] | *Входить, войти в милость к кому* – підходити, підійти під ласку кому; здобувати, здобути ласку в кого; здобувати, здобутися ласки в кого. [А я тую дрібну ряску Заберу в запаску, Таки свойму козакові Підійду під ласку. *Н. п.*] | *Входить, войти в моду* – увіходити, увійти (*про багатьох* повходити) в моду; ставати, стати модним; на це тепер мода. | *Входить, войти в норму* – ставати, стати нормою (за норму); робитися, зробитися нормою. | *Входить, войти в обычай* – узвичаюватися, узвичаїтися; у(ві)ходити, увійти в звичай; повестися. | *Входить, войти во вкус чего – Див. вкус.* | *Входить, войти в переговоры* – заходити, зайти в переговори (в перемови); розпочинати, (роз)почати переговори (перемови). | *Входить, войти в план* – увіходити, увійти в план, бути заведеним (занесеним, уписаним) у план; бути в плані. | *Входить, войти в положение кого, чьё* – ставати, стати на чиє місце; на місце кого; зглянутися на становище чиє; зглянутися на кого. [Зглянься на мене, бідну. *Сл. Ум.*] | *Входить, войти в пословицу, в поговорку* – ставати, стати (робитися, зробитися) прислів'ям; приказкою. | *Входить, войти в пререкания с кем* – заходити, зайти (вдаватися, вдатися) у суперечки (у перекір) і з ким; заводити, завести суперечку з ким. | *Входить, войти в привычку* – ставати(ся), стати(ся) (робитися, зробитися) звичкою (звичаєм, навичкою). | *Входить, войти в роль* – звикати, звикнути (*про багатьох* позвикати) до [своєї] ролі; призвичаюватися, призвичаїтися до [своєї] ролі; увіходити, увійти в роль. | *Входить, войти в силу (о человеке)* – у силу (в потугу) вбиватися, вбитися (*про багатьох* повбиватися); убиратися, убратися (*про багатьох* повбиратися); набиратися, набратися сили (потуги); употужнитися; *(образн.)* у колодочки (в пір'я, в пера, в пір'ячко, у палки) вбиватися, вбитися, повбиватися. [Я корюся, Поки в силу та в потугу вб'юся. П. Куліш. Юз в кінці повісті далеко не той, що на початку, коли вбивався в колодочки. Кпоччя.] | *Входить, войти в славу* – слави заживати, зажити; убиватися, убитися в славу; набувати, набути слави; уславлятися, уславитися. [Ой не знав козак, ой не знав Супрун, а як славоньки зажити, Гей зібрав військо славне запорізьке Та й пішов він орду бити. *Іст. п.*] | *Входить, войти в соглашение* – поєднуватися, поєднатися; учиняти, учинити згоду; порозуміватися, порозумітися (погоджуватися, погодитися); укладати, укласти, уложити згоду; уступати, уступити в

згоду. [Пани, теє зрозумівши, згоду учинили: Підкинувшись під Умань, Ґонту ізловили… Максимович.] | *Входить, войти в соприкосновение с кем* – стикатися, зіткнутися з ким. | *Входить, войти протискиваясь, протолпиться куда* – усуватися, усунутися куди; протовплюватися, протовплятися, протовпитися (протискуватися, протискатися, протиснутися) куди. [За народом так насилу протовпились до хати. Квітка-Основ'яненко. Крізь натовп хутко протискувалась якась постать. Панч.] | *Входить, войти с представлением* – звертатися, звернутися з поданням (з пропозицією). | *Входить в состав чего* – увіходити до складу (в склад) чого. | *В чужие мысли не войдёшь* – чужої думки не збагнеш (не вгадаєш); Чужа гадка — загадка. *Пр.* Ніхто не знає, що хто гадає. *Пр.* | *Он ни во что не входит* – він ні за (про) що не дбає; він ні до чого не береться; він ні в що (ні до чого) не втручається. | *Это входит в расчёты кого* – це має на увазі хто; на це важить (розраховує) хто.

Вход | *Посторонним лицам вход воспрещается, воспрещён* – стороннім заходити не вільно (заборонено); стороннім (чужим) [людям] увіходити не можна. | *У входа* – коло (біля) входу; на (при) вході; на проході; з приходу. [Нора з приходу вузенька. *Сл. Тимч.*]

Вхожий | *Быть вхожим, не вхожим к кому, куда* – бути вхожим, не вхожим до кого, куди; уходжати, не входжати до кого, куди; мати доступ, не мати доступу до кого, куди.

Вчерашний | *Вчерашнего дня не воротишь* – учорашнього дня не вернеш (не вернути). *Пр.* Учорашнього дня стома (ста) кіньми не доженеш. *Пр.* | *Искать вчерашнего дня (разг. ирон.)* – шукати (глядіти) вчорашнього дня. [Ходить він по подвір'ю, никає, то в садок подасться, постоїть під деревом і знов у двір, немов учорашнього дня шукає. Коцюбинський.] | *Со вчерашнего дня* – від (з) учорашнього дня; відучора (зучора); *(лок.)* від (з) учорашу. [Товаришу старшина! Ви ж мене знаєте не від учорашу! Гончар.] | *Со вчерашнего дня существующий* – відучорашній.

Въезд | *Въезд запрещён* – уїздити (уїжджати) заборонено (не можна, не вільно). | *При въезде; у въезда* – при в'їзді; біля (коло) в'їзду; з приїзду (на приїзді). [Згоріло сімнадцять дворів зараз з приїзду. *Сл. Гр.*]

Выбегать | *Выбегать навстречу кому* – вибігти назустріч кому (устріть кого); вибігти проти кого. [Кого визираю? Проти кого вибігаю? Бареток.]

Выбиваться | *Выбиваться, выбиться из бедности* – вибиватися, вибитися з нестатків (із злиднів). | *Выбиваться, выбиться из сил* – знесилюватися, знесилитися (висилюватися, висилятися); знемагатися, знемогтися [на сили]; знемагати, знемогти на силу; вибиватися, вибитися (*про багатьох* повибиватися) із сили (із сил, із снаги, з моці); *(зрідка)* приставати, пристати, (*про багатьох* поприставати); підбиватися, підбитися. [К ночі (Настя) вже з сили зовсім вибилась… Вовчок. Ой моєму миленькому волики пристали. *Сл. Гр.*] | *Выбиться в люди* – вибитися (*про багатьох* повибиватися) в люди; вилізти в люди; вилюдніти (*про багатьох* повилюднювати). [Батько хвалився: мій Данило навчився грамоти, став писарчуком, вилюднів. *З нар. уст.*] | *Выбиться из колеи (перен.)* – випасти (вибитися, зійти, збитися) з колії.

Выбивать | *Выбить дурь из кого, из головы (разг.)* – вибити дур (дурощі) з кого, з голови. [Ні прохання, ні погрози, ні лупцювання не вибили дурощів з упертої голови. Стельмах.] | *Выбить из колеи кого (разг.)* – вибити (збити) з колії кого. [Та виїзд Флори Германівни в район розкопин і запрошення його побувати там вибили його з колії. Коцюба.]

Выбившийся | *Выбившийся из сил* – знеможений; знесилений.

Выбирать | *Выбирать, выбрать кого кем* – обирати, обрати кого на кого, на що, за кого, за що, ким, чим. | *Выбирать по вкусу* – добирати [собі] до смаку; любувати. [Любує кобилу. *Сл. Гр.*] | *Не из чего выбирать, не было из чего выбрать* – нема з чого (нема між чим), не було з чого (не було між чим) вибрати. […Вибирати не було з чого та й не було коли. Стельмах.]

Выбор | *Без выбора* – не вибираючи; без вибору. | *Выбор пал на кого* – вибір припав на кого; вибираючи, спинились на кому. | *Выборы в Верховный, в областной Совет…* – вибори до Верховної, до обласної Ради… | *По твоему выбору, на твой выбор* – на твій вибір; з твого вибору. | *Производить выборы* – провадити вибори; вибирати.

Выбрасывать | *Выбрасывать деньги* – розкидати грішми; тринькати (розтринькувати) гроші; викидати гроші. [Бач, яка гонорова! — не витримала Вінцучиха.— Такими грошима розкидається. Муратов.] | *Выбрасывать деньги на ветер (разг.) – Див. ветер.* | *Выбрасывать за борт* – викидати за борт (за облавок, через палубу). | *Выбрасывать из головы, из сердца, из памяти кого, чт о* – викидати з голови (спускати з думки) кого, що; викидати з серця кого, що; викидати з пам'яті кого, що. | *Выбрасывать клубы дыма* – викидати звої (клуби) диму; *(іноді)* бухати димом. | *Выбрасывать колос, колоситься* – викидати (висипати) колос; колоситися. | *Выбрасывать побеги, ростки, отростки* –

пускати (виганяти) пагони (пагіння, парості); паростититися. [Все жито почало паростититися. *Сл. Гр.*] | *Выбрасывать почки* – пускати (виганяти) брость; броститися (бростатися); наганяти бруньки; брунитися (брунькувати(ся)). [Весь сад брунився. Гончар.]

Выбывать | *Выбывать из строя (перен.)* – вибувати з ладу; випадати з ряду; ставати (бути) непридатним до чого.

Вывезти | *Вывезла меня случайность (перен. разг.)* – мені допоміг (став у пригоді) випадок; мені допомогла (стала в пригоді) нагода.

Вывернуться | *Вывернуться из беды* – викрутитися (вигорнутися, вивернутися, *емоц.* видряпатися) з біди (з лиха, з халепи, з напасті); виборсатися з лиха (з біди, з халепи, з напасті). | *Вывернуться из рук (разг.)* – вивернутися (викрутитися, виборсатися) з рук; випручатися [з рук].

Выверт | *Он, она… с вывертом (разг.)* – він, вона… з викрутасами (з химерами); він, вона… химерна (чудна) людина; химерник; химерниця.

Выводить | *Выводить, вывести в люди кого* – виводити, вивести; *(про багатьох)* повиводити в люди кого. | *Выводить, вывести заключение* – робити, зробити висновок; висновувати, виснувати. | *Выводить, вывести из беды кого* – визволяти, визволити з біди (з лиха, з напасті) кого; вирятовувати, врятувати кого з біди (з лиха, з напасті). [Не загайся на підмогу, вирятуй з напасті. П. Куліш.] | *Выводить, вывести из заблуждения кого (перен.)* – з'ясовувати, з'ясувати кому його помилку; очі розкривати, розкрити кому на що; виводити, вивести з омани (з заблуду) кого. | *Выводить, вывести из оцепенения* – виводити, вивести з заціпеніння (з одубіння); повертати, повернути до свідомості. [Голоси в дворі вивели її з одубіння. Панн.] | *Выводить, вывести из равновесия кого* – порушувати, порушити рівновагу чию; виводити, вивести з рівноваги кого. | *Выводить, вывести из терпения кого* – виводити з терпіння кого; уривати, урвати терпець кому; переступати, переступити (переходити, перейти) міру терп(е)ливості чиєї. | *Выводить, вывести кого из себя* – виводити, вивести з себе кого; дратувати, роздратувати кого; допікати, допекти кому; дозоляти, дозолити кому. [Так дозолив мені той капосний Івась, що я за віник та за ним… *З нар. уст.*] | *Выводить, вывести на свежую, на чистую воду кого (разг.)* – показувати, показати кого в правдивому світлі; викривати, викрити кого. *Див. вода.*

Вывод | *Делать, сделать выводы* – робити, зробити висновки; висновувати, виснувати. | *Приходить, прийти к выводу* – доходити, дійти [до] висновку; приходити, прийти (привертатися, привернутися) до висновку. [Ще раз і ще думав над цим Цигуля й завжди доходив саме того висновку, що не пусте це. Головко.]

Выволочка | *Дать, задать выволочку кому (разг.)* – дати, завдати матланки (прочухана, прочуханки, перегону) кому.

Выворачивать | *Выворачивать карманы* – кишені витрушувати (вивертати). | *От этого все нутро выворачивает кому (разг.)* – від цього стає (робиться) млосно (погано, недобре, зле) кому. [Зурна повторяла один і той самий голос… аж робилось млосно. Кобилянська.]

Выглядеть | *Выглядеть все глаза* – видивити очі. [Поки сина ожениш — очі видивиш. *Сл. Гр.*] | *Выглядеть молодцом (разг.)* – мати молодецький вигляд: видаватися (виглядати) молодцем; такий молодець, що любо глянути.

Выгнать | *Выгнать в шею, в три шеи (разг.)* – вигнати (вибити) в шию (в потилицю), у три вирви; виштурхати. [Козака нетягу за чуб брала, в потилицю вибивала. *ЗОЮР.* І самого Енея-пана В три вирви вигнали відтіль. Котляревський.]

Выговаривать | *Выговаривать, выговорить себе право, преимущество* – застерігати, застерегти (вимовляти, вимовити, виговорювати, виговорити) собі право, перевагу. | *Выговаривать кому* – вимовляти кому; давати (робити) комусь нагану; картати [словами]; сварити кого. [Мати вимовляла дочці: ходить, як п'яна, впору не з'їсть, не засне. Гордієнко. Тобі нагани не дадуть, ти сам багатий. Вовчок. Я вас сварю за те, що ви свого брата прогнали. *Сл. Ум.*]

Выговор | *Делать, сделать выговор кому* – робити, зробити догану *(іноді* нагану); висловлювати, висловити догану; вимовляти, вимовити (вичитувати, вичитати) (догану, *іноді* нагану) кому; виносити, винести догану кому. [Староста не допустив його до слова, а вичитав йому нагану. Франко.] | *Его выговор сбивается на немецкий* – його вимова скидається (схожа) на німецьку; вимовою він скидається на німця. | *Получать, получить выговор* – діставати, дістати догану *(іноді* нагану). | *Строгий выговор* – сувора (гостра) догана.

Выгода | *Извлекать, извлечь выгоду из чего* – мати (брати, узяти) користь (вигоду, пожиток, зиск) з чого; використовувати, використати що; користуватися, покористуватися з чого; зискувати, зискати на чому, з чого. [Любив козак три дівчини, та не мав користі.

Сл. Гр.] | *Нет в этом никакой выгоды* – з цього нема ніякої вигоди (ніякого пожитку, ніякого вжитку, ніякої користі, ніякого зиску). | *Приносить выгоду* – давати (робити) вигоду (користь, пожиток, зиск). | *Это принесёт ему выгоду* – з цього він матиме вигоду (користь, пожиток, зиск); з цього він скористується (покористується); це йому піде на пожиток (на користь); це дасть йому вигоду (користь, пожиток, зиск).

Выгодный | *Купить что на выгодных условиях* – купити що вигідно. | *Показывать, показать кого, что в выгодном, в самом выгодном свете* – показувати, показати кого, що у вигідному, у найвигіднішому світлі; виставляти, виставити (виявляти, виявити) кого, що в гарному, в найкращому світлі. | *С ним (с ней…) произошла выгодная перемена* – він (вона…) змінився (змінилася…) на краще.

Выгореть | *Выгореть на солнце* – вигоріти (зблякнути) на сонці (від сонця). [На сонці чуб вигорів… Чорнобривець. Гарна була хустина, та зблякла на сонці. *З нар. уст.*] | *Дело выгорело* – діло вгоріло (вкипіло); справа вгоріла (вкипіла); діло вдалося (справа вдалася); діло зладилося. [Оттак! Моє діло не вкипіло! *Сл. Ум.*]

Выдаваться | *Выдаваться способностями* – відзначатися (визначатися) хистом (здібностями). | *Выдалась хорошая погода, выдался хороший день…* – випала (удалася) [добра, хороша] година (погода); випав (удався) [гарний, добрий, погожий, хороший] день; випала (удалася) гарна (добра, погожа, хороша) днина (днинка).

Выдавать | *Выдавать, выдать кого, что* – виказувати, виказати кого, на кого, що; зраджувати, зрадити кого, що. [Вони вас не викажуть… коли ви не викажете їх. Шовкопляс.] | *Выдавать, выдать себя за кого* – видавати, видати себе за кого; удавати, удати з себе кого; показувати, показати себе ким. | *Выдавать, выдать тайну* – зраджувати, зрадити (виказувати, виказати) таємницю (тайну). | *Выдавать счётом, мерой, в ограниченном количестве* – видавцем (ви)давати. | *Выдать замуж кого* – давати, дати (віддавати, віддати, видавати, видати) [заміж] за кого; одружувати, дружити, одружити кого з ким. | *Выдать по чеку, по ордеру…* – видати на чек, на ордер… | *Выдать себя* – зрадити (виказати) себе; зрадитися. | *Выдать себя с головой* – видати себе з головою; викрити себе сповна; виказати (зрадити) себе; *(істор.)* видати себе на ласку чию. | *Выдать чужую работу за свою* – присвоїти (привласнити) [собі] чужу працю.

Выделить | *Выделить как самостоятельную единицу* – виділити (вилучити) як самостійну одиницю.

Выделка | *Овчинка выделки не стоит* – шкурка вичинки не варта. *Пр.* Не стане шкурка за вичинку. *Пр.* Шкурка за чиньбу не стане. *Пр.* Не стане шкурка за виправу. *Пр.*

Выделывать | *Выделывать штуки (фам.)* – витворяти, витворювати; коїти; виробляти [штуки]; [різні витівки] витівати.

Выдерживать | *Выдержать испытание* – витримати (с)пробу. | *Выдержать осаду* – витримати облогу; перетривати облогу; вистояти облогу (в облозі). | *Выдержать экзамен* – скласти (пройти) іспит (екзамен). [Торік Ігор склав екзамен разом за два класи. Козаченко.] | *Выдерживать, выдержать горе, страдание* – терпіти, витерпіти (стерпіти) лихо, горе (лиха, горя); перебути лихо (горе), страждання. | *Не выдержать удара, тяжести, мучений…* – не знести (не витримати) удару, тягара, мук… | *Нервы не выдерживают, не выдержали* – нерви не витримують, не витримали; нерви зраджують, зрадили. | *Нет сил выдержать* – невидержка. [Так уже на серці накипіло, що невидержка! Українка.] | *Сердце не выдерживает, не выдержало* – серце розривається, розірвалося.

Выдохнуться | *Выдохнулся кто (разг.)* – (*у посиленій праці)* Вичерпав снагу (сили) хто; висилився (вичерпався, виснажився) хто; *(про талант)* стратити (утратити) хист (талант); зник хист (талант) у кого.

Выдрать | *Выдрать за волосы кого* – поскубити (наскубти) (за) чуба (чуприну) кого; чуба (чуприну) нам'яти кому; почубити (відчубити, вичубити) кого; натягти за чуба кого; матланки (клочки, почубеньків) дати кому. [Глядіть лишень, бо я вас так поскубу за чуба! Н.-Левицький. Гей, шануйсь, бо намну тобі чуба. *Сл. Гр.* До ладу його вичубив. Вовчок.] | *Выдрать за уши кого (фам.)* – вуха нам'яти (накрутити, наскубти) кому. [Треба котика піймать, Вушка сірії нам'ять Та вигнати з хати, Щоб не шкодив спати. *Н. п.*]

Выдумка | *Голь на выдумки хитра* – пішла голота на вигадки. *Пр.* Бідний хирий на видумки, а багач на гроші. *Пр.* Нужда ввічлива, а голь догадлива. *Пр.* Чим голіший, тим мудріший. *Пр.* По надобі, то знайдеш і в кадобі. *Пр.* Поли крає, а плечі латає. *Пр.* Продав кота в торбі. *Пр.* | *На выдумки хитёр* – на вигадки завзятий; вигадливий.

Выдумывать | *Выдумывать, выдумать небылицу* – точити, сточити брехню; вигадувати вигадки (небилиці), вигадати вигадку (небилицю); *(жарт.)* витесати нетесаного тесана. [Уляна вигадки вигадує, квітки пришиває. Мирний.] | *Он пороха не выдумает (разг.)* – він

пороху не вигадає (не видумає, не винайде).

Выеденный | *Из-за выеденного яйца* – за масляні вишкварки; за онучу. [За онучу збили бучу. *Пр.*] | *Это выеденного яйца не стоит (разг.)* – це й шага не варте; це ламаного шеляга не варте; це не варте [доброго] слова; це не варте дірки з бублика.

Выезжать | *Выезжать, выехать с квартиры (разг.)* – вибиратися, вибратися з квартири (з хати). | *Выезжать в свет, в общество (устар.)* – бувати у [вищому] світі (товаристві); бувати на людях; виходити на люди. | *Выезжать на ком, на чём* – використовувати кого, що; виїжджати на кому, на чому.

Выживать | *Выжить из ума, из памяти (разг.)* – втратити (утратити) здоровий розум (глузд), пам'ять від старості; вистаріти розум (ум), пам'ять; відстаріти ум (розум), пам'ять; на дитячий розум перейти (зійти); розумом здитиніти. [Сякий-такий лисий дідуга! Ум відстарів! Квітка-Основ'яненко. На дитячий розум перейшов. *Пр.*]

Выжимать | *Выжимать сок, соки из кого (перен. разг.)* – видавлювати (вичавлювати) сік, соки з кого; *(образн.)* видавлювати (вичавлювати) олію з кого. | *Хоть выжми* – хоч викрути. [Сорочка мокра, хоч викрути. *Сл. Ум.*]

Вызов | *Вызов свидетелей по делу* – виклик свідків у справі. | *По вызову (по требованию) суда* – на виклик суду. | *С вызовом смотреть* – дивитися (глядіти) визивно (задирливо, задерикувато, зачіпливо).

Вызываться | *Это вызывается необходимостью* – це конче (доконче) потрібне; цього вкрай треба кому. | *Это вызывается тем, что...* – це спричиняється тим, що...; це має свою причину в тому, що...; це залежить від того, що...; це причиняє те, шо...; це викликається (діється) тим, що... | *Это вызывается чем* – це спричиняється чим; це має свою причину в чому; це залежить від чого; це спричиняє що; це викликається (діється) чим.

Вызывать | *Вызвать к жизни* – покликати до життя; сплодити. [Трудно думи всі разом сплодити. Руданський.] | *Вызывать, вызвать в ком что* – будити, збудити в кому що; викликати в кого, в кому що; накликати, накликати кому що. | *Вызывать, вызвать возмущение – Див. возмущение.* | *Вызывать, вызвать что (быть причиной чего)* – спричинювати, спричиняти, спричинити що; спричинятися, спричинитися до чого; викликати, викликати що. | *Вызывать в памяти что* – викликати в пам'яті що; згадувати (пригадувати) [собі] що. | *Вызывать (вызвать) расстройство* – викликати, викликати (спричинити, спричинювати) нелад (розлад); розстроювати, розстроїти.

Вызывающий | *Иметь вызывающий вид* – дивитися (глядіти) задирливо (визивно); козирем дивитися (стояти).

Выигрывать | *Выигрывать в глазах чьих (во мнении чьём)* – підноситися, піднестися (підійматися, піднятися) в очах чиїх. | *Выигрывать, выиграть на чём* – вигадувати, вигадати на чому; зискати, позискати на чому; вигравати, виграти на чому.

Выигрыш | *Быть в выигрыше (перен.)* – виграти; бути при виграші; мати вигоду (користь, пожиток, зиск).

Выискивать | *Пойти выискивать* – піти шукати (вишукувати); піти по нишпорках. [Ти візьми людей, піди по нишпорках, де яка стежка, де яка клуня... Яновський.]

Выйти | *Выйдем (давай, давайте выйдем) отсюда!* – вийдім(о) (з)відси ((з)відсіля, (з)відсіль)! | *Выйти из пелёнок* – вийти з дитячих літ (років); вийти з дитячого (дитинячого) віку; вийти (вирости) з пелюшок; *(про багатьох)* повиходити, повиростати... | *Вышел весь кто (его силы, талант исчерпаны)* – вичерпав снагу (силу, сили) хто; геть висилився (вичерпався, виснажився) хто; геть стратив (утратив) хист (талант) хто; зник хист (талант) у кого. | *Вышел, вышла в отца, мать* – удався, удалася (уродився, уродилася) у батька, у матір. [І мій батько такий мався, і я в його вдався. Номис.] | *Вышел скандал, спор* – стався скандал, сталася спірка (суперечка). | *Вышла история, неприятность* – сталася історія, прикрість; трапилася (лучилася) неприємність; *(іноді)* трапилась оказія. [От жаль, що така оказія з Романом трапилась. Стельмах.] | *Вышла линия (представился случай)* – трапилася (лучилася) нагода (оказія). | *Вышла ошибка* – трапилася (сталася) помилка. | *Вышло всё хорошо* – усе склалося на добре; усе вийшло (випало) добре. | *Вышло ни то ни сё* – вийшло ні се ні те (ні те ні се); вийшло ні сяке ні таке; *(жарт.)* ні теє ні онеє. | *Вышло по-моему* – на моє [слово] впало; на моє вийшло. [Так, як я казав, на моє слово впало. *Сл. Гр.*] | *Вышло, что всё это неправда, ложь, враньё* – виявилося, що все те (це) неправда, брехня (набрехано). | *Вышло что у кого* – вивівся хто з чого; вийшов з чого хто; вийшло що в кого; минулося в кого що; не стало в кого чого. | *Дело вышло такое* – сталося ось що; діло тут таке. | *Из него выйдет толк* – з нього щось [путнє] буде; з нього буде пуття. | *Из этого ничего не выйдет* – з цього (з того) нічого не буде (не вийде); не буде з цього пива ніякого дива. | *Как бы чего не вышло* –

коли б чого не трапилося (не сталося, не вийшло). | *Не вышел лицом (разг.)* – не вдався на вроду; не гарний з лиця (на вроду). | *Не вышел умом (разг.)* – не вдався розумом; недоумкуватий; недоумок; невеликого розуму; бідний на розум. | *Не вышло!* – не вдалося!; не вийшло! | *Ничего не вышло* – нічого не вийшло; *(розм. згруб.)* вийшов пшик. [Сьогодні з нашої справи, скажу, знову пшик вийшов… Шовкопляс.] | *Прошу выйти, уйти* – прошу вийти; *(фам.)* прошу на виступці; *(ірон. лок.)* прохаю на викидку. | *Ростом не вышел (разг.)* – на зріст не вдався; малий (дрібний) на зріст; коротун; куций, приземок (курдупель); не доріс. | *То на то и выйдет* – те на те (й) вийде; те саме (й) вийде. | *У меня вышли все деньги* – вийшли гроші в мене; у мене вже по грошах; я витратився (вибився, звівся) з грошей.

Выкарабкаться | *Выкарабкаться из долгов (фам.)* – вилізти (виборсатися, вимотатися) з боргів (з довгів); *(про багатьох)* повилазити, повиборсуватися.

Выкатиться | *Выкатились глаза* – очі вивело.

Выкатывать | *Выкатывать, выкатить глаза (разг.)* – вивалювати, вивалити (вирячувати, вирячити, вилуплювати, вилупити, *про багатьох* повивалювати, повирячувати, повилуплювати) очі. [Лобода здивовано вирячив очі і кинувся до своїх прибічників. Ле.]

Выкат | *Глаза навыкате, навыкат* – вирячкуваті (витрішкуваті, банькуваті, банькаті) очі; вирла (баньки).

Выкидывать | *Выкидывать штуки, фокусы, выкинет штуку, фокус* – витворювати, витворяти (виробляти, витинати, витівати) [штуки]; фіглі стругати (гнути); фіґлювати; *(докон.)* (у)стругнути (утнути, утяти, *емоц.* ушкварити, упалити, удерти, удрати, упороти) штуку; коники (штуку) викидати, показувати. [Всі ми колись гуляли й витинали. Васильченко. Закортіло викинути ще якогось коника… Тарновський.] | *Давай, давайте выкинем* – викиньмо. | *Колена (коленца) выкидывать* – викидати, викинути колінце. [Смішив дівчат: то вигадку уверне яку, то колінце викине. Мирний.]

Выкинуть | *Выкинуть из головы, из сердца кого, что – (те саме, що) Выбрасывать из головы, из сердца кого. Див. выбрасывать.* | *Из песни слов не выкинешь* – з пісні слова не викинеш (не викидають, не викинути). *Пр.*

Выколотить | *Выколотить деньги из кого (разг.)* – вибити, повибивати (здерти, поздирати, видушити, повидушувати) гроші з кого. | *Выколотить дурь из кого (разг.) – (те саме, що) Выбить дурь из кого. Див. выбивать.*

Выколоть | *Темно, хоть глаз выколи (разг.)* – темно (поночі), хоч в око (у вічі) стрель; темно, хоч око витни (виколи). [Надворі темно, хоч в око стрель. *З нар. уст.*]

Выкормить | *Выкормил змейку на свою шейку* – не грій гадюки за пазухою (у пазусі), бо вкусить. *Пр.* Нагрів у пазусі гадюку. *Пр.* Вигрів гадину (гадюку, змію) за пазухою. *Пр.*

Выкрасить | *Выкрасить и выбросить (фам. шутл.)* – заплющ очі та викинь; на лопату та за хату; закинь та й плюнь; покидька (непотріб); надібок у піч; ні до чого.

Выкрик | *Выкриками добиться чего* – вигукати. [Писаренко грає в дубову сопілку, Висвистав, вигукав у Самсона дівку. *Сл. Гр.*]

Выкрутасы | *Говорить с выкрутасами* – говорити (з)вивертом; говорити закрутисто (вузлувато, вигадливо).

Выкусить | *Накось (накося) выкуси! (разг. вульг.)* – ось (оце) тобі маєш!

Вылезать | *Вылезать из долгов* – вилізти (виборсатися) з боргів (з довгів). [Не тяжко в довги впасти, але тяжко з них вилізти. *Пр.*] | *Вылезать из кожи (вульг. из шкуры) вон (фам.)* – вилазити (лізти, виринати) з шкури; рватися (видиратися) із шкури; пнутися, п’ястися з-під шкури; аж очі рогом лізуть кому; *(лок.)* вилузуватися з шкіри; з усієї сили намагатися. [Кричить, аж з шкури вилазить. Номис. Після одруження Тодір, вилузуючись із шкіри, таки придбав лошата… Стельмах.] | *Вылезать с чем (с неуместным вопросом, предложением) (разг.)* – вихоплюватися з чим (з недоречним питанням, пропозицією). | *Невозможно вылезть* – не можна вилізти; нема вилазу. [Тут і в посуху багнюка, що й вилазу нема. Свидницький.]

Вылетать | *Вылетать, вылететь из головы, из памяти* – вилітати, вилетіти (випливати, виплисти, випадати, випасти) з голови, з пам’яті. | *Вылететь в два счёта откуда (фам.)* – ураз (відразу, зразу, як раз та два) вилетіти (з)відки ((з)відкіля, (з)відкіль). | *Вылететь в трубу* – піти з димом; пропасти геть; збанкротувати; звестися нінащо (на ніщо). | *Вылететь пулей откуда (разг.)* – вилетіти як (мов) куля (кулею, стрілою) звідки. [За якийсь час Сперанський кулею вилетів звідти, червоний як рак. Гончар.] | *Вылететь со службы (разг.)* – бути звільненим (вигнаним) з посади (з роботи). | *У меня всё вылетело из головы (разг.)* – у мене (мені) вилетіло все (геть усе) з голови; мені все (геть усе) відлетіло.

Вылитый | *Костюм на нём как вылитый* – костюм як на нього шитий (як улитий). | *Сын, дочь — вылитый отец, вылитая мать* – син, дочка — викапаний (вилитий) батько, мати; син, дочка достеменний (нестеменний, достотний, чистий) батько, достеменна (нестеменна, достотна, чиста) мати. [Грицько — викапаний батусь. *Сл. Гр.* Ви — вилитий батько! Українка.]

Вылупить | *Вылупить глаза (разг.)* – вирячити (витріщити, вилупити) очі (баньки); вирячитися (витріщитися, повитріщатися). [Яким знов вирячив очі на свою жінку. Н.-Левицький. Блаженко люто витріщився на юнака. Гончар.]

Выматывать | *Выматывать, вымотать жилы из кого* – вимотувати, вимотати (сотати, висотувати, висотати, витягати, витягти) жили з кого. [Та ж то висотали з мене всі жили. Коцюбинський. Витяг ти з мене жили, щастя моє надламав, серце кров'ю облив. Кропивницький.]

Выморочный | *Выморочное имущество* – відумерщина; пустовщина.

Вымыть | *Вымыть голову кому (перен. разг.)* – намилити (нагріти) голову (чуба, чуприну) кому.

Вынимать | *Вынимать, вынуть дно из чего* – роздинати, розіднити (віддинати, відіднити, повіддинати) що. | *Вынимать, вынуть хлеб, пироги из печи* – вибирати, вибрати, витягти хліб, пироги [з печі]. [От баба вибирає пиріжки та на стіл кладе, щоб прохололи. Іваненко.] | *Вынимать жребий* – витягати (брати) жереб(а) (жеребок, жеребка).

Выносить | *Вынести приговор (судебный)* – ухвалити (винести) вирок (присуд). | *Вынести решение* – вирішити щось; ухвалити щось; покласти щось. | *Выносить, вынести благодарность кому* – висловлювати, висловити (складати, скласти) подяку кому; *(канц.)* записати подяку кому. | *Выносить, вынести вопрос* – ставити, поставити питання. | *Выносить, вынести унижение* – дізнавати, дізнати, зазнати приниження (наругу); терпіти, стерпіти приниження (наругу). [Дізнавали наші предки Тяжкої наруги. Шевченко.] | *Выносить на своих плечах что* – виносити (нести) на своїх плечах (на собі) що. | *Выносить сор из избы* – виносити (виволікати) сміття (бруд) з хати; виносити на люди хатні справи (хатні таємниці); виставляти на світ брудне шмаття. | *Сору из избы не выносить* – не виносить (не виволікати) сміття (бруду) з хати; замотай, зав'яжи та й нікому не кажи; утрись і запрись, щоб ні сич, ні сова не знали; як камінь у воду, так щоб з твого дому не вийшло нічого непотрібного; побалакав, як у піч укинув; хай буде хата покришка; що дома звариться, хай дома й з'їсться. [Не винось сміття з хати. *Пр.*] | *Хоть святых выноси (разг.)* – хоч з хати тікай; [тут] і святий би не витримав; *(іноді)* хоч вуха затикай. | *Я вынес такое впечатление* – у мене склалося таке враження (вражіння). | *Я этого не выношу* – я цього терпіти не можу (не терплю, не зношу); моя душа (дух мій) цього не терпить.

Вынос | *Распивочно и на вынос* – чарками й на винос; чарками й пляшками; *(жарт.)* Хоч пий, хоч лий, хоч додому неси. *Пр.*

Вынужденный | *Быть вынужденным к чему* – мусити що робити, зробити; бути приневоленим (зневоленим) до чого, що робити, зробити. [Їхав козак з України. Мусив шапку зняти. *Н. п.*]

Вынуть | *Вынуть душу, сердце из кого (разг.)* – вийняти (витягти) душу, серце з кого. [Мавко! Ти з мене душу виймеш. Українка.] | *Вынь да положь (разг.)* – як стій [щоб було]; щоб зараз мені було. [Хоть із нігтя виколупни, та дай. *Пр.* Телись, ялова, давай молока. *Пр.*]

Выпадать | *Выпадает, выпало из памяти у кого* – випадає, випало (зникає, зникло, викидається, викинулося, виходить, вийшло) з пам'яті в кого; викурилося з голови в кого; голови не держиться в кого, кому. [Вона ніколи в мене з пам'яті не виходила і довіку не вийде. Кониський.] | *Выпадает, выпало из поля зрения* – випадає, випало (зникає, зникло, виходить, вийшло) з поля зору (з ока). | *Выпало на долю кому что* – випало (впало, припало) на долю кому, на чию що; впала (припала) кому доля яка; присудилося кому що; спіткало кого що. [Я вже знаю свою долю, що мені припала, вона ж мене, як мачуха, змалку сповивала. *Сл. Ум.* Їй судилась гідна смерть… *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Мне (тебе…) выпала честь* – мені (тобі…) припала (впала) честь; мав я (ти…) честь. [Велика честь припала тобі… Рибак.]

Выпеченный | *Более выпеченный* – дужче (краще) випечений; печеніший. [Давайте оте хлібеня, — те печеніше. *Сл. Гр.*] | *Не совсем выпеченный* – недопечений; не зовсім випечений; глевкуватий; недопічка; *(про хліб зовсім невипечений)* глевкий; глевтяк. [Хліб глевкий — на зуби легкий. *Пр.*]

Выпивать | *Выпивать часто* – часто заживати (закидати) чарку; знатися (не розминатися) з чаркою; не минати чарки; в чарку часто зазирати; знати до корчми (до шинку) стежку;

частенько до скляного бога прикладатися; куликати. [Що день, то й сходилися журитися та знай куликали. Квітка-Основ'яненко.] | *Выпили лишнее (разг.)* – перебрав [через край]; добре перехилив; лишнє закинув; *(лок.)* загалунився. [Та, мабуть, і в голову на радощах лишнє закинув. П. Куліш. Оце якось я в шинку був загалунивсь, та й пропив чимало грошви. *Сл. Гр.*] | *Выпить всё* – випити [геть, чисто] все; викружляти, видудлити [геть, чисто все]. | *Выпить залпом* – випити одним духом (за одним духом); випити душком; відразу (з одного разу) вихилити; одним махом (за одним замахом) випити (вихилити, *згруб.* шелепнути); одним хилом випити. [За твоє здоров'я, Омеляне! — одним духом випив, а рештки люто хлюпнув на стелю… Стельмах. Налив горілки, шелепнув за одним замахом. Бордуляк.] | *Выпить на дорогу* – випити на дорогу *(застар.* на коня, на коні); гладити (погладити) дорогу; гладити «додому», «з дому». | *Выпить на прощание; выпить последнюю (по последней), разгонную* – випити на прощання; випити останню чарку; випити на потуху. [На потуху випийте четвертуху. Номис.] | *Выпить он не дурак, не прочь выпить (разг.)* – випити й сам він не дурень; він не від того, щоб випити; він радий випити (напитися). [Випити й сам він був не дурень. П. Куліш.] | *Выпить, пить за кого, за чьё здоровье; выпить здоровье* – випити, пити за чиє здоров'я, за кого; випити, пити до кого, за кого; *(іноді)* напитися до кого; перепивати кого, до кого; *(зах.)* припити до кого, на чиє здоров'я. [Забув, що хазяїн повинен перший випити до гостя. Н.-Левицький.] | *Выпьем (давай, давайте выпьем)* – випиймо. | *Есть всегда повод выпить (шутл.)* – завжди знайдеться причина випить; [нашим] усе чарчина ворочається. | *Любит выпить* – любить випити (торкнути, в горло лити, цілуватися з чаркою); голінний до чарки (до склянки); закидає в голову; *(жарт.)* [цей] не проллє. [Наум не був п'яницею, а як доводиться в доброму товаристві, то таки любив поцілуватися з чаркою. Кониський.] | *Сильно выпивать, напиваться пьяным* – дуже пити (випивати); *(образн.)* палю забивати; набирати повну голову; зачмелювати голову; завдавати гарту. [Не за кожним разом таку палю забивали, хоча й на сухо ніхто не виїжджав. Свидницький.] | *Частенько выпивает (разг.)* – частенько торкає (клюкає); чарочки не забуває; виливає таки часто.

Выпивши | *Был выпивши кто* – був напідпитку *(іноді* напідпитках) хто; був підпилим (підпитим) хто; був під чаркою (підп'яним) хто; у голові (у голівці) було в кого; *(образн.)* у голові джмелі гули в кого.

Выплакать | *Выплакать [все] глаза* – виплакати (проплакати, сплакати) очі. [Сплакала очі темної ночі, що світонька не бачу. *Сл. Гр.*] | *Выплакать душу, сердце* – розважити душу, серце сльозами; відволожити душу, серце сльозами; дати полегкість душі, серцю плачучи (плачем).

Выплёскивать | *Выплёскивать, выплеснуть из ванны вместе с водой и ребёнка* – вихлюпувати, вихлюпнути (випліскувати, виплеснути) разом з водою й дитину з ванни (з купелі); з головою й зерно відвіювати, відвіяти; бивши по тілу, і душу витрясати, витрясти (вибивати, вибити).

Выплюнуть | *Что выплюнешь, того не схватишь* – слини не підіймеш, а слова назад не вернеш. *Пр.*

Выполнять | *Выполнить слово, условие* – дотримати (додержати) слова, умови. [Знав, що Юрчик свого слова додержить, бо він з-поміж нас найсерйозніший і найрозумніший. Смілянський.]

Выпуклый | *С выпуклым лбом* – з опуклим лобом (чолом); горболобий.

Выпускать | *Выпускать, выпустить из виду, из глаз* – (с)пускати, (с)пустити з очей (з ока, з уваги); випускати, випустити з уваги; не брати, не взяти під увагу. | *Выпустить дух, душу* – спустити (випустити) дух (духа, душу); пуститися духу; *(лок.)* визіхнути [дух(а)]; зітхнути. [Радше дух спущу, а свого не попущу. *Пр.*]

Выпутываться | *Выпутаться из неприятного, трудного, бедственного положения* – виплутатися (виборсатися, вивернутися) з скрути (з скрутного становища), з халепи; вимотатися (викрутитися) [з халепи]. [Зумій, парубоче, викрутитися з халепи. На тебе вся надія. Стельмах.] | *Выпутаться из тяжёлых обстоятельств* – вибитися (*про багатьох* повибиватися); виборсатися із [важкого] скруту; вибитися з тяжких (важких) обставин; піднестися з біди.

Выпучивать | *Выпучивать, выпучить глаза* – вилуплювати, вилупити (витріщати, витріщити, вирячувати, вирячити, випинати, випнути, вип'ясти, вибалушувати, вибалушити, *про багатьох* повилуплювати, повитріщати, повирячувати, повипинати) очі; визиратися на кого; вирячуватися, вирячитися (вилуплюватися, вилупитися). [А братія мовчить собі, Витріщивши очі. Шевченко. Вип'яв очі — неначе ті баньки. Номис.]

Выпяливать | *Выпяливать глаза – (те саме, що) Выпучивать, выпучить глаза. Див. выпучивать.*

Выпячивать | *Выпячивать, выпятить вопрос* – випинати, випнути питання (справу); висувати, висунути на перше місце питання (справу). | *Выпячивать, выпятить грудь (разг.)* – випинати, випнути, вип'ясти, повипинати груди. [Він страшенно гордий своїми вчинками, випинає груди, хрустить пальцями. Коцюбинський.]

Выражаться | *Если можно так выразиться* – якщо (коли) можна так висловитися; сказати б. | *Мягко выражаясь* – лагідно (делікатно) кажучи (висловлюючись).

Выражать | *Выражать, выразить неудовольствие* – виявляти, виявити незадоволення (невдоволення); *(розм. образн.)* носом крутити, закрутити. [Як се почув чорт, то аж носом закрутив — наче чемериці понюхав. Стороженко.] | *Выражать, выразить пением* – виявляти, виявити співом; виспівувати, виспівати [долю, горе]. [Вона наче мою долю виспівує. Барвінок. Виспіває горе. Н.-Левицький.] | *Выражать, выразить почтение кому* – виявляти, виявити (віддавати, віддати, висловлювати, висловити) шану (пошану) кому. | *Выражать, выразить словами что* – висловлювати, висловити (вимовляти, вимовити) що; вимовляти, вимовити (виливати, вилити) у слові (словом) що; виявляти, виявити у слові що. [Що він для мене, — висловить несила. Українка.] | *Выражать нетерпение* – виявляти нетерпіння (нетерплячку); нетерпеливитися. [Гості нетерпеливилися, щоб швидше почати танці. Пчілка.] | *Выразить мысль подлинника в переводе* – передати думку первотвору (оригіналу) у перекладі (перекладом). | *Выразить порицание кому* – висловити (зробити, дати) догану кому; *(розм.)* ганьбу дати кому; погудити кого. [Сестру похвалять, мене погудять. *Сл. Гр.*]

Выражение | *Выражение лица* – вираз обличчя (лиця); вираз на лиці (на виду, на обличчі). [Ротмістр і очима і всім виразом показував, щоб він збирався геть… Панч.] | *Глаза, лицо без выражения* – безвиразні (невиразні, невиразисті) очі; очі без виразу; безвиразне (невиразне) лице (обличчя); лице (обличчя) без виразу. [Середнього віку чоловік з невиразним обличчям. Н.-Левицький.] | *Говорить, читать без выражения* – говорити, читати безвиразно. | *Извините, простите за выражение* – пробачте (вибачте, вибачайте, простіть, даруйте) на [цьому, цім] *(іноді* у цім) слові; не вам (не при вас) кажучи; шануючи (шанувавши) слухи ваші. [Пробач мені на слові цім, мій пане… Кочерга. Та се не чоловік, а так, шанувавши слухи ваші, смердюче стерво. *Сл. Гр.*] | *Лишать, лишить выражения (делать невыразительным)* – зневиразнювати, зневиразнити. | *Находить, найти выражение в чём* – виявлятися, виявитися (виливатися, вилитися) у чому; знаходити, знайти свій вираз (вияв) у чому. [Уся любов її виливалася в піснях. *З нар. уст.*] | *По выражению кого* – за висловом чиїм, кого; як висловився хто; *(розм.)* мовляв хто (словами чиїми, кого). | *По выражению лица* – з виразу обличчя. | *Придавать, придать выражение лицу* – надавати, надати виразу обличчю. | *Читать стихи с выражением (с чувством)* – читати (декламувати) вірші виразно (з почуттям).

Выраженный | *Ясно выраженный тип, характер* – виразно (ясно) виявлений тип, характер…; виразно визначений тип, характер…

Выразительный | *Выразительные средства языка* – виразові (виражальні) засоби мови. | *Делать, сделать выразительным* – увиразнювати, увиразнити. | *Становиться, стать выразительным* – виразнішати, повиразнішати.

Вырасти | *Вырасти в чьих глазах* – вирости (піднестися) в чиїх очах. | *Выросли крылья у кого* – виросли крила у кого, кому; убився в крила хто. [Погодуй нас хоч трошечки, ой поки ми в крильця вб'ємося та в силочку вберемося. *Сл. Гр.*] | *Пока вырастет* – поки (доки) виросте; до виросту; *(тільки про людей)* до повних літ. [До виросту нехай живе у вас дівчина. *Сл. Гр.*]

Вырвать | *Вырвать больной зуб (перен.)* – покінчити з чим; зробити кінець чому; покласти край чому; перестати мучитися чим; розвіяти сумні (тривожні) думки про що; вирвати хворого (поганого, лихого) зуба. | *Вырвать с корнем что (перен.)* – вирвати з корінням що; викоренити що; винищити геть що; виполонити що.

Вырубить | *Что написано пером, того не вырубишь и топором* – що написано пером, того не виволочеш (не витягнеш, не вивезеш) і волом. *Пр.* Написавши пером, не витягнеш і волом. *Пр.* Що написано — того не змиєш. *Пр.* Скажеш — не вернеш, напишеш — не зітреш, відрубаєш — не притачаєш. *Пр.*

Выручать | *Выручать, выручить кого из беды (разг.)* – визволяти, визволити (виручати, виручити, рятувати, вирятувати, порятувати) кого з біди (напасті, лиха, халепи); запомогти (зарятувати) кого в біді (напасті, лихій пригоді); зарятувати душу чию. [Не журись… визволю тебе з біди, дай тільки мені вигуляться на волі. *ЗОЮР*. Як би то її визволити з такої халепи та журби? Кониський. Як би їм запомогти Менделю в його лихій пригоді? Франко. От спасибі за хліб, зарятували душу… *З нар. уст.*] | *Выручать свои деньги* – вернути (узяти) свої гроші; *(іноді)* вернути своє. [Не обернеш, так і свого не

вернеш. *Пр.*] | *Выручим (давай, давайте выручим) товарищей* – визвольмо (виручім(о)) товаришів.

Высасывать | *Высасывать все соки из кого (разг.)* – висмоктувати (висисати, витягти) усі соки з кого; виснажувати (висисати) геть кого. [Матлачка висмокче твої соки, як собака поживу з кістки. Чорнобривець.] | *Высосать из пальца (разг.)* – висмоктати (виссати) з пальця.

Высказываться | *Высказаться за кого, в пользу кого* – висловлюватися (озватися) за кого. [Козацьке військо надвоє розбилось: за Лободу озвались сивоусі, а за царя свого, за Наливая, цвіт молодецький. *Сл. Гр.*] | *Высказываться, высказаться по какому-либо вопросу, по существу* – висловлюватися, висловитися в якійсь справі, по суті (до діла); казати, сказати до діла.

Высказывать | *Высказать нечаянно, неосторожно, необдуманно* – прохопитися [необережним] словом; *(розм.)* бовкнути. [Схаменись лишень та подумай, що ти бовкнув. Н.-Левицький.]

Выскочить | *Выскочить замуж (фам.)* – вискочити (вихопитися) заміж. [Ще того дива надивишся, як і я надивилась, вискочивши молоденькою. Барвінок. Бабуся не велить рано заміж вихоплюватись. Барвінок.]

Выследить | *Выследил бы даже в земле спрятанное* – знайде й під землею. [Винюхав би земне серце. *Сл. Гр.*]

Выслуга | *За выслугой лет* – вислуживши свої літа (роки); відслуживши своє. | *За выслугу лет* – за вислугу літ (років).

Высмеивать | *Высмеивать, высмеять кого* – висміювати, висміяти кого; глузувати (кепкувати) з кого; на глузи (глум, посміх) брати, узяти кого. [Та й почав дідуган глузувать з старих баб; регочеться, а за ним і ми, і старі бабусі, які тут були в хаті. Стороженко.]

Высмотреть | *Высмотреть глазами (разг.)* – видивити (виглядіти) очі. [Поки сина ожениш — очі видивиш. *Сл. Гр.* Не прийшло до Ганни шастя тим великим битим шляхом, тільки вигляділа свої очі. Н.-Левицький.] | *Прийти, чтобы высмотреть* – прийти на виглядки (підгляди, на розгляди, на визирки). [Прибігла на виглядки. *Сл. Гр.*]

Высокий | *Быть высокого мнения о ком, о чём* – бути високої (доброї) думки про кого, про що; мати високу (добру) думку про кого, про що; високо ставити (підносити) кого, що. | *Быть высокого мнения о себе* – багато про себе думати; високо нестися; заноситися [у хмари]; *(фам.)* кирпу гнути. | *Высокий ростом, высокого роста* – високий на зріст; великий ростом; (високо)рослий; високий станом (високостанний); *(жарт.)* довготелесий; довгаль (довгань). [Була це струнка й висока на зріст молодиця років двадцяти п'яти. Тулуб. І брови йому чорні, і уста рум'яні, і станом високий. Вовчок.] | *Птица высокого полёта (перен. разг.) – (те саме, що) Важная шишка, особа. Див. важный.* | *Самый высокий* – найвищий; щонайвищий; якнайвищий.

Высоко | *Высоко летишь, низко сядешь* – не несися (не літай) високо, бо низько сядеш (упадеш) (бо погано низько падать). *Пр.* Високо літає, та низько сідає (падає). *Пр.* Високо летів, та низько сів. *Пр.* Хто високо літає, той низько сідає. *Пр.* Як не летіло — та вдарилось! *Пр.* Не дивись високо, бо запорошиш око. *Пр.* Хто високо дивиться, той низько впаде. *Пр.*

Выступать | *Выступать важно, плавно* – поважно ступати (виступати); *(розм.)* іти виступцем (виступці). [Не кожен ходить у таких чоботах! — кажу я з гордістю і, поважно ступаючи, іду через усю хату. Багмут. Виступцем тихо йду. *Сл. Гр.*] | *Выступать в качестве кого* – виступати як хто, ким. | *Выступать, выступить [постепенно] из воды* – витавати, вита(ну)ти; витопати, витонути. [Тепер і тут каміння повитавало і там потроху витає з води. *Сл. Гр.* Я посадив на низу дині, вони й зійшли були добре, а дощі заливні пішли, вода й залила їх, — то поки витоне з-під води, паростки й погинуть. *Сл. Гр.*] | *Выступать за кого, за что* – виступати за кого, за що; обставати з а ким, з чим, за кого, за що. | *Выступать из пределов чего* – переходити межі чого; виходити (по)за межі чого. | *Выступить по докладу* – виступити на доповідь (по доповіді).

Высунуть | *Высунув язык (разг.)* – висолопивши (виваливши) язика (язик). [І от Буян на якусь хвилину зупинився, висолопивши язика, присів на задні ноги… Стельмах.] | *Нельзя носа высунуть из дому* – не можна носа виткнути з дому (хати).

Высший | *В высшей степени* – надзвичайно; у найвищій мірі; найвищою (високою) мірою. | *Высшая мера наказания* – найвища кара; найвища міра покарання.

Выталкивать | *Выталкивать в шею кого (вульг.)* – у потилицю виштовхнути (вибивати) кого; гнати у три вирви кого. [Козака нетягу за чуб брала, в потилицю з хати вибивала. *ЗОЮР*. Кому ж не в лад, того в три вирви гнать! *Лукаш, перекл. з Гете.*]

Вытаращить | *Вытаращить глаза* – вирячити (виторопити, вивалити, вибалушити) очі; виторопитися (витріщитися, вирячитися); витріщити очі (баньки); *(іноді)* вибанчити баки. [Жінки вирячили на нього очі. Гончар. Вивалив очі як баран. Номис. Мертволиций місяць вибалушив свої совині очі з-поза набрезклої хмари. Черемшина. Він повернув раптом голову до людей і витріщився на них страшно. Кобилянська. Мелетія витріщила на ченців здорові темні очі, як корова на нові ворота, і мовчала. Н.-Левицький.]

Вытекать | *Из этого вытекает… (книжн.)* – з цього (звідси) випливає…; з цього (звідси) виходить.

Вытягивать | *Вытягивать, вытянуть душу из кого (разг.)* – висотувати, висотати душу з кого; вимучувати, вимучити душу кому. | *Вытягивать, вытянуть жилы из кого, у кого (разг.)* – жили тягти, витягти, витягнути (сотати, висотувати, висотати) з кого. [Пан із нас жили тягне, а йому ще хочеться олію видушити. Старицький. Будьмо живі, щоб з наших ворогів повитягало жили. Номис. Витяг ти з мене жили, щастя моє надламав, серце кров'ю облив… Кропивницький. Дванадцять літ сотали жили, дванадцять літ паслися мною… Коцюбинський. Та ж то висотали з мене всі жили. Коцюбинський.] | *Витянуть кнутом коня (разг.)* – оперіщити (оперезати, потягти) батогом (нагаєм) коня. [Оперіщив батогом лошицю, аж вона з копита побігла. *Лебединець, перекл. з Реймонта.* Сів на коня, оперезав його нагаєм. Яновський.]

Вытянуться | *Вытянуться в струнку* – виструнчитися (виструнитися); випнутися як струна. [Перед Перовою з задоволенням виструнчився вартовий. Яновський.] | *Мальчик вытянулся (вырос)* – хлопець вигнався; хлопця вигнало. [Вигнало Левка, як явора, стрункого та високого. Васильченко.] | *Стоять перед кем-нибудь вытянувшись, навытяжку* – стояти випнувшись перед ким; стояти наввипинки перед ким. [Іван стоїть наввипинки перед командиром. Стороженко.] | *Чтоб ты вытянулся! (прокл.)* – щоб тебе на марах винесли!; щоб тебе на лаву положили!

Выть | *Волком выть (разг.)* – *Див. волк.* | *Хоть волком вой!* – хоч вовком вий!; нічим собі не зарадиш; хоч із світа тікай! [А там — пустеля і наруга, І нагляд там такий крутий, Що не обізвешся до друга, Хоч умирай, хоч вовком вий. Бондар.]

Выходец | *Выходец с того света* – виходець (виходень, приплентач) з того світу; привід (примара, мара). [Се не той вже був дід, що смішив і втішав, ні, здавалось, се приплентач з того світу прийшов на землю оповідать те, чого ще люди не знають… Стороженко.]

Выходить | *Выйти в тираж (перен.)* – вийти в тираж; утратити значення (вагу, популярність); зійти (з'їхати, перевестися) нінащо; *(образн.)* випасти з коня (з сідла); був колись горіх, а тепер свистун; були і в кози роги. | *Выходит* – виходить (випада); отже. [То це, виходить, він, по-твоєму, продав отчизну й віру? Довженко. Коли се все зробиш як слід, — ти, випада, розумний. *Сл. Гр.* Отже, й за це — варто віддати життя? Смолич.] | *Выходит, выйдет польза, прок и з кого, из чего* – буде користь (пуття, щось путнє) з кого, з чого. [Серце моє кров'ю обливається, як я подумаю, що з тебе нічого путнього не буде!.. Тобілевич.] | *Выходит случай (разг.)* – трапляється (лучається) нагода *(іноді* оказія). [А тут і нагода трапилась. Суходольський.] | *Выходить, выйти в люди* – виходити, вийти (вибиватися, вибитися) в люди. [Мати всюди однакова мати. Коли розумна й щира, то й діти вийдуть в люди, хоч попідтинню. Шевченко.] | *Выходить, выйти замуж за кого (разг.)* – виходити, вийти [заміж] за кого; віддаватися, віддатися (іти, піти заміж) за кого; дружитися, одружитися (братися, побратися, *застар.* пойнятися) з ким; видаватися, видатися за кого; *(образн.)* зав'язати голову; покривати, покрити косу. [Мати вийшла заміж за Вербу, й сестри живуть при вітчимі. Тобілевич. Як вийду за тебе, — зостануся нещасна. *Сл. Гр.* Так хто таке коли чув, щоб вільна козачка за кріпака віддавалася! Вовчок. Ще додам, що прізвисько моє тепер Квітка-Основ'яненко, бо я сього літа пішла заміж. Українка. Інна, певно, зважила на це та на його непохитне велике почуття до неї й одружилася з поетом. Кротевич. Не сподівались, щоб старого Хмари дочка та з кріпаком пойнялася! Вовчок. Зав'язала головоньку, — не розв'яжу довіку. *Сл. Гр.* Я ж не буду, козаченьку, коси покривать. *Сл. Гр.*] | *Выходить, выйти за пределы, из пределов чего* – виходити, вийти за межі чого; переходити, перейти (за) межі чого; заходити, зайти за край; переходити, перейти (перебирати, перебрати) через край; *(образн. давн.)* передати куті меду. [Його поведінка переходить усякі межі. Багмут.] | *Выходить, выйти из головы, из памяти, из ума* – виходити, вийти з голови, з пам'яті, випадати, випасти з голови (думки, пам'яті); викидатися, викинутися з пам'яті. [Одна думка: за віщо я з братом посварився? не виходить з голови!.. Тобілевич. Вона ніколи в мене з пам'яті не виходила, і довіку не вийде. Кониський.] | *Выходить, выйти из детского возраста – Див. возраст.* | *Выходить, выйти из доверия, из веры* – утрачати, утратити довір'я (довіру), віру чию. | *Выходить, выйти из затруднения* – виходити, вийти з трудного (із скрутного) становища

(із скруту, з труднощів); поборювати, побороти труднощі; вирятовуватися, вирятуватися, викручуватися, викрутитися; *(образн.)* виходити, вийти з тісного кута. [Леся зуміє й надалі вийти з усіх труднощів, коли б навіть і залишилася в житті без нього, одна з Грицьком. Кротевич.] | *Выходить, выйти из моды* – виходити, вийти з моди; змодитися. [Сі декламації, мій пане, зайві, Трагедія класична вийшла з моди. Українка. Кажуть ось доярки, що в коханні треба бути обачною, обережною, що треба вміти повестися так, щоб не зманитись, не обриднути… Гончар.] | *Выходить, выйти из окружения* – пробиватися, пробитися (виходити, вийти) з оточення. | *Выходить, выйти из себя* – гніватися, розгніватися; розпалюватися, розпалитися; дратуватися, роздратуватися; лютувати, розлютуватися; утрачати, утратити самовладання; [аж] нетямитися, нестямитися, знетямитися; *(іноді)* безсебитися; збезсебитися; аж із себе (із шкури) вилазити, вилізти; із себе пнутися; *(іноді розм.)* аж на місці цибати. [Розпалився Ільмаринен, Той коваль, одвічний майстер, Рот розкрив, чоло понурив, І волосся розкуйовдив. *Тимченко, перекл. з «Калевали».*] | *Выходить, выйти из строя* – виходити, вийти з ладу; вибувати, вибути з ладу (з роботи); *(військове)* виходити, вийти із строю; утрачати, утратити боєздатність. [Юрій Іванович посвідчив, що молотарка надовго вибула з роботи… Гордієнко.] | *Выходить, выйти из терпения* – утрачати, утратити терпіння; терпець уривається, у(ві)рвався кому; не стерпів хто; нетерпеливиться, знетерпеливився хто; не стає, не стало терпцю кому, в кого. [Піднялася вся нація, бо урвався терпець народу… Довженко. Не вважаючи на дідову обіцянку, перевіз не прибував. Люди нетерпеливились. Коцюбинський. Терпіла, терпіла, а далі й терпцю не стає!.. Коцюбинський.] | *Выходить, выйти из употребления, из обычая* – виходити, вийти з ужитку; виводитися, вивестися, більше не вживатися; перестати вживатися. [Се було колись, та вже вивелось. *Сл. Ум.*] | *Выходить, выйти кем-либо (доктором, учителем…)* – виходити, вийти на кого; учитися, вивчитися на кого. | *Выходить, выйти навстречу кому* – виходити, вийти назустріч кому (*(лок.)* устріть кого); виходити, вийти проти кого. [Гнат постояв трохи з тіткою Мотреєю, що й собі вийшла проти череди. Коцюбинський.] | *Выходить, выйти наружу* – виходити, вийти (виступати, виступити) наверх (назверх, наяв); виявлятися, виявитися; *(образн.)* вилізло шило з мішка. [Правда як олива — завжди наверх вийде. *Пр.* Ага, ось воно й вилізло шило з мішка. Коцюбинський.] | *Выходить, выйти на самостоятельную дорогу* – виходити, вийти на самостійний шлях (на власну дорогу); *(розм.)* ухопити (набігти) своєї тропи; знайти свою путь (свою стать); ступати, ступити на свою життєву путь. [Кортіло звернутись до них, як до молодих, що тільки-тільки ступають на свою життєву путь. Смолич.] | *Выходить из годов, из лет* – виходити з літ (років, віку). [Роди, бабо, дитину, коли бабі з літ вийшло. Номис.] | *Выходить из повиновения* – переставати слухатися (коритися); виходити з покори (послуху). | *Выходить из-под опеки, из-под влияния* – виходити (вибиватися) з-під опіки, з-під впливу. | *Выходить на пенсию, в отставку* – виходити (податися) на пенсію, виходити у відставку (на спочинок). | *Вышел сухим из воды* – вийшов сухим з води; легко (дешево) відбувся; Ускочив і вискочив. *Пр.* Його і в корці не піймаєш. *Пр.* | *Книга вышла в свет* – книжка (книга) вийшла, *(іноді)* вийшла в світ. [Незабаром пришлю вам своє оповідання «Для загального добра», яке вийшло окремою книжечкою. Коцюбинський.] | *Не выходит из головы у кого* – не йде (не сходить, не виходить) з думки (з думок, з голови, з тями) кому, в кого; стоїть на думці (гадці) кому. [З думки мені не йде братова біда. Вовчок. Глибоко запала у його серце та чудова дівчина, з голови не йде, тільки об їй і дума і гада. Стороженко. Ті слова не сходили йому з тямки, крутилися в його думках, мов сичання змії… Франко. Вона, все вона мені лиш на гадці, вона перед очима, вона — куди гляну. Федькович.] | *Не выходить из долгов* – не вилазити з боргів (довгів); довги довгами сплачувати; старі довги (борги) новими латати. [Він з боргів не вилазить. *Пр.* Виборні хто? Або дукарі, або ті, що беруть касу, позику, з боргів не вилазять, за старшину шарують, задобрюються. Гордієнко.] | *Не выходить из какой-либо одежды* – не вилазити з якої одежі. [От «досада», що і тут якось холодно. Та я й не вилажу з сукняної одежі. Українка.] | *Окно, дверь выходит в сад* – вікно, двері — у сад; дім (хата, кімната) вікном (вікнами), дверима — до саду (у сад). [Кімната маленька, затишна, вікном у садочок. Васильченко.] | *Река выходит, вышла из берегов* – рі(ч)ка виступає, виступила (виходить, вийшла) з берегів; рі(ч)ка береги заливає, залила (затоплює, затопила).

Выходной | *Выходной день* – вихідний (вільний) день; вихідна (вільна) днина. [День вихідний сьогодні Уже скінчився. Бажан.] | *В выходной день* – вихідного (вільного) дня; у вихідний (вільний) день. | *По выходным дням* – вихідними (вільними) днями; у вихідні (вільні) дні. | *Выходной костюм* – вихідний (святний, святковий, празниковий, пронедільний) костюм (одяг, стрій); вихідне (святкове, святне, празникове) убрання; костюм (убрання, одяг, одежа) про свято (про неділю, про вихідний день). [Тут друзів,

гостей переповнена хата. В святковому одязі хлопці, дівчата. Олійник. Ішов Максим вулицями міста величаво — шикуючи празниковою одежою, обмахуючись чистенькою відпрасованою хусточкою… Смолич. Візьміть свої костюми пронедільні, Позашивайте душі в їх рубці! Павличко.]

Выходящий | *Из ряда вон выходящий* – надзвичайний (незвичайний); винятковий; *(негат.)* просто неможливий. [Події, які ще звечора схвилювали місто, справді були неабиякі. Смолич.]

Выход | *Выход замуж* – віддання (віддавання). | *Выход из положения* – вихід із становища; рада (порада); рятунок (порятунок); викрут. [Братця, однаково іншого порятунку немає. Будемо одбиватись! Головко. Треба інший якийсь викрут шукати. Головко.] | *Выход из строя чего* – вихід з ладу; *(військове)* вихід із строю; втрата боєздатності. | *Дать выход чувствам* – дати вихід почуттям; дати волю почуттям. | *Знает все ходы и выходы (разг.)* – знає всі ходи і виходи; знає всі стежи і перестежки; знає, на яку ступити; знає, якої [тропи] вхопити. | *Найти выход* – зарадити кому (собі); дати собі раду; зарадигася; найти вихід. [Та, слава Богу, мені тепер нічиєї помочі не треба — здоров'я до мене вернулось, і я сама собі дам раду. Українка. Дід Івко найшов вихід. Гордієнко.] | *Нет выхода (безвыходное положение)* – нема ради (поради, виходу); нічим не можна зарадити; кінці в край; викруту нема. [Скажу панам, що не було ніякої ради, ані їсти що, ані в хаті затопити, ані випрати, ані голову змити, ані ніц! Стефаник. А що я тобі казатиму, дочко? — заговорила Чайчиха.— Поради нема! Вовчок. Ой, умру, умру, вже виджу, що мені нема виходу,— шепотіла Катруся. Стефаник. На прю ж! До смерті, до загину. — Немає викруту, нема! Старицький.]

Выхолодить | *Выхолодить комнату, часто отворяя дверь (разг.)* – вирипати (кімнату, хату). [Там так вирипають хату, що й собака не вдержиться. *Сл. Гр.*]

Вычет | *За вычетом, с вычетом чего* – за винятком (з винятком) чого; виключаючи (виймаючи) що. | *Сделать вычет из зарплаты* – вивернути (відрахувати) з зарплати (платні). [Другий би, думаю, на його місці, за тодішніх звичаїв, ще й за харчі з мене вивернув би… Муратов.]

Вычистить | *Вычистить ваксой* – вивакcувати; вичистити (почистити) ваксою. [Він виваксував чоботи. Свидницький.] | *Вычищенный ваксой* – ваксований (виваксуваний); вичищений (почищений) ваксою. [Кашкет новий з китицею; жилетка шовкова в квітки і чоботи на рипах ваксовані. Свидницький.]

Выше | *Бери выше (перен.)* – сягай вище. | *Все [выше и] выше* – усе [вище й] вище; дедалі (щодалі, чимдалі, щораз, чимраз) више. [Вузька, вибоїста дорога видирається понад Черемошем усе вище й вище. Антоненко-Давидович.] | *Выше головы не прыгнешь* – вище голови не стрибнеш. *Пр.* | *Выше его понимания* – (по)над його розуміння. | *Выше его сил* – (по)над його силу (сили, снагу). [Було над його сили дивитися, як загибають другі. Яновський.] | *Выше кого, чего* – вищий (-ща, -ще) від кого, від чого (за кого, за що, ніж хто, ніж що, як хто, як що); *(зрідка)* вищий (-ща, -ще) за кого, чого; *(як прислівн.)* вище від кого, від чого (за кого,за що, ніж хто, ніж що, як хто, як що); *(зрідка)* вище кого, чого; повише кого, чого; (по)над кого, що. [Від простої людини вища, розумніша, нічого злого не перейме, а ще й ту за собою поведе. Свидницький. Один з них набагато вищий за другого… Довженко. Він стрибає вище від мене. Прус. Я вірю, що Гектора ніхто не подолає, Бо він герой понад усіх героїв. Українка.] | *Выше лба уши не растут* – вуха повище лоба не ростуть. *Пр.* Вище лоба очі не ходять. *Пр.* Вище тину лобода не бува. *Пр.* | *Выше нормы* – (по)над норму. | *Выше носа плюнешь — себя заплюёшь* – хто догори плює, тому на лице паде. *Пр.* | *Выше себестоимости, своей стоимости* – понад собівартість, понад свою вартість. | *Головой, на голову выше кого* – головою (на голову) вищий від кого (за кого, ніж хто, як хто). [Не треба було навіть зазирати в обличчя, щоб сказати, що стрункий, на голову вищий за інших, був брат першої дружини з Переяслава Яким Сомко… Панч.] | *Нет выше чего* – нема [в світі] над що (як що). [Нема в світі над щиру любов. *З нар. уст.*] | *Он выше подозрений* – він поза підозрою. | *Подниматься, подняться выше облаков* – зноситися, знестися (підноситися, піднестися, підніматися, піднятися, підбиватися, підбитися, сягати, сягнути) (по)над хмари; сягати, сягнути за хмари. [Високо витає онук, сягає аж за хмари, химерна молода голова. Гордієнко.] | *Становиться, стать выше* – вищати, повищати. [Ти думаєш, либонь, що і натхнення Повищати від п'єдесталу може? Українка.] | *Температура выше нуля* – температура вища від нуля; температура над нулем. | *Я выше этого* – я вище стою від цього; я вищий від цього; я понад це (понад цим).

Вышибать | *Вышибить дух из кого* – убити (забити) на смерть (до смерті) кого; *(згруб.)* виперти дух (душу) кому, з кого. [Вербові дрова, козиний кожух, та й випре дух. Номис.] |

Клин клином вышибают – клин клином вибивати треба. *Пр.* Клин клином вибивають (виганяють). *Пр.* Клин клином виганяй. *Пр.* Клин клина вибиває. *Пр.* Від чого захворів, тим і лікуйся. *Пр.*

Вышина | *Вышиной, в вышину* – заввишки (увишки, навишки, угору). [Всі гори-долини та й полонини, як земля вширшки, як небо ввишки. Черемшина. У тій печері наввишки буде так, що тільки стати схиливши голову чоловіку невеликого росту. Вовчок.]

Вышитый | *Вышитая сорочка* – вишивана (вишита) сорочка; вишиванка. [Синя чумарка на ньому, сорочка вишивана. Тесленко. Я думала, — хай буде, як весна, Моя весільна вишита сорочка. Бажай. Я сорочку знайду вишиванку І надіну, як хлопчик радий. Малишко.]

Вышучивать | *Вышучивать, вышутить кого, что* – висміювати *(зрідка* висмівати), висміяти кого, що; брати, взяти кого, що на жарт(и) (на кпини); жартувати, пожартувати з кого, з чого; доткати, допекти жартами (смішками) кого; повертати яке діло на жарт.

Выяснение | *До выяснения чего* – доки вияснится (з'ясується) що; до з'ясування чого. | *По выяснении* – вияснивши (з'ясувавши); як з'ясувалося (вияснилося). [Як вияснилося, їхали в них [автомобілях] емісари фашистів… Блакитний.]

Выяснять | *Выяснить вопрос* – з'ясувати справу.

Выя | *Склонять, склонить, гнуть, согнуть выю (устар.)* – схиляти, схилити, гнути, зігнути шию; схилятися, схилитися, гнутися, зігнутися; скорятися, скоритися. [І люди гнулися, схилялися перед панами… Гордієнко. Лежав лицем до землі, з розставленими на обидва боки руками — правдивий образ розбитого, знищеного чоловіка, що кориться перед своїм переможцем. Франко.]

Вы | *Иду на вы! (истор., теперь шутл.)* – іду на ви!; іду на вас!

Вьюга | *Вьюга, метель с мокрым снегом (разг.)* – (о)хиза. [Приходить вона (зима) в село страшною хуртовиною, приводить за собою своїх діток, — хизи й охизи… Мирний.]

Вьюн | *Вертеться вьюном (разг.)* – крутитися (вертітися), як (мов…) в'юн (в'юном). [Вона, мов той в'юн, крутилася між стовбурами акацій. Муратов. Насолив ти мені, насолю і я тобі, да так насолю, що в'юном завертишся. Стельмах.] | *Виться вьюном около кого (разг.)* – витися (звиватися), як в'юн (в'юном), коло кого; лестощами (лестками) підходити до кого; злещувати, улещувати кого. [Звиваються коло покупців, як ті в'юни. Н.-Левицький.] | *Юркий, как вьюн* – в'юнкий [мов ласочка]; верткий, як в'юн.

Вьючный | *Вьючное животное* – в'ючна тварина; в'ючак. [Двогорбі в'ючаки, цибаті дромадери В піску глибокому немов купались. П. Куліш.]

Вязаться | *Вязаться в гроздья* – гронитися. [Молоде вино грониться… Яцків.] | *Вязаться к кому* – в'язнути (чіплятися) до кого. | *Вязаться с кем (фам.)* – знатися (водиться) з ким; мати зв'язок з ким. [Знайся кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин, коли не має з ким. *Пр.* Три літа вона знається з ним [Павлом]… Гордієнко.] | *Дело не вяжется (разг.)* – діло (справа) не в'яжеться; діло не клеїться. | *Одно с другим не вяжется* – купи не держиться. [Соломки назбирав, бриля плете, а сам таке верзе, що й купи не держиться, кажуть. М. Куліш.] | *Разговор не вяжется* – розмова не в'яжеться (не клеїться, не йде); мова не мовиться. [Розмова не в'язалась. Про що говорити? Пилипенко. Розмова чогось не клеїлась. Коцюбинський. Після двох чарок оживилося трохи Василеве лице, в очах заблискотіли слабенькі іскорки, але розмова якось не йшла… Франко. Сумно стало. Мова не мовилась. Вовчок.]

Вязать | *Лыка не вяжет (фам.)* – язика (язиком) не поверне; язик мов повстяний; язик як ликом зав'язаний; язик плутається.

Вязнуть | *Это у меня в зубах вязнет (фам.)* – це в мене в зубах в'язне (застряє).

Вяло | *Делать вяло* – робити мляво; робити як не своїми; робить як мокре (як мерзле) горить. [Стали запрягать, пораються як мокре горить. Стороженко.] | *Работа идёт вяло (медленно)* – робота йде мляво (пиняво); робиться (робота йде) як мокре (як мерзле) горить.

Вянуть | *Уши вянут (разг.)* – аж вуха болять (в'януть); страшенно (страх як) нудно слухати; чиста мука таке слухати.

Вящий | *К вящему удовольствию, сожалению… (устар.)* – на довершення втіхи, жалю…; для більшої (дужчої) втіхи, жалю… [На довершення мого горя грошей мені не прислали. Прус.]

Гадать | *Бабушка гадала, да надвоє сказала – (те саме, що) Бабушка надвое сказала (ворожила). Див. бабушка.* | *Гадать на бобах, на кофейной гуще* – ворожити на бобах, на кавовій гущі. | *Гадать на картах* – ворожити [на картах]; розкладати карти. [А це вже ми не ворожитимемо зараз, як воно буде, — сказав коваль. Головко.] | *Гадать попусту* –

марно (дурно) гадати (мудрувати).

Гадить | *Гадить кому* – капості (пакості) робити (коїти) кому. [Капості мені робив. Глібов. Почували в собі люди, що Юрко чимось їм пакість коїть. Мартович.]

Гадкий | *Гадкий, отвратительный человек* – поганець (гидотник); гидомир. [Який я поганець? який? який? говори, стара відьмо! — з гуком присікавсь Тимоха. Свидницький. Та й вибрала ж якого гидомира! Десь поганішого й на світі не було. *Сл. Гр.*]

Гадливость | *Испытывать чувство гадливости к кому, к чему* – гидувати (бридитися) ким, чим. [Та коли б… коли б дав Бог! — осміхається парубок. — А то тут… підтягло мене — і дівчата гидують: холера кажуть. Тесленко. Бридиться, як кіт салом. *Пр.*]

Газета | *Живая газета (перен.)* – жива газета; живі новини. | *Стенная газета* – стінна (настінна) газета; стіннівка. | *Ходячая газета (разг. ирон.)* – ходяча (жива) хроніка.

Галоп | *Бежать галопом* – бігти (гнати, мчати, мчатися, летіти…) учвал (чвалом, навскач, галопом, упроскік). [Розвідники пришпорили коней і понеслися вчвал, тримаючи курс на винокурню. Гончар. З годину мовчки мчали вони, пригнувшись до сідел, шаленим чвалом. Тулуб. Обласканий Ведмідь у гущину Галопом дременув… Годованець.]

Галоша *Див. калоша.*

Галстук | *Заложить, залить за галстук (разг. шутл.)* – залити очі (сліпи); залитися; смикнути; торкнути; лизнути; [кварту] вилити в горлянку; улити в себе. [Співав, хто мав на те охоту, заливши очі наперед. *Сл. Гр.* Залив сліпи зранку, то вже й не тямиш, що верзеш. Тобілевич. Добре смикнули! Тобілевич. От і хороший чоловік, тільки торка багато! А голова золота! Тобілевич. Любив неборак і яку квартинку в горлянку вилить… Свидницький.]

Гам | *Поднять шум и гам* – збити (зняти, зчинити) великий гамір; збити (зняти, зчинити) страшний галас (гвалт, крик, гармидер).

Гарцевать | *Гарцевать, скакать на лошади* – гарцювати [конем, на коні]; конем грати; конем (на коні) вигравати. [Кавалеристи гарцювали на розкішних скакунах. Ільченко. Отамани на вороних вигравають. Шевченко.]

Гасить | *Гасить долги (перен.)* – сплачувати борги (довги). [Мало батьки на здирство бідкаються, мало по заробітках доводиться дітям тинятися в поміч батькам, борги оплачувати? Гордієнко.] | *Гасить, погасить марку (спец.)* – штампувати, заштампувати (перекреслювати, перекреслити) марку.

Гаснуть | *Глаза гаснут (перен. книжн.)* – очі гаснуть; очі притупляють (слабнуть); зір слабне (притупляється). [Гаснуть очі, Заснули думи, серце спить… Шевченко.] | *Силы гаснут у кого* – підупадає (занепадає) на силі (на силах) хто; сила підупадає (спадає) у кого; сили підупадають (спадають) у кого; сили тануть у кого.

Гвоздить | *Гвоздить кого* – гніздити (гатити) кого. [Вхопили його вдвох, повалили та й гніздять його коліньми по голові. *Сл. Гр.*] | *Гвоздить кому о чём, что (перен. нар.)* – товкти (товкмачити, убивати) в голову кому про що, що. [Скільки йому не товкмач у голову, нічого не тямить. *Сл. Гр.*]

Гвоздь | *В этом гвоздь всего (перен.)* – це — основа всього; це — головне (основне); у цьому суть (зерно, ядро). | *Гвоздём в голове засесть* – запасти (засісти) в голову [як (мов…) цвях]; уроїтися [в голову]. [Засіла мені Олена в голові, мов цвяшок!.. Кропивницький.] | *Гвоздь сезона (концерта)* – окраса сезону (концерту). | *И никаких гвоздей* – і (та й) край; та й годі. [Я так гадаю, — палко крикнув він, — що треба прийняти їх до цеху — і край. Тулуб.]

Где | *Вон где* – *Див. вон.* | *Вот где* – *Див. вот.* | *Где бы (разг.)* – де б. [Де б прийти провідати нас удень і на хутір на наш, на комуну, подивитися, а ви вночі вештаєтесь. М. Куліш.] | *Где бы ни…* – хоч де; де б не… | *Где бы то ни было* – абиде; будь-де; хоч би де; де-будь. [Вона не терпіла будь-якого бруду, не терпіла органічно, ні в людях, ні в помешканні, ні будь-де. Гончар.] | *Где ему (ей…) до тебя (до неё…) (разг.)* – куди йому (їй…) до тебе (до неї…). [Куди ж, куди їм до тебе! Тобілевич.] | *Где же* – де ж; де то. [Де ж Катруся блудить? Шевченко. Де то твоя слава подівалася — чубатим козакам досталася. *Сл. Гр.*] | *Где-нибудь* – де-будь (будь-де); де-небудь; десь; абиде. [Я побіжу десь коней попрошу. Українка.] | *Где-нибудь в ином, в другом месте* – деінде; *(зрідка)* інше-десь. [Іди шукай деінде наймитів! *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *Где ни возьмись* – де [не] взявся (взялася, взялися…). [Коли це на луці де взялась дівчина… Тесленко.] | *Где попало, где случится* – абиде; де трапиться. [Та я абиде захропу. *Сл. Гр.*] | *Где там!* – де там!; де тобі!; де ж пак!; де в біса!; де в ката!; де-де-де! [Ведмідь той мед тягає, — Так де тобі! — і не кажи. Глібов. А ти вже й розсердився. Де ж пак! *Сл. Ум.* А що, куме, багато заробив грошей на заробітках? — Де в біса! *Сл. Гр.* Гадаю собі, чоловік поправиться, перестане ганьбу робити цілій громаді. А тут — бачу, де-де-де! Франко.] | *Где-то* – десь. [Ой згадай мене, моя стара

нене, Сідаючи та й обідати; Десь моя дитина, десь моя рідненька. Та й нікому та й одвідати. *Н. п.*] | *Где-то в другом месте* – десь-інде. [Тому я спинилася жити тут у вас, а не десь-інде, — сказала вона йому на прощання. Турчинська.] | *Где угодно* – де хоч (хочте); де хотя; хоч де. | *Где уж (разг.)* – де вже; куди ж. [Але де вже було тепер піймати. Головко. Куди ж було справиться кому з Антосьом! Свидницький.] | *Где уж тебе!* – куди тобі!; де тобі! [Ти його і не пізнала, бо де тобі! пішов, може, йому год десять було, а це уже чоловік у середніх літах. Казка.] | *Да где уж* – та ба; та де вже. [Пішов би, та ба! *Сл. Гр.*] | *Кое-где, кой-где* – де-де; де-не-де; десь-не-десь; десь-то; (де)інде; подекуди. [Лише де-де в кошарах цюкали теслі. Франко. Та інде тирса з осокою В яру чорніє під горою. Шевченко. Подекуди з-поміж верб та садів виринають білі хати та чорніють покрівлі високих клунь. Н.-Левицький.] | *Ну где таки!* – і де вже!; де то вже таки! [І де вже, сестро, нам рівнятися! Глібов.]

Гербовый | *За неимением гербовой пишем на простой (разг.)* – не маючи гербового [паперу], вживай простого; не мавши гербового, бери простого. [Нема чобіт — узуй постоли. *Пр.* Де немає співця — послухаєш горобця. *Пр.* У нужді й запаска за плахту здасться [казала Настя]. *Пр.* Буває (часом), скриня й за стіл править. *Пр.*]

Геркулесов | *Геркулесовая сила* – геркулесова (надлюдська, надзвичайна) сила. | *Геркулесов труд* – геркулесова праця. | *Геркулесовы столбы (столпы)* – геркулесові стовпи; крайні межі. | *Дойти до геркулесовых столбов (книжн. ирон.)* – дійти до геркулесових стовпів (до крайніх меж); дійти до абсурду.

Герой | *Выступать, ходить героем* – виступати, ходити героєм (як герой); удавати з себе героя; героєм себе становити. | *Герой не моего романа (разг.)* – герой не мого роману.

Гибель | *Верная гибель* – певний (неминучий) загин; певна (видима, неминуча, іноді видюща) згуба (загибель, погибель); певна (видима) смерть. [Моя дочка іде до матері, а син до війська, Обом погибель певна. Українка. Е, коби-то я знав, я б, здається, на видиму смерть пішов…Коцюбинський.] | *Гибель ему! (Сгинь он!)* – хай він згине (пропаде)!; хай він пропадом пропаде!; пропасть на нього!

Глава | *Во главе* – на чолі. [Суне військо здаля, Стогне мерзла земля. Корогви гомонять. А на чолі іде люблененць долі. Чернявський.] | *Положить во главу угла (книжн.)* – покласти наріжним каменем; покласти в основу (підвалиною); узяти за основу; поставити на чільне місце; визнати за найважливіше (за основне); визнати найважливішим (основним). | *Стать, встать во главе (возглавить)* – на чолі стати; очолити; перед повести. | *Стоять во главе кого, чего* – стояти на чолі кого, чого; перед вести; узяти провід над ким, над чим. [Мати стояла на чолі родини, стояла, мов скеля в штормі. Яновський.]

Главенствовать | *Главенствовать в чём, над кем, над чем* – головувати (старшувати) в чому, над ким, над чим; проводирювати в чому; перед вести в чому, верховодити ким, чим; *(жарт.)* верхи їздити на кому. [А чи воно годилося, щоб тута Молодша надо мною старшувала? Українка. Б'ють пороги; місяць сходить, Як і перше сходив… Нема Січі, пропав і той, хто всім верховодив. Шевченко.]

Главный | *Главное дело* – головна (найголовніша) річ; головне. | *Главным образом, преимущественно* – головним чином (побитом); головно (головне); переважно; найбільше; здебільшого (здебільша). [Ми переважно звертали увагу на стан озимини. Прус. Він читав найбільше романи. Прус.] | *Самый главный, главнейший* – (що)найголовніший. | *Это самое главное* – це (що)найголовніше; це головна (найголовніша) річ; в цьому головна суть. [Справа налагоджується. Аби умовитися з цехами. Це найголовніше, але й найскладніше. Тулуб.]

Гладить | *Гладить дорожку* – дорогу гладити; *(застар.)* пити на коні. [Ну тепер на коні треба випити, та й нехай їдуть… *Сл. Ум.*] | *Гладить, погладить по головке кого (перен. разг.)* – гладити, погладити *(іноді* жалувати, пожалувати) по голівці кого; пестити, пестувати (мазати, панькати) кого. [Судити, мабуть, будуть. По голівці за таке ніхто не погладить. Руденко.] | *Гладить, погладить против шерсти (перен. разг.)* – гладити, погладити проти шерсті (проти волосся). [Хоч проти шерсті його гладь, не вкусить. Кропивницький.] | *Гладить по шерсти* – гладити за шерстю.

Гладкий | *Гладкая санная дорога!* – гладка (рівна) санна дорога; санниця; плавкий шлях. | *Гладкий слог, речь* – гладенький (плавкий) стиль; гладенька (вигладжена, плавка, плавна) мова. | *С него взятки гладки (разг.)* – *Див. взятка.* | *Совершенно гладкий* – гладісінький (рівнісінький); зовсім рівний; *(образн.)* хоч котись. [Дорога хоч котись. *З нар. уст.*]

Гладь | *Вышивать гладью* – настилати; *(іноді)* настилувати; слати. | *Тишь да гладь (разг.)* – тихо та любо; мир та спокій (спокій та мирнота); мир і тишина; мов у затишку; святий спокій. [Якби лишень скоїлося од людей, а в господі любо й тихо, то й жалю б не було. Барвінок. Де згода в сімействі, Де мир і тишина, Щасливі там люди, Блаженна сторона.

Котляревський.]

Глазок | *Анютины глазки (ботанічне)* – братки (братики); брат-і-сестра; полуцвіт (полуцвітки). [Ой на горі полуцвітки процвітають. *Сл. Гр.*] | *[Взглянуть] одним глазком (разг. фам.)* – [Глянути] одним оком. | *Делать, сделать, строить, состроить глазки (разг.)* – бісики (бісика) пускати, пустити (посилати, послати) [очима, оком]; очима грати (прясти); стріляти (стригти) очима; моргати. [З парубками вже не та: зуби до їх скалить, бісики пуска. Стороженко. Послала йому бісика очима. Мирний. Яка ж я? — прядучи веселими очима, допитувалась вона. Мирний. Очима і стріляє і благає. *Н. п.* Так очима на нього і стриже. Тютюнник.] | *На глазок, на глазомер (разг.)* – на око; як оком зміряти. [Я будь-яку ділянку прикину вздовж і впоперек на око і скажу, скільки якої породи буде на ній… Стельмах.]

Глаз | *Аза в глаза не знает – (те саме, що) Ни бельмеса не знает (не смыслит). Див. бельмес.* | *Блуждающие глаза* – блудні очі. | *Бросаться, броситься в глаза* – упадати, упасти в око (у вічі, в очі); спадати, спасти на очі; брати очі [в себе, на себе]; бити у вічі; *(іноді)* вдаватися, вдатися в око (у вічі, в очі). [Перше, що впадає в око при читанні поезії Шевченка, — це найтісніший зв'язок його з народною піснею. Рильський. Лискуча червона сорочка на ньому очі бере… Гордієнко.] | *Быть на глазах (на виду)* – бути перед очима; в оці бути. [Тобі добре: ти у боці, а я щораз ув оці, то мені й докоряє, якщо не так. *Сл. Гр.*] | *Ввалились глаза, щёки у него, у неё – Див. вваливаться.* | *В глаза говорить, сказать что* – у вічі (в очі, у віч) говорити, сказати що; *(лок.)* прітьма говорити, сказати що. [Може сам ти і шага не варт, та тільки ніхто тобі цього в вічі не сказав! Тобілевич. Вас ще ніхто не лаяв сьогодні у віч, ніхто? Кропивницький. Як маєш казати поза очі, прітьма кажи. *Сл. Гр.*] | *В глаза ударить, плюнуть…* – межи очі (у вічі, у очі, межи сліпи) ударити, плюнути… [Подер, пошматував моє малювання на дрібні шматочки та й шпурнув мені в вічі. Н.-Левицький. Нехай мене замість дяки кленуть, нехай навіть плюють мені межи очі, а я з свого шляху не зверну. Кропивницький.] | *В глазах* – в очах *(застар.* в очу). [Свічок, свічок наставили! Мигтять ув очу, мов проміння… Барвінок.] | *Видеть собственными глазами* – бачити на свої (на власні) очі; бачити своїми (власними) очима; *(іноді)* бачити навіч (наочне). [Я ж тебе бачив на власні очі. Коцюбинський. Я своїми очима бачила, як вона щоранку божого виносе та й висипає попіл у мій рів. Кропивницький. Сам побачив власними очима, що ти готуєш певнеє повстання… Тобілевич.] | *В моих глазах (он человек хороший)* – [Як] на мої очі (на моє око, на мій погляд); [як] на мене. | *Во все глаза глядеть (разг.)* – на все око (у двоє очей, *давн.* у дві оці) дивитися; пильно дивитися; видивлятися [очима]; *(про багатьох)* усіма очима дивитися. [Галя на все око дивиться, як хлопець пручається. Свидницький. Староста пильно, з насмішкою дивиться на Романа. Стельмах. Зупинилась перед Андрієм, сплеснула руками і, не розтуляючи їх, видивлялась на нього здивованими, повними обурення й жаху очима.Коцюбинський.] | *Возводить глаза к небу* – на небо (до неба) очі (погляд) зводити (підводити, здіймати, зносити, підносити). [Коли я погляд свій на небо зводжу… Українка. Знімає руки та очі до неба. Н.-Левицький.] | *Вперять, вперить глаза в кого, во что – (те саме, що) Вперять, вперить взгляд в кого, во что. Див. взгляд.* | *[Все] стоит перед глазами* – [Все] стоїть перед очима; з-перед очей не сходить. | *В чужом глазу сучок видит, — в своём не примечает и бревна* – у чужім оці порошину бачить, а в своєму пенька не помічає. *Пр.* Чуже під лісом бачить, а свого і під носом недобача. *Пр.* Зорі лічить, а під носом не бачить. *Пр.* За гони блоху б'є, а під носом ведмідь реве. *Пр.* Не замітай чужої хати (хижі) — дивись, чи твоя заметена. *Пр.* | *Выпучить, выпялить глаза на кого* – вилупити (вирячити, витріщити) очі; вирячитися (витріщитися); визиритися на кого. [Вилупити очі як цибулі. *Пр.* А братія мовчить собі. Витріщивши очі. Шевченко. І чого це ти вирячилась на мене, мов кизяк з пасльону? Ільченко. Чого ви витріщилися один на одного, як телята? Багмут.] | *Вытаращить, выкатить глаза* – витріщити (вивалити) очі; у крузі очі стали кому. *Див. іще* **вытаращить**. [Але як розстарається грошей, то зараз справить такий бенкет, що всі її гостоньки з дива очі повитріщають… Н.-Левицький. Вивалив очі, як баран. Номис.] | *Глаза блуждают* – очі блукають. [Його очі блукали по стінах, шукаючи чогось. Франко.] | *Глаза впалые* – запалі (позападалі, ямкуваті) очі. [Твій знівечений вид, позападалі очі, Де обвели свій слід прожиті грішно очі, І безсоромна ніч, і навісна хода, — Все те гидливості в мені не прокида. Самійленко.] | *Глаза гноящиеся; с гноящимися глазами* – каправі очі; каправий (кислоокий). [Був тонкий, сухий, високий і гугнявий й кислоокий. *Сл. Гр.*] | *Глаза завидющие, а руки загребущие* – очі завидющі, а руки загребущі. *Пр.* | *Глаза — зеркало души* – очі — дзеркало душі. [Оції очі, дзеркало душі, Розумні, ідеальні і прекрасні… Кримський.] | *Глаза лезут на лоб* – очі рогом лізуть; очі на лоба (на лоб) лізуть. [Давно вже минуло, а було як заходиться розказувать, то аж цмока, аж очі йому

рогом лізуть… Стороженко. Бувало роби хоч перервись, очі на лоба лізуть. Головко.] | *Глаза навыкате; человек с глазами навыкате* – витрішкуваті очі; [вирлоокі] баньки; вирла; балухи; очі зверху; витрішкуватий (вирячкуватий); лупатий; банькатий; вирлатий (вирлоокий); банькач; вирлач. [Підвів вирлоокі баньки на стелю. Коцюбинський.] | *Глаза на мокром месте* – у нього (у неї…) сльози на краєчку (очі на солонці); тонкосльозий (-за); тонкослізка; сльози йому (їй…) як не капнуть; сльози йому (їй…) тільки що не капають (не краплють). [Кисне як кваша. *Пр.* На кулаку сльози тре. *Пр.* Заплач, Матвійку, дам копійку. *Пр.* Заплач, дурню, за своєю головою (по своїй голові). *Пр.*] | *Глаза наполняются слезами* – очі заходять (заливаються) сльозами (слізьми, сльозою). [В Улясі очі зайшли сльозою. Н.-Левицький.] | *Глаза подслеповатые* – підсліпуваті (підсліпі, підсліпуваті) очі; сліпні (сліпаки). [Гордій підводить до самої шибки старі, підсліпуваті очі. Васильченко. Ото витріщив сліпні, а нічого не бачить, бодай тобі повилазили. Номис. А повилазили б тобі твої сліпаки. Франко.] | *Глаза по ложке (как ложки), а не видят ни крошки* – очі як картохи, а не бачать нітрохи. *Пр.* Густо дивиться, та рідко бачить. *Пр.* | *Глаза разбегаются, разбежались* – очі бігають (перебігають), забігали; очі розбігаються, розбіглися; не зна, на що йому [перше] подивитися. [Аж мені очі розбігаються. *Пр.* По стінах — картин-картин — аж очі розбігаються. Мирний.] | *Глаза так и бегали* – очі так і бігали (і пряли). [Моряк підкреслено солодко посміхався, а очі його так і пряли в усі сторони. Збанацький.] | *Глаза шире брюха* – завидющі очі. | *Глаз видит, да зуб неймёт* – бачить око, та зуб не йме. *Пр.* Очі б їли, та губа не може. *Пр.* Їв би паляниці, та зубів нема. *Пр.* Близько лікоть, та не вкусиш. *Пр.* Бачать очі, та ба! *Пр.* Є ложка, та в мисці нема. *Пр.* Носом чую, та руками не вловлю. *Пр.* Є сало, та не можна дістати — високо висить. *Пр.* Бачить корова, що на повітці солома. *Пр.* Видко й хати, та далеко чухрати. *Пр.* Коло рота минеться, та в рот не попаде. *Пр.* Мордується, як собака з воловою кісткою: і не перегризе, і язиком мозку не дістане. *Пр.* | *Глаз на глаз; с глазу на глаз* – віч-на-віч; сам на сам з ким; очі на очі; на дві пари очей (у два ока, *давн.* у дві оці); на чотири ока; на | *Глаз не кажет, не показывает* – очей не являє (не появляє); очей не показує (не навертає). [Третій день очей не являє. *З нар. уст.*] | *Глаз нельзя оторвать, отвести от чего* – не можна відірвати (відвернути , відвести) очей від чого; аж очі вбирає [у себе] що; аж оч бере на себе (у себе) що. [Пішов ти, а я очей не можу відірвати від шляху. Стельмах. А Юркові я подарував такого красеня-снігура, що й очей від нього не одведеш! Копиленко. Купи мені синього на спідницю!.. Синього-синього, такого, щоб аж очі у себе вбирало!.. Кропивницький.] | *Глазом не моргнёт* – оком не змигне (не моргне). [Кондратович і дух притаїв, оком не змигне… Стороженко. Всю службу вистояв — оком не моргнув… Гордієнко.] | *Глазом не повёл* – очима (оком) не повів; не поворухнув і бровою. | *Двоится в глазах у кого* – двійнить (двоїться) в очах кому, у кого. [В очах йому двоїлося; він бачив двох Пампушок. Ільченко.] | *Для отвода глаз* – про [людське] око; аби очі відвести; щоб увагу відвести на щось інше. [Сам за старшину тягне, а про людське око з голотою приятелює. Тулуб.] | *За глаза осуждать, ругать… кого* – заочі (позаочі, позавіч) судити, обмовляти, лаяти… кого. [Вона ні разу не лаялась і навіть не змагалась з сусідою Палажкою, хоч позаочі й судила й сміялась з неї. Н.-Левицький. Заочі починала кепкувати з його купецької статури… Ільченко.] | *Закатить глаза под лоб* – завести (закотити) очі вгору (під лоба); пустити очі під лоб(а). [Завела очі вгору і вхопилася за лівий бік — тільки не крикне. Вовчок. Помітивши, що бранець пильнує за ним, католик пускає очі під лоб і стулює долоні. Хижняк.] | *Закрывать глаза на что* – заплющувати (закривати) очі на шо; не мати очей на що; позавіч пускати що. [Адже не малі діти, щоб на страшне очі заплющили. Головко.] | *Закрыть глаза (умереть)* – заплющити (сплющити, склепити, замкнути, закрити) очі; *(поет.)* заснути. [Склепив очі та й умер. *Сл. Гр.* І що з тебе буде, як я замкну очі?.. Кобилянська.] | *Заливать, залить глаза (перен.)* – заливати, залити, залляти, позаливати очі; наливатися, налитися. [Співав, хто мав на те охоту, заливши очі наперед. *Сл. Гр.*] | *Замазать глаза кому* – очі засліпити (замилити, засипати) кому. | *Зоркий глаз у него (у неё…); человек с зоркими глазами* – у нього (у неї…) зірке (дозірне, гостре, бистре) око; у нього (у неї…) зіркі (бачучі, гострі, бистрі) очі; зіркий (бачучий, бистроокий, бистрозорий). [Але в кмітливої Мокрієвської були надто гострі очки й вже примітила ті латки. Н.-Левицький. Він був бистрозорий, мов сокіл… Ільченко.] | *И в глаза не видел (разг.)* – і на очі (і в вічі) не бачив; і на очах не було (не бувало); і в оці не мав. [Уже його, може, тижнів зо два і в вічі ніхто не бачив. Старицький.] | *И в глаза не видел какой* – який — і на очі не бачив; який — і на масть не знаю. | *И глазом не моргнуть (не мигнуть)* – і оком не моргнути (не змигнути). [Хитрий євнух і оком не моргнув… Тулуб.] | *И на глаза не показывайся (не попадайся)! (разг.)* – і на очі не навертайся (не потикайся)! [Була вона в той час така настирлива і люта, що з розмовами про спочинок і на очі їй не

навертайся! Кучер.] | *Искры из глаз посыпались (разг.)* – [Аж] зіниці засвітили(ся); [аж] каганці в очах *(давн.* в очу, в віччу) засвітили(ся). [Як заїхав по потилиці, так аж каганці в віччу засвітились. Номис.] | *Как бельмо на глазу; как порох в глазу* – як більмо на оці; як сіль у[в] оці; як колючка у[в] оці; як пісок у[в] оці; хріном стати в носі кому; болячкою сидіти кому. [Лісовики — більмо на оці, чуєш? Стельмах. Бо темне слово — черва в яблучку, ржа в залізочку, пісок ще й в очку. Черемшина.] | *Колоть глаза кем, чем (разг.)* – випікати (вибивати, довбти) очі ким, чим; викидати на очі кого; колоти очі ким, чим. [Чого ж вона мені очі вибиває Тимофієм? Мирний. Мені на очі викидають, що в нас хати нема. Барвінок. Нам тільки сакля очі коле: Чого вона стоїть у вас, Не нами дана… Шевченко. Не дурно, але й не так, щоб мені у вічі тицяли тобою, мов ганчіркою. Стельмах.] | *Куда глаза глядят (разг.)* – світ за очі (за очима); заочі; куди очі; куди ведуть (поведуть, несуть, понесуть, втраплять) очі; куди очі спали (світять, дивляться); круга-світа; гала-світа, *(іноді)* [у] галайсвіта; навмання. [Пішов козак світ за очі. Шевченко. Лучче полягти Кістьми в степу, в своїй країні, Ніж з неї заочі піти і бути славним на чужині! Чернявський. Вийшов я на вигін, глянув на слободу і округи, згадав молодий вік, батька, матір, жінку, дітей — заплакав та й пішов собі світ за очима. Стороженко. Іди, куди тебе очі ведуть. *Пр.* Я й спитав його: куди бог несе? — «Куди очі, каже, втраплять!..». Кропивницький. Бігти кинулася, куди очі спали. Вовчок. Доки до любові, доти й до шаноби, а як остигне, — тоді йди собі, голубко, куди очі дивляться, та ховайся від людей з своїм соромом. Кропивницький. Щоб ти пішов круга-світа та галасвіта. Номис. Так із картузом біля серця й пішов Вишневий. Навмання. М. Куліш.] | *Лишь бы с глаз* – аби з очей. | *Лопни мои глаза!* – хай мені очі повилазять! | *Мелькает в глазах, перед глазами* – в очах *(давн.* в очу, перед очима) мигтить (миготить, мерехтить, перснієʼ); набігає на очі. [Шлях мигтить, гаї та поля на очі набігають… Вовчок.] | *Мигать, мигнуть глазами* – блимати, блимнути (бликати, бликнути) очима; лупати, лупнути *(лок.* дибати) очима. [Він, мабуть, пригадав наказ сотницького писаря, бо враз заблимав очима. Панч. Так либа, так либа — от-от заплаче. *Сл. Гр.*] | *Мозолить глаза кому (перен.)* – муляти (мулити) очі кому. [Най іде хоч туди, гейди людям очі не муляв. Гуріненко.] | *На глаз* – [Як] на око; як глянути. [Та власник першої ж гамазеї, де навіть на око борошна вистачило б не на три дні, а на три тижні, — почав ґвалтувати, що його грабують серед білого дня. Смолич.] | *На глазах, перед глазами* – перед очима (перед віччю); при очах (на очах); в оці *(застар.* в очу); навіч; увіччю; вочевидьки (вочевидь, вочевидячки). [Худоба за плечима, а лихо перед очима. *Пр.* Помиріться зараз, при наших очах. Глібов. Хоч відти я й далеко нині, Та все це в оці устає; На тих полях, на тій стежині Мойого серця частка є! Рильський. Вони тебе уочевидячки ошукують. П. Куліш. Христі, мов живе, живе усе те стало вочевидячки. Мирний.] | *Насколько хватает глаз* – скільки око сягає, сягне; як око сягне (засягне); скільки оком (очима) сягнути (засягнути, засягти, кинути, захопити); скільки засягнути (засягти, зглянути); куди оком доглянути (докинути); скільки очима світу осягнеш. [Скільки сягало око, стелилась одноманітна зелена рівнина… Гжицький. Гай кругом великий. А поля — скільки очима закинеш… Барвінок. Скільки оком кинеш — скрізь по дорозі, як гадюка, сунуться хури… Стороженко. Справа і зліва, скільки оком захопиш, чорніли свіжою ріллею зорані на зяблю гори…Коцюбинський. Скільки зглянеш — луки лисніли дощовими озерцями, з яких де-не-де стриміли таблички указок. Гончар.] | *Невооружённым глазом* – на просте око (голе, вільне) око; простим (голим, вільним) оком. | *Не коси глаз на чужой квас* – чужим пивом весілля не одбудеш. *Пр.* Не гостри зубки на чужі шматки, а свій май, тоді й кусай. *Пр.* Чужий кожух не гріє. *Пр.* З чужого добра не зробиш двора. *Пр.* Чужим добром не забагатієш. *Пр.* Чужий кожух не гріє, чужа кошара не плодить овець. *Пр.* Чужого не бери, а своє держи. *Пр.* По чужих кишенях не шукай, а в свої дбай. *Пр.* З чужого чортяти не буде дитяти. *Пр.* Чужий хлівець не намножить овець. *Пр.* На чужий коровай очей не поривай. *Пр.* | *Неподвижные глаза* – нерухомі очі; очі у стовп (слуп). [Очі темні й блискучі і нерухомі, мов скам'янілі. Головко.] | *Не показываться на глаза* – не даватися на очі (у вічі). | *Не сводить, не спускать глаз с кого, с чего* – не зводити (не спускати) очей з кого, з чого; не спускати (не випускати) з очей (з ока) кого, чого; мати на оці кого, що; *(образн.)* пасти оком (очима) кого, що; стригти [очима] за ким, за чим. [А що ж там? — пита Чіпка, насторочивши вуха й не зводячи очей з діда. Мирний. За що вони тепер мене В палатах вітають, царівною називають, Очей не спускають, З мого цвіту? Шевченко. Так і липне до його, з очей не випускає його. Вовчок. А Явтуха мали на оці, аж поки від шлюбу не вертались. Свидницький. Сіла оддалік, руки склала, сидить нерухомо, та пасе нас очима… Вовчок. У церкві святій на образи ані глипнув, але все за Штефанком стрижуть… Федькович.] | *Не смыкать, не сомкнуть глаз* – очей (ока) не заплющувати, не заплющити (не склепляти, не склепити, не стуляти, не стулити, не

затуляти, не затулити, не зводити, не звести, не зажмурювати, не зажмурити, не замружувати, не замружити); оком не стинати; не стикати очей; очей (вій) не змикати, не зімкнути. [Ні вдень, ні вночі і ока не заплющ, так і зори, як той пес!.. Кропивницький. Цілу ніч очей не заплющив, сидить над ним, плаче, молиться… Мирний. В довгу, темну нічку невидну Не стулю ні на хвильку очей. Українка. Ніч пересиділа біля постелі. Не затулила на мить очей… Павличко. Полягали спати. Я й очей не звела: обняли мене думки та гадки, та журба пекуча. Вовчок. Ока не зажмурив усю ніч. *Пр.* Цієї ночі Горпина не зімкнула очей. Тулуб. Там стоїть сторожа, береже город, не змикає вій. Скляренко.] | *Не стой перед глазами* – не маячи (не стовбич) перед очима. | *Ни в одном глазу (фам.)* – аніже; (а)нітрошечки; анітрішки. [Пили разом однаково, ті два п’янісінькі, а цей — аніже. *Сл. Ум.*] | *Обвести, окинуть глазом, глазами что* – обвести, окинути (обняти, осягти) оком (очима, поглядом) що; озирнути що; глянути по чому. [Випросталася трохи, спроквола обвела старими збляклими очима повиті осінню порожні поля й дахи зануреного в садках села. *Лебединець, перекл. з Реймонта.* А він помалу підвівся сходами на ґанок, окинув оком майдан і злегка махнув рукою. Головко.] | *Опускать, опустить глаза* – опускати, опустити (спускати, спустити, впускати, впустити, знижати, знизити) очі (погляд); очі вниз (успід, в землю, в долівку). [Антосьо й глянув, та зараз же спустив очі додолу. Свидницький. Це було так моторошно, що козаки опустили очі додолу. Тулуб. І я ні перед ким очей не знизив… П. Куліш. Калина очі успід та й паленіє… Черемшина. Глянула дівчина на мене, засоромилась, очі в долівку. Стельмах.] | *Отвести глаза кому (разг.)* – відвести (відвернути) очі кому; ману напустити на кого; заснітити очі кому. [Чого не вигадувала, щоб мені очі одвести. Барвінок. Та вони… так тобі заснітять очі, що ти й сам незчуєшся, як і гроші їм викинеш. *Сл. Гр.*] | *От глазу, от сглаза* – з очей; від уроків; від (з) пристріту. [Оце вже десять років, як я крива. Із очей сталось. Барвінок. Позбував батько все. Їздили по знахурях та по знахурках округи верстов за сто. З пристріту, кажуть. Барвінок.] | *Открывать, открыть, раскрывать, раскрыть, закрывать, закрыть глаза кому* – розплющувати, розплющити, порозплющувати очі; заплющувати, заплющити, позаплющувати (плющити, сплющувати, сплющити, посплющувати, склепити) очі. [Прокинувся, розплющив очі й задумався. Трублаїні. Нарешті, понюхавши «тютюну», я заплющив очі і чхнув так, що на мить музики не стало чути. Смілянський. Плющить він очі. Мирний.] | *Открыть, раскрыть глаза кому* – відкрити (розкрити) очі кому; скинути (зняти) полуду з очей чиїх; *(іноді)* розказати по правді кому, про кого, про що; показати (виявити) кому що. [Хіба ж було в мене дві дороги, коли я до Берника та Гапія приставав, щоб нашим людям очі на правду розкрити? Муратов. Ти мене до життя пробудила, Ти мені очі одкрила… Українка.] | *Охватывать, охватить глазом* – оком сягати, сягнути (заглядати, заглядіти, зглянути, засягати, засягти, захоплювати, захопити). | *Плюнь в глаза, а он говорит, что Божья роса* – ти йому в очі плюй, а він каже: дощ іде. *Пр.* Плюнь у вічі, а він каже: ще ж двічі. *Пр.* Ти йому «стрижене», а воно тобі «голене». *Пр.* Їй кажеш овес, а вона каже гречка. *Пр.* | *По глазам вижу, видно, что…* – з очей (по очах) бачу, видно (видко, знати), що… [Ой, тепер бачу, що сердитий, мовчатиму, бо сердитий, по очах і по зубах бачу, що сердитий! Тобілевич. З очей йому видно, що бреше. *Пр.* Знати по очах було, що плакав чоловік… Головко.] | *Подбить глаз кому* – підбити око, попідбивати очі кому; *(образн.)* ставника поставити кому. [Щоб не було тісно, то вони головами лягають одні до образів, а другі до порога і вночі один другому очі підбивають. Свидницький.] | *Поднимать, поднять глаза* – піднімати, підняти (здіймати, зняти, зводити, звести, підводити, підвести) очі; *(про багатьох)* попідіймати, попідводити, позводити очі. [Я перше було, коли йду куди, то весело залюбки, а тут і очей не смію підняти. Вовчок. Не посмів і очей звести на Зіньку. Стороженко. Заговорив згодом, підвівши очі. Головко.] | *Пожирать глазами кого, что* – їсти (поїдати) очима кого, що; жерти (пожирати) очима кого, що; *(іноді)* жадібно (закохано) дивитися на кого; *(образн.)* пасти очима, оком кого, що. [Тихше, дурненька… Хто там знатиме… А я тобі хусточку шовкову принесу, — шепче піп, очима аж їсть молодицю. Мокрієв. Він став на кіпці і очима пожирав чудову гірську околицю, що стелилася перед ним. Франко.] | *Показываться, показаться на глаза* – даватися, датися на очі (у вічі); показуватися, показатися на очі; очі появляти, появити. [Хлопець боявся показуватися голові колгоспу на очі… Багмут. Як дізнаються, то мені буде сором і очі появити до їх, — сказала Уляся. Н.-Левицький.] | *Попадаться, попасться на глаза кому* – на очі навертатися, навернутися кому; упадати, упасти у вічі (в очі) кому; потрапляти, потрапити на очі кому; навинутися на очі кому. [Усе, було, куди підемо, він на очі навертається. Вовчок. Отам і навинулась мені на очі Настуся. *З нар. уст.*] | *Попал не в бровь, а [прямо] в глаз* – у самісіньке око (просто в око) влучив (устрелив, уцілив); прямісінько в очі вцілив (улучив); угадав, як у око влучив (уліпив); приткнув, як вужа

вилами. [Там Степан Плаха тобі сказав, як у око вліпив, що твій хрещеник через тридцять літ воюватиме на тебе. *ЗОЮР*.] | *Потупить глаза* – спустити (опустити, впустити) очі (погляд) додолу (на землю); поставити вниз очі; очі (втупити, встромити) в землю; понурити (потупити) очі (погляд) [в землю]; утопити очі в землю; *(про багатьох)* поспускати… очі. [Шевченко відчув образу, почервонів, спустив очі. Васильченко. Галочка понурила очиці в землю. Квітка-Основ'яненко. В останній час немов прибитий був, Чогось зітхав, втопивши в землю очі. Старицький.] | *Правда глаза колет* – правда очі коле. *Пр.* Сові сон очі коле. *Пр.* Не любить правди, як пес мила. *Пр.* | *Прямо в глаза врёт* – у живі очі (увочевидьки) бреше. [Ти ж не бреши в живі очі… Козланюк.] | *Прямо в глаза говорить, сказать, бросить…* – просто в [живі] очі говорити, сказати, кинути… [Чому ж ти їм не кинув просто в вічі, Що і на їх ще прийде судний день? Українка. Палка молодіж у живі очі сміється старому, кепкує з його заходів, зве його порохном.Коцюбинський.] | *Пускать пыль в глаза кому (перен.)* – ману пускати (напускати) кому; туману пускати (напускати) кому; туманити кого; замилювати очі кому. [Захар ніяково одвів очі, — сміяться надумали з його чи ману пускають? Гордієнко. Ти це навсправжки чи, може, туману напускаєш? Кропивницький.] | *Пялить глаза на кого, на что* – вирячувати (витріщити, вилупити) очі на кого, на що; торопіти (глупіти)на кого, на що; витріщатися (визиратися) на кого, на що. [Дитина на свічку глупіє. *Сл. Гр.* Не витріщайся ні на кого, як коза на різника. Номис.] | *Ради прекрасных глаз чьих* – (за)ради (пре)красних (пре)гарних очей чиїх. | *Ранняя пташка носок теребит, а поздняя глаза жмурит* – пізня пташка очі продира, а рання уже носок витира. *Пр.* Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють. *Пр.* Рання пташка пшеничку клює, а пізня очки дере. *Пр.* Хто пізно встає, тому хліба не стає. *Пр.* Хто пізно ходить, сам собі шкодить. *Пр.* | *Сверкнуть глазами на кого* – блиснути (блимнути) очима на кого. [Пампушка-Стародубський так блиснув грізними очима, аж чуб на Прудивусі закурівся… Ільченко. Пан тільки то побіліє, то почервоніє та очима блись-блись на Василя… Тесленко.] | *Своим глазам не верить* – не вірити (не йняти віри) своїм очам; *(іноді)* на свої очі не ввіряти. [Я надвір — очам своїм не вірю! Ходять мої поскубані кури живі-живісінькі! Мокрієв. Що се з нею сталось? — думає старий, очам своїм віри не йме. Стороженко.] | *С глаз долой, из сердца вон* – як з очей, так і з думки. *Пр.* Чого очі не бачать, того серцю не жаль. *Пр.* Минулося — забулося. *Пр.* Зникне з очей, зійде з думки (з мислі, з гадки). *Пр.* | *С глаз долой!; прочь с глаз!* – геть з-перед очей!; геть з очей!; згинь мені з очей!; іди з очей! [Геть з очей, гадино!.. Кропивницький. Відійди від мене, геть мені з очей! Козланюк. Іди з моїх очей, забирайся! Кобилянська.] | *С глаз чьих* – з-перед очей (з очей) чиїх, кого; з-перед кого. [Вона була рада, що панночка десь зслизнула з її очей. Н.-Левицький.] | *Следить глазами за кем, за чем* – зорити за ким, за чим; пасти очима (оком) кого, що, за ким, за чим; стежити (водити, поводити) очима за ким, за чим. [І то я й зорю за ним: як бачу — вертається, я й перейму його… Кропивницький. А ви все ще, колего Рудик, мов кіт той, пасете очима пташок.Коцюбинський. Задуманими очима стежить за танцем молода дівчина, що сидить поруч на лаві. Масенко.] | *Смерить глазами* – зміряти очима (оком). [Пан зміряв очима парубка… Тесленко.] | *Смотреть в глаза (опасности, смерти) (книжн.)* – дивитися (глядіти, глянути, заглянути) у вічі (небезпеці, смерті). [Від кулі не ховайся, бо скрізь вона тебе знайде; дивись смерті прямо в вічі. Кропивницький. Згинь і вся пузата старшина на Січі, коли вона боїться смерті глянути у вічі… Тобілевич.] | *Смотреть, глядеть в глаза кому (заискивать)* – заглядати у вічі кому; запобігати ласки в кого; світити в очі кому. | *Смотреть чьими глазами* – дивитися чиїми очима (оком). [І на речі він дивиться вже не крізь серпанок застиглої в непорушних віках романтики верховинців, а реалістичними очима людини нового часу, яка стала господарем машин, землі і неба. Антоненко-Давидович.] | *Сомкнулись глаза* – склепилися (стулилися) очі. [Очі йому склепилися, він упав з коня і заснув твердим сном. Довженко.] | *Соринка в глазу* – порошинка в оці. | *Со светлыми, блестящими глазами* – ясноокий (яснозорий, білозорий); білозір. [Козаченьку-білозору, говори зо мною! *Сл. Гр.*] | *Спать с открытыми глазами (разг.)* – спати і очей не стуляти; спати на півока [як заєць]; спати, як на воді. | *С пьяных глаз (разг.)* – сп'яну; з п'яних очей; по-п'яному (по-п'яну). [Супротивник одсувається назад, наставивши обидві руки, щоб, бува, з п'яних очей, не креснув зачепа… Мирний. Коли господар жив і шив кожухи, тоді, хоч по-п'яному, хоч ні, — безнастанно співав. Кобилянський.] | *Стыд не дым — глаза не выест* – стид — не дим, очей не виїсть. *Пр.* З сорому очі не вилізуть. *Пр.* Сварка на воротях не висить. *Пр.* Поганому виду нема стиду. *Пр.* Комусь ніяково, а мені однаково. *Пр.* Погані очі все перелупають. *Пр.* | *Стыдно в глаза глядеть* – сором(но) у вічі (в очі) дивитися; в Сірка (в Рябка) очей позичати. [У Сірка очей позича. *Пр.*] | *Таращить глаза* – лупити (витріщати, вибалушувати, вивалювати) очі; витріщатися; світити очима. [Ходив Хома, ходив, витріщав баньки,

витріщав — ніяк не побачить шкапи. Казка.] | *Темно, хоть глаз выколи* – темно, хоч в око (у вічі) стрель; темно, хоч око витни (виколи, вибери); темно, як у розі (як у льоху). [Навколо була пітьма, хоч в око стрель, і накрапав дощ. Мороз. Ніч була темна, хоч око виколи, тільки коли-не-коли моргне блискавка. *Сл. Гр.*] | *Тут, там нужен глаз* – тут, там треба ока; тут, там потрібне око (потрібний догляд, нагляд); тут, там треба [добре] пильнувати. | *Ты туда и глаз не кажи* – ти туди й очей не навертай (не показуй); ти туди й не рипайся. | *У него дурной (чёрный) глаз (перен.)* – у нього урічливі (лихі) очі; у нього урочливе (наврочливе) око; він лихий на очі; у нього лихе око; *(лок.)* у нього прозір. | *У семи нянек дитя без глаза* – де багато баб, там дитя безносе (безпупе, беззубе). *Пр.* Сім баб — сім рад, а дитя безпупе. *Пр.* Де багацько няньок, там дитя каліка (без голови). *Пр.* Де багато баб — дитина без носа. *Пр.* Де багато господинь, там хата неметена. *Пр.* Де велика рада, там рідкий борщ. *Пр.* Де начальства ціла рота, там виходить пшик робота. *Пр.* Два кухарі — лихий борщ. *Пр.* | *Уставить глаза* – утупити очі (погляд); *(іноді)* устромити (уп'ясти, вліпити, второпити) очі. [Роман стояв у дворі, спершись на тин, і втупив очі в бездонне небо. Н.-Левицький. Якби і Маруся заплакала, то мені здається — їй полегшало б; а то мовчить все та куди-небудь встромить очі і не зморгне. Черемшина.] | *Уставиться глазами на кого, на что, в кого, во что* – утупитися очима в кого, в що; тупо впертися очима в кого, в що; втупити очі (погляд) у кого, в що; *(іноді)* уп'ястися (затопитися) очима в кого, в що; видивитися на кого, на що. [Втупивши очі в пітьму за вікном, Грубер замріяно слухав, як Валя розповідала йому історію своїх думок. Бузько. Старий уп'явся в нього очима й нічого не відказав... *Лебединець, перекл. з Реймонта.* Видивився на нас. Смолич.] | *У страха глаза велики* – у страха великі очі. *Пр.* Страх має великі очі. *Пр.* У страха очі по яблуку. *Пр.* Хто боїться, у того в очах двоїться. *Пр.* Що сіре, те й вовк. *Пр.* Показалась за сім вовків копиця сіна. *Пр.* У лісі вовки виють, а на печі страшно. *Пр.* Куме, солома суне! *Пр.* Поки кожух не вивернеш, він усе здається чорним. *Пр.* З переляку очкур луснув. *Пр.* | *Устремлять, устремить глаза на кого, на что* – утуплювати очі, втупити очі в кого, в що; затопляти, затоплювати, затопити *(іноді* утопити) очі (погляд) в кого, в що; вдивляти, вдивити (встромляти, встромити) очі в кого, в що. [Очі спочатку втупив у стіл, а потім у Палійчука. Стельмах. В останній час немов прибитий був, Чогось зітхав, втопивши в землю очі... Старицький. Він встромив очі в його помарніле набрескле лице... Франко.] | *Хлопать глазами (перен.)* – кліпати (лупати, блимати, бликати) очима. [Аж серце у мене болить, як подумаю, що вона добігається до чого-небудь... І кліпай тоді очима перед людьми. Тобілевич. А тоді перед губернатором кліпай: «авторитету не маєте». Гордієнко. Ми забули й злість, тільки лупали очима. Яновський.] | *Швырять, бросать в глаза кому, что (разг. фам.)* – жбурляти (шпурляти) межи очі (просто в очі) кому що. [Кричить, лається, шпурляє бумаги просто в очі... Н.-Левицький.] | *Щупать глазами кого* – мацати (лапати) очима кого; пильно вдивлятися (вглядатися) в кого. [Один одного мовчки випитують, очима мацають, виміряють. М. Куліш. Руками дивиться, а очима лапа. Номис.] | *Щурить глаза от близорукости* – мружити очі від короткозорості; сліпати очима. [Виглянув Пшепшинський з дверей, сліпаючи очима. Н.-Левицький.]

Гласить | *Закон, предание, пословица... гласит (книжн.)* – закон говорить (каже, виголошує, гласить); перекази говорять (кажуть); прислів'я (приказка) каже (мовить, приказує); як у приказці кажуть (приказують). [От і правда, як приказують у приказці: мати порве пазуху, ховаючи для дітей, а діти порвуть пазуху, ховаючи від матері. Н.-Левицький.]

Гласность | *Предавать, предать гласности что* – розголошувати, розголосити що; подавати, подати до вселюдного (громадського) відома що; надавати, надати гласності чому.

Глас | *Глас вопиющего в пустыне* – голос пророка в пустині; волання в пустелі; глас вопіющого (голос волаючого) в пустині. | *Запеть на девятый глас (перен. шутл.)* – затягти на дев'ятий глас; фальшиво заспівати.

Глодать | *Тоска гложет сердце* – туга (нудьга) гризе (точить) серце; туга (нудьга) бере за серце; туга серце тисне. [Чого ж це вони такі непривітні, чого? — гадає Ларко і почуває, як тихенько туга серце йому тисне. Васильченко.]

Глотать | *Глотать книги* – ковтати книги; швидко читати книжки. | *Глотать слова* – ковтати слова. [А ти хто така? — трохи згодом питає він, ковтаючи слова. Мирний.] | *Глотать слюнки* – слинку ковтати. [Нашому маляті лиш слинку ковтати. Номис. Іде циган вечеряти. Та слину ковтає... Руданський.]

Глотка | *Брать, взять, схватить за глотку кого (разг.)* – *Див. горло.* | *Драть глотку (вульг.)* – дерти (драти) горло (горлянку); горлати (репетувати, галасувати). [Хоч дехто і

дере горло, але на вітер… Тобілевич. Палажка лаялась, молодиці так само репетували й лаяли бабу. Н.-Левицький.] | *Заткни глотку! (груб.)* – заткни пельку (горлянку, рота, вершу, пащу, пащеку)!; стули (затули, примкни) губу (губи, рота)!; засупонь пащу! [Це вам що: ярмарок чи базар!? Ану, заткніть пельки… Стельмах. Та стули ж ти губи! Українка.] | *Заткнуть глотку кому (разг.)* – заткнути пельку (горлянку, рота, пащу, пащеку, вершу) кому; забити рота (пельку) кому; стулити (затулити, заткати, примкнути) губу (губи, рота) кому; (з*груб.)* засупонити пащу кому. [Треба ж чимсь горлатому панові пельку заткнути. Мирний. Гадає, що тим примкне губи людям… Кобилянська.] | *Кричать (орать, реветь) во всю глотку (разг.) – (те саме, що) Во всё горло кричать, орать. Див. горло.* | *Налить себе в глотку (разг.)* – залити собі пельку (горлянку). [Та й то ні встиду, ні сорому не має: уже, дідовід, одною ногою в ямі, а це як заллє собі пельку… Мартович.] | *Не лезет в глотку (разг.)* – не лізе в горло (в пельку). [Вже йому й шматок у горло не лізе від страху… Смілянський.] | *Распустить глотку (разг.)* – розпустити губу (горлянку, пащеку); розв'язати губу (пащеку). [А вони вже й розпустили губи; ех, бабська натура! Номис. Ти вже й розв'язала губу,— заговорила мати. Свидницький.]

Глоток | *Выпил одним глотком* – відразу хильнув (вихилив); одним проковтом проковтнув; хильцем ковтнув.

Глубже | *Всё глубже и глубже* – дедалі (щораз, чимраз) глибший (-ша, -ше); усе глибший і (та й) глибший (-ша, -ше); *(як присл.)* щораз (чимраз, дедалі) глибше; усе глибше й (та й) глибше. | *Глубже пахать, больше хлеба жевать* – глибше орати — Більше хліба мати. *Пр.* Глибоко орати — хліба вдосталь мати. *Пр.* Щоб урожаї добрі мати, треба землю глибше орати. *Пр.* Тому горе, хто мілко оре. *Пр.* Хто не лінується, у того поле красується. *Пр.* Хто більше працює, той краще живе. *Пр.* | *Рыба ищет, где глубже, а человек — где лучше* – риба шукає, де глибше, а чоловік — де ліпше. *Пр.* | *Становиться, стать глубже* – глибшати, поглибшати. [Печера ніби глибшала, темніла, чорніла. Н.-Левицький.]

Глубина | *В глубине* – у глибині; на споді (сподом). [Тим часом сподом, потай од холодної думки, ворушилась тепла, маленька і добра.Коцюбинський.] | *В глубине веков* – у давній давнині; у далечі віків; у глибині (у глибу) століть. | *В глубине души* – у глибині (на споді, на дні) душі (серця); глибоко в душі (у серці); у душевній глибині. [Говорив я з ними, Не як маючий владу, а як той, Що в глибині душі провину чує. Українка. Такий образ відбивається аж на самім споді серця… Стефаник. Гандзю, давня Гандзю! Де ти? Озовися! Може, хоч де глибоко сидиш в душі — поворухни моє ти серце!.. Тобілевич.] | *В глубину, глубиной* – завглибшки (завглиб, навглибшки); углиб (углибшки). [Викопали яму аршинів зо два завглибшки… *Ковганюк, перекл. з Шолохова.* Ой, тече річка невеличка, і вшир вона не широка, і вглиб вона не глибока. *Н. п.*] | *Во всю глубину* – на всю глибочінь (глибину, глибінь). | *До глубины души (книжн.)* – до глибини душі; [аж] до дна душі; до живого (до самого) серця. [Оця нагла несподівана пригода зворушила до глибини душі старих і молодих. Кобилянська.] | *Зиять глубиной* – глибочіти. [Обіч глибочіло провалля. Рибак.] | *Из глубины* – зглибока (з глибини, з глибочини); спідсподу. [А разом з тим, десь з глибини, сочились підземні джерела і гасили вогонь. Коцюбинський.] | *Из глубины веков* – з далечі (з глибу) віків, століть; з безміру (з безмір'я) століть. | *Из глубины души (книжн.)* – з глибини душі; [аж] із дна (з самого дна, з самого споду) душі. [Щодня вони презирством викликали З дна душі моєї знову звіра… Українка.] | *Какая глубина!* – яка глибина (глибочінь, глибінь)!; що за глибина (глибочінь, глибінь)! | *Не отличаться глубиной (о мыслях, знаниях…)* – неглибоко сягати. | *От глубины души, сердца* – з усієї душі; від (з) [широкої] душі; від (з) щирого серця. [Дякую тобі з усієї душі. Кримський.] | *Понять (постигнуть) глубину чего, до глубины что* – збагнути (осягнути) до дна що (глибінь чого); зглибити що. [Але ж я тільки тута, На довгому темничному дозвіллі, Збагнув усю глибінь моєї ганьби і твій злочин. Українка.] | *Проникать в глубину чего* – засягати вглиб чого; брати зглибока що. | *Сокровенная глубина души, тайники души* – таємна (потаємна) глибина душі; тайник (тайники) душі.

Глубокий | *Более глубокий* – глибший. | *В глубокую осень* – пізньої осені. | *Глубокая древность* – давня (сива, стара, далека, глуха) давнина; прадавнина; давня-предавня старовина; престаровина. [Давня то давнина, а наче вчора діялось. Вовчок. Човни золотії із сивої-сивої давнини причалюють… Тичина.] | *Глубокая ночь* – глупа (пізня) ніч (північ); *(іноді)* добра ніч; ніч уповні. [А які то до тебе гості добивались у глупу північ? Кропивницький. Вже була добра ніч, коли вони рушили в полонину. Франко.] | *Глубокая печаль* – тяжка (глибока) туга (журба); тяжкий (глибокий) сум (смуток). [Глибока, тиха, нерозважна туга Вникає в серце, каменем ляга. Українка.] | *Глубокая старость* – старезна *(іноді* безлітня) старість. | *Глубокий вечер* – пізній вечір; *(розм.)* пізні (старечі) обляги ((в)ляги, лягови). [Це діялось у пізні лягови, — ніде анітелень. *Сл. Гр.*] | *Глубокий*

овраг – глибокий яр; крутояр. [Ой повій, повій да буйний вітер, Та з глибокого яру… *Н. п.*] | *Глубокий поклон* – низький уклін (поклін). [Проказує боєць останні свої бажання: — Кланяюсь низьким поклоном… Довженко.] | *Глубокий старик* – дуже старий (старезний, давній, іноді безлітній) дід (старик); *(образн.)* старий, аж мохом поріс (узявся); старий, аж порохня сиплеться. [Бісів дід! Аж порохня з його сиплеться, а ще таки плутає ногами. Мирний.] | *Глубокий траур* – велика (глибока) жалоба. [Долорес у глибокій жалобі, стоїть на колінах коло одної могили, убраної свіжими вінками з живих квітів. Українка.] | *Глубокое невежество* – велике неуцтво; темне невігластво. | *Довольно глубокий* – досить (доволі) глибокий; *(розм.)* глибоченький. | *До глубокой ночи* – до пізньої (до самої, до глупої) ночі; *(розм.)* до пізніх лягів (облягів). | *Здесь глубокая, не глубокая вода* – тут глибоко, не глибоко. [Ви краще мені скажіть, чи не глибоко тут? Я хочу скупатися. Чабанівський.] | *Очень глубокий, глубочайший* – найглибший (щонайглибший, якнайглибший). [Гуркнув грім. Задрижали нараз Гір найглибші основи… Франко.] | *С глубоким (глубочайшим) почтением, уважением* – з високою (найвищою) пошаною, повагою.

Глубоко | *Глубоко ли тут?* – чи глибоко тут? | *Задевать глубоко* – займати (зачіпати) зглибока. | *Там очень глубоко* – там дуже глибоко; там дна нема(є).

Глумиться | *Глумиться над кем* – глумитися (глумувати, глумуватися, глузувати) з кого; на (по)глум (на глузи) брати (піднімати, здіймати) кого; кепкувати (кпити) з кого. [Та чого-бо ви глузуєте з мене! — крикне Оксана, як божевільна, да далі в сльози. Григоренко. Ображав прилюдно, гостро, на глум брав… Гордієнко. Давно се діялось, Ще як борці у нас ходили По селах та дівчат дурили, З громади кпили, хлопців били Та верховодили в селі… Шевченко.]

Глупее | *Делаться, сделаться глупее* – дурнішати, подурнішати. [Живу… Дивлюсь, як хата валиться; чую, що й сама я пилом припадаю — якось дурнішаю, якось туманію, наче жива у землю входжу… Вовчок.]

Глупеть | *Глупеет, поглупел кто* – дурніє, подурнів хто; безглуздіє хто; спав з розуму хто. [Щоразу він усе безглуздіє. *Сл. Гр.* Ні, наші козаки ще з розуму не спали, Щоб вовка од біди сховали. Глібов.]

Глуповатый | *Глуповат кто* – дурненький (дурнуватий, дуркуватий, придуркуватий, пришелепуватий, недоумкуватий, тумануватий) хто; придурок (недоумок) хто; прицуцуватий (безклепий) хто; *(образн.)* прибитий на цвіту (мішком прибитий) хто; клепки не стає в голові в кого; не має однієї (третьої, десятої) клепки в голові хто; не всі дома в кого; юшка не доварилась в чиїй голові; каліка на голову хто. [Раденький, що дурненький. *Пр.* Чому дуба не рубати, бо дуб дуплинатий; чому хлопців не дурити — вони дурнуваті. *Сл. Гр.* Мені шкода його. Він хоч трохи й пришелепуватий, а справді добрий. Мирний. Він якийсь безклепий, — сказано, десятої клепки в голові нема. *Сл. Гр.* Він якийсь на цвіту прибитий. *Сл. Ум.* Чи й справді в його ученій голові юшка не доварилась? Стельмах.]

Глупость | *Глупости! (фам.)* – дурниця!; дурниці! | *Говорить глупости, наговорить глупостей* – дурне говорити (балакати, казати); дурного наговорити (набалакати, наказати); говорити (казати), наговорити (наказати) півтора людського; говорити таке, що ні пришити, ні прилатати, ні кому дурно дати; говорити, наговорити, що не причепити ні до кола, ні до плота; наговорити такого, що й кінь би [з того] сміявся. *Див. іще вздор.* | *Делать, сделать глупость, наделать глупостей* – дурниці робити (виробляти), наробити дурниць; дурницю робити, зробити (стрельнути, стрілити); *(тільки недокон.)* дуріти. [Ще хвилина — і я б наробив жахливих дурниць. Кочерга. А дуріти нам не гоже. Вовчок.] | *Не говори глупостей* – не кажи (не говори, не плещи, не плети) дурниць; *(зах.)* хай тобі язик не забігає. | *По глупости* – здуру; з дурного розуму (ума); з дурної голови; через дурість (безглуздя, недоумство, нерозум). [Усе то з дурного розуму. *Пр.* Із старшиною хотів породичатися з дурної голови! Гордієнко.] | *Пороть глупости (вульг.) – Див. вздор.* | *Спороть глупость (вульг.)* – ляпнути (бовкнути, зверзти, сплести, вмолоти) дурницю (дурне); сказати півтора людського; дати маху (хиби, хука); обмахнутися; схибити; змилити; *(образн.)* осковзнутися; шпака вбити.

Глупо | *Что не скажет, всё глупо* – хоч що скаже, то все по-дурному (то все півтора людського).

Глупый | *Глупая (еловая) голова* – дурна (капустяна) голова; капустяний качан; дурна макітра; голова неначе клоччям (пір'ям) набита (начинена). [З дурної голови та на людську. *Пр.* У тебе, Кузьмо, капустяний качан на в'язах! Тобілевич.] | *Глуп завяжет, а умный не скоро развяжет* – один дурень (один дурний) зіпсує, що й десять розумних (сто мудрих) не направлять (не направить). *Пр.* Що дурний зав'яже, мудрий не хутко (не легко) розв'яже. *Пр.* Один дурень камінь у воду кине, а десять розумних не витягне. *Пр.* Один

дурень закине у воду сокиру, а десять розумних не витягнуть. *Пр.* Як напише дурень, то не розбере й розумний. *Пр.* | *Глуп как пробка* – дурний як [сосновий] пень (як довбня, як колода, як кіл у плоті, як чіп, як ціп, як сак, як ступа, як путо); дурний аж світиться (аж крутиться). [Високий, як дуб, а дурний, як пень. *Пр.* Дурний ти, мов колода, а не журишся. Стельмах.] | *Глуп как сивый мерин* – дурний, як вівця (як баран, як цап, як кіт); дурний, як [драний] чобіт (як постіл). | *Глуп совсем, кто не знается ни с кем* – не в самоті, а в гурті розум спіє. *Пр.* | *Глупые головы* – цвілі (дурні, капустяні) голови; капуста головата; дурні макітри. [Це дурні голови. Вовчок. Комусь потрібні дуже Дурні макітри ваші. Кочерга.] | *Глупый человек* – дурна (дурноголова, дурноверха, макоцвітна) людина; дурний (дурноголовий, дурноверхий, макоцвітний) чоловік; туман; довбня; *(образн.)* у нього жуки в голові; він з жуками в голові; у нього нема в голові лою (олії); у нього в голові клоччя; у нього ані клепки в голові. [Ані клепки, люди добрі, нема в голові мого чоловіка, ні грудочки лою, ні краплиночки олії, а в голові чоловіка одна полова, та й то не перевіяна… Стельмах. Мені пороки забито киями, а у вас, мабуть, ізроду в голові клоччя. П. Куліш.] | *Глупым делаться, сделаться, стать* – дурніти, здурніти (подурніти); спадати, спасти з розуму. [З дурним і сам здурнієш. *З нар. уст.*] | *Он (ты…) не глуп* – він (ти…) не дурний (не дурень); він (ти…) не цвяшком (не гвіздком) у тім'я битий; він (ти…) не в тім'я битий; він (ти…) з клепкою в голові; він (ти…) не ликом шитий; він (ти…) має (маєш…) лій (олію) в голові. [Правда, до нашої панночки не легко приступитись, та я теж не в тім'я битий, либонь, і ми в свій час книжки читали, та ще такі, про які панночкам і не снилось. Українка.] | *Прикидываться глупым* – удавати (грати) дурня (дурного); прикидатися дурнем (дурним); придурюватися. [Чи ти дурний, чи вдаєш дурного? Мартович. Та ти не придурюйся, бо все ідно підважимо двері. Антоненко-Давидович.] | *Совершенно глупый* – зовсім дурний; цілковитий дурень; з дурнів дурень; дурнісінький; сповна дурень; *(образн.)* ума ні з шило нема; розуму ані ложки; розуму в голові ні на макове зерня (ні на мачину); дурний — далі нікуди. [Голова у тебе, хлопче, мов казан в економії, та розуму в ній нема, ані ложки, увесь, либонь, горобці висьорбали. Стельмах.] | *Я (он…) не так глуп, чтобы…* – я (він…) не такий дурний (дурень), щоб…; чи я (він…) такий дурний (дурень), щоб…; хіба б я (він…) розуму не мав, щоб… [Проте Гнат не такий дурний, щоб журитись за Настею. Коцюбинський.]

Глухой | *Глухая ночь* – глупа (глуха) ніч. [Минали години глупої ночі… Яновський. Ніч стояла глуха, ще чорніша по світлі. Коцюбинський.] | *Глухая осень* – пізня (глуха) осінь. [Як глуха осінь настала, як з ліса все листя опало, як чорне поле ворони вкрили, то тоді до старого Леся прийшла смерть. Стефаник.] | *Глухая пора, глухое время (перен.)* – мертва доба (пора); глухі часи. | *Глухая тетеря, глухарь (груб.)* – глуха тетеря; глухий, як тетерук; глушко (глухань, глуш(м)ан). [Навіки охрестили його глуханем. Стельмах.] | *Глух, как пень* – глухий, як (мов…) пень (як стовп). [Коли я кожен день Звертавсь до тебе з горем, Ти був глухий, мов пень. Годованець.] | *Глух к чему* – глухий на що, до чого. [Іван був глухий на дядькові пересторогі. Бордуляк.] | *Глухое место (перен.)* – глушина; [глухий] закуток; закутень; застум. [Невже ціле життя ми просидимо в оцій глушині, серед цих дрібних інтриг? Шовкопляс. Хоч він і Барбос, а все-таки скучає в цьому глухому закутку за людьми. Стельмах.] | *Глухой не послышит, так догадается* – глухий не дочує, то вгадає. *Пр.* Глухий не почує, то видума. *Пр.* Глухий не дочує, то змислить. *Пр.* Глухий що не дочує, то вигадає (доложить, вимислить). *Пр.* | *Глухому две обедни не служат* – день не петрівський, язик не попівський — по двічі говорити. *Пр.* Сьогодні не вівторок, щоб повторювати разів із сорок. *Пр.*

Глушить | *Глушить водку, вино (разг. вульг.)* – жлуктити (жлуктати, смалити, цмулити, хлистати) горілку, вино; *(образн.)* пити горілку, вино, як воду. [А я панського роду, П'ю горілочку, як воду. *Н. п.*] | *Глушить критику (просвещение)* – глушити (утискувати) критику (освіту). | *Глушить рыбу* – глушити рибу. [Придивиться, де риба залягла під кригою, та й стане гатити кийком — глушити. *Сл. Гр.*] | *Глушить тоску (вином)* – запивати тугу (нудьгу).

Глядеть | *А там, глядить, и весна (зима…)* – а там, дивись, і весна (зима…). | *Глаза б мои не глядели, не глядел бы на кого (разг.)* – ані на очі бачити не хочеться кого; дивитися не хочеться на кого. | *Глядеть в глаза кому* – заглядати у вічі кому; світити в очі кому. [Велике щастя в тім, що всі мені заглядають у вічі!.. Тобілевич.] | *Глядеть в гроб, в могилу (разг.)* – над гробом, край могили стояти; у гріб, у могилу дивитися. [Се Мойсей, позабутий пророк, Се дідусь слабосилий, Що без роду, без стад і жінок Сам стоїть край могили. Франко.] | *Глядеть в оба* – на все око (пильно) дивитися; дивитися обома; пильно глядіти (придивлятися); бути обережним (пильним); [добре] пильнувати; мати пильне око; бути на чеку (на сторожі). [Чубенко вже їхав лісом геть, поминувши заставу, наказавши їй

пильнувати. Яновський. Ой, Саню, весь час треба тобі бути на сторожі. Шовкопляс.] | *Глядеть завистливо на кого, на что* – дивитися заздрісно (заздро) на кого, на що; поривати очі на кого, на що; заздрити [очима] на кого, на що. [Як побачить, було, що хто-небудь їздить на коняці, то так і заздрить очима. *Сл. Гр.*] | *Глядеть за кем, за чем (за детьми, за порядком) (разг.)* – глядіти (доглядати) кого, чого; наглядати кого, що, за ким, за чим. [Данило нічого не глядить, а тільки розоряє. Тобілєвич. Он я: і череду у полі доглядаю, Ввесь двір, кошару стережу… Глібов.] | *Глядеть правде в глаза* – дивитися правді в вічі; ставати віч-на-віч з правдою. | *Глядеть свысока на кого* – дивитися (глядіти) звисока (згори, згорда) на кого. [Він навіть силувався глядіти на нього згірдно, звисока. Франко. Не згорда я дивлюсь на тебе, пане… П. Куліш.] | *Глядеть сквозь пальцы на что (разг.)* – крізь пальці (крізь пучки) дивитися на що; не зважати (не звертати уваги) на що; мов не бачити чого; у півока дивитися на що; примружувати (прижмурювати) очі на що. [Учитель дивився крізь пальці навіть на їхнє жирування в коридорі, аби не заважали. Головко.] | *Глядь* – [Аж] зирк; [аж] гульк; [аж] глядь; аж. [Аж зирк! Тарган із шпарки вигляда. Годованець. Аж гульк! Од матушки-цариці, Таки із самої столиці, Прийшов указ лоби голить. Шевченко.] | *Куда глаза глядят (разг.) – Див. глаз.* | *Не глядел бы на свет [Божий] (разг.)* – світ знемилів (незмилився) кому; (і) жити не хочеться; світ надокучив (набрид, обрид, остогид) кому; (і) світ не милий кому. [І сказати вам не знаю, що моє серце тоді перенило… світ мені незмилився… Барвінок. Мені й так голова крутиться, світ мені обрид, не хочу на нього дивитися! Франко. Іду я туди, і світ мені не милий. Козланюк.] | *Смерть ни на что не глядит* – зі смертю торгу нема. *Пр.* Смерті не [можна] відперти. *Пр.* Смерть і родини не чекають години. *Пр.* Смерть не жартує. *Пр.* Смерть не перебирає. *Пр.* Смерть не питає, чий ти. *Пр.* Смерть не питає, чи хочеш, чи не хочеш. *Пр.* | *Того и гляди (разг.)* – так і дивись (стережись); от-от (ось-ось); затого. [Їдемо по косогору, так і дивись, що перекинемось. Зима ось-ось потисне, — подумала вона, — ані я, ні Остап не маємо чим загорнутись, треба заробляти.Коцюбинський. Затого сивий волос проб'ється. Барвінок.]

Глядя | *На ночь глядя (разг.)* – проти ночі. [Вийшла дівчина, та й глянула в очі — Не їдь, не їдь, козаченьку, Проти темної ночі. *Н. п.*] | *Ни на что не глядя* – не зважаючи (не вважаючи) ні на що.

Гнаться | *Гнаться по пятам* – гнати(ся) слідком за ким; *(образн.)* на п'яти наступати кому. | *Я за славой, за копейкой не гонюсь* – я за славою, за копійкою не женуся (не вганяюся); я на славу, на копійку не жадний (не жаден). [На копійку не жаден. Свидницький.]

Гнать | *Быстро, усиленно гнать* – гоном (туром) гнати; турити. [Та й побігла і бичка гоном погнала. Казка. Ти зараз туром, туром корову. *Сл. Гр.* Ігнатко-безп'ятко з гори свині турить. Номис.] | *Гнать кого в хвост и в гриву (разг.)* – гнати кого в хвіст і в гриву. | *Гнать кого в шею, в три шеи (разг.)* – гнати кого в шию (в потилицю), в три вирви (утришия). [Ні, і хто тебе в шию жене? Васнльченко.] | *Гнать кого с работой (перен. разг.)* – підганяти (приганяти, наглити, принагляти, наганяти) кого до роботи, робити що. [До роботи приганя, а про їжу не спита. *Сл. Гр.*] | *Гони монету! (вульг.)* – сип гроші!; давай [сюди] гроші! | *Не гони коня кнутом, а гони коня овсом* – дай коневі вівса, а тоді жени його як пса. *Пр.* Годуй коня вівсом, і гони ним як псом. *Пр.* Волові дай полови та жени поволі, а коневі вівса, та жени як пса. *Пр.* Злий їздець і найліпшого коня зіпсує. *Пр.*

Гнев | *В гневе* – у гніву (у гніві); угнівившись; під гарячу руку (руч). [Гляну я — пані у гніву, розгорілась. Вовчок. Старий мав неподатливу, різку вдачу і в гніві був безцеремонним. Кундзіч. Гляди, як підскочиш під гарячу руч, то щоб, бува, не попобив тебе добре. *Сл. Гр.*] | *Возбуждать, возбудить гнев в ком* – гнівити, розгнівити кого; розлютовувати, розлютувати кого. | *Воспылать гневом* – запалати (запалитися, розпалитися, спалахнути) гнівом; загорітися (зайнятися, закипіти) гнівом; скипіти [гнівом]; розлютуватися, розлютитися. [Він так розпалився, що до нього страшно було й приступити. Тобілевич. Скипів панич, аж побілів… Свидницький. Розлютувався так, що — бо' храни! Григоренко.] | *Не во гнев будь сказано* – не за зле май, майте; не клади, не кладіть (не положи, не положіть) гніва; не у гнів сказати (тобі, вам). [Не у гнів твоїй жінці. *Сл. Гр.* Не положіть гніва!.. *Сл. Гр.*] | *Не помнить себя в гневе* – [Аж] нетямитися з (від) гніву; не тямити (не пам'ятати) себе з (від) гніву. | *От гнева* – з (від) гніву; з серця. [Затремтіла тут Мокрина з гніву… Тичина. А пан аж запінивсь із серця… Стороженко.] | *Охватил гнев кого* – узяв (ухопив, пойняв, обійняв) гнів кого; розгнівився (розпалився, розлютувався) хто. [Такий гнів її пойняв, що старе обличчя аж синіло. *Лебединець, перекл. з Реймонта.*] | *Разразиться гневом* – вибухнути гнівом; скипіти гнівом (від гніву). [Знявся неймовірний галас, люди скипіли од гніву. Гордієнко.] | *Сменить гнев на милость* – змінити (перемінити) гнів на ласку (на милість). [Шпулька вагався: змінити гнів на милість чи не

змінити? Смолич.] | *Срывать гнев на ком, на чём* – зганяти гнів на кого; класти (покладати) гнів на кого; мати гнів на кого; бути гнівним на кого; прогнівлятися на кого; *(образн.)* гнівом дихати на кого. [А може знов чим не вгодив — і гнівається? Стефаник. Не положіть гніва, прийшов оце до вас… Грінченко. Марго, — промовляє він, — чи гнів на мене який маєш? Вовчок. Довго невістка на мене гнівом дихала. *З нар. уст.*]

Гнездо | *Из одного гнезда* – з одного (з того самого) гнізда; одногніздки. | *Свить себе гнездо (перен. разг.)* – звити (змостити, зібгати) собі гніздо (кубло, кубельце, кубелечко); угніздитися. [Благаю я тебе, щоб ти звила мені кублечко, і будем воркувать… Тобілевич.]

Гнить | *Гнить заживо* – живим (живцем) гнити.

Гниющий | *Гниющий остаток чего-либо* – недогнилок. [Хіба це гниличкі? Це недогнилки. *З нар. уст.*]

Гнуть | *Гнуть в дугу кого (перен. разг.)* – гнути у дугу (у каблук) кого; гнути як дугу кого; лука ставити кого. [Ото ж ти мене, небоже, зігнув у дугу! Стефаник. Хоч літа його гнуть у каблук із турботами в парі, Та в очах його все ще горить, Мов дві блискавці в хмарі. Франко.] | *Гнуть горб, спину (перен. разг.)* – гнути спину (хребет); кряжити. [Все життя кряжила: то в панів, то в багатіїв. *З нар. уст.*] | *Гнуть куда, к чему* – гнути (хилити, вернути, навертати) куди, на що. [Але треба мати десять голів, щоб добрати, куди він гне. Тихий. Знаю, куди ти хилиш! Васильченко. Куди вони, діти наші, вернуть? Смолич.] | *Гнуть свою линию (перен. разг.)* – гнути свою лінію; робити все по-своєму; *(образн.)* виводити (прясти) свою нитку. [Добре прядеш свою нитку, що тільки вшиєш нею? Стельмах.] | *Гнуть спину, шею перед кем (перен. разг.)* – гнути спину (хребет), шию перед ким; плазувати перед ким. [Вчора перед паном спину гнули, підкорялися, а сьогодні взялися за вила… Гордієнко.]

Говориться | *Говориться о…* – йдеться про (за)…; [мова] мовиться про (за)… [Та й мовилося зараз не про мертве ж, а про живе, не про кончину, а про зародження нового життя. Смолич.] | *Как говорится* – як [то] кажуть; як то кажеться; мовляв; як той казав (як той мовляв); сказано; сказати б. [І ми з вами, Сергію Петровичу, не молодшаєм! Вже й нам, як то кажуть, не до Петра, а до Різдва! Українка. Сказано, у дитини заболить пучка, а в матері серце. Вовчок.] | *Так говорится* – так кажуть. | *Это к тому говорится, чтоб…* – це проти того говориться (кажеться), щоб…

Говорить | *В нём говорит собственник (разг.)* – у ньому говорить (озивається) власник. | *Вообще говоря* – кажучи (казавши) загалом; загалом беручи (бравши). [Українське письменство, кажучи загалом, в усій своїй сукупності стояло і встояло до цього часу на міцному грунті реалізму, народності і національності… Н.-Левицький.] | *Всё говорит и говорит* – говорить (балакає) і (та й) говорить (балакає); одно говорить (балакає) [і говорить (і балакає)]; *(образн.)* скрекоче (скрегоче), мов (як…) сорока. [Як же мені розказувати, — сердито обізвався дід, — коли не даєте й рота роззявити: скрегочете, мов сорока на вербі!.. Стороженко.] | *Вяло говорить* – мляво говорити; слебізувати. [Дивись, як слебізує, аж нудно слухати. *Сл. Гр.*] | *Говорит как по писаному* – говорить, мов (як…) з книжки вичитує (читає, бере); каже, як з листа бере; говорить так, як з письма бере; говорить (каже) хоч на папері пиши (хоч у книзі друкуй); говорить (каже) як (мов…) по писаному. [Як розкаже було що з давнини, то наче з книжки читає, аж зітхнеш, слухаючи. Свидницький. І розказує було про козаків, про гетьманщину, про Запоріжжя, як по писаному… Свидницький.] | *Говорит, не отдавая себе отчёта, не сознавая что* – блудить словами; не знає, не тямить, що каже (говорить, балакає). [Ой ти, дівчино, словами блудиш, Сама не знаєш, кого ти любиш. *Н. п.*] | *Говорит об одном, а намекает на другое* – каже про одне, а натякає на інше; говорити (казати) на(з)догад буряків, щоб дали капусти. | *Говорить без обиняков, напрямик* – говорити (казати) прямо (на(в)прямець, на(в)прямки); без підхідців казати (говорити). [То такий чоловік, що ти йому все напрямець кажи: гаразд буде. *Сл. Гр.* Вір не вір, а я скажу навпрямки, що один твій ласкавий погляд — і я пан над панами!.. Кропивницький.] | *Говорить бессвязно – Див. бессвязно.* | *Говорить быстро, скороговоркой, как трещотка* – говорити (балакати) швидко (шпарко, скоро); дріботіти (торохтіти); *(образн.)* як (мов…) горохом (як намистом) сипати. [Вбігаючи, вона шпарко говорить, жвава, весела, очі горять. Українка. Кресало є?.. Є!.. А губка є?.. Є!.. Ну, викрешемо… га!..— торохтів він, мов горохом сипав. Коцюбинський.] | *Говорить в защиту кого, чего* – говорити (казати) в оборону (в обороні) кого, чого; говорити (казати, промовляти) за ким, за чим; говорити (казати) на захист кого, чого. [Вважаю за свій обов'язок не мовчати, а сказати кілька слів у його обороні. Франко.] | *Говорить вздор* – гнути дурниці; плескати; турувати; галамагати; химери гонити (ганяти); плести (ліпити) харки-макогоники (харки-макогоненки). *Див. іще вздор.* | *Говорить в лицо* – говорити у вічі (в [живі] очі); *(лок.)* прітьма говорити (казати). [Як маєш

казати поза очі, прітьма кажи. *Сл. Гр.*] | *Говорить в насмешку* – казати на глум (на сміх). | *Говорить в нос, гнусить* – говорити (балакати…) крізь ніс (у ніс); у ніс мова; говорити гугняво; гугнявити (гугнити, гуняти); гундосити. [Мов собака мурличе, та ще й гугнявіє. Квітка-Основ'яненко. Щось гугнить, ніяк його не второпаєш, що він верзе. Стороженко.] | *Говорить вспыльчиво, запальчиво* – говорити (балакати, мовляти, мовити…) запально (сприсливо, з оприском). | *Говорить в тон кому* – говорити (казати, мовити) в тон (під лад, у лад) кому. | *Говорить в чей-либо адрес – Див. адрес.* | *Говорить в чью пользу* – говорити (казати) кому на користь; на чию руч казати (горнути). [Калитці щось треба сказати і на користь громаді. Гордієнко.] | *Говорить в шутку, шутя* – на сміх (жартома, на жарт, у жарт, жартом) казати (говорити…); говорити (казати) жартуючи *(іноді розм.* шуткуючи). [І як таке можна, хай навіть жартома, сказати, коли вона так славно прибралася. Стельмах.] | *Говорить дело* – говорити (казати, мовити) до діла (до пуття); говорити по суті. [Еге, молодиця до діла каже, — схвально кивнув головою найстаріший із повстанців. Панч. Може ж хоч ти, Йване, скажеш мені до пуття? — журно допитувався Оксентій. Смолич.] | *Говорить много, лишнее* – (за)багато балакати (говорити); *(глузл.)* розпускати губи (губу, язика). [Там як розпусте губу, так і не вговтаєш її. Кропивницький.] | *Говорить намёками* – казати (говорити) натяками (навтяки, навтямки, на (з)догад); закидати на (з)догад; закидати [слова]; *(жарт. образн.)* казати (говорити, закидати) на (з)догад буряків [щоб дали капусти] (навтяки буряки, щоб капусти дали). [Закинув Марусі на догад, що се він її любить. Квітка-Основ'яненко. Почне слова закидати, воду, як то кажуть, каламутити. Вовчок. Так бо почервонів, як я їй став закидати, що її полюбив. Квітка-Основ'яненко. Спершу дядько п'яний, — на догад буряків, — дайте капусти! — почне закидати. Мирний.] | *Говорить на многих языках* – говорити багатьма мовами. | *Говорить на непонятном языке* – говорити незрозумілою мовою; джеркотати (джеркотіти); ґерґотати (ґерґотіти). [Порозумітися з ними ніяк — джеркотять щось по-своєму… Головко. Німець кричав, плювався, з жінкою сварився, тільки не розбереш нічого, все по-своєму, мов гуси, ґерґотали. Тобілевич.] | *Говорить на чей счёт* – казати (говорити) на чий карб; казати (говорити) про кого. | *Говорить обиняками* – говорити (казати) манівцями (навмання, наздогад); *(розм.)* говорити (казати) позавгорідно. [Ви ніколи мені щиро не кажете, а завжди манівцями, позавгорідно. *Сл. Гр.*] | *Говорить открыто, откровенно* – говорити (казати) відверто, щиро (по щирості). [По щирості кажу я те, що інша б утаїла… Тобілевич.] | *Говорить по душам* – говорити щиро (по щирості); говорити відверто. | *Говорить понаслышке* – говорити (казати) з чутки (з чуток); від людей казати; говорити (казати) з людського поговору; говорити (казати), як од людей чув, чула (як люди гомонять); казати казане. [Про те, що діялось на Україні 1768 року, розказую так, як чув од старих людей… Шевченко. Я теж не своє кажу — тільки так люди гомонять. *Лебединець, перекл. з Реймонта.*] | *Говорить по поводу чего* – говорити з приводу чого. | *Говорить по-русски, по-украински* – говорити російською мовою (по-російськи, по-російському), українською мовою (по-українськи, по-українському). | *Говорить про себя, самому с собой* – говорити (казати, мовити, балакати) [собі] думкою (подумки, на думці); говорити (казати…) [самому] до себе; говорити (розмовляти) з самим собою. [Баба сідала собі на лаву проти скринь і говорила сама до себе. Стефаник. Звичка була в старого з самим собою розмовляти… П. Куліш.] | *Говорить пространно, растянуто о чём* – широко говорити (розводити) про що; розводитися про що. [То, бувало, стрибає, як заєць, а тепер, — як почне розводити, за годину не скінчить. Кочерга.] | *Говорить пустяки* – говорити (правити, плести, провадити) дурниці; говорити (казати) пусте (пусто). [Ви не знаєте та й говорите пусте. Ану, запитайтеся мами, який я розумний! Стефаник.] | *Говорить резко, не стесняясь* – говорити гостро (не перебираючи висловів); *(образн.)* говорити (казати) без обрізків. | *Говорить сквозь зубы* – цідити [крізь зуби]; говорити (казати) крізь зуби. [Вона цідила слова, мов отруту. Коцюбинський. Васильєв одвернувся, сказав крізь зціплені зуби… Кундзіч.] | *Говорить с расстановкой* – говорити спроквола (покволом, повагом, повільно); говорити (мовити) з перестанками (з перепинками). [Сусіди говорили повагом, не поспішаючи. Кучер. Видно, слово вирвалось зненацька, бо зразу засіклася, потім бачить, що мовчати вже не можна, доказала з перепинками. М. Куліш.] | *Говорить с частыми отступлениями от темы* – говорити, часто відбігаючи від теми. | *Говорить так и этак (противоречиво)* – двоїти, казати (говорити) так і сяк (так і он як, так і інак); язиком так і сяк; гнути сюди й туди. [Він раз каже так, а раз інак: він сам двоїть. *Сл. Гр.* Язиком сяк і так, а ділом ніяк. *Пр.*] | *Говорить чепуху* – говорити дурницю (дурниці, нісенітницю, нісенітниці); [казна-що, чортзна-що, не знать що] бевкати; дурнину строїти; банелюки плести. [Чортзна-що ти бевкаєш! *Сл. Гр.*] | *Говорить чьему-либо сердцу* – промовляти до чийого серця (до серця кому). [Домініка

потішала розумними словами, що промовляла щиро до серця… Кобилянська.] | *Говоря по совести* – кажучи (казавши) по совісті. | *Говоря словами (такого-то); так говорил кто* – мовляли (кажучи) словами кого; [як] мовляв хто (той, он той); казав той, як той (як якийсь) казав; казав би хто(сь), ти б казав. [Еге! Уже, казав той, до того, мабуть, воно йдеться, — погоджувався, зітхаючи крізь сон, Тройгуб. Довженко. Чоловік, як якийсь казав, хоче зажити світа: на то Бог дав неділю. Цілий тиждень працюємо, як той казав, в поті чола… Мартович. Тато з мамою, — казав би хтось, — вилежувалися ціле життя в перинах… Козланюк.] | *Говоря словами чего-либо (пословицы)* – мовлячи (кажучи) чим (приказкою); як у приказці кажуть (приказують). [От і правда, як приказують у приказці: мати порве пазуху, ховаючи для дітей, а діти порвуть пазуху, ховаючи від матері. Н.-Левицький.] | *Говорят же вам, что…* – казано ж бо вам, що… | *Говорят, что… (разг.)* – кажуть (говорять) [люди], що…; між людьми йде, що…; славлять, що… [Говорять, що небезпечно… Вовчок. Ще славлять, ніби двійником являлась ти, — Тебе і в Трої і в Єгипті бачили. *Лукаш, перекл. з Гете.*] | *[Давайте] не будем говорить* – не говорім(о). | *Да говорите же!* – та ну-бо кажіть!; кажіть-но! | *Едва может говорить* – ледве голос подає; голосу *(застар.* гласу) не зведе (не відтягне); говорить, мов (як…) три дні [хліба] не їв. [Лежить, гласу не відтягне ніякого: ні, вже, кажу, не лийте води, не піднімається. *Сл. Гр.*] | *Иначе говоря* – інакше (по-іншому, по-інакшому) кажучи; кажучи іншим ладом (іншими словами). | *Короче говоря* – коротше кажучи; найшвидше сказати; коротке слово; словом. | *Лишиться способности говорить* – стратити (втратити) мову. [Він немов мову втратив. Кобилянська.] | *Лучше не говорить!* – бодай не казати! [Як? що? де він? — питаємо. Потап тільки головою схитнув, сів і каже: — Е, бодай не казать!.. Тесленко.] | *Мне так говорили* – мені так казано; мені так говорили (казали). | *Мы говорим, вы говорите, они говорят на разных языках (перен.)* – ми говоримо, ви говорите, вони говорять різними мовами (на різних мовах); ми не розумієм(о), ви не розумієте, вони не розуміють один (одне) одного (одна одну); ми не можемо, ви не можете, вони не можуть порозумітися. [Не хотіла б я тебе вразити, сестро, Та, бачу, прийдеться розмову залишити. Бо ми говоримо на різних мовах! Українка.] | *Начинать, начать говорить* – починати, почати говорити; знімати, зняти мову (річ, голос, слово). [І Кутур'є, звернувшись до нас, Ізнову говорить почав… Тичина. Далі він знову несміло зняв річ… Українка.] | *Не говоря о чём* – поминувши що; не кажучи про що. | *Не говоря худого слова (разг.)* – лихого слова не (с)казавши (не кажучи). | *Не годится говорить так* – не личить (не подоба) так казати. | *Не приходится об этом говорить (не подобает)* – не доводиться (не випадає, не подоба) про це говорити. | *Не с тобой говорят* – не до тебе мова (річ); *(розм.)* не до тебе п'ють. [Не до тебе, дяче, п'ють! Тобілевич.] | *Нечего (не стоит) и говорить* – нічого (нема що, нема чого, годі, шкода, не варт) і казати (говорити, балакати); шкода й мови; *(образн.)* даремно й язика терти (бити об зуби). [Про це й балакати не варт — То був би надто сміливий жарт. *Лукаш, перекл. з Гете.* Ет… Даремно й язика терти — воно ж не зрозуміє! М. Куліш.] | *Ни слова не говорит* – (а)ні словом ((а)ні слівцем, жодним словом) не п(р)охопиться; ні слова не каже (не мовить); ні пари з уст (з губи); і (ані) пари з рота не пустить. [Жодним словом досі він не прохопився Галині про свою любов. Шиян. Сидить, як ідол, з очей іскри, у бровах сам чорт ховається, і ні пари з вуст. Дніпрова Чайка.] | *Ну вот он и говорит* – отож він і каже. | *Одинаково говорить (то же самое)* – казати в одно. [Його громада титарем настановила. Усі люди в одно казали: «Якби оце да він у воєнній службі був, його б офіцером настановили: жвавий, повновидий». Барвінок.] | *Он говорит небылицы* – він говорить (плете, верзе…) небилиці (вигадки, байки); *(образн.)* у його на вербі груші (на осиці кислиці) ростуть. [Всі, котрі те чули, поглянули по собі з усміхом недовірливості, думаючи, що хлопчина зі страху говорить якісь небилиці. Франко.] | *Откровенно говоря* – щиро (по щирості, відверто) кажучи ((с)казавши). [Одверто кажучи, мені було соромно признатися. Багмут.] | *Поговорить толком, детально* – поговорити (побалакати) до пуття (до ладу), детально (докладно). | *По правде говоря* – по правді сказати (сказать по правді); правду (по правді, направду) кажучи ((с)казавши, мовлячи, мовивши); сказати (мовити) правду.

Говорящий | *Говорящий (деепр.)* – той, хто говорить; *(іменник)* (про)мовець. | *Говорящий и слушающий (слушающие)* – мовець і слухач (слухачі). | *Говорящий это уверен, что…* – той, хто говорить (каже), певен (певний), що… | *Не говорящий ещё ребёнок* – немовляща (немовляча) дитина; немовля. [Хоч дитина немовлята — І воно вгадає Твої думи веселії. Шевченко. Десь двері грюкали, кричало немовля. Бажан.] | *Число (количество) говорящих на украинском, литовском языке* – число (кількість) українських, литовських… мовлян.

Гоголь | *Ходить гоголем* – ходити козирем; козиритися. [Коло дівки парубонько півнем

козириться. *Сл. Гр.*]

Година | *В годину бедствий* – у (під, за) лихоліття; під (у) годину злигоднів (безголів'я); *(розм.)* під (у) лиху годину (за лихої години). | *Тяжкая година* – лихоліття; чорна (злигодня, лиха) година. [Розказали б кобзарі нам Про війни і чвари, Про тяжкеє лихоліття, Про лютії кари. Шевченко. Ой у нашій славній Україні бували колись престрашнії злигодні, бездольні години. Дума. При добрій годині й чужі побратими; при лихій годині нема і родини. Номис.]

Годиться | *В подмётки не годится кому* – не годен у слід ступити кому; не варт і нігтя чийого; далеко куцому до зайця. | *Не годится (так поступать, делать...) (разг.)* – не годиться (не випадає, не гоже) (так робити, чинити...). [Так не годиться говорить. Н.-Левицький. Не випада шукать щодня нового друга. *Мисик, перекл. з Рудакі.*] | *Он на всё годится* – він до всього придався (удався); він до всього здатний (придатний). [Він хлопець дуже розумний і до всього придатний. Н.-Левицький.] | *Эта вещь никуда не годится* – ця річ нікуди не годиться; ця річ ні до чого непридатна (ні на що не здасться); *(ірон. розм.)* надібок у піч *(іноді* мишам на снідання).

Годный | *Быть годным (пригодным) к чему, для чего* – бути придатним до чого, на що; надаватися (придаватися) до чого, на що. | *Годный к употреблению* – придатний до (для) вжитку; *(іноді)* ужитний (ужитковий). | *Стать ни на что не годным* – знікчемніти (знепридатніти).

Годовалый | *Годовалая овца* – однорічна (однолітня) вівця; ярка. [На голові діда густа куделя, наче руно з доброї ярки. Кониський.] | *Годовалый жеребёнок* – однорічне (однолітнє) лоша; стригун (стрижча). | *Годовалый (о животных)* – однорічний (однолітній); річняк (одноліток); *(лок.)* годовик (літошок). | *Годовалый телёнок* – однорічне (однолітнє) теля; назимок (бузівок, *лок.* бузимок). [Назимок і дві корови стояли без захисту від завірюхи. Барвінок.]

Год | *Больше года* – (по)над рік; більш(е) як (ніж) рік. | *В будущем, в следующем году* – на той рік; майбутнього, наступного року; *(іноді)* нарік. [На той рік приїду... Шевченко. Не журися, серце моє, нарік сподівайся. *Сл. Гр.*] | *В годы революции, войны...* – під час революції, війни...; за років революції, війни...; у роки революції, війни... [Він служив під час імперіалістичної війни на турецькім фронті... Кротевич.] | *Високосный год* – високосний (переступний) рік; *(нар.)* касянів рік. | *В молодые годы* – за молодих літ (років); (за) молодого віку *(іноді* у молодому віці, віку); замолоду; у молоді літа (роки); у молодих літах. [А я замолоду дуже була гостра... Стороженко. Не тратьмо надії В літа молодії. Українка.] | *В ночь под Новый год* – уночі проти Нового року. | *В один год пройти двухлетний курс* – за один рік пройти дворічний курс. | *В один год уровень воды может быть выше, в другой — ниже* – одного року рівень води може бути вищий, другого [року] — нижчий. | *В позапрошлом году* – позаторік (поза той рік); позаминулого (передминулого) року; ген того року. [Позаторік по дорозі в Італію я спинилась у Львові... Українка.] | *В последние годы* – останніми роками; за останніх років (літ). [Останніми роками я щоліта вирушаю з друзями в мандрівку. Рильський.] | *В прежние годы* – за колишніх (давніх, давніших) років (літ). | *В продолжение [всего] года* – протягом [цілого, усього] року; за *(іноді* через) (цілий, цілісінький, увесь) рік; цілий (цілісінький, увесь) рік *(іноді розм.* год). | *В прошлом году (минувшем, истёкшем)* – торік (уторік, *іноді розм.* тогід); минулого (того) року; той (минулий) рік; у тому (у тім) році; у минулому (у минулім) році. [Торік одвідав Білорусію. Рильський.] | *В старые годы* – за старих (за давніх) часів (літ, років); у старі часи; у давні літа (роки). | *В 16..., 19... году* – 16..., 19... року (року 16..., 19...); *(іноді)* у 16..., 19... році. [Про те, що діялось на Україні 1768 року, розказую так, як чув од старих людей... Шевченко. Року 1896 я оженився: маю четверо дітей. Коцюбинський.] | *В этом, нынешнем году (состоится, предвидится...)* – сього (цього) року; сей рік *(іноді розм.* серік, сей год) (відбудеться, буде, передбачається...). [Цього року я планую поїздку до... але не буду загадувати наперед. Рильський.] | *В этом, в нынешнем году 365 дней* – у цьому (у цім) році 365 днів; цей рік має 365 днів. | *Год (два... года) тому назад* – [Уже] рік (два... роки) тому; буде тому рік (два... роки); за рік (за два... роки) перед цим; *(зрідка)* перед роком (двома роками). [Було це під Вязьмою три роки тому. Тулуб.] | *Года два, три, четыре тому назад* – років зо два, зо три, з чотири тому. | *Годами стар* – [На літа] старий; старого віку; старолітній. [Мій неньо вже старий, приношений... Федькович.] | *Годом позже, на год позже* – на рік пізніше. | *Год от году; год от года; с каждым годом* – рік від року (від року до року); щороку; з кожним роком (кожного року); рік у рік *(іноді розм.* год у год). [Вони сиділи рік від року на однім місці, з тими самими гризотами, з тими самими неприємностями! Ярошинська.] | *Годы проходят, прошли* – літа (роки, *іноді розм.* годи) минають, минули (сходять, зійшли, переходять, перейшли);

вік минає, минув (переходить, перейшов). [І знов минають літа, та вже поволеньки. Черемшина. «А скільки ж років вам?» — Ге, вік мій перейшов Без ліку, як вода у синьому Дунаї. Рильський.] | *Годы этого уже не позволяют* – мій вік (мої роки, мої літа) цього вже не дозволяє (не дозволяють); із літ це мені вийшло. | *До истечения года* – до року *(іноді розм.* до году); поки мине рік. [Служу таки в тих самих панів. Іще два місяці мені до року осталося. Вовчок.] | *За год перед этим, за год раньше* – рік тому; рік перед цим; *(зрідка)* перед роком. | *Из года в год* – рік у рік *(іноді* рік повз рік); із року в рік; щороку (щорік); що не рік. [Доспіє колос, осиплеться зерно і знову сходить. Отак рік у рік і в мирний час, і в теперішній. Стельмах. Якби то і тобі цвісти із року в рік, Ні хмар не знаючи, ні холоду повік! Мисик.] | *Издание текущего года* – сьогорічне видання; видання цього року. | *Имеющий год от роду* – одноліток. | *Каждые два, три… года* – що другого, третього… року; що два, три… роки. | *Каждый год* – щороку (щорік); кожного року; *(іноді)* кожен (кожний) рік. | *Канун Нового года* – переддень Нового року; (вечір проти Нового року, *давн. обряд.*) Щедрий вечір. [Останній день старого року, чепурний і яскравий, хоче залишити по собі спогад перед тим, як прийде йому на зміну щедрий вечір. Яновський.] | *Круглый год (разг.)* – цілий (цілісінький) рік; *(іноді)* увесь рік; *(образн.)* від льоду до льоду. [Меду в його від льоду до льоду без виводу. Кониський.] | *Молодые годы* – молодий вік; молоді (молодечі) літа (роки); молодощі; *(перен.* про юні роки) весна (провесінь, провесна). [Укороти, Боже, молодого віку Тому, хто не має талану любить. Шевченко. Запрягайте воли сірі. Коні воронії, Доганяйте літа мої, Літа молодії! *Н. п.* Гарно згадати в довгій зимовій дорозі свої молодечі роки. Довженко. А кому нелюбо оглянуться назад себе, спогадать свою провесінь. Свидницький.] | *На два, три… года, двумя, тремя… годами раньше, позже…* – на два, три… роки раніш(е), пізніш(е)… | *На следующий год* – на той рік *(іноді розм.* год); наступного року. [Щоб на той год діждати сону топтати. Номис.] | *Наступил второй, третий… год* – перейшло на другий, третій… рік; настав другий, третій… рік. | *Обещанного три года ждут* – казав пан, кожух дам, та слово його тепле. *Пр.* Обіцяла (казала), а не зав'язала. *Пр.* Надіявся дід на обід, та без вечері ліг спати. *Пр.* Пождіть, діти, поки Біг на кисіль шкурку натягне. *Пр.* Ждали, ждали, та й жданки (жданики) розгубили (поїли). *Пр.* Ждала, ждала, та й годі сказала. *Пр.* Чекай, собачко, здохне конячка, — матимеш м'яса. *Пр.* | *Один год (два, три, четыре года) тому назад* – [Один] рік (два, три, чотири роки) тому; *(іноді)* перед роком, двома, трьома, чотирма роками. | *Он годами (живёт в деревне)* – він цілі роки (цілими роками) (живе на селі, у селі). | *[Он] не по годам (развит)* – як на свої роки (літа, як на свій вік) [він] надто (розвинений); *(іноді)* [він] над свої літа (понад свій рік) (розвинений). | *Он получает тысячу рублей в год* – він одержує (дістає, бере, має) тисячу рублів на рік (річно). | *Поздравлять с Новым годом* – вітати (поздоровляти, здоровити, віншувати) з Новим роком *(іноді* Новим роком); *(обряд. арх.)* новолітувати. | *Пока позволяют годы* – поки служать літа. [Заживай світа, поки служать літа. *Пр.*] | *По прошествии, по истечении года* – як (коли) вийде, вийшов (кінчиться, скінчиться, мине, минув) рік; після року; по рокові. | *Потерявший счёт годам* – безлітній; з(а)губив лік своїм рокам. [Безлітній дід. *Сл. Гр.*] | *Пошёл второй, третий… год кому* – пішло (повернуло, завернуло, переступило) на другий, на третій… рік (на другу, на третю… весну) кому; у другий, у третій… рік уступив хто. [Тепер дочці на сімнадцятий рік пішло… Панч.] | *Прожить молодые годы* – прожити (зжити) молоді роки (літа); молодий вік звікувати; відмолодикувати. | *Раз в два (три…) года* – раз на (за) два (три…) роки. | *Раз (два, три, четыре… раза) в год* – раз (двічі, тричі, чотири… рази) на рік (у рік); раз (два, три, чотири… рази) на (у) рік. [Ой діброво — темний гаю! Тебе одягає Тричі на рік… Багатого собі батька маєш. Шевченко.] | *Родившийся в этом году, в прошлом году (про скот)* – сьогорічний (-на, -не) (селіток); тогорічний (-на, -не) (торішняк). | | Бичок торішняк. *Сл. Гр.* | *С годами* – з часом; з плином часу. | *Сего года* – сього (цього) року. | *Смотря в какой год, в зависимости от года* – як якого року; як під який рік *(розм.* також год); як до року. | *С небольшим два-три года* – два-три роки з чим(о)сь (з лишком, *розм.* з гаком). | *Того года, относящийся к тому (прошлому году)* – тогорічний (торішній, тоголітній). | *Уже в годах кто* – уже літній (у літах, підстаркуватий, пристаркуватий, *іноді* постарий, доходжалий, підтоптаний) хто; уже літня (підстаркувата…) хто; уже немолодий на літа (віком) хто. [Ломачевський був уже літній, трохи підтоптаний… Н.-Левицький. Якась пристаркувата пані. Вовчок.] | *Через год* – через (за, у) рік *(іноді розм.* у год); по року (до року); *(іноді)* нарік. [Як умерла мати, то батько через рік удруге одружилися, удову взяли із нашого таки села… Грінченко. А я молода, як ягода. Не піду заміж за рік, за два. *Н. п.* Чекай мене, дівчино, до року. *Сл. Гр.* Не журися, серце моє, Нарік сподівайся. *Сл. Гр.*] | *Что год, то дитя рождается (разг.)* – що рік, то й прорік. | *Что ни год* – що рік (що не рік). [І що не рік, то все глибше осідав у

минуле отой весняний каламут отого незвичайного року. Головко.] | *Этого года; относящийся к этому (настоящему) году* – сьогорічний *(іноді* цьогорічний, серічний); сьоголітній. [Зате літо сьогорічне буде в них незвичайне. Гончар.]

Гожий | *Вот тебе, боже, что нам не гоже; нам не гоже, так вот тебе, боже* – на тобі, боже (небоже), що мені не гоже. *Пр.* Оце я теє тобі дав, що мені з носа впало. *Пр.* | *Куда он гож?* – куди він годиться?; *(нар. лок.)* куди він судний?

Голова | *Была бы голова на плечах, а хлеб будет* – аби голова на плечах (на в'язах) була, а про решту байдуже. *Пр.* Аби моя голова здорова, то все гаразд буде. *Пр.* | *Валить с больной головы на здоровую* – звертати (скидати, складати) вину (провину) на невинного (на безвинного, з хворої голови на здорову). | *Вбивать, вбить, вдалбливать, вдолбить в голову кому что* – убивати, убити (укидати, укинути) кому в голову що; задовбувати, задовбити кому в голову що; утовкмачувати, утовкмачити (товкти, утовкти) кому в голову що. [Василько вже собі вбив у голову стати легшем. Турчинська. Хто се тобі таку дурницю в голову вкинув? *Сл. Гр.*] | *В голове как молотом бьёт* – у голові наче ковалі кують; у голові б'є (стукає) як молотом; у голові [торохнява, гуркотнява, стукотнява] як у млині; у голові так і креше. | *Взбрело в голову кому* – упливло (упало, зайшло, забрело, набрело, влізло, залізло) в голову кому; спало (набігло, спливло) на думку кому; ухопилося голови кому; *(вульг.)* забандюрилося (наверзлося) кому що. [Хто знає, що йому в голову влізло! Макогон. І таке ж залізе в голову! Головко.] | *Взять, забрать себе в голову* – узяти, забрати [собі] в голову (у думку); убгати (укинути) собі в голову; узяти собі думку. [Як бувало візьме собі що в голову, то гадає, що таки на його мусить бути, аби не знати що, — дуже упертий був. Федькович. Що собі в думку забрала? Старицький. Хома ніяк не міг убгати собі в голову, що він мусить терпіти голод, коли в скрині лежать гроші — невеликі, правда, але все-таки можна залатати ними хоч одну дірку в господарській потребі.Коцюбинський.] | *Вниз головой* – сторч (сторчма) [головою]; сторчголов; сторчака (сторчки); стовбула; вниз головою; *(іноді)* потич; упасть, полететь вниз головой, сторчака дати. [Тоді б усі сторч головою могли полетіти в шахту з розбитого цебра. Грінченко. Сторчма головою з коня злетів, забився, мабуть, дуже… Гордієнко. Іноді й сам іще захватить їх кури з свого города, ті аж сторчголов летять. Тесленко. Зацідив по уху переднього, той аж стовбула став. Мирний. Хміль йому вдаре в голову, то він так сторчака й дасть! Кропивницький.] | *В первую голову (разг.)* – (що)найперше; передусім (насамперед); перш (передніше) за все (від усього); першим ділом. [Найперше — це така б, здавалося, дурниця, сірника шукала на карнизі, щоб засвітити, не знайшла. Головко.] | *В противоположные (разные) стороны головами (валетом) лежать* – митусь (митуся, митусем, головами навпаки) лежати. [Ми звечора полягали як треба, а вранці митусем лежали, бо вночі дуже ворочались. *Сл. Гр.* Дарма, що вкупі ночували, а тільки одно туди, а друге туди, головами навпаки. Барвінок.] | *Вскружить голову кому* – замарити (завернути, завертіти, закружити, закрутити) голову кому; запаморочити (заморочити, затуманити) голову кому. | *Выдать с головой кого (устар.)* – зрадити кого; видати з головою кого; *(істор.)* видати на ласку чию чого. | *Выдать себя с головой* – видати себе з головою; викрити себе сповна; виказати (зрадити) себе; зрадитися; *(істор.)* видати себе на ласку чию. [Скільки обережності треба, щоб не зрадитися перед ворогами… Коцюбинський.] | *Выкинуть из головы кого, что* – викинути з голови (з думки) кого, що; спустити з думки кого, що; забути кого, що. [Викинь його з думки! Грінченко.] | *Глупая голова* – дурна (капустяна, повстяна) голова; *(образн.)* капустяний качан; гарбуз замість голови; макітра; голова, [неначе] клоччям (пір'ям) набита (начинена). [Дурна голова нічого не поможе. *Пр.* Капустяна твоя голова! Тобілевич. Комусь потрібні дуже дурні макітри ваші. Кочерга.] | *Голова болит у кого* – голова болить у кого, кому, *(іноді)* кого. [Правду люди кажуть, що від малих дітей у батьків голова болить, а від великих душа кипить. Кониський. Болем їй голова боліла… Вовчок. Головка мене болить. Черемшина.] | *Голова в голову (двигаться, идти) (воен.)* – рівними рядами (лавами, голова з головою, голова до голови) (посуватися, йти, рухатися). | *Голова идёт кругом у кого (разг.)* – голова обертом (обертаєм, кружка) йде в кого, кому; голова (в голові) морочиться (наморочиться, туманіє) в кого, кому; світ макітриться (округи йде) кому. [Молодий ти ще, битий ніколи не був, тому й голова тобі від слави йде обертом. Тулуб. Мені світ округи йде. Барвінок.] | *Голова мякиной (трухой) набита (перен.)* – голова набита (напхана, начинена) половою (клоччям, пір'ям, порохнею); у голові полова (клоччя, пір'я); дурний аж світиться. [Мені паморокі забито киями, а в вас, мабуть, ізроду в голові клоччя. П. Куліш.] | *Голова полна тяжёлых мыслей* – тяжкі (важкі) думки обсіли (опали, обняли) голову. [Тяжка, пекуча туга облягла її серце, важкі думки обсіли голову. Мирний.] | *Голова с пивной котёл (фам.)* – голова як макітра (як казан, як у вола). [Голова як казан, а розуму ні ложки. *Пр.* Голова

як у вола, а все говорить — мала. *Пр.*] | *Головой (на голову) выше кого* – на [цілу] голову вищий (-ша, -ще) від кого (за кого, ніж хто, як хто); *(перен.)* геть (набагато) перевищувати (переважати, переважувати, перевершувати) кого. | *Головой ручаться* – ручитися життям (головою); голову об заклад ставити. [Голову об заклад ставлю. *Пр.*] | *Голову вытащил — хвост увяз* – голову витягнеш — зад угрузне. *Пр.* Сорочку викупив, а сукман заставив. *Пр.* Церкву покрив, а дзвіницю обдер. *Пр.* Поли крає, а плечі латає. *Пр.* | *Даю голову на отсечение* – кладу [на це] голову свою; голову собі дам відтяти (відрубати). | *За дурною головою и ногам нет покоя* – за дурною головою і ногам нема спокою. *Пр.* Через дурний розум ногам лихо. *Пр.* За дурною головою і ногам лихо (біда). *Пр.* За дурною головою і ногам дістається. *Пр.* | *Из головы не выходит кто, что* – з думки (з думок, з гадки) не йде (не спадає, не сходить, не виходить) хто, що. [Мені з думки не йде наше безталання. Котляревський. З думки не виходив Микола. Багмут. З того часу козак не виходить у мене з голови… Стороженко.] | *Как снег на голову* – неждано-негадано; зненацька; несподівано; нагло (раптом); *(образн.)* як сніг улітку; як (мов) грім з ясного неба; як грім на голову. [Потім навесні — неждано-негадано — прийшло воно, горе… Миценко. Що ти говориш, любко моя мила? Се наче грім з ясного неба впав! Українка.] | *Кружится, закружилась голова, закружилось в голове у кого* – у голові (голова) морочиться, заморочилась (крутиться, закрутилася) кому; мороч бере, взяла (нападає, напала) кого; вернеться (морочиться, паморочиться) світ кому; голова (в голові) макітриться, замакітрилось кому, в кого. [Ой, голова крутиться, земля крутиться! Тобілевич. Лежить наша Тетяна, вернеться їй світ. Барвінок.] | *Ломать [себе] голову* – сушити (клопотати, морочити) [собі] голову (мозок); морочитися; у голову заходити. [Спитає, якою проблемою голову сушать собі. Головко. Та все одно розберемося в цих ділах, хоч комусь і не хочеться клопотати собі голову мужицькими справами. Стельмах. Маланці заходило в голову, що сталося з Гафійкою. Коцюбинський.] | *Лохматая голова* – кудлата (кошлата, пелехата, патлата) голова; *(ірон.)* кудла (кучма, кустра, куштра). [Здоровенна кудлата голова з рудою бородою… Грінченко. Засвітив той лампочку, на комині стояла, постояв, почухавсь у кучмі, знов сів. Тесленко. Він зо зла вп'явся руками в свою нечесану куштру. Мирний.] | *На голове ходить (перен.)* – на голові ходити; бешкетувати *(лок.* галабурдити); збивати бучу (колотнечу); пустувати; жирувати. | *Намылить голову кому* – намилити голову (чуба, чуприну) кому; змити голову кому. | *На свою голову брать, взять кого, что* – брати, узяти на свою голову (на себе, на свою, на власну відповідальність); *(іноді при негат. наслідках)* брати, узяти собі на біду (на свою біду, собі на лихо) кого, що. [Беру те на свою голову. *Пр.*] | *Негде голову преклонить* – нема де (ніде) голови (голову) прихилити; нема до кого (нема де) прихилитися (пригорнутися). [Я багатьох таких знаю, що жебраують, бо нема де дітись, нема де голови прихилити, — сказав Кміта. Н.-Левицький.] | *Не морочь, не морочьте мне голову* – не мороч, не морочте (не клопочи, не клопочіть) мені голови. [Не морочте, мені, Хомо, голови — кажіть зараз: буде фабрика? Коцюбинський.] | *Не мудра голова, да кубышка полна* – хоч у голові пусто, та грошей густо. *Пр.* У голові пусто, та в кишені густо. *Пр.* | *Не сносить ему головы* – накладе він головою; *(іноді образн.)* не топтати йому (не топтатиме він) рясту. | *Не удерживается (не держится) в голове (разг.)* – не держиться голови; *(образн.)* голова як решето. [Антосьо слухав сю мову, а мова йому й голови не держалась. Свидницький.] | *Низко стриженная голова* – низько стрижена голова; гиря; гирява голова. | *Одна голова и смеётся, и плачет* – одні очі і плачуть, і сміються. *Пр.* | *Одна голова хорошо, а две — лучше* – одна голова добре, а дві ще краще (лучче). *Пр.* Що дві голови, то не одна. *Пр.* Дві голови ліпше, як одна. *Пр.* | *Он забрал себе в голову* – він узяв (убгав, укинув) собі в голову; він узяв собі думку; йому зайшло в голову. | *Он о двух головах (разг.)* – він як дві голови має; відчайдушний він; він безоглядно (неоглядно, необачно) сміливий. | *Он (она) живёт одною головою* – він одним один (вона одним одна) живе; він сам-самісінький (вона сама-самісінька) живе; він (вона) самотою живе. | *Он с головой* – він має добру голову; у нього недарма (недурно) голова на в'язах (на плечах); він має голову на плечах (на карку, на в'язах); він має під шапкою. [Вони думають, що як вона дурна баба, то вже нічого не тямить… Стійте, стійте, може й у неї голова недурно на в'язах… Коцюбинський.] | *Очертя голову* – на відчай [душі]; відчайдушно; осліп (сліпма, наосліп, безбач); *(образн.)* зав'язавши очі. [Тільки я наосліп не полізу в трясовину! Донченко.] | *Повесить, понурить голову, поникнуть головой* – похнюпити (понурити, похилити) голову; похнюпитися (понуритися, посупитися); зажуритися (засумувати). [Не сходячи з місця, вона прихилилася до стіни, а він уже сидів у кутку біля її ніг, похнюпивши голову. Грінченко. Посідали, понурились, ніхто й пари з рота не пустив. Стороженко. Стоїть, очі в землю, зажурився. *З нар. уст.*] | *Повинную голову меч не сечёт* – покірної голови й меч не бере. *Пр.* Покірної голови меч не йме. *Пр.*

Винного двома батогами не б’ють. *Пр.* Покірне телятко дві матки ссе. *Пр.* Як признався — розквитався. *Пр.* | *Под носом взошло, а в голове не посеяно* – під носом косовиця, а на розум не орано. *Пр.* На голові гречка цвіте, а в голові й не орано (не сіяно). *Пр.* | *Поднять голову (перен.)* – підвести (звести, підняти) голову; набратися духу (сміливості). | *Поплатиться головой (перен.)* – наложити (накласти) головою (душею); заплатити [своєю] головою. [Хто ворожить, той душею наложить. Номис. Через тії коні воронії наклав козак головою. *Сл. Гр.*] | *Потерять голову (перен.)* – розгубитися; утратити (стратити) розум; заморочитися; сторопіти [украй]. [Ганна неначе розум стратила. Н.-Левицький.] | *Пришло в голову, пришла в голову мысль* – спало (упало, запало, спливло, збігло, зійшло, навернулося, навинулося) на думку (на гадку); спала (набігла, прийшла) думка; зайшла думка (гадка); зайшло (запало, вступило, упливло) в голову (до голови). [Невже вам ніколи не спадало на думку, що всі оці наші заходи, метушіння, все це робиться, аби тільки не сидіти, склавши руки. Українка. На хвилину йому жаль стало Олександри, і промайнула думка про згоду, але набігла друга думка, і, мов дужча хвиля, розбила першу.Коцюбинський. Що тобі в голову зайшло? Спи. Васильченко.] | *Промелькнуло в голове* – (про)майнула ((про)минула, блиснула, шаснула) думка (гадка) [в голові] кому, в кого. [У неї навіть промайнула на хвилину думка — вернутися додому. Грінченко. В голові йому, мов блискавка, промайнула нова думка. Коцюбинський.] | *Промок с головы до ног* – промок (вимок, змок) до рубця (як хлющ(а)). [Я не хутко навчилась ховатись під парасолем. Малою бувало завжди змокну як хлющ, хоч би там не знати який парасоль був у руках. Українка.] | *Пустая голова* – порожня (пуста) голова; *(образн.)* у голові як у пустій стодолі; голова як свистун. [Пуста голова ані посивіє, ані полисіє. *Пр.*] | *Сам себе голова (перен.)* – сам собі голова (пан). | *С больной головы на здоровую* – з хворої голови на здорову скидає. *Пр.* З дурної голови та на людську. *Пр.* Швець заслужив, а коваля повісили. *Пр.* Слюсар прокрався, а коваля покарали. *Пр.* Винувата діжа, що не йде на ум їжа. *Пр.* Хто кислиці поїв, а кого оскома напала. *Пр.* Адам кисличку з’їв, а в нас оскома на зубах. *Пр.* На вовка неслава, а їсть овець Сава. *Пр.* Іноді б’ють Хому за Яремину вину. *Пр.* На вовка помовка, а заєць капусту з’їв. *Пр.* Хто б’ється, а в кого чуб болить. *Пр.* За моє ж жито та мене ж і бито. *Пр.* Нашим салом та по нашій шкурі. *Пр.* | *Свернуть себе голову* – скрутити (звернути) собі голову (в’язи); прогоріти (збанкрутувати). [А насправді, Антоне, чого ти мені бажаєш? — безжалісним поглядом обпік Безбородька. — Щоб я скоріше собі в’язи скрутив, чи ще чогось у такому плані? Стельмах.] | *Светлая голова (перен. разг.)* – світла (ясна) голова; тямущий чоловік (тямуща людина). [То світла голова. *Пр.* В Іванка працьовиті руки і світла голова — зайвим не буде. Гуріненко.] | *С головой уйти, погрузиться во что, отдаться чему (перен. разг.)* – з головою заглибитися (поринути, пірнути) в що; удатися (укинутися) в що; захопитися чим. [В Переяславі він з головою пірнув у державні справи. Панч. Зимою столярує, а літом у хліборобство вдається. Барвінок.] | *С головы до ног, с ног до головы, с (от) головы до пят (перен.)* – від (з) голови до ніг, від ніг до голови; від (з) голови до п’ят; від потилиці до п’ят; *(іноді)* від мозку до п’ят. [З голови до ніг — простачок, примітив, сирівець незайманий. Тудор. За невміння деруть реміння від потилиці до п’ят. *Пр.*] | *Сделал что на свою голову (разг.)* – зробив що собі на безголів’я (на свою голову). [Вивчив братика в семінарії на свою голову. Стельмах.] | *Седина в голову, а бес в ребро* – волосся сивіє, а голова шаліє. *Пр.* Сивина в голову, а чорт у бороду. *Пр.* Чоловік старіє, а чортяка під бік. *Пр.* І в старій печі дідько топить. *Пр.* Голова шпакувата, а думка клята. *Пр.* Стар, та яр. *Пр.* Волос сивіє, а дід дуріє. *Пр.* Сивина в бороду, а біс у ребро. *Пр.* Старість то старість, а без віжок не вдержиш. *Пр.* | *Сколько голов, столько умов* – кожна голова свій розум має. *Пр.* | *Сложить голову* – наложити (накласти, лягти) головою; зложити голову; наложити душею; трупом лягти. [Він рад серед бою Лягти головою, Аби не впустить корогви. Він чесно поляже, Товаришам скаже: «Я вдержав, держіть тепер ви!» Українка.] | *Сломя голову* – стрімголов (прожогом). [Оленка — що вже їй сталося, — як схопиться, та прожогом з печі. Тесленко.] | *Снявши голову, по волосам не плачут* – чуб дарма, як голови нема. *Пр.* Стявши голову, за волоссям не плачуть. *Пр.* Про ноги не думають, коли голова в петлі. *Пр.* Пропав кінь — і узду (по)кинь. *Пр.* Пропив кульбаку, то не жаль стремен. *Пр.* Взяв чорт батіг, нехай бере й пужално. *Пр.* Взяв чорт корову, нехай бере й теля. *Пр.* Коли пропав віл, пропадай і батіг. *Пр.* Байдуже ракові, в якому його горшку зварять. *Пр.* Не до поросят свині, як свиня в огні. *Пр.* Не до жартів рибі, коли її під жабри гаком зачепили. *Пр.* По смерті нема каяття. *Пр.* Є каяття, та нема вороття. *Пр.* | *С седой головой* – сивоголовий. | *Стоять, постоять головой за кого, что* – важити життям за кого, за що; відважувати, відважити життя за кого, за що. | *Сумасбродная голова* – шалена голова; зайдиголова (шибайголова). [Хтопці в гурті грають, поміж них зайдиголова

Оверко. Гордієнко.] | *Теряю голову* – не дам собі ради; розгубився; нестямлюся; нестямки напали на мене. | *Ты (он…) всему делу голова* – ти (він…) у цьому (у цім) ділі (ти, він… тому ділу) голова; ти (він…) усім орудуєш (орудує…); ти (він…) тут привідця; ти (він…) усьому голова. [Кажи, ти хазяїн і всьому голова… Тобілевич.] | *Умная голова* – розумна (велика) голова; *(образн. розм.)* розуму як наклано; розуму наче два клали, а третій топтав. [Еге ж! Доміркувалися розумні голови. Головко. Голова як маківка, а в неї розуму як наклано. *Пр.*] | *У него голова не совсем в порядке* – жуки в нього (йому) в голові; немає в нього (не стає йому) однієї (третьої, десятої) клепки в голові; трохи йому клепки в голові не сходяться; має завороть в голові; у нього в голові щось не тече. [Чи вам кругом голови повернуло, чи в голові завороть. Гордієнко.] | *Хвататься, схватиться за голову (перен. разг.)* – братися, узятися (хапатися, схопитися) за голову; жахатися, жахнутися. [Дядина аж за голову схопилась, уся затряслась: — От тобі, — каже, — добулась як сова на току. Барвінок.] | *Хоть кол на голове теши* – хоч кіл (клин) на голові теши. *Пр.* Як на пень з'їхав. *Пр.* Хоч вогню прикладай. *Пр.* Хоч перервусь, а не підкорюсь. *Пр.* Хоч гавкай на його — нічого не вдієш. *Пр.* Хоч заріж, то не хоче. *Пр.* Хоч стріль йому в очі. *Пр.* | *Что голова, то ум (разум)* – що голова, то (й) розум. *Пр.* Що хатка, то інша гадка. *Пр.*

Головка | *Гладить, погладить по головке (перен.)* – гладити, погладити *(іноді* жалувати, пожалувати) по голівці кого; пестити, пестувати, попестувати (мазати, панькати) кого; хвалити, похвалити кого; потурати кому. | *По головке его гладить не будут (перен.)* – по голівці його не погладять *(іноді* не пожалують); панькатися з ним не будуть; мазати (пестити) його не будуть. [Судити, мабуть, будуть. По голівці за таке ніхто не погладить. Руденко.]

Головомойка | *Дать, задать, закатить, устроить головомойку кому* – дати нагінки (натруски) кому; дати прочухана (прочуханки, почубеньків) кому; намилити чуба (чуприну) кому; *(лок.)* узяти на перегречку кого.

Головушка | *Буйная, удалая головушка (нар. поэт.)* – буйна головонька (голівонька); завзятий (удалий, голінний) хлопець. | *Пропала моя головушка* – пропаща моя головонька (голівонька); я пропав (-ла); уже й по мені.

Голодание | *Время голодания* – голоднеча (голодня, голодівля, голодівка).

Голодать | *Сильно голодать* – дуже голодувати; голодом голодувати.

Голодный | *В голодный год* – голодного року; під голодний рік. | *Влачить голодное существование* – нидіти (гибіти) голодом; животіти голодним життям. | *Голодной куме хлеб на уме* – голодній кумі хліб на умі. *Пр.* Голодному хліб на думці (на гадці). *Пр.* Нашій кумі все просо на умі. *Пр.* Голодній кумі і хліб на умі, а неголодна і про книші забула. *Пр.* | *Голодной курице просо снится* – голодній курці просо на думці. *Пр.* Голодній курці все зерно сниться. *Пр.* | *Голодному Федоту и щи в охоту* – голодному й опеньки м'ясо. *Пр.* Голодному і вівсяник добрий. *Пр.* Голодному кожна страва добра. *Пр.* Голодному все до смаку (смакує). *Пр.* Голодному здається кожен хліб за булку. *Пр.* Прийде голодний, то з'їсть і холодне. *Пр.* Попоїв що попало, аби кишка не бурчала. *Пр.* Голодному лиш прибирати, а не перебирати. *Пр.* Лихо наше — ячна каша: з'їв би й такої, та нема ніякої. *Пр.* | *Голодный как волк (как собака)* – голодний як вовк (як собака, як пес). *Пр.* Їсти — аж живіт до спини тягне. *Пр.* По животу мов коти лазять. *Пр.* Їсти хочеться, аж шкура болить. *Пр.* Голодний, аж кишки сваряться. *Пр.* Голодний, аж печінки під серце підступають. *Пр.* Їсти, аж плач бере. *Пр.* І ріски в роті не було. *Пр.* Охляв, як у дош щеня. *Пр.* | *На голодный желудок* – на порожній (голодний) шлунок. | *Сытый голодного не понимает* – ситий голодного не розуміє. *Пр.* Ситий голодному не товариш (не брат). *Пр.* Ситий голодному не вірить. *Пр.* Ситий на голодного не спогадає. *Пр.* Багач не віда(є), що бідний обіда(є). *Пр.* Кому не болить, того не дошкуляє (не допікає, не діймає, *лок.* — не догаряє). *Пр.*

Голод | *Во время голода* – під (у) голод (голоднечу); за голоду (за голоднечі). | *Голод — лучший повар* – голод найліпший кухар. *Пр.* Голод — то наймудріша кух(ов)арка. *Пр.* Голод найліпша приправа до страви. *Пр.* Коли голод — приправа, то смакує страва. *Пр.* Голод не перебирає. *Пр.* Хоч вовна, аби кишка повна. *Пр.* | *Голод не тётка* – голод не свій брат. *Пр.* Голод не тітка: пиріжка не дасть. *Пр.* Голод не тітка, не нагодує. *Пр.* Вижене голод на холод. *Пр.* | *Испытывать, терпеть голод* – зазнавати (дознавати, заживати) голоду; приймати голод; терпіти голод *(давн.* голодом); *(арх.)* сидіти голодом. | | Ми мусили бідувати, голодом терпіти. *Сл. Гр.* | *Истомиться, измучиться от голода* – намлітися, вимучитися голодом. | *Морить, заморить, уморить голодом кого* – морити, заморити голодом; захарчовувати, захарчувати кого; *(іноді)* голодити (уголоджувати), уголодити (поголодити) кого; голодом голодити кого. | *Начинается голод* – настає (заходить) голод (голоднеча). | *Пухнуть, опухнуть с голоду* – пухнути, опухнути з голоду *(давн.* голодом). | *Страдать, изнывать, томиться от голода* – голодом нидіти (гибіти,

мліти, мучитися). | *Умирать, умереть от голода, с голоду* – помирати, прмерти (мерти, умерти) з голоду *(давн.* голодом). [Добрі є люди, не дадуть убогому голодом мерти… *Лебединець, перекл. з Реймонта.*] | *Утолять, утолить голод* – заспокоювати, заспокоїти (гамувати, угамувати) голод; *(іноді)* утишати, утишити голод.

Гололедица | *Наступила, настала гололедица* – приожеледило(ся); ударила головорозь (ожеледь, ожеледиця); ударило голоморозззя. | *Покрыться гололедицей* – узятися ожеледдю (ожеледицею, голощоком).

Голос | *Большинством, по большинству голосов* – більшістю (перевагою) голосів. | *Быть в голосе (разг.)* – бути в голосі (при голосі). | *В голос плакать, причитать* – [Голосом] голосити; тужити; заводити. | *Во весь голос кричать* – на весь (на повний, на повен, на цілий [свій]) голос кричати; *(згруб.)* на весь рот (на все горло, [як] на пуп) кричати. | *Во весь голос петь* – на весь (на повний, на повен, на цілий [свій]) голос співати; на всі груди співати. | *В один голос говорить, утверждать* – одностайно (одноголосно) говорити, твердити; (у)водно *(іноді книжн.* в один голос) говорити, твердити. | *Возвышать, возвысить, повышать, повысить голос* – підносити, піднести (піднімати, підняти, підводити, підвести), підвищувати, підвищити голос. | *Глас народа — глас Божий* – голос народу — голос Божий. | *Говорить грубым (низким), высоким (тонким) голосом* – говорити низьким *(розм.* товстим, грубим) голосом (товсто), високим *(розм.* тонким) голосом (тонко, тоненько). | *Голоса недостаёт у кого* – голосу не стає кому; голосу не відтягне хто. | *Голос совести, сердца (перен. книжн.)* – голос сумління (совісті), серця. | *Заговорить сладеньким голосом* – о(бі)зватися (заговорити) солоденько; о(бі)зватися на солодкім (на солодкому) меду. | *Избирать, избрать подачей голосов* – обирати, обрати голосуванням. | *Иметь право голоса* – мати право голосу (на голос). | *Кричать не своим голосом* – кричати (гукати, волати) несамовито (мов несамовитий, не своїм голосом). | *Не в силах отвести (подать) голос, заговорить* – голосу не відтягне (не відведе, не зведе). | *Обладать сильным голосом* – мати сильний голос; *(розм.)* гортань добру мати. | *Петь в два, в три голоса* – співати на два, на три голоси; співати двоголос(н)о, триголос(н)о. | *По голосу слышно* – з (по) голосу чути. | *Подавать, подать голос* – подавати, подати голос; о(б)зиватися, о(бі)зватися; датися чути. | *Подача голосов* – голосування. | *Поднимать, поднять голос в защиту кого, чего* – піднімати, підняти (підносити, піднести, підводити, підвести) голос в (на) оборону кого, чого. | *Поднимать, поднять голос против кого, чего* – піднімати, підняти (підносити, піднести, підводити, підвести) голос проти кого, чого; протестувати проти кого, чого. | *Подтягивать, подтянуть голосом кому* – на повний (на повен, на весь, на цілий [свій]) голос говорити (казати), заявляти. | *Решить в один голос, единогласно* – одностайно (одноголосно) постановити (ухвалити). | *С голоса учить (разг.)* – з голосу (на слух) учити. | *С чужого голоса говорить (разг.)* – з чужого голосу (чужим голосом) говорити (казати).

Голубой | *Голубая кровь (перен. ирон.)* – блакитна (голуба) кров; панська (шляхетська) кров; панського (шляхетського) роду (коліна, *зневажл.* кодла). | *Голубой день* – ясний (безхмарний) день.

Голый | *Голая истина, правда* – щира (чиста, нестеменна, гола, сама) істина, правда. | *Голенький ох, а за голеньким Бог* – якби не ох, то б давно здох. *Пр.* За сиротою сам Бог з калитою. *Пр.* | *Гол, как бубен, как сокол, как сосенка, как перст, как осиновый кол* – голий, як бубон, як бич, як пень, як лопуцьок, як липка, як палець, як пучка, як долоня, як коліно, як кістка, як пляшка, як [руда] миша, як мати на світ народила, як турецький святий. Куди пішов Лесь, то все весь. *Пр.* Увесь Хвесь — голова та ноги. *Пр.* Устав, підперезався та й зовсім зібрався. *Пр.* Сам голий, а сорочка за пазухою. *Пр.* Так розбагатіла! — поли деру та спину латаю. *Пр.* Поли крає, а плечі латає. *Пр.* Голе, аж ребра світяться. *Пр.* Голе, аж крізь ребра видно. *Пр.* | *Гол, как сокол, а остёр, как бритва* – хоч голий, та гострий. *Пр.* Голий, як бич, а гострий, як меч. *Пр.* Голе, як миша, а гостре, як бритва. *Пр.* Голий, як бубон, а гострий, як бритва. *Пр.* | *Голой рукой не тронь (нар.)* – голіруч (голою рукою) не руш (не займай, не чіпай); май осторогу; будь обережний (бережкий) з чим; сторожко ходи коло чого; *(образн.)* берега тримайся (держись). | *Голому разбой не страшен* – мокрий дощу не боїться (не лякається). *Пр.* Голий розбою не боїться. *Пр.* Мокрий дощу, а голий розбою не бояться. *Пр.* | *Голые слова, факты* – самісінькі (самі тільки) слова, факти; голі слова, факти. | *Голыми руками брать, взять что (перен.)* – голіруч; з голими (порожніми) руками; без зброї. | *На голом, что на святом: нечего взять* – з голого, як із святого, не візьмеш нічого. *Пр.* На голому, як на святому, нічого не зищеш. *Пр.* У голого нема що молоти. *Пр.* | *С миру по нитке — голому рубаха* – з миру по нитці — голому сорочка. *Пр.* З хати по нитці — сироті свитина. *Пр.* З миру по латці — голому свитка. *Пр.* З крихіток купка виходить, а з краплинок — море. *Пр.*

З миру по крихті — голому пиріг. *Пр.* | *Совершенно голый* – зовсім голий; (голий-)голісінький; гольцем-голий.

Голь | *Голь на выдумку хитра* – біда всього навчить. *Пр.* Пішла голота на вигадки. *Пр.* Підвів під пень кашляти. *Пр.* Продав кота в торбі. *Пр.* Поли крає, а плечі латає. *Пр.* По надобі [то] знайдеш і в кадобі. *Пр.* Що голіший, то мудріший. *Пр.* Нужда ввічлива, а голь (голота) догадлива. *Пр.* | *Голь перекатная* – голь нещадима; голота в капцях; капцани. | *Голь с претензиями* – злидні (та ще) з перцем.

Гонка | *Гонка вооружений (перен.)* – гонка озброєнь. | *Задать гонку кому (разг. фам.)* – дати (завдати) прочухана (чосу, гарту) кому; дати кому перцю [з маком].

Гоняться | *Гоняться за деньгами, почестями, успехом…* – ганятися (уганяти) за грішми, за шаною, успіхами…

Гонять | *Гонять с места на место (разг.)* – ганяти сюди-туди. | *Гонять собак (голубей, лодыря) (разг. фам.)* – байдики (баглаї) бити; байдикувати; *(згруб.)* швендяти; швенді справляти; ханьки м'яти. | *Куда Макар телят не гонял* – де козам роги правлять (утинають).

Гоп | *Не говори гоп, пока не перескочишь* – не кажи гоп (гоц), доки не перескочиш. *Пр.*

Горазд | *Кто во что горазд* – хто на що (до чого) здатний (придатний, здавсь, придавсь); хто що і як уміє. | *Кто грамоте горазд, тому не пропасть* – грамотний — видющий і на все тямущий. *Пр.* Знання робить життя красним. *Пр.* Хто знання має, той мур зламає. *Пр.* Наука в ліс не веде, а з лісу виводить. *Пр.* Хто грамоти вміє, той краще сіє. *Пр.* | *Он горазд выпить* – він полюбляє чарку (любить випити); *(образн.)* він любить цілуватися з чаркою; у нього до горілки [аж] душа горить. | *Он на всё горазд* – він на все (до всього) здатний (удатний, здібний); він на все майстер; він до всього моторний; він голінний (дотепний, умілий, тямущий, тіменний, зугарний) на все, до всього.

Гора | *В гору, на гору идти, ехать…* – на гору (під гору) йти, їхати… | *Гора горой* – як гора; товстий (-та, -те). | *Гора родила мышь* – вродила гора мишу. *Пр.* Могила мишу породила. *Пр.* З лемеша вийшла швайка (зробив із лемеша швайку). *Пр.* Велика хмара, та малий дощ. *Пр.* З великої хмари малий дощ. *Пр.* Грім рака вбив. *Пр.* Ставивсь як лев, а загинув як муха. *Пр.* | *Гора с голой вершиной (не покрытая растительностью)* – лиса гора; лисогора; *(зах.)* кичера. | *Гора с горой не сходятся, а человек с человеком сойдётся* – гора з горою не зійдеться (не сходиться), а чоловік з чоловіком зійдеться. *Пр.* Гора з горою не зійдеться, а чоловік з чоловіком — завжди (якраз). *Пр.* Вода з водою зійдеться, а чоловік з чоловіком. *Пр.* | *Если гора не идёт к Магомету, Магомет идёт к горе* – не прийшла гора до Магомета, то прийшов Магомет до гори. *Пр.* Не ясла до коней ходять, а коні до ясел. *Пр.* Як захоче коза сіна, то до воза прийде. *Пр.* | *Живущий между горами* – межигірець. | *За горами, за долами (нар.)* – десь далеко; за горами, за долами. | *Идти, пойти в гору (перен.)* – іти, піти вгору; силу брати, узяти (забирати, забрати); у силу вбиватися, вбитися. | *Как гора с плеч (перен. разг.)* – як (мов) камінь із серця (з плечей, з пліч). Баба з воза — кобилі легше. *Пр.* | *Как на каменную гору положиться (надеяться) на кого (разг.)* – покладатися на кого мов (як) на твердий мур; цілком (як на себе) здаватися на кого; цілком увіряти (звірятися) на кого. | *Нагрузить горой (разг.)* – навантажити з верхом (високо). | *Не за горами (весна, праздники)* – незабаром (невдовзі, незабавом, *іноді* не за горами) весна, свято (свята). | *Не за горами живёт (разг.)* – поблизу (близько, недалеко, не за горами) живе. | *Обрывистые горы* – круто гори; кручуваті гори; кручі. | *Обещать, сулить золотые горы* – золоті гори обіцяти; кози в золоті показувати. | *Отрог горы* – відгір'я; відного (відножина) гори. | *Пир горой (перен. разг.)* – бенкет на всю губу (на славу); бучний бенкет (бучна учта). | *По горе* – горою (по горі). | *Под горою* – (по)під горою; на підгір'ї. | *С горы ехать, идти…* – з гори їхати, йти… | *Склон горы* – узбіччя ((у)збіч); схил гори; (у)згір'я (згірок, погір'я); *(іноді)* злога. | *Смерть не за горами, а за плечами* – смерть не по горах ходить, а по людях. *Пр.* | *Стоять горой за кого, что* – стояти (обставати) стіною (горою) за ким, за кого, за що; [аж] розпинатися за кого, за ким, за що; тілом і душею захищати кого, що. | *Укатали сивку крутые горки* – був кінь, та з'їздився. *Пр.* Був голосок, та позички з'їли. *Пр.* Були коралі, та пішли далі, були перли, та ся стерли. *Пр.* | *Ходить по горам и долам* – ходити горами й долами (долинами і поділлям). | *Цепь гор* – пасмо гір; сугір'я; *(іноді)* стрілиця.

Горбатый | *Горбатого могила исправит* – горбатого могила виправить. *Пр.* Горбатого хіба гріб вирівняє. *Пр.* Горбатого й могила не виправить (не справить, не спростає, не випростає). *Пр.* Горбатого простує могила, а злобивого дубина. *Пр.* Яке в колиску, таке в могилку. *Пр.* Якого уродила ненька, такого прийме й земелька. *Пр.* Яким на світ показався, таким і під старість остався. *Пр.* Лихого справить заступ та лопата. *Пр.* Криве дерево не дуже випрямитись. *Пр.* Лисе теля вродилося, лисе й загине. *Пр.* Коростяве

порося дарма чесати. *Пр.* Крукові й мило не поможе. *Пр.* З чорної кішки білої не зробиш. *Пр.* Пізно старого кота вчити гопки. *Пр.* Щербатого горшка ніколи не поправиш. *Пр.*

Горб | *Гнуть горб* – гнути хребет (спину); кряжити. | *Испытать на своём (на собственном) горбу* – зазнати (спробувати) на собі. | *Наложить кому по горбу (разг.)* – відлатати (набити) кого; надавати стусанів кому; полатати боки кому. | *Своим горбом добывать, добыть, зарабатывать, заработать что (разг.)* – заробляти, заробити (запрацьовувати, запрацювати) своїм хребтом (горбом, кряжем) що; власними руками (власноруч) добувати, добути, заробляти, заробити, загорьовувати, загорювати що.

Гордиев | *Гордиев узел* – гордіїв вузол; морочлива та клопітна справа. | *Рассечь гордиев узел* – розтяти гордіїв вузол; одним махом збутися клопоту (мороки).

Гордиться | *Гордиться кем, чем* – бути гордим з кого, з чого, ким, чим. | *Не гордись званием, а гордись знанием* – хвалися не родичами-орлами, а своїми ділами. *Пр.* Красна пташка своїм пір'ям, а людина — своїми знаннями. *Пр.* Не краса красить, а розум. *Пр.* Вихвалявся гриб гарною шапкою, та що з того, коли під нею голови нема. *Пр.* Одержавши диплом, не думай, що ти вже агроном. *Пр.*

Гордость | *Гордость до добра не доводит* – гордість (пиха) до добра не доведе (не доводить). *Пр.*

Гордый | *Горд, как павлин* – походжає (пишається), як пава (як павич). *Пр.* Ходить, як індик переяславський. *Пр.* Виступає, як пишная пава. *Пр. (ірон.)* Запишався, як кошеня в попелі. *Пр.* Пишається, як корова в хомуті. *Пр.* Величається, як заєць хвостом. *Пр.* Чваниться, наче та кобила, що віз побила. *Пр.* Пихи на два (на три, на чотири) штихи. *Пр.* Через губу не плюне. *Пр.* | *Принять гордый вид* – прибрати (набрати) гордого виду; запишатися. | *Стать гордым, возгордиться* – загордіти; запишатися.

Горелый | *Запах горелого* – смалятина.

Горесть | *Снедаться горестью* – сохнути з журби (з печалі).

Гореть | *В комнате горит* – у кімнаті (у покої) світиться. | *Гореть любовью к кому, к чему* – палати (горіти) коханням (любов'ю) до кого; палати (горіти) любов'ю до чого. | *Гореть на работе* – запально (з великим запалом) працювати; з запалом (цілком) віддаватися праці (роботі). | *Гореть ненавистью* – палати (горіти) ненавистю; гнівом дихати. | *Гореть нетерпением в ожидании чего* – [Аж] горіти з нетерпіння (з нетерплячки) ждучи чого (дожидаючи кого, чекаючи чого, на що); украй нетерпляче чекати чого. | *Гореть от стыда* – червоніти(ся) (горіти) з (від) сорому; (з стиду, *іноді* стидом); паленіти (пашіти) з (від) сорому; *(жарт.)* пекти раки. | *Гореть, светиться, сиять, как звезда* – зоріти. | *Горит во рту* – пече у роті. | *Горит земля под ногами у кого* – горить земля під ногами кому, в кого. | *Дело горит (крайне спешно)* – пильно кому; пильно припадає кому; пильне діло у кого. | *Как жар гореть* – жаріти. | *Когда дрова горят, тогда и кашу варят* – лови рибку як ловиться. *Пр.* Не тоді до млина, як вітру нема. *Пр.* П'ятниця удруге не трапиться. *Пр.* Гуляй, дитино, поки твоя година. *Пр.* | *На воре шапка горит* – на злодієві (і) шапка горить. *Пр.* Хто порося вкрав, у того в вухах пищить. *Пр.* | *На нём всё горит (разг.)* – на ньому все (аж) горить. | *Щёки горят, лицо горит* – щоки (лиця) паленіють (пашать, жаріють); обличчя (лице) пашить (паленіє, жаріє).

Горечь | *Горечь не принять — и сладкого не видать* – щоб рибу їсти, треба в воду лізти. *Пр.* Гірко зароби — солодко з'їси. *Пр.*

Горе | *Вот горе!* – от лихо (горе)!; от лиха година! | *Гложущее горе* – їдуче (гризуще) горе; пекучий біль на серці. | *Горе горькое* – лихо тяжке; горе-скрута; горювання-бідування; гіркий світ. | *Горе да и только* – лихо (горе) та й годі. | *Горе да море — не выпьешь до дна; горе — что море: и берегов не видно* – горе — як море: ні перепливти, ні випити (ні випливти). *Пр.* Горе — [як] море: усього не вип'єш. *Пр.* Горе не кинеш у море. *Пр.* Горе — [як] море: пий його — не вип'єш. *Пр.* | *Горе-мастер* – гіркий (лихий) майстер; горе-майстер; *(розм.)* попсуй-майстер. | *Горе-музыкант* – горе-музика; *(розм.)* цигикач *(зниж.* цигикало). | *Горе не красит* – лихо (біда) нікого не красить. *Пр.* Біда не дуда: як стане дуть, то аж сльози йдуть. *Пр.* | *Горе не свой брат* – журба не матінка. | *Горе от ума* – лихо з розуму; горе (лихо) з великого розуму. | *Горе охватывает* – жаль (туга, журба) бере (обіймає, огортає, понімає). | *Горе только одного рака красит* – горе тільки рака красить. *Пр.* Біда красить, як кип'яток рака. *Пр.* | *Горе-учёный, горе-профессор…* – гіркий (лихий) вчений, професор…; горе-вчений, горе-професор…; біда, а не вчений, біда, а не професор… | *Горю предаваться* – вдаватися (вкидатися) в горе (в тугу). | *Горя много, да смерть одна* – смерть одна, а хвороб багато. *Пр.* Від горя хворість, — від хворості смерть. *Пр.* | *Ему и горя (и горюшка) мало (разг.)* – йому й байдуже(чки); йому ані гадки; йому й за вухом не свербить; а він на те й байдуже; йому дарма; мале йому горе; він ні гадки про те, на те; він і гадки (думки-гадоньки) не має; був би й горе (лихо) покотив; він не сушить

собі голови [тим]. | *Ещё ты перетерпишь много горя* – зазнаєш ще ти багато лиха (горя); *(образн.)* іще ти вип'єш добру повну. | *Жгучее горе* – пекуча журба; живий (пекучий) жаль. | *Жить с горем пополам* – жити лиха (горя) прикупивши; жити, від біди тікаючи. | *Изведать, претерпеть много горя* – зазнати багато горя (лиха); набратися лиха (горя); випити ківш лиха; випити [добру] повну; випити чималу; скуштувати (спити) гіркої. | *Мыкать горе (разг.)* – [Біду] бідувати; біду тягти (терти); поневірятися; горювати; горювання приймати; горе терпіти. | *На горе, на своё горе* – на лихо (на безголо(і)в'я); собі на безголо(і)в'я (на лихо, на шкоду); на свою голову. | *Натерпишься горя — узнаешь, как жить* – біда навчить! *Пр.* У біді чоловік умудряється. *Пр.* Біда ум родить. *Пр.* Горе гострить розум. *Пр.* Навчить горе глядіть у море! *Пр.* Біда навчить коржі з маслом їсти. *Пр.* Навчить лихо з маком коржі їсти. *Пр.* Горе навчить угору дивитись. *Пр.* Кому біда докучить, той ся розуму научить. *Пр.* Біда вимучить — біда й виучить. *Пр.* | *Не видав горя, не узнаешь и радости* – не знавши біди, не знатимеш добра. *Пр.* Хто горя не бачив, той і щастя не зазнає. *Пр.* Хто горя не видав, той і щастя не зазнав. *Пр.* Не зазнавши горя, не знатимеш і радості. *Пр.* | *Не годы старят, а горе; горе не молодит* – старять людину не літа, а біда. *Пр.* Коли біда діє, голова біліє. *Пр.* День меркне від ночі, а чоловік — від горя. *Пр.* Горе натерло, нахилило. *Пр.* | *Не знающий горя* – безнапасний (безжурний). | *Не зная горя* – не знавши лиха (горя); лиха не знаючи; безнапасно (безжурно). | *Не оберёшься горя, хлопот* – лиха не обженешся (не скараскаєшся); не збудешся лиха, халепи, клопоту. | *От горя бежал, да в беду попал* – з дощу та під ринву. *Пр.* Утікав перед вовком, а впав на ведмедя. *Пр.* Від вовка втікав, а на ведмедя впав. *Пр.* Поправився з печі на лоб. *Пр.* Тікав від диму, та впав у вогонь. *Пр.* | *Помочь, пособить горю* – зарадити лихові; запомогти. | *После грозы вёдро, после горя радость* – терпи горе — добро буде. *Пр.* Терпи, козаче, горе, то питимеш мед. *Пр.* Добро минеться — лихо буде, лихо минеться — добро буде. *Пр.* | *Постигло горе кого* – лихо (горе) впало на кого; спобігло горе кого; спіткало лихо кого. | *Предотвращать, предотвратить горе* – запобігати, запобігти лихові. | *Приобрести, добыть, раздобыть с горем пополам что* – розгорювати, розгорити що; розгорюватися на що; загорювати що. | *Причинять, причинить горе кому* – завдавати, завдати горя кому; *(діал.)* завгорювати, завгорити кому. | *Своё горе — велик желвак, чужая болячка — почесушка* – чуже лихо за ласощі, а своє за хрін. *Пр.* | *С горем добытый* – загорьований. | *С горем пополам сделать что* – з тяжкою бідою зробити що. | *Слезами горю не поможешь* – сльозами (журбою) горя не здолаєш. *Пр.* Плачем лиха не виплачеш. *Пр.* Плачем ділу не пособиш. *Пр.* Журба сорочки не дасть. *Пр.* Журбою поля не перейдеш. *Пр.* Не потурай журбі: вона тебе ножем під серце, а ти їй під ніс перцю. *Пр.* Не журись, а за діло берись. *Пр.* | *Случилось, приключилось горе* – спобігло (спіткало) лихо кого; скоїлося (сподіялося) лихо з ким; склалося лихо кому; *(розм.)* сколотилося лихо в кого; *(зрідка)* прилучилося *(іноді* приключилося) лихо (горе) кому. | *Стряхнуть с себя горе* – покотили горе[м]; *(образн.)* ударити (кинути) лихом об землю. | *Только бы и горя* – якби (коли б) тільки й лиха; *(фольк.)* тільки б (і) тужаночки. | *Ты от горя, а горе за тобой* – ти від горя, а воно тобі назустріч. *Пр.* Як піде горе зрання, то аж до смеркання. *Пр.* Горе, та ще й за горе зачепилось. *Пр.* Біда, ще й за горе зачепилась. *Пр.* По горе не треба йти за море — його й дома вистачає. *Пр.* Не шукай горя — воно само тебе знайде. *Пр.* Ти хочеш на гору, а лихо за ногу. *Пр.* | *Убитый горем* – пригнічений горем. | *Узнать много горя* – випити повну (немалу); випити повну (немалу) чарку горя (лиха). | *Хлебнуть горя (разг.)* – набратися (зазнати, скуштувати) лиха (біди, горя). | *Чужое горе не болит* – добре чуже лихо міряти — зміряй своє! *Пр.* Чужу біду руками розведу, а до своєї ума не докладу. *Пр.* Чужу біду з хлібом із'їм, а своєї і з калачем не ковтну. *Пр.* Чужу біду на воді розведу, а своїй і кінця не знайду! *Пр.*

Горизонт | *Находящийся за горизонтом* – заобрійний. | *Перед ним открылись широкие горизонты (перен.)* – перед ним відкрилися широкі обрії (можливості). | *Сойти, исчезнуть с горизонта* – зійти, зникнути з обрію; зійти з круга світа. | *У него узкий горизонт (перен.)* – він має вузький кругозір (вид(и) округ, круговид, зрідка — овид); він не має (не здобув) широкого погляду (широкопогляду) на речі.

Горький | *Будешь сладок — проглотнут, будешь горек — проклянут* – будеш гіркий — прокленуть, а солодкий — проглинуть. *Пр.* Не будь солодким, бо розлижуть, не будь гірким, бо розплюють. *Пр.* Не будь ні гіркий, ні солодкий. *Пр.* | *Горька работа, да сладок хлеб* – гірко заробиш, солодко з'їси. *Пр.* Зароби кревно та і з'їж певно. *Пр.* Загорюй снажно та й їж смачно. *Пр.* Пороби гіркенько, а тоді буде солоденько. *Пр.* Гірка робота, а солодкий хліб. *Пр.* | *Горькая жизнь* – гірке (злиденне, безщасне) життя; горювання. | *Горькая участь, судьба, правда* – гірка (лиха, щербата) доля; лиха година; гіркий світ кому; гірка (ущиплива) правда. | *Горькие воспоминания* – гіркі (прикрі) спогади. | *Горькое*

сожаление – живий (гіркий) жаль. | *Делаться, становиться более горьким* – гіркішати, погіркішати; гірчати, погірчати. | *Лить горькие слёзы* – лити (проливати) гіркі (ревні) сльози; лити (проливати) гіркі. | *Надоел пуще горькой редьки* – уївся, мов той хрін; набрид гірше гіркої редьки; остогид (остобісів, увірився); у печінках сидить хто. | *Не вкусив горького, не узнаешь и сладкого* – не бачив гіркого, не бачить і солодкого. *Пр.* Не знавши біди, не буде добра. *Пр.* | *Пить, испить горькую чашу* – пити, випити гірку; випити (спити, скуштувати) гіркої; випити добру повну; [біду] бідувати; біду приймати. | *Сделать слишком горьким* – перегірчити. | *Становиться, стать горьким* – гіркнути, згіркнути.

Горло | *Брать, взять, схватить за глотку кого (разг.) – Див. взять.* | *Во всё горло кричать, орать* – кричати на все (на ціле) горло (на всю горлянку, на цілу пельку, на (в)весь рот, на всі заставки, на (в)весь голос, на всю губу, скільки горла стане); горлати [на все (на ціле) горло, з усього горла]; *(розм.)* [як] на пуп кричати; *(лок.)* зіпати щодуху. | *Всего тут по горло* – усього тут [аж] по горло (досхочу, до призволящого). | *Драть горло (разг.)* – дерти (драти) горло (горлянку); горлати (горлопанити, репетувати, галасати, галасувати, *лок.* зіпати, галайкати). | *Залить горло (напиться пьяным)* – залити (залляти) очі (горло); напитися п’яним. | *Застряло в горле (слово)* – застрягло (зав’язло) у горлі (слово). | *Заткнуть горло кому (разг.)* – заткнути горло (пельку, горлянку, рота, пащу, пащеку, вершу) кому; зацитькати кого. | *Наступать, наступить на горло (разг.)* – приступити з короткими гужами; в одну шкуру добиватися чого; притьмом (ґвалтом) вимагати чого; напосістися на кого; брати за петельки кого. | *Першит в горле* – дере в горлі. | *По горло дела, работы (перен. разг.)* – аж по [саме] горло (по саме нікуди) діла, роботи (праці). | *По горло сыт* – ситий до(не)схочу (по [саму] зав’язку); у пельку не лізе; по саме горло ситий. | *Приставать, пристать с ножом к горлу* – (при)ставати, (при)стати з ножем до горла; напосідатися, напосістися на кого; сікатися, присікатися до кого ґвалтом (притьмом, з ножем до горла). | *Промочити горло (перен. фам.)* – промочити горлянку (горло); прополоскати горло (душу); зволожити душу (горло); укинути трохи; підхмелитися. | *Становиться, стать поперёк горла* – (у)поперек горла ставати, стати; ставати, стати в горлі руба (кісткою).

Горнило | *Пройти горнило испытаний (перен.)* – пройти горно випробувань (лиха, злигоднів); пройти життєві випроби (випробування).

Городить | *Городить вздор, чепуху, дичь, чушь (разг.)* – банелюки плести (торочити); теревені (теревені-вені) точити (правити, гнути, розпускати); теревенити; дурниці (дурницю, дурне, дурощі) говорити (молоти, верзти, торочити, правити, городити, плести); нісенітниці (нісенітницю, ні се(ї) ні те(ї), не знати що, хтозна-що, казна-що, курзу-верзу) плести (верзти, молоти, правити, торочити, городити); плетеники плести; нісенітницю вигадувати; казна-що патякати; клепати (витіпувати) язиком; городити; говорити таке, що ні пришити, ні прилатати [ні кому дурно дати]; говорити (городити) таке, що не причепити ні до кола, ні до плота; говорити (городити, верзти) таке, що й купи не держиться (що й на голову не налізе); смаленого дуба плести (правити); сон рябої кобили розказувати; *(тільки докон.)* наказати (наверзти, намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказати на вербі груш. | *Нечего было, не стоило из-за этого и огород городить* – навіщо було й заходжуватися коло цього діла?; шкода й заходу; шкода часу і огласу!; як погано орати, то лучче випрягати.

Город | *Ни к селу, ни к городу* – ні до ладу ні до прикладу. *Пр.* Ні сіло ні (в)пало. *Пр.*; [геть то] не до речі; *(образн.)* як Пилип з конопель. | *Смелость города берёт* – чия відвага, того й перемога. *Пр.* Сміливий наскок — половина порятунку. *Пр.* Відвага мед-горілку п’є, відвага і кайдани тре. *Пр.* Де відвага, там і щастя. *Пр.* Сміливого й куля не бере. *Пр.* Сміливого й чорти бояться. *Пр.* | *Что город, то и норов* – що город, то й норов; що двір, то й говір. *Пр.* У всякім подвір’ї своє повір’я. *Пр.* Що город, то й народ. *Пр.* У Сидора звичай, у Петра свій. *Пр.* Нема краю без звичаю. *Пр.* Що край — то звичай, що сторона — то новина. *Пр.*

Гороховый | *Играть роль шутов гороховых* – грати роль блазнів; дурня клеїти (строїти). | *Чучело гороховое* – опудало; одороб(а)ло; гороб’яче страшило. | *Шут гороховый (разг.)* – блазень (штукар).

Горох | *В горошек, с горошинками (о ткани)* – у горошок; горошкуватий. | *Как горохом об (в) стену (стенку), от стены* – як горохом об стіну; як пугою по воді. | *Как горох при дороге (жить) (разг.)* – як горох при дорозі (жити). | *При царе Горохе (шутл.)* – за царя Гороха; за царя Панька.

Горсть | *Собралась горсть народа (перен. книжн.)* – зібралася жменя народу (людей).

Горшок | *Горшок над котлом смеётся, а оба черны* – насміялася верша з болота, незчулася, аж і сама в болоті. *Пр.* Дорікав горщик чавунові, що чорний, аж гульк — і сам у

сажі. *Пр.* Сміялася верша з сака, оглянулася — сама така. *Пр.* Насміявся кулик з болота, та й сам туди ж. *Пр.* Насміявся шолудивий з голомозого. *Пр.* Насміявся голений із стриженого. *Пр.* | *Не боги горшки обжигают* – не святі горшки ліплять [а такі ж люди, як і ми, грішні]. *Пр.* | *По горшку и покрышка* – який пан, такий і жупан. *Пр.* Який пан, такий і крам. *Пр.* Яке їхало, таке й здибало. *Пр.* | *От горшка три вершка (шутл.)* – такий малий, накрив би його решетом. *Пр.* Такий, що його й у кишеню сховав би. *Пр.* Такий малий, що й не видно (ледве від землі відріс). *Пр.*; приземок; коротун (курдупель); цурупалок. | *Сапог скрипит, да в горшке не кипит* – на нозі сап'ян рипить, а в борщі трясця кипить. *Пр.* Хоч голий, та в поясі (у підв'язках). *Пр.* Голе й босе, а голова у вінку. *Пр.* Чоботи скриплять, а горшки без сала киплять. *Пр.* Гучно, бучно, а в п'яти холодно (зимно). *Пр.* Тіло голе, а сам у жупані. *Пр.* На панові шовчок, а в животі бурчок. *Пр.* Голодний, як вовк, а прибравсь у шовк. *Пр.* | *Хоч горшком назови, только в печь не сажай* – хоч біс, аби яйця ніс. *Пр.* Дарма що в черепку, аби курка смажена. *Пр.* З перцем чи не з перцем, аби з добрим серцем. *Пр.* Чорт його бери з кісткою, мені аби шпик був. *Пр.*

Горячий | *Всыпать горячих кому (разг.)* – добре усипати (учистити) кому; дати прочуха (прочуханки) кому; відшмагати (відбатожити) кого. | *Горячая голова, горячий человек* – гаряча (палка, запальна) голова; палкий (гарячий, запальний, палений) чоловік; гаряча натура; гарячка [чоловік]; *(образн.)* на ньому [аж] шкура горить. | *Горячее время* – гарячий (палкий, прикрутний) час; *(безособове)* прикрутило. | *По горячим следам* – по теплому сліду; за гарячим слідом; на гарячому вчинку. | *Попасть, подвернуться кому под горячую руку (разг.)* – попастися (трапитися, нагодиться) під гарячу руку (під гарячу руч). | *Сидеть как на горячих угольях* – сидіти як на жару (як на гарячій сковороді). | *Становиться горячим, жарким* – гарячіти.

Горячка | *Быть в горячке* – у гарячці (на гарячку) лежати. | *Пороть горячку (разг.)* – парка парити; гарячкувати; гарячитися (розпалятися); хапатися; гарячку *(лок.* хапатню) збивати; квапитися.

Горячо | *Горячо браться, взяться за что* – с запалом братися, узятися до чого; *(розм.)* шпарко (прикро, гаряче) братися, узятися до чого; прихоплюватися, прихопитися (прихвачуватися, прихватитися) до чого. | *Горячо принимать к сердцу* – дуже близько брати до серця. | *Куй железо, пока горячо* – куй залізо, доки (поки, коли) гаряче. *Пр.* Куй залізо, поки не загасло. *Пр.* Коваль клепле, доки тепле. *Пр.* Дери лико, поки час. *Пр.* Хапай, Петре, поки тепле. *Пр.* Лови рибку, як ловиться. *Пр.* Тоді дівку віддавай, як люди трапляються. *Пр.* Їж, поки рот свіж, а як помреться, то все минеться. *Пр.* Гуляй, дитино, покіль твоя година. *Пр.* Уживай світа, поки служать літа. *Пр.* Коси сіно, поки сонце світить. *Пр.* Коси, косо, поки роси. *Пр.*

Господин | *Он господин положения* – він пан (володар) становища; його верх; його воля й сила. | *Он господин своего слова (своему слову)* – він пан (хазяїн) свого слова; він тримає слово. | *Они тут господа* – вони тут панують; тут їх(ня) воля й сила. | *Сам себе господин* – сам собі пан (господар).

Господский | *Жить по-господски* – жити по-панському (по-панськи); жити, як пани; паном діло жити. | *По-господски* – по-панському (по-панськи); як у панів.

Господство | *Господство их кончилось* – панування їх скінчилося; вони своє відпанували. | *Приобрести господство над кем, над чем, захватать господство над кем, над чем* – запанувати над ким, над чим, у чому; стати паном (господарем) над ким, над чим, у чому.

Господствующий | *Господствующая черта* – панівна (пануюча, домінантна, переважна) риса. | *Господствующий класс* – панівний (пануючий, владущий) клас.

Гостинец | *Как гостинец* – як (на) гостинець. | *Кума немила — и гостинцы постылы* – у нелюбої куми несмачні і пироги. *Пр.*

Гостить | *Любящий гостить, разъезжать по гостям* – гостьовитий; *(іноді ірон.)* добрий до чужої хати.

Гость | *Будьте [нашим] гостем, будьте [нашими] гостями* – будьте [нашим] гостем, будьте [нашими] гістьми (гостями); розгостіться [у нас]. | *Быть в гостях* – гостювати; бути в гостині (у гостях). | *В гости* – у гостину (у гості). | *В гости ходить — к себе водить* – любиш у гостині (у гостях) бувати, люби й гостей вітати (приймати). *Пр.* В гості ходити — треба й до себе водити! *Пр.* | *В гостях хорошо, а дома лучше* – у гостині (у гостях) добре, а (в)дома [таки] краще. *Пр.* У гостях добре, (у)дома ще ліпше. *Пр.* Немає ніде краще, як (у)дома. *Пр.* | *Гость до трёх дней* – гість до трьох днів. *Пр.* Першого дня гість — як золото, другого — як срібло, третього — як мідь, хоч сідай та додому їдь. *Пр.* Гості першого дня — золото, другого — срібло, а третього — мідь, хоч додому їдь. *Пр.* | *Гость не вольный человек: где посадят, тут и сядет; гость как невольник: хочешь — ешь и не хочешь — ешь* – гість — як невільник: де посадять, там і сидить. *Пр.* Гість — невільник: що

скажуть, те й роби. *Пр.* Дома їж що хочеш, а в гостях — що (по)дадуть. *Пр.* | *Засидеться в гостях* – загоститися, загостювати(ся); засидітися у гостині. | *Идти, пойти в гости* – іти, піти в гостину (у гості). | *Из гостей* – з гостини. | *Незваный гость (не вовремя гость) хуже татарина (истор.)* – непроханий гість гірший від (за) татарина. *Пр.* Де не просять, там києм виносять. *Пр.* Незваному гостеві місце за дверима (дверми). *Пр.* Прийшли непрохані, то й підем некохані. *Пр.* Прийшов непроханий, підеш недякуваний. *Пр.* Непроханий гість і сухарі поїсть. *Пр.* Почастуєм тим чаєм, що ворота підпираєм. *Пр.* Дорогий гість, та шкода, що в піст. *Пр.* Добрі (дорогі) гості, та в середу трапились. *Пр.* | *Поздний гость гложет и кость* – прийшов гість та на голу кість. *Пр.* | *Пойти посидеть в гости к кому* – піти в гостину до кого; (погомоніти) піти на посиденьки (на посідки) до кого; (погомоніти й випити, *давн.*) піти на бесіду до кого; (зайти як гість) загостити до кого. | *Постоянный гость* – невиводний гість. | *Приём гостей* – гостина (вітання). | *Принимать гостей* – вітати (шанувати) гостей; гостити (приймати) гостей.

Государь | *Милостивый государь, милостивые государи (устар.)* – шановний (вельмишановний, високоповажний, ласкавий) пане; пане-добродію; шановні панове; шановне панство.

Готовиться | *Готовится война* – береться (кладеться, заноситься) на війну. | *Готовится перемена к лучшему* – кладеться (заноситься) на краще; (про погоду) кладеться на годину. | *Готовиться к смерти* – ладнатися на смерть; лагодитися у далеку (в останню, у Божу) путь. | *Готовиться (собираться, укладываться) к дороге, к путешествию* – готуватися (збиратися, складатися) в дорогу; лагодитися (лаштуватися) в подорож (до подорожі, у мандрівку). | *Нужно готовиться к ночлегу* – треба лагодитися ночувати.

Готовность | *Быть в готовности* – бути напоготові (готовим) до чого; бути в готов(н)ості. | *Быть в полной готовности* – бути зовсім (цілком) готовим; бути у повній готов(н)ості. | *С готовностью* – залюбки; з дорогою душею; [дуже] радо; радніше; охоче; з готов(н)істю.

Готовый | *Готов все для вас сделать* – ладний (ладен, -на, -не) усе (за)для вас зробити; радніший усе (за)для вас зробити; *(образн.)* і неба вам прихилив би. | *Готов простить, помочь* – готовий (ладен) пробачити (простити), допомогти (запомогти)… | *Готовый к услугам* – готовий до послуг (на послуги). | *Жить на всём готовом* – жити на всьому готовому; жити (брати) з готового. | *Легко за готовым хлебом на полатях спать* – добре з готового брати. *Пр.* Якби хліб та одежа, то їв би чоловік лежа. *Пр.* Добра то річ — попоїв та й на піч. *Пр.* | *Это сущий грабёж* – це справжній (справжнісінький) грабунок (грабіж); це справжнє (справжнісіньке) здирство; це просто здирство (здирщина).

Градус | *Быть под градусом (разг.)* – бути напідпитку (підпилим, п’яненьким, підохоченим, під чаркою, під хмелем, підхмеленим); укинути трохи; трохи торкнути; укинути у голову. | *В последнем градусе (о болезни) (устар.)* – у найвищій стадії; у найвищому ступені.

Град | *Буря с градом* – буря з градом; градовиця. | *Град писем* – злива листів. | *Град ругательств, колкостей, насмешек* – злива лайок, шпильок (шпигачок), насмішок (поглумок). | *Градом покатились слёзы из его глаз* – сльози покотилися йому з очей, як (мов) горох (градом); покотилися сльози, як роса з листя. | *Пот катится градом* – піт очі заливає.

Гражданство | *Пользоваться [всеми] правами гражданства* – мати [всі] права громадянства (громадянські права); заживати [всіх] прав громадянства.

Грамота | *Грамоте учиться всегда пригодится* – чого замолоду навчишся, в старості як знайдеш. *Пр.* Чого навчишся, те ніколи не пропаде. *Пр.* Учись — на старість буде як знахідка. *Пр.* Що вмієш робити, того за плечима не носити. *Пр.* Старі скажуть на глум, а молодим треба брати на ум. *Пр.* Що знати, то все добре. *Пр.* На те коня кують, щоб не спотикався. *Пр.* | *Для меня это китайская грамота (разг.)* – це для мене [як] китайська грамота ([як] китайське письмо). | *Обучить грамоте* – навчити грамоти. | *Освободительная грамота (истор.)* – визвольний (визволений) лист. | *Приступать к грамоте* – братися до грамоти. | *Учиться грамоте* – учитися письма (грамоти).

Гранить | *Он гранит мостовую (разг. шутл.)* – він товчеться (тиняється, вештається, швендяє, никає) без діла; він байдикує; він байди(ки) (баглаї) б’є.

Граница | *Выйти из границ приличия* – вийти (по)за межі пристойності (звичайності); перейти (переступити) межу пристойності (звичайності); перебрати міру (міри) пристойності (звичайності); ступити через край пристойності. | *Живущий у границы* – прикордонець; *(застар.)* узграничанин. | *За границей* – за кордоном; на чужині. | *Из-за границы* – з-за кордону; з чужини. | *Не знать границ* – не знати меж. | *Определить границу чего* – обмежувати *(іноді* заграничити) що. | *Перейти все (всякие) границы (перен.)* – перебрати [всяку] міру; перейти всі (усякі) межі; зайти за край; *(іноді)* перейти за край. | *Проводить, провести границу* – класти, покласти межу. | *Ставить границы*

чему – обмежувати *(іноді* заграничувати) що.

Грань | *На грани безумия* – на грані божевілля (безумства); от-от (ось-ось) збожеволіє. | *На грани великих событий* – на грані (напередодні) великих подій.

Гран | *Нет ни грана правды, истины* – нема ані на мачину (ні зернини, ані зерна, ані грана) правди, істини; стільки правди, істини, як на решеті (що в решеті) води.

Гребенка | *Стричь [всех] под одну гребёнку (перен.)* – під одну гребінку (під один гребінець) [усіх] стригти; під одну мірку [усіх] рівняти; підводити (підганяти) [усіх] під один ранжир.

Гребень | *Гребень не берёт* – гребінь (гребінець) не вчеше.

Грезиться | *И во сне не грезилось* – і не снилося й не мріялося.

Греметь | *Имя, слава его гремит (перен. книжн.)* – його ім’я славне всюди (широко відоме, широко й далеко знане); його слава гримить (лунає) (по)всюди.

Грести | *Он деньги гребёт (перен. разг.)* – він гроші гарбає (горне, гребе).

Греть | *Греть руки на каком-либо деле (перен. разг.)* – гріти руки коло чого, на чому; напихати кишеню.

Грех | *Без греха века не проживёшь* – чоловік не ангел, щоб не согрішив. *Пр.* Без гріха чоловік не проживе. *Пр.* Доки чоловік живе, доти грішить. *Пр.* | *Брать, взять, принимать, принять на себя грех (разг.)* – брати, узяти, приймати, прийняти гріх на себе; брати, узяти відповідальність на себе; відповідати, відповісти за чиюсь провину. | *Вводить в грех кого* – до гріха доводити кого; на гріх (до гріха) призводити кого; на гріх підводити кого. | *Взводить, взвести грех на кого* – класти, покладати, покласти гріх на кого. | *Грех да беда на кого не живёт* – гріх по дорозі біг та на нас плиг. *Пр.* Усяка людина своє лихо має. *Пр.* Без гріха та без лиха не проживеш. *Пр.* Усяк чоловік не без гріха. *Пр.* Нема чоловіка без вади. *Пр.* Де люди, там і лихо. *Пр.* Лиха не шукай, воно само тебе знайде. *Пр.* Лихо приключки шукає. *Пр.* Гріх по людях ходить. *Пр.* Ніхто не без гріха. *Пр.* Нема слободи без біди. *Пр.* На всяку деревину птах сідає, усяка людина своє лихо має. *Пр.* І на меду знайдеш біду. *Пр.* | *Грехи любезны доводят до бездны* – що тіло любить, теє душу губить. *Пр.* | *Долго ли до греха* – до гріха доводити кого; на гріх (до гріха) призводити кого; на гріх підводити кого. | *Есть такой грех (разг.)* – було таке; ніде (нема де) правди діти. | *За ним водится этот грех* – він має цю хибу (ваду); він хибує (гріхує) на це. | *Искупать, искупить, заглаживать, загладить грех* – покутувати, спокутувати, відпокутувати гріх; покривати, покрити (загладжувати, загладити) гріх. | *Как на грех* – як (мов) на біду (на нещастя). | *Мой грех* – мій гріх; моя вина (провина, причина). | *Не грех ему и отдохнуть (разг.)* – не гріх (не погано було б, не завадило б) йому й відпочити. | *Не получивший разрешения от греха* – нерозгрішений. | *От греха не уйдёшь* – від гріха не втечеш; на гріх не спасешся. | *Отпустить грехи кому* – розгрішити кого. | *Рада бы душа в рай, да грехи не пускают* – рада б душа в рай, та гріхи не пускають. *Пр.* Рада б Ганна за пана, та пан не бере. *Пр.* Є ложка, та в мисці нема. *Пр.* | *С грехом пополам сделал что* – сяк-так (абияк, з бідою, через верхи) зробив що. | *Совершить грех, взять грех на душу* – учинити гріх; узяти гріх на душу; гріха зажити. | *Сознаваться в грехах* – визнавати (признати) свої гріхи. | *Утаивать грех на исповеди (религ.)* – приховувати гріх на сповіді; попа в решеті возити. | *Что (нечего) греха таить (разг.)* – ніде (нема де) правди діти; ніде (нема де) гріха потаїти.

Грецкий | *Грецкий орех* – волоський горіх.

Гречневый | *Гречневая каша сама себя хвалит* – гречана каша сама себе хвалить. *Пр.* Гречана каша хвалиться, ніби вона з коров’ячим маслом родилася. *Пр.* Хвалилася вівця, що в неї хвіст як у жеребця, та ніхто тому не вірив (віри не йняв). *Пр.* Хвалилася коза, що в неї хвіст довгий. *Пр.* Калина сама себе хвалить, що з медом добра. *Пр.*

Грешить | *Греша, в грехах жить* – грішно жити. | *Грешить на кого* – грішити (гріхувати) на кого; клепати на кого. | *Грешить против чего* – грішити (гріхувати) проти чого. | *Грешить чем* – мати ваду (хибу); хибувати (слабувати) на що. | *Согрешить легко, да каяться тяжело* – солодко грішити, гірко покутувати. *Пр.*

Грешный | *В чём ты грешен* – у чому твоя вина (провина, причина); чим ти грішен (грішний).

Грешок | *За всяким грешки водятся* – кожен (усяк) має [деякі] фішки; буває (трапляється) з усяким.

Грибной | *Грибной дождь* – сліпий (циганський, курячий) дощ; з-під сонця дощ.

Гриб | *Гриб съел (разг. шутл.)* – піймав (схопив, з’їв) облизня; ухопив шилом патоки; (при сватанні) покуштував (з’їв, узяв) гарбуза. | *Дешевле грибов (разг.)* – дешевший, щонайдешевший (-ша, -ше); якнайдешевший (-ша, -ше); [дешевий (-ва, -ве)] дешевісінький

(-ка, -ке); дешевше, як кислиці (як гнилички). | *Если бы да кабы выросли во рту грибы* – е, якби та якби та виросли на голові гриби, то був би город. *Пр.* | *Растут как грибы в дождь (после дождя) (разг.)* – ростуть як гриби після дощу (по дощеві). | *Сидеть грибом* – сидіти грибом. [А поки що я сиджу грибом і нікуди не рипаюся. Українка.]

Грива | *Конь с белой, серой, золотистой, волнистой, вихрастой гривой* – білогривий кінь ([кінь-] білогривець); сірогривий кінь; золотогривий кінь; вихрогривий кінь ([кінь-] вихрогривець).

Гримаса | *Делать, корчить гримасу, гримасничать* – кривитися, викривлятися; кривити лице (обличчя); кривити (викривляти, виробляти) міни (гримаси); гримасувати.

Гробовой | *Гробовое молчание, гробовая тишина (книжн.)* – гробова (могильна) тиша; тихо, як у домовині. | *До гробовой доски (устар.)* – до судної дошки; [аж] до гробу; до [самої] смерті; [аж] до смерті; до скону; довіку.

Гроб | *Верность до гроба (разг.)* – довічна вірність; вірність до гробу; вірність до [самої] смерті (аж до смерті). | *Вогнать, свести в гроб кого (разг.)* – на той світ (у могилу, у яму) загнати кого; упровадити до гробу кого. | *До гроба; по гроб [жизни] (разг.)* – до скону; довіку (поки віку, повік); до [самої] смерті; до смерті-віку; поки [світ] сонця. | *Стоять одной ногой в гробу; глядеть в гроб кому (разг.)* – стояти над гробом; на далекій (на великій) путі стояти; на вмерті бути; час не довгий чий; до гробу недалеко кому; не довго вже гуляти по світі кому; не довго вже ряст топтати кому; *(образн. іpoн.)* три чисниці (півчверті) до віку (до смерті) кому; на тонку пряде хто; *(істор.)* сидіти на санях. | *Хоть в гроб ложись* – хоч живий (живцем) у яму лізь; хоч умирай.

Гроза | *Во время грозы* – під (у) грозу (громовицю); за грози; грозою. | *Гроза с ливнем* – гроза із зливою; туча. | *При наступлении грозы* – як (коли) настає (надходить) гроза (громовиця); як (коли) починається гроза; при початку грози. | *Разразилась гроза (с ливнем)* – ударила гроза; туча впала.

Гроздь | *Взяться в грозди, покрыться гроздями* – гронитися, загронитися, погронитися.

Грозиться | *Грозилась синица море поджечь* – нахвалялася синиця море запалити. *Пр.* Якби нашому теляті та вовка піймати. *Пр.* Не довелося свині на небо дивитись. *Пр.* Ніхто й не чув, як комар чхнув. *Пр.*

Грозить | *Грозит беда, опасность кому* – біда (лихо), небезпека кладеться на кого; загрожує лихо (біда, небезпека) кому. | *Грозить кулаком* – погрожувати (грозити, сваритися) кулаком.

Грозовой | *Грозовая туча* – тучна хмара; туча; *(лок.)* завала. | *Грозовой дождь* – дощ тучний (громовий, грозовий).

Громкий | *Громкая известность* – гучна (грімка, широка) слава. | *Громкие слова (перен.)* – гучні (голосні, *зах.* бомбастичні) слова; високомовність (пишномовність). | *Громкое дело* – голосна (гучна, *іноді* сумнославна) справа; сенсаційна справа. | *Громкое имя, слава (перен.)* – славне (уславлене) ім'я; гучна (повсюдна, широка) слава.

Гром | *Гром аплодисментов (книжн.)* – буря оплесків. | *Гром гремел раскатами* – грім гуркотів; грім вигрімляв закотом (перекотом). | *Гром грянул, ударил* – гримнув (ударив, дуже сильно гурк(о)нув, торохнув) грім; *(безособове)* загриміло (грим(о)нуло, гурк(о)нуло, грякнуло). | *Как громом поразило* – як громом ударило (прибило, приголомшило). | *Как гром среди ясного неба (книжн.)* – як грім з (серед) ясного (чистого, безхмарного) неба; і в погоду часом грім ударить. *Пр.* | *Метать громы и молнии (книжн.)* – кидати вогнем-блискавицею (вогнем-блискавкою); метати грім і блискавку (громи і блискавиці); *(іpoн.)* громоблискати. | *Первый гром* – перший грім; *(іноді діал.)* загрім. | *Пока гром не грянет* – поки грім не вдарить; поки лихо не спіткає (не впаде). | *Пусть тебя гром убьёт* – грім би на тебе вдарив; грім би тебе убив (забив); бодай тебе грім (перун) убив (забив); бодай тебе загромило; хай тебе грім поб'є (уб'є). | *Раскаты грома, грохотание* – гуркіт (гуркотіння, гуркотання) грому; рокотня.

Грош | *Быть без гроша* – не мати й шага (шеляга, гроша, копійки); не мати (а)ні шага ((а)ні шеляга, (а)ні гроша, (а)ні копійки). | *Гроши сколачивать* – збивати копійку до копійки (шаг до шага); складати гріш до гроша. | *Жить своими грошами* – жити на свої мізерні гроші (на свою мізерію). | *За грош, за гроши купить, продать* – купити, продати за безцінь (за півдарма, мало не задарма); *(іноді)* купити, продати за марний гріш. | *Медного (ломаного) гроша не стоит кто, что; грош цена ему* – (з)ламаного гроша (шага, шеляга) не вартий (не варт) хто, що (не дам за кого, за що); копійки щербатої не вартий (не варт) хто, що (не дам за кого, за що); копійка (гріш) ціна йому. | *На грош амуниции, а на рубль амбиции* – хоч гріш у каптані, та на сто рублів чвані. *Пр.* На гріш амуніції, на десять амбіції. *Пр.* На копійку роботи, а на карбованець чвані. *Пр.* Діла на копійку, а балачок на карбованець. *Пр.* Хвальби — повнії торби, а в торбі нема нічого. *Пр.* Нарядилася, як пава,

а кричить, як ґава. *Пр.* | *Не было ни гроша, да вдруг алтын* – не було в Насті й запаски, аж глянь — уже у плахті походжає. *Пр.* Із грязі у князі. *Пр.* Щастя як трясця: на кого схоче, на того й нападе. *Пр. (ірон.)* Упав у гаразд, як муха в сметану. *Пр.* Упав у гаразд, як сливка в болото. *Пр.* Упав у добро, як у тісто. *Пр.* | *Нет ни гроша (разг.)* – ні (й) копійки немає. | *Ни гроша в кармане* – у кишені й шага (шеляга, гроша) нема; у кишені ні шага (ні копійки, ні гроша); у кишені й шага (й копійки) нема; кишеня наче виметена; кишеню мовби вимів хто; у кишені аж гуде. | *Ни ломаного гроша* – і ламаного шага (шеляга, гроша) нема(є), (а)ні ламаного шага (шеляга, гроша); і щербатої копійки нема; (а)ні шерстинки ((а)ні пір'їни); (а)ні хвоста в дворі; грошей, як у жаби пір'я. | *Ни на грош нет чего (разг.)* – нема(є) й на копійку чого; і зернятка нема чого. | *Пропал ни за грош* – пропав ні за цапову душу; пропав ні за понюх табака (ні за понюшку тютюну, ні за копійку).

Грубый | *В грубых чертах* – згруба; приблизно. | *Грубая ошибка* – груба (тяжка, прикра) помилка (хиба, похибка). | *Грубое невежество* – темна темнота; грубе (простацьке) неуцтво; дурне невігластво. | *Грубое обхождение* – грубе (брутальне) поводження.

Грудной | *Грудной ребёнок* – немовля (немовлятко); пригрудне дитя (пригрудна дитина); пригрудча; *(давн.)* запазушна дитина.

Грудобрюшный | *Грудобрюшная преграда, диафрагма* – діафрагма; погрудниця; грудочеревна перепона.

Грудь | *Брать грудью* – брати ((з)добувати) штурмом (приступом). | *Взять, схватить за грудь в драке* – ухопити за петельки; узяти за барки. | *Всей грудью навалиться* – щосили навалитися (налягти, наперти). | *Встать, стать, стоять грудью за кого, за что (книжн.)* – ставати, стати, стояти стіною (муром) за кого, за що; мужньо боронити (захищати) кого, що; обставати щосили (що є снаги) за ким, за чим. | *Грудь колесом* – випнуті груди. | *Кормить грудью* – годувати груддю; давати грудь. | *Либо грудь в крестах, либо голова в кустах* – або здобути, або (в)дома не бути. *Пр.* Або (в)дома не бути, або волі здобути. *Пр.* Або (хоч) пан, або (хоч) пропав. *Пр.* | *Отнять [ребёнка] от груди* – відлучити дитину. | *Полной грудью, во всю грудь* – на повні, на всі груди. | *С волосатой грудью* – з волохатими грудьми, волохатогрудий *(діал.* космогрудий). | *С раскрытой грудью* – розхристаний.

Груздь | *Назвался груздём, полезай в кузов* – обізвався (обібрався) грибом, лізь у кіш. *Пр.* Обізвався грибом, то лізь у борщ. *Пр.* Хто стається вівцею, того стрижуть. *Пр.* Пустився в бійку — чуба не жалій. *Пр.* Вола звуть у гості не мед пить — воду возить. *Пр.* Бачили очі, що купували, — їжте, хоч повилазьте. *Пр.* Купили хріну — треба з'їсти! *Пр.* Плачте очі, хоч повилазьте: бачили, що купували, — грошам не пропадати. *Пр.*

Груз | *Без груза, порожняком* – упорожні, порожняком (порожнем).

Грустить | *Грустить по ком, по чём* – журитися (смутитися, смуткувати) за ким, за чим.

Грустно | *Становится грустно* – сум (смуток, журба, жаль, туга) бере (обіймає, понімає); сумно (журно, тужно) стає.

Грустный | *Сделаться грустным, опечалиться* – засмутитися (засумувати, зажуритися); осмутніти; *(про багатьох)* посмутніти (посмутитися).

Грусть | *Грусть, печаль охватывает кого* – сум (журба, жура, жаль, туга) обіймає (огортає, бере, посідає, понімає) кого; журба (туга) налягає на серце кому. | *Грусть снедает кого* – навівати (наводити, наганяти, нагонити) сум (смуток, жаль, тугу) на кого; завдавати смутку (суму, журби, туги) кому; смутити (засмучувати) кого. | *Наводящий грусть* – смутливий (журний); *(іноді)* сумовитий. | *На него напала грусть* – сум (смуток, жаль) його узяв (посів, пойняв); його узяла (посіла, пойняла) журба (туга); туга (журба) налягла на серце йому. | *Одна грусть, сплошная грусть (перен. разг. фам.)* – чиста гризота; чистий жаль; сама журба; хоч плач. | *Развеять грусть кому* – розвіяти (розвести, розігнати, рознести) тугу (смуток, журбу) кому; розважити кого.

Груша | *Улежавшаяся груша* – улежана груша; [груша] лежана; гниличка.

Грызть | *Грызть голову кому* – гризти голову кому; золити кого; дозоляти кому; допікати кому, кого. | *Совесть его грызёт (перен.)* – сумління (совість) його гризе (точить). | *Тоска грызёт* – журба (туга) сушить (точить).

Грядущий | *Грядущий день* – прийдешній день; прийдешнє. | *На сон грядущий (разг.)* – перед сном; *(іноді книжн.)* на сон грядущий.

Грязнить | *Грязнить кого* – паскудити (бруднити) кого; обкидати кого болотом (брудом, калом). | *Грязнить своё имя, репутацию (славу), честь (разг.)* – плямувати (плямити, каляти, бруднити, поганити, паскудити) своє ім'я, репутацію (славу), честь.

Грязно | *Грязно ходить, одеваться* – у брудному (у чорному) ходити; *(іноді)* чорно ходити.

Грязный | *Возиться с грязной работой* – бабратися (талапатися). | *Грязное бельё* – брудна

білизна; чорні (брудні) хусти; чорне (брудне) шмаття. | *Рыться, копаться в грязном белье чьём (перен. разг.)* – перетрушувати чиєсь брудне шмаття; порпатися в чужому шматті; розпускати плітки про кого; плескати про кого.

Грязь | *Валяться в грязи (разг.)* – валятися в багні (в болоті); барложитися (ковбанитися) [в багні, у болоті]. | *Втоптать в грязь кого, смешать с грязью кого* – закаляти (закидати, обкидати) болотом (багном) кого; в багно (в)топтати кого; з болотом (з гряззю) змішати кого; упослід(н)ити (спаплюжити, обмовити) кого. [Як угнівається, то знічев'я людину не те що упосліднить, а й занапастить навіки. Вовчок.] | *Грязь не сало: высохнет и отстало* – грязь (болото) не сало: помни — й відстало. *Пр.* | *Месить грязь (разг.)* – брьохатися (тьопатися, шелепати); чалапати (братися) по грязюці; грузити що. [Кіньми двора та й не грузіте. *Н. п.*] | *Наряди свинью в серьги, а она все в грязь пойдёт* – свиню чеши й мий, а вона все в болото полізе. *Пр.* Свиня, коли в болоті, мовить, що в злоті. *Пр.* | *Не ударить лицом в грязь* – гідно (з честю) триматися; відстояти честь свою; не осоромитися; не дати собі в кашу наплювати; *(іноді розм.)* і на слизькому не посковзнутися; зробити як слід (як треба, як належить, як годиться). | *Он с грязи пенки снимает* – скнара (скупердяга); він із сироватки сметанку збирає; він і в старця копійку відніме (відбере). | *Сей овёс в грязь — будешь князь* – овес каже: сій мене в грязь — буду я князь, а ячмінь каже: сій мене в болото — буду золото, а гречка каже: сій мене хоч і в воду, аби впору. *Пр.* Кинь ячмінь у болото, убере тебе в злото. *Пр.*

Грянуть | *Грянул гром* – гримнув (ударив) грім; *(безособове)* гримнуло (грякнуло).

Губа | *Выставить вперёд губы* – випнути губи. | *Губа не дура, язык не лопатка — знают, что горько, что сладко* – знає свиня, що морква. *Пр.* Хоч дурний, та хитрий. *Пр.* Сова знає, де кури ночують. *Пр.* Ласий на чужі ковбаси. *Пр.* Губа не з лопуцька. *Пр.* | *Губа толще — брюхо тоньше* – сердите не бува сите. *Пр.* Вередлива коза вовкові користь. *Пр.* Коли б кізка не скакала, то б і ніжки не зламала. *Пр.* | *Мазать (мёдом) по губам кого (разг.)* – мазати [медом] по губах кого; мов (наче, як би) медом мастити кого; губи медом мастити кому. | *Молоко на губах не обсохло у него (разг.)* – у нього (йому) ще молоко на губах не обсохло; йому ще материне молоко тече по бороді. | *Молчит и губами не шевельнёт* – мовчить — ні пари з уст; і ротом не поведе. | *Мясистые, вывернутые губы* – викотисті губи (уста). | *Надуть губы (разг.)* – закопилити (надути) губи (губу); *(глузл.)* губи віддути, як капиці. | *Отвислые губы* – одвислі губи; *(глузл.)* губи як капиці. | *От стакана до губ далеко (разг.)* – від миски (від ложки) до рота далеко. | *Оттопыривать, оттопырить губы* – відкопилювати, відкопилити губи (губу). | *По губам текло, да в рот не попало* – по губам текло — в роті сухо було. *Пр.* По бороді текло, а в роті не було (а в рот не попало). *Пр.* | *Прикусить, закусить губу (фам.)* – прикусити (укусити) язика; укусити себе за язик. | *Развесить губы (разг.)* – розпустити губи *(глузл.* капиці); *(глузл.)* розпустити губи, як капиці. | *С отвислой, отвисшей губой* – вислогубий. | *У него губа не дура (разг.)* – у нього губа не з лопуцька (не з луба); [він] має добрий смак (ласий, не дурень, митець) до чого; [він] знає [де] смак; [він] знається на чому; [він] знає, що добре.

Губерния | *И пошла писать губерния (разг.)* – і почалася писанина; і почалося; і все заворушилося; і почалася метушня (веремія); і все заметушилося.

Губить | *Губить время* – марнувати (гайнувати) час. | *Губить кого* – зганяти (зводити) з світу кого; губити (занапастити, збавляти) кого.

Губка | *Губки бантиком, сердечком* – губки бантиком (метеликом); губки як сердечко. | *Сжимать губки кокетничая* – шмилити губки. [Бач, як вона до його губки шмилить. *Сл. Гр.*]

Гу-гу | *Ни гу-гу (разг.)* – (а)нічичирк; (а)нітелень; (а)ні пари з уст; ані мур-мур (ані мру-мру).

Гуж | *Взялся за гуж — не говори, что не дюж* – (як, коли) узявся за гуж — не кажи, що не дуж. *Пр.* Не дуж — не берись за гуж. *Пр.* Коли запрігся, то й тягни (вези). *Пр.* Засунув шию в ярмо, то й вези (то й тягни, то треба й везти, то треба й тягти). *Пр.* Бачили очі, що купували, — їжте, хоч повилазьте. *Пр.* Пішов на бій — міцно стій. *Пр.*

Гулянка | *Гулянками век не пробавишься* – гулянки до добра не доведуть. *Пр.* | *На гулянках* – гуляючи; на дозвіллі (по вигоді). | *Сам себя губит, кто гуляночки любит* – з гулянки сили не прибуде. *Пр.*

Гулять | *Гулявши много смолоду, умрёшь под старость с голоду* – хто замолоду гуляє, той на старість хліба не має. *Пр.* Хто замолоду балує, той під старість старцює. *Пр.* Молодість лінива, то старість плачлива. *Пр.* Поки молод, пам'ятай про (за) голод. *Пр.* | *Гулять напропалую* – гульма гуляти; на всі заставки (на всю губу) гуляти. | *Гулять на свадьбе* – гуляти на весіллі; *(давн.)* веселувати. | *Нет охоты гулять* – не охота (не бере охота) гуляти; гуляння не бере. [Нема мого миленького, не бере гуляння. Чубинський.] | *Он сегодня гуляет (разг.)* – він сьогодні вільний (не працює, гуляє). | *Только бы пить, да*

гулять, да дела не знать – на гулянки то ти є, а до роботи то тебе нема. *Пр.* Грицю, Грицю, до робота! — В Гриця порвані чоботи…— Грицю, Грицю, до Марусі! — Зараз, зараз уберуся. *Н. п.*

Гурьба | *Собираться гурьбой* – юрмитися (гартуватися); купчитися.

Гусиный | *Гусиная кожа* – сироти. | *Гусиные лапки (перен. разг.)* – гусячі лапки (зморшки біля очей).

Густота | *Какой густоты* – якої густоти (гущини); який завгустішки.

Густо | *Густо покраснеть* – дуже зашарітися (почервоніти); збуряковіти. | *На словах густо, а в голове пусто* – не так-то він діє, як тим словом сіє. *Пр.* Бесіди багато, а розуму мало. *Пр.* Голосний, як дзвін, а дурний, як довбня. *Пр.* | *Разом густо, разом пусто* – часом з квасом, порою з водою. *Пр.* Коли густо, а коли й пусто. *Пр.* Час на часу не стоїть. *Пр.* | *Этого у нас не густо (фам.)* – цього в нас рідко (не густо, не рясно, *лок.* не здобіль).

Гусь | *Гусь да баба — торг* – як дві баби та гуска, то весь базар. *Пр.* | *Гусь лапчатый, хорош гусь, каков гусь (разг. ирон.)* – то шпак, шпаками годований, ото птах. | *Гусь свинье не товарищ* – гусь свині не товариш. *Пр.* Кінь волові не товариш (не рівня, не пара). *Пр.* Погодилися, як порося з вовком. *Пр.* Чешися кінь з конем, а віл з волом. *Пр.* Лимар ситникові не товариш. *Пр.* Пан з паном, а Іван з Іваном. *Пр.* Віл до вола, кінь до коня, а свиня в тин [коли нема з ким]. | *Ему как с гуся вода* – йому як з гуся (з гуски) вода; він не сушить (не морочить, не клопоче) собі голови нічим; а йому й байдуже; а він і байдуже; байдужісінько йому; йому ані гадки.

Гуща | *Гуща событий (перен.)* – вир (гуща) подій.

Давай | *Давай (-те) бежать (удирать) от кого, откуда* – (у)тікаймо від кого, звідки. | *Давай (-те) беречь, будем беречь* – бережім(о) (шануймо). [Любімо, шануймо, бережімо природу, вічне джерело нашого життя і нашої творчості! Рильський.] | *Давай (-те) бороться, будем бороться* – борім(о)ся; змагаймося. [Борімось за любов до мови й літератури, за братерське спілкування всіх народів, усіх чесних людей на землі! Рильський. Берімось краще до роботи, Змагаймось за нове життя! Українка.] | *[Давай (-те)] бросим, оставим кого, что* – (по)киньмо (лишім(о), залишимо, облишмо) кого, що. | *[Давай (-те)] будем последовательными* – будьмо послідовними (консеквентними). [Будьмо консеквентними, не відділяймо слова від діла… Коцюбинський.] | *Давай (-те) вести* – ведім(о). | *[Давай (-те)] вернёмся, возвратимся* – вернім(о)ся, повернім(о)ся. [Але повернімося до гармати… Довженко.] | *Давай (-те) возвращаться, будем возвращаться* – вертаймося, повертаймося. [Війні шабаш! Вертаймося додому. Мирний.] | *[Давай (-те)] возьмём* – візьмім(о). [А що ж, каже, візьмім, Насте! — Візьмімо, Трохиме! Шевченко.] | *[Давай (-те)] вспомним* – згадаймо. [А згадаймо, може, серце хоч трохи спочине. Шевченко.] | *[Давай (-те)] встанем* – устаньмо. [Напроти зловісних ударів і хмар Устаньмо, єднаймося, молод і стар. Рильський.] | *[Давай (-те)] выберем, изберём* – виберім(о), оберім(о). [Ми ж оберімо гідного… Рильський.] | *[Давай (-те)] выпьем* – випиймо. [Ой випиймо, родино, Щоб нам жито родило. *Н. п.*] | *Давай (-те) говорить, будем говорить* – говорімо. [Стиха говорімо… *Н. п.*] | *Давай (-те) держаться, будем держаться* – держімося (тримаймося). [Затявся пан, держімось і ми. Коцюбинський.] | *[Давай (-те)] запоём* – заспіваймо. [Про Улянку харків'янку заспіваймо пісню. Воронько.] | *Давай (-те) идти, идём, идёмте, будем идти* – ходім(о); *(іноді)* ідім(о). [Ходімо й ми мерщій. Головко.] | *[Давай (-те)] и мы будем благоразумными* – будьмо й ми при розумі; маймо й ми розум. | *Давай (-те) не отделять, не будем отделять* – не відділяймо (не відокремлюймо). [Не відділяймо слова від діла… Не лякаймось великості праці, не жахаймось дороги важкої… Коцюбинський.] | *Давай (-те) не терять, не будем терять чего* – не тратьмо (не втрачаймо) чого. [Не тратьмо надії в літа молодії… Українка.] | *[Давай (-те)] отберём* – відберім(о). [Одберімо хліб свій кривавий… Коцюбинський.] | *Давай (-те) петь, будем петь* – співаймо. [Весняного ранку співаймо, сестрице, веснянку. Українка.] | *[Давай (-те)] побежим* – побіжім(о). [Побіжімо, сестро! Мирний.] | *Давай (-те) поговорим* – поговорім(о) (побалакаймо). [Посідаймо рядком та побалакаймо ладком. Мирний.] | *[Давай (-те)] погуляем* – погуляймо. [Погуляймо та пісеньку заспіваймо. Шевченко. Погуляймо, дочко, на радощах. Мирний.] | *[Давай (-те)] подождём, подождёмте* – почекаймо (зачекаймо), підождім(о), заждім(о). [Почекаймо, більше чекали… Головко.] | *[Давай (-те)] подумаем* – подумаймо (погадаймо, поміркуймо). [Подумаймо, лишень, від чого-то люди бідніють. Квітка-Основ'яненко.] | *Давай (-те) поедем, поедемте, едем, едемте* – поїдьмо, їдьмо. [Поїдьмо зі мною. Тут до району недалечко. Вишня.] | *[Давай (-те) ж] пожелаем, пожелаем же* – побажаймо же. [Побажаймо ж Михайлові Венедиктовичу довгих років безхмарного життя… Рильський.] | *[Давай (-те)] поженимся* – одружім(о)ся, поберім(о)ся, поженім(о)ся. [Галю… поберімося

собі… Я не можу без тебе жити. Квітка-Основ'яненко.] | *[Давай (-те)] поклянёмся* – присягнім(о) (поклянім(о)ся). [Присягнімо ж, товариші, ніколи не забути їх! Яновський.] | *[Давай (-те)] понесем, понесёмте* – понесім(о). [Розійдімось ми парусами сонця, понесімо світло в темні закутки… Розпливімось глибокими річками, зросімо рідну землю, і «як дівочі вінки зазеленіють наші ниви». Коцюбинський.] | *[Давай (-те)] посидим* – посидьмо. [Та що, посидьмо… Українка.] | *[Давай (-те)] посмотрим* – подивімося, ((по)гляньмо). [Погляньмо хоча б на початок… Рильський.] | *[Давай (-те)] почтим* – ушануймо. [Сьогодні вночі… забили нашого дорогого товариша… Вшануймо його світлу пам'ять мовчанням… Головко.] | *Давай (-те) продолжать работу* – працюймо далі; *(іноді)* продовжуймо роботу (працю). | *[Давай (-те)] пройдёмся, пройдёмтесь* – пройдім(о)ся. [Пройдімось безлюдними вулицями Києва, прислухаймось до перешіптувань, зазирнімо в оселі багатих і бідних… Довженко.] | *Давай (-те) прославлять, [давай (-те)] прославим* – уславляймо, уславмо. | *[Давай (-те)] разрешим вопрос* – розв'яжім(о) питання (справу). [Отже розв'яжімо ту справу вдвох. Рильський.] | *Давай (-те) расходиться, будем расходиться* – розходьмося. [Розходьмося, хлопці! Головко.] | *Давай (-те) славить, будем славить* – слав(і)мо. | *[Давай (-те)] соберёмся* – зберімося. [Зберімося колись. Яновський.] | *[Давай (-те)] сядем, сядемте* – сядьмо, (до багатьох) посідаймо. [А ми заспіваймо, а ми посідаймо… Шевченко.] | *[Давай (-те)] ударим* – ударьмо. | *Увидел и давай меня бить* – побачив і ну (та й давай) мене бити; побачив і раптом почав мене бити.

Даваться | *Грамота даётся мне легко* – грамота дається мені легко; мені легко вчитися; я легко засвоюю грамоту. | *Далась мне эта работа* – багато мені ця праця коштувала; далася взнаки мені ця робота (праця); *(іноді)* увірилася мені ця робота. | *Дался я им! (фам.)* – дався я їм (узнаки)! | *Даться в руки кому* – датися в руки (до рук) кому; піддатися (скоритися) кому. | *Диву даваться, даться (разг.)* – [Дивом] дивувати(ся), здивуватися. | *Не даётся мне в руки (не спорится)* – не йметься мені; до рук (у руки) мені не дається. | *Не даётся мне это* – не йде (не дається) мені це; я не вдам цього; мені цього не вдати. | *Не даться в обман* – не дати себе (не датися) о(б)дурити (ошукати).

Давать | *Давай бог ноги* – хода (ходу) в ноги; шуги; зник. [А по добридню та й шуги — бувайте здорові, шукайте вітра. Вовчок.] | *Давать, дать в долг* – боргувати, поборгувати, вірити, навіряти, повірити; (про товар) давати, дати набір (на борг). | *Давать, дать взаймы* – позичити, позичати; у позику (позичково) давати, дати. | *Давать, дать волю кому* – давати, дати волю (попуск) кому; попускати, попустити кому; розв'язати світ кому. | *Давать, дать волю рукам (разг.)* – давати, дати волю рукам; удаватися, удатися до сили (до насильства). | *Давать, дать дорогу кому* – давати, дати дорогу кому; звертати, звернути [з дороги] кому; уступатися, уступитися з дороги кому. | *Давать, дать завтрак, обед…* – давати, дати сніданок, обід…; справляти, справити (споряджати, спорядити, ставити, поставити) сніданок, обід… | *Давать, дать знать о себе* – давати, дати знати про себе; давати, (по)дати звістку про себе; *(докон.)* об'явитися. | *Давать, дать маху, промаху (перен. разг.)* – давати, дати маху (хиби); хибити, схибити, змилити; помилятися, помилитися на чому; *(іноді)* осковзнугися; *(образн. розм.)* шпака вбити; *(зниж.)* хука дати. | *Давать, дать место* – давати, дати місце кому; уступатися, уступитися кому. | *Давать, дать нагоняй (разг.)* – нагінку (прочухана, прочуханки) давати, дати кому; наганяти, нагнати холоду кому; вимовляти, вимовити кому; струнчити, наструнчити кого; *(образн. давн.)* переганяти, перегнати на гречку (через росу) кого. | *Давать, дать начало (книжн.)* – класти, покласти (робити, зробити) початок чому, чого; давати, дати початок (почин) чому; *(зрідка)* складати, скласти (закласти, заложите) початок чого; зачинати, започинати що. | *Давать, дать ногам волю* – давати, дати ногам волю; кидатися, кинутися (пускатися, пуститися, ударятися, ударитися, *іноді* узяти) бігти; кидатися, кинутися навтіки (навтікачі). | *Давать, дать отпор кому* – давати, дати відсіч кому; опір ставити, стати проти кого; опиратися, опертися кому; давати, дати кому відкоша. | *Давать, дать очную ставку* – зводити, звести на очі (віч-на-віч) кого з ким. | *Давать, дать повод для чего* – давати, дати привід (приключку, зачіпку) до чого; спричинятися, спричинитися до чого. | *Давать, дать показание (о свидетелях)* – давати, дати (складати, скласти) свідчення, свідкувати, свідчити, посвідчити; бути за свідка; (про звинуваченого) давати, дати зізнання; зізнатися. | *Давать, дать понять кому* – давати, дати на здогад (на розум) кому; давати, дати зрозуміти кому. | *Давать, дать пощёчину (разг. вульг.)* – давати, дати в лице; давати, дати ляпаса (ляща, поличника). | *Давать, дать себе в чём отчёт* – усвідомлювати, усвідомити собі що; бути свідомим чого; здавати, здати собі справу (звідомлення) з чого, про що. | *Давать, дать слово кому* – давати, дати (надавати, надати) слово кому. | *Давать, дать телеграмму* – (по)давати, (по)дати телеграму; *(розм.)* бити (ударити) телеграму. | *Давать, дать ход делу* – давати, дати хід справі; зрушити

справу. | *Давши слово — держись, а не давши — крепись* – мовивши слово, треба дотримати (додержати) його (треба бути паном його). *Пр.* Давши слово — держись, а не давши — кріпись. *Пр.* Лучче не обіцяти, як слова не держати. *Пр.* Сказано — зв'язано. *Пр.* Сказано — що написано. *Пр.* Не роби з губи халяви. *Пр.* | *Дай(-ка), дайте(-ка)* – дай лишень (лиш), дайте лишень (лиш); дай-но, дайте-но; *(зниж.)* ке лиш, кете лиш. [Кете лиш кресало. Шевченко.] | *Даст Бог день, даст Бог и пищу* – дасть Бог день — дасть і пожиток. *Пр.* Дав Бог роток, дасть і шматок. *Пр.* Хто дав зуби — дасть і хліб до губи. *Пр.* | *Дать в замену* – дати на заміну (навзамін, натомість); *(іноді)* підставити. | *Дать в зубы, по затылку, подзатыльник, по загривку, по шее* – дати в зуби (загилити по зубах) кому; дати потиличника; дати (загилити) по потилиці; *(образн.)* нагодувати потиличниками; спотикача дати. | *Дать делу другой оборот* – повернути справу інакше. | *Дать ещё при жизни* – ще за життя *(давн.* за живота) дати; *(образн.)* теплою ще рукою дати. | *Дать знать о ком, о чём* – дати знати про кого, про що; дати, подати звістку про кого, про що; оповістити про кого, про що. | *Дать какую-либо малость, малую толику* – дати якусь дещицю (зрідка трощицю); перекинути щось кому. | *Дать клятву* – дати присягу (клятву); (за)присягтися (поклястися, заклястися). | *Дать на слово* – на віру дати; повірити [на слово]. | *Дать по уху, в ухо кому* – заїхати в вухо кому. | *Дать разговору иной оборот* – повернути (звернути) розмову на інше. | *Дать сдачи* – дати здачі (решту); *(перен.)* відплатити кому. | *Дать себе труд (книжн.)* – завдати собі праці (роботи). | *Дать себя знать, помнить, почувствовать* – датися знати кому; датися (дати себе) узнаки (утямки, у пам'ятку); увіритися; упектися; дошкулити (допекти) кому; дати пам'яткового кому. | *Дать себя подговорить, обмануть* – датися на підмову; дати себе підмовити (одурити). | *Дать тумака (разг.)* – стусана (штовхана, штурхана) дати. | *Дать тягу, стрекача, стречка* – дати тягу; дременути (чкурнути); п'ятами накивати; драп(о)нути (дати дропака, дріпака); дмухнути (дати дмухача); дати (дмухнути) драла; *(діал.)* [дати] лиги. | *Дать указания* – дати вказівки; *(іноді)* дати навід. | *Не давать, не дать в обиду кого* – не давати, не дати скривдити кого. | *Ни дать, ни взять* – (*прикм.)* Викапаний (достотний, нестеменний, *лок.* нестеменнісінький); (*присл.*) достоту (точнісінько, нестеменно, *лок.* нестеменнісінько) [такий, як]. | *Ровно ничего не дал* – нічогісінько не дав; і на нігтик не дав (не покинув). | *Я тебе дам!* – я тобі дам!; ось я тобі!

Давить | *Горе, тоска давит* – горе [тяжке], туга гнітить (тисне); горе, туга залягає *(іноді* долягає). | *Давить грудь* – у грудях тисне (стискає, давить); груди стискає; стиски в грудях.

Давление | *Давление крови, кровяное давление* – кров'яний тиск. | *Оказывать, оказать давление на кого* – натискати (тиснути), натиснути на кого. | *Под давлением обстоятельств* – під тиском (нагнітом) обставин.

Давний | *В давние времена* – за давніх (стародавніх) часів; давньою порою; у давнину (за давнини, за старовини); давниною; у давні-давна. | *Очень давний* – дуже давній (геть-то давній); стародавній (прадавній); *(іноді розм.)* хтозна (й) колишній (бозна (й) колишній); *(зниж.)* казна (й) колишній, чортзна (й) колишній. | *С давних пор* – здавна (віддавна, відпрадавна); з (від) давнього часу; з (від) давніх часів (пір); з (від) давньої давнини (з давнього-давна, з давніх-давен).

Давность | *По праву давности* – правом *(іноді* по праву) давності. | *Пришедший в давность* – задавнений.

Давно | *Давно бывший, давнопрошедший* – давноминулий (давнєколишній, позаколишній); *(розм.)* бозна-колишній (хтозна-колишній). | *Давно когда-то* – [Давно] колись. | *Давно пора* – давно час (пора), давно на часі; давно слід. | *Давным-давно (разг.)* – давним-давно; давно й давно; *(розм.)* хтозна (й) коли (бозна (й) коли). | *Довольно давно* – давненько; досить (доволі) давно; *(іноді)* подавно. | *Не так давно* – не так (не дуже, не вельми) давно; нещодавно (недавно). | *Очень давно* – дуже (вельми) давно; давно-давно; *(розм.)* хтозна (й) коли (бозна (й) коли, *зниж.* казна (й) коли).

Даже | *А если даже* – а коли (а якщо) навіть; а хоч би.

Далее | *И так далее* – і так далі; тощо. | *Не далее как вчера я его видел* – ще вчора (не далі як учора) я його бачив.

Далекий | *Далёкий от подозрений* – поза підозрою (підозрінням). | *Далёкое прошлое* – давнє минуле; давня минулість (минувшина). | *Не очень далёкий человек, не далёкого ума человек* – обмежена (часом недалека) людина; невеликого (невисокого, недалекого) розуму людина; небагата (бідна) на розум людина.

Далеко | *Видит око далеко, а ум ещё дальше* – око бачить далеко, а розум ще далі. *Пр.* До ока ще й розуму треба. *Пр.* Око по верхах біжить, а розум і корінь бачить. *Пр.* | *Далеко больше, чем кто* – (*прикм.)* Далеко (багато, куди, геть) більший, ніж хто (як хто, за кого);

(*присл.*) геть більше ніж (за, як) *(образн. розм.*— про вік) геть-геть перейшло за (*зниж.* перескочило за). | *Далеко вокруг* – далеко (геть, геть-геть, ген-ген) навкруг(и) (навколо). [Раптом пісня чудова навколо геть-геть залунала. Українка.] | *Далеко-далеко* – далеко-далеко; ген-ген (геть-геть); ген (геть) далеко; *(іноді)* ген-ген (геть-геть) далеко. | *Далеко ему до тебя (разг.)* – куди йому до тебе; Далеко куцому до зайця. *Пр.* | *Далеко зайти (перен.)* – перебрати міру; перейти межі; далеко загнатися (забрести); багато собі дозволити. | *Далеко за полночь* – далекосяжний. | *Далеко кулику до Петрова дня* – далеко куцому до зайця. *Пр.* Далеко п'яному до Києва. *Пр.* | *Далеко ль до греха, до беды (разг.)* – чи то (хіба) далеко до гріха, до біди. | *Далеко не красавица* – зовсім не красуня; далеко до красуні. | *Далеко пойдёт (разг.)* – далеко сягне *(іноді* дотягне); *(зниж. розм.)* багато чого доскочити. | *Далеко так!; так далеко!* – такий (далекий) світ!; так далеко! | *Довольно далеко* – далеченько; доволі (досить) далеко; *(іноді)* подалеко. | *Зашёл с ним слишком далеко* – за край зайшов з ним. | *Не очень далеко* – не дуже (не вельми) далеко; не як (і) далеко; не що й далеко. | *Он далеко не глуп* – він не зовсім дурний; він не такий уже й дурний. | *Очень далеко* – дуже далеко; ген; [аж] ген-ген; [аж] геть; геть далеко; далекий світ; *(іноді емоц.)* така світота. | *Туда далеко* – туди далеко; це не близький *(іноді* не блигомий) світ. | *Уйти далеко в чём* – зробити великий поступ у чому.

Дальнейший | *В дальнейшем избегайте этого* – надалі уникайте цього. | *Как мы увидим в дальнейшем* – як ми побачимо далі.

Дальний | *Без дальних слов, разговоров, околичностей (разг.)* – без зайвих слів; без зайвої балаканини; просто (руба). | *Дальние проводы — лишние слёзы* – довге розставання — зайві сльози. *Пр.* | *Дальний путь* – далека (велика) дорога; далекий шлях; далека (довга) путь.

Дальность | *За дальностью расстояния* – через велику далечінь (віддаль); через далеку відстань.

Дальше | *Дальше — больше (разг.)* – що далі, то дужче (більше). | *Дальше живущий* – той, що далі живе; дальший. | *Дальше некуда (разг.)* – далі нема куди (нікуди). | *Дальше [своего] носа не видеть (разг.)* – не бачити поза [своїм] носом (далі від [свого] носа). | *Как можно дальше* – якнайдалі (щонайдалі); найдалі *(іноді* найдальш). | *Не дальше как, не дальше чем* – не далі як, не далі ніж. | *С ним (ему) чем дальше, тем хуже* – йому що далі, то гірше. | *Чем дальше* – дедалі. [Дедалі, дедалі усе стихає, ні травка не колишеться, усе чогось жде великого, страшного. Квітка-Основ'яненко.] | *Чем дальше в лес, тем больше дров* – що далі в ліс, то більше дров. *Пр.* Далі в ліс, більше труску. *Пр.* | *Чем дальше, тем…* – що (чим) далі, то (тим)…; дедалі (щодалі) усе…

Даль | *Безвестная даль* – безвісна (незнана, невідома, недовідома) далечінь (далеч, далина); безвість (*мн.* безвісті). [Забіг у безвісті. *Пр.*] | *В такую даль* – так далеко; у таку далечінь (далину, далеч); у такий світ. | *Такая даль (разг.)* – така далина (далечінь, далеч); такий світ; *(іноді емоц.)* така світота.

Дамка | *Раз, два — и в дамки (и в дамках) (фам.)* – раз, два — і в дамках; сюди-туди — і виграно.

Данный | *В данное время, в данный момент* – тепер (у цей час, *іноді* нині); у даний момент. | *В данном случае* – у даному разі; у цьому випадку. | *Имеет все данные для этого* – має всі дані (усі підстави, все) для цього; *(іноді)* має всі засновки до цього. | *По всем данным* – за всіма даними; як свідчать (показують) усі факти. | *У нас есть данные* – ми маємо (у нас є) дані *(іноді* докази).

Дань | *Отдавать, отдать дань кому, чему* – віддавати, віддати данину кому, чому. | *Отдавать, отдать дань природе (ирон.)* – віддавати, віддати данину природі; віддавати, віддати природі належне; слухатися голосу природи. | *Отдавать, отдать дань уважения кому (устар.)* – віддавати, віддати (складати, скласти, зложити) пошану кому. | *С одного тягла по две дани не берут* – з одної липи двічі лика не деруть. *Пр.* З одного вола двох шкур не деруть. *Пр.* Винного двома батогами не б'ють. *Пр.* За літо два рази з липи лик не деруть. *Пр.*

Дареный | *Дарёному коню в зубы не смотрят* – дарованому коневі в зуби не дивляться. *Пр.* Дарованому коневі зубів не лічать. *Пр.* З чужої торби хліба не жалують. *Пр.* Що Бог дасть, то все в торбу. *Пр.* Що не попало, то клади в мішок. *Пр.* Дар — не купля: не гудять, а хвалять. *Пр.* Не кривіть писки, сівши коло чужої миски. *Пр.*

Даровщина | *На даровщину* – на дурницю (на дурничку); дурницею (дурничками, дурнички). [Наїдяться, нап'ються дурнички. *Сл. Гр.*]

Даром | *Даром что (разг.)* – дарма що; хоч. [Хоч не рано почали, Та багато утяли. *Н. п.*] | *Не трать даром времени* – не марнуй (не гайнуй, не трать марно, не переводь) часу. | *Пропало даром что* – пішло марно (пусто) що; змарнувалося що; пропало марно що. |

Чуть не даром – за півдарма; мало не задарма. | *Это тебе даром не пройдёт* – це тобі так (дурно) не минеться; це тобі дасться взнаки; це тобі рогом (боком) вилізе; це на тобі ще окошиться.

Дар | *Принести в дар что* – подарувати що.

Дающий | *Дающая (дающего) рука не оскудеет* – рука, що дає, не зубожіє; рука давця не збідніє до кінця.

Даяние | *Всякое даяние благо (библ.)* – усякий дар *(іноді* усяка пожертва) благо.

Да | *Ай да…* – от так… | *Ах да! (разг.)* – а, до речі!; ах так!; стривай!; мало що (замалим) не забув! | *Вашими бы устами да мёд пить* – якби то все, що ви говорите, справдилося! Вашими б устами та мед пити. *Пр.* Коли б твоє слово та Богові в вухо. *Пр.* | *[Вот] это да* – ото так. | *Да?* – справді?; невже? | *Да будет…* – хай буде; нехай (най) буде… | *Да ведают потомки* – щоб відали нащадки (потомки). | *Да ведь* – таж (та… ж); а(д)же ж (та(д)же ж). | *Да-да, да-да-да* – так-так; авжеж; атож; еге ж. | *Да еще* – та ще; до того [ж]; а ще й. | *Да здравствует* – хай живе. | *Да и* – та й; ба (й); (на початку речення ще) а; *(іноді)* бо. [Чогось мені на серденьку та й не легко. Чубинський. Не дрімає цар московський, Ба й ті не дрімають. Руданський. А жаль же мені та тії тополі, Що на чистому полі. *Н. п.* Ми бо цього й хотіли. *З нар. уст.*] | *Да идите же, смотрите же* – та ну-бо йдіть, дивіться; ідіть-но, дивіться-но. | *Да и к тому же, да и притом* – та й до того і; як на те ж; та ще й. | *Да и ну* – та й (і) ну; та й (і) давай. | *Да и только (разг.)* – та й годі (та й край). | *Да как* – та як; коли. [Коли подивляться, що вбитий. — З переполоху ну втікать! Шевченко.] | *Да, как бы не так* – еге; де ж пак. | *Да, конечно* – еге ж; звичайно; атож. | *Да не может быть!* – та не може бути!; та невже?; хіба це можливо? | *Да нет [же]!* – та (ба) ні! | *Да неужели?; да ну? (разг.)* – та невже?; та ну? | *Да сверх того* – та (а) ще крім того (до того). | *Да сделай же!* – та зробіть же!; та ну-бо зробіть! | *Да, ты был там?* – до речі, ти був там? | *Да чёрт с ним! (вульг.)* – та хай йому чорт (біс, грець)! | *Да что вы* – та що ви (та ви що); та нуте-бо. | *Конечно да* – авжеж; звичайно; еге ж. | *Нет, нет да и…* – [А] часом і; за якийсь час і; раптом і; коли-не-коли та й… | *Ни да, ни нет* – ні сяк, ні так; ні се ні те. | *Ну да!* – отож!; авжеж!; еге ж!; (вираз недовір'я, *іронн.*) еге ж!; аякже!

Двадцать | *Двадцать душ* – двадцятеро (двадцяток); двадцять душ. [Двадцяток юнаків аби зібрав, — І мури ми зруйнуєм. Грінченко.]

Дважды | *Дважды в год лето не бывает* – літо два рази не буває. *Пр.* Двічі (два рази) літо не буває. *Пр.* | *Дважды два — четыре* – двічі (два рази) по два — чотири. | *Ясно, как дважды два* – ясно, як двічі (як два рази) по два; як світ свінув кому.

Два | *В два счета (разг.)* – як раз та два; відразу (зразу, враз); і оком не змигнеш. | *В два часа* – о другій годині (другої години). | *В двух словах* – двома (кількома) словами; стисло (коротко). | *В двух шагах (перен.)* – (за) два кроки звідси. | *Глухому двух обеден не служат* – день не петрівський, язик не попівський — по двічі говорити. *Пр.* Сьогодні не вівторок, щоб повторювати разів з сорок. *Пр.* | *Два полюса (перен.)* – два полюси; земля і небо; протилежні. | *Два сапога пара* – зустрівся Яким з таким. *Пр.* Обоє рябоє. *Пр.* Яке їхало, таке й здибало. *Пр.* Одно за вісімнадцять, друге без двох за двадцять. | *Два с половиной* – два з половиною; *(давн.)* півтретя. | *Двух слов связать не умеет* – двох слів не стулить (не зложить); двох слів не зліпить. | *За двумя зайцами погонишься — ни одного не поймаешь* – хто два зайці гонить — жодного не здогонить. *Пр.* Не женися відразу за двома зайцями. *Пр.* За більшим поженись, та й того (та й посліднього) рішись. *Пр.* Піймав карася за порося. *Пр.* | *На два слова* – на кілька (на двоє) слів; на словечко (на слівце). | *Ни два, ни полтора (разг.)* – ні се ні те; ні рак ні риба; ні риба ні м'ясо; щось непевне (невиразне). | *Раз, два и обчёлся (фам.)* – раз, два — та й годі (та й край, та й усе, та й усі); дуже (вельми, і геть-то) мало. | *Чёрта с два (вульг.)* – як би не так; дідька лисого; овва!; ов!

Двенадцать | *Двенадцать душ* – дванадцятеро; дванадцять душ.

Дверь | *Гони природу в дверь, она влетит в окно* – заступи природу дверима, то вона тобі вікном. *Пр.* Який удався, такий і згинеш. *Пр.* Синицю і на салі поклади, то синиця синицею. *Пр.* Хто родився вовком, тому лисицею не бути. *Пр.* Крукові й мило не поможе. *Пр.* З чорного кота білого не зробиш. *Пр.* Крий, ховай погане, а воно таки гляне. *Пр.* | *Дверь двустворчатая* – двері подвійні (двійча(с)ті); двері на дві половини. | *Ломиться в открытую дверь* – добуватися у відчинені двері; *(іноді)* битися у розчинені двері; твердити (доводити) давно відоме. | *Показывать, показать на дверь (указать дверь) кому (разг.)* – показувати (показати) на двері *(іноді* на клямку) кому; попросити на виступці кого; показати, як відчиняються двері. | *Поклониться дверям (шутл.)* – поздоровкатися (повітатися) до дверей. | *Политика открытых дверей* – політика відчинених дверей. | *При закрытых дверях* – при зачинених дверях; за зачиненими дверима (дверми); *(іноді)* неприлюдно. | *Приотворить, приоткрыть дверь* – прочинити (прохилити) двері;

відчинити трохи двері; відхилити (трохи) двері. | *При открытых дверях* – при відчинених дверях; *(іноді)* прилюдно (принародно). | *У (возле) дверей* – коло (біля) дверей; під дверима (під дверми); *(зовні ще іноді)* одвір. | *У них двери не закрываются* – у них двері не зачиняються; у них люди не вибувають; у них двері навстіж.

Двигаться | *Двигаться, двинуться в путь* – рушати, вирушати (рушити) [в дорогу, в путь]. | *Двигаться, двинуться массой* – сунути, посунути, сунути (рухати, рухнути); плавом пливти. | *Двигаться к чему* – простувати (прямувати) до чого. | *Двигаться медленно* – посуватися звільна (помалу); сунутися; (про їзду) плуганитися; (про ходіння) чвалати, тягтися, плентатися; *(зниж.)* теліпатися. | *Двигаться туда и сюда* – ходити сюди й туди; вештатися; снувати(ся); *(лок.)* совманитися. | *Медленно двигаться вперёд (про культуру и т. д.)* – звільна посуватися [вперед]; іти тугим поступом. | *Не двигаясь с места* – нерушенно (нерушимо); не рухавши з місця. | *Не двинется с места* – не зрушиться]; *(іноді)* не стенеться. | *Тихо, еле двигаясь (разг.)* – посувом (прокволом); *(зах.)* лельом-полельом.

Двигать | *Двигай!* – рушай! | *Двигать кого по службе (разг. фам.)* – сприяти (допомагати) кому в службовій кар’єрі. | *Еле (с трудом) двигать ногами* – тільки що (ледве) ступати; ледве (насилу) переступати ногами; насилу ноги переставляти; ледве ногами совати; ледве дибати (чвалати); *(зах.)* іти лельом-полельом. | *Им движет чувство сострадания* – його спонукає почуття жалю.

Движение | *Быстрое, суетливое движение* – (*про багатьох)* Руханина; метушня (ворушня). | *Быть в движении* – рухатися; *(іноді емоц.)* ходити ходором. | *Дать делу движение* – дати справі хід; зрушити справу. | *Движение вперёд (про культуру, прогресс)* – поступ. | *Движение по службе* – посування по (на) службі. | *Движение рефлективное (невольный жест)* – відрух. | *Душевное движение* – порух душі (мислі). | *Освободительное движение* – визвольний рух. | *Приводить, привести в движение что* – давати, дати рух чому; надавати, надати руху чому. | *Революционное движение* – революційний рух. | *Сделать быстрое движение к чему* – зробити швидкий рух до чого; порватись до чого.

Движущийся | *Медленно движущийся (разг.)* – тихохід (тихолаз); тихоплав.

Движущий | *Движущая сила* – рушійна сила.

Двоедушничать | *Он (она...) двоедушничает* – він (вона...) двоєдушний (двоєдушна...); він (вона...) лукавить (двоєдушить); *(образн.)* він (вона...) на двох стільцях сидить.

Двое | *На двух господ долго не наслужишься* – двом панам тяжко служити. *Пр.* Двом панам служить, а сорочки не має. *Пр.* | *На своих [на] двоих (разг. шутл.)* – на батьківських (батьківськими); своїми.

Двоиться | *Двоится в глазах* – двійнить (двоїться) в очах кому, у кого.

Двойни | *Рожать, родить двойни (двойню)* – народжувати, народити, родити, (с)породити двійнята, близнята; близнити, поблизнити; *(застар.)* двійнят привести.

Двойной | *Вести двойную игру* – грати двоїсту гру. | *Двойная политика* – двоїста (подвійна) політика.

Двойственный | *Двойственное положение* – двоїсте становище.

Двор | *Быть не ко двору (разг.)* – не підходити; бути не під масть; бути не до вподоби (не до діла, не до речі). | *Взойдёт солнце и к нам во двор* – загляне сонце і в наше віконце. *Пр.* І в наше віконце загляне (засяє, засвітить) сонце. *Пр.* Колись і перед моїм вікном сонечко зійде. *Пр.* Іще й на моїх воротях сонце засяє. *Пр.* Колись і перед моїми (нашими) ворітьми сонечко зійде. *Пр.* Колись і на нас сонечко гляне. *Пр.* Діждемо пори, що і ми вилізем з нори. *Пр.* Діждусь і я тії години, що будуть по шагу дині. *Пр.* | *Во дворе* – у дворі (на подвір’ї, *лок.* на обійсті). | *Задний, чёрный двор* – задвірок (задвір’я). | *На дворе ночь, мороз...* – надворі ніч, мороз. | *На попятный двор (идти)* – відступатися (відмагатися) від чого. | *Находящийся во дворе; выходящий во двор* – надвірний. | *Ни кола, ни двора* – ні кола, ні двора; тільки й ходу, що з воріт та в воду. *Пр.* Ні кола, ні двора; один сіренький коток та на шиї мотузок. *Пр.* Нема у мене ні кола, ні двора — увесь тут. *Пр.* Ні в горшку, ні в мішку. *Пр.* Тільки й землі маю, що поза нігтями. *Пр.* Вони такі убогі, що землю держалном міряють, а худобу ложкою. *Пр.* Ні коняки, ні воза, та нема чого й на віз положити. *Пр.* Ані печі, ані лавки. *Пр.* Ні вуса, ні бороди, ні плуга, ні борони. *Пр.* Ні сідла, ні вузди, ні того, що на нього вузду надівать. *Пр.* Молодцем молодець: ні кіз, ні овець. *Пр.* І кішки в хаті нема. *Пр.* Рогатої скотини — вила та граблі; доброї одежі — мішок та рядно. *Пр.* У кишені таракан та блоха, у хліві - ратиці та хвіст. *Пр.* | *Пора гостям по дворам* – час гостям додому. | *Постоялый (заезжий) двор* – заїзд; заїжджий двір. | *Птичий двор, птичник* – пташня (птичня, пташник). | *Скотный двор* – обора; загін; загорода. | *Со двора, со стороны двора (извне)* – знадвору. | *Со двора уйти, согнать (устар.)* – піти, вигнати з

дому (з хати). | *Убраться со двора* – забратися (піти геть) з дому. | *Чей двор, того и хоромы* – чий кінь, того і віз. *Пр.* Чий берег, того й риба. *Пр.* Чия гребля, того й став.
Двоюродный | *Двоюродный брат, двоюродная сестра* – брат, сестра у перших; двоюрідний брат, двоюрідна сестра.
Двуликий | *Двуликий Янус* – дволикий (дволиций) Янус.
Двухдневный | *В двухдневный срок* – за два дні; протягом двох днів.
Двухколесный | *Двухколёсная тележка, тележка о двух колёсах, двуколка* – біда (бідка, бідарка).
Двухлетний | *Двухлетнее животное* – дворічна (дволітня) тварина; дворічняк. | *Двухлетнее растение* – дволітня (дворічна) рослина; дволітка. | *Двухлетний ребёнок* – дволітня (дворічна) дитина; дволіток.
Деваться | *Куда девалась книга?* – куди (де) (по)ділася (зникла) книжка? | *Куда мне деваться?* – де мені (по)дітися?; куди мені податися?; де я (по)дінуся? | *Не давать о себе вестей* – закритися очима й плечима. | *Неизвестно куда девался кто* – не знати де (куди) (по)дівся хто; *(образн. зниж.)* як лиз (лизень) злизав кого; мов лихий злизав кого; мов корова язиком злизала кого. | *Нигде не денется* – [Та] де дінеться; ніде не дінеться.
Дева | *Старая дева* – стара (літня) дів(к)а; *(іноді)* перестарок; *(жарт.)* скрипуха (скрипуля). [Стара дівка — ні жінка, ні вдова. *Пр.* Пора, дівко, на своє сідало перебиратися, бо і нестямишся, як люди перестарком назовуть. Стельмах.]
Девица | *Красная девица (поэт.)* – красна дівчина (дівка, *давн.* панна); (в піснях і обрядах) красна дівиця.
Девичество | *Покидать девичество* – дівування здавати.
Девичий | *Прожить девичью жизнь* – віддівувати, здівувати дівоцтво; відбути дівочі літа. | *Прошли, миновали девичьи лета* – минулося дівування (дівуваннячко).
Девка | *Бой-девка (разг.)* – козир-дівка (зух-дівка); вогонь-дівка; вогонь, а не дівчина (дівка); відважна дівчина (дівка). | *Засидеться в девках (разг.)* – засидітися дівкою; задівуватися; довго дівувати. | *Состариться в девках (разг.)* – посивіти в дівках (дівкою); *(образн.)* додівуватися до сивої коси (до сивого волосу, волосся, поки й коси побіліють); *(образн. жарт.)* на пні посивіти; на висадки зостатися (лишитися). | *Уличная девка, гулящая [девка] (вульг. устар.)* – повія (хльорка, паплюга, хвойда, шлюха, шльондра, лахудра, потіпаха, підтіпанка).
Девочка | *Девочка-подросток* – дівчина-підліток; *(розм.)* піддівок *(іноді* піддівочка); *(жарт.)* дівчук.
Девственность | *Лишить девственности* – [Позбавити дівоцтва (невинності); *(лок.)* справичити; *(образн.)* вінець (вінок) розвити; (по)збавити вінця; зірвати (здійняти, зняти) вінок. | *Лишиться девственности, потерять девственность* – утратити дівоцтво (невинність); *(лок.)* справичитися; *(образн.)* утратити (загубити) вінок; калину стратити; калину ламати. [Через дурний розумочок Дівка втратила віночок. *Н. п.*] | *Сохранить девственность* – зберегти дівоцтво (невинність); *(образн.)* віночка доносити.
Девственный | *Девственная земля, целина* – земля незаймана (цілинна), цілина. | *Девственный лес* – незайманий (одвічний) ліс; праліс; дівича (дика) пуща.
Девушка | *Быть девушкой* – бути дівчиною; дівувати, подівувати; дівочити, подівочити; *(образн. розм.)* волосом світити. | *Девушка в возрасте невесты* – дівчина на порі (у порі, на відданні, *давн.* настану); *(образн.)* дівчина (дівка) у заплітках (у бовтицях). | *Девушка, родившая ребёнка (устар.)* – покритка; *(лок.)* (на)критка. | *Милая девушка* – мила дівчина; *(образн.)* дівка-медунка. | *Молодая девушка* – молода дівчина; *(фольк.)* молодичина. | *Обесчестить и бросить девушку* – звести дівку (дівчину).
Дед | *Дедом быть* – дідувати; бути дідом. | *Старый дед* – старий дід; *(розм.)* [старий] дідуга(н); стариган; *(образн.)* сивий пелех.
Действие | *Действие происходит* – дія відбувається; [дія] діється. | *Какое действие оказало лекарство?* – як подіяли ліки? | *Какое действие произвело это на него?* – який вплив це на нього мало (зробило, справило)?; як це на нього вплинуло (подіяло)? | *Лекарство оказало хорошее действие* – ліки мали добру силу; від ліків помоглося. | *Образ действия* – дії; спосіб *(іноді)* характер дій; [спосіб] поводження. | *Оказать хорошее действие* – добре подіяти; мати добру силу. | *Оказывать, оказать действие на кого* – діяти, подіяти на кого; [свою] силу мати над ким. | *Под действием чего* – під впливом чого. | *Подражать чьему образу действия* – поводитися (діяти) так само, як хтось; наслідувати кого в своїх діях; *(давн.)* робити чиїм робом. | *Приводить, привести в действие что* – пускати, пустити в хід що; надавати, надати чинності чому.
Действительность | *В действительности* – справді (насправді); на дії; в дійсності; *(іноді*

розм.) суще.
Действовать | *Действовать заодно с кем* – діяти (бути) заодно з ким; одностайно (спільно) стояти з ким проти кого; *(образн.)* в один гук тягти з ким; *(жарт.)* в одну дудочку грати з ким; (негат.) накладати з ким проти кого. [Дочка з ворогами батьковими проти його накладає. Мирний.] | *Действовать на руку кому* – діяти (робити, чинити) на користь кому (чию); *(образн.)* лити воду на чий млин. | *Действовать по своєму усмотрению* – діяти за власним розсудом (за власними міркуваннями). | *Действовать по собственному желанию* – діяти (робити, чинити) за власним бажанням (за власною волею). | *Действовать, поступать по-своєму* – діяти (чинити, робити) по-своєму; (своєю волею, по своїй волі, з власної волі); *(давн.)* ходити своїм робом. | *Действовать, поступать справедливо, дурно* – діяти (чинити, робити) справедливо (по справді), погано (зле); *(давн.)* ходити правим, лихим робом. [А хто правим ходить робом, того милуй. П. Куліш.] | *Действовать по [чужой] указке* – діяти (робити) за [чужим] наводом; слухати чийого голосу; *(образн.)* ходити у когось на поводі; танцювати під чию дудку; танцювати як хто скаже. | *Машина хорошо действует* – машина добре працює (робить). | *Ничто на него не действует* – ніщо на нього не впливає; ніщо його не бере (не йме); нічим його не візьмеш; ніщо не має над ним сили. | *Рука, нога… не действует у кого* – не володає рукою, ногою… хто; рука, нога… не володає в кого.
Действующий | *Действующая сила* – активна (чинна) сила; чинник. | *Действующее законодательство* – чинне (діюче) законодавство. | *Действующие лица* – дійові особи (люди); *(іноді розм.)* діячі; персонажі.
Делаться | *Делаться, сделаться вкуснее* – смачнішати, посмачнішати; добрішати, подобрішати. | *Делаться, сделаться вкусным* – смачніти, посмачніти. | *Делаться, сделаться смелее* – сміливішати, посміливішати. | *Делаться, сделаться смирнее* – смирнішати, посмирнішати. | *Что ему сделается! (разг.)* – що з ним може статися!; нічого з ним не станеться!; що йому станеться! | *Что там делается?* – що там робиться (діється)?
Делать | *Делай, что хочешь* – роби, що хочеш; чини, що [твоя] воля. | *Делать лениво* – робити ліниво (поволі); робити, як (мов) не своїми [руками]. | *Делать на авось что* – робити навмання (на гала(й)-бала(й)) що. | *Делать не спеша, с толком* – не поспішаючи робити; покладаючи робити. | *Делать нечего; что делать (так и быть)* – нічого не вдієш; (не)хай і так; що маю (що маєш, що маємо) робити. | *Делать плохо, неаккуратно, неумело* – партачити *(спец.* парторити, *лок.* партолити, партьорити); базграти (поганити, паскудити); *(іноді)* капарити; (про шиття та ін. - кремсати, глемуздити). | *Делать по примеру* – робити за прикладом чиїм; робити як хто; *(іноді)* іти у слід кого; *(давн.)* робити чиїм робом. | *Делать, сделать в (за) один приём, в два приёма* – робити, зробити за одним заходом, за двома заходами (одним нападом, двома нападами). | *Делать, сделать вид* – удавати, удати; робити, зробити вигляд. | *Делать, сделать возможным* – уможливлювати, уможливити. | *Делать, сделать всё по чьему указанию* – робити, зробити (чинити, учинити) все з чийогось наказу (за чиїм наводом); *(ірон.)* перевестися на чий розум. | *Делать, сделать выговор* – робити, зробити догану *(іноді* зробити нагану, наганити); висловлювати, висловити догану; вимовляти, вимовити (вичитувати, вичитати) [догану] кому. | *Делать, сделать добровольно по собственному желанию* – робити, зробити [своєю] волею (самохіть, доброхіть, з доброї волі, з своєї волі, з власної волі, [своєю] охотою, по охоті). | *Делать, сделать зло* – лихо (зло) чинити, учинити (робити, зробити); лихо коїти, скоїти. | *Делать, сделать иначе* – робити, зробити інакш(е); переіначувати, переіначити (переінакшувати, переінакшити). | *Делать, сделать кое-как, как попало что* – робити, зробити абияк що. | *Делать, сделать круг* – накидати, накинути (надавати, надати) круга; кодувати *(докон. іноді* окружляти); *(гіперболізоване)* іти, піти кругасвіта (галасвіта). [Хто колує, той дома не ночує. *Пр.*] | *Делать, сделать легко, как бы играя что* – за іграшки робити, зробити що. | *Делать, сделать на зло* – робити, зробити на зло (на прикрість, на лихо, на пеню, на збитки). | *Делать, сделать несчастным кого* – робити, зробити нещасним кого; знещасливлювати, знещасливити (недолити, знедолити) кого. | *Делать, сделать одолжение кому* – робити, зробити (чинити, учинити) ласку (послугу) кому. | *Делать, сделать подарки* – давати, дати подарунки; дарувати, подарувати що. | *Делать, сделать покупки* – накуповувати, накупувати, накупити чого. | *Делать, сделать по-своему* – чинити, учинити свою волю; брати, узяти свою волю; своїм ладом *(давн.* робом) ходити; робити, зробити своїм розумом. | *Делать, сделать по своему усмотрению что* – робити, зробити на свій розсуд що; робити, зробити на свою волю (по своїй волі, *іноді* на свою вподобу) що. | *Делать, сделать ссылку на что* – посилатися, послатися (покликатися, покликатися) на що. | *Делать, сделать счастливым, осчастливливать,*

осчастливить кого – у[о]шасливлювати, у[о]щасливити кого. | *Делать с оглядкой* – робити обережно (оглядаючись, з оглядом, з осторогою); *(образн. жарт.)* поглядати (позирати) на задні колеса. | *Делать усердно что* – робити щиро (щирим серцем) що; припадати до якоїсь роботи; пильнувати чого. | *Делать что-либо медленно, не спеша, мешкотно* – робити повільно (звільна, спроквола, покволом); марудитися (длубатися, *діал.* момсатися); *(образн.)* робити як мокре горить; як через пень колоду тягти. | *Изо всех сил что-либо делать* – робити що як не перерватися. | *Меньше говори, а больше делай* – менше говори — більше діла твори. *Пр.* Менше слів, а більше діла. *Пр.* Треба руки підкладати, а не дарма ґелґотати. *Пр.* | *Не делает погоды кто, что (разг.)* – багато не важить хто, що; не багато (не велико) важить хто, що; не що й важить хто, що; не має великої сили (ваги) хто, що; мало що залежить від кого, від чого; *(іноді)* не робить погоди хто, що. | *Не знать, что делать, как поступить* – не дати собі ради; не знати, на яку (на котру) ступити. | *Не следует так делать* – не годиться (не гоже, не личить, не слід) так робити. | *Нечего было делать* – не було чого робити; не мав чого робити; нічого було робити. | *Нечего делать* – нема чого (що, нічого) робити; діла ніскільки (ніякісінького). | *Ничего не делать* – нічого не робити; *(образн. розм.)* байдики бити; походеньки та посиденьки справляти; лежні справляти; ханьки м'яти; мухи *(лок.* бомки) бити. | *Он может делать, что хочет* – йому вільно (він може) робити, що хоче; йому вільний світ. | *От нечего делать* – знічев'я; аби скоротати час. [Півень… знічев'я смітник розгрібав… Глібов.] | *По неволе, по принуждению делать что* – з неволі (неволею) робити що; з примусу (з принуки) робити що. | *Решительно ничего не делать* – (а)нічогісінько не робити; *(образн.)* ні кує, ні меле; і за холодну воду не береться (не візьметься); ані до холодної води. | *Хорошо, аккуратно сделать вещь* – добре, акуратно зробити річ; як з воску вилив. | *Что делать! (разг.)* – що маєш (що маю…) робити (діяти)!; що тут робити (чинити)!; нічого не вдієш!

Делиться | *Делиться, поделиться тайной с кем* – звіряти, звірити таємницю кому; утаємничувати, утаємничити кого.

Делишки | *Как делишки? (фам.)* – як ся маємо?; як наші діла (справи)? | *Обделывать делишки (фам.)* – залагоджувати всякі там [свої] оборудки. | *Тёмные делишки (фам.)* – усякі там підозрілі (темні) діла.

Дело | *А мне какое дело, что за дело? (разг.)* – а мені що до того?; а мені яке діло?; а мені якого батька горе?; а мені який клопіт?; от мені великий клопіт! | *Без дела не входить* – без потреби не заходити. | *Ближе к делу* – [Ближче] до діла (до суті); без зайвих подробиць. | *Браться за дело* – братися до діла (до роботи, до праці); ставати до праці (до діла, до роботи). | *Браться за дело, не стоящее того* – братися за діло, яке не варте того; руки поганити. | *Браться не за своё дело* – не за своє діло (не за свою справу) братися; *(розм.)* шитися не в своє діло. | *Быть в курсе дела* – бути в курсі справи; бути поінформованим. | *Вам до меня и дела нет* – вам про мене й байдуже; вам до мене і діла нема(є). | *Вводить в дело* – ознайомлюватися з справами. | *Везде испортишь дело* – скрізь попсуєш (зіпсуєш) діло (справу); *(образн.)* куди не підеш, то золоті верби ростуть. | *Вести дело (юр.)* – провадити справу. | *Вести дело к тому (так), чтобы…* – вести до того, щоб…; гнути на те, щоб… | *Виданное ли, слыханное ли дело?* – чи ж видана, чи ж чувана [це] річ?; чи чувано, чи видано?; де це видано, де це чувано? | *Возбудить дело против кого* – порушити (розпочати, зачати) справу проти кого; зачати (заложити) позов проти кого; піти у позов проти кого. | *Вот это дело!* – оце діло!; оце воно!; оце так!; то є щось; *(іноді)* оце до ума! | *В самом деле* – справді; *(іноді)* дійсно. | *Все употребить в дело* – усе зробити; на всі способи братися, узятися. | *В том-то и дело* – отож-то; отож-то й є; то ж то й воно; то ж бо то й; не що-бо й що; тим-бо й ба; не то ж бо то й що; *(зниж.)* не по чім б'є, як не по голові. | *В чём дело?* – у чому річ?; про що річ?; у чім сила?; про (за) що йдеться?; що сталося? | *Выходит дело, что (разг.)* – виходить, що; кладеться на те, що. | *Главное дело* – головна (найголовніша) річ; головне (головно). | *Говорить дело* – казати (говорити) до діла (до пуття); казати (говорити) по суті; мовити до речі. | *Горное дело* – гірництво. | *Грешным делом* – на жаль; признатися. | *Громкое дело* – голосна (гучна) справа; сенсаційна справа (сенсація). | *Да и в самом деле* – та й справді; та воно й правда. | *Дела, дела, как сажа бела* – живемо, як горох при дорозі: хто не йде, той скубне. *Пр.* Впав у біду, як курка в борщ. *Пр.* | *Дела идут к лучшему* – справи (діла) покращали (повернули на краще). | *Дела нет до чего* – байдуже про що (до чого). | *Дела тайные* – таємні діла (справи); таємнощі. | *Дело во времени* – йдеться про час; залежить від часу. | *Дело вот в чём* – річ (справа) ось (от) яка (ось, от у чім, у чому). | *Дело в том, что…* – річ у тім, що…; ідеться про те (за те), що… | *Дело в том, чтобы…* – ідеться за те (про те), щоб… | *Дело в шляпе (разг.)* – справу (діло) полагоджено (зроблено); *(образн. нар.)* рибка

в сітці! | *Дело дрянь, табак (разг.)* – погане діло; погана (кепська) справа. | *Дело житейское, обыкновенное* – світова, звичайна річ. | *Дело за вами (разг.)* – тепер ваша черга (ваш ряд, за вами черга); діло (справа) за вами. | *Дело идёт к осени* – ідеться (береться) до осені; кладеться на осінь; надходить (наближається) осінь. | *Дело кончено, поздно уже (образн. разг.)* – клямка запала. | *Дело мастера боится* – діло майстра хвалить. *Пр.* Дільника і діло боїться. *Пр.* Що вхопить, то зробить. *Пр.* Добра пряха й на скибці напряде. *Пр.* В умілого й долото рибу ловить. *Пр.* На що гляне, так тобі й учеше. *Пр.* Майстер зна, що кобилі робити. *Пр.* | *Дело не в том* – не про те (не за те) річ; не в тім річ; не в тім сила. | *Дело не выйдет (разг.)* – нічого з того не буде (не вийде); *(образн.)* з цього пива не буде дива. | *Дело не клеится* – діло (справа) не йде в лад (не ладиться). | *Дело не медведь (не волк) — в лес не убежит* – діло не вовк (не заєць) — нікуди не втече. *Пр.* Сиди, Векло, бо ще не смеркло. *Пр.* Як до діла, так і сіла. *Пр.* Гуляй, тато, — завтра свято. *Пр.* | *Дело нешуточное* – це (то) не жарт; *(розм.)* непереливки. | *Дело обстоит так* – справа стоїть так; діло таке. | *Дело обычное* – звичайна річ. | *Дело подходит к концу* – справа (діло) доходить кінця; справа (діло) наближається до кінця. | *Дело подходящее* – [Це] діло підходить кому; на руку (наруч) кому; *(образн.)* на руку ковінька кому. | *Дело по обвинению кого в чём* – справа про звинувачення (обвинувачення) кого у чому, за що. | *Дело привычки* – звичка; звичай. | *Дело твоих рук (разг.)* – діло (справа) твоїх рук; то твоя праця (робота). | *Дело только в том, чтобы...* – ідеться тільки про (за) те, щоб...; річ тільки про те, щоб... | *Делу время, потехе час* – коли почав орати, так у сопілку не грати. *Пр.* Попрацюй уліті (улітку), відпочинеш узимі (узимку). *Пр.* Іди в гості сміло, як не жде дома діло. *Пр.* | *Доказать на деле* – довести ділом. | *Его слова не расходятся с делом* – його слова не розходяться (не розминаються) з ділом; він що скаже, те й зробить; *(образн.)* сказав, як зав’язав. | *Ее (его) дело молодое (разг.)* – вона (він) молода (молодий). | *Если уж до чего дело дойдёт* – коли вже до чого (до того) дійдеться; як до чого (до того) ряд дійде. | *За дело он наказан (разг.)* – він заслужив на кару; по заслузі (за діло) покарано його. | *За малым дело стало (разг.)* – малого (дрібниці) не стає (бракує, не вистачає). | *За ним дело не станет (разг.)* – за ним діло не стане; його не доведеться чекати. | *Золотых дел мастер* – золотар. | *И дело с концом (разг.)* – та й по всьому (та й по всій справі); та й край [увесь] (та й квит, *іноді* та й решта). | *Известное, видимое, ясное дело (разг.)* – відома, видима, певна річ; звичайно (звісно). | *Иметь дело с кем* – мати діло з ким, до кого; мати зв’язки (стосунки) з ким; *(іноді негат.)* накладати з ким. | *Как дела?* – як ваші (твої...) справи?; як ся маєте (маєш...)?; як ведеться? | *Каков у хлеба, таков у дела* – як їсть, так і робить. *Пр.* Який до їжі, такий і до роботи. *Пр.* | *Какое [кому] дело до этого?* – що до того [кому]? | *К делу! (разг.)* – до діла! | *К чему мне такое дело* – на(ві)що мені таке діло; *(розм.)* нащо мені та рахуба. | *Между делом (разг.)* – поміж ділом; побіжно; мимохідь. | *Мне (тебе, ему...) нет до этого дела* – мені (тобі, йому...) байдуже до того; мене (тебе, його...) це не обходить; до мене (до тебе, до нього...) це діло не доходить. | *Моё дело сторона (разг.)* – моя хата скраю; не маю нічого спільного з тим. | *На [самом] деле* – (на)справді *(іноді*, доправди); на ділі. | *Не было дела до кого, до чего* – байдуже було до кого, до чого; не доходило діло до кого, до чого. | *Не в этом дело* – не в тім річ, не про те (не за те) річ; не про те (не за те) мова мовиться; не в тім сила. | *Не идёт дело* – діло не йде; *(образн. розм.)* не прядеться. | *Не к делу* – не до діла (не до речі); не в лад. | *Немного дела* – діла нескільки (не багато). | *Не по словам судят, а по делам: хорошие дела лучше хороших слов* – менше слів, а більше діла. *Пр.* Менше говори — більше діла твори. *Пр.* Добрі діла кращі від добрих слів. *Пр.* Робота сама за себе скаже. *Пр.* | *Не твоё, не ваше дело* – не твоє, не ваше діло; не твоя, не ваша річ; тобі, вам не діло; тобі, вам до цього зась; *(образн. жарт.)* не твоє, не ваше мелеться (молотиться); тут не твій, не ваш батько хазяїн. | *Не твоего ума дело (разг.)* – не з твоїм розумом братися до... (міркувати про, за...); на це твого розуму не стане. | *Обделывать, обделать дело (прост.)* – оборудувати (залагоджувати, залагодити) справу; упорати справу. | *Он знаток своего дела* – він знавець свого діла (своєї справи); він знається на своїй справі (на своєму фаху); він знає своє діло (свій фах). | *Он не у дел* – він не працює (не на посаді, не на службі); він без діла (без роботи); його усунено з посади (від діла); він не має службових обов’язків. | *Первым делом, первое дело* – (що)найперше; передусім (насамперед); найперша річ. | *Плёвое дело (разг.)* – дурниця; абищиця; пусте; казна-що. | *Плохо дело* – погане діло; зле; погана (кепська) справа; *(образн.)* справа як коло дядькового (коло бабиного, баб’ячого) воза. | *По делам; по делам службы* – за ділом (за справами, у справі); у службових справах (за службовим ділом). | *По делу* – за ділом (за справою); у справі. | *Пойти в дело* – піти в надобу; піти до діла. | *По личному делу* – в особистій (у персональній) справі. | *Понятное, ясное дело* – зрозуміла, ясна річ; зрозуміло. | *По ходу дела* – з розвитку справи. | *Пошло*

дело на лад – пішла робота (пішло діло) гаразд; повелося добре (гаразд, на добре). | *По этому делу* – у цій справі; за цим ділом. | *Правое дело* – праве діло; справедливе діло. | *Приниматься, приняться за дело* – братися, узятися до діла (до праці, до роботи); ставати, стати до роботи (до праці); братися, узятися (заходжуватися, заходитися) коло чого, робити що. | *Пускать, пустить в дело что* – пускати, пустити (запускати, запустити) що; ставити, поставити на роботу що. [Саме ото перед дев'ятою п'ятницею і пустили той млин уперше. Кониський. Моє діло, кажуть, мірошницьке: запусти та й мовчи. Номис.] | *Сидеть, быть без дела* – сидіти, згорнувши руки; посиденьки справляти, лежні (сидні) справляти. | *Статочное ли дело?* – чи подоба?; чи годиться [ж]? | *Столько дела, что не успеешь всего сделать* – діла такого, що не переробиш; діла не обкидаєшся. | *Странное дело* – дивна річ; чудасія, чуднота, диво. | *Такие-то дела* – от такі діла (справи). | *Таково положение дел* – такий стан речей; такі маємо справи (діла). | *Типографское дело* – друкарство. | *То и дело (разг.)* – раз у раз (раз по раз); весь час; знай. [А він знай співає. Шевченко.] | *То ли дело (разг.)* – інша річ; хіба така річ?; нема краще як...; нема як...; нема в світі як...; от... так-так. | *У меня к тебе дело* – я до тебе маю діло (справу); у мене до тебе діло (справа). | *Умно вести дело* – з розумом провадити справу. | *Употребить в дело* – узяти до діла; ужити що; пустити в діло що; скористатися з чого, чим. | *Ходить по делу (устар.)* – позиватися; тягатися. | *Часовых дел мастер* – годинниковий майстер; годинникар. | *Что дело, то дело* – що до діла, то до діла; що правда, то правда; що до пуття, то до пуття. | *Шататься, болтаться без дела (разг.)* – вештатися; швендяти; тинятися [без діла]. | *Это дело* – це до діла; це діло; це (ото) добре; це гаразд. | *Это дело потерянное* – це річ пропаща. | *[Это] дело случая* – [Це] річ випадкова. | *Это к делу не относится* – це до діла не належить (не стосується). | *Это не дело (разг.)* – це не годиться. | *Это особое дело* – це інша (особлива) річ; це інша стать. | *Это совсем другое дело* – це щось зовсім інше. | *Это уж моё дело* – це вже мені знати; це вже моя річ (моє діло). | *Я в деле, я и в ответе* – що роблю, за те й відповідаю. *Пр.* | *Ясное дело* – ясна (видима) річ.

Деньга | *Гони деньгу (фам.)* – давай [сюди] гроші; сип гроші. | *Деньга и камень долбит* – гроші і камінь кують. *Пр.* Копа камінь довбе. *Пр.* Золота швайка мур пробиває. *Пр.* Гроші мур ламають. *Пр.* Золотий обушок скрізь двері відчиняє. *Пр.* | *Деньга лежит, а шкура дрожит* – кожух лежить, а дурень дрижить. *Пр.* Багач рідко в гаразді живе. *Пр.* І чорт багато грошей має, а в болоті сидить. *Пр.* | *Зашибать деньгу (фам.)* – копійчину загрібати.

Деньги | *Без денег* – без грошей; безоплатно; не за гроші; не за плату; за так грошей; (за)дурно ((за)дарма); за спасибі. | *Без денег человек худенек* – без грошей чоловік не хороший. *Пр.* Без грошей чоловік як дурень. *Пр.* Без грошей як без очей (як без рук). *Пр.* То пан хороший, як багацько грошей. *Пр.* | *Больше денег — больше хлопот* – сіль для їди, а гроші для біди. *Пр.* Великі гроші — готова біда. *Пр.* Гроші біду роблять найбільшу. *Пр.* Гроші не знать що, та спать не дають. *Пр.* Грошей багацько [на світі], а щастя мало. *Пр.* Гроші то й роблять біду. *Пр.* Срібло та злото тягнуть у болото. *Пр.* З золотом, як з вогнем: і тепло з ним і небезпечно. *Пр.* | *Брат-брат, сват-сват, а денежки не родня* – брат братом, сват сватом, а гроші не рідня. *Пр.* Хоч ми собі брати, але наші кишені не сестри. *Пр.* Сват не сват, а мого не руш нічого. *Пр.* | *Бросать деньги (деньгами)* – сипати (розкидатися) грішми (грошима); тринькати (розтринькувати) гроші. | *Быть при деньгах* – мати гроші; бути при грошах. | *Ввиду отсутствия денег* – за браком (через брак) грошей; через безгрішшя (безгрошів'я); бо нема(є) грошей. | *Вот уже и нет денег* – от і по грошах. | *Время — деньги* – час (є) гроші. | *Давать, дать деньги взаймы* – позичати, позичити гроші; давати, дати у пози(ч)ку гроші. | *Денег куры не клюют* – грошей і кури не клюють (і свині не їдять); грошей до смутку (до біса, до чорта, до лиха); валява грошей. | *Денег нет* – грошей нема(є); *(жарт.)* на гроші сухо; грошей голо; у кишені [аж] гуде; у кишені вітер віє (вітри віють); *(іноді)* дюдя в кишені свистить. | *Денег ни гроша* – грошей ні копійки; *(розм.)* грошей Біг дасть (катма). | *Денег стоит (разг.)* – недешево (дорого). | *Деньги — дело наживное* – гроші — набутна річ. *Пр.* | *Деньги не заработанные, доставшиеся даром* – дурні гроші; легкий гріш. | *Деньги не щепка* – гроші не полова. | *Деньги не щепки — на полу не подымешь* – грошей на дорозі не назбираєш. *Пр.* | *Деньги разошлись* – гроші вийшли; *(образн.)* гроші розкотилися. | *Деньги счёт любят* – копійка любить, щоб її рахували (лічили). *Пр.* Гроші лічбу люблять. *Пр.* | *Есть деньги у кого* – має гроші хто; є гроші в кого; *(образн.)* копійка волочиться у кого. | *За деньги* – за гроші; за плату. | *За наличные деньги* – за [гроші] готові; за готівку. | *За небольшие деньги* – не за великі гроші; невеликим коштом; недорого. | *Копить деньги* – складати (збивати, ховати) гроші; збивати гроші докупи. | *Кормовые деньги* – харчові гроші; харчове. | *Крупные деньги* – великі (великими купюрами, недрібні) гроші. | *Куча денег* – купа (сила) грошей

(грошви). | *Мало денег* – мало грошей; грошей не гурт; грошей (на гроші) тонко; на гроші скупо. [Догадується Василь Іванович, чого так хилиться перед ним Литовка: підходить строк векселю, а грошей, мабуть, тонко… Васильченко. Гріх би було давати таке дрантя до шевця, та на гроші скупо. Стефаник.] | *Медные деньги* – мідні гроші; мідяки. | *Мелкие деньги, мелочь* – дрібні [гроші]; дрібняки. | *Наличные деньги* – готові гроші; готівка (зрідка готовик, готовина, готовизна). | *Недостаток в деньгах* – брак (недостача) грошей; скрут(а) на гроші. | *Немалые деньги* – великі (немалі) гроші; чималий гріш. | *Не стало денег* – не стало (не вистачило, забракло) грошей. | *Ни за какие деньги (разг.)* – ні за які гроші; ні за яку ціну; ні за що. | *Обратить в деньги что* – повернути на (в) гроші що; *(іноді)* згрошити що. [Як їхатимуть вже відсіль на Кавказ на житло, то сей садок згрошать. *Сл. Гр.*] | *Он не при деньгах* – він не має грошей; нема в нього грошей; він не при грошах. | *Он падок на деньги; алчный, жадный до денег (разг.)* – він ласий на гроші (до грошей); він жадібний на гроші. | *Очень много денег* – дуже багато грошей; *(іноді)* грошей прірва (сила); до смутку грошей. | *Подъёмные деньги* – гроші на переїзд; переїзні гроші; переїзне. | *Потерять деньги* – загубити гроші; *(жарт.)* посіяти гроші. | *Растранжирить деньги* – розтринькати (протрясти) гроші. | *Свободные деньги* – вільні (гулящі) гроші. | *Серебряные деньги* – срібні гроші; срібняки. | *Собирать, собрать деньги* – збивати, назбивати грошей; *(образн.)* у кулак дбати. | *Собрать деньги на что, собраться со средствами; копить, скопить деньги, средства на что* – збитися (спромогтися) на що. [Збився Пилип і на хату. *Сл. Гр.*] | *Собраться с деньгами* – спромогтися (збитися) на гроші. | *Сорить деньгами* – сипати грішми; сипати гроші як полову; гатити гроші; *(лок.)* розкомашувати гроші. | *Суточные деньги* – добові [гроші]. | *Только ума на деньги не купишь* – за гроші тільки рідного батька (рідної матері) не купиш. *Пр.* | *Тряхнуть деньгами* – сипнути грішми. | *Туго с деньгами* – сутужно з грішми (з грошима); *(лок.)* куцо на гроші. | *У меня все деньги вышли* – у мене [вже] по [всіх] грошах; я витратився (вивівся, звівся) з грошей; я геть-чисто витратився; я [геть-чисто] згрошився; *(образн.)* у мене вже вітер у кишенях гуде (свище, гуляє). | *Употребить деньги на что* – повернути (обернути) гроші нащо. | *Шальные деньги* – дурні гроші.

Денежка | *Денежка рубль бережёт* – гріш (осьмак) копи стереже. *Пр.* Зернятко до зернятка — то буде мірка. *Пр.*

Денно | *Денно и нощно (разг.)* – (і) день і ніч; удень і вночі.

День | *Белый день* – білий (старий) день. | *В ближайшие дни* – найближчими днями. | *В будний день* – буднього (буденного) дня; будньої днини; у будень; на будні. [А ви приходьте не в неділю, а на будні — ну, в вівторок. Кримський.] | *В былые дни* – (за) минулих (колишніх) днів; колись. | *В выходной день* – вихідного (вільного) дня, вільної (вихідної) днини. | *В день* – на день; денно. [До нас двічі на день ходить автобус. *З нар. уст.*] | *В дни войны* – (у) війну; за війни. | *Весь день напролёт* – цілісінький день *(іноді* через цілісінький день); з ранку [аж] до вечора. | *В наши дни* – за наших днів; за нашого часу. | *В один из дней* – одного дня (одної днини). | *В один прекрасный день* – одної красної (гарної) днини; одного прекрасного (прегарного) дня. | *Во дни оны (библ.)* – во дні они; за днів оних; колись; давніш(е). | *В продолжение целого дня* – протягом цілого дня (цілої днини); *(іноді)* через цілісінький день. | *В течение дня* – за день; протягом дня. | *В течение одного и того же дня, в один [и тот же] день* – того самого дня (тієї самої днини); *(іноді застар.)* обидень. [Мені трапилося бачити, як обидень ховали дочку й матку. *Сл. Гр.*] | *В течение первых дней* – протягом перших днів; у перші дні (у перших днях). | *В тот день, в те дни* – того дня (тієї днини), тими днями. | *В этот день, в эти дни* – цього дня (цієї днини), цими днями. | *Два дня назад* – два дні тому; два дні перед цим; *(зрідка)* перед двома днями. | *День без росы* – суховень. | *День в день* – день у день; день крізь день; щодня (щодень). | *День да ночь — и сутки прочь* – день і ніч — доба пріч. *Пр.* Аби день переднювати, а ніч переночувати. *Пр.* Аби день до вечора. *Пр.* Час за час, а ближче до вечора. *Пр.* | *День-деньской (разг.)* – увесь (усенький) день; цілий (цілісінький) день; *(розм.)* увесьденечки. | *День за днём идёт* – день по дню (день за днем) минає (збігає). | *День к вечеру, ко смерти ближе* – день за день, а ближче до смерті. *Пр.* День за днем іде, а все ближче до смерті. *Пр.* Сюди тень, туди тень — та й до смерті тільки день. *Пр.* | *День клонится к вечеру* – хилилося (схилялося, клалося) на вечір; уже день вечорів (сонце вечоріло); було вже надвечір (надвечори); *(давн.)* сонце стояло (було) на вечірньому прузі. [Вже сонце стояло на вечірнім прузі, як вона приїхала до Стеблева. Н.-Левицький.] | *День наступает* – день настає (надходить, заходить, починається); на день заноситься; дніє. | *День ото дня, с каждым днём* – день (від(о)) дня; від дня до дня; з дня на день (з днини на днину); з кожним днем (з кожною дниною); що не день; щодень. | *День приёма гостей* – гостьовий (вітальний) день. | *Днём* – удень; за дня. | *Днём с огнём не сыщешь* – в світі

[білому] не знайдеш. *Пр.* Удень з каганцем не відшукаєш. *Пр.* Того і вдень зі свічкою не найдеш. *Пр.* Ні слуху, ні прослуху. *Пр.* Шукай вітра в полі. *Пр.* Пропав, як Сірко на базарі. *Пр.* | *Добрый день!* – добридень!; добрий день! | *Едешь на день, а хлеба бери на неделю* – їдеш на один день, а хліба бери на тиждень. *Пр.* Хоч їду в гостину, та беру хліба в торбину. *Пр.* | *Желать, пожелать доброго дня* – надень добрий ([на] добридень) давати, дати; поклонитися, поклонятися на добридень; доброго дня бажати, побажати (зичити). | *Жить день за день* – жити одноманітно; жити аби день. | *За день* – за день; обидень. [Ніяк не схоже на те, що чоловік обидень і повернеться. Головко.] | *За день перед этим* – день тому; день перед цим. | *Изо дня в день, день за днём* – день (від(о)) дня; день крізь день; день при дні; щодня (щодень); день у день. | *Ищешь вчерашний день, а он уже прошёл* – вчорашнього дня стома кіньми не доженеш. *Пр.* | *Каждые два, три дня* – що два, що три дні. | *Каждый Божий день* – що дня Божого (що Божої днини); що день Божий; що в Бога день. [Споконвіку Прометея Там орел карає, Що день Божий довбе ребра й серце розбиває. Шевченко.] | *Лишь бы день прошёл* – аби день до вечора; аби день переднювати. | *На другой, на следующий день* – другого (наступного) дня; на завтра. | *На несколько дней* – на (де)кілька днів; *(як прикм.)* кількаденний *(напр.*, кількаденне відрядження). | *На чёрный день (разг.)* – про (на) чорний день. | *На [этих] днях* – цими днями. | *По сей день* – по сей день (по сю днину); понині (донині); [аж] досі; дотепер. | *По целым дням* – цілими днями; цілі дні. | *Почти весь день* – мало не ввесь день. | *Проводить, провести день* – днювати, переднювати [день]; день (і)зднювати. | *Продолжающийся целый день* – цілоденний. [У Підпари Гафійку ждала цілоденна робота. Коцюбинський.] | *Проспал до белого дня* – до світу проспав. | *Решительно каждый день* – кожнісінький день (кожнісінької днини); *(іноді)* день-денно (день-де-нечки). | *Сегодняшний день не без завтрашнего* – ще й завтра день буде. *Пр.* | *Со дня на день* – з дня на день (з днини на днину); день від(о) дня; від дня до дня; щодня (щодень, щоднини); кожного дня. [Чекаю на тебе кожного дня. *З нар. уст.*] | *Спустя (через) два-три дня* – за два, за три дні; по двох, по трьох днях; через два-три дні. | *Среди, средь бела дня* – за [білого] дня; серед білого дня; середодня. | *Третьего дня* – позавчора (рідше передучора). | *Три дня подряд* – три дні поспіль (вряд). | *Целый, весь день* – цілий (цілісінький) день; увесь день; *(розм.)* увесьденечки. | *Целыми днями* – цілими (цілісінькими) днями. | *Через день* – за (через) день; через день; що другого дня (що другий день). [У нашому селі що другий день кіно. *З нар. уст.*] | *Через каждые два, три дня* – що другого, третього дня; через кожні два, три дні. | *Через несколько дней* – за (у, через) кілька днів. | *Чёрный день (разг.)* – чорний день; скрутний (сутужний) час.

Дергать | *Дёргать лён, коноплю* – брати (вибирати) льон, коноплі. | *Дёргать нервы* – шарпати нерви. | *Дёрнула меня нелёгкая; дёрнул меня чёрт (вульг.)* – надало мені; надала мені лиха година (нечиста сила); надав мені нечистий (біс); надав же мені чорт! | *Кто тебя за язык дёргает? (разг.)* – хто тебе за язик тягне? | *Лошади дёрнули* – коні рвонули.

Дерево | *Дерево высокое, стройное* – стрімке (гінке) дерево; *(іноді)* гончак. | *Дерево дуплистое* – дупласте (дуплинасте) дерево; дупляк (цуплій). | *Дерево от плодов, а человек от дела познаётся* – на дерево дивись як родить, а на людину — як робить. *Пр.* | *Дерево сломанное, вывернутое ветром* – вітролом; виворотень (вивертень). | *За деревьями (из-за деревьев) леса не видит* – за деревами лісу не бачить. *Пр.* У лісі був, а дров не бачив. *Пр.* | *При сухих щепках и сырое дерево разгорается* – коло сухого дерева і мокре горить (і сире горить). *Пр.* | *Скрипучее дерево два века живёт* – скрипливе дерево найдовше стоїть. *Пр.* Скрипливе дерево два віки живе, а здорове й одного не переживе. *Пр.* Скрипливе дерево скрипить-скрипить та й стоїть, а здорове, як вітер подме, то й переверне. *Пр.* Скрипливе скрипить, а здорове лежить. *Пр.* Скрипуче колесо довше ходить. *Пр.*

Деревцо | *Деревцо, выросшее из семени; сеянец* – деревце, що виросло з насіння; зірниця (зерниця); сіянець. [Єсть у полі дві зірниці. Ото ж мої брат-сестриці. Українка.]

Держаться | *В чём душа [только] держится; чуть душа держится (разг.)* – тільки душа в тілі; *(фам.)* тільки живий та теплий. | *Держаться вместе* – гурту (купи, громади) триматися (держатися); триматися (держатися) разом (укупі). | *Держаться в стороне* – триматися осторонь; бути осторонь. | *Держаться до последнего* – триматися (битися) до упаду (до кінця, до скону). | *Держаться друг за друга* – триматися (держатися) один одного (один за одного, за другого). | *Держаться заодно* – тримати з ким; в один гуж тягти з ким. | *Держаться золотой середины* – триматися (держатися) золотої середини. Добре все по мірі. *Пр.* Не крути, бо перекрутиш. *Пр.* Гляди та й не проглядись, купуй та й не прокупись. *Пр.* [Наперед не виривайся, ззаду не зоставайся, середини держись. *Пр.*] |

Держаться зубами за что (перен.) – триматися (держатися) зубами чого, за що. | *Держаться настороже, начеку* – бути насторожі (напоготові); бути обережним; *(іноді)* бути сторожко з ким. | *Держаться особняком* – триматися окремо (осібно, самотньо, відлюдно); уникати людей (товариства). | *Держаться правила* – дотримувати(ся) правила. | *Держаться своего* – триматися свого; свого не кидати(ся). | *Держаться скромно* – поводитися скромно. | *Держаться твёрдо, стойко* – триматися твердо, непохитно, стійко; *(іноді)* кріпитися.

Держать | *Важно, гордо держать себя* – поводитися пишно; пишатися *(іноді* гонорувати); згорда триматися; *(глузл. зниж.)* бундючитися (пиндючитися). | *Держать в ежовых рукавицах кого (разг.)* – тримати (держати) в [тісних, цупких] шорах (у лабетах, у лещатах) кого. | *Держать влево* – ліворуч брати; *(розм.)* брати соб. | *Держать в памяти* – мати у тямці (у пам'яті); зберігати в пам'яті; пам'ятати; *(розм. давн.)* мати на пеньку. | *Держать вправо* – брати праворуч; *(розм.)* брати цабе. | *Держать в руках кого* – мати (тримати, держати) кого в руках (у жмені, у кулаш, *негат.* у лапах); до рук прибрати кого; тримати (держати) на поводі (на припоні) кого. | *Держать в тайне* – тримати (держати) в таємниці (в секреті); таїти. [Таїла від Бога, та чортові сказала. *Пр.*] | *Держать в чёрном теле кого* – не дбати за (про) кого; занедбувати, занедбати (занехаювати, занехаяти) кого; тримати (держати) в чорні кого. | *Держать дело под сукном* – зволікати (відкладати) справу; *(іноді)* тримати (держати) справу під сукном. | *Держать курс на что* – тримати (держати) курс на що; прямувати на що; іти, плисти (пливі) у напрямі на що. | *Держать на уме* – мати на думці (на мислі). | *Держать нос по ветру (перен.)* – тримати (держати) носа за вітром; ловити носом, куди вітер віє (дме); чути (дивитися), звідки вітер віє. | *Держать пари* – іти в заклад; закладатися *(іноді* заставлятися); битися у (об) заклад. | *Держать порох сухим (перен.)* – тримати (держати) порох сухим; бути напоготові. | *Держать путь* – простувати (прямувати); іти, їхати; верстати путь (дорогу). | *Держать речь* – промовляти, виголошувати промову; мати слово. | *Держать руки по швам* – стояти струнко. | *Держать руку, сторону кого (перен.)* – тягти руку за ким; тягти за кого; бути на боці кого (на чиєму боці); тримати з ким; стояти за ким, за кота; *(іноді образн.)* перевестися на чий розум. | *Держать себя* – поводитися. | *Держать себя опрятно* – ходити чепурно (охайно); бути охайним (чепурним). | *Держать слово* – додержувати слова; бути кріпким на слово. | *Держать совет* – радитися; раду радити; *(давн.)* радувати. | *Держать экзамен* – складати (тримати) іспит (екзамен). | *Держи карман шире! (разг. шутл.)* – підставляй поли!; наставляй ширше кишеню!; дам, дам — коли б лише здоров зносив!; дідька лисого!; чорта з два!; не дочекаєшся!; завтра з мішком! | *Держи ухо востро (разг.)* – пильнуй; будь обережний (обережним); бережися (стережися); будь насторожі; гляди-но; *(образн.)* на задні колеса оглядайся. | *Ешь борщ с грибами, держи язык за зубами* – їж борщ з грибами, держи язик за губами. *Пр.* їж зубами, а придержуй губами. *Пр.* Держи язик за зубами (на зашморзі). *Пр.* Мовчи та годуйсь. *Пр.* Дивись, мовчи, а своє роби. *Пр.* Мовчи та мак товчи; мовчанка не пушить. *Пр.* Щоб з рота й пари не пустив. *Пр.* Чуй, не чуй, бач, не бач, а мовчи. *Пр.* Знай та гадай — мудрому досить, цить та диш. *Пр.* Мовчок: розбив тато горщок, а мати і два, та ніхто не зна. *Пр.* Не у всі дзвонять. *Пр.*

Дерзкий | *Он дерзок, она дерзка на язык* – він гострий, вона гостра на язик; він грубіян, вона грубіянка.

Дерзость | *Говорить дерзости* – говорити (казати) зухвалі (грубі, нечемні) речі; удаватися в грубощі (в зухвальство); грубіянити; *(іноді емоц.)* пащекувати.

Деру | *Задать дёру* – пуститися навтіки (навтікача); дати тягу; дременути (чкурнути); п'ятами накивати; драп(о)нути (дати дропака); дмухнути (дати дмухача); дати (дмухнути) драла; *(лок.)* [дати] лиги.

Десяток | *Не робкого десятка (разг.)* – не з боязких (не з полохливих); не боязкий; не боягуз. | *Несколько десятков* – кілька десятків; кількадесят. | *Около десятка* – з десятеро; з десяток.

Десятый | *В десятый раз* – удесяте. | *Десятая вода на киселе (разг. шутл.)* – десята шкурка на киселі. *Пр.*; родич десятого коліна; Василь бабі сестра у перших. *Пр.* Мій батько і твій батько (дід) коло одної печі грілися. *Пр.* Як наш батько горів, то їх батько руки грів. *Пр.* Родина — кумового наймита дитина. *Пр.* Пень горів, а він руки нагрів, та й став його дядьком. *Пр.* Дідового сусіда молотники. *Пр.* Ми родичі: на однім сонці онучі сушили. *Пр.* Його мама і моя мама в одній воді хустки прали. *Пр. (лок.)* Ваша корова напилася з нашої калюжі. *Пр.* [Парус у своєму універсалі перелічив усю слов'янську братію, а про нас і не згадав, спасибі йому, ми вже бач дуже близькі родичі, як наш батько горів, то їх батько руки грів. Шевченко.] | *Десятая часть* – десята частина; *(давн.)* десятина. | *С пятого на десятое (рассказывать) (разг.)* – п'яте через десяте (через

дев'яте); через десяте-п'яте; з п'ятого на десяте. | *Это дело десяток (разг.)* – це річ побічна; ця річ не має ваги; це маловажна річ.

Десять | *Десять раз примерь, а один раз отрежь* – тричі міряй, а раз відріж. *Пр.* Десять разів міряй, а раз утни. *Пр.* Сім раз міряй, а раз відріж. *Пр.* Два рази міряй, а раз утни (уріж). *Пр.* | *Десятью десять* – десять разів (по) десять.

Детище | *Библиотека — моё детище* – бібліотека (книгозбірня) — плід моєї праці. | *Детище его сердца и ума* – утвір (виплід) його серця і розуму. | *Мертворождённое детище (перен. книжн.)* – мертвонароджений (мертворожденний) виплід; у зародку мертве дитя; недоносок; нездійсненна (нежиттєва) річ (проект, план).

Дети | *Малые, маленькие дети* – дрібні (малі, дрібненькі, маленькі) діти; малята (дрібнята, дріб'язок). [Там того дріб'язку повен запічок. *Сл. Гр.*] | *Сводные дети* – зведені діти; зведенята (зведенюки). [Ото зведені, а це вже супутні діти. *З нар. уст.*]

Детский | *Детский возраст* – дитячі (іноді дитинячі) літа; дитячий вік; дитинство. | *Поступать по-детски* – поводитися по-дитячому (як, мов… дитина); малитися.

Детство | *Впадать, впасть в детство* – дитиніти; здитиніти (здитинюватися, здитинитися); на дитячий розум зійти (перейти); змалитися до дитини, *(іноді)* вистаріти розум. | *Ещё в детстве* – ще дитиною бувши; ще з дитинства (змалку, змалечку, з мальства). | *С детства* – з дитинства; змалку (змалечку, з мальства). | *С раннего детства* – з малого малечку (мальства); *(образн.)* з пуп'янку.

Дешевка | *Купить по дешёвке* – купити дешево (задешево); купити за малі гроші (малим коштом); за півдарма купити.

Дешевле | *Дешевле грибов; дешевле пареной репы (разг.)* – дешевий (-ва, -ве), як кислиці (як гнилички); дешевше (-ша, -ше) від дірки з бублика; щонайдешевший (-ша, -ше); якнайдешевший (-ша, -ше).

Дешево | *Дёшево и сердито* – хитро, мудро і недорогим коштом; дешево і добре. | *Дёшево отделаться (разг.)* – легко відбув; легко (дешево) відбувся; легко з того виліз. | *Дёшево стоит (перен. фам.)* – мало що варте (важить); нічого не варте (не важить); малоцінна (маловажна) річ.

Деятельный | *Принимать, принять деятельное участие в чём* – брати, узяти діяльну (активну) участь у чому; щиро братися, узятися до чого.

Диаметрально | *Диаметрально противоположный* – диаметрально протилежний; цілком (зовсім) відмінний (інший, протилежний).

Дивиться | *Дивиться кому, чему, на кого, на что* – дивувати(ся) з кого, з чого, на кого, на що, кому, чому. [Довго, довго дивувались на її вроду. Шевченко.]

Диво | *Диво дивное (в сказках)* – диво дивнеє; диво-дивина; чудо-диво. | *Диву даваться, даться; дивом дивиться, удивиться (разг.)* – дивом дивуватися, здивувати(ся). | *На диво (разг.)* – на диво; напрочуд (зрідка напричуд); навдивовижу *(іноді* напродиво). [Напродиво була вродлива. Барвінок.] | *Что за диво! (разг.)* – що за диво!; велике диво! [Велике диво опеньки. *Пр.*]

Диковина | *В диковину (разг.)* – навдивовижу; удивовижу *(іноді* удивницю). | *Это мне не в диковину (разг.)* – це мені невдивовижу; не в диво *(іноді* не дивниця); це мене не дивує; це для мене не диво.

Дитя | *Дитя века (перен.)* – дитя доби; дитина часу. | *Дитя природы (книжн. устар. шутл.)* – дитя (дитина) природи. | *Младшее в семье дитя* – мізинне дитя; мізинець (мізинчик); *(жарт. згруб.)* вис[ш]крібок.

Дичь | *Городить, нести, молоть, пороть дичь (фам.)* – *(те саме, що) Городить, нести, молоть, пороть вздор. Див. вздор.*

Длина | *Во всю длину* – на всю довжину; у всю довж; як довгий. | *Длиной, в длину* – завдовж(ки); у [з] довж (уподовж). | *Рось не сравнится длиной с Днепром* – рось не вийде довжиною проти Дніпра.

Длинный | *Гнаться за длинным рублём* – гнатися за легким [і добрим] заробітком; шукати легкого хліба. | *Длинный до земли (об одежде)* – довгий до землі; доземний. | *Длинный до полу* – довгий аж до долу (до землі); додільний. | *Очень длинный* – дуже довгий; довжезний (довженний, довжелезний). | *Томительно длинная ночь* – нескінченно томлива (нудна) ніч; непроспанна ніч. | *У него длинный язык (перен. фам.)* – він має (у нього) довгий язик; він (с)ковзкий на язик; він слизькоязикий; він лепетливий (балакливий, балакучий).

Длиться | *Болезнь длится третий месяц* – хвороба триває (тягнеться) третій місяць. | *Этот спор длился годы* – ця суперечка (спірка) тривала (тяглася, точилася) роки; цей спір тривав (тягся, точився) роки.

Дневать | *Он там днюет и ночует (разг.)* – він там днює і ночує; *(іноді)* він усе там

стирчить; він повсякчас(но) там. [Попідтинню сіромаха і днює й ночує. Шевченко.]

Днесь | *По днесь (книжн. устар.)* – досі; до сьогодні; дотепер; *(іноді арх.)* по днесь.

Дно | *Вверх дном* – догори ногами; шкереберть; перевертом; *(іноді* горідна). | *Водка уже на дне* – горілці видно денце; горілки тільки й є, що на дні (на споді). | *Вставлять, вставить дно куда* – днити, приднити, задинати, заднити що; *(про багатьох)* позадинати що. | *Вынимать, вынуть дно откуда* – роздинати, розіднити що; віддинати, відіднити що; *(про багатьох)* повіддинати що. | *До дна выпить* – до дна (до останньої краплини) випити. [До дна випив, ще й дно поцілував. *Пр.*] | *До дна испытать горе* – випити [добру] повну; випити гіркої. | *Заменять, заменить дно в чём* – перединати, переднити що; *(про багатьох)* попереднити що. | *Золотое дно (разг.)* – золоте дно; поживне джерело. | *Идти, пойти ко дну (разг.)* – пускатися, пуститися (іти, піти) на дно; тонути, потопати, потонути; гинути, загибати, загинути (погибати, погинути); пропадати, пропасти; *(образн.)* ловити раки, наловити раків. | *На дне* – на дні; на споді. | *На дне души* – *(те саме, що) В глубине души. Див. глубина.* | *Не имеющий дна, бездонный (о посуде)* – без дна; безденний (бездонний). | *Опускаться, опуститься на дно* – спускатися, спуститися на дно; пускатися, пуститися берега. | *Пить до дна, не видать добра* – хто допива, тому добра не бува. *Пр.* Хто багато п’є, сам себе поб’є. *Пр.* | *Пустить ко дну, отправить на дно (разг.)* – пустити на дно; *(образн.)* послати раків годувати. | *Со дна, снизу* – (і)здна; спідсподу; зісподу. | *Чтоб тебе ни дна ни покрышки! (вульг.)* – бодай (щоб) тобі пуття не було! [А бодай тобі ні дна ні покришки не буде! *Пр.*]

Добиваться | *Добиваться, добиться места* – добиватися, добитися (домагатися, домогтися) місця. | *Добиваться, добиться милости, благосклонности* – запобігати, запобігти ласки. | *Добиваться, добиться путём борьбы чего* – виборювати, вибороти що. | *Добиваться, добиться собственными усилиями чего-либо в работе* – добиватися, добитися чого в роботі. | *Добиваться, добиться чего от кого-либо* – домагатися, домогтися чого від кого. | *Добиться толку* – дійти пуття; добитися толку. | *Добиться чего-либо криком, разговором, хождением…* – викричати, вибалакати, виходити… що. | *Добиться чего-либо с помощью денег* – добитися (домогтися) чого грошима (грішми). | *Добьюсь во что бы то ни стало* – за всяку ціну доб’юся (діпнуся) [свого]; не я буду, щоб я не добувся.

Добираться | *Добираться, добраться до истины (правды) (перен.)* – добиратися, добратися до істини; доходити, дійти істини (правди). | *Добраться до смысла* – добратися (дійти) до суті; дорозумітися.

Добитый | *Не [совсем] добитый* – недобиток.

Доброта | *По доброте* – з доброcті. | *Проявить доброту* – виявити (показати) [свою] добрість; явити милість; здобритися.

Добро | *До добра это не доведёт, не к добру это* – з цього добра (пуття) не буде; це не на добре; це може мати лихий кінець; це може зле скінчитися. | *Добро* – гаразд; добре. | *Добро пожаловать! (милости просим!)* – просимо завітати!; раді вітати [вас]!; щиро вітаємо!; просимо до господи (до хати)!; просимо, коли ласка!; ласкаво просимо!; милості просимо!; сердечно просимо!; будьте дорогим гостем (дорогими гістьми)!; гостюйте, коли ласка!; вітайте (гостюйте) в нас!; вітайте (вітай) у гостині! [Просимо, паночку, до господи! Квітка-Основ’яненко.] | *Добро скоро забывается, а худое [долго] в памяти сохраняется* – добре довго пам’ятається, а зле ще довше. *Пр.* | *Идёт к добру* – на добро (на добре, на гаразд) ідеться (кладеться). | *Из этого не будет добра* – з цього не буде добра (пуття); *(образн.)* з цього пива не буде дива. | *Нет худа без добра* – нема лиха без добра. *Пр.* Немає злого, щоб на добре не вийшло. *Пр.* | *От добра добра не ищут* – добра добувши, кращого не шукай. *Пр.* Не треба плахти, бо і в запасці добре. *Пр.* | *Поминать добром (разг.)* – згадувати (поминати) добром (добрим словом). | *Старость с добром не приходит* – старість не прийде з добром: коли не з кашлем, то з горбом. *Пр.* Старість іде і хвороби веде. *Пр.* | *Это к добру (разг.)* – це на добре.

Добрый | *Будь добр, добра* – будь ласка; будь ласкав, ласкава; коли ласка [твоя]; *(іноді)* зроби ласку; *(розм.)* спасибі тобі. | *Будьте добры* – будьте ласкаві (будь ласка); коли ласка [ваша]; *(іноді)* зробіть ласку; *(розм.)* спасибі вам. [Піди, спасибі тобі, принеси водички. *З нар. уст.*] | *Будьте так добры* – будьте такі ласкаві. | *В добром ли вы здоровье?* – чи здоровенькі?; як здоров’я ваше?; *(іноді давн.)* чи добре ся маєте? | *В добрый час* – час добрий [вам]!; на (у) добрий час! | *Всего доброго! (разг.)* – на все добре!; усього доброго [бажаю]! | *Доброго здоровья!* – доброго здоров’я!; здоров був!; здорові були!; здоровенькі були! | *Доброго утра желать кому* – казати добридень кому; давати на добридень кому; доброго ранку бажати кому. | *Доброе дело сделать* – добре діло зробити; *(іноді)* добро (добре) вчинити. | *Доброе начало — половина дела* – добрий початок — половина діла. *Пр.*

За початком діло становиться. *Пр.* Як добре почнеш, то і діло добре піде. *Пр.* | *Доброе старое время (ирон.)* – добрі старі часи; давні (старі) часи; золоті часи; золота давнина (минулість, *іноді* минувшина). | *Доброе утро!* – добридень (добрий день)!; доброго ранку!; *(іноді* про ранній досвітній час) добрисвіток! | *Доброй ночи!* – добраніч!; на добраніч! | *Добрые вести не лежат на месте* – добрі вісті не лежать на місці. *Пр.* | *Добрый вечер!* – добривечір (добрий вечір)! | *Добрый день!* – добридень (добрий день)! | *Добрый добру научает, а злой на зло наставляет* – з ледачим спізнався, з розуму спався. *Пр.* Лихе (зле) товариство (лиха компанія) і доброго чоловіка зіпсує. *Пр.* | *Добрый малый (разг. фам.)* – добрий хлопець (хлопчина, хлоп'яга). | *Добрый молодец (нар. поэт.)* – добрий (славний) молодець *(діал. давн.* левенець); славний козак (юнак); *(кличн. форма)* добрий (славний) молодче!; славний козаче (юначе)!; хлопче-молодче!; козаче-молодче!; *(діал. давн.)* козаче-левенче! | *Добрый пёс на ветер не лает* – добрий собака на вітер не гавка. *Пр.* | *Добрый час просидел* – чималу годину просидів (пересидів). | *Добрыми намерениями ад вымощен* – добрими намірами пекло встелене; з добрих намірів (замірів) поміст у пеклі зложений (зложився). | *Люди добрые! (нар. поэт.)* – люди добрі!; людочки!; людоньки! | *Он [был] так добр, что… (разг.)* – він [був] такий добрий, що… | *По доброй воле* – з доброї (з своєї, з власної) волі; своєю волею (охотою); охотою; доброхіть (самохіть, самохіттю); добровільно. | *Прикидываться добрым* – прикидатися добрим; добрим себе становити; удавати [з себе] доброго; *(іноді образн.)* листом стелитися. | *Становиться, стать добрым* – добріти, подобріти (іноді здобріти). | *Уходи, убирайся подобру-поздорову! (фам.)* – іди, забирайся, поки цілий (поки живий та цілий, поки цілий та здоровий)!; іди, забирайся, поки не пізно! | *Чего доброго (разг.)* – бува(є); часом; дивись; наді(й)сь; може статися; чого доброго.

Добывать | *Добывать, добыть борьбой* – здобувати, здобути в боротьбі (боротьбою); виборювати, вибороти. | *Добыть бегая* – вибігати. | *Добыть бранью* – здобути (узяти) лайкою; *(іноді)* висварити. | *Добыть на охоте* – здобути на ловах (на полюванні); виполювати (уполювати). [Полювали вони, полювали цілий день і нічого не виполювали. Казка.] | *Добыть нищенством, попрошайничеством* – вижебрати, видайкати, вистарцювати. | *Добыть обманом* – добути обманом, видурити; витуманити. | *Добыть пением* – добути співами; виспівати. [Виспівав собі дівчину любу та гарну. Вовчок.] | *Добыть с трудом, с горем что* – заробити (здобути) гіркою працею що; розгорювати *(іноді* розгорити) що; вигорювати (загорювати) що; розгорюватися на що. [Десь би собі розгорив шматочок дерева. *Сл. Гр.* Розгорювався десь на десять рублів. Мирний.] | *Добыть хитростью* – (з)добути хитрощами; вихитрувати. | *Добыть хождением* – виходити. | *Трудно добыть что* – трудно (скрутно, сутужно) на що.

Добытый | *Добытое кровавым потом, тяжёлым трудом* – (з)добуте кривавим потом, тяжкою працею; кривавиця. | *Добытый тяжёлым трудом* – (з)добутий тяжкою працею; *(іноді)* (за)мозольований.

Добыча | *За добычей* – по здобич; на здобутки (на роздобутки); на поживу; *(іноді* про диких птахів, звірів) на жир (на жири). [Ішов на поживу вовк. Крижанівський. Качки полетіли на жири. *Сл. Гр.*]

Доверенность | *По доверенности* – за дорученням; за довіреністю.

Доверие | *Вкрадываться, вкрасться, втираться, втереться в доверие к кому* – Закрадатися, закрастися (утиратися, утертися) в довір'я (в довіру) кому, до кого, в чиє (в чию); закрадатися, закрастися (утиратися, утертися) в душу кому (в чиюсь душу, до чиєїсь душі); залазити, залізти (улазити, влізти) в душу кому (в чиюсь душу); силуватися придбати віру до себе; підступом (підлазом) здобувати, здобути довір'я (довіру) чиє (чию), в кого. | *Внушать, внушить доверие* – викликати, викликати (будити, збудити, вселяти, вселити) довір'я (довіру). | *Внушающий доверие, заслуживающий доверия* – віри (довіри) гідний; вірогідний; певний. | *Входить, войти в доверие к кому* – здобувати, здобути довір'я чиє, в кого; *(іноді)* здобути(ся) довіри в кого. | *Злоупотреблять, злоупотребить чьим доверием* – зловживати довір'ям чиїм, ужити на зло довір'я чиє; надуживати, надужити довір'я чийогось (довіри, віри чиєїсь); обертати, обернути чиюсь віру на зло. | *Лишиться доверия чьего* – утратити довіру чию (довір'я чиє); виходити з довір'я чийого; позбутися довіри (довір'я) в кого; *(іноді)* відпасти віри чиєї. | *Не внушающий, не заслуживающий доверия* – не гідний, не вартий довір'я чийого (довіри чиєї); невірогідний; непевний. | *Оказывать, оказать кому доверие* – виявляти, виявити довір'я (довіру) кому; давати, дати віру кому; *(іноді)* звірятися, звіритися на кого, кому. | *Питать доверие к кому* – йняти віри (віру) кому; мати довір'я (довіру, *іноді* віру) до кого; *(лок.)* діймати віри кому. | *Подрывать, подорвать доверие чьё* – підривати, підірвати (порушувати, порушити) довір'я чиє. | *Пользоваться доверием чьим* – мати довір'я чиє (довіру, віру чию); *(зах.)*

тішитися довірою (вірою) чиєю. | *Снискать доверие чьё* – здобути довір'я чиє (довіру чию); привернути до себе довіру чию (довір'я чиє); придбати чиюсь віру (довір'я чиє). | *Удостоить доверием* – ушанувати (удостоїти) довір'ям (довірою). | *У меня полное доверие к нему* – я йому цілком довіряю; я маю до нього цілковите довір'я (цілковиту довіру); яна нього цілком звіряюся. | *Утратить, потерять доверие к кому, к чему* – зневіритися в кому, у чому; втратити віру чию, в кого, в що.

Довершение | *В довершение [всего], в довершение [ко всему], к довершению [всего], для довершения [всего]* – [Та й] до всього ще; на довершення (на закінчення) [всього]; на додаток [до всього]; поверх [усього]; для довершення [всього].

Довлеть | *Довлеет дневи злоба его (еванг.)* – доволі дневі (на кожен день) його клопоту; *(арх.)* довліє дневі злоба його. | *Довлеть себе (книжн. устар.)* – не залежати ні від кого, ні від чого; бути самодостатнім; мати самодостатнє значення; *(арх.)* довліти собі.

Доводить | *Довести до белого каления кого* – розпекти до білого жару кого; розгарячити (розпекти) до краю (до нікуди) кого; роззлостити (розлютити) вкрай кого. | *Доводить, довести до конца что* – доводити, довести до краю що *(іноді* доводити, довести краю чому); доходити, дійти краю чого; довершувати, довершити (завершувати, завершити, вивершувати, вивершити) що. | *Доводить, довести до отчаяния кого* – доводити, довести до сліз (до плачу) кого; *(іноді)* розсльозити кого. | *Доводить, довести до чьего-либо сведения (офиц.)* – доводити, довести (подавати, подати) до відома чийого; сповіщати, сповістити кого, кому; оголошувати, оголосити кому. | *Язык до Киева доведёт* – язик доведе до Києва [і до кия]. *Пр.* Язик на кінець світу заведе. *Пр.*

Довольно | *Довольно!* – годі!; буде!; доволі!; досить!; *(лок.)* доста! | *Довольно большой* – чималий; *(розм.)* величенький. | *Довольно долго, холодно…* – доволі (досить) довго, холодно…; *(розм.)* довгенько *(лок.* подовго), холодненько *(лок.* похолодно)… | *Довольно много* – досить (доволі) багато; чимало; *(розм.)* багатенько (чималенько). | *Довольно об этом* – годі (доволі, буде) за (про) це; *(іноді)* менш(е) про (за) це. | *Довольно сильный* – доволі (досить) сильний (дужий); *(розм.)* сильненький (дуженький). | *Довольно с меня и этого* – стане (буде) мені (з мене) й цього; досить мені й цього. [Буде з мене, поки живу, і мертвого слова. Шевченко.] | *Довольно с меня, мне, с тебя, тебе…* – буде з мене, з тебе. [Пожили, порозкошували — і буде з вас. Вовчок.] | *Довольно твёрдый, высокий…* – досить (доволі) твердий, високий…; *(розм.)* тверденький, височенький… | *Довольно хорошо* – доволі (досить) добре (гарно); добренько (гарненько).

Довольный | *Будь доволен своей судьбой* – шануй свою долю. | *Быть довольным чем* – бути задоволеним (удоволеним) з чого (також чим); задовольнятися, задовольнитися (удовольнятися, удовольнитися) з чого (також чим); здобріти чим; тішитися (радіти) з чого. [Здобрій тим, що тобі волость присудила. Н.-Левицький.] | *Он никем, ничем не доволен* – йому ніхто не догодить, йому нічим не догодиш; його ніхто не вдовольнить, його нічим не вдовольниш; *(іноді, також давн.)* ще ся той не вродив, щоб йому догодив. | *Остаться довольным чем* – задовольнитися (удовольнитися) з чого (також чим). | *Я этим не доволен* – я з цього (також цим) не вдоволений (не задоволений, *іноді* не радий).

Довольство | *Жить, пожить в довольстве* – у достатках (у достатку, у розкошах, у гаразді) жити, пожити; розкошувати, порозкошувати; *(іноді)* гараздувати; *(арх.)* гойно жити, пожити. [Це вона там одрозкошує. *Сл. Гр.*]

Догадка | *Строить догадки* – робити (снувати) припущення; припускатися; здогадуватися; гадати. | *Теряться в догадках* – не знати, що й думати; губитися у здогадках (у догадках).

Договаривающийся | *Договаривающиеся стороны (юр. дипл.)* – сторони, які (що) договорюються; договірні сторони.

Договор | *Договор словесный, письменный* – договір (умова) на словах, на письмі; договір писаний (умова писана). | *Нарушать, нарушить, расторгнуть договор* – ламати, зламати договір (умову); відкидати, відкинути договір (умову), *(іноді* також відкидатися, відкинутися договору, умови); скасувати (зірвати) договір (умову). | *Обусловливать, обусловить что договором* – обумовлювати, обумовити (зумовлювати, зумовити) що в договорі. | *По договору* – за договором (за умовою); з договору (з умови). | *При заключении договора, соглашения* – під час складання договору, угоди; складаючи договір, угоду. | *Соблюдать договор* – додержувати договору (умови).

Доехать | *Доехать кого (перен. фам.)* – доконати кого; доїхати кінця кому.

Дождевой | *Дождевая вода* – дощова вода; *(іноді)* [вода] дощівка; дощовиця. | *Дождевой червь* – дощовик.

Дождик | *После дождичка в четверг* – на Миколи та й ніколи. *Пр.* На Брія, як рак свисне. *Пр.* На кінський великдень. *Пр.*

Дождливый | *Наступила дождливая погода* – настала дощова (дощовита) погода; настала

сльота; *(безособове)* задощило; засльотило *(іноді* розмокропогодилося).

Дождь | *Во время дождя, под дождём* – під дощ (у дощ), дощем; за дощу. | *Грибной дождь* – дрібний (дрібний теплий) дощ; дощ як крізь сито (як з-під сита); ситом дощ. [Коробом сонце — ситом дощ. Номис.] | *Дождь заладил надолго* – дощ завзявся (заторочив, занадився); *(безособове)* задощило надовго; *(образн.)* дощ розгостився. | *Дождь идёт* – дощ іде (рідше пада); *(безособове)* дощить. | *Дождь, как из ведра* – дощ [іллє], як з відра (як відром, як з цебра, як з луба, як з бочки, як з коновки); дощ [іллє], як з рукава; дощ, як з-під ринви. | *Дождь ливмя льёт* – ливцем (і)ллє дощ; дощ пірить (періщить), *(іноді* піжить, тюжить, *лок.* репіжить, поре). [Лили ливцем тучні дощі. Н.-Левицький. А надворі дощ тюжить такий, як із відра. *Сл. Гр.* Дощ так і поре. *Сл. Гр.*] | *Дождь льёт, полил ручьями* – дощ (і)ллє, полив цівками. | *Дождь моросящий, с туманом (изморось, морось)* – мжа (мжиця, (і)мжичка, м(и)гичка); мряка (мрячка). | *Дождь похвал, ругательств* – злива (по)хвали, лайок. | *Дождь усилился* – дощ припустив *(лок.* ущавив). | *Золотой дождь (книжн. поэт.)* – золотий дощ; золота злива; напливло грошви. | *Крупный дождь* – буйний дощ; краплистий (крапча(с)тий) дощ. | *Либо дождь, либо снег, либо будет, либо нет* – або дощ, або сніг, або буде, або ні. *Пр.* Або погода, або негода. *Пр.* | *Мелкий дождь* – дрібний *(фольк.* дрібен) дощ; дощ як крізь сито. | *Мокрый дождя не боится* – мокрий дощу не боїться. *Пр.* Мокрому дощ не страшний. *Пр.* | *Не под дождём — подождём* – не горить — підождемо. *Пр.* | *От дождя да под капель* – з дощу та під ринву. *Пр.* (застар.) З дощу та під окап. *Пр.* | *После грозы дождь, после вёдра ненастье* – по дощеві (по дощі) година (погода). *Пр.* По негоді надійся погоди. *Пр.* | *Сильный дождь с грозой* – тучний дощ; туча. [Та віють вітри буйнії, Ідуть дощі все тучнії, Землю зворушають, Травою устилають... *Н. п.*] | *Собирается дождь* – збирається (кладеться) на дощ, *(іноді* кладеться дощ); заноситься (заходиться) на дощ. | *Тут дождя просят, а он идёт, где косят* – як сіно косять, то дощів не просять — самі йдуть. *Пр.* Улітку дощ іде не там, де ждуть, а там, де жнуть, не там, де просять, а там, де косять. *Пр.* Оцей дощ глухий: не йде, де просять, а йде, де косять, не йде, де чорно, а йде, де вчора. *Пр.*

Дожидаться | *Ждали — не дождались* – ждали, ждали, та й годі сказали. *Пр.* | *Не дождаться* – не дочекатися (не діждатися); *(жарт.)* жданки розгубити (погубити, поїсти).

Дожимать | *Он его дожмёт* – він з нього олію видавить.

Дожить | *Дожить до седых волос, до седин* – дожити до сивого (до білого) волосу (волосся); дожити до сивої коси; дожитися сивини; убитися в сивий волос. | *Дожить свой век с горем, с бедой пополам* – догорювати (добідувати) [віку]; дожити (добити віку), горя, лиха прикупивши. [І коли вже я свого віку гіркого догорюю? *Сл. Гр.*] | *Чтоб тебе не дожить до весны!* – [А] бодай (щоб) ти зозулі не почув!; [а] бодай (щоб) ти не діждав рясту топтати!

Доить | *Доить родственников (перен. разг.)* – доїти родичів; висисати (видирати, тягти) з родичів.

Дойная | *Дойная корова (перен. разг. ирон.)* – дійна корова; прибуткове джерело.

Дойти | *Дойти до крайности* – дійти до скруту (до краю, до нікуди). | *Дойти до нелепости* – дійти до абсурду (до безглуздя, до нісенітниці). | *Дойти до точки (разг.)* – дійти до краю. | *Дойти до чёртиков (вульг.)* – напитися до нестями; набратись як свиня (як жаба) мулу. | *Дойти своим умом* – осягти (збагнути) власним (своїм) розумом; дорозумітися. | *До сердца дошло (разг.)* – до серця дійшло; у серце вникло; зворушило серце; дуже (сильно) вплинуло. | *Он сам до всего дойдёт* – він сам (самотужки) [до] всього дійде; він сам усе збагне (осягне).

Доказательство | *В доказательство* – на доказ (на довід). | *Нет доказательств* – нема(є) доказів; нема чим (нічим) довести.

Доказывать | *Доказывать, доказать на деле* – ділом доводити, довести.

Докапываться | *Докапываться до правды, до причины, до сути дела (перен. разг.)* – докопуватися правди, причини, суті; доскіпуватися до правди, до причини, до суті справи.

Докладывать | *Ну, доложу я вам, история! (разг.)* – ну, скажу я вам, історія!

Доклад | *Без доклада не входить* – без попередження (повідомлення) не заходити; не сповістивши, не заходити. | *Входить с докладом* – доповідати. | *Прения по докладу* – дебати (дискусія) на доповідь; дебати (дискусія) по (після) доповіді.

Доконать | *Уж я тебя доконаю! (разг.)* – я ж тебе доконаю (доб’ю)!; я ж тобі (а вже я тобі) доїду кінця!

Докрасна | *Накалить докрасна* – розпекти до [червоного] жару (аж поки почервоніє); розжарити до червоного.

Документ | *Подтверждённый документом* – документом потверджений (підтверджений); задокументований. | *Служить документом* – правити за документ.
Долбить | *Долбить одно и то же (разг.)* – товкти (довбити, довбти, твердити) те саме. | *Долбить урок (разг.)* – товкти (довбати, довбти, твердити, витверджувати) урок. | *Капля по капле и камень долбит* – вода і камінь довба(є). *Пр.* Крапля по краплі і камінь довба (розбиває). *Пр.* Не тим крапля камінець довбає, що сильна, а тим, що часто падає. *Пр.* Мала крапля й великий камінь продовбає. *Пр.*
Долгий | *Более долгий* – довший. | *Волос долог, да ум короток* – волос довгий, та ум короткий. *Пр.* Розумна голова багато волосся не держить. *Пр.* Пуста голова ані посивіє, ані полисіє. *Пр.* На голові густо, а в голові пусто. *Пр.* Борода до пояса, та розуму ні волоса. *Пр.* Шовкова борідка, та розуму рідко. *Пр.* | *Довольно долгий* – доволі (досить) довгий; *(розм.)* довгенький; *(іноді)* подовгий. | *Довольно долгое время* – чималий час; чимала година; чимало часу. | *Ехать на долгих (устар.)* – їхати, не міняючи (не мінявши) коней; їхати тими самими кіньми. | *Откладывать, отложить в долгий ящик (разг.)* – відсувати, відсунути (відкладати, відкласти) набезрік (надовго); пускати, пустити набезрік. | *Это долгая песня (перен. разг. фам.)* – це довга пісня.
Долго | *Долго ли до беды, до греха?* – чи (хіба) далеко (довго) до біди (до лиха), до гріха? | *Долго ли, коротко ли* – чи довго, чи недовго; через яку таку годину; через якийсь час; по якійсь годині. | *Как бы долго ни…* – хоч би як довго… | *Приказал долго жить* – казав довго жити; зійшов з цього світу; у безвість пішов; *(давн.)* віддав Богові душу.
Долг | *Брать, взять в долг у кого* – брати, взяти в позику (позикою, у борг, боргом, на віру) у кого; позичати, позичити (*про багатьох* напозичати) в кого, боргувати, поборгувати, заборгувати, задовжити (іноді визичати, визичити) в кого; (тільки про товар) брати, взяти набір (наборг) у кого. | *Быть в долгу у кого* – бути винним (завинити) кому; бути в боргу в кого; заборгувати (задовжити) в кого. | *Быть в долгу у кого, перед кем* – бути зобов'язаним кому, перед ким; *(іноді)* бути винним перед ким. | *В долгу как в шелку* – по шию (по вуха) в боргах (у довгах); у боргах (у довгах) як (мов) у реп'яхах; боргів [більш] як волосся на голові (в бороді); напозичався — аж нікуди (по саме нікуди). | *Взыскивать, взыскать долг, долги* – стягати, стягти (правити, виправляти, виправити, справляти, справити) борг, борги (довг, довги). | *Взятый в долг* – позичений (борговий); (про гроші іще) борг (довг). | *Взять за долг что-либо* – стягти (відібрати) за борг (за довг) що; пограбувати. [Нічим було заплатити, так корівку мою пофабували й продали. Кониський.] | *Влезать, влезть (разг. залезть) в долги* – залазити, залізти в борги (у довги); загрузати, загрузнути в боргах (у довгах); заганятися, загнатися в борги (у довги, в позички); (з*груб.)* укачуватися, укачатися в борги (в довги); топитися, утопитися в позиках; заборговуватися, заборгуватися (задовжуватися, задовжитися); набратися по шию. | | То їм же (запорожцям) добре, що є за що пить, а батько з ними так було укачається в довги, що ну! *ЗОЮР.* | *Входить, войти в долг, в долги* – запозичатися, напозичатися; заборгувати(ся); задовжуватися, задовжитися; завинуватитися; ще *(те саме, що) Влезть в долги. Див. влезать.* | *Вылезать из долгов* – вилізти (виборсатися) з боргів (з довгів). | *Давать, дать, верить, поверить в долг* – давати, дати у позику *(іноді* позикою); (про товар) давати, дати набір (наборг); позичати, позичити (іноді визичати, визичити); боргувати, поборгувати; на віру давати, дати; вірити, повірити (навіряти, навірити). [Не вірять шинкарі горілки. *Сл. Гр.* Шинкарочка мене знає, на сто рублів навіряє. *Н. п.*] | *Дать в долг без отдачи* – дати (позичити) на вічне віддання. [Позичив ледачому гроші — десь на вічне вже віддання. *Сл. Гр.*] | *Дающий в долг, заимодавец, кредитор* – той, що позичає (дає у позику), позикодавець, кредитор; повірний; (про лихваря *іноді)* позичайло. | *Долг не велик, да лежать не велит* – борг не реве, а спати не дає. *Пр.* Голод морить, а довг крутить. *Пр.* | *Долг платежом красен* – що винен — віддати повинен. *Пр.* Умівши брати, умій і віддати. *Пр.* Позичене не з'їдене — все треба віддати. *Пр.* Як не вертись, а взяв, то розплатись. *Пр.* Перше борг віддай, а тоді вже й за себе дбай. *Пр.* Як не вертись, а за позикою розплатись. *Пр.* Гріхи — плачем, а довги — платежем. *Пр.* Хоч десь, хоч там перехвати, а борги (довги) заплати. *Пр.* Позичка на боржнику верхи їздить. *Пр.* | *Жить в долг* – жити на позички (у борг, у довг). | *Изменить своему долгу* – зрадити свою повинність (свій обов'язок). | *Он в долгу не останется* – він винним не залишиться; *(перен.)* він подякує (віддячить, відплатить); він віть за віть віддасть; він цього не подарує; він не попустить свого. | *Отдать последний долг природе* – умерти; *(давн.)* віддати богові душу. | *Отдать последний долг умершему* – віддати останню шану небіжчикові; провести до кладовища. | *Отпускать в долг* – боргом (набір, наборг) давати; боргувати. | *Первым долгом (разг.)* – першим ділом; (що)найперше; передусім; насамперед. | *Погашать, погасить долг* – виплачувати, виплатити, поплатити (сплачувати, сплатити,

посплачувати) борги; виплачуватися, виплатитися з боргів. | *По долгу службы* – з службового обов'язку (з службових обов'язків, з службової повинності); виконуючи службовий обов'язок (службові обов'язки, службову повинність). | *Покупать в долг* – брати *(іноді* купувати) набір (наборг). | *По уши (по горло) в долгах* – по шию (по [самі] вуха, по [саму] зав'язку) в боргах (у довгах); у боргах (у довгах), як у реп'яхах. | *Раздавать, раздать в долг* – розпозичати, розпозичити, порозпозичати; (про товар ще) зборговувати, зборгувати (навіряти, понавіряти). | *Расплатиться с долгами* – виплатити (*про багатьох* поплатити) борги (довги); поквитувати, поквитати борги (позики). | *Считать своим долгом* – уважати за свій обов'язок (своїм обов'язком, за свою повинність); мати за обов'язок; брати (покладати) собі за обов'язок; почувати себе *(іноді* почуватися) зобов'язаним. | *Требовать долг* – правити борг (довг, позику). | *У него много долгов* – у нього багато боргів (довгів); він має багато боргів (довгів); він багато (геть-то багато) винен; *(образн. жарт.)* у нього (він має) багато намиста на шиї. | *Чувство долга* – почуття обов'язку; усвідомлення свого обов'язку (своєї повинності). | *Это не только наш долг, но и обязанность* – це наш обов'язок і повинність наша. | *Я в долгу у кого* – я боржник (винуватець) чий; я винен кому; я завинив кому. | *Я в неоплатном долгу перед вами* – я невиплатний винуватець (боржник, довжник) ваш. | *Я у вас в большом долгу* – я вам багато винен.

Должность | *Исполнять, исправлять чью должность* – заступати кого на посаді; заступати чию посаду (посаду кого); *(іноді розм.)* правити(ся) за кого. | *По вступлении в должность* – обійнявши (зайнявши) посаду. | *По должности* – з службових обов'язків. | *Состоять, находиться, быть при должности* – бути (перебувати) на посаді. | *Так оно (это) и должно быть* – так воно і має (повинно) бути.

Должно | *Должно быть* – мабуть; мусить (повинно) бути; повинно; певне (певно); десь; либонь; *(іноді лок.)* відай. [Іде шляхом молодиця, Мусить бути — з прощі. Шевченко. Ой татоньку, мій голубчику, Десь я тобі да докучила. *Н. п.* Болить мені головонька, відай же я вмру. *Сл. Гр.*] | *Как быть должно, как должно, как следует* – як слід; як треба; як має (як мається) бути; як годиться; як гоже. | *Нам должно…* – ми повинні…; нам годиться (слід, повинно)…

Должный | *Быть должным кому* – бути винним (завинити) кому; *(образн.)* сидіти в кого в кишені. [В довги залазити не хочеться, я того дуже не люблю і боюся, волію зректися якоїсь там нагоди, ніж сидіти у лихварів у кишені. Українка.] | *В должной мере (оценить)* – належною мірою; належно. | *Должным образом* – як належить (як слід, як годиться); належно. | *Отдавать, отдать, воздавать, воздать должное кому* – віддавати, віддати належне кому; визнавати, визнати заслуги чиї; оцінювати, оцінити як слід (як належить) кого.

Долой | *Ещё одна обуза с рук долой (разг.)* – ще один тягар (клопіт) спав з плечей (з пліч). | *С глаз долой! (разг.)* – геть з-перед очей! | *С глаз долой, из сердца вон* – як з очей, так і з думки. *Пр.* Чого очі не бачать, того серцю не жаль. *Пр.* Минулося — забулося. *Пр.* Зникне з очей, зійде з думки (з мислі, з гадки). *Пр.* | *С плеч, с рук долой* – збувся, позбувся клопоту (халепи); по всьому.

Доля | *Войти в долю* – стати спільником; пристати до спілки. | *В этом есть доля истины, правды* – у цьому є частка істини, правди. | *Горькая доля* – гірка (щербата) доля. | *Делить на доли* – ділити на частки (пайки); паювати. | *Львиная доля* – лев'яча (левова) пайка (частка). | *На мою долю выпало что* – мені судилося (випало) що. | *На мою долю пришлось* – на мою пайку (на мій пай, на пай мені, на пайку мені, на мою частку) припало. | *Принимать, принять кого в долю* – приймати, прийняти за спільника (до спілки, в спілку) кого. | *Третья, четвёртая, пятая доля* – третя, четверта, п'ята частка; третина, четвертина, п'ятина.

Домашний | *Для домашнего обихода* – для домашнього (хатнього) вжитку. | *Домашнего изделия* – доморобний (саморобний, *розм.* [з] свого роблива); домашній. | *Домашнего тканья* – домотканий (самотканий); *(як імен.)* самоткан. | *Домашние неприятности* – домашні (хатні) неприємності; *(розм. жарт.)* хатня морква. | *Домашний кров, дом* – домівка (зрідка домівля); господа; оселя. | *Домашний обыск* – трус у домі (в квартирі). | *Домашний очаг* – домашнє (родинне) вогнище; домівка. | *Домашняя птица (сборн.)* – свійська птиця; дробина (іноді дріб). | *По-домашнему* – по-домашньому; як (у)дома. | *По домашним обстоятельствам* – з домашніх (хатніх) причин; через домашні обставини.

Дома | *В гостях хорошо, а дома лучше* – у гостині (у гостях) добре, а дома краще (ще ліпше). *Пр.* Усюди добре, а вдома найкраще. *Пр.* | *Находиться, быть дома* – бути (в)дома; домувати. | *Не все дома у кого (разг.)* – не сповна розуму хто; *(образн.)* не стає (немає) третьої (десятої) клепки [в голові] у кого; не має хто третьої (десятої) клепки [в голові]. |

Не дома (в мире) – у світах. | *Просидеть дома* – просидіти (в)дома; продомувати. | *Редко бывать дома* – рідко бувати вдома; *(образн.)* хати не держатися; від хати (від дому) відбитися.

Домик | *Карточный домик* – дімок (хатка) з карт; карткова (солом'яна) хатка.

Дом | *Без хозяина — дом сирота* – без хазяїна і двір плаче. *Пр.* | *Брать работу на дом* – брати роботу додому. | *Бывать дома у кого* – бувати в домі у кого; ходити (навідуватися) до кого. | *Вне дома, снаружи* – не вдома; надворі; поза домом. | *Врач принимает на дому* – лікар приймає [у себе] (в)дома. | *В своём доме как хочу, так и ворочу* – своя хата — своя правда, своя стріха — своя втіха. *Пр.* Хіба ж мені не можна у своїй хаті пісні співати? *Пр.* | *Всякий дом хозяином держится* – хата господарем стоїть. | *Дом в три этажа* – будинок (дім) на три поверхи. | *Дом его — полная чаша* – він має всього вдоволі (подостатком); у нього є що їсти й пити, є і переє; *(іноді)* такий багатир, що не знає, що то «нема»; у домі (у господі) його — аж через вінця ллється; *(іноді уроч.)* дім його — мов повна чаша. | *Жить одним домом с кем* – жити разом (спільно) з ким; мати одне господарство з ким. | *Каменный дом* – кам'яниця; мурований (кам'яний) дім. | *Нежилой, опустевший дом* – нежилий, порожній дім (будинок); пустка. | *Не на кого оставить дом* – нема від кого (ні від кого, *іноді* не маю від кого) піти з дому; нема на кого (ні на кого, *іноді* не маю на кого) лишити дім (хату). | *Отлучиться из дому* – відгодитися з дому (з домівки, з хати); відлучитися (піти на час, на якийсь час) з дому (з хати). | *Отчий дом* – батьківська хата; рідна домівка (хата); рідний дім; *(іноді арх.)* отчий дім. | *Прийти в гости всем домом* – прийти в гості (в гостину) всією родиною (всією сім'єю). | *Разошлись по домам* – порозходилися додому (по домівках). | *Свой дом* – своя господа (домівка, хата); свій дім. | *Скорая помощь на дому* – швидка допомога (в)дома (у слабого, у хворого). | *Сумасшедший дом* – дім для божевільних (для навіжених); *(прям. і перен.)* божевільня. | *Хлопотать по дому* – поратися у господарстві (по господарству); клопотатися господарством. | *Часто бывать в доме у кого* – учащати до кого.

Донимать | *Донимает что кого* – дошкуляє (діймає) кого, кому що; дошкульно *(іноді* шкульно) кому від чого. | *Донимать, донять кого* – дошкуляти, дошкулити кому; діймати, дійняти (дотинати, дотяти, дітнути) кого; назолити кому; *(іноді)* доїхати кого. | *Донимать словами, речами* – дошкуляти словами; словом дотинати (діймати, карати); додавати словами. [Нажене Немерівну, то й не б'є, та все її словечками додає… *Сл. Гр.*]

Дон | *В Крым — за солью, а на Дон — за рыбой* – у Крим — по сіль, а на Дін — по рибу. [Чумаки на Дін ішли… Шевченко. Чумаки ходили у Крим по сіль, а на Дін — по рибу. *З нар. уст.*]

Допекать | *Допекать, допечь кого* – допікати, допекти кого, кому; дозоляти, дозолити кому; дотинати, дотяти, дітнути кого; *(іноді)* затинати, затнути кому. [Хазяйка смика діда за рукав, щоб він уважив панотцеві, а хазяїн уговорює попа, щоб він не затинав старенькому. Стороженко.] | *Сильно допекать, допечь кому* – до живих печінок (до живого серця) допікати, допекти кому; уражати, уразити кого до живого; заливати, залити за шкуру сала кому.

Допиваться | *Допиться до зелёного змия, до чёртиков, до белой горячки* – допитися до зеленого змія; напитися до нестями; *(образн.)* набратись як свиня (як жаба) мулу.

Дополнение | *В дополнение к чему, чего* – на додаток до чого; як додаток до чого.

Допрос | *Подвергать, подвергнуть допросу* – брати, узяти на допит. | *Снимать, снять допрос с кого (допрашивать, допросить кого)* – учиняти, учинити допит кому; допитувати, допитати кого.

Допустить | *Допустим, что…* – припустім(о); допустім(о); покладім(о); даймо (на те), що… [Даймо на теє, що воно було заєць… *Сл. Гр.*] | *Допустить ошибку* – допуститися помилки; допустити (припустити) помилку. | *Не допускать и мысли* – і думки не припускати; і в голові (і в голову) [собі] не класти (не покладати). | *Не допустить беды (предотвратить её)* – запобігти лихові (біді); *(іноді)* запобігти лиха.

Дорасти | *Он ещё не дорос (разг. ирон.)* – він ще не доріс; він ще малий; *(іноді* з відтінком пестливості або, навпаки, іронії про доходжалих дітей) воно ще молода дитина. | *Ты ещё не дорос* – ти ще не доріс (не дійшов літ); *(образн.)* ти ще не вмився до цього.

Дорога | *Без дороги идти* – іти манівцем (манівцями, навмання, бездоріж, без дороги). | *Большая дорога (разг. большак)* – велика дорога ([великий] шлях); гостинець. | *В дороге* – у дорозі; ідучи, їдучи. | *В дорогу, на дорогу* – на дорогу, *(іноді)* на відхід. [Дружки прощаються, цілуються з молодою та, збираючись виходить з хати, на одхід їй співають. Грінченко.] | *Все дороги ведут в Рим* – усі шляхи (усі дороги) ведуть (провадять, стеляться) до Рима (в Рим); усі стежки до Рима йдуть. | *Давать, дать, уступать, уступить дорогу кому* – давати, дати дорогу кому; уступатися, уступитися з дороги кому;

(іноді) проступатися, проступитися кому. | *Дорога весенняя, летняя, зимняя* – дорога весняна, літня, зимова; вешняк, літняк, зимняк. | *Дорога предстоит кому* – має їхати (вирушати) хто; дорога лежить (стелиться) кому; *(фольк.)* доріженька (мандрівочка) пахне кому; дорогу чує хто; *(зниж.)* дорога чхається кому. | *Дорога пролегла по горе* – дорога йшла горою (по горі). | *Дорога уторенная* – (влітку) Битий (уторований, накочений) шлях; (взимку) утертий (натертий) шлях; утерта (натерта) дорога. | *Железная дорога* – залізниця; *(давн. розм.)* чавунка. | *Живущий за дорогой* – який живе за дорогою; задорожний. | *Запала ему к нам дорога (перен.)* – заросла йому стежка до нас; шлях заріс йому [терном] до нас; до нас йому нема(є) дороги. | *Идти (действовать) прямой дорогой* – по правді ходити, чинити (робити); просто (прямо, навпростець, прямцем) іти; простувати (прямувати); *(арх.)* ходити, чинити правим робом. [Ми просто йшли; у нас нема Зерна неправди за собою. Шевченко.] | *Идти своей дорогой* – іти своїм шляхом (своєю дорогою); *(давн.)* робити (ходити, чинити) своїм робом. | *Какой дорогой, куда?* – яким шляхом?; *(розм.)* кудою? | *Мне не дорога к ним ходить* – мені нема чого до них ходити. | *На битой дороге трава не растёт* – на битій дорозі трава не росте. *Пр.* | *Найти дорогу; попасть на дорогу; (в)стать на настоящую дорогу* – вийти на певний шлях; тропи вхопити (набігти); потрапити (натрапити) на [певну] дорогу (на [певний] шлях). | *На дороге стоит да дороги спрашивает* – іде дорогою, дороги питає. *Пр.* їде (іде) шляхом і шляху питає. *Пр.* | *На половине дороги* – на півдорозі. | *На этой дороге большой крюк* – це ми так круга (гака) великого дамо (це ви так круга (гака) великого дасте); це таке — кругасвіта (галасвіта) іти (піти); сюди (сюдою) [йти, їхати) дуже обхідно. | *Недорога тебе (мне, ему…) ходить туда (разг.)* – нема чого (нічого, нетреба) тобі (мені, йому…) туди ходити. | *Не стойте на дороге* – не стійте на дорозі; не перешкоджайте (не заважайте). | *Отрезать дорогу кому* – перетяти дорогу (шлях) кому; заскочити дорогу (путь) кому; заскочити кого. | *Перебежать дорогу кому (разг.)* – перебити, перебігти дорогу кому; перебігти кого. | *По дороге* – дорогою; у дорозі. | *По дороге заехать, зайти к кому* – мимоїздом заїхати до кого, мимохідь зайти до кого. | *По дороге, не по дороге кому с кем* – по дорозі, не по дорозі кому з ким; у шляху, не в шляху кому з ким; *(іноді)* узавороті, невзавороті кому з ким, по руці, не по руці кому з ким. | *Поехать непрямой дорогой* – поїхати непрямою (непростою) дорогою; покривулити. | *По кривой дороге поломаешь ноги* – не збочуй з дороги, бо відпокутують ноги. *Пр.* Проста дорога найкраща (найліпша). *Пр.* | *Пробить, проложить себе дорогу (перен.)* – прокласти (пробити, проложити) собі дорогу (шлях, стежину, стежку); уторувати собі дорогу (шлях, стежину, стежку). | *Пролагать, прокладывать дорогу к чему* – прокладати (торувати, промощувати) дорогу (шлях) до чого. | *Просёлочная дорога* – путівець; польова (степова, міжселищна) дорога. | *Санная дорога* – санна дорога; зимняк. | *Сбивать, сбить с дороги кого (перен.)* – збивати, збити з дороги кого; збивати, збити на манівці кого. | *Сбиться с дороги* – збитися (змилити) з дороги (з шляху); піти (податися, поблукати) манівцями; піти блудними дорогами; заблукати (заблудити). | *Свернуть с дороги* – звернути (збочити) з дороги. | *С дороги!* – з дороги!; набік!; оступися! (оступіться!). | *Скатертью дорога (перен. разг. ирон.)* – полотном дорога; *(іноді)* з богом, Парасю! | *Собираться в дорогу* – лаштуватися (лагодитися, *іноді* споряджатися) в дорогу (у путь). | *Столбовая дорога* – стовповий (верстовий) шлях; гостинець. | *Стоять на хорошей, правильной дороге* – стояти на добрій, правдивій (правій) дорозі; стояти на доброму, правдивому (правому) шляху. | *Стоять, стать поперёк дороги кому* – стояти, стати на дорозі кому; шлях (дорогу, стежку) заступити кому; стати поперек шляху кому; на переметі стати кому; зав'язати дорогу кому; *(арх.)* переп'ят устати кому (іноді на кого); *(іноді образн.)* перекопати дорогу кому; заорати (переорати) дорогу кому. | *Счастливой дороги!* – щасливо!; час добрий!; щасливої дороги!; щаслива [тобі, вам] дорога (путь)! | *Туда ему и дорога! (разг.)* – так йому й треба!; своїм шляхом пішов!; катюзі по заслузі! | *Тянет в дорогу кого* – тягне (пориває) в дорогу кого; вабить (надить) дорога кого; *(фольк.)* доріженька (мандрівочка) пахне кому. | *У дороги* – при дорозі; край дороги (шляху). | *Уставший от дороги* – Задорожений. | *Устать от дороги* – стомитися з дороги; здорожитися. | *Этой, той дорогой* – цією, тією дорогою (цим, тим шляхом); (о)сюдою, тудою. [Ти сюдою, я тудою, а зійдемось над водою! Українка.]

Дорогой | *Дорога ложка к обеду* – дорога ложка до обіду, а пообідавши, то і під лавку. *Пр.* Поміч у свій час — як дощ у посуху. *Пр.* Не тоді коня сідлати, як треба сідати. *Пр.* Не тоді хортів годувати, як на влови їхати. *Пр.* | *Дорогой друг!* – дорогий (любий) друже! | *Мал золотник, да дорог* – мала штучка червінчик, а ціна велика. *Пр.* Мале (малі) тілом, та велике (великі) духом. *Пр.* Криві дрова, та добре горять. *Пр.*

Дорого | *Дорого, да любо; дёшево, да грубо* – дорого, та мило; дешево, та гнило. *Пр.*

Дешеве м’ясо — поганий борщ. *Пр.* Дешева рибка — погана юшка. *Пр.* Дешеву юшку надвір виливають, а дорогу поїдають. *Пр.* | *Дорого мне это стоило (перен.)* – дорого мені це стало (коштувало). | *Дорого яичко к Светлому Дню* – дорого яєчко (дорога крашанка) к Великодню (на Великдень). *Пр.* Хто зразу (вчасно) дав, той двічі дав. *Пр.* | *Любо-дорого посмотреть на кого, на что* – дуже (вельми) любо (мило) подивитися на кого, на що; сама втіха (радість) дивитися на кого, на що.

Дороже | *Дороже кого, чего* – дорожчий (-ча, -че) від (за) кого, за що, (ніж хто, ніж що, над кого, над що). | *Здоровье дороже богатства* – найбільше багатство — здоров’я. *Пр.* Здоров’я дорожче від багатства (за багатство). *Пр.* Здоров’я — найбільший скарб. *Пр.* | *Как можно дороже* – якнайдорожче; щонайдорожче. | *Нет никого дороже матери* – нема роду над матінку. | *Нет ничего дороже здоровья* – нема нічого дорожчого від (за) здоров’я; нема над здоров’я.

Дорожиться | *Он очень дорожится* – він дуже дорожиться; він і ціни не складе; він править дуже дорого; *(жарт.)* він править як за батька (як за вола).

Дорожить | *Дорожить чем* – дорого цінити (шанувати) що; дорожити чим; *(іноді)* стояти за чим. [Він не шанує своєї слави. *Сл. Ум.* Я за волами не стою, — беріть їх. *Сл. Гр.*]

Дорожка | *Пойти по чьей дорожке* – на стежку чию ступити (спасти, попасти). [От і я на дідову стежку спала; він учора розбив кухля, а я сьогодні. *Сл. Гр.*]

Досада | *Досада берёт, разбирает кого* – досада бере, забирає кого; досадно (прикро) стає кому. | *Какая, экая досада! (разг.)* – яка шкода!; яка прикрість! | *Подавлять, подавить досаду* – гамувати, погамувати, вгамувати; здавлювати, здавити своє серце. | *Причинять, причинить досаду кому* – завдавати, завдати прикрості (прикрощів) кому; чинити, учинити прикрість кому. | *С досады, с досадой* – з досади; спересердя; з серця; з досадою (досадливо); з серцем; з прикрістю (прикро). [От іще я буду з десятилітніми бавитись! — одповіла Надя з прикрістю, одначе мусила йти бавити малу гостю. Українка.]

Досадить | *Досадило кому* – за серце взяло кого; допекло (дозолило) кому; доїло кого; *(вульг.)* за печінки взяло кого. | *Досадить кому* – досадити кому; допекти (дозолити) кого, кому; до [живих] печінок допекти (дозолити) кому, кого; залити сала за шкуру кому. | *Чтобы досадить* – на злість (на збитки); щоб (аби) досадити; щоб (аби) дозолити.

Досадный | *Досадная опечатка* – прикра друкарська помилка.

Доска | *В доску пьян (нар. вульг.)* – п’яний як ніч (як земля, як чіп, як квач, як хлющ(а)); п’яний — аж валяється (хоч візьми та викрути); п’яний аж-аж-аж; п’яний, що й стежки не бачить. | *До гробовой доски (перен.)* – до гробової дошки; [аж] до гробу; до (самої] смерті; [аж] до смерті; до скону; довіку. | *Доска шахматная* – шахівниця. | *От доски до доски (разг.)* – від дошки до дошки; від палітурки до палітурки; від а ло я (від а до зет; від аза до іжиці); від початку до кінця; від краю до краю. [Від дошки до дошки, а всередині анітрошки. *Пр.*] | *Свой в доску (вульг.)* – свій-своїсінький. | *Ставить на одну доску кого с кем (перен. разг.)* – ставити нарівні (в один ряд) кого з ким; рівняти кого з ким; прирівнювати кого до кого. | *Худой как доска (разг.)* – худий як тріска (як скіпка, як дошка); худий, аж ребра світяться, худий, аж кістками дзвонить. | *Чёрная доска* – чорна дошка.

Досматривать | *Досматривать за детьми* – глядіти (доглядати) дітей. | *Не досмотреть ошибок* – не добачити (не доглядіти, не доглянути) помилок.

Доспехи | *Сложить доспехи* – скласти зброю; капітулювати.

Доставаться | *Доставаться в наследство, по наследству кому* – припадати (діставатися) у спадок (у спадщину, спадщиною, як спадщина) кому. | *Досталось ему (тебе…)* – дісталося (перепало, натрусилося) йому (тобі…); було йому (тобі…); *(іронн.)* була йому (тобі…) шаноба! | *Достанется на орехи кому* – дістане пам’яткового хто; дістанеться на горіхи (на кабачки) кому; перепаде на бублики кому; боком (рогом) вилізе кому. | *Тяжело достаётся, досталось* – гірко приходиться, прийшлося. [У кого мало жита, нехай не розсіває, бо воно і так гірко приходиться. *Сл. Гр.*]

Доставать | *Достать из-под земли; достать со дна морского* – дістати (видерти) з-під землі; дістати з дна морського (з дна моря).

Доставлять | *Доставлять, доставить возможность* – давати, дати змогу (можливість). | *Доставлять, доставить неприятность, огорчение кому* – завдавати, завдати прикрості, жалю кому. | *Доставлять, доставить утешение, радость кому* – давати, дати втіху, радість кому; тішити, потішити кого.

Достаток | *Жить в достатке* – жити у достатку (у достатках, у гаразді). [Живуть собі люди у добрі та в гаразді. *Сл. Гр.*]

Достаточно | *Вполне достаточно; более чем достаточно* – цілком (геть, геть-то) досить;

більш ніж досить; задосить. [Торік було садовини задосить. *Сл. Гр.*] | *Для меня, для него достаточно* – мені, йому (для мене, для нього) досить (доволі); буде з мене, з нього; як на мене, як на нього, то досить (то доволі). | *Достаточно для чего* – стає (вистачає) на що. | *Достаточно пищи* – доволі (досить) харчу (харчів, їжі, їди); *(фольк.)* (до)їжно. [Хоч не їжно (не в'їжно), так уліжно. Номис.] | *Этого достаточно* – цього досить; цього вистачить.

Достаточный | *Имеется что в достаточном количестве* – є досить (доволі) чого; довільно на що; *(іноді)* довільний (-на, -не) що. [Довільні дрова у вас. *Сл. Гр.*]

Достигать | *Достигать, достичь совершеннолетия* – доходити, дійти [повних] літ (повноліття); на порі *(іноді давн.* на стану) стати. | *Достигать, достичь старости* – доходити, дійти (досягати, досягти) старого віку (старих літ, старощів, старості); доживати, дожити до старості. | *Достигать, достичь цели* – досягати, досягти мети *(іноді* до мети); осягати, осягнути, осягти мету. [Тільки той досягає мети, хто іде, — Тільки той, що горить, не згоряє. Олесь.] | *Достигнуть расцвета* – дійти розквіту. | *Достичь всего* – досягти всього; осягти, осягнути все. | *Ничего не достиг* – нічого не досяг; *(образн. жарт.)* лизнув шилом патоки.

Достижение | *Достижение совершеннолетия* – прихід до повних літ (до повноліття). | *Достижения нашей промышленности* – досягнення (здобутки) нашої промисловості.

Достоинство | *Держать себя с достоинством* – гідно (з гідністю, поважно, з повагою) триматися (поводитися). | *Лишить человеческого достоинства кого* – позбавити людської гідності кого; упослід(н)ити кого. | *Оценить по достоинству кого, что* – оцінити по заслузі (належно, гідно) кого, що; скласти належну ціну кому, чому; віддати кому, чому належне. | *Полный сознания своего достоинства* – цілком свідомий своєї гідності. | *Сохранять чувство собственного достоинства* – зберігати (заховувати) повагу до себе (самоповагу); повагу до себе тримати. | *Чувство собственного достоинства* – почуття власної гідності; самоповага. | *Это ниже моего достоинства* – це нижче [від] моєї гідності.

Достоин | *Он достоин наказания* – він варт(ий) кари; він заробив [на] кару.

Достойный | *Достойный вечной памяти* – гідний вічної пам'яті; вікопомний (вікопам'ятний). | *Достойный доверия* – віри гідний; вірогідний.

Достояние | *Общественное достояние* – громадська (суспільна) власність; всенародне добро.

Доступ | *Получить доступ* – здобути доступ; доступитися.

Досуг | *На досуге* – на дозвіллі; вільного часу (вільним часом, вільної години, у вільну годину); *(іноді)* на гулянках; *(розм.)* гулящого часу (гулящим часом, гуляючи). [Приходь до мене гулящого часу. Свидницький.] | *У него мало досуга* – у нього мало вільного часу (дозвілля); він мало вільного *(розм.* гулящого) часу має.

Досужий | *Досужее время* – дозвілля; дозвільний (вільний, *розм.* гулящий) час. | *Досужие кумушки* – моторні (цікаві) кумці (кумоньки). | *Досужие разговоры* – пусті розмови; пересуди; плітки.

Досчитываться | *Не досчитываюсь денег* – не стає мені грошей; у мене недолік грошей; не долічуюся грошей.

Досягаемость | *Вне [пределов] досягаемости* – поза межами досягання; поза досягом.

Дотла | *Прожить всё дотла* – прожити геть усе (чисто все, геть-чисто все); геть-чисто витратитися; витратити до останньої копійки (копійчини, до останнього шага); геть зовсім вийти з грошей; лишитися без гроша. | *Разориться дотла* – звестися на ніщо (ні на що); *(іноді)* розоритися до решти (до останку, дощенту, геть-чисто, до послідку); *(застар.)* збитися з статку. | *Сгореть дотла* – згоріти до решти (дощенту, до останку, геть-чисто, до цурки, дотла).

Дохнуть | *Скука такая, что мухи до'хнут (разг. ирон.)* – така нудота, що вмерти охота (хоч умирай). *Пр.* | *Дохну'ть некогда* – ніколи і вгору глянути; дихнути нема коли (ніколи). | *Не сметь, бояться дохну'ть (разг.)* – затаїти (притаїти) дух; завмерти; і дихнути страшно.

Доходиться | *Доходиться до беды* – доходитися лиха.

Доходить | *Доходить до крайности* – доходитися до краю (до нікуди, до скруту). | *Доходить до правды* – доходити правди. | *Доходить до чего своим умом (разг.)* – доходити чого своїм розумом (самому). | *Если (разг. коли) уж до того дело дойдёт* – якщо вже до того дійдеться; якщо вже до того ряд дійде. | *Не доходя дома* – поблизу дому; біля (коло) самого дому. | *Руки не доходят (разг.)* – нема коли (ніколи); нема часу. | *Это дошло до моего сведения* – це дійшло до мого відома; це дійшлося до мене.

Дочь | *Дочь бондаря, шорника, писаря, кузнеца…* – дочка бондаря, лимаря, писаря, коваля; *(розм. фольк.)* бондарівна, лимарівна, писарівна, ковалівна… | *Дочь взрослая (на выданье)*

– дочка (донька) на відданні (на виданні); дочка-відданниця. | *Единственная дочь* – єдина дочка; одиначка (одиниця). | *Первая дочь* – перша дочка (донька); первачка. | *Самая младшая, наименьшая дочь* – найменша дочка; мізинка.

Драка | *Дракою прав не будешь* – що кулак, то ще не право. *Пр.* | *Идти в драку — не жалеть волос* – пустився в бійку — чуба не жалій! *Пр.* | *Лезть, вступать в драку* – лізти (сікатися, соватися, сукатися) з кулаками; братися (ставати, спинатися) з ким до бійки; пускатися в бійку; *(розм.)* сіпатися битись. | *После драки кулаками не машут* – після бійки кулаками не махають (не машуть). *Пр.* Повів коня кувати, як кузня згоріла. *Пр.*

Драконовский | *Драконовские законы* – драконівські закони.

Драла | *Дать, задать драла (разг.)* – дременути; податися (кинутися) навтіки (навтікача); драла (драчки) дати; *(зрідка)* деронути; *(образн.)* п'ятами накивати.

Драный | *Драная кошка (перен. вульг.)* – [Жінка] худа як тріска (як скіпка); [жінка] суха як терлиця.

Драться | *Драться в кровь* – битися до крові.

Драть | *Драть во всё горло (разг.)* – горлати (горлопанити, репетувати, галасати, галасувати, *лок.* зіпати, галайкати) на все (на ціле) горло. | *Драть волосы, вихры; драть за волосы, за вихры* – скубти [за чуба, за чуприну, за патли]; чубити; вихрити; *(образн.)* метелиці (матланки, почубеньків) скубки (давати). | *Драть втридорога* – драти (дерти, лупити) у три рази дорожче; *(образн.)* драти (дерти, лупити) як за батька. | *Драть горло, глотку* – дерти (драти) горло; горлати (галасувати, репетувати, зіпати). | *Драть, задирать нос (разг.)* – дерти, задирати носа (ніс); кирпу гнути. | *Драть как Сидорову козу (разг.)* – лупити як Сидорову козу; товкти як гамана. | *Драть с живого и с мёртвого (разг.)* – дерти (драти) з живого і з мертвого. | *Драть уши; драть за уши* – скубти за вуха; крутити вуха. | *Драть шкуру; драть кожу (перен. разг.)* – дерти (драти, лупити) шкуру з кого; білувати кого. [Сміявсь — здеруть і з тебе шкуру, оббілують дочиста. Коцюбинський.] | *Мороз по коже дерёт* – мороз проймає; [аж] морозом усипає; [аж] мороз поза шкурою (поза плечима) пішов; наче снігом по шкурі (по спині) тре; з-за спини морозом бере. | *Чёрт бы его (тебя…) драл, чёрт его (тебя…) дери (разг.)* – щоб його (тебе…) чорт узяв; хай його (тебе…) чорт візьме; хай йому (тобі…) чорт (дідько).

Дребезги | *Разбить в мелкие дребезги* – розбити на (в) друзки (на скалки, на дріб'язок, на гамуз); побити (потрощити) на гамуз (на череп'я, на мотлох); розбити на мак; потовкти на пшоно; потовкти (розтовкти); розтрощити; розчерепити.

Древность | *В древности* – за старих (стародавніх) часів; за стародавня; у [сиву (давню)] давнину; за давніх-давен; у далекій (давній) давнині.

Дремать | *На то и щука в море, чтоб карась не дремал* – на те й щука в морі, щоб карась не дрімав. *Пр.* Для того й муха на світі, щоб ліниві удень не спали. *Пр.*

Дремота | *Дремота одолевает кого* – дрімота бере (змагає) кого; дрімота налягає на кого; *(розм. жарт.)* сліпці сватають кого; соньки-дрімки беруть кого; окуні(в) ловить хто.

Дрова | *Кто в лес, кто по дрова* – хто в ліс, а хто по дрова. *Пр.* Одне до ліса, а друге до біса. *Пр.* Хто в луг, а хто в плуг. *Пр.* Хто (котрий) сторч, а хто (котрий) в борщ. *Пр.* Хто на хвості, хто на голові, а хто на колесі. *Пр.* Той хоче гарбузів, той огірків. *Пр.* Один не йде, другий не везе. *Пр.* | *Наломать дров (перен. разг. шутл.)* – наробити дурниць; *(іноді)* нарубати (наламати) дров. | *Чем дальше в лес, тем больше дров* – що далі в ліс, то більше дров. *Пр.* Далі в ліс, більше труску. *Пр.*

Дрогнуть | *Вода дрогнула (пошла на убыль)* – воду смикнуло; вода на спад пішла. | *Голос дрогнул* – голос затремтів. | *Дрогнула у кого рука* – рука задрижала (здригнулася) у кого; рука зрадила кого; *(іноді)* рука не піднялася в кого. | *Дрогнули брови* – ворухнулися (рухнулися) брови. | *Дрогнуло пламя* – мигнуло (блимнуло) полум'я. | *Рука не дрогнет у кого (сделать что)* – рука не здригнеться в кого; не зупиниться ні перед чим хто; нічого не злякається хто. | *Сердце дрогнуло* – серце тьохнуло (кинулося, тіпнулося).

Дрожать | *Дрожать за свою шкуру (вульг.)* – боятися (труситися) за свою шкуру. | *Дрожать как в лихорадке* – тремтіти (труситися, тіпатися) як (мов…) у лихоманці (як із пропасниці); труситися як на ножі. | *Дрожать как [осиновый] лист* – тремтіти як осика (як осичина); труситися як на ножі. | *Дрожать над копейкой (перен.)* – труситися над кожною копійкою. | *Дрожать от боли* – тремтіти з (від) болю. | *Дрожать от гнева, возмущения* – тремтіти з (від) гніву, обурення. | *Дрожать от холода, от страха…* – тремтіти (труситися, дрижати з *(іноді* від) холоду, страху (жаху…); *(жарт.)* дрижаки ловити (їсти); дрожі *(жарт.* дрижаки) беруть кого. | *Слеза дрожит* – сльоза тремтить (бринить).

Дрожжи | *Растёт как на дрожжах* – росте як на дріжджах; росте як з води.

Дрожь | *В дрожь бросает, кидает кого; дрожь берёт, пробирает, пронимает кого* – дрож (циганський піт) проймає кого; у дрож кидає кого; дриґоти проймають кого; дрижаки беруть кого; дрижаки напали на кого; *(лок.)* дрижа бере кого. | *Лихорадочная дрожь* – дрож (дрожі, дриґота) від пропасниці; зимниця.

Друг | *Друг дороже денег* – вірний приятель — то найбільший скарб. *Пр.* | *Друг друга…* – один (одна, одно) одного (одну, одне); (про богат.) одні одних; *(іноді)* один (одна, одно) другого (другу, другого…) | *Друг другу* – один (одна, одно) одному (одній, одному); *(про багатьох)* одні одним. | *Друг за друга* – один (одна, одно) за одного (за одну, за одне); *(іноді)* один (одна, одно) за другого (за другу, за друге). | *Друг за другом* – один (одна, одно) за одним (за одною, за одним); один (одна, одно) по одному (по одній, по одному); *(про багатьох)* одне по одному. | *Друг о друге* – один (одна, одно) про (за) одного (одну, одного); кожний (кожна, кожне) про (за) кожного (кожну, кожне). | *Друг против друга* – один (одна, одно) проти одного (одної, одного); *(іноді)* навпроти себе. | *Друг с другом* – один (одна, одне) з одним (з одною, з одним); між (поміж) себе; *(іноді)* з собою. | *Друг у друга* – один (одна, одно) в одного (в одної, в одного). | *Друга любить — себя не щадить* – дав би (виколупав би) свого здоров'я для милого приятеля, якби можна. *Пр.* | *Друзья познаются в беде; друзья познаются в несчастье* – у біді пізнавай приятеля. *Пр.* При горі та в лиху годину пізнаєш вірну людину. *Пр.* Друзі пізнаються в біді. *Пр.* | *Не бросай друга в несчастье* – хто друга (приятеля) лишить у пригоді, той не варт і по світі ходити. *Пр.* | *Не имей сто рублей, а имей сто друзей* – грошей мало — не біда, як є друзів череда. *Пр.* Нема грошей — то й дарма, аби добрий кум або кума. *Пр.* Хоч грошей не гурт, зате приятелі всюди — й там і тут. *Пр.* Не май сто кіп у полі, май друзів доволі. *Пр.* Не май багато (багацько) грошей, май багато приятелів (добрих друзів). *Пр.* Не так те багатство, як вірнеє братство. *Пр.* | *Не мил свет, когда друга нет* – без вірного друга велика туга. *Пр.* | *Новых друзей наживай, а старых не утрачивай* – для приятеля нового не пускайся старого. *Пр.* Задля приятеля нового не кидай старого. *Пр.* | *Скажи мне, кто твой друг, — и я скажу тебе, кто ты* – скажи мені, з ким ти товаришуєш, — то я скажу, хто ти [є]. *Пр.* | *Старый друг лучше новых двух* – над друга старого нема [в світі] нікого. *Пр.* Для приятеля нового не кидайся (не пускайся) старого. *Пр.* Старий хліб кращий (ліпший, луччий) як новий. *Пр.*

Дружба | *В долг давать — дружбу терять* – друга не втрачай; грошей не позичай. *Пр.* Хочеш з приятеля зробити ворога — позич грошей. *Пр.* | *Водить дружбу с кем, дружить* – дружити (приятелювати, товаришувати, *давн.* сябрувати) з ким; товариство водити з ким; (про жінок іще) подругувати з ким. | *Входить, войти, вступать, вступить в дружбу с кем* – заходити, зайти у дружбу (у приязнь) з ким; заприязнюватися, заприязнитися з ким; заприятелювати (подружитися, потоваришувати) з ким; брататися, побрататися з ким. | *Дружба да братство дороже всякого богатства* – дружба, братство — дорожчі від [усякого] багатства. *Пр.* | *Дружба дружбой, а служба службой* – дружба дружбою, а служба службою. *Пр.* На службі ні брата, ні кума, ні свата [не повинно бути]. *Пр.* | *Дружба дружбой, а табачок врозь. Дружба дружбой, а денежкам счёт. Дружба дружбой, а в карман (а в горох) не лезь* – лік дружбі не шкодить. *Пр.* Брат мій, а хліб їж свій. *Пр.* Брат братом, сват сватом, а гроші не рідня. *Пр.* Свій не свій, а в горох не лізь. *Пр.* Хоч ми собі брати, та наші кишені не сестри. *Пр.* | *Не в службу, а в дружбу* – не в службу, а в дружбу. *Пр.* Не з неволі, а з приязні. *Пр.* | *По дружбе; в порядке дружбы* – з приятельства (з приязні); як друг (як приятель). | *Тесная дружба* – близька дружба.

Дружно | *Берись дружно, не будет грузно* – берись дружно — не буде сутужно. *Пр.* Де людей купа — не болить коло пупа. *Пр.* У гурті робити, як із гори бігти. *Пр.*

Дружный | *Они очень дружны* – вони великі друзі (приятелі); *(образн.)* вони між собою нерозмита вода; вони нерозмийвода (рідше нерозлийвода).

Дружок | *Для милого дружка и серёжка из ушка* – для милого дружка і сережка з вушка. *Пр.* Для милого друга і вола (і коня) з плуга. *Пр.* Для вас і сорочка з нас. *Пр.*

Дрянь | *Всякая дрянь лезет в голову (разг.)* – дурниці лізуть у голову; бридня (казна-що) лізе в голову; усяка погань лізе в голову. | *Дело дрянь (фам.)* – погана (кепська) справа; погане (лихе) діло. | *Дрянь с головы до ног* – від потилиці до п'ят паскуда; кругом паскуда. | *Дрянь человек* – паскуда; погань; погань, а не людина; нехворощ, та й годі; нехворощ, та й більш нічого.

Дубина | *[Ах ты] дубина! (перен. фам.)* – [Ох ти] бовдур (лобур, лобуряка)!; [ох ти] пень (дерево)! | *Он дубина дубиной (разг.)* – він як пень той.

Дубовий | *Дубовая голова (разг.)* – дубоголовий; бовдур (боцман); надовбень; капустяна голова. | *Дубовый язык, стиль, слог (перен. разг.)* – лубяна (повстяна, кострубата) мова, кострубатий стиль.

Дубье | *Не дубьём, а рублём* – не дубцем, а гаманцем.
Дуга | *Гнуть, согнуть в дугу, в три дуги кого (разг.)* – гнути, зігнути в дугу (як дугу) кого; гнути, зігнути в каблук (у три погибелі) кого. | *Гнуться, согнуться в дугу* – гнутися, зігнутися дугою (як дуга). | *Изгибаться, извиваться дугой* – гнутися дугою (як дуга); лука ставити; видумуватися. [У колисці Вівдя аж лука ставала кричучи. Дніпрова Чайка.]
Дудка | *Ни поскакать, ни поплясать, ни в дудочку поиграть* – ні швець, ні жнець, ні в дуду грець. *Пр.* | *Плясать под чью дудку (разг.)* – танцювати під чию дудку; танцювати, як хто скаже; скакати [так], як грають (як кажуть); *(зах.)* грати під чиюсь батуту. [Скачи, враже, як пан каже. *Пр.*]
Думать | *Думать думу (думушку)* – думати (гадати) думу (думку); думу (думку) гадати (думати); думати-гадати. | *Думать о ком* – думати про (за) кого; зносити мислі до кого. [Я до тебе не говорю, тільки мислі зношу. *Н. п.*] | *Заставлять, заставить думать (беспокоиться) кого* – завдавати, завдати думку (думок) кому. [Грім, і блискавка, і дощ завдали домашнім про мене думки. Барвінок.] | *И думать нечего* – і думати нема чого (нічого); і думати не треба. | *И не думает; и думать забыл об этом* – і гадки (і думки, і в гадці, і в думці) не має про це; і гадки; і думки не має про це; ані гадки про це; думки-гадки не має про це; і гадки, і думки не було про це. | *И не думай об этом* – і в голову цього не клади (не покладай); і в головах цього не покладай. | *Как ты думаешь?* – як ти гадаєш?; яка твоя думка (гадка)? | *Много думать о себе (разг.)* – багато про себе думати; високо думати про себе; високої думки про себе бути; високо нестися; заноситися. | *Недолго думая (разг.)* – недовго думавши (думаючи); не міркуючи багато; недовго надумуючись. | *Не подумавши, ничего не начинай* – перш(е) (по)думай, а потім (а тоді) роби. *Пр.* | *Нечего и думать* – нема чого (нічого) й думати (й гадати); шкода й гадки. | *Он ни о чём не думает* – він ні про що (ні за що) не дбає; він і гадки не має про (за) що; він і думки, і гадки (і гадки-гадоньки) не має про (за) що. [Як була я молодою, І гадки не мала, По садочку походжала, квітчалась, пишалась. Шевченко.] | *Он так думает* – він так гадає (думає, міркує); така в нього думка (гадка); він такої думки (гадки). | *Усиленно думает кто (разг.)* – мислі зносять (заносять) кого; переганяє думки хто. [За думою дума роєм вилітає. Шевченко.] | *Я думаю!* – гадаю; (у певному значенні) ще б (отож) пак!; звичайно (звісно)! | *Я об этом совсем не думаю* – я про це (за це) зовсім не думаю; мав би я ще й про це думати; мав би я ще й цим клопотатися (сушити) собі голову; *(іноді)* дуже мені теє в голові!
Дуплистый | *Сделать дуплистым* – дуплина(с)тим стати; здуплинатіти; здуплавіти. [Груша здуплинатіла. *Сл. Гр.*]
Дурак | *Валять, ломать дурака (разг.)* – дурня (дурника) строїти (клеїти), дурникувати; штукарити; штуки викидати (витинати); сміховини запускати. | *Где умному горе, там дураку веселье* – де розумному горе, там дурному (дурневі) сміх. *Пр.* Розумний плаче, а дурний сміється. *Пр.* | *Дурак в воду кинет камень, а десять умных не вытянут* – як один дурень кине камінь (сокиру) у воду, то і сто мудрих не знайдуть. *Пр.* Один дурень у воду закине сокиру, а десять не витягнуть. *Пр.* Один дурень зіпсує (напсує), що й десять розумних не поправлять. *Пр.* | *Дурак дурака хвалит* – дурень дурня хвалить. *Пр.* Дурень дурня вихваляє, а за що — і сам не знає. *Пр.* | *Дурак дураком; круглый, набитый, махровый, непроходимый, несусветный дурак* – дурень дурнем; бовдур бовдуром; дурний як пень (як колода, як ступа, як драний чобіт); великий дурень; несосвітенний (непроторенний, заплішений) дурень; від світа дурень; кругом дурень; туман туманом; дурний, аж крутиться; дурний, хоч об дорогу вдар; пуста макітра; такого дурня пошукати. | *Дурак дураком останется* – хто дурнем уродився, тому дурнем і вмерти. *Пр.* Як нема розуму відроду, то не буде і до гробу. *Пр.* Яким на світ показався, таким і під старість зостався. *Пр.* Не купити ума, як нема. *Пр.* Як мама не відлила, то й коваль не викує. *Пр.* Чого Івась не навчиться, того й Іван не буде знати. *Пр.* У кого в голові капустяна розсада, тому не дасть ума і посада. *Пр.* | *Дурак красному рад (устар.)* – дурному (дурневі) і лубок цяцька. *Пр.* Радіє, як дурень (дурний) червоній шапці. *Пр.* Дурний і хату спалить — так вогневі рад. *Пр.* | *Дурак на дураке* – самі дурні. | *Дурака и в алтаре бьют; дураку и в алтаре нет спуску* – дурного (дурних, дурня, дурнів) і в церкві б'ють. *Пр.* | *Дурака озолоти, а он будет всё то же нести* – дурний дурне й торочить. *Пр.* Дурному хоч кіл на голові теши, а він усе своє. *Пр.* Дурня хрести, а він каже «пусти». *Пр.* | *Дурака пошлёшь, за ним сам пойдёшь* – пошлеш дурного, та й сам підеш по нього. *Пр.* Розумного пошли — одне слово скажи, дурного пошли — три скажи, та й сам за ним піди. *Пр.* Пошли дурня, то й сам дурнем станеш. *Пр.* | *Дурака учить — что мёртвого лечить* – ні мерця розсмішити, ні дурня навчити. *Пр.* Дурного міху не надути, а дурня не навчити. *Пр.* Дурня навчати — мов вилами по воді писати. *Пр.* | *Дурака хоть в ступе толки, всё останется дураком* – з

дурнем і в ступі не вправишся. *Пр.* Дурневі (з дурнем) ніде не даси ради. *Пр.* | *Дуракам закон не писан* – дурневі (дурням, дурному) закон не писаний. *Пр.* Дурневі ні гори, ні низу. *Пр.* | *Дуракам счастье* – дурень щастя має. *Пр.* За дурня доля дбає. *Пр.* Пошийсь у дурники, та й їж бублики. *Пр.* Дурень нічим ся не журить: горілку п'є і люльку курить. *Пр.* Дурнем бути — не дуба гнути. *Пр.* | *Дураков не сеют, они сами родятся* – дурнів не сіють, а вони самі родяться. *Пр.* | *Дураку всё смех на уме* – пізнаєш дурного по реготу. *Пр.* Сім літ минуло, як музика грала, а він ще й тепер скаче. *Пр.* Дурній Химці усе чорнобривці. *Пр.* | *Дураку море по колено* – дурному море по коліна. *Пр.* Дурному і гори немає. *Пр.* Дурному гори нема — усе низ. *Пр.* | *Ешь, дурак, с маслом* – їж, дурню, бо то з маком. *Пр.* | *Заставь дурака Богу молиться, он и лоб расшибёт* – загадай дурному Богу молитися, він і голову розіб'є. *Пр.* Дай дурневі товкача (макогона) — він і вікна поб'є. *Пр.* | *Ищи дурака!; нашёл дурака! (фам.)* – шукай дурня!; знайшов дурня!; аякже! | *Не дурак выпить, поиграть, поухаживать (фам.)* – не від того, щоб випити, пограти, позалицятися до кого (поупадати коло кого). | *Оставить в дураках кого (перен. разг.)* – пошити в дурні (убрати дурнем) кого; завдати дурня кому; вистригти на дурня кого. | *Остаться в дураках* – пошитися (убратися) в дурні (у дурники); дурнем убратися; набрати в халяви; піймати облизня; ускочити. | *Свяжись с дураком, сам дураком будешь* – з дурнем зчепитися — дурнем зробитися. *Пр.* З дурнем зайди, сам дурнем будеш. *Пр.* З дурнем зайдися, то й не розв'яжешся. *Пр.* З розумним розуму наберешся, а з дурним і останній згубиш. *Пр.* | *С дураком пива не сваришь, а и сваришь, так не разопьёшь* – з дурнем пива не звариш. *Пр.* З дурнем каші не звариш: або пшоно не вкипить, або вогонь не горить. *Пр.* | *Сказать, послать, пустить... дурака кому (устар.)* – дурня загинати, загнати кому; *(іноді)* дуркати, задуркати кого. | *Смотрит дурак дураком (фам.)* – дивиться як теля (як баран) на нові ворота. *Пр.* Дурне — аж очі йому рогом лізуть. *Пр.* | *У дурака дурацкая и речь* – пізнати дурня по мові. *Пр.* Дурний дурне й торочить. *Пр.* Дурному дурне в голові. *Пр.* Пізнати з мови, якої хто голови. *Пр.* | *Умный учится, дурак учит* – розумний любить учитись, дурний любить учити. *Пр.* | *Услужливый дурак опаснее врага* – нема гіршого ворога як дурний розум. *Пр.* Краще (лучче, ліпше) з розумним у біді, ніж з дурним в добрі. *Пр.* *(іноді)* Краще (лучче, ліпше) з розумним у пеклі, ніж (як) з дурнем у раю. *Пр.*

Дурачить | *Дурачить кого* – дурити (морочити) кого; тумани пускати кому; туманити кого; ману пускати (напускати) кому; *(лок.)* гнути харамани кому; хараманити кого; бляхману пускати на кого, кому; бляхманом очі заносити кому.

Дурачок | *Играть в дурачки, в дурачка* – грати (гуляти) в дурня. | *Прикидываться дурачком* – дурня (дурника) удавати (строїти) з себе; дурнем себе становити; придурюватися.

Дура | *Губа не дура, язык не лопатка — знают, что горько, что сладко – Див. губа.*

Дурий | *Дурья голова, башка* – дурна (бараняча) голова; дурнолобець; головешка; макітра; довбеха; *(лок.)* кеп.

Дурной | *Дурён лицом* – бридкий (поганий, негарний) на виду (з лиця, на обличчя). | *Дурная молва, слава* – недобра (погана) слава; поговір; слава-поговір; неслава. | *Дурное расположение духа* – недобрий (поганий) настрій; марнота. | *Дурной вкус* – лихий (поганий, негарний) смак; несмак. | *Дурной глаз, взгляд (устар.)* – урічливі (лихі) очі; урочливе (наврочливе) око; лихий на очі; лихе око; *(лок.)* прозір. | *Научать дурному* – на лихе (на зле) навчати; лихого навчати. | *Она дурна собой* – вона негарна (погана, бридка, гидка). | *Он, она дурного поведения* – він, вона поводиться негарно (зле, погано, нестатечно); *(розм. застар.)* публіка. [Я казала, що Семен чоловік. А Семен публіка... на весь світ! Чубинський.]

Дурно | *Дурно кому* – недобре (млосно) кому; мліcть (млость) бере (обіймає) кого; кидає у мліcть (у млость) кого; млостить (млоїть) кого; *(іноді)* б'ють млості кого; обморок бере кого. [Мене обморок бере, так і млію... Руки, ноги трясуться... Барвінок.] | *Не думать дурно о ком* – не думати лихого (поганого) про кого.

Дурь | *Выбить дурь из чьей головы* – вибити (вигнати) дур (дурощі) з чиєї голови. | *Дурь нашла на кого* – дур напав кого, на кого (найшов на кого); дурощі напали кого (найшли на кого); дур береться чиєї голови; у дур заходить хто.

Дуться | *Дуться в карты (разг.)* – в карти різатися (тнутися).

Дуть | *Дуй вовсю!; дуй [во все лопатки]! (разг.)* – гони!; жени!; махай [на всі заставки]!; махай щосили (щодуху, чимдуж, з усієї сили)! | *Дуть водку (фам.)* – дудлити (жлуктати, жлуктити, джуглити) горілку. | *Дуть в хвост и в гриву (разг.)* – гнати в хвіст і в гриву; поганяти у три батоги; бити (стьобати) по конях і по голоблях. | *Дуть губы* – надимати (надувати) губи; *(ірон.)* копилити (закопилювати) губи; *(іноді зниж.)* мурмоситися. | *Дуть на кипяток* – дуги (дмухати, часом хукати) на кип'яток (на кип'яч, на кипень, на вар, на

окріп); студити кип'яток. | *И в ус не дует (разг.)* – і гадки не має; і гадки й думки не має; [а] ні гадки; і вусом не веде; і за вухом не свербить.

Дух | *Быть в духе (разг.)* – бути в доброму настрої (у доброму гуморі); добре матися (добре ся мати). | *Быть не в духе (разг.)* – бути у поганому (лихому, у негарному, не в доброму) настрої; бути не в доброму дусі; бути не в настрої; *(жарт.)* муха в носі в кого. | *В здоровом теле здоровый дух* – здорове тіло — здоровий дух; у здоровому тілі здоровий дух. | *Во весь дух, что есть духу бежать, лететь, мчаться… (разг.)* – щодуху (скільки духу, *іноді давн.* щотху) бігти, летіти, мчати.,.; на всі заводи (узаводи, навзаводи) бігти, летіти, мчати…; дух уступив у кого; *(зрідка* слов'янізм) воспрянув духом хто. | *Дух вон у кого (разг.)* – уже й духу нема (не чути) в кого; *(іноді)* дух спустив хто. | *Дух времени, эпохи* – дух часу, доби. | *Дух захватывает, захватило (разг.)* – дух захоплює, захопило (забиває, забило, займає, зайняло, запинає, запнуло); дух займається, зайнявся (забивається, забився). | *Дух противоречия, отрицания, сомнения* – дух суперечності (протиріччя), заперечування, сумніву. | *Идти с духом времени* – іти з духом часу; потрапляти часові. | *И дух вон у кого (разг.)* – та вже й по ньому, уже й умер (помер). | *Испустить дух (книжн. устар.)* – віддати дух; спустити дух *(іноді* душу); пуститися духу; *(зниж.)* визіхнути (визівнути) духа; зітхнути; *(згруб.)* кикнути (ґиґнути). [Бити коло стовпа киями поти, поки і духа визівнув. П. Куліш.] | *Как на духу (разг. устар.)* – щиросердно; як на сповіді. | *Не иметь духа (духу) сделать что (не решиться)* – не мати духу (відваги, зваги, сміливості) зробити що; не наважитися (не зважитися) зробити що. | *Не хватает, не хватило духу у кого (разг.)* – не стає, не стало відваги (зваги, сміливості) кому; не насміє, не насмів хто; не відважується, не відважився (не важиться, не наважується, не наважився, не зважується, не зважився) хто. | *Нечистый дух попутал (разг.)* – нечистий [дух] (лихий) попутав *(іноді* підневідив). | *Ни слуху ни духу (разг.)* – (а)ні чутки (а)ні звістки за кого нема; і голосу нема(є); слухи загули за ким; слід за ким загув; (а)ні слуху (а)ні духу; ні слуху ні прослуху. | *Ни сном ни духом (сном-духом) не знаю, не ведаю (разг.)* – ні сном ні духом (сном-духом, сном і духом) не знаю, не відаю. | *Одним духом (разг.)* – одним духом; за одним духом; за один дух; духом (душком, удух); миттю (вмить). | *Падать духом* – занепадати (підупадати) духом; упадати на дусі; *(іноді)* падати серцем. | *Переводить, перевести дух, передохнуть* – зводити, звести (переводити, перевести) дух; віддихатися, віддихнутися (віддихати, віддихнути); передихати, передихнути; відсапувати(-ся), відсапати(-ся), відсапнути(-ся). | *Подъём духа; испытывать подъём духа* – піднесення [духу]; зазнавати (відчувати) піднесення [духу]; *(образн.)* рости вгору; душа росте вгору в кого, кому; світ підіймається (піднявся) вгору кому, у кого; дух уступив у кого. | *Придавать, придать духу кому (разг.)* – додавати, додати (піддавати, піддати) духу кому; додавати, додати відваги (зваги, сміливості) кому. | *Присутствие духа* – самовладання, притомність духу *(іноді* духопритомність). | *Продолжать в том же духе* – провадити (вести, правити, тягти) так і далі (в тім самім дусі); *(образн.)* виводити далі ту саму нитку; співати і далі тієї ж (тієї самої). | *Расположение, состояние духа (арх.)* – настрій (гумор); дух. | *Святым духом питаться (разг. шутл.)* – жити святим духом. | *Собраться с духом* – набратися духу (відваги, зваги, сміливості); зібратися на відвагу; наважитися (зважитися). | *Упадок духа* – зневір'я; занепад (підупад) духу. | *Чтоб твоего духу здесь не было! (фам.)* – щоб твого й духу тут не було!; щоб твій і дух тут не пах *(вульг.* не смердів)!; щоб і твого духу не чути було! | *Что есть духу бежать* – щодуху (що є духу, скільки духу, що дух у тілі) бігти; на всю витягу бігти.

Душа | *Без души делать что* – без душі робити що; абияк (сяк-так, як-небудь) робити що. | *Болеть душой о ком, о чём, за кого, за что* – боліти душею ким, чим, за кого, за що; уболівати за ким, за чим, за кого, за що; побиватися за ким, за чим; боліти серцем (душею) за ким, за чим, за кого, за що. | *Брать, взять за душу кого (разг.)* – брати, взяти (торкати, торкнути) за душу (за серце) кого; до душі діймати, дійняти кого; до душі доходити, дійти кому; зворушувати, зворушити (зрушувати, зрушити, розчулювати, розчулити) кого. | *Брать на душу* – брати на себе. | *В глубине души* – у глибині (на споді, на дні) душі (серця); глибоко в душі (у серці). | *В душе (мысленно)* – у душі (у думці, у думках). | *В душу не идёт* – у душу (*згруб.* пульку) не лізе; з душі верне. | *В нём (в ней) едва, чуть душа держится (разг.)* – у нього (у неї) тільки душа в тілі; *(фам.)* він тільки живий та теплий (вона тільки жива та тепла); *(образн.)* живе як без лою каганець; душа в нім (у ній) лиш на волоску держиться; душа в ньому (у ній) на плечі (на рамені); він (вона) на тонку пряде; три чисниш до смерті йому (їй). | *Всей душой* – усією душею; цілим серцем. | *Всеми фибрами души ненавидеть кого, что* – ненавидіти з усієї (з цілої) душі кого, що; цілою істотою ненавидіти кого, що; усіма фібрами душі ненавидіти кого, що. | *В тайниках души* – у тайниках душі; у таємних (потаємних) закутках душі. | *В чужую душу*

не влезешь – в чужу душу не влізеш (не заглянеш). *Пр.* | *Выкладывать, выложить [всю свою] душу кому (разг.)* – відкривати, відкрити кому, перед ким душу (серце); розгортати, розгорнути душу (серце) перед ким. | *Выматывать, вымотать, вытянуть всю душу кому, у кого (разг.)* – висотувати, висотати (вимотувати, вимотати) душу з кого; вимучувати, вимучити душу кому. | *Вынуть душу кому (разг.)* – вийняти (витягти) душу (серце) з кого. | *Говорить, поговорить по душе, по душам* – говорити, поговорити (побалакати) щиро-відверто (щиро, по щирості, відверто). | *Для души* – для душі; для своєї втіхи (для свого вдоволення); собі на втіху (на вдоволення). | *До глубины души (книжн.)* – до глибини душі; [аж] до дна душі; до живого (до самого) серця. | *Душа в пятки ушла у кого (разг. шутл.)* – душа у п'яти втекла (сховалася) в кого; аж душа в п'яти забігла кому; душа вже кому в п'ятах; на душі похололо; злякався, аж у п'яти закололо; злякався, аж сорочка полотном стала; злякався, аж у серці (у животі) похолонуло; з переляку аж очкур луснув. | *Душа горит в ком (разг.)* – душа горить чия; горить бажанням (пристрастю, жагою) хто. | *Душа меру знает (разг.)* – душа міру знає; усе робити в міру; душа на мірі стає. | *Душа нараспашку у кого (разг.)* – відверта (щира) людина (натура); щира (відверта) душа в кого; *(образн.)* серце на долоні в кого. | *Душа не лежит к этому (разг.)* – душа (серце) не лежить до цього; не пристає серце на це. | *Душа не на месте у кого (разг.)* – душа не на місці в кого; непокоїться хто. | *Душа не принимает чего (разг.)* – душа не приймає чого; з душі верне що. | *Душа разрывается* – серце розривається (крається); серце рветься з болю. | *Душа согрешила, а спина виновата* – душа грішить, а тіло покутує. *Пр.* | *Душа-человек* – добросерда (добродушна) людина; добра душа (добре серце). | *Душу открывать, открыть* – душу (серце) розгортати, розгорнути перед ким; відкривати, відкрити кому, перед ким душу, серце. | *Еле-еле душа в теле (разг.)* – тільки душа в тілі; Тільки живий та теплий. *Пр.* Живе як без лою каганець. *Пр.* Не живе, тільки дні тре. *Пр.* На тонку пряде. *Пр.* Доходилися ніжки, доробилися ручки. *Пр.* Як з хреста знятий. *Пр.* Як з того світа встав. *Пр.* | *Жить душа в душу (разг.)* – жити як одна душа (як один дух); [мов] одним духом жити; жити у добрій з(ла)годі. | *За милую душу (разг.)* – залюбки; з дорогою душею. | *Из глубины души (книжн.)* – з глибини душі; [аж] із дна (з самого дна, з самого споду) душі. | *Как бог на душу положит* – як заманеться кому; як прийдеться; як до душі припаде кому. | *Кривить, покривить душой (разг.)* – кривити, покривити душею; криводушити, скриводушити; не по правді робити, зробити; *(образн.)* розминатися, розминутися з правдою; збочувати, збочити від правди; *(давн.)* узяти гріха на душу. | *Лежит на душе (разг.)* – лежить на серці (на душі). | *Лезть, влезть в душу кому (разг.)* – лізти, залазити, залізти (улазити, улізти) в душу кому; заглядати в душу кому. | *Наболевшая душа* – наболіла (зболіла) душа; наболіле (зболіле) серце. | *На душе кошки скребут* – на душі (на серці) скребе [як кішка лапою]. | *На душе мутит у кого; с души воротит, тянет* – з душі верне кому; вадить (нудить) кого; млосно кому. | *Не иметь ничего за душой (разг.)* – не мати нічого (нічогісіньки) за плечима (за душею, при душі). | *Не по душе* – не до душі (не до серця); не до вподоби (не до сподоби); недогода. [Недогода нашій бабі ні на печі, ні на лаві. *Пр.*] | *Не по душе мне это (разг.)* – не до душі (не до вподоби, не до сподоби, не до серця) мені це. | *Не чаять души в ком* – душі не чути за ким, у кому; дух ронити за ким, коло кого; упадати всією душею коло кого; палко любити кого; захоплюватися ким. | *Ни души (разг.)* – (а)ні [живої] душі; (а)ні [живої] душечки; (а)ні [живого] духа; *(розм.)* ні хуху ні духу; нікогісінько. | *Ни души не видно* – (а)ні душі ((а)ні душечки) не видко (не видно); (а)ні лялечки не видно (не видко); нікогісінько не видно (не видко). | *Ни душой, ни телом не виноват* – і душею, й тілом невинний; *(іноді)* і на нігтик невинний; і на макове зерня(тко) невинний. | *Отвести душу чем, с кем (разг.)* – розважити душу чим; спочити душею на чому; *(поет.)* душу відволожити чим; відвести душу з ким. | *От [всей] души (разг.)* – від (з) [щирого] серця; від (з) [усієї] душі. | *Отдать Богу душу (устар.)* – віддати Богові душу; ступити в Божу путь; зажити смерті; *(давн.)* до свого берега причалити; *(поет.)* не топтати [вже] рясту; *(зниж.)* відкинути ноги; дутеля з'їсти; *(жарт.)* піти до Бога вівці пасти; пішла душа наввиринки. | *От души сказать* – з (від) душі сказати (вимовити). | *Отлегло от души кому (разг.)* – відлягло (відійшло) від серця (від душі) кому. | *Отпусти душу на покаяние (разг. устар.)* – пусти з душею; пусти мене на спокій; даруй мені життя; дай моїй душі спокій. | *Погубить душу* – згубити (загубити, погубити, запагубити, занапастити, затратити) душу; наложити душею. | *Приходиться, прийтись по душе* – припадати, припасти до душі (до серця, до вподоби, до сподоби); пристати (прийтися) до душі. | *Рад душой* – щиро радію (радий); з (від) серця (від душі) радий. | *Рада бы душа в рай, да грехи не пускают* – рада б душа в рай (до раю), та гріхи не пускають. *Пр.* Рада б Ганна за Степана, так Степан не бере. *Пр.* | *С душой играть, говорить* – з почуттям грати, говорити. | *С душой работать* – щиро (щирим

серцем) робити (працювати). | *Сколько душе угодно* – скільки душа (душечка) забажає; досхочу; донесхочу. | *Стоять, торчать над душой чьей (разг.)* – стояти над душею чиєю, у кого, кому; нависати; напосідати(-ся) на кого; просвітку не давати кому; просвітлої години нема кому, кого. [Став мені над душею як кат. *Пр.* А тут ще й Ліля нависає з дітьми, тягнуть кудись іти з ними. Українка.] | *У него ничего нет за душой (разг.)* – у нього нічого (нічогісінько) нема за плечима (за душею, при душі); він пуста (порожня) людина. | *Хоть мошна пуста, да душа чиста* – хоч чоловік убогий, та слово чисте. *Пр.* | *Хоть шуба овечья, да душа человечья* – хоч овечий кожух, зате щиролюдський дух. *Пр.* | *Чего душе угодно* – чого душа забажає (захоче). | *Человек без души* – людина без серця (без душі, без почуття); *(образн.)* камінь, а не людина. | *Человек большой души* – людина великої душі (великого серця). | *Чужая душа — тёмный лес; чужая душа — потёмки* – чужа душа (голова) — темний ліс. *Пр.* В чужій душі — мов серед ночі. *Пр.* Нікому на чолі не написано, хто він. *Пр.*

Душевный | *Душевный человек* – щира (сердечна, щиросерда) людина; душа щира.

Душок | *Дело с душком (перен. разг.)* – діло неладне (нечисте, брудне); справа неладна (нечиста, брудна); від справи [чимось] тхне. | *Мясо, сало… с душком* – м’ясо, сало… чути (тхне, *зниж.* смердить). | *Человек с душком (перен. разг.)* – людина *(іноді* про мужчину також чоловік) з душком (з норовом, з примхами); людина вередлива (примхлива); людина з мухами; у нього (у неї) муха в носі.

Дыбом | *Волосы встают, встали, становятся дыбом (перен. разг.)* – волосся стає, стало диба (дибом, дуба, дубом, стовбура, стовбуром); волосся догори (угору) лізе, полізло; волос (чуб) догори (угору) лізе, поліз; чуприна догори (угору) лізе, полізла; волосся дибиться, здибилося (їжиться, наїжилося, настовбурчується, настовбурчилося, *лок.* настовпужується, настовпужилося); волос (чуб) дибиться, здибився (їжиться, наїжилася, настовбурчується, настовбурчилася, *лок.* настовпужується, настовпужився); чуприна дибиться, здибилася (їжиться, наїжилася, настовбурчується, настовбурчилася, *лок.* настовпужується, настовпужилася); волосся стає, стало (іде, пішло) вгору (догори); волос (чуб) стає, став (іде, пішов) вгору (догори); чуприна стає, стала (іде, пішла) вгору (догори); волосся стає, стало на голові; волосся їжаком стає, стало. | *Всё в доме дыбом стало (перен. разг.)* – у домі (у хаті) все догори дном (горідна, догори ногами, сподом, сторч, сторчма, перевертом, переверть, шкереберть).

Дыбы | *Встать на дыбы (перен. разг.)* – диба (дибки, дуба, сторчака, гопки, руба, горою) стати.

Дым | *Дым клубами, дым клубится* – дим кужелем (кужелить, кужелиться); дим клубами (клубочеться); дим кублиться; дим звоями. | *Дым коромыслом, дым столбом (перен. разг.)* – гармидер; буча; веремія; шарварок; *(лок.)* бурло. | *Загулял (закрутил) так, что дым коромыслом (разг.)* – загуляв (запив, закубрячив), як закуріло. | *Нет дыма без огня; дыма без огня не бывает* – диму без вогню не буває. *Пр.* Де не горить, там ся не курить. *Пр.* Де верба, там і вода. *Пр.* Де вода, там і верба. *Пр.* | *Обратиться в дым* – [Димом] здиміти. | *Рассеяться как дым* – як здиміти; розвіятися (як дим).

Дыра | *Жить в медвежьей дыре* – жити в глухому закутку (у норі). | *Заткнуть дыру (перен. разг.)* – заткнути (залатати) дірку (діру); поповнити нестачу; заповнити прогалину. | *Костюм — дыра на дыре* – костюм (одяг) — самі дірки (діри); дірка на дірці (діра на дірі); *(образн.)* куди обернеш, то все дірка зверху. | *Ходить в дырах* – ходити у дранті (у лахмітті, у рам’ї); дрантям (руб’ям) трясти (трусити); дірами (дірками, голим тілом) світити.

Дырявый | *Дырявая голова* – голова як решето; дірява (непам’ятуща) голова.

Дыхание | *До последнего дыхания* – до останнього подиху; до [самої] смерті; довіку (до скону, до загину). | *Затаить дыхание* – затаїти духа; затамувати подих. | *Захватило, сперло дыхание* – сперло (заперло) дух (духа); дух забило (захопило, перехопило, затамувало); дух забився (зайнявся). | *Переводить дыхание* – зводити дух; (стомившись) віддихувати (відсапувати).

Дышаться | *Легко дышется, легко дышалось* – легко дихати, легко було дихати.

Дышать | *Дышать на ладан (разг.)* – на тонку прясти; три чисниці до смерті; на ладан дихати; душа на плечі (на рамені); на смертній постелі; на божій дорозі. | *Дышать неприязнью, злобой* – важким (лихим) духом (пеклом) дихати на кого. | *Дышать полной грудью* – дихати на повні (на всі) груди. | *Еле, едва дышать (прям. и перен.)* – дух ледве зводити; ледве дихати; *(перен.)* ледь тлінна душа в тілі. | *От его (от её) лица так и дышет счастьем* – від його (від її) обличчя (лиця) так і пашить щастям; його (її) обличчя (лице) щастям сяє.

Дюжина | *Не той дюжины* – не з таких (не з таківських); не такої (іншої) вдачі; *(іноді)* не з

того кутка. | *Чортова дюжина (разг.)* – чортове число.

Дюжинный | *Дюжинный человек* – звичайна (пересічна, рядова, абияка) людина. | *Он не из дюжинных (разг.)* – він незвичайний (неабиякий); він неабищо.

Дьявол | *Какого дьявола; для какого дьявола; за каким дьяволом; на кой дьявол (вульг.)* – якого дідька (гаспида, чорта); на якого дідька (гаспида, чорта). | *К дьяволу!* – к чорту!; к лихій годині!; до гаспида! | *Что за дьявол! (вульг.)* – що за дідько (що за чорт!); що за мара!

Египетский | *Египетская казнь (разг.)* – єгипетська кара (мука); тортури (мордування). | *Египетский труд, работа (разг.)* – єгипетська праця (робота); виснажлива (каторжна) праця (робота); канальська робота; робота на ворога. | *Тьма египетская (разг.)* – єгипетська тьма (темінь); темно як у розі (як у льоху, як у мішку).

Егозить | *Егозить перед кем (перен. разг.)* – запобігати перед ким; підлещуватися до кого; лизати кому п'яти.

Его | *А ну его!* – та ну його!; та цур його!; та цур йому, пек [йому]!

Еда | *Достаточно еды, сытно* – доволі (досить) їди (їжі); доїжно. [Чи доїжно, чи доліжно тобі? Номис.] | *Отсутствие еды* – нема(є) їди (їжі); без'їжжя. [Одно безпиття, друге без'їжжя. *Сл. Гр.*] | *Постоянный позыв к еде («едун»)* – йому завжди хочеться їсти; *(розм.)* їстовець; ненасит (ненажир).

Едва | *Едва-едва* – ледве-ледве (ледь-ледь); тільки-тільки; тіль-тіль що; тільки що; *(лок.)* лельом-полельом (лелю-полелю). | *Едва-едва (с трудом)* – ледве-ледве; ледве-не-ледве; силу-всилу; насилу-силу; на превелику силу; через силу; від сили. | *Едва… как* – скоро (тільки)… аж (як). | *Едва ли (ль)* – ледве [чи]; навряд [чи]; навряд щоб; трохи лиш *(розм.* троха лишень); троха чи; заледве; навдак(у) (навдаку чи). | *Едва ли не* – ледве не; мало не; [ледве] чи не; трохи чи не; мабуть, чи не. | *Едва лишь; едва только* – ледве-но; тільки-но; тільки що; скоро (скоро-но). | *Едва не; едва-едва не* – ледве не; мало не; трохи [що] не; замалим не; як не; ледве-ледве не; мало-мало не; трохи-трохи не.

Единение | *В единении сила* – у єднанні (у єдності) сила.

Едино | *Всё едино (разг.)* – все одно; байдуже; однаково; про мене.

Единственный | *Единственный в своём роде* – свого роду єдиний; єдиний серед (з-між, з-поміж) свого роду. | *Единственный раз* – єдиний (один) раз; тільки (лише) [один] раз; один тільки раз.

Единый | *Все до единого, до едина (разг.)* – усі до одного; геть усі; геть-то всі; (геть-)чисто всі. | *Единый раз – (те саме, що) Единственный раз. Див. единственный.* | *Единым духом, махом* – духом (душком); одним духом; за один дух; миттю; умах; одним махом; з [одного] маху; за один мах. | *Не обмолвился ни единым словом* – не прохопився й словом; не мовив і слова (і словечка). | *Ни единой души* – (а)ні [живої] душі (душечки); (а)ні [живого] духа; ні хуху ні духу; (а)ні лялечки; (а)нікогісінько. | *Подходить с единой меркой* – підходити (заходити, підступати) з єдиною міркою; прикладати до всього одну (ту саму) мірку; міряти все на один копил (на одну мірку).

Едун | *Едун напал* – ненажир (ненасит) напав; їстівець у кого.

Ежовый | *Держать его в ежовых рукавицах (перен. разг.)* – у шорах (у лабетах, у лещатах) тримати (держати) кого; у тісних (у цупких) руках тримати кого; до рук прибрати кого; держати кого в залізних кліщах.

Ездить | *Ездить верхом* – їздити верхи (*про багатьох* ще верхами); їздити конем (*про багатьох* кіньми); *(арх.)* їздити кінно. | *Ездить [верхом] на ком (разг.)* – їздити [верхи] на комусь; водити за чуба (за чуприну) кого. | *Кто прямо ездит, дома не ночует* – хто простує (навпростець іде), той дома не ночує. *Пр.* Хто простує, той у дорозі ночує. *Пр.* Як підеш навпростець, то дома не ночуватимеш. *Пр.* Пішов батько навпростець — не скоро вернеться. *Пр.* Хто ходить на манівці, той падає в рівці. *Пр.*

Ездок | *Туда я больше не ездок* – туди я вже більше не поїду, не піду; там уже мене не побачиш; я туди дорогу (стежку) переорав (перекопав); *(іноді)* туди я більше не їздець.

Эзоповский | *Эзоповский (эзопов) язык* – езопова *(рідше* езопівська) мова.

Ей-богу | *Ей-богу; ей-ей; ей же ей* – їй-бо(гу); їй же богу; бігме; далебі; присяй-бо(гу); їй-право; справді ж [бо]; далебі, що так; справді так.

Екать | *Сердце ёкает (разг.)* – серце тьохка(є) (йойкає).

Экзамен | *Держать, выдержать экзамен* – складати, скласти іспит (екзамен). | *Провалиться на экзамене* – провалитися (завалитися, зрізатися) на іспиті (на екзамені). | *Экзамен по украинскому языку, по истории, по физике…* – іспит (екзамен) з української мови, з історії, з фізики…

Экий | *Эка важность! (разг.)* – [От, ото] як важно (яка важниця)!

Екнуть | *У меня сердце так и ёкнуло (разг.)* – у мене (мені) серце так і тьохнуло (йойкнуло).
Елейный | *Елейная душа* – єлейна душа; прикидлива (масткослова, облудна, лукава) людина. | *Елейный тон, елейная речь* – масний (солоденький, улесливий) тон, єлейна (єлейкувата) мова.
Еле | *Еле-еле – Див. едва-едва.* | *Еле-еле душа в теле* – тільки душа в тілі. *Пр.* Тільки живий та теплий. *Пр.* Живе як без лою каганець. *Пр.* Тільки дні тре. *Пр.* На тонку пряде. *Пр.* Доходилися ніжки, доробилися ручки. *Пр.* Як з хреста знятий. *Пр.* Як з того світа встав. *Пр.* День біжить, а три дні лежить. *Пр.* На ладан дише. *Пр.*
Еловый | *Еловая голова (разг. фам.)* – дурна (капустяна) голова; капустяний качан; бараняча голова; дурна (пуста) макітра; голова неначе клоччям (пір'ям) набита (начинена); не має розуму за курку.
Емеля | *Мели, Емеля, твоя неделя* – мели, Іване, доки вітру стане. *Пр.* Плети, плети, я чув таких, як ти. *Пр.* Говорив Мирон рябої кобили сон. *Пр.* Лепечи що хоч, аби губа не гуляла. *Пр.* Говорить, що слина до губи принесе. *Пр.*
Энциклопедия | *Живая (ходячая) энциклопедия (шутл.)* – жива (ходяча) енциклопедія.
Ересь | *Городить, нести ересь* – провадити (нести) не знать що (казна-що); городити (верзти, правити) нісенітницю (нісенітниці, дурницю, дурниці); рябої кобили (шарої кішки) сон розказувати; *(іноді)* ліпити харки-макогоники; *(лок.)* ханьки мняти.
Ерунда | *Говорить ерунду* – нісенітницю (нісенітниці) верзти (плести, правити); плести (верзти, правити) абищо (казна-що, дурниці, бредню); городити таке — ні літо, ні зима; як скаже, то ні пришити, ні прилатати; галамагати. *Див. іще вздор.*
Ершистый | *Ершистый парень (перен. разг.)* – упертий (завзятий, затятий, запеклий) хлопець; задирливий (задиркуватий) хлопець; задерика; перекірливий (сперечливий, тугий) хлопець; *(лок. згруб.)* упертюх.
Ерш | *Клевать ершей (разг.)* – ловити окунів; куняти.
Если | *Если бы да кабы да во рту росли бобы — был бы не рот, а огород* – ех, якби та якби та виросли на голові гриби, то був би город. *Пр.* | *Если гора не идёт к Магомету, Магомет идёт к горе* – не прийшла гора до Магомета, то прийшов Магомет до гори. *Пр.* Не ясла до коней ходять, а коні до ясел. *Пр.* Як захоче коза сіна, то до воза прийде. *Пр.* | *Если уж так* – якщо вже так; коли [вже] на те пішло.
Естественный | *Естественное дело, естественная вещь (разг.)* – природна (звичайна) річ; звичайне діло; світова річ (річ світова); природно (звичайно, звісно). | *Естественным образом (разг.)* – звичайно; натурально (природно); *(іноді)* звичайним ладом (робом, чином). | *Самым естественным образом (разг.)* – (як)найзвичайніше; (як)найприродніше ((як)найнатуральніше); звичайнісінько.
Естся | *Не естся* – не їсться; їжа в рот не йде. [Їда мені в рот не йде — встидно мені… Кобилянська.]
Есть | *Есть борщ* – їсти борщ; *(розм.)* борщувати. [Будем борщувати, коли дали борщу. *Сл. Гр.*] | *Есть глазами кого, что-либо (шутл.)* – їсти очима кого, що; *(образн.)* пасти очима (оком) кого, що. | *Есть досыта* – їсти досхочу (досита, до ситості). | *Есть кого* – їсти кого; уїдатися на кого. | *Есть поедом кого (разг.)* – їдцем (їдьма, їдом, поїдом) їсти кого; жерцем жерти (пожирати) кого; *(іноді)* не давати просвітку кому. | *Ешь больше, а говори меньше* – більше їж, а менше говори. *Пр.* | *Ешь пирог с грибами, да держи язык за зубами* – їж борщ з грибами, держи язик за зубами. *Пр.* | *Кто не работает, тот не ест* – хто не працює, той не їсть. *Пр.* | *Ничего не ел и не пил* – нічого не їв і не пив; і ріски в роті не було; і ріски в рот не брав; і крихти в устах не було. | *Сильно есть хочется* – дуже їсти хочеться; *(образн.)* їсти — аж шкура болить; їсти — аж живіт до спини тягне (аж шкура труситься, аж за печінки тягне); з'їв би й вола (і дідька). | *Хлеб-соль ешь, а правду режь* – хліб їж, а правду ріж. *Пр.* Хліб-сіль їж, а правду ріж. *Пр.* Їж хліб із сіллю та з водою, живи правдою святою. *Пр.* На рідного батька правду кажи. *Пр.* Щирая правда всюди куток (з)найде. *Пр.* Правда кривду переважить. *Пр.* Що правда, то не гріх. *Пр.* | *Вот то-то и есть, что…* – отож-то (-бо) й є, що…; тож-бо й є, що…; то-то-бо й є, що…; отож-то й воно, що…; тим-то й ба (тим-бо й ба), що… | *Всё как есть* – геть усе; чисто все; геть-чисто все. | *Всех как есть* – геть усіх; чисто всіх; геть-чисто всіх. | *Всё что ни есть (разг.)* – геть(-то) усе; чисто все; все чисто; геть-чисто все. | *Говори как єсть* – кажи як є (усе по правді, наголо). | *Есть, да не про вашу честь* – єсть, та не про вашу честь. *Пр.* Не для пса ковбаса, не для Кузьми гроші. *Пр.* Не для Гриця паляниця. *Пр.* Є сало, та не для кота. *Пр.* Не для пса ковбаса, не для кицьки сало. *Пр.* | *Есть такое дело! (разг.)* – гаразд!; хай буде так! | *Есть тот грех (разг.)* – було таке; нема де (ніде) правди діти. | *Как есть вовремя (разг.)* – саме вчас (у свій час); саме впору; саме свого часу. | *Как есть кто, что* – чисто, чистий (-та) [тобі] хто,

що; зовсім (цілком) як хто, що. | *Как есть ничего не вижу, ие слышу, не понимаю… (разг.)* – нічогісінько не бачу, не чую, не розумію; отакечки нічого (нічогісінько) не бачу, не чую, не розумію…; геть [нічого] не бачу, не чую, не розумію… | *Какой, какая ни есть (разг.)* – хоч який, хоч яка (хоч який би, хоч яка б) був, була; будь-який, будь-яка; абиякий, абияка; який, яка припаде (трапиться). | *Кто ни есть; кто ни на есть (разг.)* – хоч хто; хоч хто був би; будь-хто; абихто; дарма хто; хто припаде (хто трапиться). | *На всё есть время* – на все є час; усьому час. | *Один, одна как есть* – одним один (один одним), одною одна (одна одною, *іноді* одним одна); (сам-)самісінький. | *Сколько ни на есть (разг.)* – хоч скільки є; хоч би скільки було, буде. | *Так и есть (разг.)* – так воно й є. | *У меня есть* – я маю; у мене є. | *Что есть силы, что есть духу бежать* – з усієї сили (що (є) сили), що (є) духу (чимдуж) бігти. | *Что ни есть; что ни на есть; самый что ни на есть обыкновенный (разг.)* – звичайнісінький собі (якнайзвичайніший, щонайзвичайніший).

Этаж | *Дом в несколько этажей* – будинок (дім) на кілька поверхів (кількаповерховий будинок).

Этап | *По этапу* – етапом (*рідше* по етапу).

Ехать | *Дальше ехать некуда (разг. фам.)* – доїхати до краю; далі йти нема куди (нікуди); уже далі не йти; гірше не може бути; оце вже й глухий кут. | *Едешь на день, а хлеба бери на неделю; едешь на неделю, хлеба бери на месяц* – їдеш на один день, а хліба бери на тиждень. *Пр.* Хоч їду в гостину, та беру хліба в торбину. *Пр.* | *Ехал к брату, а заехал к свату* – їхав до Хоми, а заїхав до куми. *Пр.* | *Ехать в гору* – їхати на (під) гору. | *Ехать верхом* – їхати (бігти) верхи (*про багатьох* іще верхами); бігти конем (*про багатьох* кіньми; арх. кінно). | *Ехать в Киев, Полтаву…* – їхати до Києва (у Київ), до Полтави (у Полтаву)… | *Ехать в направлении к…* – їхати у напрямі до…; прямувати (простувати) до… | *Ехать галопом* – їхати (бігти) учвал (чвалом, навскач, галопом, угалоп, упроскік); чвалувати. | *Ехать на автомобиле, по железной дороге, на пароходе…* – їхати автомобілем, залізницею, їхати (пливти) пароплавом… | *Ехать на долгих (устар.)* – їхати, не міняючи (не мінявши) коней; їхати тими самими кіньми. | *Ехать на перекладных (устар.)* – їхати, перепрягаючи [коней]; їхати на підставних конях. | *Ехать на своих двоих (шутл.)* – їхати (іти) своїми (батьківськими). | *Ехать (плыть) по морю* – пливти морем. | *Ехать под гору* – їхати з гори. | *Ехать поездом* – їхати поїздом. | *Ехать по проталинам* – їхати таловиною (протавками, талом); *(іноді)* [талом] талувати. | *Ехать порожняком* – упорожні (порожняком, порожнем) їхати; *(образн.)* торохтія везти. | *Ехать рысцой* – їхати тюпцем (тюпки); тюпати (трюхати, трюхикати). | *Ехать цугом* – упростях (цугом, *разг.* шилом) їхати; їхати витягом. | *Ехать шагом* – їхати ступою (ходою); їхати тихо. | *Ехать шажком* – їхати тихою ступою (ходою). | *Не я еду, нужда едет* – не я скачу, біда скаче. *Пр.* | *Тише едешь — дальше будешь (устар.)* – помалу (поволі) їдь, далі заїдеш. *Пр.* Тихше їдь, дальше станеш. *Пр.* Іди помаленьку, доженеш і стареньку. *Пр.* | *Улита едет, когда-то будет* – поки хвалько нахвалиться, будько набудеться. *Пр.* Поки (доки, заким) сонце зійде, роса очі виїсть. *Пр.* Поки найде, то й сонце зайде. *Пр.* Поки бабуся спече книші, у дідуся не буде душі. *Пр.* Надіявся дід на обід, та без вечері ліг спати. *Пр.* Поки багатий стухне, то убогий опухне. *Пр.* Поки гладкий схудне, то худий здохне. *Пр.* Чекай, собачко, здохне конячка — матимеш м’ясо. *Пр.* Його по смерть добре посилати, то нажитися можна. *Пр.*

Ехидство | *С ехидством* – єхидкувато.

Эхо | *Отдаваться эхом* – лунати; битися (відбиватися) луною; відлунювати. | *Эхо пошло по лесу…* – пішла луна гаєм (лісом…).

Еще | *А ещё… (разг. фам.)* – а ще… | *Вот ещё!* – ото ще!; оце!; ото!; ат (ет)!; ще чого!; авжеж! | *Вот ещё выдумал! (разг.)* – оце (ото) вигадав!; от іще вигадав! | *Всё ещё* – усе ще; і досі. | *Ещё бы (разг.)* – ще б пак; тож пак; отож пак; аякже. | *Нет ещё* – поки що (доки що) нема(є); нема(є) ще. | *Это ещё ничего (разг.)* – це ще нічого; це ще дарма; це ще дурниця; це ще півбіди лиха.

Жабры | *Взять за жабры кого (разг. вульг.)* – узяти (ухопити, схопити) за горло (за горлянку) кого; ухопити (схопити) за карк кого; узяти (ухопити) за петельки кого; узяти за зябра кого.

Жадный | *Жадный к деньгам, до денег* – жадібний (жадний, жадливий) на гроші; ласий до грошей (на гроші); невситимий на гроші. | *Слушать с жадным вниманием* – слухати напружено (з напругою, з напруженою увагою, *застар.* із згагою). | *Смотреть жадными глазами* – дивитися пожадливими (жадібними, жадними, жадливими) очима (пожадливим, жадібним, жадним, жадливим оком); дивитися неситими (захланними) очима (неситим, захланним оком).

Жаждать | *Жаждать чего (славы, знаний)* – прагнути (жадати) чого (слави, знання); бути

жадібним на що (на справу, на знання).

Жажда | *Жажда жизни* – жадоба життя; спрага до життя. | *Жажда знания, знаний* – жадоба до знання; жадоба знань. | *Жажда славы* – жадоба (жадання, жага, прагнення) слави. | *Истомлённый жаждой* – спрагою (згагою) знеможений; спраглий. | *Томиться жаждой* – на спрагу (на згагу) знемагати; згагою томитися. | *Утолить жажду* – угамувати (заспокоїти, наситити) спрагу (згагу, жадобу); заспокоїти смагу.

Жаждущий | *Алчущие и жаждущие (библ.)* – прагнучі і жадні (жадаючі).

Жалеть | *Есть о чём жалеть! (разг.)* – було б за чим жалкувати (жаліти)!; мав би чого жалувати!; *(розм. жарт.)* жалю по киселю! | *Жалеть здоровье* – жаліти (шанувати, шкодувати) здоров'я. | *Жалеть о ком* – жалкувати (шкодувати) за ким. | *Жалею о чём, чего (о потерянном времени, потерянного времени)* – шкода (жаль) чого (згаяного часу); жалкую (шкодую) за чим (за втраченим, згаяним часом). | *Не жалей алтына: отдашь полтину* – не жалій (не шкодуй) ухналя, бо підкову загубиш. *Пр.* Лінивий двічі ходить, скупий двічі платить. *Пр.* | *Не жалеть сил* – не жаліти (не шкодувати, не жалкувати) сил(и). | *Не жалея* – не жалкуючи (не жалкувавши, не жаліючи, не жалівши); *(іноді)* без жалю; без ощадку.

Жалкий | *Влачить жалкое существование* – [Ледве] животіти; волочити (тягти) мізерне життя (животіння); нидіти (скніти, гибіти); поневірятися; *(образн.)* дні терти. | *Жалкие слова (в утешение)* – жалісні (жалібні, жалісливі, сердечні, зворушливі) слова. | *Жалкий трус* – нікчемний (жалюгідний) боягуз (страхополох, страхопуд). | *Играть жалкую роль* – грати жалюгідну (нікчемну) роль; мати дуже мізерну (нікчемну) вагу; дуже мало важити.

Жалко | *Жалко до слез* – жаль (жалко) до плачу (до сліз); жаль — аж плач бере. | *Жалко на него смотреть* – жаль бере, як подивишся на нього. | *Мне его очень жаль* – мені дуже його шкода (жаль, жалко).

Жалоба | *Достигнуть жалобой чего* – [Судом] випозивати (вискаржити) що.

Жаловаться | *Жаловаться на боль* – жалітися на біль; кородитися. [Як прийшла косовиця, то й жінка кородиться. Номис. Та нуте лиш перестаньте кородиться; випийте кубочок меду, то горло і прочиститься. Котляревський.] | *Жаловаться на судьбу* – нарікати (скаржитися, жалітися) на [свою] долю; бідкатися.

Жаловать | *Давно к нам не жалует* – давно до нас не ходить (не заходить); давно нас не відвідує; давно у нас не бував. | *Жаловать в гости (образн.)* – відвідувати (навідувати) кого; бувати в кого; ходити (заходити, іноді заходжати) до кого. | *Жаловать чем (устар.)* – дарувати (обдаровувати) кого чим; [ласкаво] дарувати кому що; шанувати кого чим; наділяти кому що. | *Он его не жалует* – він його не полюбляє; він до нього не прихильний. | *Прошу любить и жаловать (шутл.)* – просимо (прохаємо) любити й жалувати (шанувати).

Жалость | *Возбудить жалость в ком* – викликати (збудити) жаль у кому. | *Из жалости к кому* – з жалю (з жалощів) до кого; жаліючи (шкодуючи) кого. | *Какая жалость! (разг.)* – яка шкода!; який жаль!; як жаль (жалко)! | *Меня охватывает, охватила жалость к кому; я проникся жалостью к кому; я почувствовал жалость к кому* – жаль мене бере, узяв (проняв) до кого; пориває мене жаль до кого; чую (почуваю) жаль до кого.

Жаль | *Мне становится, стало его жаль* – мені стає, стало (зробилося) його шкода (жаль, жалко); жаль мене бере, узяв (пориває) за нього. | *Очень, в высшей степени жаль* – дуже шкода (велика шкода); луже жалко (жаль); живий жаль бере.

Жареный | *Пахнет жареным (разг.)* – пахне (смердить) смаженим (смаленим); чути смалятину.

Жариться | *Жариться на солнце* – пектися (смалитися, жаритися) на сонці.

Жарить | *Жарить в карты (разг.)* – різати, -ся (тнути, смалити) в карти. | *Жарить во все лопатки (вульг.)* – бігти (чухрати, гнати, чесати, чкурити) на всі заставки (чимдуж, з усієї сили). | *Жарить на велосипеде (вульг.)* – гнати (котити, катати, *вульг.* махати, драти, чесати) велосипедом. | *Жарить на гармошке (вульг.)* – шкварити (чесати, тнути) на гармонії; вигравати на гармонії. | *Жарь отсюда! (вульг.)* – катай (чухрай, махай) звідси!

Жарко | *Мне от этого ни холодно ни жарко (разг. фам.)* – це мені байдуже; це мені і не свербить, і не болить; мені від цього не холодно й не жарко. | *Небу жарко станет (будет) (разг. фам.)* – аж небу гаряче стане; аж небо зажевріє (займеться). | *Пока не жарко* – поки (доки) не жарко; *(розм.)* захолодки.

Жар | *Бросает в жар и холод кого* – поймає (понімає) кого вогнем і морозом (холодом); палить і морозить кого. | *Бросать, бросить в жар кого (безл.)* – брати, узяти (понімати, пойняти) жаром (палом, вогнем) кого; обсипати, обсипати (усипати, усипати) жаром (вогнем) кого; кидати, кинути (укидати, укинути) в жар кого. | *Быть, лежать в жару* –

горіти; лежати у гарячці (на гарячку, в жару). | *В жару битвы, работы* – у розпалі бою, праці (роботи); у гарячий час бою, роботи; під гарячий бій; під гарячу роботу. | *В жару спора* – у розпалі (у палу) суперечки (спірки). | *В самый жар* – у (під) саму спеку (пекоту, жару, жароту); у самий пал. | *Жар свалил* – жара (жарота, спека, спекота) спала. | *Задать жару (разг.)* – завдати гарту (бобу, чосу); дати затірки (перцю з маком). | *Как жар, гореть* – горіти, як жар; жаріти (жахтіти). [Купа жару, то аж жахтить, червоніє. Барвінок.] | *Поддать жару кому (разг.)* – піддати (додати) духу (охоти) кому; підохотити (заохотити) кого; піддати жару (вогню) кому. | *С жаром говорить, делать что* – з запалом (запально, палко) говорити (казати), робити що. | *Чужими руками жар загребать (перен. разг.)* – чужими руками жар загрібати (вигрібати, вигортати, брати); чужими пирогами батька поминати. *Пр.*

Жатва | *Во время жатвы* – жнивами; у (під) жнива; під час жнив; за жнив. | *Время перед жатвой* – переджитнів'я; *(давн.)* переднівок.

Жвачка | *Жевать (пережёвывать) жвачку (перен. презр. ирон.)* – кувати (пережовувати) жуйку; те саме (одно) товкти.

Жгучий | *Жгучая боль* – пекучий (болючий) біль. | *Жгучая обида* – пекуча (тяжка) образа. | *Жгучие слёзы* – палючі (палкі, пекучі) сльози. | *Жгучий брюнет (шутл.)* – з чорним, як (гай)-ворон, волосом (чорний волос, аж вилискує(ться)); чорнолискучий брюнет; чорний (чорнявий), як жук. | *Жгучий вопрос (проблема)* – пекуче питання (пекуча проблема). | *Жгучий мороз* – пекучий (лютий, гострий, смалкий, жалкий) мороз.

Ждать | *Время не ждёт* – час не жде (не чекає); час тіснить. | *Всё приходит вовремя для того, кто умеет ждать* – хто жде, той діждеться. *Пр.* Чекай, аж час прийде. *Пр.* | *Дело не ждёт* – діло (справа, праця) не жде (не чекає); діло пильне (справа пильна, нагальна). | *Ждал не дождался (разг.)* – ждав не діждався; чекав не дочекався; ждав, ждав та й годі сказав; *(жарт.)* ждав та й жданики (жданки) поїв (розгубив). | *Ждали, ждали, да и ждать перестали* – ждали, ждали, та й годі сказали. *Пр.* Ждали, ждали, та й жданки погубили. *Пр.* | *Ждать в очереди* – застоювати чергу; стояти в черзі. | *Ждать кого, чего* – ждати (чекати) кого, чого, на кого, на що; сподіватися кого, чого; *(іноді)* надіятися кого, чого. | *Ждать-пождать кого (разг.)* – чекати та й чекати кого, на кого; ждати та й ждати кого; ждати-чекати кого. | *Ждать удобного случая* – чекати [доброї (слушної)] нагоди; чекати (ждати) оказії. | *Ждать у моря погоды (разг.)* – виглядати над морем години (погоди); чекати (ждати) біля (коло) моря погоди; марно сподіватися (чекати, дожидати) чого. | *Жди, ждите (беды, неприятностей)* – начувайся, начувайтеся. | *Не без конца же нам здесь ждать* – не доки ж тут нам чекати (ждати). | *Не ждал, не гадал (разг.)* – і гадки, і думки не мав; і гадки не гадав; і в голові не покладав; і на (в) думці не було. | *Не заставил [себя] долго ждать* – не забарився (не загаявся). | *Семеро одного не ждут* – два (двоє) третього не ждуть (не чекають). *Пр.* Як двоє, то одного не ждуть (не чекають). *Пр.* | *Того и жди* – от-от (ось-ось); затого; тільки (лиш) не видно; тільки що не. [Сидить у хаті, а затого хата повалиться. *Сл. Гр.* Андрій не покидав надії, що ось-ось не видно як найдуть пани, усе полагодять і пустять фабрику. Коцюбинський.] | *Я не могу больше ждать* – я не можу більш (є) чекати (ждати); *(розм. жарт.)* не до ждан(и)ків мені.

Жевать | *Жевать вопрос (перен. разг. фам.)* – жувати (пережовувати) питання. Жевать жвачку. *Див. жвачка.*

Жезл | *Архиерейский жезл* – патериця. | *Волшебный жезл* – чарівна (чарівнича) паличка. | *Жезл правлення (перен. презр. устар.)* – урядове жезло; берло влади.

Желание | *Возыметь желание* – захотіти (забажати). | *Выражать, выразить, высказать желание* – висловлювати, висловити (виявляти, виявити) бажання; охотитися, заохотитися; *(іноді* про участь у чомусь) зголошуватися, зголоситися. | *Гореть, пылать желанием* – палко бажати (жадати, прагнути); палати (горіти) бажанням; жадати. | *Делать против чьего желания* – робити (чинити) проти чийого бажання (проти чиєї волі); іти на супереки з ким. | *Изъявлять, изъявить желание* – виявляти, виявити бажання (охоту, хіть); *(лок.)* охотитися, захочатися, захотітися. | *Исполнять, исполнить желание чьё* – уволяти, уволити волю (бажання) чиє; чинити, учинити чию волю (чиє бажання); виконувати, виконати чиє бажання (чию волю); здійснювати, здійснити (справджувати, справдити) бажання чиє. | *Освободиться от желания* – позбутися охоти (бажання); знеохотитися до чого. | *Помимо моего желания* – проти мого бажання; не зважаючи на моє бажання; *(іноді)* попри моє бажання. | *По моему (по вашему…) желанию* – на моє (на ваше…) бажання (жадання); з мого (з вашого…) бажання (жадання); на мій (на ваш…) вибір. | *По собственному, по своему желанию сделать что* – з власного бажання зробити що; з власної, з своєї волі ([своєю] волею, по своїй волі) зробити що; з своєї охоти ([своєю] охотою, самохіть, самохіттю) зробити що. | *По*

собственному желанию или по принуждению – чи по волі, чи по неволі; волею чи неволею; з бажання чи з принуки. | *При всём моём желании сделать что-либо* – хоч і як хотів би (бажав би) я зробити що; попри все моє бажання зробити що; з усім моїм бажанням зробити що. | *При желании* – якщо є охота (бажання); якщо (коли) маєш (маєте) бажання (охоту). | *Против желания* – проти (мимо) волі; неволею; через силу; проти бажання (всупереч бажанню); не хотячи (не хотівши). | *Сделать по чьему желанию* – зробити на чиє (*іноді* з чийого) бажання; учинити чию волю; уволити волю чию. | *Удовлетворить желание* – удовольнити (задовольнити) бажання; загодити бажанню чиєму.

Желать | *Желать добра кому* – добра бажати (зичити) кому; добра мислити кому. | *Желать доброго утра, спокойной ночи кому* – на добридень, на добраніч давати кому; доброго ранку, доброї ночі бажати кому. | *Желать зла кому* – злого кому бажати (зичити); лиха мислити кому. | *Желаю всего доброго* – бажаю (зичу) всього доброго; на все добре. | *Желаю всех благ* – бажаю (зичу) усього найкращого (усіх благ). | *Желаю здравствовать, здравия желаю* – доброго здоров'я зичу (бажаю) вам. | *Желаю тебе всех бед* – бодай (щоб) на тобі уся біда окошилася; щоб на тебе вся біда злізлася; бодай тобі ніколи добра не було. | *Желаю тебе смерти!* – щоб тебе положили на лаву!; бодай (щоб) тебе на марах винесли!; бодай (щоб) ти зозулі не почув! | *Оставляет желать лучшего [многого]* – не таке як слід (як треба); не таке, як мало б (має) бути; не відповідає всім вимогам; лишає багато бажати [кращого]; потребує багато кращого.

Железный | *Железная дорога* – залізниця *(давн. розм.* чавунка). | *Железная завеса, железный занавес (перен.)* – залізна завіса (заслона). | *Железный характер, железная воля* – залізна (незламна) вдача, воля. | *За [железной] решёткой* – за гратами. | *Человек железного здоровья* – людина залізного здоров'я; *(іноді розм.)* залізняк.

Железо | *Заковать в железо (книжн. устар.)* – закувати (закути, забити) [в кайдани]; узяти (забити) в заліза. | *Куй железо, пока горячо* – коваль клепле, доки тепле. *Пр.* Куй залізо, поки не згасло. *Пр.* Хапай, Петре, доки тепле. *Пр.* Хапай, дяче, поки гаряче. *Пр.* Коси, косо, доки роси. *Пр.* Тоді дівку віддавай, як люди трапляються. *Пр.* | *Жёлтая пресса (перен. пренебр.)* – жовта (продажна) преса. | *Жёлтый дом (разг.)* – божевільня; дім для божевільних (навіжених).

Желудок | *На тощий желудок, натощак* – натще (натщесерце).

Женатый | *Женатый на ком* – одружений с кем; *(розм. застар.)* держить кого. [Іван держить Степанову сестру. *Сл. Гр.*]

Жена | *Брать, взять себе в жёны кого* – брати, взяти собі за дружину (за жінку) кого; брати, взяти за себе кого; братися, побратися з ким; *(давн.)* пойняти [за себе] кого. | *Брошенная жена* – [Жінка, дружина] лишена (залишена); *(зневажл.)* лишанка (покидька, покидячка, покидище). | *Видима беда, коли у старого жена молода* – біда, коли в старого жінка молода. *Пр.* Молода жінка старому трутизна. *Пр.* Де муж старий, а жінка молода, там рідко згода. *Пр.* | *Где муж, там и жена* – куди чоловік, туди й жінка. *Пр.* Куди голка, туди й нитка. *Пр.* | *Добрая жена — веселье, а худая — злое зелье* – добра жінка мужеві своєму вінець, а зла — кінець. *Пр.* | *Железо уваришь, а злой жены не уговоришь* – ліпше залізо варити, ніж злу жінку вчити. *Пр.* Краще камінь довбати, ніж лиху жінку навчати. *Пр.* Діжі не перемісити, а жінки не перебити. *Пр.* Шафрану не перетреш, а жінки не переб'єш. *Пр.* | *Жена брата, дяди* – братова жінка (дружина); братова, дядькова жінка (дружина); дядина. | *Жена — не башмак: с ноги не сымешь* – жінка не черевик: із ноги не скинеш. *Пр.* | *Муж и жена — одна душа* – чоловік та жінка — одна спілка. *Пр.* | *Не тот счастлив, у кого много добра, а тот, у кого жена верна* – у того добра годинка, у кого вірна жінка. *Пр.* З лихою жінкою сварка та розлад, а з доброю і без грошей лад. *Пр.* | *От плохой жены состаришься, от хорошей помолодеешь* – від сердитої жінки постарієш, а від доброї помолодієш. *Пр.* | *У хорошей жены и плохой муж будет молодцом* – добра жінка й лихого чоловіка направить. *Пр.*

Женин | *Держаться за женин подол (лок.)* – держатися за жіночу спідницю (запаску, плахту); держатися жінки за спідницю (за запаску, за плахту); держатися (триматися) жіночої спідниці (запаски, плахти); *(іноді)* носити жінчину плахту.

Жениться | *Жениться на ком* – жениться (оженитися, дружитися, одружуватися, одружитися) з ким; братися (побратися, *давн.* пойнятися) з ким; брати (узяти) [за себе] кого; паруватися, спаруватися з ким; *(про багатьох)* поженитися (подружитися, поодружуватися, попаруватися) з ким. | *Жениться — не лапоть надеть* – заміж вийти — не дощову годину пересидіти (перестояти). *Пр.* Зашлюбитись — не дощик переждати (перечекати). *Пр.* | *Жениться по любви, по расчёту* – одружуватися (оженитися) з любові (з кохання), з інтересу. | *Не хочу учиться, а хочу жениться* – ще книжки в сумці, а вже

дівки (парубки) в думці. *Пр.* Як задумав женитися, то вже пізно вчитися. *Пр.*

Женить | *Без меня меня женили* – оженили (одружили) мене не спитавши. Не хоче курка на весілля, та несуть. *Пр.* Гнись, не гнись, а женись (а в голоблі становись). *Пр.* | *Женить на ком* – женити, оженити (дружити, одружувати, одружити, спаровувати, спарувати) з ким; *(про багатьох)* поженити (подружити, попарувати) з ким.

Жених | *Невеста без места, жених без ума* – молода — грошовита: вся в дірках свита. *Пр.* Молодий — тямуха: в голові макуха. *Пр.* Спарувались двоє: одне дурне, а друге нерозумне. *Пр.*

Женский | *Родство по женской линии* – жіноче коліно роду; споріднення по матері (по жіночій лінії). | *Это не женское дело* – це не жіноча річ; це не жіноче діло.

Жертва | *Отдать в жертву кому* – віддати як (за) жертву кому; дати (віддати) на поталу кому; попускати (попустити, кинути) на поталу кому. | *Пасть жертвой чего* – стати жертвою *(іноді* офірою) чого; упасти як жертва (жертвою) чого. | *Пойти на жертвы* – піти на жертви. | *Приносить, принести в жертву что (книжн.)* – приносити, принести (дати) в (на) жертву *(іноді* на офіру) що; пожертвувати *(іноді* офірувати) чим.

Жертвовать | *Жертвовать своей жизнью для отчизны* – жертвувати своїм життям заради батьківщини (вітчизни); життя своє віддати за батьківщину (за вітчизну); наложити (накласти) головою (душею, життям) за батьківщину (за вітчизну). | *Жертвовать собой* – віддавати себе на (в) жертву; жертвувати (офірувати) собою.

Жёсткий | *Жёсткая вода* – тверда вода. | *Жёсткая откровенность (перен.)* – гостра (сувора, груба) відвертість. | *Жёсткие меры (перен.)* – тверді (жорсткі) заходи. | *Жёсткий вагон* – твердий вагон. | *Жёсткий срок* – певний (точно визначений) термін (строк); жорсткий строк (термін). | *Жёсткое слово* – різке (жорстке, грубе) слово.

Жестко | *Жёстко спать* – твердо спати. | *Мяко стелет, да жёстко спать* – м'яко стеле, та твердо спати. *Пр.* Дивиться лисицею, а думає вовком. *Пр.* Добре говорить, а зле творить. *Пр.* У вічі як лис, а за очі як біс. *Пр.* Слова ласкаві, та думки лукаві. *Пр.* Тіло обіймає, а душу виймає. *Пр.*

Жестокий | *Жестокая боль* – пекучий (прикрий, лютий, тяжкий, нестерпний) біль. | *Жестокая необходимость* – пекуча (конечна, неминуча, прикра, крайня) потреба. | *Жестокая обида* – тяжка (прикра) образа. | *Жестокое наказание* – сурова (люта, жорстока, іноді нелюдська) кара. | *Жестокое разочарование* – тяжке (прикре) розчарування.

Жестоко | *Жестоко ошибаться* – тяжко (прикро) помилятися.

Жест | *Объясняться жестами* – на мигах говорити; порозумітися жестами (за допомогою жестів).

Жечь | *Жечь кого словами (перен. книжн.)* – пекти (ятрити) кого словами; запалювати (розпалювати, розбурхувати) кого словами. | *Жечь корабли, мосты* – палити кораблі, мости. | *Жечь фимиам перед кем (перен. книжн.)* – курити фіміам перед ким, кому; кадити [фіміам] кому; *(розм.)* мастити словами (речами) ласкавими кого; язиком мастити кого. | *Жжёт в груди, в сердце (разг.)* – пече в грудях, коло серця. | *Жжёт во рту* – пече в роті.

Же | *Все же* – проте; все [ж] таки. | *В том же письме он пишет* – у тім самім (у тому ж таки) листі він пише. | *Если же* – коли ж; як же; а якщо; як же що. | *Или же* – або ж; а чи. | *Как же быть?* – а як же [його] бути?; що ж [його] діяти?; що ж [його у світі] робити?; що ж [його] почати? | *Ну же, да ну же* – ну-бо, та ну-бо; *(про багатьох)* нумо ж (нум же). | *Один и тот же, одна и та же, одно и то же, одни и те же* – той самий, та сама, те саме, ті самі; той [же] таки, та [ж] таки, те [ж] таки, ті [ж] таки. | *Полно же, перестань* – годі-бо (ну-бо годі), перестань. | *Приходи после, теперь же мне некогда* – приходь опісля, а (бо) тепер мені ніколи. | *Разве же* – хіба ж; хіба пак. | *Так же, точно так же* – так само, так самісінько. | *Тот же* – той самий; той [же] таки. | *Тут же (о месте)* – тут [же] таки; тут таки ж; (про час) зараз же (зразу ж таки).

Жженый | *Жжёный плут (перен.)* – неприторенний (несосвітенний) шахрай (крутій, крутар, вертій, дурисвіт, махляр, ошуканець, шалапут).

Живее | *Делаться живее* – жвавішати; моторнішати.

Живьем | *Живьём бы съел кого* – живцем би з'їв кого; утопив би кого в ложці води. | *Живьём взять, захватить кого – (те саме, що) Захватить живым в плен кого. Див. живой.*

Живой | *Живая действительность (перен.)* – жива дійсність. | *Живая женщина, девушка* – жвава (моторна) молодиця (жінка), дівчина; моторуха. | *Живая изгородь* – живопліт *(іноді* обсада). | *Живая и мёртвая вода (в сказках)* – цілюща та мертвяща вода; вода

живляща і мертвляща. | *Живая улика* – живий (наочний) доказ. | *Жив-живёхонек (разг.)* – живий-живісінький. | *Жив-здоров; жив и здоров* – живий-здоровий; живий і здоровий. | *Жив, курилка (разг.)* – він ще живий; нічого йому не сталося. | *Живого места нет (не осталось на ком)* – геть побитий (зранений, порубаний, постріляний...). | *Живой живое и думает* – живий живе й гадає. | *Живой портрет кого (перен.)* – справжнісінький портрет чий, з кого; правдивий (достеменний) портрет чий, з кого. | *Живой ум* – бистрий розум. | *Живым манером (сделать что) (нар.)* – швидко (хутко, прудко, живо, притьмом) (зробити що). | *Задеть (забрать, затронуть) за живое кого (разг.)* – за живе взяти (забрати) кого; дойняти (вразити) до живого кого; допекти кому, кого; допекти до живого (до живого серця) кому, кого. | *Захватать живым в плен кого* – захопити (зайняти) живого (живцем) у полон (у неволю) кого. | *На живую нитку (разг.)* – нашвидку; на швидку руку (нашвидкуруч); похапцем; на живу нитку. | *На живую руку (делать что) (разг.)* – нашвидкуруч; на швидку руку (робити що). | *Нет в живых кого* – немає живого [серед живих] кого; нема й на світі кого. | *Ни жив, ни мёртв* – ні живий, ні мертвий. | *Ни [одной] живой души (разг.)* – (а)ні живої душі; (а)ні живого духа; (а)ні лялечки; ні душечки, ані лялечки. | *Оставлять, оставить в живых* – лишати, лишити (зоставляти, зоставити) живим; дарувати життя кому. | *Остаться в живых* – залишитися (зостатися) живим [серед живих]; вижити (*про багатьох* повиживати). | *Пока жив буду* – поки (й) житиму; поки мого віку. | *Принимать, принять живое участие в чём* – брати, узяти жваву (пильну) участь у чому. | *Сжечь живым* – спалити живцем (живого). | *С живого кожу драть (разг.)* – у живого шкуру драти; живого білувати.

Животик | *Надрывать, надорвать животики со смеху (разг.) – (те саме, що) Надрывать, надорвать живот (животы) со смеху. Див. живот.* | *Подводит, подвело животики – (те саме, що) Подводит, подвело живот. Див. живот.*

Животное | *Трёхлетнее животное* – третяк (трояк). [Місяць марець з трояка бика ріг збиває. Номис.]

Живот | *Биться не на живот, а на смерть* – битися не на життя, а на смерть; битися [на життя і] на смерть; битися до загину. | *Вверх, вниз животом* – догори, донизу (униз) черевом; горічерева (голічерева), долічерева. | *Лишать, лишить живота кого* – позбавляти, позбавити життя кого; укорочувати, укоротити віку (життя) кому; заподіювати, заподіяти смерть кому. | *Надрывать, надорвать живот (животы) со смеху* – рвати, порвати кишки (боки) з реготу. | *Надрывать, надорвать себе живот (разг.)* – надсаджуватися, надсадитися (підвереджуватися, підвередитися) [з надсильної праці]; надсаджувати, надсадити (підривати, підірвати) груди (живіт) [надсильною працею]; підвереджувати, підвередити, увереджувати, увередити живіт [надсильною працею]. | *Отрастить, отгулять себе живот* – відпасти [собі] живіт. | *Подводит, подвело живот* – [З голоду] живіт затягло (животи позатягало); [з голоду] аж живіт запався. | *Положить живот за кого, за что* – головою (душею, життям) накласти (наложити) за кого, за що; трупом лягти за кого, за що; життя своє (душу свою) віддати за кого, за що. | *С большим животом, пузатый* – з великим черевом; череватий (пузатий); черевань.

Жидкий | *Жидкие аргументы (перен.)* – слабкі (хисткі) аргумента; не досить (мало) обґрунтовані докази (доводи). | *Жидкие знания* – хи(с)ткі знання. | *Жидкий голос (звук, смех)* – слабкий (слабенький, кволий) голос; негучний голос (звук, сміх). | *Жидок на расправу (перен.)* – кволий на розправу; боїться відповідальності (кари).

Жизненный | *Жизненная сила* – життьова сила; живець.

Жизнь | *Бороться не на жизнь, а на смерть* – боротися на життя і на смерть; боротися до загину. | *Будничная жизнь* – буденне життя; буденщина (щоденщина). | *Вести жизнь* – провадити життя; жити. | *Вести тяжёлую, безрадостную жизнь* – безрадісно (безпросвітно) жити; просвітку не мати. | *В жизни* – за життя (у житті); на віку; живши. [Перший раз за мого життя чую, що я щасливий. Н.-Левицький.] | *Влачить жизнь* – бідувати (животіти, скніти, гибіти); дні терти; *(образн.)* тягти нужденний жереб. | *Вокруг кипела жизнь* – навкруги (навколо) вирувало (шумувало, кипіло, буяло) життя. | *Воплощать, воплотить в жизнь что* – утілювати, утілити в життя що; здійснювати, здійснити (реалізувати, зреалізувати, справджувати, справдити) що. | *В первый раз в жизни* – уперше на віку. | *Всю жизнь, в продолжение всей жизни* – протягом цілого життя; усе (ціле) життя; через усе життя; [через] увесь (цілий) вік; поки (покіль) віку (життя); до віку. | *Вызвать к жизни* – покликати до життя; *(іноді)* сплодити. [Трудно думи всі разом сплодити. Руданський.] | *Доживать, дожить жизнь* – доживати, дожити (добувати, добути, добивати, добити) віку; довікувати; зійти з світу. [З ким дожить? Добити віку вікового? Шевченко.] | *До конца жизни* – довіку (поки віку); довічно; до смерті-віку; [аж] до [самої] смерті. | *Долгая, долговременная жизнь* – довге (довгочасне) життя; вік

довгий. | *Дорожить жизнью* – дорожити життям; шанувати життя. | *Достичь лучшей жизни* – добиться ліпшого (кращого) життя; здобутися на краще (на ліпше) життя. | *Жизни не рад кто (разг.)* – світ немилий (знемилів) кому. | *Жизнь беспросветная, безрадостная* – безпросвітне життя; безпросвітна доля; безпросвіття. | *Жизнь бьёт ключом* – життя буяє (вирує, клекотить). | *Жизнь дорогая, дешёвая* – прожиток дорогий, дешевий. | *Жизнь моя! (разг.)* – щастя(чко) моє!; доленько моя! | *Жизнь прожить — не поле перейти* – вік прожити, не дощову годину перестояти (пересидіти). *Пр.* Вік ізвікувати — не пальцем перекивати (не в гостях побувати). *Пр.* На віку як на довгій ниві — всього побачиш. *Пр.* Життя прожити — не поле перейти. *Пр.* На віку — як на току: і натопчешся, й намусюєшся, і начхаєшся, й натанцюєшся. *Пр.* Всього буває на віку: і по спині, і по боку. *Пр.* | *Жизнь так и кипит в нём* – життя так і кипить (шумує, вирує, буяє) в нім. | *За всю жизнь* – за все (за ціле) життя. | *Загубить чью жизнь* – (*образн.)* Світ (вік) зав’язати кому. | *Замужняя жизнь* – заміжнє (молодиче) життя; заміжжя; жіноцтво. | *Заплатить, пожертвовать, поплатиться жизнью за что* – наложити голову (життям, душею) за що; заплатити життям за що; душі позбутися за що. | *Заработать на жизнь* – заробити (здобути) на прожиток (на прожиття). | *Лишать, лишить жизни кого, себя* – страчувати, стратити кого, себе; збавляти, збавити (позбавляти, позбавити) віку (життя) кому, собі; укоротити (умалити) віку кому, собі; зганяти, зігнати зо світу кого, себе; відібрати життя кому, собі; укоротити (умалити) віку кому, собі; зганяти, зігнати зо світу кого, себе; відібрати життя кому, собі; заподіювати, заподіяти смерть кому, [самому] собі; наложити на себе руки. | *На всю жизнь* – на все (на ціле) життя; на вік вічний. | *Ни в жизнь не, в жизнь не, в жизни не (разг.)* – ні за що [в світі] не; ніколи [в світі] не; зроду-віку не. | *Образ жизни* – спосіб життя (побуту); *(іноді)* триб життя. [Ірина знала вже, що батьки її бідніють… хоч не показують сього перед людьми, навіть триб життя не змінюють.Коцюбинський.] | *Он живёт хорошей, праведной жизнью (перен.)* – він живе правдивим (праведним) життям; *(давн.)* він правим робом ходить; *(образн.)* його свічка ясно горить. | *Осмыслить жизнь чью* – дати зміст (смисл, сенс, розум) життю чиєму; осмислити життя чиє. | *По гроб жизни (нар.)* – до скону; довіку (поки віку, повік); до [самої] смерті; до смерті-віку; поки [світ-] сонця. | *Покончить жизнь самоубийством* – смерть самому собі заподіяти; покінчити життя самогубством (самовбивством); накласти на себе руки; кінець собі зробити. | *Покушаться на жизнь чью* – важити (важитися) на чиє життя, на кого; робити (чинити) замах на чиє життя, на кого. | *Полагаться, положить, отдавать, отдать жизнь за кого, за что* – головою накладати, накласти, наложити за кого, за що; трупом лягти за кого, за що. | *Пользоваться жизнью* – уживати (зазнавати) світа (світу, життя).

Житье | *Ему житьё (разг.)* – йому щастить (ведеться). | *Житьё-бытьё* – життя-буття; пробуток; *(діал.)* житов’я. | *Житья нет от кого, чего* – просвітку (просвітлої години) нема(є)за ким, через кого, від кого, чого; світ нелюбий (немилий) через кого, через що; світ зав’язав хто. | *Не давать житья кому (разг.)* – не давати просвітку (просвітлої години) кому; зав’язати світ кому.

Житься | *Ему жилось то лучше, то хуже, неровная жизнь была у него* – кому жилося то краще, то гірше, по-різному бувало; грався з долею навпереваги. | *Ему жилось хорошо, недурно* – жилося (велося) йому добре (гарно), незле (непогано). | *Ему там не живётся* – йому там не ведеться, (не живеться); йому там зле; йому там лихо. | *Как живётся?* – як живете?; як ся маєте?; як маєтеся?; як вам ведеться (поводиться)?

Жить | *Жить в соседстве с кем* – сусідувати (сусідити) з ким; жити в сусідстві (суміж) з ким; сидіти поруч кого; *(образн.)* тин у тин жити. | *Жить, губя других, портить кому жизнь* – заживати чужий вік. | *Жить дома* – жити (в)дома; домувати. | *Жить душа в душу* – жити як одна душа (як один дух); [мов] одним духом жити; жити у добрій злагоді (згоді). | *Жить лето, зиму где* – жити літо, зиму де; літувати, зимувати де. | *Жить на большую, широкую ногу, жить по-барски* – жити на широку стопу (в розкошах); розкошувати; по-панському (на всю губу) жити; паном діло жити; панувати; *(діал.)* велико жити. | *Жить на всём готовом* – жити на всьому готовому; жити (брати) з готового. | *Жить на два дома с кем* – жити різно (нарізно) з ким; жити на дві господи (на два господарства, на два доми, на дві домівки) з ким. | *Жить на отлёте, на отшибе* – жити на відшибі (у відшибі, на стирчку). | *Жить на чужих хлебах (разг.)* – їсти чужий хліб; жити чужим (людським) хлібом. | *Жить на чужой счёт* – жити чужим коштом (на чужі кошти, на чужий кошт). | *Жить одним домом с кем* – жити разом (спільно, вкупі) з ким; мати одну господу (одне господарство, одну оселю, одне житло, один дім, одну домівку) з ким. | *Жить по своему состоянию* – жити відповідно до своїх достатків; жити як змога (спроможність, спромога) чия. | *Жить припеваючи (разг.)* – жити лиха не знавши (не знати); *(образн.)* жити

вибрикуючи (вибрикувавши); жити лихом (горем) покотивши. | *Жить со дня на день* – жити з дня на день (день поза день). | *Жить трудами рук своих* – жити з праці рук своїх; жити з пучок. | *Жить уединённо* – самотою (відлюдно) жити; самотіти. | *(За) здорово живёшь (разг.)* – [Ні] з доброго дива; ні сіло ні (в)пало; ні з сього ні з того; ні за що ні про що; так собі; знічев'я. | *Как живёте?; как живёте-можете? (разг.)* – як ся (себе) маєте?; як ви собі маєтеся?; як вам ведеться (поводиться)?; як ви пробуваєте?; як здужаєте?; що з вами діється?; яково можете?; чи живенькі-здоровенькі? | *Как живёшь, так и слывёшь* – яке життя, така й слава. *Пр.* | *Каково вино? Живёт* – чи добре вино? Нічого собі. | *Кто живёт тихо, тот не увидит лиха* – коли тихо, то мине (й) лихо (не буде лиха). *Пр.* | *Не живёт, а только небо коптит* – не живе, а тільки дні тре; не живе, а чадить (димочадить) під небом; не живе, а небо коптить. | *Отдельно жить* – нарізно (різно, окремо, окреме, осібно) жити; жити навідріз(н)і (іноді на відлуці). | *Плохо живёт* – погано (зле, кепсько) живе; *(образн.)* живе як горох при дорозі. | *Пока я живу* – поки (доки) я живу; поки мого віку (життя). | *Приказал долго жить* – духа (душу) віддав; віддав богові душу; пішов у безвість; казав довго жити; умер (помер); *(давн.)* переставився; на той світ пішов. | *Сколько я живу* – відколи живу; зроду; зроду-віку. | *Стараться жить на барский лад* – старатися жити по-панськи; помазатися паном; гнутися на панство. | *С тех пор, как я живу в Киеве…* – з того часу, як я живу в Києві…

Жмурки | *Играть в жмурки* – гратися (гуляти) у (пі)жмурки; гратися у панаса; у сліпця гратися; *(лок.)* у киці-баби гратися.

Жребий | *Достаться по жребию* – припало на жереб (на жеребок). | *Жребий брошен!* – жереб кинуто (кинено)!; кість кинено (кинуто)! | *Жребий пал на меня* – жереб на мене випав; жереб припав мені; припало (випало) мені. | *Метать, бросать жребий* – кидати (метати, брати) жереб (жеребок); жереб(к)увати; (на палиці) мірятися (вимірятися).

Жужжать | *Жужжать в уши кому* – натуркувати (торочити, туркотати, туркати) [у вуха] кому.

Журавль | *Не сули журавля в небе, а дай синицу в руки* – не обіцяй (не давай) журавля в полі, а давай синицю в руки. *Пр.* Ліпше (краще, лучче) синиця в жмені, ніж журавель у небі (як журавель під небом, ніж голуб на стрісі). *Пр.* Близенька соломка (солімка) краща (лучча) від далекого сінця. *Пр.* Як мати сліпу кобилу водити, то ліпше (то краще) пішки ходити. *Пр.* Як погано орати, то краще (то ліпше, то лучче) випрягати. *Пр.* Ліпше (краще, лучче) нині горобець, як завтра голубець. *Пр.* | *Хоть тресни синица, а не быть журавлём!* – ворона і за море літала, а все чорна вертала. *Пр.* Не поможе вороні купіль, а крукові мило. *Пр.* Яка ворона в воду, така й з води. *Пр.*

Жуть | *До жути* – страх як; страх який (-ка, -ке). | *Народу там — жуть!* – люду (людей) там — страх (жах)!; народу (люду) там — чортів тиск.

Забава | *Для забавы* – на грище; на іграшку (на іграшки); на забаву (на забавку). [Та все пішло царям на грище. Шевченко. Вона й бере мене в покої синкам на виграшку. Шевченко. Хлоп'я в садку собі гуляло Та й забажало На іграшки ужа піймать. Глібов. Зірвала квітку з голови, кинула мені на забаву. Барвінок.]

Забавляться | *Забавляться, как дитя (перен.)* – бавитися (тішитися), як дитина; *(образн.)* ловити білі метелики.

Забавный | *Забавные приключения* – веселі пригоди. | *Забавный человек* – кумедна (втішна) людина. | *Сыпать забавную шутку с кем* – узяти [доброго] жарту з ким; добре пожартувати з ким; зробити [доброго] фігля. [Югурна фіглі їм робила… Котляревський. Бачать діти, що старий батько з ними фіглі зробив. *Сл. Гр.*]

Забаллотировать | *Забаллотировать кого* – забалотувати кого; чорних (чорняків) накидати кому.

Забвение | *Вызывающий, дающий забвение (фольк.)* – забутний (забутковий). [Чи мені дано такого зілля забутного, чи що? Барвінок.] | *Погрузиться в забвение* – упасти в забуття; поринути в забуття (в напівсон). | *Предать забвению* – пустити (повернути) у непам'ять (у забуток) що; пустити в запомин що; забути що; не згадувати чого. | *Прийти в забвение* – піти в непам'ять (у забуток); забутися.

Забивать | *Забивать, забить голову кому (разг.)* – забивати, забити (захаращувати, захарастити) голову кому; задурювати, задурити кого; дурити, задурити голову кому. | *Забивать кого (в работе) (перен. разг.)* – перевершувати (заломлювати, заломляти) кого (в роботі). | *Забить в барабан(ы)* – забарабанити (затарабанити); (дрібно) задріботіти. | *Забить в колодки* – забити в диби (в дибиці, у скрипиш); *(лок.)* здибати. [Забили в скрипицю Та й повезли до прийому. Шевченко. Ноги здибають, руки сплутають і везуть до прийому. Руданський.] | *Забить до полусмерти кого* – мало дух не вибили з кого; тільки-но живого пустити. | *Забить нож, топор* – затупити ніж, сокиру. | *Забить себе в голову*

что (разг.) – забрати собі в голову що. | *Забить тревогу* – ударити на сполох (на ґвалт).

Забирать | *Забирать, забрать в плен* – забирати, забрати (займати, зайняти) в полон (у бран, у неволю); полонити, заполонити; (усіх) виполонити. | *Забирать, забрать всё без остатка у кого, откуда* – забирати, позабирати все (геть усе, чисто все) в кого; вибирати, вибрати, повибирати що звідки; *(образн.)* і кутки випорожнити кому. | *Забирать, забрать в солдаты* – брати, забирати, забрати в солдати кого; *(істор. образн.)* чуба (лоба) голити, поголити кому. | *Забирать, забрать силой* – забирати, забрати силою (силоміць); гарбати, загарбувати, загарбати; грабувати, пограбувати. | *Забрать в свои руки кого* – узяти в свої руки (до рук прибрати) кого; *(жарт.)* убрати в шори (запетлювати) кого. [А що, запетльовано тебе? *Сл. Яворн.*] | *Забрать себе в голову (в башку) что (разг. фам.)* – убгати собі в голову що; узяти собі думку. | *Злость забирает, забрала кого* – злість бере, узяла (розбирає, розібрала) кого. | *Охота забирает кого (разг.)* – хіть (охота) бере кого; хочеться (кортить) кому; охотиться хто. | *Хмель забирает* – хміль розбирає. [Ой уже мою та голівоньку Та хміль розбирає. *Н. п.*]

Забиться | *Забился в судорогах кто* – затіпався хто; корчі взяли кого; взяло (почало) корчити кого; забився в корчах хто. [Дико, проникливо крикнувши, затіпався мов у корчах. Українка.]

Заблагорассудится | *Делает всё, что ему заблагорассудится* – робить усе, що йому спаде на думку (заманеться, захочеться, забагнеться, *зниж. вульг.* забандюриться, примандюриться). [І забандюрилось старому Самому в дурнях побуват. Шевченко.]

Заблестеть | *Заблестели слёзы на глазах* – заблищали (заблискотіли) сльози на очах; в очах забриніли (замружіли) сльози; в очах забриніла (замружіла) сльоза. [Ав самого в очах сльоза замружіє. Грінченко.] | *Заблестеть золотом, зазолотиться* – заяснiти золотом, зазолотитися (зазолотіти). | *Заблестеть как звезда* – зазоріти *(іноді* зазоритися) [мов зоря].

Заблудивший | *Заблудшая овца (библ.)* – заблудний (заблуканий) син; заблукана душа; син-марнотрат(ець).

Заблудиться | *Заблудившись, найти дорогу* – вийти на дорогу, виблудитися. | *Заблудившись, прийти куда* – приблудитися, приблукатися. | *Заблудиться в трёх соснах, между двух сосен (перен.)* – на чистому заблудити; серед села дороги не найти. [Заблудив межи хатою й коморою. *Пр.* Бачить, що в хижу, та дверей не знайде. *Пр.*]

Заблуждаться | *Вы заблуждаетесь* – ви помиляєтесь; ви помилково (хибно) думаєте (гадаєте); ви допускаєтеся помилки; ви маєте хибну (помилкову) думку; ви йдете помилковим (хибним, неправдивим) шляхом (блудною дорогою); ви на хибний шлях стаєте (стали).

Заблуждение | *Быть, находиться, пребывать в заблуждении* – бути в облуді (в омані); помилятися; блудити. | *Вводить, ввести в заблуждение кого* – заводити, завести у помилку (в оману) кого; призводити, призвести до помилки (до облуди) кого; збивати, збити на помилку кого; упроваджувати, упровадити у блуд кого; ошукувати, ошукати (іноді омиляти, омилити) кого; на хибний шлях ставати, поставити кого; збивати, збити з правдивого шляху кого; дурити, піддурити (здурити) кого. | *Впадать, впасть в заблуждение* – помилятися, помилитися; западати, запасти в облуду (в оману, *іноді* в блуд). | *Вывести кого из заблуждения* – з’ясувати (показати) кому його помилку; *(образн.)* очі розкрити кому; *(зрідка)* з облуди (з омани, *іноді* з блуду) вивести кого.

Заболеть | *Ещё хуже заболеть* – ще дужче захворіти (заслабнути, занедужати); *(розм. жарт.)* на другий бік видужати. | *Он заболел лихорадкой, кашлем…* – він заслаб (захворів, занедужав) на пропасницю (на лихоманку, *розм.* на трясцю), на кашель…; напала [на нього] пропасниця, кашель.

Забота | *Без забот* – без турбот (без клопоту, без журби); безтурботно (безжурно). | *Взять на себя заботу о чём* – узяти (перейняти) на себе клопіт (клопотання) про що; дбати (клопотатися) за (про) що; клопотатися (піклуватися, *іноді* дбати) чим. | *Ему и заботы мало (разг.)* – а йому й байдуже, а він (а)ні гадки; а він і гадки не має; а йому і не свербить, і не болить. | *Забота о детях* – піклування (турбота) про дітей. | *Не было заботы (фам.)* – не було клопоту [так чорт надав]! [Не мала баба клопоту, так купила порося. *Пр.*] | *Не знать забот* – не мати клопоту; і гадки не мати. | *Не твоя забота* – не твій клопіт; не твоя голова в тім. | *Он причиняет мне много забот* – він завдає мені багато клопоту; мені дуже клопітно з ним. | *Отсутствие забот* – безклопіття. [Несподівана розкіш, безклопіття і спокій заколихали її, як малу дитину. Н.-Левицький.] | *Поручаю вам заботы по воспитанию моего сына* – доручаю вам піклуватися про виховання (вихованням) мого сина. | *Причинять, причинить заботы кому* – завдавати, завдати клопоту (турбот) кому; клопотати, заклопотати кого; клопотати, заклопотати

(наклопотати) голову чию, кому; клопотати клопотами кого. [Не гудіте, голуби, Не клопочіть голови, Бо я вдова молода, Наклопочу я й сама. *Н. п.*] | *Это уж моя забота* – це вже мій клопіт; у тім уже моя голова.

Заботиться | *Вам не нужно об этом заботиться* – вам не треба за (про) це турбуватися (клопотатися, журитися); вам не треба цим турбуватися (клопотатися, журитися). | *Заботиться о ком, о чём* – дбати (турбуватися) за (про) кого, що, ким, чим; клопотатися ким, чим, про (за) кого, що; піклуватися ким, чим, про кого, про що; пильнувати кого, чого; журитися ким, чим; турбуватися про кого, про що, за ким, за чим, ким, чим; падкуватися за ким; падкати(ся) за кого, за що, коло кого, коло чого. [Мати, наша мати, не журися нами, Як повиростаєм, розійдемось самі. *Н. п.*] | *Заботиться о своём здоровье* – дбати (піклуватися) за (про) своє здоров'я; *(зрідка)* піклуватися своїм здоров'ям. | *Заботиться о себе* – дбати (піклуватися, турбуватися) за (про) себе; *(розм.)* про себе промишляти. | *Не заботиться о чём* – занедбувати, занедбати що; занехаювати, занехаяти що; нехтувати що. | *Совершенно ни о чём не заботиться (всё забросить)* – зовсім (геть) ні про (ві)що не дбати; зовсім (геть) нічим не піклуватися; занедбати геть [чисто] усе; і гадки ні про що не мати. | *Я об этом не забочусь* – я за (про) це не турбуюся (цим не клопочуся, цим не журюся); байдуже мені до того; *(іноді)* мене це не обходить.

Заботить | *Не хочу заботить родителей* – не хочу турбувати (непокоїти) батьків; не хочу завдавати клопоту батькам.

Заботливый | *Заботливая рука (перен.)* – дбайлива рука. | *Заботливое отношение к работе* – дбайливе (старанне) ставлення до праці (до роботи).

Заботящийся | *Ни о чем не заботящийся* – до всього байдужий (недбалий).

Забрало | *С открытым (поднятым) забралом (книжн.)* – з відкритим (піднятим) забороло м; прямо (чесно, відверто); не боячись.

Забрасывать | *Забрасывать грязью кого* – закидати (обкидати, *докон.* також закаляти) болотом (багном) кого. [Закаляють тебе болотом як зрадницю їх кастових традицій. Українка.] | *Забрасывать, забросить (оставлять без внимания) что* – закидати, закинути (покидати, покинути) що; залишати, залишити що; занедбувати, занедбати що; занехаювати, занехаяти що; кидатися, кинутися (відкидатися, відкинутися) чого (від чого); нехтувати, занехтувати що; *(образн.)* кидати, кинути під лаву що. | *Забрасывать камнями кого (перен. книжн.)* – закидати камінням кого; каменувати кого.

Забрести | *Забрела в голову мысль кому; забрело в голову кому (фам.)* – спало на думку (упала думка) кому; ухопилося голови кому.

Забрить | *Забрить кого, забрить лоб кому (перен. истор.)* – поголити кого; поголити лоба (чуба, *багатьох* лоби, чуби) кому; забрити лоба (лоби) кому; заголити кого; покинути чуба (*про багатьох* покинути чуби). [Сина в солдати Позаторік заголили. Шевченко.]

Забронировать | *Забронировать что за кем* – забезпечити (забронювати) що кому, за ким.

Забросить | *Забросить голову вверх* – закинути голову [вгору]; задерти голову; *(про багатьох)* закидати (позадирати) голови. | *Забросить сеть* – закинути сіть (сітку, *давн.* мережу); розсипати сітку (сіть); покласти нитку. | *Забросить удочку (прям. перен.)* – закинути вудку.

Заброс | *В забросе кто, что (разг.)* – занедбано кого, що; занедбаний хто, занедбане що; *(образн.)* кинутий під лаву хто, кинуте під лаву що; кинуто під лаву кого, що.

Заброшенный | *Быть заброшенным* – бути занедбаним (занехаяним); *(образн.* про речі неживі) хмелем зарости. | *Заброшенная вещь* – покидьок; покидь. | *Заброшенное существо* – (*ч.р.)* Покидьок, *(ж.р.)* покидька. | *Заброшенный дом* – покинута оселя (хата, дім); пустка.

Забубенный | *Забубённая голова* – шибайголова (зайдиголова); гультяй (гульвіса).

Забываться | *Забываться, забыться в мечтах (перен. книжн.)* – забуватися, забутися в мріях; заходити, зайти (заглиблятися, заглибитися, поринати, поринути в мрії); замріюватися, замріятися. | *Забываться, забыться во сне* – засинати, заснути, западати, запасти в сон; забуватися, забутися сном (у(ві) сні); задріматися.

Забывать | *Забудем прошлое* – забудьмо минуле; забудьмо, що було [в минулому]; не згадуймо за (про) минуле [хай воно піде в непам'ять]. | *Забывать, забыть горе, о горе (перен.)* – забувати, забути горе (лихо, про горе, про лихо, за горе, за лихо); *(образн.)* бити, кидати, кинути лихом об землю; ударити лихом об землю. | *Забыть свои обязанности перед кем* – забути (занедбати) свій обов'язок (свою повинність) до (щодо) кого. | *Забыть что за сном* – забути що за сном; заспати що. | *И думать забудь!* – і думати не гадай!; не смій! | *Он себя не забывает* – він за (про) себе не забуває (пам'ятає). | *По гроб не забуду*

(разг.) – до скону (до гробу, до гробової дошки) не забуду; довіку (поки віку [мого], повік) не забуду; до [самої] смерті (до смерті-віку) не забуду; не забуду, доки жити буду. | *Себя не забыть (разг.)* – пам'ятати (не забувати) за (про) себе. | *Что я там забыл? (разг. фам.)* – чого я там не бачив?; чого б я там шукав?; що б я там робив? | *Я тебе этого не забуду!* – я тобі цього не забуду (не прощу, не подарую)!; попам'ятаєш (пам'ятатимеш) ти мене!

Забывчивый | *Стал забывчив* – почав забувати; став забудькуватий (забутливий, непам'яткий, непам'ятливий, непам'ятущий); *(жарт.)* наївся забудьків.

Забытье | *Впадать, власть, положаться, погрузиться в забытьё* – упадати, упасти в забуття; забуватися, забутися; утрачати, утратити свідомість.

Забыть | *Никогда не забуду* – ніколи (довіку, повік) не забуду; не забуду, доки жити буду; поки віку [мого] не забуду; ніколи в світі (ні в світочку) не забуду.

Заваленный | *Завален работой* – роботи (діла) повно.

Заваливаться | *Заваливаться, завалиться спать (разг.)* – укладатися, укластися спати; лягати (залягати, залягти) спати. | *За мужа завалюсь — никого не боюсь* – за чоловіка захилюся — та й нікого не боюся. *Пр.*

Заваривать | *Вы заварили кашу, а нам пришлось расхлёбывать* – ви заварили кашу, а ми мусимо їсти (а нам довелося пектися нею). Хто їв яблука, а кому | *Заварить кашу (разг. фам.)* – зчинити бучу (колотнечу); закрутити лемішку; наварити доброї каші. | *Как кто заварил, так и расхлёбывай* – як хто пославсь, так і виспиться. *Пр.* Що (чого) наварили, те й їжте. *Пр.*

Завариться | *Заварилась у них каша* – зчинилась у них колотнеча; [крута] каша у них заварилася; заклекотіло у них, як у кашнику.

Завдаться | *Заедаться с кем* – заїдатися з ким; загризатися (гризтися) з ким; заводитися з ким; сваритися з ким.

Заведение | *Такое, таково заведение (разг.)* – так заведено (так ведеться, поводиться, такий звичай). | *У нас и заведения (и в заводе) такого нет (устар.)* – цього (такого звичаю) у нас і в заводі нема; у нас і заводу такого нема; у нас так не ведеться (не поводиться, не заведено).

Заведующий | *Заведующий чем* – завідувач чого; завідуючий чим.

Заверение | *Примите заверения в том, что…* – будьте певні в тому, що…

Завернуть | *Завернуть к кому (разг.)* – зайти, заїхати *(іноді* навинутися) до кого, куди; *(фам.)* никнути куди.

Завершение | *В завершение всего (книжн.)* – на довершення (на завершення) [всього].

Завеса | *Упала, спала с глаз завеса (книжн.)* – спала (сплила) з очей полуда.

Завещание | *Духовное завещание, духовная (устар.)* – духівниця (заповіт); тестамент. | *Передавать, передать ло завещанию* – відписувати, відписати кому що; відказувати, відказати кому що.

Завидный | *У него завидное здоровье* – на його здоров'я можна позаздрити; на його здоров'я будь-хто позаздрить.

Завидовать | *Завидовать кому, чему* – заздрити (завидувати) кому, чому, на кого, на що; мати заздрість на кого, на що; *(іноді)* заздростити кому, чому, на кого, на що. | *Не завидую ему* – не заздрю йому (на нього); заздрості на нього не маю. | *Они завидуют нашим успехам* – вони заздрять (їм заздро, завидно) на наші успіхи; вони заздрі на наші успіхи; вони мають заздрість на наші успіхи.

Завираться | *Ври, да не завирайся!; Ври, да знай меру* – бреши, та знай міру. *Пр. (іноді перен.)* Крути, та не перекручуй. *Пр.*

Зависимость | *Быть, находиться в зависимости от кого, чего* – бути залежним від кого, від чого; залежати від кого, від чого. | *В зависимости от обстоятельств* – залежно від обставин (від умов); як до обставин (умов).

Зависть | *Зависть берёт кого* – завидки беруть кого. | *Охватила зависть* – заздрощі вхопили; завидки взяли. | *С завистью смотреть (разг.)* – заздрими очима (заздрісно) дивитися; заздрим оком поглядати (позирати); заздрити очима; очі поривати на що. [На чужий коровай очей не поривай. *Пр.*]

Зависящий | *Сделаю всё от меня зависящее* – зроблю все, що від мене залежить (залежатиме); зроблю все залежне від мене.

Завладевать | *Завладевать, завладеть вниманием чьим* – опановувати, опанувати (полонити) увагу чию. | *Завладевать сердцем чьим (перен.)* – полонити серце чиє.

Заводить | *Завести в тупик* – завести (загнати) у безвихідь; загнати у тісний (у глухий) кут. | *Завести спор, заспорить* – зайти в суперечку; засперечатися (заспоритися). | *Заводить, завести знакомство, дружбу с кем* – заводити, завести знайомство

(знайомість, *лок.* знакомство), приятельство з ким; зазнайомлюватися, зазнайомитися з ким; заприятелювати (затоваришувати, заприязнитися) з ким; подружитися (здружити(ся)) з ким. | *Заводить, завести новые порядки* – заводити, завести новий лад (нові порядки). | *Заводить, завести разговор* – здіймати (знімати), зняти розмову (річ); заводити, завести мову (річ); (роз)починати, (роз)почати розмову. | *Заводить, завести ссору с кем* – заводити, завести (зчиняти, зчинити) сварку з ким; заводитися, завестися з ким; сваритися з ким; у сварку вдаватися, вдатися з ким; *(іноді образн.)* куру піднімати, підняти. | *Заводить мотор* – заводити мотор(а). | *Заводить часы* – накручувати годинник(а).

Завоевывать | *Завоевать свободу* – здобути свободу. | *Завоёвывать, завоевать положение* – домагатися, домогтися (досягтися, досягти) становища; здобувати, здобути становище. | *Завоёвывать, завоевать себе симпатии (книжн.)* – привертати, привернути до себе симпатії; здобувати, здобути до себе прихильність; прихиляти, прихилити до себе.

Заволакиваться | *Небо заволоклось тучами* – небо затяглося (завезлося) хмарами; захмарилося] (нахмарило(ся)); *(лок.)* набурмосилося.

Завтрак | *Кормить завтраками кого (перен. разг.)* – годувати (по)жданиками кого; відкладати усе на завтра. | *Поздний завтрак* – переобідок.

Завтра | *До завтра!* – до (в)завтрього!; до завтра!; до завтрашньої зустрічі!; завтра побачимося! | *Не откладывай на завтра того, что можно сделать сегодня* – що маєш завтра зробити, зроби сьогодні (нині). *Пр.* Не відкладай на завтра того, що можна зробити сьогодні. *Пр.* | *Не сегодня-завтра* – не сьогодні-завтра; цими днями.

Завязывать | *Завязать приятельские отношения с кем* – заприятелювати з ким; зав’язати *(іноді* нав’язати) приязні взаємовідносини (відносини, стосунки) з ким. | *Завязывать, завязать отношения с кем* – заходити, зайти в зносини (в стосунки) з ким.

Загадка | *Говорить загадками* – закидати наздогад; казати (говорити) загадками; казати (говорити) натяками (навятки, навтямки); *(жарт. образн.)* казати (говорити, закидати) наздогад буряків [, щоб дали капусти], навтяки буряки [, щоб капусти дали]. | *Загадать, задать загадку* – загадати загадку. | *Отгадать загадку* – відгадати загадку.

Загадывать | *Не будем загадывать вперёд* – не загадуймо (не говорімо, не кажімо) наперед.

Загвоздка | *Вот в чём загвоздка* – от де притичина (заковика, закарлючка); от у чому річ.

Загибать | *Загибать, загнуть словцо (словечко) (разг. фам.)* – загинати, загнути слівце. | *Загнуть цену (фам.)* – загнути (заломити, загилити) ціну.

Заглохнуть | *Город заглох (перен.)* – місто підупало (занепало, спустіло). | *Огонь заглох* – вогонь погас.

Заглушать | *Заглушать, заглушить чувство (перен. книжн.)* – придушувати, придушити (гамувати, вгамувати, притлумлювати, притлумити, присипляти, приспати) почуття. | *Заглушить запах (перен.)* – забивати запах (дух, пах).

Загляденье | *Картина — просто (прямо) загляденье* – картина напрочуд (на диво, навдивовижу) гарна; картина аж очі бере (вбирає) в себе; на цю картину не надивишся.

Заглядывать | *Заглядывайте, загляните к нам!* – заходьте, зайдіть до нас!; навідуйтеся, навідайтеся до нас!; завітайте до нас! | *Заглядывать, заглянуть вперёд, в завтрашний день* – зазирати, зазирнути (заглядати, заглянути, дивитися, подивитися вперед, у завтрашній день; замислюватися, замислитися (задумуватися, задуматися) про майбутнє.

Загнанный | *Как загнанный зверь (книжн.)* – як (мов…) загнаний звір; *(іноді)* настраханий (наляканий, наполоханий).

Загнать | *Загнать в могилу кого (устар. разг.)* – загнати в гріб (у могилу, *давн.* на той світ) кого; довести до гробу (до могили) кого. | *Загнать в угол кого* – загнати в [тісний (глухий)] кут кого. | *Загнать туда, куда ворон костей не занесёт* – заслати туди, де козам роги правлять (утинають); заслати туди, де волам роги правлять [а кози (кіз) кують підковами].

Заговаривать | *В нём заговорила совесть* – у ньому обізвалася (озвалася) совість; у ньому обізвалося (озвалося) сумління. | *Заговаривать, заговорить зубы кому (перен. разг.)* – замовляти, замовити зуби кому; забивати, забити баки кому [балачками]. | *Заговорить с кем* – заговорити (забалакати, загомоніти) з ким, до кого; озватися (обізватися) до кого; ставати, стати до розмови з ким; зняти мову (слово) до кого; завести мову з ким; зайняти словом кого. | *Заговорить скоро, быстро* – швидко (скоро) заговорити (забалакати); задріботіти (заторохтіти); *(образн.)* засипати як маком [дрібненько]. | *Заговорить сладкоречиво* – заговорити солодко (медовими словами); *(фольк.)* на солодкім меду обізватися.

Заговор | *Заговор молчания* – змова мовчання.

Загон | *Быть в загоне (разг.)* – бути занедбаним; у зневазі бути (жити).
Загореться | *Сыр-бор загорелся* – зчинилася буча; зчинився гармидер; бучу (шарварок) збито (збили, знято, зняли, зчинили); закрутилася веремія (закрутили веремію); шурабуря зірвалася.
Загорный | *Загорные жители, загоршина* – загоряни; загірна (загірська) людність.
Загребать | *Загребать деньги лопатой (фам.)* – горнути гроші лопатою; багато заробляти. | *Загребать обеими руками* – обіруч (обома руками) гребти; гарбати огребом. | *Он загребает большие деньги (перен. разг.)* – він гарбає (горне, гребе) великі гроші. | *Чужими руками жар загребать* – чужими руками жар загрібати (вигрібати, вигортати, загортати). *Пр.* Чужими пирогами батька поминати. *Пр.* Щедрий на батьківські (на чужі) гроші. *Пр.* Мельники до готової муки. *Пр.*
Загривок | *Дать по загривку* – дати по потилиці; дати потиличника; по карку вдарити; *(іноді)* дати по хибу.
Загрызать | *Совесть загрызает* – совість (сумління) гризе (точить). | *Тоска загрызает (перен. разг.)* – туга (нудьга) гризе (точить).
Задаваться | *Задаваться, задаться вопросом* – ставити, поставити собі питання. | *Задаваться, задаться целью, мыслью* – ставити, поставити собі (за) мету; завзятися, заповзятися [метою]; ставити, поставити собі (зробити що); *(тільки докон.)* узяти (забрати) [собі] в голову що. | *Ну и денёк задался!* – ну й день випав (удався)!; ну й днина (днинка) випала (удалася)!
Задавать | *Задавать, задать бал* – справляти, справити бал (бенкет). | *Задавать, задать вопрос* – ставити, поставити (задавати, задати) (за)питання; давати, дати запитання; питати(ся), спитати(ся). | *Задавать, задать страху* – завдавати, завдати (наганяти, нагнати) страху; настрашувати, настрашити, настрахати. | *Задавать, задать храповицкого (фам.)* – давати, дати *(іноді* задавати, задати) хропака.
Задание | *Очередное задание* – чергове (найближче) завдання. | *По заданию* – за завданням; на завдання; згідно з завданням.
Задатки | *У него плохие задатки* – він має (у нього) лихі (погані) нахили, здібності.
Задать | *Задать встрёпку, встряску, потасовку кому (разг.)* – дати прочухана (прочуханки, перегону, *лок.* матланки, лупня, м'ялиці, типцю, тіпачки, халазії, прохвостиці, накарпасу) кому; *(образн.)* дати затірку кому; перегнати на гречку (на росу) кого. | *Задать дёру, драла, стрекача, стречка, тяги, тягача (разг.)* – податися (кинутися) навтіки (навтікача); драла (драчки, лиги, дмухача, дропака) дати; дременути *(зрідка* деронути); *(образн.)* п'ятами накивати. | *Задать загадку* – загадати загадку. | *Задать трудный вопрос кому* – задати важке питання; *(жарт.)* загнути карлючку кому. | *Я тебе задам!* – я тобі дам!; я тобі покажу!
Задача | *Входить в задачи чьи* – належати до завдань (до обов'язків) чиїх.
Задевать | *Задевать, задеть за живое кого* – дошкуляти, дошкулити кому, кого; допікати, допекти [до серця] кому; діймати, дійняти до живого кого; уразити (упекти) в живе кого; зачепити (взяти) за печінки кого; *(образн.)* переїхати возом кого. | *Задевать, задеть кого* – зачіпати, зачепити кого; *(іноді образн.)* притики давати, дати кому. | *Задевать самолюбие (перен. разг.)* – зачіпати (ображати) самолюбство. | *Не задевай меня* – не (за)чіпай (не руш, не займай) мене; не чіпляйся до мене.
Задевающий | *Задевающий за живое* – дошкульний.
Задний | *Задним умом крепок* – мудрий по шкоді; пізно до розуму дійшов. Якби той розум спереду, що тепер іззаду. *Пр.* Якби знаття, що в кума пиття, то б сам пішов і дітей забрав. *Пр.* Привів коня кувати, як кузня згоріла. *Пр.* Як загнав на слизьке, то за (про) підкови згадав. *Пр.* Підіткалась тоді, як задрипалась. *Пр.*
Задолбить | *Задолбил своё* – товче [й товче] своє. | *Задолбить себе [в голову] что (разг. фам.)* – убити (утовкти, утовкмачити) собі в голову що. | *Задолбить урок (разг.)* – затовкти (витовкти) [напам'ять] урок (завдання); витрубити (витуркати) урок (завдання).
Задом | *Задом наперёд* – навпаки (навпак, навспак, задом наперед, *лок.* навзадгузь).
Задоринка | *Без задоринки; без сучка без задоринки; ни сучка ни задоринки* – чисто: голки не підточиш; нема до чого причепитися; гладесенько-рівнесенько.
Задуматься | *Сильно он задумался* – дуже він задумався (замислився).
Задурить | *Задурить голову кому (разг.)* – заморочити (затуркати) голову кому; затуркати (заморочити) кого.
Зад | *Повторять зады (школ.)* – жувати (перетирати) стару жуйку; знову товкти (довбати) старе; (з)вертатися до перейденого (до початків); завчати недовчене.
Заедать | *Заедать, заесть чей-либо век* – заїдати, заїсти чий вік; занапащати, занапастити

чий вік (чию долю). | *Заедать кого (упрёками, придирками)* – заїдати, занапастити кого; поїдом їсти кого. | *Как ни тяни, а чужого веку не заешь* – як не мудруй, а вмерти треба. *Пр.* | *Ножницы заедают* – ножиці затинаються. | *Тоска заедает кого (перен.)* – туга (журба, смуток) гризе (сушить, в'ялить) кого.

Заехать | *Блуждая, заехать куда* – блукаючи, заїхати (забитися, прибитися) куди; заблукати куди. | *Вон куда он заехал (в своём вранье, фантазии) (перен. разг.)* – он (чи ба) куди він заїхав (заліз); он як він забрехався, зафантазувався… | *Заехать в гости к кому* – заїхати [в гостину, у гості] до кого; загостити до кого; (у другій або третій особі — про бажаних, шанованих гостей) завітати до кого. | *Заехать в ухо, в рожу, в физиономию кому (вульг.)* – заїхати (затопити, загилити) кому, кого у вухо, по пиці (по мордяці); ляпанця (ляща) дати кому.

Зажарить | *Зажарить на велосипеде (разг.)* – погнати (покотити, *вульг.* махнути, деронути, учесати) велосипедом. | *Зажарить на гармошке, балалайке (перен. разг.)* – ушкварити (учесати, утнути) на гармонії, балалайці; вигравати на гармонії, на балалайці.

Заживать | *До свадьбы заживёт* – загоїться, поки весілля скоїться. *Пр.* До весілля загоїться. *Пр.*

Заживающий | *Плохо заживающая рана* – рана, що погано загоюється; негоїста рана.

Зажигать | *Зажигать, зажечь лампу, свечу, спичку* – засвічувати, засвітити лампу, свічку; витирати, витерти сірник(а).

Зажимать | *Зажимать критику, инициативу (перен. разг.)* – затискувати критику, ініціативу. | *Зажимать рот кому (перен. разг.)* – заціпити (замкнути) рот(а) (губу, (в)уста) кому; зацитькувати, зацитькати кого.

Зажить | *Заживём вовсю* – почнемо жити на всю губу. | *Зажить по-новому* – почати жити по-новому. | *Зажить своим домом* – зажити своєю господою (домівкою, своїм домом); зажити на власній господі.

Зазрение | *Без зазрения [совести] (разг.)* – без [ніякого, усякого] сорому; безсоромно; сорому не знавши (не знаючи); совісті не питаючись; *(іноді)* без зазору; *(ірон. фам.)* добрі очі все перекліпають. [Він сумління, честь і віру Без зазору продає. Франко.]

Зазрить | *Совесть зазрила* – прокинулося (озвалося) сумління; прокинулася (озвалася) совість. | *Совесть зазрит* – сумління (совість) боронить (дорікає).

Заикаться | *Об этом даже не заикайся (перен.)* – про це ані слова (ані пари з уст); про це і словом не похопись; про це і не згадуй (і не натякай).

Заикнуться | *Он не дал и заикнуться* – він про це не дав і натякнути (і згадки); він про це не дав і слова мовити (ані пари з уст пустити); він не дав і рота розв'язати (роззявити).

Заинтересованный | *Он заинтересован чем* – його цікавить (інтересує) що; *(книжн.)* він зацікавлений (заінтересований) чим.

Заискивающий | *Заискивающий человек* – запобіглива (улеслива, підлеслива) людина; запобігливий (улесливий, підлесливий) чоловік; запобігач чужої ласки; забігайло; підлиза; облесник (підлесник); (про жінок) підлизуха; підлесниця (облесниця).

Закавыка | *Вот в чём закавыка* – от де притичина (закарлючка); от у чому річ.

Заказ | *Как но заказу* – як на загад. | *На заказ (разг.)* – на замовлення. | *По заказу* – на замовлення; на загад.

Закаленный | *Закалённый в боях (перен.)* – загартований у боях.

Закаляться | *Закаляться в боях (перен.)* – загартовуватися (гартуватися) в боях.

Закал | *Человек старого закала (разг.)* – людина старого (давнього) гарту.

Закатить | *Закатить выговор (разг.)* – уліпити догану. | *Закатить глаза* – завести (закотити) очі вгору (під лоба); пустити очі під лоба. | *Закатить единицу, кол (разг.)* – уліпити одиницю, кіл (кола). | *Закатить пир горой (фам.)* – справити бенкет на всю губу; справити бенкет такий що ну. | *Закатить пощёчину, оплеуху (фам.)* – дати, уліпити ляпаса (ляпанца, ляща, намордня, намордасника, мордаса, мордача); затопити (заліпити) по пиці (у пику), по вусі (у вухо). | *Закатить розог кому* – усипати кому; відчухрати різками кого.

Закатываться | *Его слава (звезда) закатывается, закатилась (перен. книжн.)* – його слава падає, упала (згасає, згасла, гасне, загасла). | *Закатываться, закатиться смехом, слезами, кашлем* – розлягатися, розлягтися (заливатися, залитися, розтинатися, розітнутися) сміхом (реготом); заходитися, зайтися зо (від) сміху (сміхом), сльозами (плачем), кашлем. | *Солнце закатывается, закатилось* – сонце заходить, зайшло (лягає, лягло, западає, запало, сідає, сіло, спочиває, спочило).

Закатывать | *Закатать розгами, плетьми насмерть* – закатувати (забити, зашмагати) кого різками, нагаями на смерть. | *Закатывать, закатить в тюрьму, на каторгу кого*

(разг.) – запроторювати, запроторити (завдавати, завдати) в тюрму (до в’язниці, у в’язницю), на каторгу кого. | *Закатывать, закатить скандал, истерику (перен. разг.)* – учинять, учинити бешкет (скандал), істерику. | *Закатывать, закатить сцену (перен. разг.)* – учиняти, учинити сцену.

Закат | *На закате дней (книжн.)* – на схилі (на схилу) віку (життя); доживаючи віку. | *На закате [солнца]* – коли (як) сонце заходить (заходило, западає, западало); надзахід сонця; навзаході[и] (надзаходи, наспочівку) [сонця]. | *Солнце на закате* – сонце на заході; сонце схилилося на захід; сонце заходить; сонце [вже] заходило; сонце [вже] надвечір (надвечори); сонце [вже] на схилку; сонце [вже] схилилося надвечір (надвечори); *(образн.)* сонце на вечірньому прузі.

Закидывать | *Закидывать, закинуть удочку* – закидати, закинути вудку (гака). | *Закидывать камнями кого (перен. книжн.)* – закидати камінням кого; каменувати кого.

Закипать | *Закипать гневом* – закипати гнівом; [кипнем] закипати з гніву, нетямитися з гніву. | *Площадь закипела народом (перен.)* – майдан завирував (закипів, заклекотів) народом (людом); площа завирувала (закипіла, заклекотіла) народом (людом). | *Работа закипела (перен.)* – робота (праця) закипіла.

Закисать | *Он совсем закис (перен. разг.)* – він зовсім (геть, геть-чисто) закис (занудився).

Заклад | *Биться (побиться) об заклад (разг. устар.)* – битися (побитися) об заклад (у заклад, навзаклад); закладатися; *(давн.)* заставлятися; *(лок.)* забиватися об заклад. | *Взять деньги под заклад* – узяти гроші під (у) заставу. | *Давать, дать под заклад что-либо* – давати, дати у (піч) заставу що; заставляти, заставити (застановляти, застановити) що. | *Ставлю в заклад пять рублей* – закладаю (заставляю, застатювляю) п’ять карбованців.

Заклание | *Идти (как) на заклание (перен.)* – іти як на шибеницю (як на ларіз); іти на муку.

Заклеймить | *Заклеймить позором кого* – заплямувати (заплямити) ганьбою кого; зганьбити кого.

Заклепка | *Заклёпок не хватает в голове у него (разг.)* – не стає (бракує) клепки йому; у нього немає (йому бракує) третьої (сьомої, десятої) клепки [в голові]; не всі дома в нього; мало олії у голові в нього; він недоум(ок); *(іноді)* обведена голова в нього.

Заключать | *Заключать в себе (книжн.)* – містити [в собі], мати собі. | *Заключать договор* – складати договір (умову); умовлятися (домовлятися). | *Заключать, заключить брак (устар.)* – брати, узяти шлюб; братися, побратися; дружитися, одружитися; паруватися, спаруватися; *(іноді)* шлюбитися, зашлюбитися. | *Заключать, заключить в кавычки, скобки* – брати, узяти в лапки, дужки. | *Заключать, заключить в объятия (книжн. устар.)* – обнімати, обняти (обіймати, обійняти). | *Заключать, заключить в тюрьму* – ув’язнювати, ув’язнити; брати, узяти до в’язниці; садити, посадити до в’язниці (в тюрму); *(давн.)* посадити на вежу. | *Заключать, заключить мир* – укладати, укласти (складати, скласти) мир; учинять, учинити замирення; замирятися, замиритися; *(іноді давн.)* замирять, замирити. | *Заключать, заключить под стражу* – брати, узяти під варту (під сторожу, до арешту). | *Заключать, заключить речь, приветствие чем* – кінчати, скінчити (закінчувати, закінчити, завершувати, завершити) промову, привітання чим. | *Заключать сделку* – укласти угоду; *(розм. давн.)* добити торгу. | *Заключить союз* – укласти союз; вступити в союз (у спілку). | *Из чего вы так заключаете?* – чого ви так думаєте (гадаєте)?; з чого (чого) ви робите такий висновок?; з чого ви так висновуєте?

Заключение | *В заключение (книжн.)* – на закінчення; наостанці (наостанку, напослідок); наприкінці; у кінці (на кінець) усього. | *Вывести заключение* – зробити висновок; виснувати. | *Давать, дать заключение* – давати, дати (подавати, подати) свій висновок; висловлювати, висловити (давати, дати, подавати, подати) свою думку; складати, скласти присуд. | *На заключение* – на вирішення; на присуд. | *На заключение сделки, условия* – уклавши (склавши, підписавши) угоду, умову. | *По заключению врача* – за висновком (після висновку) лікаря; за лікаревим висновком. | *При заключении условия* – укладаючи умову; як укладалося умову. | *Приходить, прийти к заключению* – доходити, дійти [до] висновку; приходити, прийти (привертатися, привернутися) до якої думки; ставити, стати на чому. | *Тюремное заключение* – ув’язнення; *(багаторазово недокон.)* ув’язнювання.

Заковывать | *Заковывать, заковать в кандалы* – заковувати, закувати (кувати, закути) [в кайдани]; брати, узяти в заліза (в кайдани); забивати, забити в кайдани; брати, узяти ланцюгами; *(про багатьох)* позаковувати, позабивати.

Законный | *Войти в законную силу* – набути законної сили (сили закону); стати(ся) правосильним. | *Законный брак* – законний шлюб. | *Законный муж* – законний (шлюбний) чоловік. | *Имеющий законную силу* – правосильний; законочинний; що має законну силу.

Законопатить | *Законопатить в Сибирь, в тюрьму* – запроторити (запакувати) у Сибір, у тюрму.
Законченный | *В законченном виде показать* – показати готовим (закінченим, викінченим). | *Законченный дурак* – викінчений (несосвітенний, неприторенний) дурень.
Закончить | *Хорошо закончить что* – добре кінчити (скінчити, закінчити) що; довести до пуття що.
Закон | *Вводить закон в силу, в действие* – надавати законові сили, чинності. | *Вне закона* – поза законом. | *В силу закона* – силою закону. | *Драконовы, драконовские законы (книжн.)* – драконові, драконівські закони. | *Дуракам закон не писан* – дурневі (дурням, дурному) закон не писаний. *Пр.* Дурневі ні гори, ні низу. *Пр.* | *Закон вступил, вошёл в силу* – закон набув сили (чинності); закон став правосильним. | *Закон имеет силу* – закон має силу (чинність). | *Именем закона* – іменем закону. | *Нарушать закон* – порушувати (ламати, *книжн. застар.* переступати) закон (право). | *Не по закону* – проти закону; не по закону; проти права. | *По закону* – за законом *(також* по закону); згідно з законом. | *По закону полагается* – за законом (по закону) належить. | *Пренебречь законом, обойти закон* – знехтувати закон; *(жарт.)* розминутися з законом.
Закорюка | *Вот в чём закорюка* – от де притичина (закарлючка); ось (он) де перешкода (завада); ось у чому річ.
Закружиться | *Всё закружилось* – усе закружилося (закружляло, закрутилося, заверетенилося); усе пішло обертом *(іноді* обертаєм). [Усе зверетенилось у мене в очах. Барвінок.] | *Закружилась голова, закружилось в голове* – закрутилася (завернулася, заморочилася, запаморочилася) голова; закрутилося (запаморочилося, *зниж.* замакітрилося) в голові; голова пішла обертом.
Закружить | *Закружило в голове у кого (разг.)* – запаморочило (заморочило) голову кому; завернулося (закрутилося, *зниж.* замакітрилося) у голові кому; заморочилася голова кому, у кого; млості обняли кого; млосно стало кому; мозок закрутився (голова пішла обертом) кому, у кого. | *Закружить голову кому (разг.)* – замарити (закрутити, закружити, завертіти, завернути, *зниж.* замакітрити) голову кому; запаморочити (заморочити, затуманити) голову кому; збити з пантелику (з плигу, з пливу) кого.
Закрутить | *Закрутить словцо (разг.)* – кинути дотепне (часом дошкульне) слівце (словечко).
Закрывать | *Закрывать, закрыть дверь, окно…* – зачиняти, зачинити (захиляти, захилити) двері, вікно… | *Закрывать, закрыть глаза на что* – заплющувати, заплющити (закривати, закрити) очі на що; не мати очей на що. | *Закрывать, закрыть рот кому (фам.)* – затуляти, затулити рота кому; замикати, замкнути губу (уста) кому; зав'язувати, зав'язати язик(а) кому; заціплювати, заціпити рота (язик(а), уста) кому; *(зниж.)* заціпити (зацитькати) кого; *(іноді)* зашивати, зашити рота (губи) кому. [Либонь, уже десяте літо, Як людям дав я «Кобзаря», А їм неначе рот зашито. Шевченко.] | *Закрыть двери дома для кого* – перестати запрошувати (приймати) кого; *(образн.)* перекопати (загородити) стежку кому до свого дому (до своєї господи, хати). | *Навеки закрыть, сомкнуть глаза* – навік(и) склепити (заплющити, замкнути, закрити) очі; *(поет.)* навік(и) заснути.
Закрытый | *Закрытое заседание, собрание* – закрите *(іноді* неприлюдне) засідання, закриті *(іноді* неприлюдні) збори. | *При закрытых дверях* – при зачинених дверях; за зачиненими дверми (дверима); *(іноді)* неприлюдно.
Закусить | *Закусить удила (перен.)* – діяти наосліп (не зважаючи ні на що); не мати впину (міри) в чому. | *Закусить язык (перен.)* – прикусити язик(а), *(іноді розм.)* укуситися за язик.
Закуска | *Закуска между обедом и ужином* – закуска перед вечерею; підвечірок. | *Закуска перед завтраком* – закуска перед сніданком (снідання); *(іноді)* поранок. | *Закуска перед обедом* – закуска перед обідом; передобідок.
Закусывать | *Закусывать между обедом и ужином* – підвечерювати; підвечіркувати. | *По первой не закусывают* – по одній (по першій) не заїдають (не закушують).
Заладить | *Заладить своё* – завіз своє; почав правити (провадити, торочити) своє.
Заламывать | *Заламывать, заломить цену (разг. фам.)* – правити, заправляти, заправити (загинати, загнути, загилювати, загилити, заломлювати, заломити) ціну; *(образн.)* правити, заправляти, заправити як за [рідного] батька (як за рідну маму).
Залежаться | *Дело в суде залежалось* – справа в суді залежалася (застрягла); *(образн.)* справа зазимувала (закуняла).
Залезать | *Залезать, залезть в долги (разг.)* – залазити, залізти у борги (у довги); загрузати, загрузнути у боргах (у довгах); заганятися, загнатися (затягатися, затягтися,

затягнутися) у борги (у довги, у позички); *(згруб.)* укачуватися, укачатися у борги (у довги); топитися, утопитися в позиках; заборговуватися, заборгуватися (задовжуватися, задовжитися); *(образн.)* набиратися [боргів] по шию; набиратися, набратися боргів, як реп'яхів. | *Залезать, залезть в душу, в сердце* – залазити, залізти (улазити, улізти) в душу, в серце кому; заглядати, заглянути в душу, в серце кому. | *Залезать, залезть в чужой карман (разг.)* – залазити, залізти до чужої кишені (в чужу кишеню); залазити, залізти до чужого гаманця (у чужий гаманець); залазити, залізти до чужої калитки (у чужу калитку); заглядати, заглянути (зазирати, зазирнути) в чужу кишеню.

Залепить | *Залепить в ухо (вульг.)* – затопити (загилити, зацідити) кого у вухо; затопити (уліпити) по вусі (у вухо) кому. | *Залепить двойку – (те саме, що) Влепить двойку. Див. влепить.* | *Залепить по щеке, пощёчину кому (вульг.)* – дати ляпаса (ляпанця, ляща, поличника) кому; *(зниж.)* затопити (уліпити, загилити) по пиці (у пику) кому; ляснути по пиці кого.

Залетный | *Залётная голова, залётный парень, малый (перен. разг.)* – шибайголова (зайдиголова, пробийголова). | *Залётная птица* – залітний птах (залітна птаха, залітна птиця); залетуха; пташечка-залетушечка. | *Залётная тройка* – летюча трійка; *(фольк.)* соколи-літуни. | *Залётный гость (перен.)* – залітний гість.

Залечить | *Залечить до смерти (фам.)* – залікувати [насмерть]; *(іноді вульг.)* законовалити кого.

Заливаться | *Заливаться, залиться слезами* – заливатися, залитися, заллятися (обливатися, облитися, обіллятися, умиватися, умитися) сльозами (слізьми, сльозою); заходитися, зайтися сльозами (слізьми, плачем); підпливати, підплисти, підпливти сльозами (слізьми); розливатися сльозами (слізьми); ревно (гіркими) плакати. | *Заливаться, залиться смехом* – заливатися, залитися, заллятися сміхом (зо сміху); розлягатися, розлягтися сміхом; заходитися, займатися (залягатися, залягтися) від сміху (зо сміху, сміхом); зареготіти, зареготати(ся); сміятися, аж заходитися. | *Заливаться соловьем* – співати (виводити, розлягатися) як соловейко; соловейком розкочуватись.

Заливать | *Заливать, залить горе вином, водкой (перен. разг.)* – топити, утопити лихо (горе) у вині, у горілці. | *Заливать, залить за ворот, за галстук (фам.)* – заливати, залити очі (сліпи, памороки); [кварту] вилити в горлянку; улити в себе; *(образн.)* не в одній чарці денце бачити; до скляного бога голінним бути.

Залив | *Речной залив* – сага; зарічок.

Залог | *Брать, взять в залог* – брати, узяти у (на) заставу *(іноді* застанову). [Брати на заставу коня вороного, Коня вороного, всю збрую на його. *Н. п.*] | *Выкупать, выкупить из-под залога* – викуповувати, викупляти, викупити з (з-під) застави *(часом* застанови) що; викуповувати, викупляти, викупити заставу *(іноді* застанову, заставщину). | *Давать, дать что под залог* – давати, дати що під заставу (застанову, заклад) що. | *Залогом этого является…* – запорукою *(іноді* за рукою) цього є…

Залп | *Выпить залпом* – випити одним духом (за одним духом); випити душком; відразу (з одного разу) вихилити; одним махом (за одним махом) випити (вихилити, *вульг.* шелепнути); хильнути; одним хилом випити. | *Сказать всё залпом* – сказати все (за) одним духом; відразу випалити.

Залюбиться | *Не залюбился я ему* – не вподобав він мене; не сподобався (не полюбився) я йому; не припав до вподоби я йому; не на очі я йому.

Замазывать | *Замазывать, замазать рот кому (вульг.)* – замазувати, замазати (замуровувати) рот(а) кому; замикати, замкнути губу (уста) кому; зав'язувати, зав'язати язик(а) кому. | *Людям уст не замажешь* – людям губи (рота) не затулиш (не замкнеш). *Пр.*

Заманить | *Калачом не заманишь (разг.)* – калачем не заманиш (не принадиш, не звабиш, не спонадиш); *(іноді)* ніякою цяцькою не принадиш (не звабиш).

Замахиваться | *Замахнись, да не ударь* – замірся, та не вдар; розсердься, та не вдар.

Замедлить | *Замедлить шаги, ход* – піти тихше (повільніш(е)); притишити (сповільнити, уповільнити, *іноді* звільнити) ходу; укоротити ходу. [Він звільнив ходу. Коцюбинський.] | *Он не замедлил явиться* – він негайно з'явився (прийшов); він не забарився прийти. | *Он не замедлит с ответом* – він не забариться (не загаїться) відповісти (з відповіддю). | *Случай не замедлил представиться* – незабаром трапилася (випала) нагода.

Замедляться | *Движение поезда замедлилось* – поїзд пішов повільніш(е); поїзд сповільнив (уповільнив, притишив) рух; поїзд притишивсь. [Поїзд коло мосту притишивсь. *З нар. уст.*]

Заменять | *Заменять, заменить кого, что* – заступати, заступити кого, що; заміняти, замінити кого, що; ставати, стати за кого, замість кого. | *Не могу уйти из дому, некому*

меня заменить – не можу піти з дому (з хати), бо нема кому заступити мене; ні від кого (нема від кого) мені з дому піти (йти) [бо сам-один, сама-одна]. | *Он заменён новым лицом* – його заступила (замінила) нова людина.

Замерзание | *Дело остановилось на точке замерзания (перен.)* – діло зупинилося (спинилося, стало) на мертвій точці; справа зупинилася (спинилася, стала) на мертвій точці; діло замерзло (загальмувалося); справа замерзла (загальмувалася).

Замертво | *Упал замертво* – упав як мертвий (без духу).

Замести | *На дворе замело* – надворі почалася метелиця (віхола, завірюха); надворі почало мести (завіхолило).

Заметать | *Заметать на живую нитку* – зашити абияк (на швидку руку, нашвидкуруч).

Заметить | *Дать заметить кому* – дати навзнаки кому. | *Заметьте [себе]* – візьміть до уваги; зауважте; затямте [собі]; майте собі [на увазі]. | *И не заметить, как…* – і незчутися, як…; і не помітити, як… | *Он её заметил* – вона йому впала в око; він звернув на неї (іноді на ню) увагу; він помітив її. | *Следует заметить* – треба (слід) сказати (зазначити).

Заметка | *Брать, взять на заметку (канц.)* – брати, узяти на замітку; записати (відзначити) кого, що.

Заметно | *Чуть заметно вдали* – ледве (тільки) мріє(ться); *(іноді)* мрітно; ледве помітно віддалік. [А там щось мрітно: чи то люди, чи то коні, а може, копиці сіна. *Сл. Гр.*]

Заметный | *Быть едва заметным вдали* – мріти(ся); *(іноді)* бриніти. [А під лісом край дороги, Либонь курінь мріє. Шевченко. Орел під хмарою тільки бринів. *Сл. Гр.*] | *Он человек заметный* – він людина значна (визначна); з нього людина значна (помітна).

Замечание | *Быть на замечании (канц. устар.)* – бути на прикметі (на замітці); бути на оці. | *Иметь на замечании кого* – мати на увазі (на оці) кого. | *Он получил строгое замечание* – йому зроблено суворе (гостре) зауваження; йому зроблено сувору (гостру) увагу; він дістав суворе (гостре) зауваження; йому суворо (гостро) зауважено про що. | *Получить замечание* – дістати зауваження.

Замечательно | *Замечательно, что…* – гідне уваги (гідна уваги річ), що…; позначна річ, щ о…; *(іноді)* дивно (дивна річ), що…

Замечательный | *Быть замечательным чем* – визначатися чим.

Замечать | *Замечу при этом, что…* – зауважу (зазначу, скажу) до цього, що…

Замешанный | *Замешанный в чём* – причетний до чого; уплутаний у що; *(розм.)* пришитий до чого.

Замешательство | *В замешательстве сказать, ответить…* – у замішанні сказати (відказати, відмовити); відповісти, замішавшися (зніяковівши, збентежившись, розгубившись); сказати (відказати, відмовити) відповісти… | *Вызвать замешательство в ком* – викликати замішання в кого; *(іноді розм.)* сколотити кого. | *Привести в замешательство кого* – змішати кого; збити з пантелику (з плигу, з пливу) кого; збентежити кого; *(образн.)* на лід посадити кого. | *Прийти в замешательство* – замішатися; бути (стати) ні в сих ні в тих; збентежитися; зніяковіти.

Заминка | *Заминка в деле, работе (разг.)* – затримка (запинка) в ділі, роботі.

Замирание | *С замиранием сердца он смотрел на картину* – серце йому завмирало (мерло, мліло), як він дивився на картину; затаївши (затамувавши) дух, він дивився на картину.

Замирать | *Движение в городе ночью замирает* – рух у місті вночі завмирає (припиняється). | *Замирать от восторга перед чем* – завмирати (умлівати) у захваті (від захвату, у захопленні, від захоплення) над чим, перед чим. | *Сердце замирает, замерло* – серце завмирає, мре, завмерло (мліє, умліває, зомліло, в’яне, зав’яло, холоне, холодіє, похололо); серце зайшлося.

Замкнутый | *Вести замкнутую жизнь* – жити відлюдно (замкнено, замкнуто, *іноді* відлюдьком). | *Замкнутый характер* – замкнена (замкнута, потайна, відлюдькувата) вдача; замкнений (замкнутий) характер. | *Замкнутый человек* – замкнена (замкнута) у собі людина; закрита людина; відлюдько; *(образн.)* застебнений (застебнутий) на всі ґудзики.

Замок | *Строить воздушные замки* – у хмари (у хмарах) заноситися думкою; у хмарах літати; надхмарні замки будувати; будувати замки на льоду; удаватися в химери; химери ганяти; думкою багатіти. | *Держать под замком, на замке* – тримати на замку (під замком, під ключем); тримати замкненим. | *За семью (десятью) замками (разг.)* – замкнений на сім (на десять) замків; за сімома (за сьома, за десятьма) замками; старанно захований; пильно стережеться. | *Поцеловать замок (перен. разг.)* – поздоровкатися

(повітатися, привітатися) до замкнених (замкнутих) дверей; поцілувати замок (колодку); застати замкнені (замкнуті) двері; не застати (в)дома.

Замолвить | *Замолвить словечко у кого, перед кем за кого, за что* – закинути [добре] слівце за (про) кого, за (про) що; сказати (замовити) [добре] слово за (про) кого, за (про) що; озватися [словом] за кого, за що; попрохати (попросити) за (про) кого, за (про) що.

Замолкать | *Заставить замолкнуть кого* – примусити (змусити) замовкнути кого; замкнути (затулити) кому рота *(устар. згруб.* губу); *(зниж.)* зацитькати кого.

Заморить | *Заморить голодом кого* – заморити голодом кого; захарчувати (захарчити) кого; *(про багатьох)* позаморювати, позахарчовувати кого. | *Заморить червячка (разг. фам.)* – трохи вгамувати голод; трохи перекусити (підʼїсти, підживитися); *(образн.)* комара задушити.

Замотать | *Замотать кого работой, хлопотами…* – засмикати (змучити, затомити) кого роботою, клопотом…; *(іноді лок.)* ухоркати кого роботою, клопотом…

Замуж | *Выдавать, выдать замуж за кого* – віддавати, віддати [заміж] за кого; давати, дати [заміж] за коро; видавати, видати [заміж] за кого; дружити, одружувати, одружити з ким. | *Выйти замуж раньше старшей сестры* – вийти заміж раніше за старшу сестру, *(образн., давн.)* під корито підвернути старшу. [Менша, та раніш піде заміж, підверне старшу під корито. Барвінок.] | *Выходить, выйти, идти, пойти замуж за кого* – віддаватися, віддатися за кого; виходити, вийти заміж за кого; іти, піти заміж за кого; дружитися, одружитися з ким; зашлюбитися з ким; *(про багатьох)* повіддаватися за кого, повиходити заміж за кого, поодружуватися з ким; *(образн. давн.)* покривати, покрити косу; завити голову рушником; *(з негат. оцінкою)* завʼязати голову (коси, косу); *(про нещасливе одруження)* світ собі завʼязати.

Замурлыкать | *Замурлыкать песню* – замугикати (закурникати) [пісні].

Замутить | *Он воды не замутит* – він води (водою) не скаламутить (не закаламутить); він води (водою) не помутить (не замутить).

Замышлять | *Замышлять многое сделать* – замишляти багато чого зробити; широко загадувати (задумувати, замишляти).

Заниматься | *Деньги легко занимаются, нелегко отдаются* – позичати легко, а віддавати важко. | *Давайте займёмся делом, пением, музыкой…* – берімся (нум(о)) до праці, до співів, до музики…; берімося (нум(о)) працювати, співати, грати… | *Доктор занялся больным, пациентом* – доктор (лікар) заходився коло хворого, пацієнта. | *Заниматься в учреждении* – працювати в установі. | *Заниматься делом* – бути при ділі (коло діла); працювати. | *Заниматься земледелием* – працювати (ходити) коло землі; *(у вужчому значенні)* коло хліба ходити; хліборобити; жити з хліборобства. | *Заниматься изучением, исследованием чего* – вивчати, досліджувати що; працювати над вивченням, над дослідженням чого; працювати коло вивчення, коло дослідження чого. | *Заниматься ничегонеделанием* – нічого не робити; *(розм.)* справляти гулі (гульки), сидні, лежні; байдики бити (байдикувати). | *Заниматься пустяками* – бавитися дурницею (дурницями, пустим); марнувати (гаяти, тратити) час на дурниці. | *Заниматься своими делами* – робити своє діло (свої справи); пильнувати свого діла (своїх справ); поратися коло свого діла (своїх справ). | *Заниматься с любовью чем* – кохатися у чому; упадати за чим. | *Заниматься собой* – приділяти своїй особі (собі) увагу (багато уваги); багато віддавати собі уваги; *(іноді)* чепуритися. | *Заниматься сплетнями* – плескати; плітки розводити. | *Заниматься с учениками* – учити школярів (учнів); працювати з школярами (з учнями). | *Заниматься торговлей, рыболовством, ремеслом…* – торгувати, рибал(ч)ити, ремісникувати… | *Заниматься хозяйством* – господарювати (хазяйнувати); ходити (працювати) коло господарства. | *Заниматься частными уроками* – давати приватні уроки (лекції). | *Заниматься чем* – робити що; працювати над чим; ходити (поратися, робити, працювати) коло чого; *(іноді)* удаватися до чого; заходжуватися кого чого; учитися. | *Не знаю, чем заняться (о профессии)* – не знаю, до чого взятися (коло чого заходитися); *(іноді образн.)* не знаю, у який хліб кинуться. [От і поженилися да й думають, у який хліб кинутись: у столяри піти — хліб треба купувати. — Підемо у хлібороби, каже. *Сл. Гр.*] | *Ничем не заниматься, кроме…* – нічого не робити, крім (окрім, опріч)…; ніякої роботи не мати, крім (окрім, опріч)… | *Он занялся изучением (принялся за изучение) чего* – він узявся (заходився) вивчати що; він узявся до вивчення (заходився коло вивчення чого). | *Он занялся своим делом* – він узявся (заходився) коло своєї роботи (коло свого діла). | *Он этим не занимается* – він коло цього не працює *(іноді* над тим не працює); він не ходить коло цього [діла]; *(іноді також)* це не його діло (справа). | *Целый день занимаюсь чтением, шитьём, хозяйством…* – увесь (цілий) день читаю, шию, господарюю (хазяйную)… | *Занимается утро* – займається ранок; днів. | *Заря занимается* – на зорю

(на світ) займається; зоря займається; на світ благословляється; зоріє; зоряється; сіріє; світає.

Занимать | *Здоровья ему не занимать стать (разг.)* – він при здоров'ї; він здоровий собі [нівроку]; здоров'я йому не [треба] позичати; здоров'я в нього подостатком. | *Занимайте, займите свои места* – сідайте, посідайте на свої місця. | *Занимать высокое, видное положение (перен.)* – посідати високе, визначне становище; *(фам. негат.)* сидіти на високому стільці. | *Занимать, занять очередь* – ставати, стати в чергу. | *Эта работа занимает много времени* – ця робота бере (забирає) багато часу. | *Занимать учеников работой* – давати (загадувати) учням (школярам) роботу.

Заноситься | *Он заносится, занёсся* – він високо (вгору, гордо) несеться, заноситься; він заноситься, заніся, він великоноситься; він удається, удався (укидається, укинувся) в пиху; він пишається (чваниться, зачванився, зарозумівся, бундючиться, забундючився); *(іноді)* він несеться, заноситься, заніся поверх дерев.

Заносить | *Заносить, занести в протокол, в список (книжн. офиц.)* – записувати, записати до протоколу, до списку; заводити, завести у протокол, у список. | *Заносить, занести для удара руку над кем* – знімати, зняти (підносити, піднести, піднімати, підіймати, підняти) руку вдарити кого; замірятися, заміритися на кого. | *Заносить, занести илом* – замулювати, замулити. | *Каким ветром, какими судьбами вас сюда занесло? (разг. фам.)* – яким вітром вас сюди завіяло?; яка доля вас сюди закинула (занесла)? | *Куда тебя занесла нелёгкая? (фам.)* – куди тебе занесла нечиста [сила] (лиха година)?; куди тебе чорти понесли (занесли)?; куди ти к бісу подівся?; куди тебе занесло (завіяло)? | *Нелёгкая (чёрт) занесла (занёс) его сюда (фам.)* – сам чорт (дідько) приніс (заніс) його сюди.

Занятие | *Вибирать, выбрать занятие* – вибирати, вибрати (обирати, обрати) собі працю (фах, професію); *(іноді розм. докон.)* пристановитися до чого. | *Род занятий* – праця (фах, професія).

Занятый | *Быть занятым по горло* – діла (роботи) аж по [саме] горло (по саме нікуди); діла — і вгору нема коли (ніколи) глянути; такої роботи, що й носа ніколи (нема коли) втерти; діла, діла — аж голова біла; ходячи їсть, а стоячи спить. | *Все одним заняты* – усі коло одного працюють (ходять); (часом) усі над одним працюють; усі про одно клопочуться (дбають); усі одним заклопотані; *(образн. іноді)* всі в одну дуд(оч)ку грають. | *Место занято* – місце не вільне. | *Он делом занят* – він діло робить; він при ділі (коло діла). | *Он занят на заводе, в канцелярии...* – він працює на заводі (у заводі), в канцелярії... | *Он занят своими делами* – він робить свої справи (своє діло); він заклопотаний своїм ділом (своїми справами); він працює коло свого діла. | *Я ничем не занят* – я вільний; я нічого не роблю (не маю ніякої роботи); я ні коло чого *(іноді* ні над чим) не працюю. | *Я очень занят* – мені дуже ніколи (нема коли, ніколиться); мені (у мене) геть-то (зовсім) нема часу; я зовсім не маю часу.

Заоблачный | *Заоблачная высь* – надхмарна (захмарна) височінь (височина); надхмарні (захмарні) високості; надхмар'я. | *Заоблачное пространство* – захмарний (надхмарний) простір; захмарна (надхмарна) просторінь; захмар'я (надхмар'я). | *Заоблачные мечтания* – надхмарні (понадхмарні, захмарні, позахмарні) мрії; марні (химерні) мрії.

Заодно | *Действовать заодно* – діяти спільно (разом, одностайно, у згоді); *(іноді)* спільно стояти; *(образн.)* в один гуж тягти; *(жарт.)* в одну дуд(оч)ку грати. | *Купил заодно и краски* – купив заразом (за одним разом, за одним заходом) і фарби.

Заорать | *Заорать благим матом* – несамовито (щосили, щодуху) загукати (загорлати); загаласувати на все (на ціле) горло; репетом зарепетувати.

Заострять | *Заострять внимание на чём (перен.)* – звернути пильну (найпильнішу) увагу на що. | *Заострять какой-либо вопрос (перен.)* – підкреслювати якесь питання; акцентувати (наголошувати) на якомусь питанні; гостро ставити (загострювати) якесь питання.

Западать | *Западать, запасть в душу, в сердце кому (перен.)* – западати, запасти у душу, у серце кому. [Лаврінові слова запали Карпові в душу. Н.-Левицький.] | *Западать, запасть в память* – западати, запасти у пам'ять (упам'ятку); *(розм.)* убиватися, убитися в тямки; уїдатися, уїстися в голову. | *Запала ему ко мне дорога* – заросла йому стежка до мене; уже [ж] йому до мене не ходити.

Западня | *Попадать, попасть в западню* – попасти (попастися, пійматися) у западню (у пастку, у лабети).

Запальчивость | *В запальчивости* – зопалу (у запалі); запалившися.

Запас | *Запас беды не чинит* – з прибутку голова не болить. *Пр.* Запас біди не чинить [і їсти не просить]. *Пр.* Нехай лежить, воно їсти не просить. *Пр.* Хліб у дорозі не затяжить. *Пр.*

Що більше, то ліпше. *Пр.* Не з прибутку, а з убутку голова сохне. *Пр.* | *Иметь в запасе* – мати (тримати, держати) про запас; держати про кого, про що. [Яка з мене питуха?.. Єдине про людей держу; без чарки не можна. Кониський.] | *Кто запасом живёт, а кто из кулака в рот* – розумний чоловік заздалегідь готує. *Пр.* | *Про запас (разг.)* – про запас; *(іноді)* на схов. [Арійці солили м'ясо на схов. Українка.]

Запах | *Издавать запах* – пахнути (пахтіти, душіти, пашіти); пускати (видавати, видихати) пахощі; *(поет.)* дихати пахощами. | *Пропитаться запахом чего* – пропахатися (напахатися) чим, чого. [Годі вам усе з панами та з панами. Чи бач, як панами пропахалися. Мирний.]

Запекаться | *Губы, уста запеклись* – губи, уста запеклися (посмагли, засмагли); на губах смага лягла (пала).

Запечатлеться | *Запечатлеться в памяти* – упасти (запасти) в пам'ять (упам'ятку); відтиснутися (відпечататися) в пам'яті; урізатися (утиснутися) у пам'ять; запам'ятатися.

Запечатлеть | *Запечатлеем его образ в сердцах* – збережімо його образ у серці (у серцях); образ його вічно (довіку) житиме у наших серцях. | *Запечатлеть поцелуй на чём (устар.)* – поцілувати що; покласти поцілунок на що.

Запиликать | *Что запиликал, то и пропиликал* – що затирликав, те й протирликав. *Пр.*

Запилить | *Запилить кого упрёками (перен. фам.)* – заїсти (загризти) кого докорами (доріканнями).

Запинка | *Без запинки говорить* – говорити не запинаючись (не затинаючись). | *Врёт без запинки* – бреше і не оглядається (і оком не змигне, не моргне); бреше, як шовком шиє; бреше, як хліб з маслом їсть; гладко бреше.

Запить | *Он запил (разг.)* – він запив (запиячив); він завадив пити; він у горілку вкинувся; *(образн.)* він вербу носити почав.

Заплакать | *Заплакать по кому* – заплакати за ким *(рідше* по кому).

Заплата | *У него вся одежда в заплатах* – у нього вся одежа в латках; у нього вся одежа — латка на латці; у нього одяг саме лаття; у нього на одягу (на одежі) стільки лат, як на селі хат; має на одягу стільки латок, як на селі хаток.

Заплатить | *Заплатить жизнью, головой за что (книжн.)* – наложити головою (життям, душею) за що; віддати життя (душу) за що; заплатити життям, головою за що; життя (душі) позбутися за що. | *Заплатить лишнее* – переплатити; переплатитися. | *Заплатить по счёту* – сплатити рахунок. | *Заплатить следуемое* – заплатити належне; оплатитися.

Заплетаться | *У пьяного ноги заплетаются* – у п'яного (п'яному) ноги заплітаються; п'яний ногами плете (плутає); п'яний іде то сторч, то боком. | *Язык заплетается у кого (разг. фам.)* – язик плутається кому, у кого.

Заплечный | *Заплечных дел мастер, заплечный мастер (устар.)* – кат (катюга); майстер голови стинати.

Заплывать | *Заплывать жиром* – запливати салом; гладнувати (гладшати).

Заплывчивый | *Дело забывчиво, а тело заплывчиво* – було, було, забулося, із тим часом минулося. *Пр.*

Заподозрить | *Заподозрить кого* – підозру мати (узяти) на кого; узяти кого на підозру; запідозрити кого; *(розм.)* подумати на кого; погріхувати на кого.

Запоем | *Пить запоем (разг.)* – запивати (запитися); пити в запій (запоєм). | *Читать, работать запоем (перен. разг.)* – з захватом (не відриваючись) читати, працювати (робити).

Запомнить | *Я это запомнил хорошо* – я це добре запам'ятав (затямив, узяв у тямки); це добре мені втямки (утямку) вбилося; *(негат.)* це добре мені втямки далося.

Запор | *Дверь на запоре* – двері на замку (на засуві); двері замкнені (засунені). | *Держать на запоре (разг.)* – держати на замку (під замком, під ключем, на засуві).

Запрашивать | *Запрашивать, запросить втридорога* – правити, заправляти, заправити (загнати, загнути, загилювати, загилити) надто дорого; *(образн.)* правити, заправляти (загилювати, загилити, загинати, загнути) як за [рідного] батька (тата, як за рідну маму); правити, заправляти, заправити (загилювати, загилити, загинати, загнути) таку ціну, що ні приступу.

Запретный | *Запретный плод сладок* – заказана (заборонена) грушка солодка. *Пр.* Чого не вільно, те й кортить. *Пр.*

Запрет | *Наложить запрет на что* – накласти заборону нащо; заборонити що. | *Находиться под запретом* – бути під забороною; бути забороненим (заказаним).

Запрос | *Входить с запросом* – удаватися (звертатися) з запитом. | *Животрепещущие вопросы жизни* – животрепетні (пекучі) потреби життя. | *Запрос в карман не лезет;*

запрос по рылу не бьёт – заправа лиха не чинить. *Пр.* Дадуть не дадуть, а заправити можна. *Пр.* | *По запросу о…* – на запит про… | *Сделать запрос* – подати запит; запитати. | *Цены без запроса* – ціни без заправи (без торгу).

Запускать | *Запускать, запустить болезнь* – задавнювати, задавнити хворобу. | *Запускать, запустить глаза куда (разг. фам.)* – закидати, закинути оком куди; зиркати, зиркнути (зирнути) [кутиком ока] куди. | *Запускать, запустить камнем в кого, во что (фам.)* – шпурляти, шпурнути (шпурити, пошпурити, жбурити, жбурляти, жбурнути, пожбурити) каменем на (в) кого, що. | *Запускать, запустить работу, хозяйство, дела* – занедбувати, занедбати (занехаювати, занехаяти, занехати) роботу, господарство, справи (діла). | *Запускать, запустить руки, лапы во что (разг.)* – простягати, простягти руки, лапи куди; засувати, засунути руки, лапи куди; нечесно наживатися, нажитися чим; гріти, погріти руки чим. | *Запускать, запустить руку в чужой карман (разг.)* – засувати, засунути руку до чужої кишені (в чужу кишеню); сягати, сягнути [рукою] до чужої кишені. | *Запускать, запустить спутник* – (за)пускати, (за)пустити спутник(а).

Запустение | *Мерзость запустения (устар.)* – гидотне (мерзотне) запустіння (спустошення).

Запустить | *Запустить гусара* – запустити пинхву кому. | *Запустить за галстук* – залити очі (сліпи, памороки); залитися; смикнути (торкнути, лизнути); [кварту] вилити в горлянку; улити в себе. | *Запустить удочку* – закинути вудку (гака). | *Запустить шпильку (устар. брандера) кому* – пустити шпильку (шпичку, *іноді* шпигачку) кому; пришити гаплика кому; шпигнути кого; голку загнати кому.

Запутанный | *Запутанное дело (перен. разг.)* – заплутана справа (річ); неясна річ; плутання. | *Он запутан в это грязное дело* – його заплутано (уплутано) в це нечисте (брудне) діло; він заплутаний (уплутаний) у це нечисте (брудне) діло; його пришито до цієї нечистої справи.

Запутывать | *Запутывать вопросами* – заплутувати (збивати) питання. | *Запутывать,запутать кого чем* – заплутувати, заплутати кого чим; збивати, збити [з пантелику (з плигу, з пливу)] кого чим.

Запятая | *Вот тут-то и запятая! (разг. шутл.)* – оце тут і зачіпка (і гачок)!; ось де вона, запинка (зачіпка)!

Запятки | *Стоять на запятках у кого (перен. разг.)* – прислужуватися кому (перед ким); годити (догоджати) кому; *(образн.)* вигинати карка перед ким; колінкувата (плазувати, стелитися, пристелятися) перед ким.

Зарабатывать | *Зарабатывать, заработать тяжёлым трудом что* – загорьовувати, загорювати (замозолювати, замозолити) що; заробляти, заробити тяжкою працею що. | *Зарабатывать хлеб в поте лица* – заробляти хліб (на хліб) у поті чола; кривавим потом заробляти хліб (на хліб). | *Что заработал, то и получил* – добре роби — добре й буде. *Пр.* Як дбаєш, так і маєш. *Пр.* Що зароблю, те й маю. *Пр.* Щоб заможно жити, добре треба робити. *Пр.* Хочеш їсти калачі — не сиди на печі. *Пр.* Лежачого хліба ніде нема. *Пр.*

Заработанный | *Заработанный ломоть лучше краденого каравая* – ліпше заробити, як украсти. *Пр.* Зароблена копійка краща за краденого карбованця. *Пр.*

Заработки | *Идущий, уходящий на заработки* – заробітчанин. | *При таких заработках* – так заробляючи, по таких заробітках *(іноді* зарібках). | *Там хорошие заработки* – там добрі заробітки *(іноді* зарібки); там заробітно (зарібно).

Заразительный | *Дурные примеры заразительны* – за лихим (поганим) прикладом і сам лихий станеш (споганишся). Лихий призвід — людям заохота. *Пр.* Старі крутяться, а молоді учаться. *Пр.*

Зарастать | *Зарасти м(о)хом (перен.)* – мохом обрости (порости, зарости); обмохнатіти (обмохніти); узятися мохом (цвіллю); здичавіти (здичіти).

Зареветь | *Зареветь белугой* – заревти як корова (коровою); несамовито закричати (зарепетувати, залементувати).

Зарево | *Подымается, поднялось зарево* – береться, узялося (устає, устала) заграва.

Зарезанный | *Кричит как зарезанный* – кричить, наче його ріжуть; кричить, мовби його на ножі беруть.

Зарезать | *Без ножа зарезать кого (разг.)* – без ножа зарізати кого; загубити кого. | *Хоть зарежь(те) (нар.)* – хоч заріж(те). [Хоч заріж, то не хоче. Номис.]

Зарез | *Без него мне зарез* – без нього мені хоч у яму лізь (хоч умирай); без нього мені край (кінець). | *Мне это нужно до зарезу* – мені це край потрібне; мені цього край (аж ґвалт) треба; мені це аж-аж-аж як потрібне; мені це до зарізу (хоч повісься) потрібне. | *Чистый зарез* – видима смерть (біда); прямо заріз (смерть, біда); чисте нещастя (чиста біда).

Зарок | *Давать, дать зарок не делать чего* – зарікатися, заректися не робити чого; давати, дати зарік *(іноді* обрік) не робити чого; класти, покласти зарік не робити чого; *(іноді)* обрікатися, обректися не робити чого. [Христя дала собі зарік більше не йти на гулянки. Мирний.]

Заронить | *Заронить искру надежды, любви… (перен. книжн.)* – заронити (закинути) іскру надії, любові (кохання)… у кого, у кому.

Заросший | *Заросший сорняками* – забур'янений (забур'янілий, бур'януватий).

Зарубить | *Зарубить себе на носу, на лбу, зарубить в памяти (разг. фам.)* – закарбувати собі на носі, на лобі; зарубати собі на пеньку; закарбувати в пам'яті; запам'ятати (затямити).

Зарывать | *Вот где собака зарыта (разг.)* – так от у чім сила (суть); ось де притичина. Видно, де дно. *Пр.* | *Зарывать, зарыть талант в землю* – закопувати, закопати талант (хист) у землю; занапащати, занапастити талант (хист).

Зарядить | *Дождь зарядил на целую неделю* – задощило(ся) на цілий тиждень; дощ завзявся (заторочив, занадився) на цілий тиждень; дощ розгостився.

Заря | *Бить зарю (воен.)* – бити зорю; бити у вранішній, у вечірній барабан. | *Занимается заря чего* – світає (зоряє) на що. | *Заря вечерняя* – вечірня зірниця (заграва). [Уже зірниця На небі ясно зайнялась. Шевченко.] | *Заря денежку даёт, заря денежку куёт* – хто рано підводиться, за тим діло водиться. *Пр.* Ранні пташки росу п'ють, а пізні — слізки ллють. *Пр.* | *Заря занимается, занялась* – світає, свінуло; зоріє, зазоріло, зоряє(ться), зазоріло(ся); на світ благословляється, благословилося (займається, зайнялося). | *На заре* – на світанку (на світанні); удосвіта; *(іноді)* на зорі. | *На заре жизни* – на світанку життя. | *Ни свет ни заря (разг.)* – рано-вранці; ще й на світ не займалося, не зайнялося (не благословилося); ще й на світ не зазоріло; ще й не зорялося; *(образн. згруб.)* ще й чорти навкулачки не билися. | *От зари до зари* – від світання до смеркання; від смеркання до світання; від сонця до сонця. | *Утренняя заря* – світанок (світання); світова зоря (зірниця, зоряниця).

Засасывать | *Среда засасывает, засосала кого (перен.)* – оточення затягає, затягло (засмоктує, засмоктало, губить, згубило) кого.

Засверкать | *Побежал, только пятки засверкали (фам.)* – побіг, тільки п'ятки замигтіли (тільки курява встала).

Засветиться | *Небо засветилось звёздами* – небо засвітилося зорями (зірками); небо зазоріло.

Засвидетельствовать | *Засвидетельствовать почтение (устар.)* – засвідчити (виявити, скласти) пошану (повагу) кому; (словами) висловити пошану кому.

Заседание | *Заседание при открытых, при закрытых дверях* – засідання при відчинених, при зачинених дверях; *(іноді)* прилюдне, неприлюдне засідання.

Засесть | *Засесть в голове* – запасти в голову (до голови); запасти в думку; думка зав'язла в голові; *(образн.)* засісти, мов цвях (мов цвяшок), у голові; *(безособове)* уроїтися кому.

Засидеться | *Засидеться в девках (нар. устар.)* – засидітися дівкою; *(образн.)* досидітися (додівуватися) до сивої коси (до сивого волосу); посивіти дівкою (в дівках); *(жарт. глузл.)* на висадки зостатися. | *Засидеться дома* – засидітися (в)дома; задомувати(ся).

Засиять | *Засиять звездой* – засяяти як зоря (зорею); зазоріти.

Заскок | *Заскок в голове (перен. фам. ирон.)* – затемнення (запаморочення) у голові; заворость (заскік, заскок) у голові; заскочило (трохи) кому; сприснуло щось у голові. | *Он с заскоком* – у нього (йому) часом випадає (вискакує) якась клепка з голови; у нього не всі клепки в голові; він має не всі клепки в голові; у нього (йому) сприсає щось у голові; у нього часом (інколи) не всі (в)дома.

Заслуга | *Воздать, наградить по заслугам* – віддати заслужене (шану, честь); нагородити (відзначити) кого по заслузі (відповідно до заслуг). | *Каждому по заслугам* – кожному по заслузі (відповідно до його заслуг). [Як ти до діла здатний, будеш і в людях знатний. *Пр.*] | *По заслугам наказан кто* – по заслузі покарано кого. [Катюзі по заслузі. *Пр.*] | *Ставить, поставить в заслугу кому* – ставити, поставити на заслугу (як заслугу) кому; признавати, признати заслугу кому.

Заслуживать | *Заслуживать внимания* – заслуговувати (заслужувати) на увагу (уваги). | *Заслужить славу* – зажити (заслужити) слави. | *Он это заслужил* – він того вартий; він заробив (заслужив) це. | *Что заслужишь, то и получишь* – що заробиш, те й матимеш. *Пр.* Як дбаєш, так і маєш. *Пр.* Як заробив, так і відбудеш. *Пр.* Хто як постелить, так і виспиться. *Пр.*

Заснуть | *Заснуть вечным сном (книжн.)* – заснути вічним сном; навіки заснути (*про*

багатьох поснути).
Заставлять | *Заставить замолчать кого* – примусити (змусити) кого замовкнути; замкнути (затулити) кому рота (уста, *згруб.* губу); зав’язати язика кому; *(зниж.)* зацитькати кого. | *Заставлять думать о чём* – завдавати думки кому, про що; примушувати (змушувати) думати про що. | *Заставлять, заставить кого-либо что делать* – загадувати, загадати кому що робити; примушувати, примусити (змушувати, змусити) робити кого, що. [Не зараз робила, що загадав… Коцюбинський.] | *Заставь дурака Богу молиться — он и лоб расшибёт* – загадай дурневі (дурному) Богу молитися, він і голову (лоба) розіб’є. *Пр.* Кажи дурневі поклони бити, а він і лоба (чоло) розіб’є. *Пр.* Дай дурневі товкача (макогона), він і вікна поб’є. *Пр.* Пошли дурня по раки, а він жаб принесе (наловить). *Пр.* Послав дурня по масло, та й у печі погасло. *Пр.* | *Не заставить ждать, просить себя* – не заставити (не дати, не примусити) чекати (ждати), просити себе.
Застигать | *Застигнуть врасплох кого* – захопити (спобігти, зуспіти) зненацька кого; захопити розполохом кого; застукати (заскочити) кого.
Застопориться | *Дело застопорилось (разг.)* – діло загальмувалося (стало, спинилося, застря(г)ло, *іноді* загрузло, зав’язло).
Заступить | *Заступи чёрту дверь, а он в окно* – заступи чортові двері (чорта дверима), то він тобі вікном (то він у вікно). *Пр.*
Застывать | *Застывать, застыть от ужаса, удивления (книжн.)* – застигати, застигнути (холонути, захолонути, похолонути, дубіти, задубіти) з жаху, з подиву (від здивування).
Засуха | *Во время засухи* – під час посухи (суші); під [у] посуху (під суш(у)); за посухи.
Затаиться | *Затаиться в себе (разг.)* – затаїтися (замкнутися) в собі.
Затаить | *Затаить дух, дыхание* – дух (подих, віддих) затаїти (затамувати, запинити); *(іноді)* мовчати та дихати.
Затемнение | *Затемнение ума (разг.)* – запаморочення (затьмарення) розуму (ума); *(іноді)* заморок.
Затемнять | *Затемнять сознание, смысл (книжн.)* – затемняти (притемняти, тьмарити, затьмарювати, притьмарювати, затуманювати) свідомість (голову) кому, зміст; запаморочувати свідомість (голову) кому.
Затеять | *Затеять ссору* – завести сварку (зваду); зайти у сварку (у зваду); завестися (сваритися); зачати (почати, узяти)сваритися.
Затирать | *Его затирают на службе (перен. фам.)* – його затирають на роботі (на службі); не дають ходу йому на роботі (на службі); не дають йому посуватися вперед по роботі (на службі); *(іноді)* відсувають (відпихають) його набік на роботі (на службі); відсторонюють його (потроху) на роботі (на службі).
Заткнуться | *Заткнись! (вульг.) – Див. заткнуть.*
Заткнуть | *Заткни рот, горло, глотку! (вульг.)* – заткни пельку (горлянку, рота, вершу, пащу, пащеку)!; стули (затули, примкни) губу (губи, рота)!; *(згруб.)* засупонь пащу! | *Заткнуть дыру (перен. разг.)* – заткнути (залатати) дірку (діру), (про багато дір позатикати, позалатувати) поповнити нестачу; заповнити прогалину. | *Заткнуть за пояс кого (перен.)* – заломити (*про багатьох* позаломлювати) кого; гору (верх) над ким узяти; переважити (перевершити) кого. | *Заткнуть рот, глотку кому (фам. вульг.)* – забити рота кому; заткнути (стулити) пельку (губу) кому; *(згруб.)* заціпити (засупонити) пащу кому.
Затоптать | *Затоптать в грязь кого (разг.)* – закаляти (закидати, обкидати) болотом (багном) кого; у багно (у грязь) утоптати кого; упослідити (спаплюжити) кого.
Затрагиваться | *Здесь затрагиваются многие вопросы* – тут порушується (зачіпається) багато питань; тут порушують (зачіпають) багато питань.
Затрагивать | *Затрагивать, затронуть вопрос* – порушувати, порушити питання; торкатися, торкнутися питання; зачіпати, зачепити питання. | *Затрагивать, затронуть вскользь что* – торкатися, торкнутися побіжно чогось. | *Затрагивать, затронуть за живое* – уражати, уразити кого; діймати, дійняти (доходити, дійти, дошкуляти, дошкулити) до живого кому. | *Затрагивать, затронуть сердце чьё, душу чью* – займати, зайняти (порушувати, порушити) серце, душу кому; брати, узяти (халати, вхопити) за серце кого. | *Затронуть честь чью* – зачепити (ушербити) чию честь *(іноді* чий гонор); на честь чию наступити. | *Чем тебя особенным затронули?* – чим тебе дуже так зачеплено (зачепили, дійнято, дійняли)?; *(образн.)* хіба (чи) тебе возом зачеплено (зачепило)?
Затруднение | *Быть (оказаться) в затруднении* – бути у скрутному (сутужному, прикрому) становищі; бути у скруті (в сутузі). | *Встретить затруднения, встретиться с затруднениями* – натрапити на труднощі (на заваду); *(іноді)* зустріти труднощі; зустрітися

(спіткатися) з утрудненнями. | *Вывести из затруднения* – вивести (врятувати) з труднощів (з скрутного становища, з клопоту). | *Выйти из затруднения* – вийти з труднощів (з скрутного становища); вийти (виборсатися) із скрути; позбутися скрути *(іноді* перебути скруту); *(розм.)* викрутитися; врятуватися. | *Это сопряжено с большими затруднениями* – це пов'язане(но) (зв'язане(но)) з великими труднощами (утрудненнями).

Затруднительный | *Затруднительное дело* – трудна (тяжка, важка, морочлива) річ (справа); трудне (тяжке, важке, морочливе) діло. | *Затруднительное положение* – трудне (прикре, сутужне, скрутне) становище; трудний (прикрий, сутужний, скрутний) стан; скрут(а) (сутута, притуга, халепа). | *Он попал в затруднительное положение, он очутился в затруднительном положении* – він попав (потрапив) у трудне (прикре, сутужне, скрутне) становище (у скрут(у)); він опинився у трудному (прикрому, сутужному, скрутному) становищі; сутужно стало йому; прийшов (настав) йому скрут. | *Поставить в затруднительное положение кого* – поставити кого в трудне (прикре, сутужне, скрутне) становище; *(образн.)* загнати кого на слизьке; посадити кого на лід.

Затрудняться | *Не затрудняйтесь!* – не трудіться (не клопочіться)! | *Он не затрудняется в выборе средств* – він не вагається, вибираючи засоби (добираючи, у виборі засобів). | *Я затрудняюсь вам ответить* – мені тяжко (важко, трудно) дати вам відповідь (вам відповісти).

Затруднять | *Если не очень затруднит вас, то…* – якщо це не дуже вас обтяжить, то…; якщо це не завдасть вам великого клопоту, то…

Затылок | *Дать (получить) по затылку (фам.)* – дати (дістати) по потилиці; дати (дістати) (за) потиличника; *(лок.)* дати (дістати) по гамалику; *(згруб.)* зацідити по потилиці. | *На затылке глаз нет* – я ззаду очей не маю. *Пр.* | *Становиться в затылок (разг.)* – ставати один за одним (одне за одним); ставати в тил один одному (одне одному).

Затычка | *На затычку (груб.)* – на затичку. *(іноді)* На безлюдді й Хома чоловік. *Пр.* [Того мені на затичку мало. *Пр.*]

Затягиваться | *Дело затянулось* – справа затяглася (заллялася). | *Небо затянулось облаками* – небо вкрилося (заволоклося) хмарами; небо захмарилося; *(безособове)* захмарило.

Затягивать | *Затянуть Лазаря* – заспівати Лазаря; жалібно (жалісної) заспівати; забідкатися.

Заупрямиться | *Заупрямился кто* – уперся (затявся, затнувся, занатурився) хто; пнем (на пню, як на пню) став хто; цапком став хто.

Заучить | *Заучить назубок* – вивчити (завчити, задовбати, задовбти, витовкти) напам'ять.

Заушина | *Такую заушину дам, что трое суток в голове трезвон будет* – як дам тобі, то й зорі позбираєш; як дам тобі бобу, то й крякнеш «пробу»; я як дам тобі, то знатимеш, почім у Тростянці гребінці; як дам тобі, аж у п'ятах похолоне (постигне).

Захватить | *Всех захватила радость* – усіх пойняла (обняла) радість; усіх пойняли (обняли) радощі; усі дуже пораділи. | *Захватить на месте преступления кого* – захопити (схопити, піймати, запопасти) на гарячому [вчинку] кого; захопити (схопити, застукати) на місці злочину кого. | *Захватить с собой что* – узяти [з собою] що. | *Захватывает, захватило дух (дыхание)* – захоплює, захопило (перехоплює, перехопило, займає, зайняло, забиває, забило, запинає, запнуло) дух; дух займається, зайнявся (забивається, забився); *(також образн.)* дух духа пошибає, пошибав. [Дух духа пошибав, аж вилазили очі, а він усе біжить. *Сл. Гр.*] | *Захватывать врасплох* – [Зненацька, несподівано] заскочити (застукати); захопити розполохом; *(образн.)* мокрим рядном накрити. | *Захватывать, захватить в плен* – забирати, забрати (займати, зайняти) в полон (у бран, у неволю); полонити, заполонити (усіх виполонити); ясирити, поясирити. | *Не забудьте захватить зонтик* – не забудьте взяти парасольку. | *Я успел захватить последний поезд* – я встиг попасти ще на останній поїзд.

Заходиться | *Руки, пальцы зашлись у кого* – зашпори *(давн.* шпари) зайшли (позаходили) у руки, у пальці кому.

Заходить | *Его слава заходит, зашла* – його слава гасне, згасає, погасла. | *Зайти в тупик* – зайти у безвихідь; зайти у глухий (у тісний) кут; зайти у глухий (сліпий) завулок. | *Заходить, зайти в гости* – заходити, зайти в гостину (в гості). | *Заходить, зайти за кем, чем* – заходити, зайти до кого, по що. | *Заходить слишком далеко (перен.)* – далеко заганятися; заходити дуже вже далеко; [надто] багато дозволяти собі; перебирати міру; переходити всі межі; заходити за край; *(іноді)* переходити за край. | *И на минуту не зайдёт* – і на хвилину не зайде (не заскочить); *(жарт. фам.)* і в хату (і за поріг) не наплює (не плюне). | *Он заходил взад и вперёд* – він почав ходити сюди й туди. | *Солнце заходило, зашло в тучах* – сонце за стіну заходило, зайшло (сідало, сіло). [Сонце сіло за стіну.

Манжура.] | *Ум за разум заходит, зашёл у кого (фам.)* – ум (глузд) за розум завертає, завернув кому, у кого; ум за розум заходить, зайшов кому, у кого; ум за ум заорав у кого, кому.

Заходящий | *Заходящее солнце* – призахідне (західне) сонце; сонце на заході (навзаходи); сонце, що заходить (що заходило); *(образн.)* сонце на вечірньому прузі.

Захождение | *При захождении солнца* – під захід сонця; як заходило (заходить, заходитиме) сонце.

Захожий | *Захожий человек* – захожа (зайшла, заходжена) людина; *(як імен. зневажл.)* зайда (заволока, приблуда).

Захотеться | *Чего бы ни захотелось* – хоч би чого заманулося; чого душа забажає.

Захудать | *Их род захудал* – їхній рід зубожів (підупав, занепав, здрібнів).

Зацветать | *Рожь зацвела* – жито закрасувалося (заполовіло).

Зацепить | *Зацепить за живое – (те саме, що) Задевать, задеть за живое кого. Див. задевать.*

Зачаточный | *В зачаточном состоянии* – у зародковому (у початковому) стані; у зародку (у пуп'янку).

Зачем | *Зачем-то* – чогось; на(ві)щось; чомусь; (за)для чогось. | *Ну, нет, зачем* – ну, ні, це ви дарма.

Зачитывать | *Зачитывать, зачитать книги (присвоить)* – не повертати, не повернути книжки; привласнювати, привласнити книжку; брати, узяти на вічне віддання книжку; захарлати книжку.

Зашагать | *Зашагал по направлению к деревне* – попрямував (попростував) до села; пішов у напрямі села (до села). | *Мы бодро зашагали* – ми жваво рушили; ми рушили бадьоро (бадьорою ходою).

Зашевелить | *Зашевелить мозгами (разг.)* – покрутити мозком; почати міркувати; помізкувати.

Зашелестеть | *Ничего не зашелестит* – ніщо ані шерхне (ані чичиркне, ані шиширхне).

Зашелохнуть | *Ни зашелохнёт, ни прогремит* – ані шиширхне, ні загримотить.

Зашибать | *Зашибать деньгу (копейку) (разг.)* – копійчину (добрий фіш, *іноді* грошву) загрібати. | *Он зашибает* – він п'є (запиває, запивається); він укидається в горілку (торкає чарку); він заливає очі *(згруб.* сліпи). | *Хмель зашиб* – хміль у голову вдарив.

Зашиваться | *Зашиваться с чем (перен. фам.)* – потопати в праці; невправка у кого, кому з чим; роботи — не прогорнеш (невпрогорт, не прогребти).

Зашуметь | *Зашумело в голове (от вина)* – зашуміло (загуло) в голові; джмелі загули в кого, кому.

Защемить | *Защемило на сердце* – защеміло (зайшлося) серце; колупнуло за серце.

Защита | *Взять под свою защиту (покровительство)* – узяти під свій захист (під свою охорону). | *Говорить в (на) защиту кого, чего* – ставати, стати до оборони (в оборону, на захист) кого, чого; обставати, обстати за кого, за що, за ким, за чим; ставати (стояти), стати за кого, за що, за ким, за чим. [Корнієві прийшлося не раз обставати за свою волю. Українка.]

Защищенный | *В защищенном месте* – у захисті (у захистку, *іноді* у хистку, за захистком); (від вітру) у затишному місці (у затишку).

Заявление | *По заявлению* – на заяву; за заявою.

Заяц | *За двумя зайцами погонишься и одного не поймаешь* – за двома зайцями поженешся, жодного (і одного) не впіймаєш. *Пр.* Хто два зайці гонить, жодного не здогонить. *Пр.* Двох зайців поженеш — жодного (і одного) не доженеш. *Пр.* Як відкусиш (за)багато, ковтнеш мало. *Пр.* | *Зайцем ехать* – їхати зайцем; зайцювати. | *Труслив что заяц, блудлив что кошка* – лякливий як заєць, шкідливий як кішка. *Пр.*

Заячий | *Заячья душа (разг.)* – заяче серце; боягуз (страхополох).

Званый | *Званый гость* – званий (кликаний, проханий, прошений) гість. | *Званый обед, вечер* – званий (кликаний, проханий, прошений) обід, вечір; звана (кликана, прохана) бесіда, учта. [Їде Журавель на прошений обід… Франко.] | *Много званых, да мало избранных* – багато званих (кликаних), та мало вибраних.

Звать | *Звать по имени* – звати (кликати) на ім'я (на імення). | *Как тебя, вас… зовут?* – як тебе, вас звуть (кличуть)?; як ти звешся?; як ви зветеся?; як тебе, вас на ім'я (на йменння)?; *(іноді)* як на тебе, на вас кажуть? | *Поминай как звали* – шукай вітра в полі; шукай його; згадуй лиш як звали.

Звезда | *Верить в свою звезду* – вірити в свою (щасливу) зірку; покладатися на долю. | *Его звезда угасает, закатывается (книжн.)* – його слава никне (падає); його день вечоріє. |

Звёзд с неба не хватает (разг. ирон.) – зірок з неба не знімає (не здіймає); не є ніяке світило; розумом всіх не повершив (не зломив). | *Звёзды с неба хватает* – зорі з неба збиває (стягає). Бога за бороду (за ноги) ловить. *Пр. (ірон.)* Усі розуми поїв. *Пр.* | *Падающая звезда* – падуча (летюча) зірка; *(іноді розм.)* мигунець. | *Родиться под счастливой звездой* – під щасливою зіркою народитися (вродитися); щасливою годиною вродитися; народитися на щасливій землі (планеті). [Під такою зіркою вродився (народився). *Пр.*] | *Считать звёзды (разг.)* – байдикувати; бити байдики (баглаї); ґави ловити; витрішки купувати (продавати). | *Утренняя звезда* – світова (ранкова, (в)ранішня, досвітня) зірка (зоря).

Здоровье | *Беречь здоровье чьё* – шанувати (берегти, *іноді* жалкувати) здоров'я чиє, чийого. [Не вміла нас шанувати, як здоров'я свого. *Н. п.*] | *Будем здоровы!* – будьмо здорові!; будьмо! | *Быть при здоровье* – при здоров'ї (при здоров'ячку) бути; при доброму здоров'ї бути; здоровим (дужим) бути; здужати: *(іноді)* не нездужати. [Я не нездужаю, нівроку... Шевченко.] | *Дай Бог здоровья кому* – дай Боже здоров'я (здоров'ячка) кому; поздоров, Боже, кого. | *Его здоровье падает* – він упадає (спадає, занепадає) на здоров'ї; він занепадає здоров'ям. | *Если здоровье позволяет, позволит, то...* – як здоров'я змагає (дозволяє), то...; як здоровий буду, будеш, то... | *Здоровье всему голова* – нема над здоров'я. *Пр.* Над здоров'я нема старшого. *Пр.* Здоров'я всьому голова. *Пр.* | *Здоровье дороже богатства (дороже денег)* – найбільше багатство — здоров'я. *Пр.* Здоров'я — дорожче від багатства (за багатство). *Пр.* Здоров'я — найбільший (найдорожчий) скарб. *Пр.* Здоров'я — найбільше щастя. *Пр.* Ліпше (краще) здоров'я, як [готові] гроші. *Пр.* Здоровий злидар краще за хворого царя. *Пр.* | *Здоровье уходит пудами, а приходит золотниками* – здоров'я летом (пташкою) вилітає, а по-воловому вертає. *Пр.* Здоров'я легко збути, та тяжко (трудно) набути. *Пр.* | *Как ваше здоровье?* – як здоров'я ваше?; чи живі-здорові?; чи здоровенькі?; чи живенькі-здоровенькі?; чи добре мається?; як ся маєте?; чи здужаєте? | *Кушайте на здоровье!* – їжте на здоров'я (на здоров'ячко)!; споживайте здорові! | *Лишать, лишить здоровья кого* – збавляти, збавити здоров'я кому. | *Лишиться здоровья* – утратити (стратити) здоров'я; збутися здоров'я. | *Не спрашивай здоровья, а глянь на лицо* – глянь на вид, здоров'я не питай. *Пр.* | *Нет у него здоровья* – нема(є) в нього здоров'я; не має він здоров'я; *(образн.)* нема в нього цвіту. | *Отсутствие здоровья, нездоровье* – безздоров'я (нездоров'я); нема здоров'я. | *Пей, пейте на здоровье* – здоров пий (пий здоров), здорові пийте (пийте здорові); пий, пийте на здоров'я; *(іноді)* здорові пивши; доброго здоров'я пивши. [...Як доброго здоров'я пивши Коло криниці степової. Тичина.] | *Плохое здоровье* – лихе (недобре, погане) здоров'я; нездоров'я. | *Пожелаем [же] здоровья!.* – побажаймо [ж] здоров'я!.. | *По состоянию здоровья* – (за) станом здоров'я; через нездоров'я; через стан здоров'я. [Через нездоров'я мусив кинути роботу. *З нар. уст.*] | *Пышащий здоровьем* – аж пашить здоров'ям; *(іноді)* розкішний. | *Пьём за здоровье!.* – пиймо за здоров'я!.. | *Слабеть, ослабеть здоровьем* – занепадати, занепасти на здоров'ї. | *С надорванным здоровьем* – з підірваним здоров'ям; занепалий [на здоров'ї]; *(образн.)* здоров'ям як розбите горня. | *Спрашивать о здоровье* – за здоров'я питати(ся); на здоров'я питати.

Здравие | *Во здравие (устар.)* – на здоров'я. | *Здравия желаем!* – доброго здоров'я!; здорові були!; здорові будьте! | *Начал за здравие, а кончил за упокой* – почав «живими», а скінчив «со святими»; почав з веселої, а скінчив сумною (а звів на журбу); заспівав веселої (весільної), а звернув на сльози (на журбу); почав за здоров'я, а кінчив за упокій (а звів на упокій).

Здравица | *Провозгласить здравицу* – виголосити (проголосити) заздоровне слово.

Здравствовать | *Вот те и здравствуй! (фам. ирон.)* – от тобі й маєш!; отакої! | *Да здравствует!* – хай (нехай) живе!; *(іноді)* хай (нехай) здоров буде!; хай здоров живе! | *Дай Бог здравствовать* – поздоров, Боже. | *Желаю здравствовать* – доброго здоров'я (здоров'ячка) бажаю (зичу); (при зустрічі) здоров був!; здорові були!; (при прощанні) бувай здоров!; бувайте здорові!; (на це відповідь) іди (ходи) здоров!; ідіть (ходіть) здорові! | *Здравствуй!, здравствуйте!* – здоров був!, здорова була!, здорові були!; здоров будь!, здорова будь!, здорові будьте!; *(скорочено)* здоров!, здорова!, здорові!; добрий день (добридень)!; добрий вечір (добривечір)!

Здравый | *Вернулся здрав и невредим* – (по)вернувся цілий і здоровий; (по)вернувся живий і здоровий. | *В здравом уме и твердой памяти* – при доброму розумі і притомним бувши. | *Здравый смысл* – добрий розум; рація (сенс). | *Крупица здравого смысла* – дрібка (крихітка, кришечка) доброго розуму.

Зевать | *Не зевай!* – не лови ґав!; не будь роззявою (ґавою)!; пильнуй!

Зевнуть | *Зевнуть фигуру (играя в шахматы, разг. фам.)* – проґавити фігуру.

Зевок | *Дать зевка (разг.)* – проґавити; упіймати (уловити) ґаву.
Зевота | *Напала на меня зевота (разг.)* – позіхи *(іноді* позіхоти) напали мене, на мене; на позіхи взяло мене.
Зеленый | *Зелёная трава, скука (разг.)* – невсипуща (нестерпна) туга, нудьга. | *Зелёный юнец* – молоде та зелене; зелений (недійшлий, недозрілий) хлопчина (молодик, парубійко); розумом недійшлий (недосвідчений) хлопчина (молодик, парубійко); *(іноді образн.)* рано зірваний. | *Молодо-зелено* – молоде та зелене; сама [тільки] цвіть, а ягідок ждіть. | *Напиться до зелёного змия (разг.)* – напитися до зеленого змія; напитися до нестями.
Земля | *Видеть на два аршина под землёй* – і під землею бачити. | *До земли, к земле* – додолу; до землі. [Додолу верби гне високі… Шевченко. Вухо до землі прикласти. Казка.] | *За тридевять земель* – за тридев'ять земель; за двадцяту границю (за двадцятою границею); за далекими морями, за високими горами; за сімома (за дев'ятьма) горами, за сімома (за дев'ятьма) морями. | *Земли под собой не слышать (не чуять)* – землі під собою не чути; не чути себе з радощів. | *Землю обрабатывать* – землю обробляти (робити, порати, управляти). | *Земля горит под ногами у кого* – земля горить під ногами кому (у кого). | *Земля кормилица, а и та сама есть просит* – земля наша годувальниця,а й сама їсти просить. *Пр.* Хто землі дає, тому й земля дає. *Пр.* | *Земля кормит людей, как мать детей* – землею (з землі) усі живемо. *Пр.* Земля — мати наша. *Пр.* | *Земля-матушка* – земля-мати (матінка). | *Как небо от земли; как земля от неба* – як небо від землі; як земля від неба. | *На земле* – долі; на землі. | *На землю* – додолу; на діл (на землю). [«Оксана, Оксана!» — ледве вимовив Ярема, та й упав додолу. Шевченко. Ледве-ледве Поблагословила: «Бог з тобою!» — та як мертва На діл повалилась… Шевченко. На землю впав туман. *З нар. уст.*] | *Он только землю тяготит* – він тільки [дурно] дні тре; він тільки дурно на світі живе; він тільки дурно (даремно) хліб їсть; і як ще його земля на собі держить (носить)?; ледар (ледащо, дармоїд). | *Опустить, потупить глаза в землю* – спустити (опустити) очі додолу; очі втупити (устромити) в землю; понурити (потупити) очі (погляд) [у землю]; утопити очі в землю; *(іноді)* поставити вниз очі. | *От земли не видать* – таке мале, що й не видно [ледве від землі відросло]; таке, що його й у кишеню сховав би; таке мале — накрив би його решетом; приземок; цурупалок. | *Предать земле* – поховати; в землю заховати (сховати); *(іноді уроч.)* віддати землі. | *Словно из земли (из-под земли) вырос* – як з-під землі виріс; мовби з-під землі виліз; мов з води вийшов; де й узявся; (не)наче оце уродився. | *Словно (как) сквозь землю провалился* – як (наче, неначе, мов, немов) крізь землю пішов (провалився); як під землю пропав; мов у землю запався; як у землю ввійшов; як вода пойняла; як лиз(ень) злизав. | *Слухом земля полнится* – чутка йде (поголос іде) по всьому світі. Вісті не лежать на місці. *Пр.* На воротях слава не висить. *Пр.* | *Соль земли* – сіль землі. | *Сровнять с землей* – зрівняти з землею. | *Стереть, снести с лица земли* – із світу (з світа) згладити; стерти з [лиця] землі; *(поет.)* не дати рясту топтати. | *Хоть из земли достань да подай* – хоч із землі дістань, а (та) дай; хоч із коліна вилупи та дай; хоч із пальця (з п'яти) виколупай (виколупни, вилупи), а дай; хоч з-під (із-за) нігтя виколупни, а дай; хоч із душі вийми, а дай.
Земной | *Земной поклон (устар.)* – земний (доземний) уклін (поклін); уклін до землі; найнижчий (низенький) уклін.
Зенит | *В зените славы* – у зеніті (у розповні) слави; на вершині (на верхів'ї, на вершку) слави.
Зеница | *Беречь (хранить) как зеницу ока* – берегти (пильнувати, шанувати) як зіниці (як зіницю) ока; берегти (пильнувати, шанувати) як (мов…) [свого] ока (своє око); *(образн.)* берегти (пильнувати, шанувати) як (мов…) ока в голові (в лобі); берегти (пильнувати) як (мов) свою душу.
Зенки | *Вытаращить, выпучить зенки (разг.)* – витріщити (вилупити, вирячити) очі (баньки); вибалушити очі; витріщитися (виторопитися, вирячитися).
Зеркало | *Глаза — зеркало души (книжн.)* – очі — дзеркало душі. | *Нечего на зеркало пенять, коли рожа крива* – який у воду (у люстро) глянув, такого й побачив. *Пр.* Який чорт у воду глянув, такий і з води виглянув. *Пр.* | *Отражаться как в зеркале* – відбиватися (відкидатися, відсвічуватися) мов у дзеркалі (мов у люстрі); віддзеркалюватися.
Зерновой | *Зерновой хлеб* – збіжжя; пашниця (пашня).
Зерно | *Зерно (одно)* – зерно (зернина); *(збірн.)* зерно. | *Зерно истины (книжн.)* – зерно істини (правди). | *Зерно гороха (горошина)* – горошина. | *Зерно гречихи* – гречина. | *Зерно маковое* – мачина. | *Зерно проса* – просина. | *Зерно пшена* – пшонина. | *Зерно пшеничное* – пшеничина. | *Зерно ржаное* – житина. | *Зерно фасоли* – квасолина. | *Овсяное зерно* –

вівсина. | *Пустое, легковесное зерно* – пужина; пужинувата зернина; *(збірн.)* пужинувате зерно. | *Ячменное зерно* – ячменина.

Зет | *От а до зет (от а до я)* – від а до зет; від а до я; від початку до кінця; від краю до краю.

Зима | *В продолжение зимы* – усю (цілу) зиму; через зиму; протягом зими. | *Зима началась (наступила)* – зима настала (зайшла, прийшла, надійшла); зима упала. [Аж гульк — зима впала. Шевченко.] | *Зима прошла* – зима минула(ся); зима перейшла; зима перезимувалася. | *Зимой* – зимою; узимі (узимку). Хто вліті гайнує, той узимі голодує. *Пр.* | *Каждую зиму* – щозими (щозиму). [Інгул щозиму замерзає. Шевченко.] | *Мокрая зима (с оттепелью)* – мокра (гнила) зима. | *Мягкая зима (с оттепелью)* – лагідна (сирітська) зима. | *Начало зимы (первозимье)* – початок зими; первозимки (зазимки). | *Последние дни зимы* – останні дні зими; недозимки (відзимки). [Це вже не зима, а недозимки. *З нар. уст.*] | *Проводить, провести зиму* – перебувати, перебути зиму; зимувати, перезимувати [зиму]. | *Сколько лет, сколько зим [не виделись]! (разг.)* – скільки літ, скільки зим [не бачилися]!; видом видати, слихом слихати!; наче вік не бачилися! | *Суровая зима* – люта зима.

Зимний | *В зимнее время (зимой) – Див. зима.*

Зимовать | *Я тебе покажу, где раки зимуют (фам.)* – я тобі покажу, де раки зимують; я тобі покажу, де козам роги правлять (утинають).

Златой | *Златой телец* – золотий ідол (кумир).

Злачный | *Злачное место (перен. шутл. устар.)* – зелений затишок; вертеп; кубло *(місце веселої гульби й пиятики).*

Злиться | *Злиться на кого* – злитися (здувати, злоститися, лютувати, лютитися, яритися) на кого; гніватися (сердитися) на кого; злість (гнів, серце) мати на кого; *(образн.)* важким духом дихати на кого.

Злоба | *Выместить свою злобу на ком* – зігнати (окошити) свою злобу на кому. | *Довлеет дневи злоба его* – доволі в кожного дня (кожному дневі) лиха свого; доволі дневі (на кожний день) його клопоту; *(арх.)* довліє дневі злоба його. | *Дышать злобой на кого* – важким духом, (лихим) пеклом, злом дихати на кого. | *Злоба дня* – пекуче питання; нагальна справа; злоба дня. | *Злоба что лёд, до тепла живёт* – лихе серце на сонці тане. *Пр.* | *Иметь (питать) злобу против кого* – мати злість (злобу, серце, лють) на кого (проти кого); лихої волі бути на кого. | *Он это сделал по злобе* – він це вчинив (зробив) із злості (маючи злість (злобу).

Злободневный | *Злободневный вопрос* – пекуче (актуальне, злободенне) питання; нагальна справа.

Злобствовать | *Злобствовать на кого* – злобувати (злобитися, злостивитися, злостувати, лютувати, лютитися) на кого; мати злість на кого; важким духом дихати на кого.

Злой | *Быть злым на кого* – бути лихим (лютим) на кого; бути лихої волі на кого; здувати на (проти) кого; *(образн.)* важким (лихим) духом (вогнем) дихати на кого; злим (лихим) оком дивитися на кого. | *Злая собака кусает исподтишка* – злий собака спотайна (стиха, знишка, нишком) рве. *Пр.* | *Злая судьба, злой рок* – лиха (зла) доля; люта (зла) недоля; недоля; лиха (чорна) година; *(іноді)* лихе безталання. | *Злой всегда мыслит злое* – від злого не чекай (не жди) добра. *Пр.* Куди піде лихий, усе буде такий. *Пр.* | *Злой гений* – лихий (злий) геній. | *Злой на язык кто* – лихий на язик хто. | *Злой человек* – лиха (зла) людина; злюка; злобитель; бузувір; *(образн.)* злий, як муха в Спасівку. | *Злой человек не проживёт в добре век* – злий сам себе б’є. *Пр.* Злий зле погибає. *Пр.* Лихий лихом погибає. *Пр.* Злому всюди буде зле. *Пр.* Лихому нічого доброго не станеться. *Пр.* | *Злой язык у кого* – лихий (гострий) язик у кого; лихий (гострий) на язик хто. | *Злые чувства* – недобрі (лихі) почуття. | *Злые языки* – наклепники (лихомовці, лихослівники); обмовники (клепачі); лихі (злі) язики. | *Становиться злее* – злішати. | *Становиться злым* – зліти. | *Ужасно злой* – страх який лютий (злий); (лютий-)прелютий; страшенно злий [лютий]; злющий. | *Злые языки — острый меч* – гостре словечко коле сердечко. *Пр.* Слово не стріла, а глибше ранить. *Пр.* Вода все сполоще, злого (лихого) слова — ніколи. *Пр.* Рана загоїться, але зле (лихе) слово — ніколи. *Пр.*

Злость | *Злость берёт кого (разг.)* – злість (лють) бере (пориває) кого. | *Злость охватила кого* – злість пойняла (посіла, узяла) кого. | *Злость прошла* – серце відійшло; зло минуло(ся). | *Со злости, от злости* – із (від) злості; з серця; зозла. | *Со злостью* – злісно (злосливо). | *Сорвать свою злость на ком* – зігнати злість на кому.

Зло | *Делать, сделать зло кому* – лихо коїти, скоїти (чинити, учинити, робити, зробити) кому; *(образн. тільки недокон.)* лихо кувати кому. | *Зло берёт, взяло, разбирает кого (разг.)* – зло бере, узяло кого; злість (лють) бере, узяла, розбирає кого; *(іноді лок.)* зазлісно

стає, стало (робиться, зробилося) кому. | *Избежать зла* – утекти (уникнути) лиха (біди); оминути лихо (біду). | *Из двух зол выбирать меньшее* – котре лихо менше, те й вибирають; як не одне лихо [насідає] — вибирають менше. | *Как на зло* – як на те; як на ту пеню (як на ту причину). | *Корень зла* – корінь зла (лиха). | *Кто не испытал зла, не умеет ценить добра* – хто не зазнав зла, не вміє шанувати добра. *Пр.* | *На зло* – на зло (на злість); на прикрість (на капость); на пеню; *(іноді)* на збитки. [І на злість ворогам засіяла вона… Самійленко.] | *Постигло зло кого* – спіткало (спобігло, зуспіло) лихо кого; побила лиха година кого; спала (упало) лихо на кого. | *Причинять, причинить зло кому* – заподіювати, заподіяти (чинити, учиняти) зло (лихо, зле, лихе) кому; завдавати, завдати (коїти, накоїти) лиха (безголов’я) кому. | *Со зла* – зо зла; спересердя; з серця. | *Сорвать зло на ком* – зігнати серце (оскому) на кому. [Хотілось би зігнати оскому На коронованих главах… Шевченко.] | *Уйти от зла* – утекти (відійти) від лиха (від біди, від злої спокуси, від лихої спокуси). | *Употреблять во зло что* – уживати на зле (на зло, на лихо) чого (що); зловживати чим (що). [Він зловживав їх боязкість і полохливість для своїх жартів. Н.-Левицький.]

Змеиный | *Змеиная улыбка* – зміїна (гадюча, лукава, підступна) усмішка. | *Змеиное жало (перен.)* – гадюче жало; гострий (отруйний) язик (язичок). | *Змеиное отродье* – гадюче (змієве, зміїне) кодло (поріддя); гадюче (змієве) насіння.

Змей | *Напиться до зелёного змея* – напитися до зеленого змія; напитися до нестями.

Змея | *Виться змеёй (о дороге)* – зміїтися; гадюкою витися; гадючитися вужем. | *Змея подколодная* – гад потаєнний; потайна гадюка; *(іноді)* гад (гадюка) з-під соломи. | *Отогревать, отогреть (пригреть) змею на груди (за пазухой)* – вигріти (нагріти) гадюку (гадину) у пазусі (за пазухою). | *Стать змеёй* – згадючитися (згадючити); *(про богат.)* погадючитися (погадючити).

Змий | *Напиться до зелёного змия* – напитися до зеленого змія; напитися до нестями.

Знай | *Знай [себе]* – знай [собі]; тільки [те] й знає (робить), що…; *(розм.)* раз у раз.

Знакомо | *Всё это мне знакомо* – усе це мені відомо (знане, по знаку).

Знакомство | *Знакомство с литературой* – знання літератури; обізнаність з літературою. | *Прекратить, порвать знакомство с кем* – припинити (перервати) знайомство з ким; відкинутися [від] кого; розцуратися з ким. | *Свести, завести с кем знакомство* – зазнатися (запізнатися, зазнайомитися) з ким. | *Шапочное знакомство с кем у кого* – поверхове (далеке, хвилеве, перелітне) знайомство з ким у кого; тільки вітається з ким хто.

Знакомый | *Быть знакомым с кем* – бути знайомим з ким; знатися з ким. | *Быть знакомым с чем* – бути обізнаним (знайомим) з чим; знатися на чому. | *Знаком кто, что кому* – по знаку (в приміт(к)у) кому хто, що; знайомий (знаний, відомий) кому хто, що. | *Знаком с лица (разг.)* – знайомий у лице (на лице, в обличчя, на обличчя). | *Мне хорошо знакомы его привычки* – я добре знаю (мені добре відомі) його звички. | *Он мне знаком* – він мені по знаку; він мені знаний (знайомий); він мені в приміт(к)у; я його знаю. | *Скажи, с кем ты знаком, а я скажу, кто ты таков* – скажи мені, з ким ти знаєшся (водишся), а я скажу тобі, хто ти є. | *Я с ним не знаком* – я його не знаю; я з ним не знайомий.

Знак | *В знак согласия, благодарности…* – на знак згоди, вдячності (подяки). | *Дать, подать знак к восстанию, к сражению* – дати, подати гасло до повстання, до бою. | *Знак, знаки отличия* – відзнака, відзнаки. | *Знаки препинания* – розділові знаки. | *Молчание — знак согласия* – мовчанка означає згоду; хто мовчить, той не перечить. | *Это остаётся под знаком вопроса* – це лишається (зостається) нерозв’язаним [питанням].

Знаменатель | *Приводить к одному (к общему) знаменателю (шутл.)* – зводити до одного (до спільного) знаменника; зрівняти що з чим.

Знамение | *Знамение времени* – ознака (знак, признака) часу (доби). | *Небесное знамение* – знак (ознака, признака) з неба; небесний знак. | *Творить, сотворить крестное знамение* – класти, покласти хрест(а) на собі; хреститися, перехреститися.

Знамя | *Водружать, водрузить знамя* – підносити, піднести (піднімати, підняти, ставити, поставити) прапор (стяг); *(іноді книжн.)* водружати, водрузити прапор (стяг, знамено). | *Высоко держать знамя* – високо тримати прапор (стяг). | *Призывать под знамёна (перен.)* – закликати до зброї (під прапори, під стяги, під знамена).

Знание | *Где нет знаний, там нет смелости* – знання дає відвагу. *Пр.* Де знання, там і відвага. *Пр.* Хто мало знає, той відваги не має. *Пр.* | *Действовать со знанием дела* – діяти (робити, чинити) знаючи діло (з умінням, із знанням діла, справи). | *Знание — сила* – знання — то сила. | *Овладевать, овладеть знаниями* – опановувати, опанувати знання; здобувати, здобути знання.

Знатно | *Знатно ответил* – відказав (відповів) славно (добряче, знаменито).

Знатный | *Знатная сумма* – неабияка (велика) сума; неабиякі (великі) гроші. | *Знатные люди* – знатні (значні, славні, славнозвісні) люди.

Знаток | *Он знаток своего дела* – він знавець свого діла (своєї справи); він митець у своєму ділі (у своїй справі); він знає своє діло (свою справу); він знається на своєму ділі (на своїй справі).

Знать | *Аза в глаза не знает* – (а)ні бе, ні ме не зна(є), ані бе не зна(є); ні аза, ні буки не зна(є); нічогісінько не знає; ні бе, ні ме, ні кукуріку. | *Бог (Господь) знает что [говорит, делает…]* – бог зна(є) (бозна-) що [каже, робить…]; господь його знає що [каже, робить…]; святий його зна(є) що [каже, робить…]. | *Всяк сверчок знай свой шесток* – швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайся. *Пр.* Коли ти швець, пильнуй свого копила. *Пр.* Коли не пиріг, то й не пирожися. *Пр.* Знай, хто роком старший. *Пр.* Знай, свине, своє лігво. *Пр.* Знай, козо (корово), своє стійло. *Пр.* Знай, кобило, де брикати. *Пр.* Знайся кінь з конем, а віл з волом. *Пр.* Не літай, вороно, в чужії хороми. *Пр.* | *Давать, дать себя знать* – даватися, датися узнаки (утямки); давати, дати себе узнаки (утямки); даватися, датися знати; давати, дати себе знати. | *Дать знать кому что* – дати знати кому що; оповістити (сповістити) кому що (кого про що); дати (подати) (з)вістку про себе; об’явитися (оповіститися). | *Делай как знаешь* – роби як знаєш; роби як умієш. | *Если бы знать, что* – якби (коли б) знати, що…; якби (коли б) знаття, що… | *Знает кошка, чьё мясо съела* – знає кіт, чиє сало з’їв. *Пр.* Чує кішка, чиє сало з’їла. *Пр.* | *Знай, баба, своё кривое веретено (устар.)* – жіноча річ коло припічка (коло печі). *Пр.* Жіноча річ — кочерги та піч. *Пр.* | *Знай наших!* – отакі наші! | *Знать в лицо кого* – знати в лице (на лице, в обличчя, на обличчя) кого. | *Знать грамоту (разг.)* – уміти читати й писати; бути письменним (грамотним); письмо знати; письма уміти. | *Знать за собой грешки* – мати (відчувати) щось за собою; знати (чути) за собою грішки. | *Знать как свои пять пальцев* – знати як свої п’ять пальців (пучок); знати як облупленого; знати як старі свої чоботи (як чоботи на своїх ногах). | *Знать наизусть, назубок* – знати напам’ять (досконало); мати в голові що. | *Знать не знаю и ведать не ведаю* – сном і духом (ні сном ні духом) не знаю (не відаю); не знаю, не відаю. | *Знать себе цену* – знати собі ціну; знати свою вагу; бути свідомим своїх переваг. | *Знать сокола по полёту, а добра молодца по походке* – видно (видко) сокола з (по)льоту, а сову з погляду. *Пр.* Не завиє так пес, як вовк. *Пр.* | *Знать толк в чём* – знатися (розумітися) на чому; смак знати в чому. | *Знать цену чему* – знати ціну (вагу, вартість) чому, чого. | *Знать этого не хочу* – не хочу про це й чути. | *Кабы знать, где упасть, так соломки бы подстелил* – якби (коли б) знаття, де впаду, то б і соломки підстелив. *Пр.* | *Как (почём) знать? (разг.)* – хто його зна(є); хтозна; звідки знати; звідки має знати хто; хто теє зна(є). | *Надо (пора) и честь знать (фам.)* – пора і честь знати; час уже й кінчати; треба й міру знати; не слід перебирати міри. | *Не знаешь, где найдёшь, где потеряешь* – якби знав, де знайду, то туди б пішов, а якби знав, де загублю, туди б не пішов. *Пр.* Якби ж знаття, що в кума пиття, то сам би пішов і дітей забрав. *Пр.* | *Не знать меры, удержу* – не знати міри, впину. | *Не зная броду, не суйся в воду* – не спитавши броду, не лізь у воду. *Пр.* Не хапайся поперед невода рибу ловити. *Пр.* З сокирою не лізь туди, де пила не була. *Пр.* Не лізь (не хапайся) поперед батька в пекло, бо не знайдеш, де й сісти. *Пр.* | *Он не знает усталости* – він ніколи не стомлюється (не знемагає); йому знемоги немає. | *Разве (нешто) я знаю?* – хіба (чи, *іноді* або) я знаю? | *Твёрдо знать* – добре (твердо) знати. | *Чёрт его знает (вульг.)* – мара (кат, морока, дідько) його зна(є). | *Я этого не знаю* – я цього (того) не знаю; я того несвідомий; *(розм.)* я в тім не битий.

Значение | *В узком значении слова* – у вузькому значенні слова. | *Иметь большое значение* – мати велику вагу (велику силу, велике значення); велико (багато) важити. | *Не придавать значения чему* – не надавати ваги (сили, значення) чому. | *Придавать большое значение чему* – надавати великої ваги (великої сили, великого значення) чому; велику вагу класти на що. | *Придавать мало значения чему* – надавати мало ваги (сили), значення (чому); маловажити (легковажити) що; *(іноді)* важити легко (мало) що. | *Приобретать, приобрести значение* – набувати, набути ваги (сили, значення); забирати, забрати, узяти силу. | *Это не имеет никакого значения* – це нічого не важить (не значить); це не має ніякої ваги (ніякого значення).

Значительно | *Значительно больше* – (*присл.)* Багато (далеко, куди) більше; *(прикм.)* багато (далеко, куди) більший (-ша, -ше). | *Значительно измениться к лучшему* – значно (чимало) змінитися на краще. | *Значительно лучше* – (*присл.)* Багато (далеко, куди) краще; *(прикм.)* багато (далеко, куди) кращий (-ща, -ще). | *Значительно посмотрел* – значуще (значливо) подивився.

Значительный | *В значительной мере, степени* – великою (значною) мірою; у великій (значній) мірі.

Значиться | *Он в списках не значится* – його в списках нема(є); він у списках не стоїть. | *Он значится в отпуске* – він [перебуває] у відпустці.
Значить | *Что бы это значило, что...* – що б то мало означати, що...; що воно за знак, що... | *Что это значит?* – що це означає?; що це значить?; що це за знак?; що воно за знак? | *Это много значит* – це багато (велико) важить; це велику силу (вагу) має; це багато значить.
Знающий | *Знающий врач, учитель...* – знаючий (тямущий, досвідчений) лікар, учитель...; *(про жінок)* знаюча (тямуща, досвідчена) лікарка, учителька.
Знобить | *Его знобит* – його морозить; його холодом (морозом) бере; (про лихоманку) його лихоманка тіпає (трясе); трясця його трясе.
Зной | *Стоит нестерпимый зной* – стоїть нестерпна спека (спекота); варом варить. [Звісно — літо, варом варить, дух займається. Кониський.]
Зов | *Откликнуться на зов* – озватися на поклик; відкликнутися (відгукнутися). | *Приехал без зова* – приїхав некликаний (непроханий).
Золотить | *Золотить, позолотить пилюлю* – підсолоджувати, підсолодити що; золотити, позолотити (гірку) пілюлю.
Золотник | *Мал золотник, да дорог* – мала штучка червінчик, а ціна велика. *Пр.* Маленьке, але важкеньке. *Пр. (іноді)* Чорний мак, та смачний. *Пр.* Мале щеня, та завзяте. *Пр.* Хоч мале, та вузлувате. *Пр.*
Золотой | *Золотая свадьба* – золоте весілля; п'ятдесятиріччя подружнього життя; п'ятдесятиліття одруження. | *Золотая середина* – золота середина. | *Золотое время терять (упускать)* – марнувати (гаяти) золотий (дорогоцінний) час. | *Золотое дно* – золоте дно; поживне джерело. | *Золотой век* – золота доба; золотий вік. | *Золотой мешок (перен.)* – золота торба; багатиня (багатище); дука; дука-срібляник; на всю губу багатир (багатий, багач). | *Золотой молоток и железные двери (запоры) отпирает* – золотий обушок скрізь двері відчинить. *Пр.* Золотой ключ(ик) до кожних дверей придається (приходиться). *Пр.* Золота іглиця всюди пролізе. *Пр.* | *Золотой телец (перен.)* – золотий ідол (кумир). | *Золотые годы, золотая юность* – золоті (красні) роки (літа); красна молодість. | *Золотые руки* – золоті руки. | *Золотых дел мастер (золотарь)* – золотар. | *Обещать (сулить) золотые горы* – обіцяти золоті гори; *(іноді розм.)* кози в золоті показувати. | *Отпереть золотым ключом (разг.)* – відімкнути золотим ключем (ключиком); дати хабара (куку) в руку. | *С золотой корой* – з золотою корою; золотокорий. | *С золотыми волнами* – з золотими хвилями; золотохвилий. [Лани золотохвилі. Шевченко.] | *С золотыми крыльями (златокрылый)* – з золотими крилами; золотокрилий. [Полинула, заспівала ти, золотокрила (муза). Шевченко.] | *С золотыми перьями* – з золотими перами; золотоперий.
Золото | *И через золото слёзы льются* – буває, що й багаті плачуть. *Пр.* Що з тих кубків, як повні сліз. *Пр.* | *Из чистого золота* – суто золотий; із щирого золота; щирозолотий, *(іноді)* щирозолот(н)ий. [Був у мене перстень щирозолотий на руці, а тепер нема. *ЗОЮР*.] | *Золото любить, себя погубить* – хто гроші (золото) любить, той себе губить. *Пр.* Срібло-золото тягне чоловіка в болото. *Пр.* | *Не всё то золото, что блестит* – не все те золото, що блищить (що світиться). *Пр.* Не все [те] добре, що смакує. *Пр.* Блищить, як золото, а всередині болото. *Пр.* Буває, що й черепок блищить. *Пр.* Капуста гарна, та качан гнилий. *Пр.* Славні бубни за горами, а зблизька шкуратяні. *Пр.* | *Сусальное золото* – сухозлітка (сухозлотиця); шумиха. | *Ценить на вес золота* – цінити (цінувати) як золото; і на золото не дати (не віддати) чого.
Зол | *Зол как собака* – злий (лютий) як собака (як пес); *(образн.)* псом підбитий.
Зорька | *До белой зорьки* – [Аж] до світання (до світанку). | *Зорька занялась* – Зазоріло(ся). | *На зорьке* – на світанні (на досвітку); удосвіта.
Зоркий | *Зоркий взгляд* – пильний (проникливий) погляд. | *Зоркий глаз* – гостре (бистре, зірке, дозірне) око; бачуче око. | *С зорким глазом* – гострозорий; з гострим (бачучим, зірким) оком; з гострими (бачучими) очима.
Зрелище | *Хлеба и зрелищ!* – хліба і видовищ!
Зрелый | *Зрелый умом, не зрелый умом* – розумом дійшли, не дійшли; на розум спілий, не спілий; *(іноді жарт. фам.)* спілий, неспілий кавун у кого.
Зрение | *Держать в поле зрения что* – тримати (мати) у полі зору що; мати перед очима що; тримати в оці що. | *Зрение ослаблено у кого* – ослабли (притупилися) очі в кого; притьмарилися очі у кого, кому; став недобачати хто. | *Иметь слабое зрение* – недобачати; погано бачити; мати слабкий зір (слабкі очі); слабким на очі бути. | *Лишиться зрения, потерять зрение* – утратити зір (очі); отемніти (стемніти) [на очі];

осліпнути. | *Обман зрения* – омана зору; зорова омана (мана). | *Ослабеть зрением* – ослабнути (упасти) на очі. | *Ошибочная точка зрения* – хибний (помилковий) погляд; *(іноді)* хибна точка зору. | *Под [этим] углом зрения* – з [цього] погляду; *(іноді)* під [цим] поглядом. | *С моей (его...) точки зрения* – на мій (на його...) погляд; на мою (на його...) думку; *(іноді)* з моєї (з його...) точки зору. | *Это вне поля зрения чьего* – це поза полем зору чийого; око чиє не обіймає цього (не сягає до цього). | *Это остаётся вне поля зрения* – це лишається (зостається) непоміченим; це лишається (зостається) поза полем зору (поза обсягом ока).

Зрительный | *Зрительный зал* – зал [для] глядачів.

Зря | *Говорить зря* – говорити дарма; без діла говорити. | *Зря тратить деньги* – даремне (марно, дурно, подурному) тратити (витрачати) гроші; марнотратити (розтринькувати) гроші. | *Куда зря* – куди попало (куди луча, куди очі); навмання.

Зубовный | *Скрежет зубовный (книжн. библ.)* – скрегіт зубовний; скрегіт (скреготання) зубів. | *Со скрежетом зубовным (устар.)* – скрегочучи зубами.

Зубок | *Подарить на зубок (разг. устар.)* – подарувати на перший зубок (зубик). | *Попасть на зубок кому (разг.)* – попасти(ся) на зубок (на язик) кому; датися на язик кому.

Зуб | *Без одного, без нескольких зубов кто* – щербатий (неповнозубий) хто; недолік зубів у кого. | *Был бы хлеб, а зубы сыщутся* – аби зуби, а хліб буде. *Пр.* До хліба зуби знайду. *Пр.* | *В зубах навязло у кого (разг.)* – у зубах нав’язло кому, в кого; має вже цього по саму зав’язку (по шию) хто. | *Видит око, да зуб неймёт* – хоч бачить око, та зуб не впійма (не вловить, не йме, не достане). *Пр.* Їв би паляниці, та зубів немає. *Пр.* Бачить корова, що на повітці солома. *Пр.* Так близько, а не достанеш. *Пр.* | *Вооружённый до зубов (книжн.)* – озброєний по зуби (до зубів). | *Вы мне зубы не заговаривайте* – ви мені зуби не замовляйте; ви мені не забивайте баки; ви мене не забалакуйте. | *Давать, дать в зубы (по зубам)* – давати, дати в зуби кому; загилювати, загилити по зубах кому. | *Держать язык за зубами* – тримати (держати) язик (язика) за зубами. [Їж борщ з грибами, держи язик за зубами. *Пр.*] | *Зуб на зуб не попадает у кого (разг.)* – зуб на зуб не попадає кому, в кого; зуба з зубом не зведе хто; зуби цокочуть у кого; зубами цокоче хто; зуб на зуб скаче в кого; зуб на зуб не налучить у кого. | *Зубы скалить* – шкірити (вишкіряти, вищиряти) зуби; *(образн.)* продавати (сушити) зуби; *(лок.)* зуби надворі тримати; *(перен.)* брати на глум (на глузи, на сміх, *іноді* на кпини) кого; глузувати з кого; сміх збивати з кого; сміх собі робити (смішкувата) з кого; *(іноді)* кпити з кого. | *Иметь зуб на кого (против кого) (разг.)* – мати зуб на (проти) кого; мати храп на кого. | *Лишиться зубов* – лишитися без зубів; збутися зубів; збеззубіти. | *Ломать зубы на чём* – ламати зуби на чому. | *На голодные зубы* – на порожній (на голодний) шлунок. | *Не по зубам кому что (разг.)* – не на чиї зуби (не про зуби чиї) що; несила (не під силу), не до сили, не до снаги кому що. | *Не по зубам мне эти орешки* – не на мої зуби горіх. | *Око за око, зуб за зуб* – око за око, зуб за зуб. | *Полно зубы скалить* – годі тих смішків; годі зуби яснити; досить глузувати. | *Положить зубы на полку (разг.)* – покласти зуби на полицю; не мати чого укусити; не мати чого на жорна кинути. | *Поневоле станешь ворожить, коли нечего на зуб положить* – навчить біда ворожити, коли нема чого у рот (на губу) положити. *Пр.* | *Попасться кому на зубы* – попастися (потрапити, датися) на зуби кому. | *Разгорелись зубы у кого на что* – загорілося кому чого; закортіло кому чого; аж слина (слинка) потекла (котиться) кому; у кого до чого. | *Разжать зубы* – розняти (розціпити) зуби. | *С гнилыми зубами* – з гнилими зубами; гнилозубий. | *С густыми, с редкими зубами* – з густими зубами; густозубий; з рідкими зубами; рідкозубий. | *Сжать, стиснуть зубы* – зціпити (стиснути, склепити) зуби. | *Сквозь зубы говорить, сказать* – крізь зуби цідити, процідити (говорити, казати, сказати); крізь зуби точити, проточити. | *Скрежетать зубами* – скреготати (скреготіти, скрипіти, скрипотіти) зубами. | *Стучать зубами (от холода)* – зубами цокотіти; зубами дзвонити. | *Съесть зубы на чём* – зуби на чому стерти (з’їсти). | *Точить зуб (зубы) на кого, на что (разг.)* – гострити зуби на кого, на що. [Гострити зуби на мою працю. *Пр.*] | *Чесать зубы (разг.)* – молоти язиком; теревені правити. | *Щёлкать (ляскать) зубами (разг.)* – клацати зубами.

Зюзя | *Зюзя зюзей; как зюзя мокрый* – мокрий, як хлющ (як хлюща); змоклий (промоклий) до рубця; мокрий, хоч викрути; мокрий, як хляки. | *Как зюзя пьяный* – п’яний, як хлющ (як хлюща, як чіп, як квач); п’яний, хоч [візьми та й] викрути; п’яний, як ніч [темна].

Зять | *Приёмный зять* – приймак (приймит).

Ивановский | *Во всю Ивановскую* – на всі заставші; на всі заводи; на все горло; на весь окіл; на всю силу (щосили); чимдуж; щодуху; що є духу (скільки духу). [Один бреше на усі заставки, інший бреше потрішку, оглядаючись, а усе не добре діло брехати. Квітка-Основ’яненко.] | *Ивановский червяк (светляк)* – іванова мушка; світун (купалка злотик);

святойванівський гробачок.
Иванов | *Иванов день, Иван Купала* – івана Купа(й)ла. | *Иванов цвет (златоцвет)* – золотоцвіт; ромея (ромен-зілля); роман (романець).
Иван | *Иван-да-марья* – братки (братики); брат-і-сестра (-сестриця); полуцвіт (полуцвіток); перестріч. [Ой на горі полуцвітки процвітають. *Н. п.*] | *Иван, не помнящий родства* – іван Безрідний (Безродич); Іван Забудько; Іван Непам'ятуший; *(жарт.)* Михайло Незгадайло. | *Ни в городе Иван, ни в селе Селифан* – ані пан, ані Іван. *Пр.* Іван — ні Богові, ні нам. *Пр.*
Ива | *Плакучая ива* – плакуча верба.
Игла | *Игла без нитки* – голка без нитки; гола голка.
Иголка | *До иголки (устар.)* – до дрібниць (до дрібнички); до крихітки (до зернятка); до нитки. | *Иголки не подточить (не подпустить)* – (і) голки не підсунеш; ніхто не вчепиться; ні баба, ні громада; чиста робота. | *Как иголку в стогу сена* – як голка в сіні (у соломі). | *Куда иголка, туда и нитка* – куди голка, туди й нитка. *Пр.* | *Одет с иголки – (те саме, що) Одет как с иголочки. Див. иголочка.* | *Сидеть как на иголках* – як на терню (як на голках, як на шпичках, як на жару, *зах.* як на грані) сидіти.
Игольный | *Игольное ушко* – вушко голки (у голці).
Иголочка | *Костюм с иголочки* – новісінький костюм; костюм мов тільки (щойно) від кравця (мов оце тільки з-під голки). | *Одет как с иголочки (разг.)* – у новісінькому вбранні; убраний як на весілля; бездоганно убраний (прибраний).
Иго | *Иго-бо моё благо и бремя моё легко (библ.)* – бо ярмо моє любе і тягар мій легкий. | *Свергнуть иго* – визволитися з-під кормиги (з ярма, з неволі); скинути ярмо (кормигу). | *Татарское иго (истор.)* – татарська неволя; татарське ярмо.
Играть | *Глаза играют* – очі блищать (сяють). | *Давай играть!* – граймо!; граймося!; гуляймо!; нум(о) гратися!; нумо гуляти! | *Играет, как кот (с) мышью* – грається, як кіт [з] мишею. | *Играть в жмурки* – гратися (гуляти) в панаса (у піжмурки, у киці-баби, у сліпої баби). | *Играть в куклы* – гратися у ляльки (з ляльками). | *Играть в мелок* – набір грати. | *Играть в молчанку* – гратися у мовчана (у мовчанки); уперто мовчати. | *Играть в мяч* – гратися (гуляти) у м'яча. | *Играть в прятки* – гратися (гуляти) в (с)хованки; *(перен.)* лицемірити. | *Играть вторую скрипку* – грати другу скрипку; відігравати другорядну роль; мати другорядне значення. | *Играть в футбол* – грати в футбола. | *Играть глазами (перен. разг.)* – грати очима. | *Играть значительную, выдающуюся роль* – відігравати чималу (значну), видатну (визначну) роль; мати неабияку (чималу) вагу; мати неабияке (чимале) значення; чимало (багато) важити в чому. | *Играть кого, чью роль; изображать кого на сцене* – грати кого, чию роль; удавати кого на сцені. | *Играть на повышение* – бити на підвищення. | *Играть на руку кому (разг.)* – грати на руку кому. | *Играть на скрипке, на дудке* – грати на скрипку (на скрипці); у дудку (на дудку, у сопілку, на сопілку); дудити. | *Играть первую скрипку (перен.)* – першу скрипку грати; перед вести в чому. | *Играть свадьбу* – справляти весілля. | *Играть с огнём* – гратися (бавитися) з вогнем. | *Молодая кровь играет* – молода (юнацька) кров грає (буяє, шумує, шугає). | *Судьба играет с людьми* – доля грається людьми; доля жартує з людьми. | *Это не играет роли* – це не грає ролі; це не має ваги (значення); це нічого не важить; це мало що важить.
Игра | *Была игра!* – було клопоту! | *Вести двойную игру (перен.)* – грати (вести) двоїсту гру. | *Взять верх в игре над кем* – узяти над ким гору (верх) у грі; перемогти (заломити) кого в грі; спограти кого. | *Игра в жмурки* – гра в піжмурки (у Панаса, у киці-баби, у сліпої баби). | *Игра не стоит свеч* – не варта справа (не варте діло) й заходу; шкода Й заходу. [Для такої забави шкода й світла світити. *Пр.*] | *Игра слов* – гра слів; каламбур. | *Игра судьбы (книжн.)* – гра долі. | *Раскрыть чью игру* – виявити (розкрити, показати) гру чию.
Игривый | *Игривое воображение* – грайлива (пустотлива) уява. | *Игривое настроение* – жартівливий (пустотливий) настрій. | *Игривый ребёнок* – пустотлива дитина; пустунчик (стрибунчик).
Игристый | *Игристое вино* – іскристе вино.
Игрушка | *Это для него игрушка* – це йому за іграшку (за іграшки).
Идея | *Навязчивая идея* – настирлива (невідступна) ідея.
Идол | *Идол его знает, где он* – біс (дідько, чорт, лихий) його знає, де він є. | *Сидеть (стоять) идолом* – сидіти (стояти, стирчати) як (мов…) пень (бовдур).
Идти | *Богатство не идёт ему на пользу, впрок* – багатство не йде йому на користь (на пожиток, на добре, в руку). | *Вода идёт на убыль, убывает* – вода спадає (убуває); вода йде на спад; *(розм. образн.)* воду смикнуло. | *Время идёт* – час іде (минає, збігає, біжить, пливе, спливає). | *Всё идёт как по маслу* – усе йде як по маслу; усе котиться як на олії;

(образн.) усе йде (котиться), як помазаний (помащений) віз. | *Всё идёт хорошо* – усе гаразд; усе йде гаразд (добре); усе йдеться (ведеться) добре (гаразд). | *Год шёл за годом* – рік минав (збігав) по рокові (за роком). | *Голова кругом идёт* – голова обертом іде; у голові наморочиться. | *Дело идёт на лад* – діло (справа) йде на (в) лад; діло (справа) йде (ведеться) добре (гаразд); діло (справа) кладеться на добре; діло (справа) налагоджується (вирівнюється). | *Дело идёт о...* – ідеться (йде) про (за)...; (мова) мовиться про (за)... | *Дождь идёт* – дощ іде (падає); дощить. | *Ей шёл, пошел уже шестнадцатый год* – вона вже у шістнадцятий рік уступає, уступила; їй уже на шістнадцятий рік (на шістнадцяту весну) ішло, пішло (повертало, повернуло, з(а)вертало, з(а)вернуло, переступало, переступило); їй ішов, пішов уже шістнадцятий [рік]. | *Жизнь идёт, дела идут своим порядком, ходом, чередом* – життя йде, діла (справи) йдуть своїм ладом (своєю чергою, своїм звичаєм); життя йде собі, справи (діла) йдуть собі як ішли. | *Идём, идёмте* – ходім(о), (рідше ідімо). | *Идёт!* – гаразд!; добре!; згода! | *Идёт как корове седло* – пристало як свині наритники (як корові сідло). [Така подоба як свиня в хомуті. *Пр.* Так до діла, як свиня штани наділа. *Пр.*] | *Идёт к добру* – на добро (на добре) йдеться. | *Идёт слух, молва о ком, о чём* – чутка йде (ходить) про кого, про що; поговір (поголоска) йде про кого, про що; (про гучну чутку) гуде слава про кого, про що. | *Иди, идите сюда!* – ходи, ходіть (іди, ідіть) сюди! | *Идти на все четыре стороны* – під чотири вітри йди; іди на всі чотири. | *Идти (брать начало) от кого, от чего* – іти (братися, починатися, брати початок) від кого, від чого. | *Идти в гору (перен.)* – іти вгору; підноситися; набувати ваги (сили). | *Идти в ногу* – іти (ступати) в ногу; іти нога за ногою з ким; іти ступінь у ступінь. | *Идти в обход* – іти в обхід (круга, околяса, околясом). | *Идти во вред кому, чему* – на шкоду йти кому, чому. | *Идти войной на кого* – іти війною на кого; іти на кого; іти воювати кого. | *Идти впереди (предводительствовать)* – перед вести (держати); іти попереду; передувати. | *Идти вразрез с чем* – різнитися з чим; суперечити (іти всупереч) чому. | *Идти в руку кому* – іти в руку (на руку) кому; вестися кому. | *Идти за кем, за чем (для обозначения цели)* – іти по кого, по що. [Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ. Казка. Чого прийшов? По що? М. Куліш. По хліб ішла дитина. Тичина.] | *Идти за кем, за чем (следом)* – іти за ким, за чим. | *Идти к делу* – стосуватися (припадати) до речі; бути до діла (до речі). | *Идти ко дну* – іти (спускатися) на дно; *(іноді фольк.)* на спід потопати. | *Идти кому* – бути до лиця; личити; пасувати. | *Идти, куда глаза гладят* – іти світ за очі (за очима); іти заочі; іти куди очі; іти, куди ведуть (поведуть, несуть, понесуть, утраплять) очі; іти, куди очі спали (світять, дивляться); іти кругасвіта; іти навмання. | *Идти к цели* – іти (прямувати, простувати) до мети. | *Идти к чему* – личити (пасувати) до чого. | *Идти медленным шагом* – іти тихо; іти тихою (повільною) ходою (ступою); ступати тихою ступою. [Іду я тихою ходою. Шевченко. Ой ступай же, кониченьку, тихою ступою. *Н. п.*] | *Идти на авось* – іти навмання (на відчай, напропале); сподіватися на щастя (на вдачу, *розм.* на дасть-бі). | *Идти на всех парах* – іти повним ходом. | *Идти на всё* – наважуватися (насмілюватися) на все; пускатися на все. | *Идти навстречу кому* – іти *(іноді* братися) назустріч (устріч, устріть, навстріч) кому; іти навпроти кого. | *Идти наперекор кому* – іти наперекір (насупереки) кому; на пеню кому робити. | *Идти на поводу у кого* – іти на поводі (на повідку) у кого; слухатися сліпо кого. | *Идти на попятную, идти на попятный [двор]* – підступатися (відмагатися) від чого; задкувати. | *Идти напролом* – пробоєм іти; *(іноді)* іти напролом. | *Идти наудачу* – іти навмання (навманяки, на галай-балай, на галай на балай); іти на відчай (на щастя). | *Идти [поддаваться] на удочку* – іти на гачок. | *Идти на хлеба к кому (нар.)* – іти на хліб до кого; іти на чий хліб (на чий харч); *(лок.)* іти на дармоїжки. | *Идти на что* – іти на що; приставати на що; пускатися на що. | *Идти, не зная дороги* – іти навмання; іти, не знаючи дороги (шляху); іти (блукати) без дороги. | *Идти окольным путём* – іти круга (околяса); іти стороною; іти кружною (об'їзною) дорогою; іти кружним (об'їзним) шляхом; *(образн.)* іти поза городами *(іноді* позавгорідно). | *Идти переваливаясь* – іти перевальцем (перехильцем, переваги-ваги); іти перехиляючись (вихитуючись) [з боку на бік]; коливати. | *Идти пешком* – іти пішки (пішо, піхотою). | *Идти плечо к плечу, ряд к ряду* – іти плече з плечем, лава з лавою (при лаві лава). | *Идти под венец, к венцу* – іти до вінця (до шлюбу); *(образн.)* ставати під вінець; ставати на рушник (на рушники). | *Идти подпрыгивая* – іти вистриба (вистрибом); іти вискоком (підскоком, виплигом). | *Идти, пойти замуж* – іти, піти заміж; віддаватися, віддатися; дружитися, одружитися; шлюб брати, узяти *(іноді лок.* зашлюбитися); *(образн. давн.)* покривати, покрити косу (голову); завивати, завити голову рушником; зав'язувати, зав'язати голову (косу, коси). | *Идти, пойти по стопам чьим* – іти, піти чиїми слідами; іти, піти за чиїм слідом; ступати, ступити у слід кому; спадати, спасти на чию стежку; *(недокон.)* наслідувати кого; топтати чию стежку. | *Идти по круговой линии* – іти круга;

іти колючи; колувати. | *Идти по направлению к чему* – прямувати (простувати) до чого; іти в напрямі (в напрямку) до чого. | *Идти по улице, по полю, по берегу* – іти вулицею, полем *(іноді* по вулиці, по полю), берегом… | *Идти по чьим следам (перен.)* – іти чиїми слідами; спадати на стежку чию; топтати стежку чию. | *Идти пошатываясь* – іти заточуючись; точитися (заточуватися). | *Идти прямо, напрямик к чему, куда* – іти просто (прямо) до чого; куди; простувати *(зрідка* простати) до чого, куди; прямувати до чого, куди; іти навпростець до чого, куди. | *Идти рядами* – іти лавами (рядами). | *Идти с веком наравне* – іти нарівні з віком (з добою); іти з духом часу (доби); потрапляти часові. | *Идти своей дорогой, своим путём* – іти своєю дорогою (своїм шляхом, своєю тропою); топтати свою стежку. | *Идти семеня ногами* – дріботіти (дрібцювати). | *Идти следом, вслед за кем* – іти слідом (услід, слідком) за ким; іти у тропі (тропою) з ким. | *Идти стеной* – лавою (стіною) йти. | *К тому идёт дело* – на те воно (до того воно) йдеться. | *Куда ни шло* – ще якось [може]; де наше не пропадало! | *К чему идёт дело* – до чого воно йдеться; до чого це йдеться (приходиться); на що воно збирається (на що заноситься). | *Лёд идёт по реке* – крига (лід) іде рікою (річкою, на річці). | *Медленно идти* – іти помалу (поволі); іти нога за ногою; плентатися (плуганитися, чвалати, *згруб.* пхатися). | *Не идёт тебе так говорить* – не личить (не годиться, не подоба, не пристало) тобі так казати. | *Ничего в голову не идёт (разг.)* – нічого в голову (до голови) не йде (не лізе); ніщо голови не береться. | *Один раз куда ни шло* – один раз іще якось можна; раз мати породила. | *Он на всё идёт* – він на все пристає (йде). | *О чём идёт речь?* – про (за) що йдеться? | *Работа идёт хорошо* – робота (праця) йде (посувається) добре; працюється добре. | *Разговор, речь идёт, шёл о чём-либо* – ідеться, ішлося про (за) що; розмова йде; ішла про (за) що; річ ведеться, велася про (за) що, (мова) мовиться, мовилася про (за) що. | *Речь идёт о том, чтобы* – ідеться про те, щоб…; (мова) мовиться про те, щоб… | *Снег идёт* – сніг іде (падає); сніжить. | *Товар этот не идёт с рук* – крам цей не йде (погано збувається); на цей крам нема(є) попиту. | *Хозяйство идёт хорошо* – господарство ведеться добре. | *Шли годы* – минали роки (літа). | *Это в счёт не идёт* – на це можна не вважати (не зважати); цього не треба брати до уваги. | *Эта дорога идёт в город* – ця дорога веде (прямує) до міста; цей шлях лежить до міста. | *Я не в состоянии идти* – я не можу йти; мені несила йти; я [вже] не підійду; *(іноді образн.)* я ніг не підволочу.

Иерихонский | *Труба иерихонская (разг. шутл.)* – ієрихонська труба.

Иже | *Иже с ним, с ними (библ. ирон.)* – і іже з ним, з ними; і ті, що з ним, з ними; і його, і їх однодумці (спільники).

Ижица | *Ноги ижицей (разг. шутл.)* – ноги іжицею (козликом). | *От аза до ижицы* – від аза до іжиці; від а до я; від а до зет; від краю до краю; від початку до кінця. | *Прописать ижицу кому (разг. устар.)* – іжицю прописати кому; вичитати кому; висловити нагану кому; хлосту (хлости) дати (завдати) кому. [Треба б йому іжицю прописати. Номис.]

Избавиться | *Избавиться от горя, печали, тяжёлых мыслей (дум)…* – збутися, позбутися горя, смутку, важких думок…; збути горе, смуток, важкі думки… | *Избавиться от кого, чего* – збутися (позбутися) кого, чого; збути (здихати) що; спекатися *(згруб.* здихатися) кого, чого; позбавитися кого, чого; відбутися від чого.

Избавлять | *Избави Бог! (разг.)* – крий Боже!; боронь Боже!; ховай Боже!; (не)хай Бог боронить (милує, відвертає)! | *Избавить кого от беспокойства* – позбавити кого клопоту. | *Избавить кого от опасности* – визволити (урятувати) кого з небезпеки; урятувати кого в небезпеці. | *Избавить от смерти* – урятувати *(іноді* відзволити) від смерті. [Ти одзволив нас од смерті. Казка.] | *Избавь, избавьте меня от этого!* – дай, дайте мені спокій з цим! | *Избавьте меня от него* – позбавте (визвольте) мене від нього. | *Избавьте нас от своей переписки* – не турбуйте нас своїм листуванням. | *Нет уж! От этого избавьте!* – ба ні! Дайте з тим спокій! | *Он избавил меня от этого несчастья* – він визволив (вирятував) мене з цієї біди (напасті, халепи); він урятував мене від цієї біди; він зарятував (порятував) мене.

Изба | *Белая изба* – світлиця; кімната; *(застар.)* горниця. | *Выносить сор из избы* – виносити (виволікати) сміття (бруд) з хати; виносити на люди хатні справи (хатні таємниці); виставляти на світ брудне шмаття. | *Изба-читальня* – хата-читальня. | *Не красна изба углами, красна пирогами* – хоч нема де й сісти, аби було що з’їсти. *Пр.* Коли є хліба край, то й під вербою рай. *Пр.* Як хліба край, то й у хліві рай. *Пр.* Хоч хата (й) похила, та пирогів сила. *Пр.* | *Своя избушка, свой простор* – в своїй хаті своя правда, І сила, і воля. *Шевченко.* | *Чёрная (курная) изба* – курна хата.

Избегать | *Беды не избежать* – [Від] біди (лиха) не втечеш. | *Для того, чтобы избежать чего* – щоб уникнути чого. | *Избегать вопроса* – ухилятися від питання. | *Избегать встречи, ссоры с кем-либо* – уникати (тікати) зустрічі (стрічі), сварки з ким. | *Избегать,*

избегнуть наказания – тікати, утекти кари (від кари); уникати, уникнути кари. | *Избегать кого* – уникати кого; тікати від кого; обминати кого; сахатися (цуратися) кого. | *Избежать опасности* – утекти (уникнути) небезпеки; обминути небезпеку. | *Не избегнуть вам наказания* – не минути (не обминути) вам кари; не мине вас кара; не втечете кари (від кари).

Избежание | *Во избежание неприятностей, недоразумений* – щоб уникнути неприємностей, непорозумінь; щоб запобігти неприємностям, непорозумінням; уникаючи неприємностей, непорозумінь; запобігаючи неприємностей, непорозумінь; запобігаючи неприємностям, непорозумінням; щоб не було неприємностей, непорозумінь; щоб обминули неприємності, непорозуміння.

Избиение | *Избиение камнями* – побиття камінням; каменування.

Избитость | *Избитость темы, сравнения (перен.)* – утертість (заяложеність, банальність) теми, порівняння.

Избитый | *Будешь весь избит, вся избита* – геть будеш побитий, побита; *(образн.)* так шкура на тобі й закипить! | *Избитая тема* – утерта (перемелена, заяложена) тема. | *Избитое выражение* – утертий (заяложений) вислів. | *Избитый анекдот* – заїжджений (банальний) анекдот.

Избить | *Избить в биток кого* – на (в) яєчню побита (збити, зім’яти) кого; на болото кого побити (збити). | *Избить до синяков кого* – до синяків (до синців) побити кого; ізсинити кого. | *Избить кого в кровь, до крови* – спустити кров (мазку) кому; *(згруб.)* в кров роз’юшити кого; помазчити кого.

Избороздить | *Время глубоко избороздило его лоб* – час глибоко ворався в його чоло; час глибоко зорав (поорав, порив) його чоло; час проклав глибокі зморшки на його чолі *(іноді* на лобі).

Избранный | *Избранное общество, избранный круг людей* – виборне (добірне, вибране) товариство; добірне (вибране, виборне) коло людей.

Избыток | *Избыток жизненных сил* – надмір життєвої (життьової) сили. | *Избыток хлеба* – надлишок хліба. | *Не в избытке [имеется] что* – не густо (не гурт, не надмір) чого. | *От избытка чувств* – цього є (цього стає) з лишком (з лишкою); цього [аж] надто (аж-аж); *(фам.)* цього з надтом (з верхом, *іноді жарт.* з чохом); *(розм.)* є і переє; *(про корм іще)* цього невпоїд (невпоїдь). [У того є й переє, а в того — хоч пропадай… Тесленко.]

Изваяние | *Как изваяние* – як статуя; як з каменю витесаний; як мурований.

Изваянный | *Сидит (стоит) как изваянный* – сидить (стоїть) як статуя *(іноді* як бовван).

Изведать | *Изведать всего* – усього зазнати (спробувати, скуштувати); *(розм. образн.)* побувати у бувальцях (буваличах); побувати на коні і під конем; побувати на покутті і під покуттям; побувати за столом і під столом; перейти крізь сито і решето; не з одної печі хліба попоїсти; попити води і з криниці, і з болота.

Изверг | *Изверг рода человеческого (разг.)* – недолюдок.

Известие | *Получилось известие* – надійшла (прийшла) звістка. | *Последние известия* – останні вісті. | *При первом же известии…* – скоро (тільки-но) прийшла (прийде, надійшла, надійде) звістка… | *При этом известии* – на цю звістку; почувши це (цю звістку); дізнавшися (довідавшися) про це.

Известность | *Дело это получило громкую известность* – справа ця мала широкий розголос (набула широкого розголосу). | *Получить, приобрести известность* – стати відомим; набути (здобути) відомості; слави зажити (придбати, залучити); убитись у славу; у мову ввійти; визначитися. | *Пользоваться известностью* – бути відомим; мати славу; *(іноді)* тішитися славою. | *Пользующийся громкой известностью* – широковідомий (широкославний, славнозвісний; *іноді* голосний). | *Приводить, привести в известность (офиц.)* – з’ясовувати, з’ясувати (виязнити, виясняти). | *Ставить, поставить в известность кого о чем (офиц.)* – доводити, довести до відома кому про що; повідомляти, повідомити (сповіщати, сповістити) кого про (за) що.

Известно | *Всякому известно* – кожне (кожний, кожен) зна(є). | *Как известно* – як [усім] відомо; як усі знають. | *Насколько мне известно* – скільки мені відомо; скільки я знаю.

Известный | *В известных случаях* – у певних (у деяких, у якихось) випадках; за певних (за деяких, за якихось) випадків. | *До известной степени* – до певної (до якоїсь) міри; певною (якоюсь) мірою. | *Известное дело* – звичайно (звісно); сказано; звичайна (відома, певна) річ; звичайне діло. | *Известный всему свету* – відомий (знаний) усьому світові (на весь світ); славний на весь світ (всіма сторонами); *(іноді)* світовий (усесвітній, усьогосвітний, цілосвітній). [Славне було Запорожжя всіма сторонами. *Н. п.*] | *Известный чем* – відомий чим; славний на що, чим. | *Очень хорошо известный* – дуже добре відомий (знаний);

відомісінький. [Там мені й стежечки знакомісінькі, хати усі відомісінькі. Вовчок.]
Извиваться | *Извиваться перед кем (перен. разг. устар.)* – плазувати (крутитися) перед ким; тупцювати (увихатися) коло кого; запобігати ласки в кого.
Извинение | *Находить себе извинение* – виправдовувати себе. | *Просить, попросить извинения у кого* – просити, попросити (прохати, попрохати) вибачення (пробачення) у кого; перепрохувати, перепрохати (перепрошувати, перепросити) кого. | *Прошу извинения за беспокойство* – прошу (прохаю) мені вибачити (пробачити), що потурбував (за турботи, за клопіт); перепрошую, що потурбував (за турботи, за клопіт). | *Это не может служить ему извинением* – це не може виправдувати (виправдати) його; цим не можна виправдати його; це його не виправдує (не виправдає).
Извиняться | *Извиняться, извиниться чем (книжн. устар.)* – виправдуватися, виправдатися чим; вимовлятися, вимовитися чим. [За хвилину почали розходитися, вимовляючись тим, що вже пізно. Коцюбинський.] | *Такие поступки не извиняются* – за такі вчинки не вибачають (не прощають); такі вчинки невибачні (непрощенні).
Извинять | *Извините за беспокойство* – вибачте (пробачте, пробачайте), що потурбував (за турботу, за клопіт). | *Извините за выражение* – вибачайте (вибачте, пробачте, простіть) на цім слові; даруйте на слові; не при вас (не вам) кажучи; *(давн.)* шануючи слухи ваші. | *Извините меня* – вибачте (пробачте, даруйте) мені; будьте вибачливі (вибачні) до мене; *(зах.)* майте вибачне око до мене. | *Извинять, извинить кого* – вибачати, вибачити (пробачати, пробачити) кому.
Извлекать | *Извлекать, извлечь корень (мат.)* – добувати, добути корінь. | *Извлекать, извлечь пользу, выгоду из чего (перен.)* – мати (здобувати, здобути) користь (пожиток, вигоду, зиск) з чого; використовувати, використати, скористати що; спожиткувати що. | *Извлекать, извлечь урок из чего* – діставати, дістати ((з)добувати, (з)добути) науку (урок) з чого. | *Извлекать слёзы, сочувствие…* – викликати сльози (сльозу), співчуття…
Изводиться | *Он совсем извёлся* – він зійшов (звівся) [на] ні на що (ні на се ні на те); він геть (зовсім) перевівся; *(образн.)* він зійшов на вухналь.
Изводить | *Извести со всем потомством, до последнего колена* – вигубити з усім нащадком, до останнього коліна (до накоренка); увесь рід і плід із світу звести; викоренити, щоб і насіння не зосталося. | *Изводить, извести насекомых, вредителей…* – винищувати, винищити (вигублювати, вигубити, вибавляти, вибавити) комах, шкідників…; повинищувати (повигублювати, повибавляти) комахи (комах), шкідники (шкідників)… | *Изводить, извести со света кого* – зганяти, зігнати (зводити, звести) зо світу кого; *(докон.)* стратити (згубити, згладити) [зо світу] кого.
Извозный | *Извозный промысел* – візництво; візникування.
Извозчик | *Ехать на извозчике* – їхати візником.
Извоз | *Заниматься извозом* – візникувати.
Изволить | *Вы изволите шутить* – ви, з дозволу вашого, жартуєте; ви [здорові] жартуєте; ви, прошу вас, жартуєте. | *Где это ты изволил, вы изволили ходить? (ирон.)* – де це твоя, ваша милість ходила?; де це ти зволив, ви зволили ходити?; де це ти ходив, ви ходили? | *Изволите [ли] видеть* – [Чи] ви бачите (бачили); бачите, бачили, бачте. | *Изволь!; извольте!* – будь ласка (будь ласкав, будь ласкава)!; будьте!; добре! (гаразд!); коли хоч(е)те, хай буде так; будь ласка (будь ласкав, будь ласкава), візьми!; будь ласка (будьте ласкаві), візьміть!; візьми!; візьміть!; на!; нате! | *Изволь, извольте выйти!* – вийди!; вийдіть!; прошу, вийдіть!; будь ласка (будь ласкав, будь ласкава), вийди!; будь ласка, вийдіть!; *(фам.)* врошу на виступці! | *Извольте исполнить (строгий, но вежливый приказ)* – мусите це виконати. | *Извольте кушать* – призволяйтеся [коли ласка]. | *Извольте получить* – будь ласка, візьміть; ось маєте, прошу; прошу, візьміть. | *Извольте, я готов это сделать* – добре (гаразд), я так зроблю. | *Как сами изволите знать* – як самі здорові знаєте. | *Не извольте беспокоиться* – будь ласка (прошу) [вас], не турбуйтеся. | *Чего изволите?* – що (чого) вам треба?; що ваша ласка [бажає]?; чого бажаєте, прошу?; чого ви, з дозволу вашого, хочете?; (часом) чого зволите? | *Чего изволите (как ирон. характ. человека)* – і вашим і нашим; гнеться, як та лоза [за вітром]; куди вітер, туди і він. | *Чего изволите дать, поблагодарим* – що буде ваша ласка дати (що будете ласкаві дати), за те подякуємо.
Изворачиваться | *Изворачиваться при ответе (перен.)* – викручуватися відповідаючи (відказуючи). | *Изворачиваться с малыми деньгами* – малими грішми обертатися.
Изворотливый | *Изворотливый человек* – спритна (метка, промітна, вивертка, викрутна, в'юнка) людина; *(тільки про мужчину)* спритний (меткий, промітний, виверткий, викрутний, в'юнкий) чоловік; викрутень.
Изглаживаться | *Изглаживаться, изгладиться из памяти (перен.)* – стиратися, стертися

(згладжуватися, згладитися, загладжуватися, загладитися) з (в) пам'яті.
Изглаживать | *Изглаживать, изгладить из памяти кого, что* – стирати, стерти (згладжувати, згладити) з (в) пам'яті кого, що.
Изгнание | *Жить в изгнании* – жити на вигнанні (вигнанцем).
Изголовье | *В изголовье* – у (під) голови. | *К изголовью* – у голови. | *У изголовья* – у головах.
Изгородь | *Живая изгородь* – живопліт *(іноді* обсада).
Издавать | *Издавать запах, благоухание* – видихати запах, пахощі; пахнути (пахтіти, душіти); дихати пахощами (цвітом). | *Издавать звук* – (ви)давати звук (гук); подавати голос (гук); бриніти (звучати, гучати). | *Издавать, издать крик* – кричати, скрикнути. | *Издавать на чей счёт, на чьи средства* – видавати чиїм коштом (чиїм накладом).
Издавна | *Это издавна в обычае* – це здавна (з давнього давна, з давніх-давен, віддавна, з давнього часу, з давніх часів, з давньої давнини) ведеться (заведено), повелося; уже здавна (віддавна, з давніх-давен…) такий звичай; цього здавна (віддавна, з давніх-давен…) додержуємо, додержують.
Издалека | *Говорить издалека* – здалека заходити. | *Прибывший издалека* – здалека прибулий (прийшлий); далешний.
Издеваться | *Издеваться над чем* – знущатися з кого; глумитися (глузувати) з кого; глузувати (кепкувати, кпити, *зах.* збиткуватися) з кого; на глум (на сміх, на поглум, на глузи, на книпи) брати (підіймати) кого.
Издерганный | *Издёрганные нервы* – пошарпані (висотані) нерви. | *Издёрганный человек* – засмикана (зашарпана, нервово виснажена) людина.
Издержаться | *Издержаться совершенно, издержаться до копейки* – геть(-чисто) витратитися [з грошей]; витратитися до копійки *(давн.* до шага, до шеляга); геть(-чисто) згрошитися.
Издержки | *Взять издержки на себя* – узяти витрати на себе; власним коштом зробити що.
Издыхание | *Быть при последнем издыхании* – доходити (конати, умирати); розлучатися з життям; *(образн.)* душа на волосочку в кого. | *До последнего издыхания (книжн.)* – до останнього подиху; до самої смерті; до загину (до скону). [Він перший за свою любов Тяжкі дістав кайдани. Але до скону їй (Україні) служив Без зради, без омани. Українка.] | *При последнем издыхании (книжн.)* – доходячи (конаючи); доходить (конає, умирає); розлучається з життям; *(образн.)* коли вже душа була на волосочку.
Изживать | *Изживать, изжить недостатки* – збувати, збути (викорінювати, викоренити) вади (хиби); збуватися, збутися вад (хиб). | *Изжить век где* – звікувати [вік] де; вік (життя) (і)зжити де.
Из-за | *Встать из-за стола* – устати з-за (від) столу (стола). | *Из-за деревьев не видеть леса* – за деревами лісу не бачити. *Пр.* У лісі був, а дров не бачив. *Пр.* | *Из-за кого, из-за чего* – через кого, через що; за кого, за що. [Там чумаченьки проходили, і бурлаченьків провозили. А тепер не проходять, І бурлак не провозять. Все за вражими панами. *Н. п.*] | *Из-за угла* – (і)з-за (з-поза) рогу.
Излагать | *Излагать, изложить в письменной форме, письменно* – викладати, викласти на письмі (письмом, у письмовій формі); списувати, списати що.
Излениваться | *Излениваться, излениться от безделья (разг.)* – ледащіти, зледащіти з (від) неробства.
Изливаться | *Его гнев излился на кого* – його гнів вилився на кому, на кого (окошився на кому). | *Изливаться в выражениях благодарности* – розливатися у словах (у висловах) поляки; виливати слова подяки; розлякуватися.
Изливать | *Изливать, излить в словах* – виливати, вилити словами (мовою). | *Изливать, излить своё горе, свои чувства перед кем* – виливати, вилити своє горе; свої почуття кому, перед ким. | *Изливать, излить слезами горе своё* – виплакувати, виплакати своє горе (лихо); сплакувати, сплакати (переплакувати, переплакати) своє лихо (горе). [А може, ще добро побачу? А може, лихо переплачу? Води Дніпрової нап'юсь, На тебе, друже, подивлюсь. Шевченко.] | *Излить душу* – вилити [свою] душу кому; висловитися щиро (до краю) перед ким; *(іноді)* висповідатися перед ким. | *Он изливал на него свои милости* – він обдаровував його своєю ласкою; він виявляв йому свою ласку.
Излишек | *С излишком* – з лишком (з верхом); як надмір (надміру); у зайвину; більш ніж доволі (ніж досить); задосить; *(жарт.)* з чохом.
Излишествовать | *Излишествовать в еде* – їсти надміру; переїдати. | *Излишествовать в чём* – надмірно вживати (заживати) чого, що; розкошувати в чому, чим.

Излишество | *Всякое излишество вредно* – у всьому надмір (надмірність) шкодить. Що надто, то вадко. *Пр.* | *До излишества* – до надміру (до надмірності). | *С излишеством* – з надміром.
Излишне | *Излишне говорить об этом* – зайва річ говорити (казати) про це.
Излияние | *Дружеские излияния* – вияв дружніх почуттів. | *Излияние чувств* – вияв (звіряння) почуттів; вилив почуттів.
Измена | *Измена (неверность) кому, чему* – зрада кого, чого, кому, чому. | *Склонный к измене* – зрадливий.
Изменение | *Вносить изменения во что* – зміняти що; запроваджувати зміну до чого. | *Во изменение чего* – на зміну чого; змінюючи що. | *Впредь до изменения* – до дальшої зміни; надалі до зміни; поки не буде змінене (скасоване, *безособове* змінено, скасовано). | *Изменение по падежам* – відмінювання іменників.
Измениться | *Измениться к лучшему, к худшему* – змінитися на краще, на гірше.
Изменяться | *Всё течёт, всё изменяется* – усе тече (пливе), все змінюється (міняється); усе йде, усе минає. [Все йде, все минає — і краю немає. Шевченко.] | *Изменяться, измениться в лице* – мінитися, змінюватися, змінитися (*про багатьох* поміниться) на обличчі (на лиці, на виду, з лиця). | *Мир совершенно изменился* – геть світ обмжився (змінився).
Изменять | *Если мне не изменяет память* – якщо мені пам’ять не зраджує; якщо не помиляюсь. | *Изменить веру, закон* – зламати віру, закон. | *Изменить Родине* – зрадити Батьківщину. | *Изменять, изменить кому, чему* – зраджувати, зрадити кого, що; *(розм. образн. про чоловіка, жінку)* скакати, скочити в гречку (в горох). | *Он своей натуры не изменит* – він своєї натури не змінить (не переставить). | *Силы, здоровье изменяют мне (перен.)* – сила (сили), здоров’я зраджує (зраджують) мене.
Изморось | *На дворе изморось* – надворі мряка (мрячка, мжа, мжиця, мжичка, мигичка); надворі мрячить (мжичить, мигичить).
Измор | *Брать, взять измором (на измор) кого (перен.)* – домагатися, домогтися (добиватися, добитися) чого від кого настирливим вимаганням. | *Измором города берут* – довга облога — над містом перемога; *(іноді)* заморою міста здобувають.
Изнемогать | *Изнемогать от голода, жажды* – знемагати на голод, на спрагу; знемагаючись від (з) голоду, від (із) спраги; охлявати з голоду. | *Изнемогать от ран, от сна* – на рани, на сон знемагати. [То там вони спочивали, що на рани постріляні да порубані дуже знемагали. Дума.]
Изнеможение | *В изнеможении упал* – знемігшися (знесилившися) упав; знеможений (знесилений) упав; у знемозі (у знесиллі) впав. | *Прийти в изнеможение* – (геть) знемогтися (знесилитися, виснажитися). | *Работать до изнеможения* – працювати до знемоги (до упаду).
Износить | *Износить что* – (*про одяг)* Зносити (сходити) що; *(про взуття)* зносити (стоптати) що.
Износ | *До износу (износа) (разг.)* – до зносу. [Ненагодоване і босе, сорочечку до зносу носить. Шевченко.] | *Не знать износу (износа)* – бути незносним; без зносу. | *Нет износу (износа) чему* – нема(є) зносу чому; віку нема чому; не зносити чого.
Изношенный | *Изношенная машина* – спрацьована (зужиткована, вироблена) машина. | *Изношенное лицо* – виснажене (змарніле) лице (обличчя). | *Изношенный мужчина (перен.)* – знесилений (виснажений, недолугий) мужчина (чоловік).
Изнурение | *Дойти до полного изнурения* – украй (цілком, геть-то) виснажитися (знесилитися, зморитися).
Изнуренный | *Изнурённый дорогой* – стомлений (зморений) дорогою; здорожений.
Изнывать | *Изнывать от жажды* – знемагати на спрагу; знемагати від (із) спраги. | *Изнывать от жары* – мліти з (від) спеки (спекоти, жари, жароти).
Изобилие | *Бороться за изобилие чего* – боротися за достаток і наддостаток чого. | *Всё имеется в изобилии* – усього удозвіль (уповні, подостатком, у достатку, наддостаток, *лок.* здобіль); усього дуже багато; *(образн.)* [аж] через вінця ллється. [Всього в мене здобіль; скриня як налита. Барвінок.] | *В этом году изобилие фруктов, овощей* – цього року ряснота (рясота) садовини (овочу, фруктів), городини; цього року ряснота (рясота) на садовину (на овоч, на фрукти), на городину; цього року довілля (розкішшя) на садовину (на овоч, на фрукти), на городину; цього року уповні (удозвіль) садовини (овочу, фруктів), городини. | *Жить в изобилии* – жити в розкошах (у довіллі, у привіллі, *давн.* гойно); *(образн.)* у розкошах (у достатках) купатися. | *Рог изобилия (книжн.)* – ріг достатку.
Изобиловать | *Изобиловать чем* – бути багатим на що; мати вдозвіль (удоволі) чого;

рясніти чим; буяти чим.
Изобилующий | *Изобилующий чем* – багатий на що; рясний чим.
Изобличать | *Изобличать кого-либо во лжи* – викривати (виявляти, виказувати) чию брехню; виводити на чисту воду кого.
Изображать | *Изображать, изобразить из себя кого (разг.)* – удавати, удати кого з себе; становити себе ким.
Изрубленный | *Не до смерти изрубленный* – недорубок. [Хто то? — питає Максим недорубків, що один був без уха, другий без пальців. Мирний.]
Изругать | *Изругать на чём свет стоит* – вилаяти на всі заставки. | *Изругать последними словами* – вилаяти (облаяти) останніми (поганими) словами; погано (негарно) вилаяти (облаяти, *іноді* злаяти). [Овва, як же погано злаяв! О, цур же йому, як негарно. *ЗОЮР*.]
Изрытый | *Изрытое морщинами лицо* – порите (пооране) зморшками лице. | *Изрытый оспой* – подзьобаний [віспою]; *(іноді)* поритий віспою; дзьобатий (таранкуватий, *іноді* рябий); *(про дівчину)* дзюба.
Изрядный | *Дурак изрядный* – дурний нівроку; дурень неабиякий; дурень (дурний) як треба; дурень — не треба кращого. [Високий аж до неба, а дурний як треба. *Пр.*] | *Изрядное количество* – чимало; чимала кількість; багатенько. | *Изрядное пальто (устар.)* – добре (непогане, неабияке) пальто.
Изумление | *В изумлении* – у подиві (у (з)дивуванні); здивований (-на, -не); здивовижений (-на, -не); з(а)чудований (-на, -не). | *От изумления* – з (від) подиву; від (із) здивування. | *Приводить, привести в изумление кого* – [Дуже] дивувати, здивувати кого. | *Приходить, прийти в изумление от кого, от чего* – [Дуже] дивуватися, здивуватися (з(а)чудовуватися, з(а)чудуватися) на кого, на що, з кого, з чого; подивлятися з кого, з чого *(іноді* кого, що); *(зрідка)* зумитися (здуміти) на кого, на що. [Із ран — нове життя заколоситься, Що з нього світ весь буде подивлять… Тичина.]
Изумляться | *Сильно изумляться, изумиться* – дивом дивувати(ся), здивувати(ся).
Изустный | *Изустное предание* – усний переказ; переказ з уст в уста.
Изъездиться | *Был конь, да изъездился* – був кінь, та з'їздився. *Пр.* Був волом, та став козлом. *Пр.* Був колись горіх, а тепер свистун. *Пр.* Були і в кози роги, та притерті. *Пр.* Був колись хазяїн, а тепер бовкуном ходить (їздить). *Пр.*
Изъявить | *Изъявить желание* – виявити (висловити) бажання; зголоситися. | *Изъявить согласие на что* – дати згоду на що; погодитися з чим, на що; пристати на що.
Изъян | *Быть с изъяном, иметь изъян* – мати ваду (хибу, ґандж); бути ґанджовитим; *(тільки про тканину ще)* мати блезно; з блезном бути. [Полотно таке, що блезно на блезні, самі блезна. *Сл. Гр.*] | *Нанести изъян (устар.)* – завдати шкоди. | *У него много изъянов* – він має багато вад (хиб); у нього багато вад (хиб).
Изъятие | *Изъятие из общих правил, законов* – виняток із загальних правил, законів. | *Все без изъятия* – геть усі; усі без винятку; усі, не вилучаючи нікого.
Изыскивать | *Изыскивать, изыскать денежные средства* – винаходити, винайти кошти; здобувати, здобути кошти (коштів); шукати, вишукувати, вишукати кошти. | *Изыскивать, изыскать средства* – добирати, добрати (прибирати, прибрати) способу.
Изюминка | *Женщина с изюминкой* – принадна (зваблива) жінка. | *Человек с изюминкой (разг.)* – людина з живчиком (з перчиком).
Изюм | *Это тебе не фунт изюму! (разг. шутл.)* – це тобі не дурниця (не дрібниця, не абищиця, не дещиця)!; це тобі не жарт (не смішки)!
Икра | *Метать икру* – нереститися; викидати ікру; тертися; *(перен. вульг.)* блювати.
Или | *Более или менее* – більщ(е)-менш(е); більш або (чи) менш. | *Или как бишь* – чи як пак; чи як бо. | *Или пан, или пропал* – або (хоч) пан, або (хоч) пропав. *Пр.* Раз козі смерть. *Пр.* Раз мати народила, раз і помирати (умирати). *Пр.* Хоч (або) виграв, хоч (або) програв. *Пр.* Або рибу з'їсти, або на дно сісти. *Пр.* Або добути, або дома не бути. *Пр.* Або будемо на Русі, або пропадемо усі. *Пр.* Або зелене мати, або нічого не мати. *Пр.* Куць виграв, куць програв. *Пр.* | *Или то, или то* – чи те, чи те; або те, або те. | *Так или иначе* – так чи так; так чи інак(ше); чи так, чи інак. | *Тот или другой* – той чи той; той чи інший.
Иллюзия | *Не делайте на этот счёт себе никаких иллюзий* – не робіть (не чиніть, не плекайте) собі щодо цього ніяких ілюзій. | *Строить, создавать себе иллюзии* – створювати собі ілюзії; надхмарні палаци (палати) будувати (виводити, спинати); у хмарах літати; химери ганяти; кохатися в химерах; химерувати; думками (думкою) багатіти.
Илья | *На Илью* – на Іллю (об Іллі). [Крий Боже, народу якого там зібралося! Як об Іллі в Ромні. Гребінка.]

Ил | *Заносить, занести илом* – замулювати, замулити; *(у багатьох місцях)* позамулювати; *(трохи)* примулити.

Именинник | *Сидеть как именинник (разг.)* – сидіти як іменинник; нічого не робити; гулі (сидні) справляти. | *Смотреть именинником (шутл.)* – мати святковий вигляд; виглядати по-святковому.

Именинный | *Именинное настроение* – святковий настрій.

Именно | *А именно* – а саме; [як] саме; саме як; як-то. | *Вот именно* – атож; саме так. | *Именно такой* – саме такий. | *Именно тогда* – саме тоді; (о)тоді саме. | *Почему именно?* – чому (чого) саме? | *Тот именно* – той самий; той самісінький. | *Что именно произошло* – що саме сталося (трапилося).

Иметься | *Возражений не имеется* – заперечень нема(є). | *Имеется в наличности столькото (о деньгах)* – є (маємо) готових грошей (готівки) стільки-то. | *Имеется налицо кто (офиц.)* – присутні (є) хто. | *Имеется налицо что* – є (маємо) що; (про гроші) є (маємо) готових грошей (готівки). | *Имеется под рукой* – є під рукою (при руці); є напохваті. | *Имелось в виду* – малося на думці (на оці, на увазі); була думка. | *Имеются ли для этого достаточные основания?* – чи є для цього (на це) достатні підстави? | *Не имеется* – нема(є); *(розм. згруб.)* чортма (катма, бісма, бігма). | *Препятствий не имеется* – перешкод (перепону) нема(є). | *У меня (у тебя, у него) имеется* – я маю (ти маєш, він має); у мене (у тебе, у нього) є.

Иметь | *И в мыслях не иметь* – і думки (і гадки) не мати; і в голові (і в головах) не покладати; і на думці не мати. | *Имел несчастье поверить ему* – на своє нещастя (біду, лихо) повірив йому; собі на нещастя (на лихо, на біду, на безголов'я) повірив йому. | *Иметь большое значение* – мати велику вагу (велику силу, велике значення); багато (велико) важити. | *Иметь в виду кого, что* – мати на увазі (на думці, на мислі, на оці, наприміті, *застар.* вочу) кого, що; важити на кого, на що; уважити на кого, на що; оглядатися на кого, на що. | *Иметь вес* – мати вагу; важити. | *Иметь виды на кого, что* – важити (бити, цілити) на кого, на що; мати [певні] наміри (заміри) на кого, на що; *(образн.)* накидати оком на кого, на що. | *Иметь влияние на кого, на что* – мати вплив на кого, на що; мати силу (вагу) над ким, над чим. | *Иметь в (своём) распоряжении что* – мати в [своєму] розпорядженні що; мати до [свого] розпорядження що; розпоряджати чим. | *Иметь в себе что* – мати (містити) в собі що. | *Иметь голову* – мати голову [на в'язах]. | *Иметь действие (юр.)* – мати силу (чинність). | *Иметь дело с кем* – мати діло з ким; мати зв'язки (стосунки) з ким; *(іноді негат.)* накладати з ким. | *Иметь жалость к кому* – мати жаль (жалощі) до кого; жаліти (жалувати) кого. | *Иметь злобу на кого* – мати злість (злобу, серце, лють, завзяття) на кого, до кого, проти кого. | *Иметь зуб на кого* – мати зуб на (проти) кого; *(іноді)* мати храп на кого. | *Иметь мало чего* – мати мало (обмаль, не гурт) чого; бути бідним на що. | *Иметь место* – бувати; траплятися (трапитися, відбуватися, відбутися, діятися, статися); *(зрідка у діловій мові, канц.)* мати місце. | *Иметь много чего* – мати багато (багацько) чого; бути багатим на що. | *Иметь намерение* – мати намір (замір); мати на думці; думку мати. | *Иметь на попечении кого, иметь попечение о ком, о чём* – піклуватися ким, чим, за (про) кого, за (про) що; мати на своїй опіці; *(розм.)* на своїх плечах кого. | *Иметь нужду в чём* – мати потребу чого, в чому, на що; потребувати чого. | *Иметь общение с кем* – мати єднання з ким; єднатися (спілкуватися, водитися, знатися, товаришувати) з ким; *(негат.)* накладати з ким. | *Иметь основание* – мати підставу; мати рацію. | *Иметь отношение к чему* – стосуватися до чого; мати відношення (притоку) до чого. | *Иметь перевес над кем, над чем* – мати перевагу (гору, верх) над ким, над чим. | *Иметь под рукой что* – мати під рукою (при руці) що; мати напохваті що. | *Иметь познания в чём* – знатися (розумітися) на чому. | *Иметь сердце на кого* – гніватися (сердитися) на кого; пересердя мати на кого; мати серце на (проти) кого. | *Иметь случай* – мати нагоду (оказію). | *Иметь снисхождение к кому* – бути поблажливим до кого; потурати кому. | *Иметь хождение (о деньгах)* – бути в обігу; *(розм.)* ходити. | *Иметь целью что* – мати за мету що; мати на меті що. | *Имеют место отдельные недостатки* – є (маємо) окремі (поодинокі) хиби. | *Не имей сто рублей, а имей сто друзей* – грошей мало — не біда, як є друзів череда. *Пр.* Нема грошей — то й дарма, аби добрий кум або кума. *Пр.* Хоч грошей не гурт, зате приятелі всюди — й там і тут. *Пр.* Не май сто кіп у полі, май друзів доволі. *Пр.* Не май і сто рублів, як одного друга. *Пр.* Не так ті сто рублів, як сто друзів. *Пр.* | *Не иметь ничего общего с кем, с чем* – не мати нічого спільного з ким, з чим. | *Не иметь спроса (о товаре)* – не мати попиту; не збуватися; не йти; не бути ходовим. | *Не хочу иметь с ним дела* – не хочу мати з ним діла; нічого не хочу мати з ним. | *Я имею к вам просьбу* – я маю до вас прохання; я маю просити вас. | *Я имею недостаток в деньгах* – мені не стає (не вистачає, бракує) грошей.

Имеющийся | *Постоянно имеющийся* – завжди наявний; що завжди (безпереводно) є; невиводний.

Имеющий | *Имеющий возможности* – спроможний; той, що (хто) має можливість (спроможність).

Имущество | *Движимое имущество* – рухоме майно (добро); *(іноді)* рухомість. | *Имущество, доставшееся от отца, матери, брата, дедушки, бабушки, от предков* – майно, що дісталося в спадок від батька, матері, брата, діда, баби, від предків, також батьківщина, материзна, братівщина, дідівщина (дідизна), бабизна, предківщина. | *Недвижимое имущество* – нерухоме майно (добро); родовий маєток.

Имущий | *Власть имущие* – можновладці (можновладні); владущі; зверхники *(збірн.* зверхництво).

Имя | *Во имя мира и счастья* – ім'я миру і щастя. | *Замарать своё доброе имя* – заплямувати (закаляти) своє добре ім'я (свою добру славу). | *Знать кого только по имени* – знати кого тільки (лише) на ім'я. | *Именем закона* – ім'ям (іменем) закону; в ім'я закону. | *Иметь доброе имя* – мати добре ім'я (добру славу). | *Имя же им легион* – їм же ім'я легіон. | *Как ваше имя?* – як вас на ім'я (на йменння)?; як ваше ім'я (йменння)?; як [ви] зветеся? | *Как тебя по имени?* – як тебе на ім'я (на йменння)?; як тебе звуть?; як [ти] звешся? | *Называть вещи своими (собственными) именами* – називати речі своїми (власними) іменами. | *Носить имя* – зватися; мати йменння (ім'я, назву). | *От моего имени* – від мого імені; від мене; *(згруб. розм.)* моєю губою. | *Письмо на имя такого-то* – лист на ім'я (на адресу) такого-то. | *Составить, сделать себе имя* – (з)добути (придбати) [собі] ім'я (славу, слави).

Иначе | *Иначе говоря* – інакше кажучи (інакше сказати, інакше мовити). | *Как-нибудь иначе* – якось (як-небудь) інакше (інше); якось по-іншому; іншим способом (робом). | *Надо жить иначе* – треба жити Інакше (по-іншому, по-інакшому, іншим ладом). | *Не иначе как…* – не інакше як… | *Так или иначе (разг.)* – так чи інак(ше); так чи так; так чи сяк; чи так, чи інак. | *Так, и не иначе* – звичайно, не інакше; та вже ж пак не як. | *Я должен сейчас уйти, иначе опоздаю на поезд* – я мушу зараз піти, а ні — то (а то) запізнюся на поїзд.

Инициатива | *По собственной инициативе* – з власної ініціативи; за власною ініціативою; з власного почину (за власним почином).

Иногда | *А иногда…* – а коли, то…; а коли й…; а як коли, то…; а часом (а іноді, а інколи) й… | *Иногда бывает и так* – іноді (інколи, часом) буває й так (й таке).

Иной | *Иная хвала хуже брани* – буває хвала гірша за ганьбу. | *Иной раз (разг.)* – іншого разу (іншим разом, інший раз); іноді (інколи); часом; [а] як коли. | *Иными словами* – інакше; *(розм.)* інак кажучи; інакше сказавши; сказавши (мовивши) іншими (інакшими) словами. | *Куда-нибудь в иное место* – деінде (десь-інде); куди-інде (кудись-інде). [Іди, ринде, деінде, де тебе не знатимуть і риндою не зватимуть. *Сл. Гр.* Вам треба з Ладинки кудись інде податися, Євгене Петровичу. Грінченко.] | *Не кто иной, как…* – не хто інший, як…; не інший хто, як…; не хто, як… ? […То не хто, як недоросток Огник. Любий сестрич короленка Марка. *Старицький, перекл. з серб. епосу.*] | *Не что иное, как…* – не що інше, як…; не інше що, як…; не що, як… | *По-иному* – по-іншому (по-інакшому); іншим способом (робом); інакше; *(розм.)* інак (інако); не так. | *Совершенно иной* – цілком інший (інакший); [геть] зовсім інший (інакший); геть інший (інакший). | *Тот или иной* – той чи (або) той; той чи (або) інший. | *Это совсем иное дело* – це зовсім інша річ; це щось зовсім інше.

Интересно | *Интересно знать кому что* – цікаво кому знати що; цікавий хто знати що.

Интересный | *Она в интересном положении (разг. устар.)* – вона при надії; вона надію має; вона в поважному стані.

Интересоваться | *Я интересуюсь, интересовался знать* – цікаво мені знати, мені цікаво було знати; я цікавий знати, я цікавий був знати. | *Я этим не интересуюсь* – я цим не цікавлюся; мене це не цікавить (не інтересує); я до нього не цікавий; не маю інтересу до цього.

Интересовать | *Почему это тебя интересует?* – чому (чого) це тебе цікавить?

Интересующийся | *Интересующийся чем* – той, хто (що) цікавиться (інтересується) чим; той, хто має інтерес до чого; *(іноді)* зацікавлений у чому; цікавий до чого *(зрідка* на що).

Интерес | *Блюсти свой интерес* – пильнувати (глядіти) свого інтересу; дбати за свій інтерес (користь, зиск). | *Возбудить, вызвать интерес к чему* – збудити, викликати інтерес (цікавість, зацікавленість) до чого; зацікавити кого чим. | *Интерес к чему прошёл* – інтерес до чого минув(ся) (зник); цікавість до чого минула(ся) (зникла). | *Он утратил, потерял интерес к чему* – він утратив інтерес до чого; він збайдуж(н)ів до чого; йому

збайдужіло що. […Мені якось одразу збайдужіли мої ролі. Українка.] | *Остаться при пиковом интересе* – зостатися (лишитися) ні з чим; *(розм. образн.)* (с)піймати (з'їсти, ухопити, дістати, скуштувати) облизня; ухопити, як собака обметиці; ухопити шилом патоки; ухопити місяця зубами. | *Проявлять, проявить интерес к чему* – виявляти, виявити зацікавлення (цікавість, інтерес) до чого; бути цікавим до кого. | *С интересом* – з інтересом (з зацікавленням); *(іноді)* цікаво. [Візок котився вулицею, а Раїса цікаво роздивлялася на обидва боки. Коцюбинський.] | *Это не представляет для меня интереса* – це мене не цікавить (не інтересує); до цього мені байдуже.

Искатель | *Искатель, искательница приключений* – шукач, шукачка пригод; авантурник, авантурниця; *(розм.)* пройдисвіт, пройдисвітка; шукайбіда; *(образн. у певних випадках)* лицар щастя.

Искать | *Будем искать!; давайте искать!* – шукаймо!; *(розм.)* нум(о) шукати! | *Искать вчерашнего дня* – шукати (глядіти) вчорашнього дня (вчорашньої днини). | *Искать милости у кого* – запобігати ласки чиєї (у кого); підсипатися до кого, підстилатися під кого. | *Искать по суду* – правити (справляти); домагатися судом (через суд). | *Искать предлога, повода для ссоры* – шукати приводу до сварки; шукати приключки (зачіпки) до сварки. | *Искать себе беды* – напитувати [собі] лиха; біди шукати собі. | *Искать случая* – шукати нагоди. | *Искать счастья* – шукати (пита) долі (щастя-долі). | *Искать, так и сыскать* – хто [чого] шукає, той знайде. *Пр.* | *Ищи ветра в поле* – шукай вітра в полі. *Пр.* | *На нищем не ищут* – що з голого взяти; з голого, як із святого, не візьмеш нічого. | *От добра добра не ищут* – добра добувши, кращого не шукай. *Пр.* Не треба плахти, бо і в запасці добре. *Пр.*

Исключение | *В виде исключения, в порядке исключения* – як виняток; винятково; *(зах.)* як виїмок; виїмково. | *Все без исключения* – усі без винятку; геть [чисто] усі; усі чисто; усі загалом; усі до одного. | *Всё без исключения* – геть усе; чисто все; геть-чисто все; усе дочиста; усе наголо; усе загалом; усе без винятку. | *За исключением воскресений и праздничных дней* – крім (окрім) неділь та свят. | *За исключением кого, чего* – крім (окрім, опріч) кого, чого; за винятком (*зах.* за виїмком) кого, чого; з винятком (*зах.* за виїмком) кого, чого; поминувши (виключивши) кого, що. | *За небольшими исключениями* – з [а] невеликими винятками (з(а) невеликим винятком); з(а) малим винятком; за малим не все (не (у)весь, уся, усі); з небагатьма винятками. | *Нет правила без исключения* – немає правила без винятку; нема нічого без але. Нема чоловіка без вади. *Пр.* | *Это не составляет исключение* – то (це) не виняток; то (це) не становить винятку.

Исключить | *Это надо исключить!* – це треба вилучити!; *(іноді)* це (то) не в число!

Искони | *Искони было и всегда будет* – споконвіку було й завжди (довіку) буде.

Искоса | *Искоса посматривать, смотреть на кого, на что* – скоса (косо, скрива, зизом) поглядати, глядіти на кого, на що; зизим оком дивитися на кого, на що (накривати кого, що); кривим оком дивитися (поглядати, глядіти) на кого, на що.

Искра | *Из искры возгорится пламя* – з іскри займеться (спалахне) полум'я; (і)з іскри розгориться пломінь. | *Искра надежды* – іскра надії. | *Искра остроумия* – іскра дотепу. | *Искры из глаз посыпались* – [Аж] свічки (каганці) в очах *(давн.* в очу) засвітили(ся); аж ув очах *(давн.* в очу) заіскрилося; [аж] зіниці засвітили(ся). | *Ни искры правды* – і (а)ні зернини правди; і (а)ні на мізинний ніготь правди; (а)ні на стілечки правди. | *Ни искры таланта* – (а)ні іскри таланту (хисту); *(розм. зниж.)* хисту — анітелень. | *Ни искры ума* – (а)ні іскри (ні іскрини) розуму нема; *(розм. зниж.)* і на копійку розуму нема.

Искупать | *Искупать, искупить вину* – покутувати, спокутувати провину *(рідше* вину). | *Искупить грех раскаянием (устар.)* – відпокутувати (спокутувати) гріх. [Маруся… подалася у черниці, щоб гріх одпокутувати. Барвінок.]

Искупительный | *Искупительная жертва* – покутна (спокутна) жертва.

Искупление | *Искупление вины* – (с)покутування провини; (с)покутування ((с)покута) за провину.

Искуситься | *Искуситься в чём* – набратися досвіду (навправлятися, напрактикуватися) в чому, робити що; наломитися до чого, на що; досвідчитися в чому, робити що; набити руку до чого.

Искусник | *Он большой искусник в этом* – він великий митець (умілець, майстер, мастак) до цього, на це; він дуже майстерний до цього, на це.

Искусный | *Искусный в этом ремесле* – майстерний до цього ремесла (ремества); митець до цього ремесла (ремества); умілий у цьому ремеслі (реместві).

Искусство | *Заслуженный деятель искусства* – заслужений діяч мистецтва. | *Из любви к искусству (делать что-либо) (разг.)* – з любові до діла (до справи, до хисту); безкорисливо. | *Искусство для (ради) искусства* – мистецтво (за)для (заради) мистецтва. |

Небольшого искусства надо… – не великого хисту (дотепу) треба… | *Не велико искусство* – не штука; не велика штука; мудрація не велика. | *Овладеть каким-либо искусством* – опанувати якесь мистецтво. | *Поварское искусство* – куховарство (кулінарство). | *По всем правилам искусства* – за всіма правилами мистецтва. | *Произведение искусства* – мистецький твір (утвір, витвір); твір (утвір, витвір) мистецтва. | *С большим искусством* – з великою майстерністю; з великим умінням (досвідом); дуже майстерно.

Искушение | *Вводить, ввести в искушение кого* – на спокусу підводити, підвести кого; у спокусу уводити кого; спокушати, спокусити кого; *(розм.)* підкушувати, підкусити кого на що. [Підкушують людей на гріх. *Сл. Гр.*] | *Впадать, впасть в искушение* – западати, запасти у спокусу; у(ві)ходити, увійти у спокусу; спокушатися, спокуситися. | *Ох, искушение!* – ох, спокусо моя!; чистий гріх! | *Подвергать, подвергнуть искушению кого* – спокушати, спокусити кого. | *Устоять перед искушением* – не піддаватися спокусі (на спокусу); не датися на спокусу; опертися спокусі.

Искушенный | *Искушённый опытом* – навчений досвідом; досвідчений.

Иск | *Встречный иск* – протипозов; зустрічний позов. | *Предъявлять, предъявить иск кому* – позивати, запізвати кого; закладати, заложити позов на кого; розпочинати, розпочати позов із ким; *(розм.)* позиватися з ким. [Кому хочеш, позов заложу. Котляревський.]

Испарина | *Вгонять, вогнать в испарину кого* – угрівати, угріти кого.

Испаряться | *Моментально испарился кто (перен.)* – миттю зник (щез) хто; як здимів хто; ніби вода вмила (змила) кого; як хвилею змило кого; *(згруб.)* ураз ушився хто.

Испачкать | *Испачкать зеленью, иззеленить* – визеленити. [Визеленила сорочку. *Сл. Гр.*]

Испеченный | *Вновь испечённый врач, профессор… (разг. шутл.)* – новоспечений (свіжоспечений) лікар, професор…

Исписаться | *Писатель исписался* – письменник [геть] списався (виписався).

Испить | *Испить горькую чашу* – пити, випити гірку; випити (спити, скуштувати) гіркої; випити добру повну; [біду] бідувати; біду приймати, прийняти.

Исповедоваться | *Исповедоваться в своих сомнениях* – признаватися, признатися в своїх сумнівах.

Исповедовать | *Исповедовать, исповедать другу свои мысли* – повіряти, повірити (звіряти, звірити) другові (приятелеві) свої думки; звірятися, звіритися другові (приятелеві) з своїми думками. | *Исповедовать, исповедать кого (перен. разг. шутл.)* – сповідати, висповідати кого; брати, узяти на сповідь кого. | *Исповедовать, исповедать кому что* – сповідати, висповідати кому, перед ким що. [Молиться, сповідає гріхи перед братом. Шевченко.]

Исподволь | *Исподволь и сырые дрова загораются* – поволі (помалу) й мокрі дрова займаються. *Пр.*

Исподтишка | *Действовать исподтишка* – діяти нишком (тишком-нишком); діяти спотайна (спідтиха-тиха).

Испокон | *Испокон веков, веку* – споконвіку (споконвічно); одвіку (одвічно); спредвіку (спредковіку).

Исполнение | *В исполнение не приводить* – виконувати не треба. | *Во исполнение чего* – виконуючи що; щоб виконати що; на виконання чого. | *К исполнению* – до (на) виконання. | *Не подлежит исполнению что* – не треба (не належить) виконувати чого. | *Об исполнении доложить* – виконавши (про виконання), повідомте. | *Побуждать к исполнению* – (ласкою, нагородою) Заохочувати до виконання; (загрозою, карою) спонукати до виконання. | *Подлежит исполнению что* – треба (належить) виконати що. | *Приводить, привести в исполнение своё намерение, замысел* – доводити, довести до діла (здійснювати, здійснити, справджувати, справдити) свій намір, задум. | *Приводящий в исполнение* – виконувач. | *Принудить к исполнению* – змусити, щоб виконав.

Исполнительный | *Он очень исполнителен в своих обязанностях* – він дуже ретельно (старанно, справно) виконує свої обов’язки (повинності); він дуже ретельний (старанний, справний) щодо своїх обов’язків.

Исполняться | *Ему исполнилось восемнадцать лет* – йому вийшло (минуло) вісімнадцять років (літ). | *Исполняться решимостью* – перейматися, пройматися (сповнюватися, сповнятися) рішучістю (звагою); набиратися відваги (зваги, рішучості); наважуватися (зважуватися). | *Предсказание моё исполнилось (сбылось)* – провіщення (пророкування, віщування) моє справдилося (здійснилося, збулося); провість моя справдилася; завбачення моє здійснилося. | *Сердце его исполнилось радости (книжн. устар.)* – серце його пойняла радість; серце його пойняла радість; серце його сповнилося радості, радістю

(радощів, радощами).
Исполнять | *Исполнять, исполнить обещание, слово* – виконувати, виконати (справляти, справити, справджувати, справдити) обіцянку, слово. | *Исполнять, исполнить чью волю, желание* – чинити, учинити (уволяти, уволити, виконувати, виконати) чию волю, чиє бажання; здійснювати, здійснити (справджувати, справдити) чиє бажання. | *Исполнять обычаи, обряды* – додержувати (пильнувати) звичаїв, обрядів; держатися (триматися, *іноді розм.* не кидатися) звичаїв, обрядів. | *Не исполнить данного слова* – не дотримати слова; *(розм.)* відскочити свого слова (від слова). [Хто від слова одскочить, коло того шкура обскочить. Номис.] | *Не исполнять, не исполнить обещания* – не дотримувати (додержувати), не дотримати (подержати) обіцянки; *(образн. зниж.)* робити, зробити з губи халяву. | *Это не может быть исполнено* – цього не можна виконати (зробити); це нездійсненна річ.
Исполняющий | *Исполняющий обязанности* – виконувач обов’язків. | *Исполняющий роль (театр.)* – виконавець ролі.
Испортить | *Везде испортит дело* – скрізь переведе (зіпсує, попсує, знівечить) діло (справу); скрізь зведе діло (справу) нінащо; усюди спартачить; *(образн.)* куди не піде, то золоті верби ростуть; де не повернеться, то зробить із лемеша швайку. | *Испортить жизнь кому* – перевести (знівечити) життя кому; зав’язати вік (світ) чий, кому. | *Испортить здоровье* – збавити (зіпсувати, знівечити) здоров’я. | *Испортить кому (чью) репутацию* – зіпсувати кому (чию) репутацію; накинути на кого недобру славу; підкопатися під чию славу. | *Кашу маслом не испортишь* – каші маслом не зіпсуєш. *Пр.* Масло каші не шкодить. *Пр.* Сметаною вареників не зіпсуєш. *Пр.* | *Не испортив дела, мастером не будешь* – щоб навчитись майструвати, часом можна й напсувати. *Пр.* І на хибах (огріхах) людина вчиться. *Пр.*
Исправить | *Горбатого одна могила исправит* – горбатого [хіба вже] могила виправить (справить). *Пр.* Горбатого і могила не справить (не випростає). *Пр.* Горбатого справить могила, а злобивого дубина. *Пр.* Горбатого хіба гріб вирівняє. *Пр.* Лихого справить заступ та лопата. *Пр.* Яке в колиску, таке в могилку. *Пр.* Яким на світ показався, таким і під старість зостався. *Пр.* Яким уродила ненька, такого прийме й земелька. *Пр.* Лисе теля вродилося, лисе й загине. *Пр.* Коростяве порося дарма чесати. *Пр.* Крукові і мило не поможе. *Пр.* З чорного кота білого не зробиш. *Пр.* Пізно старого кота вчити гопки. *Пр.* Щербатого горшка ніколи не виправиш. *Пр.* Кривого дерева не виправиш. *Пр.*
Исправность | *В полной исправности что* – цілком справний (-на, -не) що; усе гаразд з чим. | *Всё в исправности* – усе гаразд; усе справне.
Испрашивать | *Испрашивать, испросить разрешения* – просити дозволу; виклопотати (дістати) дозвіл.
Испробовать | *Всего испробовать в жизни* – усього зазнати (спробувати); *(образн.)* усього скуштувати; скуштувати різних борщів; наїстися усіх хлібів. [А коли хочеш, сину, знать, Де лучче лихом торгувать, Іди ти в Січ; як Бог поможе, Там наїсися всіх хлібів. Шевченко.]
Испугаться | *Очень сильно испугаться* – дуже (страх як) злякався (налякався, перелякався, сполохався); *(образн.)* злякався (налякався, перелякався), аж йому в литках застигло.
Испуг | *В испуге* – злякано (перелякано); злякавшися (налякавшися, перелякавшися). | *Отшатнуться, отскочить в испуге от кого, от чего* – віджахнутися від кого, від чого. | *С испугу, от испуга* – з ляку (з переляку, з переполоху); злякавшися (налякавшися, перелякавшися).
Испускать | *Испускать, испустить вопль, крик* – зойкати, зойкнути (голосити, заголосити, волати, заволати); [криком] кричати; скрикнути, закричати. | *Испускать приятный запах, аромат* – видихати (видавати) пахощі; пускати дух (аромат, пахощі); пахтіти (пахнути); душіти; *(поет.)* дихати пахощами (ароматом, цвітом). [Під Босфором ніч солодким Ароматом дише. П. Куліш.] | *Испускать сильный жар* – пашіти; жахтіти. | *Испустить вздох* – зітхнути. | *Испустить дух (последний вздох) (устар. ирон.)* – віддати дух(а) *(іноді* душу); пуститися духу; *(давн.)* віддавати Богові душу; *(згруб.)* ґиґнути (кикнути).
Испытание | *Дни испытаний* – дні проби. [У дні проби і міри. Франко.]
Испытать | *Испытать [много] всего* – зазнати (скуштувати) [чимало] усячини; *(образн.)* побувати і на коні і під конем; перейти крізь сито і решето; побувати за столом і під столом. | *Кто не испытал зла, тот не умеет ценить добра* – хто біди не зазнав, той не вміє добра шанувати. *Пр.* Хто не зазнав зла, той не шанує добра. *Пр.* Хто біди не зазнав, той щастя не знає. *Пр.* Хто лиха куштував, тому добро смакує. *Пр.* | *Не испытав броду, не суйся в воду* – не спитавши(ся) не розібравши, не розглядівши броду, не лізь [прожогом] у

воду. *Пр.* | *Я испытал это на себе, на личном опыте* – я сам собі зазнав (дізнав) цього; *(згруб.)* я на власній шкурі спробував (досвідчився) цього.
Исследование | *Исследования по истории Украины* – дослідження (досліди, студії, розвідки) з історії України.
Исступление | *В исступлении* – у нестямі (у тестянці, у нестямку); знестями (знестямки); не тямлячи себе; нестямившися. | *Довести до исступления* – довести до нестями (до нестяму). | *Прийти в исступление* – знетямитися (знестямитися); знесамовитіти.
Иссякать | *Весь запас хлеба иссяк* – увесь запас хліба вичерпався; *(розм.)* [геть] увесь хліб вийшов. | *Терпение иссякает* – терпіння вичерпується (виходить, доходить [до] краю); не стає терпіння (терпцю); терпець уривається. | *У больного силы иссякают* – у хворого (хворому) сили не стає; у хворого (хворому) сила виснажується (вичерпується); хворий геть знесилюється (висилюється).
Истекать | *Срок договора истекает, истёк* – термін (строк) договору минає, минув (виходить, вийшов, кінчається, кінчився, закінчується, скінчився).
Истекший | *В истекшем году* – минулого (того) року; торік.
Истереть | *Истереть в порошок кого (разг.)* – стерти на порох (попіл) кого; на табаку стерти (зім'яти) кого.
Истерика | *Устроить (закатить) истерику (разг.)* – учинити (зчинити, зняти) істерику.
Истертый | *Истёртая, истёршаяся вещь* – стерта річ; стирок.
Истечение | *До истечения весны, лета, осени, зимы* – до кінця весни, літа, осені, зими; поки не закінчиться (не скінчиться) весна, літо, осінь, зима. | *До истечения срока, года* – до кінця (закінчення) строку, року, до терміну, до року. | *За истечением срока договор аннулирован* – умову (договір) анульовано (скасовано) через те (зважаючи на те), що минув термін (вийшов строк). | *По истечении года, срока* – як (коли) вийде (закінчиться, кінчиться, скінчиться, вийшов, скінчився) рік, строк; як мине (минув) рік, термін; після року, терміну; *(книжн.)* по закінченні (скінченні) року, строку. | *По истечении многих лет, много лет спустя* – після того, як мине (минуло) багато літ (років); по багатьох роках; через багато років (літ). | *По истечении трёх недель* – по трьох тижнях; після трьох тижнів; через три тижні; за (у) три тижні.
Истина | *Избитая истина* – заяложена (утерта) істина; банальне твердження; загальник; *(іноді розм.)* оклепана правда. | *Наставлять, наставить на путь истины кого* – на путь (шлях) істини (правди) навертати, навернути (настановляти, настановити) кого; на добру (правдиву) путь (на добрий розум) навертати, навернути кого; напутити на добре кого. | *Святая истина (разг.)* – свята правда (істина). | *Узнать истину* – дійти (пізнати) правди. | *Это старая истина* – це стара (давня, відома) істина (річ).
Истинный | *В истинном смысле слова* – у справжньому (правдивому) розумінні слова. | *Истинное положение вещей* – справжнє становище (дійсний стан) речей.
Исток | *Исток (истоки) Днепра* – джерело (джерела, *іноді* джереловище) Дніпра; початок (верхів'я, верховина) Дніпра; Дніпрове джерело (Дніпрів початок, Дніпрове верхів'я, Дніпрова верховина). | *У истоков цивилизации* – біля (коло) джерел (початків) цивілізації.
История | *Вечная (обычная) история! (разг. фам.)* – вічна (одвічна) історія!; стара казочка (пісенька)!; знову (завжди) це саме!; це ми вже чули! | *Вот история!; вот так история!* – оце історія (пригода, оказія)!; оце маємо! | *История умалчивает о чём (шутл.)* – історія мовчить (не згадує, не каже) про що. | *Попал в неприятную историю кто* – ускочив у неприємну історію (лихо, біду, халепу) хто; сталася пригода кому; стала пригода на кого; *(іноді зниж.)* ушелепався хто. | *Это долгая история* – це довга історія (пісня). | *Это совсем другая история* – це зовсім інша річ; це щось інше.
Источник | *Богатый источник* – джерелястий.
Истратить | *Истратить попусту время* – марно стратити час; змарнувати час; (марно) звести (перевести) час; по-дурному згаяти час; збавити (здармувати) час. | *Истратить попусту деньги* – марно стратити (протринькати) гроші; змарнувати гроші; перевести, попереводити гроші. | *Истратить потчуя, истратить на угощение* – вичастувати.
Истреблять | *Истребить до последнего человека* – геть-чисто всіх винищити (виполонити, *розм. образн.* вилущити); до ноги винищити (вибити, вирізати); вирубати впень.
Истрепанный | *Истрёпанная книга* – пошарпана (потріпана) книжка; (зовні) обшарпана (обтріпана) книжка.
Истрепать | *Истрепать нервы (разг.)* – потріпати (пошарпати, висотати) нерви.
Истукан | *Стоит, сидит истуканом, как истукан (разг.)* – стоїть, сидить, як [той] бовван (стовп, слуп).
Истязание | *Подвергать, подвергнуть истязанию кого* – брати, узяти на муки (тортури,

катування) кого; завдавати, завдати муки кому.

Исходить | *Исходить, блуждая, что* – виходити що блукавши; зблукати що. | *Исходить, всюду заглядывая* – виходити, заглядаючи, також виникати. [Туди ник, сюди ник — увесь двір виникав, а діла не робить. *Сл. Гр.*]

Исходный | *Иметь своим исходным пунктом, исходной точкой что* – мати що за вихідний пункт, за вихідну точку; виходити з чого. | *Служить исходным пунктом, исходной точкой* – правити (бути) за вихідний пункт, за вихідну точку.

Исход | *Деньги на исходе* – гроші виходять (сходять, доходять до краю, кінчаються). | *День, год, лето… на исходе* – день, рік, літо… кінчається (минає); день, рік, літо… при кінці (наприкінці, на скіну). | *Ждём исхода дела* – чекаємо, чим справа закінчиться (розв'яжеться); чекаємо кінця справі (справи). | *Исход войны* – кінець війни; результат (наслідок) війни. | *На исходе дня (книжн.)* – наприкінці (у кінці, на кінці, при кінці) дня. | *Не было другого исхода, как…* – не було іншого виходу (іншої ради), як…

Исхудать | *Покуда жирный исхудает, худого чёрт возьмёт* – поки гладкий схудне, то худий здохне. *Пр.*

Исцарапать | *Исцарапать друг друга* – подряпати одне одного; подертися (подряпатися). [Подерлися, як пес з котом. *Сл. Гр.*]

Исчадие | *Исчадие ада* – сатанинський (диявольський) виплодок; пекельний (бісової душі) вилупок; *(збірн.)* пекельне (бісове, сатанинське, диявольське) кодло.

Исчезать | *Бесследно исчез кто* – і сліду не стало чийого; загув і слід за ким; як за водою пішов хто; як вода вмила (змила) кого; наче (мов) корова язиком злизала кого; як віл лизнув кого; [щез] як здимів (як димом здимів) хто; як лиз(ень) злизав кого. | *Исчезнуть со света, с лица земли (книжн.)* – зійти (зникнути) з світу; зникнути з лиця землі; з блиску-світа зійти.

Исчерпанный | *Вопрос исчерпан* – (*закінченість дії)* Питання вичерпано; *(властивість, стан)* питання вичерпане. | *Все средства исчерпаны* – усі кошти (засоби) вичерпано (вичерпані). | *Инцидент исчерпан* – інцидент вичерпано.

Исчисление | *В золотом исчислении* – золотом; на золото; рахувавши (обчислюючи) на золото. | *По предварительному исчислению* – за попереднім обрахунком (обчисленням).

Итог | *В итоге переговоров (перен.)* – як наслідок переговорів; у результаті переговорів. | *В итоге получается* – разом (усього) виходить. | *В конечном итоге (бухг.)* – отже, разом; а всього разом; загалом; *(перен.)* кінець кінцем; як остаточний підсумок (результат); *(іноді)* після всього. | *Подводить, подвести итог, итоги чему, итожить, подытожить что* – підбивати, підбити (робити, зробити, складати, скласти) підсумок, підсумки чому; підсумовувати, підсумувати що.

Ишь | *Ишь какой, каков!* – ач (бач, ба, чи ба) який! | *Ишь ты!* – ач (бач, ба, чи ба)!; чи ти ба! | *Ишь ты, так я тебе и поверю!* – овва (ов, аякже), так я тобі й повірю!

Йота | *Не отступать ни на йоту* – не відступати і ((а)ні) на йоту (і ((а)ні) на волосину, і на нігтик). | *Ни на йоту,* – і ((а)ні) на йоту; і ((а)ні) на волосинку; і ((а)ні) на макове зерня; (а)ні на крихту.

Кабак | *Содержать кабак (арх.)* – держати шинок (корчму); шинкувати; *(іноді)* шинкарювати (шинкарити). | *Ходить в кабак (арх.)* – ходити до шинку (до корчми); *(розм. образн.)* ходити до чопа.

Кабала | *Находиться в кабале у кого* – бути в неволі (кормизі, рабстві) у кого; бути чиїм невільником.

Кабацкий | *Голь кабацкая (устар.)* – голь корчемна; чопова голота. | *Кабацкая совесть (устар.)* – пропита совість (пропите сумління); корчемна совість.

Каблук | *Быть под каблуком у кого (разг. фам.)* – бути чиїм підніжком; бути підніжком (за підніжок) у кого; бути під закаблуком (під ногами) в кого; бути під пантофлею (під п'ятою) чиєю, у кого; жити за чиїм загадом (розказом). [І старшина у нього під п'ятою і становий під пахою!.. Кропивницький.]

Кабы | *Если бы да кабы да во рту выросли грибы* – якби та якби та виросли в роті гриби. *Пр.* Якби хліб та одежа, то їв би лежа. *Пр.* | *Кабы знал, что у кума питьё, так бы и ребятишек привёл* – якби знаття, що в кума пиття, то б сам пішов і дітей забрав. *Пр.* | *Кабы знать да ведать* – якби (коли б) знаття. | *Кабы свинье рога — всех бы со свету сжила* – якби (коли б) свині роги, то б усіх поколола (то б цілий світ виколола). *Пр.* Якби свиня роги мала, то всіх би людей виколола. *Пр.* Якби на кропиву не мороз, вона б усіх людей пожалила. *Пр.*

Кавычки | *Учёный в кавычках (перен. разг. ирон.)* – учений у лапках; тільки і ті(є)ї слави, що вчений.

Каждый | *Всем и каждому (разг.)* – геть [чисто] усім; усім і кожному; усім чисто. | *Каждое воскресенье* – щонеділі; кожної неділі; *(рідше)* щонеділя; кожну неділю. | *Каждое лето, каждым летом* – щоліта; кожного літа; *(рідше)* щоліто; кожне літо. | *Каждое утро, каждым утром* – щоранку; кожного ранку; *(рідше)* щоранок (щорання); кожний (кожен) ранок. | *Каждую минуту* – щохвилини; кожної хвилини; *(рідше)* кожну хвилину. | *Каждую неделю* – щотижня; кожного тижня; *(рідше)* кожний (кожен) тиждень. | *Каждую ночь* – щоночі; кожної ночі; ніч у ніч; *(рідше)* щоніч; кожну ніч. | *Каждую среду* – щосереди; кожної середи; *(рідше)* щосереду; кожну середу. | *Каждые два дня, каждые пять дней* – що два дні, що п'ять днів; кожні два дні, кожні п'ять днів. | *Каждые два часа, каждые пять часов* – що дві години, що п'ять годин; кожні дві години, кожні п'ять годин. | *Каждый вечер* – щовечора; кожного вечора; *(рідше)* щовечір; кожний (кожен) вечір. | *Каждый год* – щороку; кожного року; *(рідше)* щорік; кожний (кожен) рік. | *Каждый день* – щодня; кожного дня; *(рідше)* щодень (щоднини), кожний (кожен) день; день у (крізь) день; день при дні; *(давн.)* що в Бога день. | *Каждый из нас (обобщенное)* – кожне з нас; *(ч. р.)* кожний (кожен) з нас; *(ж. р.)* кожна з нас. | *Каждый, каждая в отдельности* – кожний (кожен, кожна) зокрема; кожне зокрема. | *Каждый месяц* – щомісяця; кожного місяця; *(рідше)* щомісяць; кожний (кожен) місяць. | *Каждый раз* – щоразу; кожного разу; раз у (по) раз; *(рідше)* щораз; кожний (кожен) раз. | *Каждый час* – щогодини; кожної години; *(рідше)* щогодину; кожну годину. | *На каждом шагу* – на кожному (на кожнім) кроці; що не крок (не ступінь), то й…; *(розм.)* що [не] ступне, то й… [Що ступне, то й брехне. *Пр.*] | *Одежда на каждый день* – одяг (убрання) про кожний (кожен) день (про щодень, про будень); *(про тужурку)* буденка. [Оце моя буденка — щодня у ній… *З нар. уст.*] | *Решительно каждый* – (кожний-)кожнісінький; абсолютно кожний; *(іноді)* жаднісінький. | *С каждым годом* – що [не] рік, то…; щороку; кожного року; *(рідше)* кожний (кожен) рік. | *С каждым днём* – що [не] день, то…; щодня; кожного дня; *(рідше)* кожний (кожен) день. | *Через каждые два, три километра* – через кожні два, три кілометри; що два, що три кілометри, то й… | *Через каждый понедельник* – що другого понеділка; *(рідше)* що другий понеділок. | *Это каждый знает* – це кожне (всяке, кожен, кожний, усякий, усяка жива душа) знає.

Кажущийся | *Кажущаяся опасность* – уявна (гадана, позірна) небезпека. | *Кажущийся сильным* – на позір сильний (дужий). | *Ошибка лишь кажущаяся* – тільки (лише) на око помилка; помилка лише гадана (тільки позірна).

Казак | *Быть казаком, казаковать* – козакувати. | *Запорожский казак* – запорозький (січовий) козак; запорожець (січовик); низовий козак (низовець). | *Сын казака* – козаків син *(іноді* син козака); козаченко. | *Терпи, казак, атаманом будешь* – терпи, козаче, отаманом будеш. *Пр.* Терпи, козаче, горе, то питимеш мед. *Пр.*

Казаться | *Кажется, десятый год, как…* – здається, вже десятий рік, як…; либонь, уже десяте літо, як… [Либонь, уже десяте літо, Як людям дав я «Кобзаря». Шевченко.] | *Как вам кажется?* – як вам здається?; як на вашу думку (гадку)?; як [ви] гадаєте?; як на вас? | *Как мне кажется* – як мені здається *(застар.* бачиться); як на мене.

Казать | *Не казать глаз, носа (носу) (разг.)* – (і) на очі не навертатися (не показуватися); не показувати (не навертати) очей.

Казацкий | *Казацкая жизнь* – козацьке життя; козакування.

Казенный | *На казённый счёт* – державним (урядовим) коштом; на (за) рахунок державної скарбниці; безкоштовно; *(розм.)* дурно (даром, задарма, задурно).

Казна | *У него казны много* – [Він] має багато грошей; у нього багато грошей (грошви); *(образн.)* важку калитку (кишеню) має.

Казнить | *Казнить невежество, пороки* – картати неуцтво, вади.

Казнь | *Казнь египетская* – єгипетська кара. | *Подвергать, подвергнуть смертной казни* – страчувати, стратити; карати, покарати, скарати на смерть *(давн.* на горло). | *Приговорить к смертной казни* – засудити на смерть (до страти). | *Смертная казнь* – страта; кара на смерть *(давн.* на горло).

Каинов | *Каинова печать* – каїнова печать; каїнів знак. | *Каиново отродье (бранное)* – каїнове кодло; каїнів виплодок.

Кайка | *Кайка-то есть, да воротьки-то нету (прост.)* – є каяття, та нема вороття. *Пр.*

Каково | *Каково аукнется, таково и откликнется* – як гукають, так і відгукуються. *Пр.* Як зовуть, так і обзиваються. *Пр.* Як у лісі гукнеш, так і відгукнеться. *Пр.* | *Каково было моё удивление* – як же я здивувався; яке ж мене диво взяло. | *Каково постелешь, так и уснёшь* – хто як постеле, так і виспиться. *Пр.* Як постелиш, так і спатимеш. *Пр.*

Каков | *Каков молодец!* – ото молодець (козак)!; ото птах! | *Каков он собой, из себя? (разг.)* – який він із себе?; який він на вроду (на лице, з лиця)? [Де він живе?.. Який він з себе?..

Коцюбинський.] | *Каков поп, таков и приход* – який піп, така його й парафія. *Пр.* Який пастух, така й череда. *Пр.* Який цар, такий і псар. *Пр.* Яка хатка, така й паніматка. *Пр.* | *Каково семя, таков плод* – яка нива, таке й насіння. *Пр.* Яке зілля, таке й насіння. *Пр.* Яке коріння, таке й насіння. *Пр.* Яке дерево, такі й паростки (відмолодки). *Пр.* Яка шепа, така яблуня. *Пр.* Який дід, такий його плід. *Пр.* Який батько, такі й діти. *Пр.* | *Каков привет, таков и ответ* – яке помогайбі, таке й бувай здоров. *Пр.* Який здоров, такий і помогайбі. *Пр.* Який добридень, такий і бувай здоров. *Пр.* | *Каков Савва, такова ему и слава* – який Сава, така й слава. *Пр.* Який Яків, стільки й дяки. *Пр.* | *Каков у хлеба, таков у дела* – як їсть, так і робить. *Пр.* | *Какова Аксинья, такова у неё и Меланья* – дурна мати — дурні діти. Яка трава, таке й сіно. *Пр.* Сова не приведе сокола. *Пр.* Тернина грушок не родить. *Пр.* | *Какова псу кормля, такова от него ловля* – як собаку (пса) годують, так він і гавка. *Пр.* Як Рябка годують, так Рябко і бреше. *Пр.* Сип коневі мішком — не ходитимеш пішком. *Пр.* | *Какова яблоня, таковы и яблочки* – яка грушка, така й юшка. *Пр.* Яка пшениця, така й паляниця. *Пр.* Яка пряжа, таке й полотно. *Пр.* Яке частування, таке й дякування. *Пр.*

Какой | *Бог знает какой* – бозна-який (Бог віда який); святий знає який; казна-який. | *В какое время?* – якого часу (у який час)?; коли саме? [Де вбито Саву? У який час? Вовчок.] | *Вот какой!* – от(т)акий!; *(емоц.)* от(т)акенний!; от(т)акезний!; отакісінький! | *Какая нужда знать?* – яка (що за) потреба знати? | *Каким образом* – яким чином (способом, ладом, побитом, робом, світом); як; по-якому. | *Какое! (разг.)* – де там! | *Какое тебе дело? (фам.)* – що тобі до того?; яке тобі діло?; тобі якого батька горе? | *Какой дорогой?* – яким шляхом (якою дорогою)?; *(розм.)* кудою? | *Какой из вас* – котрий [із вас]; хто з вас. | *Какой-либо, какой-нибудь* – будь-який (який-будь); який-не-будь; *(розм.)* який-такий; *(з кількох)* який; котрий; котрий-небудь *(рідше* котрий-будь). | *Какой ни есть, какой ни на есть (разг.)* – хоч би там який; будь-який; хоч (і) який. | *Какой-то* – якийсь (котрийсь); *(зневажл.)* якийсь-там. | *Какой угодно* – хоч який; який завгодно. | *Какой ширины, длины, величины* – який завширшки (ушир(ш)ки), який завдовжки (удовжки), який завбільшки (убільшки). | *На какого чёрта* – на якого дідька (біса); на лихої години. | *Не бог весть какой* – не бозна-який; не який. | *Не какой-нибудь* – не абиякий; не будь-який (не який-будь). | *По какому случаю?* – з якої нагоди (причини)?; *(іноді)* заради чого? | *Смотря какой* – як який; як до. [Се як до чоловіка: один зробить, а другий ні. *Сл. Гр.*] | *Хоть какой-нибудь* – хоч який; хоч будь-який (хоч який-небудь).

Как | *А как же!* – аякже!; ато(ж)!; авжеж! | *А так как… то* – а що (а як)… то; а як же… (то). [Гроші, звичайно, присуджено з Семена, а що Семен не мав чим заплатити, то продали три морги родючої землі. Коцюбинський.] | *Вот как!* – ось як!; он як! | *Всякий раз как* – щораз(у) як (коли); кожного разу як (коли); що [тільки]; аби [лиш]. | *Да как не* – та як не; як же не. | *Как (в сравнениях)* – як ((не)мов, (не)наче, ніби(то)); як (мов…) той, як (мов…) та(я), як (мов…) те(є), як (мов…) ті (і). [Лізе в очі, наче та оса. Номис. Була б долинонька неначе пустка тая. Глібов.] | *Как бишь* – як пак; як-бо. | *Как будто* – як; якби; наче (неначе); ніби; мов (немов); буцім(то). | *Как будто бы* – начеб(то) (неначебто); нібито; мовби (мовбито, немовби, немовбито). | *Как бы не (разг.)* – як би не; коли б не. | *Как бы не так! (фам.)* – овва (ов)!; та ба!; авжеж!; але ж [бо]!; але!; але-але!; еге!; де ж пак! ? І мені ж даси меду, як піддереш? — Але-але! *Сл. Гр.* Годі вилежуватись, іди молотити! — Але ж! *Сл. Гр.* | *Как бы ни* – хоч би як; *(перед прикм.)* хоч би який (-ка, -ке). | *Как бы то ни было* – хоч би й що; хоч би [там] що; хоч би [там] як; хоч би що там було; будь-що-будь; будь-як-будь; хоч що; хоч як. | *Как быть?* – як [його] бути?; що [його] діяти?; що його [у світі] робити?; що [його] почати? | *Как ваше здоровье?* – як здоров'я ваше?; чи живі-здорові?; чи здоровенькі?; чи живенькі-здоровенькі?; чи здужаєте?; *(іноді)* чи добре маєтеся?; як ся маєте?; як себе маєте? | *Как вдруг* – як [аж] ось; аж [гульк] коли; коли [як] раптом; коли це [враз]. | *Как велик?* – який завбільшки? | *Как видно* – знати; мабуть; либонь; *(зах.)* відай. | *Как водится* – як заведено; як [воно] ведеться (поводиться); звісно; [як] звичайно. [На бесіді, вже, звісно, попились. Глібов.] | *Как вот* – аж; аж ось (аж от); аж тут; як ось (як от); коли; коли ось; коли це; коли тут. [Лечу, дивлюся, аж світає, Край неба палає. Шевченко. …аж ось із неба дощ полився. Котляревський.] | *Как вы говорите?* – що ви кажете?; як [ви] кажете? | *Как горохом об стену* – як горохом об стінку; як пугою по воді. | *Как дважды два четыре* – я к двічі (як два рази) по два чотири. | *Как должно* – як слід; як треба; як годиться (як гоже); як належить (належно, належите); як має бути. | *Как есть (разг.)* – як є; все по правді; наголов; зовсім (цілком). [Нехай же батько зна все чисто, наголо. Самійленко.] | *Как есть все (разг.)* – геть [чисто] усі; чисто всі. | *Как же! (разг.)* – аякже!; авжеж!; атож!; звичайно! | *Как же так?* – як же [воно] так?; як пак так?; як-таки так? | *Как-как? (переспрашивая)* – що-що? | *Как-либо* – хоч так, хоч так; якось; будь-яким

(яким-будь) способом. | *Как много* – як багато; якого багато. | *Как можно!* – хіба ж можна!; як то так!; як можна! | *Как можно?* – як [же] можна?; як то можна?; де ж [то] можна? | *Как можно, как нельзя больше, лучше…* – якомога більше (якнайбільше, щонайбільше), якомога краще (якнайкраще, щонайкраще, якомога ліпше, якнайліпше, щонайліпше)… | *Как назло* – як на те; як на ту пеню; як на ту причину; як (наче) навмисне. | *Как например* – як-от; як наприклад. | *Как на чей вкус* – як на чий смак; як на чию уподобу; як на кого; що кому до смаку (до вподоби, до сподоби, до уподобання). | *Как ни* – хоч (і) як; як не. | *Как-нибудь будет* – якось-то буде; *(іноді розм.)* якось-такось буде. | *Как-нибудь (когда-нибудь) зайду* – якось зайду, колись (коли-небудь, як-небудь) зайду. | *Как-нибудь (кое-как)* – як-небудь; абияк; аби-то; деяк; якось; сяк-так; будь-як; *(іноді)* ледь-як. | *Как ни в чём не бывало* – наче (мов…) і не було нічого; любенько (любісінько); наче (мов…) нічого й не було; наче (мов…) й не він (вона); як ніде нічого. [Я не так, як звичайно, а сердито спитав його, де він цілий день тинявся. — Та на Подолі ж, — як ніде нічого одповів він. *Ковганюк, перекл. з Шевченка.*] | *Как-никак* – як-не-як; хоч і як там; сяк чи так. | *Как очумелый* – як очманілий; як навіжений; як скажений; *(іноді)* як зачумлений. | *Как поживаете?* – як поживаєте?; як маєтеся?; як ся маєте?; як себе маєте?; як вам ідеться (ведеться, живеться)?; чи живенькі-здоровенькі? | *Как по имени?* – як на ім'я?; як звати?; як зветеся?; як звешся? | *Как полагается* – як слід; як годиться (*минулий час* як годилося); як треба; як має (*минулий час* як мало) бути. | *Как попало* – як попало; як попадя; абияк; як-небудь; жужмом *(лок.* троском); на галай-балай. | *Как придётся* – як прийдеться; як трапиться; до чого дійдеться; як набіжить; як вийде; як випаде. [Треба жить, як набіжить. *Пр.*] | *Как пришло, так и пошло* – як набув, так і забув. *Пр.* Як зробив, так і відбудеш. *Пр.* Яким мечем воював, таким і поліг. *Пр.* | *Как раз! (ирон.)* – ага!; авжеж!; еге ж! [Зробив же він своє діло? — Ага! *Сл. Гр.*] | *Как скоро (устар.)* – скоро (скоро тільки, скоро-но); як тільки. | *Как следует* – як слід; як треба; до ладу (доладно, улад); до діла; до пуття; до ума; як годиться; належно; гаразд; добре. | *Как снег на голову* – як сніг (грім) на голову; як сніг улітку; як (мов) грім з ясного неба; зненацька; як стій. | *Как сумасшедший* – як божевільний [якийсь]; як той божевільний (навіжений). | *Как… так…* – як… так… [Як діди і батьки наші робили, так і ми будемо. Номис.] | *Как тебе не стыдно!* – як тобі не сором (соромно)!; ти б стидався (стидалася)!; чи тобі не сором (не соромно)? | *Как-то раз (однажды)* – якось; колись; одного разу. | *Как-то (пересчитывая)* – як-от; а саме. | *Как только* – тільки; як тільки; скоро; скоро тільки; скоро-но; тільки-но; тільки що; що не. [Скоро ввійшли в будинок, то я, — каже, — і вбачив, що Бузько-отаман заховавсь у кімнату. *ЗОЮР.* А молодиця що не гляне на Карпа, то так і заголосить. Коцюбинський.] | *Как угодно, как хотите* – як [собі] знаєте; як [собі] хочете; як завгодно; про мене. | *Как у Христа за пазухой* – як у Бога за дверима; як у батька (Бога) за пазухою. | *Как хорош, прекрасен…* – який (який же, що за) гарний, чудовий. | *Кое-как* – абияк; як-небудь; сяк-так. | *Куда как хороша собой* – то-то вже гарна (хороша); така-то вже гарна. | *Между тем как, в то время как* – тимчасом як; тоді як. | *Нет как нет кого* – нема та й нема кого; як нема, так нема кого; не йде та й не йде хто. | *Не кто иной, как он* – не хто інший, як він; ніхто як він. | *Не что иное, как* – не що інше, як; не що як. | *Он как вскочит* – він як (як не) скочить (схопиться). | *Перед тем как* – перше ніж; перед тим як; до того як. | *После того как* – по тому як; після того як; *(іноді)* по чому. | *Смотря как* – як; побачимо, як; залежно від того, як. [Чи довго там гостюватимете? — А це як вітатимуть мене. *З нар. уст.* Надовго їдете до них? — Побачимо, як прийматимуть. *З нар. уст.*] | *С тех пор как* – відколи; відтоді як; з того часу як. | *Так как* – бо; через те що; [тим] що (звичайно після головного речення); [а] що…, [то]; *(іноді)* і через те (і тому, і того). [Мати три дні хворіли, й того я до школи не ходив. *З нар. уст.*] | *Тогда как* – тимчасом як; *(іноді)* тоді як; коли ж. | *Тут как тут* – як уродився; де й узявся; як тут. [Всім молодим — гарбуз як тут. Гребінка.] | *Уж как хвалит* – так то вже хвалить.

Калач | *Богачи едят калачи, да не спят ни в день, ни в ночи* – багаті їдять калачі, та не сплять ні вдень, ні вночі. *Пр.* Багаті їдять калачі, та сплять удень, а мало вночі. *Пр.* Багатому не спиться. *Пр.* | *Его и калачом не корми, а сделай то и то* – що не кажи, а [йому] таки зроби те і те; йому й меду не давай, а таки зроби те і те. | *Из одной печи, да не одни калачи* – не того тіста книш. *Пр.* Той каптан, та не той карман. *Пр.* | *[И] калачом не заманишь, не выманить (разг. шутл.)* – (і) калачем ((і) медом, (і) яблучком золотим) не принадиш (не виманиш); ніякою цяцькою не заманиш (не завабиш, не спонадиш, не виманиш). | *На калачи досталось, достанется кому (разг. шутл.)* – набрався, набереться товчеників хто. | *Нужда научит калачи есть* – біда навчить коржі з салом їсти. *Пр.* Навчить лихо з салом (з маком) коржі їсти. *Пр.* Навчить горе з салом кашу їсти. *Пр.* Навчить біда ворожити, як нема що в рот уложити. *Пр.* | *Свернуться калачиком, в*

калачик – скрутитися калачиком (у ковтюшок); верчика лежати. | *Тёртый калач (перен. фам.)* – бита голова; битий жак; людина бувала; бувалий (бувалець). | *Хочешь есть калачи — не сиди на печи* – хочеш їсти капачі, то не сиди на печі. *Пр.* Хто хоче їсти, мусить з печі злізти. *Пр.* Лежаного хліба нема. *Пр.* Сидівши, нічого не всидиш. *Пр.* Печені голуби не летять до губи. *Пр.*

Календы | *Отложить до греческих календ (ирон.)* – відкласти до грецьких календ; відкласти на безрік.

Каление | *Довести до белого каления кого (разг.)* – допекти до живого кому, кого; *(фам.)* допекти до живих печінок кому; допекти (дошкулити) кому вкрай (до аж-аж).

Каленый | *Калёным железом выжечь что (перен.)* – гарячим залізом випекти що.

Калиф | *Калиф на час (книжн. ирон.)* – каліф на годину (час); дочасний володар.

Калоша | *Посадить в калошу кого (фам.)* – загнати у суточки кого; загнати кого на слизьке; посадити кого на льоду (на лід). | *Сесть в калошу* – ускочити, уклепатися; попасти у суточки; опинитися на льоду (на слизькому, як у сливах).

Каменный | *Как за каменной стеной (разг.)* – як за кам'яною горою; як у Бога за дверима; як у батька за плечима. | *Как на каменную стену (гору) надеяться на кого, что* – як на кам'яну гору (як на твердий мур), покладатися (здаватися) на кого, на що. | *Каменная баба (археол.)* – бовван; [кам'яна] баба; *(лок.)* баба-кам'яниця; кам'яний (камінний) мамай. | *Каменная стена* – мур; мурована стіна. | *Каменный дом* – мурований (кам'яний) дім (будинок); кам'яниця; *(зах.* також) мурованиця. | *Упрятать кого в каменный мешок* – запроторити *(розм.* запакувати) в тюрму (в'язницю, *лок.* цюпу) кого; ув'язнити кого.

Камень | *Бросать, забросать камнями кого (книжн.)* – кидати, закидати камінням кого; каменувати, покаменувати кого. | *Деньга и камень долбит* – гроші мур ламають. *Пр.* Гроші і камінь кують. *Пр.* Золота швайка і мур пробиває. *Пр.* | *Держать (иметь) камень за пазухой (разг.)* – ховати (держати) камінь у пазусі (за пазухою); ховати злобу (ненависть) на кого. | *Как камень в воду (перен.)* – як камінь у воду; як водою вмило (змило); як вода вмила (змила); як у воду впав; як з мосту впав. | *Как камень ко дну* – як камінь на дно (на спід). | *Камень преткновения* – притичина; завада (перепона, перешкода); камінь спотикання. | *Камнем упасть* – опукою (грудкою, камнем) упасти. | *Камни вопиют (книжн.)* – каміння волає (кричить) [до неба]. | *Камня на камне не оставить* – каменя на камені не лишити (не покинути); знищити (зруйнувати) до дна (дотла, дощенту) що. | *Капля по капле и камень долбит* – крапля по краплі і камінь довбе (довбає, разбиває). *Пр.* Вода і камінь довба(є). *Пр.* Не тим крапля камінь довбе (довба), що сильна, а тим, що часто пада. *Пр.* Мала крапля і великий камінь продовбає. *Пр.* | *Краеугольный камень* – наріжний камінь. | *Нашла коса на камень* – [Натрапила (наткнулася, наскочила) коса на камінь. *Пр.* Добрий та на доброго наскочив. *Пр.* Наскочив чорт на біса. *Пр.* | *Под лежачий камень и вода не течёт* – під лежачий камінь і вода не біжить (не тече). *Пр.* Лежачи й камінь мохнатіє. *Пр.* На одному місці і камінь обростає. *Пр.* Лежачи й сокира ржавіє. *Пр.* З лежи не справиш одежі, а з спання не купиш коня. *Пр.* Якби все вовк лежав, то вже б досі і здох. *Пр.* | *Пробный камень (перен.)* – спробний камінь. | *Сердце не камень* – серце не камінь. *Пр.* | *Это мне как камень на шее* – це мені як камінь на шию.

Камешек | *Бросать камешки в чей-либо огород (разг. ирон.)* – камінці кидати (закидати, шпурляти) до чийого городу (у чий город); водою бризкати на кого; квітку пришивати кому; ключку закидати куди.

Кандалы | *Ковать, заковать в кандалы кого* – у кайдани кувати, закувати кого; накладати, накласти залізо (заліза) на кого. [Накладай на нього заліза, щоб знов не втік. Тобілевич.]

Канительный | *Канительная история (перен.)* – забарна (нудна) річ (історія).

Канитель | *Тянуть, разводить... канитель (разг.)* – тягти тяганину; воловодити; марнувати час; зволікати діло; розводитися.

Канун | *Канун Рождества, сочельник* – свят-вечір; багат-вечір.

Кануть | *Как в воду канул (разг.)* – як у воду канув (пішов, упав, пірнув); як водою вмило (змило); як вода вмила (змила); мов хвиля змила (пойняла); як з мосту впав; як лизень злизав; як корова язиком злизала; як крізь землю пішов. | *Кануть в вечность* – піти (канути) у вічність. | *Кануть в Лету* – канути в Лету; піти у непам'ять (у забуття); назавжди зникнути.

Канцелярский | *Канцелярская волокита* – канцелярська тяганина. | *Канцелярская крыса* – канцелярський посіпака (сіпака); канцелярська віра; канцеляжка.

Капать | *Над нами не каплет, сверху не каплет* – на голову (за комір, за шию) нам не тече (не капає). | *Он на неё капает (фам.)* – він її обмовляє; він пускає про неї славу (неславу,

лиху славу, поговір).

Капелька | *До [последней] капельки* – до [останньої] краплини (крихти, кришки). | *Ни капельки, ни на капельку* – ані краплі (краплини, краплинки, рідше ні каплі, ні капочки, ні каплинки); ні крихти (крихітки, кришки, (а)ні кришечки); нітрішки (нітрішечки); і [ні] на крихітку (кришку); ні на синє за нігтем.

Капель | *От дождя да под капель* – з дощу та під ринву. *Пр.* З дощу та під окап. *Пр.*

Капитал | *Капитал приобрести и невинность соблюсти* – гроші (грошики) набути і чесним бути; хитромудро і невеликим коштом.

Капкан | *Попасть в капкан (разг.)* – попастися, пійматися, ускочити у пастку, до пастки (у капкан, до капкана).

Капля | *До последней капли крови (книжн.)* – до останньої краплі (краплини) крові. | *Как две капли воды [похожи друг на друга]* – як (мов…) дві краплі (краплини) води схожі один на одного, одна на одну, одне на одного; достоту однакові; нестеменно (нестемісінько) однакові; однаковісінькі: *(образн.)* як з одного ока випали. | *Капля в каплю кто* – кістка й мастка чия (хто); копка в капку (цятка в цятку) хто; як викапаний (як вилитий) хто; точнісінько хто; достоту (достотно, достеменно, достомісінько) хто. | *Капля в море* – крапля (краплина) в морі. | *Капля по капле и камень долбит* – вода і камінь довба(є). *Пр.* Крапля по краплі і камінь довба(є) (розбиває). [Не тим крапля камін довбе (довба), що сильна, а тим, що часто падає. *Пр.* Мала крапля й великий камінь продовбає. *Пр.* І крапля камінь точить. *Пр.*] | *Ни капли чего нет* – (а)нітрошки ((а)ні крихти) чого нема; ані на макове зернятко (і на мачину) чого нема; *(лок.)* (а)ні гич (ані цюк) чого.

Каприз | *Каприз моды, природы, вдохновения… (книжн.)* – каприз (примха) моди, природи, натхнення… | *Каприз судьбы* – гра (примха, примхи) долі.

Капуста | *Рубить, изрубить в капусту врага* – сікти, посікти [на січку] ворога.

Капут | *Тут тебе и капут* – тут тобі й капут (й кінець, й край увесь); тут уже буде й по тобі.

Каравай | *На чужой каравай рта не разевай* – на чужий коровай очей не поривай [, а рано вставай та й собі учиняй]. *Пр.* На чужий коровай очей не поривай, а свій май. *Пр.* На чужий шматок (кусок) не роззявляй роток. *Пр.* Не точи зубки на чужі куски, а свої май, тоді й кусай. *Пр.* Не бери, де не поклав (не положив). *Пр.* По чужих кишенях не шукай, а в свої дбай. *Пр.* Не надійся, Романе, на чужі кармани, а раніш уставай та свої наживай. *Пр.* Не сунь носа до чужого проса. *Пр.* До чужого проса не тич носа. *Пр.* На чуже пшінце окріпцю не приставляй. *Пр.*

Каракуля | *Писать каракулями* – писати кривулями (карлючками); дряпати (базграти).

Караул | *Брать, взять под караул кого* – брати, узяти під варту (під сторожу) кого. | *Караул, спасите! (разг.)* – гвалт, рятуйте! | *Кричать караул (разг.)* – ґвалт (пробі) кричати (волати); на ґвалт (на пробі) кричати (волати, гукати); пробі благати; рятуйте кричати; ґвалтувати. | *Хоть караул кричи* – хоч ґвалт (на ґвалт) кричи; хоч пробі кричи (волай); нема ради (нічим не зарадиш).

Карачки | *Ползать на карачках (разг.)* – рачки лазити; *(іноді)* рачкувати. | *Стать на карачки* – рачки стати; стати на всі чотири.

Карачун | *Тут ему и карачун пришёл (разг.)* – тут йому й капут (кінець) був; тут він і дуба дав; тут він і оприґся (опрягся).

Карьер | *Во весь карьер [бежать]* – щодуху (чимдуж, навзаводи, узводи, щосили, скільки сили, скільки духу). | *С места в карьер (перен.)* – з місця навскач; з копита вскач; зопалу; відразу; раптом.

Каркать | *Будет тебе каркать!* – годі (буде) тобі крякати (каркати, крукати)! | *Не каркай!* – не кряч (не крукай)!

Карманный | *Карманная кража* – крадіжка з кишені. | *Карманная чахотка (фам. шутл.)* – сухоти в кишені; вітри в кишені гудуть; у кишені свистить (дюдя свистить); кишеня порожнісінька. | *Карманные деньги* – кишенькові гроші; похватна (похіпна) копійка. | *Карманный вор, карманщик* – кишеньковий злодій; *(ірон.)* кишеньковий майстер.

Карман | *Бить по карману кого* – бити по гаманцю (по кишені) кого; трусити (витрушувати) кишені кому; призводити до великих утрат (витрат) кого. | *Держи карман [шире]! (разг. ирон.)* – підставляй поли!; наставляй кишеню!; узавтра з лишком!; дам, дам — коли б лиш здоров зносив!; дідька лисого!; овва!; не діждеш!; чорта з два! | *Дружба дружбой, а в карман не лезь* – дружок, дружок, та не твій пиріжок. *Пр.* Хоч ми брати, а наші кишені не сестри. *Пр.* | *Залезать, заезжать в чужой карман* – залізати до чужої кишені. | *Иметь кого в кармане* – мати (тримати) кого в кишені (у жмені). | *Карман дыряв* – дірява кишеня; кишеня гроші сіє. | *Карман трещит от чего (перен. разг.)* – на кишеню

важко від чого, це на гроші утратно. | *Класть, положить себе в карман* – класти, покласти собі до кишені (в кишеню); привласнювати, привласнити (присвоювати, присвоїти) чуже. | *Набить карман* – напхати (набити) кишеню; нагріти руки коло чого, на чому. | *Невзначай рука в чужой карман попала* – до своєї торби ліз, а з дядькової витяг. *Пр.* Гуманський дурень з чужого воза брав, а на свій ховав. *Пр.* | *Не по карману нам* – не з нашою кишенею; не з нашими грошиками (достатками); задорого для нас; не вистачає нам грошей; купила не стане нам (у нас); *(жарт.)* купило притупило. | *Он за словом в карман не лезет (разг.)* – він по слово до батька не бігає; він по слово далеко не ходить; він слова [ніде] не позичає; він має язика не в кишені. | *По чужим карманам не иди* – людям у руки не заглядай. | *Толстый, полный, тугой… карман у кого (разг.)* – повна (повнісінька, туго набита) кишеня (калитка) у кого; повну (повнісіньку, туго набиту) кишеню (калитку) має хто. | *Тощий, пустой… карман у кого (разг.)* – у кишені гуде; у кишені вітер гуде (свище, гуляє); у кишені дідька має хто; у кишені пусто; в одній кишені смеркає, а в другій світає; в одній кишені пусто, а в другій нема нічого; має діряву кишеню хто (дірява кишеня у кого). | *Тряхнуть карманом (разг.)* – брязнути (труснути) калиткою (капшуком).

Картавый | *Картавый человек* – гаркавий чоловік; гаркава жінка; гаркавець, гаркавка; *(спільно)* гаркуша.

Карта | *Карта бита, убита* – карту бито, побито; усе програно (утрачено). | *Карты в руки кому* – карти в руки кому. | *Открывать, открыть [свои] карты* – розкрити (показати) свої карти; викласти перед ким свої карти. | *Поставить на карту что-либо (разг.)* – класти, покласти (ставити, поставити) на карту що; *(тільки недокон.)* важити чим. | *Смешать, спутать чьи-либо карты* – поплутати кому (чиї) карти; розладнати всі плани кому (чиї).

Картинка | *Картинка писаная* – красуня (краля) мальована; красень мальований.

Карточный | *Карточный домик (перен.)* – дімок (хатка) з карт; карткова (солом’яна) хатка.

Картошка | *Любовь не картошка, не выкинешь за окошко* – кохання не жарт. Любов не пожежа: займеться — не погасиш. *Пр.* Любов не мичка, не випрядеш у нитку. *Пр.* Любов не короста — не вигоїш спроста. *Пр.* Згадай та охни, мовчи та сохни. *Пр.* | *Нос картошкой (фам.)* – ніс картопелькою (як картоплина); ніс як бульба (ніс бульбою).

Касательно | *Касательно кого, чего* – щодо кого, чого; про кого, про що; *(книжн.)* відносно (з приводу) кого, чого.

Касаться | *А коснись тебя, что ты сказал бы* – а якби тобі таке, що сказав би; нехай би тебе торкнулося (діткнулося), що сказав би. | *Беседа, речь касается чего* – йдеться про що; мова мовиться про що; мова (річ) про що; розмова [йде] про що. | *Дело касается кого, чего* – ідеться про кого, про що; діло доходить до кого, до чого. | *Коснулся в двух словах чего* – згадав двома словами що (про що). | *Не касайтесь этого вопроса* – не згадуйте про це; не торкайтеся (не дотикайтеся, не зачіпайте) цього питання (цієї справи). | *Тебя не касается!* – не про тебе річ (діло)!; *(образн.)* не твоє мелеться! | *Чего ни коснись* – що не візьми (не зачепи); за що не візьмешся. | *Что же касается* – що ж до; а що вже. | *Что касается меня* – щодо мене; що стосується до мене; що дотикається мене; як на мене (як про мене); *(іноді)* як на мою думку (гадку); *(розм.)* як по моїй голові. | *Это меня (вас) не касается* – це мене (вас…, до мене, до вас) не стосується; це мене (вас) не обходить; це мене (вас) не дотикається.

Катанье | *Не мытьём, так катаньем* – не києм, то палицею. *Пр.* Не кийком, то дрючком. *Пр.* Як (коли) не піде так, то піде інак. *Пр.*

Кататься | *Кататься, как сыр в масле (разг.)* – як сир у маслі купається; плаває, як вареник у маслі; розкошує; купається в розкошах; кохається у добрі. | *Кататься со смеху (фам.)* – [Аж] качатися (рвати боки, кишки) зо (від) сміху; качатися (заходитися, лягати, розлягатися, валятися) зо (від) сміху; сміятися, аж за (в) боки братися. | *Любишь кататься — люби и саночки возить* – любиш їхати — люби й саночки возити. *Пр.* Любиш яблучко, люби й оскомочку. *Пр.* Любиш горішки, люби і насмішки. *Пр.* Любиш поганяти, люби й коня годувати. *Пр.* Любиш узяток, люби й даток. *Пр.* Чужий чуб скубши, треба й свого наставити. *Пр.* Не терши, не мнявши, не їсти калачів. *Пр.*

Катать | *Катай! катай-валяй! (фам.)* – жени на всю (на всі заставки, щодуху, скільки духу)!; гайда та й гайда! | *Ни катано, ни глажено* – ні солоне, ні мащене. *Пр.* | *Качать, качнуть головой (в знак согласия)* – кивати, кивнути (хитати, хитнути) головою; (заперечливо) крутити, крутнути (мотати, мотнути, тріпати, тріпнути) головою.

Катиться | *День катится за днём* – день по дню (за днем) збігає (спливає). | *Катись колбасой (колбаской)! (вульг.)* – іди собі геть!; забирайся геть! | *Катись к чёрту, ко всем чертям! (бранное)* – махай (катай, мотайся) під три чорти (до дідька, к нечистому, к

чорту, до чорта, к бісу, до біса, до ста чортів, до ста дядьків, до дядькової мами, до вражої мами)! | *Катиться по наклонной плоскости (перен.)* – котитися по похилості (по похилій площі); *(образн.)* як з гори котитися. | *Катятся слёзы градом* – сльози котяться [з очей], як (мов) [той] горох; сльози котяться градом; котяться сльози, як роса з листя. | *Пот катится градом с кого* – піт очі заливає кому; піт буйною росою (буйним перлом) тече (ллється) з кого; піт котиться рясними краплями з кого.

Каторга | *Не жизнь, а каторга* – не життя, а каторга (пекло); каторжне життя. | *Сослать на каторгу* – заслати (завдати) на каторгу (на Сибір).

Каторжный | *Каторжная работа, каторжные работы (перен.)* – каторжна (підневільна) праця, каторжні роботи; каторга; *(давн. істор.)* сибірна (канальська, галерна) праця (робота).

Кафтан | *И кафтан греет, когда шубы нет* – хто нового не видав, той і ветоші радий. *Пр.* Нема чобіт — узувай постоли. *Пр.* | *Кафтаны зелены, а щи не солёны* – на нозі сап'ян рипить, а в борщі трясця кипить. *Пр.* | *Тришкин кафтан (перен. разг.)* – обчикрижена свита (свитка); чикрижка; латка на латці; латана й перелатана одежина.

Качественный | *В качественном отношении* – щодо якості; якістю; якісно.

Качество | *В качестве кого, чего* – як хто; як що; за кого, за що. | *По качеству* – якістю (на якість); щодо якості.

Качка | *Морская качка* – хитавиця (гойданиця, колисанка) [морська]; гойданина (хитанина) на морі. […Коли так було й під Севастополем, то могла бути не то колисанка, а й справжній шторм. Українка.]

Каша | *Борщ да каша — пища наша* – хліб та вода — молодецька (козацька) їда. *Пр.* | *Вы кашу заварили, а нам приходится расхлёбывать* – ви кашу заварили, а ми мусимо їсти (а нам доводиться пектися нею). *Пр.* Ваша розчина, а нам місити. *Пр.* Слюсар прокрався, а коваля покарано. *Пр.* Хто їв яблука, а кому — оскома. *Пр.* | *Гречневая каша сама себя хвалит* – гречана каша сама себе хвалить. *Пр.* Дочку мати хвалила — поки з рук звалила. *Пр.* М'ясом хвалиться, а воно й юшки не їло. *Пр.* Хвали мене, губонько, бо я тебе роздеру. *Пр.* *Чваниться, наче кобила, що віз побила. *Пр.* Величається, як чумацька воша. *Пр.* Величається, мов сучка в човні. *Пр.* | *Густая каша детей не разгонит* – гуща дітей не розжене. *Пр.* Густа каша дітей не розганяє (не розгонить). *Пр.* | *Заварилась [большая] каша (перен.)* – заварилася [крута] каша. | *Заварить кашу (разг.)* – заварити кашу, наварити [доброї] каші; закрутити (наколотити) лемішку. | *Из-за пустяков такую кашу заварили* – за онучу збили бучу. *Пр.* За масляні вишкварки завелися. *Пр.* | *Каша берёзовая (разг. шутл.)* – березова каша; березина; березова припарка. | *Каша в голове (разг.)* – лемішка (каша) в голові [та ще й без олії]; нехворощ у голові. [Я ще зроду такої нудьги не куштував. Ні до чого руки не лежать. А в голові така нехворощ, що й ради не дам. Шевченко.] | *Маслом каши не испортишь* – каші маслом не зіпсуєш. *Пр.* Масло каші не шкодить. *Пр.* Сметаною вареників не переведеш. *Пр.* | *Он ещё мало каши съел (шутл.)* – він до того ще не доріс; воно ще молода дитина; він ще мало хліба (каші) з'їв; він ще не вмився до цього. | *С кашей съем (фам. разг.)* – з кашею з'їм. | *С ним каши не сваришь (перен. разг.)* – з ним каші не звариш; з ним горшка не зліпиш; з ним не дійдеш згоди. | *Сапоги (ботинки) каши просят (шутл.)* – чоботи (черевики) їсти (каші) просять; чоботи (черевики) зуби вищирили. | *Ты заварил кашу, ты и расхлёбывай* – хто каші наварив, той мусить і з'їсти. [Ти заварив кашу, то ти й печися нею. *Пр.* Твоя розчина, ти й міси. *Пр.* Купили хріну — треба їсти. *Пр.* Бачили очі, що купували, їжте, хоч повилазьте. *Пр.*]

Каштан | *Таскать каштаны из огня для кого* – загрібати жар чужими руками; робити щось за кого; тягати каштани з вогню для кого.

Каюк | *Тут ему и каюк* – тут йому і каюк (капут, амба); тут і по ньому [буде].

Ка | *(А)ну-ка, (а)нуте-ка* – (а)ну лиш(ень); (а)ну-бо; (а)нум(о). [Анумо знову віршувать. Шевченко. Пріся: і справді, сестри, — нум варити пиво. Кочерга.] | *А поворотиська* – а повернись лишень; а повернись-но *(іноді* бо). | *Дай-ка, дайте-ка (разг.)* – дай лиш(ень), дайте лиш(ень); дай-но, дайте-но; дай-бо, дайте-бо; ке лиш(ень), кете лиш(ень). [А ке лиш, дівко, вогню люльку запалити, підходячи до печі, промовив Грицько. Мирний. Кете лиш кресало Та тютюну, щоб, знаєте, Дома не журились. Шевченко.] | *Иди-ка, идите-ка сюда!* – ходи (іди), ходіть (ідіть) лиш(ень) сюди!; ходи-но (іди-но), ходіть-но (ідіть-но) сюди!; іди-бо (ходи-бо), ідіть-бо (хо-діть-бо) сюди! | *На-ка, нате-ка вот!* – ось на, ось нате!; на-бо, нате-бо!; на, нате лиш(ень)!; нате-но!; візьми, візьміть! | *Полетим-ка* – полетімо ((по)линьмо). [Линьмо, линьмо в гори. Українка.] | *Споём-ка песенку* – заспіваймо пісеньки (пісеньку); ну-мо пісеньки співати.

Квадратура | *Квадратура круга (перен. книжн. шутл.)* – квадратура кола.

Квадрат | *Дурак в квадрате (перен. разг. ирон.)* – дурний-дурнісінький, дурень дурнем;

(книжн.) дурень у квадраті.

Квартира | *Принять (взять) на квартиру кого* – прийняти (узяти) на квартиру кого; пустити кого до себе жити; *(застар.)* прийняти кого в комірне.

Квасной | *Квасной патриотизм (книжн. публиц. ирон.)* – квасний *(іноді* крикливий) патріотизм; *(про українців)* галушковий патріотизм.

Квас | *Перебиваться, жить с хлеба на квас* – перебуватися то сяк, то так; перебуватися з хліба на воду; тягти біду.

Квинта | *Повесить нос на квинту (фам.)* – похнюпити носа; ніс на квинту повісити.

Квит | *Играть на квит (арго)* – грати на квит; грати на весь свій виграш. | *Квит на квит (разг. устар.)* – квит на квит; так на так. | *Мы с тобой квиты* – ми з тобою квиті; ми з тобою платні; ми не винні одне одному.

Келейный | *Келейный разговор (перен.)* – розмова сам на сам (віч-на-віч, на чотири ока, на самоті); келійна (таємна) розмова. | *Келейным образом* – келійно (таємно); потай(ки). | *Это дело келейное* – це діло (справа) не для розголосу.

Кидаться | *Вино кидалось, кинулось в голову* – вино вступало, вступило в голову; вино било (вдаряло, вдарило, шибало, шибнуло) в голову. | *Кидаться из одной крайности в другую* – кидатися з однієї крайності в другу (до другої); кидатися з одного краю в другий (до другого). | *Кидаться из стороны в сторону* – кидатися з одного боку в другий (то в той, то в той бік); кидатися то сюди, то туди. | *Кинуться врассыпную* – кинутися врозтіч (урозсип, урозпаш, урозпорош); розсипатися; сипнути хто куди. | *Кинуться со всех ног* – кинутися щодуху (що є духу, скільки духу, що дух у тілі, що ноги несуть, чимдуж, на всі заставки, на всю витягу, прожогом). | *Кровь кинулась в голову, в лицо* – кров кинулася (линула) до голови, до лиця (в голову), в лице кому. | *Куда ни кинься* – куди не кинься; куди не зарви.

Кидать | *Кидать жребий* – кидати (брати) жереб (жеребок); жереб(к)увати; (на палиці) мірятися (вимірятися). | *Кидать, кинуть взгляд (взор) – (те саме, що) Бросать, бросить взгляд (взор). Див. бросать.* | *Меня кидает в дрожь* – дрож (циганський піт) проймає мене; у дрож кидає мене; дриґоти проймають мене; дрижаки беруть мене (напали на мене); *(лок.)* дрижа бере мене. | *Меня кидает в жар и холод* – мене кидає в жар і в холод; поймає (понімає, усипа, бере) мене вогнем (жаром) і морозом (холодом); палить і морозить мене.

Километр | *В двух километрах от города* – (за) два кілометри від міста.

Кипеть | *Вокруг кипела жизнь* – навколо (навкруги) вирувало (шумувало, кипіло, буяло) життя. | *Как (словно) в котле кипеть* – як (мов...) у казані кипіти. | *Кипеть здоровьем* – буяти (аж пашіти) здоров'ям. | *Кипеть ключом* – кипнем (джерелом) кипіти; клекотіти; кипіти (бити) в ключ. | *Он кипел гневом* – він кипів (нетямився) з гніву; гнів кипів у ньому. | *Площадь кипит народом, народ на площади кипел* – людей аж кишить, аж кишіло на майдані. | *Работа кипит (перен.)* – робота (праця) кипить. | *Слёзы кипят (книжн.)* – сльози підступають (підкочуються) до очей; слізьми очі заливає.

Кирпичный | *Кирпичный дом* – мурований (цегляний) дім (будинок); *(іноді)* мурованиця (кам'яниця). | *Кирпичный завод* – цегельня. | *Кирпичный цвет* – цеглястий (на колір).

Кисейный | *Кисейная барышня (девушка) (устар. ирон.)* – тендітна панночка; манірна дівчина з міщанськими поглядами.

Кисель | *Дать киселя кому (вульг.)* – чернецького (солдатського) хліба дати кому; дати кому (копнути кого) коліном під зад; ударити ззаду коліном кого. | *За семь вёрст киселя есть, хлебать (разг. ирон.)* – за сім миль киселю їсти. *Пр.* За кільце (за кавалок) кишки [та] сім миль (верст) пішки. *Пр.* | *Седьмая (девятая, десятая) вода на киселе (разг. шутл.)* – родич десятого коліна. Десята вода (шкурка) на киселі. *Пр.* Мій батько і твій тато (дід) коло одної печі грілися. *Пр.* Мій батько горів, а твій руки грів — от і родичі. *Пр.* Родина — кумового наймита дитина. *Пр.* Дідового сусіда молотник. *Пр.* Ми родичі: на однім сонці онучі сушили. *Пр.* Його мама і моя мама в одній воді хустки прали. *Пр.* Пень горів, а він руки нагрів та й став йому дядьком. *Пр.* Наша корова напилася з вашої калюжі. *Пр.* Твій пес і мій пес у одній соломі спали. *Пр.* Двоюрідному бугаєві свояк. *Пр.* Чорт козі — дядько. *Пр.*

Кислый | *Выпить кислого* – душу закислити (покислити, п(р)оквасити). | *Он в кислом настроении (перен.)* – у нього кислий настрій; він має кислий настрій; він якийсь кислий. | *Освежиться, съевши кислого, выпить, съесть что-либо кислое* – відволожитися кислим; *(жарт.)* проквасити душу. | *Сделать кислое лицо* – скривитися; зробити кисле обличчя (лице). | *Сделать кислую мину, гримасу* – зробити кислу (квасну) міну, гримасу; скривитися; сквасити губи; скваситися. | *У него кислое лицо* – у нього (він має) кисле (квасне) обличчя (лице); *(жарт.)* він як гляне, так молоко кисне.

Кистень | *Ходить с кистенём* – чинити розбій; ходити розбоєм; розбишакувати; харцизити.
Кисть | *Взяться за кисть* – узятися за пензля; узятися (почати) малювати; заходитися коло малярства (коло малювання). | *Достойное кисти художника что* – достойне (варте) пензля художника що; *(розм.)* хоч малюй що. | *Оставить, бросить кисть* – кинути (покинути, залишити) пензля; кинути (покинути, перестати) малювати. | *Хорошо владеть кистью* – добре володіти пензлем; добре малювати. | *Чьей кисти эта картина?* – чийого пензля ця картина?
Китайский | *Китайская грамота (разг.)* – китайська грамота; незнана (незбагненна, незрозуміла) річ. | *Китайская стена (перен. книжн.)* – китайський мур.
Кичка | *Сарынь на кичку! (устар.)* – усі хлопці наперед!
Кишеть | *Улица кишит народом* – вулиця [аж] кишить (роїться, комашиться) народом (людом); людей на вулиці аж кишить; людей на вулиці кишить, як мурашні; людей на вулиці — наче комашня комашиться.
Кишка | *Вымотать все кишки кому (нар.)* – вимучити (змордувати, *про багатьох* помордувати) кого; виварити воду з кого. | *Выпустить кишки из кого (разг.)* – випустити (*про багатьох* повипускати) кишки з кого; вибити (виперти) дух кому, з кого. | *Кишка слаба (тонка), кишка не выдержит у кого (разг. вульг.)* – не має сили хто; немає сили в кого; сили в пупі нема в кого; неспроможний хто; тонка кишка в кого; тонку кишку має хто. | *Надорвать, порвать кишки со смеху* – кишки (боки) порвати зо сміху (з реготу); перерватися з реготу. | *Тянуться кишкой (разг.)* – тягнутися ключем (низкою).
Кишмя | *Кишмя кишеть (разг.)* – аж кишіти; аж кипіти; роєм роїтися.
Кланяться | *Берёт, так кланяется, а возьмёт, так чванится* – бере, так поклони б'є, а візьме, так ніс (носа) дере. *Пр.* Як позичає, то всі боги викладає, а як віддає, то в батька-матір лає. *Пр.* Як беруть — сто коней дають, а візьмуть — і одного не дадуть. *Пр.* Як лихо, то йди сюди, Хомихо, а як по лисі, то й по Хомисі. *Пр.* Кланялися тобі позиваючи, накланяєшся й ти, борги збираючи. *Пр.* Віддай гроші руками, а ходи по них ногами. *Пр.* Як їдять та п'ють, дак і кучерявчиком звуть; а поп'ють, поїдять — прощавай, шолудий. *Пр.* Просить грошей — батьком називає, а як позиче — то й чортом не назве. *Пр.* Як просим, так жнем і косим, а як узяли, то чорт тебе бери. *Пр.* Як просять, так жнуть і косять, а як попросили, так пожали і покосили. *Пр.* Як позичає, так: сватоньку, сват; а як позичив, так і чорт не брат. *Пр.* Як гроші позичає, щодня двору не минає, а як прийде пора віддавати, почне і двір минати. *Пр.* | *Земно кланяться кому* – кланятися (уклонятися) земно (до землі) кому; чолом доземно давати кому; бити чолом кому; *(глузл.)* шию вигинати кому, перед ким; *(зневаж.)* п'яти лизати кому. | *Кланяться кому, перед кем (разг.)* – улесливо просити кого; гнутися (хилитися) перед ким; гнути спину (шию, карк) перед ким; клонити голову (кланятися) перед ким. | *Кланяться кому чем (устар.)* – дарувати кому що; підносити кому (по)дарунок (у подарунок) що; приносити на ралець кому що. | *Просить кланяясь* – прохати уклінно. | *Честь имею кланяться (устар.)* – шанобливо (поштиво) вклоняюся; моє (у)шанування [вам]; *(давн.)* моя шаноба вашеці (вашій милості).
Клапан | *Закрой клапан (разг. груб. прост.)* – заткни рота (пельку, горлянку); стули писок.
Класть | *И следа ко мне не клади* – щоб і нога твоя в мене не була; і стежки до мене не топчи. | *Класть в основу* – класти за (в) основу (за підвалину, підвалиною); брати за основу. | *Класть голову, жизнь за кого, за что* – головою (життям) накладати за кого, за що; життя своє (душу свою) віддавати за кого, за що; покладати (офірувати) життя (душу) за кого, за що. | *Класть душу во что* – укладати (класти) душу в що; щиро (з усією душею) ставитися до чого. | *Класть зубы на полку* – класти зуби на полицю; не мати чого укусити; не мати чого на жорна кинути. | *Класть конец чему* – робити кінець (край) чом у; класти край чому; припиняти що; берега дати чому. | *Класть на счетах* – відкладати (кидати, прикидати) на рахівниці. | *Класть начало чему* – класти (покладати, робити) початок чому, чого. | *Класть оружие* – складати зброю; здаватися. | *Класть основание чему* – закладати (засновувати) що; підводити підвалину під що. | *Класть печать, отпечаток на кого, на что (перен.)* – позначатися на кому, на чому; лишати слід на кому, на чому; діяти на кого, на що; печать (ознаку, знак) класти на кого, на що, на кому, на чому. | *Класть под сукно что (перен. разг.)* – відкладати що на безрік; зволікати з чим; класти під сукно що. | *Класть пятно, клеймо на кого (перен.)* – таврувати кого; неславити кого; ганьбити (ганьбувати) кого; плямувати (плямити) кого. | *Класть яйца (о птицах)* – нести яйця, нестися; *(про комах)* класти яєчка; червити. | *Краше в гроб кладут* – як (мов) з хреста знятий (-та, -те); мов із труни (із гробу) встав (-ла, -ло); як з того світу встав (-ла, -ло); тільки його (її) тінь ходить. | *Не класть охулки (похулы) на руку (разг.)* – не дати себе скривдити (зганьбити); сорому собі не завдавати; він (вона) не випустить рака з рота; він

(вона) свого не подарує. | *Пальца ему (ей) в рот не клади (фам.)* – пальця в рот йому (їй) не клади; йому (їй) дай поли вчепитися, то він (вона) свиту здере. | *Плохо не клади (разг.)* – [Добре] ховай. | *Плохо не клади, вора в грех не вводи* – злий схов (сховок) і доброго псує. *Пр.* Недобре ховаєш — сам злодія спокушаєш. *Пр.* Поганий схов *(лок.* спрят) і доброго спокусить. *Пр.* Погано не клади, злодія до спокуси не веди. *Пр.*

Клевать | *Денег у него куры не клюют (разг.)* – у нього грошей і кури не клюють (і свині не їдять); він грошей має без ліку; грошей без ліку в нього; грошей невпрогорт у нього; він має грошей, як сміття; у нього грошей, як сміття. | *Клевать носом (разг. шутл.)* – куняти; дрімати; окуні ловити. | *Клюёт! (перен. разг. шутл.)* – діло йде добре (гаразд); справа (діло) в (на) лад іде.

Клевета | *Возводить клевету на кого, на что* – прикидати наклеп кому, чому; зводити наклеп на кого, нащо; клепати на кого, на що; обмовляти (оббріхувати) кого, що; пеню прикидати (волокти) на кого, на що.

Клеиться | *Дело клеится* – діло (справа) добре йде (ладиться, йде в лад). | *Дело не клеится (фам.)* – діло (справа) не йде в лад (не ладиться); мова не мовиться. | *Разговор не клеится* – розмова не в'яжеться, не клеїться.

Клеймить | *Клеймить позором* – таврувати (плямувати, вкривати) ганьбою.

Клеймо | *Клеймо позора, бесчестия…* – тавро ганьби, безчестя…

Клепка | *У него в голове не хватает, недостаёт [одной] клёпки* – він не має (у нього немає) [третьої, десятої] клепки [в голові]; у нього не стає в голові; йому бракує клепки в голові; у нього не всі дома.

Клетка | *Ткань в клетку* – картата (ґратчаста) тканина; тканина в ґратки.

Клещи | *Брать, взять кого в клещн (перен.)* – брати, узяти кого в лещата; заганяти, загнати кого на слизьке; садити, посадити кого на лід; стиснути кого як кліщами. | *Клещами не вытянешь слово, ответ из кого (разг.)* – кліщами (обценьками) не витягнеш (не добудеш) слова, відповіді з кого; нічим (ніякою силою) не витягнеш з кого слова, відповіді.

Кликнуть | *Кликнуть клич* – кликати клич (поклик); кликом кликнути (покликати); вселюдно гукнути; обвістити [всіх].

Клин | *Дело клином сошлось (разг.)* – склалося скрутне становище; до скруту прийшло(ся). | *Клин клином выбивают, вышибают* – клин клином виганяють (вибивають). [На круте дерево крутого треба клина. *Пр.*] | *Куда (как) ни кинь — всё клин* – куди кинь — усе клин. *Пр.* Куди кинь, то все клин (а все наверх дірою). *Пр.* Як не мостись, а все мулько. *Пр.* І сюди гаряче, і туди боляче. *Пр.* Сюди кинь, туди кинь, то все голим на п'яти. *Пр.* Трудно вийти з біди, як каменю з води. *Пр.* Біди ні продати, ні проміняти. *Пр.* І грім біди не заб'є. *Пр.* | *Свет клином сошёлся* – світ мов зав'язаний; світ клином зійшовся; світ мов дошками забитий. | *Свет не клином сошёлся; земля не клином сошлась* – не тільки світа (світу), що в вікні. *Пр.* Не в одно віконце світить сонце. *Пр.* Чи тільки світа, що через вікно видно? *Пр.* Чи тільки світа, що на твоїм подвір'ї (на твоїм обійсті)? *Пр.* Ще світ не зав'язаний кому; що, мені світ клином зійшовся?: знайдеться і на це (є й на це) рада; що раз (одного разу) не вдалося, удруге вдасться.

Кличка | *Не смотри на кличку, смотри на птичку* – не в тім сила, що кобила сива, а в тім, чи везе. *Пр.* Не в тім хороша, що чорнобрива, а в тім, що діло робить. *Пр.* | *По шерсти собаке и кличка дана* – якої масті, так і кличуть. *Пр.* Не кожний пес Лиско. *Пр.* По Савці свитка. *Пр.*

Клок | *Или сена клок, или вилы в бок* – або пан, або пропав. *Пр.* А чи пан, чи пропав. *Пр.* Здобути, або дома не бути. *Пр.* | *Разорвать в клочья, на клочья* – пошматувати; порвати (подерти) на клапті (на шматки). | *С паршивой овцы хоть шерсти клок* – з поганої вівці хоч вовни жмут. *Пр.* З ледачого вовка хоч шерсті жмут. *Пр.* З худого кабана хоч вишкварки. *Пр.* Нічим не візьмеш, так клоччям. *Пр.* Лихого нема чого (нічого) жалувати. *Пр.*

Клонить | *Клонит кого ко сну* – сон клонить кого; на сон кого хилить (клонить); на сон кому збирається; сон кого бере. | *Клонит сон, дремота кого* – сон змагає (налягає) кого; дрімота бере кого; на сон знемагає хто. | *Клонить взор, глаза (устар. поэт.)* – хилити (схиляти) голову, шию перед ким; гнути шию, спину перед ким; плазувати перед ким; листом стелитися перед ким. | *Клонить что к чему* – хилити що до чого (куди); гнути що на що (куди); вернути що на що; спрямовувати що до чого (на що). | *Куда (к чему) он клонит? (разг.)* – куди (до чого) він хилить (гне, веде, верне)?

Когда | *Вот когда* – ось (от) коли; аж ось (аж от) коли. | *Есть когда кому (разг.)* – має час хто; є коли кому. | *Когда бы (если бы)* – коли б; якби. | *Когда бы ни* – хоч би коли; хоч коли б; *(рідше)* коли б не. | *Когда бы то ни было* – будь-коли (коли-будь); хоч коли; абиколи;

(іноді) коли припаде; коли трапиться. | *Когда-когда, когда-никогда (разг.)* – коли-не-коли; уряди-годи; як коли; подеколи. | *Когда-либо, когда-нибудь* – коли-небудь; коли; будь-коли; колись. [Приходь коли до нас. *З нар. уст.*] | *Когда-то бывший, бывшее…, давно когда-то бывший, бывшее…* – колишній, колишнє…, давноколишній, давноколишнє…, давня річ; давня давнина. [Давноколишній та ясний Приснився сон мені… Шевченко.] | *Смотря когда (как когда, когда как)* – як коли, коли як.

Коготок | *Коготок увяз — всей птичке пропасть* – зав'яз пазурець — і пташці кінець. *Пр.* Кігтик застряг — пропав птах. *Пр.* Заплуталась ніжка — пропала птичка. *Пр.* Як вухо увірветься, то й дзбан розіб'ється. *Пр.* Як пішло вже на лихо, то дійде до погибелі. *Пр.*

Коготь | *Держать в когтях кого (перен.)* – тримати кого у пазурах. | *Показывать, показать когти* – показувати, показати (вистромляти, вистромити) кігті (пазури); вишкіряти, вишкірити зуби. | *Попасть в когти кому* – попастися кому в пазури (в кігті).

Кожа | *Гусиная кожа (перен.)* – сироти; курячі лапки, гусяча шкіра. | *Из кожи [вон] лезть (разг.)* – із шкіри пнутися (п'ястися, рватися, видиратися, лізти, вилазити); *(іноді)* з-під шкури п'ястися (пнутися). | *Кожа да кости; кости да кожа (разг.)* – шкіра та кості; кості та шкіра; худий, як тріска (як скіпка); сама снасть; козина смерть. | *Мороз по коже дерёт, подирает, пробегает (разг.)* – мороз поза плечима (поза шкурою) іде; наче (мов) снігом по шкурі (по спині) тре; з-за спини морозом бере; [аж] морозом усипає. | *Ни кожи, ни рожи (разг. вульг.)* – ні з очей, ні з плечей. | *С живого кожу драть (перен.)* – з живого шкуру дерти (лупити); живого білувати.

Коза | *Драть, пороть, лупить, сечь, как Сидорову козу (разг.)* – бити (лупцювати, лупити, латати), як сидоро-ву козу; нещадно бити. | *Захочет сена коза — будет у воза* – прийде коза до воза та й скаже бе (ме). *Пр.* | *Не спеши с козами на торг* – маєш час (не поспішай) з козами на торг. *Пр.* | *Отставной козы барабанщик (разг. ирон.)* – п'яте колесо до воза; собаці п'ята нога.

Козел | *Козёл отпущения (разг.)* – козел відпущення; жертовне ягня. | *Козла драть, петь козлом (разг. презр.)* – пускати цапа; цапиним голосом (на цапиний голос, глас) співати; погано співати. | *От козла ни шерсти, ни молока; как от козла молока* – як з цапа вовни. *Пр.* Не буде з цапа вовни. *Пр.* Як з бика молока. *Пр.* | *Пустить козла в огород* – пустити цапа в капусту. *Пр.* Приставити вовка до отари. *Пр.*

Козни | *Строить козни против кого* – умишляти зле (лихе) на кого; кувати лихо проти кого, на кого; копати (рити) проти кого, під ким, на кого; підкопуватися під кого; підступи чинити проти кого; інтригувати проти кого.

Козырь | *Смотреть, стоять, ходить козырем* – козирем дивитися, стояти, виступати, ходити; козирятися; півнем виступати (ходити); мати бравий вигляд. | *Это ему козырь в руки (разг.)* – це на його млин вода; це йому на руку ковінька.

Кой | *В кой-то (кой) веки* – коли-не-коли; вряди-годи; нарешті!; аж ось коли! | *Кой чёрт, коего чёрта (вульг.)* – кий чорт; кий чортів батько; якого чорта (дідька); де в біса (де в ката). | *На кой чёрт, кой чёрт (вульг.)* – на біса; якого біса (бісового батька); якого ката; на якого біса; на чорта; на ката. | *Ни в коем случае* – ні в якому (у жодному) разі; нізащо (ніколи) в світі.

Колбаса | *Катись колбас(к)ой! (вульг.)* – іди собі геть!; забирайся геть!; махай (мотай, мотайся) [звідси] геть!

Колебание | *Без колебаний* – без вагання (без вагань); не вагаючись.

Колебаться | *Авторитет колеблется (перен.)* – авторитет хитається. | *Почва колеблется под ногами* – грунт хитається під ногами; грунт (земля) западається під ким. | *Цены колеблются (перен.)* – ціни хитаються.

Коленкор | *Это совсем другой коленкор (фам. шутл.)* – це щось зовсім інше; це зовсім інша річ (справа, матерія).

Колено | *До колен* – по коліна; до колін. | *По колени, по колено* – до коліна. | *Пьяному море по колено* – п'яному (й) море по коліна. *Пр.* П'яний і в огонь полізе. *Пр.* П'яному горя немає — усе рівно. *Пр.* П'яному ні гори, ні низу. *Пр.* П'яному і коза (і кози) в золоті. *Пр.* | *Река даёт, давала колено* – рі(ч)ка завертає, завертала коліном; рі(ч)ка робить, робила коліно (заворот). | *Ставить, поставить на колени кого (перен.)* – ставити, поставити на коліна (навколішки) кого. | *Становиться, стать, падать, упасть, спускаться, опуститься на колени перед кем* – ставати, стати, падати, упасти (*про багатьох* поставати, попадати) навколішки (навколінки, навколінці) перед ким; уклякати, уклякнути (*про багатьох* повиклякати) перед ким.

Коленце | *Выкинуть, отмочить коленце (фам.)* – устругнути штуку; викинути (загнути, скрутити) колінце.

Колесо | *Вертится (крутится), как белка в колесе* – вертиться (крутиться), як муха в окропі. *Пр.* Вертиться, як (наче) в'юн в ополонці. *Пр.* Крутиться, як (наче) в'юн на сковорідці. *Пр.* Крутиться, як посолений в'юн. *Пр.* Крутиться, як дзиґа. *Пр.* Крутиться, як у колесі. *Пр.* Вертиться, як сорока на тину. *Пр.* | *Вставлять палки в колёса* – (у)стромляти (кидати) палиці в колеса; ложку з рота вибивати. | *Грудь колесом у кого (разг.)* – випнуті груди в кого. | *Ездить на колёсах* – їздити возом (на колесах). | *Колесо фортуны, счастья* – колесо фортуни, щастя (долі); коловорот долі. | *Не подмазанное колесо скрипит* – не помащено, то й скрипить. *Пр.* Де не мажуть, там дуже рипить. *Пр.* | *Ноги колесом (разг.)* – викривлені (вигнуті) колесом ноги. | *Пятое колесо в телеге, в колеснице* – п'яте колесо до воза; *(фам.)* собаці п'ята нога. | *Разводить турусы на колёсах (разг.)* – теревені (теревені-вені) точити (правити, гнути, розпускати); теревенити; дурниці (дурницю, дурне) говорити (молоти, верзти, торочити, правити, городити, плести); нісенітниці (нісенітницю, ні се ні те, не знати що, хтозна-що, казна-що, курзу-верзу) плести (верзти, молоти, правити, торочити, городити); плетеники плести; клепати (витіпувати) язиком; говорити таке, що ні пришити, ні прилатати [ні кому дурно дати]; говорити таке, що не причепити ні до кола, ні до плота; говорити (верзти) таке, що й купи не держиться (що й на голову не налізе); смаленого дуба плести (правити); сон рябої кобили (сірої кішки) розказувати; баляси точити; баляндраси правити (торочити, розпускати). | *Скрипеть, как немазаное (неподмазанное) колесо* – рипіти (скрипіти), як немащене (немазане, непомазане, непідмазане, нешмароване) колесо.

Колея | *Войти в [новую] колею (перен.)* – увійти в [нову] колію; стати на [нову] колію (путь, тропу). | *Выбить кого из колеи (перен.)* – вибити (збити) з колії кого. | *Выбиться, выйти из колеи (перен.)* – випасти (вибитися, зійти, збитися) з колії; зійти (збитися) з тропи.

Колики | *Колики в боку* – кольки (колючки) в боку; коле в боку. | *Колики в животе* – бабиці (бабиця); завійна (завійниця). | *Смеяться до колик* – сміятися [так, що] аж на кольки (на колючки) бере (що аж кольки під грудьми спирають).

Количество | *Большое количество* – велика кількість (велике число); *(іноді)* численність. | *Дело не в количестве, а в качестве* – ідеться не про кількість, а про якість; річ не в кількості, а в якості (не в числі, а в добротності). | *Достаточное количество чего* – достатня кількість чого; доволі чого. | *Изрядное количество чего* – чимало (багатенько) чого. | *Имеется в большом количестве что* – є у великій кількості (у великому числі, у великій мірі) що, чого; дуже багато чого є. | *Имеется в достаточном количестве что* – є у достатній кількості (числі) що; є досить (доволі, удоволі) чого; довільно на що. | *Несметное количество* – сила; велика (страшна, страшенна, незліченна, незчисленна) сила; сила-силенна; силеча; безліч (без ліку, без числа); тьма (тьма-тьмуща, тьма-темрява); мла; гибель (до гибелі); гиблюща гибель; до напасті; до смутку; *(образн.)* хмара (як хмар, хмара хмарою); як зірок на небі; як цвіту весняного (як цвіту по весні); як маку; як трави; як листя; як мурави (як мурашні, як мурашви, як комашні); як сарани; як черви; як (що) ліску; як сміття (як гною); [чортів] тиск; хоч греблю гати; аж кишить. | *По количеству народонаселения* – кількістю (щодо кількості) населення; числом (щодо числа) людності. | *Учёт по количеству* – кількісний облік; облік [щодо] кількості; облік на кількість.

Колкий | *Колкие слова* – колючі (ущипливі, дошкульні, кусливі, вразливі, гострі) слова.

Колкость | *Говорить колкости кому* – говорити (казати) ущипливі (уразливі, кусливі, гострі) слова (речі) кому; шпигати словами кого; шпилькувати кого; пускати шпильки (шпигачки) кому; *(образн. тільки докон.)* ґедзика вкинути кому.

Колода | *Валить через пень колоду (разг.)* – робити аби робилося; робити, як через пень колоду тягти; робити, як не своїми (абияк, сяк-так); робити на галай-балай (на галай на балай).

Колодец | *Не плюй в колодец — пригодится воды напиться* – не плюй у криницю (у колодязь), бо пригодиться (згодиться) води напитися (напиться).

Колодка | *Все на одну колодку* – усі на один копил (на одне копито, на один штиб).

Колокольный | *Колокольный дворянин, колокольное дворянство (устар. шутл.)* – пан, пани (панство) з-під дзвонів; пан, пани (панство) з духівників (духовного, попівського роду. | *Колокольный патриотизм* – галасливий (крикливий) патріотизм.

Колокольня | *Отзвонил и с колокольни долой (разг.)* – відкалатав та й по всьому. | *Смотреть со своей колокольни* – дивитися зі своєї дзвіниці; не бачити далі від свого носа (поза своїм носом).

Колокол | *Бахнул в колокол, не глянувши в святцы* – ударив у дзвін, як треба в макогін. *Пр.* | *Звонить во все колокола (перен. разг.)* – в усі дзвони дзвонити (бити, грати); дзвонити в усі [дзвони]; скрізь (усюди) роздзвонювати (розголошувати); пускати чутку

(чутки). | *Колокол в церковь людей зовёт, а сам никогда не бывает* – дзвін до церкви скликає, а сам у ній не буває. *Пр.* | *Колокола лить (устар.)* – вигадувати нісенітниці; химери гнати (ганяти, гонити); байку (байки) пускати; дзвін [великий] лити. [Десь певне дзвін (і)ллють, та байку пустили. *Пр.*]

Коломенский | *Коломенская верста (перен. разг.)* – чугуївська (калебердянська, мальована) верства; фігура; довгань (довгаль); здоровило; веслюга; *(діал.)* гомила.

Колосе | *Колосе на глиняных ногах* – колос (велет, велетень) на глиняних ногах; *(розм.)* великий дуб, та дуплистий.

Колоситься | *Рожь, пшеница… колосится* – жито, пшениця… викидає (висипає) колос (колоситься, *іноді* колосіє). [Там дивлюсь — жита колосіють, волошки блакитніють. Барвінок.]

Колоться | *И хочется, и колется (вульг.)* – і кортить, і страшить.

Колотушка | *Получить колотушку* – схопити макогона.

Колоть | *Колоть глаза (глаз) кому чем (перен. разг.)* – вибивати (випікати) очі кому чим; викидати на очі кому що; колоти очі кому чим; *(іноді)* цвікати (тикати) в очі кому; *(лок.)* шуркати до ока кому. [А як мене люди засміють, як мені кожне в очі цвікатиме, що я живу на віру? — сказала наче до себе Мотря. Коцюбинський.] | *[Ночь, темно], хоть глаз коли* – [Ніч, темно], хоч в око (у віч) стрель; [ніч, темно], хоч око витни (виколи, вибери); [темно], як у рові (як у льоху). | *Правда глаза колет* – правда очі коле. *Пр.* Сові сонце очі коле. *Пр.* Не любить правди, як пес мила. *Пр.*

Кольцо | *Сгибаться, согнуться кольцом перед кем; спину гнуть, согнуть в кольцо перед кем* – гнутися, зігнутися в дугу (в три погибелі) перед ким; гнути (згинати), зігнути спину (хребет) перед ким; плазувати перед ким.

Колыбелька | *Каков в колыбельку, таков и в могилку* – яке в колиску, таке і в яму закопали. *Пр.* | *С колыбельки (книжн.)* – з (від) колиски; від (із) сповитка (сповиточка).

Колыбельный | *Колыбельная песня* – колискова пісня (колисанка); коток. [Сяду прясти, повкладавши діток та поприсипавши котками. Барвінок.]

Колыбель | *От колыбели до могилы (гроба) (книжн.)* – від колиски [аж (і)] до домівки (до гробу, до могили). | *Стоять у колыбели чего* – стояти біля (коло) колиски чого.

Кол | *Вбить, забить осиновый кол во что (разг.)* – забити осиковий кілок (осику, осичину) у що; зробити кінець чому. | *Влепить, припаять кол (арго)* – уліпити (ушкварити, шкварнути) одиницю; всадити палю (кіл, коляку). | *Ни кола, ни двора* – ні кола, (а)ні двора. *Пр.* Ані печі, ані лави. *Пр.* Ні кілка, ні дрючка. *Пр.* Ні миски, ні ложки. *Пр.* | *Посадить на кол кого* – посадити (настромити) на палю (на кіл) кого. | *Хоть кол на голове теши* – хоч кіл (клин) на голові теши. *Пр.* Хоч в око (в очі) стрель. *Пр.* Хоч вогню прикладай. *Пр.*

Комар | *Комара не зашибёт* – [Він] і мухи не вб'є. | *Комар носа не подточит (разг.)* – комар носа не підточить; чиста робота; і голки не підсунеш; ніхто не вчепиться; ні баба, ні громада; не присікаєшся. | *Кусают и комары до поры* – вовк носить (носив вовк), понесуть і вовка. *Пр.* І на жаливу (жалку кропиву) мороз буває. *Пр.* І на пса прийде зима. *Пр.*

Комбинация | *Комбинация из трёх пальцев (разг. шутл.)* – вила, граблі, колючки — от тобі і штучки; гарна штучка — загнута пучка; дуля з маком; *(іноді)* комбінація з трьох пальців.

Комедия | *Вот так комедия!* – от (оце) так чудасія (комедія)! | *Комедия да и только* – Чудасія (комедія) та й годі; *(іноді)* комедія *(діал.* кумедія) без грошей. | *Кукольная игра (перен.)* – дешевенька комедія. | *Ломать, играть, строить комедию* – удавати (виробляти, робити, грати) комедію; удавати штуку. | *Просто комедия с ним* – чиста комедія з ним. | *Сыграть с кем комедию* – удати штуку кому, з ким.

Комиссия | *Вот так комиссия!* – от морока! | *Ну уж комиссия мне с вами!* Ну та й морока мені з вами! | *Такая, право, комиссия!* – така, далебі, напасть! | *Что за комиссия!* – от клопоти, от морока!

Комкать | *Комкать лекцию* – жужмити (подавати жужмом) лекцію; викладати жужмом. | *Комкать слова* – жмакати (жвакати, жувати) слова.

Комментарий | *Комментарии излишни* – коментарі зайві. | *Не требует комментариев, не нуждается в комментариях* – коментарів не треба; коментарі не потрібні; не потребує коментарів.

Комок | *Комок в горле стоит, застрял* – клубок стоїть, застряв (застряг) у горлі. | *Комок подступил, подкатился к горлу* – клубок до горла підступив. | *Свернуть, сжать в комок, комком* – жужмом зібгати. | *Свернуться, сжаться, съёжиться в комок, комком* – згорнутися клубком; звитися (скукобитися) в клубок.

Компания | *В компании с кем (разг.)* – у компанії (у товаристві, у гурті) з ким. | *Водить*

компанию с кем – водитися з ким; приятелювати *(іноді* компанувати) з ким; бути, бувати у хлібосолі з ким; спілку тримати з ким. [Мій батько так казав: З панами добре жить. Водиться з ними хай] | *В своей компании сидеть* – своїм товариством (своїм гуртом, своєю компанією) сидіти. | *Входить в компанию* – уступати (приставати) до спілки. | *Держаться компании с кем* – триматися чийого товариства (гурту, компанії); тримати спілку з ким; триматися купи з ким. | *За компанию, для компании с кем (разг.)* – за компанію з ким; заради товариства (задля дружби) з ким. | *Иметь компанию с кем* – бути в товаристві (у компанії) з ким. | *Не компания кто кому* – не товариш (не товаришка) хто кому; не компанія хто кому; у хлібосолі не бути кому з ким; *(фам.)* свиней не пас хто з ким. | *Принять, взять кого в компанию* – узяти до товариства (до гурту, до компанії) кого. | *Присоединиться к компании* – пристати (приєднатися, прилучитися) до товариства (до компанії, до гурту). | *Расстроить, нарушить компанию* – розбити компанію. | *Тёплая компания* – товариство дружне (приятельське, сердечне, тепле); компанія дружна (приятельська, сердечна, тепла).

Комплимент | *Не в комплимент будь вам сказано* – не кажучи вам компліменту; не беріть (не вважайте) це за комплімент. | *Отпускать комплименты* – кидати *(іноді згруб.* садити) компліменти. | *Пускаться в комплименты* – удаватися до компліментів. | *Рассыпаться в комплиментах* – розсипатися (розточуватися) компліментами; сипати (точити) компліменти (милі, солодкі, медові слова).

Компрометировать | *Компрометировать себя* – компрометувати себе; у славу (у неславу) вводити себе; знеславлювати себе.

Компромисс | *Идти, пойти на компромисс* – іти, піти на компроміс (на [взаємні] поступки); учиняти, учинити компроміс; поступатися, поступитися чимсь.

Ком | *Ком подкатывает, подкатил к горлу* – клубок підступає, підступив до горла. | *Комом упасть* – опукою впасти. | *Первый блин комом* – перша чарка колом. *Пр.* Перша риба не ловиться. *Пр.* Перші коти за плоти. *Пр.* Перші щенята за пліт (ви)кидають. *Пр.* | *Сбиться в ком* – скімшитися.

Кондачок | *С кондачка (разг.)* – легковажно; легкодумно; поверхово; абияк.

Кондрашка | *Кондрашка хватил, пришиб, стукнул, хлопнул кого* – грець (родимець) ударив, побив, узяв кого.

Конек | *Оседлать своего [любимого] конька, взобраться на своего конька (разг.)* – осідлати свого коника; сісти на свого коника. [Ледве розбалакавсь, одразу сів на свого коника. Кримський.] | *У каждого свой конёк* – у кожного свій коник; кожний має свого коника.

Конец | *Без конца, нет конца* – без кінця; без краю; без кінця-краю; нема краю; нема кінця-краю. | *В конце города, села* – край (накрай, покрай, на краю, скраю, кінець) міста, села. | *В конце концов* – кінець кінцем; зрештою. | *В конце месяца, года* – наприкінці (при кінці) місяця, року; під кінець *(рідше* у кінці) місяця, року; *(іноді)* з кінцем місяця, року. | *В конце стола* – кінець стола (столу). | *В конце чего* – на кінець (на край) чого. | *В оба конца (ехать)* – на обидва кінці; туди й назад. | *Во все концы* – в усі кінці; (по) всюди. | *Вот и конец всему* – от і край (і кінець) усьому; от і все скінчилося; от і по всьому. | *В самом конце, в конце всего* – наостанці (наостанку, наостанок, насамкінець, на(при)послідку). | *Да и дело с концом* – та й годі; та й край [увесь]; та й квит. | *Дело близится к концу* – ідеться до кінця (до кінця йдеться); діло (справа) доходить кінця (краю); діло йде до кінця. | *Доводить, довести до конца что* – доводити, довести краю чому (до краю що); доходити, дійти краю чому; довершувати, довершити (завершувати, завершити) що; доводити, довести що до пуття (до зробу); давати, дати раду чому. | *До конца* – украй (до краю); до решти; до останку (до останнього); остаточно; дощенту; до послідку; геть (геть-чисто). | *До конца жизни, дней* – довіку (довічно); повік; поки віку; до суду-віку; до віку й до суду; до смерті. | *Едва, еле-еле сводить концы с концами* – ледве зводити кінці з кінцями; ледве перебуватися (перемагатися). | *И дело с концом, и делу конец (разг.)* – та й по всьому; та й по всій справі; та й край; та й квит; та й уже. | *Из конца в конец* – від (з) краю до краю; з кінця в кінець. | *И конец!* – та й усе!; та й по всьому!; та й край! | *И концы в воду* – і кінці в воду; і сліду не лишилося (не залишиться). | *К концу зимы, лета…* – під (на) кінець зими, літа…; наприкінці зими, літа. | *Конец был бы мне, будет мне* – було б по мені, буде по мені. | *Конец дело венчает; конец — всему делу венец* – кінець — ділу вінець. *Пр.* Кінець діло вінчає. *Пр.* Кінець діло хвалить. *Пр.* Кожній справі кінця гляди. *Пр. (жарт.)* Діло без кінця, як кобила без хвоста. *Пр.* Кінець — пішла баба у танець. *Пр.* | *Конца-краю (края) нет чему; ни конца, ни краю (края) нет чему (разг.)* – кінця-краю нема чому; ні кінця, ні краю нема чому. | *На какой конец* – нащо (навіщо); для чого; з якою метою. | *На тот конец, на этот конец (разг.)* – на (про) такий

випадок; на (про) той випадок, на (про) цей випадок. | *Находящийся в конце, на конце* – той, що на кінці (наприкінці); кінцевий (прикінцевий). | *На худой конец (разг.)* – у найгіршому разі; на лихий кінець. | *Не без конца же* – не доки [ж]; не довіку ж. | *Не смотри начала, смотри конца* – не дивись на цвіт, а вважай на врожай. *Пр.* | *Палка о двух концах (либо ты меня, либо я тебя)* – палиця два кінці має. *Пр.* У кия два кінці: один буде на мені, а другий — на тобі. *Пр.* | *Под конец* – наприкінці (на кінці, під кінець); наостанку; на[при] послідку. | *Положить конец чему* – покласти (дати, зробити) кінець (край) чому; *(розм. образн.)* берега дати чому. | *Приближаться, приблизиться, приходить, прийти, подходить, подойти к концу* – доходити, дійти краю (кінця, до краю, до кінця); кінчатися, (с)кінчитися; *(розм.)* бути наскінчу. | *Приходило к концу что у кого* – кінчалося що в кого; було наскінчу що в кого; став (почав) вибиватися з чого хто. | *Пришёл конец кому* – прийшов кінець кому; прийшла на кого остання година; *(перен. розм. образн.)* урвався бас кому; урвалася нитка (вудка) кому. | *Сводить концы с концами* – зводити кінці з кінцями; жити ощадливо; перебуватися. | *Со всех концов* – з усіх усюд; звідусіль (звідусюди). | *Тут тебе и конец* – тут тобі й край (кінець, гак, рішенець, решта, амінь, капут, каюк, *ірон.* хата); *(жарт. образн.)* тут тобі жаба й цицьки дасть; тут тобі й пуп розв'яжеться. | *Хоронить, прятать концы (разг.)* – ховати кінці; замітати сліди.

Конечный | *В конечном итоге, счёте* – кінець кінцем; після всього; наприкінці всього; у кінцевому висліді; у останньому (у загальному) підсумку.

Конкуренция | *Вне конкуренции* – понад [усяку] конкуренцію.

Конкурс | *Вне конкурса* – понад [усякий] конкурс. | *По конкурсу* – за конкурсом.

Конный | *Пеший конному не товарищ* – пішому з кінним не дорога (не рука). *Пр.* Кінь волові не товариш. *Пр.* Гусь свині не товариш. *Пр.* Знайся кінь з конем, а віл з волом. *Пр.* Шорник свитникові не товариш. *Пр.*

Контракт | *По контракту* – за контрактом (за договором, за умовою); з контракту.

Контра | *Про и контра (книжн.)* – за і проти (про і контра).

Контры | *Они в контрах; у них вышли контры* – між ними незлагода; між ними зайшла незлагода (незгода); між ними зайшли контри; вони посварилися; вони глек розбили.

Кончаться | *Всё хорошо, что хорошо кончается* – усе добре, що на добре виходить; усе добре, що добрий кінець має. | *Худое худым и кончится* – лихе на лихе й вийде. | *Это кончилось ничем* – з цього (з того) нічого не вийшло.

Кончать | *Всё кончено!* – [От і] кінець!; от і (оце й) по всьому! [У себе в хаті кидаюсь у крісло і кажу на голос: — Кінець! Коцюбинський.] | *И кончено* – і край; та й годі. | *Кончать, кончить жизнь, [свой] век, [свои] дни* – кінчати, скінчити життя, [свій] вік; вікувати, звікувати [свій] вік; доживати, дожити вік(у); добивати, добити [свого] віку. | *Кончать-то так, а кончить как?* – запрясти так, допрясти як?; так то так, а з хати як?; високо літає, а де сяде? | *Кончен бал (перен.)* – та й по всьому; та й уже; та й край; і кінець. | *Кончил дело, гуляй смело* – справив діло, гуляй сміло. *Пр.* | *Кончил читать, писать...* – дописав (кінчив писати), дочитав (кінчив читати)... | *Кончить дурно, плохо, скверно* – погане (зле) скінчити. | *Кончить самоубийством* – смерть собі заподіяти; кінець собі зробити; накласти на себе руки; укоротити собі віку; кінчити, покінчити самогубством. | *Кончить чем* – кінчати на чому. | *Ни начать, ни кончить* – ні тпру, ні ну.

Конченый | *Человек он конченый (разг.)* – пропаща він людина.

Конюшня | *Авгиевы конюшни* – авгієві стайні (конюшні).

Конь | *Был конь, да изъездился* – був кінь, та з'їздився. *Пр.* Був волом, та став козлом. *Пр.* Був колись горіх, а тепер свистун. *Пр.* Був лісничим, а тепер нічим. *Пр.* Зійшов ні в честь, ні в славу. *Пр.* Перевівся ні на що. *Пр.* На пшик перевівся. *Пр.* Були і в кози роги, та притерлися. *Пр.* | *Дарёному коню в зубы не смотрят* – дарованому коневі в зуби не дивляться (в зуби не заглядають, зубів не лічать). *Пр.* Дар не купля — не гудять, а хвалять. *Пр.* З чужої торби хліба не жалують. *Пр.* Що Бог дасть, то все в торбу. *Пр.* Що не попало, то клади в міх (у мішок). *Пр.* | *Конь о четырёх ногах и тот спотыкается* – кінь на чотирьох та й то(й) спотикається. *Пр.* Кінь з чотирма ногами та спотикається. *Пр.* Кінь на чотири ноги кований, а спотикається. *Пр.* | *Кто в кони пошёл, тот и воду вози* – вола звуть у гості не мед пити, а воду возити. *Пр.* Хто стається вівцею, того стрижуть. *Пр.* Коли запрігся, то й тягни (вези). *Пр.* Пустився в бійку — чуба не жалій. *Пр.* Засунув шию в ярмо, то й тягни (вези). *Пр.* | *Кто коней меняет, у того хомут гуляет* – хто коні міняє, у того (тому) хомут гуляє. *Пр.* | *Куда конь с копытом, туда и рак с клешнёй* – куди кінь з копитом, туди й жаба з хвостом. *Пр.* Коня кують, а жаба ногу підставляє. *Пр.* Коваль коня кує, а жаба й собі ногу дає (наставляє). *Пр.* Нате й моїх п'ять, щоб було десять. *Пр.* Нате і мій глек на сироватку, щоб і моя була масниця. *Пр.* Нате й мою баночку на дьоготь. *Пр.* Нате й мій глек на капусту, щоб і я була Настя. *Пр.* | *На коне сидит, а коня ищет* – конем

їде, а коня шукає (глядить). *Пр.* | *Не в коня корм (разг.)* – не для нашого коня паша. | *Не по коню, да по оглобле* – не по коневі, та по голоблях. *Пр.* Не може по конях, то хоч по голоблях. *Пр.* Не можна по коневі, то по сліду (то по кульбаці). *Пр.* Як нема на кого, то на жінку. *Пр.* На того вина, кого вдома нема. *Пр.* | *Сенным конём не ездить, соломенным конём не пахать* – сінним конем і солом'яним волом не далеко заїдеш. *Пр.* | *Старый конь борозды не портит* – старий віл борозни не псує (не зіпсує). *Пр.* Старий віл з борозни не зверне. *Пр.* Люблю Сивка за звичай: хоч крекче, та везе. *Пр.* | *С чужого коня и посреди грязи долой* – з чужого воза й серед болота (й серед дороги) злазь. *Пр.* З чужого воза і серед води вставай. *Пр.* З чужого коня і насеред дороги злізай (і в болото злазь). *Пр.* | *Чешись конь с конём, а свинья с углом* – чухайся кінь з конем, віл з волом. *Пр.* Знайся кінь з конем, а віл з волом. *Пр.* Знайся свиня з свинею, рівня з рівнею. *Пр.* Кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин, коли нема з ким. *Пр.*

Копеечка | *В копеечку стало (влетело, обошлось) (разг.)* – далося в копійчину; в копієчку ускочило; великих (добрих) грошей стало; *(іноді)* вийшло дуже дорого.

Копейка | *Жизнь ему копейка* – йому життя — ламаний шаг (гріш); життя йому нічого не варте. | *Жизнь копейка, судьба индейка* – доля щербата, життя мотузяне. *Пр.* | *Зашибать копейку (разг.)* – загрібати копійчину (добрі гроші, добрий фіш, *іноді* добру грошву). | *Копейка рубль бережёт* – гріш (осьмак) копи стереже. *Пр.* Хто щадить гріш — має з гаком більш. *Пр.* Із копійки карбованці робляться. *Пр.* Копійка карбованці береже. *Пр.* Копійка копійку кличе. *Пр.* | *Копейка счёт любит* – копійка любить лік (лічбу). *Пр.* Копійка любить, щоб її лічили (щоб її лічено). *Пр.* Гріш круглий — розкотиться. *Пр.* | *Ни копейки за душой* – (а)ні копійки за душею (при душі); *(розм. застар.)* грошей дастьбі (Біг дасть); і копійки (і копія) нема *(розм.* катма, згруб. чортма). | *Он без копейки* – він без копійки; він і копійки не має; у нього й копійки нема. | *Погибнуть, пропасть ни за копейку* – пропасти ні за що (ні за цапову душу). | *Сколачивать, сколотить себе копейку (разг.)* – збивати, збити копійчину (гріш, грошики); збирати гроші, назбирати грошей; стягатися, стягтися (на що). | *Трудовая копейка впрок идёт* – трудова копійка годує довіку. *Пр.* | *Цена этому копейка* – це нічого не варте; це ламаного шага (гроша) не варте; це копійчина річ. | *Я за копейкой не гонюсь* – я на гроші (на копійку) не ласий; я за грішми не гонюся (не вганяюся).

Копия | *Он точная копия отца (с отца) (перен.)* – він точна копія батька; він — викапаний (вилитий) батько; він достеменний (нестеменний, достеменісінький, нестеменісінький) батько.

Коптить | *Коптить небо (разг.)* – дні терти; *(іноді)* чадіти під небом (коптити небо). [Не живе, а тільки дні тре. *Пр.*]

Копье | *Поломать, ломать копья из-за чего (перен.)* – ламати (трощити) списи за що; кресати шаблями за що. | *Ни копья [нет]* – ані копія (ані копійки) [нема]; ані шага (ані шеляга) [нема].

Корабль | *Большому кораблю большое плавание* – великому возові (кораблеві) велика й дорога. *Пр.* Більшому більше й треба. *Пр.* Великому велика й яма. *Пр.* Великій рибі в глибокій воді плавати. *Пр.* Коли мені, сліпому, курка, то тобі, видющому, дві. *Пр.* Орел мухи не ловить, а слон за мишею не ганяється. *Пр.* Більшому хистові більший простір. *Пр.* | *Корабли сожжены* – кораблі попалено (спалено). | *Сжигать, сжечь [свои] корабли (перен. книжн.)* – палити, спалити [свої] кораблі.

Корежить | *Его корёжит что (перен.)* – його обурює що.

Коренной | *Коренным образом* – докорінно (грунтовно); зовсім (геть цілком).

Корень | *В корне* – [Геть] цілком (зовсім); *(іноді)* у корені. | *Вырвать с корнем что* – вирвати з корінням що: викоренити (*про багатьох* повикорінювати) що. | *До корня (в корень) истребить кого, что* – до кореня (до накоренку, упень, дощенту, до ноги) знищити (винищити, повинищувати) кого, що. | *Корень учения горек, а плоды его сладки* – учитися гірко, а знати солодко. *Пр.* Корінь науки гіркий, а плід смачний. *Пр.* Без муки нема науки. *Пр.* Доки не намучиться, доти не навчиться. *Пр.* Хто хоче багато знати, тому треба мало спати. *Пр.* Поки не впрієш, доти не вмієш. *Пр.* Працюй гірко, а з'їси солодко. *Пр.* Не терши, не м'явши, не їсти калача. *Пр.* | *Краснеть, покраснеть до корней волос* – червоніти, почервоніти по саме волосся (по самісінькі вуха). | *На корню* – на пні; в накоренку. | *Пресечь в корне что* – знищити в зародку (при корені) що. | *Пускать, пустить корень, корни (перен.)* – пускати, пустити корінь, пускати, попускати коріння; укорінятися (укорінюватися), укоренитися; закорінятися (закорінюватися), закоренитися. | *Смотреть, глядеть в корень (перен.)* – дивитися в корінь [речей]; сягати в суть [речей]. | *Уходит корнями во что* – сягати (засягати) далеко в що; *(іноді)* мати коріння своє в чому.

Корить | *Корить кого чем, за что* – дорікати (докоряти) кому чим, за що; корити (картати) кого за що; словом карати кого за що.

Корифей | *Корифей науки, литературы… (перен.)* – корифей науки, літератури…; провідний (чільний) діяч науки, письменства…

Корка | *Бранить (распекать) на все корки (разг.)* – лаяти (картати) на всі заставки (на всю губу). | *От корки до корки (разг.)* – від дошки до дошки; від палітурки до палітурки, від а до я (від аза до іжиці); від краю до краю; від початку до кінця.

Кормило | *Стоять, находиться у кормила [власти]* – стояти, бути біля (коло) керма [влади]; стояти, бути при [урядовому] кермі; стояти, бути коло [урядового] стерна; стояти, бути при владі.

Кормить | *Волка ноги кормят* – вовка ноги годують (живлять) [, а пса кості]. *Пр.* Якби все вовк лежав, то вже б досі здох. *Пр.* Зайця ноги носять, а вовка зуби годують. *Пр.* Затим вовк не линяє, що в кошару часто никає. *Пр.* Кожна пташка своїм носиком живе. *Пр.* Вовк лежачи не утне. *Пр.* | *И собака помнит, кто её кормит* – і собака чує, хто його годує. *Пр.* | *Как волка ни корми, он всё в лес смотрит* – вовка хоч як годуй (скільки не годуй), а він у ліс дивиться. *Пр.* Вовча натура в ліс тягне. *Пр.* Вовка щось усе до лісу тягне. *Пр.* Вовка в плуг, а він у луг. *Пр.* Не сподівайся дяки від приблудного собаки. *Пр.* Хлібом годують, а стеблом очі колють. *Пр.* Хлібом годує, а очі випиває. *Пр.* | *Кормить берёзовой кашей (перен. фам.)* – березової каші давати; березовою кашею годувати; березовим пером виписувати; березиною потягати (затинати); давати березової припарки; купати в березині. | *Кормить вшей* – годувати воші (нужу). | *Кормить завтраками, обещаниями кого (перен.)* – годувати жданиками, обіцянками кого; *(іноді)* відкладати на завтра. | *Соловья баснями не кормят* – соловей піснями не ситий. *Пр.* Слів густо, а в животі пусто. *Пр.* Хвалою не нагодуєш. *Пр.* | *Хлебом, мёдом… не корми кого* – хлібом, медом… не годуй кого; хліба, меду… не давай кому.

Корм | *Подножный корм* – паша (випас); *(перен.)* дармові харчі; ласкавий хліб.

Короб | *Ни из короба, ни в короб* – ні туди, ні сюди; ані з коша; ані в кіш. | *С три короба наговорить (разг.)* – набалакати (наговорити) повен міх (мішок); наговорити (набалакати) повний мішок; наказати (наговорити, набалакати) три мішки (сім мішків) [гречаної вовни]. | *Целый короб вестей, новостей, сплетен (разг.)* – цілий (повний) міх (мішок) вістей, новин, пліток.

Корова | *Бодливой корове Бог рог не даёт* – якби (коли б) свині роги, то всіх би людей поколола (то б цілий світ виколола). *Пр.* Якби свині крила, вона б і небо зрила. *Пр.* Якби свиня роги мала, всіх би людей виколола. *Пр.* Не дав Бог свині роги, а то б вона всіх людей поколола. *Пр.* Якби жабі хвіст, усе б поле витолочила. *Пр.* Не дав Бог жабі хвоста, а то б всю траву потолочила. *Пр.* Якби на кропиву (на жаливу) не мороз, вона б усіх людей пожалила. *Пр.* Якби йому довгий хвіст, то сам би собі боки повідбивав. *Пр.* Шкодив би, та не може. *Пр.* Не дав Біг свині ріг. *Пр.* | *Дойная корова (перен. фам.)* – дійна корова, джерело легких прибутків; прибуткове джерело. [Чи я твоя дійна корова, щоб ти мене доїв? *Пр.*] | *Идёт, пристало, как [к] корове седло* – личить (пристало), як корові (як волові) сідло. *Пр.* Личить (пристало), як свині наритники. *Пр.* Так до діла, як свиня штани наділа. *Пр.* | *Чья бы корова мычала, а твоя молчала* – чия б гарчала, а твоя б мовчала. *Пр.* Чиє б нявчало, а твоє б мовчало. *Пр.*

Коромысло | *Дым коромыслом – Див. дым.*

Коротать | *Коротать жизнь (век)* – коротати (перебувати) життя (вік); вікувати [вік].

Короткий | *Быть на короткой ноге с кем* – бути у близьких стосунках (взаєминах) з ким; *(зах.)* бути на короткій (близькій) стопі з ким; приятелювати (дружити, про жінок також подругувати) з ким; *(фам.)* панібрататися з ким. | *В коротких словах, короткими словами* – небагатьма словами; у небагатьох словах; коротенько (стисло). | *В самом коротком времени* – найближчого часу (найближчим часом, найближчими часами, у найближчім часі). | *Короткая память у кого (разг.)* – коротка (ледача) пам'ять у кого; коротку (ледачу) пам'ять має хто. | *Короткие отношения* – близькі взаємини (стосунки, відносини). | *Короткий ум у кого* – на розум небагатий (бідний) хто; малий розум у кого. | *На короткое время* – на малий (на недовгий) час; на (малу) часину; на часинку (на часочок). | *Он очень короток с кем* – він дуже близький з ким; у нього дуже близькі взаємини (стосунки, відносини) з ким; він приятелює (дружить, *про жінок також:* вона подругує) з ким; він добрий знайомий чий; *(фам.)* він з ним запанібрата. | *Руки коротки (перен. разг.)* – руки короткі; не твоя (не ваша) сила; тобі (вам) зась; а зась.

Коротко | *Долго ли, коротко ли* – чи довго, чи недовго; через яку-таку годину; через якийсь час; по якійсь годині. | *Коротко говоря, короче говоря* – коротко (коротенько), коротше кажучи; коротке слово; швидше б сказати; найшвидше сказати; одне (одно)

слово. | *Коротко и ясно* – коротко й ясно; *(іноді)* коротко й добре. | *Короче воробьиного носа (разг. шутл.)* – у комареву ніжку (лапку); як комарів носик. | *Короче всего* – найкоротше; найближче. | *Он короче меня* – він коротший за (від) мене. | *С ним я коротко знаком* – я з ним близько (добре) знайомий. | *Становиться, стать короче* – коротшати, покоротшати.

Корочун | *Тут ему и корочун пришёл – Див. карачун.*

Корточки | *Приседать, присесть на корточки* – присідати, присісти навпочіпки (почіпки); *(лок.)* сісти, присісти карачки (на(в)карачки).

Корчить | *Корчит казанскую сироту кто (разг.)* – прибіднюється хто; старця співає хто; бідниться хто. | *Корчить дитя, старика* – удавати дитину (дитинитися); удавати старого (старцювати). | *Корчить из себя кого, что (перен.)* – удавати (корчити, строїти, ламати) з себе кого, що. | *Корчить рожи (гримасы, мины) (разг.)* – кривитися (викривлятися); строїти (робити) гримаси, міни.

Коршун | *Налететь, кинуться коршуном (как коршун) на кого* – налетіти, кинутися на кого, як шуліка на курча.

Корыстный | *Делать из корыстных побуждений* – робити з корисливих спонукань (побудок); робити (за)ради ((за)для) вигоди (зиску). | *С корыстной целью* – з корисливою метою (через вигоду).

Корысть | *В нём заговорила корысть* – у ньому прокинулася (озвалася) корисливість; у ньому прокинулося (озвалося) користолюбство. | *Корысть одолела его* – зажерливість (неситість) його посіла; користолюбство опанувало (посіло) його. | *На старост жениться — не себе корысть* – старому женитися — тільки журитися. *Пр.* За старим жінка плаче та через нього іншого баче. *Пр.*

Корыто | *Было бы корыто, а свинья будет* – аби корито, а свині прийдуть. *Пр.* Аби просо, а горобці налетять. *Пр.* Аби були побрязкачі, то будуть і послухачі. *Пр.* До готового хліба губа знайдеться. *Пр.* Готовеньке й кішка з’їсть. *Пр.* Аби люди, а піп буде. *Пр.* | *Мудрёное дело корыто!* – велике діло опеньки! | *Остался, оказался у разбитого корыта* – лишився (зостався) з поламаним возом (з розбитим коритом, з розколеними ночвами), лишитися (зостатися) без нічого (ні з чим); лишитися (зостатися) на мілкому.

Коса | *Нашла коса на камень* – трапила (наскочила, наткнулася) коса на камінь [та камінь не подається]. *Пр.* Наскочив чорт на біса. *Пр.* Хоч насподі лежатиму, та в очі плюватиму. *Пр.* Добрий на доброго й наскочив. *Пр.* Наскочив удівець на вдову. *Пр.* Наскочила кулага на врага. *Пр.*

Косвенный | *Косвенным образом* – посередньо (побічно); посереднім способом; стороною (боком).

Коситься | *Коситься на кого, на что* – скоса (скрива, зизом, укосом, кривим оком) поглядати (дивитися) на кого, на що; кривитися (коситися) на кого, на що; косяки подавати кому.

Косить | *Он косит* – він косий (косоокий).

Космы | *Его (её) сюда и за космы не притянешь* – його (її) сюди й за чуба (за патли, за коси) не приволочиш; його (її) сюди й пугою не заженеш. | *Распустить космы* – порозпускати патли; розпатлатися; розкудлатися (розкуйовдитися). | *Растрепать кому космы* – куделю збити кому; вичубити кого; розпатлати (розкуйовдити) кого.

Косой | *Косая сажень в плечах у кого (разг.)* – широкоплечий (кремезний, дужий) хто; крижа(с)тий (плечастий) хто. | *Косой взгляд, взор (перен.)* – криве око; підозріливий (недовірливий, неймовірний) погляд.

Косолапый | *Косолапый человек (перен. пренебр.)* – незграбний (неповороткий, неповоротний, вайлуватий, ведмедкуватий); *(як імен.)* незграба; *(ч. р.)* неповертайло, *(ж. р.)* неповоротниця.

Косо | *Косо смотреть, посматривать, глядеть, поглядывать на кого, на что (перен.)* – скоса (косо, скрива, зизом, укосом, кривим оком, косим оком) дивитися, поглядати на кого, на що; бісом дивитися на кого, на шо; косяки подавати кому, чому.

Косточка | *Перемывать, перемыть косточки кому (разг.)* – переминати (перетирати) кого на зубах; переминати, перемити кісточки кому; пересуджувати, пересудити кого.

Костюм | *В костюме Адама (Евы) (шутл.)* – у костюмі (одязі, одежі) Адама (Єви); в Адамовім (у Євинім) костюмі (одязі); *(нар.)* у чому (як) мати народила (спородила). | *Костюм с иголочки* – костюм новісінький; костюм, мов тільки (щойно) від кравця; костюм, мов оце тільки з-під голки.

Кость | *Белая, чёрная кость* – біла, чорна кістка. | *Бросить кость кому (перен.)* – кинути кістку кому; відбутися чимсь малим. | *До мозга костей [педагог, агроном…]* – до нутра

кісток [педагог, агроном…]; [аж] до самих кісток [педагог, агроном…]; [аж] до самої кості [педагог, агроном…]; природний (природжений) [педагог, агроном…]. | *Кожа да кости; кости да кожа; одни кости* – самі кістки та шкура; сама снасть; худий як тріска; аж кістки (аж кості) світяться. | *Кость от кости, кость от костей* – кість від кості; кість від костей. | *Куда ворон костей не занесёт, не заносил* – куди ворон і кістки не занесе; не заносив (не донесе, не доносив). | *Лечь костьми* – головою накласти; кістьми полягти (лягти). | *Пар костей не ломит* – пара парить, а кісток не варить; пара кісток не крутить (не ломить). | *Перемывать, перемыть кости кому – (те саме, що) Перемывать, перемыть косточки кому. Див. косточка.* | *Промерзать, промёрзнуть до костей* – промерзати, промерзнути (перемерзнути) до кісток (наскрізь); задубіти (заклякнути). | *Промокнуть до костей* – промокнути (вимокнути, змокнути) до рубця (до рубчика); промокнути (вимокнути, змокнути) як хлющ(а). | *Проникнуться чем-либо до мозга костей* – перейнятися чим до останньої волосинки (до нутра кісток). | *Стоять, стать костью в горле, поперёк горла кому* – (у)поперек горла ставати, стати; ставати, стати в горлі руба (кісткою). | *Язык без костей (разг.)* – язик без кісток [, то й меле]; у язиці нема кісток; язик без кістя, меле, що хотя; белькоче, як хоче.

Котелок | *У него котелок варит, не варит (фам.)* – у нього добра, недобра голова; він має добру, недобру голову.

Котел | *Голова у него как пивной котёл, с пивной котёл (разг.)* – голова у нього як макітра (як казан, як у вола). | *Горшок котлу не товарищ* – казан глекові не до пари. *Пр.* Кінь волові не рівня. *Пр.* | *Горшок котлу смеётся, а оба черны* – дорікав горщик (горнець) чавунові, що чорний, аж і сам як сажа. *Пр.* Насміялася верша з болота. *Пр.* Сміялася верша з сака, оглянулася — сама така. *Пр.* Насміявся шолудивий з голомозого. *Пр.* Насміявся голений стриженому. *Пр.* | *Кипеть как в котле, котлом (разг.)* – як (мов) у казані кипіти (клекотіти).

Который | *В котором часу?* – о котрій годині? *(рідше* у котрій годині?); котрої години?; коли? | *Который Бог вымочит, тот и высушит* – котрий (який) Бог змочив, той (такий) і висушив. *Пр.* | *Который ему (ей) год? (разг.)* – котрий йому (їй) рік? | *Который, которая, которое, которые (в подчинительных предложениях после главного)* – що; що він; що вона; що воно; що вони; *(рідше)* який, яка, яке, які; *(зрідка)* котрий, котра, котре, котрі. [А де ж тая дівчинонька, Що сонно блукала? Шевченко. Це вже тобі не та мала Оксанка, Що ти було їй робиш веретенця. Українка. Якби знав я чари, що спинять хмари. Що два серця можуть ізвести до пари… Франко. Зараз ударили й ті, що їх балка таїла глибока. Тичина. До кого ж я пригорнуся і хто приголубить, Коли нема того, який мене любить? Котляревський.] | *Который час?* – котра година?

Кот | *[Как] кот наплакал* – [Як] кіт наплакав. | *Кот-мурлыка* – кіт-воркіт; кіт-мурко. | *Не всё коту масленица, бывает и великий пост* – не все котові масниця (масниці), буде й великий піст (прийде ще й великий піст). *Пр.* Не щодня котові масниці. *Пр.* Не все котові пушення. *Пр.* Не щодня бридня — вареники їсти. *Пр.* Минулася котові масничка. *Пр.* Поминеться котові масниця (, буде середа й п’ятниця). *Пр.* Не щодня попенятам Дмитрова субота. *Пр.* Прийде і на пса колись зима. *Пр.* Минулися роки, що розпирали боки. *Пр.* І тому клямка запала. *Пр.* | *Покупать, купить кота в мешке* – купувати, купити кота в мішку; кота в мішку торгувати, сторгувати.

Кофейный | *Гадать на кофейной гуще* – ворожити на кавовій гущі.

Кочерга | *Ни Богу свечка, ни чёрту кочерга* – ні Богові свічка, ні чортові шпичка (ладан). *Пр.* Ні грач, ні помагач. *Пр.* Ні пава, ні ґава. *Пр.* Ні з губи мови, ні з носа вітру. *Пр.* Ані до ради, ані до звади. *Пр.* З нашого Захарки ні Богу свічка, ні чортові угарка. *Пр.* Це ні до чого.

Кочет | *Смирную собаку и кочет бьёт* – на похиле дерево і кози скачуть. *Пр.* Пішого сокола і ворони б’ють. *Пр.* Плохого (смирного) і на тім світі б’ють. *Пр.* На сухе дерево і вогонь паде. *Пр.* Через низький тин усі собаки скачуть. *Пр.* Хилку лозину і снігур зігне. *Пр.*

Кошелек | *Набитый, тугой кошелёк* – напханий (набганий, натоптаний, начинений) гаманець (капшук). | *Тощий, пустой кошелёк* – гаманець (капшук) порожній (пустий); пуста (порожня) калитка.

Кошка | *Драная кошка (вульг.)* – скіпка; худа — як тріска; сама снасть. | *Живут, как кошка с собакой (разг.)* – живуть, як кіт із собакою (як пес із котом, як кіт із псом); так люблються, як собака з кішкою. | *Живуч, как кошка* – живучий, як кішка (як кіт). | *Знает кошка, чьё мясо съела* – знає (чує) кіт, чиє сало з’їв. *Пр.* | *Знай кошка своё лукошко* – знай, козо, своє стійло. *Пр.* Знай, кобило, де брикати. *Пр.* Не літай, вороно, в чужі хороми. *Пр.* Знай, свине, своє лігво. *Пр.* Знай, хто роком старший. *Пр.* Коли ти швець, пильнуй свого

копила. *Пр.* Швець, знай своє шевство [, а в кравецтво не мішайся]. *Пр.* | *Играть в кошки-мышки* – гратися у кота й мишки. | *Играть, как кошка с мышью* – гратися, як кіт з мишею (з мишкою). | *Как угорелая кошка [бігати, кидатися] (разг. вульг.)* – як очманілий (як очамрілий) кіт. | *Кошке игрушки, а мышке слёзы* – котові жарти, а мишці плач. *Пр.* Кішці смішки, а мишці слізки (сльози). *Пр.* Котові жартушки, а мишці смертушка. *Пр.* Кому весілля, а курці смерть. *Пр.* Кому скрутить, а кому змелеться. *Пр.* | *Кошку бьют, невестке наветки дают* – кота б’ють, а невістці [на] замітку дають. *Пр.* Як цапа стрижуть, то баранові звістку дають. *Пр.* На те циган матку б’є, щоб його жінка боялася. *Пр.* Песика б’ють, а левик боїться. *Пр.* З чужого злого учися свого. *Пр.* | *На сердце кошки скребут (разг.)* – туга (журба, клопіт) серце крає; сумно (смутно, тоскно) кому. | *Ночью все кошки серы* – уночі всі коти бурі (сірі). *Пр.* Уночі всі коти бурі й усі корови сірі. *Пр.* На весіллі — всі свати, на хрестинах — куми. *Пр.* | *Отольются кошке мышкины слёзки* – виділлються вовкові овечі сльози (слізки). *Пр.* Відізвуться вовкові кобилячі (коров’ячі) слізки. *Пр.* Прийде й на пса колись зима. *Пр.* | *Рано пташечка запела, как бы кошечка не съела* – рано пташка заспівала б, якби кішка не спіймала. *Пр.* Не кажи гоп (гоц), доки не перескочиш. *Пр.* Жартуй, глечику, поки не луснеш. *Пр.* Гарна (хороша) пісня, та коли б [то] трохи довша. *Пр.* | *Чёрная кошка между ними пробежала (проскочила) (разг.)* – між (поміж) ними чорний кіт перебіг; вони глек розбили; вони розкумалися.

Кошмар | *Какой кошмар!* – який кошмар!; яке страхіття!; це щось страшне!

Краденый | *Краденое добро впрок не идёт* – крадене не йде на користь (на пожиток); з краденого не забагатієш.

Краеугольный | *Краеугольный камень* – наріжний камінь.

Крайне | *Крайнє надоесть, опротиветь* – [Аж] надто надокучити, набриднути; остогидити (остогиднути). | *Крайнє нужно, необходимо* – край (конче, доконче) треба; прикро (гірко) треба; до скруту треба; *(лок.)* притьмом треба.

Крайний | *В крайнем случае* – у крайньому разі. | *К крайнему сожалению* – на превеликий жаль. | *Находиться в крайней нужде, в крайнем убожестве, в крайней нищете* – терпіти якнайбільшу (крайню, надмірну) нужду; дуже бідувати; жити у великих злиднях (нестатках, у великому убозтві). | *По крайней мере* – принаймні; щонайменше; *(іноді)* бодай. | *Принять крайние меры* – ужити надзвичайних (крайніх, гострих) заходів; удатися до надзвичайних (крайніх) заходів. | *Я имею крайнюю необходимость его видеть* – у мене пильна (пекуча) потреба його бачити; мені його конче (притьмом) треба бачити.

Крайность | *Бросаться из одной крайности в другую* – кидатися з одного краю до другого [краю]; кидатися з краю до краю; кидатися з однієї крайності до другої. | *Быть в крайности* – бути в скруті. | *Впадать, вдаваться в крайность* – перебирати міри (міру); переходити [через] міру; упадати (удаватися) у крайність (у крайнощі). | *Доводить до крайности (рассердить) кого (разг.)* – обурювати (гнівити, виводити з себе) кого. | *Дойти до крайности (материальной)* – дійти до скруту (до скрути). | *Жить в крайности* – жити в злиднях (в убозтві, в нестатках). | *Решиться на последнюю крайность* – зважитися на останній засіб (крок).

Край | *Быть на краю могилы, гроба (перен.)* – бути одною ногою в труні; стояти над гробом (над ямою); на далекій (на великій) путі бути; на вмерті бути; час не довгий чий; до гробу (до ями, до могили) недалеко кому; не довго вже гуляти по світі кому; *(образн.)* не довго вже ряст топтати кому; *(образн. ірон.)* три чисниці (півчверті) до віку (до смерті) кому; на тонку пряде хто; *(істор.)* сидіти на санях. | *В чужих краях* – на чужині; у чужих краях (сторонах). | *До краёв, с краями, вровень с краями* – ущерть (украй); по [самі] вінця. | *Из края в край; от края (и) до края* – від краю до краю; з кінця в кінець. | *Конца-краю (края) нет чему; ни конца ни краю (края) нет чему* – нема кінця-краю чому; без кінця й краю що. | *Моя хата с краю, ничего не знаю* – моя хата скраю — нічого не знаю. *Пр.* Про мене — нехай вовк траву їсть [у мене]. *Пр.* Наше діло півняче: проспівав, а там хоч не розвидняйся. *Пр.* Моє діло мірошницьке: підкрутив та й сів (запусти та й мовчи). *Пр.* Моє діло теляче: наївся та й у хлів. *Пр.* І я не я, і хата не моя. *Пр.* | *На край света, земли (разг.)* – на край світу. | *На краю света, земли* – на краю світа; край світа. | *Непочатый край чего* – непочатий край чого; сила-силенна чого. | *Он был на краю гибели* – він мало не загинув. | *Познакомиться с чужими краями* – чужих країв побачити; світа побачити. | *По чужим краям* – по чужих краях (по світах). | *Течь, литься через край* – литися через вінця. | *Хватать, хватить через край (разг.)* – перебирати, перебрати міри (міру); *(жарт. образн.)* передавати куті меду. | *Хлебнуть через край* – хильнути через міру; добре хильнути (перехилити); перебрати [через край]; добре закинути в голову. | *Через край (перен.)* – через вінця. | *Чужие края* – чужина; чужа сторона (чужа країна, чужий край).

Крапивный | *Крапивное семя (презр. устар.)* – сіпаки (сіпацьке кодло); крижки.
Краса | *Во всей [своей] красе* – в усій [своїй] красі; *(іноді)* у всій [своїй] оздобі. | *Для красы (разг.)* – (за)для, (за)ради краси.
Красиво | *Это некрасиво с вашей стороны (разг.)* – це негарно з вашого боку; це негарно (негаразд) ви зробили (учинили).
Красивый | *Более красивый* – кращий; *(іноді)* гарніший. | *Красивее кого* – кращий *(іноді* гарніший) від (за) кого (ніж хто). | *Красив собой, лицом* – гарний (уродливий, красивий, красовитий) із себе; гарний (хороший) з лиця; на красу (на вроду) гарний. | *Красивый, как картина* – гарний, як (на)мальований (як написаний); гарний (красний, хороший), хоч малюй (хоч пиши). | *Не родись красив, а родись счастлив* – не родися красен (красний), а родися щас(т)тен (щасний). *Пр.* Не родись красивий, а родись щасливий (щасний). *Пр.* Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий. *Пр.* Не родись у платтячку, а родись у щастячку. *Пр.* | *Очень красивый, красивая* – дуже гарний (красний, уродливий), дуже гарна (красна, уродлива); гарнісінький, гарнісінька (гарнюсінький, гарнюсінька); *(образн.)* гарний, гарна, хоч води з лиця напийся; красний, красна, хоч цілуй (хоч малюй); гарний, гарна, хоч видивись; гарна, як маківка (як у лузі калина, як ягідка, як квітка гайова); красна (хороша), як квітка; красна (гарна), як мак городній (як мак у полі). | *Самый красивый* – найкращий (найгарніший, найуродливіший, найкрасовитіший, найкрасивіший). | *Становиться, стать более красивым, краше* – кращати, покращати; краси набратися, набиратися; гарніти, вигарніти (гарнішати, погарнішати). | *Такая красивая, что в окно глянет — конь прянет; на двор выйдет — три дня собаки лают* – як вигляне в вікно, то три дні собаки брешуть, а один як придивився, то й сказився. *Пр.*
Красит | *Не место человека красит, а человек место* – не місце чоловіка красить, а чоловік місце. *Пр.* Не посада красить чоловіка, а чоловік посаду. *Пр.* Не одежа красить людину, а добрі діла. *Пр.* У кого в голові капустяна розсада, тому не дасть ума й посада. *Пр.*
Краска | *Вгонять, вогнать в краску кого* – примусити червоніти, почервоніти кого; завдавати, завдати сорому (стиду) кому. | *Краска бросилась в лицо кому* – червінь кинувся (краска кинулася) в обличчя (в лице) кому; обличчя враз узялося червоном; обличчя враз почервоніло. | *Не жалеть, не щадить красок; не скупиться на краски (перен.)* – не шкодувати (не жалувати, не жаліти) фарб (барв, кольорів); не скупитися (не скупіти) на фарби (на барви, на кольори). | *Речь бедна красками* – бідна на барви мова. | *Сгущать, сгустить краски (перен.)* – згущати (згущувати), згустити барви; перебирати (перебільшувати) міри (міру); брати через край.
Краснеть | *Врёт не краснея* – бреше не соромлячись (безсоромно, без сорому); бреше і оком не моргне. | *Краснеть до корней волос* – червоніти по саме волосся. | *Краснеть от стыда* – червоніти (шаріти, паленіти) з сорому; *(глузл. образн.)* пекти раки. | *То краснеть, то бледнеть (о лице)* – то червоніти, то біліти; мінитися.
Красноречивый | *Безмолвно красноречивый* – німо промовистий. | *Красноречивый взгляд* – промовистий (красномовний) погляд.
Красно | *Красно говорить* – красно мовити (говорити); *(образн.)* золоті уста мати.
Красный | *Долг платежом красен* – що винен — віддати повинен. *Пр.* Бувши винним, треба бути і платним. *Пр.* Умівши брати, умій і віддати. *Пр.* Позичене не з'їдене — все треба віддати. *Пр.* Як не вертись, а взяв, то розплатись. *Пр.* Перше борг віддай, а тоді вже й за себе дбай. *Пр.* Як не вертись, а з позикою розплатись. *Пр.* Позичка на боржнику верхи їздить. *Пр.* Гріхи — плачем, а довги — платежем. *Пр.* Хоч десь, хоч там перехвати, а борги (довги) заплати. *Пр.* Коли [ти] взяха, то [будь] і даха. *Пр.* Коли взяв, то й віддай. *Пр.* Любиш позичати, люби й віддавати. *Пр.* | *Красная горка* – проводи; провідний тиждень. | *Красная девица (нар. поэт.)* – красна (гожа) дівчина (дівиця, дівка, *давн.* панна). | *Красная площадь* – красний майдан (Красна площа). | *Красная строка* – новий рядок; абзац; [новий] уступ. | *Красная цена* – красна (найвища, найбільша) ціна. | *Красное крыльцо* – чільний (передній) ґанок. | *Красной нитью проходит что (перен. книжн.)* – червоною ниткою проходить що; геть усе пронизує що. | *Красный лес* – шпильковий ліс; бір. | *Красный молодец* – добрий (славний) молодець. | *Красный поезд* – весільний поїзд. | *Красный угол* – покуття (покуть); *(для молодих під час весілля)* посад (посаг). [Воліла б я гіркий полин гризти, як з тобою на посазі сісти. *Н. п.*] | *На миру и смерть красна* – у гурті то й смерть не страшна. *Пр.* При гурті і смерть добра. *Пр.* У гурті й куліш з кашею їсться. *Пр.* | *Не красна изба углами, а красна пирогами* – коли є хліба край, то й під вербою рай. *Пр.* Дарма яка миска, аби було що в мисці. *Пр.* Хоч нема де й сісти, аби було з'їсти. *Пр.* Дарма, що в черепку, аби курка смажена. *Пр.* | *Не красна моя жизнь* – сумне (невеселе) моє життя. | *Прошли красные денёчки, дни (разг.)* – минули (ся) ясні днинки, дні;

минули(ся) розкоші. | *Пустить красного петуха (разг.)* – пустити (посадити) червоного півня; підпалити. | *Ради (для) красного словца (разг.)* – ради (для, задля) красного (дотепного) слівця (дотепу).

Красота | *Блистать красотой* – пишати(ся) (сяяти) красою (вродою); красувати(ся). | *Во всей [своей] красоте* – в усій [своїй] красі. | *Какая красота!* – яка краса! | *Красота приглядится, а ум вперёд пригодится* – краси на тарілці не краяти, аби з нею господиня була. *Пр.* | *По красоте нет ей равной* – красою (вродою, на красу, на вроду) немає їй рівні.

Крах | *Крах потерпеть* – зазнати краху *(іноді* провалитися з чим); увірвалося кому що.

Краше | *Делаться, сделаться, становиться, стать краше* – кращати, покращати (гарнішати, погарнішати). | *Краше в гроб кладут* – мов із труни (із гробу) встав (-ла); як з того світу встав (-ла); тільки його (її) тінь ходить; він (вона) — сама тільки снасть.

Кредит | *Брать, взять в кредит что* – брати, узяти у кредит (набір, наборг, боргом, на віру) що; боргувати, поборгувати що. | *Он потерял всякий кредит в моих глазах (перен.)* – я зовсім утратив віру до нього. | *Отпускать, отпустить, давать, взять в кредит что* – давати, дати у кредит (набір, наборг, боргом, на віру) що; боргувати, поборгувати що.

Кремень | *Высекать, высечь огонь кремнем* – кресати, викресати вогню.

Кремнистый | *Кремнистый путь (перен.)* – каменистий (тернистий) шлях, трудна (тяжка) дорога.

Крендель | *Писать, выделывать, выводить ногами кренделя (кренделя) (разг.)* – писати, виписувати мисліте; плутати ногами; заточуватися (точитися). | *Свернуться кренделем (разг.)* – скрутитися калачиком (у калачик, бубликом, у бублик); верчика лежати.

Крепкий | *Более крепкий* – міцніший (кріпкий, дебеліший). | *Думать крепкую думу (разг.)* – дуже (тяжко, глибоко) замислюватися (загадуватися); *(іноді)* тяжку думу думати. | *Задним умом крепок кто* – мудрий по шкоді хто; пізно до розуму дійшов хто. Якби той розум спереду, що тепер іззаду. *Пр.* Якби знаття, що в кума пиття, то б сам пішов і дітей забрав. *Пр.* Привів коня кувати, як кузня згоріла. *Пр.* Як загнав на слизьке, то за (про) підкови згадав. *Пр.* (згруб. фам.) Підтикалась, як задрипалась. *Пр.* | *Крепкое слово, словцо (разг.)* – круте слово, слівце; гниле слово. | *Крепок на ухо кто* – приглухуватий (підглухий, глухенький, глухуватий) хто; недочуває хто. | *Становиться, стать крепче* – дужати, подужати (міцнішати, поміцнішати, дебелішати, подебелішати).

Крепко | *Крепко-накрепко (разг.)* – міцно-преміцно (якнайміцніше, щонайміцніше); *(іноді)* дуже-предуже. | *Крепко-накрепко заснуть* – міцно-преміцно (твердо-претвердо) заснути; заснути міцним-преміцним (твердим-претвердим) сном; заснути на пень. | *Крепко-накрепко приказать* – суворо-суворісінько (суворо-пресуворо, якнайсуворіше, щонайсуворіше) наказати.

Крепостной | *Крепостное право* – кріпацтво (кріпаччина); панське право (панщина). | *Крепостные люди* – кріпаки; підданці (піддані); панщани.

Крестить | *Мне с ним детей не крестить* – мені з ним дітей не хрестити.

Крестный | *Крёстная дочь, крестница* – хрещена дочка, хрещениця (похресниця). | *Крестное знамение (религ.)* – хрест. | *Крёстный сын, крестник* – хрещений син, хрещеник (похресник). | *Крестный ход (церк.)* – [Церковна] процесія; церковний похід; похід з хрестами. | *Осенять, осенить [себя] крестным знамением; творить, положить крестное знамение (церк.)* – знаменувати,назнаменувати хрест святий; класти, покласти хрест(а) [на собі]; *(розм.)* хреститися, перехреститися. | *С нами крестная сила! (устар. разг.)* – сила Божа (хрестова) з нами!; з нами хресна сила!; дух свят при нас (при нашій хаті).

Крёстный | *Крёстная дочь, крестница* – хрещена дочка, хрещениця (похресниця). | *Крестное знамение (религ.)* – хрест. | *Крёстный сын, крестник* – хрещений син, хрещеник (похресник). | *Крестный ход (церк.)* – [Церковна] процесія; церковний похід; похід з хрестами. | *Осенять, осенить [себя] крестным знамением; творить, положить крестное знамение (церк.)* – знаменувати, назнаменувати хрест святий; класти, покласти хрест(а) [на собі]; *(розм.)* хреститися, перехреститися. | *С нами крестная сила! (устар. разг.)* – сила Божа (хрестова) з нами!; з нами хресна сила!; дух свят при нас (при нашій хаті).

Крестовый | *Крестовая сестра* – названа сестра, посестра. | *Крестовый брат* – названий брат; побратим (побратимець).

Крест | *Вот тебе (те, вам) крест, вот тебе истинный крест (устар. разг.)* – присяй-бі; хрест-і-бо. | *Как с креста снятый* – як (мов) з хреста знятий; як з того світу встав; сама тінь (снасть). | *Креста на тебе нет* – бога ти не боїшся. | *Крест-накрест* – навхрест (уперехрестя). | *Нести свой крест* – нести свій хрест (свій тягар); відбувати своє лихо. |

Поставить крест на кого-либо, на что-либо, на ком-либо, на чём-либо (образн. разг.) – покласти (ставити, поставити) хрестна кого, на що, над ким, над чим, на кому, на чому; зробити край (кінець) кому, чому. [Товариші старі і юні! Кладемо на вчорашнє — хрест! Патрусь-Карпатський.]

Крещение | *Боевое крещение (перен.)* – бойове хрещення; хрещення вогнем. | *Принимать, принять крещение (церк.)* – приймати, прийняти хрест [святий].

Кривда | *Кривдой весь свет обойдёшь, а назад не воротишься* – брехнею (кривдою) світ пройдеш, та назад не вернешся. *Пр.*

Кривить | *Кривить душой (разг.)* – кривити душею (криводушити); ламати душу; кривдити; *(образн. іноді)* розминатися з правдою; збочувати від правди.

Кривой | *Кривая выведет, вынесет (разг.)* – кривий кінь вивезе (перевезе); може щось цьому й поможе. | *Кривая улыбка (усмешка)* – крива (вимушена) посмішка (усмішка). | *Кривое зеркало* – криве дзеркало (люстро). | *Куда кривая ни вывезет, ни вынесет (разг.)* – куди кривий кінь не вивезе; куди кривою дорогою не виїдеш. | *На кривой его не объедешь (разг.)* – його сплоха не обдуриш (не піддуриш, не налигаєш); у дурні його не пошиєш; воза йому не підвезеш. | *С кривыми пятами* – кривоп’ятий.

Крик | *Криком кричать, на крик кричать* – криком (кричма) кричати; [як] на пуп кричати; не своїм голосом кричати. | *Поднять крик* – зняти (вчинити, зчинити) крик (галас, гамір, гвалт, репет); закричати (загукати, заґвалтувати, залементувати, загаласувати). | *Последний крик моды (разг.)* – останній крик моди; найновітніша мода. | *При громких криках* – під голосні вигуки (окрики).

Критика | *Людской критики (пересудов) не избежишь* – людської критики (поговорів) не втечеш. | *Наводить критику* – критикувати. | *Ниже всякой критики* – нижче за всяку (за будь-яку) критику; нижче від усякої (від будь-якої) критики. | *Подвергнуть критике* – скрити-кувати, піддати критиці. | *Это не выдерживает [никакой] критики* – це не видержує (не витримує) [ніякої (жодної)] критики; *(іноді)* це нікуди не судне.

Кубарем | *Кубарем катиться, скатиться, покатиться, лететь, полететь* – клубком (котиком) котитися, покотитися; летіти, полетіти сторч (сторчака, сторчма); *(тільки недок.)* ловити сторчаки; *(тільки док.)* сторчака (стовбула) дати; стрімголов летіти, полетіти.

Кубышка | *Держать, беречь деньги в кубышке* – тримати (держати) гроші у кубуш(еч)ці (у шкатул(оч)ці); тримати (держати) гроші у схові. | *Набивать, наполнять кубышку, класть деньги в кубышку* – набивати кубушку (шкатул(к)у, калитку, капшук); класти гроші в кубушку (в шкатул(к)у); збивати гроші. | *Не мудра голова, да кубышка полна* – хоч у голові пусто, зате грошей густо. *Пр.* Де гроші, там розуму не треба. *Пр.*

Кувшинный | *Кувшинное рыло (разг. устар.)* – пика; мидзва; мидзата пика; гарбузове рило.

Кувшин | *Повадился кувшин по воду ходить — там ему и голову сломить* – унадився (занадився) кухоль по воду ходити, поки йому вухо не відірвали. *Пр.* Пішов глечик по воду та й головку там положив. *Пр.* До часу глек (дзбан) воду носить. *Пр.* Поти дзбан (глек) воду носить, поки вухо увірветься, *Пр.* Занадився звір до скотини — попробує рогатини. *Пр.*

Кувырком | *Лететь, полететь кувырком* – летіти, полетіти (іти, піти) перевертом, упереверти, упереверт, перекидом, перекидьки, уперекидь, шкереберть, *іноді* млинком, мельника; *(тільки докон.)* сторчака (стовбула) дати; *(перен.)* іти, піти шкереберть.

Куда | *Бог знает куда* – бозна-куди; бозна-де. | *Идти, куда ветер дует* – іти (хилитися, гнутися), куди вітер віє (дме). | *Кто куда* – хто куди. | *Куда бы* – куди б; де б; (якою б дорогою) кудою б. | *Куда бы ни* – хоч би куди (де); хоч куди б; *(іноді)* куди б (де б) не, (хоч якою дорогою) хоч би кудою; *(іноді)* кудою б не. | *Куда глаза глядят* – світ за очі (за очима); куди очі; куди ведуть (поведуть, несуть, понесуть, утраплять) очі; куди очі спали (світять, дивляться); навмання. | *Куда ему до тебя* – де (куди) йому до тебе. | *Куда как! (разг.)* – ач як!; диви як! | *Куда как нужно* – аж он як треба; треба аж-аж-аж; треба аж-аж. | *Куда как хорошо! (разг. часто ирон.)* – де вже пак не гарно! | *Куда-либо, куда-нибудь* – куди-небудь (куди-будь); куди (кудись), абикуди (абиде); де (десь); де-небудь (де-будь). | *Куда лучше* – багато (далеко, куди, гетьто) кращий (ліпший); багато (далеко, куди, геть-то) краще (ліпше). | *Куда Макар телят не гонял* – де козам роги правлять (утинають). *Пр.* Де волам роги правлять. *Пр.* Де кози (де кіз) кують підковами. *Пр.* | *Куда ни кинь, всё — клин* – куди не кинь, то все клин. *Пр.* Куди не кинь — виходить клин. *Пр.* Куди не кинь, а все наверх дірою. *Пр.* Сюди кинь, туди кинь, то все голим на п’яти. *Пр.* | *Куда ни кинь глазом* – хоч куди кинь *(іноді* куди не кинь) оком; хоч куди *(іноді* куди не глянь (поглянь)); усюди (повсюди). | *Куда ни шло* – ще [б] нічого; нехай (і) так; *(іноді)* гаразд. | *Куда попало* – куди

(де) попало; куди (де) попадя; абикуди; (рідше) куди луча; *(іноді)* куди (де) трапиться. | *Куда там!* – де тамі; де тобі!; шкода!; *(зниж. емоц.)* де в біса!; де в ката! | *Куда тебе!* – де тобі!; куди тобі! | *Куда тебе несчастному* – де (куди) тобі нещасному (мізерному, *іноді* грішному)! | *Куда тебе равняться с ним* – де (куди) тобі рівнятися до нього (з ним); куди (де) тобі до (проти) нього. | *Куда-то* – кудись; *(іноді)* десь. | *Куда тут!* – де вже!; де тут! | *Куда угодно* – хоч куди; будь-куди; абикуди. | *Куда уж!* – де вже! | *Так куда!* – так де! | *Чёрт знает куда* – казна-куди; чор(т)-зна-куди; чорт (лихий, дідько) зна(є) куди; біс його зна куди. | *Что куда* – що куди; що не то що. [Сміху ж тоді наробив такого, що не то що! Яворницький.]

Кудри | *От радости кудри вьются, а от горя секутся* – з розкошів кучері в'ються, а з журби січуться. *Пр.* Добро пушить, а лихо сушить. *Пр.* Радість красить, а печаль палить. *Пр.* Горе тільки раки красить. *Пр.*

Кудрявый | *Кудрявый почерк* – закрутисте письмо; закрутистий почерк; почерк з викрутасами. | *Кудрявый стиль* – кучерявий *(негат.* манірний, закрутистий, з викрутасами) стиль.

Кузькина мать | *Показать кузькину мать (грубо-прост.)* – дати гарту (прочухана, перегону) кому; нагнати холоду кому; показати кому (знатиме хто), де раки зимують (де козам роги правлять); *(іноді)* перегнати на гречку кого.

Кузнец | *Всяк своего счастья кузнец* – усяк свого щастя коваль. *Пр.* Усяк сам собі долю кує. *Пр.* Людина свого щастя коваль. *Пр.* | *Для того кузнец клещи куёт, чтобы рук не жгло* – на те (є) коваль кліщі держить (кує), щоб його в руки не пекло. *Пр.* | *Дочь кузнеца* – ковалева дочка (донька); ковалівна. | *Жена кузнеца* – ковалева жінка (дружина); ковалиха. | *Сын кузнеца* – ковалів син; коваленко.

Кукиш | *Показывать кукиш в кармане* – дулю в кишені давати; кивати пальцем у чоботі. | *Показывать, показать кукиш кому (разг.)* – давати, дати (тикати, тикнути, бгати, зібгати, крутити, скрутити, сукати, зсукати) дулю кому.

Кукла | *Играть в куклы* – гратися (гуляти) в ляльки. | *Чёртова кукла (бранное)* – дідькова (вража) личина.

Куколка | *Как куколка оделась* – убралася (одяглася, вирядилася, вистроїлася) як лялечка. | *Одевать, наряжать как куколку* – одягати (убирати, прибирати, вистроювати) як лялечку.

Кукольный | *Кукольная комедия (перен. разг.)* – комедія (кумедія) [та й годі].

Кукушка | *Променял кукушку на ястреба* – виміняв шило на швайку. *Пр.* Проміняв шило на мило (на мотовило). *Пр.* Перебив бики на барани. *Пр.*

Кулак | *Величиной с кулак* – завбільшки (убільшки) в (з, як) кулак; *(іноді)* кулачний. | *Дать волю кулакам, кормить кулаками* – дати волю кулакам; давати духопелів (духопеликів); частувати кулаками (товчениками); годувати стусанами (товчениками, бебехами). | *Держать в кулаке кого* – мати (тримати) у жмені (у кулаці) кого. | *Зажать в кулак (перен.)* – до рук прибрати; у тісні руки взяти. | *Не жалеть кулака (кулаков)* – битися (скубатися, чубитися, *зниж.* лупитися, лупцюватися) щосили (щодуху, що є духу, чимдуж, з усієї сили). | *Отведывать, отведать кулаков* – куштувати, закуштувати (скуштувати, пробувати, спробувати, попробувати) кулаків. | *Принимать, принять в кулаки кого (разг.)* – зустрічати, зустріти кулачками кого; давати, надавати стусанів кому. | *Свистеть в кулак* – трубити (свистіти) у кулак; дожитися, що ні свитки, ні чобіт.

Кулачки | *Биться на кулачки, на кулачках* – битися навкулачки, кулакувати; *(образн.)* гуляти з кулаками. | *Выходить, идти на (в) кулачки (разг.)* – виходити, йти навкулачки (на кулачки).

Кулачный | *Кулачное право* – кулачне право; право кулака. | *Кулачный боец, кулачник* – кулачник. | *Кулачный бой* – кулачний бій; кулачки.

Кулек | *Перебиваться, переваливаться из кулька в рогожку* – перебуватися то сяк, то так. Убиратися (перебиратися) з дранки в перепиранку. *Пр.*; Тягти біду; Дожилася наша мати — через три свити тіло знати. *Пр.* | *[Поправиться] из кулька в рогожку* – поправився з печі на лоб. *Пр.* Змарнів, як полова. *Пр.*

Кулик | *Всяк кулик на своей кочке (в своём болоте) велик* – кожний пес на своїм сміттю гордий. *Пр.* | *Всяк кулик своё болото хвалит* – усяк кулик до свого болота звик. *Пр.* Кожна жаба своє болото хвалить. *Пр.* Кожна лисиця свій хвостик хвалить. *Пр.* Гречана каша сама себе хвалить. *Пр.* Наше тільки й добре. *Пр.* Кому як болото, а мені як золото. *Пр.* Людям як повітка, а мені як квітка. *Пр.* | *Далеко кулику до Петрова дня* – далеко куцому до зайця. *Пр.* Далеко п'яному до Києва. *Пр.*

Кулиса | *За кулисами (перен.)* – за кулісами (за лаштунками); потай (таємно); неприлюдно.

Кулички | *К чёрту (к чертям) на кулички (разг.)* – у чортове болото; до чорта (до дідька) в зуби (на роги); до чортів на виступці. | *У чёрта на куличках (разг.)* – казна-де (чор(т)-зна-де); у чорта на болоті, у чорта (у дідька) в зубах (на рогах); де чорти навкулачки б'ються.

Кума | *Голодной куме хлеб на уме* – голодній кумі хліб на умі. *Пр.* Голодному чоловікові пироги сняться. *Пр.* Голодній Гапці хліб на гадці. *Пр.* Голодній курці просо на думці. *Пр.* Що — кому (кому що), а курці — просо. *Пр.* Рудій лисиці все курчатко сниться. *Пр.* Хто про що, а я про Параску. *Пр.* | *Кому какое дело, что кума с кумом сидела* – кому яке діло, що кума з кумом сиділа. *Пр.* | *Кума немила и гостинцы постылы* – у немилої куми несмачні й пироги. *Пр.*

Купаться | *Купаться в золоте (перен.)* – купатися в золоті; купатися в розкошах; розкошувати.

Купить | *Купил, не купил, а поторговать(ся) можно* – купив, не купив, поторгувати(ся) можна. *Пр.* Купив — не купив, торгуватися вільно. *Пр.* Утік, не втік, а побігти можна. *Пр.* | *Купить дорого, продать дёшево* – набути важко, а збути легко. *Пр.* | *Он тебя и купит, и продаст* – він тебе і купить, і перекупить. *Пр.* Він і вкусить, і меду дасть. *Пр.* | *Придёт беда — купишь ума* – як біда докучить, то й розуму научить. *Пр.* | *Ума на деньги не купишь* – за гроші розуму не купиш. *Пр.*

Купол | *Купол неба* – небесна *(поет.)* блакитна баня; небесне склепіння.

Курилка | *Жив курилка!* – він ще живий(-живісінький); він ще живе; він ще любісінький; нічого йому не сталося; він ще вибрикує собі.

Куриный | *Куриная память* – куряча (куца) пам'ять.

Курить | *Курить водку* – гнати горілку. | *Курить воспрещается* – курити (палити) невільно (заборонено). | *Курить фимиам кому (перен.)* – курити фіміам перед ким, кому; кадити фіміам кому.

Курица | *Голодной курице просо снится* – голодній курці просо на думці. *Пр.* Голодній курці все зерно сниться. *Пр.* Голодній качці зерно на гадці. *Пр.* Голодній лисиці усе курчатко сниться. *Пр.* Кому що, а курці просо. *Пр.* Курці усе просо в голові. *Пр.* Курці просо сниться. *Пр.* | *И у курицы сердце есть* – і курка має серце. *Пр.* Горобець маленький, а сердечко має. *Пр.* | *Курам на смех (разг.)* – курям на сміх; кури по смітниках сміятимуться. | *Курица-иноходица пса налягала* – хазяйська курка квартирантській (комірницькій) корові ногу переломила. *Пр.* | *Курице не петь петухом* – не співати курці півнем, не бути бабі дівкою. *Пр.* Не заспіва курка півнем, не буде баба дівкою. *Пр.* | *Мокрая курица (разг.)* – мокра курка; [мокра] тютя; лемішка (квач, макуха). | *Мокрая курица, а тоже петушится* – як мокра курка, а й собі кокошиться (гогоситься, кукурічиться). *Пр.* | *Носится, как курица с яйцом* – носиться, як курка з яйцем. *Пр.* Носиться, як дурень з писаною торбою. *Пр.* | *Писать, как курица лапой* – ригу вати (дряпати); писати, як курка лапою. | *С курами ложиться* – лягати разом з курами; разом з курми спати йти. | *Скажешь курице, а она всей улице* – сказав кумі, а вона всій слободі. *Пр.* Знає кума — знає півсела. *Пр.* Скоро з воріт, а тут і ріт. *Пр.* | *Слепая курица (о близоруком человеке) (разг. ирон.)* – сліпа курка; сліпиця. | *У него денег куры не клюют* – грошей у нього і кури не клюють (і свині не їдять); грошей до смутку (до біса, до чорта, до лиха) у нього; у нього грошей, хоч лопатою горни; грошей у нього валява.

Курс | *Брать, держать... курс на что* – брати, держати курс (напрям) на що. | *Быть в курсе чего* – бути обізнаним з чим (поінформованим про що); бути в курсі чого. | *Вводить, ввести в курс чего* – докладно ознайомити (поінформувати) кого з чим; уводити, увести в курс чого. | *Входить, войти в курс чего* – увіходити, увійти в курс чого; *(докон.)* добре обізнатися з чим.

Куры | *Строить куры кому (устар. шутл.)* – упадати коло кого; залицятися до кого; бісики пускати (підпускати) кому; смалити (присмалювати) халявки (литки) біля кого.

Курящий | *Я не курящий* – я не курю (не палю); я не курець; я не вживаю тютюну.

Кур | *Попал(ся), как кур во щи* – упав (ускочив) у біду (у лихо), [як курка в борщ]. *Пр.* Попався, жучку, панові в ручку. *Пр.* Зав'яз, як собака в тину. *Пр.* Попав у писану кайстру. *Пр.* Ускочив по саме нікуди. *Пр.* Застукали, як головка (як бровка) на базарі. *Пр.* Попався, як сірко на ярмарку. *Пр.*

Кусаться | *Этот товар кусается (перен. разг.)* – цей товар (крам) кусається; до цього товару (краму) ані приступу; цей товар дуже дорогий (дорого коштує).

Кусок | *В чужой руке кусок и дольше, и толще* – у чужій руці завжди шматок більший. *Пр.* | *Иметь кусок хлеба (разг.)* – мати шматок хліба; не знати біди. | *Куска не доедать; перебиваться с куска на кусок* – сяк-так перебуватися (перемагатися); бідувати; сяк-так зарятовуватися. | *Кусок в горло не идёт* – їжа застряє в горлі (не лізе в горло); шматок

руба стає в горлі. | *Лакомый кусок* – ласий (сласний) шматок (шматочок, кусок, кусочок). [На ласий шматочок знайдеться куточок. *Пр.*] | *Рвать, изорвать, растерзать на (в) куски кого, что* – рвати, розірвати на шматки кого, що; шматувати, пошматувати (пошмагати) кого, що. | *Собирать куски (разг.)* – просити милостині; проханим (ласкавим) хлібом жити; з торбами (з торбою, з довгою рукою) ходити; попідвіконню (по жебрах, на жебри, в жебри) ходити; жебрачити (жебрати); старцювати на легкий хліб.

Куст | *Прятаться, спрятаться в кусты (перен.)* – ховатися, сховатися в кущах; відкручуватися, відкрутитися від чого; *(розм.)* крутьма давати, дати. | *Пуганая ворона и куста боится* – лякана ворона й куща (корча) боїться. *Пр.* Налякав міх, та й торби страшно. *Пр.* Битому й різку покажи, то він боїться. *Пр.* Полоханий заєць і пенька боїться. *Пр.* Битому собаці кия не показуй. *Пр.* Куме, солома суне! *Пр.*

Кутерьма | *Поднять кутерьму* – зняти (збити) бучу (гармидер, веремію); наробити шарварку (колотнечі, колоту).

Кухонный | *Кухонная латынь (шутл.)* – погана (калічена) латина.

Куча | *Валить, мешать в одну кучу (разг.)* – скидати (горнути) все на одну купу. | *Куча мала!* – мала куча!; мала купа [дайте ще]! | *Складывать, сваливать в кучу* – складати, скидати докупи; копичити. | *Собираться, собраться в кучу* – збиратися, зібратися докупи; купчитися (скупчуватися), скупчитися (купитися, скупитися, громадитися, згромадитися, юрмитися, з'юрмитися).

Кушать | *Кушай, кушайте на здоровье* – їж, їжте на здоров'я (на здоров'ячко); споживай, споживайте здорові. | *Пожалуйста кушать!* – просимо (прошу) до столу!

Лавка | *Книжная лавка (устар.) – Див. магазин.* | *Лавка потребительского общества* – крамниця споживчого товариства.

Лавочка | *Закрой лавочку! (фам.)* – згортайся з тим!; годі вже!; кінець! | *Надо кончить (закрыть) эту лавочку (фам.)* – треба з цим покінчити; треба зробити (покласти) кінець (край) цьому; треба дати цьому берега. | *Перебить лавочку кому (разг. шутл.)* – перебити кому якесь діло; стати на заваді (на перешкоді) кому в чому; стати конкурентом чиїм. | *По пьяной лавочке* – з п'яних очей; по-п'яному (по-п'яну). | *Это лавочка!* – це непевна (підозріла) справа!; це шахрайство!

Лавровый | *Лавровый венок* – лавровий вінець (вінок).

Лавр | *Венчать лаврами победителя* – вінчати лаврами переможця; уславлювати переможця. | *Лавры чьи не дают спать кому (перен.)* – заздрить хто чиїм успіхам (чиїй славі); лаври чиї не дають спати кому. | *Пожинать лавры (перен.)* – збирати лаври; заживати (добувати) слави. | *Почивать, почить на лаврах (перен.)* – спочивати, спочити на лаврах; спочивати, спочити по успіхах (по великій і славній праці, після великої і славної праці). | *Увенчанный лаврами (перен.)* – увінчаний (покритий) лаврами; [вельми] уславлений.

Лагерный | *Лагерная жизнь (перен. шутл.)* – таборове (табірне) життя; кочове (мандрівне) життя.

Лагерь | *Действовать на два лагеря (перен. разг.)* – вашим і нашим (тому й тому) догоджати; діяти на два табори; служити двом панам. | *Располагаться, расположиться, становиться, стать лагерем* – таборитися, отаборитися, ставати, стати табором *(давн.* кошем); *(тільки докон. давн.*) окошитися. | *Стоять лагерем* – стояти табором *(давн.* кошем); таборувати.

Ладан | *Боится, как чёрт ладана (устар.)* – боїться, як чорт (як дідько) ладану. *Пр.* Боїться, як чорт свяченої води. *Пр.* Боїться, як заєць бубна. *Пр.* Боїться, як пес палиці. *Пр.* | *Его и ладаном не выкуришь* – його і ладаном не викуриш. | *На ладан дышит кто (перен. разг.)* – на ладан дише (дихає) хто; на тонку пряде хто; три чисниці до віку (до смерті) кому; уже година життя кому; душа на плечі (на рамені) в кого; на смертній постелі (на вмерті) хто; *(застар.)* на Божій дорозі хто.

Ладиться | *Дело ладится, не ладится (разг.)* – діло (справа) гладко йде; діло (справа) не ладиться (не налагоджується, не йде на (у) лад, на добре); *(жарт. образн.)* прядеться, не прядеться. | *Разговор не ладится (разг.)* – розмова не в'яжеться (не клеїться); мова не мовиться.

Ладить | *Ладить между собой (разг.)* – ладнати між собою (один з одним, одна з одною, одне з одним). | *Он всё одно (всё своё) ладит (фам.)* – він усе те саме (усе своє) править (торочить); він усе тієї (усе своєї). | *Они не ладят между собой* – (по)між ними незгода (незлагода, немає згоди, немає злагоди); вони не ладнають один з одним, одна з одною, одно (одне) з одним; вони між собою не миряться. | *Он со всеми ладит* – він з усіма в ладу (у добрій згоді, у добрій злагоді); він з усіма ладнає.

Ладком | *Сядем рядком да поговорим ладком* – сядьмо (посідаймо) рядком та поговоримо (та побалакаємо) ладком. *Пр.*
Ладно | *И ладно и складно* – і до ладу і до прикладу. | *Не складно, да ладно* – не складно, та ладно.
Ладонь | *Видно как на ладони* – видно як на долоні (як на тарілці).
Ладоши | *Бить, хлопать в ладоши* – бити, плескати в долоні; *(у дитячій мові)* робити ладки (ладусі, ладусеньки).
Лад | *Быть в ладу, в ладах с кем* – бути у [добрій] згоді (злагоді, у [добрім] ладу) з ким; ладнати *(іноді* добре тривати) з ким. | *Быть не в ладу, не в ладах с кем* – бути не в ладу, не в ладах (не в злагоді) з ким; (посварившись) у гніву з ким бути. | *Дело идёт, пошло на лад* – діло на (у) лад іде; пішло; справа йде, пішла (ведеться, повелася) добре (гаразд); діло (справа) налагоджується, налагодилося (налагодилася). | *Ладу нет с кем* – не можна дати собі ради з ким; ладу не доведеш з ким. | *На все, на разные лады* – на всі, на різні лади (способи); *(іноді)* на всі боки. | *На книжный лад (по-книжному) говорить* – говорити з-письменна (по-книжному). [Наталка: Воля ваша, добродію, а ви так з-письменна говорите, що я того і не зрозумію… Котляревський.] | *На лад их дело не пойдёт* – не піде їхня справа в лад. | *На один лад, на тот же лад* – на один, на той-таки (на той самий) лад; на один, на той самий (на той-таки) копил *(іноді* кшталт). | *На свой лад* – на свій лад (копил, *іноді* кшталт); по-своєму, своїм ладом (своїм робом). | *Ни складу, ни ладу* – (а)ні складу, (а)ні ладу. *Пр.* Ні ладу, ні поладу. *Пр.* | *Они между собою не в ладу* – (по)між ними незлагода (незгода); вони не ладнають між собою (один з одним, одна з одною, одне з одним); *(іноді образн.)* вони живуть, як кішка з собакою. | *Переделывать на свой, на иной, на чужой лад* – по-своєму (на своє), на інше переробляти; на свій, на інший, на чужий лад (копил, стрій, *іноді* кшталт) переробляти; на свій, на інший, на чужий лад (копил, стрій, *іноді* кшталт) повертати (обертати). | *Старая погудка на новый лад; старая песня на новый лад* – стара пісня на новий лад (по-новому співана). *Пр.* Стара пісня - нові струни. *Пр.*
Лазарь | *Петь, запеть, спеть Лазаря (разг.)* – співати (заспівати) Лазаря; бідкатися.
Лазейка | *Находить, найти лазейку* – знаходити, знайти лазівку (вилазку, пролазку); викручуватися, викрутитися.
Лазить | *Лазить по карманам (разг.)* – лазити по кишенях.
Лакомство | *Употребить, истратить на лакомства* – витратити (повернути) на ласощі; проласувати.
Лакомый | *Лаком на что, до чего* – ласий на що, до чого. | *Лакомый кусок, кусочек (перен. разг.)* – ласий (сласний) шматок, шматочок (кусок, кусочок).
Лампа | *Зажигать, зажечь лампу* – світити, засвітити лампу. | *Керосиновая лампа* – гасова лампа; гасниця. | *Повернуть, поднять, привернуть, опустить фитиль в лампе* – підкрутити, прикрутити лампу (гасницю).
Лапа | *Быть в лапах у кого* – бути в лабетах (у лапах) у кого. | *Запускать, запустить руки, лапы во что – Див. запускать.* | *Наложить лапу на что (разг.)* – накласти лапу на що. | *Попасть(ся) в лапы кому (разг.)* – попасти(ся) в лабети кому; пійматися (впасти) в лапи кому.
Лапка | *Гусиные лапки (разг. перен.)* – гусячі лапки *(зморшки біля очей)*. | *Стоять, ходить на задних лапках перед кем* – стояти, ходити перед ким навшпиньки; підслужуватися (підлещуватися, підлабузнюватися) до кого.
Лапоть | *В лапоть звонить (разг.)* – байдики (байди, баглаї) бити; байдикувати (байдувати); *(лок.)* бомки стріляти (бити). | *Лапти плести (перен. фам.)* – (*про погану роботу)* Лико плести; партачити; *(плутано говорити)* лико плести; плутати; *(робити помилку у грі)* ґави ловити. | *Лапти подковырки не стоят* – шкурка вичинки не варта. *Пр.* Шкірка за вичинку не стане. *Пр.* Не стане шкірка за виправу. *Пр.* Шкурка за чиньбу не стане. *Пр.* | *На него чёрт лапти по три года плёл* – три роки йому чорти чобітки шили та й не догодили. *Пр.* Йому сам чорт не догодить. *Пр.* | *Сапог с сапогом, лапоть с лаптем; лапоть знай лаптя, а сапог сапога* – чешися (знайся) кінь з конем, а віл з волом. *Пр.* Віл до вола, кінь до коня, а свиня в тин [, коли нема з ким]. *Пр.* | *Это тебе не лапоть сплести* – це тобі не лико плести; це тобі робітка неабияка.
Лапчатый | *Это гусь лапчатый (разг. ирон.)* – (*про хитру, промітну людину)* То хитродум (то хитромудрий, то хитрик); то шпак, шпаками годований; ото птах; то мудрий, як гуска.
Лапша | *Берёзовая лапша (разг. шутл.) – (те саме, що) Каша берёзовая (разг. шутл.). Див. каша.* | *В лапшу искрошить (изрубить) кого* – на січку (на капусту) посікти кого.
Ларчик | *А ларчик просто открывался* – а скринька не була й замкнена; а мішок й не

зав’язаний був; а річ була (проста-)простісінька; а шкода було і голову тим сушити.
Ласкать | *Ласкать друг друга* – голубити (милувати) одне одного; милуватися (голубитися). | *Ласкать себя мечтой, надеждой* – тішити себе мрією, надією; голубити (пестити, плекати, живити) мрію, надію. | *Ласкать слух, взор, воображение* – тішити (голубити) слух ((в)ухо), око (очі, зір), уяву.
Ласковее | *Становиться, стать ласковее* – ласкавішати, поласкавішати (лагідніти, злагідніти, полагідніти, злагіднішати, лагіднішати, полагіднішати, прихильнішати, поприхильнішати).
Ласковый | *Ласковое слово пуще дубины* – лагідне слово дужче (сильніше) за дубину (за кия). *Пр.* | *Ласковое слово что весенний день* – ласкаве слово як весняне сонце. *Пр.* | *Ласковый телёнок двух маток сосёт* – ласкаве телятко дві матки ссе. *Пр.* Покірне теля дві матки ссе, а дідько лисий одної не виссе. *Пр.* Добре теля дві корови ссе, а зле ані одної. *Пр.* Ласкаве теля дві мами (дві корови) ссе, а буйне жодної не виссе. *Пр.*
Ласточка | *Первая ласточка* – перша ластівка. | *Одна ласточка ещё не делает весны* – одна ластівка весни не робить. *Пр.* Одна ластівка - то ще не весна. *Пр.* З одного квіту вінка не зів’єш (не сплетеш). *Пр.*
Лататы | *Задавать (давать), задать (дать) лататы (фам.)* – драчки (дропака, драла, дмухача) дати; накивати п’ятами; дременути (дмухнути) навтіки (навтікача).
Латинский | *Латинский язык* – латинська мова; латина. […Тією греччиною та латиною, що вчать по гімназіях, можна будь-кого спантеличити. Кримський.] | *На латинский лад* – з-латинська.
Лафа | *Лафа кому (разг. фам.)* – в усьому щастить (таланить, фортунить, добре ведеться) кому; *(іноді)* пайдить кому; пайда кому; лафа кому.
Лающий | *Часто лающий* – гавкучий; брехливий.
Лаять | *Вольно собаке на небо лаять* – вільно собаці (псові) і на сонце брехати. *Пр.* Вільно псові і на Бога брехати. *Пр.* | *Не той собаки бойся, что громко лает, а той, что исподтишка хватает* – бійся не того собаки, що бреше, а того, що лащиться. *Пр.* | *Сильно лаять* – валувати; гавкати аж розриватися (аж заходитися). [Чи чули ви, як сю ніч валували собаки? *Сл. Гр.*] | *Собака лает - ветер носит* – собака бреше, а вітер несе (носить). *Пр.* Собака гавка, а мажі йдуть. *Пр.* Пси виють, а місяць світить. *Пр.* Собака погавка, а вітер рознесе. *Пр.* Пес бреше, дощ чеше, а вітер далі несе. *Пр.*
Львиный | *Львиная доля* – левова (лев’яча) пайка (частка).
Лгать | *Кто лжёт, тот и крадёт* – хто вміє брехати, той вміє і красти. *Пр.* Хто вміє красти, той уміє і брехеньку скласти. *Пр.* | *Лгать на исповеди* – на сповіді неправду казати; *(жарт.)* попа в решеті возити. | *Лгать прямо в глаза* – у живі очі брехати. | *Лжёт, как по-печатному, как пописаному* – бреше, як з книжки читає (вичитує); бреше, як з листа бере. | *Лжёт как сивый мерин (вульг.)* – бреше як рябий (як рудий) собака; бреше як собака (як пес, як рябко); бреше як собака на висівки.
Лгун | *Сделать кого лгуном* – пошити у брехуни кого; *(іноді)* поставити когось брехуном. | *Сделаться лгуном* – у брехуни пошитися.
Лебеда | *Не то беда, что во ржи лебеда, а то беды, как ни ржи, ни лебеды* – лихо в світі, як вівсюг у житі, а гірша біда, як сама лобода. *Пр.* | *Плохие года, коли во ржи лебеда* – лиха біда, як на (в)городі сама лобода. *Пр.* | *Сеяли рожь, а косим лебеду* – Сіяли пшеницю, а вродило кукіль та щирицю. *Пр.* Торох, торох, сію горох, а вродиться бриця. *Пр.*
Лебединый | *Лебединая песня (перен.)* – лебедина пісня. | *Лебединая походка, поступь (перен. поэт.)* – лебедина хода.
Лебезить | *Лебезить перед кем, около кого* – підлабузнюватися (лабузнитися, підлещуватися) до кого; запобігати (крутитися, дрібнювати) перед ким; підсипатися до кого; упадати коло кого; *(образн.)* [листом] стелитися перед ким.
Левый | *Встать с левой ноги (левой ногой) (разг. шутл.)* – устати на ліву ногу (лівою ногою). | *Левая рука* – ліва рука; лівиця. | *Левая сторона (материи, одежды)* – виворіт; спід(ка). | *Левое крыло (полит.)* – ліве крило; лівиця. | *С левой стороны, по левой стороне, по левую руку, сторону* – лівобіч, зліва, ліворуч; по ліву руку.
Лев | *Светский лев* – світський лев.
Легкий | *Более лёгкий* – легший. | *Женщина (дама, девица) лёгкого поведения* – жінка (дама, дівчина) легких звичаїв; повія; *(іноді вульг.)* слаб(к)а на утори. | *Искатель, искательница, любитель, любительница лёгких приключений* – охочий, охоча до легких (романтичних) пригод; охочий, охоча легко поромансувати; *(іноді)* романсовий авантурник, романсова авантурниця. | *Лёгкая рука у кого, лёгкий на руку кто (разг.)* – легка рука в кого; легкий на руку хто; щасливу руку має хто; добрий на почин хто. |

Лёгкие деньги (перен.) – легко зароблені (легкі) гроші; незагорьовані гроші. | *Лёгкий труд* – легка праця; *(перен. образн.)* легкий хліб. | *Лёгкое (легко) ли дело!* – легко сказати!; то не жарт! | *Лёгок (скор) на ногу (на ноги)* – легкий (швидкий, прудкий) на ноги. | *Лёгок на подъём* – рухливий (повороткий, моторний). | *Лёгок на помине* – про вовка помовка, а вовк у хату (а вовк тут). *Пр.* | *С лёгким паром!* – доброго здоров'я помившись!; приємно спочити (приємного спочинку), покупавшись!; (скорочено) приємно спочити (приємного спочинку)! | *С лёгким сердцем (перен.)* – з легким серцем. | *С лёгкой руки (перен.)* – з легкої руки; з доброго почину.

Легкость | *Лёгкость в мыслях* – легкість думок. | *С лёгкостью что-либо делать, сделать* – робити, зробити щось легко (завиграшки).

Легко | *Легко добыто, легко и прожито* – що легко прийде, то легко й піде. *Пр.* | *Легко и вольно стало кому* – легко і вільно (і гарно) стало кому; *(образн.)* світ [угору] піднявся кому; наче на світ удруге народився хто. | *Легко на душе, на сердце* – легко (добре) на душі, на серці. | *Легко относиться к чему* – легковажно ставитися до чого; легковажити що. | *Легко пришло, легко и ушло* – легко прийшло, легко й пішло. *Пр.* Легко ся дістало, легко й пропало. *Пр.* | *Легко сказать (разг.)* – легко сказати (мовити). | *Наука давалась ему легко* – наука йому легко давалася (гладко йшла). | *Хоть далеко, да легко, а близко, да слизко* – далеко, та легко, а близько, та слизько. *Пр.*

Легче | *Как можно легче* – якнайлегше (щонайлегше). | *Легче всего давать советы* – найлегша річ (найлегше) давати поради. | *Легче говорить, чем делать* – легше говорити, ніж робити (як узяти та зробити). | *Легче стало кому* – полегшало (легше стало) кому; відпустило кому. | *Мне от этого не легче* – мені з (від) цього не легше. | *Он легче всех* – він найлегший поміж усіма (з усіх, з-поміж усіх, за всіх). | *Час от часу не легче* – що далі, то гірше (то важче); що година, то й новий клопіт (то й нові прикрощі). | *Шла кума пеша, куму легче* – баба з воза, кобилі (коням, на коні) легше. *Пр.* Тарах баба з воза (з коліс), кобилі (коням, волові, колесам, на колеса) легше. *Пр.*

Леденить | *Ужас леденит сердце* – з (від) жаху серце холоне (крижаніє, терпне).

Леденящий | *Леденящее дыхание* – льодово-студений (крижаний) подих. | *Леденящий страх, ужас (перен. книжн.)* – страх, жах - аж серце холоне (терпне).

Ледяной | *Ледяная душа, ледяной тон, взгляд (перен.)* – крижана (льодова) душа (душа-крига), крижаний (льодовий) тон, погляд.

Лед | *Бьётся как рыба об лёд* – б'ється, як риба об лід (як риба на ятері, у саку). *Пр.* Кидається (б'ється), як риба на сухому. *Пр.* Кидається і сірим собакою, і білим, а ради не дасть. *Пр.* Мається, як у терні. *Пр.* | *Злоба, что лёд, до тепла живёт* – і лихе серце на сонці тане. *Пр.* | *Лёд тронулся (перен.)* – крига скресла. | *Надейся на него, как на вешний лёд* – покладайся на нього, як на торішній сніг. | *На языке мёд, а в сердце лёд* – на язиці мід, а під язиком лід. *Пр.* На язиці медок, а під язиком (а на думці) льодок. *Пр.* Слова ласкаві, та думки лукаві. *Пр.* | *Подёргиваться, подёрнуться льдом* – шерхнути, зашерхнути (*про багатьох* позашерхати); (ледь-ледь) пришерхати, пришерхнути (*про багатьох* попришерхати). | *Под кем лёд трещит, а под нами ломится* – кому лиха вщерть, а нам з наспою. *Пр.* | *Покрываться, покрыться льдом* – братися, узятися кригою (льодом). | *Разбить (сломать) лёд (перен.)* – розбити (проломити) кригу (лід); зробити перший крок; покласти (зробити) початок чому (чого). | *Река скована льдом* – річка (ріка) замерзла. | *Схватилась мачеха о пасынке, когда лёд пришёл* – згадала баба дівера, що добрий був. *Пр.* Згадала баба, як дівувала. *Пр.* | *У скупого и в крещенье лёду не выпросишь* – щедрий - серед зими снігу не випросиш. *Пр.* Посеред зими льоду не випросиш у куми. *Пр.* У нього посеред зими льоду не випросиш. *Пр.*

Лежать | *Были бы хлеб да одёжа, так и ел бы лёжа* – якби хліб та одежа, їв би козак лежа. *Пр.* | *Дорога, путь лежит на…* – дорога (шлях) веде до… | *Душа, сердце не лежит к кому, к чему (разг.)* – душа, серце не лежить до кого, до чого; (в душі) верне від кого, від чого. | *Лёжа на боку, не заработаешь и понюшки табаку* – лежали на боку, не заробили і на понюшку табаку. *Пр.* Лежаного хліба немає. *Пр.* | *Лежать в лёжку, лежмя лежать (разг.)* – лежма (ліжма) лежати. | *Лежать в основе чего* – лежати в основі чого; бути підвалиною чого; бути за підвалину (за підставу, за основу) чого, для чого. | *Лежать в противоположные стороны головами (валетом)* – лежати митусем (митусь); головами навпаки лежати. | *Лежать впусте* – лежати облогом (облогами); облогувати; вакувати; *(іноді)* гуляти. | *Лежать на боку (на печи) (перен. разг.)* – лежні та сидні справляти; лежнем лежати; байдикувати; байдики (байди, багла) бити. | *Лежать навзничь* – лежати навзнак(и), горілиць, горічерева. | *Лежать ничком* – лежати ниць (ницьма, долічерева, доліниць). | *Лежать пластом* – лежати крижем (плиском, навзнак, навзнаки). | *Лежать при смерти* – лежати при смерті (на смерті, на вмерті); лежати на смертельній (на

смертній) постелі; *(давн.)* стояти (бути) на Божій дорозі. | *Лежать [свернувшись] калачиком* – верчика лежати, лежати [скрутившись] калачиком (бубликом); *(лок.)* лежати скрутившись (скукобившись) у ковтюшок. | *Лежит, оглушённый ударом* – лежить, приголомшений ударом; *(жарт.)* джмелів слухає. | *Лето пролежишь - зимой с сумой побежишь* – хто вліті (літом) ледарює, той узимі (узимку) голодує. *Пр.* Нехай гуляє. «Що робив?» - зима спитає. *Пр.* Дріта-дріта серед літа, прийшла зима - хліба нема. *Пр.* | *На мне лежат все заботы* – на мені [лежать] усі турботи (весь клопіт). | *Плохо лежит что (разг.)* – легко лежить що. | *Подозрение лежит на ком* – підозра лежить на кому; під підозрою (у підозрі) хто; підозрений хто. | *Содержание семьи лежит на моей обязанности* – утримувати родину - [це] мій обов'язок (моя повинність). | *Хорошая слава лежит, а худая по дорожке бежит* – добра слава лежить, а погана біжить. *Пр.* | *Худые вести не лежат на месте* – лихі вісті не лежать на місці. *Пр.*

Лежачий | *В лежачем положении* – у лежачому стані; лежачи (лежачки, навлежачки). | *Лежачего не бьют* – лежачого не б'ють. *Пр.* | *Лежащий камень мохом обрастает* – на однім місці і камінь обростає. *Пр.* Лежачи і камінь мохнатіє. *Пр.* Лежачий камінь порохом обростає. *Пр.* Лежачи й сокира іржавіє. *Пр.* | *Под лежачий камень и вода не течёт* – під лежачий камінь і вода не тече. *Пр.* З лежі не справиш одежі, а з спання не купиш коня. *Пр.* Лежаний хліб не ситить. *Пр.*

Лежка | *Лежать в лёжку, лежмя лежать – Див. лежать.*

Лезть | *Глаза на лоб (из-под лба, вон) лезут* – очі рогом лізуть; очі на лоба (на лоб, з-під лоба) лізуть. | *Ему ничто не лезет в голову (разг.)* – йому нішо не лізе в голову (до голови); його голови ніщо не береться; йому ніщо не йде на думку. | *За словом он в карман не лезет (разг. фам.)* – він язика в кишені не ховає; він по слово до кишені не лізе; він по слово до батька не бігає; він по слово далеко не ходить; він слова [ніде] не позичає. | *Из кожи [вон] лезть (перен. разг.)* – із шкури лізти (вилазити, рватися, вибиватися, пнутися); [геть] з-під шкури п'ястися (пнутися). | *Куда ты лезешь?* – куди ти лізеш (пнешся)?; *(згруб.)* куди ти пхаєшся (прешся)? | *Лезть в бары, в начальство* – пнутися (п'ястися, лізти) в пани, в начальники; на панську лінію гнути; *(згруб.)* пертися (пхатися, микатися) в пани, в начальство. | *Лезть в (на) глаза* – лізти на (в) очі; лізти в вічі; бути настирливим (настирним, уїдливим). | *Лезть в голову* – лізти *(згруб.* пертися) в голову (до голови); хапатися (братися) голови; лізти на думку (на мислі). | *Лезть в драку* – лізти в бійку; лізти (сікатися, соватися) з кулаками (з ножем…); *(розм.)* сіпатися, битися. | *Лезть в чужой карман (перен.)* – лізти (залазити) до чужої кишені (калитки, до чужого гаманця). | *Лезть в чью душу, лезть в душу кому* – лізти в чию душу, в душу кому; закрадатися до чиєї душі. | *Лезть на рожон (фам.)* – лізти (перти) на рожен; лізти на ніж; лізти на роги (в пащу); підставляти (наставляти) свою голову (шию). | *Лезть на стену* – лізти (дертися, пнутися) на стіну. | *Не лезет что в горло (в рот)* – у горло не йде (не лізе, застряє в горлі) що; у пельку не лізе що. | *Не лезь в чужое дело* – не втручайся (не микайся) до чужого діла (в чуже діло, до чужої справи, в чужу справу); Не сунь (не пхай) носа до чужого проса. *Пр.* | *Не лезь куда не следует* – не лізь куди не треба (куди не слід). [Не лізь, куди голова не лізе. *Пр.*] | *Хоть в петлю лезь (перен. разг.)* – хоч у петлю лізь; хоч сам собі зашморг на шию накидай; хоч з мосту (з гори) та в воду; хоч живий (живцем) у яму лізь; хоч вішайся. | *Чтобы рыбки съесть, надо в воду лезть* – щоб рибу їсти, треба в воду лізти. *Пр.* Не обмочившись, рибки не впіймаєш. *Пр.* Ласа кішка до риби, та в воду лізти не хоче. *Пр.* Їв би кіт рибу, а в воду не хоче. *Пр.* Печені голуби не летять до губи. *Пр.* Нікому сама птаха в руки не вскочить. *Пр.* Не взявшись за сокиру, хати не зробиш. *Пр.* Треба нахилитися, щоб з криниці води напитися. *Пр.*

Лекарство | *Лекарство подействовало хорошо на кого* – ліки добре подіяли на кого; ліки мали добру силу на кого; ліки добре допомогли кому. | *Принимать, принять лекарство* – заживати, зажити ліків; пити, випити ліки.

Лекция | *Читать лекции (лекцию, нотации, нотацию) кому (перен.разг.)* – читати лекції (лекцію, нотації, нотацію) кому; повчати кого. | *Читать лекции по истории, по языковедению…* – читати лекції з історії, з мовознавства…; викладати історію, мовознавство…

Лелеять | *Лелеять надежду, мечту* – пестити (голубити, плекати, кохати, живити) надію, мрію; *(поет.)* гріти [у серці] надію, мрію. | *Лелеять слух* – пестити (тішити) слух.

Лениво | *Делать лениво что* – робити ліниво що; робити мов не своїми [руками]; робити аби день до вечора; *(іноді розм.)* робити як за напасть. Робити, як мокре (як мерзле) горить. *Пр.* Тень-тень, аби збути день. *Пр.*

Ленивый | *Ленивому всегда праздник* – лінивому (ледачому) щодня (кожний день) свято. *Пр.* У ледачого (у лінивого) все свято. *Пр.* Йому щодня неділя. *Пр.* І будень і неділя -

лінивому (ледачому) все безділля. *Пр.* Ледачий тільки свята пильнує. *Пр.* П'ять день нічого не робимо, а шостий відпочиваємо. *Пр.* | *Ленивый к работе, ретивый к обеду* – їсть за вола, а робить за комара. *Пр.* У роботі «ох», а їсть за трьох. *Пр.* До муки - то мельники, а до праці - «хворі, братця!» *Пр.* Як їсть, то пріє, а робивши мерзне. *Пр.* Третій день як лежить, та дев'ятий хліб кінчає. *Пр.* «Синашу, піди стовчи пшона на кашу». «Ох, мамо, спина заболіла». «Синашу, іди їсти кашу». «Мамо, а де моя велика ложка?». *Пр.* | *У ленивой пряхи и про себя нет рубахи* – за спанням та лежанням і сорочки не матимеш. *Пр.* Треба прясти, щоб руб'ям не трясти. *Пр.* З лежі не буде одежі, а з спання - коня. *Пр.* За сном коня не купиш. *Пр.* Хто ледащо, тому їсти нема що. *Пр.* | *Хорошо ленивого за смертью посылать* – його по смерть добре посилати. *Пр.* Такого тільки по смерть посилати. *Пр.*

Лентяй | *Неисправимый лентяй* – непоправне (неприторенне) ледащо; від світа (звіку) ледащо. | *Праздновать святого лентяя* – справляти лежня.

Ленца | *Работать с ленцой* – працювати ледаченько (лінивенько). | *С ленцой кто (разг.)* – ледаченький (лінивенький) хто.

Лень | *[Все] кому не лень* – [Усі] кому не ліньки (кому охота); [всі] хто не лінується (хто захоче). | *Ему лень слово сказать* – йому ліньки (неохота) слово сказати; він лінивий (ледачий) на слово. | *Ему (мне) лень сделать что (разг.)* – йому (мені) ліньки зробити що; йому (мені) неохота зробити що; не бере охота його (мене) зробити що. | *Лень нашла, напала, одолела* – лінощі (ліньки, баглаї) напали, обсіли; баглаї вкинулися. | *Лень - мать всех пороков* – лінощі - мати усіх вад (усіх пороків). *Пр.* Лінощі псують людину. *Пр.* | *От лени человек хворает, а от труда делается здоровым* – без діла слабіє сила. *Пр.* Як без діла сидіти, то можна й одубіти. *Пр.* Лінощі - гірші за хворобу. *Пр.* | *Труд человека кормит, а лень портит* – праця чоловіка годує, а лінь марнує. *Пр.* Праця людину підносить, а лінощі псують. *Пр.* Праця - людині окраса, а ледарство - ганьба. *Пр.*

Лен | *Дёргать, теребить лён* – брати (вибирати) льон.

Лепешка | *Разобьюсь (расшибусь) в лепёшку, а...* – перервуся, а... (зроблю що, дійду, доб'юся чого).

Лепта | *Внести, принести свою лепту во что* – унести, покласти (докинути, додати) свою лепту (свою пайку, свій внесок) до чого. | *Лепта вдовицы* – удовина лепта; лепта вдовиці.

Лестница | *Винтовая лестница* – кручені (гвинтові) сходи. | *Иерархическая лестница* – ієрархічна скала. | *Лестница наказаний (юр.)* – скала кар (покарань).

Лестный | *Его похвала не лестна мне* – його хвала не цікава (не честь) мені. | *Лестное предложение* – принадна (втішна) пропозиція. | *Лестный отзыв* – (по)хвальна думка ((по)хвальний відзив).

Лесть | *Добиваться, добиться лестью чего* – добиватися, добитися (добуватися, добутися) лестощами (лестками) чого. | *Обходить, обойти, брать, взять лестью кого* – лестощами (лестками, лестінням) підходити, підійти до (під) кого; злещувати, злестити (улещувати, улестити) кого.

Лес | *В лесу леса не нашёл* – у лісі був, а дров не бачив. *Пр.* | *Волка бояться - в лес не ходить* – вовків боятися - в ліс не ходити (не йти). *Пр.* Як вовка боятися, так і в ліс не йти. *Пр.* Боявшися вовка, в лісі не бувати. *Пр.* | *За деревьями (из-за деревьев) леса не видит* – за деревами лісу не бачить. *Пр.* | *Кто в лес, кто по дрова* – хто в ліс, а хто по дрова поліз. *Пр.* Хто в луг, а хто в плут. *Пр.* Хто в горох, а хто в сочевицю. *Пр.* Хто (одно) до ліса, а хто (а друге) до біса. *Пр.* Те к лісу, а те к бісу. *Пр.* Один дивиться до ліса, а другий до біса. *Пр.* Хто на хвості, хто на голові, а хто на колесі. *Пр.* Той хоче гарбузів, той огірків. *Пр.* Один не йде, другий не везе. *Пр.* | *Лес рубят - щепки летят* – у лісі дрова рубають, а до села тріски літають. *Пр.* Ліс рубають - тріски летять. *Пр.* Де дерево рубають, там тріски летять (падають). *Пр.* | *Наука в лес не водит* – наука в ліс не веде, а з лісу виводить. *Пр.* Наука не в ліс веде, а з лісу. *Пр.* | *Поёмный, прибрежный лес* – луг. [Ой не шуми, луже... *Н. п.* А чогось так сичі Розридалися в лузі. Тичина. А луг підіймає зелене і синє шатро верховіть. Малишко.] | *Сколько волка ни корми, он всё в лес глядит* – хоч як годуй вовка, а він [усе] у ліс дивиться. *Пр.* Вовча натура в ліс (до лісу) тягне. *Пр.* Вовк, то вовче й думає. *Пр.* | *Чем дальше в лес, тем больше дров* – що далі в ліс, то більше дров. *Пр.* Що далі в ліс, то краще на дрова. *Пр.* Далі в ліс, більше труску. *Пр.*

Летаргия | *Впадать, власть в летаргию* – засинати, заснути летаргійним сном; *(іноді)* западати, запасти в летаргію; обмирати, обмерти (за(в)мирати, за(в)мерти).

Лета | *Кануть в Лету (книжн. устар.)* – канути в Лету (в криницю, в забуття); піти в непам'ять (у забуття); назавжди зникнути. [Книжечки відразу по своїм виданні так і канули в криницю забуття. Франко.] | *Более ста лет кому* – понад сто років (літ) кому; застолітній (понадстолітній) хто. | *В возрасте семи лет* – семи років (семи літ); семи років

(семи літ) віку; по сьомому році (літі); по сьомій весні. | *В двадцать лет жизнь только начинается* – у двадцять років (по двадцятому році, з двадцятьох років) життя тільки починається. | *В десять лет, десяти лет он свободно говорил на трёх языках* – у десять років (десять років мавши, по десятому році) він вільно розмовляв трьома мовами. | *В зрелых летах* – мужніх (дозрілих) літ; дійшлого (дозрілого) віку; у мужніх (дозрілих) літах; у дійшлому (дозрілому) віці. | *В лето от Рождества Христова…* – у рік від Різдва Христова; року Божого… | *В немолодых летах* – немолодого віку (немолодих літ); у немолодому віці; в немолодих літах. | *Войти в лета* – увійти в літа; дійти дозрілого віку; дійти мужніх (дозрілих) літ; дорости (дійти) [до] літ; дійти до зросту. | *В расцвете (во цвете) лет* – у розквіті (у розцвіті) віку (років); у силі віку; у розповні літ. | *В течение, в продолжение нескольких лет* – протягом кількох років. | *Ему было около двадцати лет* – йому [вже] було років з двадцять; йому було близько двадцяти (двадцятьох) років (літ); йому літ до двадцяти (до двадцятьох, до двадцятка) доходило (добиралося). | *Ему было тридцать лет [от роду]* – йому було (він мав) тридцять років (літ) [віку]. | *Ему за сорок… лет* – йому понад сорок… років (літ). | *Ему исполнилось двадцать… лет* – йому вийшло (минуло) двадцять… років (літ). | *Ему нельзя дать его лет* – він видає(ться) молодший (молодшим) за свої літа (за свій вік, проти своїх літ, проти свого віку). | *Каких лет, в каких летах* – якого віку, яких літ. | *Летами, по летам* – на літа (літами, віком). | *Летами ушёл, а умом не дошёл* – виріс, а ума не виніс. *Пр.* Борода виросла, та ума не винесла. *Пр.* Виріс до неба, а дурний як [не] треба. *Пр.* | *Много лет* – багато років, довгі літа (довгі роки); *(арх. уроч.)* много літ. | *Молодые лета* – молодий вік; молоді літа; молодощі. | *Молодых лет кто* – молодого віку хто; віком (літами) молодий хто; на літа молодий хто. | *Мы с вами одних лет* – ми з вами одного віку (одних літ); ми з вами однолітки; ми з вами рівня літами; *(іноді розм.)* ми з вами однієї верстви (доби). | *На старости (на старость) лет, на склоне лет* – на старості літ; у старих літах; на схилі (на схилку) віку. | *Не под лета кому* – не на вік чий; не на літа чиї. | *Несколько лет [тому] назад* – кілька років (літ) тому; перед кількома роками. | *Он ваших (твоих) лет* – він вашого (твого) віку; він ваших (твоїх) літ; він у ваших (твоїх) літах; він літами такий, як ви (як ти); він, як ви (як ти), завстаршки (устаршки); *(іноді розм.)* він вашої (твоєї) верстви (доби). | *Он в летах (разг.)* – він у літах; він літній (літошній, під літами); він доходжалий (підстаркуватий, підстарий, підтоптаний). | *Он не достиг ещё требуемых лет, не вышел летами* – він ще літ не дійшов (не доріс); він ще літами не вийшов; йому ще літа не вийшли. | *Он не по летам развит, умён* – він дуже, як на свій вік (як на свої літа), розвинений, розумний. | *Он умер двадцати лет* – він помер (умер) двадцяти (двадцятьох) років (по двадцятому році, двадцять років мавши). | *Пожилые лета* – літній вік; доходжалість. | *По молодости лет* – через молодий вік (молоді літа). | *Преклонные лета* – похилий вік; похилі (благі) літа. | *Продолжающийся, продолжавшийся несколько лет* – Кількарічний (кількалітній). | *Прошло несколько лет* – чимало років (літ) минуло (проминуло, зійшло, збігло); *(поет.)* чимало літ перевернулось. [Чимало літ перевернулось, Води чимало утекло. Шевченко.] | *С детских лет* – з дитячих (з дитинячих) літ; з дитячого (з дитинячого) віку; з дитинства. | *Сколько вам (тебе) лет?* – скільки вам (тобі) років?; скільки ви маєте (скільки ти маєш) років?; які ви (який ти) завстаршки (устаршки)? | *С малых лет* – з малих років (літ); змал(к)у (змалечку). | *С молодых лет* – з молодого віку (з молодих літ); замолоду (змолоду). | *Средних лет кто* – середнього віку хто; середніх літ (років) хто; середній *(іноді* середовий) хто. | *С самых ранних лет* – з малого малечку (з самісінького малечку); з пуп'яночка. | *Стольких-то лет* – стількох-то років (літ); стільки-то років (літ) мавши; (рідше) по такому-то році (літі); *(про молодих іще)* по такій-то весні. | *Уже не в тех летах кто; вышел из лет кто* – уже не того віку (не тих літ) хто; вийшов з тих літ хто; з літ вийшло кому. [Бабі з літ вийшло. Номис.]

Лететь | *Время летит (перен.)* – *Див. время.* | *Летела пташка высоко, а села недалеко* – високо летів, а низько сів. *Пр.* Вороні де не літати, та на сміття сідати. *Пр.* | *Лететь вниз головой* – летіти сторч [головою]; летіти сторчака (сторчма, сторчки); летіти сторчголов (стовбула, вниз головою, коміть головою). | *Лететь кувырком (перен. разг.)* – летіти шкереберть. | *Лететь сломя голову* – летіти стрімголов (прожогом). | *Лететь стрелой* – летіти як (мов) стріла; летіти стрілою. | *Летит как бешеный* – летить (жене, женеться) як скажений (як несамовитий, як навіжений); *(фам.)* жене як дідько вітри.

Лето | *Бабье лето* – бабине літо; погожа (погідна) підосінь. | *Благоприятное лето, урожайное лето* – сприятливе, урожайне літо; поліття. | *В прошлое, прошедшее лето, прошедшим летом* – того (минулого) літа. | *В разгаре лета* – у розповні літа; гарячої літньої пори; у гарячу літню пору; саме в середоліття. | *В это лето* – цього (сього) літа; *(іноді)* се літо. | *Готовь летом сани, а зимой телегу* – готуй уліті (улітку) сани, а взимі

(взимку) вози. *Пр.* | *Каждое лето* – щоліта (щоліто); літо крізь літо. | *Лето работает на зиму, а зима на лето* – літо на зиму робить. *Пр.* | *Лето собирает, а зима поедает* – літо збирає, а зима з'їдає. *Пр.* Літо зробить, а зима з'їсть. *Пр.* | *Летом* – уліті (улітку); літом. | *На будущее, на следующее лето* – на те літо; майбутнього літа. | *Начало лета* – проліток; заліток *(частіше у мн.* залітки); початок літа. | *По дважды в год лето не бывает* – двічі літо не буває. *Пр.* | *Проводить, провести лето, летовать, перелетовать* – перебувати, перебути літо; літувати, пролітувати (перелітувати, вилітувати). | *Прошлого, минувшего лета* – тоголітній. | *Сколько лет, сколько зим не виделись* – видом видати, слихом слихати; скільки літ, скільки зим не бачилися; наче вік не бачилися. | *Сухое лето* – сухе літо; сухоліття. | *Урожай этого года* – урожай цього літа; сьоголітній урожай.

Летучий | *Летучая мышь* – кажан (лилик). | *Летучий голландец* – летючий голландець.

Лет | *На лету отдать приказание* – мимохідь (поспіхом) дати наказ(а). | *На лету (с лёту) хватать, ловить… что (разг.)* – на льоту хапати, ловити… що; хутко сприймати (засвоювати) що. | *Стрелять (бить) в лёт* – стріляти (бити) на льоту *(іноді* у льоті); стріляти (бити) летючого птаха (летючу птицю).

Лечь | *Лечь в бою, лечь головою* – (по)лягти у бою; лягти (накласти, наложити) головою. | *Лечь в основу чего* – лягти в основу чого; лягти підвалиною чого; за основу стати чому. | *Лечь костьми* – лягти (*про багатьох* полягти) кістьми.

Леший | *Какого (коего) лешего? (бранное)* – якого дідька? | *Ну тебя к лешему! Иди (пошёл) к лешему! (бранное)* – а йди (піди) ти до дідька!

Лещ | *Дать (поддать) леща кому* – дати ляща (ляпаса) кому.

Лжец | *Сделать кого лжецом* – пошити кого в брехуни (брехачі); зробити з кого брехуна (брехача).

Либо | *Либо… либо* – або… або; чи то… чи [то]; хоч… хоч. | *Либо грудь в крестах, либо голова в кустах* – хоч голова в кушах, хоч груди в хрестах. *Пр.* Або дома не бути, або волю здобути. *Пр.* | *Либо дождик, либо снег, либо будет, либо нет* – або дощ, або сніг, або буде, або ні. *Пр.* Або погода, або негода. *Пр.* | *Либо пан, либо пропал* – або пан, або пропав. *Пр.* Хоч пан, хоч пропав. *Пр.* Чи пан, чи пропав. *Пр.* Або виграв, або програв. *Пр.* Хоч виграв, хоч програв. *Пр. (лок.)* Куць виграв, куць програв. *Пр.* | *Либо победить, либо умереть* – або перемогти, або кістьми лягти. *Пр.* Або перемогу здобути, або вдома не бути. *Пр.* | *Либо рыбку съесть, либо на мель сесть* – або рибку з'їсти, або на дно сісти. *Пр.*

Ливмя | *Ливмя льёт (разг.)* – ливцем (ливнем) ллє; пірить (піжить); ллє як з відра (як з коновки, як з-під ринви). | *Слёзы лились ливмя* – сльози лилися струмками (цівками, цюрком); *(образн.)* сльози котилися, як роса з листя.

Лизать | *Лизать руки, ноги, пятки кому* – лизати руки, ноги, п'яти (халяви, чоботи) кому; рачки лазити перед ким; плазувати (колінкувати) перед ким.

Ликовать | *Сердце, душа ликует* – серце, душа [радощами] радіє; серце, душа веселиться (веселіє).

Лик | *Причислять, причислить к лику святых* – приєднувати, приєднати до [лику, сонму] святих.

Лимон | *[Как] выжатый лимон (разг. ирон.)* – [Як] вичавлена (видавлена) цитрина.

Линия | *Вести, держать, гнуть свою линию (разг.)* – вести, держати, гнути свою лінію; робити по-своєму; стояти на своєму (додержуватися свого); *(образн.)* виводити [далі] свою нитку. [Веди свою лінію до самого краю. Кониський.] | *Идти по восходящей, нисходящей линии* – іти висхідною, спадною лінією; іти вгору, вниз; *(іноді)* іти східно, спадно. | *Идти по линии наименьшего сопротивления* – іти лінією найменшого опору; уникати труднощів. | *Линия не вышла* – не так склалося; не пощастило (не поталанило); не судилося. | *Родственники по боковой линии* – бічні родичі. | *Родственники по женской линии* – родичі [з] жіночої лінії (з материного боку); родичі [з] жіночого (материного) коліна (покоління). | *Родственники по мужской линии* – родичі [з] чоловічої лінії (з батькового боку); родичі [з] чоловічого (батькового, батьківського) коліна (покоління). [Він мені доводиться якимсь далеким родичем з батьківського коліна. *Сл. Ум.*] | *Родственники по прямой линии* – прямі родичі.

Линь | *Как линь по дну (перен.)* – як лин по дні (по дну).

Липка | *Ободрать (облупить, обобрать) как липку кого (фам.)* – обдерти (обібрати) як овечку кого; живцем (до голого тіла) облупити кого; обголити кого; обібрати (обідрати) до нитки кого.

Липовый | *Липовый документ* – луб'яний (солом'яний) документ.

Лирический | *Лирический беспорядок (перен.)* – ліричний безлад (нелад); ліричне

безладдя. | *Лирическое отступление* – ліричний відбіг (відступ).

Лиса | *Лиса всё хвостом прикроет* – стара лисиця писком риє, а хвостом слід замітає. *Пр.* Лисова шуба слід замітає. *Пр.* | *Лиса и во сне кур считает* – лис спить, а курям лічбу знає. *Пр.* Лис спить, а кури бачить. *Пр.* Спить, а Химині кури бачить. *Пр.* | *Лиса Патрикеевна (фольк.)* – лис Микита; лисичка-сестричка. | *Лисой прикидываться (разг.)* – дивитися лисицею; лестками (лестощами) підходити [під] кого; підстелятися (підмощуватися) під кого; у очі (у вічі) світити кому. | *Лису петь, подпускать* – лисом співати; співати як лисичка-сестричка; бісики пускати (підпускати). | *Хитрый как лиса* – хитрий як лис (як лисиця); *(образн.)* лисом підшитий.

Листок | *Фиговый листок* – фіговий листок.

Лист | *Дрожит (трясётся) как осиновый лист* – тремтить як осичина (осиковий лист); труситься як на ножі. | *Пристал (привязался) как банный лист* – прилип (пристав) як шевська смола до чобота (до п’яти); причепився як реп’ях [до кожуха]; причепився, мов той реп’ях [до кожуха]; причепився, мов той реп’ях до овечої вовни; Прилип як до Гандзі Пилип. *Пр.*

Литература | *Изящная литература* – красне письменство. | *Литература по истории, этнографии…* – література з історії, етнографії…

Литься | *Литься ручьём* – цюрком (дзюрком) литися (текти); дзюркотати (дзюркотіти, дзюрчати, цебеніти). | *Литься через край* – литися (переливатися) через вінця *(іноді* через край). [Через край із серця Рідне слово ллється. П. Куліш.] | *Речь льётся легко, свободно…* – розмова ллється (точиться) легко, вільно…

Лить | *Колокола лить (устар. разг.)* – [Великий] дзвін лити; вигадувати нісенітниці; химери гнати (ганяти, гонити); байку (байки) пускати. | *Ливмя льёт (разг.) – Див. ливмя.* | *Лить воду на чью мельницу* – лити воду на чий млин (на чий камінь, на чиї лотоки, на чиє колесо, на чиє коло). | *Лить кровь за кого, за что* – лити (проливати, розливати, точити) кров за кого, за що. | *Лить (отливать) пули (перен.) – Див. пуля.* | *Лить слёзы* – лити сльози. | *Льёт как из ведра* – ллє як (мов, немов) з відра (з цебра, з луба, з рукава, з коновки, з бочки); ллє як відром (цебром, дійницею); ллє як з-під ринви.

Лихва | *Отплатить с лихвой* – віддячити сто з оком кому. [Еней на Турна напустив, Оддячивши йому сто з оком. Котляревський.] | *С лихвой* – з лишком (з лишкою, з наддатком, з верхом, *лок.* з надтом, *жарт.* з чохом).

Лихой | *Лиха беда начало* – аби почати, а там воно й піде. Добрий початок - половина діла. *Пр.* Почин дорожчий за гроші. *Пр.* За початком діло становиться. *Пр.* Найтяжче зачати, а потому вже легше йде (а далі як хліб з маслом); важко розгойдатися, а далі - легко. | *Лихое лихом избывается* – на люту хворобу лютий і лік. *Пр.* | *Лихое споро: не умрёт скоро* – погань сивіє, та не старіє. *Пр.* | *От лихого человека хоть полу отрежь, да уйди* – від лихого (ледачого) поли вріж та тікай. *Пр.* Від лихого, поли врізавши, втікати треба. *Пр.* | *От чёрта крестом, от свиньи пестом, а от лихого человека ничем* – від чорта відкрестишся, відмолишся, а від лихого і ломакою не відіб’єшся. *Пр.* | *Тот не лих, кто во хмелю тих* – хто п’є та спить, той не грішить. *Пр.*

Лихорадить | *Меня лихорадит* – мене морозить (трусить, трясе); мене пропасниця (лихоманка, трясця) трясе (трусить, б’є); у мене гарячка.

Лихорадка | *Лихорадка бьёт, трясёт кого* – пропасниця (лихоманка, трясця) б’є (трясе, трусить, тіпає) кого.

Лихо | *Не поминать лихом кого (разг.)* – не згадувати (не споминати) лихом (лихим, злим словом) кого. | *Он знает, почём фунт лиха (разг.)* – він знає, почім ківш (коряк) лиха; він бачив смаленого вовка. | *От лиха не уйдёшь* – від лиха не втечеш. *Пр.* Лиха доля і під землею надибає. *Пр.* На кожному кроці чоловіка біда пасе. *Пр.* Лиха конем не об’їдеш. *Пр.* І на меду знайдеш біду. *Пр.* Не шукай лиха: само тебе знайде. *Пр.* Біда знайде, хоч і сонце зайде. *Пр.* Біда як хоче, то й на гладкій дорозі знайде. *Пр.* Від біди й у печі не замажешся. *Пр.* | *Хватить, хлебнуть лиха* – випити ківш лиха; спізнати, почім ківш лиха.

Лицевой | *Лицевая сторона дома* – чільний бік будинку; чоло будинку. | *Лицевая сторона материи* – лице матерії; правий (лицьовий, зверхній) бік матерії.

Лицо | *А посмотри-ка мне в лицо: правду ли ты говоришь* – а подивись-но мені у вічі: чи правду ти кажеш. | *Быть к лицу, не к лицу кому* – бути до лиця, не до лиця кому; личити, не личити *(іноді* лицювати, не лицювати) кому; приставати (пристати), не приставати (не пристати) кому; пасувати, не пасувати кому, до кого; *(іноді)* подоба, не подоба (подібно, не подібно) кому. [Тобі тото не лицює. *Сл. Гр.* Згорда мовив побратим на теє: «Не подоба лицарю втікати!» Українка. Дивися, ненько, чи хорошенько, Чи хорошенько і подібненько. *Сл. Гр.*] | *Вверх лицом* – догори обличчям (лицем); горілиць. | *В лице кого* – в особі (в образі) кого; *(про двох чи багатьох)* в особах (в образі) кого. | *В лицо знать кого* – у лице

(в обличчя, в образ) знати (пам’ятати) кого. | *Вниз лицом* – обличчям (лицем) униз (до землі, додолу); долілиць. | *В соте лица (книжн.)* – у поті чола. | *Все на одно лицо (разг.)* – усі один на одного (одна на одну, одне на одного) схожі; *(іноді зниж.)* усі на один штиб ((к)шталт, копил). | *Должностное лицо* – службова (урядова) особа; службовець (урядовець). | *Изменяться, измениться в лице* – мінитися, змінитися (*про багатьох* помінитися) на обличчі (на лиці, на виду, *рідше* з лиця). | *Исчезнуть с лица земли* – зникнути (щезнути) з лиця землі; зійти з світу. | *Лицом к деревне, лицом к производству* – лицем до села, лицем до виробництва. | *Лицом к лицу с кем, с чем* – віч-на-віч *(іноді* око в око) з ким, з чим; лицем до лиця з ким, з чим; лицем (лице) у лице з ким, з чим. | *Лицом не вышел (разг.)* – негарний (негожий) з лиця (на лиці, на обличчі); не вдався вродою (лицем). | *Лицом, с лица, на лицо красивый, худой...* – з обличчя (на обличчя, з лиця, на лиці, з виду, на виду, обличчям, лицем, видом, *тільки про красу людини* на вроду, *іноді* образом, у образі) гарний, гарна (красний, красна, хороший, хороша, гожий, гожа, пригожий, пригожа, красовитий, красовита, красивий, красива), худий, худа (сухий, суха) ... | *На лице написано, не написано у кого, чьём* – у кого на обличчі (на лиці, на виду), на чиєму обличчі (на чиєму лиці, на чиєму виду) написано, не написано (намальовано, не намальовано). | *На нём лица нет (разг.)* – його й не пізнати, так змарнів (зблід, пополотнів); він [сам] на себе не схожий (зробився, став); *(іноді)* на ньому свого образу нема(є). [На жодному (з дітей) не було свого образу; всі білі аж зелені. Свидницький.] | *Невзирая на лица* – не вважаючи (не зважаючи) на особи; *(іноді)* байдуже хто; хоч би хто. | *Не ударить лицом в грязь* – вийти з честю з чого; відстояти честь свою; гідно (з честю) триматися; не завдавати собі ганьби (сорому); не осоромитися; не скомпрометувати себе; *(іноді розм.)* і на слизькому не посковзнутися. | *Ни с лица, ни с изнанки (о человеке)* – ні з очей, ні з плечей; ні спереду, ні ззаду нема складу. | *От лица кого* – від кого; від імені (від імення) чийого, кого. | *Перед лицом кого, чего* – перед лицем кого, чого; перед чиїм лицем; перед очима кого; перед чиїми очима. | *Перед лицом опасности* – у небезпеці; при небезпеці. | *Показывать, показать товар лицом (разг.)* – товар (крам) показати з правого (з кращого, з ліпшого) боку; заличкувати товар (крам); показати товар лицем. | *По лицу видно было* – з обличчя (з лиця, з виду) видно (знати) було. | *Постороннее лицо* – стороння особа; чужа людина. | *С лица воду не пить* – з краси не пити роси. *Пр.* Краси у вінку не носити. *Пр.* Краси на тарілці не краують. *Пр.* Байдужа врода, аби була робота. *Пр.* Краси на стіл не подаси. *Пр.* Красою ситий не будеш. *Пр.* Не дивися, чи гарна, дивися, чи зугарна. *Пр.* | *Смотреть в лицо опасности, смерти* – дивитися (глядіти) у вічі небезпеці, смерті. | *Ставить, поставить лицом к лицу кого* – зводити, звести віч-на-віч *(іноді* очі-на-очі) кого. | *Стереть, смести с лица земли кого (перен. книжн.)* – з світу (з світа) згладити (звести) кого; стерти з [лиця] землі кого; *(образн.)* не дати рясту топтати кому.

Личина | *Надевать (носить) личину (перен.)* – накладати на себе (надівати, носити) личину (машкару). | *Под какой-либо личиной, под личиной кого-либо* – під личиною (машкарою) чого; під личиною (машкарою) чиєю, кого; як хто, як що. | *Сорвать личину с кого (перен.)* – зірвати личину (машкару) з кого; здемаскувати кого.

Личность | *А это что за личность?* – а це що за особа (людина)?; *(іноді)* а це що за один (за одна)? | *Видная личность* – видатна (визначна) особа. | *Подозрительная, тёмная личность* – непевна, темна особа (людина). | *Прошу без личностей! (устар.)* – прошу не називати осіб!; прошу не торкатися (не зачіпати) осіб!; прошу без особистостей!

Лично | *Лично знать кого* – знати особисто кого; знати в обличчя (у лице) кого. | *Лично явиться* – самому (особисто, власною особою) прийти (з’явитися). | *Лично я не возражаю* – [Особисто] я не заперечую. | *Сам я лично этого не видел* – сам я [особисто] цього не бачив; я на свої власні очі цього не бачив. | *Я лично был там* – я особисто був там; я сам був там.

Личный | *Личное дело (канц.)* – особова справа. | *Личный состав учреждения* – особовий склад установи. | *Под свою личную ответственность* – на свою власну (особисту) відповідальність. | *По личным обстоятельствам, причинам* – з особистих обставин, причин; через особисті обставини, причини. | *Это моё личное дело* – це моя особиста (власна) справа.

Лишаться | *Лишаться, лишиться сил* – збутися, позбутися сили; утрачати, утратити сили; знесилюватися, знесилитися (висилюватися, висилитися, виснажуватися, виснажитися, знемагатися, знемогтися). | *Лишаться, лишиться ума, рассудка* – позбуватися, позбутися розуму (глузду); безглуздіти, збезглуздіти (*про багатьох* побожеволіти); *(згруб.)* зсунутися (з’їхати, спасти) з глузду; відбитися глузду; здуріти; *(тільки докон.)* стерятися.

Лишать | *Лишать, лишить жизни кого* – позбавляти, позбавити життя кого; відбирати, відібрати життя в кого, укорочувати, укоротити (збавляти, збавити) віку (життя) кому;

заподіювати, заподіяти смерть кому. | *Лишать, лишить свободы кого* – позбавляти, позбавити волі кого; зневолювати, зневолити кого; *(про багатьох)* позневолювати кого; *(перен.)* залигувати, залигати; *(іноді)* запетльовувати, запетлювати кого; (заарештовувати) ув’язнювати, ув’язнити кого. | *Лишать, лишить слова кого* – позбавляти, позбавити слова кого; *(розм., тільки докон.)* замкнути уста (мову, зниж. заткнути уста) кому. | *Лишить девственности* – [Позбавити дівоцтва (невинності) *(док.* справичити); *(поет. образн.)* [дівочий] вінець (вінок) розвити (зірвати, здійняти, зняти); (по)збавити вінця (вінка); *(іноді)* зірвати квітку. | *Лишить себя жизни* – смерть [самому] собі заподіяти; відібрати собі життя; укоротити (збавити) собі віку; стратитися.

Лишек | *С лишком (с лишним) – Див. лишний.* | *Это уже слишком* – це вже аж надто; це вже аж занадто.

Лишение | *Жить в лишениях* – жити в злиднях (у нестатках). | *Перенести множество лишений* – перетерпіти такі злигодні; зазнати (витерпіти) стільки лиха; напоневірятися; *(образн.)* випити добру повну. | *Терпеть лишения* – терпіти нестатки; бідувати; злиднювати.

Лишенный | *Лишённый здоровья* – безздоровий. | *Лишённый растительности участок поля* – безрослинна ділянка поля. | *Он не лишён остроумия* – він не без дотепності; він доволі (досить) дотепний; він дотепненький. | *Этот слух лишён всякого основания* – ця чутка (поголоска) не має жодної (ніякісінької) підстави; ця чутка (поголоска) цілком безпідставна. | *Я лишён возможностей* – я не маю змоги; я не можу; мене позбавлено змоги.

Лишиться | *Лишился сна кто* – утратив сон хто; збувся сну хто; відібрало сон кому; сну не має хто. | *Лишиться доверия, уважения, расположения… у кого* – позбутися довіри (довір’я), пошани (поваги), прихильности… в кого; зневіритися в кому; утратити чию віру (довіру, чиє довір’я), пошану, прихильність; відпасти ласки чиєї. | *Лишиться друга* – утратити друга (приятеля). | *Лишиться жизни* – утратити *(іноді* позбутися) життя; умерти (померти); загинути. | *Лишиться зрения* – утратити зір; отемніти; *(іноді)* стемніти на очі. | *Лишиться надежды* – утратити (стратити) надію. | *Лишиться славы, чести* – утратити добру славу, честь. | *Лишиться чувств, сознания, памяти* – Зомліти (умліти, омліти); утратити свідомість, пам’ять; знепритомніти; *(іноді)* обмертвіти (зневажитися, знебутися).

Лишний | *Быть лишним* – бути зайвим; бути узайві; *(іноді)* у зайвину бути. | *Лишнее говорить - только себе вредить* – зайва мова - собі шкода. *Пр.* Хто багато говорить, той собі сам шкодить. *Пр.* Не говори пишно, аби тобі на зле не вийшло. *Пр.* | *Лишние брёвна в избе - лишние уши* – казав би й більше, та піч у хаті. *Пр.* Мовчи, бо піч у хаті. *Пр.* | *Лишние деньги* – зайві *(розм.* лежані) гроші. | *Лишний рот* – зайвий рот (їдець); *(згруб.)* зайва пелька. | *Лишний человек, лишние люди (лит. истор.)* – зайва людина, зайві люди. | *Лишняя денежка карману не тяга* – запас біди не чинить. *Пр.* | *Не лишнее (не лишне) было бы, будет* – не зайва річ (не зайве, не зайвим) було б, буде; не завадить, не завадило б. | *С лишним (лишком)* – з лишком (з лишкою); з чимсь; з гаком. | *Это уже лишнее* – це вже надто (занадто); це аж надто (над міру, зайве, зайва річ, зайвина).

Лишь | *Всего лишь* – тільки (тільки-но); усього тільки (лише). | *Всего лишь?* – і тільки?; ото (та) й усе?; та й годі? | *Лишь бы было угодно* – аби була ласка. | *Лишь бы где-нибудь* – абиде. | *Лишь бы как-нибудь, кое-как* – аби-то; абияк (як-небудь); аби-аби; аби, бабо, рябо. | *Лишь бы, лишь бы только* – аби; аби тільки; тільки б; аби-но; аби лиш (аби лишень); коли б тільки. | *Лишь только, только лишь* – скоро; тільки (тільки-но); як тільки; заледве.

Льнуть | *Льнуть всей душой к кому* – душею горнутися до кого. | *Язычком-то берёт, а к делу не льнёт* – на словах, як на цимбалах, а на ділі, як на балалайші. *Пр.*

Лоб | *Брить, забривать лоб (лбы) кому (истор.)* – чуба (лоба) голити, заголити кому; зняти чуба кому; голити, заголити кого; *(про* багатьох) чуби (лоби) голити, поголити кому. | *Глаза лезут на лоб* – очі рогом лізуть; очі на лоба (на лоб) лізуть. | *Как поленом по лбу* – як обухом по голові. | *Лбом стены (стену) не прошибёшь* – головою стіни не проб’єш. *Пр.* Головою (лобом) муру не проб’єш. *Пр.* Проти гори піском не сипати. *Пр.* Голим задом їжака не задавиш. *Пр.* Батога з піску не уплетеш. *Пр.* Шилом моря не нагрієш. *Пр.* | *Лоб широк, а в голове тесно* – під носом косити пора (косовиця), а на розум не орано. *Пр.* На голові гречка цвіте, а в голові й не орано (не сіяно). *Пр.* | *Медный лоб* – мідний лоб; безчільник; нахабний дурень. | *На лбу не написано* – на чолі (на лобі) не написано (не намальовано). | *Подкатывать глаза под лоб* – пускати (закочувати) очі під лоба; підкочувати білки під лоба. | *Пустить [себе] пулю в лоб* – пустити [собі] кулю в лоба; застрелитися. | *С высоким лбом* – високочолий (високолобий). [Мов ті діди високочолі, Дуби з гетьманщини стоять. Шевченко.] | *Семи пядей во лбу* – розуму як наклано. *Пр.* Розуму наче два клали, а третій топтав. *Пр.* Мудрий як Соломон; розуму аж понад голову.

Більше у нього в пам'яті, як у тебе (як у нього) в голові. *Пр.* Мудра голова; мудрагель; головатий чоловік. | *Уши выше лба не растут* – вуха вище лоба не ходять. *Пр.* Вище від лоба очі не ходять. *Пр.* Вище тину лобода не бува. *Пр.* | *Хлоп его в лоб, да в мешок* – цок та в лобок, та в писану кайстру (тайстру). *Пр.* | *Что в лоб, что по лбу* – що раз батька по лобі, що два. *Пр.* Чи в камінь головою, чи каменем у голову. *Пр.* Хоч круть-верть, хоч верть-круть. *Пр.* Хоч пень об сову, хоч сову об пень, а все сові лихо. *Пр.*

Ловец | *На ловца и зверь бежит* – на стрільця і звір біжить. *Пр.* На мельника вода робить. *Пр.* Кому щастя, тому й півень несеться. *Пр.*

Ловить | *В мутной воде рыбу ловить* – у мутній воді риб(к)у ловити (вудити). | *Двух зайцев ловить, ни одного не поймать* – двох зайців ловиш, ні одного не вловиш. *Пр.* | *Ловит волк, ловят и волка* – ловив вовк, ловив, а колись і вовка зловлять. *Пр.* Бере, бере вовк, та й вовка візьмуть. *Пр.* Ловить вовк, ловить, а як вовка спіймають шкуру здеруть. *Пр.* Носить вовк, понесуть і вовка. *Пр.* | *Ловить вора с поличным* – ловити злодія з краденим (з крадіжкою). | *Ловить на лету (перен.)* – з льоту ловити; з двох слів розуміти. | *Ловить на месте преступления* – ловити на гарячому [вчинкові]. | *Ловить на слове (на словах) кого (разг.)* – ловити на слові (на словах, на мові) кого. | *Ловить случай, момент* – ловити мить (момент); використовувати [добру] нагоду (оказію); користатися з [доброї] нагоди.

Ловкий | *Ловкая женщина* – спритниця; моторуха. | *Ловкий делец* – управний (меткий) ділок; спритний ділок; митець; *(образн.)* такий, що й з вареного яйця курча вилупить; з піску мотузки суче; уміє з чорного біле зробити. | *Ловкий ответ* – влучна відповідь. | *Ловкий плут, мошенник* – спритний (промітний, пронозуватий) пройдисвіт (шахрай, крутій). | *Ловкий танцор* – зграбний (ручний, звичний) танцюрист; вправний танцюрист; *(фам.)* ручний танцюра. | *Он ловкий малый (парень)* – з нього моторний хлопець (хлопчина, хлоп'яга); *(глузл.)* з його моторяка (з його крутій) хоч куди.

Ловкость | *Ловкость рук* – управність рук.

Ловко | *Ловко врать* – гладко брехати. | *Ловко сказано* – влучно (дотепно, ловко) сказано. | *Ловко сшитое платье* – гарно (доладно, до ладу) пошите вбрання. | *Он ловко выпутался из беды* – він спритно виплутався (виборсався) з біди; він спритно позбувся халепи. | *Чувствовать себя не совсем ловко* – почувати себе не зовсім зручно; почувати себе ніяково. | *Я его ловко провёл* – я його спритно (хитро) одурив.

Ловля | *Какова пса ловля, такова ему и кормля* – як пес гавкає, так його й годують. *Пр.* Як пес гавкає, так і гамкає. *Пр.* Як пес дбає, так пес має. *Пр.* Як пес робить, так пес ходить. *Пр.* | *Рыбная ловля* – риболовля.

Ловушка | *Попасть в ловушку (перен.)* – попастися (пійматися) в пастку; ускочити в лабети.

Лодочный | *Лодочная мастерская* – човнарня.

Ложечка | *Сосёт, болит, щемит под ложечкой (разг.)* – болить під грудьми; тисне під серцем; нудить коло серця; тягне всередині (під грудьми).

Ложе | *Прокрустово ложе (книжн.)* – прокрустове ложе.

Ложиться | *Время, когда ложатся спать* – обляги (ляги). [Хто б се глупої ночі, в такі обляги прийшов. Барвінок.] | *Как ни вертись, а в могилку ложись* – смерті не минута. *Пр.* Смерті не відперти. *Пр.* Скільки не жити, а смерті не відбити. *Пр.* Як не живеш, а труни не минеш. *Пр.* Крути не верти, та треба вмерти. *Пр.* Крути-верти, а доведеться вмерти. *Пр.* Круть-верть, таки буде (прийде) смерть. *Пр.* | *Ложиться под стену* – лягати повз ((по)під) стіну. | *Пора ложиться [спать]* – час лягати [спати]; час уже кластися (облягатися). | *Хоть в гроб ложись* – хоч живий (живцем) у яму лізь; хоч у домовину (у труну) лягай; хоч умирай.

Ложка | *Дорога ложка к обеду* – дорога ложка до обіду. До обіду ложка, а після обід не треба. *Пр.* Дорога ложка до обіду, а пообідавши, то й під лаву. *Пр.* Дороге яєчко к Великодню (на Великдень, до Великодня). *Пр.* Поміч у свій час, як дощ у посуху. *Пр.* Невчас даєш хліба густо, коли зубів пусто. *Пр.* | *Ложка дёгтя в бочке меда* – ложка дьогтю у бочці меду. *Пр.* | *Ложка разливательная* – (о)полоник. | *Ложкой кормит, а стеблем глаз колет* – хлібом годує, а очі випікає. *Пр.* Хлібом годують, а стеблом очі колють. *Пр.* | *Ни ложки, ни плошки (разг.)* – ні ложки, ні миски; ні голки, ні нитки; ані печі, ані лави; ні кіз, ні овець; ні в горшку, ні в мішку. | *Один с сошкой, а семеро с ложкой* – семеро до рота, один до роботи. *Пр.* | *Ты ему ложки, он тебе плошки* – ти йому образи, а він тобі луб'я. *Пр.* Ти йому про образи, а він тобі про гарбузи. *Пр.* | *Через (в) час по чайной ложке (перен. разг.)* – через годину (щогодини) по чайній ложці; дуже (вельми) поволі; по краплині. По пошту волами. *Пр.*

Ложный | *Ложный шаг* – хибний (непевний) крок. | *На ложном пути, на ложной дороге стоять (находиться); по ложному пути, по ложной дороге идти (двигаться)* – на

хибному (неправдивому, неправому) шляху стояти (бути); хибним (неправдивим, неправим) шляхом іти; *(давн.)* ходити неправим робом.

Ложь | *Изобличать, изобличить, уличать, уличить во лжи кого* – виявляти, виявити, виказувати, виказати брехню (неправду) чиюсь. | *Ложью свет пройдёшь, да назад не вернёшься* – брехнею увесь світ перейдеш, та назад не вернешся. *Пр.* Туди брехнею перейдеш, а назад трудно. *Пр.* | *Обвинять, обвинить во лжи кого* – звинувачувати, звинуватити (обвинувачувати, обвинуватити) у брехні (у неправді) кого; завдавати, завдати брехню (неправду) кому. | *Он ни на шаг без лжи* – він що ступне, то й (з)брехне; він як не брехне, то й не дихне. | *Оправдываться, оправдаться, отделываться, отделаться ложью* – неправдою (брехнею) відбутися], відбувати(ся); вибріхуватися, вибрехатися (відбріхуватися, відбрехатися). | *Приобретать, приобрести ложью что* – здобувати, здобути неправдою (брехнею) що; *(вульг.)* вибріхувати, вибрехати що. | *Сплетение лжи* – клубок брехень. | *У него что ни слово, то ложь* – він що не скаже, то збреше; він з брехнею не розминається. | *Чистейшая ложь* – справжнісінька (чистісінька) брехня. | *Это похоже больше на ложь, чем на правду* – це більше на брехню скидається, ніж на правду; це, може, й правда, та щербата (щербатенька). | *Это явная ложь* – це видима (очевидна) неправда (брехня).

Локоток | *Дай с ноготок, запросит с локоток* – ти йому колосок, а він цілий снопок; ти йому пучку, а він хап за ручку!

Локоть | *Близок локоть, да не укусишь* – близько лікоть, та не вкусиш. *Пр.* Хоч близько, та слизько. *Пр.* Близько видати — далеко стрибати. *Пр.* Видно й хати, та далеко чухрати. *Пр.* Бачить корова, що на повітці солома. *Пр.* Є в глеку молоко, та голова не влізе. *Пр.* Чує кіт у глечику молоко, та морда коротка дістати. *Пр.* Близько бачити, та далеко дибати. *Пр.* | *Локоть к локтю* – лікоть до ліктя (лікоть у лікоть); поруч (пліч-о-пліч). | *Чувство локтя (перен.)* – чуття товариської підтримки; чуття товариства (колективу).

Ломаный | *Ломаного гроша не стоит* – щербатого (ламаного) шага (шеляга) не варт. | *Ломаный язык* – калічена (покручена, *іноді* ламана) мова.

Ломать | *Ломать голову над чем (разг.)* – сушити (морочити, клопотати) [собі] голову над чим; морочитися коло чого, над чим; у голову заходити. | *Ломать дурака (фам.)* – строїти (клеїти) дурня (дурника); робити дурниці. | *Ломать комедию (разг.)* – удавати (грати) комедію; удавати штуку. | *Ломать копья* – ламати (трощити) списи; кресати шаблями. | *Ломать строение, дом* – розбирати будівлю, будинок (хату). | *Ломать шапку перед кем (разг.)* – шапкувати перед ким, кому. | *Ломать язык* – калічити *(іноді* ламати) мову. | *Меня, его… ломает (разг.)* – мене, його… ломить (мне, тре). | *Нечего над этим руки ломать (разг.)* – нема чого (нічого) над цим ламати (ломити, заламувати) руки.

Ломиться | *Ломиться в открытую дверь (перен.)* – добуватися (битися) у розчинені двері; доводити давно відоме (знане).

Ломить | *Ломить цену (разг.)* – заламувати ціну. | *Меня, его… ломает (разг.) – Див. ломать.* | *Народ так и ломит (разг.)* – народ так і суне (народ плавом пливе).

Ломоть | *В чужих руках ломоть велик* – у чужих руках завжди більший шматок. *Пр.* На чужій ниві все ліпша пшениця. *Пр.* Гарна дівка, як засватана. *Пр.* | *Отрезанный ломоть к хлебу не пристаёт* – відрізаної скибки до хліба не притулиш. *Пр.*

Лоно | *На лоне природы* – на лоні природи; на вільному повітрі.

Лопата | *Борода лопатой, в лопату, с лопату* – борода, як лопата. | *Глядеть под лопату (перен.)* – на той світ збиратися; у домовину заглядати; до гробу моститися. | *Грести, загребать деньги лопатой (разг.)* – горнути гроші лопатою (як лопатою); мати великий дохід (прибуток); багато заробляти; гарбати (загарбувати) великі гроші.

Лопатка | *Бежать, удирать во все лопатки, лупить во все лопатки (разг.)* – на всі заставки (чимдуж, щодуху, що є духу, скільки духу, з усієї сили) бігти, тікати; бігти, як вітрів батько; бігти навзаводи з вітром. | *Класть, положить на [обе] лопатки кого (разг.)* – класти, покласти на [обидві] лопатки кого; покласти кого на горб (навзнак, навзнаки). | *У него язык не лопата — знает, что сладко* – він знає, що солодке (що добре). *Пр.*

Лопаться | *Лопаться от жиру (с жиру)* – гладкий як не (мало не) лусне; гладкий аж шкура тріскається (аж у шкуру [свою] не потовпиться). | *Терпение лопается* – терпець уривається.

Лопнуть | *Дело лопнуло* – діло луснуло (лопнуло, запало); урвалося. | *Лопни мои глаза* – хай мені очі повилазять; бодай мені очі повилазили. | *Лопнуть как мыльный пузырь* – луснути як (мов) мильна (миляна) банька. | *Лопнуть от зависти, злости…* – луснути (лопнути, тріснути, розсістися) з (від) заздрощів (заздрості, заздрості), злості… [Мало не трісне з заздрості. *Пр.*] | *Терпение лопнуло (перен.)* – терпець увірвався (урвався). | *Хоть лопни (разг.)* – хоч лусни (лопни, розсядься, надсядься). | *Чтобы ты лопнул (лопнула)!*

(разг.) – щоб (бодай) ти луснув (луснула)!; щоб (бодай) ти лопнув (лопнула)!

Лоск | *В лоск износить* – геть-чисто зносити; зносити до решти. | *Внешний лоск* – зверхній блиск (полиск). | *Меня обокрали в лоск* – у мене забрано (геть-)чисто все (все до нитки, все до цурки). | *Пьяный в лоск (фам.)* – п’яний як ніч (як земля, як чіп, як квач, як хлющ, як дим); п’яний, що й стежки не бачить; п’яний — аж валяється (хоч візьми та викрути). | *Разориться в лоск* – геть зовсім (геть-чисто) зубожіти (збідніти); звестися ні на що.

Лохматый | *Становиться лохматым* – кудлатіти (кошлатіти, пелехатіти, патлатіти).

Лохмотья | *Ходить в лохмотьях* – ходити в лахмітті (у лахах, у дранті, у рам’ї, у руб’ї); дрантям (дахами, руб’ям) трясти (трусити); [голим] тілом світити.

Лошадь | *Ехать на лошадях* – їхати кіньми. | *Ехать одной лошадью, парой (на паре) лошадей, на тройке* – їхати одним конем (однокінь), парою коней (удвокінь), трояном (трійкою, утрикінь). | *Коренная лошадь* – голобельний кінь; голобельник. | *Лошадь с волком тягалась, хвост да грива осталась* – коза з вовком тягалася, тільки шкура зосталася. *Пр.* | *Работать как лошадь* – працювати як [чорний] віл.

Льстить | *Вы мне льстите* – ви мене аж надто хвалите; *(іноді негат.)* ви лестите мені (мене). | *Льстить в глаза кому* – лестити у [живі] очі кому; *(образн.)* в очі світити кому; підписатися де кого. | *Льстить себя надеждой (книжн.)* – тішити себе надією; мати любу надію; мати сміливість сподіватися. | *Это льстило его самолюбию* – це тішило його самолюбство (давало втіху його самолюбству). | *Я не льщусь на богатство* – я не ласий до багатства (на багатство); я не кваплюся на багатство.

Лужа | *Сесть в лужу (перен. фам.)* – маком сісти; сісти (опинитися) на льоду (на слизькому).

Луженый | *Лужёная глотка (фам.)* – вилуджена горлянка.

Лукавить | *Он лукавит* – він лукавить (хитрує); на хитрощі береться; *(іноді)* він на хитрощах ходить.

Лукавый | *Лукавой бабы и в ступе не утолчёшь* – хитрого і в ступі [товкачем] не влучиш (не потрапиш). *Пр.* Її і чорт у ступі не влучить. *Пр.* | *Лукавый попутал кого* – лихий попутав кого; сатана опутав кого (нашептав кому). | *Сделаться лукавым* – злукавіти.

Луна | *Луна на второй четверти* – (місяць-)перекрій. | *Луна на ущербе, ущерблённая луна* – щербатий місяць. | *Луну с неба достал бы [для неё]* – і неба б [їй] прихилив; рад небо прихилити [їй]. | *Неполная луна* – місяць-недобір; *(іноді)* підповня (місяць к (на) повні). | *Ничто не ново под луной* – нема нічого нового під місяцем і сонцем; усе старе на нашій бабусі-землі. | *Полная луна, полнолуние* – повний місяць; місяць уповні; повня. | *Появилась молодая луна* – місяць (молодик) народився. | *С луны свалился (перен.)* – з місяця (з неба) впав.

Лунь | *Седой как лунь* – сивий як голуб; білий як молоко.

Лупить | *Лупить в хвост и гриву* – бити (лупити) у хвіст і в гриву. | *Лупить глаза (разг.)* – лупити (витріщати, вибалушувати, вивалювати) очі; витріщатися; світити очима. | *Лупить как Сидорову козу* – лупити (латати) як дідову (як Сидорову) козу; нещадно бити.

Лучше | *Больному стало лучше* – хворому (слабому) полегшало (покращало). | *В гостях хорошо, а дома лучше* – у гостині (у гостях) добре, а (в)дома [таки] краще. *Пр.* У гостях добре, (у)дома ще ліпше. *Пр.* Немає ніде краще (ліпше), як (у)дома. *Пр.* | *Гораздо лучше* – *(як прикм.)* Багато (далеко, куди) кращий (-ща, -ще), ліпший (-ша, -ше), *іноді* луччий (-ча, -че); *(як присл.)* багато (далеко, куди) краще (ліпше, *розм. також* лучче). | *Делаться, становиться лучше* – кращати (ліпшати, *розм. також* луччати). | *Здоровье его становится день ото дня лучше* – здоров’я його щодень (що не день) [то] кращає (ліпшає). | *Как нельзя лучше* – якнайкраще (щонайкраще); якнайліпше (щонайліпше). | *Лучше и не говорить* – краще й не казати; бодай і не казати. | *Лучше маленькая рыбка, чем большой таракан* – ліпша (краща) маленька рибка, як великий тарган. *Пр.* | *Лучше мало, чем ничего* – ліпше (краще) щось, як нічого. *Пр.* | *Лучше меньше, да лучше* – краще (ліпше) пізно, як ніколи. *Пр.*; Краще (ліпше) спізнитися з чимсь, ніж узагалі того не зробити. | *Лучше синица в руках, чем журавль в небе* – краща (ліпша) синиця в жмені, як журавель у небі. *Пр.* Кращий сьогодні (нині) горобець, як завтра голубець. *Пр.* Близька соломка краща від далекого сінця. *Пр.* | *Лучше хлеб с водой, чем пирог с бедой* – краще їсти сухарі з водою, аніж хліб з бідою. *Пр.* Ліпше (краще) їсти черствий хліб з водою, ніж буханець з бідою. *Пр.* Ліпше (краще) погано їхати, ніж добре йти. *Пр.* Кращий солом’яний дід, як золотий син. *Пр.* Як з лихим квасом, то ліпше з водою, аби не з бідою. *Пр.* | *Не лучше ли?* – чи не краще?; чи не ліпше? | *Нет ничего лучше, как…,* – нема краще, як…; нема [в світі], як…; нема [в світі] над що… | *Одна другой лучше* – одна від одної краща (ліпша). | *Старый друг лучше новых двух* – краще давнього друга не втрачати, ніж двох нових мати (придбати). *Пр.* Для приятеля нового не кидайся (не пускайся) старого. *Пр.*

Над друга старого нема [в світі] нікого. *Пр.* Старий хліб кращий (ліпший, *розм. також* луччий), як новий. *Пр.* | *Тем лучше* – тим краще (тим ліпше); то й краще (то й ліпше). | *Ум — хорошо, а два — лучше* – дві голови ліпші, як одна. *Пр.* Одна голова — добре, а дві — ще краще. *Пр.* Один розум — добре, а два — краще. *Пр.* Що голова — то розум, а дві — краще. *Пр.* Що два, то не один. *Пр.* Більше очей більше й бачать. *Пр.* Добре тому, хто вдвох. *Пр.* Одна рада — добре, а дві — ліпші. *Пр.* | *Чем дальше, тем лучше* – дедалі (щодалі, щораз, чимраз) [то] краще (ліпше); дедалі (щодалі, щораз, чимраз) усе краще (ліпше).

Лучший | *В лучшем виде (сделать что-либо)* – якнайкраще (якнайліпше). | *В лучшем случае* – у (най)кращому разі. | *В ожидании лучшего* – сподіваючись кращого (ліпшого, на краще, на ліпше); маючи надію на краще (на ліпше). | *Всего лучшего!* – на все добре!; усього найкращого! | *За неимением лучшего сойдёт и это* – як немає кращого, то й це гаразд буде. | *Лучшим сделаться* – поліпшати (покращати, *іноді розм.* получчати). | *Лучшим сделать что* – поліпшити, покращити що. | *Оставляет желать лучшего [многого] – Див. желать.* | *Самое лучшее молчать* – найкраща річ мовчати. | *Самый лучший* – найкращий (найліпший, *іноді розм.* найлуччий); якнайкращий (якнайліпший); щонайкращий (щонайліпший). | *Считаю лучшим* – маю (вважаю) за краще (за ліпше). | *Что ни на есть лучший* – якнайкращий (якнайліпший); щонайкращий (щонайліпший). | *Это лучший из людей* – це найкраща людина; з нього найкраща людина.

Лыжи | *Навострить (наострить) лыжи (разг. фам.)* – п’ятами накивати; намастити п’яти; кинутися (пуститися) навтіки (навтікача); дременути (чкурнути); драла (драчки, дропака, дмухача) дати.

Лыко | *Борода велика, а ума ни на лыко* – борода до пояса, а розуму ні волоса. *Пр.* Борода велика, а розуму мало. *Пр.* Борода по коліна, а розуму як у дитини. *Пр.* Борода з піваршина, а на розум дитина. *Пр.* Борода, як у старого, та ума не винесла. *Пр.* У бороді гречка цвіте, а в голові й не орано. *Пр.* Вже з бородою, а наче й досі без штанів. *Пр.* | *Лыка не вяжет (разг. фам.)* – язика (язиком) не поверне. | *Лыком шитый (шит) (разг.)* – ликом шитий; нетяма; неотеса. | *Не всякое лыко в строку* – не за всяку провину києм у спину. *Пр.* | *Не лыком шит (разг.)* – не в тім’я битий; не ликом шитий; не повстяний. | *Хоть лыком шит, да мылом мыт* – хоч і ликом шитий, та не в тім’я битий. *Пр.*

Любезность | *Говорить любезности кому* – говорити милі речі (милощі) кому; бути солодким на мову з ким; *(фам.)* мастити медом кого; *(іноді образн.)* озиватись на солодкім меду до кого. | *Окажите любезность* – зробіть (учиніть) ласку. | *Он имел любезность предупредить меня* – він ласкаво попередив (застеріг, перестеріг) мене; він був ласкавий попередити (застерегти) мене. | *Он проявил безграничную любезность по отношению ко мне* – він виявив безмежну прихильність (ласкавість) до мене.

Любезно | *Любезно принимать кого* – прихильно (приязно, мило) вітати (приймати) кого. | *Эти сведения любезно сообщены нашим сотрудником* – ці відомості ласкаво подав наш співробітник (співпрацівник).

Любезный | *Будьте [так] любезны!; будь любезен!* – будьте [такі] ласкаві!; будь ласка (ласкав)?; зробіть (зроби) ласку; якщо (коли) ваша (твоя) ласка; коли ласка; спасибі вам (тобі). | *Любезный читатель!* – ласкавий читачу (читальнику)!; читачу (читальнику) ласкавий! | *Он был очень любезен со мной* – він до мене був дуже (вельми) ласкавий (привітний, ґречний). | *Послушай-ка, любезный!* – слухайте-но, чоловіче добрий (земляче)! | *Скажи-ка, любезный!* – скажіть-но (скажіть-бо), чоловіче, молодице (молодичко), дівчино! | *Эй ты, любезный* – гей, добрий чоловіче!; агов, земляче!

Любимец | *Любимец матери* – материн (мамин) (у)улюбленець (любчик); материна (мамина) дитина; мамин пестун (пестунчик, мазунчик, син, синок). | *Любимец отца* – батьків (у)улюбленець (любчик); батькова дитина; батьків (татів) пестун (пестунчик, мазунчик, син, синок). | *Любимец публики* – улюбленець (любленець) публіки. | *Любимица матери* – материна (мамина) (у)люблена (любка); материна (мамина) доня (дочка). | *Любимица отца* – батькова (у)люблена (любка); батькова дочка, татова доня.

Любимый | *Наступить на любимую мозоль (шутл.)* – наступити (натоптати) на улюблену (найулюбленішу) мозолю; дійняти (допекти, дошкулити) до живого; уразити у живе (болюче) місце.

Любитель | *Любитель вашего таланта, вашей кисти* – прихильник вашого таланту; пензля; залюбленик (залюблений, замилуваний) у вашому таланті, пензлі. | *Любитель науки, книги* – прихильник науки, книги (книголюб). | *Любитель пения* – співлюб(ець); охочий до співів; замилуваний у співі. | *Любитель пиров* – бенкетолюб (бенкетар). | *Любитель поесть* – ласий (охочий) добре попоїсти; ласий (охочий) до доброї страви; ласій (ласун). | *Любитель почёта, славы* – шанолюб(ець), славолюб(ець). | *Любитель-фотограф* – фотограф-аматор (фотограф-любитель). | *Общество любителей природы* – товариство

прихильників природи; товариство природолюбців.

Любиться | *Кому что любится* – кому що до любові (до вподоби); кому що любиться; хто в чому кохається.

Любить | *Деньги счёт любят* – гроші лічбу люблять. *Пр.* Копійка любить, щоб її рахували. *Пр.* Гріш круглий — розкотиться. *Пр.* Хто щадить гріш, той має з гаком (більш). *Пр.* Люди знайшовши та лічать. *Пр.* | *Кого люблю, того и бью* – хто кого любить, той того й чубить (гудить, губить). *Пр.* Кого люблю, того і б'ю. *Пр.* Серцем люби, а руками тряси. *Пр.* | *Люби брать, люби и отдать* – любиш узяток, люби й даток. *Пр.* | *Люби как душу, бей как грушу* – люби як душу, а труси як грушу. *Пр.* | *Любит, как волк овцу* – любить, як вовк вівцю (ягницю). *Пр.* | *Любит, как собака палку* – любить, як собака цибулю (камінь). *Пр.* Терпить його, як сіль в оці. *Пр.* Догоджає, як чирякові на роті. *Пр.* Любить його, як хрін в оці. *Пр.* Я його так люблю, як пси діда на перелазі. *Пр.* Так його любить, як сіль в оці, а тернину в боці. *Пр.* Я його так люблю, як сіль в оці, а кольку в боці. *Пр.* | *Любить больше всего на свете* – любити (кохати) над усе в світі; над світ любити (кохати). | *Любить друг друга* – (*про чоловіків)* Любити один одного; *(про жінок)* любити одна одну; *(про чоловіків і жінок або про дітей)* любити (кохати) одне одного; любитися (кохатися). | *Любить кого* – любити (кохати) кого; любитися (кохатися) в кому. [Нема тієї дівчиноньки, що я в їй кохався. Метлинський.] | *Любить что-либо* – любити що; кохатися (милуватися) в чому. [Я на тайнах неба знаюсь. В філософії кохаюсь. Тичина.] | *Любишь кататься — люби и саночки возить* – любиш їхати — люби й саночки возити. *Пр.* Любиш горішки, люби й насмішки. *Пр.* Умієш помилятися, умій і поправлятися. *Пр.* Любиш поганяти, люби й коня годувати. *Пр.* | *Любишь смородину, люби и оскомину* – любиш смородину — люби й оскомину. *Пр.* | *Он любит выпить* – він любить випити (любить чарку); він любить закинути в голову; він самий (голінний, швидкий) до чарки *(жарт.* до скляного Бога). | *Он шутить не любит* – він жартувати (він жартів) не любить. | *Прошу любить и жаловать* – прошу любити і шанувати (жалувати).

Любоваться | *Любоваться кем, чем* – милуватися (любувати(ся)) ким, чим, на кого, на що *(зрідка* з кого, з чого).

Любовно | *Любовно относиться к делу* – кохатися у своїм ділі; з любов'ю ставитися до діла.

Любовный | *Любовная связь* – кохання; любовний зв'язок. | *Любовный треугольник* – любовний трикутник. | *Ходить на любовные свидания* – ходити на любовні побачення (на зальоти); *(фольк.)* ходити барвінку рвати.

Любовь | *Брак не по любви* – шлюб (одруження) без кохання (без любові). | *Гореть, сгорать от любви к кому* – палати коханням до кого. | *Делать что с любовью, с любовью заниматься чем-либо* – робити що залюбки (з любістю, з любов'ю); кохатися в чому. | *Жениться, выйти замуж по любви* – одружитися, заміж піти з любові *(іноді* по любості); узяти жінку по любові. | *Любовь к родине* – любов до рідного краю (до рідної країни, до рідної землі, до рідної сторони), любов до батьківщини (до вітчи(з)ни, до отчи(з)ни). | *Любовь не картошка — не выкинешь за окошко* – любов не короста — не вигоїш спроста. *Пр.* Згадай та охни, мовчи та сохни. *Пр.* | *Любовь не пожар, а загорится — не потушишь* – любов не пожежа, а займеться — не погасиш. *Пр.* | *Любовь сильнее смерти* – кохання дужче (могутніше) за (над) смерть. | *Мне не дорог твой подарок, дорога твоя любовь* – не дороге дарування(чко), дороге твоє кохання(чко). | *Нашим новобрачным совет да любовь (мир да любовь)!* – нашим молодятам не сваритися та любитися! | *Не до любви* – не до любові (любості). | *Объясняться, объясниться, признаваться, признаться в любви кому* – признаватися, признатися про кохання (в коханні) кому; робити, зробити кому признання в любові (у коханні); освідчувати, освідчити кохання кому; освідчуватися, освідчитися [про кохання (пролюбов)] перед ким, кому; визнавати, визнати (виповідати, виповісти) кому кохання (любов свою). [Він мені визнавав любов свою. П. Куліш.] | *Старая любовь не ржавеет; старая любовь помнится* – давнє кохання не (і)ржавіє. *Пр.* Давнє кохання все перед очима. *Пр.*

Любопытно | *Любопытно мне знать* – цікаво мені знати; цікавий [би] я знати.

Любопытство | *Сгорать от любопытства* – аж палати з цікавості.

Любо | *Дорого, да любо* – дорого, та мило. *Пр.* Що дорожче, то солодше. *Пр.* | *Любо-дорого* – любо-мило; дуже (вельми) любо (мило). | *Любо-нелюбо* – чи [хоч] любо (мило); чи [хоч] нелюбо (немило); хоч мило-немило. | *Любо поглядеть* – любо (мило, приємно, втішно) подивитися; любо глянути. | *Не любо — не слушай, а врать не мешай* – вір не вір, а не кажи «брешеш». *Пр.* Не любо — не слухай, а брехати не заважай. *Пр.* Коли не до вподоби — не слухай, але не заважай. *Пр.*

Люб | *Он нам люб* – він нам любий (до вподоби, до сподоби, до мислі); ми вподобали його.

Люди | *В людях* – серед ((по)між) людей. | *Все люди смертны* – усі люди вмирущі; смерті не минути (не відперти); усім там бути; усі ми там будемо. | *Все мы люди, все человеки* – усі ми люди. *Пр.* | *Все мы люди, да не все человеки* – усі ми люди, та не всі людський образ маємо. *Пр.* | *Выбиваться, выбиться, выходить, выйти в люди* – вибиватися, вибитися, виходити, вийти в люди. | *Выводить, вывести в люди кого (разг. устар.)* – виводити, вивести (*про багатьох* повиводити) в люди кого. | *За людьми говорю* – за людьми кажу; кажу казане; коли люди брешуть, то й я з ними. | *И мы не хуже людей* – і ми не гірші за людей. *Пр.* І ми як люди. *Пр.* І ми попри люди. *Пр.* | *Люди, будьте бдительны!* – люди, будьте пильні! | *Люди доброй воли* – люди доброї волі. | *Люди добрые* – люди добрі; людоньки. | *Молодые люди* – молоді люди; люди молодого віку; молодь; *(про хлопців ще)* молодики; хлопці. | *На людей посмотреть и себя показать* – себе показати і на людей подивитися. *Пр.* | *На людях* – на людях (при людях); прилюдно. | *Ни людям, ни себе* – ні людям, ні собі. *Пр.* І сам не гам, і другому не дам. *Пр.* | *Плохие люди* – лихі (злі, погані) люди; людці; *(згруб.)* людища (людиська). | *Побыть на людях* – побути серед людей ((по)між людьми). | *Поспешишь — людей насмешишь* – зробив наспіх, як насміх. *Пр.* Поспішити — людей насмішити. *Пр.* Скорий поспіх — людям насміх. *Пр.* Зроблено спішно, тому й смішно. *Пр.* | *Свет не без добрых людей* – у світі не без добрих людей. *Пр.* | *Свои люди — сочтёмся* – свої люди — домовимося (помиримося). *Пр.* | *Что людям, то и нам* – що людям, те й нам. *Пр.* Що громаді, те й бабі. *Пр.*

Людской | *Наша беда не как людская* – своє лихо [все] більше, ніж чуже. *Пр.*

Люд | *Рабочий люд* – робочий (робітний) люд; робітництво.

Лютый | *Лютый холод, холодище (мороз)* – лютий холод (мороз); люта холоднеча; *(згруб.)* холодяка. | *Он лют в работе (разг.)* – він запальний у роботі. | *Он лют до песен* – він співати моторний; він до співу аж наввипередки.

Лягать | *Его лягает каждый (перен.)* – його хто хоче, той і топоче; його хто йде, той і скубне (той і штовхне).

Лязгать | *Лязгать зубами* – клацати зубами.

Лямка | *Надел лямку, так тяни* – засунув шию в ярмо, то й вези (то й тягни, то треба й везти, то треба й тягти). *Пр.* Коли запрігся, то й тягни (то й вези). *Пр.* Сидиш у ряду, то й тягни біду. *Пр.* Коли взявся, то вези до краю. *Пр.* | *Тяни лямку, пока не выкопают ямку* – тягни ярмо, доки віку. *Пр.* На тім світі спочинеш. *Пр.* | *Тянуть лямку (перен. разг.)* – тягти ярмо; біду тягти.

Ляпнуть | *Ляпнуть по лицу кого* – ляпнути по обличчю кого; дати ляща (ляпаса, поличника) кому. | *Ляпнуть языком (фам.)* – ляпнути *(іноді* язиком); бовкнути; *(образн.)* утяти до гапликів; утяв — аж ґудзі сміються; сказав — аж пальці знати.

Ляп | *Тяп да ляп, тяп-ляп* – сяк-так; абияк; нашвидку (нашвидкуруч); на галай-балай (на галай на балай).

Лясы | *Лясы точат, людей морочат* – баляси точать — людей морочать. *Пр.* | *Лясы точить (разг.)* – ляси (баляси, баляндраси, ляси з баляндрасами) точити (розпускати); баляндрасити; теревені правити (точити, гнути); теревенити; плетеники плести.

Мавр | *Мавр сделал своё дело, мавр может уходить* – мавр зробив своє, мавр може іти [собі].

Магазин | *Книжный магазин* – книгарня.

Магарыч | *Подкупать, подкупить магарычом кого* – підмогоричувати, підмогоричити кого. | *Ставить, поставить магарыч кому* – могоричити, помогоричити кого.

Магия | *Белая, чёрная магия* – біла, чорна магія.

Маг | *Маг и волшебник* – маг і чарівник; маг і чародій; маг і чаклун.

Мажор | *Быть в мажоре (перен.)* – бути в гарному (у доброму) настрої; мати гарний (добрий) настрій; бути в гуморі; бути веселим (радісним).

Мазаный | *Одним миром мазаны* – одним миром мазані (мировані).

Мазать | *Мазать по губам мёдом (разг.)* – мастити губи медом; показувати медяника; обіцяти на вербі груші, на осиці — кислиці; кози в золоті показувати.

Мазь | *Дело на мази (разг.)* – діло (справа) лагодиться; діло налагодилося; діло налагоджене; *(образн.)* діло (справу) пущено на мазані колеса.

Май | *Как в мае дождь, так будет и рожь* – теплий мокрець, мокрий май — буде жито як той гай. *Пр.* Як випадуть у маї три дощі добрих, то дадуть хліба на три роки. *Пр.* | *Первое мая, Первомай* – перше травня, Першотравень (Первомай).

Макар | *Куда Макар телят не гонял* – де козам роги правлять (утинають); де волам роги правлять [, а кози (кіз) кують підковами]. [Пошлють кіз кувати. *Пр.*] | *На бедного Макара все шишки валятся* – на похиле дерево і кози скачуть. *Пр.* Бідному Савці нема долі ні на

печі, ні на лавці: на печі печуть, а на лавці січуть. *Пр.* Бідному все вітер в очі віє. *Пр.* Бідному всюди вітер в очі. *Пр.* На убогого всюди капає. *Пр.* Через низький тин усі собаки скачуть. *Пр.* Пішого сокола і ворони б'ють. *Пр.* Де лихо пристане, там і трава в'яне. *Пр.*

Маковый | *Маковой росинки во рту не было у кого (разг.)* – і ріски (і рісочки, і дрібки) в роті не було в кого (не мав хто).

Маков | *Как маков цвет (разг.)* – як маків цвіт; як макова квітка; як маківка.

Макушка | *Получить по макушке* – дістати (узяти) в тім'я (у чуб). | *Ушки на макушке у кого (перен.)* – насторожені (нашорошені, нащулені, наструнчені) вуха в кого; чутке вухо в кого. | *Шапка (шляпа) на макушке* – шапка на середголів'ї (на щолопку, на маківці).

Мак | *Время собирания мака, сбора мака* – макотрус. | *Красный как мак* – червоний як мак (як жар); *(про жінок)* червона як рожа. | *Не родится мак — проживёшь и так* – сім літ мак не родив, а голоду не (з)робив. *Пр.* Не родив мак — перебудемо й так. *Пр.*

Маланьин | *Маланьин счёт* – заплутана рахуба.

Малевать | *Не так страшен чёрт, как его малюют* – не такий страшний чорт (вовк), як його малюють. *Пр.* Страх не такий страшний, як про нього кажуть. *Пр.* Не кожне кусається, що з вусами. *Пр.*

Малейший | *Не имею ни малейшего желания* – аж ніяк не хочу; не маю (і) найменшої охоти (ані найменшого бажання). | *Ни малейшего сомнения* – [Ані] найменшого сумніву.

Маленький | *Играть по маленькой (карт.)* – грати на малі гроші; робити невеликі ставки. | *Маленькая птичка, да коготок остер* – здається, й мала пташка, та кігті гострі. *Пр.* | *Маленькие дети — маленькое горе* – малі діти — мале лихо [діти побільшають — лихо погіршає]. *Пр.* Маленьке — миленьке [побільша — погірша]. *Пр.* Від малих дітей голова болить [, а від великих — серце]. *Пр.* Мала дитина — не виспишся [, велика дитина — не наїсишся]. *Пр.* Малі діти не дають спати [, а великі діти не дають жити]. *Пр.* Малі діти — малий клопіт [, а доростуть — хату рознесуть]. *Пр.* | *Маленький, да удаленький* – маленький, та сміливенький. *Пр.* Хоч мале, та натоптуване. *Пр.* Хоч мале, та вузлувате. *Пр.* Мале щеня, та завзяте. *Пр.* | *По маленькой выпить* – по чарчині (по чарупині) випити (вихилити, укинути, торкнути).

Малина | *Не жизнь (не житьё), [а] малина! (разг.)* – не життя, а казка!; життя — і смерті не треба.

Малиновый | *Малиновый звон (трезвон)* – малиновий дзвін.

Маловато | *Маловато чего* – обмаль чого.

Малолетство | *По малолетству* – через недолітство. | *С малолетства* – змалку (змалу, змалечку); відмалечку; з маленства (з мальства, з малого мальства).

Малость | *Всякая малость его сердит* – усяка дрібниця його сердить; за кожну дрібничку (за кожну мализну, за кожне абищо) він гнівається.

Мало | *А ему и горя мало* – а йому (а він) і байдуже; а він ані гадки (а йому ні гадки, а він і гадки не має) про що, за що. | *Да мало того* – ба; та ще; та що то; мало сказано (сказати). | *Мало когда (разг.)* – рідко коли; зрідка. | *Мало ли как это делается* – усяк(о) (по-різному) це роблять (це робиться). | *Мало ли когда* – хіба мало коли. | *Мало ли кто* – хіба мало хто. | *Мало ли куда* – хіба мало куди. | *Мало ли у нас специалистов?* – чи (хіба) мало у нас фахівців (спеціалістів)? | *Мало ли что!* – мало що!; [то] що з того! | *Мало ли что случается, бывает* – [Хіба] мало що (чого) може статися (трапитися). | *Мало-мало* – ледве-ледве (ледь-ледь); якнайменше (щонайменше); *(іноді)* принаймні. | *Мало-мальски* – хоч трохи (трошечки); хоч дещо; мало-намало; скільки-[небудь]. | *Мало-помалу* – помалу; помалу-малу (помаленьку); потроху (потроху-троху); поволі (поволі-волі, спроквола, спроквolу, споквolу). | *Мало того* – то не все ще; на тому не край; більше (ще й більше, навіть більше); *(іноді)* того мало (мало того). | *Мало того, что…* – то ще не все, що…; на тому (на цьому) не край, що…; *(іноді)* мало того, що… | *Нимало не боюсь (разг.)* – нітрохи (нітрішки, анітрохи, анітрішки) не боюся. | *Ни мало ни много; ни много ни мало* – саме [стільки]; *(іноді)* не мало не багато. | *Очень мало* – дуже мало; *(образн.)* як кіт (комар) наплакав; з комарову ніжку; з мишачу бідницю; на мачиночку дрібненьку. | *Слишком мало* – надто (аж надто, занадто) мало; замало. | *У меня мало денег* – у мене мало (обмаль, не гурт, незгурта) грошей; у мене скупо (тонко) на гроші. | *Чего мало, то в диковинку* – що новина, то дивина; чого не бачив, то вдивовижу. | *Шуму много, а толку мало* – багато галасу — мало діла. [Діла на копійку, а балачок на карбованець. *Пр.*]

Мальчик | *Мальчики в глазах* – чортики перед очима; в очах *(іноді* в очу) мигтить; в очах темно. | *Мальчик на побегушках* – хлопець на побігеньках; пробігущий хлопець; побігун (побігач); попихач. | *Мальчик с пальчик* – (хлопчик-)мізинчик; котигорошок.

Малый | *Без малого (разг.)* – мало не; замалим не; трохи не; чи не. | *Добрый малый* –

добрий хлопець. | *За малым дело стало (разг.)* – малого (дрібниці) не стає (бракує, не вистачає). | *Малая толика (разг.)* – дещо (дещиця); трохи (трішечки). | *Мал да удал* – хоч мале, та завзяте (бистре); малий, та завзятий; малий, та смілий (сміливий). | *Мал золотник, да дорог* – мала штучка червінчик, а ціна велика. *Пр.* Маленьке, та важкеньке. *Пр. (іноді)* Чорний мак, та смачний. *Пр.* Мале щеня, та завзяте. *Пр.* Хоч мале, та вузлувате. *Пр.* Криві дрова, та добре горять. *Пр.* | *Мал мала меньше (разг.)* – Одно від (за) одного менше; сама малеча (сама дрібнота). | *Он малый не промах (разг.)* – він маху не дасть; він не схибить (не промахнеться); з нього (він) хлопець не дурень. | *Он малым довольствуется* – він задоволений малим; він удовольняється (й) малим (з малого); йому і малого доволі (досить). | *От мала до велика; старый и малый; стар и мал (разг.)* – від малого до великого (до старого); мале й велике; мале й старе; малі й великі (старі). | *От малой искры да большой пожар* – з малої іскри великий вогонь [буває]. *Пр.* З малої хмари та великий дощ. *Пр.* Хай річка й невеличка, а береги ламає. *Пр.* | *Самое малое [сто рублей] (разг.)* – щонайменше (якнайменше) [сто карбованців]. | *Самый малый* – найменший (щонайменший, якнайменший).

Маменькин | *Маменькин сынок (сыночек); маменькина дочка (ирон.)* – мамин (матусин) синок; материн мазунчик; *(іноді)* мамій; мамина (матусина) доня (доця).

Манера | *Манера говорить* – манера говорити; говірка (балачка). [Це вже у нього така говірка. *Сл. Ум.*]

Манер | *Все действуют на один манер* – усі роблять (чинять) на один лад (на один спосіб, одним способом, одним робом, одним чином, одним ладом). | *Каким манером* – яким способом (робом, чином, побитом, кшталтом, штабом); на який спосіб; по-якому; як. | *На манер чего* – на зразок (на взір) чого; на кшталт (на штиб) чого; на манір чого. | *На один манер* – на один зразок (лад, спосіб, кшталт, штиб, манір); *(іноді)* на одну стать. | *На свой манер* – на свій лад; своїм способом; по-своєму. | *На французский манер* – на французький лад; по-французькому. | *Таким манером* – таким способом (чином, робом, побитом, кшталтом, штабом); у такий спосіб; по-такому; отак.

Мания | *Мания преследования, величия* – манія переслідування, величності.

Манна | *Как манны небесной ждать, жаждать чего (книжн.)* – як (наче) манни небесної чекати (ждати), прагнути (жадати) чого; як на манну небесну чекати (ждати). | *Манной небесной питаться* – живитися (жити) манною небесною (ласкою Духа Святого); жити надголодь.

Мановение | *Будто (как, словно, точно) по мановению волшебного жезла (волшебной палочки)* – мов чарами; мов на помах (мов з помаху, мов з-під) чарівної (чарівничої) палички; мов від помаху чарівницького жезла; (не)мов хто махнув чарівною паличкою. | *Мановением рук* – помахом руки. | *По мановению его руки всё стихло* – з помаху (на помах) його руки все вщухло (стихло); він повів (махнув) рукою, і все вщухло (стихло).

Марать | *Марать бумагу (перен.)* – псувати (переводити, марнотратити) папір. | *Марать руки об кого, обо что (перен.)* – каляти (поганити, паскудити) руки об кого, об що. | *Марать своё имя, свою репутацию (славу), честь (перен.)* – плямувати (каляти, поганити, паскудити) своє ім’я, свою репутацію (славу), честь.

Мариновать | *Мариновать дело (перен. разг.)* – зволікати справу.

Мартышкин | *Мартышкин труд* – даремна (марна, пуста) праця.

Марш | *Марш [отсюда]!* – марш (гайда, геть) [звідси]!

Маска | *Надевать, надеть маску (перен.)* – брати, узяти (надівати, надіти, *іноді* напинати, напнути) маску (машкару, личину); ховати, сховати (приховувати, приховати) своє справжнє обличчя. | *Носить маску (перен.)* – носити маску (машкару, личину); прикидатися, удавати з себе кого. | *Сбросить [с себя] маску (перен.)* – зірвати [з себе] маску (машкару, личину). | *Сорвать маску с кого (перен.)* – зірвати з кого маску (машкару, личину); здемаскувати кого.

Масленица | *Без кота мышкам масленица* – коли миші кота не чують, то собі безпечно гарцюють. *Пр.* Чують миші, що кота нема дома. *Пр.* Кіт за пліт, а миші в танець. *Пр.* Кіт — спати, а миші — танцювати. *Пр.* | *Ему не житьё, а масленица (разг.)* – йому (у нього) щодня масниця. | *Не всё коту масленица, придёт и великий пост* – не все котові масниця (пушення). *Пр.* Минулася котові масничка. *Пр.* Не все (не щодня) котові масниця, буде і великий піст (прийде ще й великий піст). *Пр.* Не щодня бридня вареники їсти. *Пр.* Прийде і на пса колись зима. *Пр.* Нема тієї курочки, що несла золоті яєчка. *Пр.* Минулися роки, що розпирало боки. *Пр.* І тому клямка запала. *Пр.*

Масленый | *Масленый взор, масленые глаза (разг.)* – масний погляд, масні очі (очиці). | *Масленый язычок (разг.)* – солодкий (медовий) язичок.

Масличный | *Масличная ветвь (перен.)* – маслинова гілка.

Масло | *Всё идёт как по маслу (разг.)* – усе йде як помащене (як по маслу); *(образн.)* усе йде (котиться), як помазаний (помащений) віз. | *Деревянное масло* – олива. | *Ерунда (чепуха) на постном масле (разг.)* – ні се ні те, ні трете чортзна-що. | *Ешь, дурак, с маслом* – їж, дурню, бо то з маслом. *Пр.* | *Как (словно) сыр в масле катается (разг.)* – як сир у маслі купається (плаває); живе, наче вареник у маслі плаває; плаває, як пампух в олії; валяється, як нирка у салі; розкошує; купається в розкошах; кохається у добрі. | *Кашу маслом не испортишь* – каші маслом не зіпсуєш. *Пр.* Масло каші не шкодить. *Пр.* Густа каша дітей не розганяє (не розгонить). *Пр.* | *Кукиш (шиш) с маслом* – дуля з маком. | *Масло выжимать из кого (перен.)* – видавлювати (вичавлювати) олію з кого. | *Подливать, подлить масла в огонь* – доливати, долити оливи до вогню; підкладати, підкласти дров до багаття (у багаття); підкидати, підкинути хмизу в огонь; до гарячого щеприском сипнути. | *Постное масло* – олія.

Масса | *Сплошной массой* – [Суцільною] лавою; хмарою; облаком; [цілим] загалом.

Мастерская | *Портняжная, швейная мастерская* – кравецька, швацька майстерня; швальня. | *Сапожная мастерская* – шевська (чоботарська) майстерня; чоботарня (шевня). | *Ткацкая мастерская* – ткацька майстерня; ткальня.

Мастер | *Горе-мастер* – гіркий (лихий) майстер; горе-майстер; попсуй-майстер; *(зневажл.)* партач. | *Дело мастера боится* – діло майстра хвалить (величає, знає). *Пр.* Дільника й діло боїться. *Пр.* В умілого і долото рибу ловить. *Пр.* Не сокира теше, а чоловік. *Пр.* Що вхопить, те зробить. *Пр.* Добра пряха й на скіпці напряде. *Пр.* На що гляне, так тобі й учеше. *Пр.* | *Заплечный мастер; заплечных дел мастер* – кат (катюга); майстер голови стинати. | *Золотых дел мастер (золотарь)* – золотар (золотник). | *Мастер лгать* – митець брехати; чистобреха. | *Мастер на все руки (разг.)* – майстер (митець) на все (на всячину); до всього (на все) здатний (здатен); до всього зугарний (кебетний, удатний); майстер на всі штуки; у нього руки на всі штуки; що вхопить, те й зробить. І швець, і кравець [і жнець], і на дуді грець. *Пр.* | *Мастер на выдумки* – майстер (митець) на вигадки; штукар (чмут). | *Мастер своего дела* – майстер на своє діло (свого діла); знавець свого діла; фахівець у своїй справі. | *Мастер спорта* – майстер спорту. | *На грех мастера нет* – без гріха чоловік не проживе. *Пр.* | *Не испортив дела, мастером не будешь* – щоб навчитись майструвати, часом можна й попсувати. *Пр.* І на хибах (на огріхах) людина вчиться. *Пр.* | *Часовых дел мастер (часовщик)* – годинникар.

Масть | *В масть; под масть; к масти* – під масть; до масті. | *Не в масть; не под масть; не к масти* – не під масть; не до масті. | *Одной масти; под одну масть (перен.)* – одної масті; під одну масть; на один копил (кшталт). | *По масти кличка* – якої масті, так і кличуть. *Пр.*

Масштаб | *Большой по масштабам* – великий масштабами.

Материал | *По материалам корреспондентов* – за матеріалами (дописами) кореспондентів.

Материнский | *Материнское наследие, имущество* – материзна; спадщина по матері. | *Родственники с материнской стороны* – родичі (кревні) по матері; родичі з материного боку (з материного коліна, з материного покоління).

Материя | *Скучная, сухая это материя (фам.)* – нудна це річ; суха це матерія (річ).

Матка | *Правда-матка* – щира правда; правда-матінка. | *Резать правду-матку в глаза* – різати (чесати) щиру правду (правду-матінку) в очі (у вічі). | *Сказать всю правду-матку* – сказати щиру правду (ущипливу правдоньку); сказати все по щирості.

Матушка | *Земля-матушка* – земля-матінка. | *Матушки [мои]!; матушки-светы! (разг.)* – матінко [моя]!; ненько (ненечко) [моя]!; ой людоньки!; [ой] доленько [моя]!; [ой] леле!; ой лишенько [мені]!

Мат | *Благим матом кричать, орать, вопить (разг.)* – кричати (горлати) несамовито; криком кричати; кричати щодуху (щосили); репетувати(лементувати) [на все (на ціле) горло]; *(згруб.)* кричати як на живіт; [як] на пуп кричати; репетом репетувати.

Мать | *Всосать (впитать) что с молоком матери (перен.)* – увіссати (усмоктати) що з материним молоком. | *В чём (как) мать родила* – у чому (як) мати народила (спородила); голяка; гольцем голий; (голий-)голісінький. | *Мать-героиня* – мати-героїня. | *Мать-кормилица (альма-матер)* – питома мати (матінка). | *Мать — сыра земля* – сира земля; земля-мати. [Розступися, сира земле!.. *Н. п.*] | *Показать кому кузькину мать (разг. вульг.)* – дати гарту (перегону, прочухана) кому; нагнати холоду кому; перегнати через (на) гречку кого. | *Посажёная мать* – весільна (посаджена, посадна, головата, прохана) мати. | *При солнце тепло, а при матери добро* – на сонці тепло, а біля (коло) матері добре. *Пр.* | *Узнаешь кузькину мать (какова кузькина мать...)* – знатимеш, де раки зимують (де козам роги правлять). | *У кого есть матка, у того и головка гладка* – у кого ненька, у того й голівка гладенька. *Пр.* Як мати рідненька, то й сорочка біленька. *Пр.*

Махать | *Махать картонным мечом* – махати паперовим мечем. | *После драки кулаками не машут* – після бійки кулаками не махають (не машуть). *Пр.* Повів коня кувати, як кузня згоріла. *Пр.* Замкнув пан стайню, як коні вкрадено. *Пр.*

Махнуть | *Махнуть рукой на кого, на что (разг. перен.)* – махнути рукою (руками) на кого, на що; занедбати кого, що.

Махровый | *Махровый дурак (разг.)* – тричі дурень; несосвітенний дурень. | *Махровый мак, махровая георгина* – повний (повноцвітний, рясноцвітний) мак, повна (повноцвітна, рясноцвітна) жоржина. | *Махровый реакционер* – махровий реакціонер.

Мах | *Давать, дать маху (разг.)* – давати, дати маху (хиби, *зниж.* хука); хибити, схибити (милити, змилити на чому); *(іноді)* огулитися (осковзнутися); *(образн.)* шпака вбити. | *Пришло махом, ушло прахом* – прийшло махом, пішло прахом. *Пр.* Легко прийде, прахом піде. *Пр.* | *С маху (разг.)* – з маху; притьмом; ураз. | *Со всего маху, с полного маха* – з усього маху; з усієї сили (щосили, скільки сили). | *С одного (единого) маху, одним (единым) махом (разг.)* – з одного маху; за один мах; за одним махом (замахом); одним махом. [До району кіньми, а там пішки, пароплавом, руками й ногами, віриш, одним махом обернувся! М. Куліш.]

Мачеха | *Мачеха добра, да не мать родна* – добра мачуха, а все не рідна мати. *Пр.* Що мати, то не мачуха. *Пр.* | *Мачеха пасынку надвое волю дала: наг ходи либо без рубашки* – мачуха пасинкові на волю давала: хоч льолю купи, хоч голий ходи. *Пр.* Дали кісточку: хоч зараз гризи, хоч на завтра положи. *Пр.* Хоч їж, хоч дивись, а щоб ціле було і неголодний був. *Пр.*

Машина | *Адская машина* – пекельна машина.

Маяться | *С немилым жить — только маяться* – з нелюбом (за нелюбом) жити, тільки світом нудити. *Пр.* Лучче в морі потопати, ніж з нелюбом вік вікувати. *Пр.*

Маячить | *Маячить жизнь (разг.)* – безрадісно (безпросвітно) жити; просвітку не мати; світом нудитися.

Мгновение | *В мгновение ока (разг.)* – миттю (умить); як оком змигнути *(лок.* на млі ока); *(іноді)* як «га» сказати. | *В одно мгновение (книжн.)* – в одну (за одну) мить; миттю (умить). | *В то же мгновение* – (у) ту ж мить (у ту саму мить); тієї ж миті; тієї ж (тієї самої) хвилини. | *Ни на одно мгновение не…* – і на [одну] мить не…

Медаль | *Оборотная сторона медали (перен.)* – другий (зворотний) бік медалі; друга (зворотна) сторона медалі.

Медведь | *Два медведя в одной берлоге не уживутся* – два ведмеді в однім барлозі не живуть. *Пр.* Два коти в одному мішку (на одному салі) не помиряться. *Пр.* | *Делить шкуру неубитого медведя* – ділити шкуру невбитого ведмедя. | *Медведь в лесу, а шкура продана; медведя не убил, а шкуру запродал* – шкуру вже продано, а ведмідь ще в лісі. *Пр.* Ще не зловив, а вже скубе. *Пр.* Ще й риби не піймали, а вже заходився юшку варити. *Пр.* Журавель у небі, а ти йому вже ціну визначив. *Пр.* Ще вовка не вбили, а шкуру продають. *Пр.* Де ще те теля, а він уже з довбнею бігає. *Пр.* | *Не убив медведя, шкуры не продавай* – з невбитого ведмедя шкури не продавай. *Пр.* Не продавай шкуру з живого ведмедя. *Пр.*

Медвежий | *Медвежий угол (перен.)* – глухий закуток (закутень); глушина; діра. | *Медвежья услуга (перен.)* – ведмежа послуга; послуга на шкоду.

Медвяный | *Медвяная роса* – медова роса; падь.

Медленный | *Идти медленным шагом, стопой* – іти тихою (повільною) ходою. | *На медленном огне* – на малому вогні.

Медлить | *Медлить с чем* – баритися (гаятися, зволікати, *іноді* длятися) з чим; баритися зробити що; зволікати що. | *Не медля* – не гаючись (не гаючи, не гаявши часу); негайно.

Медный | *Медный грош цена кому, чему; гроша медного не стоит кто, что* – копійка (гріш) ціна кому, чому; копійки щербатої не вартий (не варт) хто, що (не дам за кого, за що); (з)ламаного шага (шеляга) не вартий (не варт) хто, що (не дам за кого, за що). | *Медный лоб* – мідний лоб; тупа тупиця; дурноверхий; безголовий. | *Медный таз* – мідниця. | *Прошёл [сквозь] огонь и воду и медные трубы* – був і на коні і під конем. *Пр.* Був на возі й під возом (у ступі і за ступою). *Пр.* Перейшов [уже] крізь сито і решето. *Пр.* Пройшов крізь огонь і воду. *Пр.* Пройшов Рим і Крим. *Пр.* Був вовк у сіті і перед сіттю. *Пр.* Поспитав уже пня і колоди. *Пр.* | *У него медного гроша нет* – у нього ні шага (ні шеляга) нема; він і шага (і шеляга) не має. | *Учиться на медные деньги* – учитися на мідяки (на мідні, на малі гроші).

Медовый | *Медовая речь, медовые речи (устар.)* – медова (солодка, улеслива) мова, медові (солодкі, улесливі) речі. | *Медовая роса – (те саме, що) Медвяная роса. Див. медвяный.* | *Медовый месяц* – медовий місяць.

Медоточивый | *Медоточивые уста, медоточивая речь, медоточивый голос* – медові (солодкомовні) уста, медова (солодка) річ, медовий (солодкий) голос.

Мед | *Вашими [бы] устами да мёд пить* – вашими [б] устами та мед пити. *Пр.*; якби ж то так було, як ви кажете. | *На языке мёд, под языком лёд* – на язиці мед (медок), а під язиком лід (льодок). *Пр.* | *Капля (частица) моего (вашего…) мёда есть в чём* – крапля (краплина) мого (вашого…) меду є в чому. | *Коли мёд, так и ложку* – як мед, то й ложка (то й ложку). *Пр.* Коли мед (як мед), то й ложкою. *Пр.* Тобі як мед, то зараз і ложка. *Пр.* | *Ложка дёгтя в бочке мёда* – ложка дьогтю в бочці меду. *Пр.* | *Мёдом не корми кого* – медом не годуй кого; меду не давай кому. | *Не мёд* – не мед; не з медом; | *Отсутствие, недостаток меда* – брак (нестача) меду; безмеддя. | *Питаться мёдом и акридами* – живитися акридами та диким медом.

Межа | *Межа об межу, межа к меже* – межа в межу; межа з межею; *(іноді)* обміж. | *Проводить, провести межу* – проводити, провести (класти, покласти, робити, зробити) межу *(політич.* кордон). [Для трактора межі немає. *Пр.*]

Между | *А между тем* – а проте (а тим часом). | *Бывать между людьми* – бувати серед людей. | *Быть (находиться, очутиться) между молотом и наковальней (перен.)* – бути між молотом і ковадлом; опинитися між молотом і ковадлом (під молотом на ковадлі); *(іноді)* залізти між молот і ковадло. | *Выбирать между кем* – вибирати з-між (з-поміж, з-проміж) кого. | *Выбирать между собой* – вибирати з-посеред себе. | *Жить между добрых людей* – жити серед добрих людей (поміж добрими людьми). | *Лучший между ними* – найліпший (найкращий) з-між (з-поміж, з-проміж) них. | *Между двух огней* – межи (між) двома вогнями; і звідси (і так) пече і звідти (і так) гаряче. | *Между делом* – поміж ділом; побіжно (мимохідь). | *Между жизнью и смертью* – (по)між життям і смертю. | *Между нами [говоря]; между нами будь сказано* – між нами кажучи (казавши); хай про нас [ця] річ. | *Между прочим* – між іншим. | *Между собой* – проміж себе. | *Между тем* – тим часом; проте; одначе (однак); аж. | *Между тем как* – тим часом як. | *Пройти между Сциллой и Харибдой* – пройти між (проміж, межи) Сциллою і Харібдою. | *Сидеть между двумя стульями* – сидіти на двох стільцях (між двома стільцями). | *Читать между строк* – читати (по)між рядками.

Меж | *Между двух огней (перен.) – Див. между.*

Мелькать | *Мелькать в глазах, перед глазами* – миготіти (миготіти, мерехтіти) в очах, перед очима; набігати на очі.

Мелкий | *Идти мелкими шажками* – іти видрібцем; іти дрібно (дрібненько). | *Мелкая душа (душонка)* – мізерна (дрібна) душиця. | *Мелкая сошка (фам.)* – дрібнота. | *Мелкие интересы* – дрібні інтереси. | *Мелкие люди* – дрібні людці (дрібнота); низота. | *Мелкий чиновник* – *(зневажл.)* Канцелярська блоха. | *На мелкие куски (кусочки) разбить что* – на (в) дрізки (на дрізочки, на дріб'язок, на дріб'язки, на дробину) розбити (потрощити) що. | *Рассыпаться мелким бесом перед кем (перен.)* – низько слатися (стелитися) перед ким; листом стелитися перед ким; шовком слатися під ноги кому; підсипатися до кого.

Мелко | *Мелко плавает кто (перен.)* – неглибоко плаває хто; невисоко літає хто; пташка низького льоту хто.

Мельник | *Не боится мельник шуму — им кормится* – мельник шумом багатий. *Пр.*

Мельница | *Ветряная мельница* – вітряк. | *Лить воду на чью мельницу* – лити воду на чий млин (на чий камінь, на чиї лотоки, на чиє колесо, на чиє коло).

Мелок | *Играть на мелок (карт. разг.)* – грати на запис; набір грати.

Мелочный | *Он мелочный человек* – людина з нього дріб'язкова; він дріб'язкова людина.

Мелочь | *Входить во все мелочи* – удаватися в усі дрібниці (подробиці); додивлятися (доглядатися) до всіх дрібниць (подробиць); втручатися в усі дрібниці (подробиці); втручатися до всіх дрібниць (подробиць). | *Заниматься мелочами* – марнувати час на дрібниці; дрібничкувати (дріб'язкувати). | *Мелочи жизни* – життьові (життєві) дрібниці (марниці); життьовий (життєвий) дріб'язок. | *По мелочи, по мелочам* – потроху. | *Размениваться на мелочи (по мелочам) (перен.)* – розмінюватися на дрібниці.

Мель | *Посадить на мель кого (перен.)* – загнати на мілину кого. | *Сесть на мель (перен.)* – сісти на мілину. | *Сидеть как рак на мели (разг.)* – як рак на мілині (на піску, на рінні) сидіти; бути як на льоду (як на слизькому); зостатися на кошу.

Менее | *Более или менее* – більш чи менш (більш або менш); більш-менш (менш-більш). | *Менее всего* – найменше (якнайменше); *(іноді)* менш за все (менш над усе). | *Не более (и) не менее как…* – не більше (і) не менше як…; не більше (і) не менше тільки… | *Тем не менее* – проте (а проте); однак (одначе); а все-таки (а все ж таки); з усім тим; *(зах.)* прецінь.

Меньше | *Всё меньше и меньше* – (*як прикм.)* Щораз(у) (чимраз) менший (-ша, -ше, -ші); дедалі (щодалі, чимдалі) [усе] менший (-ша, -ше, -ші); усе менший (-ша, -ше, -ші) та і менший (-ша, -ше, -ші); *(як присл.)* щораз(у) (чимраз) менше; дедалі (щодалі, чимдалі) [усе] менше; усе менше та (і) менше. | *И того меньше* – (і)ще менше. | *Как можно меньше, возможно меньше* – якнайменше. | *Мал мала меньше (о детях)* – одне від одного менше; одне менше за одного. | *Меньше всего – (те саме, що) Менее всего. Див. менее.* | *Меньше всех* – менший (-ша, -ше, -ші); молодший (-ша, -ше, -ші) від усіх (за всіх); найменший (-ша, -ше, -ші); наймолодший (-ша, -ше, -ші). | *Не больше (и) не меньше (как)…* – не більше (і) не менше (як)…; саме… | *Он меньше меня ростом* – він менший від (за, проти) мене на зріст; він менший, ніж я, на зріст. | *Становиться всё меньше и меньше* – щораз(у) (чимраз, усе) меншати; дедалі (щодалі, чимдалі) [усе] меншати; *(як прикм.)* ставати (робитися) дедалі (щодалі, чимдалі) [усе] меншим (-шою, -шим, -шими); *(як присл.)* ставати щораз(у) (чимраз, усе) менше; ставати дедалі (щодалі, чимдалі) [усе] менше; ставати все менше та (і) менше.

Меньший | *Из двух зол выбирай меньшее* – котре лихо (зло) менше, те й вибирай. | *Меньший брат, меньшая братия (перен. устар.)* – менший брат, менша братія; найменші (знедолені) люди. | *По меньшей мере* – щонайменш(е); принаймні. | *Самое меньшее* – щонайменш(е) *(часом* найменш(е)).

Меньшой | *Меньшой брат, меньшая братия (перен. устар.) – (те саме, що) Меньший брат, меньшая братия. Див. меньший.*

Меняться | *Давай меняться [чем-либо]* – міняймося (поміняймося, нумо мінятися) [чим, на що]; нумо (давати) мінька (міньки) [на що]; ходім(о) міньки [на що]. | *Меняться без придачи* – мінятися без додачі (без придачі); *(розм.)* мінятися так на так (мінятися токма). | *Меняться в лице* – мінитися на обличчі (на лиці, на виду, рідше з лиця); мінитися. [Сердиться, аж міниться. Номис.] | *Меняться к лучшему, к худшему* – змінюватися (змінятися) на краще, на гірше; повертати на краще, на гірше. | *Меняться словами* – перекидатися словом (словами) одно з одним (між собою); перемовлятися з ким; між собою. | *Меняться чем* – мінятися чим (на що). [Давай на сорочки мінятися! *ЗОЮР.*]

Менять | *Менять кукушку на ястреба; менять ремешок на лычко* – міняти шило на швайку (на мотовило); перебивати бики на барани; міняти сліпу кобилу на носату (на сапату); міняти перстенець на ремінець; міняти крицю на лошицю; *(іноді)* міняти шило на мило. | *Менять ухо на ухо* – міняти так на так (віть на віть); мінятися токма. | *Это меняет дело* – це інша річ (інша справа, інше діло).

Мера | *Без меры* – без міри; дуже (надто) багато; безмірно (без міри, міри нема); незмірно. | *В большей, в меньшей мере* – більшою, меншою мірою; у більшій, у меншій мірі. | *В какой мере* – якою мірою (у якій мірі). | *В какой-то, в известной мере* – якоюсь, певною мірою; до якоїсь, до певної міри. | *В меру (їсти, пити)* – до міри; у міру. | *В меру потребностей* – як до потреби; у міру потреби; скільки треба. | *В меру своих сил* – у міру своєї сили (снаги); скільки стане, скільки було, буде, скільки мав, мала, мало, мали, скільки матимеш, матимете сили (снаги). | *В одинаковой мере* – однаковою мірою; в однаковій мірі; однаково; [а] так само. | *В полной мере (вполне)* – повною мірою; на повну міру; у повній мірі; *(іноді)* до повної повні (у повній повні, уповні). [Не дасть йому розвинути художницького смаку свого до повної повні. П. Куліш.] | *Всему есть мера* – усьому (на все) є міра. | *Всему знай меру* – усьому знай міру; у всьому потрібна міра. | *Всё хорошо в меру* – у міру все добре. *Пр.* | *Выше меры и конь не скачет (не прянет)* – понад себе і кінь не скочить (не цибне). *Пр.* Проти сили і віл не потягне. *Пр.* | *Душа меру знает* – душа міру знає. *Пр.* Стала йому душа на мірі. *Пр.* | *Мера за меру* – міра за міру. *Пр.* Віть за віть. *Пр.* | *Не в меру* – не до міри; не в міру; понад [усяку] міру; занадто; *(іноді)* через край. | *Ни в коей, ни в какой мере* – жодним способом; [аж] ніяк. | *По крайней мере* – принаймні; хоча б; бодай. | *По меньшей мере* – щонайменше; принаймні. | *По мере возможности* – у міру можливості; по змозі (по спромозі). | *По мере надобности* – у міру потреби; як до потреби; як буде (яка буде) потреба. | *По мере поступления чего* – у міру [того], як надходить (надходило, надходитиме) що. | *По мере сил наших* – по змозі (по спромозі) нашій; що спроможність (що сила) наша; у міру сил наших; як наша сила; *(іноді)* як наше посилля. | *По мере того как* – у міру [того] як. | *По мере чеЙ* – у міру чого; *(іноді)* відповідно до чого. | *Помогать ему всеми мерами (всемерно)* – (до)помагати йому всіма (всякими) способами. | *Сверх, свыше меры, через (чрез) меру* – надміру; надто (занадто); (по)над силу; *(іноді)* через лад; через край. [Через лад уже брешеш. Номис.] | *Чувство меры* – відчуття (почуття) міри. | *Меры по предупреждению чего* – запобіжні заходи проти чого; заходи, щоб запобігти чому. | *Меры предосторожности* – застережні

(запобіжні заходи). | *Прибегать, прибегнуть к иным мерам* – уживати, ужити інших заходів; удаватися, удатися до інших заходів (до іншого способу). | *Принимать, принять меры* – уживати, ужити заходів. | *Приняты необходимые меры* – ужито потрібних заходів.

Мереть | *Мрут, как мухи* – мруть, як мухи (восени). | *Сердце мрёт* – серце мре (мліє, в’яне, холоне).

Мерзость | *Какая мерзость!* – яка гидота (мерзота)! | *Мерзость запустения (книжн.)* – гидотне (мерзотне) запустіння (спустошення); гидка (гнітюча, мертвотна) пустка. | *Мерзость из мерзостей (о человеке)* – гидка гидота; гид-гидом. | *Погрязать в мерзости* – мерзіти.

Мерин | *Врёт как сивый мерин (вульг.)* – бреше як рудий (як рябий) собака; бреше як собака (як пес, як рябко); бреше як собака на висівки. | *Глуп (глупа), как сивый мерин* – дурний (дурна), як вівця (як баран, як цап, як пень, як ступа); дурний (дурна), як (драний) чобіт (як постіл).

Мерить | *Мерить глазами (взглядами, взором) кого* – міряти очима кого; обміряти поглядом кого. | *Мерить на свой аршин; мерить своим аршином (своей меркой) (разг.)* – на свою мірку міряти; міряти своїм ліктем (на свій лікоть). | *Как кому верят, так тому и мерят* – яка кому віра, така тому й міра. *Пр.*

Мерка | *Всё ставить под одну мерку (перен.)* – прикладати до всього однакову мірку. | *Подходить ко всем с одной меркой (перен.)* – підходити до всіх з однією (з одною) міркою. | *Сделать, сшить… по мерке* – зробити, пошити… до міри. | *Снимать, снять мерку с кого* – брати, узяти міру (мірку) з кого.

Мертвецкий | *Спать, заснуть мертвецким сном* – спати, заснути мертвим (мертвецьким) сном; *(образн.)* спати як камінь.

Мертвецки | *Мертвецки пьяный (пьян) (разг.)* – п’яний, як ніч (як чіп, як квач, як земля, як хлющ, як хлюща, як зюзя).

Мертвый | *Делает как мёртвый* – робить (порається) як мертвий (як неживий). | *Драть с живого и мёртвого* – дерти (драти) з живого і мертвого. Що ступить, то лупить. *Пр.* | *Лежать мёртвым грузом* – лежати мертвим вантажем; дармувати; лежати невживаним (невжитком); не використовувати. | *Мёртвая вода* – мертва вода; мертвовід (нетеча); (у казках) мертва (мертвуща) вода. | *Мёртвая природа (натура)* – мертва (нежива) природа (натура). | *Мёртвая тишина* – мертва (гробова) тиша. | *Мёртвая точка (перен.)* – мертва точка (мертве місце). | *Мёртвая хватка* – мертва хватка. | *Мёртвые сраму не имут* – мертві сраму не ймуть; мертві не мають сорому (не мають чого соромитися). | *Мёртвый хватает живого* – мертвий хапає живого. | *Мёртвый час* – мертва година. | *Ни жив ни мёртв (разг.)* – ні живий ні мертвий. | *Пить (запить) мёртвую [чашу] (разг.)* – пити (запити) не прохмеляючись; пити кухоль непрохмільний; пити аж до одуру (без просипу); *(образн.)* киснути в шинку. | *Прикинуться мёртвым* – удати неживого; *(іноді)* знеживитися. | *С голого и мёртвого ничего не возьмёшь* – з голого і мертвого нічого не візьмеш. *Пр.* | *Спать, заснуть мертвым сном* – спати, заснути мертвим (міцним, твердим, товстим, камінним) сном.

Местечко | *Тёплое (тёпленькое) местечко (перен.)* – тепленьке місце; тепленька (поживненька) посада. | *Укромное местечко* – затишна (відлюдна) місцина (місцинка); затишок.

Мести | *Новая метла чисто (хлёстко) метёт* – нова мітла чисто мете. *Пр.*

Местность | *Местность, богатая ключами, родниками* – джереляста (криничкувата, криничаста) місцевість; місцевість, багата на джерела, на криниці; криничовина. | *Местность перед замком* – підзамчя.

Место | *Белые места* – білі місця; прогалини. | *Бойкое место* – людне місце; *(іноді давн.)* розигри. [Він на таких розиграх живе, що хто йде — не мине. *Сл. Гр.*] | *Болотистое место (топило, топь)* – багнище (багнисько); мокрявина; багнисте місце. [У долині, мов у ямі, На багнищі город мріє… Шевченко.] | *Больное место* – болюче (дошкульне, живе, вразливе) місце; болячка. | *Быть без места* – бути без посади; *(жарт. образн.)* сидіти на бруку *(діал.* на бурку). [Хвалити Бога, коли ще трапиться добре місце, а як же сидітимуть на бурку! Н.-Левицький.] | *Быть в уютном, удобном месте* – бути за привіллям; бути у затишку. [Був за привіллям у вас і я, і коні. *Сл. Гр.*] | *Быть на первом, на главном месте* – бути на першому, на чільному місці; перед вести. | *В другое, в иное место* – в інше місце; деінде (десь-інде); куди-інде (куди інше, кудись-інде) *(іноді* інде). | *В неведомые (безвестные) места* – на безвість. | *В неведомых (безвестных, неизвестных) местах* – на безвісті. | *Вновь населённое место* – ново-заселене (новозалюднене) місце; новоселиця. | *Во всех местах* – скрізь; по всіх усюдах. | *Возвышенное место* – високе місце; узвишшя; підвищення. | *В отдалённых местах* – по далеких місцях; по далеких світах. |

Выжженное место – згар; паленина. | *Глаза на мокром месте у кого (разг.)* – тонкосльозий (тонкослізка) хто; кисне, як кваша хто; на мокрому місці очі в кого. | *Глухое место* – глухе (безлюдне) місце; закутень (застум). [Село наше у закутні такому, що ніхто туди не зайде. *Сл. Гр.* Чи не сором тобі покидати нас і по застумах цього ліса блукати без нас? *Н. п.*] | *До этого места* – досі; до цього місця. | *Живого места не оставить* – геть побити (зранити, порубати, постріляти…). | *Злачное место (перем.)* – зелений затишок; вертеп; кубло; місце веселої гульби й пиятики. | *Знать своё место* – знати своє місце; поводитися як належить (як слід, як треба, як годиться); не переступати межі звичайності; бути скромними; держатися свого берега. | *Из какого-нибудь другого места* – з якого(сь) іншого місця; звідкись-інде (звідкілясь-інде). | *Иметь место (книжн.)* – бувати (бути); траплятися; *(іноді)* діятися (відбуватися). | *Имеют место ещё отдельные недостатки* – є ще *(іноді* маємо ще) окремі хиби, бувають (трапляються) ще окремі хиби. | *К месту, у места* – до речі (доречно); до діла; до ладу. | *Места не столь отдалённые* – місця не такі далекі; *(нар.)* де козам роги правлять (утинають). | *Места общего пользования* – місця спільного користування. | *Место базара (базарная площадь)* – базарище (торговище). | *Место битвы* – бойовище *(лок.* боїще); бойове поле; місце (поле) бою; *(образн.)* поле крові. | *Место, где было озеро* – озерище (озерявина). | *Место, где собирается ярмарка (ярмарочное место)* – ярмарковище (ярмарочище). | *Место, где стоял замок* – замчище. | *Место для сидения, лежания* – місце сидіти, місце лежати. | *Место заключения* – місце ув'язнення; в'язниця; тюрма. | *Место за плотиной* – загребелля. | *Место за столом* – застілля. | *Место на реке, где стирают бельё* – місце (плесо), де перуть білизну; прало. | *Место, освещаемое, обогреваемое солнцем* – осоння (осонь, пригрів). | *Место, очищенное от зарослей* – теребівля. | *Место под печью* – Підпіччя. | *Место под плетнём, за плетнём (под тыном, за тыном)* – підтиння, затиння. | *Место под скамьёй в хате* – підлавиччя. | *Место, покрытое развалинами* – руйновище. | *Место склада, складочное место* – складовище. | *Место торга (скотом)* – торговище. [Кози никали по майдану, чи не лишилось де на торговищі хоч стебла сіна від учорашнього ярмарку. Коцюбинський.] | *На вашем месте* – вами бувши; (часом) на вашому місці. | *На видном, на открытом, на освещенном месте* – на видноті. | *Назначить на место кого* – призначити на посаду кого; призначити (настановити) на місце кого. | *На месте преступления* – на місці злочину; (піймати, застати…) на гарячому [вчинку]. | *Населённое место* – оселене (залюднене) місце; селище (оселище); *(істор.)* осада. | *Насиженное место* – насиджене (тепле) місце. | *Неведомые, неизвестные, безвестные места* – безвість *(також у мн.)* безвісті. | *Невеста без места, жених без ума* – молода — грошовита, вся в дірках свита. *Пр.* Молодий — тямуха: в голові макуха. *Пр.* | *Не к месту, не у места* – не до речі, не до діла. | *Не место красит человека, а человек место* – не місце красить людину, а людина місце. *Пр.* Не посада красить чоловіка, а чоловік посаду. *Пр.* Не одежа красить людину, а добрі діла. *Пр.* У кого в голові капустяна розсада, тому не дасть ума й посада. *Пр.* Доти чоловік добрий, доки його десятником не настановлять (не нарядять). *Пр.* | *Не находить себе места* – не знаходити [собі] ніде місця; не знати, де приткнутися (де приткнути себе). | *Нет места; не должно быть места кому, чему (книжн.)* – нема(є) місця кому, чому; не повинно бути кого, чого. | *Ни в одном месте* – у жодному (ані в одному) місці; ніде. | *Ни с места!* – ані руш!; ані з місця! | *Общее место* – загальник. | *Он и места не пригреет* – він і місця не нагріє. | *Оставаться, остаться на месте, не подвинуться* – лишатися, лишитися на місці; не зрушити з місця; *(іноді образн.)* дзьобом сісти. | *Отхожее место* – відходок. | *По всяким местам* – по всіх усюдах; скрізь; усюди. | *По местам!* – на місце!; на місця! | *По месту назначения* – на призначене місце; до призначеного місця; за призначенням. | *По месту службы* – (*на запитання „куди?“)* На місце служби; (де) на (при) місці служби; на службі. | *Пора костям на место* – кістки давно просяться на спочинок. | *Поставить на [своё] место кого; указать кому [его] место (перен.)* – поставити на [своє] місце кого; показати кому [його] місце; *(іноді)* присадити кого; *(розм. образн.)* смикнути (сіпнути) за полу кого. | *Поставить себя на чьё-либо место* – поставити себе на чиєму місці. | *Поступить на место* – стати на посаду; дістати посаду. | *Почётное место* – почесне місце; покуття (покуть); (для молодих) посад (посаг). | *Присутственные места (устар.)* – урядові (державні) установи. | *Рабочее место* – робоче (робітне) місце. | *Сердце (душа) не на месте у кого* – серце (душа) не на місці в кого; боїться (непокоїться) хто; лихе передчуття у кого. | *Слабое место* – дошкульне (слабке) місце; слабина. | *С места брать, взять* – з місця рвонути; *(про коней ще)* узяти (рвонути) з копита. | *С места в карьер* – з місця навскач; з копита [ускач]; *(перен.)* зопалу; відразу; раптом. | *Только место тепло (бежал)* – [Утік] і місце холодне. | *Узкое место* – вузьке місце; вузина. | *Уступать,*

уступить место кому – поступатися, поступитися місцем перед ким; *(давн.)* попускати, попустити місця кому. | *Худые вести не лежат на месте* – лихі вісті не лежать на місці. *Пр.* | *Честь и место! (устар. шутл.)* – просимо, коли ласка!; будьте дорогим гостем!; гостюйте, коли ласка! [«А, ваше благородіє! — сказав Пугачов, побачивши мене. — Просимо завітати, честь і місце, будьте ласкаві!» *Сенченко, перекл. з Пушкіна.*] | *Чистое место на заросшем озере или болоте* – чистовід; вікнина (вікновина). | *Чтоб мне не сойти с места! (фам.)* – бодай (щоб) я з цього місця не зійшов (не зійшла).

Месяц | *Больше месяца* – понад місяць; більш(е) як місяць. | *В будущем, в следующем месяце* – наступного місяця; *(іноді)* у наступному місяці. | *В прошлом месяце* – того (минулого) місяця; *(іноді)* у тому (у минулому) місяці. | *Каждый месяц (ежемесячно)* – щомісяця; кожного (кожнісінького) місяця; щокожного (щокожнісінького) місяця; *(зрідка)* кожен місяць. | *Медовый месяц* – медовий місяць. | *Месяц тому назад* – місяць тому; перед місяцем. | *Он получает сто рублей в месяц* – він одержує (дістає, має, *розм.* бере) сто карбованців на місяць (місячно). | *Раз в месяц* – раз на місяць. | *Вольно собаке и на месяц лаять* – пси виють, а місяць світить. *Пр.* Собаки гавкають, а мажі йдуть (а вітер несе). *Пр.* | *Как (словно, будто, ровно) молодой месяц* – лиш (тільки) блиснув, та й нема. | *Месяц народился* – місяць (молодик) народився (настав). | *Месяц светит, да не греет* – світить місяць, та не гріє. *Пр.* Ой місяцю-місяцю! Світиш, та не грієш — даремно [у Бога] хліб їси. *Пр.* | *Молодой, новый месяц* – молодик; молодий, новий місяць; новак (новик).

Металл | *Презренный металл* – нікчемний метал; *(розм.)* святі отці-карбованці; золоті круглячки (покотельця).

Метаться | *Метаться из стороны в сторону, с места на место, взад и вперёд…* – кидатися сюди й туди (на всі боки), з місця на місце, вперед і назад…; *(про зайця)* ключкувати; робити ключки. | *Мечется как угорелый, угорелая (разг.)* – бігає (кидається) як очманілий (-ла), очмарілий (-ла), як попечений (-на), як посолений (-на). | *Мечется, ровно цыган на торгу (на ярмарке)* – бігає (кидається), як циган на ярмарку. *Пр.* Товчеться, як Марко по пеклу (по пеклі, у пеклі). *Пр.* Мордується, як чорт у лотоках. *Пр.* Вертиться, як в'юн в ополонці (як сорока на тину, як чорт у баклазі). *Пр.* Крутиться, як ведмедик у млині. *Пр.* Звивається, як пес у сливах. *Пр.*

Метать | *Метать бисер [перед свиньями] (перен. ирон.)* – сипати бісер [перед свиньми (перед свинями)]; кидати (розсипати) перла [перед свиньми (перед свинями)]; стелити пуховик(а) свині. | *Метать взоры, взгляды; метнуть взор, взгляд (взором, взглядом) на кого, на что* – кидати, кинути оком (очима) на кого, на що (по кому, по чому); скидати, скинути очі (оком, очима) на кого, нащо; метнути (глипнути, вергнути, стрельнути) оком (очима) на кого, на що; *(розм.)* зиркати на кого, на що (по кому, по чому); (по)зирнути на кого, на що; *(іноді)* бликати, бликнути *(часом* блимати, блимнути) очима на кого, на що. | *Метать громы и молнии (книжн.)* – кидати вогнем-блискавицею (вогнем-блискавкою); метати грім і блискавку (громи і блискавки); кидати (вергати) громи (громами); *(ірон.)* громо-блискати. | *Метать жребий* – кидати (метати) жереб; кидати жеребок; жереб(к)увати; (на палиці) мірятися (вимірятися). | *Метать искры* – іскрити, сипати іскрами, метати іскри; (про людину ще) іскрити оком (очима). [Схиливсь до своєї жінки, оком іскрить. Вовчок.] | *Рвать и метать* – рвати й метати; сікти й рубати; лютувати (лютитися) аж підскакувати. | *Что в печи — всё на стол мечи* – що хата має, тим і приймає. *Пр.* Чим хата багата, тим і рада. *Пр.* Частуй усім, що хата має. *Пр.*

Метелка | *Под метёлку вымести, забрать… кого, что* – як вимести кого, що; геть-чисто *(іноді розм.* гамузом, згруб. зуздром) вимести, забрати… кого, що.

Метить | *Метил в ворону, а попал в корову* – лучив у корову, а влучив у ворону. *Пр.* Не туди стежка в горох! *Пр.* | *Метить на кого, на что, метить куда* – важити (бити, націлятися) на кого, на що (на віщо); цілити (прицілюватися, націлятися) куди. | *Он метит в генералы, в директора* – він націляється *(згруб.* пнеться) в генерали, в директори; *(іноді)* він націляється на генеральство, на директорство. | *Бог шельму метит* – видно, що жак — такий на нім знак. *Пр.* Стережися того, кого Бог позначив (назначив). *Пр.* Недарма (недаром) його Бог назначив. *Пр.* Видно сучку в ретязі. *Пр.*

Метко | *Хоть редко, да метко* – хоч раз, та гаразд. *Пр.* Хоч уряди-годи, та влучно. *Пр.* Хоч раз, та попереду. *Пр.*

Метла | *Мести, вымести железной метлой* – мести, вимести залізною мітлою. | *Новая метла чисто метёт* – нова мітла (новий віник) добре (гарно) замітає (все чисто вимітає). *Пр.* Кожна мітла спершу добре замітає. *Пр.* | *Под метлу – (те саме, що) Под метёлку вымести, забрать… кого, что. Див. метёлка.*

Метнуть | *Эк, куда метнул! (разг.)* – ач, куди стріляє (стрельнув)!; ач, до чого додумався!; ач, що сказав!; бач, куди загнув (куди карлючку закандзюбив)!

Метод | *По методу* – за методом.
Мех | *На рыбьем меху (разг. фам. шут.)* – вітром підбитий (-та). | *Подбивать, подбить мехом* – підбивати, підбити хутром; хутрувати, вихутрувати. | *Подбитый, подшитый мехом* – підбитий хутром; хутрований. | *Вливать новое (молодое) вино в старые меха (библ.)* – вливати (лити) нове (молоде) вино в старі міхи (в старі бурдюки).
Мечтать | *Много (высоко) о себе мечтать (разг.)* – багато думати про себе; бути надто високої думки про себе; надто заноситися (високо нестися).
Мечта | *Взлелеянный в мечтах* – ви плеканий (викоханий, випещений, зголублений) у мріях; омріяний (зрідка умріяний). [Де ви, сини умріяні, чарами навіяні. Співи недоспівані — Колискові сни? Вороний.] | *Лелеять мечту* – плекати (голубити, кохати, пестити) мрію; *(іноді поет.)* гріти у серці мрію. | *Не платье, а мечта* – не сукня (не плаття), а [сама] мрія. | *Предаваться мечтам о чём* – поринати у мрії [снувати мрії, марити] про що. | *Предаваться несбыточным мечтам* – химерна (даремна, нездійсненна, марна) мрія. | *Созданный в мечтах* – витворений (створений) у мріях; вимріяний. | *Создать мечтой кого, что* – вимріяти кого, що. [Люблю справжніх людей, а не тих, що вимріяла моя фантазія. Кримський.] | *Это было мечтой всей моей (его) жизни* – це була мрія всього (цілого) мого (його) життя; я (він, вона) про це мріяв (мріяла) все (ціле) [своє] життя.
Меч | *Вложить меч в ножны (перен.)* – укласти меч(а) в піхви. | *Дамоклов меч* – дамоклів меч. | *Злые языки — острый меч* – гостре словечко коле сердечко. *Пр.* Слово не стріла, а глибше ранить. *Пр.* Рана загоїться, але зле слово — ніколи. *Пр.* | *Меч-кладенец* – меч-гартованець; шабля-гартованка. | *Меч правосудия, возмездия* – меч правосуддя (правосуду, справедливості), відплати. | *Огнём и мечом* – вогнем і мечем. | *Повинную голову меч не сечёт* – покірної голови (й) меч не бере. *Пр.* Як признався — розквитався. *Пр.* Покірне телятко дві матки ссе. *Пр.* | *Поднявший (взявший) меч от меча погибнет* – хто підняв (узяв) меч — від меча й загине; хто мечом (хто чим) воює, від меча (від того) й гине. | *Поднять (обнажить) меч (перен.)* – зняти (звести) меч(а); добути (видобути, вийняти) [з піхов] меч(а). | *Предать огню и мечу* – пустити під вогонь і меч, спустити на пожар (на вогонь) і під меч положити; людей мечем посікти, а добро з (за) димом пустити; огнем спалити і кіньми стоптати. | *Скрестить мечи (перен.)* – схрестити мечі.
Мешаться | *Не мешайтесь не в своё дело, чужие дела* – не втручайтеся (не встрявайте, не плутайтеся, не вплутуйтеся) не в своє діло (в чужі справи, до чужих справ); *(образн.)* не мішайтеся між чужі лика; *(жарт.)* Не сунь (не пхай) носа до чужого проса. *Пр.*
Мешать | *Не мешает, не мешало бы (разг.)* – не вадить, не вадило б (не завадить, не завадило б, не пошкодить, не пошкодило б); не зайве було б.
Мешок | *Был бы мешок, а деньги будут; были бы руки, а мешки будут* – аби гроші, мішок буде. *Пр.* Аби я був, гроші будуть. *Пр.* | *Золотой мешок; денежный мешок (перен.)* – золотий мішок (міх); золота торба; торба з грішми; торба грошей; грошовитий чоловік; багатиня (багачище); дука; дука-срібляник; на всю губу багатир (багатій, багач). | *Покупать, купить кота в мешке* – купувати, купити кота в мішку (у торбі). | *Сидеть мешком (разг.)* – висіти, як мішок (як лантух); мішком (лантухом) висіти; наохляп звисати *(іноді* стояти). [На ній плаття наохляп стоїть. *Сл. Гр.*] | *Точно (словно) из-за угла мешком ударенный (прибитый)* – як (наче, мов) із-за рогу мішком прибитий. | *Шила в мешке не утаишь* – шила в мішку не втаїш (не сховаєш). *Пр.* Крий, ховай погане, а воно ж таки гляне. *Пр.* Вийде наверх, як олива на воді. *Пр.*
Мещанин | *Мещанин во дворянстве* – міщанин-шляхтич.
Мигать | *Не успеть [глазом] мигнуть* – і оком не (з)мигнути (моргнути). | *[Стоит] только мигнуть* – [Треба, варто] тільки моргнути; тільки моргни.
Миг | *В один миг (мигом)* – миттю (умить, *рідше* умент); в одну мить *(рідше* в один мент); у три миги; як оком (з)мигнути; *(іноді)* як «га» сказати. | *В тот же миг* – тієї ж (тої самої) миті. | *На миг, ни на миг* – і на мить, ні на мить.
Мизинец | *Мизинца чьего не стоит* – мізинця чийого не варт (не вартий). | *С мизинец; на мизинец* – на нігтик (у нігтик, з нігтик); у (з) комарову ніжку; як у зайця хвоста; на мізинець (у мізинець, з мізинець).
Микитки | *Ударить, толкнуть… под микитки (разг.)* – ударити (стусонути, штовхнути…) під (попід) ребра *(іноді* під (у) здухвину).
Милее | *Милее всего* – наймиліше (найлюбіше); якнаймиліше (якнайлюбіше). | *Милее всех* – наймиліший (-ша, -ше), найлюбіший (-ша, -ше); щонаймиліший (-ша, -ше), щонайлюбіший (-ша, -ше) [з усіх].
Миленький | *Как миленький (разг.)* – любісінько; безпереч; не сперечаючись; без ніяких перешкод (завад, перепон).

Миловать | *Бог миловал (милует) (устар. ирон.)* – бог (Господь) милував (милує); Бог ласкав; Бог милостивий. | *Как (вас) Бог милует? (ирон.)* – як [вас] Бог милує?; як ся маєте?

Милосердие | *Без милосердия* – без милосердя; немилосердно; нещадно (безощадно). | *Брат милосердия* – брат-жалібник. | *Милосердная сестра; сестра милосердия (устар.)* – сестра-жалібниця.

Милосердный | *Милосердная сестра (устар.) – Див. милосердие.* | *Милосердный человек* – милосерд(н)а людина; *(зрідка також)* милосердник; *(про жінку)* милосердниця.

Милостивый | *Будь милостив (милостива), будьте милостивы* – будь ласка(вий) (будь ласкава), будьте ласкаві; май у ласці, май у ласці кого. | *Милостивый (го)сударь, милостивая (го)сударыня* – вельмишановний (високошановний, високоповажний, ласкавий) пане (добродію), пане добродію, вельмишановна (високошановна, високоповажна, ласкава) пані (добродійко), пані добродійко; (до дівчини) вельмишановна (високошановна, високоповажна, ласкава) панно (добродійко), панно добродійко. | *Милостивые (го)сударыни и государи* – вельмишановні пані і панове!; вельмишановне панство (добродійство)!

Милость | *Быть в милости у кого* – мати ласку у кого, чию; тішитися чиєю ласкою (з ласки чиє ї). | *Ваша милость (устар. ирон.)* – вашець. [Ти, вашець — тоє-то як його — куди тепер помандруєш? Котляревський.] | *Вашими милостями* – з вашої ласки. | *В виде милости* – як ласка (за ласку). | *Войти в милость к кому (устар.)* – підійти під ласку кому; здобути ласку (здобутися ласки) в кого. | *Втереться в милость к кому (разг.)* – підбитися під ласку кому, чию. | *Выйти из милости у кого, лишиться милости чьей, утратить чьи милости* – утратити ласку чию; ласки відпасти чиєї. | *Добиваться, искать милости у кого* – запобігати ласки чиєї, в кого; *(фам.)* підсипатися (підлабузнюватися, підстилатися) під кого, до кого. | *Излить на кого милость* – пролити милість (ласку) на кого; обдарувати ласкою кого. | *Из милости к кому, из милости чьей* – з милості (з ласки) до кого, з ласки чиєї. | *Милости просим!* – просимо, коли ласка [ваша]; якшо ласка ваша, просимо; сердечно просимо; просимо завітати; просимо до господи (до хати); милості просимо; просимо (на милість). | *Милостью Божьей* – з ласки Божої. | *Не оставить кого своей милостью* – не забути (не поминути) кого своєю ласкою; не позбавити кого своєї ласки. | *Оказывать, оказать милость кому* – робити, зробити (чинити, учинити, виявляти, виявити) ласку кому; ласку класти, покласти на кого. | *Осыпать милостями кого* – ущедряти кого ласкою; обдаровувати кого великою ласкою; дарувати кому свою велику ласку. | *По милости кого, чьей (разг. ирон.)* – з чиєї ласки; через кого; з чиєї вини (причини). | *Положиться на чью милость* – здатися (покластися, спуститися) на чию ласку. | *Приобрести, снискать чью милость* – здобути собі ласку чию, у кого; зажити собі ласки чиєї; дістати ласку в кого. [Такої ласки дістану й у Параски. Номис.] | *Просить милости у кого* – просити ласки *(рідше* милості) в кого. | *Сдаться на милость победителя* – здатися (віддатися) на ласку (на милість) переможця. | *Сделай, сделайте милость! (разг.)* – зроби, зробіть (учини, учиніть) ласку!; будь ласкав(ий) (будь ласкава), будьте ласкаві!; будь такий ласкавий (будь така ласкава), будьте такі ласкаві!; будь ласка, будьте | *Скажите на милость! (ирон.)* – скажіть будь ласка!; ото [яке] диво! | *Сменить гнев на милость* – змінити, перемінити, обернути гнів на ласку (на милість). | *Яви, явите, сделай, сделайте Божескую милость* – учини (зроби), учиніть (зробіть) ласку Божу.

Мило | *Мило, нечего сказать!* – гарно, нема чого казати!; гарно, нівроку! | *Дорого да мило, дёшево да гнило* – за добрі гроші — то й хороше, а дешевеньке то й поганеньке. *Пр.* Яка грушка, така й юшка. *Пр.* Яка пшениця, така й паляниця. *Пр.* Краще п'ятак передачі, аби до вдачі. *Пр.*

Милый | *Всякому мила своя сторона* – кожному мила своя сторона. *Пр.* Нема в світі над свою (над рідну) країну. *Пр.* Рідний край — земний рай. *Пр.* Де рідний край, там і під ялиною рай. *Пр.* | *Для милого дружка и сережка из ушка* – для милого друга і вола з плуга. *Пр.* Для бажаного друга і коня з плуга. *Пр.* Для вас і сорочку з нас. | *Ему ничто не мило* – йому нішо [в світі] не миле [не любе]. | *За милую душу (разг.)* – залюбки; з дорогою душею. | *Кому гнило, а нам мило* – хоч кому й згниле, а (але) мені миле. *Пр.* | *Милого побои не долго болят* – від милого друга мила й пуга. *Пр.* Від свого пана не болить і рана. *Пр.* | *Милые бранятся — только тешатся* – милі посваряться — ще краще помиряться. *Пр.* Сварка чоловіка з жінкою — літній дощ. *Пр.* Хто кого любить, той того й чубить. *Пр.* | *Насильно мил не будешь* – на милування нема силування. *Пр.* Силою не будеш (не бути) милою. *Пр.* Не поможуть і чари, як хто кому не до пари. *Пр.* Не спаруєш голубки з півнем, бо голубка півневі не рівня. *Пр.* Силком не націлуєшся. *Пр.* Силуваним волом не доробишся. *Пр.* Силуваним конем не поїдеш. *Пр.* Силою колодязь копати — води не пити.

Пр. | *Не мил и вольный свет, когда милого друга нет* – без вірного друга велика туга. *Пр.* | *Не по-хорошему мил, а по-милому хорош* – не тим любий, що хороший, а тим хороший, що любий. *Пр.* | *Он мне не мил* – він мені не до любові (не милий). | *[Самое] милое дело! (разг. ирон.)* – мила (наймиліша, гарна, найкраща) річ! | *Свет мне стал не мил* – світ мені не милий став; світ мені знемилів (знемилився, *іноді* не змилився). [Як побачила тебе, світ мені не змилився, усім я нудила, усюди я скучала. Квітка-Основ’яненко.] | *С милым рай и в шалаше* – хоч хліб з водою, аби, милий (аби, серце), з тобою. *Пр.* Сухарі з водою, аби, серце, з тобою. *Пр.* Хоч в одній льолі, аби до любові. *Пр.* Хоч у курені, аби до серця мені. *Пр.* Хоч борщ без сала, аби душа пристала. *Пр.* Хоч ох, та вдвох. *Пр.*

Мимо | *Мимо рта прошло (пролетело) у кого* – тільки облизався хто; піймав облизня хто. | *Не мимо говорится, молвится* – не на вітер кажеться (мовиться). | *Он выстрелил мимо* – він схибив; він не влучив. | *Опять мимо!* – знов(у) не влучив!; знов(у) не туди!; знов(у) схибив! | *Пословица не мимо молвится* – нема приповідки без правди. *Пр.* | *Пропустить мимо ушей что (разг.)* – прослухати що; пустити повз вуха що. | *Ступай (проваливай) мимо!* – іди [собі] геть!; забирайся геть!; забирайся до дідька (к нечистому)!

Мина | *Делать весёлую (хорошую) мину при плохой игре* – робити веселу (добру, гарну) міну при лихій (при поганій) грі (коли погана гра). | *Делать, сделать, строить, состроить кислую мину (разг.)* – робити, зробити кислу (квасну) міну; *(іноді)* квасити, сквасити губи. | *Корчить, скорчить мину* – кривити, скривити обличчя; кривитися, скривитися. | *На его лице появилась удивлённая, недовольная… мина* – його обличчя (лице) набрало (набуло) здивованого, невдоволеного… виразу.

Минование | *По миновании надобности* – як (коли) мине потреба; минула потреба. | *По миновании срока* – як (коли) вийде, вийшов ((с)кінчиться, (с)кінчився, мине, минув) термін (строк, *застар.* реченець); по термінові (по строкові); *(книжн.)* по скінченні терміну.

Миновать | *Да минует нас чаша сия!* – хай мине нас ця гірка (лиха) доля (ця лиха година, *піднес.* ся чаша)! | *Двум смертям не бывать, одной не миновать* – дві смерті не буде, а одної не минути. *Пр.* Одної смерті не минеш, другої не буде. *Пр.* Більш(е) як раз не вмреш. *Пр.* Двом смертям не бути, а одної не минути. *Пр.* Чи пан, чи пропав — двічі не вмирати. *Пр.* Раз мати породила, раз і помирати. *Пр.* Хто вмер тепер, не вмре у четвер. *Пр.* Раз козі смерть. *Пр.* | *Ему минуло двадцать лет* – йому минуло (вийшло, перейшло) двадцять років; йому дійшов (йому поминув) двадцятий рік. | *Зима ещё не миновала* – зима ще не минулася (не проминула, не перейшла, не перезимувалася). | *Не миновать ему тюрьмы* – не минути йому тюрми (в’язниці); не втече він від кари. | *Как не беречься, а не миновать ожечься* – хоч як бережешся (стережешся), а таки (а врешті) опечешся. *Пр.* | *Смерти не миновать!* – смерті не минути (не обминути)!; від смерті не втекти!; смерті не відперти! | *Чему быть, того не миновать* – чому бути, того не минути. *Пр.* Що має статися, те станеться. *Пр.* Що написано на роду, того не об’їдеш і на льоду. *Пр.* Чи співатиме півень, чи ні, а день [таки] буде. *Пр.* Що суджено, те не розгуджено. *Пр.* Скачи, бабо, хоч задом, хоч передом, а діла підуть своїм чередом. *Пр.*

Минувший | *Вспомнилось минувшее* – пригадалося минуле; пригадалася минувшина; згадалося колишнє. | *Давно минувшее* – (*як імен.)* Давноминуле; давнє минуле; давня минулість; давноколишнє; давня річ; давня давнина. | *Давно минувший* – давноминулий; давноколишній; бозна-колишній. [Давноколишній та ясний Приснився сон мені! Шевченко.] | *Дела давно минувших дней* – діла давноминулих днів.

Минута | *Без пяти минут профессор (шутл.)* – ось-ось (от-от) буде (стане) професором; мало-мало не професор; без п’яти (без п’ятьох) хвилин професор. | *Без пяти минут три [часа]* – за п’ять хвилин третя [година]; без п’яти хвилин [не] третя [година]; без п’яти хвилин [не] три [години]. | *В добрую минуту* – у (під) добру хвилину; під добру руку (руч). | *В такие минуты* – у (під) такі хвилини; такими хвилинами. | *В ту, в ту же, в ту самую минуту* – тієї, тієї ж, тієї самої хвилини (часини, часинки); у (під) ту, у (під) ту ж, у (під) ту саму хвилину (часину, часинку). | *Делать что в свободные минуты* – робити що вільними хвилинами (у вільні хвилини). | *Десять [минут] десятого* – десять [хвилин] на десяту, *(іноді)* десять [хвилин] по дев’ятій. | *Каждую (всякую) минуту, во всякую минуту* – щохвилини (щохвилину); кожної хвилини ([у] кожну хвилину). | *Минуту! одну минуту!* – хвилину (хвилинку)!; одну хвилину (хвилинку)! | *Ни на минуту не…* – і на хвилину (і на часинку) не… | *Светлые минуты* – щасливі (ясні) хвилини. | *Сию минуту!* – зараз (зараз же)!; цієї ж хвилини!; сю ж (цю ж таки) мить!; *(іноді)* хвилиною! [Явдоха: Я зараз, таточку; хвилиною на стіл накрию. Мирний.] | *С минуты на минуту* – кожної хвилини; з хвилини на хвилину; от-от (ось-ось); затого. | *Через несколько минут* – за (через) кілька хвилин.

Минутка | *Улучить минутку* – вибрати (добрати, знайти, вигодити) хвилинку (часинку).

Минутный | *Это минутное дело* – це діло однієї хвилини; це однохвилинне діло (хвилинна

справа); це хвильове діло (хвильова справа).

Минуться | *Что в людях ведётся, то и у нас не минётся* – що в людей ведеться, те й у нас не минеться. *Пр.* Що з людьми буває, те й нас не минає. *Пр.* Що людям — те й нам. *Пр.*

Мираж | *Степной мираж* – степове марево *(рідше* мрево); *(нар. образн.)* адамові вівці.

Мирно | *Жить мирно с кем* – жити мирно з ким; жити у [добрій] злагоді (у [добрій] згоді, (з)лагідно з ким).

Мирный | *В мирное время* – за мирних часів (за мирного часу); мирними часами; у (під) мирний час. | *Мирное соглашение* – мирова угода; угода про мир. | *Мирные отношения* – мирні стосунки (взаємини); сумир (згода, злагода). | *Мирные переговоры* – мирові переговори, переговори про мир. | *Разрыв мирных отношений* – розрив мирних взаємин (стосунків); розмир.

Мировой | *Мировая скорбь* – світова скорбота; *(іноді)* горе світове. | *Идти, пойти на мировую (разг.)* – іти, піти на мир (на замирення); замирятися, замиритися.

Миро | *Одним миром мазаны* – одним миром мазані (мировані).

Мирской | *Мирская молва, что морская волна* – слава людська, мов хвиля морська.

I. Мир | *Малые мира сего* – малі світу сього. | *На весь мир* – на цілий (на весь) світ. | *Он не от мира сего (книжн. устар.)* – він людина не сьогосвітня (не з сього світу); він не від світу сього. | *От сотворения мира* – відколи світ [настав]; від початку світу; від с(о)творення світу. | *Сего мира (мира сего)* – сього світу; сьогосвітній. | *Сильные (великие) мира сего* – сильні (можні, владні) світу сього; зверхники (володарі) світу сього. | *Того мира, потустороннего мира* – того світу; тогосвітній; несьогосвітній. | *Тот, потусторонний, загробный мир* – той *(книжн.* потойбічний) світ; *(іноді)* тогосвіття. | *Этот, здешний мир* – сей *(книжн.* сьогобічний) світ; *(іноді)* сьогосвіття. | *[Всем] миром* – [Усією] громадою; [усім] миром. | *Идти, пойти, ходить по миру (разг.)* – іти, піти, ходити з торбами (з торбою); іти, піти у старці (на жебри, у жебри); з довгою рукою ходити; на проханий хліб переходити, перейти; іти, піти по ласкавий (по проханий) хліб; попідвіконню іти, піти, ходити; по жебри іти, піти, ходити, жебрачити (жебрати, жебрувати, жебракувати); старцювати. | *На весь мир (всему миру) мягко не постелешь (не угодишь)* – усім не догодиш; усім (на всіх) не настачиш; на всіх не настараєшся; Ще ся той не вродив, щоб усім догодив. *Пр.* | *На миру и смерть красна* – у гурті то й смерть не страшна. *Пр.* При гурті і смерть добра. *Пр.* У гурті й куліш з кашею їсться. *Пр.* Громада — великий чоловік. *Пр.* | *Пускать, пустить по миру кого (разг.)* – пускати, пустити по світу кого; пустити з торбою (з торбами, старцем, на жебри) кого. | *С миром и беда не убыток* – як усім біда, то вже півбіди. *Пр.* | *С миру по нитке — голому рубашка* – з миру по нитці — голому сорочка. *Пр.* З кожної хати нитка — сироті свитка. *Пр.* З миру по крихті — голому пиріг. *Пр.* Зернятко до зернятка — от і ціла мірка. *Пр.* З крихіток купка виходить, а з краплинок — море. *Пр.*

II. Мир | *Жить в мире с кем* – жити у [добрій] згоді (у [добрій] злагоді) з ким; ладнати з ким; у мирі (сумиром) жити з ким. | *Заключать, заключить мир* – укладати, укласти (складати, скласти, чинити, учиняти, учинити) мир; *(іноді)* замирятися, замиритися. | *Иди, идите, поезжай, поезжайте с миром* – іди, ідіть, їдь, їдьте з миром; іди, їдь щасливий, ідіть, їдьте щасливі. | *Мир вам; мир дому сему (устар.)* – мир вам; мир домові сьому. | *Мир во всём мире* – мир у всьому (у цілому) світі. | *Мир всем народам мил* – нема в світі над мир. | *Мир и спокойствие* – мир і (та) спокій. | *Мир (покой) — святое дело* – супокій — святеє діло. | *Мир праху твоему (вашему…)* – пером *(іноді* пухом) земля тобі (вам…); нехай земля над тобою (над вами…, тобі, вам…) пером (пухом); легко тобі (вам…) лежати, сиру землю держати. | *Мир хижинам, война дворцам* – мир хатам (халупам), війна палацам. | *Отстаивать дело мира* – обстоювати (відстоювати, боронити) мир; стояти за мир. | *Покончить ссору миром* – перевести (обернути) сварку на мир. | *Склонять, склонить к миру кого* – до згоди привертати, привернути (навертати, навернути) кого. | *С миром отпустить кого (устар.)* – (від)пустити з миром кого. | *Худой мир лучше доброй ссоры* – краще солом’яна згода, як (ніж) золота звада. *Пр.* Краща цнота у болоті, як нецнота у злоті. *Пр.* Де незгода, там часто шкода. *Пр.*

Младенец | *Грудной младенец* – немовля (немовлятко); пригрудне дитя (пригрудна дитина); пригрудча. | *Избиение младенцев* – вигублення (винищення) немовлят.

Младенчество | *В младенчестве* – у дитинстві (за дитинства); за дитячих літ; у немовлячому віці (за немовлячого віку). | *Впадать, впасть в младенчество* – здитинюватися, здитинитися; дитиніти, здитиніти; на дитячий розум сходити, зійти (переходити, перейти); *(іноді тільки докон.)* вистаріти розум. | *С младенчества* – з дитинства; змалку (змалечку); *(образн.)* з пуп’яночка (з зеленочка).

Младой | *[И] стар и млад* – (і) старі і малі; старе й мале.
Младший | *Младший в семье ребёнок* – наймолодша (найменша) в родині (в сім'ї) дитина; мізинець (мізинчик, мізинча). | *Самый младший* – наймолодший; найменший.
Млечный | *Млечный Путь (астрон.)* – чумацький Шлях; Чумацька (Небесна, Зоряна) Дорога; *(книжн.)* Молочний Шлях. [Уночі, як Чумацький Шлях сріблисту куряву простеле, Вийди на Дніпро! Тичина.]
Мнение | *Быть высокого мнения о ком, о чём* – бути високої думки (високого подуму) про кого, про що. | *Быть высокого мнения о себе* – бути високої думки про себе; багато про себе думати; високо нестися; заноситися (в хмари); *(іноді фам.)* кирпу гнути. | *Высказывать, высказать своё мнение о чём* – висловлювати, висловити свою думку (свій погляд, свою гадку, *іноді* свій суд, свій присуд) про що; подавати, подати свою думку про що; виявляти, виявити свій погляд нащо; *(іноді)* давати, дати свій суд над чим. | *Иметь о ком хорошее мнение* – бути про кого доброї думки; мати про кого добру думку. | *Общественное мнение* – громадська думка (громадський подум). | *Особое мнение* – окрема думка; окремий погляд. | *Оставаться, остаться при своём мнении* – зоставатися, зостатися при своїй думці (з власною думкою, при своєму погляді); стояти на своєму. | *Поддерживать, поддержать мнение чьё* – підтримувати, підтримати (піддержувати, піддержати, підпирати, підперти) думку чию. | *По мнению чьему* – [Як] на думку (на гадку) чию; на погляд (суд) чий; з чийого погляду; як гадає (думає) хто; така думка (гадка) чия, в кого; як на кого. | *По общему мнению* – на загальну думку; як усі думають (гадають). | *Придерживаться какого мнения* – дотримуватися, триматися якої думки (гадки, якого погляду). | *Присоединяться (присоединиться) к чьему мнению* – приставати (пристати) на чию думку; приєднуватися (приєднатися), прилучатися (прилучитися) до чиєї думки. | *Разделять чьё-либо мнение* – поділяти чию думку (гадку), чий погляд; бути такої самої (такої ж) думки, як хто. | *Соглашаться с чьим-либо мнением* – погоджуватися з чиєю думкою (гадкою); приставати на чию думку (гадку). | *Укрепиться во мнении* – зміцніти (зміцнітися) на думці (на гадці). | *Я иного мнения* – я іншої думки (гадки, іншого погляду); я інакше думаю (гадаю); я маю іншу думку (гадку, інший погляд). | *Я того мнения, что...* – я тієї (такої) думки (гадки), що...; моя думка (гадка) така, що...; на мою думку (гадку); я так думаю (гадаю); як на мене, то...
Мнительный | *Мнительный человек* – помислива (опаслива) людина; *(розм. зниж.)* аяйкало; *(іноді)* самострах (самоболячка). [Він таке (такий) аяйкало. *Сл. Гр.*]
Мнить | *Он много (высоко) о себе мнит* – він високої думки про себе; він багато думає про себе; він високо несеться; він заноситься [у хмари]; *(іноді фам.)* він кирпу гне.
Многие | *В продолжение многих лет* – багато років (літ); протягом багатьох років; *(іноді)* багатьма роками. | *Довольно многие* – доволі (досить) багато; *(тільки про людей)* чимало хто; чимало людей. | *Многая лета (церк. устар.)* – многії літа; *(іноді церковнослов.)* многая літа. | *Многие мужчины, многие женщины* – багато хто з чоловіків, з жінок (з жіноцтва); багато [з] чоловіків, багато [з] жіноцтва. | *Многие так думают (думали)* – багато хто так думає (думав), гадає (гадав); *(іноді)* багато людей так думає (думало), гадає (гадало). | *Многим кажется, что...* – багато кому (багато декому, багатьом) здається (видається), що... | *Многих я здесь знаю* – багатьох я тут знаю; багато кого (багато декого) я тут знаю. | *По многим причинам* – з багатьох причин. | *Я во многом не согласен с вами* – багато в чому (де в чому) я не згоджуюся (не згоден) з вами. | *Я слышал это от многих* – я чув це від багатьох (багато від кого, багато де від кого).
Многоглаголание | *Во многоглаголании несть (нет) спасения* – не до пуття — велика сила слів; нема добра у довгих балачках; багато слів — добра не жди; *(піднес.)* у велемовності (у великомовності) нема рятунку; у многоглаголанії нема спасіння.
Многое | *Во многом* – багато в чому (багато де в чому, багато в дечому). | *Многое свидетельствует об этом* – багато чого (багато дечого) свідчить за (про) це. | *Немногое, во многое* – небагато, та багато дечого.
Много | *Довольно много* – доволі (досить) багато; багатенько; чимало (чималенько). | *Много больше* – багато (далеко, куди, (і) геть-то) більше. [Ми знаємо про це і геть-то більше, ніж ви. *Сл. Гр.*] | *Много будешь знать, скоро состаришься* – як багато (як усе) знатимеш, то скоро постарієш(ся). *Пр.* Більше будеш знати, менше будеш спати. *Пр.* Хто багато (багацько) знає, той мало має. *Пр.* | *Много звону (молвы) — мало толку* – хто багато говорить, той мало робить. *Пр.* На словах — як на цимбалах, а на ділі — як на балабайці (балалайці). *Пр.* На словах — як на органах, а як до діла — то й заніміла. *Пр.* Язиком сяк і так, а ділом ніяк. *Пр.* Не так він добре діє, як говорить. *Пр.* Не так-то він діє, як тим словом сіє. *Пр.* Словами сюди і туди, а ділом нікуди. *Пр.* | *Много значит что* – багато важить (значить) що; великоважить що; має велику вагу (велике значення) що. |

Много ли — мало ли, много — мало – чи багато, чи мало. | *Много ли человеку нужно (надо)* – чи багато людині *(іноді)* (чоловікові) треба. | *Много лучше* – *(як присл.)* Багато (далеко, куди, геть-то) краще (ліпше); *(як прикм.)* багато (далеко, куди, геть-то) кращий (-ща, -ще), ліпший (-ша, -ше). | *Много пить — добру не быть* – хто багато п'є, той сам себе б'є. *Пр.* Чарочка не до добра доводить, а до торби. *Пр.* Хто п'є до дна, тому не бачити добра. *Пр.* Хто вино любить, той сам себе губить. *Пр.* | *Много слов, а мало дела* – багато слів, а діла мало. *Пр.* | *Много сулит, да мало даёт* – хто багато обіцяє, той мало дає. *Пр.* Обіцянка — не данка. *Пр.* Обіцянка — цяцянка. *Пр.* | *Много шума из ничего (из-за пустяков); много грому по-пустому* – багато галасу знічев'я (даремно). *Пр.* За онучу збили бучу. *Пр.* Сваряться за міх, а в міху нічого немає. *Пр.* Грім рака вбив. *Пр.* З великої хмари та малий дощ. *Пр.* Не стільки млива, скільки дива. *Пр.* | *Не особенно много* – не дуже (не надто) багато; не як багато. | *Не так уж и много* – не з-так і (не так-то й) багато. | *Ни много ни мало; ни мало ни много (разг.)* – ні мало ні багато; ні багато ні мало; саме; *(іноді)* якраз; *(розм.)* акурат. | *Он много счастливее, талантливее… меня* – він багато (далеко, куди) щасливіший, талановитіший… від (за) мене. | *Он слишком много о себе думает* – він надто багато (він забагато, він надто високо) думає (гадає) про себе; він надто (геть-то) високо несеться. | *Очень много* – дуже (вельми) багато; сила; страх як багато; *(розм. зниж.)* до лиха (до смутку, до напасті, до ката, до біса, достобіса, до чорта, до сина, до греця, до гаспида, до гемона, до хріна); *(образн.)* наче з мішка висипано; хоч греблю гати; стільки, що й на віз не забереш (що й конем не повезеш). | *Так же много, как…* – так само багато, як…; стільки ж, як… | *Так много* – так багато (так багацько); такого [багато].

Множество | *Бесчисленное (великое, многое) множество* – безліч (безлік, без ліку, без числа, без ліку-міри); незліченно; велика (незліченна) сила; *(розм.)* сила-силенна (сила-силюща, страшна сила, *іноді* силеча); тьма (тьма-темрява, тьма-тьмуща, *зрідка у мн.* тьмитем); гибель (до гибелі); до напасті; до смутку (до лиха, до лихої години); мла; хмара (хмара хмарою); аж кишить; як мурашні (як мурашви, як комашні); як трави; як листя; як (що) піску; *(зниж.)* як черви (як сарани); як полови (як сміття); [чортів] тиск; *(згруб.)* до чорта (до дідька, до біса, достобіса, достобісового батька, до гаспида, до гемона, до ката, до хріна, до греця, до сина, до стилої мами); *(поет.)* як зір(ок) на небі; як цвіту весняного (як цвіту по весні); як маку.

Могила | *Быть на краю могилы, гроба (перен.)* – *Див. край.* | *Горбатого могила исправит* – горбатого могила виправить. *Пр.* Горбатого хіба гріб вирівняє. *Пр.* Горбатого і могила не виправить (не справить, не випростає). *Пр.* Горбатого випростує могила, а злобивого дубина. *Пр.* Лихого справить заступ та лопата. *Пр.* Криве дерево недуже випрямитись. *Пр.* Коростяве порося дарма чесати. *Пр.* Крукові й мило не поможе. *Пр.* З чорного кота білого не зробиш. *Пр.* Пізно старого кота вчити гопки. *Пр.* Щербатого горщика (горшка) ніколи не поправиш. *Пр.* | *До [самой] могилы* – до скону; довіку (поки віку, повік); до [самої] смерті; до смерті-віку. | *Каков в колыбельку, таков и в могилку* – який народився, такий і в гріб положився. *Пр.* Який змалку, такий і до останку. *Пр.* Яке в колиску, таке й у могилку. *Пр.* Якого вродила ненька, такого прийме і земелька. *Пр.* Яким на світ показався, таким і під старість зостався. *Пр.* Лисе теля вродилося, лисе й загине. *Пр.* | *Найти [себе] могилу* – знайти [собі] могилу (смерть); *(лок. розм.)* найти свою хату. | *Рыть (копать) могилу кому* – рити (копати) могилу (яму) кому; рити на кого. | *Свести (загнать) в могилу кого* – звести з світу кого; на той світ (у могилу, у яму, у гріб, до гробу) загнати кого; довести до могили (до гробу) кого; упровадити в могилу (до могили, у гріб, до гробу) кого; укласти в домовину кого. | *Сойти в могилу* – зійти зі світу *(іноді* зійти з блиску-світу); умерти (померти). | *[Стоять] одной ногой в могиле; одна нога в могиле; смотреть (глядеть) в могилу* – [Стояти] одною ногою над гробом (у гробі, у ямі, у домовині, у труні); одна нога в труні (в домовині, в гробі); на далекій путі стояти; на вмерті бути; час недовгий чи й; до гробу недалеко кому; недовго вже гуляти по світі кому; *(образн. поет.)* недовго вже ряст топтати кому; *(ірон.)* три чисниці (півчверті) до віку (до смерті) кому; на тонку пряде хто; *(згруб.)* землею вже пахне (смердить) від кого. | *Унести [с собой] в могилу* – узяти (забрати) [з собою] в могилу (у яму, до гробу). | *Хоть живьём в могилу ложись* – хоч живий (живцем) у яму лізь (лягай). *Пр.*

Могущественный | *Делать, сделать могущественным* – робити, зробити могутнім (потужним); употужнювати, употужнити. | *Становиться, стать могущественным* – ставати, стати могутнім (потужним); могутніти, змогутніти; потужніти, спотужніти; употужнюватися, употужнитися.

Мода | *Входит, вошло в моду что* – увіходить, увійшло (*про багатьох* повходило) в моду що; заходить, зайшла мода на що; стає, стало модним що; *(тільки докон.)* умолилося що. |

Выходит, вышло из моды – виводиться, вивелося (виходить, вийшло) з моди що; *(тільки докон.)* змодилося *(іноді* знемодилося, знемодніло) що. [Кажуть ось доярки, що в коханні треба бути обачною, обережною, що треба вміти повестися так, щоб не змодитись, не обриднути… Гончар.] | *Одеваться по моде* – (з)одягатися (удягатися, убиратися) за модою (по-модному). | *[Последний] крик моды* – [Останній] крик моди; найновітніша мода. | *Теперь это в моде* – тепер на це мода; тепер [повелася] така мода; тепер це модно; тепер так повелося. | *У меня нет моды [делать что]* – у мене нема звички; я не маю звички. | *Это не в моде* – мода на це (ця мода) минулася (перейшла); на це нема тепер моди.

Можно | *Как можно лучше, больше* – якнайкраще (якнайліпше, щонайкраще, щонайліпше), як(о)мога краще (ліпше, лучче); якнайбільше (щонайбільше); як(о)мога більше. | *Можно и должно; можно и нужно* – можна і треба; можна і слід. | *Можно ли?* – чи можна?; чи вільно?

Мозг | *До мозга костей агроном, педагог…* – до нутра кісток ([аж] до самих кісток, [аж] до самої кості) агроном, педагог…; природний агроном, педагог… | *Куриные мозги у кого (разг.)* – курячий мозок у кого. | *Мозги набекрень у кого (разг.)* – мізок шкереберть у кого. | *Мозги не варят у кого (разг.)* – нема лою (олії, глузду) в голові у кого. | *Мозги не на месте (разг.)* – розуму багато, та дома не ночує (та зрідка дома буває). | *Проникнуться чем-либо до мозга костей* – перейнятися чим до нутра кісток (до останньої волосинки). | *Хоть лбом широк, да мозга мало* – голова — як казан, а розуму — ні ложки. *Пр.* Голова велика, а мозку мало. *Пр.* Велике, а дурне. *Пр.* Великий, як світ, а дурний, як сак (як кіт, як чіп). *Пр.* Велика голова, та малий розум - *Пр.* | *Шевелить, пошевелить (раскидывать, раскинуть) мозгами (фам.)* – крутити, покрутити мозком; метикувати, зметикувати (мізкувати, змізкувати); розкидати, розкинути розумом; не лінуватися, не полінуватися думати.

Мозолить | *Мозолить глаза кому (разг.)* – муляти (мулити) очі кому.

Мозольный | *Мозольные деньги* – загорьовані гроші; кривавиця.

Мозоль | *Наступить на [любимую] мозоль (перен. разг.)* – наступити (настоптати) [на улюблену, найулюбленішу] мозолю; дозолити (допекти кому; упекти кого); дійняти (допекти, вразити, дошкулити) до живого кого. [Палажка: — Та що це ти, Іване, такий злючий сьогодні? Хвенька (регоче): — На мозолю наступили. Мирний.]

Мой | *Вышло по-моему* – на моє вийшло *(розм.* впало); вийшло по-моєму. | *До моего [дожить, дотянуть…]* – до мого [дожити, дотягти, докалатати…]. | *Моё почтение!* – моє поважання!; моє шанування! | *Моя взяла* – моє зверху; я подужав (я подолав, я переміг, я виграв); *(іноді)* моя взяла. | *Он это знает лучше моего* – він це знає краще (ліпше) за мене; він це знає краще (ліпше), ніж я. | *По-моему* – по-моєму; як на мене; як на мій розум; на мою думку (гадку). | *С моё* – [Стільки] скільки я; те, що я. | *Это моё дело* – це моя річ (моє діло); це мені знати. | *[Это] не по моей части* – [Це] до мене не належить; [це] до мене не стосується; [це] не моє діло.

Мокрый | *Глаза на мокром месте у кого (разг.)* – тонкосльозий (тонкосльоза, тонкосльозе, тонкослізка) хто; кисне, як кваша хто. | *Мокрая курица (разг.)* – мокра курка; [мокра] тютя; лемішка (квач, макуха). | *Мокрое место останется от кого; мокрого места не останется от кого* – мокре місце зостанеться (лишиться, залишиться) від кого; мокрого місця не зостанеться (не лишиться, не залишиться) від кого. | *Мокрый до костей, до [последней] нитки* – мокрий до рубця (до рубчика, геть до рубчика); мокрий як хлющ(а).

Мольба | *Внять мольбам чьим* – зглянутися на чиї благання; послухати чиїх благань.

Молва | *Дурная молва* – [Недобра] слава; неслава; поговір (слава-поговір). | *Молва приписывает кому что* – чутки приписують кому що; чутки накидають кому що. | *Молва ходит, идёт, разнеслась…* – іде, пішла, розійшлася поголоска (розголос); стала слава; ходить гомін. | *Пускать, распускать молву* – пускати, розпускати поголос (поголоску, поголоски, славу, пославку, чутку, чутки, почутку, почугки, розголос, *лок.* поустку, поустки).

Молитва | *Твоими (вашими) молитвами (шутл.)* – твоїми (вашими) молитвами.

Молиться | *Богу молись, а в делах не плошись* – бога взивай (благай), а руки прикладай. *Пр.* Боже, поможи, а сам (а ти, небоже) не лежи. *Пр.* «Поможи, Боже!» — «Роби, небоже, то й допоможе». *Пр.* «Дай, Боже!» — «Роби, небоже!». *Пр.* | *Богу молись, а добра-ума держись* – на Бога покладайся, а розуму тримайся. *Пр.* Не все до Бога: треба й до розуму свого. *Пр.* | *Молиться за упокой кого, за упокой души чьей* – молитися за упокій кого, за упокій душі чиєї; по чиїй душі молитися. | *Молиться на кого (перен.)* – молитися на кого; обожнювати (обожувати) кого; шанувати як Бога кого.

Молить | *Молить о пощаде* – благати (молити) пощади.

Молния | *Метать громы и молнии (книжн.)* – кидати вогнем-блискавицею (вогнем-

блискавкою); метати грім і блискавку (громи і блискавки); кидати (вергати) громи (громами); *(ірон.)* громоблискати. | *Молния сверкает, сверкала* – блискавка (блискавиця) блискає, блискала; *(безособове)* блискає, блискало. | *С быстротой молнии* – як (наче…) блискавиця (блискавка); блискавично; блискавицею (блискавкою); *(книжн.)* з блискавичною швидкістю (з швидкістю блискавки).

Молодежь | *Золотая молодёжь* – золота (багата) молодь.

Молодец | *Ай да молодец!* – от так молодець!; от козак! | *Вести себя, держать себя молодцом* – поводитися по-молодецькому; поводитися як козак (по-козацькому). | *Всяк молодец на свой образец* – кожний (усякий) молодець на свій взірець. *Пр.* Кожний дідько у свою дудку грає. *Пр.* Хто як знає, так і тачає. *Пр.* Кожна пташка своєї пісні (свою пісню) співає. *Пр.* Як півень уміє, так і піє. *Пр.* | *Добрый молодец (фольк.)* – добрий (славний) молодець; славний козак. | *Молодец к молодцу, молодец в молодца* – молодець до молодця, молодець у молодця; одним лицем молодці. | *Молодец — на овец, а на молодца — сам овца* – молодець проти овець, а проти молодця і сам вівця (а проти баранця й сам як вівця). *Пр.* Завзяте як перець, покіль не вийде на гер(е)ць. *Пр.* Це тая Солоха, що кури полоха. *Пр.* Не то молодець, що за водою пливе, а то молодець, що проти води. *Пр.* Як п'ян, то копитан, а як проспався, то й свині злякався. *Пр.* | *Молодцом, молодцами* – молодця, молодці.

Молодой | *В молодые годы* – за молодих літ (років); за молодого віку; у молодому віці; у молодих літах; віку молодого (молодого віку), *(те саме, що) В молодости. Див. молодость.* | *Из молодых да ранний (разг.)* – молодий та ранній; мале курча, та вже летюче. | *Как (словно, будто, ровно) молодой месяц* – лиш (тільки) блиснув, та й нема. | *Молод годами, да стар умом* – віком молодий, та розумом старий. *Пр.* Хоч і молодий ще, а старечий розум має. *Пр.* Хоч молоде, а старий розум має. *Пр.* | *Молодой месяц* – молодик; молодий (новий) місяць; новак (новик). | *Молодой человек* – молодик; [молодий] хлопець; юнак; парубок. | *Молодые годы* – молоді літа (роки); молодощі. | *Он человек уже немолодой* – він чоловік уже не молодий (літній); він немолодого (не першого) віку; він поважного віку; він не перволіток. | *Прожить молодые годы* – прожити (зжити) молоді літа (молоді роки); *(про чоловіків ще)* відмолодикувати, *(про жінок ще)* віддівувати. | *С молодых (младых) ногтей; от молодых (младых) ногтей* – з жовтого дзьоба; з пуп'яночка (з зеленочка); з малого малку; змалку. | *Умом молод* – розумом недійшлий; хлоп'ячого розуму.

Молодость | *В молодости* – замолоду; за молодощів; *(іноді)* молодо; *(те саме, що) В молодые годы. Див. молодой.* | *В ранней, цветущей молодости* – ранньої молодості; за ранньої молодості; з першого молоду; *(образн.)* напровесні життя. | *Вторая молодость* – друга молодість; другі молодощі. | *Молодость должна перебеситься* – молодість має переказитися (перебіснуватися, перешумувати, перегрcalled); *(образн.)* нехай молоде пиво перегграє (перешумує). | *Молодость — золотое время* – золотий час — юнацькі літа. *Пр.* Молодість — солодість. *Пр.* | *Он не первой молодости (разг. ирон.)* – він не першої молодості (не перших молодощів); він не перволіток. | *Ошибки молодости* – помилки молодості (молодого віку). | *По молодости лет* – через молоді літа; з молодощів. | *С ранней молодости* – з першого молоду; з первомолоду; з замолоду.

Молодо | *Молодо-зелено* – молоде та зелене; сама [тільки] цвіть, а ягідок ждіть. | *Молодо-зелено, погулять велено* – молодість — буйність, а буйність — дурість. *Пр.* Молодо-зелено, гуляти велено. *Пр.* Гуляй, дитино, покіль твоя година. *Пр.* Уживай світа, поки служать літа. *Пр.* Їж, поки рот свіж. *Пр.* Двічі молодим не бути. *Пр.* | *Молодо-зелено, старо — да гнило* – молоде — золоте, а старе — гниле. *Пр.* Молодість — буйність, а старість — не радість. *Пр.*

Молоко | *Всосать с молоком матери (перен.)* – увіссати (усмоктати) з материним молоком. | *Как от козла — ни шерсти, ни молока; как от козла молока* – як з цапа вовни. *Пр.* Як від бика молока. *Пр.* Як з чорта смальцю. *Пр.* Не буде з цапа вовни. *Пр.* | *Кровь с молоком* – [Мов (немов, наче)] кров з молоком; білий та рум'яний (біла та рум'яна) з лиця; як ягода; *(про обличчя ще)* біле як кипень і рум'янці грають (і червінь грає). | *Молоко на губах не обсохло у кого* – ще молоко на губах *(іноді* під носом) не обсохло кому; ще губи в молоці у кого. [А ви, ви звідки, молодці? У вас ще губи в молоці. Олесь.] | *Обожжёшься на молоке, станешь дуть и на воду* – як спарився на молоці, тоді й на сироватку дмухатимеш. *Пр.* Обпікшись на молоці, дутимеш і на воду. *Пр.* Хто спаривсь на окропі, той і на холодну воду дмухне. *Пр.* Хто на окропі спаривсь, той і на холодну (на зимну) воду дме. *Пр.* Опаришся (обпечешся) на молоці, то й на воду студитимеш. *Пр.* | *Парное молоко* – молоко з-під корови; сиродій. | *Сколько с быком не биться, а молока от него не добиться* – захотів молока від бика. *Пр.* У яловоі корови молока не випросиш. *Пр.* |

Снятое молоко – збиране *(іноді* жарт, брите) молоко; спідняк. | *[Только] птичьего молока недостаёт (не хватает)* – [Тільки (хіба, лиш(е))] пташиного (пташачого, птичого) молока нема(є) (нестає, бракує). | *Цельное молоко* – незбиране молоко. | *Чего в молоке не было, того в сыворотке не найдёшь* – коли нема в молоці, то не буде й на сироватці. *Пр.* Не зійшло на молоці, не зійде й на сироватці. *Пр.*

Молоток | *С молотка продавать (пойти) (устар.)* – продавати (піти) з молотка; пускати (піти) на бубон.

Молот | *Быть (очутиться) между молотом и наковальней* – бути між молотом і ковадлом; опинитися між молотом і ковадлом (під молотом на ковадлі); улізти (залізти) між (межи) молот і ковадло.

Молоть | *Городить, нести, молоть, пороть вздор (ерунду, глупости) (разг.) – Див. вздор.* | *Мели, Емеля, твоя неделя* – мели, Іване, доки вітру стане. *Пр.* Плети, плети, я чув таких, як ти. *Пр.* Говорив Мирон рябої кобили сон. *Пр.* Говори, Климе, нехай твоє не гине. *Пр.* Мели, Денисе, погода тягне. *Пр.* Лепечи що хоч, аби губа не гуляла. *Пр.* | *Молоть языком* – молоти (плескати, верзти, варнякати, лепетати, калатати) язиком.

Молочишко | *Детишкам (ребятишкам) на молочишко (шутл.)* – діткам на кашку (на папку).

Молочный | *Молочное кушанье* – молочна страва; молочне (молочина). | *Молочные продукты, молочные скопы* – набіл; дійво; збір; *(іноді)* корівне. [Вареників… Моя дитино, нема корівного, нема сирку. Барвінок.] | *Молочные реки и кисельные берега (нар.)* – медові ріки з ситовими берегами; молочні ріки і масляні береги.

Молчание | *В молчании* – у мовчанні; мовчки. | *Гробовое молчание (перен.)* – могильна тиша; гробове мовчання. | *Молчание — знак согласия* – хто мовчить, той не перечить. *Пр.* Мовчання — знак згоди. *Пр.* | *Обойти молчанием что* – промовчати; поминути мовчки що; обійти (обминути, збути) мовчанням (мовчанкою) що. | *Принудить кого к молчанию* – змусити (примусити) кого мовчати (до мовчання); *(образн.)* заціпити (замкнути, затулити) уста (рота) кому; зав'язати язик(а) кому; засупонити рота (пащу) кому. [Я тобі засупоню пащу! Коцюбинський.] | *Слово — серебро, молчание — золото* – слово — срібло, а мовчання — золото. *Пр.* Порожня бочка гучить, а повна мовчить. *Пр.* Менше говори, більше почуєш. *Пр.* | *Хранить упорное молчание* – уперто мовчати; затятися й мовчати.

Молчать | *Давайте молчать!; будем молчать!* – мовчім(о)! | *Когда деньги говорят, тогда правда молчит* – де гроші судді, там право в кут. *Пр.* Де гроші говорять, там ти, розуме, мовчи. *Пр.* | *Кто молчит, не грешит* – мовчи, глуха, менше гріха. *Пр.* Мовчи — не пожалкуєш. *Пр.* | *Кто молчит, тот двух научит* – хто мовчить, той двох навчить. *Пр.* Хто мовчить, сто навчить. *Пр.* | *Молчит, как воды в рот набрал* – мовчить, наче (як) води набрав у рот. *Пр.* Ні пари з уст. *Пр.* І пари з рота не пустить. *Пр.* Мовчить, як стіна. *Пр.* Заціпило йому язик. *Пр.* Нічичирк, і дух притаїв. *Пр.* Як овечка: не скаже ні словечка. *Пр.* | *Самое лучшее молчать* – найкраща (найліпша) річ мовчати. | *Чья бы корова мычала, а твоя бы молчала* – чия б гарчала, а твоя б мовчала. *Пр.* Чиє нявчало б, а твоє мовчало б! *Пр.*

Молчок | *Играть в молчок (в молчки)* – грати(ся) у мовчана (у мовчанку); справляти мовчана (мовчанку). | *Молчок — сто рублей* – мовчи, язичку, кашки дам. *Пр.* Мовчи, язичку, будеш їсти кашичку. *Пр.* Мовчи, язичку, то з'їси (будеш їсти) плотичку. *Пр.* | *Об этом молчок* – про це (а)нічичирк (мовчок). Мовчок! розбив батько горщок. *Пр.* | *Сделал всё молчком* – зробив усе мовчки (нишком, тишком-нишком).

Момент | *В данный момент, в настоящий момент* – у цей (у даний момент) *(іноді* у цю мить); тепер [оце]; саме тепер. | *В [один] момент (разг.)* – в одну мить (умить, миттю); за [одну] мить; в [один] момент; *(розм. образн.)* в один черк; як «га» сказати. | *В тот же момент* – у той же (у той-таки) момент; тієї ж миті; у ту саму мить; саме в той час; саме на той час. | *В этот момент* – у (на) цей (той) момент; цієї (тієї) миті; у цю (ту) мить; під цю (ту) мить; під цю (ту) хвилину; під цю (ту) часину. | *Как раз в тот момент* – саме в (на) той момент; саме тієї миті; саме в ту мить; саме в той час (у ту хвилину, у ту часину). | *Ловить момент* – ловити мить (момент). | *На один момент* – на одну мить; на один (мо)мент; на одну [коротеньку] часинку (часиночку). | *Решающий момент* – вирішальний момент. | *Текущий момент* – теперішній (поточний) момент. | *Улучить момент* – добрати (вигодити) момент (часин(к)у).

Монастырь | *В чужой монастырь со своим уставом не ходят (не суйся)* – до чужого монастиря зі своїм законом (зі своїм уставом) не суньця (не пхайся). *Пр.* У чужій церкві не паламарюй. *Пр.* Усякий піп по-своєму й співає. *Пр.* Кожна дзвіниця має свої дзвони. *Пр.* У чужий черевик ноги не саджай. *Пр.* Між який народ попадеш, того й шапку надівай. *Пр.* На чиїй землі стоїш, того й воду пий. *Пр.* На чиїм возі сидиш, того й пісню співай. *Пр.* |

Место, где был когда-то монастырь – монастирище. | *Подвести под монастырь кого (разг. устар.)* – підвезти воза (візка) кому; підвести кого; підкувати кого; *(іноді)* підвести під монастир кого.

Монах | *Быть монахом* – бути ченцем; ченцювати. | *Постричься в монахи* – піти (постригтися) у ченці.

Монета | *Гони монету! (фам. вульг.)* – сип грошей!; давай [сюди] гроші! | *Платить, отплатить той же монетой* – платити, відплатити тим же (тією самою монетою); тими ж грішми (грошима) віддавати, віддати; віддячувати, віддячити тим самим; віть за віть віддавати, віддати. | *Принимать, принять что за чистую монету* – брати, узяти (сприймати, сприйняти) що за щиру правду (за щире золото, за чисту монету); сприймати, сприйняти що за щиру правду.

Моргнуть | *Глазом не моргнуть (разг.)* – оком не змигнути (не моргнути). | *Не успел, не успела (и) глазом моргнуть* – і оком не змигнув (не моргнув), не змигнула (не моргнула).

Море | *Выйти в открытое море* – випливти в чисте (широке) море; вийти на чисте (широке) море. | *Горе что море: ни переплыть, ни вылакать* – горе — море: пий його, не вип’єш [усього]. *Пр.* | *Ждать у моря погоды (разг.)* – ждати (чекати) коло (біля, край) моря (над морем) погоди (години); марно чекат (дожидати). | *Житейское море (книжн. устар.)* – житейське море (море життя). | *Журавли за море летают, а всё одно курлы* – журавлі за море літають, а свого крю-крю (а свого кур-лю) не забувають. *Пр.* | *За морем телушка полушка, да рубль перевоз* – за морем теличка копієчка, а перевезти — карбованець. *Пр.* Може ця річ деінде й дешева, та важко її дістати. *Пр.* | *Капля в море (перен.)* – краплина в морі. | *К морю* – на море; до моря. | *Кто в море бывал, тот лужи не боится* – хто плавав морем, тому калюжа не страшна. *Пр.* | *Кто в море не бывал, тот и горя не видал* – хто в морі не бував, той і горя не видав. *Пр.* Хто переплив море, той знає горе. *Пр.* | *Найти (сыскать) на дне моря; достать со дна моря* – (з)найти на дні моря (на дні морському); дістати з дна морського (з дна моря). | *Не ищи моря, и в луже утонешь* – не шукай моря, і в калюжі втонеш. *Пр.* | *Не море топит, а лужа* – не море топить — калюжа. *Пр.* | *Пьяному (и) море по колено* – п’яному (дурному) (і) море по коліна. *Пр.* П’яний і в вогонь полізе. *Пр.* П’яному горя немає — усе рівне. *Пр.* П’яному ні гори, ні низу. *Пр.* П’яному і коза (і кози) в золоті. *Пр.* | *Разливанное, разливное море* – як води в морі; заливне море. | *Сиди у моря да жди погоды* – сядь над морем, виглядай години. *Пр.* Жди, море, погоди. *Пр.* | *Слезою море не наполнишь* – сльозами моря не доллєш (не виповниш). *Пр.* | *Ум за морем, а смерть за воротом (за воротами)* – думка за морем, а смерть за плечима. *Пр.* | *Хвалилась синица, что море зажжёт* – нахвалялася синиця море запалити (що море запалить). *Пр.* Хвалилася вівця, що в неї хвіст, як у жеребця [та ніхто тому не вірив]. *Пр.* Роздайся, море, — жаба лізе! *Пр.* Хвалилася коза, що в неї хвіст довгий. *Пр.*

Моровой | *Моровая язва, моровое поветрие, мор* – моровиця; морова пошесть (зараза); помір (помірок).

Морозить | *В комнате хоть волков морозь* – у хаті (у кімнаті) хоч вовків ганяй. | *На дворе морозит* – надворі морозить (бере мороз, бере морозом); надворі береться мороз (на мороз береться).

Мороз | *Были сильные морозы* – були великі (люті) морози; морозами великими (здоровими) брало. | *Коли б на хмель не мороз, так он бы через забор перерос* – якби на кропиву (на жаливу) не мороз, вона б усіх людей пожалила. *Пр.* | *Мороз без снега* – голоморозь (голомороззя). | *Мороз не дюж, а всякого гнёт* – як зазиміє, то й жаба оніміє. *Пр.* | *Мороз ослабевает, ослабел* – мороз пересідається, пересівся; мороз попускає, попустив. [Вдень мороз попустив, сонечко світило ясно. Франко. От лихо, — думає Кирило, — хоч би мороз пересідався абощо. Тесленко.] | *Мороз по коже (по спине) пробегает (дерёт, подирает, продирает) [у] кого* – [Аж] морозом проймає кого; [аж] мороз (холод) іде (перебігає) по кому; [аж] мороз поза шкіру (поза шкірою, поза спиною, поза плечима) іде у кого, кому; [наче] морозом із-за спини (з-за плечей) бере кого; [наче] мороз ходить поза спиною кому, у кого; за спиною (наче) морозом сипнуло кому; [за шкіру] мов снігом сипнуло кому; аж мороз усипає (мов снігом обсипає) кого; аж у (на) душі похололо кому, в кого; узяло з-за плечей кого; аж волос зів’яв кому, в кого; аж у п’яти закололо кому, в кого. | *Мороз пробирает (пронизывает) до костей* – мороз проймає (пробирає, діймає, дошкуляє) [аж] до кісток. | *Мороз сдал* – мороз пересівся; *(іноді образн.)* мороз репнув. | *Прихватило морозом* – морозом прибило. | *Смерть от мороза* – смерть з морозу; мерзла смерть. | *Трескучий мороз* – великий (лютий, цупкий) мороз; мороз аж рипить (аж шелестить, аж шкварчить); *(образн.)* мороз аж скалки (зорі, іскри) скачуть (аж дим устає); мороз з очима, мороз-кипень; козацький мороз. | *Ударили морозы* – морози узяли (узялися); *(розм.)* потисли морози.

Морочить | *Морочить голову кому (разг. фам.)* – морочити (запаморочувати, туманити, затуманювати) кого (голову кому); памороки (баки) забивати кому; *(іноді)* голову задурювати (дурити) кому.
Морской | *Морской волк (перен.)* – морський вовк. | *Найти, достать… со дна морского (на дне морском) – Див. море.*
Мост | *Мост не марает, а ноги ломает* – шануй гори і містки, то цілі будуть кістки. *Пр.* Міст — не великий піст: можна й об'їхати. *Пр.* | *Сжечь мосты [за собой]* – попалити [за собою] мости.
Мотать | *Мотать [себе] на ус (разг.)* – брати [собі] на ум *(іноді* на замітку); мотати [собі] на вус(а); у тямок (на ум) [собі] класти.
Моток | *Одним мотком пряжи не навьёшь* – мотнеш разок — ще не буде моток. *Пр.*
Мох | *Обрастать, обрасти (зарасти, покрыться) мохом (перен.)* – обрости (порости) мохом; обмохнатіти.
Мочалка | *Жевать мочалку (перен.)* – жувати клоччя. [Ти знов-таки своєї? От ліпше заберуся до роботи, Як маю тут жувати клоччя. Українка.]
Мочало | *Жевать мочало – (те саме, що) Жевать мочалку (перен.). Див. мочалка.*
Мочь | *Видеть (слушать) не могу (не может) кого, чего* – бачити (чути) не можу (не може) кого, чого; він би не бачив (не чув) кого, чого. | *Как живёшь-можешь (живёте-можете)? (разг. фам.)* – як ся маєш?; як маєшся? (як ся маєте?; як маєтеся?); як тобі (вам) ведеться?; як здужаєш (як здужаєте)? | *Может быть (быть может)* – може, можливо. | *Может статься (статься может) (разг.)* – може; *(іноді)* може бути (може статися). | *Не могу знать* – не знаю; не скажу [вам]. | *Не может быть!; быть не может!* – не може бути!; бути не може!; [це] неможливо! | *Бежать изо всей мочи* – бігти з усієї сили (щосили, скільки сили, щодуху [в тілі]). | *Выбиться из мочи* – вибитися з сили (з моці, з снаги); знемогтися (вкрай). [Із моці вибився, сердешний. Гребінка.] | *Кричать во всю мочь, что есть мочи* – кричати щосили (з усієї сили, скільки сили); кричати чимдуж. | *Мочи нет (не стало)* – несила; нема (є) сили (снаги). | *Нет мочи терпеть, выдержать кому* – несила терпіти кому; *(розм.)* нема витерпу (терпцю) кому.
Мошна | *Тряхнуть мошной* – труснути калиткою (капшуком); сипнути грішми (грошима); розщедритися. | *Тугая (толстая, большая) мошна* – повна-повнісінька (натоптана, велика) калитка; повний-повнісінький (натоптаний, великий) капшук (гаман).
Мощи | *Живые (ходячие) мощи* – живі (ходячі) моші; сама снасть; аж тлінний (тлінна).
Мощный | *Становиться, стать мощным* – ставати, стати потужним (могутнім); потужніти, спотужніти; могутніти, змогутніти.
Мрак | *Во мраке ночи* – у темряві (у пітьмі) ночі; у нічній темряві (пітьмі). | *Мрак невежества (книжн. ритор.)* – темрява (темнота) неуцтва; розумова темрява (темнота). | *Покрыто мраком неизвестности что (перен.)* – укрито (повито) темрявою (млою) невідомості (туманом безвісті) що; нічого (нічогісінько) невідомо про що; ні знаку, ні сліду про що.
Мрачно | *Он мрачно настроен* – він у похмурому (хмурному, хмарному, понурому) настрої; у нього похмурий (хмурний, хмарний, хмурий, понурий) настрій.
Мрачный | *Мрачнее тучи* – чорний, як хмара; чорніший за хмару. | *Мрачный тип* – темний тип. | *Писать (рисовать, изображать) что-либо мрачными красками (в мрачных красках)* – малювати (зображувати) що темними фарбами (барвами). | *Представлять (видеть) что-либо в мрачном свете* – уявляти (бачити) що в темному (темрявому) світлі.
Мститель | *Народные мстители* – народні месники.
Мудрено | *Мудрено всем угодить* – мудра річ (важко, тяжко, трудно) всім догодити. Ще ся той не вродив, щоб усім догодив. *Пр.* | *На эти деньги мудрено жить* – на ці гроші важко (нелегко) жити. | *Не мудрено в такой холод простудиться* – легко (не важко, не трудно) під такий (у такий) холод застудитися. | *Не мудрено, что…* – не дивно (не диво, не дивниця, нема чого дивного, не дивна річ, *іноді* не штука), що…
Мудреный | *Мудрёная вещь* – мудра (хитра) річ (штука). | *Мудрёное дело* – мудра (хитра, важка, трудна) річ; мудре (хитре, важке, трудне) діло. | *Мудрёный человек* – чудна (чудернацька, химерна) людина; чудний (чудернацький, химерний) чоловік. | *Ничего тут мудрёного нет (разг.)* – нічого мудрого (дивного) тут нема(є); великих тут мудрощів не треба; це невелика мудрація (дивниця); це не дуже хитра (дивна) штука; то не штука. | *Утро вечера мудренее* – ніч-мати дасть пораду. *Пр.* Ніч - порадниця-мати: порадить, що починати (що казати). *Пр.* Ранок покаже. *Пр.* Завтра буде видніше. *Пр.* Година вранці варта двох увечері. *Пр.* Вечір думає, а ранок умає. *Пр.*
Мудрец | *На всякого мудреца довольно простоты* – кожен мудрий свого дурня знайде.

Пр. На одного розумного сто дурнів. *Пр.* На одного мудрого десять дурнів. *Пр.* Де мудрі, там і дурні. *Пр.*

Мудрость | *Беды человека научают мудрости* – кожна пригода до мудрості дорога. *Пр.* Біда вчить розуму. *Пр.* Від біди розумніють, від багатства дурніють. *Пр.* Кому біда докучить, той ся розуму научить. *Пр.* Хто біду має, той багато знає; хто гаразд має, той мало знає. *Пр.* У біді чоловік умудряється. *Пр.* Біда вимучить, біда і навчить. *Пр.* Біда навчить. *Пр.* | *Невелика мудрость* – невелика мудрість (мудрація); невеликі мудрощі. | *Тут нет никакой мудрости* – тут нема(є) ніяких мудрощів (ніякої мудрації); нема(є) тут ніяких (жодних) труднощів.

Мудрствовать | *Не мудрствуя лукаво* – просто; без витівок (без хитрощів); без зайвого мудрування; не хитруючи, не мудруючи.

Мужичок | *Мужичок с ноготок* – мужичок з (як) кулачок.

Мужний | *Мужняя жена (разг.)* – мужня жона.

Муж | *Муж да жена — одна душа* – чоловік та жінка — одна спілка. *Пр.* Чоловік та жінка — одне діло, одне тіло, один дух. *Пр.* Найкраща спілка — чоловік та жінка. *Пр.* Де чоловік — там і дружина. *Пр.* | *Что гусь без воды, то и муж без жены* – без жінки, як без води — ні сюди, ні туди. *Пр.* Без жінки, як без рук. *Пр.*

Музыка | *Испортить всю музыку кому (фам.)* – [Геть] усе зіпсувати кому; зіпсувати всю музику кому. | *Надоела вся эта музыка (разг.)* – набридло все це. | *Положить на музыку* – покласти на музику; завести в ноти. | *Разводить музыку (разг.)* – гаятися (длятися) з чимсь (з якимсь ділом); гаяти (зволікати) справу (діло). | *Это другая музыка; это музыка не та (шутл.)* – це інша річ; це щось зовсім (цілком) інше.

Мука | *Без муки нет науки* – нема науки без муки. *Пр.* Доки не намучишся, доти не навчишся. *Пр.* Піти в науку — треба терпіти муку. *Пр.* Не йде наука без бука. *Пр.* | *Муки слова, творчества, ревности…* – муки слова, творчості, ревнощів… | *Муки Тантала; танталовы муки (книжн.)* – танталові муки. | *Подвергать, подвергнуть мукам кого* – брати, узяти на муки (на тортури) кого. | *Предать мукам кого* – віддати на муки кого. | *Запачкаться в муке, выпачкаться мукой* – убратися в борошно; уборошнитися (заборошнитися). | *Перемелется — мука будет* – перемелеться — мука буде. *Пр.* Перемелеться лихо — добро буде. *Пр.* Буде добре, як мине зле. *Пр.*

Мумия | *Сидит как мумия (фам.)* – сидить як та мумія.

Мундир | *Картофель (картошка) в мундире* – картопля в кожушках (у лушпинні). | *Пачкать (марать) мундир (честь мундира)* – паскудити (каляти, плямувати) мундир (честь мундира).

Муравей | *Муравей не велик, а горы копает* – хай річка й невеличка, а береги ламає. *Пр.* Хоч мале, та завзяте. *Пр.*

Мурашка | *Кожа покрылась (тело покрылось) мурашками* – сироти виступили, повиступали на шкірі (на тілі). | *Мурашки бегают (ползут…) по спине (по телу…) (разг.)* – мурашки (мурахи) по спині (по тілу) бігають (лазять…); мурашня (мурашва) по спині (по тілу…) бігає (лазить…).

Мурлыка | *Кот-мурлыка* – кіт-воркіт; кіт-мурко.

Мусорный | *Мусорная свалка (яма)* – смітник (смітисько, смітище).

Мутиться | *Мутится в глазах (перен. разг.)* – в очах (в очу) міниться (темніє, тьмяніє, туманіє). | *Мутится в голове* – паморочиться в голові.

Мутить | *Меня мутит* – мене вадить; мене нудить (канудить); мені нудно. | *Мутит воду (перен.)* – каламутити (мутити) воду; *(іноді)* каламутити берег чий. | *Мутит, как водяной под мельницей* – мутить, як біс у виру; крутить, як чорт греблею; мутить, як під греблею (як у греблі) біс (чорт).

Мутный | *В мутной воде рыбу ловить* – у (кала)мутній воді риб(к)у ловити (риб(к)а ловиться).

Муха | *Будто (словно, точно) муху проглотил* – наче муху проковтнув. | *Быть под мухой (разг. фам.)* – напідпитку (під чаркою) бути; убити чмеля; убити (пролигнути) муху. | *Делать из мухи слона* – робити з мухи слона (вола, верблюда); робити з комара вола (верблюда); крутити з павутини мотуз. | *Докучлив как муха* – настирливий (докучливий, уїдливий) як муха (як комар). | *[Какая] муха укусила кого* – [Який] ґедзь укусив кого; [який] ґедзь напав кого (на кого); [яка] муха укусила кого; [яка] муха сіла на ніс кому. | *Ловить мух (перен.)* – мухи бити; бомки бити (стріляти); байдикувати (байдики бити). | *Льнёт, как муха к мёду* – летять, як мухи (оси) до меду. *Пр.* | *Мрут как мухи* – мруть як мухи [восени]. | *Мухи мрут (дохнут)* – мухи дохнуть; нудота страшна (страшенна); аж нудить. | *Мухи не обидит (разг.)* – (і) мухи не скривдить. | *Муху задавить (раздавить,*

зашибить) (разг.) – муху (чмеля) убити. | *Слышно, как муха пролетит* – тихо, що й муху чути, як летить; тихо, що чути, як і муха летить; тихо як у вусі. | *Считать мух (разг.)* – ґави ловити.

Мучать | *Беды мучат, уму учат* – біда і помучить, і мудрості (розуму) научить. *Пр.* Біда докучить, то розуму научить. *Пр.* | *Дело учит, и мучит, и кормит* – робота як намордує, то й навчить, нагодує. *Пр.* | *Мысль (совесть) мучит (мучает)* – думка (сумління, совість) мучить (гризе). | *Что мучит, то и учит* – мука — найкраща наука. *Пр.*

Мучение | *Бьют не ради мучения, а ради учення* – б’ють не для муки, а для науки. *Пр.* | *Иному горе — учение, иному — мучение* – розумному лихо — наука, а дурному — мука. *Пр.* | *Подвергать мучениям* – брати на муки (на тортури); мучити; мордувати (катувати, *іноді* тортурувати). | *Предавать мучениям* – давати (віддавати) на муки (на тортури); завдавати мук.

Мучиться | *Я долго мучился над разрешением этой задачи* – я довго морочився (мордувався), щоб розв’язати це завдання.

Мучить | *Беды мучат, уму учат* – біда і помучить, і мудрості (розуму) научить. *Пр.* Біда докучить, то розуму научить. *Пр.* | *Дело учит, и мучит, и кормит* – робота як намордує, то й навчить, нагодує. *Пр.* | *Мысль (совесть) мучит (мучает)* – думка (сумління, совість) мучить (гризе). | *Что мучит, то и учит* – мука - найкраща наука. *Пр.*

Мучица | *Ни мучицы, ни крупицы* – борошенця ні пилини (ні пилиночки).

Мучка | *Из одной мучки, да не одни ручки* – з однієї печі, та не одні речі.

Мчаться | *Время мчится* – час летить (лине, *іноді* жене, мчить); *(образн. жарт.)* час, мов (як…) віл з гори, чухра. [От ми базікаєм, — а час, мов віл з гори, Чухра: його не налигаєш. Г.-Артемовський.] | *Мчаться во весь дух* – мчати (летіти, бігти) щодуху (що (є) духу, чимдуж, на всі взаводи). | *Мчаться во весь опор* – мчать (гнати) чвалом (учвал, навзаводи, з усієї сили); чвалувати.

Мыкаться | *Когда не поп, так и в ризы не мыкайся* – коли не піп, то й у ризи не микайся. *Пр.* Коли не коваль, то й рук не погань. *Пр.* Коли не пиріг, то й не пирожися. *Пр.* | *Мыкаться по белу свету* – блукати (тинятися) по світі (по світу, світом, світами); поневірятися світом (світами).

Мыкать | *Мыкать век (жизнь)* – калатати вік (життя); жити в злиднях (серед злиднів); злиднювати. | *Мыкать горе (разг.)* – бідувати [біду]; горювати [горе]; поневірятися; *(образн. жарт.)* тягти біду [за хвіст].

Мылить | *Мылить голову кому (разг.)* – милити (гріти) чуба (чуприну) кому; милити голову кому; *(іноді)* золити кого; шпетити кого.

Мыльный | *Мыльные пузыри пускать (перен.)* – пускати миляні (мильні) баньки (бульби, бульбашки).

Мыло | *Без мыла [в душу] влезть (лезть) (разг.)* – без мила [в душу] влізти (лізти). | *Их как мылом взяло* – їх як лизень (лиз) злизав; їх мов язиком злизало; їх як водою змило (як вода змила).

Мысленно | *Мысленно я всегда с тобой* – думкою (думками, у думці, у думках) я завжди з тобою.

Мысленный | *Мысленное ли [это] дело? (разг.) – Див. мыслимый.*

Мыслете | *Писать (выписывать, выделывать…) мыслете (устар. шутл.)* – писати (виписувати) [ногами] мисліте; крендeлі виписувати; ногами качки заганяти.

Мыслимый | *Мыслимое ли [это] дело? (разг.)* – чи [це] можлива річ?; чи мислена [це] річ?; чи можна [це] собі уявити?

Мыслительный | *Мыслительная способность* – здатність мислити; розумова здібність. | *Мыслительный аппарат* – апарат мислення; розумовий апарат.

Мыслить | *Он много о себе мыслит* – він багато (високо) про себе думає (гадає); він високо несеться.

Мыслящий | *Мыслящее чело* – думне (глибокодумне) чоло. [І думнеє чоло похмаріло… Шевченко.] | *Мыслящий человек, мыслящее существо* – розумна людина, істота; здатна мислити людина, істота.

Мысль | *Без задних мыслей* – без потайних (затаєних, прихованих) думок. | *В мыслях* – на думці (на мислі, у думці, у думках). | *Воспарить мыслью* – злинути (злетіти, знестися) думками. | *Выведывать, выведать, стараться, постараться узнать образ мыслей* – вивідувати, вивідати напрям думок; ума вивідати; *(іноді)* ума випитувати, випитати. [О, се такий пан, що, мабуть, ума вивідує. *Сл. Гр.*] | *Говорить с задней мыслью* – говорити (казати) з потайною (з потаємною, затаєною, прихованою) думкою; (*у значенні* натякати — перен. розм.) говорити (казати) наздогад буряків [щоб дали капусти]; закидати

наздогад. | *Голова полна тяжёлых мыслей* – важкі думи обсіли голову. | *Делать что с предвзятой мыслью* – робити що з упередженою думкою (з упередженням). | *И в мыслях не было, не имел чего* – і думки (гадки) не було про (за) що; і в думці (і на думці) не було чого; ні думки, ні гадки не було про (за) що; і думки не мав про (за) що; і на думку не спадало (не спало) що; і думкою не вів про (за) що; і в голові (і в головах) не покладав про (за) що. | *Избавиться от мыслей* – (по)збутися думки. | *Иметь в мыслях что* – мати на думці що; покладати в думках що; у голові класти (в голову собі класти) що. | *И мысли такой не было* – і думки (і гадки) такої не було; і гадки і думки такої не було; і в думці (і в гадці) такого не було. | *Книга эта богата мыслями* – ця книжка (книга) багата на думки. | *Меня пугает мысль, мне страшно при мысли о…* – мене лякає думка про (за)…; мені страшно (лячно) на саму думку про (за)… | *Мысли без всякой связи* – думки без ладу; безладні думки. | *Наводить, навести на мысль кого* – наводити, навести (навертати, навернути, справляти, справити) на думку кого; дати на розум кому. | *Не допускать (и) мысли о чём* – (і) в думці не мати про (за)що; (і) в голові не покладати чого; (і) думки не припускати про (за) що. | *Не иметь в мыслях чего* – не мати на думці (у думці, на гадці, у гадці) чого. | *Образ мыслей* – напрям думок; спосіб думання (мислення). | *Обратить все свои мысли на что* – звернути (обернути) усі свої думки на що. | *Обуревают меня мысли* – беруть мене думки (гадки); облягають думки (гадки) голову мені; обсідають (посідають) мене думи (думки). | *Одна мысль сменяет другую* – думка думку (дума думу) побиває (пошибає, поганяє). | *Осенила мысль кого* – блиснула (сяйнула) думка (гадка) в кого (кому); осяяла (осіяла) думка (гадка) кого; пройняла кого думка; *(фам.)* стрельнула (шибнула) думка [у голову] кому. | *От одной мысли о чём* – від самої думки (гадки) про що; на саму думку (гадку) про що. | *Отрешиться от мысли о чём* – позбутися (зректися) думки про що; покинута думку про що; спустити з думки що. | *Подать мысль кому* – (по)дати думку *(іноді* на розум дати, послати) кому. | *По его мысли* – на його думку (гадку). | *По мысли автора* – на авторову *(про жінку* авторчину) думку (гадку); на думку автора, авторки; як думає (як гадає) автор, авторка. | *Прийти на мысль* – спасти (впасти, зійти, набігти, прийти) на думку; навернутися (навинутися) на думку. | *При одной мысли об этом* – від самої думки (гадки) про це; на саму думку (гадку) про це. | *Пришла мне в голову мысль* – спало (впало, набігло, спливло, навернулося) мені на думку; мені здумалося; мені впало в голову, я прийшов на думку (на гадку); мені прийшла в голову (до голови) думка. | *Растекаться мыслию по древу* – розтікатися мислію по древу (по дереву). | *Собираться, собраться с мыслями* – збиратися, зібрати (докупи) думки; змірковуватися, зміркуватися; надумуватися, надуматися. | *С такими мыслями* – у таких думках; з такими думками. | *Устремиться мыслями к чему* – полинути думками до чого. | *Хорошей мыслью грешно не воспользоваться* – з доброї думки не гріх і скорист(ув)атися. | *Чтобы словам было тесно, мыслям — просторно* – мало слів, багато змісту. *Пр.* Щоб думкам було широко, а словам тісно. *Пр.* | *Я относительно этого одних с вами мыслей* – я про це (щодо цього) таких самих думок, як (що й) ви; у мене однакові (я маю однакові) з вами думки про це (щодо цього).

Мытарство | *Пройти через все мытарства* – перейти всі митарства; зазнати всіх злигоднів (страждань, мук, поневірянь); усього досвідчитися на [самому] собі. | *Терпеть мытарства* – поневірятися; бідувати; поневірянь (злигоднів) зазнавати.

Мытье | *Наше дело мытьё-глаженье, а барское — бритьё-помаженье* – всякий своє робить, любий пане мій, — мужик з гною жито, а пан з жита гній. *Франко.* | *Не мытьём, так катаньем* – не києм, то палицею. *Пр.* Не вмер Данило, болячка задавила. *Пр.* Не вмер Гаврило — галушкою вдавило. *Пр.*

Мыться | *Как ни мойся, белее снега не будешь* – хоч як вибілюйся, а біліший (біліша) від снігу не будеш. *Пр.* Не поможе ні мило, ні вода, коли така врода. *Пр.* Крукові й мило не поможе. *Пр.* | *Кошка моется, гостей пророчит* – кіт умивається, гостей сподівається. *Пр.* | *Мыться ещё не мылся, а уже угостился* – ще й не вмивався, а вже набрався. *Пр.* Ще й світ не свінув, а він уже хильнув. *Пр.*

Мыть | *Мой свои чашки, скреби свои пороги (устар.)* – твоє діло в кочергах; знай свою піч (свої горшки, миски). | *Мыть голеву кому (перен.)* – картати кого; докоряти кому. | *Мыть косточки (перен.)* – переминати (перетирати) кого на зубах. | *Рука руку моет* – рука руку миє. *Пр.* Нога ногу підпирає. *Пр.* Рука руку миє, а злодій злодія криє. *Пр.*

Мычать | *Чья б корова мычала, а твоя бы молчала* – чия б гарчала, а твоя б мовчала. *Пр.* Чиє б нявчало, а твоє б мовчало. *Пр.*

Мышиный | *Мышиная возня* – мишача біганина, метушня…

Мышка | *Играть в кошки-мышки* – гратися в кота й мишки. | *Кошке игрушки, а мышке слёзки* – котові смішки, а мишці слізки. *Пр.* Котові жарти, а мишці плач. *Пр.* Кому весілля,

а курці смерть. *Пр.* Кому скрутиться, а кому змелеться. *Пр.* | *Отольются кошке мышкины слёзки* – згадаються котові мишчині слізки. *Пр.* Віділлються вовкові кобилячі (коров'ячі) сльози. *Пр.* Прийде і на пса колись зима. *Пр.*

Мышь | *Был бы хлеб, а мыши будут* – аби болото, а жаби будуть. *Пр.* Аби корито, а свині будуть. *Пр.* | *Гора родила мышь* – зайшла гора в тяж, а привела мишу. *Пр.* Могила мишу породила. *Пр.* З великої хмари [та] малий дощ. *Пр.* Грім раба вбив. *Пр.* Ставився, як лев, а загинув, як муха. *Пр.* | *И мышь в свою норку тащит корку* – курка що гребе, то все на себе. *Пр.* Ніхто собі не ворог. *Пр.* Де ви бачили такі граблі, щоб від себе гребли. *Пр.* | *Кошка спит, а всё мышей видит* – голодній курці просо на думці. *Пр.* Голодній кумі хліб на умі. *Пр.* | *Летучая мышь* – кажан; лилик. | *Надулся, как мышь на крупу (разг.)* – надувсь, як сич [на вітер, на віхолу]; надувся, мов сич [на сову]; надувся, мов квочка на дощ; надувся, як воша на морозі; надувся, як міх ковальський (циганський). [Надувся, як Миколай на малай. *Пр.*] | *Худа та мышь, которая одну лазею знает* – худа та миша, що лиш одну діру до ями має. *Пр.*

Мы | *За нами* – по нас; за нами. | *Между нами [говоря]* – між нами [кажучи, казавши]. | *Мы пахали (перен.)* – (і) ми в ділі були; і ми працювали. | *Нами это сделано* – ми це зробили. | *Не при нас это началось, не при нас и кончится* – не за нас стало (почалося), не за нас і перестане. | *При нас это бывало* – за нас (за нашого часу) це було; (у нашій присутності) при нас це було.

Мягкий | *Мягкая зима* – лагідна зима. | *Мягкий характер* – м'яка (лагідна) вдача; м'який (лагідний) характер; воскова вдача; *(розм. образн.)* такий, як хліб м'який; *(іноді)* хоч у вухо бгай (клади).

Мягкосердечный | *Мягкосердечный человек* – м'якосердна (ніжносердна) людина; *(розм. жарт.)* м'якуша.

Мягкотелый | *Мягкотелый (перен.)* – м'ягкодухий (хисткий, безвільний); м'якодух.

Мягко | *Мягко стелет, да жёстко спать* – м'яко стеле, та твердо спати. *Пр.* На язиці мід (медок), а під язиком лід (льодок). *Пр.* У вічі як лис, а за очі як біс. *Пр.* Слова масні, а пироги пісні. *Пр.* Слова ласкаві, та думки лукаві. *Пр.* Тіло обіймає, а душу виймає. *Пр.* Інша рада гірша як зрада. *Пр.* Інший у ноги кланяється, а за п'яти кусає. *Пр.*

Мякина | *Старого (стреляного) воробья на мякине не проведёшь* – старого (стріляного) горобця на полові не обдуриш (не зловиш). *Пр.* Вовк старий не лізе до ями. *Пр.* Старого лиса тяжко зловити. *Пр.*

Мякинный | *Мякинная голова у кого (перен. разг.)* – капустяна (повстяна) голова в кого; голова клоччям (пір'ям) набита (начинена) в кого; вітер свище у голові в кого; полова (курячий мізок) у голові в кого; голова як свистун (як порожній горнець) у кого; заплішена (затесана, пісна, слаба) голова у кого; ялова (бараняча) голова у кого; пустий лоб (пуста макітра) в кого; голова без голови в кого; дурний, як дірявий чобіт (як горище без даху) хто.

Мясной | *Мясная пища* – м'ясна їжа; м'ясиво.

Мясо | *Ни рыба ни мясо* – ні риба ні м'ясо; ні пес ні баран; ні се ні те. | *Пушечное мясо (перен.)* – гарматне м'ясо.

Мятежный | *А он, мятежный, ищет бури* – а він, бентежний (шалений), прагне бурі.

Мятеж | *Поднимать, поднять мятеж* – зчиняти, зчинити (зривати, зірвати) заколот (повстання).

Мяться | *Мяться с ноги на ногу* – тупцювати (тупцяти, топтатися).

Мять | *Мять бока кому (разг.)* – латати боки кому.

Набат | *Бить (ударять) в набат; бить в набат (прям, и перен.)* – бити (дзвонити) на сполох (на ґвалт); бити (дзвонити) в дзвони (на сполох, на ґвалт); бити в бубни на ґвалт.

Набег | *С набега (с набегу)* – знаскоку (наскоком); з розгону; раптово налітаючи.

Набекрень | *Мозги набекрень у кого (разг. ирон.)* – мозок шкереберть у кого.

Набиваться | *Набиваться на дружбу (разг.)* – набиватися (накидатися) з своєю дружбою (з приязню, з приятельством). | *Народу набилось уйма* – народу (людей) набилося (натовпилося, напхалося) сила (сила-силенна, безліч, тьма-тьмуща).

Набивать | *Набивать, набить карман, мошну (разг. фам.)* – напихати, напхати (набивати, набити, тільки *докон.* набгати, напакувати) [грошима] кишеню (калитку, капшук). | *Набивать, набить кому что в уши* – натуркувати, натуркати (*про багатьох* понатуркувати) кому що у вуха. | *Набивать, набить оскомину кому* – набивати, набити оскому кому; оскомити, поускомити зуби кому; *(перен. ще)* дуже (вельми) набридати, набриднути кому. | *Набивать, набить руку на чем* – набивати, набити (наважувати, наважити) руку до чого; наламуватися, наламатися до чого. | *Набивать, набить трухой*

(разг.) – набивати, набити голову клоччям ([усяким] непотребом). | *Набивать, набить цену на что* – набивати, набити (підбивати, підбити) ціну на що.

Набираться | *Набираться, набраться сил (силы)* – набиратися, набратися сили; убиватися, убитися (убиратися, убратися) в силу; *(іноді образн.)* убиватися, убитися в колодочки (у палки). | *Набираться ума, разума (разг.)* – набиратися розуму (ума); доходити [до] розуму (ума). | *Набраться беды* – набратися (зазнати, здобутися) біди (лиха). | *Набраться денег взаймы* – напозичатися [грошей]. | *С кем поведёшься, от того и наберёшься* – з ким поведешся, від того й наберешся. *Пр.* За яким пристаєш, такий сам стаєш. *Пр.* Хто з псами лягає, той з блохами встає. *Пр.* Яку дружбу (яке знайомство) заведеш, таке й життя проведеш. *Пр.* З ким живеш, у того й духу набереш. *Пр.*

Набирать | *Набирать высоту (перен.)* – набирати висоти; підноситися у високості. | *Набирать, набрать в долг* – набирати, набрати на борг (набір, *давн.* на віру); боргувати, поборгувати; позичати, напозичати, напозичатися. | *Набирать темп* – набирати темпу. | *Набрал на себя непосильно много работы, обязанностей* – понад силу набрався роботи, обов'язків; обібрався роботи, обов'язків; *(образн. розм.)* набрав, як віл на роги, обов'язків; набрався, як май груш.

Набитый | *Битком набитый – (те саме, що) Битком набито. Див. битком.* | *Набитый дурак (разг.)* – дурень заплішений (несосвітенний); дурний аж світиться; страшенний (великий) дурень; дурний як пень (як колода, як ступа).

Наблюдательный | *Наблюдательный кто* – спостережливий (примітливий) хто; бистрий на очі хто; кмітливе око має хто.

Наблюдение | *По наблюдениям чьим* – як спостережено (як спостеріг хто); за спостереженнями чиїми.

Наболеть | *На душе, на сердце наболело (перен.)* – на душі, на серці наболіло.

Наболтаться | *Наболтаться вволю* – набалакатися досхочу (уволю).

Набрасываться | *Набрасываться на что* – допадатися до чого; накинутися на що. [Допався, як муха до меду. *Пр.*]

Набрасывать | *Набрасывать, набросить тень на кого (перен.)* – накидати, накинути тінь на кого; накидати, накинути неславу на кого; знеславляти, знеславити кого.

Набрести | *Набрести на след* – набрести (натрапити) на слід; надибати слід. | *Что это набрело на него?* – що це йому сталося?; що це на нього найшло?; який це дур його напав?; *(образн.)* який це ґедзь його вкусив?

Наброситься | *Наброситься с упрёками на кого* – накинутися (напастися, напуститися, наскіпатися) з докорами на кого; *(образн. розм.)* накрити (напасти) мокрим рядном кого; напасти(ся) мокрим рядном на кого. [Щоб мокрим нас рядном злий критик не напав… Боровиковський. Тепер ти бачиш сам, що мокрим він рядном напався на тебе — і, знай, верзе притьмом… Г.-Артемовський.]

Наваждение | *Дьявольское (сатанинское) наваждение* – диявольське (сатанинське) наслання (навождення); наслання (навождення) злого духу; чортяча мана; диявольська морока.

Наваливать | *На меня навалили много работы (перен.)* – на мене накинено (накинуто) багато роботи.

Навар | *Снять навар с чего (перен.)* – зібрати вершок з чого; мати зиск (користь, пожиток, поживок, вигоду) з чого; покористуватися з чого; побаришувати на чому.

Навдине | *Наедине быть с кем* – бути сам на сам (віч-на-віч) з ким; бути наодинці (на самоті) з ким.

Наверняка | *Действовать наверняка* – діяти певно (певнісінько).

Навертываться | *Навернулась интересная тема (разг.)* – навернулася (набігла) цікава (інтересна) тема. | *На глаза навёртываются, навернулись слёзы* – сльози навертаються, навернулися (набігають, набігли) на очі; сльози спливають, спливли (наринають, наринули) на очі; *(тільки докон.)* сльози закрутилися (стали) в очах.

Наверх | *Давай(те) пойдём наверх, пойдёмте наверх* – ходім(о) нагору. | *Свистать всех наверх* – гукати усіх нагору.

Навеселе | *Быть навеселе (разг.)* – бути напідпитку (під чаркою); бути веселеньким (п'яненьким); мати трохи в голові.

Навзрыд | *Плакать навзрыд* – ридма ридати; плакати-ридати; ревно плакати.

Нависать | *Нависает опасность* – нависає (загрожує) небезпека.

Навлекать | *Навлекать, навлечь на себя подозрение* – викликати, викликати до себе (накликати, накликати на себе, стягати, стягти на себе) підозру.

Наводить | *Наводить красоту (разг. ирон.)* – чепурити; чепуритися; додавати краси;

(іноді) наводити красу. | *Наводить критику (разг.)* – критикувати. | *Наводить, навести [внешний] лоск на кого (перен. разг.)* – давати, дати (зовнішній, зверхній) блиск (полиск) кому; надавати, надати (зовнішнього, зверхнього) блиску (полиску) кому. | *Наводить, навести на грех кого* – призводити, призвести до гріха кого. | *Наводить, навести на кого подозрение* – накидати, накинути на кого підозру. | *Наводить, навести на путь кого (перен.)* – направляти, направити на шлях кого; наводити, навести кого на путтяя; напучувати, напутити кого; показувати, показати стежку кому; давати, дати навід кому. | *Наводить, навести на ум (на разум) кого* – наводити, навести на розум кого; напоумляти, напоумити кого. [Скоріш дурень одурить розумного, як розумний дурня на розум наведе. Номис.] | *Наводить, навести порядок* – давати, дати лад (порядок). | *Наводить, навести скуку на кого* – наводити, навести (наганяти, нагнати) нудьгу (нуду, нудоту) на кого; завдавати, завдати нудьги кому; *(тільки докон.)* занудити кого. | *Наводить, навести справки о ком, о чём* – брати, узяти довідку про (за) кого, про (за) що; довідуватися, довідатися про (за) кого, про (за) що. | *Наводить, навести тень (перен.)* – напускати, напустити туману; наводити, навести тінь; затінювати, затінити. | *Наводить, навести чистоту* – прибирати, прибрати (чепурити, причепурити).

Наводниться | *Луга наводнились* – луки залило (затопило); луки пойняло водою; вода пойняла луки.

Наводочный | *Наводочные деньги* – гроші на чарку; пропійні гроші.

Наводящий | *Наводящий вопрос* – навідне питання (запитання).

Навострить | *Навострить к чему руку* – набити (наломити, наламати, наважити) руку до чого; наломитися (наламатися) до чого. | *Навострить лыжи (разг.)* – наставитися тікати; намастити п’яти; п’ятами накивати; дмухача дати. | *Навострить на кого когти, зубы* – нагострити на кого кігті, зуби. | *Навострить (насторожить) ухо – (те саме, що) Навострить (насторожить) ухо (уши). Див. ухо.* | *Навострить язычок* – нагострити язичок (жальце).

Навсегда | *Раз (и) навсегда* – раз (і) назавжди (назавсіди).

Навыворот | *Шиворот-навыворот* – навпаки; шкереберть.

Навык | *Нет у него навыка (к какой-либо работе)* – не має хто (нема(є) в кого) навички (до якоїсь праці); невправний хто (до якоїсь праці, роботи); (до якоїсь роботи) не наламався хто. | *Приобретать навыки* – набувати навичок; наламуватися до чого, в чому.

Навылет | *Он ранен в грудь навылет* – його поранено в груди навиліт (наскрізь, напробій, упостріл); йому пробито (прострелено) груди наскрізь.

Навынос | *Распивочно и навынос (устар.)* – чарками й навинос; чарками й пляшками; *(жарт.)* хоч пий, хоч лий, хоч додому неси.

Навытяжку | *Стоять, стать навытяжку* – виструнчитися; стояти, стати наввипинки; стояти, стати струнко (виструнчившись). [Іван одчахнувсь од мене, стоїть наввипинки перед командиром і на батька не дивиться. Стороженко.]

Навязнуть | *Навязло в зубах у кого (перен. разг.)* – у зубах (у зуби) нав’язло кому, в кого; має вже цього по саму зав’язку (по шию) хто.

Навязчивый | *Навязчивая мысль* – настирлива (настирна, причеплива, невідчепна, влізлива, уїдлива) гадка, думка. | *Навязчивый человек* – настирлива (причеплива, набридлива) людина; настира; причепа.

Навязываться | *Навязываться на знакомство с кем* – [Притьмом] набиватися [із] знайомістю (у знайомі) до кого; накидати свою знайомість (своє знайомство) кому. | *Сам навязался в дураки* – сам у дурні пошився; сам себе в дурні пошив.

Навязывать | *Навязывать кому свои взгляды, свой язык…* – накидати кому свої погляди (свої думки), свою мову…

Нагар | *Снять нагар со свечи* – зняти нагар (нагоріле) із свічки; *(жарт.)* утерти носа свічці.

Наглядный | *Делать, сделать наглядным что* – унаочнювати, унаочнити що.

Наговорить | *Наговорил с три короба* – набалакав (наказав, наговорив) повен (цілий) міх (мішок); набалакав (наказав, наговорив) сім мішків гречаної *(іноді* три міхи козячої) вовни; розбив цілий глек брехеньки; набалакав — і в торбу не забереш; нарозказував — міх, торбу і три оберемки. | *Наговорить белиберды (чепухи)* – набалакати (наказати, наговорити, наверзти, наторочити, наплести, наплескати) дурниць (нісенітниць, харків-макогоників, казна-чого); плетеників наплести; набалакати (наказати, наговорити) на вербі груші, на осиці кислиці; розказати сон рябої кобили. | *Наговорить ерунды* – набалакати (наговорити) дурниць; *(образн.)* наколотити гороху з капустою (гороху з маком). | *Наговорить колкостей кому (образн.)* – кропив’яним сім’ям засипати кого. | *Наговорить*

на кого – наговорити (наказати, налихословити, наклепати) на кого; обмовити кого; набрехати на кого, про кого; славу (неславу, лиху славу, поговір) пустити про кого; натуркати кому про кого; *(образн.)* наговорити (набалакати) сім мішків горіхів на кого.
Наголову | *Разбить кого наголову* – розбити (розгромити) кого ущент, дощенту (упень).
Нагоняй | *Давать, дать нагоняй кому (разг.)* – давати, дати нагінки (прочуханки, прочухана) кому; вичитувати, вичитати кому; *(ірон.)* брати, узяти на сповідь кого; читати, прочитати (вичитувати, вичитати) молитву кому.
Нагонять | *Нагонять, нагнать страх на кого* – нагнати, наганяти страху (холоду) кому.
Нагореть | *Нагорит тебе за это (разг. фам.)* – буде тобі за це; *(іноді)* натруситься тобі за це.
Нагородить | *Нагородить чепухи (вздору...) – (те саме, що) Наговорить белиберды (чепухи). Див. наговорить.* | *Чего только он тут не нагородил!* – яких тільки дурниць (нісенітниць) він тут не намолов (не наплів, не наплескав, не наторочив)!
Нагота | *Во всей [своей] наготе* – без ніяких (без жодних) прикрас і додатків; у всій [своїй] наготі. | *Навеянный хлеб — не голод, посконная рубаха — не нагота* – полов'яний хліб — не голод, а пачісна сорочка — не нагота. *Пр.* | *Нагота и босота (устар.)* – голе і босе; злидні злиденні.
Награда | *Дать (дано) в награду за что* – дати (дано) як нагороду за що. | *Представлять, представить к награде кого* – висувати, висунути на нагороду кого; подавати, подати (вносити, внести) пропозицію про нагородження кого.
Наградить | *Кто награждает, тот и карает* – яка рука жалує, та й карає.
Нагреть | *Нагреть бока кому (разг.)* – надавати стусанів під боки кому; напарити (полатати) боки кому. | *Нагреть кого (разг.)* – нагріти (обдурити, ошукати, обшахрувати, образи, підголити) кого. | *Нагреть руки на чём (перен. разг.)* – нагріти (погріти) руки коло чого; поживитися коло чого. | *Нагреть себе плечи (перен.)* – нагріти собі плечі; намахатися.
Нагрузиться | *Он нагрузился (перен. фам.)* – він набрався (насмоктався) [як квач]; він налився (нахлющився), що й світу не бачить.
Нагрянуть | *Нагрянула гроза* – ударила (набігла, налетіла) гроза (туча, громовиця).
Нагулять | *Нагулять брюшко (разг. фам.)* – нагуляти (відпасти) черевце. | *Нагулять жиру (фам. шутл.)* – нагуляти (накохати) сала (сальця, жиру); відгодуватися.
Надавать | *Надавать подзатыльников кому* – надавати (за)потиличників (ошийників) кому; *(жарт.)* нагодувати (за)потиличниками кого. | *Надавать пощёчин кому* – надавати ляпасів (ляпанців, лящів) кому; *(іноді)* наляскати кому; *(жарт.)* ляпанцями (лящами) нагодувати кого.
Надвигаться | *Надвигается буря, гроза...* – насуває буря, гроза (туча); збирається (заноситься) на бурю, на грозу (на тучу)... | *Надвигается вечер, ночь, надвинулся вечер, надвинулась ночь* – заходить вечір, ніч, зайшов вечір, зайшла ніч; вечоріє, звечоріло (повечоріло), ночіє (поночіє), попоночіло (споночіло). [Ночіло. Приглушений крок патруля... Бажан.]
Надвое | *Бабушка надвоє сказала* – надвоє баба ворожила [або вмре, або буде жива]. *Пр.* Баба ворожила і надвоє положила: або дощ, або сніг, або буде, або ні. *Пр.* Казала бабусенька: «Одно з двох: або так, або не так». *Пр.* Правду казала баба, коли не брехала. *Пр.* Сліпий казав: «Побачимо». *Пр.*
Надевать | *Надевать, надеть очки* – накладати, накласти окуляри; натикати, наткнути на ніс окуляри; *(образн. жарт.)* сідлати, осідлати носа. | *Надевать, надеть сапоги, ботинки* – узувати, узути (обувати, обути) чоботи, черевики; *(лок.)* уступати(ся), уступити(ся) в чоботи, в черевики; *(про багатьох)* повзувати. | *Надевать, надеть чистое бельё* – надягати, надягти, надягнути (брати, узяти) чисту білизну; брати, узяти білу сорочку. | *Надевать, надеть шляпу, шапку* – надівати, надіти капелюха, шапку.
Надежда | *Быть в надежде на что* – мати надію на що; сподіватися на що, чого; надіятися чого, на що. | *Возлагать надежды на вашу помощь* – сподіватися на вашу допомогу (поміч). | *Возлагать надежды на кого, на что* – складати (покладати, мати) надію на кого, на що. [За Сибіром сонце сходить, хлопці, не дрімайте, а на мене, Кармалюка, всю надію майте. *Н. п.*] | *Надежда овладела его душой* – надія пойняла (опанувала) його душу. | *Надежды осуществились (сбылись)* – надії (сподіванки, сподівання) здійснилися (справдилися). | *Несбыточная, неосуществимая надежда* – нездійсненна надія (сподіванка); химера. | *Питать, лелеять надежду (надежды)* – плекати (пестити, голубити, кохати, живити, гонобити) надію; *(поет.)* гріти в серці надію. | *Подавать надежды* – давати (подавати) надії. | *Подающий большие надежды* – який подає великі

надії. | *Потерять надежду* – утратити (стратити) надію; зневіритися; *(іноді)* з(без)надіятися. [Надіявся зовсім, щоб її бачити. Васильненко.] | *Слабая надежда* – мала надія. | *Твёрдая надежда* – добра (певна) надія. | *Теплится надежда* – жевріє *(іноді* тліє) надія. | *Тешить себя надеждой (книжн.)* – тішити себе (тішитися, утішатися) надією; мати любу надію. | *Тщетная надежда* – марна (даремна) надія (сподіванка); марне (даремне) сподівання.

Надежный | *Дело в надёжных руках* – діло (справа) в надійних (у певних) руках.

Наделать | *Наделать много зла кому* – наробити (накоїти) багато зла (лиха, біди) кому. | *Наделать себе беды* – наробити (напитати) собі лиха (біди). | *Наделать хлопот кому* – наробити (завдати) клопоту (мороки, рахуби) кому. | *Наделать шуму (крику)* – наробити галасу (ґвалту); нагаласувати (наґвалтувати); збити бучу; *(образн.)* шелесту великого наробити.

Надеть | *Надеть на себя личину* – накласти (надіти) на себе личину (машкару).

Надеяться | *Как на каменную гору стану надеяться на кого, на что* – як на кам'яну гору (як на твердий мур) покладатися (здаватися) на кого, на що. | *На Бога надейся, а сам не плошай* – на Бога складайся (здавайся), а праці (а сам роботи) не цурайся. *Пр.* На Бога надійся, а сам до роботи берися. *Пр.* Бога взивай, а [сам] рук докладай (руки прикладай). *Пр.* Боже поможи, та й сам не лежи. *Пр.* Надія в Бозі, як (коли) хліб у стозі. *Пр.* Роби, небоже, то й Бог поможе. *Пр.* На Бога надія та й на кума Матвія. *Пр.* Дожидай долі, то не матимеш і льолі. *Пр.* У Бога вір, тільки Богові не вір. *Пр.* Тоді Бог дасть, як сам зробиш. *Пр.* Святі хлібом не нагодують. *Пр.* | *На ветер надеяться — без помола быть* – вітер мовчить, вітряк стоїть — не чекай дива, не буде млива. *Пр.* | *Надеюсь, вы придёте* – сподіваюся (маю надію), що ви прийдете. | *Надеяться и ждать — одураченным стать* – надіявся дід на обід, та без вечері спати ліг. *Пр.* Надіявсь дідок на медок, та води не пив. *Пр.* | *Твёрдо надеяться на что* – покладати певну надію на що.

Надламывать | *Горе надломило кого (перен.)* – горе надломило (зломило, підтяло) кого.

Надлежать | *Надлежало бы кому сделать что* – слід би було (треба було б, годилося б, належало б) кому зробити що.

Надлежащий | *Надлежащим образом* – належно (як належить); як слід; як треба; як годиться; як мається бути; до діла (до ладу, до пуття).

Надлом | *Душевный надлом (перен.)* – душевний надрив (надлом, пригніт, уверед); депресія.

Надменно | *Надменно держать себя* – поводитися згорда (спишна, гордовито, гоноровито, зарозуміло, чванливо, чванькувато, бундючно); бундючитися; надиматися; дутися.

Надменный | *Принимать, принять надменный вид* – набирати, набрати бундючного (пихливого, чванливого, гоноровитого) вигляду; пишатися, запишатися (бундючитися, набундючуватися, пужитися, напужитися, дутися, надутися).

Надобность | *Без надобности* – без потреби *(іноді* безпотрібно); без діла. [Нікчемно й безпотрібно порубавши свій ліс... *Сл. Гр.*] | *В случае надобности* – у потребі; коли (якщо, як) буде (буває, бувала) потреба; коли що; у разі потреби. | *В этом нет [никакой] надобности* – у цьому (на це) нема(є) [ніякої, жодної] потреби; це [зовсім] непотрібне. | *Для своей, иной надобности* – на (про) свою потребу, на (про) іншу потребу. | *Есть ли в этом надобность?* – чи є на це (до цього, у цьому) потреба? | *Иметь надобность в чём* – мати потребу на що (у чому); потребувати чого. | *Крайняя, неотложная надобность в чём* – (до)конечна (пильна, велика) потреба на що (у чому, чого); доконечність чого. [Важливість і доконечність задуманої роботи. Н.-Левицький.] | *Мне нет в этом надобности* – я цього не потребую; мені цього не треба; мені це без потреби; *(розм.)* мені це без діла. | *По встретившейся надобности* – зважаючи на (таку) потребу; тому (через те), що трапилася (виникла) потреба. | *По мере надобности* – у міру потреби; як до потреби; як треба буде. | *По миновании надобности* – коли (як) мине (минула) потреба. | *Смотря по надобности* – коли треба; як треба; скільки треба; як до потреби. | *Явилась надобность* – виникла (трапилася, зайшла, є) потреба.

Надоесть | *Ах, как мне это надоело* – ох (ой), як мені це набридло (обридло, огидло, остогидло, настогидло, наприкрилося, надокучило, часом увірилося)!; *(іноді розм. образн.)* а вже ж мені ця морока! | *Надоел, как горькая редька* – став мені хріном (як той хрін) у носі. *Пр.* Став мені сіллю (як сіль, мов сіль) [у] в оці. *Пр.* Допік гірш(е) від сирої каші. *Пр.* | *Надоесть хуже горькой редьки кому* – обриднути гірше від гіркої (печеної) редьки кому; доїсти кого до живих печінок. | *Не надоедай мне!* – не докучай (не набридай) мені!; дай мені чисту годину!; не клопочи мені голови! | *Слишком надоесть кому* – украй надокучити (набриднути, обриднути, остогиднути, настогиднути, наприкритися) кому; *(образн. розм.)* дозолити до [живих] печінок кому.

Надо | *Ему как раз того и надо* – йому саме того й треба; *(жарт.)* йому й на руку ковінька. | *Как не надо лучше* – якнайкраще (якнайліпше). | *Надо быть дождю (лок.)* – мабуть (либонь) буде дощ. | *Надо думать, надо полагать, что…* – треба гадати (думати), що…; мабуть так, що…; думка така, що… | *Надо же [было], ведь надо же [было]! (разг.)* – і треба ж [було]!; і надало ж [кому]!; і надала ж лиха година [кому]! | *Надо и честь знать (фам.)* – треба і честь знати, час уже й кінчати; треба й міру знати; не слід перебирати міри. | *Надо ли говорить об этом!* – чи треба (чи є потреба) про це казати (говорити)! | *Не хочешь, не надо (разг.)* – як не хочеш, то (й) не треба. | *Парень — что надо! (разг.)* – хлопець — хоч куди! | *Сапоги, арбузы… - что надо (разг.)* – добрячі чоботи, кавуни… | *Так ему (тебе…) и надо! (разг.)* – так йому (тобі…) й треба!

Надрать | *Надрать за волосы кого* – наскубти (надрати) чуба (чуприну) кому; начубити кого; метелиці (почубеньків, скубки) дати кому. | *Надрать уши кому, за уши кого (разг.)* – нам'яти (наскубти, накрутити, нам'якшурити) вуха кому; наскубти за вуха кого.

Надрываться | *Надрываться над работой* – рватися (перериватися) коло праці (коло роботи, у праці, у роботі). | *Надрываться со смеху* – [Аж] надриватися (перериватися) із (від) сміху (реготу).

Надрывать | *Надрывать душу, сердце кому* – надривати душу, серце (серця) кому; краяти (рвати, шматувати) душу, серце кому. | *Надрывать живот (животики) со смеху (от хохота) (разг.)* – кишки (боки) рвати зо сміху (з реготу); [аж] за боки братися з (від) сміху (з реготу); [аж] качатися зо (від) сміху (з реготу); *(іноді)* сміятися (реготати) до розпуки. | *Надрывать, надорвать голос* – надривати, надірвати (надсаджувати, надсадити) голос. | *Надрывать, надорвать грудь, живот (непосильной работой)* – надсаджувати, надсадити груди, живіт; уривати, урвати (підвередити, надвередити, уввередити) живіт; підвереджуватися, підвередитися; *(іноді)* порушувати, порушити (надрушувати, надрушити) щось у грудях, у животі. | *Надрывать, надорвать здоровье* – підривати, підірвати здоров'я; надвереджатися, надвередитися; занепадати, занепасти (на здоров'ї, здоров'ям).

Надрыв | *Говорить, петь с надрывом* – говорити, співати з надривом (з надсадою). | *Душевный надрыв (книжн.)* – душевний надрив, душевна надсада.

Надувать | *Надувать, надуть губы (разг.)* – надимати, надути губи, копилити, скопилити (закопилювати, закопилити) губи (губу). | *Надувать, надуть кого (разг.)* – убирати, убрати в шори кого; укидати, укинути фука кому; *(іноді)* шити, пошити у дурні кого. | *Федул, чего губы надул? (разг.)* – шкода на Павла: зробив з губи копила. *Пр.*

Надуться | *Надулся как индюк* – напиндючився (напиндився) мов індик; ходить як індик переяславський; дметься (надувся) як жаба на лопуху (як бульба на воді); надувся як (мов, наче) лопух на вогні; дметься як шкурат (як шкураток) на вогні (на жару). | *Надулся как сыч, как мышь на крупу* – надувся як (мов…) сич (на віхолу, на вітер, на сову); надувся мов квочка на дощ (як гайворон на мороз, мов миша на крупи).

Надышаться | *Не надышится, не может надышаться кто на кого* – не надихається (не надишеться) хто ким; дух ронить хто за ким; усією душею впадає хто коло кого. | *Перед смертью не надышишься* – перед смертю не надишешся. *Пр.* Навздогінці це націлуєшся. *Пр.*

Надышать | *Много не надышит кто; недолго надышит кто (разг.)* – недовго [рясту] топтати кому; на тонку пряде хто; три чисниці до смерті кому; недовго дихатиме хто; ледве дише (дихає) хто; духу пускається хто.

Наездом | *Бывать наездом где* – бувати наїздом де; наїжджати (наїздити) коли-не-коли куди.

Наем | *Брать, взять в наш у кого что* – наймати, найняти у кого що. | *Держать по найму* – наймом держати. | *Отдавать, отдать, сдавать в наём кому что* – наймати, на(й)няти кому що; здавати, здати в найми кому що; винаймати, винайняти кому що. | *Работать, служить, жить, ходить по наймам, в наймах, по найму* – працювати, служити в наймах, у наймах бути, ходити по наймах; наймитувати *(про жінок* наймичкувати). | *Служить по вольному найму* – служити з волі; служити вільним наймом; бути вільнонайманим.

Наесться | *Наесться до отвала* – наїстися донесхочу (донехочу); заїстися чим; напакуватися (навкладатися) чим. | *Этим нельзя наесться* – цим не наїсися; з цього наїдку, як з хріну.

Нажать | *Нажать на все кнопки (разг. лок.)* – пустити в дію всі важелі; докласти всієї сили; ужити всіх заходів (способів).

Нажитой | *Худо нажитое впрок не идёт* – неправдою прийшло з вітром пішло. *Пр.*

Нажить | *Беду скоро наживёшь, да не скоро выживешь* – лихо швидко приходить, а поволі

відходить. *Пр.* Кого вчепиться біда зранку, то держиться й до останку. *Пр.* До біди доріг багато, а від біди і стежки нема. *Пр.* Не так хутко загоїться, як біда скоїться. *Пр.* Біда здибає легко, та трудно її збутися. *Пр.* Не так скоро лихо вилізе, як улізе. *Пр.* | *Нажить беду* – напитати [собі] біди (лиха); набігти біди (лиха, біди-лиха); лихо стягти на себе; доскочити [собі] лиха; набратися лиха; доходитися лиха. | *Нажить долги (разг. шутл.)* – залізти в борги; утопитися в позиках; заборгуватися; напозичатися.

Нажужжать | *Нажужжать уши кому (разг.)* – натуркати (натурчати, натуркотіти, наскрипіти) вуха (у вуха, повні вуха) кому.

Назад | *Взять своё слово, свои слова назад* – узяти своє слово, свої слова назад; *(іноді)* відкликати свої слова. [Коли ви своїх слів не відкличете, я вас позву до суду. Кримський.] | *Два года [тому] назад* – два роки [вже] тому (тому [вже] два роки); позаторік; (за) два роки перед цим; перед двома роками. | *Два дня тому назад* – позавчора; два дні [вже] тому (тому [вже] два дні); (за) два дні перед тим (перед цим); перед двома днями. | *Ни вперёд ни назад* – ні сюди ні туди; ні вперед (ні наперед) ні назад. | *Пятиться, попятиться назад* – поступатися, поступитися (подаватися, податися, посуватися, посунутися) назад; задкувати, позадкувати.

Название | *Носить название* – зватися (називатися); мати назву. | *Одно название (только название)* – сама назва (сама тільки назва). | *Получать, получить свое название* – діставати, дістати (здобувати, здобути) своє наймення (свою назву, своє назвище, своє назвисько). | *Поступок, которому нет названия* – учинок, якому й назви не добереш (не прибереш).

Названый | *Названая мать* – названа (наречена, прибрана) мати. | *Названая сестра* – названа (прибрана) сестра; посестра (посестриця, посестрина). | *Названый брат* – названий (прибраний) брат; побратим (побратимець). | *Названый отец* – названий (наречений, прибраний) батько.

Наздравствоваться | *На всякое чиханье (на всякий чих) не наздравствуешься* – на кожний гук не відгукнешся. *Пр.* На кожне ачхи не наздоровкаєшся. *Пр.*

Наземь | *Бросить наземь кого* – кинути додолу кого; кинути об землю ким.

Назидание | *В назидание кому* – на науку кому.

Назло | *Как назло* – як на зло (як на злість); як на ту пеню (причину); як на те.

Назначать | *Ему так назначено* – йому так судилося (так призначено). | *Назначать кем* – призначити на кого (за кого); настановляти на кого. | *Назначать, назначить цену* – визначати, визначити (покладати, покласти) ціну.

Назначение | *Письмо пошло по [своему] назначению* – лист пішов за [своїм] призначенням; лист пішов, кому (куди) призначено; лист пішов на свою адресу. | *Получить назначение* – дістати призначення; бути призначеним (настановленим). | *По месту назначения* – на призначене місце; до призначеного місця; куди (де) призначено. | *По назначению, не по назначению* – за призначенням, не за призначенням; *(іноді)* туди, куди слід [було], не туди, куди слід [було].

Назойливо | *Назойливо лезть* – настирно (настирливо) лізти; лізти як оса (як сьота); лізти сьотою.

Назойливый | *Назойливый человек* – настирлива (настирна, уїдлива, улізлива) людина; настирливий (настирний, уїдливий) чоловік; настира (уїда); *(іноді розм. образн.)* сьота. | *Назойлив, как муха* – настирливий, як муха восени. *Пр.* Лізе у вічі, мов [та] оса. *Пр.*

Назревать | *Назревает кризис* – криза наспіває (наближається); криза на часі; заноситься на кризу; *(образн.)* криза на порозі. | *Назревает необходимость* – заходить (настає, наспіває) потреба.

Называемый | *Так называемый, называемые* – так званий, звані; (*іноді розм. ще*) так зветься, так звуться.

Называться | *И это называется дружба!* – і це зветься дружба (приязнь); і це звуть дружбою (приязню)!; і це вважають за приязнь (дружбу)! | *Назвался груздём — полезай в кузов* – обізвався (обібрався) грибом, лізь у кіш. *Пр.* Обізвався грибом, то лізь у борщ. *Пр.* Хто стає(ться) вівцею — того стрижуть. *Пр.* Пустився в бійку — чуба не жалій. *Пр.* Вола звуть у гості не мед пити — воду возити. *Пр.* Купили хріну, треба з'їсти! *Пр.* Плачте, очі, хоч повилазьте: бачили, що купували — грошам не пропадати. *Пр.* | *Называться, назваться в гости к кому – (те саме, що) Напрашиваться, напроситься в гости. Див. напрашиваться.* | *Самый, что называется… (разг.)* – справжнісінький… | *Что называется (вводн. сл.)* – що називається; як кажуть. | *Что называется специалист* – одне слово, фахівець (спеціаліст). | *Это называется тунеядством* – це зветься дармоїдство.

Называть | *Боюсь назвать* – не знаю певно (напевне). | *Как его называют?* – як його прозивають (звуть)?; як він зветься?; як його на ймення?; яке він має наймення?; *(зниж. жарт.)* як його дражнять? | *Как это называют?* – як це зветься?; як на це кажуть? | *Назвал два-три имени и обчёлся* – назвав два чи три (два-три, зо два, зо три) ймення та й усе (та й годі, та й край [лікові]). | *Называть вещи своими (собственными, настоящими) именами* – називати речі своїми (власними, справжніми) іменами. | *Называть кого по имени и отчеству* – звати (називати) кого на ім'я й (та) по батькові. | *Называть кого по фамилии* – називати кого на прізвище. | *Называть, назвать кого дураком* – дурнем звати, назвати (узивати, узвати, величати) кого; дурня завдавати, завдати (загинати, загнути) кому; *(розм.)* про чоловіка дурняти, про жінку дуркати кого.

Наизнанку | *У них всё наизнанку* – у них усе навиворіт.

Наизусть | *Выучить, знать наизусть* – знати напам'ять (з голови). | *Читать наизусть* – читати з пам'яті (з голови).

Наилучший | *Всего наилучшего* – усього найкращого; на все добре. | *Наилучшим образом* – якнайкраще (якнайліпше).

Наитие | *По наитию [свыше] (книжн.)* – з натхненням; з навіяння.

Найти | *Найти себя (перен.)* – знайти себе. | *Нашла коса на камень* – натрапила (наткнулася, наскочила) коса на камінь. *Пр.* Добрий та на доброго й наскочив. *Пр.* Наскочив чорт на біса. *Пр.* Наскочив удівець на вдову. *Пр.* Наскочила кулага на врага. *Пр.*

Наказание | *В виде наказания* – за кару (як кара). | *В наказание за что* – на кару (як кара) за що (за віщо). | *Вот наказание; просто наказание; сущее наказание; наказание мне (тебе) с кем* – от мука (клопіт, морока, заморока); просто якась кара (мука); просто клопіт (морока, заморока); справжня мука (заморока, морока, справжній клопіт); мука (клопіт, морока, заморока, наслання) мені (тобі) з ким. | *Высшая мера наказания* – найвища кара. | *Жестокое наказание* – люта кара (покара); люте покарання. | *Заслужить наказание* – на кару заслужити; кари заслужити (заробити). [Не тямлю, чим на кару заслужив. Франко.] | *Наказание смертью* – кара на смерть *(давн.* на горло); покарання смертю; *(давн.)* скарання горлом. | *Налагать, наложить наказание на кого* – накладати, накласти кару на кого; давати, дати кару кому. | *Не избегнуть наказания* – не втекти [від] кари; не минути кари. | *Подвергать, подвергнуть наказанию кого* – карати, покарати кого; накладати кару на кого; завдавати кари кому (на кару кого). | *Подвергаться, подвергнуться наказанию* – підпадати, підпасти під кару; зазнати, зазнавати кари. | *Под страхом наказания* – під загрозою кари.

Наказывать | *Кого Юпитер (Бог) захочет наказать, того он лишает разума* – кого Юпитер (Бог) захоче покарати, того він позбавить розуму (у того відбере він розум). | *Накажи меня Бог!* – скарай мене Боже! | *Наказать кого* – дати кару кому; покарати кого; *(жарт.)* кабаки дати кому. | *Наказывать, наказать смертью* – карати, скарати на смерть *(давн.* на горло, горлом); карати, покарати смертю; завдавати, завдати на смерть. | *Наказывать, наказать так, чтобы помнил (шутл.)* – пам'яткового (пам'ятного) давати, дати.

Накачать | *Накачать знаниями, сведениями... кого* – напхати кого знаннями, відомостями...; набити кому голову знаннями, відомостями... | *Накачать водкой (вином) кого* – напоїти (жарт, напомпувати) горілкою (вином) кого. | *Не было печали, [так] черти накачали* – не було клопоту, так чорт надав. *Пр.* Купив чорта з рогами на свою шию. *Пр.* Не мав лиха, та оженився. *Пр.*

Накидывать | *На чужой роток не накинешь платок* – людям язика не зав'яжеш. *Пр.* Людям рота не заткнеш. *Пр.* Людям губа не заперта. *Пр.* Великої треба хусти, щоб зав'язати людям уста. *Пр.* Від чужого (людського) поговору не запнешся пеленою. *Пр.*

Накипеть | *Накипело у кого в душе* – накипіло кому на (в) душі (на серці, у серці).

Накладной | *Накладные расходы* – накладні видатки (витрати).

Накладно | *Для меня это слишком накладно* – для мене це надто (дуже) втратно (невигідно).

Накладывать | *Накладывать, наложить [свою] печать ([свой] отпечаток) на кого, на что (перен.)* – накладати, накласти (покладати, покласти) [свій] знак, [свою] печать (ознаку) на кого, на що; відбиватися, відбитися (позначатися, позначитися) на кому, на чому.

Наклад | *Барыш с накладом на одних санях ездят* – де зиск, там і втрата. *Пр.*

Наклевываться | *У него наклёвывается место* – йому накльовується (трапляється) посада; здається, що він [таки] матиме посаду (що в нього буде посада). | *У него что-то наклёвывается (разг.)* – у нього (йому) щось накльовується (закльовується); здається, що

у нього щось вийде (щось з того буде).

Накликать | *Накликать, накликать на себя беду* – накликати, накликати (стягати, стягти) на себе біду (лихо); напитувати, напитати собі біди (лиха).

Наклонный | *Кататься по наклонной плоскости* – котитися по похилості (по похилій площині, похилом); *(іноді образн.)* як з гори котитися.

Наковальня | *Быть (очутиться) между молотом и наковальней* – бути між молотом і ковадлом; опинитися між молотом і ковадлом (під молотом на ковадлі); улізти (залізти) між (межи) молот і ковадло.

Наконец | *И вот, наконец* – і от (і ось, аж от, аж ось), нарешті. | *Наконец(-то)!* – нарешті(-таки)!; насилу(-таки)!

Накопление | *Первоначальное накопление капитала* – первісне нагромаджування (нагромадження) капіталу.

Накопляться | *Накопляться, накопилось много работы* – набирається, набралося багато роботи. | *У него накопился большой опыт* – він набув великого досвіду.

Накоплять | *Накоплять, накопить знания* – набувати, набути знання. | *Накоплять, накопить капитал* – нагромаджувати, нагромадити капітал.

Накоротке | *Накоротке с кем* – бути дуже близьким з ким; мати дуже близькі взаємини (стосунки) з ким; приятелювати (дружити, *про жінок* подругувати) з ким; бути добрим знайомим чиїм; *(фам.)* бути запанібрата (як панібрат) з ким.

Накрепко | *Крепко-накрепко заснуть* – міцно-преміцно (твердо-претвердо) заснути; заснути міцним-преміцним (твердим-претвердим) сном; заснути на пень. | *Крепко-накрепко приказать* – гостро-прегостро наказати.

Накрывать | *Накрывать, накрыть [на] стол; накрывать, накрыть завтрак, обед, ужин; накрывать, накрыть завтракать, обедать, ужинать* – накривати, накрити стіл; застеляти, застелити стіл; готувати, наготувати стіл до сніданку, до обіду, до вечері; ладштувати, налаштувати (лагодити, налагодити) сніданок, обід, вечерю. | *Накрыть кого на месте преступления* – застукати (заскочити, зловити) кого на гарячому [вчинку].

Наладить | *Наладил своё* – править (торочить, заторочив) своє(ї). | *Наладила сорока Якова — одно про всякова; наладила песню, так хоть тресни* – наш дяк що співа, то все на восьмий глас. *Пр.* Говорила бабусенька до самої смерті, та все чортзна-що. *Пр.* Одно про одне товче. *Пр.*

Налатать | *Налагать, наложить наказание на кого* – накладати, накласти кару на кого; карати, покарати кого. | *Налагать, наложить штраф на кого* – накладати, накласти штраф (пеню) на кого; штрафувати, оштрафувати кого.

Налево | *Направо-налево; направо и налево – Див. направо.*

Налет | *С налёта* – наскоком (знаскоку); миттю (умить); раптово.

Наливаться | *Глаза наливаются, налились кровью* – очі набігають, набігли (заходять, зайшли) кров'ю; очі червоніють, почервоніли.

Наличие | *Быть, оказаться в наличии* – бути; *(книжн.)* бути в наявності (бути наявним); *(тільки про людей)* бути присутнім. | *Ввиду наличия [чего-либо]* – зважаючи на те, що є [що]; *(книжн.)* зважаючи на наявність [чого]. | *В случае наличия чего-либо* – якщо (коли) є (буде) що; у разі, коли є (буде) що; *(книжн.)* за (при) наявності чого. | *Наличие преступления* – факт злочину. | *При наличии свободных мест, должностей* – якщо є (будуть) вільні місця, вільні посади.

Наличность | *Быть, оказаться в наличности – Див. наличие.* | *В наличности имеется сто рублей* – наявних грошей (готових грошей, готівки) є (маємо) сто карбованців. | *Какая у нас наличность?* – скільки [ми] маємо готівкою (готових грошей)? | *Свободная наличность* – вільні гроші; вільна готівка.

Наличный | *За наличный расчёт, за наличные деньги* – за готівку (за готові гроші). | *Наличные деньги* – готівка, іноді готовизна; готові гроші. | *Наличный расчёт* – розрахунок готівкою (готовими грішми).

Налог | *Обложение налогом (налогами)* – оподатковування, оподаткування.

Наложенный | *Наложенный платёж* – післяплата (накладна плата).

Наложить | *Наложить на себя руки (перен. разг.)* – зняти (накласти, наложити) руки на себе; смерть собі заподіяти; самому собі смерть заподіяти (зробити); віку собі вкоротити. | *Наложить руку (лапу) на что* – накласти руку (лапу) на що; прибрати до рук що; привласнити (загарбати) що. | *Наложить ярмо (иго) на кого* – запрягти в ярмо кого; підгорнути кого під кормигу; повернути в неволю кого.

Наломать | *Наломать (нагреть, намять) бока кому (фам.) – Див. бок.* | *Наломать дров (перен. разг. шутл.)* – наробити дурниць; *(іноді)* нарубати (наламати) дров. | *Наломать*

(намять) кому шею… – Див. шея.
Намекать | *Намекать, намекнуть на кого, на что* – натякати, натякнути на кого, на що, про що; закидати, закинути проти кого, проти чого; наздогад (надогад) казати, сказати про кого, про що; *(жарт.)* стригти куди; ключку закидати куди; гнути, загинати куди.
Намек | *Говорить намёками* – казати (говорити) натяками (наздогад, надогад, навтямки, навтяки). | *Делать злостные намёки на кого* – робити злосливі (злі) натяки на кого; *(жарт.)* закидати гадючку на кого. [Се так на мене закида гадючку, а я… наче мені невтямки. Вовчок. (*Сл. Гр.*).] | *Тонкий намёк на толстые обстоятельства* – наздогад буряків (навтяки буряки), щоб дали капусти. *Пр.*
Намереваться | *Он намеревался к вечеру вернуться* – він мав намір (збирався, мав на думці) до вечора (на вечір, підвечір) (по)вернутися.
Намерение | *Без [всякого] намерения* – без [жодного, ніякого] наміру; [аж ніяк] ненавмисне (невмисне). | *Благие намерения* – добрі наміри (заміри). | *Благими (добрыми) намерениями ад вымощен* – добрими намірами пекло встелене; з добрих намірів (замірів) поміст у пеклі зложений (зложився); добрими намірами вимощене пекло. [Кажуть весь поміст у пеклі з добрих замірів зложився. Українка.] | *Иметь, питать намерение* – мати намір (замір); мати думку (гадку); мати на думці. | *Не с хорошим намерением* – не з добрим наміром (заміром); не з доброю думкою (не з добрим духом); не з добром. | *Принимать, принять намерение* – брати, узяти намір (замір); наважуватися, наважитися; намірятися, наміритися (що зробити). | *С намерением* – з наміром; навмисне (умисне).
Намерен | *Что вы намерены делать?* – що ви маєте (збираєтеся) робити?; що (є) думка робити? | *Я намерен это сделать* – я маю на думці (маю намір, є [в мене] думка) це зробити.
Наметанный | *Намётанный глаз у кого* – бите око у кого; бите око має хто; звичне (навчене) око в кого (має хто).
Наметать | *Наметать глаз (разг.)* – набити (привчити, навчити, призвичаїти) око. | *Наметать руку (разг.)* – набити (наламати, наломити) руку; привчитися (навчитися).
Намечать | *Намечать, наметить в мыслях кого* – намічати, намітити собі кого; закидати, закинути на кого. [Став дівки шукати. Вже на яку то він не думав! Зараз на чернігівську протопопівну закинув, та й сам злякавсь од нерівні. Квітка-Основ'яненко.]
Намозолить | *Намозолить глаза кому (разг.)* – намуляти (намулити) очі кому.
Намолоть | *Намолоть всякого вздору (фам.)* – дурниць намолоти (наказати, наговорити, набалакати, наверзти, наторочити, наплести); нісенітниць (не знати чого, хтозна-чого, казна-чого) намолоти (наверзти, наплести, наторочити); плетеників наплести; казна-чого набалакати; наговорити такого, що ні пришити, ні прилатати (ні кому дурно дати); наговорити (набалакати, наверзти) такого, що й купи не держиться (що й на голову не налізе); намолоти (наказати, набалакати, наверзти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказати (наговорити) на вербі груші, а на осиці кислиці.
Намотать | *Намотать [себе] на ус (разг.)* – намотати (замотати, закрутити) [собі] на вус (на вуса); узяти [собі] на розум.
Намыкаться | *Намыкаться горя (разг.)* – прийняти (зазнати) горя (горювання); нагорюватися.
Намылить | *Намылить голову, шею кому (фам.)* – намилити голову, шию кому; намилити (нагріти) чуба (чуприну) кому; намилити кого; дати прочухана (прочуханки) кому.
Намять | *Намять (нагреть, наломать) бока кому – Див. бок.* | *Намять уши, хохол кому (фам.)* – нам'яти (нам'якшурити) вуха, чуба (чуприну) кому.
Наносить | *Нанести удар в лицо* – дати ляпаса (ляща, поличника); ударити по обличчі (по лиці). | *Нанести удар кому* – завдати удару кому; *(розм. емоц.)* дати чому, кому. | *Наносить, нанести визит кому* – складати, скласти (робити, зробити) візит кому; відвідувати, відвідати кого. | *Наносить, нанести вред* – робити, зробити (чинити, учинити, заподіяти, заподіювати) шкоду; шкодити, нашкодити (пошкодити, зашкодити) (кому). | *Наносить, нанести оскорбление кому* – завдавати, завдати (заподіювати, заподіяти, чинити, учинити) образу (кривду) кому; ображати, образити (кривдити, скривдити) кого. | *Наносить, нанести поражение неприятелю,* – завдати, завдавати поразки ворогові; бити, побити ворога. | *Наносить, нанести раны кому* – завдавати, завдати ран кому; ранити, поранити кого. | *Наносить, нанести ущерб кому* – завдавати, завдати шкоди (збитків, утрат) кому; чинити, учинити (заподіювати, заподіяти) шкоду (збитки, втрати) кому.
Нанятый | *На срок нанятый рабочий (устар.)* – строковий; строкар (строковик).
Нанять | *Нанять кого* – найняти кого; згодити кого.
Наобум | *Наобум Лазаря* – навмання; на щастя (на щасливу долю); на галай-балай. | *Не*

говори наобум, коли не знаешь – коли сам добре не знаєш, то й язиком не плети. *Пр.* Не бачила очком — не кажи язичком. *Пр.* Або розумне казати, або зовсім мовчати. *Пр.* Що маєш казати, то наперед обміркуй. *Пр.*

Нападать | *Все на него нападают, напали* – усі на нього нападають(ся) (наполягають(ся), наполягли(ся), напосідають(ся), напосіли(ся), насіли(ся)); (*тільки докон.*) усі на нього завзялися. | *Едун напал (разг.)* – їстівець (ненажер, ненасить) напав. | *Лень нападает, напала на кого* – лінощі (ліньки, баглаї) нападають, напали кого (на кого); лінощі (ліньки, баглаї) обсідають, обсіли (посідають, посіли) кого; баглаї вкинулися кому. | *На меня напал сон* – на мене найшов сон; мене узяв сон. | *Нападает, напала печаль на кого* – бере, забрав (обіймає, обняв) сум (смуток) кого; нападає, напав сум (смуток) на кого (кого); нападає, напала журба (туга, печаль) на кого (кого). | *Нападать, напасть на кого* – нападати, напасти на кого; (про військо) бити (ударяти, ударити) на кого. [І хоче ворогом на тебе бити. *Сл. Гр.* Наступить військо проти мене… ударить на мене війською *Сл. Гр.*] | *Напасть врасплох на кого* – напасти зненацька (несподівано) на кого (кого); *(іноді)* збігти (спобігти) кого. | *Напасть на след* – натрапити (напасти) на слід; узяти слід кого, чий.

Нападение | *При первом, при каждом нападении* – за першим, за кожним нападом; першого, кожного нападу.

Напастись | *На вас не напасёшься! (разг.)* – на вас не настачиш(ся)!

Напевать | *Напевать под нос* – мугикати (кургикати); наспівувати стиха.

Наперекор | *Поступать, поступить, делать, сделать наперекор кому* – робити, зробити (чинити, учинити) наперекір кому; іти, піти з ким насуперечки (насупереч); робити, зробити (чинити, учинити, іноді наряджати, нарядити) перекір кому; *(образн.)* на пеню кому робити, зробити; орати клепкою кому. [А я тобі, моя мати, перекір наряджу: повну хату ще й кімнату парубків наведу. *Н. п.*]

Наперечет | *Знает всех наперечет* – знає всіх ліком; може перелічити всіх; знає всіх до одного (геть-чисто всіх). | *Нас и всего-то наперечёт трое* – нас і всіх, хоч полічи (хоч перелічи), троє; нас і всіх тройко. | *Они у нас наперечёт* – вони у нас під ліком. | *Такие работники, как он, наперечёт* – таких працівників, як він, хоч полічи (хоч перелічи); таких працівників, як він, мало (небагато).

Напеть | *Напеть кому в уши на кого (разг.)* – наговорити (наказати, налихословити, наклепати) кому на кого; набрехати кому на кого, про кого; натуркати кому [у вуха] про кого.

Написанный | *Красиво написанный* – гарно (красно) написаний; краснописаний.

Написано | *На лбу написано (разг.)* – на чолі (на лобі) написано. | *На роду написано кому (разг. устар.)* – так судилося кому; так на віку (на роду) написано кому. | *Что написано пером, того не вырубишь топором* – що написано пером, того не вивезеш (не витягнеш, не виволочиш) і волом. *Пр.* Писаного сокирою не вирубаєш. *Пр.* Написавши пером, не витягнеш і волом. *Пр.* Що написано, того не змиєш. *Пр.* Скажеш — не вернеш, напишеш — не зітреш, відрубаєш — не приторочиш. *Пр.*

Напиться | *Напиться пьяным* – напитися п’яним (упитися п’яно); упитися (налигатися, нарізатися, насмоктатися, надудлитися); залити (налити) очі (сліпи); зачмелити голову; набрати повну голову; забити палю. […Тільки не за кожним разом таку палю забивали, хоча й насухо ніхто не виїжджав. Свидницький.]

Наплакаться | *По всем покойникам не наплачешься* – чужим горем не нажуришся; на всі гуки не повідгукуєшся.

Наплакать | *[Как] кот наплакал кого-чего (разг. фам.)* – [Як] кіт (комар) наплакав кого, чого.

Наплевательский | *Наплевательское отношение к делу* – байдуже ставлення до діла. | *Смотреть с наплевательской точки зрения на что* – дивитися й посвистувати на що; ставился байдуже (забайдужки, байдужгісінько) до чого; начхати кому на що.

Наплевать | *Мне на это наплевать (разг.)* – мені на це начхати (наплювати); мені про це (до цього) байдуже (байдужісінько). | *Наплевать в глаза кому (разг.)* – наплювати у вічі (в очі) кому; плюнути межи очі кому.

Наплести | *Наплести чепухи (ерунды, глупостей) (разг. фам.)* – наплести (наторочити, наплескати, набазікати, нацвенькати, наверзти) нісенітниць (дурниць, казна-чого, не знати чого, харків-макогоників, харків-макогоненків); *(образн.)* наказати сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказати (наговорити) такого, що й купи не держиться (що й у шапку не зібрати).

Наплясаться | *Ты (он…) [у меня] напляшешься (напляшется…)* – я тебе (його…) зажену на слизьке (на гаряче); я тебе (його…) пережену через гречку.

Наповал | *Убить наповал* – убити з маху (одним махом); убити на смерть (відразу).
Напороть | *Напороть чепухи (фам.)* – наплести (наверзти) (дурниць, нісенітниць); наробити дурниць (казна-чого).
Направление | *В каком, в том, в этом направлении* – в якому, у тому, у цьому напрямі (напрямку); *(розм. також)* кудою, тудою, сюдою. | *Давать, дать направление чему* – спрямовувати, спрямувати (скеровувати, скерувати) що. | *Держать направление куда, к чему* – простувати (прямувати) куди, до чого. | *Идти по направлению к чему* – прямувати (простувати) до чого; іти в напрямі до чого. | *Литературное направление* – літературний напрям; напрям (прямування) у літературі. | *Направление мыслей* – напрям думок; *(іноді)* напрям думання. | *По направлению к чему, от чего* – у напрямі до чого, від чого; просто до чого, від чого; як іти (ідеш), як їхати (ідеш) до чого, від чого. | *Сохранять какое-либо направление* – дотримуватися якогось напряму.
Направляться | *Поезд направляется в Киев* – поїзд (потяг) іде до Києва.
Направлять | *Направить лыжи куда (перен. разг.)* – попростувати (попрямувати) куди. | *Направить на истинный путь (на путь истины) кого* – навернути на путь істини (на праву, на добру путь, на добру стежку, тропу) кого; наводити, навести на путтяя кого, настановити на добрий розум кого. | *Направлять, направить на ум* – настановляти, настановити (наставляти, наставити, навертати, навернути, наводити, навести, навчати, навчити) на [добрий] розум; навчати, навчити розуму – простувати, попростувати (прямувати, попрямувати) куди; *(образн.)* стежку гаптувати куди.
Направо | *Направо-налево; направо и налево (без разбора)* – направо-наліво; направо і наліво.
Напраслина | *Возводить, возвести напраслину на кого* – зводити, звести напасть (наклеп) на кого; натягати, натягти (наволікати, наволокти) напасть на кого; клепати, наклепати на кого; зводити, звести (волокти, наволокти) пеню на кого; прикидати, прикинути пеню кому.
Напрасно | *Напрасно утруждать себя* – завдавати собі даремно праці (роботи); марно (дурно) турбувати себе. | *Совершенно напрасно* – [Геть] зовсім даремно (дурно); даремнісінько (дурнісінько); *(фам.)* гарма-дарма.
Напрашиваться | *Напрашиваться на комплименты* – напрошуватися (напрохуватися, набиватися) на компліменти (на солодкі, на приємні слова). | *Напрашиваться, напроситься в гости* – напрошуватися, напроситися (напрохуватися, напрохатися, набиватися, набитися) в гості. | *Невольно напрашивается мысль* – мимоволі (мимохіть, несамохіть) напрошується (напрохується, проситься) думка.
Например | *Как, например* – як от (як ось); як от, наприклад (як от, приміром).
Напролет | *Всю ночь напролёт* – (цілу-)цілісіньку ніч; через цілу (цілісіньку) ніч.
Напролом | *Идти напролом (перен. разг.)* – іти пробоєм.
Напропалую | *Идти напропалую (разг.)* – іти напропале (на відчай [душі]); діяти безоглядно.
Напрягать | *Напрягать, напрячь последние силы* – напружувати, напружити (натужувати, натужити) останню силу; *(тільки докон.)* змогтися на останнє.
Напрямик | *Говорить напрямик* – казати (говорити) прямо (просто, навпростець, напрямець, напрямки, щиро, відверто); без підхідців казати (говорити). | *Действовать напрямик (перен.)* – діяти (чинити) прямо (просто). | *Идти, ехать напрямик* – іти, їхати просто (прямо, навпростець); простувати (прямувати).
Напугаться | *Напугался кто* – налякався хто; набрався страху хто; набрався заячого духу хто. [Дон Жуан: …Ей, Сганарелю. Набрався ти тут заячого духу! Українка.]
Напускать | *Напускать, напустить страху (страх) на кого* – наганяти, нагнати страху (ляку) на кого; завдавати, завдати страху (ляку) кому; наганяти, нагнати духу (холоду) кому. | *Напускать на себя дурь* – удавати (робити) з себе дурня (дурника); строїти (клеїти) з себе дурня (дурника). | *Напускать на себя равнодушие* – удавати з себе байдужого.
Нараспашку | *Душа нараспашку у кого* – щира (відверта, щиро-відверта, непотайна) душа в кого; щиро-відверта вдача в кого; щиро-відвертої вдачі хто; уся душа ніби списана на виду в кого; душа світиться наскрізь у кого; ні з чим не криється хто; *(образн.)* серце на долоні в кого; *(іноді з відтінком іронії)* увесь зверху хто; розхристана душа в кого.
Нарицательный | *Это стало нарицательным именем (перен.)* – це стало загальною (невласною) назвою; це стало прозивним ім’ям.
Народец | *Ну и народец! (фам.)* – ну й людці!
Народиться | *Месяц народился (разг.)* – народився (настав) молодик (молодий місяць).
Народный | *Народная дружба да братство дороже всякого богатства* – дружба народів

та братство дорожчі за всяке багатство. *Пр.*

Народ | *Глас народа — глас Божий (давн.)* – глас народу — глас Божий. *Пр.* Коли люди брешуть, то й я з ними. *Пр.* | *Если вздохнуть всем народом - ветер будет* – як уся громада дихне, то вітер дмухне (бурхне). *Пр.* | *Простой народ - чёрный народ (устар.)* – простий народ (прості люди, простий люд); простолюд (простолюддя); простацтво (простота); *(давн.)* поспільство.

Нарочно | *Как (будто, словно, точно) нарочно* – наче навмисне (зумисне); як на те.

Наружность | *Наружность бывает обманчива* – зовнішній вигляд часом обманює; урода буває облудна.

Наружу | *Весь (вся) наружу* – увесь (уся) зверху; геть увесь (уся) перед очима; цілком одвертий (одверта). | *Всё наружу у кого* – усе зверху (назовні) в кого. | *Вывести наружу кого, что (перен.)* – вивести на світло денне (на чисту воду) кого, що; викрити кого, що. | *Недостатки выступили наружу* – вади (хиби) вийшли на(з)верх.

Нарушать | *Нарушать, нарушить слово, клятву, обычай…* – ламати, зламати, зломити (порушувати, порушити, переступати, переступити) слово, присягу, звичай… | *Нарушать супружескую верность* – ламати (порушувати) подружню вірність; *(розм. жарт.)* скакати в гречку (в горох, через пліт). | *Нарушить договор* – зламати (зірвати) умову (договір).

Нарядно | *Нарядно одетый, одетая* – гарно (пишно) вбраний, убрана; (з)одягнений, (з)одягнена (одіжний, одіжна, ошатний, ошатна); *(розм. часом жарт.)* як (мов) із скрині вилізла. [Дивітесь, люди добрі, який я зодягнений та ошатний. Барвінок.]

Наряду | *Наряду с этим* – водночас; водночас; заразом; у той самий (у той-таки) час.

Населять | *Кавказ населяют многие народы* – на Кавказі живе (проживає) багато народів.

Насильно | *Насильно мил не будешь* – на милування нема силування. *Пр.* Силою не бути милою. *Пр.* Силуваним конем недоробишся (не поїдеш). *Пр.* Не поможуть і чари, як хто кому не до пари. *Пр.* Силком не націлуєшся. *Пр.* Силою (насильно) колодязь копати не пити води [з нього]. *Пр.*

Насильственный | *Насильственная смерть* – не своя смерть; насильна (гвалтівна) смерть.

Насквозь | *Видеть (знать) насквозь кого (разг.)* – бачити (знати) наскрізь кого; *(іноді зниж.)* знати як облупленого кого. | *Промокнуть насквозь* – змокнути (промокнути) до рубця (до нитки).

Наскок | *С наскока (с наскоку) (разг.)* – знаскоку.

Насколько | *Насколько возможно* – якмога (якомога); як спромога; що спроможність. | *Насколько мне известно* – як (скільки) мені відомо; скільки я знаю. | *Насколько… настолько…* – скільки…, стільки…; як (який, яка, яке, які)…, так (такий, така, таке, такі)…

Наскоро | *[Скоро] наскоро* – дуже швидко; якнайшвидше; швиденько; [одним] духом (за один дух); живохватом; за одним махом.

Наскочить | *Наскочить на беду* – нахопитися (наскочити, наразитися) на лихо (на біду); *(образн.)* попасти біді в зуби.

Насладиться | *Насладиться жизнью* – натішитися життям (з життя); *(іноді)* нажитися.

Наслаждение | *Доставлять, доставить наслаждение кому* – давати, дати насолоду (втіху) кому; тішити, потішити кого. | *От наслаждения* – з насолоди (з великої втіхи, з розкоші). | *С наслаждением* – з великою втіхою (з насолодою); залюбки; любо-радо. | *Чувственное наслаждение* – чуттєві втіхи (насолоди, розкоші).

Наследие *Див. наследство.*

Наследство | *Вступать, вступить в наследство* – обіймати, об(ій)няти (посідати, посісти) спадщину (спадок). | *Доставаться, достаться в наследство, по наследству кому от кого* – припадати, припасти кому у спадщину (на спадщину, у спадок, на спадок, спадщиною, спадком) по кому, від кого; діставатися, дістатися кому у спадщину (у спадок, на спадок, спадщиною, спадком) по кому, від кого. | *Доставшийся по наследству* – спадковий; припалий у спадщину (на спадок, у спадок). | *Лишать, лишить наследства кого* – позбавити, позбавляти спадщини (спадку) кого; не давати, не дати спадщини (спадку) кому. | *Наследство предков, деда, бабушки, отца, матери* – предківська спадщина (предківщина), дідівська спадщина (дідівщина, дідизна), бабизна (бабівщина), батьківська спадщина (батьківщина), материнська спадщина (материзна). | *Получить в наследство что* – дістати (одержати, здобути, прийняти, перейняти) у спадщину (на спадщину, як спадок, у спадок, на спадок, спадщиною, спадком) що; успадкувати що.

Наслышан | *Много о ком, о чём наслышан (разг. устар.)* – багато чув про (за) кого, про (за) що.

Наслышка | *Говорю об этом понаслышке* – кажу про (за) це тільки з чуток; кажу про (за)

це так, як від людей чув (чула); кажу про (за) це тільки казане.

Насмарку | *Всё идёт, пошло насмарку (разг.)* – усе йде, пішло нанівець; усе йде, пішло (зводиться, звелося) нінащо; усе йде, пішло намарне.

Насматривать | *Насмотреть девушку* – наглядіти (набачити, назнати) дівчину; оком дівчину накинути. [Таки ж у нашому селі назнав я дівчину. Шевченко.]

Насмехаться | *Насмехаться над кем, над чем* – насміхатися (глузувати, глумитися, кепкувати, *лок.* кпити) з кого, з чого; на сміх (на глузи, на глум, на кпини) брати (підіймати) кого, що; *(іноді)* сміхи збивати з кого, з чого. [Давно се діялось колись, ще як борці у нас ходили по селах та дівчат дурили. З громади кпили, хлопців били… Шевченко.]

Насмешка | *В насмешку* – на сміх (на глум, на посміх); глузуючи (з кого). | *Насмешка судьбы* – посміх *(іноді* іронія) долі. | *Не давать проходу насмешками* – не давати проходу (проступку, просвітку) глузуванням (насмішками); висміювати очі кому. | *Подвергать себя насмешкам* – виставляти себе на посміх; датися на посміх; сміх з себе робити. | *С насмешкой,* – глузливо (насмішкувато); глузуючи. | *Это насмешка судьбы над ним* – це доля глузує (поглузувала) з нього.

Насмешливый | *Насмешливое прозвище* – глузливе (глумливе) прізвисько; *(іноді)* прикладка. [Як стали її на сміх піднімати та усякі прикладки прикладати… Квітка-Основ'яненко.]

Насмеяться | *Насмеяться вдоволь* – насміятися досхочу; попосміятися.

Насморк | *Отделаться лёгким насморком* – дістав тільки легенький нежить; відбувся легким (легеньким) нежитем. | *Получить, схватить насморк* – дістати, схопити нежить.

Наставление | *Давать, дать, делать, сделать, читать, прочитать наставление кому* – навчати, навчити (повчати, повчити) кого; навчати, навчити на [добрий] розум кого; давати, дати науку кому; давати, дати поради (ради) кому; напучати, напучувати, напутити (напоумляти, напоумити, нарозумляти, нарозумити, настановляти, настановити, наставляти, наставити) кого; (*застар.*) читати, прочитати (вичитувати, вичитати) молитву (отченаш) кому.

Наставлять | *Наставить рога кому (разг.)* – наставити (поставити) роги кому. | *Наставить ухо (уши)* – наставити (нашорошити) вухо (вуха). | *Наставлять, наставить на истинный путь (на путь истины) кого* – настановляти, настановити (наставляти, наставити) на путь істини (на праведну путь) кого; настановляти, настановити на добру путь кого; напучувати, напучати, напутити на (все) добре кого. | *Наставлять, наставить на ум (разум) кого* – настановляти, настановити (наставляти, наставити, навертати, навернути, наводити, навести, навчати, навчити) на (добрий) розум кого; навчати, навчити розуму кого; напоумляти, напоумити кого.

Настаивать | *Он настоял на своём требовании* – він обстояв свою вимогу; він домігся того, чого вимагав (на чому наполягав, на чому стояв); *(іноді розм. жарт.)* він свого торгу добив.

Настойчиво | *Настойчиво браться, взяться за это* – завзято (наполегливо, уперто) братися, узятися до чого. | *Настойчиво стремиться к своей цели* – уперто йти (простувати, прямувати) до своєї мети. | *Настойчиво требовать* – притьмом (наполегливо, уперто, напосідливо, настійно) вимагати.

Настолько | *Настолько много, что…* – так багато (такого [багато]), що… | *Настолько умён, сердит, что…* – такий розумний, сердитий, що… | *Он настолько вырос, возмужал, ослабел…, что…* – він так виріс, змужнів, ослаб (знесилився, занепав на силі)…, що… | *Он не настолько беден, богат, чтобы…* – він не такий бідний, багатий, щоб…

Настороже | *Быть настороже* – бути насторожі; *(розм.)* держатися сторожко; матися (мати себе) на осторозі; бути обережним; пильнувати.

Насторожить | *Навострить, насторожить ухо (уши) – Див. ухо.*

Настояние | *По настоянию кого, чьему* – на настійну вимогу чию, кого; на чиє наполягання; за настійною вимогою кого, чиєю; за наполяганням кого, чиїм; з настійної вимоги кого, чиєї; з наполягання кого, чийого.

Настоящее | *В прошлом и настоящем* – у минулому (колись) і тепер.

Настоящий | *В настоящее время* – тепер; теперішнього часу (теперішнім часом, у теперішній час, за теперішнього часу; у цей (у сей) час (під цей час, на цей час); *(зрідка)* нині. | *В настоящем году* – цього року; сей рік; *(іноді)* у цьому році. | *В настоящих условиях* – за теперішніх (за сучасних) умов. | *В настоящую минуту* – цієї хвилини (у цю хвилину, під цю хвилину). | *До настоящего времени* – до сього (до цього, до теперішнього) часу; досі (дотепер, донині). | *До настоящего времени бывший* – дотеперішній. | *Настоящим образом* – по-справжньому; правдиво; як слід. | *Настоящим*

удостоверяется, что... (канц.) – цим свідчу (свідчимо), що... | *По настоящему делу* – у цій справі. | *Самый настоящий* – (най)справжнісінький; чистісінький; щирісінький; *(давн.)* яснісінький.

Настроение | *Будучи в хорошем настроении* – мавши добрий (гарний) настрій; у доброму (у гарному) настрої бувши; у (доброму) гуморі бувши; під веселу руч. [Як от під веселу руч, то й пісень співаємо. *Сл. Гр.*] | *Быть не в настроении* – не мати настрою; бути не в доброму настрої; бути не в гуморі. | *Быть не в настроении делать что* – не мати настрою робити що. | *Он в хорошем, плохом настроении* – у нього добрий (гарний), лихий (недобрий, поганий) настрій; він має добрий (гарний), лихий (недобрий, поганий) настрій; він у [доброму] гуморі, він не в [доброму] гуморі. | *Человек настроения* – настроєва людина; людина настрою.

Наступать | *Медведь наступил на ухо кому* – має хто лихий (поганий) музикальний слух; лихий (поганий) музикальний слух у кого; *(іноді)* ведмідь наступив на вухо кому. | *Наступать на пятки кому* – наступати на п'яти кому. | *Наступать, наступить на горло кому (разг.) – Див. горло.* | *Наступить на [любимую] мозоль (перен. разг.) – Див. мозоль.*

Наступающий | *Наступающий день* – день, що настає (надходить). | *С наступающим Новым годом!* – з близьким [уже] Новим роком!

Наступление | *Наступление врага нашими частями было отбито* – ворожий наступ (наступ ворога) наші частини відбили. | *С наступлением весны, осени...* – коли (як) настає, наставала, настала, настане (надходить, надходила, надійшла, надійде, приходить, приходила, прийшла, прийде, заходить, заходила, зайшла, зайде) весна, осінь...; з настанням (з початком, з приходом) весни, осені...

Насущный | *Забота о хлебе насущном; забота о насущном* – турбота (клопіт) про хліб щоденний (насущний); турбота (клопіт) про щоденні (насущні) потреби. | *Насущная потребность* – пекуча (насущна, (до)конечна) потреба. | *Насущный вопрос* – насущне (пекуче) питання; питання на часі; пильна справа. | *[Хлеб] насущный* – хліб щоденний (повсякденний); [хліб] насущний; насущник. | *У них и насущного нет* – вони й найпотрібнішого (насущного) не мають; у них і найпотрібнішого (насущного) нема(є).

Насчет | *Насчёт кого, чего поговорить, побеспокоиться...* – поговорити, потурбуватися... про (за) кого, про (за) що.

Насыщать | *Насытить любознательность чью* – удовольнити допитливість (любов, жадобу [до] знання, цікавість) чию.

Насыщение | *Наедаться, наесться до насыщения* – наїдатися, наїстися досхочу (до наситу).

Натрепать | *Натрепать за волосы кого* – наскубти (за чуба, за чуприну, за патли, за чесну гриву) кого; нам'яти чуба кому; начубити кого; *(образн.)* метелиці (почубеньків, скубки) надавати кому.

Натрубить | *Натрубить в уши кому (разг.)* – натрубити (натуркати, натуркотіти, натуркотати) [повні] вуха кому.

Натура | *[Это] в натуре вещей (устар.)* – [Це] звичайна річ. | *Привычка — вторая натура* – звичка — то друга натура. *Пр.* Звичка — що вдача. *Пр.*

Натянутый | *Натянутые отношения* – напружені (нещирі, не дуже приязні) взаємини (стосунки, відносини). | *Натянутый смех* – удаваний (нещирий, вимушений) сміх.

Наука | *Без муки нет науки* – без муки нема науки. *Пр.* Не йде наука без бука. *Пр.* Нема науки без муки. *Пр.* Доки не намучишся, доти не научишся. *Пр.* До науки служать і буки. *Пр.* Піти в науку — треба терпіти муку. *Пр.* | *Наука не пиво: в рот не вольёшь* – наука не пиво: в рот не вввіллєш. *Пр.* | *Наука хлеба не просит, а сама хлеб даёт* – хто вчиться замолоду — не знає на старість голоду. *Пр.* | *Чем больше науки, тем умнее руки* – хто знання має, той і мур зламає. *Пр.* Що більше науки, то довші руки. *Пр.* Хто добре вчиться, той добре й робитиме. *Пр.* | *Это тебе (вам...) вперёд наука* – оце тобі (вам...) буде наука; оце тобі (вам...) надалі наука.

Наутек | *Пуститься, броситься наутёк* – кинутися навтіки (навтікача); ударити(ся) навтікача; дременути.

Научаться | *Научаться, научиться грамоте* – навчатися, навчитися письма (грамоти). | *Чему я у вас научусь?* – чого я у вас (від вас) навчуся?; чого ви мене навчите?; якого розуму я у вас дійду?

Научать | *Научать, научить кого чему* – навчати, навчити кого чого.

Наученный | *Наученный горьким опытом* – гірким досвідом навчений.

Научить | *Научить, как сделать что-нибудь* – навчити, як зробити що; дати навід.

Наущение | *Поддаться наущению* – датися на підмову (до підмови). | *По наущению кого*

(устар.) – з намови (з підмови, з направи) чиєї, кого; як намовив (як підмовив) хто.

Нахал | *Посади нахала у порога, а он под образа сам сядет* – ви тільки за дугу, а він уже й на возі. *Пр.* Пусти чорта в хату, то він і на піч залізе. *Пр.* Свиню пусти під стіл, а вона лізе на стіл. *Пр.* Звабиш калачем — не відженеш і бичем. *Пр.*

Нахлобучка | *Дать, задать нахлобучку (разг.)* – дати, завдати прочуханки (прочухана, нагінки, натруски).

Находиться | *Вишь, какой нашёлся! (разг.)* – ач (бач, ба, диви), який ви(й)нявся (вирискався, обібрався, вибрався)! | *В мире такого другого не найдётся* – у (на) всьому світі такого другого не найти (не знайдеться); світ такого другого не покаже. | *Его не озадачишь, всегда найдётся* – його не спантеличиш, завжди дасть собі раду (знатиме, що робити, добере розуму, ніколи не розгубиться). | *Киев находится на правом берегу Днепра* – київ лежить *(іноді* стоїть) на правому березі (боці) Дніпра. | *Находится в опасности кто* – у небезпеці хто; загрожує небезпека кому; під небезпекою хто. | *Находиться в бедности* – жити бідно (убого, злиденно, гірко); жити (перебувати) у злиднях (в убозтві); *(образн.)* [голодні] злидні годувати, трусити злиднями. | *Находиться в ведении, подчинении чьём* – бути у віданні чиєму, у волі чиїй (під орудою чиєю); підлягати кому. | *Находиться в добром здоровье* – бути живим-здоровим (у доброму здоров'ї, у доброму здоров'ячку); матися добре; почувати себе добре. | *Находиться в живых* – бути живим (серед живих). | *Находиться в заблуждении* – помилятися; бути на хибному шляху. | *Находиться в затруднении (в затруднительном положении)* – бути в скрутному (у сутужному, у прикрому) становищі; бути у скруті (у сутузі). | *Находиться в [полной] зависимости от кого, чего* – бути в [цілковитій] залежності від кого, від чого; [цілком] залежати від кого, від чого. | *Находиться в соответствии с чем* – відповідати чому. | *Находиться дома* – бути (в)дома. | *Находиться за границей* – бути (перебувати) за кордоном. | *Находиться на военной службе* – бути у війську (на військовій службі); служити у війську. | *Находиться при последнем издыхании* – доходити (конати, умирати); розлучатися з життям; *(розм. образн.)* душа на волосинку в кого. | *Находиться при смерти* – бути при смерті (на смерті, на вмерті); бути на смертельній (на смертній) постелі; бути (стояти) на останній *(давн.* на Божій) дорозі. | *Не нашёлся что сказать, ответить* – не добрав (не дібрав) розуму (не знайшов, не зміркував), що сказати, відповісти; збентежився (сторопів, стерявся) і не зміг нічого сказати, відповісти; не здобувся на слово, на відповідь. | *Он везде найдётся* – він скрізь (у всьому) дасть собі раду (знатиме, що робити); він з усього викрутиться. | *Он нашёлся и сумел выпутаться из затруднений* – він дав собі раду (не збентежився, не сторопів, не стерявся) і зумів виплутатися (виборсатися) із скрутного становища (із скрути, із скруту).

Находить | *Дай Бог с умным найти и потерять* – дай Боже з розумним загубити, а з дурним не знайти. *Пр.* З дурним знайдеш, то й не поділишся. *Пр.* | *Еле вас нашёл* – ледве знайшов вас; насилу до вас добувся. | *За чем пойдёшь, то и найдёшь* – чого шукаєш, те й напитаєш. *Пр.* | *Лучше с умным потерять, чем с дураком (глупым) найти* – краще з розумним [двічі] загубити, як з дурнем [раз] знайти. *Пр.* Ліпше (лучче) з доброго коня впасти, ніж лихим (поганим) їхати. *Пр.* | *Найти доступ к чьему сердцу* – доступитися (добутися) до чийого серця; здобути ласки чиєї (ласку чию, прихильність чию). | *Найти общий язык с кем* – знайти спільну мову з ким. | *Найти себя* – знайти себе; збагнути своє призначення (в житті). | *[На меня] находит, нашла тоска* – [На мене] находить, найшла (нападає, напала, налягає, налягла) нудьга (туга); [мене] оступає, оступила (опадає, опала) нудьга (туга). | *На меня нашёл такой стих* – така падь на мене пала; такий вітер на мене війнув; таке на мене найшло. | *Находить возможным* – уважати за можливе; визнавати за можливе (можливим). | *Находить, найти вкус, приятность в чём* – добирати, добрати смаку в чому; набирати, набрати смаку до чого; розбирати, розібрати смак у чому; знаходити, знайти втіху (приємність) у чому. | *Находить, найти в себе силу для чего* – знаходити, знайти в собі силу нащо; здобуватися, здобутися на силу для чого (робити що). | *Находить, найти выход [для себя] в чём* – знаходити, знайти [собі] вихід (порятунок, раду) у чому; давати, дати [собі] раду (пораду) з чим; зараджувати, зарадити [собі] з чим. | *Находить, найти кого виновным, невиновным* – уважати (визнавати, визнати, признавати, признати) за винного (за винуватого), за невинного (за невинуватого) кого; признавати, признати чию вину (винність), невинність (невинуватість); признавати, признати винним (винуватим), невинним (невинуватим) кого. | *Находить, найти по вкусу кого, что* – знаходити, знайти (добирати, добрати) [собі] до смаку (до вподоби) кого, що; уподобати кого, що. | *Находить, найти путём расспросов кого, что-нибудь* – напитувати, напитати кого, що; допитуватися, допитатися кого (до кого), чого. | *Находить, найти своё выражение в чём* – знаходити, знайти свій вияв

(вираз) у чому; вилитися в чому. | *Находить, найти случайно что* – знаходити, знайти випадково що; надибувати, надибати що. | *Находить, найти удовольствие (наслаждение) в чём* – знаходити, знайти втіху (насолоду) в чому; кохатися, закохатися (милуватися, замилуватися) в чому; кохатися, закохатися (милуватися, замилуватися) в чому; тішитися (утішатися), утішитися чим, з чого. | *Находить, найти хорошим, плохим что-нибудь* – визнавати, визнати за гарне (за добре), за лихе (за зле, за погане) що; признавати, признати добрим (гарним), лихим (злим, поганим) що. | *Нахожу, что вы правы* – уважаю (визнаю), що правда ваша (що ви маєте рацію). | *Нашёл друга!* – ото приятель! | *Нашёл кому поверить* – було кому повірити; [не] мав кому повірити. | *Нашёл (нашли) дурака* – знайшов (знайшли) дурня; аякже! | *Нашёл с кем знаться* – було з ким знатися; добра знайомість, нема що (чого) казати. | *Нашёл у кого спрашивать* – знайшов, у кого (кого) питатися; було (мав, не мав) у кого (кого) питатися. | *Нашла коса на камень* – наскочила ((на)трапила, наткнулася) коса на камінь (та камінь не подається). *Пр.* Наскочив чорт на біса. *Пр.* Добрий на доброго й наскочив. *Пр.* Наскочив удівець на вдову. *Пр.* Наскочила кулага на врага. *Пр.* Яке брело, таке й стріло. *Пр.* | *Нашло много людей* – понаходило (назбиралося, натовпилося, понатовплювалося) такого (багато) люду (людей). | *Не знаешь, где найдёшь, где потеряешь* – не знаєш, де заробиш, де пробиш. *Пр.* Хіба хто знає, де він що знайде, де втеряє. *Пр.* Якби знав, де знайду, то б туди пішов, а якби знав, де загублю, то б туди не пішов. *Пр.* | *Не нахожу в этом ничего остроумного, опасного* – не бачу (не вбачаю, недобачаю) у цьому нічого дотепного, небезпечного… | *Он не находит себе места* – він не знаходить собі місця; він не знає де приткнутися (де приткнути себе); *(іноді)* він ходить, як (мов) неприкаяний; *(лок.)* він попору не знайде. | *По лесу ходит, дров не найдёт* – по лісі товчеться, а до дров не допадеться. *Пр.* По горло в воді, а шукає, де напиться. *Пр.* | *Что это на вас нашло сегодня?* – що це сьогодні на вас напало (найшло)?; що це вас сьогодні навідало? | *Я нашёл его за работой, за обедом…* – я застав його при роботі (за роботою), при обіді (за обідом)…

Начало | *Брать своё начало* – починатися (зачинатися); брати свій початок (почин, зачин). | *В начале года, месяца* – на початку року, місяця, на самому початку (на припочатку) року, місяця. | *Всякое начало трудно* – усе трудно починати. *Пр.* Кожний початок тяжкий. *Пр.* У всьому (усьому) початок найтрудніший. *Пр.* | *Давать начало чему* – давати початок (почин) чому; починати що. | *Для начала* – для початку; на початок (на почин). | *Доброе начало — полдела откачало* – добрий почин (початок) — половина діла. *Пр.* Добрий початок (почин) до кінця доведе. *Пр.* Добре почав, добре й скінчив. *Пр.* Як добре почнеш, то й діло добре піде. *Пр.* | *Жизненное начало* – життьова (життєва) основа. | *К самому началу* – саме на початок; на сам(ий) початок. | *Лиха беда — начало* – за початок діло становиться. *Пр.* Найтяжче зачати, а потому вже легше йде (а далі як хліб з маслом). *Пр.* Аби почати, а там воно й піде. *Пр.* Важко розгойдатися, а далі легко. *Пр.* | *На коллегиальных, на коллективных началах* – на колегіальних засадах (колегіально); на колективних засадах (колективно). | *На паритетных началах* – на паритетних підставах. | *Начало весны* – початок весни; провесна (провесінь). | *Начало начал* – причина причин; джерело джерел; первопочаток; первопричина; першоджерело. | *Не дорого начало, а похвален конец* – не хвались починаючи, а хвались кінчаючи. *Пр.* | *Нет ни начала, ни конца* – нема(є) ні початку (ні почину), ні кінця (ні краю, ні кінця-краю); нема(є) початку (почину) і кінця (і краю, і кінця-краю). | *От (с) начала до конца* – від краю до краю; від початку до кінця. | *Под началом чьим, у кого* – за (під) проводом (під керівництвом чиїм, під орудою чиєю); під рукою (владою) чиєю, у кого; під зверхністю чиєю, під ким. | *Положить начало чему* – покласти (зробити) початок чому, чого; започаткувати що; заснувати (закласти) що. | *Получать, получить начало от чего* – починатися, початися (ставати, стати з (від) чого; походити, піти (виходити, вийти, по(в)стати)з кого; брати, узяти [свій] початок від чого. | *По началу* – з початку (з почину). | *При начале чего* – на початку чого. | *Путное начало приводит к путному концу* – як зачалося, так і скінчилося. *Пр.* Як добрий почин (початок), то й кінець буде добрий. *Пр.* | *С начала существования мира* – відколи постав (існує) світ; як світ стоїть (настав); як світ світом. | *С начала существования работы учреждения…* – відколи існує, працює установа… | *С самого начала* – з (від) самого початку (почину); *(іноді)* з самого першу. | *Чему было начало, тому будет конец* – що має початок, те має й кінець. *Пр.*

Начальствующий | *Начальствующие лица* – начальництво.

Начинание | *Благое начинание* – добрий почин (добре починання). | *Начинания в области чего* – заходи в галузі (у царині) чого, якій; заходи коло чого.

Начинаться | *И не начиналось что* – і не починалося що; і не заснітилося на що (кому). [Минуло їх (років) аж п’ять, а на щастя сиротам і не заснітилось. *Сл. Гр.*] | *Начинается*

осень – починається (заходить) осінь; осеніє. | *Не нами началось, не нами и окончится* – не за нас це стало, не за нас і перестане; не від нас повелося — не з нами й минеться.

Начинать | *Как начнёт читать!* – як почне (як зачне) читати!; як не почне (як не зачне) читати! | *Начал за здравие, а кончил (свёл) за упокой* – заспіває весільної, а на журбу зверне. *Пр.* Добре зачав, лихо скінчив. *Пр.* | *Начинай, да о конце помышляй; начиная дело, о конце думай* – починай, та про кінець дбай. *Пр.* | *Не с чем начать* – нема(є) з чим (ні з чим) почати; *(розм. образн.)* нема(є) за що (ні за що) рук зачепити. | *Не торопись начинать, спеши кончать* – не швидко начинай, а швидко кінчай. *Пр.*

Нашествие | *Нашествие двунадесяти языков* – нашестя дванадесяти (дванадесятьох) язиків.

Нашуметь | *Это событие весьма нашумело* – ця подія набрала широкого (великого) розголосу; ця подія наробила великого шуму (*ірон.* шелесту); ця подія мала далекосяжний відгомін (широкий відголос); ця подія прогула мало не на весь світ.

Наш | *Где наше не пропадало!* – де наше не пропадало! | *Знай наших! (разг.)* – знай наших!; отак наші!; ось то ми! | *И нашим, и вашим* – і нашим, і вашим. Двом панам служить (служать). *Пр.* Покірне телятко дві матки ссе. *Пр.* | *Наша взяла! (разг.)* – наше зверху! | *Наш брат* – наш брат (братчик). | *Наше вам! (разг. шутл.)* – здорові!; (здоровенькі) були! | *Нашего полку прибыло (разг. шутл.)* – нашого полку прибуло; нашого брата більше стало; нас побільшало. | *Наше счастье — дождь да ненастье* – до нашого берега що не пристане, то все казна-що; як не кізяк, то тріска. *Пр.* Наше щастя — як у тієї курки, що качата водить. *Пр.* | *Наш пострел везде поспел* – без нашого Гриця вода не освятиться. *Пр.* Де з маслом каша, там милість ваша. *Пр.* Де посій — там і вродиться. *Пр.* Де й не посій, то вродиться. *Пр.* | *Наш Филат не бывает виноват* – дмитрій хитрий (Дмитрик-хитрик); з'їв курку, а сказав — [десь] полетіла. *Пр.* Хто вміє красти, той вміє і брехеньку скласти. *Пр.* | *Не нашего поля ягода; не нашего прихода* – не нашого поля ягода. *Пр.* Не нашого тіста книш. *Пр.* Не нашого пера пташка. *Пр.* Не нашого пір'я птах. *Пр.* Не з нашої парафії. *Пр.* То люди не нашої хати. *Пр.* | *Не нашему брату чета* – не нам грішним пара (рівня). | *Поживите с наше* – поживіть стільки, як ми. | *По-нашему* – по-нашому (по-наському, по-наськи); на нашу думку (гадку); як на нас. | *По-нашему вышло, выйдет* – на наше вийшло, вийде (впало, впаде). | *У них опыт(а) больше нашего* – у них досвід більший, ніж (як) у нас; вони мають досвід більший, ніж (як) ми; вони мають досвіду більше, ніж (як) ми. | *[Это] наше дело* – [Це] наше діло; [це] наша річ; [це] нас стосується (тичеться, обходить). | *[Это] не наше дело* – [Це] не наше діло (не наша річ); нам нема до цього діла; [це] до нас не стосується (не тичеться); [це] нас не обходить; *(жарт. образн.)* не наше мелеться.

Наяву | *Во сне это или наяву?* – чи це вві сні, чи наяву (на яві, в'яві, явма)?

Небесный | *Как манны небесной (ждать, жаждать…); манной небесной питаться* – як (наче) манни небесної (як манни з неба) (ждати, чекати, прагнути…); як (мов) на манну небесну (чекати); живитися (жити) манною небесною (ласкою духа святого); жити надголодь (обголодь). | *Как птица небесная, как птицы небесные (разг. шутл.)* – як(о) птаха небесна, як птаство небесне; безтурботний (-на, -не, -ні), (безклопітний, -на, -не, -ні), як птах. | *Олух царя небесного* – йолоп царя небесного; дурень (дурник) Божий. | *Царица небесная!* – цариця небесна!; Мати небесна (Божа)! | *Царство (царствие) небесное кому* – царство небесне кому; (не)хай царствує хто.

Неблагодарность | *Чёрная неблагодарность* – чорна невдячність (невдяка).

Неблагодарный | *Приласкать неблагодарного* – приголубити невдячного (невдячника); *(образн.)* пригріти гадюку у пазусі (за пазухою).

Небольшой | *Ему (ей…) тридцать с небольшим* – йому (їй…) тридцять з чимсь (з чимось, з гачком); йому (їй…) трохи над тридцять. | *Пять километров с небольшим* – п'ять кілометрів з чимсь (з чимось, з гаком).

Небось | *Небось [ты] устал, испугался… (разг.)* – мабуть (певно(е), десь-певно) ти втомився, злякався…

Небо | *Быть (жить, находиться) между небом и землёй* – бути (жити) між небом і землею (у повітрі). | *Витать между небом и землёй* – між небом і землею витати (літати); витати (літати) у хмарах. | *Вопиять к небу (книжн. устар.)* – волати (кричати) до неба (до небес). | *Все мы под небом ходим* – усі ми під небом ходимо; всі ми ряст топчемо. | *До небес возносить, превозносить кого* – підносити до небес (до неба, під саме небо, аж під небо, [аж] над зорі) кого; вихваляти над сонце і місяць кого. | *Достигающий неба, возносящийся до неба* – небосяжний. | *Звёзды с неба хватать* – Зорі з неба хапати (збирати); місяця з неба хапати; *(ірон.)* Усі розуми поїсти. *Пр.* | *Как (как будто, точно…) с неба упал (свалился)* – як (наче, ніби) з неба упав (спав); як (наче, ніби) з неба упавши. |

Как небо от земли; небо и земля; земля и небо – як небо від землі; як від землі до неба (до зір небесних); небо і земля; земля і небо. | *На седьмом небе быть (чувствовать себя)* – бути (почувати себе) на сьомому небі; бути (почувати себе) щасливим аж до неба. | *Небеса разверзлись* – безодні небесні розкрилися (розступилися). | *Небо заволакивают (застилают, облегают) тучи; небо заволакивается (покрывается) тучами* – небо затягає (повиває, обгортає) хмарами; небо замощує [хмарами]; небо хмариться (захмарюється); на небі хмариться; *(безособове)* хмарить; хмариться. | *Небо с овчинку (в овчинку) показалось кому (разг.)* – [Аж] небо за макове зернятко здалося кому. | *Небу жарко будет, станет (разг.)* – аж небо зажевріє (загориться). | *Под открытым небом* – просто неба; під голим небом *(іноді* голотич, на голотечі); надворі; *(поет.)* під ясними зорями. | *Попал пальцем в небо* – попав пальцем у небо [стромляй далі]. *Пр.* Лучив у корову, а попав у ворону. *Пр.* Попав, як сліпий на стежку. *Пр.* | *Призывать небо в свидетели; клясться небом (устар.)* – небом свідчитися; присягати(ся) (заприсягати(ся), клястися) небом. | *Против неба на земле* – просто неба на землі. | *Упасть (сойти) с неба на землю* – упасти (спасти, зійти) з неба на землю.

Небрежность | *По небрежности* – через недбальство (недбалість); занедбавши (занехаявши) що. | *Явная небрежность* – видиме недбальство.

Небылица | *Быль и небылица* – бувальщина і небилиця; бувальщина й небувальщина; билиця й небилиця. | *Небылица в лицах (разг. шутл.)* – небилиця (вигадка, нісенітниця); казка (байка) з малюнками. | *Он говорит небылицы* – він каже небилиці (небувальщину); у нього на вербі груші ростуть, а на осицікислиці; він сон рябої кобили (сірої) розказує.

Неважный | *Неважная птица (ирон.)* – невелике цабе; невелика цяця.

Невдомек | *А мне и невдомёк* – а мені й невтямки (невдогад); а мені й байдуже (а я й байдуже); а я й не туди-то; а мені й на думку не спало.

Неведение | *В блаженном неведении (быть, пребывать...) (книжн.)* – [Бути] у щасливому (у блаженному) невіданні (незнанні). | *По неведению* – з незнання (з невідомості); через незнання (через невідомість); з несвідомості; через несвідомість; не знаючи *(розм.* з незнавки).

Невежество | *Невежество менее далеко от истины, чем предрассудок* – неуцтво (невігластво) не таке далеке від правди (від істини), як забобони.

Невеличкий | *Птичка-невеличка, а ноготок востёр* – малий пташок-неборак, а дряпне — [то] буде знак. *Пр.* Мале, а завзяте. *Пр.*

Неверный | *Фома неверный* – хома невірний (неймовірний).

Невероятие | *До невероятия – (те саме, що) До невероятности. Див. невероятность.*

Невероятность | *До невероятности* – до неймовірності; неймовірно; аж віри не можна по(й)няти; надзвичайно.

Невеста | *Христова невеста (устар.)* – молода черниця; Христова наречена (молода); Христова засватаниця; стара дів(к)а (панна).

Невесть | *Невесть кто, что, какой, куда* – не знати (невідь) хто, що, який, куди; хтозна-хто, -що, -який, -куди; бозна (казна, чорт-зна, чортвіть) -хто, -що, -який, -куди; абихто, -що, -який, -куди. | *Невесть сколько* – дуже багато; не дуже багато; не дуже (не так-то й) густо.

Невзвидеть | *Невзвидел света кто* – світ кому потьмарився; потемніло кому в очах (в очу).

Невзирая | *Невзирая на...* – незважаючи (невважаючи) на...; дарма що...; байдуже що...

Невзлюбить | *Невзлюбить кого* – не злюбити (знелюбити) кого; узяти неприязнь на кого.

Невзначай | *Он только разве невзначай правду молвит* – він хіба помилившись (хіба помилиться та) правду скаже.

Невзрачный | *Становиться, стать невзрачным* – миршавіти, змиршавіти (помиршавіти).

Невидальщина | *Вот невидальщина; что за невидальщина; какая (экая, эка) невидальщина (разг. устар.) – (те саме, що) Вот невидаль; что за невидаль; какая (экая, эка) невидаль. Див. невидаль.*

Невидаль | *Вот невидаль; что за невидаль; какая (экая, эка) невидаль* – ото (оце так) диво (дивовижа, дивний, новина); ото диво яке (дивовижа яка, дивина яка, новина яка); що то за диво [таке]; що за диво (дивина, дивовижа, новина); ото ще не бачили; Велике диво опеньки! *Пр.* Ото диво, що чорна корова біле молоко дає! *Пр.*

Невидимка | *Шапка-невидимка* – шапка-невидимка.

Невидимо | *Видимо-невидимо – Див. видимо.*

Невинность | *Капитал приобрести и невинность соблюсти – Див. капитал.* | *Лишить невинности (о девушке)* – (по)збавити невинності (дівоцтва, *застар.* панянства); *(застар. лок.)* справичити; *(опис. застар.)* з панянством розлучити кого; *(образн. поет.)* розвити

(зірвати, з(дій)няти) вінець (вінок) кому; вінця позбавити кого; розчесати косу до шлюбу кому. | *Лишиться невинности, потерять невинность* – утратити невинність (дівоцтво, *застар.* панянство); *(застар. лок.)* справичитися; *(образн. поет.)* утратити (загубити, згубити, втеряти) вінок (вінець); калину стратити (ламати).

Невинный | *Невинная жертва* – невинна (безвинна, безневинна) жертва. | *Невинное дитя* – невинне (безневинне) дитятко; невинятко. | *Невинный как дитя* – невинний (безневинний, безвинний) як дитя.

Невладеющий | *Невладеющий собой* – що не має влади над собою; що не володіє (не владає, не керує) собою; несамовладний; не пан над собою (не пан собі).

Невменяемость | *В состоянии невменяемости (юр.)* – у стані неосудності (у неосудному стані); *(розм.)* у нестямі; несамовитим бувши. | *В состоянии полной невменяемости* – у стані цілковитої неосудності; цілком неосудним бувши; *(розм.)* цілком (зовсім) несамовитим бувши.

Невмоготу | *Невмоготу кому что* – не під силу (не до снаги, несила, незмога) кому що.

Невозможность | *В случае невозможности* – якщо не можна [буде]; коли нема(є) (не буде) змоги; наколи неможливе буде; наколи не можна було б. | *До невозможности* – до незмоги; над усяку міру; далі нема куди; *(фам.)* аж-аж-аж. | *За невозможностью, из-за невозможности* – через незмогу (неспромогу, неможливість); за неможливістю. | *Отдаться невозможностью* – відмовлятися (відмагатися), покликаючись на неспромогу (на неможливість); вимовлятися неможливістю (неспромогою); відмагатися тим, що не можна (неможливо, нема(є) змоги, спромоги) зробити що. | *При невозможности что-нибудь сделать* – якщо (коли) не можна (буде) зробити чого, що; якщо (коли) незмога (неспромога) [буде] зробити чого, що.

Невозможно | *Это невозможно* – це неможлива (неможна) річ.

Невозможный | *Делать, сделать невозможным что* – унеможливлювати, унеможливити що; робити, зробити неможливим що. | *Захотелось невозможного* – захотілося (заманулося) неможливого; *(жарт.)* зах(о)тілося печеної криги (печеного льоду, снігу); зах(о)тілося (забажалося) торішнього снігу (мерзлого в Петрівку).

Неволя | *Волею и (или) неволею* – [Своєю] волею та й (чи) неволею; з волі і (чи) з неволі; по волі і (чи) по неволі; хотячи й (чи) не хотячи. | *Охота пуще неволи* – [Своя] охота гірша за неволю (від неволі). *Пр.*

Невооруженный | *Невооружённым глазом* – голим (простим) оком; на голе око.

Невпопад | *Сказать, ответить… невпопад* – сказати, відповісти… не до ладу (невлад, невлучно, не до речі).

Невредимость | *В целости и сохранности (невредимости) кто, что – Див. целость.*

Невтерпеж | *Ждать было невтерпёж* – не було вже терпцю далі ждати; несила було ждати (чекати, терпіти ждавши); не було сили ждати (чекати); годі вже було чекати (ждати, терпіти ждавши). | *Невтерпёж было, стало кому* – не було, не стало сили терпіти кому; терпець у(ві)рвався кому; ретязь увірвався кому.

Невыгодный | *В невыгодном свете* – у невигідному світлі.

Невыразимый | *Нечто невыразимое* – щось невимовне (невисловне, несказанне).

Невысокий | *Быть невысокого мнения о ком* – буга невисокої думки про кого; мати не дуже добру думку про кого. | *Невысокого роста* – невисокий (невеликий) на зріст.

Негодность | *За негодностью* – через непридатність; за непридатністю. | *Приходить, прийти в негодность* – робитися, зробитися непридатним (нездатним, негодящим); непридатніти, знепридатніти.

Негодный | *Негодная для питья вода* – непридатна до (для) пиття вода; непитна вода. | *Негодный к употреблению* – непридатний до вжитку (до вживання); невжитий. | *Покушение с негодными средствами* – замах з нікчемними засобами.

Негодование | *Буря негодования* – величезне обурення; велика хвиля обурення; буря гострого невдоволення. | *Приводить, привести в негодование кого* – обурювати, обурити кого.

Недавний | *В недавнєє время, в недавнем времени* – недавніми часами (недавнім часом); (за) недавніх часів; (за) недавнього часу; недавно (нещодавно). | *До недавнего времени* – до недавнього часу; донедавна. | *Недавнее прошлое* – недавнє (свіже) минуле; недавня (свіжа) минувшина. | *С недавнего времени, с недавней поры* – від (з) недавнього часу; віднедавна (знедавна).

Недалекий | *Недалёкий человек; человек недалёкого ума (разг.)* – обмежена (бідна на розум, дрібноголова, *іноді* недоумкувата) людина; людина невеликого (невисокого, недалекого) розуму.

Недалеко | *Недалеко от чего* – недалеко [від] чого. | *Недалеко ходить (идти) за примером* – недалеко шукати прикладу; недалеко ходити, йти по приклад.
Недальний | *Недальнего ума (устар.) – (те саме, що) Недалёкий человек; человек недалёкого ума (разг.). Див. недалекий.*
Неделя | *Без году неделя (разг. ирон.)* – без ночі не тутешній (хто де); *(іноді)* без року не тиждень; *(опис.)* дуже короткий час; зовсім недавно. | *В конце недели* – наприкінці тижня; при кінці тижня; з кінцем тижня. | *За неделю перед этим* – тиждень тому; тиждень перед цим; перед тижнем. | *За неделю (сделать что-либо)* – за (у) тиждень. | *Каждую неделю* – щотижня *(іноді* щотиждень); [що] кожного (кожнісінького) тижня; [що] кожний тиждень. | *Каждые две, три недели* – що другого (кожного другого), що третього (кожного третього) тижня. | *Мели, Емеля, твоя неделя* – мели, Іване, доки вітер не стане (доки вітру стане). *Пр.* Плети, плети, я чув таких, як ти. *Пр.* Говорив Мирон рябої кобили сон. *Пр.* | *На ближайшей неделе* – найближчого тижня; найближчим тижнем. | *На будущей (следующей) неделе* – другого (наступного) тижня; на тому (на тім) тижні; з неділі. | *На позапрошлой неделе* – на ген тому (на ген тім) тижні; (часом) на тамтому (на тамтім) тижні; позаминулого тижня. | *На прошлой (на прошедшей) неделе, на той неделе* – того (минулого) тижня; на тому (на тім, на минулому) тижні. | *На этой неделе* – цього тижня; на цьому (на цім) тижні. | *Неделю тому назад* – тиждень тому; перед тижнем. | *Проводить, провести неделю где* – бути (пробути, перебути) тиждень д є; тижнювати, перетижнювати де. | *Святая неделя* – великодній тиждень; Великодні свята. | *Семь пятниц на неделе у кого* – сім п’ятниць на тиждень у кого; сім п’ятниць має на тиждень хто. | *Страстная неделя* – страсний (білий) тиждень. | *Сырная неделя* – масниця. | *Через неделю* – за (через) тиждень.
Недоброе | *Чуять недоброе* – чути (передчувати) [якесь] лихо; чути (передчувати) [якусь] біду; чути (передчувати) щось недобре.
Недобрый | *В недобрый час* – недоброї (лихої) години; у недобру (лиху) годину; у недобрий час.
Недоверие | *Иметь недоверие к кому* – не мати віри (довіри, довір’я) до кого.
Недовольный | *Быть недовольным кем-либо, чем-либо* – бути незадоволеним (невдоволеним) з кого, з чого; *(іноді)* мати ремст(ь) на кого; *(ірон.)* крутити носом від чого. | *Недоволен кто* – незадоволений (невдоволений) хто; недогода кому.
Недоедание | *Ослабеть от недоедания* – охляти (охлянути, захлясти, знесилитися, виснажитися) з (через) недоїдання, захарчуватися.
Недолга | *(Вот) и вся недолга* – та й край; та й годі; та й квит; та й усе.
Недомыслие | *По недомыслию* – з недомислу (через недомисел); з недорозуму; з недоумства (через недоумство).
Недоразумение | *Вышло, произошло недоразумение* – сталося непорозуміння. | *По недоразумению* – через (з) непорозуміння.
Недосмотр | *По недосмотру* – через недогляд (з недогляду).
Недосол | *Недосол на столе, пересол на спине* – недосіл на столі, а пересіл на чолі (на голові). *Пр.*
Недоставать | *Недостает кого-либо, чего-либо кому-либо* – бракує (не вистачає, не стає) кого, чого кому. | *Только этого недоставало, недостаёт (разг.)* – тільки цього (того) й бракувало, бракує (не ставало, не стає).
Недостаток | *Жить в недостатках* – жити в (при) злиднях (у нестатках, при убозтві, в убозтві, убого); злиднювати. | *Имеют место (имеются) ещё отдельные недостатки и недочёты* – є (маємо) ще окремі хиби й огріхи. | *Недостатки в работе* – хиби (також вади) в роботі. | *Недостаток времени* – брак (нестача) часу. | *Недостаток в чём-либо* – бракує (не стає) чого; брак (нестача) чого (на що); недостача (нестача) в чому (чого); *(образн.)* скупо (тонко) на що (чого); *(іноді жарт.)* посуха на що. [Знать у вас на честь посуха. В нас — на копійки. Руданський.] | *Нет недостатка в ком, чём* – не бракує кого, чого; є хто, що. | *По недостатку чего-либо* – через брак чого (за браком чого, через нестачу чого); через те, що бракує, бракувало чого; бо бракує, бракувало чого. | *При всех своих недостатках* – попри всі свої вади (хиби); з усіма своїми вадами (хибами). | *Скрывать недостатки* – приховувати; *(іноді)* личкувати вади (хиби). | *У него (у неё…) много недостатков* – у нього (у неї…) багато хиб (вад); він (вона…) має багато хиб (вад).
Недостойный | *Недостойный внимания, похвалы…* – невартий уваги, (по)хвали… | *Недостойный поступок* – негідний (ганебний) учинок.
Недосуг | *За недосугом, из-за недосуга* – через брак (за браком) часу; бо було, буде ніколи; *(розм.)* за нікольством. | *Мне недосуг* – мені нема коли (ніколи); я не маю часу (не маю

коли); мені заніколилося. | *Недосуг мне этим заниматься* – ніколи (нема(є) коли, нема(є) часу) мені до нього братися (удаватися), коло цього заходжуватися, робити що; я не маю часу цього робити (коло цього заходжуватися, поратися, ходити).

Недоумение | *Быть в недоумении* – не розуміти (не тямити); бути ні в сих, ні в тих; не знати, на яку (на котру) ступити; *(іноді)* вагатися; дивуватися. | *В недоумении* – Непорозуміло; *(іноді)* здивовано.

Недочет | *Имеются ещё некоторые недочёты в работе* – є (маємо) ще деякі огріхи (похибки, йоднедойми(тки)) в роботі. | *Недочёт денег (и вообще каких-либо предметов)* – недолік грошей (іноді також недобір)… [Стали… лічить: недоліку п’ятдесят… Костомаров. У касі виявлено чималий недолік грошей. *З нар. уст.* Зубів недолік. Квітка-Основ’яненко.]

Недреманный | *Недреманное око (ирон.)* – недрімливе (недріманне, невсипуще, пильне) око.

Недруг | *Без недруга века не проживёшь* – без ворогів у світі не проживеш. *Пр.*

Недюжинный | *Недюжинного ума человек* – неабиякого (незвичайного) розуму людина.

Нежданно | *Нежданно-негаданно* – [Цілком] несподівано; нежданo-негадано; зненацька.

Нежели | *Она добрее, нежели сестра* – вона добріша за сестру (від сестри, ніж сестра). | *Прежде нежели* – перш(е) ніж (як); перед тим як.

Нежность | *Телячьи нежности (ирон.)* – телячі ніжності (теляче лащення).

Нежный | *Нежный возраст, нежные лета* – ніжний вік, ніжні літа; дитячий (дитинний) вік, дитячі літа; дитинство. | *Нежный пол (устар.)* – ніжна (тендітна) стать; ніжний (тендітний) рід; жіноцтво.

Независящий | *По независящим от кого, чего обстоятельствам* – через незалежні від кого, від чого обставини; з незалежних від кого, від чого обставин.

Незадачливый | *Незадачливый день* – нещасливий день (нещаслива днина). | *Незадачливый человек* – безталанна людина.

Незаметно | *Время прошло (пролетело) незаметно* – час минув (проминув, збіг) непомітно; час не змигнувся.

Незаметный | *Незаметным образом* – непомітно.

Незапамятный | *В незапамятные времена* – за непам’ятних часів; непам’ятними часами; за непам’ятної (давньої-предавньої) давнини. | *С незапамятных времён* – від (з) непам’ятних (з прадавніх) часів; від прадавна (спрадавна, справіку); з найдавніших давен (з давніх-давен, з давнього-давна).

Незваный | *На незваного гостя не припасена и ложка* – некликаному (непроханому, незваному) гостеві місце за дверима. *Пр.*

Незнание | *По незнанию* – з (через) незнання; не знаючи; *(іноді)* знезнавки.

Незрелый | *Незрелый умом* – розумом недійшлий; на розум неспілий.

Неизвестность | *Покрыто мраком неизвестности что (перен.)* – укрито (повито) млою (туманом) безвісті що; укрито | *Скрыться во мраке неизвестности* – зникнути (щезнути, *іноді* забігти) у безвісті.

Неизвестно | *Неизвестно за что* – не знати (невідомо) за що.

Неимение | *За неимением гербовой пишем на простой (разг.)* – не маючи гербового [паперу], вживай простого; не мавши гербового, бери простого. [Нема чобіт — узувай постоли. *Пр.* Де немає співця — послухаєш горобця. *Пр.* У нужді й запаска за плахту здається [казала Настя]. *Пр.* Буває [часом] скриня й за стіл править. *Пр.* (іноді) На безлюдді й Хома чоловік. *Пр.*] | *За неимением кого, чего* – через брак (не(до)стачу) кого, чого; за браком (за не(до)стачею) кого, чого; не маючи, не мавши (бо нема(є), бо не було, бо не буде) кого, чого.

Неискренний | *Быть неискренним к кому* – бути нещирим (нещиросерд(н)им) до кого; *(розм. образн.)* нечистим духом дихати на кого.

Неистовство | *Приходить, прийти в неистовство* – шаленіти, розшаленіти (скаженіти, оскаженіти).

Неймется | *Неймётся кому* – кортить кого (кому); невидержка кому; бере нетерплячка кого.

Неймет | *Видит око, да зуб неймёт* – бачить око, та зуб не йме. *Пр.* Бачать очі, та ба! *Пр.* їв би паляниці, та зубів нема. *Пр.* Носом чую, та руками не впійму. *Пр.* Є сало, та не можна дістативисоко висить. *Пр.* Бачить корова, що на повітці солома. *Пр.* Видно й хати, та далеко чухрати. *Пр.* Коло рота мичеться, та в рот не попаде. *Пр.* Є ложка, та в мисці нема. *Пр.* Мордується, як собака з воловою кісткою; і не перегризе, і язиком мозку не дістане. *Пр.* Очі б їли, та губа не може. *Пр.*

Некоторый | *В некотором роде, в некоторой степени* – якоюсь (деякою) мірою; у якійсь

(у деякій) мірі; до деякої (до певної) міри. | *В продолжение некоторого времени* – який(сь) (деякий) час; яку(сь) (деяку) часину; протягом якогось (деякого) часу. | *Некоторые учёные* – дехто з учених; деякі вчені. | *Некоторым образом* – у якійсь (у деякій) мірі; до деякої (до певної) міри; якоюсь (деякою) мірою; у певному розумінні; якоюсь стороною. | *С некоторых пор* – з якогось (з деякого, з певного, з котрогось) часу.

Некстати | *Некстати пришёл* – не до речі (невчасно, невчас) прийшов. | *Некстати сказал* – не до речі (не до діла, не до ладу) сказав.

Некуда | *Девать, деть некуда* – діти, подіти нема(є) де (ніде, нема куди, нікуди). | *Идти, ехать дальше некуда (перен.)* – далі йти, їхати нема куди (нікуди); зайти, заїхати у безвихідь (у сліпий, у глухий кут). | *Некуда было пойти* – не мав, не мала, не мало, не мали де (куди) піти; не було де (куди) піти; нікуди було піти. | *Плюнуть некуда* – і курці нема де (ніде) клюнути; нема де й голці впасти; ніде й пальцем ткнути. | *Торопиться (спешить) некуда* – поспішати (квапитися, хапатися) нікуди (нема куди); не маю, не маємо куди поспішати (квапитися, хапатися).

Неладно | *Здесь что-то неладно (разг.)* – тут щось негаразд (недобре); тут щось не так. | *Неладно скроен, да крепко сшит* – хоч не гладко, аби міцно. *Пр.* Хоч не в лад, та широко ступає. *Пр.* Хоч погано баба танцює, зате довго. *Пр.* Хоч непоказний, та міцний (та дужий). *Пр.*

Неладный | *Будь ты неладен! (разг.)* – а щоб тобі та бодай тобі!; безголов'я на тебе!; хай тобі грець!; будь ти неладен!

Нелегкий | *Во все нелёгкие пуститься* – зовсім берега пуститися; піти всіма крутими манівцями; пуститися на бездоріжжя (на всі чотири вітри); у ледащо пуститися. | *Дернула (угораздила) нелегкая его* – надав йому біс; і надало ж йому; і надав же йому дідько (враг, нечистий). | *Куда его нелёгкая занесла?* – куди його мара (нечиста сила) понесла (занесла)?; куди його чорти занесли (понесли)?; куди його занесло?; куди він к бісу подівся? | *Нелёгкая несёт, унесла, принесла, занесла… кого (разг.)* – несе (принесла, занесло…) безголів'я; (лиха година, хвороба) кого; несе (приніс, заніс, поніс) нечистий (дідько, враг, чорт, біс) кого; понесли чорти кого.

Нельзя | *Здесь нельзя курить, плевать…* – тут курити (палити), плювати… не можна (не вільно). | *Здесь одному нельзя управиться* – тут самому не можна (несила) впоратися; тут сам один не впораєшся; тут сам цьому ради не даси. | *Как нельзя более кстати* – якнайдоречніше (щонайдоречніше); якнайучасніше; саме до діла. | *Как нельзя лучше, хуже… (разг.)* – якнайкраще (щонайкраще), якнайгірше (щонайгірше)… | *Нельзя ли?* – чи не можна (бува, часом)? | *Нельзя сказать, чтобы…* – не можна сказати (сказати не можна, не сказати), щоб… [Не сказати, щоб він цурався жіночого товариства. Грінченко.] | *Никак, никоим образом нельзя* – ніяк (аж ніяк) не можна; ніякою силою не можна; жодною мірою не можна; ані способу. [Ані способу разом поскладати. Руданський.] | *Против этого нельзя ничего сказать* – проти цього не можна нічого сказати; проти цього годі щось казати. | *Чего нельзя, того и хочется* – чого не вільно (що заборонено, чого не можна), того й кортить.

Неловкий | *Быть, чувствовать себя в неловком положении* – бути ні в сих ні в тих; почувати себе ніяково; ніяковіти. | *Поставить в неловкое положение кого* – поставити в ніякове становище кого; зніяковіти кого; засоромити кого; *(іноді)* посадити на льоду кого; загнати на слизьке кого.

Нелюб | *Нелюба кума, немилы и гостинцы* – нелюба кума, немилі й гостинці. *Пр.*

Неметь | *Неметь от восторга, от ужаса… (перен.)* – з (від) захвату (захоплення, надпориву) німіти, з (від) жаху німіти.

Немилость | *Впасть в немилость* – упасти в неласку; відпасти ласки (чиєї).

Немилый | *Сделать немилым* – знемилити. | *Стать, сделаться немилым* – стати немилим; знемиліти. [Світ мені став немилим. *Сл. Гр.*]

Немногий | *В немногих словах* – у небагатьох словах; небагатьма (кількома) словами; коротко кажучи (казавши). | *За немногим остановка* – малого (дрібниці) не вистачає (не стає, бракує). | *Немногие его понимали* – мало хто (небагато хто) його розумів. | *Немногим больше чего* – не(на)багато (трохи) більше, ніж (як) що. | *Немногих учи, а многих слушай* – багатьох не вчи, а багатьох слухай. *Пр.* | *Немногого не хватает* – мало чого (небагато [чого]) бракує; трохи не вистачає. | *Счастье немногим служит* – мало хто те щастя має; небагатьом сприяє доля. | *Это удовольствие для немногих* – це втіха про (для) небагатьох.

Немного | *Немного погодя, спустя* – трохи згодом; незабаром після; по малій годині; невдовзі.

Немой | *Нем как могила (как рыба)* – мовчить, як [та] могила; німий як риба. | *Он нем и*

глух к чему (разг.) – він глухий і німий на що (до чого).
Ненависть | *По ненависти к кому* – з ненависті (з ненавиди) до кого; через ненависть до кого.
Ненадлежащий | *Ненадлежащим образом* – неналежно; не як належить; не так, як належало б; неналежним чином (робом); не як слід; не як треба; не до діла (не до ладу, не до пуття, непутяще).
Ненадобность | *Упразднён за ненадобностью* – скасовано (скасований) через непотребність (за непротребністю); скасований як непотребний; *(іноді)* скасовано (скасований) з огляду на непотребність.
Ненастье | *Будет, наступает, собирается ненастье* – на негоду (на сльоту, *іноді розм.* на чвирю) береться (кладеться, йдеться); занегоджується. | *Наступило ненастье* – настала негода *(іноді розм.* чвиря); пішли негоди; занегодилося; засльотилося *(іноді розм. зниж.* зачвирилося); сльоти взялися. | *Наше счастье — дождь да ненастье* – наше щастя, як [тая] трясця. *Пр.* | *Не всё ненастье, будет и вёдро* – не все негода, буде й погода (буде й година). *Пр.* По негоді надійся погоди. *Пр.* | *Сей в ненастье, а убирай в вёдро* – сій за негоди (у негоду), збирай за години (за погоди, у погоду). *Пр.*
Ненасытный | *Ненасытная утроба* – ненаситна (ненажерлива, зажерлива) утроба; ненажера (ненатля).
Ненахождение | *В случае ненахождения адресата…* – не знайшовши адресата…; якщо не знайдете (не знайдеш) адресата (не знайдеться адресат)…
Необходимость | *В этом нет необходимости* – на це (у цьому) нема(є) потреби (конечної, доконечної потреби); *(розм.)* на це нема(є) краю. | *Крайняя необходимость* – конечна (доконечна, нагла, нагальна, неминуча) потреба *(іноді* необхідність) край. | *Настоятельная, насущная необходимость* – пильна (пекуча) потреба. | *По необходимости* – з[конечної] потреби; з конечності; *(іноді)* з необхідності. | *Ставить, поставить кого в необходимость* – змушувати, змусити (примушувати, примусити, зневолювати, зневолити, приневолювати, приневолити) кого.
Необходимо | *Крайне необходимо* – край (украй, до краю) треба; конче (доконче) треба; до скруту (аж надто) треба; неминуче треба; неминуча потреба; *(розм.)* аж-аж треба (треба аж-аж-аж).
Необъяснимый | *Необъяснимым образом* – [Якось] незрозуміло (нез'ясовно, незбагненно).
Неопределенный | *Неопределённое положение* – невиразне (непевне) становище. | *Неопределённый ответ* – непевна (невиразна) відповідь.
Неосновательный | *По неосновательным причинам* – з недостатніх (з неґрунтовних, *іноді* з неповажних) причин.
Неотложный | *Крайнє неотложное дело* – дуже негайне (невідкладне) діло; край невідкладне діло; дуже негайна (невідкладна) справа.
Неотразимый | *Неотразимый голос* – чарівний голос. | *Неотразимый рок* – непереможна (непоборна, необорна, невідхильна, неминуча) доля; непоборний (невідхильний) фатум; так на віку [неминуче] судилося (кому).
Неохота | *Мне неохота идти, ехать…* – мені неохота (не хочеться) іти, їхати…; я не маю охоти іти, їхати… | *Он пошёл с большой неохотой* – він пішов дуже неохоче (з великою неохотою, з великою нехіттю). | *Такая на меня неохота напала* – така мене нехіть узяла.
Неповадно | *Чтобы было неповадно (делать что) кому* – щоб не кортіло кого (кому); *(іноді)* щоб невнадно було кому.
Непогода | *Собирается на непогоду* – на негоду йдеться (береться, збирається, заноситься, кладеться).
Непокрытый | *С непокрытой головой* – простоволосий. [Він сидів коло керма, розхристаний і простоволосий. Кучер.] | *Ходить с непокрытой головой* – (*про жінку)* Ходити простоволосою (незапнутою, без хустки, без очіпка); *(образн. глум.)* волоссям (головою) світити.
Непонимание | *По незнанию и непониманию* – через незнання та нетямучість; знезнавки та з нетямучості. | *По непониманию* – через нерозуміння (з нерозуміння); з нетямучості (знетямки).
Непостижимый | *Это уму непостижимо (разг.)* – [Розумом] цього не збагнути, не збагнеш (не осягнути, не осягнеш, не зглибити, не зглибиш).
Непочатый | *Непочатый край работы* – непочате поле праці *(рідше* непочатий край роботи); сила (сила-силенна) роботи; і геть-то багато (надзвичайно багато) праці (роботи); кінця-краю немає роботі.

Неправда | *[Всеми] правдами и неправдами* – [Усіма] правдами й неправдами. | *Лучше умереть, чем неправду терпеть* – краще вмерти, як кривду терпіти до смерті. *Пр.* | *Неправдой жить* – не по правді (неправдою, на неправді) жити; жити кривдою; кривдувати. | *Неправдой свет пройдёшь, да назад не воротишься* – неправдою (брехнею) світ пройдеш, та назад не вернешся. *Пр.* Туди брехнею пройдеш, а назад трудно. *Пр.* Неправдою (брехнею) недалеко зайдеш. *Пр.*
Неправый | *Неправ кто* – не має рації хто; неправда чия; (часом) неправду каже хто.
Непредвиденный | *По непредвиденным обстоятельствам, причинам* – з непередбачених обставин, причин; через непередбачені обставини.
Непривычка | *С непривычки, по непривычке* – з незвички; не маючи (не мавши) звички.
Непригодность | *По непригодности* – через непридатність.
Непригодный | *Непригодный для питья* – непридатний до (для) пиття; непитний. | *Непригодный ни к чему* – ні до чого (ні на що) непридатний (нездатний); *(іноді)* нікуди не судний.
Неприкосновенность | *Неприкосновенность личности* – недоторканість особи.
Неприкосновенный | *Неприкосновенный запас* – непорушний запас.
Не принято | *Не принято у нас так обращаться* – у нас так не поводяться; нема звичаю (незвичайно) так поводитися у нас.
Неприязненно | *Смотреть, посматривать неприязненно* – неприязно (неприхильно, вороже) дивитися, поглядати; *(розм. зниж.)* дивитися, поглядати (позирати) зизом (кривим боком, сторч, зашморгом).
Неприязненный | *Питать неприязненные чувства к кому* – мати неприязні (неприхильні, ворожі) почуття до кого; мати неприхильність до кого, проти кого, неприхильним бути до кого, проти кого; *(образн. розм.)* важким духом (пеклом) дихати на кого; лихої волі бути на кого.
Неприятельский | *У друга пить воду лучше неприятельского мёду* – у друга (у приятеля) солодша вода, ніж у ворога мед. *Пр.*
Неприятность | *Причинять, причинить неприятность кому* – робити, зробити (чинити, учинити) прикрість (неприємність) кому; завдавати, завдати прикрості (неприємності) кому; *(розм. образн.)* підвезти воза (візка) кому.
Неприятно | *С ним мне неприятно говорить, беседовать* – мені з ним неприємно (прикро) розмовляти (балакати); він мені не до розмови (не до мови). | *Это ему крайнє неприятно* – це йому край (украй, аж надто, геть-то) неприємно (прикро); *(розм. ірон.)* це йому як хроном під ніс.
Неприятный | *Делать, сделать неприятным что* – робити, зробити неприємним (немилим, прикрим) що; *(докон.)* знеприємнити (знемилити) що. [Світ мені знемилила. Барвінок.]
Непробудный | *Непробудный пьяница* – непробудний (безпробудний, безпросипний, непросипущий, безпрокидний, мертвий, заливний) п’яниця; п’яниголова; *(давн.)* неминайкорчма; (описово) не виходить (не висихає) з горілки (хто); нема просипу (кому). | *Спать непробудным сном* – спати непробудним (безпробудним, глибоким, міцним, твердим, камінним, *іноді* товстим) сном.
Непроглядный | *Тьма непроглядная* – непроглядна темрява; тьма-темрява (теменна темрява, темнюща темрява); безока пітьма.
Непродолжительный | *В [самом] непродолжительном времени* – найближчим часом; не в довгому часі; невдовзі (незабаром, *іноді* незабарі, небавом).
Непроизводительный | *Непроизводительная трата времени* – непродуктивна трата часу; марнування часу.
Непротивление | *Непротивление злу [насилием]* – непротивлення злу [насильством].
Непроходимый | *Непроходимая глупость (разг. фам.)* – несосвітенна дурість (глупота); *(про вчинок, слово — звичайно)* дурна дурниця. | *Непроходимый дурак, непроходимая дура (фам.)* – несосвітенний (непроторенний) дурень, несосвітенна (непроторенна) дурка; дурний, дурна як пень (як колода, як ступа); дурний, дурна аж світиться.
Нерадение | *По нерадению (устар.)* – через недбалість; з недбальства.
Неразумие | *Сделать по неразумию что* – зробити через нерозум що; зробити з нетяму (з дурного розуму) що.
Нерв | *Взвинчивать нервы* – грати на нервах. | *Расстраивать, расстроить [себе] нервы* – псувати, зіпсувати (розладнувати, розладнати) [собі] нерви. | *Трепать, мотать нервы кому* – шарпати нерви кому; сотати нерви з кого; *(розм. образн.)* варити воду з кого; не давати жити кому.

Нерешительность | *Быть в нерешительности* – вагатися; *(іноді образн. розм.)* не знати, на яку (на котру) ступити; бути (стояти) на двох дорогах. | *Проявить нерешительность* – завагатися; виявити нерішучість (незважливість); не наважитися (на що).
Несдержанный | *Несдержанный кто* – нестриманий (нестримливий, нездержливий) хто. [Непосидючої вдачі був дідна язик нездержливий. Кониський.]
Несколько | *Рассказать в нескольких словах* – розказати (розповісти) кількома (декількома) словами.
Несметный | *Несметное количество (число, множество)* – незліченна (незчисленна) кількість; безліч (безлік, без ліку, без числа, без лікуміри); незчисленно; сила (велика сила, страшна сила, страшенна сила, незліченна сила, сила-силенна, сила-силюща, силеча); тьма (тьма-тьмуща, тьма-темрява, зрідка тьми-тем); мла; гибіль (до гибелі); до напасті; до смутку; *(образн.)* хмара (хмара хмарою, як хмар); як зір(ок) на небі; як цвіту весняного (як цвіту по весні); як трави; як листя; як мурави (як мурашви); як сарани; як черви; як (що) піску; як сміття; (чортів) тиск; хоч греблю (гать) гати; аж кишить; *(іноді)* як маку.
Несмолкающий | *Долго несмолкающие аплодисменты* – тривалі (довготривалі) оплески (аплодисменти).
Несмотря | *Несмотря на...* – незважаючи на...; без огляду на...; дарма що...; хоч (хоча) й...; з усім тим; попри що; *(іноді)* проте (а проте); а втім; але (але ж); однак (одначе). [Хоч і сухо було цього літа, а проте врожай зібрали чималий. *З нар. уст.*] | *Несмотря ни на что* – незважаючи (невважаючи) ні на що (на будь-що); хоч би там що.
Несогласие | *В знак несогласия* – на знак незгоди. | *Вследствие несогласия, по несогласию* – через незгоду. | *Между ними вечные несогласия* – між ними стала (постала, зайшла) незгода (незлагода, розрада). | *Пошли несогласия* – пішло на (у) нелад (на розлад, у розлад). | *Прекратить несогласия* – припинити (втихомирити) незгоду (незлагоду).
Несогласный | *Петь несогласным хором* – співати не в лад (незграйно, незлагоджено).
Несолоно | *Несолоно хлебавши (разг. шутл.)* – піймавши облизня; шилом патоки вхопивши (закуштувавши); облизавши макогона.
Несообразность | *Говорить несообразности* – плести щось неподобне (неподобні речі, нісенітниці); плетеники плести; казати (говорити) таке, що й купи не держиться.
Несостоятельность | *По несостоятельности* – через неспроможність (нестатки); через нестійність (необґрунтованість).
Неспособность | *За неспособностью* – через нездатність.
Нестись | *Корабль несётся по ветру* – корабель лине за вітром. | *Несётся слух* – чутка йде.
Нести | *Из-под полы несёт* – з-під помосту (підлоги) тягне (виє, дме). | *Куда несёт тебя нелёгкая?* – куди несе тебе лиха година (хвороба, враг, вража мати, вража сила, нечиста сила, нечистий)? | *Нести бремя работы* – нести тягар праці; відбувати роботу (працю). | *Нести возмездие за что* – покутувати що; каратися за що. | *Нести заботы о ком, о чём* – піклуватися (клопотатися) ким, чим, за (про) кого, за (про) що. | *Нести издержки за что* – платити за що. | *Нести наказание за что* – приймати (відбувати) кару за що. | *Нести небылицы* – верзти (плести, правити, провадити) небилиці (нісенітниці). | *Нести обязанности* – виконувати (справляти, іноді відбувати) обов’язки, повинність. | *Нести ответственность за что* – відповідати за що; бути відповідальним за що; нести відповідальність за що. | *Нести, понести ерунду (вздор, дичь, глупости) (разг.)* – теревені (теревені-вені) точити (правити, гнути, розпускати); теревенити; дурниці (дурницю, дурне) говорити (молоти, верзти, верзякати, торочити, правити, городити, плести); нісенітниці (нісенітницю, ні се ні те, не знати що, хтозна-що, казна-що, курзу-верзу) плести (верзти, молоти, правити, торочити, городити); плетеники плести; нісенітниці вигадувати; казна-що патякати; клепати (тіпати, витіпувати) язиком; городити; говорити (казати) таке, що ні пришити, ні прилатати (нікому дурно дати); говорити (казати) таке, що й купи не держиться (що й на голову не налізе); смаленого дуба плести (правити); сон рябої кобили (сірої кішки) розказувати; *(тільки докон.)* наказати (наверзти, намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказати на вербі груші [а на осиці кислиці]. | *Нести своё* – провадити (правити, товкти, торочити) своєї (своє). | *Нести убыток (потерю)* – мати втрати (збитки); зазнавати втрат (збитків); утрачатися. | *Нести чем от кого, от чего* – тхнути (відгонити, пахнути) від кого, від чого чим; чути чим від кого, від чого. [Від тебе дьогтем чути. Руданський.] | *Он несёт тяжелую службу* – він на важкій (тяжкій) службі; він має важку (тяжку) службу.
Нестоящий | *Нестоящая вещь* – нічого не варта річ; нікчемна річ; нікчемне. |

Нестоящий человек – нікчемна людина; нікчема (нікчемник, нікчемниця).
Несть | *Несть числа кому-нибудь* – без ліку кого, чого; нема(є) ліку кому, чому; безліч (сила-силенна) кого, чого.
Несчастье | *Внезапное несчастье* – нагле лихо; лиха напасть. | *В несчастье* – при лихій годині; під лихий час; у нещасті; у [лихій] пригоді. | *Впасть в несчастье* – потрапити (попасти(ся)) в біду; зазнати нещастя (недолі, безталання, лиха, біди); зійти на біду; знещасливіти (знедоліти). | *Друзья познаются в несчастье* – у пригоді пізнавай приятеля. *Пр.* У нещасті пізнавай приятеля, а в щасті ворога. *Пр.* Поки щастя, доти й приятелі. *Пр.* Поки щастя плужить, поти приятель служить. *Пр.* Де щастя впало, там і приятелів мало. *Пр.* Поки щастя в плузі, поти щирість у друзі. *Пр.* | *К вящему несчастью* – на ще більше нещастя (лихо); ще й гірше (ба й гірш(е)) від того. | *К моему несчастью* – на моє нещастя (на мою біду, на моє лихо, на моє безголів'я); мені на нещастя (мені на біду, мені на лихо, мені на безголів'я). | *К несчастью, на несчастье* – [Як] на нещастя; [як] на лихо; [як] на біду; на жаль. | *Не было бы счастья, да несчастье помогло* – коли б (якби) не нещастя, не було б і щастя. *Пр.* І в нещасті щастя буває. *Пр.* Немає злого, щоб на добре не вийшло. *Пр.* Лихо не без добра. *Пр.* | *По несчастью* – через нещастя; через лиху (нещасливу) пригоду. | *Пошло на несчастье* – на лихо (на горе, на біду, на безголів'я) пішло (пішлося). | *Произошло несчастье* – сталося (скоїлося) нещастя (лихо); сталася (скоїлася) біда. | *Случилось несчастье с кем* – спіткало (побило) лихо кого; сталася пригода з ким; [упала] пригода на кого; упало безголів'я на | *Товарищ по несчастью* – товариш у нещасті; товариш у недолі.
Несчастный | *Делать, сделать несчастным кого* – робити, зробити нещасним кого; знещаслювати, знещасливити (унещасливлювати, унешасливити) кого. | *Куда тебе несчастному!* – де (куди) тобі нещасному (мізерному, грішному)! | *Несчастная судьба* – лиха (нещаслива, нещасна, безщасна, нужденна, гірка) доля; недоля (бездолля); безталання; *(образн.)* щербата доля. | *Несчастный случай* – нещасний (нещасливий) випадок; [лиха] пригода; *(діал.)* лиховина.
Нетерпение | *Ждать с нетерпением* – чекати (ждати) нетерпляче (з нетерпінням). | *Не сидится от нетерпения* – не сидиться з нетерплячки; бере непосидячка (кого). | *Нетерпение охватывает, охватило (одолевает, одолело, разбирает, разобрало) кого* – нетерпеливиться, нетерпеливилося (нетерпиться, нетерпілося) кому; нетерплячка бере, узяла (нападає, напала) кого; нетерпіння бере, узяло (нападає, напало) кого; нетерпець (нетерпій) бере, узяв (нападає, напав) кого; кортить, закортіло *(зниж.* свербить, засвербіло) кому, кого; *(розм.)* невидержка кому; *(образн. розм.)* [аж] вариться хто.
Нетленный | *Нетленная память, слава (книжн.)* – невмируща (неминуща, нетлінна) пам'ять, слава.
Нетрезвый | *В нетрезвом виде* – нетверезий (нетверезим) бувши; напідпитку (під чаркою) [бувши]; з п'яних очей; по-п'яному (поп'яну); п'яний бувши; під п'яну руч.
Нетрудоспособность | *По нетрудоспособности* – через непрацездатність; бувши непрацездатним; непрацездатним бувши.
Нет | *А почему [бы] и нет?* – а чом би й ні?; а чом(у) не так? | *А то нет? (разг.)* – а хіба ні?; а хіба не так? | *Возражений нет* – заперечень нема(є). | *Где только его нет* – де тільки його нема; Де (й) не посій, то вродиться. *Пр.* | *Да нет!* – та ні!; ба ні!; та де! Дела нет кому до чего.Байдуже кому про що; діла нема(є) кому до чого. | *И в помине нет кого, чего* – і (с)помину (згадки) про (з а) кого, про (за) що нема(є); і в заводі кого, чого нема(є); ані знати кого, чого; і зазором не видати кого, чого. | *На нет и суда нет* – як нема, то й дарма. *Пр.* На нема і суду нема. *Пр.* Як є, то розійдеться, а нема, то обійдеться. *Пр.* | *Нет дыма без огня* – нема диму без вогню. *Пр.* Диму без вогню не буває. *Пр.* Де не горить, там ся не курить. *Пр.* Де вода, там і верба. *Пр.* Де верба, там і вода. *Пр.* | *Нет и нет, нет да нет (разг.)* – нема та й нема; *(іноді)* не йде та й не йде. | *Нет как нет* – як нема, так нема; нема та й нема; як від(од)різано. [То було щодня вчащає, а тепер і не побачиш: як одрізано. *Сл. Гр.*] | *Нет-нет да и… (разг.)* – нема-нема та й…; (а) часом (коли-не-коли) трапляється (буває), що й…; час від часу (від часу до часу). | *Нет ничего выше, лучше…, как…* – нема в світі, як…; нема [в світі] над що; нема(є) нічого вищого, кращого…, як… | *Нет - так нет* – як (якщо) нема, то й нема. | *Нет (того), чтобы (разг.)* – нема (того), щоб. | *Нет худа без добра* – лихо не без добра. *Пр.* Нема лиха без добра (без щастя). *Пр.* Немає злого, щоб на добре не вийшло. *Пр.* | *Ни да ни нет* – (а)ні так, (а)ні ні; не так і не ні; ні сяк, ні так. | *Пироги с нетом (шутл.)* – пироги з таком; нізчимні пироги. | *Сводить, свести на нет (разг.)* – нема що (нема чого) (й) казати; нічого й казати; що й казати; годі (шкода, не варт) і казати; шкода й мови; і мови про те нема. | *Совершенно нет чего* – [Анічогісінько нема(є) чого; [геть] зовсім нема(є) чого; нема й крихти чого; і заводу (і на позір) нема

чого. | *Сходить, сойти, сводиться, свестись на нет* – сходити, зійти нанівець (нінащо, на ніщо); зводитися, звестися (переводитися, перевестися) нінащо (на ніщо); іти, піти внівець; *(розм. зниж.)* зійти на пси; *(іноді, наприклад, про голос)* сходити, зійти на нуль; помалу (поволі) змовкати, змовкнути (згасати, згаснути). | *Так нет же* – так *(іноді* дак) ні(ж); так же ні; та ні ж, та ж ні. | *Уже нет чего* – вже нема(є) чого; *(образн.)* вітер має що. | *Чего [только] нет* – чого-чого нема; чого [тільки] нема.

Неуважение | *Оказывать, оказать неуважение кому* – чинити, учинити (давати, дати) зневагу кому; зневажати, зневажити кого. [Дали зневагу матері. *Сл. Гр.*]

Неудача | *Постигла [полная] неудача кого* – спіткала (спостигла, спобігла, зуспіла) [цілковита] невдача кого; упала (цілковита) невдача на кого; [геть] зовсім ((у)край) не пощастило (не поталанило, не пофортунило) кому; *(образн.)* урвалася нитка (урвався бас) кому. | *Потерпеть неудачу в чём* – зазнати невдачі в чому; *(глузл.)* піймати (ухопити, з'їсти) облизня; ухопити шилом патоки; облизати макогона; поживитися, як сірко паскою (як пес макогоном); ухопити, як собака обметиці; *(іноді)* халявки попекти; (переважно в сватанні) гарбуза з'їсти (покуштувати, дістати, взяти, покотити).

Неудобство | *Чувствовать неудобство перед кем* – почувати себе незручно (ніяково) перед ким.

Неузнаваемость | *До неузнаваемости* – до невпізнання (до непізнання); так, що й не впізнати (що й пізнати не можна).

Неузнаваемый | *Он стал неузнаваемым* – він став не(в)пізнанний; він змінився до не(в)пізнання; він став такий, що й не пізнати (що й пізнати важко); він став такий, що й пізнати не можна (годі).

Неумение | *За неумением* – не вміючи; не знаючи. | *За неумение платят* – за невміння платять дорого; за невміння деруть реміння [від потилиці до п'ят].

Неуместный | *Неуместный вопрос* – недоречне питання; питання не до речі (не до діла, не до ладу).

Нечаянность | *По нечаянности* – ненавмисне (неумисне); не хотячи; ненароком.

Нечего | *Делать нечего (как вводное слово)* – нічого не вдієш. | *Делить нам нечего* – ділити нам нема(є) чого (нічого); нам батьківщини не ділити. | *Нечего греха таить* – ніде (нема де) правди діти; ніде (нема де) гріха потаїти; треба (слід) щиро визнати. | *Нечего и говорить* – нема(є) чого (годі, шкода) й казати (говорити, балакати); шкода й слова (й мови); нема (й) мови; нема (й) слова. | *Нечего мне говорить* – нема чого розводитися; нема чого багато говорити. | *Нечего сказать (ирон.)* – нема чого й казати; нічого казати; нівроку. | *[Об этом] и думать нечего; нечего и думать* – [Про це] нема чого (нічого) й думати (й гадати); і думати не треба; шкода й гадки. | *От нечего делать* – знічев'я; аби щось робити; аби скоротати час.

Нечистый | *На руку нечист (нечистый) кто* – на руку нечистий (хапкий) хто; шахраюватий (злодійкуватий) хто; має нечисті руки (пальці) хто; має довгу руку (лапу) хто. | *Нечистая совесть* – нечиста совість (нечисте сумління); *(іноді)* несвітле око. | *Нечистый дух, нечистая сила (миф.)* – нечистий [дух]; нечиста (вража) сила; лихий; мара.

Нечто | *Сказать нечто* – сказати щось (дещо); *(іноді розм.)* сказати веремію. [Сказав би веремію, та здумав, що говію. Номис.]

Нешуточный | *Нешуточное дело (разг.)* – не абищо; не жарти; не іграшки; *(розм.)* непереливки.

Не | *Вовсе не…* – зовсім не…; ані не; [аж] ніяк не… | *Не без того* – не без того; мабуть; є в тому щось. | *Не будь этих звуков* – коли б (якби) не ці звуки; коли б (якби) не було цих звуків. | *Не будь я* – нехай я не буду; коли б (якби) я не був. | *Не за что* – нема(є) за що. | *Не сегодня, так завтра* – [Як] не сьогодні, то завтра. | *Не стоит благодарности* – нема за що дякувати; без дяки. | *Не то будет, не то нет* – може бути, може й ні; чи то буде, чи то ні. | *Не то дождь, не то снег* – чи то дощ, чи то сніг. | *Не тут-то было* – де там; та ба. | *Сделайте, не то я откажусь* – зробіть, а то я відмовлюсь.

Нигде | *Решительно нигде* – аніде; [геть] зовсім ніде.

Нижайший | *Нижайшее почтение!* – моє поважання!; моє шанування!; найуклінніше поважання!

Ниже | *Всё ниже и ниже* – (*як прикм.)* [Усе] нижчий та (і) нижчий; щораз(у) (чимраз, дедалі) нижчий; *(як присл.)* [усе] нижче та (і) нижче; щораз(у) (чимраз, дедалі) нижче. | *Как можно ниже* – (*як прикм.)* Щонайнижчий (якнайнижчий, найнижчий, як(о)мога нижчий); *(як присл.)* щонайнижче (якнайнижче, найнижче, як(о)мога нижче). | *Ниже всех* – найнижчий (найменший); *(іноді)* нижчий (менший) за всіх (від усіх). | *Ниже всякой критики кто, что* – нижчий, нижча, нижче за всяку (за будь-яку) критику хто, що;

нижчий, нижча, нижче від усякої (від будь-якої) критики хто, щ о; не вартий, не варта, не варте будь-якої (ніякої) критики хто, що. | *Ниже стоимости, себестоимости* – дешевше (нижче) від вартості, собівартості. | *Он ниже меня ростом* – він нижчий (менший) за (від, проти) мене (ніж я) на зріст. | *Пять, десять… градусов ниже нуля* – п’ять, десять… градусів нижче (від) нуля; п’ять, десять… градусів під нулем. | *Становится, стал ниже кто* – нижчає, понижчав хто; робиться, зробився (стає, став) нижчий хто. | *Становиться всё ниже и ниже* – щораз (чимраз) нижчати; дедалі (все) нижчати; все нижчати й нижчати. | *Тоном ниже* – на [один] тон нижче. | *Удовольствие ниже среднего* – не дуже велика (невелика, мала) втіха (приємність). | *Это ниже вашего достоинства* – це нижче від вашої гідності (за вашу гідність).

Низвести | *Низвести [с неба] на землю кого* – звести (спустити) [з неба] на землю кого.

Низкий | *Низкий поклон* – низький уклін (*іноді* поклін). | *Низкий человек (перен.)* – ница (підла) людина; ницак. | *Низкого роста кто* – низький (малий, невисокий) на зріст хто; низькорослий хто. | *Он низкого мнения о ком, о чём* – він низької (невисокої) думки (гадки) про кого, про що.

Низко | *Низко пасть (перен.)* – низько впасти; зледащіти; *(образн. розм.)* пуститися берега.

Низ | *Было, да на низ сплыло* – було, та за водою пішло (попливло). *Пр.* | *В самом низу* – аж на споді; на самому споді.

Никакой | *И [больше] никаких!; (и) никаких гвоздей! (разг.)* – і (та й) край!; та й годі!; та й квит!; (і) ніякого нічого!

Никак | *Как-никак* – як-не-як; хоч і як там; сяк чи так. | *Никак нельзя* – ніяк (аж ніяк) не можна. | *Никак нет (устар.)* – ні; зовсім ні; аж ніяк.

Никогда | *Лучше поздно, чем никогда* – краще (ліпше) пізно, ніж ніколи. *Пр.* | *Никогда в жизни* – зроду; зроду-[з]віку; ні зроду; ні зроду-[з]віку; ніколи в світі; ні в світі.

Никой | *Никоим образом* – жодним (ніяким) способом (чином, побитом, робом); жодною мірою; ні в якій мірі; ні в якому (у жодному) разі; [аж] ніяк.

Никто | *Никто не ведает, где (как) бедный обедает* – ніхто не віда(є), що бідний обіда(є). *Пр.* Ніхто не баче, як сирота плаче (а як заскаче, то всяк побаче). *Пр.*

Никуда | *Никуда не годная вещь* – зовсім (геть) непридатна (негодяща) річ; непотріб; *(розм. жарт.)* надібок у піч. | *Никуда не годный кто* – ні до чого (ні на що, нікуди) не здатний (не придатний) хто.

Никудышный | *Стать никудышним* – знікчемніти.

Никчемный | *Стать никчемным [человеком]* – знікчемніти; стати нікчемою.

Нипочем | *Ему всё нипочём (разг.)* – він ні про що і гадки, і думки не має; йому ні про що ані гадки; йому все байдуже (дарма); йому за все байдуже (байдужісінько). | *Ему нипочём сделать что* – йому за іграшки (за іграшку, дурниця, дрібниця) зробити що.

Нирвана | *Погрузиться в нирвану* – поринути (запасти) в нірвану.

Нисколько | *Это меня нисколько не касается* – це мене анітрохи (і трохи, аж ніяк, зовсім) не обходить (не дотикається); моя хата скраю. | *Я нисколько не обижаюсь* – я нітрохи (анітрохи, і трохи, аж ніяк, зовсім) не ображаюся.

Нисходящий | *Идти по нисходящей линии* – іти спадною лінією; іти вниз; *(іноді)* іти спадно. | *Нисходящая линия родства* – спадна лінія споріднення; низове коліно роду.

Нитка | *Белыми нитками шито (перен.)* – білими нитками шито; пальці знати. | *Вытянуться в нитку (разг.)* – [Охлянути, аж] витягтися, як шнур(ок); стати як волосинка (як соломинка); стати (вишикуватися) ключем (низкою). | *Куда иголка, туда и нитка* – куди голка, туди й нитка. *Пр.* Куди корова, туди й теля. *Пр.* | *На живую нитку* – на живу нитку; нашвидку; на швидку руку (на швидкуруч); похапцем. | *Обирать, обобрать кого до [последней] нитки* – обдирати, обдерти, обідрати (оббирати, обібрати) кого до [останньої] нитки (до шерстинки, до цурки). | *По нитке дойдёшь (и) до клубочка* – дійдеться (прийдеться) ниточка до клубочка. *Пр.* За ниткою дійдеться до клубка. *Пр.* | *По нитку рубеж* – по цей дуб миля. *Пр.* | *Промокнуть до нитки* – промокнути (вимокнути, змокнути) до рубця (до рубчика, геть до рубчика); промокнути (змокнути) як хлющ(а). | *С миру по нитке — голому рубашка* – з миру по нитці — голому сорочка. *Пр.* З хати по нитці — сирота у свитці. *Пр.* З миру по крихтіголому пиріг. *Пр.* Зернинка до зернинки — от і ціла мірка. *Пр.* З крихіток купка виходить, а з краплинок — море. *Пр.* | *Этой нитке конца не будет* – цієї нитки не пересотаєш; цій тяганині кінця(-краю) не буде.

Ниточка | *Висеть (держаться) на ниточке (перен.)* – висіти (триматися, держатися) на волосинці (на волоску, на павутинці, на ниточці); тіль-тіль триматися; ледь-ледь держатися. | *Ходить [как] по ниточке (разг.)* – ходити [як] по шнуру (по струнці).

Нить | *Ариаднина нить* – аріаднина нитка. | *В одну нить* – водносталь (водносталку); в одну нитку. | *Красной нитью проходить (тянуться)* – проходити (тягтися) червоною ниткою (як червона нитка); геть усе пронизувати (що). | *Овладеть нитью разговора* – опанувати розмову (запанувати в розмові); узяти (забрати) у свої руки нитку розмови. | *Потерять нить разговора* – упустити (утратити) нитку розмови; утратити зв'язок у розмові. | *Путеводная нить* – провідна нитка. | *Тянется нить разговора* – ведеться (плететься, сотається) розмова (балачка).

Ниц | *Лежать ниц* – лежати ниць (ницьма, долілиць).

Ничего | *Ему, ей… ничего не стоит (сделать что-либо)* – йому, їй… не важко (легко, не трудно); йому, їй… нічого не варт. | *Из ничего сделать, создать… что* – зробити, створити… що з нічого. | *Ничего!* – дарма!; байдуже!; нічого! | *Ничего не значит* – нічого не важить; не має ніякої ваги; дарма (пусте, дурниця). | *Ничего не могу поделать* – не дам ради (рахуби) ніякої; нічим не зараджу. | *Ничего не поделаешь, не попишешь* – нічого не вдієш (не зробиш); нема ради (поради); та ба! | *Ничего подобного! (разг.)* – нічого схожого (подібного)!; нічого такого!; і не подібне! | *Ничуть не бывало – Див. ничуть.* | *Он, она… ничего себе (разг.)* – він, вона… нічого собі; він, вона… нічогенький (-ка); він, вона… нівроку (собі). | *Превратиться, обратиться в ничто* – обернутися (повернутися, перевернутися) на Ніщо (в ніщо). | *Решительно, совершенно, ровно, ровным счётом ничего* – (а)нічогісінько. | *Ему ничто не удаётся* – йому не щастить (не таланить, не фортунить) ні в чому; йому ніщо не вдається; йому ніщо не йде в лад (до пуття). | *Ничем его не проймёшь* – його нічим не діймеш (не дошкулиш). | *Считать за ничто кого* – ні за що (за ніщо) мати кого; не поважати (не шанувати) кого; *(іноді образн.)* мати кого за устілку. | *Это ничто в сравнении с чем* – це ніщо проти чого; це ніщо у порівнянні з чим; це ніщо, коли (якщо) рівняти його з чим (до чого).

Ничтожество | *Превращаться, превратиться в ничтожество* – нікчемніти, знікчемніти (занікчемніти); зводитися, звестися (переводитися, перевестися, зійти) нінащо (на ніщо).

Ничтоже | *Ничтоже сумня(ше)ся (книжн. устар.)* – анітрохи не вагаючись; без найменшого вагання (сумніву).

Ничуть | *Ничуть не бывало* – зовсім ні; аж | *Ничуть не сержусь, не люблю…* – (а)нітрохи (ні трішечки, аж ніяк) не серджуся, не люблю…

Нищенство | *Добыть нищенством что* – вистарцювати (застарцювати, настарцювати, вижебрати, нажебрати) що. | *Заниматься нищенством (нищенствовать)* – старцювати; жебрачити (жебрати, жебрувати); з торбами (з торбою, з довгою рукою, по жебрах, на жебри, за проханим хлібом) ходити; попідвіконню ходити.

Нищета | *Впавший в нищету* – зубожілий (озлиднілий, змізернілий). | *Впадать, впасть в нищету* – доходити, дійти до вбозтва (до злиднів); переводитися, перевестися на | *Доводить, довести кого до нищеты* – доводити, довести кого до вбозтва (до злиднів, до жебрацтва, до жебрів); убожити, зубожити кого. | *Духовная нищета (перен.)* – духовне убозтво (духовна убогість, духовна злиденність). | *Жить в нищете* – жити у злиднях (в убозтві); злиднювати; голодні злидні годувати; за проханим (за жебраним) хлібом жити.

Нищий | *Делать, сделать нищим кого* – робити, зробити старцем (жебраком) кого; убожити, зубожити кого; пустити на жебри кого; пустити з торбою (з торбами) (по світу) кого. | *Нищая братия* – жебрущі братчики (люди); жебруще браття *(зниж.* жебруща братва); старці, жебраки; *(збірн.)* старецтво (старчота, жебрацтво, жеброта, *іноді розм.* дідова). | *Нищий духом* – убогий духом; убогодухий (душеубогий). | *Нищий умом* – бідний (убогий) на розум. | *Сделаться нищим* – стати старцем (жебраком); піти у старці (у жебраки); піти попідвіконню; піти на жебри (на жебраний, на проханий хліб).

Ни | *Во что бы то ни стало* – будь-що-будь; хоч би [там] що; хоч би що [там] було; *(іноді)* на чім би то не стало; чого б то не коштувало; за всяку ціну. | *Где бы ни…* – хоч би де (хоч де б); де б не… | *Где ни…* – хоч би де (хоч де б); де не… | *Как бы то ни было* – хоч би [там] як; хоч би [там] що; будь-як-будь; будь-що-будь. | *Какой ни есть* – будь-який (абиякий); який припаде (трапиться); хоч і який; хоч би там який; який не є. | *Когда бы то ни было* – будь-коли (абиколи); коли припаде (коли трапиться). | *Кто бы ни…; что бы ни…* – будь-хто (хоч хто, хто б не)…; будь-що (хоч що, що б не)… | *Куда (как) ни кинь/всё клин* – куди киньусе клин. *Пр.* Куди кинь, то все клин (а все наверх дірою). *Пр.* Як не мостися, а все мулько. *Пр.* Сюди гаряче, і туди боляче. *Пр.* Сюди кинь, туди кинь, то все голим на п'яти. *Пр.* | *Ни во что не ставить кого, что* – ні за що мати (за ніщо мати) кого, що; *(іноді образн. розм.)* мати кого за устілку. | *Нигугу* – (а)нічичирк; (а)ні пари з уст; ані мур-мур. | *Ни дать, ни взять (разг.)* – *(як прикм.)* Викапаний (достеменний, достотний, нестеменний, *розм.* нестеменнісінький); *(як присл.)* достоту (достеменно, нестеменно). | *Ни единый* – жодний (жоден, жоднісінький); *(лок.)* жадний, жаден, жаднісінький; ні один

(ні однісінький); *(застар.)* ніже єдиний. | *Ни за грош; ни за понюшку табаку* – ні за цапову душу; ні за понюх табаки. | *Ни за что [на свете]* – нізащо [в світі]; ніколи в світі; зроду; зроду-[з]віку. | *Ни за что, ни про что* – ні за що, ні про що; дарма; дурне. | *Ни из короба, ни в короб* – ані з коша, ані в кіш. *Пр.* Ні сюди, ні туди. *Пр.* | *Ни кожи, ни рожи* – ні з очей, ні з плечей. *Пр.* Гарна, як свиня в дощ. *Пр.* | *Ни к селу, ни к городу* – ні до ладу, ні до прикладу; ні сіло, ні (в)пало; ні в тин, ні в ворота; [і геть-то] не до речі; недоречно; як Пилип з конопель; *(згруб.)* ні к лісу, ні к бісу; ні для нашої внучки, ні для бабиної сучки. | *Ни к чему* – ні до чого; ні на що; ні на віщо. | *Ни к чему не способен* – ні на що (ні на віщо, ні до чого) не здатний; *(образн.)* не вміє й шила загострити. | *Ни-ни; ни-ни-ни (разг.)* – ні-ні; аніже; аніні; ні-ні-ні. | *Ни пикни! (разг.)* – ні писни! | *Ни под каким видом (разг.)* – ні в якім (ні в якому, у жодному, у жоднім) разі; нізащо [в світі]. | *Ни под себя, ни на себя* – ані печі, ані лави. *Пр.* Ні плуга, ні ріллі. *Пр.* | *Ни рыба ни мясо* – ні риба ні м’ясо [а щось наче гриб]. *Пр.* Ні пес ні баран. *Пр.* Ні жук ні жаба. *Пр.* Ні вогню, ні полум’ятільки дим. *Пр.* Ні брат ні сват. *Пр.* Ні швець, ні жнець, ні чортзна-що. *Пр.* Ні швець, ні жнець, ні в (на) дуду грець. *Пр.* | *Ни с места* – ані руш; (а)ні з місця; ні кроку далі. | *Ни с того ни с сего* – ні з сього ні з того; ні сіло ні (в)пало; з доброго дива; дурнісінько; гарма-дарма. | *Ни то ни сё; ни два ни полтора* – ні се ні те; ні сякої ні такої; *(жарт.)* ні теє ні онеє. | *Ни тот, ни другой* – ні той, ні той; ні той, (а)ні другий. | *Что ни год* – рік у рік; щорік (що не рік). | *Что ни [на] есть лучший, что ни [на] есть худший…* – щонайкращий (якнайкращий), щонайліпший (якнайліпший); щонайгірший (якнайгірший)…

Новинка | *В новинку что кому* – новина (новинка) що кому, для кого.

Новолуние | *В новолуние* – на молодику (на молодиці); на новий місяць (на нову).

Новоселье | *Праздновать новоселье* – справляти входини (вхідчини); справляти новосілля.

Новость | *Быть в новость* – бути за новину (бути новиною). | *Вот [ещё] (что за) новость (новости)! (разг.)* – от (ото) [ще] новина (новини)!; що за новина (новини)!

Новшество | *Что это за новшество в вашем учреждении?* – що це за новини (за нові звичаї) у вашій установі? | *Являющийся новшеством* – новинний.

Новый | *Вписать новую страницу во что* – уписати нову сторінку в що. | *Открыть новую страницу в чём* – (роз)почати нову сторінку чого, в чому; (роз)почати новий етап чого, в чому. | *Старый друг лучше новых двух* – над друга старого нема [в світі] нікого. *Пр.* Для приятеля нового не кидайся (не пускайся, не цурайся) старого. *Пр.* Старий хліб кращий (ліпший, луччий), як новий. *Пр.*

Нога | *Баба-яга костяная нога* – баба-яга костяна нога; баба-яга, нога-костюга. | *Бежать, побежать со всех ног (разг.)* – бігти, побігти щодуху [в тілі] (що є духу, скільки духу, що ноги несуть, несли); бігти, побігти чимдуж (щосили, з усієї сили). | *Без задних ног остаться (разг.)* – ніг під собою не чути; ледве на ногах стояти. | *Бросаться, броситься кому в ноги* – кидатися, кинутися кому до ніг (в ноги, під ноги); падати, упасти кому до ніг (в ноги, під ноги); *(образн.)* опукою в ноги кому кинутися (впасти). | *Быть весь день на ногах* – бути цілий (увесь) день на ногах; цілий (увесь) день не сідати (не присідати). | *Быть на дружеской, на короткой ноге с кем (разг.)* – бути у дружніх (у близьких) взаєминах (стосунках) з ким; бути на короткій | *Быть на равной ноге с кем* – бути як рівний з рівним з ким; бути рівнею з ким. | *Валить с ног* – валити з ніг. | *Валиться, падать с ног* – на ногах не стояти; валитися, падати (з ніг). | *Валяться в ногах у кого (разг.)* – валятися в ногах у кого; плазувати перед ким; стелитися під ноги кому. | *Вертеться, путаться под ногами у кого* – плутатися під ногами в кого. | *В ногах правды неї (разг.)* – у ногах нема(є) правди; за постій грошей не платять; сідайте. | *Вооружённый с головы до ног* – озброєний від голови до п’ят (до ніг). | *Вскочить на ноги* – схопитися (зірватися) на ноги; зірватися (схопитися) на рівні (ноги). | *Встать с левой (не с той) ноги (разг.)* – встати лівою ногою (на ліву ногу); встати не тією ногою (не на ту ногу); бути в лихому (у злому, у поганому) настрої (гуморі). | *Давай бог ноги (разг.)* – ноги на плечі (за пояс); у ноги; ходу (хода); навтіки (навтікача); дати ногам знати. | *Держать свой дом на приличной ноге* – тримати (держати) свою господу на пристойній стопі (на пристойній лінії, як у [добрих] людей, як порядним людям годиться). | *Едва, с трудом держаться на ногах* – ледве (усилу, силу-всилу) на ногах триматися (стояти); *(образн. розм.)* мало від вітру не валитися. | *Еле (едва, насилу) ноги волочить, таскать (разг.)* – насилу (всилу, насилу, ледве) ноги тягти (волокти); ледве тягтися (волоктися); *(образн. розм.)* волочити (тягти) ноги, мов колоди. | *Еле (едва) ноги унести откуда (разг.)* – ледве ноги винести звідки; ледве втекти звідки. | *Еле ноги передвигает кто* – ледве (насилу) ноги пересуває (переставляє) хто; ледве (насилу) ногами совáє (ворушить) хто. | *Жить на широкую (на большую, на барскую) ногу* – жити на всю губу (по-панському, на широку стопу, у розкошах); широко жити; розкошувати (панувати). | *За глупой головой и ногам непокой* –

за дурною головою і ногам нема спокою. *Пр.* За дурною (за лихою) головою і (та й) ногам лихо (біда). *Пр.* Через дурний розум ногам лихо. *Пр.* | *Земля горит под ногами у кого* – земля горить під ногами в кого. | *Идти в ногу с эпохой* – іти в ногу з добою (з часом); іти з духом часу; потрапляти добі (часові). | *Идти нога в ногу* – іти (ступати) нога в ногу; іти (ступати) ступінь у ступінь; іти в лад; тримати (рівний) крок. | *Идти нога за ногу (разг.)* – іти нога за ногою (поза ногу); іти тихою (повільною) ходою; іти помалу-малу (тихо); тільки що ступати; ледве дибати; плентатися (плуганитися, тарганитися). | *Кланяться в ноги кому (перен.)* – кланятися (уклонятися) в ноги (до ніг) кому; кланятися аж до землі кому. | *К ноге! (воен.)* – до ноги! | *Куда ноги понесут* – куди ноги понесуть; навмання. | *Левой ногой сделать что* – спартачити (скапарити) що; зробити що абияк (на швидку руку, нашвидкуруч). | *Лёгкий (лёгок) на ногу (на ноги)* – швидкий (прудкий, легкий) на ноги; швидкий (моторний). | *На ногах не стоит, едва стоит кто* – на ногах не стоїть (не встоїть), ледве стоїть хто. | *На ногах перенести болезнь* – на ногах перебути хворобу; переходити хворобу. | *На свои ноги становиться* – свого хліба шукати. | *Не знает, на какую ногу стать* – не знає, на котру (на яку) ступити (ступнути). | *Не слыша ног (бежать, мчаться…)* – не чуючи ніг (бігти, мчати…). | *Ни ногой к кому, куда* – ні ногою((а)нікроку) до кого, куди. | *Ногами вниз (к земле)* – ногами вниз (до землі, додолу); долініж. | *Ноги подкосились у кого* – ноги підломилися (підтялися, помліли) в кого, кому. | *Ноги чьей не будет у кого, где* – ноги чиєї не буде в кого, де; нога чия не ступить до кого, куди. | *Нужен (нужна, нужно) как собаке пятая нога* – треба як п'ятого колеса до воза; потрібний (потрібна, потрібне) як собаці п'ята нога; як п'ятої ноги собаці; потрібний (потрібна, потрібне) як діра в мості (як торішній сніг); треба як болячка на лоб. | *Обойми ногами (стоять на чём)* – обома ногами; обоніж. | *Одна нога здесь, [а] другая там* – одна нога тут, друга там; (рідше) на одній нозі. [Бігай на одній нозі. *Пр.*] | *Отбиваться от чего руками и ногами* – відбиватися від чого руками й ногами; опинатися (огинатися) [щосили] проти чого. | *Падать (устар. пасть) к ногам, в ноги кому; упасть в ноги кому* – падати, упадати, упасти до ніг (у ноги) кому; припадати, припасти кому до ніг. | *Переступать, переминаться с ноги на ногу* – переступати з ноги на ногу (з однієї на другу); тупцюватися (тупцятися, топтатися). | *Поджав ноги* – підібгавши (підгорнувши) ноги; скулиніж. | *Поднять (поставить) кого на ноги (перен.)* – звести (поставити, зняти, зіп'ясти) кого на ноги; довести до розуму (до пуття) кого. | *Подставлять, подставить ногу кому* – підставляти, підставити ногу кому; підчеплювати, підчепити кого; *(образн.)* підставляти, підставити стільчика кому; укинути гадючку кому. | *Пока ноги носят* – поки (доки) ноги носять (ходять). [А ще будемо робити вкупі, поки ноги носять… Барвінок.] | *Попирать, попрать ногами что (перен.)* – топтати, стоптати, потоптати [ногами] що; топтати (підтоптувати), підтоптати під ноги що; нехтувати, знехтувати (зневажати, зневажити) що; ламати, зламати що. | *Почва уходит из-под ног у кого* – земля (ґрунт) усувається (зникає, *іноді* вислизає) з-під ніг кому, у кого; грунт западається під ногами чиїми. | *Почву теряет под ногами кто* – ґрунт утрачає під ногами хто; ґрунт вислизає з-під ніг кому, у кого. | *Протянуть ноги (перен. разг.)* – простягти (випростати) ноги; простягатися (випростатися); *(зниж. емоц.)* задерти ноги; дуба дати (врізати); ґиґнути (опрягтися, освіжитися, перекинутися). | *Руками и ногами, с руками и с ногами; с руками, ногами (разг.)* – руками й ногами; [з] руками й [з] ногами. | *[Сам] чёрт ногу сломит где-либо* – [Сам] чорт спіткнеться (ногу зламає) на чому, де. | *Сапоги, ботинки… по ноге, не по ноге* – чоботи, черевики… до ноги, не до ноги (об нозі, не об нозі). | *Сбивать, сбить с ног кого* – збивати, збити (валити, звалити) з ніг кого. | *Сбиться с ног* – збитися з ніг; ледве стояти на ногах; *(іноді)* відбігати ноги. | *Сбиться с ноги* – ступнути не в ногу; не тією ногою ступнути. | *Слетать на одной ноге куда» к кому* – полетіти *(іноді* злітати) на одній нозі куди, до кого. | *С ног до головы* – від потилиці до п'ят; (з) голови до п'ят (до ніг). | *Ставить, поставить на ноги кого (перен.)* – ставити, поставити на ноги кого; *(іноді)* на хліб настановити кого. | *Становиться, стать, вставать, встать, подниматься, подняться на задние ноги* – ставати, стати (спинатися, сп'ястися, зводитися, звестися, здійматися, знятися, *про багатьох* поставати, поспинатися, позводитися, поздійматися) на задні ноги; ставати, стати (*про багатьох* поставати) цапа (цапки, ставма, дуба, дубки, гопки). | *Становиться, стать (подниматься, подняться) на ноги (перен.)* – ставати, стати на [власні] ноги; зводитися, звестися (здійматися, знятися, спинатися, сп'ястися, зіп'ястися) на ноги; *(розм.)* оклигати, оклигати; на стану стати. [Гнат став на ноги, зробився хазяїном. Коцюбинський.] | *Стать на дружескую (короткую) ногу с кем* – стати на дружній (на близькій, на короткій) стопі з ким; зайти в близькі взаємини (стосунки) з ким; заприязнитися (заприятелювати, потоваришувати, здружитися, про жінок також заподругувати) з ким; *(фам.)* запанібрататися з ким; *(діал.)* засябрувати з ким. | *Стоять*

на [своих] ногах; стоять на ногах крепко (прочно) – Стояти на [своїх] ногах; стояти на ногах міцно (твердо, певно); *(образн.)* як дуб стояти. | *[Стоять] одной ногой в могиле (в гробу); одна нога в могиле (в гробу)* – стояти одною ногою над гробом (у гробі, у домовині); бути одною ногою у труні (в домовині); на далекій (на великій) путі стояти; на вмерті бути; час не довгий чи й; до гробу недалеко кому; не довго вже гуляти по світу кому; не довго вже ряст топтати кому; три чисниці (півчверті) до віку (до смерті) кому; на тонку пряде хто. | *Ходить, переваливаясь с ноги на ногу* – ходити, перехиляючись з боку на бік; ходити, вихитуючись [з боку на бік]; ходити перевальцем (перехильцем); переваги-ваги ходити; коливати з ноги на ногу; *(образн. жарт.)* ходити качиною ходою. | *Хромать на обе ноги* – на обидві ноги (обома ногами, обініж) кульгати (шкандибати, шкутильгати). | *Чего моя (твоя…) [левая] нога хочет* – що хочу, те й роблю (що хочеш, те й робиш…); роблю, що мені (робиш, що тобі…) захочеться (забагнеться, заманеться). | *Чтобы ноги чьей не было у кого, где* – щоб чия нога не була в кого, де.

Ноготок | *Мал ноготок, да остёр* – нігтик маленький, та гостренький. *Пр.* | *Нос с локоток, а ума с ноготок* – борода виросла, а розуму (а ума) не винесла. *Пр.* Під носом густо, а над носом пусто. *Пр.* Під носом цвіте (половіє, урожай), а в голові ще й не орано. *Пр.* | *С ноготок* – як вузлик; малесенький (мацюпусінький).

Ноготь | *До конца (до кончиков) ногтей идеалист, эгоист…* – наскрізь (до щирця) ідеаліст, егоїст…; *(іноді)* геть увесь ідеаліст, егоїст… | *Прижать к ногтю (подобрать под ноготь) кого (разг.)* – прибрати кого до рук; узяти в тісні руки кого; приборкати кого; узяти (убрати) в шори кого. | *С молодых (младых) ногтей; от молодых (младых) ногтей (шутл.)* – з жовтого дзюба; з пуп'янку (з зеленочку); змалку (з малого малку, змалечку). | *С ноготь – (те саме, що) С ноготок. Див. ноготок.*

Ноев | *Ноев ковчег (перен.)* – ноїв ковчег.

Ножка | *Козья (собачья) ножка* – козяча ніжка. | *Остались рожки да ножки (перен.)* – лишилися (зосталися) ріжки та ніжки (самі кісточки, маслачки). | *Подставлять, подставить ножку кому (разг.) – (те саме, що) Подставлять, подставить ногу кому. Див. нога.* | *По одёжке протягивай ножки* – по своєму ліжку простягай ніжку. *Пр.*; живи, як спромога (по спроможності своїй); живи, як кишеня дозволяє (як кишеня витягне).

Ножны | *Вложить меч в ножны* – укласти меча в піхви.

Нож | *Без ножа зарезать кого (перен. разг.)* – без ножа зарізати; убита кого [словом]; уразити кого вкрай. | *Быть на ножах с кем (разг.)* – бути на ножах з ким; ворогувати з ким. | *[Всадить] нож в спину кому (перен.)* – (устромити, застромити, загнати, угородити, загородити) ножа (ніж) у спину кому; ніж у спину кому; підступний (зрадницький, зрадний) удар кому; завдати зрадного удару кому. | *Дело дошло до ножей* – дійшлося до ножів. | *Как ножом отрезал* – як ножем (різцем) відрізав (відтяв); (відмовив) як відрізав. | *Как ножом по сердцу кому* – як ніжу серце кому. | *Под ножом умереть* – померти під ножем (під час операції). | *С ножом к горлу пристать к кому* – пристати з ножем до горла кому; пристати (приступити) з короткими гужами до кого; узяти за петельки кого. | *Точить нож на кого* – гострити ніж на кого.

Ноль, нуль | *Ноль без палочки (разг.)* – ніщо; *(іноді)* нуль без палички. | *Ноль внимания (шутл. фам.)* – ніякісінької (жодної, ані найменшої) уваги. | *Ноль внимания, фунт презрения* – не увага, а чиста тобі (а сама) зневага. *Пр.* Не стільки уваги, як зневаги. *Пр.* | *Свести к нулю что* – звести до нуля що; звести (перевести) нанівець (унівець) що.

Номер | *Вот так номер!* – от так штука!; оце так рахуба! | *Выкинуть номер (разг.)* – устругнути (утнути, утяти) штуку; коника викинути. | *Этот номер не пройдёт (разг.)* – це не вдасться (кому); так не піде; цієї не поспіваєш.

Нормально | *Он ведёт себя совершенно нормально* – він поводиться цілком нормально (звичайнісінько); він поводиться як цілком нормальна людина.

Норма | *Войти (прийти) в норму* – прийти до норми (до нормального стану).

Норовить | *Всяк Демид себе норовит* – усяк Іванець дбає в свій гаманець. *Пр.* | *Норовя себе, понорови и людям* – про себе дбати дбай, але й людей не забувай. *Пр.* Дбаючи про себе, подбай і про людей. *Пр.*

Норов | *Норов не боров, на убой не откормишь* – хоч яка лиха людина, та тобі не скотина; на заріз не відгодуєш. *Пр.* | *С норовом кто* – норовистий хто; має норов (зноровом) хто; коровник, норовниця хто. | *Что город, то норов (что деревня, то обычай)* – що край, то й звичай. *Пр.* Що криниця, то й водиця. *Пр.*

Носиться | *В воздухе носится (перен.)* – у повітрі носиться (почувається, відчувається, дається чути); у повітрі пахне. | *Носится как курица с яйцом* – носиться як курка з яйцем; носиться як дурень з писаною торбою (як дурень із ступою; як кіт з оселедцем); носиться як баба із ступою. | *Носятся слухи, что…* – ідуть (ширяться, ходять) чутки, що…; йде

(шириться) чутка, що…

Носить | *Высоко (гордо) нести голову* – високо (гордо, угору) нести голову; гордо (згорда) триматися. | *Где тебя носило; где тебя нелёгкая носила* – де тебе носило; де тебе носила лиха година (хвороба, вража мати, вража сила, нечиста сила, носив враг, нечистий). | *Носить имя, название* – мати ім'я, зватися (називатися). | *Носить на руках кого (прям. и перен.)* – носити на руках кого. | *Носить печать, отпечаток чего* – мати [на собі] печать (познаку) чого; бути позначеним чим. | *Носить характер чего* – мати характер чого.

Носовой | *Храпеть на все носовые завёртки* – хропти на всі заставки; хропти на всю хату (на весь двір).

Нос | *Беда на носу* – біда (лихо) вже коло носа (над головою, коло дверей, коло порога). | *Вздёрнутый нос у кого (разг.)* – кирпатий (кирпатенький) ніс у кого; кирпатий (кирпатенький) ніс має хто; кирпа в кого; кирпу має хто. | *В нос говорить, петь…* – говорити (балакати), співати… крізь ніс (у ніс); гундосити. | *Водить, проводить, провести за нос кого (перен. разг.)* – водити, проводити за носа (за ніс, за кирпу) кого; водити кого, як кота за ниткою; дурити (морочити) кого. | *Воротить нос от чего* – вернути носа (ніс) від чого; відвертати носа (ніс) від чого. | *Дальше [своего] носа не видеть (разг.)* – не бачити далі від [свого] носа (поза [своїм] носом). | *Дать по носу, щелчка в нос кому (разг.)* – дати по носі кому; ударити по носі кого; дати щигля (носака) кому; дати пинхви (цибульки) [підніс] кому. | *Держать нос по ветру* – тримати носа за вітром; ловити носом, куди (кудою) вітер віє (дме); чути (дивитися), відкіль вітер віє. | *Драть, задирать, задрать, поднимать, поднять нос (перен. разг.)* – дерти (задирати, задерти, задрати) носа; підводити, підвести (підіймати, піднімати, підняти) носа; *(згруб.)* кирпу гнути (дерти, драти, задирати, задерти, задрати); губу копилити, закопилити; починати, почати високо нестися. | *Заложило нос кому* – заклало в носі кому; ніс заліг у кого. | *Зарубить себе на носу что* – закарбувати собі на носі що; зарубати собі на пеньку що; [добре] затямити собі що. | *Зима, весна… конец года на носу* – скоро (незабаром, от-от, над носом, іноді далі, далі-далі) зима (весна…, кінець року); тільки не видно зими (весни…, кінця року); *(розм.)* зима (весна…, кінець року) на брязку; зима (весна…, кінець року) край воріт. | *Из-под [самого] носа (носу) у кого* – з-під (з-перед) [самого] носа в кого, кому; з-перед кого. | *И носа не показывать, не показать* – і носа не являти, не явити (не появляти, не появити, не потикати, не поткнути). | *Клевать носом (разг.)* – куняти (дрімати); окуні ловити; клювати носом. | *Комар носа (носу) не подточит* – комар носа не підточить; чиста робота; і голки не підсунеш; ніхто не вчепиться; не присікаєшся (не прикопаєшся). | *Крутить, покрутить носом (разг.)* – крутити, покрутити носом. | *Наставить, наклеить, натянуть нос кому* – наставити, приправити носа кому; пошити в дурні кого. | *Не по носу кому что (разг.)* – не для чийого носа що; ще не вмився хто до чого; *(зниж.)* не для рила нашого Гаврила що. | *Неприятель у него на носу* – ворог коло його носа; ворог уже дивиться [йому] в вічі. | *Не тычь носа (носу) в чужое просо* – не сунь (не пхай, не потикай) носа до чужого проса. *Пр.* | *Нос к носу; носом к носу* – носом до носа; ніс у ніс. | *Нос не дорос у кого (шутл.)* – ще не доріс (малий ще) хто; *(образн.)* ще не вмився хто до чого. | *Нос семерым рос, одному достался* – ну й ніс, для празника ріс, а ти в будень носиш. *Пр.* Ніс так нісяк через Дніпро міст. *Пр.* | *Нос, что и багра не надо; то носина, словно соборное гасило* – ніс, як за сім гривень сокира. *Пр.* | *Оставлять, оставить с носом кого* – наставити (приставити) кому носа; пошити кого в дурні; на сухеньке вивести кого; візка кому підвезти. | *Остаться с носом (разг.)* – облизня піймати (спіймати, з'їсти, вхопити). | *Повесить нос* – повісити (похнюпити) ніс (носа); похнюпитися. | *Повесить нос на квинту; опустить нос (разг.)* – повісити (спустити) носа (ніс) на квінту; похнюпити носа; похнюпитися. | *Под носом взошло, а в голове и не посеяно* – під носом насіялося, а в голову й не навіялося. *Пр.* Під носом зійшло, а в голові й не посіяно. *Пр.* Під носом косити пора, а в голові й не сіяно. *Пр.* Уже й борідка виросла, а глузду не винесла. *Пр.* У бороді гречка цвіте, а в голові ще й не орано (на зяб не орано). *Пр.* Під носом жнива (ліс), а в голові ще й не орано. *Пр.* | *Под [самым] носом у кого (разг.)* – під [самим] носом у кого. | *С гулькин нос (разг.)* – у (з) комареву ніжку (з мишачу бідницю); як у комара сала; як у зайця хвоста. | *Смерть на носу* – смерть за плечима. | *С носа (с носу) (разг.)* – від особи; від кожного. | *Совать [свой] нос; соваться с носом (со своим носом) во что, куда (разг.)* – стромляти (устромляти, пхати, тикати, сунути) [свого] носа до чого, куди. | *Ткнуть носом кого во что (фам.)* – ткнути носом кого у що. | *Утереть нос кому (перен. разг.)* – утерти носа кому; *(іноді)* узяти гору (верх) над ким. | *[Хоть] кровь из носу (разг.)* – [Хоч] кров з носа; хоч з коліна вилупи; будь-що. | *Чуять, почуять носом что* – чути, почути носом що; занюхати що.

Нотация | *Читать, прочитать нотацию кому* – читати, прочитати нотацію кому;

вичитувати, вичитати кому.

Нота | *Брать, взять высокую ноту* – брати, узяти (виводити, вивести) високу ноту; брати, узяти (виводити, вивести) горою. | *Разыгрывать, разыграть как (словно) по нотам (разг.)* – розігравати, розіграти як по нотах.

Ночевать | *Ночевать под открытым небом* – ночувати просто неба (під голим небом, під [ясними] зорями); зорювати. | *Он там днюет и ночует (разг.)* – він там днює і ночує; він повсякчас-[но] там.

Ночлег | *Останавливаться, остановиться на ночлег* – зупинятися, зупинитися (спинятися, спинитися, ставати, стати) на ніч (на ночівлю); ставати, стати ночувати; заночувати (обночуватися).

Ночь | *Варфоломеевская ночь (ист.)* – варфоломієва ніч. | *В ночь на первое, второе… января* – уночі проти першого, другого… січня. | *В ночь под…* – уночі проти…; проти ночі… [От так було По всій Україні Проти ночі Маковія, аж ножі святили. Шевченко.] | *В одну из ночей* – одної (котроїсь) ночі. | *Воробьиная ночь* – горобина ніч. | *В продолжение (в течение) долгих ночей* – довгими ночами; протягом довгих ночей. | *Всю ночь [напролёт]; в продолжение (в течение) всей [целой] ночи* – усю (цілу, цілісіньку) ніч; протягом усієї (цілої) ночі; через усю (цілу, цілісіньку) ніч. | *В ту, в эту ночь* – тієї, цієї ночі; ту, сю ніч; у ту, у цю ніч. | *В ту же ночь* – тієї ж [таки] ночі. | *В ту (тёмную, дождливую…) ночь* – тієї (темної, дощової…) ночі. | *Глухая, глубокая ночь* – глупа (глуха) ніч; глупа північ. | *Длинная ночь* – довга ніч; *(образн.)* ніч як море; ніч-море. [Не спалося, а ніч як море. Шевченко.] | *До поздней ночи* – до пізньої ночі; допізна; до пізнього пізна. | *Желать, пожелать спокойной (покойной) ночи* – на добраніч давати, дати (віддавати, віддати), [на] добраніч казати, сказати; бажати, побажати доброї ночі. | *За ночь до этого* – ніч перед цим (тим). | *За ночь (на протяжении ночи)* – за ніч; через ніч. [Сорочка через ніч висхне. *З нар. уст.*] | *[И] день, и ночь; днём и ночью* – (і) день, і ніч; (і) вдень і вночі. | *Каждую ночь* – щоночі (щоніч); кожної ночі (кожну ніч); ніч у ніч (ніч крізь ніч). | *К ночи* – проти ночі; *(іноді)* під ніч. | *На ночь глядя* – проти ночі. | *Наступает, наступила ночь* – настає, настала (надходить, надійшла, заходить, зайшла, западає, запала, упала) ніч; ночіє, поночіє, зночіло, споночіло. | *Наступила следующая ночь* – настала друга ніч; прийшло на другу ніч. | *Не к ночи будь сказано; не к ночи будь помянут* – не проти ночі кажучи (казавши); не проти ночі згадуючи (згадувати). | *Ночь за ночью* – ніч по ночі; ніч за ніччю. | *Ночь-матка, все гладко* – ніч мати: все покриє. *Пр.* Ніч мати: не дасть погибати. *Пр.* Ніч — як мати. *Пр.* | *Ночь под понедельник, под Новый год…* – ніч проти понеділка, проти Нового року… | *Ночью* – уночі; нічної доби (нічною добою). | *Ночью все кошки серы* – уночі всі коти бурі (сірі). *Пр.* Уночі всі коти бурі (чорні) й усі корови сірі. *Пр.* Уночі кожна корова чорна (усі корови чорні). *Пр.* На весіллі — всі свати, на хрестинах — усі куми. *Пр.* | *Однажды ночью* – одного разу вночі; раз уночі; якось уночі. | *Поздней ночью* – пізньої ночі; *(іноді розм.)* у пізні вляги (пізніми влягами). | *По ночам* – ночами; *(іноді)* уночі. | *При наступлении, с наступлением ночи* – коли (як) настає, наставала, настала (надходить, надходила, надійшла, заходить, заходила, зайшла) ніч; *(іноді)* з настанням ночі. | *Продолжающийся всю (целую) ночь* – цілонічний. | *Светлой, тёмной ночью* – ясної, темної ночі. | *Спокойной (покойной, доброй) ночи!* – добраніч!; на добраніч!; здорові ночуйте! | *Хорошо ли вы провели ночь?* – чи добре ви перебули ніч?; чи здорові ночували?

Ноша | *Чужая ноша не тянет* – чужий тягар не важкий (не важить). *Пр.* Чужий клопіт не болить. *Пр.*

Нравиться | *Нравится, не нравится кто, что кому* – до вподоби (до сподоби, до любості, до мислі, до душі, до смаку) хто, що кому; припадає до вподоби (до душі) хто, що кому; підходить (підпадає) під мислі хто, що кому; подобається хто, що ком у; гарний хто кому, гарне що кому; любиться хто, що кому; не до вподоби (не до сподоби, не до любові, не до любості, не до мислі, не до душі, не до смаку) хто, що кому; не підходить під мислі хто, що кому; не вподібний хто кому; не вподібне що кому; не подобається хто, що кому; не любиться хто, що кому. | *Это мне очень нравится* – це мені дуже до вподоби (до сподоби, до смаку); це мені дуже подобається; це я дуже вподобав (сподобав).

Нрав | *Быть по нраву, не по нраву кому* – бути до вподоби, не до вподоби (до сподоби, не до сподоби, до любові, не до любові, до любості, не до любості, до мислі, не до мислі) кому (чиєї); бути в уподобі кому; бути невподібним кому; подобатися, не подобатися кому. | *Моему нраву не препятствуй* – натуру (вдачу) мою не спиняй; моїй натурі (вдачі) дороги не заступай. | *Нравом хорош, да норовом негож* – на вдачу добрячий, та норов ледачий. *Пр.* | *Обычай и нравы* – звичаї та обичаї. | *О времена, о нравы!* – о часи, о звичаї! | *Прийтись по нраву кому* – припасти до вподоби (до сподоби, до любові, до любості, до мислі) кому; підійти під мислі (до думки) кому; сподобатися кому. | *Старинные нравы* –

старовинні (старосвітські) звичаї; старосвітчина; як воно велося (поводилося) за давніх часів.

Нуждаться | *Нуждаться в чём* – мати потребу на що (в чому); потребувати чого; *(іноді розм.)* бідкатися чим. [Козаки бідкаються пасовищами. П. Куліш.]

I. Нужда | *Быть, находиться в крайней нужде* – жити у великих нестатках (у великому вбозтві, у великих злиднях); дуже [тяжко] бідувати; терпіти крайню (якнайбільшу) нужду. | *Денег наживёшь, без нужды проживёшь* – грошей здобудеш, життя-вік перебудеш (біду перебудеш). | *Жить в нужде, терпеть нужду* – жити в нужді (у нестатках, у злиднях, в убозтві, при злиднях, при вбозтві); жити вбого (нужденно, злиденно, скрутно); терпіти нужду (злидні); [дуже] бідувати (злиднювати). | *Кто в море не бывал, тот нужды не знал* – хто на морі не бував, той лиха не (за)знав. *Пр.* | *Нужда всему научит* – нужда (біда) всього навчить. *Пр.* Нестатки (злидні) всього навчать. *Пр.* Нужда-мукадобра наука. *Пр.* | *Нужда научит калачи есть* – біда навчить коржі з салом їсти. *Пр.* Навчить лихо з маком коржі їсти. *Пр.* Навчить горе з салом кашу їсти. *Пр.* | *Нужда скачет, нужда пляшет, нужда песенки поёт* – біда плаче, біда скаче, біда й пісеньки співа. *Пр.* Неволя плаче, неволя й скаче. *Пр.* Нужда мовчати не вміє. *Пр.* Злидні навчать співати й скакати. *Пр.* Навчить біда ворожити, як нема що в рот положити. *Пр.* | *По нужде* – через нужду (нестатки, злидні, убозтво). | *Про нужду закон не писан* – як нема нічого, то й закон ні до чого. *Пр.* На порожню кишеню й закон не важить. *Пр.*

II. Нужда | *А тебе какая нужда до этого? (разг.)* – а тобі яке діло до цього?; а тобі що до цього (до того)?; *(фам.)* а тобі до цього якого батька горе? | *Велика нужда!* – велика вага!; велике діло опеньки!; дарма!; який край! | *В случае нужды, при нужде* – коли (як) буде потреба; у потребі; коли край треба буде. | *Иметь нужду в чём* – мати потребу на що (в чому); потребувати чого. | *Крайняя (неотложная) нужда в чём* – конечна (пильна, гостра, велика) потреба на що, чого; край треба (конче треба) чого; скрута на що. | *На все нужды не запасёшься* – на всі потрібки не настачишся. *Пр.* І того треба, і того треба, і тому требові кінця нема. *Пр.* | *Не твоя нужда, не заботься* – не твій клопіт, не турбуйся, | *Нет нужды говорить об этом* – нема(є) потреби говорити про (за) це. | *Нет нужды кому до чего* – байдуже *(іноді розм.* байдужки) кому про (за) що; дарма кому про (за) що; і гадки не має хто про (за) що; *(жарт.)* і за вухом не свербить кому що. | *Нужды мало кому* – малий клопіт кому; байдуже кому. | *Нужды нет* – байдуже; дарма; (а)ні гадки; і гадки нема. | *По нужде, от нужды* – з потреби; через потребу. | *Я имею крайнюю нужду в деньгах* – мені край треба грошей; мені аж надто (конче, доконче, до скруту) треба грошей; мені аж надто (конче, доконче, до скруту) потрібні гроші.

Нужно | *Ему только этого и нужно* – йому тільки цього й треба; йому це на руку ковінька. | *Нужно было* – треба (потрібно) було; *(іноді)* малося. [По обіді малося плоскінь брати. Головко.] | *Нужно же было мне встретить его!* – треба ж було (надало ж) мені зустріти (спіткати) його!

Нужный | *Не очень-то нужен кто* – не дуже й потрібний (потрібен) хто; не дуже й треба кого; *(розм. жарт.)* мала там дірка за ким. | *Нужен как прошлогодний снег (шутл.)* – потрібен як торішній сніг; потрібен як п'яте колесо до воза (як собаці, як псові п'ята нога); потрібен як діра в мості (як лисому гребінець, як сліпому дзеркало, а глухому музика). | *[Очень] нужное дело* – [Дуже, вельми] потрібне (пильне) діло (пильна справа).

Нутро | *Не по нутру быть* – не до вподоби (не до сподоби, не до мислі, не до думки, не до смаку) бути.

Ну | *Да ну?* – та невже (та невже ж)?; та ну? | *Да ну, идите, что ли!* – та ну-бо, йдіть, чи що! | *И ну кричать* – і (та й) давай (та й ну) кричати. | *Ни тпру ни ну* – ні тпру ні ну; ні взад ні вперед; ні в кут ні в двері. | *Ну вас всех к чёрту* – ану вас усіх к чорту (к бісу, до дідька); а йдіть ви всі до чорта (до біса, до дідька). | *Ну вот ещё!* – ну от іще!; [ну] ще що [скажеш, скажете, вигадаєш, вигадаєте…]! | *Ну вот он и говорит; ну, я и пошёл* – отож він і каже; отож я й пішов. | *Ну да! (разг.)* – авжеж!; звичайно! | *Ну его!, ну её!* – Цур йому!, цур їй!; цур йому (їй), пек йому (їй)! | *Ну нет!* – е ні! | *Ну, пожалуй!* – ну, хай і так!; ну, мабуть! | *Ну тебя!* – цур тобі!; цур тобі пек [тобі]!; [а] бодай тебе!; а йди ти [собі]!

Нынче | *Не нынче — завтра* – не сьогодні — завтра.

Нюни | *Нюни распустить (разг.)* – рюм(с)ати (розрюм(с)атися); розквасити губи; розпустити (розвести) рюми (рюмси).

Нюхать | *Он и не нюхал пороха (перен. разг.)* – він пороху й не нюхав; він і близько не був коло бою.

Нюх | *Ни за нюх табаку* – ні за понюх табаки; ні за цапову душу.

Нянька | *У семи нянек дитя без глазу* – де багато няньок, там дитя каліка (без ока). *Пр.* Де сто доглядачок, там дитина крива. *Пр.* Де багато баб, там дитина без пупа (дитя безпупе,

безносе, беззубе). *Пр.* Де багато господинь, там хата не(за)метена. *Пр.* Де великая рада, там рідкий борщ. *Пр.* Де начальства ціла рота, там виходить пшик робота. *Пр.*

Обагрять | *Обагрять, обагрить кровью* – заливати, залити кров'ю; закривавлювати, закривавити *(тільки докон.* скривавити, покривавити); *(іноді)* обагряти, обагрити кров'ю. | *Обагрять, обагрить руки в крови (кровью)* – закривавлювати, закривавити *(тільки докон.* скривавити, покривавити) руки; *(іноді)* обагряти, обагрити руки в крові (кров'ю); *(іноді розм.)* руки в крові умочати, умочити (червонити, почервонити).

Обалдеть | *Обалдел кто* – очманів (здурів, одурів) хто; глузди забрало кому.

Обаяние | *Поддаваться, поддаться обаянию чего-либо* – піддаватися, піддатися (підлягати, підлягти, іноді улягати, улягти) чарам чого; зачаровувати, зачаруватися чим. [...І Віра теж зачарувалася степом. *Збанацький, перекл. з Чехова.*]

Оба | *Глядеть (смотреть) в оба* – дивитися на обидва; дивитися в обидва й прислухатися обома; дивитися (пильнувати) обома; мати [дуже] пильне око; дивитися (придивлятися) пильно; пильнувати (пантрувати); бути насторожі (на осторозі); бути обережним; *(образн.)* узяти очі в руки. [Женися — на обидва дивися. *Пр.*]

Оббить | *Лошади оббили ноги* – коні обсіклися.

Обвенчаться | *Обвенчаться с кем-либо (устар.)* – звінчатися (повінчатися) з ким; *(образн.)* на рушнику стати з ким. [Ой хто ж теє відерце дістане. Той зі мною на рушничку стане. *Н. п.*]

Обвертеть | *Обвертеть что-либо вокруг (около) пальца (разг.)* – легко (за жарт) зробити що; не мудра річ зробити що; легко (швидко) дати раду чому.

Обвес | *Без обвеса и обмера (разг.)* – без недоважування й недоміру.

Обвинение | *Дело по обвинению в...* – справа про звинувачення у... | *По обвинению в ограблении...* – за звинуваченням (звинувачуючи) у пограбуванні... | *Судить кого-либо; судится кто-либо по обвинению в...* – судити кого; судять кого, звинувачуючи в чому (за що).

Обвинительный | *Обвинительный акт* – акт звинувачення. | *Обвинительный приговор* – обвинувальний вирок (присуд); засуд.

Обвинять | *Обвинять, обвинить во лжи кого-либо* – звинувачувати, звинуватити кого в неправді (у брехні); завдавати, завдати брехню (неправду) кому; *(розм.)* шити, пошити у брехуни кого. [Оце так, дочко!.. Спасибі тобі!.. Мені, старій, та брехню завдала! Грінченко.] | *Обвинять, обвикать кого-либо в чём* – винуватити, звинуватити, звинувачувати кого в чому (за що); *(іноді)* привинювати, привинити кому що.

Обводить | *Его вокруг пальца не обведёшь (разг.)* – його круг пальця (пучки) не обкрутиш *(іноді* не обведеш); його не обійдеш (не обдуриш) сплоха. | *Обводить, обвести кого-либо вокруг (кругом) пальца (разг.)* – обходити, обійти кого; обкручувати, обкрутити *(іноді* обводити, обвести) круг пальця (пучки) кого. [Лузгін хитнув головою: — Ніколи собі цього не прощу. Отак по-дурному дали себе круг пальця обкрутити. Головко.] | *Обводить, обвести что-либо вокруг (кругом) пальца (разг.)* – легко (за жарт) зробити що; не мудра річ зробити що; легко (швидко) дати раду чому. | *Обводить, обвести что-либо забором, плетнём, тыном, жердями, каменной стеной, рвом – (те саме, що) Обносить, обнести что-либо забором, плетнём... Див. обносить.*

Обглоданный | *Кто позже пришёл, тому обглоданный мосол* – хто пізно ходить, той сам собі шкодить. *Пр.* Прийшов гість, та на голу кість. *Пр.*

Обгонять | *Он всех обогнал* – він усіх повипереджав (випередив, попередив).

Обдавать | *Обдавать, обдать ветром кого-, что-либо; ветер обдаёт, обдал кого-, что-либо* – обвівати, обвіяти вітром кого, що; вітер обвіває, обвіяв кого, що. | *Обдавать, обдать волной кого-, что-либо; обдаёт, обдала волна кого-, что-либо* – обливати, облити, обілляти (зливати, злити) хвилею кого, що; облила, обілляла (зливає, злила) хвиля кого, що; обхлюпувати, обхлюпати кого, що. [Вона підійшла до самої води, хвиля облила її до колін. Яновський.] | *Обдавать, обдать снегом кого-, что-либо* – обсипати, обсипати снігом кого, що. | *Обдало жаром, огнем кого-либо* – у жар кинуло, вогнем усипало кого; жаром, вогнем сипнуло на кого. | *Обдало морозом, холодом кого-либо* – мороз, холод пройняв кого; морозом, холодом пройняло кого; *(іноді)* холодом звіяло кого.

Обделывать | *Обделывать, обделать дело (дельце, дела, делишки) (разг.)* – оборудувати, оборудати (упорувати, упорати, облагоджувати) діло (справу, дільце, діла, справи). [Можна впрохати тітку Мотрю, вона це діло облагодить. Коцюбинський.] | *Пашня обделана* – *(про дію)* Ріллю упорано; *(про стан)* рілля упорана.

Обделять | *Обделять, обделить кого-либо чем-либо* – обминати, обминути кого, обділяючи (наділяючи) чим; кривдити, покривдити кого, обділяючи (наділяючи) чим; недоділяти,

недоділити кому чого.

Обдирать | *Обдирать, ободрать как липку (липочку) кого-либо (разг. фам.)* – обдирати, обдерти, обідрати (оббирати, обібрати, облуплювати, облупити, обчищати, обчистити), як ту (молоденьку) липку (як ту овечку, як барана, як білку) кого; обдирати, обдерти (оббирати, обібрати) до живої кості (до нитки) кого; живцем (до голого тіла) облуплювати, облупити кого; обголювати, обголити кого. [Наша пані журилась і плакала за старою дуже: — Вже тепереньки сама я в світі зосталась! Обдеруть мене тепереньки, як тую липку! Вовчок. Обібрав, як молоденьку липку. *Пр.* Обчистить вона пана, як білочку… Мирний. Добрий ти чоловік, Йосипе, тільки не попадайся тобі в руки — живцем облупиш! Кропивницький.]

Обедать | *Никто того не ведает, как бедный обедает* – ніхто не зна, не відає, що голота обідає. *Пр.* Ніхто не віда, що бідний обіда. *Пр.* Ніхто того не відає, як сирота обідає [а всяк теє баче, як сирота плаче]. *Пр.* Ніхто не баче, як сирота плаче, а як заскаче, то всяк побаче. *Пр.*

Обеденный | *В обеденное время* – в обід(и); в обідню годину (пору, добу); в обідній час; під обідню годину; обідньої доби; об обідній порі (годині, добі). [Аж ось в обідню годину — бачу: курява стовпом котиться по шляху. Кониський.] | *Обеденное время* – обідній час; обідня пора (година, доба); обіди. [Уже обіди; сонце гріє; Ущухла трохи гуркотня. *Гребінка, перекл. з Пушкіна.* А їсти так хочеться, що, либонь, тепер уже не ніч, а саме обідня доба, —одмовив Остап. Загірня.]

Обеднеть | *Несколько обеднел кто-либо* – прибіднів (побіднішав) хто; підупав хто. [Як я се добро мав, То я тоді кумував. А як тепер підупав, То я вже не кум став. *Сл. Гр.*] | *Обеднел кто-либо скотом, лошадьми и т. д* – звівся (вивівся) хто з худоби, з коней… [Звелась вона з свиней. Барвінок.] | *Пока богатый обеднеет, бедный околеет* – поки багатий стухне, то бідний опухне. *Пр.* Поки гладкий схудне, то худий здохне. *Пр.* Поки ситий схудне — худого чорти візьмуть. *Пр. (іноді)* Доки сонце зійде, роса очі виїсть. *Пр.* | *Совершенно обеднел кто-либо* – геть(-чисто) (зовсім) збіднів (зубожів) хто; украй збіднів (зубожів) хто; звівся (перевівся, *іноді жарт.* з'їхав) на ніщо (на злидні) хто; зійшов на злидні (на біду, *фам.* на пси) хто.

Обедня | *Глухому две обедни не служат* – день не петрівський, язик не попівський — по двічі говорити. *Пр.* Сьогодні не вівторок, щоб переказувати разів сорок. *Пр.* | *Иной две обедни слушает, да и по две души кушает* – щодень Бога хвалить і щодень людей дурить. *Пр.* На Бога дивиться, а чорта бачить. *Пр.* Борода як у владики, а сумління як у шибеника. *Пр.* | *Испортить всю обедню кому-либо (перен. разг.)* – Перевести (зіпсувати) все діло (всю справу) кому; звести все діло (всю справу) нінащо кому; нашкодити (наробити шкоди) кому.

Обед | *Время перед обедом* – передобідня година (пора); передобідній час; передобідня. | *В самый обед* – саме в обід. | *Давать, дать обед* – справляти, справити обід; ставити, становити, поставити обід; *(іноді)* давати, дати обід. | *До обеда* – до обіду (перед обідом); (до обідньої пори) до обід. [Якби поспав до обід, то приснився б ведмідь. *Пр.*] | *Дорога ложка к обеду* – дорога ложка до обіду [а пообідавши, то й під лаву]. *Пр.* До обід ложка [а після обід не треба]. *Пр.* Дороге яєчко до Великодня. *Пр.* Поміч у свій час, як дощ у посуху. *Пр.* | *И обед не в обед, коли к обеду хлеба нет* – не буде хліба, не буде й обіду. *Пр.* Без хліба — не обід [без капусти — не борщ]. *Пр.* Без солі, без хліба — нема обіду. *Пр.* | *К обеду пришёл, вернулся… кто-либо* – на обід прийшов, вернувся… хто. | *На чужой обед надейся, а свой припасай* – хоч іди в гостину та бери хліб у торбину. *Пр.* Добре в гостях гуляти, коли хліба з дому взяти. *Пр.* На чужий обід іди, а свою ложку з дому бери. *Пр.* | *Обед из двух, трёх блюд* – обід на дві, три страви (обід із двох, трьох страв). | *От доброго обеда и к ужину останется* – від гарного обіду й вечеря буде. *Пр.* | *Плотный обед* – ситний обід. [Після ситного обіду… тіло його обважніло, думки рвалися… Мирний.] | *Подавать, подать обед* – давати, дати обідати; подавати, подати обід. | *После обеда* – по обіді (після обіду, по обідах). | *У бедняка всегда после обеда* – у бідного (в убогого) все по обіді. *Пр.*

Обезглавливать | *Обезглавливать, обезглавить кого-либо* – стинати, стяти (зітнути) голову кому; *(про багатьох, докон.)* постинати голови кому; *(перен.)* знечолювати, знечолити кого, що.

Обезуметь | *Обезумел от боли, от ужаса кто-либо* – збожеволів (здурів, знавіснів) з болю, з жаху хто.

Обертываться | *Обёртываться, обернуться кем-, чем-либо, в кого-, что-либо* – обертатися, обернутися (перевертатися, перевернутися, перекидатися, перекинутися) ким, чим (у кого, в що, на кого, на що); скидатися, скинутися ким, чим.

Обертывать | *Обернуть вокруг (кругом, округ) пальца кого-либо (перен.)* – обкрутити крут пальця (пучки) кого; обійти кого.
Обеспечивать | *Обеспечивать, обеспечить материально кого-либо* – забезпечувати, забезпечити матеріально кого; *(образн. розм.)* настановляти, настановити на хліб кого.
Обеспокоиться | *Чем вы так обеспокоились?* – що вас так занепокоїло (знепокоїло, стурбувало)?; чого ви такі занепокоєні (стурбовані)?
Обессилеть | *Обессилел от работы кто-либо* – знесилів (знесилився) на роботі хто; виробився хто. [Виробився чоловік. *Сл. Гр.*]
Обесславленный | *Быть обесславленным* – бути знеславленим (ославленим); у неславі бути (ходити).
Обесславливать | *Обесславливать, обесславить кого-либо* – знеславлювати, знеславити (ославлювати, ославити) кого; уводити, увести в славу.
Обессудить | *Не обессудь, не обессудьте* – не осуди, не осудіть; пробач, пробачте (вибач, вибачте). [Бачте, і тепер сльоза — не осудіть на се — не дає мені всього вимовити. Барвінок.] | *Не обессудь, не обессудьте на подарке, на угощений…* – не осуди, не осудіть (вибачай, вибачайте) за (по)дарунок, за частування… | *Не обессудь, не обессудьте на слове* – даруй, даруйте (пробач, пробачте) на слові (за слово).
Обетованный | *Обетованная земля, обетованный край* – обітована (обіцяна) земля, обітований (обіцяний) край. [Коли скінчиться той полон великий, Що нас зайняв в землі, в землі обітованій? Українка. Ті слова про обіцяний край Для їх слуху — се казка. Франко.]
Обет | *Давать, дать обет* – складати, скласти (зложити) обітницю; давати, дати обітницю (зарік); зарікатися, заректися; (оброком) обрікатися, обректися. | *Нарушать, нарушить обет* – ламати, зламати, зломити (порушувати, порушити) обітницю.
Обещание | *Давать, дать кому-либо клятвенное обещание* – (за)присягати(ся), (за) присягти(ся) ((за)присягнути(ся)) кому; *(іноді)* заклинатися, заклястися [клятьбою] кому. | *Давать, дать кому-либо обещание сделать что-либо* – давати, дати кому обіцянку зробити що; обіцяти, пообіцяти *(іноді, тільки докон.* помінитися) кому зробити що. [Помінився дочку за мене дати. *Сл. Гр.*] | *Дав обещание, не отступайся* – мовивши слово, треба бути паном. *Пр.* Краще (лучче) не обіцяти, як слово ламати (як слова не держати). *Пр.* | *Исполнять, исполнить обещание* – дотримувати, дотримати обіцянки; справджувати, справдити обіцянку. | *Кормить обещаниями кого-либо (разг. перен.)* – годувати обіцянками кого. | *Не исполнять, не исполнить обещания; не сдержать обещания* – не дотримувати, не дотримати обіцянки, зробити з губи (з писка) халяву. | *По обещанию делать, сделать что-либо* – як обіцяно (за обіцянкою), робити, зробити що; як обіцяв (-ла, -ли) робити, зробити що. | *Прельщать обманчивыми обещаниями кого-либо* – вабити (манити, спокушати) кого марними (облудними) обіцянками (надіями); *(розм.)* вабити (манити, спокушати) обіцянками-цяцянками кого; *(образн. розм.)* кози в золоті показувати кому.
Обещанный | *Обещанного три года ждут* – казав пан, кожух дам, та слово його тепле. *Пр.* Обіцяла (казала), та не зав’язала. *Пр.* Надіявся дід на обід, та без вечері спати ліг. *Пр.* Обіцяв Бог дати, тільки казав заждати. *Пр.* Пождіть, діти, поки Біг на кисіль шкурку натягне. *Пр.* Ждали, ждали, поки Біг на кисіль шкурку натягне. *Пр.* Ждали, ждали, та й жданки (жданики) розгубили (погубили, поїли). *Пр.* Ждали, ждали, та й годі сказали. *Пр.* Чекай, собачко, здохне конячка, матимеш м’ясо. *Пр.* Хто живий — дійде. *Пр.*
Обещать | *Всё обещало постоянную погоду* – все провіщало, що стане на годині; все провіщало сталу погоду. | *Обещает быть хорошая погода* – кладеться (збирається, береться, заноситься) на годину; заповідається година. | *Обещал бычка, а дал тычка* – обіцяв бичка, а дав патичка. *Пр.* Казала, дам цибулі, та дала дулі. *Пр.* Дадуть, аби доніс, а доженуть, то й накладуть. *Пр.* Обіцяв син мамі кожуха, поки не було шептухи коло вуха. *Пр.* | *Обещать невозможное* – обіцяти неможливе; *(образн. жарт.)* обіцяти (показувати) на вербі груші (дулі).
Обе | *Обеими ногами стоять на…* – обома ногами (обініж) стояти на… | *Обеими руками (что-либо делать)* – обіруч (обома руками). [Мати помацки схопила за плечі обіруч невістку, обороняючи свою дитину. Барвінок.] | *С обеих сторон, по обеим сторонам* – з обох боків, по обидва боки; обабіч (пообік, пообіч); обаполи. [Обабіч вулиці бігли садки. Гордієнко. То ж він народні смаглі руки Єднав обаполи Дніпра, Щоб не літали вражі круки Клювати нашого добра. Рильський.]
Обжигаться | *Не шути с огнём — обожжёшься* – не грай з вогнем, бо о(б)печешся (о(б)палишся). *Пр.* З вогнем не жартуй, бо то жижа. *Пр.* Не клади у вогонь пальця, бо спечеш. *Пр.* Не клади псові пальців у зуби, бо вкусить. *Пр.* Не тягни пса за хвіст, бо вкусить. *Пр.* Не стромляй (не сунь, не тикай) пальців (пальця, пучки) між (межи) двері, бо

прищикнуть (придавлять). *Пр.* | *Обжёгшись на молоке, станешь дуть и на воду* – хто спарився ((об)пікся) на окропі, той і на холодну воду дмухне. *Пр.* Хто на окропі спарився, той і на холодну (на зимну) воду дмухає. *Пр.* Як спаришся на молоці, то й на сироватку дмухатимеш. *Пр.* Обпікшись на молоці, хукатимеш і на воду. *Пр.* Опаришся (опечешся) на молоці, то й холодну воду студитимеш. *Пр.* | *Около огня обожжёшься, около воды обмочишься* – коло вогню ходивши, та не опектися. *Пр.* Коло води ходивши, не можна, щоб не замочитися. *Пр.*

Обжигать | *Не Боги горшки обжигают* – не святі горшки ліплять [а прості люди, а такі ж люди, як і ми, грішні]. *Пр.*

Обзавестись | *Обзавестись обстановкой* – придбати обстанову (меблі). | *Обзавестись одеждой* – справити [собі] одяг (одежу). | *Обзавестись хозяйством* – завести господарство (хазяйство); загосподарювати (охазяїнуватися, оґрунтуватися). [Наш Дмитро як перестав учащати до шинку, то й загосподарювався. *Сл. Гр.*]

Обивать | *Обивать, обить пороги (перен. разг.)* – оббивати, оббити (обтупувати, обтупати, обтирати, обтерти, *про багатьох* по(по)оббивати, по(по)обтуптувати, по(по)обтирати) пороги; *(іноді тільки недокон.)* змітати пороги; обтирати, обтерти, *про багатьох* по(по)обтирати одвірки. | *Обивать, обить что-либо обоями* – (зокола) Обклеювати, обклеїти; (всередині) виклеювати, виклеїти що шпалерами.

Обида | *Всякому своя обида горька* – кожному кривда не мила. *Пр.* Шкода нікому не мила. *Пр.* Не чини кривди й комашині. *Пр.* | *В тесноте, да не в обиде* – тісно, та зате тепло. *Пр.* Де є приязнь, там не тісно. *Пр.* Де добрі люди, там хата не тісна. *Пр.* Хоч не пишно, та затишно. *Пр.* Якось умістимось. Як буде згода, то буде й догода. *Пр.* | *Кровная обида* – смертельна (тяжка) образа (кривда). | *Лучше в обиде быть, нежели в обидчиках* – краще (ліпше) кривду терпіти, ніж кривду чинити. *Пр.* | *Наносить, нанести (причинять, причинить) обиду кому-либо* – кривдити, скривдити (покривдити) кого; кривду заподіювати, заподіяти (чинити, вчинити) кому; завдавати, завдати прикрості кому. | *Не в обиду будь сказано (разг.)* – не ображаючи сказати (скажу); не хотівши (не хотячи) образити, скажу; пробач, пробачте (хай пробачить, пробачать) на слові; не ображайся, | *Не дать себя в обиду* – не майте (не беріть) це за образу; не сприйміть це як образу. | *Обиды выносить от кого-либо* – кривду терпіти чию. | *Обиду, обиды наносить кому-либо* – кривду (кривди) чинити кому; кривди кому завдавати. | *Почувствовал обиду кто-либо* – відчув (почув, почутив) образу (кривду, прикрість) хто; *(образн.)* як (мов, наче…) муху ковтнув хто. [Отаман вивіз забродчикам могорич. Могорич був скупенький. Забродчики неначе ковтнули муху і почали підіймати отамана на сміх. Н.-Левицький.]

Обидно | *Мне за него обидно* – мені за нього прикро (боляче) [що йому таке вчинено (заподіяно)]. | *Это никому не обидно* – це нікого не кривдить (не ображає, не вражає); це нікому не завдає (не заподіює) кривди. | *Это обидно и оскорбительно для кого-либо* – це кривдить і ображає кого; це кривдно і образливо для кого (кому).

Обижать | *Мухи не обидит кто-либо* – і мухи (і комашини) не скривдить (не зачепить) хто.

Обиженный | *Быть обиженным кем* – мати кривду від кого.

Обильно | *Обильно цветущий (обильный цветами)* – рясноцвітний (рясноквітний). [Ти в мені, як весна рясноцвітна. Сосюра.]

Обильный | *День был обилен происшествиями* – день був багатий на події. | *Обильная зелень* – буйна (розкішна) зелень. | *Обильный грибами* – багатий на гриби; грибний, | *Обильный зверьём* – багатий на звіра (на звірину); звірний. | *Обильный источниками* – багатий на джерела (на криниці); джерелястий (криничастий). | *Обильный лесами* – багатий на ліси; лісний. | *Обильный мёдом* – багатий на мед; медний. | *Обильный почками (о растениях)* – багатий на брость (на бруньки); броснатий. | *Обильный цвет* – рясний (буйний, пишний) цвіт; *(поет. ще)* (цвіт-)рясноцвіт; буйноцвіт.

Обиловать | *Обиловать чем (устар.)* – бути багатим на що; рясніти чим.

Обинуясь | *Не обинуясь (говорить, идти…)* – не задумуючись; не вагаючись (без вагання); прямо (просто, навпростець).

Обиняки | *Говорить без обиняков (разг.)* – казати (говорити) прямо (просто); казати (говорити) навпростець (навпрямець); без підхідців казати (говорити); *(іноді образн.)* казати (говорити) просто з мосту. | *Говорить обиняками (разг.)* – казати (говорити) манівцем (манівцями, на(з)догад, позавгорідно); *(жарт.)* казати (говорити) наздогад буряків [щоб дали капусти]. [Ви так чудно сьогодні манівцями говорите, що я й не розумію. Кониський.]

Обираться | *Беды не оберёшься* – біди (лиха) не збудешся (не скараскаєшся, не об(б)ерешся, не обженешся). | *Дела, хлопот, неприятностей… не оберешься* – діла, клопоту, неприємностей… не обкидаєшся (не збудешся, не об(б)ерешся).

Обитатель | *Обитатели города (горожане)* – мешканці (жителі) міста.
Обитель | *Каков строитель, такова и обитель* – робив — на себе дивив. *Пр.* Зробив дядя, на себе глядя. *Пр.* Який пан, такий і крам. *Пр.*
Обиходный | *Обиходные предметы* – речі (предмети) щоденного (повсякденного) вжитку.
Обиход | *Быть в обиходе* – бути в ужитку; уживатися. | *Вводить, ввести в (широкий) обиход что-либо* – запроваджувати, запровадити в (широкий) ужиток що; узвичаювати, узвичаїти що. | *В обиходе и эта вещь пригодится* – у господарстві (у хазяйстві) і ця річ здасться (придасться, згодиться). | *Вошедший в обиход* – що (який) увійшов у вжиток; узвичаєний. | *Входить, войти в ежедневный обиход* – уходити, увійти у щоденний ужиток; узвичаюватися, узвичаїтися. | *Для домашнего обихода* – для домашнього (хатнього) вжитку; на домашні (на хатні) потреби. | *Для своего обихода* – для власного вжитку; для власної потреби; собі на вжиток. | *Пускать, пустить в обиход что-либо* – пускати, пустити до вжитку (в ужиток, в обіг) що; запроваджувати, запровадити в ужиток що.
Обкладывать | *Обкладывать, обложить камнем что-либо* – обкладати, обікласти каменем що; *(тільки докон.)* обкаменувати що. [У Вишні, трохи за селом, були три гарячі джерела… Громада… обкаменувала ті джерела… Вільде.]
Облагать | *Облагать, обложить кого-, что-либо налогом* – оподаткувати, оподатковувати кого, що.
Облагодетельствовать | *Облагодетельствовать кого-либо (устар. ирон.)* – зробити добро (багато добра, ласку) кому; обдарувати кого ласкою (добром).
Обладать | *Кислород, водород… обладает свойством…* – кисень, водень… має властивість (силу)… | *Обладать землёй* – володіти (обладувати, владати) землею; посідати землю. | *Обладать правом* – мати право. | *Обладать собой (устар.) – (те саме, що) Владеть собой. Див. владеть.* | *Обладать способностями* – мати хист (здібності, *розм.* кебету). [Ех, якби те!.. Та що й казать! Кебети не маю. Шевченко.] | *Обладать хорошим слухом, зрением* – мати добрий слух, зір; добре чути, бачити; *(образн.)* мати добрі вуха, очі.
Облако | *Витать (быть, находиться) в облаках; в облака (к облакам) улетать, уноситься* – витати (літати, буяти) в хмарах; заходити в хмару; заноситися у хмари (за хмари). | *[Как] с облака упал (свалился, спустился) кто-либо* – (як, мов, наче…) з неба (зхмари) впав (спустився) хто. | *Подняться выше облаков* – (по)над хмари піднестися. | *Под облаками, до облаков* – (по)під хмарами, [аж] до хмар. | *Покрыться облаками* – укритися хмарами; захмаритися. | *Темна вода в(о) облацех (церк.-слав.) – Див. темный.*
Область | *Исследования в области этнографии* – дослідження (студії) в царині (у галузі, на полі) етнографії; етнографічні дослідження (студії). | *Отойти в область предания* – казкою (легендою) стати (зробитися).
Облачко | *Небольшие белые облачка* – невеличкі білі хмарки; молоди (памолодки).
Облегчаться | *Болезнь моя, его… несколько облегчилась* – мені, йому… трохи полегшало (попустило).
Облегчать | *Облегчать, облетить душу, сердце* – давати, дати полегкість душі, серцю; розважати, розважити душу, серце.
Облегченный | *С облегчённым сердцем* – з легким (з полегшеним) серцем; з полегкістю на серці.
Облекаться | *Облекаться, облечься в плоть и кровь* – набирати, набрати плоті і крові.
Облекать | *Облекать, облечь властью кого-либо* – надавати, надати влади (права) кому. | *Облекать, облечь в плоть и кровь что-либо* – надавати, надати плоті і крові чому. | *Облекать, облечь в слова свои чувства* – утілювати, втілити у слова свої почуття; виявляти, виявити свої почуття [у словах]; висловлювати, висловити свої почуття. | *Облекать, облечь доверием кого-либо* – наділяти, надшити довірою (довір'ям) кого. | *Облекать, облечь славой кого-либо* – покривати, покрити (укривати, укрити) славою кого. | *Облекать, облечь тайной что-либо* – повивати, повити (оповивати, оповити, огортати, огорнути) таємницею що.
Обливаться | *Обливается, облился потом кто-либо* – обливається, облився потом хто; піт заливає, залив кого; піт очі заливає, залив кому. [Холодним потом облилась Маланка, вся терпла… Коцюбинський.] | *Обливаться, облиться слезами* – обливатися, облитися (заливатися, залитися, уливатися, улитися, обсипатися, обсипатися, зрошатися, зроситися) сльозами (слізьми); *(образн.)* умиватися, умитися рясними [сльозами, слізьми]. [Часом Юзя не витримувала, кидайася в обійми до Зоні і заливалася слізьми. Українка.] | *Сердце обливается, облилось кровью* – серце обливається, облилося (обкипає, обкипіло) кров'ю; серце кривавиться. [У неї серце обкипає кров'ю, коли подума вона, яке горе, яку

нужду та недостачу терпить її Йосип. Мирний.]

Обливать | *Обливать, облить кого-либо грязью (помоями) (перен.)* – обкидати, обкидати (закидати, закидати, іноді обляпувати, обляпати) кого | *Обливать, облить презрением кого-либо* – виявляти, виявити якнайбільше презирство (якнайбільшу зневагу) до кого; дивитися, подивитися на кого з якнайбільшим презирством (з якнайбільшою зневагою).

Облизать | *Пальчики оближешь, оближете* – пальчики (пальці) оближеш, оближете; пальчики (пальці) облизуватимеш, облизуватимете; аж губи злипаються. [Секлета: …Але ж і гарний оцей вражий панич! Як мед з маком, аж губи злипаються! Старицький.]

Обличаться | *Виновный обличается всем ходом дела* – винуватця виказує (виявляє) увесь хід справи. | *Всякая неправда обличается* – брехня покажеться. *Пр.* Правда, як олива, наверх вийде. *Пр.* Брехнею недалеко зайдеш. *Пр.* Не на брехні світ стоїть. *Пр.* Все минеться, одна правда зостанеться. *Пр.*

Обличать | *Обличать, обличить кого-либо во лжи, в измене…* – виявляти, виявити (виводити, вивести, виказувати, виказати) чию брехню, зраду…

Облокачиваться | *Облокачиваться, облокотиться на (о) что-либо* – обпиратися, обпертися (спиратися, спертися) ліктем (ліктями) нащо.

Облупленный | *Знать кого-либо как облупленного (разг.)* – знати кого як (мов, наче…) облупленого, знати кого як (мов, наче…) старі свої чоботи (рідше як чоботи на своїх ногах). [Ворона знала кожного з нас як облупленого, бачила — хто чим дише і чого хоче. Довженко.]

Облупливать | *Облупливать, облупить как липку кого-либо (разг. фам.) – (те саме, що) Обдирать, ободрать как липку (липочку). Див. обдирать.*

Обманный | *Не обманешь — не продашь* – нам, крамарям, як не забожитися, так і не розжитися. *Пр.* Хвалячи продати, а гудячи купити. *Пр.* | *Счастье, что волк, обманет да в лес уйдёт* – щастя переходя(чи) живе. *Пр.* Щастя йому з рук вилетіло, як птиця з сіті. *Пр.* Щастя — як трясця: коли схоче, то й нападе.

Обман | *Вводить, ввести в обман кого-либо* – уводити, увести в оману кого; підходити, підійти оманою кого; підводити, підвести на облуду кого; призводити, призвести до облуди кого; дурити, одурити (обдурювати, обдурити, піддурювати, піддурити, підманювати, підманити) кого; ошукувати, ошукати (підводити, підвести, зводити, звести) кого; *(образн.)* підвозити, підвезти воза кому. [Мені було соромно і сумно. Сумно — бо я видав книгу, яка попри всі мої добрі заміри вводила читача в оману. Смолич.] | *Впадать, впасть в обман* – заходити, зайти в облуду; обманюватися, обманутися (обдурюватися, обдуритися, ошукуватися, ошукатися). | *Добыть обманом что-либо* – здобути обманом (оманою) що; видурити (витуманити) що. | *Не дать в обман* – не дати себе обдурити (ошукати); не датися одурити. | *Обманом много не наторгуешь* – обманом баришів не наживеш. *Пр.*

Обморок | *В обмороке* – зомлілий, зомліла (непритомний, непритомна); зомлілим, зомлілою (непритомним, непритомною) бувши; *(іноді образн. розм.)* без душі [бувши]. | *Очнуться от обморока* – опритомніти (прокинутися, очутитися); прийти до пам’яті. | *Падать, упасть в обморок* – зомлівати, зомліти (непритомніти, знепритомніти). | *Упавший, упавшая в обморок* – зомлілий, зомліла (непритомний, непритомна, знепритомнілий, знепритомніла). | *Упал в обморок кто-либо* – зомлів (знепритомнів) хто; млості обняли (млості б’ють) кого.

Обмывать | *Обмывать и одевать покойника* – обряджати покійника (небіжчика).

Обнадеживать | *Обнадёживать, обнадёжить кого-либо* – подавати, подати надію кому; запевняти, запевнити кого.

Обнажать | *Обнажать, обнажить голову* – здіймати, здійняти (знімати, зняти, скидати, скинути) шапку, капелюх [а], хустку… | *Обнажать, обнажить душу, сердце* – відкривати, відкрити (розкривати, розкрити, розгортати, розгорнути) душу, серце. | *Обнажать, обнажить противоречия (перен.)* – оголювати (оголяти), оголити (викривати, викрити, виявляти, виявити) суперечності. | *Обнажать, обнажить саблю, шпагу…* – виймати, вийняти (добувати, добути, видобувати, видобути) шаблю, шпагу… [із піхов]. | *Обнажать, обнажить фронт, фланг… (воен.)* – оголювати (оголяти), оголити фронт, фланг…

Обнаженный | *Обнажённая голова* – непокрита голова. | *Обнажённая гора* – лиса гора (лисогора). [Круглі лисогори, мов велетенські шатра, кидали од себе чорну тінь, а далекі шпилі, сизо-блакитні, здавались зубцями застиглих хмар. Коцюбинський.] | *Обнажённая сабля, шпага* – вийнята (гола, добута, видобута) шабля, шпага.

Обнаружиться | *При ревизии обнаружился большой недостаток денег* – ревізія виявила великий недолік грошей.

Обнаружить | *Ревизией обнаружен перерасход* – ревізія виявила перевитрату.
Обниматься | *Обниматься, обняться пламенем* – братися, узятися вогнем (полум'ям).
Обнимка | *Идти, сидеть, лежать в обнимку с кем-либо* – іти, сидіти, лежати, об (ій)нявшись з ким.
Обноситься | *Небо обносится тучами* – хмари небо облягають.
Обносить | *Обносить, обнести кого-либо клеветою, поклёпом (разг.)* – оклеггувати, оклепати (обпліскувати, обплескати, обносити, обнести, *тільки докон.* облихословити) кого. | *Обносить, обнести что-либо забором, плетнём, тыном, жердями, каменной стеной, рвом* – обгороджувати, обгородити що парканом, плотом (лісою), тином, воринням, муром, обводити, обвести що ровом; обпарканювати, обпарканити, обплітати, обплести (плотом, лісою), обтинювати, обтинати (тином), обворювати, обворити, обмуровувати, обмурувати (суром), обкопувати, обкопати (ровом) що.
Обобщение | *Факты нуждаются в обобщении* – факти потребують узагальнення.
Обогащаться | *Обогащаться, обогатиться на чей счет* – багатіти, збагатіти (збагачуватися, збагатитися) чиїм коштом (із кого). | *Обогащаться, обогатиться чем* – багатіти, збагатіти (збагачуватися, збагатитися) на що (також чим). | *Язык обогащается за счёт нового материала (новообразованный, заимствованный)* – мова збагачується новим матеріалом (новотворами, запозиченнями).
Обоготворение | *Обоготворение явлений природы* – (*процес і докон. дія)* Обожування, обоження (обожнювання, обожнення) природних явищ (явищ природи, явищ у природі).
Обожать | *Обожать кого-, что-либо* – палко (ревне) кохати (любити) кого, дуже любити що; обожувати (обожнювати, божествити) кого, що.
Обознаться | *Обознаться* – помилитися на кому; узяти кого за кого.
Обоз | *Быть, тянуться, плестись в обозе* – бути, тягтися, плентатися позаду; *(образн. розм.)* пасти задніх.
Обольщаться | *Обольщаться надеждами, мечтами…* – манити (вабити) себе надіями, мріями…; тішитися надіями, мріями…
Обольщать | *Обольщать, обольстить кого-либо своей красотой* – вабити (зваблювати), звабити (спокушати, спокусити) кого своєю вродою (красою). | *Обольщать себя мечтами, надеждами* – тішити себе мріями, надіями.
Обольщенный | *Обольщённая девушка* – зведена дівчина; (часом) зведениця. [Вітер шумить, сором до села наносить, зведениці дорогу стелить. Черемшина.]
Обоняние | *Воспринять обонянием (почуять)* – почути (зачути) носом; занюхати; *(книжн.)* сприйняти нюхом.
Оборачиваться | *Оборачиваться, оборотиться в кого-либо, кем-, чем-либо* – обертатися, обернутися (перевертатися, перевернутися, перекидатися, перекинутися) ким, чим, в кого, в що, на кого, на що; скидатися, скинутися ким, чим; перемінятися, перемінитися в кого, у що. [Як прилетів він туди, перевернувся котиком. *Н. п.* Русалка з звичайної дівчини перемінюється в русалку, а опісля перекидається з русалки у звичайну рибку. *Сл. Гр.*] | *Хорошо оборачиваться (разг.)* – на добре кластися (заходити); *(іноді розм.)* на добре закривлятися. [Пригадувалися останні події в околиці і в себе в слободі. Еге ж, так уже ніби на добре закривлялося. Головко.]
Оборона | *Искал обороны петух у вороны* – сорока у ворони прохала оборони. *Пр.*
Оборотный | *Оборотная сторона медали (перен.)* – другий (зворотний) бік медалі. | *Оборотные фонды* – обігові фонди.
Оборот | *Брать, взять в оборот кого-либо (разг.)* – брати, узяти в роботу кого; *(іноді)* брати, узяти (прибирати, прибрати) до рук кого. | *Давать, дать делу другой оборот* – повертати, повернути діло (справу) інакше. | *Давать, дать разговору иной оборот* – повертати, повернути (звертати, звернути) розмову на інше. | *Дело принимает, приняло опасный оборот* – справа набуває, набула (набирає, набрала) небезпечного характеру. | *Дело принимает, приняло хороший, дурной оборот* – справа повертає, повернула (діло повертає, повернуло) на добре, на лихе. | *Деньги лежат без оборота* – гроші лежать без діла; гроші дармують *(розм.* гуляють). | *Пускать, пустить деньги в оборот* – пускати, пустити гроші в обіг. | *Разговор принимает, принял такой оборот, что…* – розмова обертається, обернулася так, що…; розмова звертає, звернула в такий бік (на таке), що…; розмова набуває, набула (набирає, набрала) такого характеру, що,… | *Смотри на обороте* – дивися на звороті; дивися на зворотному (на другому, на тому) боці.
Оборудовать | *Оборудовать дело* – (*процес і закінчена дія)* Облагоджувати, облагодити (оборудувати) дію. [Можна впрохати тітку Мотрю, вона це діло облагодить. Коцюбинський. …Оборудуєм це діло… Мирний.]

Обособленно | *Жить обособленно* – жити відокремлено (відлюдно, відлюдьком).
Обочина | *Идти, ехать по обочине дороги* – іти, їхати узбіччям дороги (шляху).
Обоюдный | *Обоюдный меч, нож (устар.) – (те саме, що) Обоюдоострый кинжал, меч; обоюдоострое оружие. Див. обоюдоострый.* | *По обоюдному согласию (соглашению)* – за обопільною (взаємною) згодою.
Обоюдоострый | *Обоюдоострый кинжал, меч; обоюдоострое оружие* – двосічний (дволезний, обосічний, гострий з обох боків) кинджал, меч; двосічна (дволеза) зброя. [Ся пісня двосічна, мов зброя, і будить одвагу, й жалю завдає. Українка.]
Обрабатывающий | *Обрабатывающая промышленность* – обробна промисловість.
Обрадоваться | *То-то обрадуется!* – от(о) зрадіє!
I. Образ | *В образе, во образе кого-либо* – в образі (у постаті, у подобі) кого, чиєму, чиїй. [Страшно, кажу я на думку, що в постаті звіра ходив я. Страшно, - нащадок мій скаже, - що був я колись чоловіком. Свідзинський.] | *На нём нет образа человеческого* – він не має образу людського (подоби людської). | *По образу и подобию чьему-либо (устар. и шутл.)* – на образ і подобу чию. | *Принимать, принять образ кого-либо* – брати, узяти на себе образ чий (постать, подобу чию). | *Рыцарь печального образа* – рицар (лицар) сумного образу.
II. Образ | *Выведывать, выведать (стараться, постараться узнать) образ мыслей* – вивідувати, вивідати напрям думок; ума вивідувати, вивідати; *(іноді)* ума випитувати, випитати. | *Образ действий* – дії; спосіб дій; (спосіб) поводження. | *Образ жизни* – спосіб (триб) життя; побут. […Треба списати тутешній наш триб життя. Українка.] | *Образ мыслей* – напрям думок; спосіб думання (мислення). | *Подражать чьему-либо образу действий* – наслідувати чиє поводження (чий спосіб дій); поводитися так само, як хтось; робити чиїм робом.
III. Образ | *Бессовестным образом* – безсовісно (несумлінно, безсумлінно). | *Внешним образом* – зовнішньо; на око; зокола. | *Вот таким образом* – от (ось) таким способом (робом, побитом); от (ось) так (оттак); *(розм.)* о(т)такечки, о(т)такеньки. | *Выгодным образом* – вигідно. | *Главным образом* – найбільше; головно (головне, іноді найголовніше); переважно; здебільшого (здебільша). [Із квітів у нас найбільше садять коло хати рожу та жоржину. *З нар. уст.*] | *Должным (надлежащим) образом* – належно (як належить); як слід (як треба); як годиться; як має(ть)ся бути; як повинно [бути]; до діла (до ладу, до пуття); гаразд. [Приймають старого, як повинно бути. *Сл. Ум.*] | *Естественным образом* – природно (натурально); звичайно; *(іноді)* звичайним ладом (робом, чином). | *Известным образом* – певним способом (ладом, робом, чином). | *Иным образом* – інакше; по-іншому; іншим ладом (робом, чином, способом). | *Каким бы то ни было образом* – будь-яким (хоч яким) способом (чином); хоч як (хоч по-якому); за всяку ціну. | *Каким образом* – як; яким способом (чином, робом, ладом, *розм.* побитом); на який спосіб. [Здорові були, свате!.. — Здорові будьте І ви! Яким це побитом? — здивувався Хома. Коцюбинський.] | *Каким-то образом* – якось; якимсь чином (робом, способом). | *Капитальным образом* – грунтовно. | *Коренным образом* – докорінно. | *Наилучшим образом* – якнайкраще (якнайліпше); щонайкраще (щонайліпше). | *Некоторым образом* – якоюсь (певною, деякою) мірою; у якійсь (у певній, у деякій) мірі; до певної (до деякої) міри. | *Никоим образом* – [Аж] ніяк; жодною мірою; ні в якій мірі; жодним (ніяким) способом (чином, робом, побитом); *(іноді)* ніяким світом. | *Обыкновенным образом* – звичайно; звичайним ладом (робом, чином); як заведено. | *Равным образом* – так само; рівно ж (зарівно). | *Самым изысканным образом* – якнайвишуканіше. | *Самым подробным (детальным) образом* – якнайдокладніше (якнайдетальніше, якнайдрібніше). | *Самым решительным образом* – якнайрішучіше (щонайрішучіше). | *Следующим образом* – так (отак, отак-то); таким (отаким) чином (робом, ладом, побитом). | *Случайным образом* – випадково (випадком). | *Таким образом* – так (отак, отак-то); тим (цим) способом; таким способом (чином, ладом, робом, побитом); отже (отож). | *Тем или иным образом* – так чи інак (інакше); так чи сяк (так чи так); тим чи іншим способом (чином, робом, побитом). | *Частным образом* – приватно; приватним способом (чином).
Образец | *Всяк молодец на свой образец* – кожний (усяк) молодець на свій взірець. *Пр.* Кожний дідько у свою дудку грає. *Пр.* Кожна пташка своєї пісні співає. *Пр.* Як півень уміє, так і піє. *Пр.* Кожний жучок своєю доріжкою тягне. *Пр.* Кожна Ганна по-своєму гарна. *Пр.* | *Он является образцом всем своим товарищам* – він — зразок усім своїм товаришам; його мають собі за зразок (за взірець, за приклад) усі його товариші. | *По образцу чего-либо* – на зразок (на взірець, на взір, на штиб, на кшталт, *давн.* взором) чого; за зразком (за взірець, за взором) чого. [Писав… українські пісні взором звичайних жіночих та козачих пісень. П. Куліш.] | *Ставить кого-либо в образец* – ставити (становити) кого за

(як, іноді на) зразок.

Образование | *Получать, получить образование* – здобувати, здобути освіту; набувати, набути освіти; діставати, дістати освіту.

Образованный | *Вновь образованный* – новоутворений.

I. Образоваться | *В потолке образовалась течь* – стеля почала текти (стеля потекла); *(образн. розм.)* стеля заплакала. | *На ноге (на шее…) образовался нарыв* – на нозі (на шиї…) нарядився нарив (нарядилася болячка). | *После дождя на склоне горы образовались рытвины* – після дошу (по дощі) на (у) згір'ї (на згірку, на узбіччі) поробилися рівчаки.

II. Образоваться | *Всё образуется* – усе налагодиться (уладнається); усе буде гаразд.

Образумиться | *Образумился кто-либо* – прийшов до розуму (до глузду) хто; *(іноді)* опам'ятався (схаменувся) хто. [Хтось поклав на п'яльці листа і зник, перш ніж Марія Кирилівна встигла опам'ятатися. *Гончар, перекл. з Пушкіна.*]

Образумливать | *Образумливать, образумить кого-либо* – наводити, навести на розум (напоумляти, напоумити) кого.

Обрастать | *На одном месте и камень мохом обрастает* – на одному (на доброму) місці і камінь обростає. *Пр.* | *Обрастать, обрасти (зарасти, покрыться) мохом (перен.) – Див. мох.*

Обратно | *Идти, ехать… обратно* – іти, їхати… назад; вертатися. | *Обратно движению солнца, луны* – навпаки сонця, місяця. [Я вдоха… стала на схід сонця, тричі перехрестилася та й покотила паляницю навпаки сонцю. Квітка-Основ'яненко.] | *Отправлять, отправить обратно кого-, что-либо* – відсилати, відіслати назад кого, що. | *Туда и обратно* – туди й назад.

Обратный | *Закон не имеет обратного действия (юр.)* – закон не має зворотної сили. | *Крутить что-либо в обратную сторону* – крутити що навпаки *(іноді розм.* навверле). [Не крути віялки навверле. *З нар. уст.*] | *На обратном извозчике* – Поворотним візником. [Другого дня, годині о дванадцятій Берсенєв з поворотним візником поїхав у Москву. *Свидзинський, перекл. з Тургенева.*] | *На обратном пути* – поворітьма; повертаючись [назад, додому]; їдучи (ідучи) назад. | *Обратный смысл* – протилежне значення.

Обращаться | *Бумажные деньги обращаются наравне с металлическими* – паперові гроші є в обігу (мають обіг) нарівні з металевими (так само, як і металеві); паперові гроші ходять нарівні з металевими (так само, як і металеві). | *[Весь] обращается, обратился кто-либо в слух, в зрение, во внимание* – [Увесь] обертається, обернувся хто в (на) слух, зір, увагу; [увесь] стає, став хто слух, зір, увага. [Серце тоді переставало битись і, спинивши дух у грудях, Гнат увесь обернувся в увагу… Коцюбинський.] – вода перетворюється, перетворилась на (в) пару; вода береться, узялася парою. | *Не к тебе обращаются* – не до тебе мова (річ); *(іноді розм. фам.)* не до тебе п'ється. | *Обратилось в дым что-либо* – здиміло що. | *Обращается, обратилось в пламя что-либо* – береться, узялося полум'ям що. | *Обращается что-либо вокруг чего-либо* – обертається (кружляє) що навколо (навкруги, округ(и), круг) чого. [Хай собі кружляє, обертається Хоч круг лампочки земля стара!.. Рильський.] | *Обращаться, обратиться в бегство* – кидатися, кинутися (пускатися, пуститися) тікати (навтіки, навтікача, навтіч); *(образн. глузл., тільки докон.)* показати п'яти; п'ятами накивати; закресати підошвами. [Як побачив те Рінуччо, то, не довго думавши, кинув додолу Александра і пустився чимдуж навтікача. *Лукаш, перекл. з Боккаччо.* Ти чув? — Що таке? — Дід Цигай п'ятами накивав. Баш.] | *Обращаться, обратиться к доводам ума (рассудка)* – удаватися, удатися до доводів розуму (ума); *(розм.)* ходити, піти до голови по розум. | *Обращаться, обратиться кем-либо, в кого-, во что-либо* – перекидатися, перекинутися (перевертатися, перевернутися, обертатися, обернутися) ким, чим, на кого, на що, в кого, в що; скидатися, скинутися ким, чим; перемінятися, перемінитися в кого, в що. | *Обращаться, обратиться назад, вспять* – повертати(ся), повернути(ся) назад *(зрідка лок.* назусп'ять). | *Умеет, не умеет обращаться кто-либо в обществе* – уміє, не уміє поводитися хто в товаристві (серед людей); знає добрий звичай, не знає доброго звичаю хто. | *Умеет, не умеет обращаться с инструментами кто-либо* – уміє, не уміє орудувати інструментом хто. | *Хорошо, плохо обращается кто-либо с кем-либо* – добре, зле (погано) поводиться хто з ким; добре, погано (зле) ставиться хто до кого.

Обращать | *Не обращать, не обратить внимания на кого-либо, на что-либо* – не вважати, не вважити (не зважати, не зважити) на кого, на що; не звертати, не звернути уваги на кого, на що; не брати, не узяти до уваги кого, що; залишати, залишити (полишати, полишити) без уваги кого, що; легковажити, злегковажити що; занедбувати, занедбати кого, що; не потурати *(іноді лок.* не вдаряти) на що. [Не вважай на урожай — сій жито —

хліб буде. *Пр.* Та Маруся на ту лайку, на материн гнів зовсім не вважала, начебто вітер у бовдурі гуде.ні словом вона не обзивалася. Григоренко.] | *Обратим, обратите внимание (закл.)* – звернімо, зверніть увагу; уважаймо, уважайте. | *Обратить в бегство кого-либо* – повернути навтіки (навтікача, навтіч) кого; змусити (примусити) тікати (утікати), утекти кого; *(про ворога, противника ще)* погнати кого. | *Обратить что-либо в деньги* – перевести (повернути) що на гроші; *(іноді)* згрошити що. [Як їхатимуть вже відсіль на Кавказ на житло, то сей садок згрошать. *Сл. Гр.*] – уважати, уважити (зважати, зважити) на кого; *(тільки недокон.)* мати увагу на кого; звертати, звернути увагу на кого; віддавати, віддати увагу кому; (звідтінком турботи, піклування) оглядатися, оглянутися (зглянутися) на кого; *(образн.)* звертати, звернути око на кого; *(тільки недокон.)* мати око на кого. [До французької мови і до музики добре і я бралась… На се вже кожен уважає, кожен і похвалить. Вовчок. Потім оглянулись і люди на нас і драночок мені назносили. Барвінок. Зглянься на дитину бідну, друже мій. Вовчок.] | *Обращать, обратить внимание на что-либо* – уважати, уважити (зважати, зважити) на що; звертати, звернути увагу на що; брати, узяти до уваги (на увагу) ш о; класти, покласти увагу на що; (від)давати, (від)дати увагу чому; *(іноді лок.)* ударяти нащо; *(образн.)* звертати, звернути око на що. [А заплаче, поскаржиться — хто на це зважить. Муратов.] | *Обращать, обратить деньги на погашение долгов* – повертати, повернути (уживати, ужити) гроші на сплату боргів. | *Обращать, обратить кого-либо в свою веру* – навертати, навернути кого до своєї віри; повертати, повернути кого на (у) свою віру. | *Обращать, обратить кого-либо на путь истины, на истинный, на правый путь* – навертати, навернути кого на путь істини (правди), на правдивий шлях; навертати, навернути кого на добру (праву) путь (на добрий розум). | *Обращать, обратить кого-, что-либо в ничто (разг.)* – повертати, повернути (обертати, обернути) кого, що унівець (у ніщо); пускати, пустити що унівець; зводити, звести що нанівець. [Старшина козацтва унівець повернула… Усі землі посіли… Мирный. Напавши на Волоську землю, внівець усю обернули. *Сл. Ум.*] | *Обращать, обратить простые дроби в десятичные* – перетворювати прості дроби на десяткові. | *Обращать, обратить [свои] стопы куда-, к кому-, чему-либо – Див. стопа.* | *Обращать, обратить что-либо в свою пользу* – повертати, повернути (обертати, обернути) що на свою користь (собі на користь, собі на пожиток); вернути (навернути, повертати, горнути) що на свою руч. | *Обращать, обратить что-либо в шутку, в смех* – повертати, повернути (обертати, обернути) що на жарт, на сміх. | *Обращать, обратить чьё-либо внимание на кого-, что-либо* – звертати, звернути чию увагу на кого, на що; дати, подати до уваги кому, що; *(іноді)*зводити, звести кого на очі кого, що. [Зводжу на очі їй чимало таких, що любили та й покинули. Вовчок.]

Обращение | *Изымать, изъять из обращения* – вилучати, вилучити з обігу; виводити, вивести з ужитку. | *Обращение кого-либо в чью-либо веру (процесс и законченое действие, перен.)* – навертання, навернення кого на чию віру (до чиєї віри).

Обращенный | *Обращенный в новую веру* – новонавернений.

Обрезать | *Обрезать кого как следует (разг.)* – гостро перервати (урвати) мову (річ) чию; притяти кому носа добре.

Обрез | *В обрез чего-либо (разг.)* – саме враз; в обріз; без лишку.

Обрекать | *Обрекать, обречь на жертву кого-либо* – прирікати, приректи (рокувати) на жертву (жертвою) кого. [Дмитрій: Тінь Грозного мене усиновила, Димитрієм із гробу нарекла. Моїм ім’ям народи зворушила і жертвою Бориса прирекла. *Терещенко, перекл. з Пушкіна.* Я, мов ідолянин, дітей своїх на жертву рокував. Українка.]

Обременять | *Это тебя не обременит?* – це тобі не заважить?; це тебе не обтяжить?

Обронить | *Обронить замечание* – кинути (побіжну) увагу, кинути (побіжне) зауваження; побіжно зауважити.

Обручальный | *Обручальное кольцо* – заручний перстень; обручка.

Обрушиваться | *Все беды обрушиваются, обрушились на кого-либо, на чью-либо голову* – усі лиха (усі біди) спадають, спали (падають, упали) на кого, на чию голову; *(тільки докон.)* усі біди (усі лиха) окошилися на кому.

Обрывать | *Обрывать, оборвать речь, слово…* – уривати, урвати мову (річ), слово…

Обрывистый | *С обрывистыми берегами* – крутоберегий (стрімкоберегий, крутобережний). | *С обрывистыми склонами* – крутосхилий (крутобокий, крутогорий).

Обрыв | *Нависший обрыв* – нависла круча (нависле урвище); нависень.

Обсевок | *И я не обсевок в поле* – і я не абищо.

Обсохнуть | *Молоко на губах не обсохло у кого-либо* – [Ще] молоко на губах не обсохло в кого (кому); [ще] материне молоко пахне кому; материне молоко на губах у кого; ще молоко тече по бороді в кого.

Обстоятельнее | *Как можно обстоятельнее* – якнайдокладніше (якнайдрібніше). [Я мав був якнайдрібніше побалакати про Ваші твори. Мирний.]
Обстоятельство | *Более благоприятные обстоятельства* – сприятливі обставини; *(іноді поет.)* краща доля. | *Всего удивительнее было то обстоятельство, что…* – [А] найдивніше було те, що… | *Выбиться из тяжёлых обстоятельств* – вибитися (виборсатися) з [важкого] скруту (з [важкої] скрути); вибитися (виборсатися) з тяжких (важких, скрутних) обставин; піднестися з біди. | *Оказался в стеснённых обстоятельствах кто-либо* – опинився у скруті (у скрутних обставинах, у сутузі) хто; тісно (до скруту) прийшлося кому; до скруту (до сутуги) дійшлося кому. | *По личным (семейным) обстоятельствам* – через особисті (родинні, сімейні) обставини; з особистих (родинних, сімейних) причин. | *По независящим [от меня] обстоятельствам* – через незалежні [від мене] обставини; з незалежних [від мене] причин. | *По непредвиденным обстоятельствам* – з непередбачених причин (обставин); через непередбачені обставини. | *Поправить свои обстоятельства* – поліпшити свою долю; підмогтися. [Запрацюю щось, підможуся, та візьму таки Наталю. Вовчок.] | *Поступать сообразно обстоятельствам* – чинити (робити) як до обставин (відповідно до обставин, залежно від обставин); чинити (робити), зважаючи на обставини (зваживши обставини). | *При всех обстоятельствах* – за всяких (за всіх) обставин. | *При неблагоприятных, при хороших обстоятельствах* – за несприятливих, за добрих обставин; *(іноді)* у доброму разі. | *При плохих обстоятельствах* – за лихих обставин; *(іноді)* при лихій годині. | *Произошло одно неожиданное обстоятельство* – сталася одна несподівана подія (річ). [Гарасим усе був за двірника і дуже був задоволений своєю долею, коли раптом сталася одна несподівана подія… *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.* …Раптом сталася несподівана річ… *Рильський, перекл. з Тургенєва*.] | *Смотря (глядя) по обстоятельствам* – як до обставин; зважаючи на обставини; залежно від обставин. | *Так складываются обстоятельства* – так складається; так складаються обставини. | *Тонкий намёк на толстые обстоятельства* – тонкий (делікатний) натяк на грубу річ (на великий кус(ень)). [Наздогад буряків (навтяки буряки), щоб дали капусти (коли треба моркви). *Пр.* У вас, у молодих, теперечки й граматка, і всі смертні іріхи повиходили з моди.говорила Лекерія наздогад буряків, коли треба було моркви… Н.-Левицький.] – скрутні (сутужні) обставини; скрут(а) (сутуга). | *Учесть, взвесить обстоятельства* – зважити [на] обставини; узяти до уваги (на увагу) обставини.
Обстоять | *Всё обстоит благополучно* – усе гаразд; усе добре. | *Так обстоит дело с…* – так (ось так) стоїть справа з…
Обстрел | *Город был три дня под обстрелом* – місто три дні обстрілювано (обстрілювали); місто було три дні під обстрілом.
Обсуждение | *Приступать, приступить к обсуждению чего-либо* – починати, почати (розпочинати, розпочати) обговорювати що (обговорювання чого); заходжуватися, заходитися обговорювати що.
Обтяжка | *В обтяжку (про одежду)* – [Як] облиплий, облипла, облипле, облиплі; облипчастий, облипчаста, облипчасте, облипчасті.
Обтяпать | *Обтяпать дело (дельце) (разг.)* – облагодити діло (дільце); упорати справу.
Обуза | *Быть обузой (в обузу) для кого-либо* – бути за тягар (тягарем, завадою) кому, для кого; *(лок.)* бути за глобу кому.
Обусловливаться | *Это обусловливается многими причинами* – це залежить від багатьох причин; багатьма причинами це діється; з багатьох причин це виходить; *(книжн.)* це зумовлюється багатьма причинами.
Обух | *Как (точно, будто, словно…) обухом по голове* – як (мов, наче…) обухом по голові; як (мов, наче…) удар обуха В тім'я. [Мов удар обуха в тім'я, так оглушили ті слова Захара Беркута. Франко.] | *Плетью обуха не перешибёшь* – батогом обуха не перебити. *Пр.* Пугою обуха не пересічеш. *Пр.* Головою (лобом) муру не проб'єш. *Пр.* Проти сили і віл не потягне. *Пр.* Проти вітру піском не посиплеш. *Пр.* Проти гори піском не сип. *Пр.* Не дмухай проти вітру. *Пр.* Ликом пастернаку не викопаєш. *Пр.* І риба не пливе проти бистрої води. *Пр.* Ночвами моря не перепливеш. *Пр.* Шилом моря не нагрієш. *Пр.* Пальцем потопу не заставити. *Пр.*
Обучаться | *Обучаться, обучиться грамоте (музыке и пению)* – навчатися, навчитися грамоти (музики і співів).
Обучать | *Обучать на родном языке* – навчати рідною мовою. | *Обучать, обучить грамоте (чтению и письму) кого-либо* – навчати, навчити грамоти (письма) кого; навчати, навчити читати й писати кого.
Обучение | *Быть в обучении* – бути в науці. | *Обучение иностранным языкам* – навчання

іноземних мов.

Обученный | *Грамоте был хорошо обучен кто-либо* – був добре письменний (грамотний) хто.

Обхват | *Дуб, клён… в полтора, два… обхвата* – дуб, клен… на (у) півтора, два… обіймища; дуб, клен… у двоє обіймищ; дуб, клен… на півтора, на два… обмахи. [Такі дуби верга, що на півтора обіймища. *Н. к.*]

Обходиться | *Без него (неё…) не обойдётся* – без нього (неї…) не обійдеться; *(розм. образн.)* без нього (неї…) вода не освятиться (паска не посвятиться). [Без Гриця й вода не освятиться. *Пр.* Аякже! Без неї й паски не посвятяться. М. Куліш.] | *Во сколько это обойдётся?* – скільки (що) це коштуватиме?; скільки це стане *(іноді розм.* потягне)? | *Все обошлось, обойдётся хорошо* – усе обійшлося, обійдеться (закінчилося, закінчиться) добре; усе перемеженилося, перемежениться. [Люди думали, що воно так і перемежениться, бо наче все вщухло. Барвінок.] | *Даром не обойдётся что-либо кому-либо* – так (дурно) не мине(ться) кому що; дасться взнаки кому що. | *Обходиться, обойтись чем, без чего* – обходитися (обіходитися), обійтися (перебуватися, перебутися) чим, без чого. [Може тобі борошна? — Та я й своїм перебудуся. *Сл. Гр.*] | *Это мне обошлось очень дорого* – це мені вийшло (стало) дуже (вельми) дорого; це мені багато коштувало.

Обходить | *Обходить, обойти, брать, взять лестью кого – Див. лесть.* | *Обходить, обойти закон* – о(б)минати, о(б)минути (нехтувати, знехтувати) закон; *(жарт.)* розминатися, розминутися з законом. | *Обходить, обойти молчанием что-либо* – о(б)минати, о(б)минути (поминати, поминути) мовчанкою (мовчки) що; збувати, збути мовчанням (мовчанкою) що; промовчувати, промовчати що (про що). | *Обходить, обойти стороной что-либо* – обминати, обминути що.

Обход | *Большой обход (в пути)* – дуже далеко обходити, дуже обхідно. | *Делать обход (в пути)* – кругу накидати (надавати). | *Идти, пойти в обход* – іти, піти в обхід; *(розм. ще)* іти, піти околяса (околясом).

Обчесться | *Раз, два (один, два) и обчелся (разг.)* – раз, два (один, два; один, другий) і кінець (та й годі, та й край, та й усе, та й усі).

Общаться | *Общаться с кем-либо* – єднатися з ким; мати зв'язки (стосунки, взаємини) з ким; взаємитися (знатися, водитися) з ким.

Общепринято | *Это здесь общепринято* – тут так заведено; це тут звичайне; це тут звичайна (світова) річ.

Общественник | *Общественник кто* – громадський працівник (діяч) хто.

Общественный | *Общественное сознание* – суспільна свідомість. | *Общественный долг* – громадський обов'язок (громадська повинність).

Общество | *Бывать в обществе* – бувати в товаристві; серед (поміж) людей (на людях) бувати. | *Душа общества* – душа товариства. | *Избранное общество* – добірне (виборне) товариство. | *Подонки общества (перен.)* – покидьки (потолоч) суспільства; покидьки суспільні (суспільна потолоч). | *Член [крестьянского] общества (ист.)* – член громади.

Общий | *В общей сложности* – загалом беручи; у цілому. | *В общем* – загалом (узагалі); у цілому (у підсумку). | *В общем итоге* – у загальному підсумку; загальним підсумком. | *В общем и целом* – загалом і в цілому; у загальній цілості; без подробиць. | *В общих чертах* – загально; загальними рисами; у загальних рисах. | *Места общего пользования* – місця спільного користування. | *Найти общий язык с кем-либо* – знайти спільну мову з ким. | *Общая собственность* – спільна *(іноді* гуртова, сукупна) власність. | *Общее благо* – загальне добро (благо). | *Общее место, выражение (трюизм)* – загальне місце, загальник (трюїзм). | *Общее собрание* – загальні збори; спільне зібрання. | *Общими силами* – спільно (гуртом, громадою). | *От общего к частному* – від загального до окремого. | *По общему мнению* – на загальну думку. | *По общему согласию* – за спільною згодою.

Объедение | *Борщ, пирог… [просто, прямо] объедение (разг.)* – борщ, пиріг… такий смачний, що їси й не наїсишся; це не борщ, не пиріг…, а самий смак; розкіш, який борщ, пиріг…; борщ, пиріг… просто розкіш (насолода, смакота); борщ, пиріг… справжня розкіш (насолода, смакота); *(зниж.)* борщ, пиріг… такий смачний, що язика з ним проковтнути можна. [Се не пиріг, а самий смак. *Сл. Ум.* Розкіш, які вареники! *Сл. Ум.*]

Объезд | *В объезд, так к обеду, а прямо, так дай бог к ночи* – як поїхав у об'їзд, то буде і на обід, а як навпрошки, то увечері. *Пр.* Як поїде на об'їзд, то сьогодні дома буде, а як поїде навпростець — і завтра не буде. *Пр.* Як поїхав кругом, то сьогодні буде, а як поїде навпростець, то хіба завтра. *Пр.* Хто просто їде, той дома не ночує, а хто об'їжджає, той у лісі блукає. *Пр.*

Объем | *Во всём объёме* – в усьому обсязі (обширі). | *В полном объеме* – у цілому (у повному) обсязі (обширі); цілком; до краю. | *Объём знаний* – обсяг знань.

Объесться | *Будто (словно…) белены объелся* – як (мов, наче) блекоти (дурману, кукільвану, маку) наївся (об'ївся). [Дарина: Що це з ним? Мов кукільвану наївся. Старицький.]

Объехать | *На козе, на кривой не объедешь кого-либо (разг.)* – сплоха не обдуриш (не піддуриш, не налигаєш) кого; у дурні не пошиєш кого; воза не підвезеш кому. | *Суженого на коне не объедешь* – судженого і конем не об'їдеш. *Пр.* Суджене — не розгуджене. *Пр.* Кожна птиця знайде свого Гриця. *Пр.*

Объявлять | *Объявить о своём несогласии* – заявити про свою незгоду. | *Объявлять, объявить себя кем-, чем-либо* – об'являти, об'явити себе ким, чим; об'являтися, об'явитися *(іноді* називатися, назватися, озиватися, озватися) ким, чим. [Нарвус: Чи не хгів він В той вечір неофітом об'явитись? Українка. Аж ось озвавсь якось козацьким гетьманом Петро Конашевич Сагайдачний. П. Куліш.]

Объяснение | *Иметь объяснение с кем-либо* – мати розмову з ким. [Перед від'їздом з міста О… вона мала розмову з своїм чоловіком. *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*] | *Объяснение в любви* – освідчення (про кохання, про любов); *(іноді)* признання. | *Потребовать объяснений о т кого-либо* – зажадати пояснень від кого. [Я вас покликав… для того, щоб зажадати від вас пояснень. *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*]

Объясняться | *Нам надо объясниться* – нам треба порозумітися; нам треба вияснити (з'ясувати) непорозуміння. | *Объясняться, объясниться в любви кому-либо* – освідчуватися, освідчитися (про кохання, про любов) кому *(іноді* перед ким); освідчувати, освідчити кохання кому; признаватися, признатися (що кохає, що любить) кому. [… Тінгочче… легше було освідчитися своїй коханій. *Лукаш, перекл. з Боккаччо.*] | *Объясняться по-русски, по-польски… с кем-либо* – розмовляти по-російському, по-польському… з ким; говорити (розмовляти) російською, польською… мовою з ким.

Объятие | *Броситься, упасть в чьи-либо объятия, в объятия к кому-либо* – кинутися, упасти… в чиї обійми, в обійми кому (до кого). | *Заключать, заключить кого-либо в объятия (книжн. устар.)* – обнімати, обнята (обіймати, обійняти) кого. | *Принимать, принять (встречать, встретить) с распростёртыми объятиями кого-либо* – гаряче (радо) вітати, привітати кого; вітати, привітати (приймати, прийняти, [зу] стрічати, (зу)стріти) дуже гостинно (з радістю, радо) кого; (зу)стрічати, (зу)стріти з розкритими обіймами *(іноді* раменами) кого.

Объятый | *Дом был объят пламенем* – дім (будинок) узявся (пойнявся) полум'ям (вогнем); будинок (дім) пойняло (охопило) полум'я.

Объять | *Никому не объять необъятного; нельзя объять необъятного* – ніхто не осягне неосяжного; не можна осягнути (осягти) неосяжного; неосяжного не осягнеш (не осягнути).

Обыкновение | *Брать, взять за обыкновение* – брати, узяти звичай. | *Вошло в обыкновение что-либо* – повелося що; стало звичаєм (за звичай) що. | *Вышло из обыкновения что-либо* – вивелося що. | *Здесь (там…) такое обыкновение* – тут (там…) так ведеться; тут (там…) такий звичай. | *По заведённому обыкновению* – заведеним *(іноді* за заведеним) звичаєм. | *По обыкновению* – [Як] звичайно; звичаєм; *(іноді)* як завжди. [Побачивши Тетяну, він спершу, як звичайно, ласкаво мукаючи, закивав їй головою. *Рильський, перекл. з Тургенєва.*] | *По своему обыкновению* – своїм *(іноді* за своїм) звичаєм. [Лесь своїм звичаєм украв… трохи ячменю і ніс до корчми. Стефаник.] | *Против обыкновения* – проти звичаю; проти звички. | *У него было обыкновение… он имел обыкновение…* – у нього був звичай (була звичка, було заведено)…; він мав звичай (звичку)…

Обыкновенный | *Больше, меньше… обыкновенного* – (*як прикм.)* Більший (-ша, -ше, -ші…), як (ніж) звичайно; *(як присл.)* більше, менше…, як (ніж) звичайно. | *Дело обыкновенное* – звичайна (світова) річ. | *Обыкновенным образом* – звичайно; звичайним ладом; як заведено; як звичне. | *Обыкновенным чередом* – як звичайно. [Другий і дальші дні минали на хуторі як звичайно. *Антоненко-Давидович, перекл. з Шевченка.*] | *Самым обыкновенным образом* – якнайзвичайніше; звичайнісінько.

Обыск | *Делать, сделать (производить, произвести) обыск у кого-либо,* – робити, зробити трус у кого (кому); трусити, потрусити кого. | *Найти при обыске что-либо* – витрусити що.

Обычай | *Быть в обычае у кого-либо* – бути звичайною річчю (бути звичайним) для кого; бути за звичай кому, вестися у кого. | *Входить, вошло в обычай что-либо* – у(ві)ходить, увійшло в звичай що; узвичаюється, узвичаїлося що; *(тільки докон.)* повелося. | *Для обычая* – для звичаю; для годиться. | *Обычаи и нравы* – звичаї та (і) обичаї. | *По обычаю*

этой страны – (за) звичаєм цього краю (цієї країни); у згоді із звичаєм цього краю (цієї країни). | *По старому обычаю* – старим (давнім) звичаєм; *(іноді)* за старим (давнім) звичаєм. | *Это мой обычай* – це мій звичай; це моя звичка. | *Это не в моём, не в его обычае* – це не (є) мій, його звичай.

Обычный | *Быть обычным делом* – бути звичайною річчю (звичайним ділом); за звичай бути. | *В обычное время* – звичайного часу. | *В обычном порядке* – звичайним порядком (ладом, *іноді* трибом). | *Обычная вещь* – звичайна (світова, людська) річ. | *Обычное право* – звичайне право. | *Самая обыкновенная вещь* – щонайзвичайніша (звичайнісінька) річ.

Обязанность | *В круг его обязанностей входит…* – до його обов'язків належить… | *Вменять, вменить в обязанность кому-либо что-либо* – ставити, поставити за обов'язок кому що. | *Вся обязанность его состояла в том, чтобы…* – увесь обов'язок його був (полягав) у тому, щоб…; він мусив тільки (лише) пильнувати, що… | *Забыть свои обязанности перед кем-либо* – забути (занедбати) свій обов'язок (свою повинність) до (щодо) кого. | *Отправлять обязанности* – виконувати обов'язки. | *По обязанности* – з обов'язку (з повинності). | *Права и обязанности граждан* – права і обов'язки громадян. | *Слагать обязанности* – складати обов'язки. | *Служебные обязанности, обязанности по службе* – службові обов'язки. | *Ставить себе в обязанность* – брати (ставити) собі за обов'язок (за повинність). | *Считать (полагать) своею обязанностью* – уважати (мати) за свій обов'язок; мати собі за обов'язок. | *Считать своей священной обязанностью* – уважати (мати) собі за святу повинність (за святий обов'язок). | *Это не только наш долг, но и обязанность* – це не тільки наш обов'язок, а й повинність.

Обязанный | *Он обязан (обязан был, будет обязан) сделать это* – він повинен (він повинен був, він повинен буде) зробити це. | *Премного вам обязан* – дуже вдячний вам; дуже дякую. | *Я ему (ей…) обязан жизнью* – я йому (їй…) завдячую життям (зобов'язаний життям).

Обязательный | *В обязательном порядке* – обов'язково (доконче, неодмінно). | *Обязательный человек* – послужлива (догідлива) людина; готова (охоча) до послуги людина.

Обязательство | *Уплатить по обязательству* – сплатити зобов'язання.

Обязывать | *Вы (он) премного (навеки) обяжете (обяжет) меня, если…* – я (він) дуже та й дуже (повік, довіку) буду (буде) вдячний вам, коли (якщо)… | *Обязать клятвой кого-либо* – узяти присягу від кого. | *Обязать себя словом* – зв'язати себе (зв'язатися) словом. | *Положение (возраст…) обязывает к чему-либо* – становище (вік…) зобов'язує до чого.

Овес | *Зерно овса (овсянка)* – вівсина (вівсянка). | *Овёс к коню не ходит* – ясла до коней не ходять. *Пр.* Не йдуть ясла за волами, але воли за яслами. *Пр.* Корита не ходять до свиней, а свині до корит. *Пр.* Як захоче коза сіна, то до воза прийде. *Пр.* Не копитові кобила, а копит(о) кобилі. *Пр.* | *Овёс любит хоть в воду, да в пору* – овес каже: топчи мене в болото, то я буду як злото. *Пр.* Казав овес: топчи мене в грязь, будеш (як) князь. *Пр.* Сій овес у кожусі, жито — в брилі. *Пр.* Кинь ячмінь у болото, вбере тебе в злото. *Пр.*

Овечий | *Волк в овечьей шкуре (шубе) (перен. книжн.)* – вовк в овечій (у баранячій) шкурі (кожушині); вовк за вівцю перебрався. Дивиться лисицею, а думає вовком. *Пр.* Хоч одягне вовк і овечу шкуру, а все вовком буде. *Пр.* Добрий, як баранчик, тільки по-вовчому виє. *Пр.* | *Отольются волку овечьи слёзки* – віділлються вовкові овечі (кобилячі) сльози. *Пр.* Відізвуться вовкові овечі (телячі) слізки. *Пр.* Тривай, це йому рогом (боком) вилізе. *Пр.* Прийде й на пса колись зима. *Пр.*

Овечка | *Овечку стригут, а другая того же жди* – вівцю стрижуть, а друга дивиться (а друга на черзі). *Пр.*

Овладевать | *Горе овладело, печаль (тоска) овладела кем-либо* – горе посіло, журба (туга) пойняла (обняла) кого. | *Им овладело отчаяние* – його охопив (пойняв, узяв) розпач (відчай); його охопила (пойняла, узяла) розпука. | *Овладевает, овладел сон кем-либо* – обіймає, обняв (огортає, огорнув, бере, узяв) сон кого. | *Овладевать, овладеть городом, крепостью…* – здобувати, здобути місто, фортецю. | *Овладевать, овладеть собой* – опановувати, опанувати себе; *(тільки докон.)* запанувати над собою; *(іноді)* перемагати, перемогти себе (перемагатися, перемогтися). [Здригнула Оксана дуже… далі перемоглася, як кинеться, як ухопить дитину… Квітка-Основ'яненко.] | *Овладело желание кем-либо* – узяло (пойняло) бажання кого; забажалося (забаглося) кому; хіть узяла кого. | *Овладел языком кто-либо* – опанував мову хто; добре вивчив мову хто. | *Овладеть производством* – опанувати виробництво. | *Овладеть чьей-либо землёй, чьим-либо имуществом* – заволодіти чиєю землею, чиїм майном (добром); посісти чию землю, чиє майно (добро).

Овощной | *Овощные консервы* – консерви з городини.

Овощ | *Всякому овощу своё время* – усякий овоч має свій час. *Пр.* Усякому овочеві свій час. *Пр.* На все (є) свій час. *Пр.* Порою сіно косять. *Пр.* Минуло літо — не ходи в луг по | *Фрукты и овощи* – садовина та (і) городина; овочі (фрукти) і городина.

Овраг | *Большой овраг* – великий яр; яруга. | *Овраг, поросший лесом* – байрак. | *Отрог оврага* – приярок. | *Поперечный овраг* – переярок.

Овсяной | *Овсяная солома* – вівсяна солома; вівсянка (вівсяниця). | *Овсяной хлеб* – вівсяник.

Овца | *Быть пастухом овец, пасти овцы* – бути пастухом овець, пасти овець; вівчарувати (вівчарити, чабанувати). | *Заблудшая овца (перен.)* – блудна (заблудла, заблукана) вівця. [В'яжуться люди в товаристві… та й Івана беруть між собою. А він ходить, наче та блудна вівця. Мартович.] | *И волки сыты, и овцы целы* – вовк ситий і коза ціла. *Пр.* І кози ситі, і сіно ціле. *Пр.* Щоб вовк був ситий і баран цілий. *Пр.* | *Молодец на овец, а на молодца (и) сам овца* – молодець проти овець, а проти молодця і сам вівця (а проти баранця і сам, як вівця). *Пр.* Завзяте, як перець, покіль не вийде на гер(е)ць. *Пр.* Це та Солоха, що кури полоха. *Пр.* Не то молодець, що за водою пливе, а то молодець, що проти води. *Пр.* Як п'ян, то копитан, а як проспався, то й свині злякався. *Пр.* | *Не за то волка бьют, что сер, а за то, что овцу съел* – не за те вовка б'ють, що він сірий, а за те, що овечку (вівцю) з'їв. *Пр.* Не за те бито, що ходила в жито, а за те, що дома не ночувала. *Пр.* Не тим кобила завинила, що вона сива, а тим, що вона побила (що поносила). *Пр.* Не в тім сила, що кобила сива, а в тім, що не везе. *Пр.* Не тим дівка погана, що не вродлива, а тим, що ледача й вередлива. *Пр.* | *Овец не стало, так и на коз честь стала* – де не маєш співця — послухаєш горобця. *Пр.* Нема чобіт — узувай постоли. *Пр.* Не прилетів соловей — нехай іволга за нього править. *Пр.* Нема хліба — їж пироги. *Пр.* | *Паршивая овца всё стадо портит* – одна паршива овечка всю отару поганить. *Пр.* Паршива вівця всю отару спаскудить. *Пр.* | *Сделайся овцой, а волки готовы* – хто стає вівцею, того вовк з'їсть. *Пр.* Тихого та смирного і кури заклюють (загребуть). *Пр.* Хто стає медом, того мухи злижуть. *Пр.* На похиле дерево і кози скачуть. *Пр.* | *С паршивой овцы хоть шерсти клок* – з паршивої вівці хоч вовни жмут. *Пр.* З ледачого вовка хоч шерсті жмут. *Пр.* З худого кабана хоч вишкварки. *Пр.* Нічим не візьмеш, так хоч клоччям. *Пр.* | *Упрямая овца волку корысть* – уперта (вередлива) коза вовкові користь. *Пр.*

Овчинка | *Небо с овчинку показалось, покажется кому-либо* – [Аж] небо за макове зернятко здалося, здасться кому. | *Овчинка выделки [не] стоит* – шкурка вичинки [не] варта. *Пр.* [Не] стане шкурка за вичинку. *Пр.* Шкурка за чиньбу [не] стане. *Пр.* [Не] стане шкурка за виправу. *Пр.* [Не] варт товар роботи. *Пр.* [Не] варте діло заходу. *Пр.*

Огласка | *Во избежание огласки* – щоб уникнути (щоб не було) розголосу *(розм. також* слави). | *Получать, получить огласку* – набувати, набути розголосу; ставати, стати загальновідомим. | *Предавать, предать огласке что-либо* – розголошувати, розголосити що. | *Пустить в огласку что-либо* – розголосити (оголосити) що; дати розголос чому; *(іноді розм. про щось небажане)* рознести (роздзвонити) що; пустити славу про що.

Оглашаться | *Лес оглашается, огласился пением птиц* – ліс лунає, залунав пташиним співом; ліс сповнюється, сповнився (наповнюється, наповнився) пташиним співом.

Оглашать | *Радостные крики оглашают, огласили воздух* – радісні крики (покрики) лунають, залунали в повітрі; радісні крики (покрики) сповнюють, сповнили (наповнюють, наповнили) повітря. | *Эхо оглашает лес* – луна розлягається в лісі (лісом).

Оглашение | *Не подлежит оглашению что-либо* – не може бути оголошено що; не можна оголошувати чого; не підлягає оголошенню що.

Оглобля | *Не по коню, да по оглобле* – не по коневі, то по голоблях. *Пр.* Не може по конях, то хоч по голоблях. *Пр.* Не можна по коневі, то по сідлу (то по кульбаці). *Пр. (іноді також)* Як нема на кого, то на жінку. *Пр.* На того вина, кого вдома нема. *Пр.* Хома не без ума: не жінку б'є, а тещу. *Пр.* | *Поворачивать, повернуть оглобли (перен. разг. шутл.)* – повертати, повернути голоблі. [Крицький: …Який же практичний результат мого непрошеного візиту до вас? Може, краще мені повернути голоблі в інший бік? Українка.]

Оглохнуть | *Аль ты оглох?; аль вы оглохли?* – чи ти [не] оглух?; чи тобі [не] позакладало?; чи [не] оглухли (*про багатьох* поглухли)?; чи вам [не] позакладало?

Оглушенный | *Лежать оглушённым ударом (образн.)* – джмелі (в) слухати.

Оглядка | *Без оглядки (бежать, убегать, мчаться…)* – не оглядаючись (неоглядки); не озираючись (необзир), нео(б)зирці; без очей; *(іноді)* куди видно. | *Без оглядки (действовать, делать что-либо)* – необачно (безоглядно); *(іноді)* зажмуром. [Як можна в таке діло зажмуром іти? Пчілка.] | *С оглядкой (действовать, делать что-либо)* – обачно (обачливо); з осторогою; *(розм. образн.)* оглядатися (поглядати, позирати) на задні колеса.

I. Оглядываться. | *Оглядываться, оглядеться по сторонам, кругом, вокруг...* – розглядатися, розглянутися (роздивлятися, роздивитися, озиратися, озирнутися, роззиратися, роззирнутися, оглядатися, оглянутися) на всі боки (навсібіч, іноді яг. всі чотири), навкруги (округи), навколо (довкола), круг себе, кругом. [Уже він начинав боятися. На всі чотири озирався. Котляревський. ...Питає Колобок-Дудка й озирається навсібіч... Гуцало.]

II. Оглядываться | *Оглянись на себя, каков ты сам* – подивися на себе (самого); подивися в воду на свою вроду. | *Оглянуться не успеешь, не успел, не успела, не успели, как...* – незчуєшся, незчувся, незчулася, незчулися (не зоглядишся, не зоглядівся, не зогляділася, не зогляділися), як...; не оглянешся, не оглянувся, не оглянулася, не оглянулися, як... [Не оглянулася, як стала хата ще вища та рівніша за стару. Коцюбинський.] | *Шути, да оглядывайся* – жартуй, та оглядайся. *Пр.* Жарт жартом (жарти жартами), а хвіст набік. *Пр.* Смійся, смійся, а зуби на полиці держи.

Оглядывать | *Оглядывать, оглядеть с головы до ног, с ног до головы, с (от) головы до пят кого-либо* – оглядати, оглянута (озирати, озирнути, обводити, обвести очима) від голови до п’ят; від потилиці до п’ят, від голови до ніг, від ніг до голови кого.

Огненный | *Геенна огненная (церк.)* – геєна (в)огненна (пекло вогненне). [...Я питаю тебе, чи не попав ти між грішні душі в геєну огненну? *Лукаш, перекл. з Боккаччо.*] | *Огненный нрав* – палка (вогнева) вдача. | *Огненный цвет* – жаркий ((в)огнистий) колір.

Оговариваться | *Оговорился кто-либо* – помилився на слові (прохопився словом) хто.

Оговаривать | *Оговаривать, оговорить что-либо* – застерігати, застерегти що; робити, зробити застереження щодо чого.

Оговорка | *Делать, сделать оговорку* – робити, зробити застереження; застерігати, застерегти.

Оговорочка | *Он отделывается оговорочками* – він відбувається відмовочками; він сяк-так вимовляється.

Огонек | *Блуждающие огоньки* – блудні (мандрівні) вогники; блимавки. [Де горіли свічки, блимають ті самі мандрівні вогники. Васильченко.] | *Работать с огоньком (перен.)* – працювати з запалом (з захопленням).

Огонь | *Беглый огонь (воен.)* – швидкий (перебіжний) вогонь. | *Бежать как от огня* – тікати як від вогню (пожежі). | *Бояться как огня кого-, чего-либо* – боятися як вогню кого, чого; боятися як чорт свяченої води (як заєць бубна, як полоханий заєць пенька, як собака дрючка, кия) кого, чого. | *В огонь и в воду (готов, пойду...)* – у вогонь і (в) воду (готовий, ладен, піду...); і в вогонь ладен (готовий) [скочити]... | *Высекать, высечь огонь* – кресати [вогонь], викресати [вогню]. | *Глаза горят огнём у кого-либо* – очі горять, як жар, у кого, кому. | *Горит как в огне кто-либо* – горить як у вогні (як жар) хто. | *Девушка-огонь* – дівчина як вогонь (як присок); (в)огонь — не дівчина. [Огонь була — не дівка!.. Мирний.] | *Днём с огнём не сыщешь* – і в світі [білому] не знайдеш. *Пр.* Того і вдень із свічкою не знайдеш. *Пр.* Ні слуху ні послуху. *Пр.* Шукай вітра в полі. *Пр.* | *Дом сразу был охвачен огнём* – будинок відразу взявся (пойнявся) вогнем (полум’ям). | *Зажигать, зажечь огонь (огни)* – світити (засвічувати), засвітати (світло); *(про богат. тільки докон.)* посвітити (позасвічувати) [світла]; *(іноді)* посвітитися. [Було вже смерком.по хатах вже посвітилися. *Сл. Гр.*] | *Играть (шутить, шалить) с огнём* – гратися (жартувати) з вогнем. | *Из огня да в полымя* – з дощу та під ринву. *Пр.* З вогню та в полум’я (в полумінь). *Пр.* Тікав від диму та впав у вогонь. *Пр.* З калюжі та в болото. *Пр.* Утікав перед вовком, та впав на ведмедя. *Пр.* Поправився з печі на лоб. *Пр.* Берігся кия, та дістав нагая. *Пр.* | *Меж двух огней (разг.)* – між двох вогнів (між двома вогнями); між (межи) молотом і ковадлом; як у лещатах: і туди гаряче, і сюди боляче. *Пр.* Хоч круть-верть, хоч верть-круть, як з обох боків товчуть. *Пр.* | *Нет дыма без огня; дыма без огня не бывает; ни дыму без огня, ни огня без дыму* – нема диму без вогню. *Пр.* Диму без вогню не буває. *Пр.* Де не горить, там ся не курить (там не куриться, не димить). *Пр.* Де верба, там і вода. *Пр.* Де вода, там і верба. *Пр.* | *Огнём и мечом (книжн.)* – [З] огнем і мечем. | *Огня взаймы не выпросишь* – (у нього, в неї) серед зими льоду (снігу) не випросиш. | *Подливать, подлить масла в огонь* – доливати, долити (підливати, підлити) оливи у вогонь (до вогню); підкладати, підкласти (докидати, докинути) дров у (до) багаття; підкидати, підкинути хмизу в вогонь; *(тільки докон.)* до гарячого ще приском сипнути. | *Предавать, предать огню и мечу (книжн.)* – пускати, пустити під (в)огонь і меч; спускати, спустити на пожар (на вогонь) і під меч положити (класти, покласти); людей мечем сікти, посікти, а добро з (за) димом пускати, пустити; вогнем палити, спалити й кіньми топтати, стоптати; знищувати, знищити (в)огнем і мечем. | *Прошёл огонь и воду [и медные трубы]* – пройшов крізь огонь і воду. Був і на коні, і під конем (на возі й під возом, у ступі й за ступою). *Пр.* Перейшов [уже]

крізь сито і решето. *Пр.* Пройшов Крим і Рим. *Пр.* Пройшов мідні труби і чортові зуби. *Пр.* Був вовк і в сіті, й перед сіттю. *Пр.* Поспитав уже і пня, й колоди. *Пр.* [...Максим Полатайко, який пройшов і мідні труби, і чортові зуби, доладно пустив низом пісню... Стельмах.] | *Сидеть при огне* – сидіти при світлі. | *С огнём не шути (перен.)* – з вогнем не грайся (не жартуй). | *С огнём не шутят; не шути с огнём — обожжёшься* – з вогнем не жартуй [бо то жижа]. *Пр.* Не грайся з вогнем, бо о(б)печешся, о(б)палишся. *Пр.* Не клади у вогонь пальця, бо спечеш. *Пр.* Не клади псові пальців у зуби, бо вкусить. *Пр.* Не тягни пса за хвіст, бо вкусить. *Пр.* Не стромляй (не сунь, не тикай) пальців (пальця, пучки) між (межи) двері, бо прищикнуть (придавлять). *Пр.* | *Солома с огнём не дружит (не улежится)* – не прикладай соломи (сіна) до вогню [бо згорить]. *Пр.* Не кидай іскри в попіл: і сама згорить, і село спалить. *Пр.*

Огораживать | *Огораживать, огородить что-либо забором, плетнём, жердями, решётчатой оградой, каменной стеной...* – обгороджувати, обгородити що парканом, плотом (лісою), тином, вір'ям (воринням), штахетами (штахетом), муром...; обпарканювати, обпарканити, обплітати, обплести, обтинювати, обтинити, обворювати, обворити, обмуровувати, обмурувати... що.

Огородник | *Быть огородником* – бути городником; городникувати.

Огородничество | *Заниматься огородничеством (огородничать)* – працювати коло городу; плекати (вирощувати) городину; городникувати. | *С любовью заниматься огородничеством (огородом)* – кохатися у городі (у городництві).

Огородный | *Огородные овощи, огородная зелень* – городина (грядовина), зелени на *(іноді* зеленець). [Сякий-такий зеленець, аби хліба буханець. *Пр.*]

Огород | *Бросать (кидать) камешки (камешек) в чей-либо огород (разг.)* – кидати (закидати, шпурляти) камінці (камінець, камінь) до чийого городу (у чий город); водою бризкати на кого; кидати (шпурляти) грудкою в чий город; ключку закидати куди. | *В чей огород камешек* – у чий город камінець (грудка); у чиє вікно камінець (камінь) (ударив); на кого водою бризнуто; куди ключку закинено (закинуто); *(іноді)* кому пришито квітку. [Я вже знаю, про кого мова мовиться. Не в наше вікно камінь ударив. Н.-Левицький.] | *Нечего было, не стоило из-за этого и огород городить* – не треба було й починати цього; навіщо було й заходжуватися коло цього діла?; шкода й заходу; шкода часу й атласу; як погано орати, то краще (лучче) випрягати. | *Пустить козла в огород (разг.)* – пустити цапа в капусту, приставити вовка до отари; настановити цапа на городника. | *Чужой рот не свой огород — не притворишь* – чужий рот не хлів, не зачинити. *Пр.* Рот не город, не загородиш. *Пр.*

Огорошенный | *Быть огорошенным ударом (образн.)* – джмелі (в) слухати.

Огорошивать | *Огорошивать, огорошить кого-либо (разг.)* – приголомшувати, приголомшити (ошелешувати, ошелешити) кого; *(іноді образн., тільки докон.)* мокрим рядном накрити кого.

Огорчаться | *Не огорчайся, всё будет хорошо* – не журися (не смутися), все буде добре (гаразд); не смутися (не вдавайся в смуток, не вдавайся в жаль, не вдавайся в тугу), все буде добре (гаразд).

Огорчение | *Причинять огорчение, причинить огорчение кому-либо* – завдавати, завдати прикростей (прикрощів) кому; завдавати, завдати жалю (болю, смутку) кому; чинити (робити) прикрощі кому; смутити (засмучувати) кого.

Огорченный | *Я очень огорчён этим* – мені це дуже прикро; мене дуже засмутило (вразило) це; я дуже засмучений (вражений) цим.

Ограда | *Каменная (кирпичная) ограда* – мур. | *Кольцеобразная ограда из кольев* – окіл.

Ограждаться | *Ограждаться, оградиться каменной стеной* – обгороджуватися, обгородитися муром; обмуровуватися, обмуруватися.

Ограниченный | *Ограниченный человек* – обмежена людина; *(іноді розм.)* дрібноголова людина (дрібноголовець, обведена голова).

Ограничиваться | *Дело ограничилось тем, что...* – справа закінчилася (скінчилася) на тому (звелася до того), що... | *Этим дело и ограничилось* – на цьому все й закінчилося (скінчилося); на тому все й стало.

Огребать | *Огребать деньги (денежки) (разг.)* – загрібати гроші (грошики).

Огуречный | *Огуречная ботва, огуречные стебли* – огудина на огірках (з огірків, огіркова); огірчана.

Одеваться | *Оделся Иван, да не в свой кафтан* – не в свої штани (шаровари) убрався. *Пр.* | *Она оделась как куколка* – вона прибралася (вистроїлася) як лялечка. | *Он хорошо одевается* – він добре одягається; він гарно (хороше) ходить.

Одевать | *Одену тебя в шёлк и золото* – уберу тебе в шовк і в золото; водитиму тебе в шовку та в золоті; ходитимеш у мене в шовку та в золоті.

Одежда | *Бедному да вору всякая одежда впору* – що не попало, те клади в торбу. *Пр.* Бідне сорочці раде, а багате й кожуха цурається. *Пр.* | *Одежда к празднику* – одяг (одіж) на (про) свято; святний (святковий) одяг.

Одежка | *По одёжке встречают, по уму провожают* – не суди по одежі — суди по розуму. *Пр.* Вихвалявся гриб гарною шапкою, та що з того, коли під нею голови нема. *Пр.* По одежі людину стрічають, а по уму (по розуму) випроваджують. *Пр.* | *По одёжке протягивай ножки* – по своєму ліжку простягай ніжку. *Пр.* Будуй (став) хатку по достатку. *Пр.* Які вжитки, так і живи. *Пр.* Живи як спромога (по спроможності своїй); живи як кишеня дозволяє (як кишеня витягне).

Одерживать | *Одерживать, одержать верх* – брати, узяти гору (верх). | *Одерживать, одержать победу над кем-либо* – здобувати, здобути перемогу над ким; перемагати, перемогти кого; *(тільки докон.)* подужати кого.

Одержимый | *Одержимый бесом* – навіжений; біснуватий; *(книжн.)* одержимий бісом. | *Одержимый какой-либо болезнью* – хворий (слабий) нащо. | *Одержимый страхом (ужасом)* – пойнятий страхом (жахом).

Одинаково | *Совершенно одинаково* – однаковісінько; цілком (зовсім) однаково. [Мені однаково, чи буду я жить в Україні, чи ні, Чи хто згадає, чи забуде Мене в снігу на чужині — Однаковісінько мені! Шевченко.]

Одинаковый | *В одинаковой мере, степени* – однаковою мірою (в однаковій мірі); однаково; *(іноді)* зарівно. | *Все они одинаковы* – усі вони однакові; *(жарт.)* усі вони одним миром мазані (мировані); усіх їх одним миром мировано (мазано); усі вони в одну дудочку грають. | *Оба одинаковы* – обоє (обидва) однакові; *(розм. жарт.)* обоє рябоє; один біс (кат, дідько). | *Совершенно одинаковый* – однаковісінький.

Одиннадцатый | *В одиннадцать часов* – об одинадцятій годині. | *На одиннадцатый день, месяц, год…* – одинадцятого дня, місяця, року…

Одинокий | *Одинокий человек* – самітна (самотня, одинока) людина; самітник; самітниця. | *Ставший одиноким* – осамот(н)ілий.

Одиночество | *В полном одиночестве* – одинцем самотнім. | *Жить в одиночестве* – жити в самотині (на самоті); жити самотою; жити самітно (самотньо, одиноко). | *Надоело одиночество кому-либо* – набридло (обридла) самітність (самотність, самотина, самота) кому. | *Остаться в одиночестве* – осамот(н)іти.

Одиночка | *В одиночку* – сам-один; сам; один; *(іноді)* самотою. [Народ не боязкий, кожен сам-один на ведмедя ходить, від розбійників не накивають п'ятами. *Гончар, перекл. з Пушкіна.*] | *Действовать в одиночку* – діяти власними силами (самотужки, самотою). | *Живёт, жил… одиночкой кто* – живе, жив… одинцем (одинаком) хто. | *По одиночке* – по одному (поодинці).

Один | *Баба да бес — один в них вес* – де чорт не зможе, там баба поможе. *Пр.* З бабою і дідько справу програв. *Пр.* | *Ближняя родня — на одном солнце платья сушили* – пень горів, а він рукинагрів та й став йому дядьком. *Пр.* Його мати й моя мати в одній воді сорочки (хустки) прали. *Пр.* Мій батько і твій батько (дід) коло одної печі грілися. *Пр.* Ми родичі: на одному сонці онучі сушили. *Пр.* Родина — кумового наймита дитина. *Пр.* Така рідня, як чорт козі дядько. *Пр.* Василь бабі сестра в третіх, а я йому сваха. *Пр.* Дідового сусіда молотники. *Пр.* | *Во всём этом виноват один я* – в усьому цьому винний тільки я. | *В один из дней (однажды)* – одного дня (одної днини). | *В один прекрасный день* – одного чудового (красного, прекрасного, гарного, прегарного) дня; однієї (одної) чудової (красної, гарної) днини. | *В одном кармане — вошь на аркане, в другом — вошь на цепи* – шапка-бирка, зверху дірка. *Пр.* У кишені — тарган та блоха, у хлібі — ратиці та хвіст. *Пр.* В одній кишені пусто, а в другій — нема нічого. *Пр.* У кишені вітер гуляє. *Пр.* | *Вот я и один, кругом ни души* – от я і сам, навколо ні душі (ні лялечки). | *[Все] в один голос* – [Усі] в одно (за одно); [усі] одностайні; [усі] як один (в один голос). | *Все до одного* – усі до одного; геть (чисто) всі; усі до [одної] душі. [Напакували цілу мажу хлібом та паляницями, таранню, чехонню та всякими харчами, положили на віз чимале барильце й горілки, та й поїхали з косарями всі до душі… Барвінок.] | *Все за одного и один за всех* – усі за одного і один за всіх. | *Все как один (разг.)* – усі як один. [Повстаньмо ж тепера усі як один. За діло братерське, спільне!.. Українка.] | *Всё к одному сведётся* – усе на одно вийде (до одного зійде). | *Ехать одним волом* – їхати одним волом; *(розм.)* їхати бовкуном. | *За (в) один присест* – за одним присідом; за одним разом; за одним заходом. [За одним присідом вечеря з обідом. Номис.] | *За двумя зайцами погонишься — ни одного не поймаешь* – за двома зайцями поженешся, жодного (і одного) не впіймаєш. *Пр.* Хто два зайці гонить,

жодного не здогонить. *Пр.* Двох зайців поженеш — і одного (жодного) не доженеш. *Пр.* Як відкусиш (за)багато, ковтнеш мало. *Пр.* | *За один раз дерево не срубишь* – за один раз дерево не зітнеш (не зрубаєш). *Пр.* За одним разом дерево не звалиться. *Пр.* Один раз цюкнеш — дуб не впаде. *Пр.* | *За одного битого двух небитых дают* – за битого двох небитих дають. *Пр.* За одного битого двох небитих дають, та ще й не беруть. *Пр.* Хлопець і тепер карбованця варт, а як йому боки намнуть, то й два дадуть. *Пр.* | *Из одного гнезда* – з одного (з того самого) гнізда (кубла); одногніздки. | *Не один десяток чего* – не один десяток чого; не однодесять чого. | *Не он один волновался в тот день* – не тільки він (не він сам(ий)) хвилювався того дня (тієї днини). | *Не я один, а все это говорят* – не тільки я (не я сам, не я один), а всі так кажуть. | *Ни в одном глазу (фам.)* – аніже; анітрішки (анітрішечки). | *Ни один не…* – ні один не…; жоден (жодний) не… | *Нос — семерым рос, одному достался* – ну й ніс, для свята ріс, а ти один в будень носиш. *Пр.* Ніс так ніс — як через Дніпро міст. *Пр.* | *Один ведь* – сам же; сам один же. | *Один в один; один к одному* – один в один; голова в голову; *(іноді)* як (мов, наче…) перемиті; одним лицем. [Уродилися ті дев'ять синів, як дев'ять соколів, один у одного; голос у голос, волос у волос. Вовчок. Зуби в нього були один в один, як намисто. Смолич. Парубки мов перемиті. Піджаки наопашки. Яновський.] | *Один в поле не воин* – один у полі не вояк (не воїн). *Пр.* Один — як ні одного. *Пр.* Один кіл плота не вдержить. *Пр.* Де нема спілки, там нема й силки. *Пр.* | *Один другого* – один одного. | *Один другого стоит* – один одного варт(ий) *(іноді розм.* стоїть). | *Один-единственный* – одним один; [один] однісінький (одніський). | *Один задругам* – один за одним; один по одному. | *Один из пары* – допарок. | *Один и тот же* – той [же] самий; один; *(іноді)* один і той самий. | *Один как перст (разг.)* – сам [собі] (сам один) як палець; сам собі (сам один); одним один [як пучка]; *(образн.)* сам (один), як билина в полі; один, як (мов, наче…) порошинка в оці. | *Один лучше другого* – один за (від) одного кращий (ліпший); *(іноді)* як (мов, наче…) перемиті. | *Один на один* – сам на сам (один на один); *(іноді ще)* сам-один; віч-на-віч; на самоті. [Серединський розказував, як у його був такий здоровий пес, що сам-один йшов на ведмедя. Н.-Левицький.] | *Один [Нестор] и у каши не спор* – одна бджола мало меду наносить. *Пр.* Добре там живеться, де гуртом сіється й ореться. *Пр.* Одним пальцем і голки не вдержиш. *Пр.* Де робить купа, не болить коло пупа. *Пр.* Коли робити вкупі, то не болітиме в пупі. *Пр.* | *Один-одинёхонек (один-одинёшенек) (разг.)* – Сам-самісінький (один-однісінький); сам душею; сам-один; *(іноді)* один-одинцем. [Зостався Мирон сам собі, як палець… Один-одинцем. Мирний.] | *Один раз куда ни шло (разг.)* – раз мати породила. | *Один с сошкой, а семеро с ложкой* – семеро до рота, один до роботи. *Пр.* До готового хліба знайдеться губа. *Пр.* Мельники до готової муки. *Пр.* Готовеньке і кицька з'їсть. *Пр.* | *Один только; исключительно один* – сам тільки; сам за себе. | *Один только (один-единственный) раз* – один тільки раз; [тільки] раз-разом. [Тільки раз-разом пан мене за вухо поскубли. Барвінок.] | *Одним духом (разг.)* – одним духом; за одним духом; духом (*зменшувальне* душком); миттю (умить). | *Одним миром мазаны* – одним миром мазані (мировані). Обоє рябоє. *Пр.* Той же Савка, та на других санках. *Пр.* Який дідько печений, такий і варений. *Пр.* | *Одним словом* – одне (одно) слово; одним словом (сказати). | *Одним хлебом питался кто* – жив самим хлібом хто. | *Одному ехать — и дорога долга* – тоді дорога спішна, коли розмова втішна. *Пр.* У порожній хаті сумно й спати. *Пр.* | *Он один знает, скажет что-либо* – тільки він знає, скаже ш о. | *Подходите по одному* – підходьте по одному (поодинці). | *Пытался не один (сделать что-либо)* – не один намагався (силкувався, поривався); *(іноді образн. розм.)* не один біг» та спіткнувся. | *Решили в один голос…* – одноголосно ухвалили… | *Решительно (положительно) ни одного* – жоднісінького; ні однісінького; *(застар.)* ніже єдиного. | *Семеро одного не ждут* – двоє третього не чекають (не ждуть). *Пр.* Як двоє, то одного не ждуть (не чекають). *Пр.* Опізнився козак, то буде й так. *Пр.* | *Семь бед — один ответ* – більше як півкопи лиха не буде. *Пр.* Чи раз, чи два — одна біда. *Пр.* Чи раз батька вдарив, чи сім раз — однаково. *Пр.* Раз на світ родила мати, раз і помирати. *Пр.* | *Семь раз примерь, один раз отрежь* – десять разів мір, а раз утни. *Пр.* Тричі міряй, а раз відріж. *Пр.* Скажеш — не вернеш, напишеш — не зітреш, відрубаєш (відріжеш) — не приточиш. *Пр.* | *Совершенно один* – сам-один; [сам] самісінький. | *С одного вола трёх шкур не дерут* – з одного вола двох шкур не деруть. *Пр.* З однієї липи двічі лика не деруть. *Пр.* Винного двома батогами не б'ють. *Пр.* Двічі на літо лика не деруть. *Пр.* | *Танцевать одному* – танцювати самому; *(іноді жарт.)* танцювати бовкуном. | *Целый день сидит один* – цілий (цілісінький) день сам (сам-один). | *Я был там один* – я був там сам.

Однажды | *Как вот однажды…* – аж ось (от) одного разу (якогось часу)… | *Не однажды* – не [один] раз. | *Однажды весной* – одного разу (раз, якось) навесні (повесні, весною). | *Однажды утром, вечером* – одного ранку, вечора; раз уранці, увечері; одного разу вранці,

увечері.

Одна | *Валить всё в одну кучу* – скидати все на одну (в одну) купу (до одної купи). | *В одной рубашке (быть, выйти на улицу…)* – у самій сорочці. | *В одну нить* – водносталь. | *Два медведя в одной берлоге не уживутся* – два ведмеді в однім барлозі не живуть. *Пр.* Два коти в одному мішку (на одному салі) не помиряться. *Пр.* | *Двум смертям не бывать, одной не миновать* – одної смерті не минеш, другої не буде. *Пр.* Більш(е) як раз не вмреш. *Пр.* Дві смерті не буде (двом смертям не бути), а одної не минути. *Пр.* Чи пан, чи пропав — двічі не вмирати. *Пр.* Раз мати породила (раз на світ родила мати), раз і помирати. *Пр.* Хто вмер тепер, не вмре в четвер. *Пр.* Раз козі смерть. *Пр.* | *Ни одна не…* – ні одна не…; жодна не… | *Одна беда не ходит* – біда ніколи сама не ходить. *Пр.* Біда сама не ходить, але десять за собою водить. *Пр.* Біда ніколи одинцем не ходить: усе в парі. *Пр.* Як одна біда йде, то й другу за собою веде. *Пр.* Біда біду тягне. *Пр.* Одна біда тягне за собою другу. *Пр.* Біда та й за біду зачепилася. *Пр.* Біда за біду чіпляється. *Пр.* До лиха та ще лихо. *Пр.* Одна біда не докучить, бо як одна заворушить, то за нею сотня рушить. *Пр.* До біди ще знайдеться й прибідок. *Пр.* | *Одна в одну; одна к одной* – одна в одну; голова в голову; *(іноді)* як (мов, наче…) перемиті; одним лицем. [Капуста — голова в голову однаковісінька. *Сл. Гр.*] | *Одна голова и плачет, и смеётся* – одні очі і плачуть, і сміються. *Пр.* | *Одна головня и в печи гаснет, а две и в чистом поле дымят* – одна головешка в печі гасне, а дві в полі горять. *Пр.* Дві головешки горять, а одна ніколи. *Пр.* Добре тому ковалеві, що на обидві руки кує. *Пр.* Що два, то не один. *Пр.* У гурті робити, як із гори бігти. *Пр.* Спілка двох годує. *Пр.* | *Одна другую* – одна одну. | *Одна и та же* – та [ж] сама; одна; *(іноді)* одна й та сама. | *Одна ласточка весны не делает* – одна ластівка весни не робить. *Пр.* Одна ластівка — то ще не весна. *Пр.* З одної квітки вінка не зів'єш (не сплетеш). *Пр.* | *Одна мысль о…* – сама думка про… | *Одной рукой* – однією (одною) рукою; одноруч. | *Она одна знает, скажет что-либо* – тільки вона знає, скаже що. | *По одной мере* – до одної міри; на одну міру. | *При одной мысли об этом* – на саму думку (гадку) про це…; від самої думки (гадки) про це… [Материне серце обіллялося жалем на саму думку, що дитина мерзла. Коцюбинський.] | *Решительно (положительно) ни одной* – жоднісінької; ні однісінької; *(застар.)* ніже едної. [Е-ех! коли б не ті дві вади в мого Андрія, звікувала б я з ним, не зазнавши ніже єдноїхмарної години!.. Кониський.] | *Совершенно одна* – сама-одна; (сама-)самісінька.

Одни | *Всё это одни только слова* – усе це самі тільки (самі лише) слова; усе це самісінькі слова. | *Дети остались одни дома* – діти [залишилися (зосталися) (в)дома самі. | *Мы одних с ним лет* – ми з ним одного віку (одних літ, років); ми з ним рівня літами; ми з ним однакового віку (однакові на літа); ми з ним однолітки (перевесники); ми з ним однієї (одної) верстви; *(лок.)* ми з ним верстваки. | *Одни только; исключительно одни* – самі тільки; самі за себе. | *Придерживаться одних взглядов* – дотримувати(ся) одних (таких самих) поглядів (думок); мати однакові (такі самі) погляди; *(іноді образн.)* одним духом дихати. | *Я летом питаюсь почти исключительно одними овощами и фруктами* – я вліті (влітку) харчуюся (живлюся) мало не самою (тільки) городиною та садовиною.

Однообразный | *Сделать однообразным что-либо* – зодноманітити (уодноманітити) що.

Однофамилец | *Он мой (со мной), я его (с ним) однофамилец* – у нього зі мною, у мене з ним те саме (одно, однакове) прізвище; він зі мною, я з ним того самого (одного, однакового) прізвища.

Одно | *В одно из воскресений* – однієї (одної, якоїсь, котроїсь) неділі. | *В одно и то же время* – в один час; у той самий час; того самого часу. | *В одном отношении* – з одного погляду; з одного боку; з одної сторони (одною стороною). | *В одном платье (быть, выйти на улицу…)* – у самій сукні. | *В одно прекрасное утро* – одного чудового (красного, прекрасного, гарного, прегарного) ранку. | *Всё одно да одно, подожди, получишь (разг.)* – як коржа, так коржа, як спечемо, так і дамо. *Пр.* | *Говорит одно, а думает другое* – каже одно (одне), а думає друге; на язиці одно (одне), а на думці друге. | *Не одно, так другое* – не те, так те (так друге). | *Ни одно не…* – ні одне не…; жодне не… | *Одно в одно; одно к другому* – одне в одного (одно в одно); голова в голову; *(іноді)* як (мов, наче…) перемиті; одним лицем. [А були [поросята] — одно в одно… Барвінок.] | *Одно за другим* – одне за одним; одне по одному. | *Одно и то же* – те [ж] саме; одне; *(іноді)* одне й те саме. | *Одно и то же будет* – на одне (на те саме) вийде, те саме буде. | *Одно к одному (разг.)* – одне (одно) до одного. | *Одно только и беспокоит меня* – одно (одна річ) тільки й турбує (непокоїть, клопоче) мене. | *Одного поля ягода* – одного поля ягода. *Пр.* Одного тіста книш. *Пр.* | *Оно одно знает, скажет что-либо* – тільки воно знає, скаже що. | *При одном воспоминании* – на саму згадку. | *Твердить одно и то же* – усе одно та одно (усе те саме, усе тієї самої) правити (товкти, торочити); те саме повторювати; *(образн.)* після тієї та

знов тієї [ж] співати; *(образн. розм.)* і вчора куліш, і сьогодні куліш. | *То одно, то другое* – то те, то те; то одно, то друге. | *Уже одно то, что…* – уже саме те, що… | *Это одно и то же* – це те саме.

Одобрение | *Возгласы одобрения* – схвальні вигуки. | *Его выступления пользуются одобрением* – його виступи схвалюють (хвалять). | *С общего одобрения (сделать что-либо)* – за спільною ухвалою (згодою). | *С одобрения кого-либо* – за ухвалою кого (чиєю); ухвалив хто.

Одолевать | *Дремота одолевает кого-либо* – дрімота змагає (долає) кого; дрімота налягає на кого; *(розм. жарт.)* сліпці сватають кого. | *Лень одолела* – ліноші (ліньки, баглаї) напали (обсіли); баглаї вкинулися. | *Мысли одолевают, одолели кого-либо* – думки обсідають, обсіли голову кому (чию). […Думки обсіли стару його голову. Коцюбинський.] | *Нужда (нищета) одолела кого-либо* – злидні посіли (напали) кого. | *Одолевать, одолеть врага* – перемагати, перемогти (долати, подолати, здолати, *докон.* подужати, переважити) ворога; брати, взяти гору (верх) над ворогом. | *Одолеть в драке кого-либо* – перемогти в бійці кого; побити (перебити) кого. | *Печаль одолевает, одолела кого-либо* – сум (смуток) бере, узяв кого; журба (жура, туга) бере, взяла кого; сум (смуток, журба, жура, туга) налягає, наліг [на] кого. [Сум мене наліг — і реквієм душа співає хором. Тичина.] | *Скука одолевает, одолела кого-либо* – нудьга посідає, посіла (бере, взяла, обнімає, обняла) кого. | *Сон одолевает, одолел кого-либо* – сон змагає, зміг (долає, здолав, бере, узяв) кого; сон налягає, наліг на кого.

Одолжаться | *Одолжайтесь! (фам. устар.)* – призволяйтеся! | *Я не хочу ему одолжаться (разг.)* – я не хочу користуватися з його послуг(и) (з його ласки).

Одолжение | *Делать, сделать одолжение кому-либо* – робити, зробити (чинити, учинити) ласку (послугу кому). | *Мне не нужны твои (ваши…) одолжения* – мені не треба твоїх (ваших…) послуг; мені не потрібні твої (ваші…) послуги; мені не треба твоєї (вашої…) ласки; мені не потрібна твоя (ваша…) ласка. | *Просить об одолжении* – просити послуги (ласки); просити вчинити ласку. | *Сделай, сделайте [такое] одолжение* – зроби, зробіть (учини, учиніть) [таку] ласку; будь ласка (в), будьте ласкаві.

Одр | *Быть, лежать на смертном одре* – бути, лежати на смертельній (на смертній, *давн.* на Божій) постелі; *(давн. ще)* бути, стояти на Божій дорозі. [Настала тяжка пора лежати на смертній постелі. Мирний.]

Одурачивать | *Одурачивать, одурачить кого-либо* – обдурювати, обдурити (одурювати, одурити, *іноді* оступачувати, оступачити) кого; *(образн.)* пошивати, пошити в дурні кого.

Одурь | *Аль на тебя одурь нашла? (разг.)* – чи тебе одур напав?; чи ти з глузду з'їхав (ізсунувся)?; *(образн.)* чи ти дурману об'ївся?

Ожесточать | *Несправедливость ожесточает человека* – несправедливість робить людину жорстокою (запеклою); несправедливість розлючує (знемилосерджує) людину.

Ожидание | *Быть в ожидании (о беременной)* – бути при надії; чекати дитини; бути вагітною. | *В ожидании кого, чего* – ждучи кого, чого; чекаючи кого, чого (на кого, на що); сподіваючись на кого, на що (кого, чого); *(іноді)* у сподіванні кого, чого. | *Он обманул мои ожидания* – він не справдив моїх сподівань (сподіванок). | *Ожиданием сыт не будешь* – жданиками не наїсишся. *Пр.* | *После долгого ожидания (долгих ожиданий)* – по довгому чеканні (дожиданні); після довгого чекання (дожидання); *(іноді також)* довго ждавши (чекавши). | *Превзойти все ожидания* – повершити (перевершити, перевищити) усі сподівання. | *Против ожидания чьего* – проти чийого сподівання; *(іноді)* ніяк не сподіваючись; чого не сподівався хто. […П-н Ріхтер, чого не сподівався Санін, був вельми молодою людиною, майже хлопчиком. *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*] | *Сверх [всякого] ожидания (разг.)* – (по)над [усяке] сподівання.

Ожидать | *Грачи кружатся — ожидай дождя* – гайвороння грає [кружляє] — надійся [сподівайся] дощу. | *Как и следовало ожидать* – як і слід (як і треба) було сподіватися (чекати). | *Ожидать очереди* – застоювати черги; дожидатися черги; *(іноді, коли, дожидаючись черги, сидять)* засиджувати черги. | *Ожидать удобного случая* – ждати (очікувати) [доброї] нагоди (слушного випадку); [доброї] нагоди виглядати. | *От него всего можно ожидать* – від нього (по ньому) можна всього сподіватися; по ньому (по нім) усього надійся. | *После ненастья ожидай погоды* – після негоди жди погоди; по негоді надійся погоди (сподівайся години).

Озадачивать | *Неожиданный вопрос озадачил кого* – несподіване питання (запитання) спантеличило (здивувало, збентежило) кого; несподіване питання (запитання) завдало клопоту кому.

Озарять | *Озарять, озарить лучами кого, что* – опромінювати, опромінити (осявати, осяяти промінням) кого, що.

Озлобляться | *Озлобиться на (против) кого* – злобу взяти (узлитися) на кого.
Ознаменование | *В ознаменование чего* – на відзначення (на відзнаку, на знак, на уставлення) чого; на пам'ятку про що; щоб відзначити (уславити) що.
Озноб | *Бросает то в жар, то в озноб кого* – кидає то в жар, то в холод (в мороз) кого; то жар, то мороз (то холод) проймає кого; поймає (понімає) то вогнем, то морозом (то жаром, то холодом) кого; обсипає то жаром, то холодом кого. [І її, коли вона думала про нього, обсипало то жаром, то холодом. Чернявський.]
Оказия | *По оказии* – з нагоди (з оказії). | *При первой оказии* – при першій нагоді (оказії); з першою нагодою.
Оказываться | *Все оказались налицо* – усі були присутні; усі були тут (усі поприходили). | *Вчерашним спектаклем зрители оказались недовольны* – учорашньою виставою (з учорашньої вистави) глядачі (були) незадоволені (невдоволені); учорашній спектакль глядачів не задовольнив (не вдовольнив). | *Где был, а где оказался* – де був, а де опинився. | *Дома его не оказалось* – (у)дома його не було; виявилося, що його нема (в)дома. | *Мы, оказывается, старые знакомые* – виявляється, що ми давні знайомі. | *Не оказалось налицо чего* – не було (немає) чого; не було (немає) в наявності чого; *(іноді)* не стало чого. | *Но моё представление оказалось ошибочным* – але, так гадаючи, я помилився; але виявилося, що моє припущення [було] помилкове (що мій здогад [був] помилковий). | *Оказался в дураках кто* – опинився в дурнях хто; пошився (убрався) в дурні хто. | *Оказался у разбитого корыта кто – Див. корыто.* | *Оказаться как исключение* – бути як виняток; вийнятися. [Людей було дуже мало, і з них вийнявся тільки один курій. Грінченко.] | *Оказаться победителем* – стати переможцем. | *Оказываться, оказаться в затруднительном положении* – опинятися, опинитися в скрутному становищі; потрапляти, потрапити в скрутне становище. | *Он оказался неподготовленным* – виявилося, що він непідготований; він показав себе непідготованим. | *Сапоги оказались впору* – чоботи прийшлися до ноги (до міри); чоботи саме до ноги (до міри) [прийшлися]; чоботи добре прийшлися; *(образн.)* чоботи як (наче…) влипли. [З сонної Галі тихенько менший брат зняв чоботи, і усі тоді по черзі почали їх приміряти, і кожний казав, що йому чоботи якраз, наче влипли, хоч добре вони пригодилися тільки старшому братові… Вовчок.] | *Сосчитали — их оказалось семнадцать* – полічили — їх знайшлося (виявилось) сімнадцятеро (сімнадцять). | *Так я, оказывается, первый?* – так (то) я, виходить, перший?; так виявляється, що я перший?.. | *У него оказалась опухоль* – виявилося, що в нього пухлина; у нього знайдено (знайшли) пухлину.
Оказывать | *Оказывать, оказать влияние на кого, что* – робити, зробити (справляти, справити) вплив на кого, на що; впливати, вплинути на кого, на що. | *Оказывать, оказать внимание кому* – виявляти, виявити увагу до кого (кому); ставитися, поставитися з увагою (уважливо, уважно) до кого; (від)давати, (від)дати увагу кому. | *Оказывать, оказать давление на кого* – робити, зробити тиск на кого; натискати (тиснути), натиснути на кого. | *Оказывать, оказать действие на кого, на что* – діяти, подіяти на кого, на що; [свою] силу мати над ким, над чим. | *Оказывать, оказать доверие кому* – виявляти, виявити довір'я (довіру) кому; давати, дати віру кому; *(іноді)* довірятися, довіритися кому. | *Оказывать, оказать любезность кому* – робити, зробити (чинити, учинити) ласку кому. | *Оказывать, оказать поддержку кому* – підтримувати, підтримати кого; допомагати, допомогти кому. | *Оказывать, оказать помощь кому* – (по)давати, (по)дати допомогу кому; ставити, стати у (до) помочі кому; (до)помагати, [допомогти кому; *(образн. розм.)* підкладати, підкласти руки кому (під кого). [Не туди він дивиться, щоб нам руки підкладати, а щоб нас у лабетах своїх держати. Барвінок.] | *Оказывать, оказать почести кому – Див. почести.* | *Оказывать, оказать почёт кому* – віддавати, віддати шану (пошану, повагу) кому; виявляти, виявити пошану (повагу) до кого. | *Оказывать, оказать предпочтение кому в чём, перед кем, чему перед чем* – (від)давати, [віддати перевагу (перед) кому в чому, над ким, чому над чим. | *Оказывать, оказать снисхождение кому* – давати, дати поблажку (пільгу, полегкість) кому. | *Оказывать, оказать содействие кому* – сприяти, посприяти (допомагати, допомогти) кому. | *Оказывать, оказать сопротивление кому, чему* – чинити, учинити опір кому, чому; опір (опором) ставати, стати проти кого, проти чого; опиратися, опертися проти чого. [Ви проти нас обидва опір стали. П. Куліш.] | *Оказывать, оказать услугу кому* – робити, зробити послугу кому; *(тільки докон.)* прислужуватися кому; *(іноді)* у пригоді ставати, стати кому. | *Оказывать, оказать честь кому* – віддавати, віддати шану (честь) кому; робити, зробити (чинити, учинити) честь кому. | *Они оказали великие услуги своему отечеству* – вони дуже (велико) прислужилися своїй батьківщині (своєму рідному краєві); вони зробили великі послуги своїй батьківщині; вони у великій пригоді стали своїй батьківщині (своєму рідному краєві).

| *Тепло и холод оказывают различные воздействия на предметы* – тепло і холод різно (по-різному) діють на речі.

Окидывать | *Окидывать, окинуть взглядом (взором, глазами) кого, что* – окидати, окинути поглядом (очима, оком) кого, що; (с)кидати, (с)кинути оком (очима) на кого, на що; оглядати, оглянути (озирати, озирнути) кого, що; перебігати, | *Сколько глазами окинешь* – скільки оком сягнеш (засягнеш, захопиш); *(безособове)* скільки оком сягнути.

Окно | *Гони природу в дверь, она влетит в окно* – заступи природу дверима, то вона тобі вікном. *Пр.* Який удався, такий і загинеш. *Пр.* Синицю і на салі поклади, то синиця синицею. *Пр.* Хто родився вовком, тому лисицею не бути. *Пр.* Крукові й мило не поможе. *Пр.* З чорної кішки білої не зробиш. *Пр.* Скачи, бабо, хоч задом, хоч передом, а діла підуть своїм чередом. *Пр* – дім (будинок) на двоє, четверо вікон (на два, чотири вікна). | *С большими, со многими окнами* – з великими, з багатьма вікнами; вікнастий. | *У окна* – коло (біля) вікна; *(рідше)* край вікна; *(іноді)* при вікні. | *Через окно* – вікном (у вікно, через вікно). [Дон Жуан без шелесту, зручно влазить вікном, кидається на коліна перед Анною… Українка.]

Окованный | *Окованный золотом, серебром* – окутий золотом, сріблом; золотокований (з(о)лотокутий), сріблокований (сріблокутий).

Околачиваться | *Околачиваться без дела* – тинятися без діла (без роботи); никати без роботи (без діла); байдикувати (байди(ки) бити).

Околесица | *Нести (городить) околесицу (разг.)* – верзти (плести, молоти, правити, городити, торочити) нісенітницю (нісенітниці, ні се ні те, дурницю, дурниці); теревені (теревені-вені) правити; теревенити; плетеники *(лок.* банелюки) плести; верзти таке, що й купи не тримається (не держиться) (що й на голову не налізе); верзти таке, що ні пришити, ні прилатати (ні кому дурно дати); смаленого дуба правити (плести); химині кури гонити; кулі лити.

Околесная | *Нести (городить) околесную – (те саме, що) Нести (городить) околесицу. Див. околесица.*

Околеть | *Чтоб ты околел! (бранное)* – а бодай ти (щоб ти) луснув!; щоб тебе лунь ухопив (ухопила)!; щоб тебе лунь нагнав (нагнала)!

Околица | *Говорить околицей, околицами* – говорити здалека; говорити (казати) наздогад (манівцем, манівцями); *(іноді)* казати (говорити) позавгорідно. | *К милому семь вёрст не околица* – до любої небоги нема далекої дороги. *Пр.* До любої Оришки й на край світу пішки. *Пр.*

Околичности | *Говорить, спрашивать без околичностей (разг.)* – казати (говорити) питати прямо (просто, руба, без підхідців); казати (говорити), питати без зайвої балаканини.

Окольный | *Окольная дорога, окольный путь* – кружна (обхідна, об'їзна) дорога, кружний (обхідний, об'їзний) шлях; манівець (манівці). | *Узнать что-либо окольным путём* – довідатися (дізнатися) про щось стороною (через людей, від людей).

Около | *До города около пяти километров* – до міста близько (коло) п'яти (п'ятьох) кілометрів; до міста щось із п'ять кілометрів. | *До завтрака, до обеда… осталось около часа* – до сніданку (до снідання), до обіду… зосталося з годину. | *Ей лет пятьдесят или около того* – їй років з п'ятдесят або близько того. | *Их было около тридцати человек* – їх було чоловіка з тридцять (душ із тридцять); їх було (чи не) з тридцятеро. [Було їх там чоловіка з тридцять… Коцюбинський.] | *Обводить, обвести кого-либо около (вокруг) пальца (разг.) – Див. обводить.* | *Около двадцати лет кому-либо* – близько двадцяти (двадцятьох) років (літ) кому; [уже] років з двадцять кому; літ до двадцяти (до двадцятьох, до двадцятка) доходить (добирається) кому. | *Около дороги* – край дороги (коло дороги, при дорозі); край шляху; над шляхом. | *Около полудня, полуночи* – близько півдня (коло полудня), близько півночі; над (під) південь, під (над) північ. [Так коло полудня в неділю… Сидів з бандурою в руках Старий козак. Шевченко.] | *Уже около двенадцати часов* – уже близько (коло) дванадцятої години; уже під дванадцяту' годину. | *Ходить вокруг да около (разг.)* – ходити колом, довкола; ходити коло та навколо; ходити околяса (околесом); *(образн. розм.)* ходити, як [кіт] коло гарячої каші. | *Это было осенью, около половины октября* – це було восени, десь у (о) половині жовтня. | *Я сегодня сделал около десяти километров* – я сьогодні пройшов близько (коло) десяти (десятьох) кілометрів; я сьогодні увійшов кілометрів з десять.

Околпачивать | *Околпачивать, околпачить кого-либо (фам.)* – о(б)дурювати, о(б)дурити (ошукувати, ошукати) кого; *(образн. розм.)* пошивати, пошити (обувати, обути) в дурні кого; убирати, убрати в шори кого. [У дурні німчики обули Великомудрого гетьмана. Шевченко. От стали козаки думать та гадать, як би москаля в шори убрать, а самим десь

дальш помандрувать. Стороженко.]

Оконный | *Оконное стекло* – шибка (шиба, *давн.* оболон(к)а). […Із оболонками вікно В садочок літом одчинялось. Шевченко.]

Окончание | *Дело близится к окончанию* – діло доходить кінця (краю); діло (от-от, ось-ось уже) кінчається (закінчується). | *До окончания века* – до кінця віку. | *Окончание следует* – кінець (докінчення) буде. [Не хочу перечитувати того, що написав …кладу пера і обриваю… до завтра. (Кінець буде). Коцюбинський.] | *Окончание ярмарки, базара* – розторж. [Пішов Кульбашний на розторж купити дігтю на дорогу. *Сл. Гр.*] | *По окончании года, срока…* – коли (як) закінчиться (скінчиться, вийде, мине) рік, строк (термін)… | *По окончании университета он…* – закінчивши (скінчивши) університет, він…; *(книжн.)* по закінченні (після закінчення) університету він…

Окончиться | *Окончиться хорошо, плохо* – вийти на добре (на добро), на лихе; скінчитися добре, зле.

Окончить | *Окончить дни свои* – добити віку [свого]; довікувати.

Окочуриться | *Окочурился кто-либо (разг. вульг.)* – дуба дав (урізав) хто; тягнув (опрігся, випряг, ноги задер) хтось.

Окошко | *Только и света в окошке у кого – Див. свет.*

Око | *Беречь (хранить) как зеницу ока (торж.)* – берегти (пильнувати, шанувати) як зіницю ока (в оці); берегти (пильнувати, шанувати) як (мов…) ока (свого); берегти (пильнувати) як (мов…) свою душу. | *Видит око, да зуб неймёт* – хоч бачить око, та зуб не йме. *Пр.* Бачать очі, та ба! *Пр.* їв би паляниці, та зубів нема. *Пр.* Носом чую, та руками не вловлю (не впіймаю). *Пр.* Є сало, та не можна дістати — високо висить. *Пр.* Бачить корова, що на повітці солома. *Пр.* Видно й хати, та далеко чухрати. *Пр.* Коло рота минеться, та в рот не попаде. *Пр.* Є ложка, та в мисці нема. *Пр.* Мордується, як собака з воловою кісткою: і не перегризе, і язиком мозку не дістане. *Пр.* Очі б їли, та губа не може. *Пр.* | *В мгновение ока (разг.)* – миттю (умить); як оком змигнути; *(лок.)* на млі ока; *(іноді розм.)* як «га» сказати. [Та я тобі те коритце Скреплю на млі ока. Франко.] | *Недреманное око* – недремне (недрімане, невсипуще, пильне) око. | *Око за око, зуб за зуб* – за око око, зуб за зуб; око за око, зуб за зуб. [За око — око, зуб — за зуб, як у Старому Заповіті… Доленго.]

Окрепнуть | *Окреп кто-либо (после болезни)* – подужчав (поздоровів, поздоровшав) хто; *(образн.)* [знову] став на стану хто; на ряст вийшов (виліз) хто.

Окружать | *Окружать, окружить вниманием кого-либо* – оточувати, оточити увагою кого; з великою увагою ставитися, поставитися до кого. | *Окружать, окружить заботой кого-либо* – оточувати, оточити (оповивати, оповити) піклуванням кого; *(тільки недокон.)* пильно (щиро) піклуватися за (про) кого, ким; повсякчас турбуватися за (про) кого, пильно дбати з а (про) кого.

Окружающий | *Окружающая местность* – навколишня (околишня) місцевість; околиця; окіл *(род.* околу); довкілля. | *Окружающая среда, окружающие (люди)* – оточення (середовище); *(іноді)* около; товариство. [Міг іще більше аналізувати себе й усеньке около. Кримський.] | *Окружающая среда (природа)* – навколишнє середовище; довкілля. | *Он тяготился, тяготится окружающим* – він своє оточення (усе, що його оточувало, оточує) мав за тягар (за тяготу); усе, що його оточувало (оточує), було (є) тягарем (за тягар) йому; він своє оточення (усе, що його оточувало, оточує) уважав, уважає за тягар (відчував, відчуває як тягар).

Окружение | *В окружении кого-либо* – в оточенні (воколі) кого, чиєму; у супроводі кого, чиєму. [І бачить він: там під горою в долі Стіна його господи забіліла, Йому назустріч, у жіночому околі, Іде його хорошая Даліла. Українка.]

Олимпийский | *Олимпийские игры* – олімпійські ігри (грища). [Іфігенія (сама): … А Орест? Він, може, досі вже на грищах олімпійських Отримує вінки! Українка.] | *Олимпийское спокойствие (перен.)* – олімпійський спокій (супокій).

Олицетворенный | *Олицетворённая доброта, искренность…* – уособлена (втілена) добрість, щирість…; сама собі (самісінька) добрість, щирість…

Олух | *Олух царя небесного (разг. презр.)* – дурень (дурник) божий; святий дурень; викінчений (сповна) дурень. [Тобі своєї голови не шкода, дурню ти божий? Хоткевич. Вибачте, Андрію Марковичу, треба бути святим дурнем, щоб не зрозуміти того, що… Васильченко.]

Омега | *Альфа и омега чего (перен. книжн.)* – альфа і омега чого; суть чого; найголовніше чого; початок і кінець чого. | *От альфы до омеги (перен. книжн.)* – від альфи до омеги (від а до я); від краю до краю; від початку до кінця.

Омрачиться | *Небо омрачилось* – небо повилося хмарами (в хмари); небо захмарилося

(потьмарилося); *(іноді безособове)* нахмарило (насупилося).

Омут | *В тихом омуте черти водятся* – тиха вода греблю (береги) рве. *Пр.* Тиха вода береги рве (ломить). *Пр.* Тиха вода людей топить. *Пр.* Тиха вода глибока. *Пр.* Від тиха всі лиха. *Пр.* Зверху гарно та тихо, а всередині ворушиться лихо. *Пр.* У тихому болоті чорти (біси) водяться (плодяться). *Пр.*

Онеметь | *Онеметь от удивления* – заніміти з дива.

Оно | *То-то и оно (разг.)* – отож-то; отож-то [воно] й є; тим-бо й ба.

Оный | *Во время оно; во времена оны; в дни оны* – давно колись; за давніх часів (за часу давнього); за часів давнєколишніх (давноминулих); *(книжн. застар.)* во врем'я оно; во дні они. [Колись то ще, во врем'я оно, Помлілій Нума, римський цар... Шевченко. Старенька сестро Аполлона, Якби ви... Придибали-таки до нас Та, як бувало во дні они, Возвисили свій Божий глас До оди пишно-чепурної. Шевченко.]

Он | *Чтоб ему то да это (разг.)* – (не)хай йому сей та той; щоб йому та бодай йому.

Опаздывать | *Немного (несколько) опоздать* – трохи спізнитися (опізнитися); припізнитися. | *Опаздывает, опоздал к завтраку, к обеду... кто-либо* – спізнюється, спізнився (опізнюється, опізнився) на сніданок (на снідання), на обід... хто. | *Опоздаешь* – спізнишся (запізнишся); *(іноді образн.)* бояри і мед поп'ють.

Опала | *Быть в опале у кого-либо (давн.)* – бути в неласці (в немилості) в кого; відпасти ласки чиєї. | *Класть (наложить) опалу на кого-либо* – покладати, покласти гнів на кого; *(іноді, тільки докон.)* угнівитися (знемилостивитися) на кого. [Його знов повернули в скотарі, а на Агафію поклали гнів. *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*] | *Попасть в опалу* – упасти (попасти(ся)) у неласку.

Опасаться | *Можно было не опасаться* – не було чого побоюватися (лякатися). | *Не опасаясь* – безпечно; не побоюючись.

Опасение | *Без опасений* – безпечно; без побоювання (не побоюючись).

Опаска | *С опаской* – з побоюванням (з острахом).

Опасность | *Быть (находиться) в опасности, вне опасности* – бути в небезпеці (під загрозою), бути поза (всякою) небезпекою. | *Избавиться от опасности* – збутися (позбутися) небезпеки. | *Избежать опасности* – уникнути (утекти) небезпеки; о(б)минати небезпеку. | *Перед лицом опасности* – у (при) небезпеці; перед лицем небезпеки. | *Подвергать, подвергнуть опасности кого-, что-либо* – ставити, поставити під небезпеку кого, що; наражати, наразити (виставляти, виставити) на небезпеку кого, що. | *Подвергаться, подвергнуться опасности* – ставити, поставити себе під небезпеку; виставляти, виставити себе на небезпеку; наражатися, наразитися на небезпеку. | *Предупредить об опасности кого-либо* – остерегти перед небезпекою кого; перестерегти про небезпеку кого. | *Смотреть в глаза опасности* – дивитися *(іноді* глядіти) у вічі небезпеці. | *С опасностью для жизни* – з небезпекою для життя; не бувши безпечним (певним) свого життя; важачи (заваживши) своїм життям.

Опера | *Из другой (не из той) оперы что-либо (разг. шутл.)* – з іншої (з другої, не з тієї) опери що; не про те мова (не про те йдеться); *(іноді)* хто про гарбузи, а хто про образи. [Дуже мене цікавлять — се вже з другої опери — Ваші українські оповідання. Коцюбинський.]

Оперяться | *Оперяется, оперился кто-либо (прям. и перен.)* – оперяється, оперився хто; обростає, обріс пір'ям хто; убивається, убився в пір'я (в колодочки, в палки) хто.

Опечатка | *Допустить опечатку* – допуститися друкарської помилки.

Опираться | *Ходить, опираясь на что* – ходити, спираючись нащо; опірці ходити

Описание | *Не поддаётся описанию что-либо* – не можна описати (списати) чого; такий, така, таке, що й не описати. | *По описанию автора* – з авторового опису; за авторовим описом (за описом автора); як описує автор.

Описать | *Ни в сказке сказать, ни пером описать (фольк.)* – ні пером [не] списати, ні словом [не] сказати. [Ні пером не списати, ні словом не сказати тієї несподіваної краси, якою до вас усміхалася долина! Мирний.]

Оплакивать | *Оплакивать, оплакать с причитаниями кого-либо* – обтужувати, обтужити кого.

Оплеуха | *Дать оплеуху, надавать оплеух кому-либо (разг.)* – дати ляпаса (ляща, поличника), надавати ляпасів (лящів, поличників) кому.

Опомниться | *Дайте мне, ему... опомниться (разг.)* – дайте мені, йому... отямитися (опам'ятатися); дайте мені, йому... до глузду прийти *(іноді жарт.* глузди позбирати). | *Не может опомниться от страха* – не може отямитися (опам'ятатися) — так злякався. | *Не успел, ие успеет кто-либо опомниться, как...* – не стямився, не стямиться (не

спам’ятався, не спам’ятається, незчувся, незчується) хто, як…
Опоражниваться | *Чары (рюмки) усердно опоражнивались* – чар(к)и завзято (старанно, ретельно) спорожнялися; чарки запопадливо вихилювано; коло чарок добре ходжено.
Опора | *Точка опоры* – точка опертя *(іноді* опірна точка).
Опор | *Во весь опор (мчаться, нестись, лететь…)* – з усієї сили (навзаводи, чвалом, учвал, щодуху, скільки духу, скільки сили, щосили, чимдуж); *(образн.)* з вітром навзаводи.
Опостылеть | *Свет опостылел кому* – світ немилий став кому; світ знемилів (знемилився, (в)осоружився) кому.
Оправдание | *Что вы скажете в своё оправдание?* – що ви на виправдання своє скажете?; що ви скажете на своє виправдання?
Оправдываться | *Оправдываться, оправдаться ложью* – вибріхуватися, вибрехатися (відбріхуватися, відбрехатися).
Оправдывать | *Его, её… по суду оправдали* – його, її… суд виправдав. | *Он не оправдал наших надежд* – він не справдив наших надій. | *Подсудимый оправдан* – підсудного виправдано. | *Цель оправдывает средства – Див. цель.*
Определение | *По определению суда* – за вироком (за ухвалою, за постановою) суду; за присудом. | *При определении сторон света, направления ветра… нужно…* – визначаючи сторони світу, напрям вітру…, треба…
Определенный | *Дать определённый ответ* – дати певну (виразну, рішучу) відповідь. | *К определённому сроку* – на визначений (на певний) термін. | *Это определённый успех* – це безперечний успіх.
Опрокидываться | *Легко опрокидывающийся (о лодке, возе и т. п.)* – перекидистий.
Опрокинуть | *Опрокинуть врага (воен.)* – відкинути ворога; погнати ворога. | *Опрокинуть рюмку, по рюмочке (разг.)* – перекинута (перехилити, вихилити) чарку, по чарці (по чарочці).
Опрятно | *Во дворе, в комнате очень опрятно* – у дворі, у кімнаті (у хаті) дуже охайно (чепурно, хупаво); *(образн.)* у дворі, у кімнаті (у хаті) як (мов, наче…) у віночку. | *Опрятно одеваться* – ходити охайно (чепурно, чисто).
Опрятный | *Стать более опрятным* – стати охайним (чепурнішим); почепурнішати. | *Стать опрятным* – стати охайним (чепурним); почепурніти.
Оптом | *Продавать оптом* – продавати на гурт (гуртом). | *Продавать, торговать… оптом и в розницу* – продавати, торгувати… гуртом і на роздріб.
Опускаться | *Ночь опускается, опустилась на землю* – ніч спускається, спустилася (спадає, спала) на землю; ніч западає, запала над землею. | *Опускаться, опуститься на дно (перен.)* – спускатися, спуститися на дно; пускатися, пуститися берега. [Не трать(те), куме, сили, спускай(те)ся на дно. *Пр.*] | *Опускаться, опуститься на колени – Див. колено.* | *Опустился кто-либо* – занепав (опустився) хто; занепав (знизився) духом хто; *(іноді)* діла опустився хто; занедбав(занеха(я)в)себе хто; *(образн.)* пустився берега хто. [Діла зовсім опустився, ні про що не дбає. Барвінок. Чи можна ж із таким чоловіком зорудувати? Пустився берега зовсім. Барвінок.] | *Руки опускаются, опустились у кого-либо (перен.)* – руки опадають, опали (падають, упали, опускаються, опустилися) кому (у кого). [Михайло: Страшна нудьга: ні спати, ні читати не можу; серце щемить. Хочу робити що — руки опадають, хочу думати — думки розбігаються. Старицький.]
Опускать | *Опускать, опустить голову* – спускати, спустити (схиляти, схилити, хнюпити, похнюпити, *тільки докон.* понурити) голову; хнюпитися, похнюпитися *(тільки докон.* понуритися). [Андрій стояв, спустивши голову й почервонівши. Коцюбинський. Мартіан мовчки тяжко зітхає і схиляє голову. Українка. Голову понурив Сіромаха… Шевченко.] | *Опускать, опустить крылья (крылышки) (прям. и перен.)* – спускати, спустити (попускати, попустити) крила (крильця). | *Опускать, опустить слово, фразу (читая книгу)* – проминати, проминути (поминати, поминути, випускати, випустити) слово, фразу. | *Опустить письмо (в ящик)* – укинути листа (в скриньку). | *Опустить хвост (перен.)* – попустити хвоста. [Побіг із села вовкулакою, попустивши хвоста. Барвінок.] | *Я (он) и руки опустил (перен.)* – мені (йому) й руки впали; я (він) і руки опустив (спустив).
Опустевший | *Опустевшее жильё* – спорожніле житло; пустка.
Опушка | *На опушке леса* – на узліссі (край лісу).
Опущенный | *Как (будто, словно) в воду опущенный, опущенная* – як (мов, наче…) у воду опущений (опущена); як (мов, наче…) у воді намочений (намочена); як (мов, наче…) намоклий (намокла). [Василь, мов у воду опушений, ходить собі коло матері. Мирний. Мирон був сердитий сам на себе: цілий тиждень ходив, як у воді намочений. Григоренко. Чого це ви якісь наче намоклі! — перебив мене Гагін… *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*]

Опытность | *Сколь ни велика его опытность…* – хоч і який він досвідчений (хоч і який великий у нього досвід)…

Опытный | *Более опытный кто-либо* – більш досвідчений хто; досвідченіший хто. | *Менее опытный кто-либо* – менш досвідчений (не такий досвідчений) хто.

Опыт | *В виде опыта сделать что-либо* – на (с)пробу (для (с)проби, як (с)пробу) зробити що. | *На личном опыте испытать что-либо* – на власному (на особистому) досвіді дізнати (зазнати) чого; самому спробувати (досвідчити) чого; на собі спробувати чого. | *Приобретать, приобрести опыт в чём-либо* – набувати, набути досвіду в чому. | *Умудрённый опытом* – навчений досвідом; добре досвідчений. | *Я это знаю по собственному опыту* – я це знаю з власного досвіду; це (цього) я сам досвідчив(ся); у цьому я [сам] пересвідчився; це я спробував на собі; це я по собі знаю.

Опьянение | *В состоянии опьянения кто-либо* – нетверезим бувши (у нетверезому стані) хто; *(іноді)* у стані сп'яніння хто.

Опять | *Опять двадцать пять (разг.)* – знов(у) за рибу гроші; як коржа, так коржа. [Наче коли б віддали боржок, бо на сіль треба… Знову за рибу гроші… Що вони за люди такі? Сказав же, що на торзі не були… Збанацький. Як коржа, так коржа! Тобі ж казано. *Буда, перекл. з Короленка.*]

Оранжевый | *Оранжевый цвет* – жовтогарячий колір; жовтожар.

Оранжерейный | *Оранжерейное растение (перен.)* – теплична (оранжерейна) рослина. [Я — теплична рослинка… вибуяла в штучному теплі, у душній атмосфері теплиці… Коцюбинський.]

Орать | *Благим матом кричать, орать – Див. благой.*

Орбита | *Выходить, выйти на орбиту (прям. и перен.)* – виходити, вийти на орбіту.

Ордер | *Выдавать, выдать по ордеру что-либо* – видавати, видати на ордер що.

Орел | *Куда орлы летают, туда сороки не достигают* – де орли літають, туди сороки не пускають. *Пр.* Орел не вилітає мухи ловити. *Пр.* | *Орёл с вороною не толкуется* – орел не пристає з горобцями. *Пр.*

Орех | *Грецкий орех* – волоський горіх. | *Крепкий (твёрдый) орех (перен.)* – міцний (твердий) горіх. | *На орехи будет (достанется, попадёт) кому (разг.)* – дістанеться (перепаде, буде) на горіхи (на бублики, на кабачки) кому. Почастую (почастуєм) тим чаєм, що ворота підпираєм. *Пр.* [… Я думаю так: попадись ти оце кому-небудь з такими думками, то й буде тобі на горіхи… Мирний.] | *Разделать (отделать) под орех кого (разг. фам.)* – добре відзолити (вибештати, вишпетити) кого; дати (завдати) чосу кому. | *Разделать (отделать) под орех что (разг.)* – якнайкраще зробити (справити) що.

Орешек | *Не по зубам мне (тебе) этот орешек (разг.)* – не на мої (твої) зуби (цей) горішок; я цього не розлущу (не розкушу) (ти цього не розлущиш, не розкусиш).

Оркестр | *Оркестр из скрипки, бубна и цимбал* – оркестр із скрипки, бубна і цимбал; троїста музика *(іноді* троїсті музики). [Якби мені, мамо, намисто, То пішла б я завтра на місто. А на місті, мамо, на місті Грає, мамо, музика троїста. Шевченко.]

Орудие | *Служить орудием чего* – бути знаряддям (за знаряддя) чого; правити за знаряддя чого.

Оружие | *Бить противника его же оружием (перен.)* – бити (с)упротивника (ворога) його-таки (його власною) зброєю *(іноді* його ж рукою). | *Браться, взяться за оружие (перен.)* – братися, узятися (ставати, стати) до зброї. | *Бряцать оружием (перен. книжн.)* – брязкати (бряжчати) зброєю; загрожувати (погрожувати) війною. | *Быть при оружии* – бути при зброї; мати зброю. | *К оружию!* – до зброї! | *Поднимать, поднять оружие против кого (перен.)* – здіймати, зняти зброю проти (на) кого. | *Прибегать, прибегнуть к силе оружия (перен.)* – удаватися, удатися до зброї (до збройної сили). | *Складывать (слагать), сложить оружие (перен.)* – складати, скласти (покласти) зброю; перестати воювати. | *С оружием (в руках)* – із зброєю (в руках); збройно *(рідше* оружно); *(іноді)* збройною (оружною) рукою. [Та не зна [шляхта] до бою Дружно повставати, Збройною рукою Гонор рятувати. Чернявський.] | *Товарищ по оружию* – товариш по зброї (зброєю); *(іноді)* бойовий товариш.

Осада | *Держать город в осаде* – тримати місто в облозі; облягати місто (город).

Осадный | *Осадное положение* – стан облоги.

Осанна | *Петь (восклицать, воздавать) осанну кому-либо (книжн. устар.)* – співати (віддавати) осанну (славу) кому; воздавати осанну кому; покликати (виспівувати) «осанна!» кому.

Освещение | *Истратить на освещение* – витратити на світло (на освітлення); *(іноді розм.)* висвітити. | *Обеспечить, обеспечивать освещением кого-либо* – забезпечити,

забезпечувати освітленням кого; обсвічувати, обсвітити кого.
Освещенный | *На освещенном месте* – на освітленому місці; на видноті.
Освобождаться | *Освобождаться, освободиться от рабства* – визволятися, визволитися з неволі (з-під кормиги); *(образн.)* скидати, скинути ярмо.
Оседлать | *Оседлать нос очками (разг. шутл.)* – осідлати носа окулярами. | *Оседлать своего [любимого] конька, взобраться на своего конька (разг.) – Див. конек.*
Осел | *Буриданов осёл* – буриданів осел. | *Упрям как осёл* – упертий як віл (як осел).
Осенять | *Вдохновение осенило поэта* – натхнення осяяло (*зрідка слов.* осінило) поета. | *Осенила мысль, догадка кого-либо* – сяйнула (блиснула) думка, (з)догадка у кого (кому). | *Осенять, осенить крестом (крестным знамением) кого-, что-либо (устар.)* – благословляти, поблагословити (знаменувати, назнаменувати) хрестом кого, що; покладати, покласти хреста на кого, на що; хрестити, похрестити кого, що.
Осень | *Глубокой осенью* – пізньої осені; *(іноді)* у пізню осінь (у праосінь). | *Дело идёт к осени* – надходить (наближається) осінь; іде на осінь (до осені). | *К осени я приеду* – на (над, під) осінь я приїду. | *Начало осени* – початок осені; під осінь. | *Начинается осень* – починається (настає) осінь; осеніє. | *Цыплят по осени считают* – курчат восени лічать. *Пр.* Восени і курчата курми будуть. *Пр.* Не кажи гоп, доки не перескочиш. *Пр.* Не хвали дня до вечора. *Пр.* То ще не хліб, що в полі, хліб те, що в коморі. *Пр.* Зеленим вівсом (зеленим житом) не хвалися. *Пр.*
Осечка | *Дать осечку, осечься (о винтовке, ружье, револьвере)* – осіктися; не вистрелити (не випалити, не спалити); *(іноді)* затятися.
Осилить | *Осилить, не осилить умом чего-либо* – розумом (головою) подужати що, не подужати чого. [Де вже було мені служити? Не то громадського, і свого діла головою не подужаю. Барвінок.]
Осиновый | *Вбить (забить) осиновый кол во что-либо (разг. ритор.) – Див. кол.* | *Дрожит (трясётся) как осиновый лист* – тремтить (труситься) як (мов, наче…) осичина (як осиковий лист, мов трепетовий лист, як лист на трепеті); труситься як на ножі.
Оскомина | *Набивать, набить оскомину кому-либо (перен.)* – набивати, набити оскому кому; набридати, набриднути (обридати, обриднути) кому. | *Сгонять, согнать оскомину на ком (перен.)* – зганяти, зігнати оскому на кому. [Хотілося б зігнати оскому На коронованих главах. На тих помазаниках Божих… Шевченко.]
Оскорбление | *Наносить, нанести оскорбление кому-либо* – ображати, образити кого; завдавати, завдати образи кому; заподіювати, заподіяти (чинити, учиняти, учинити) образу кому.
Оскорблять | *Оскорбить до глубины души кого-либо* – тяжко (до глибокої душі) образити (уразити) кого; живою вразою (живим уразом) уразити кого. [Живим би її вразом вразило. Вовчок.] | *Это оскорбляет здравый смысл* – це зневажає добрий розум (здоровий глузд); це гостро перечить доброму розумові.
Оскудевать | *Оскудевать, оскудеть чем-либо* – убожіти, зубожіти (бідніти, збідніти) на що; виводитися, вивестися (зводитися, звестися) з чого. | *Рука дающего не оскудевает, не оскудеет* – щедра рука (рука, що дає) не убожіє, не зубожіє; рука давця не збідніє до кінця. [Одсипте, не скупіться: щедра рука ніколи не зубожіє! Рудь.]
Ослабевать | *Мороз ослабевает, ослабел* – мороз пересідається, пересівся; мороз попускає, попустив; *(розм. зниж., тільки докон.)* мороз репнув.
Ослепнуть | *Что ты — ослеп?* – чи ти осліп?; чи ти не осліп (бува)?; *(зниж.)* хіба (чи) тобі повилазило?
Ослица | *Валаамова ослица (из библ. лег.)* – валаамова ослиця.
Ослышаться | *Не ослышался ли я?* – чи добре я почув?; чи правильно я зрозумів?; чи я не помилився?; чи я не те почув?
Осматривать | *Осматривать, осмотреть с головы до ног (с ног до головы) кого-либо* – оглядати, оглянути (озирати, озирнути, обводити, обвести очима) від голови до ніг (від ніг до голови) кого; оглядати (озирати, озирнути, обводити, обвести очима) від голови (від потилиці) до п'ят кого.
Основание | *Без всяких оснований* – без жодних (без ніяких) підстав; *(іноді розм.)* ні сіло ні (ані) впало. | *До основания (разрушить, сгореть…)* – дощенту (ущент, до ґрунту, до пня, упень, до цур(к)и, до решти). | *Основание для предположения* – підстава гадати (припускати). | *Признать основание за кем-либо* – признати слушність (рацію) кому.
Основанный | *Ни на чём не основанное предположение* – безпідставний здогад (безпідставна гадка).
Основа | *Брать, взять, принимать за основу чего-либо* – брати, взяти за основу (як

основу) чого. | *Лежать в основе, лечь в основу чего-либо* – лежати (бути) в основі (бути за основу) чого, лягти в основу (стати за основу) чого; бути підвалиною (за підвалину), лягти підвалиною (основиною) чого.

Особа | *Важная особа – (те саме, що) Важная шишка, особа. Див. важный.*

Особенно | *Не особенно давно, долго* – не дуже давно, довго; не так (не з так) і давно, довго. | *Не особенно сильный* – не надто (не дуже) сильний; не який сильний (дужий). | *Особенно же…* – а особливо…; а надто…

Оспаривать | *Они оспаривают друг у друга что-либо* – вони змагаються (сперечаються) один з одним (одна з одною, одне з одним) за що. | *Оспаривать звание чемпиона* – змагатися за звання чемпіона.

Оспа | *Изрытый (изъеденный) оспой* – подзьобаний [віспою]; дзьобатий (дзюбатий); *(іноді)* дзюба; покритий віспою; таранкуватий (рябий); *(образн. розм., зневажливо ще)* як (мов, наче…) чорти горох на лиці (на обличчі) молотили. [Чорнявая, білявая, дзюбатая трошки. *Н. п.*]

Осрамиться | *Осрамился кто-либо* – осоромився хто; сорому набрався (дійшов, наївся, закуштував) хто; зганьбився хто. | *Осрамиться перед всем светом* – усесвітнім соромом укритися (покритися).

Оставаться | *Вперёд не вылезай и сзади не оставайся* – поперед (наперед) не виривайся і ззаду не лишайся (не зоставайся). *Пр.* Уперед не випихайся, а ззаду не зоставайся, середнім тримайся. *Пр.* | *Ему ничего другого не оставалось, как…* – нічого іншого не лишалося (не зоставалося) йому, як…; нічого іншого не мав робити, як… | *Не оставаться в долгу у кого, перед кем (перен.)* – винним не [залишитися кому; відплатити (віддячити, подякувати) кому. | *Не осталось и следа* – і сліду не стало (не лишилося). | *Оставаться верным кому-, чему-либо* – лишатися (зоставатися) вірним кому, чому; додержувати вірності (віри) кому, чому; *(розм.)* не кидатися кого, чого. | *Оставаться, остаться без ног (перен.)* – [Залишатися, [залишитися (зоставатися, зостатися) без ніг; не чути (своїх ніг). | *Оставаться, остаться при своём мнении* – залишатися, залишитися при своїй думці (з своєю думкою, при своєму погляді); триматися і далі своєї думки; *(іноді, тільки недокон.)* стояти й далі на своєму. | *Остались рожки да ножки (перен.)* – самі кісточки (маслачки) зосталися; Кісточки та ратички зосталися. *Пр.*; Лишилися (зосталися) ріжки та ніжки. | *Остаться безнаказанным для кого-либо* – минутися безкарно кому. | *Остаться без последствий* – не мати наслідків; *(розм. жарт.)* присохнути (присхнути). | *Остаться в дураках (разг.)* – пошитися (убратися) в дурні; дурнем убратися; *(іноді фігур.)* набрати в халяви; ускочити. | *Остаться в живых* – зостатися (лишитися) живим *(іноді* серед живих). | *Остаться в одной рубашке (перен.)* – лишитися (зостатися) в самій сорочці; звестися [на] нінащо (нанівець); перевестися на злидні. | *Остаться в тайне* – залишитися таємницею. | *Остаться втуне (устар.)* – бути марним (даремним); пропасти марно (даремно). | *Остаться довольным, недовольным кем-, чем-либо* – бути задоволеним, незадоволеним (невдоволеним) з кого, з чого. | *Остаться навеки, навсегда где-либо* – лишитися (зостатися) навіки, назавжди де; завікувати де. | *Остаться на лето, на зиму, на праздник где-либо* – Залишитися на літо, на зиму, на свято д є; залітувати, зазимувати, засвяткувати д є. | *Остаться ни с чем* – лишитися ні з чим; *(розм. жарт.)* піймати (спіймати, вхопити, дістати, скуштувати, з'їсти) облизня. | *Победа осталась за нами* – перемога була наша; ми перемогли. | *После него осталось двое детей* – по ньому (після нього) лишилося двоє дітей. | *Счастливо оставаться!* – бувайте (зоставайтеся) здорові (щасливі)! | *Что оставалось мне делать в подобном случае?* – що я мав робити в такому разі?; що мені було (лишалося) робити в такому разі?

Оставление | *С оставлением в должности* – залишаючи на посаді.

Оставлять | *Ещё не оставило счастье кого-либо* – ще не покинуло щастя кого; ще не вмерла доля чия. | *Камня на камне не оставить (ритор.)* – каменя на камені не лишити (не покинути); зруйнувати до пня (дотла, дощенту, ущент). | *Не на кого оставить дом* – нема на кого (ні на кого) дім залишити; ні від кого піти з дому, ні від кого поїхати. | *Не оставил и следа* – не [залишив і сліду; і сліду не кинув. | *Не оставить кого-либо своей милостью (своими милостями) (устар.)* – не забути (не поминути) кого своєю ласкою; не залишити кого без своєї ласки; не позбавити кого своєї ласки. | *Не оставьте меня без ответа (уведомления)* – не відмовтеся відповісти (відписати) мені (повідомити мене). | *Оставим (давайте оставим) этот разговор (эти разговоры)* – киньмо (облишмо) цю розмову (ці розмови). | *Оставим это!* – облишмо (залишмо, (по)киньмо) це (про це)! | *Оставить в дураках кого-либо (разг. перен.)* – пошити в дурні кого; убрати дурнем кого; постригти на дурня кого; завдати дурня кому. | *Оставить [дурную] привычку* – покинути (закинути) [лиху, погану] звичку; кинутися (позбутися) [лихої, поганої] звички. |

Оставить заявление без последствий – залишити заяву без наслідків; *(розм.)* знехтувати заяву. | *Оставить надежду (надежды)* – покинути (облишити, занедбати) надію (надії). [Невже я навіки мушу попрощатися з своїми мріями …занедбати надію на вишу діяльність? Н.-Левицький.] | *Оставить просьбу, жалобу без последствий* – не задовольнити прохання, скаргу. | *Оставить своё намерение (свою мысль)* – покинути (облишити) свій намір (свою думку); відмовитися від свого наміру (від своєї думки); [від] кинутися свого наміру (своєї думки). | *Оставляет желать лучшего; оставляет желать много лучшего что-либо* – не таке [ще] як слід (як треба) що; не таке, як мало б (має) бути | *Оставлять, оставить без внимания кого-, что-либо* – залишити, лишити (*про багатьох* полишити, залишити) без уваги (поза увагою) кого, що; не зважити на кого, нащо; *(іноді)* обминати, обминути (поминати, поминути) кого, що; *(ірон. образн. розм.)* записувати, записати в комині кого, що. | *Оставлять, оставить в живых кого-либо* – лишати, лишити (зоставляти, зоставити) живим (при житті) кого; дарувати життя кому. | *Оставлять, оставить в пренебрежении кого-, что-либо* – занедбувати, занедбати (занехаювати, занехаяти, занехати, нехтувати, знехтувати) кого, що. [Ледащиця, та й годі!.. А дитя своє зовсім занедбала, пропадає дитя. Вовчок.] | *Оставлять, оставить за собой (позадисебя) кого-, что-либо* – лишати, лишити (залишати, залишити) позад себе кого, що; випереджати, випередити кого, що. | *Оставлять, оставить за собой право* – застерігати, застерегти собі право; залишати, залишити за собою право. | *Оставлять, оставить кого-либо в покое* – давати, дати спокій кому; давати, дати чистий (святий) (с)покій кому. | *Оставлять, оставить кому-либо на попечение (на чьё-либо попечение)* – лишати, лишити (залишати, залишити) під опіку чию (під чиєю опікою). | *Оставлять, оставить мир, свет (устар.)* – покидати, покинути світ; зіходити (сходити), зійти зі світу; (*арх.*) переставлятися, переставитися. [Безславному тяжко сей світ покидать. Шевченко.] | *Оставлять, оставить с носом кого – Див. нос.* | *Оставляя в стороне что-либо* – поминуючи, поминувши (полишаючи, полишивши) що. | *Оставь надежду всяк, сюда входящий* – - Хто йде сюди, покинь усі надії. *Карманський, Рильський, перекл. з Данте.* | *Оставь, надоело!* – годі, обридло (набридло)! | *Оставь эту дурную привычку* – покинь цю лиху (погану) звичку – прошу, облиште свої залицяння; *(згруб. ще)* Вибийте хвіст об тин. [Тетяна: …Знаю я, куди ви гнете. Вибийте хвіст об тин… Котляревський.] | *Пожалел волк кобылу — оставил хвост да гриву* – пожалів вовк кобилу — зоставив хвіст і гриву. *Пр.* Розжалобився, як вовк над поросям — від'їв ніжки та й плече. *Пр.* Жалів яструб курку, доки всю оскуб. *Пр.* | *Счастье оставило кого* – щастя (по)кинуло, (доля (по)кинула) кого; збувся долі (шастя) хто.

Остальной | *В остальном* – у всьому іншому (у решті); поза цим. | *И в остальном ты не прав* – і щодо решти (і в усьому іншому) ти не маєш рації.

Осталось | *Живого места нет (не осталось) на ком – Див. живой.*

Останавливаться | *Барометр остановился на хорошей погоде* – барометр став на годині. | *Остановимся (давайте остановимся) на этом подробнее* – спинімося на цьому докладніше. | *Остановиться на ночлег* – стати на ніч; стати ночувати. | *Остановиться попасти волов, лошадей* – стати на попасі.

Останавливать | *Не на чем глаз остановить* – нема(є) на чому ока зупинити (й оком спинитися); ніде й оком зачепитися. | *Останавливать, остановить внимание чьё на чём* – звертати, звернути увагу чию на що; привертати, привернути увагу чию до чого. | *Останавливать, остановить свой взгляд на…* – спиняти, спинити свій погляд (своє око) на… | *Остановить стадо овец для отдыха* – зупинити отару овець для відпочинку; отирлувати отару.

Остановка | *За малым (за немногим) остановка (разг.)* – за малим діло стало; за малим загайка; дрібниці (дрібнички) бракує (не вистачає).

Остаток | *Без остатка* – усе цілком; усе чисто; геть усе. | *Недобитые остатки армии* – недобитки армії (війська). | *Остатки сладки* – напослідок смачніше. Що на дні, то найсолодше. *Пр.* їжте, діти, ситу — на дні патока буде. *Пр.* Сьорбайте, хлопці, юшку, а риба насподі. *Пр.* | *Остатки старины* – забутки (рештки) старовини.

Остервенение | *Прийти в остервенение* – розлютитися (роз'яритися, озвіріти). | *С остервенением* – люто; несамовито; озвіріло (з озвірінням). [Шубін працював люто. *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*]

Остер | *Гол, как сокол, а остёр, как бритва* – хоч голий та гострий. *Пр.* Голий, як бич, а гострий, як міч. *Пр.* Голе, як миша, а гостре, як бритва. *Пр.* Голий, як бубон, а гострий, як бритва. *Пр.* | *Остёр на язык кто* – гострий на язик хто; має гострий язик хто; *(іноді)*джигуватий хто; *(лок.)* дорічний хто. [Іч яка дорічна катівська дочка. Із записів П. Грабовського.]

Остолбенеть | *Остолбенеть от страха (удивления, неожиданности…)* – остовпіти з страху (з дива, з несподіванки…).

Осторожный | *Быть осторожным* – бути обережним; *(образн.)* триматися берега.

Острастка | *Для (большей, пущей) острастки* – на (більший) пострах.

I. Острить. | *Острить, сострить на чей-нибудь счёт* – кидати, кинути (пускати, пустити) дотеп на чий карб (на чию адресу); *(образн. розм.)* пришивати, пришити (пришпилювати, пришпилити) квітку кому. [Явдоха:Тай осоружний оцей Печериця — як він мені остогид! З кожного насміхається, кожному квітки пришиває, а сам же то? Якби глянув у воду на свою вроду. Мирний.]

II. Острить | *Стричь, остричь [всех] под одну гребёнку (перен.) – Див. гребенка.*

Острый | *Бритва остра, да кому ж сестра* – в'язниця простора, та чорт їй рад. *Пр.* Гарно будяк цвіте, та ніхто квіти не рве. *Пр.* | *Злые языки — острый меч* – гостре словечко коле сердечко. *Пр.* Слово не стріла, а глибше ранить. *Пр.* Вода все сполоще, злого слова — ніколи. *Пр.* Рана загоїться, а зле слово — ніколи. *Пр.* | *Нож острый кому* – мов гострий ніж кому. | *Острая шутка* – дотепний жарт. | *Острый человек (перен.)* – гостра на язик (дотепна) людина. [Він гарний парубок. Він був кращий і від Тимофія, і від усіх. Ті тільки гострі на язик, а се — плохий, мовчазливий… Мирний.] | *Острый язык (язычок) у кого* – гострий язик (язичок) має хто; гострий язик (язичок) у кого. | *Сглаживать, сгладить острые углы – Див. угол.*

Осуждать | *Не осуди, не осудите (устар.)* – пробач, пробачте (вибач, вибачте, вибачайте); не осуди, не осудіть; *(іноді)* не здивуй, не здивуйте. [Бачте, і тепер сльоза — не осудіте за се — не дає мені всього вимовити. Барвінок.]

Осушать | *Не осушать глаз* – не осушувати (не висушувати) очей; не переставати невтішно плакати. | *Осушать, осушить слёзы чьи, кому* – осушувати, осушити (висушувати, висушити) сльози чиї, кому. [Нащо й сльози вдові лити, Коли той вже в небі, Що вмів сльози осушити В незгоді й потребі? Г.-Артемовський. Висушили мені сльози. Н.-Левицький.] | *Осушить стакан (рюмку)* – вихилити (дмухнути) склянку (чарку…); випити склянку (чарку…) до дна. [Було знати по веселих очах… що дід уже вихилив не одну чарку горілки. Н.-Левицький.]

Осуществимый | *Осуществимо ли это?* – чи здійсненна це річ (чи це здійсненна річ?; чи це здійсненне?; чи можна це здійснити (справдити)?). | *Это вполне осуществимо* – це річ цілком здійсненна.

Осуществление | *Осуществление надежд* – здійснення (справдження) надій (сподіванок, сподівань).

Осыпать | *Осыпать любовными ласками кого* – любувати (милувати, голубити) кого. [Він її цілує, він її любує. *Н. п.*] | *Осыпать, осыпать бранью кого* – обкладати, обкласти (обкидати, обкинути) лайкою кого. | *Осыпать, осыпать милостями кого, что* – ущедряти, ущедрити ласкою кого; обдарувати, обдаровувати (великою) ласкою кого; дарувати, подарувати свою ласку кому. | *Осыпать, осыпать поцелуями кого, что* – обціловувати, обцілувати (виціловувати, виціловувати) кого, що; укривати, укрити поцілунками кого, що. [Вже Оксана і на шиї у матері, вже й обняла, і виціловує її. Квітка-Основ'яненко.]

Отбавлять | *Хоть отбавляй чего (разг.)* – аж надто (багато) чого; *(іноді образн. ще)* й на воза не забереш чого.

Отбиваться | *Отбиваться, отбиться от дома* – відбиватися, відбитися від хати (від домівки, від дому); відбігати, відбігти хати (домівки, дому); не держатися хати (дому). | *Отбиваться, отбиться от рук* – відбиватися, відбитися від рук; відбігати, відбігти рук. | *Отбиваться, отбиться от своих* – відбиватися, відбитися від своїх; відбігати, відбігти своїх. | *Отбиваться руками и ногами от чего (разг.)* – відбиватися руками й ногами від чого; відмагатися щомога (щосили) від чого.

Отбивать | *Отбивать, отбить запах, вкус* – перебивати, перебити дух (запах), смак. | *Отбивать, отбить охоту, желание* – відбивати, відбити охоту; знеохочувати, знеохотити. | *Отбивать, отбить хлеб у кого – Див. хлеб.* | *Отбить бока кому (разг.)* – відбити (надсадити) бебехи, бебехів кому. [А нуте, нуте, йдіте швидше Сюди на кулаки лиш ближче! Я бебехів вам надсаджу. Котляревський.]

Отблагодарить | *Старающийся отблагодарить чем-либо* – той, хто хоче чимось віддячити; віддячливий. [Він такий оддячливий був. *Сл. Гр.*]

Отбой | *Бить отбой* – бити відбій; давати гасло відступати (гасло на відступ); *(перен.)* відступатися від свого наміру, від своєї думки; зрікатися свого наміру, своєї думки. | *Нет отбоя от кого* – нема (немає) відгону (відбою) від кого; не відженеш кого. [Що ж би ще написати… Ага — купив оце собі нове пальто, то такий тобі клопіт; од бабів немає одгону.

Так і ходять чередою. Васильченко. В такім разі від кандидаток не було відбою. Франко.]

Отборный | *Отборное зерно* – добірне (чільне) зерно; чоло.

Отбросы | *Отбросы общества (пренебр.)* – покидьки (потолоч, відмети) суспільства.

Отбыть | *Сколько ни жить, а смерти не отбыть* – скільки не живи, а помирати доведеться. *Пр.* Скільки не жити, а смерті не відбити. *Пр.* Думка п’є воду, а відвага мед. *Пр.*

Отваливаться | *Голова не отвалится у кого* – голова не відпаде в кого (кому). [Це дружина управителя казенної палати. Уклонися, я тобі кажу! — бурчав він настирливо. — Голова в тебе не відпаде! *Вишня, перекл. з Чехова.*]

Отваливать | *Отваливай, любезный! (фам.)* – іди собі [геть], чоловіче добрий!

Отвал | *До отвала (до отвалу) (разг.)* – донесхочу (донехочу, Ɛ відброду).

Отверзлись | *Отверзлись хляби небесные – Див. хляби.*

Отверстие | *Оконное отверстие (отверстие для окна)* – вікнина.

Ответный | *Ответное письмо* – лист-відповідь; відписний (відповідний) лист. | *Ответный выстрел* – постріл у відповідь.

Ответственность | *Быть на чьей ответственности* – бути на чиїй відповідальності (на чиїй голові). | *Нести ответственность за кого, за что* – бути відповідальним за кого, за що. | *Привлекать к ответственности кого-либо* – притягати до відповідальності (до права) кого. [Ця підошва розлізеться за тиждень, і ми його притягнемо до права за ошуканство. Тулуб.] | *Привлекать к судебной ответственности кого-либо* – притягати до судової відповідальності кого; позивати (до суду, в суд) кого; подавати до суду на кого. | *Принимать на себя ответственность* – брати на себе відповідальність. | *Сложить с себя ответственность* – скласти з себе відповідальність; зректися відповідальності.

Ответчик | *Я за всех не ответчик* – я за всіх не відповідаю.

Ответ | *Быть в ответе, давать ответ за что (разг.)* – відповідати за що. | *В ответ* – у (на) відповідь. [«Що за гора?» — спитав я, потягуючись, і почув у відповідь: «Арарат». *Козланюк, перекл. з Пушкіна.*] | *В ответ на…* – відповідаючи на… | *Говорить, сказать в ответ* – відказувати, відказати (відмовляти, відмовити) – давати, дати відповідь кому; відповідати, відповісти *(усно також* відказувати, відказати) кому; *(застар., тільки докон.)* відвістити кому; (тільки листовно) відписувати, відписати кому. | *Жду вашего ответа* – жду (чекаю) вашої відповіді (вашого відпису); чекаю на вашу відповідь (на ваш відпис). | *Каков привет, таков и ответ* – як ви нам, так і ми вам. *Пр.* Який «добридень», таке й «доброго здоров’я». *Пр.* Який «здоров», такий і «помагбі(г)». *Пр.* Яке «помагайбі», таке й «бувай здоров». *Пр.* | *Не находить ответа* – не знати, що відповісти (відказати). [Вахмістр вражено зіпав квадратним риб’ячим ротом, не знав, що відповісти. *Ковганюк, перекл. з Шолохова («Тихий Дін»).*] | *Ни ответа ни привета* – ні відвіту ні привіту. *Пр.* Ні клику ні відклику. *Пр.* | *Призвать к ответу кого (юр.)* – покликати до права (до суду) кого. | *Семь бед — один ответ* – чи раз, чи два — одна біда. *Пр.* Раз на світ родила мати, раз і помирати. *Пр.* Чи раз батька вдарив, чи сім раз — однаково [одвічати]. *Пр.* Раз козі смерть. *Пр.* Більш як півкопи лиха не буде. *Пр.* | *У него на всё есть ответ* – він на все відповідь (відказ) має. *Пр.* Він на все має що відповісти. *Пр.*

Отвечать | *На дружбу отвечать дружбой* – за приязнь (за дружбу) платити приязню (дружбою). | *Отвечать, ответить на письмо кому* – відповідати, відповісти на листа кому; відписувати, відписати (*про багатьох* повідписувати) кому. | *Отвечать, ответить стуком (свистом)* – відстукувати, відстукати (відсвистувати, відсвистати) кому;

Отвешивать | *Отвешивать, отвесить поклон кому* – низько (низенько) вклонятися, вклонитися (кланятися, поклонитися) кому; віддавати, віддати поклін (уклін) кому; чолом віддавати, віддати кому. | *Отвешивать, отвесить пощёчину кому (разг.)* – давати, дати ляпаса (ляша) кому; частувати, почастувати поличником кого. [Та вже для тебе обіцяюсь Енеєві я ляпас дать. Котляревський. Попам’ятаєш ти ще, хто така Рахіра та й кого ти лоличником почастувала. Кобилянська.] | *Отвешивать, отвесить удар кому (разг.)* – завдавати, завдати удару кому; *(зниж.)* відважувати, відважити бебеха кому. [За віщо се він мені бебеха відважив межи плечима? *Сл. Гр.*]

Отвлекать | *Отвлекать, отвлечь чьё-либо внимание* – відвертати, відвернути (відтягати, відтягти, відхиляти, відхилити) чию увагу.

Отводить | *Не в силах отвести голос кто* – голосу не зведе (не відтягне) хто. | *Отводить, отвести глаза (взгляд, взор) от кого, от чего* – відводити, відвести очі (погляд, зір) від кого, від чого. | *Отводить, отвести глаза кому* – відводити, відвести (заснічувати, заснітити) очі кому; *(іноді)* ману пускати, пустити (напускати, напустити) на кого. [Секлета: Та годі, годі! Нічого мені ману пускати, очі одводити. Старицький. Та вони… так

тобі засвітять очі, що ти й сама незчуєшся, як і гроші їм викинеш. *Сл. Гр.*] | *Отводить, отвести душу* – розважати, розважити (відводити, відвести) душу; *(іноді)* спочивати, спочити душею; *(поет.)* душу відволожувати, відволожити. [Хоч би одна людина, з якою можна було б поговорити, розважити душу. *Щербак, перекл. з Чехова.* Зібрав біля себе гурток молоді більш поступової та й одводив там душу. Коцюбинський.] | *Отводить, отвести от себя, от кого-либо подозрение, обвинение…* – відводити, відвести (відвертати, відвернути) від себе, від когось підозру, обвинувачення (звинувачення)…

Отвод | *Для отвода глаз* – про [людське] око; щоб (аби) відвести очі; щоб відвернути (відхилити) увагу.

Отворачивать | *Отворачивать, отворотить (отвернуть) рыло (морду, харю, физиономию) от кого, от чего (разг. груб.)* – відвертати, відвернути рило (морду, пику, фізіономію) від кого, від чого.

Отворять | *Пришла беда — отворяй ворота* – біда біду тягне. *Пр.* До біди найдеться й прибідок. *Пр.* До лиха та ще лихо. *Пр.* Згине пуга — буде друга. *Пр.* Горе — море: пий його, не вип'єш. *Пр.* Як біда йде, то не треба й підганяти. *Пр.* Як піде добро в двір, то само йде, а як піде з двора, то хоч і ворота зачини, то не впиниш. *Пр.* Біда біду перебуде: одна мине — друга (десята) буде. *Пр.* Біда сама не ходить, а з собою ще й горе водить. *Пр.* Біда знайде, хоч і в печі замажся. *Пр.* Біда біду знайде, коли й сонце зайде. *Пр.* | *Часто отворять двери* – часто відчиняти двері; рипатися; *(іноді)* рипи справляти. [Сиди в хаті, не рипайся. Номис.]

Отвращение | *Для отвращения опасности* – щоб відвернути небезпеку.

Отговорка | *У всякого Федорки свои отговорки* – на роботу йти для нього кара — заважає то сонце, то хмара. *Пр.* Жати вдень душно, а вночі кусаються комарі. *Пр.* Доки був голоден, робити був негоден, а як ся наїв, то тільки б (лише б) сидів. *Пр.*

Отголосок | *Отголосок грома* – відлуння грому; відгрім.

Отдаваться | *Отдаваться внаймы (внаём)* – найматися. | *Отдаваться эхом* – битися (відбиватися) луною; відлунювати. | *Отдаться на произвол судьбы* – здатися напризюляще *(іноді* на волю долі); *(образн.)* пуститися берега. | *Отдаться на чей суд, на чью волю, милость* – здатися (спуститися) на чий суд, на чию волю, ласку.

Отдавать | *Возьмёшь лычка — отдашь ремешок* – затративши чуже личко, ремінцем мусиш віддати. *Пр.* Не позичай — злий обичай: як віддаєш, то ще й лає. *Пр.* Він для тебе маленьку нитку, а з тебе цілу свитку. *Пр.* | *Не жалей алтына — отдашь полтину* – не жалій ухналя, бо підкову загубиш. *Пр.* Лінивий двічі робить, скупий двічі платить. *Пр.* | *Отдавать, отдать в жертву кому (разг.)* – віддавати, віддати як (за) жертву кому; віддавати, віддати ((по)пускати, (по)пустити) на поталу кому. [Чіпко, Чіпко! чи я ждала такого від тебе, чи сподівалася? Попустив рідну матір на поталу волоцюзі. Мирний.] | *Отдавать, отдать визит кому* – віддавати, віддати (взаємний) візит кому; *(застар.*, тільки *докон.)* відвізитувати кого. | *Отдавать, отдать внаймы (внаём) кому что* – наймати, найняти кому що. | *Отдавать, отдать в учение (на выучку)* – віддавати, віддати в науку. | *Отдавать, отдать дань кому, чему – Див. дань.* | *Отдавать, отдать должное кому, чему* – віддавати, віддати належне кому, чому; оцінювати, оцінити як слід (як належить) кого, що. | *Отдавать, отдать кого-либо под суд* – віддавати, віддати кого до суду (під суд); *(давн.)* ставити, поставити кого на суд (перед суд). | *Отдавать, отдать на съедение кому; отдавать, отдать на поругание кому; (книжн.) отдавать, отдать на поток и разграбление кому* – віддавати, віддати на поталу кому. | *Отдавать, отдать (оказывать, оказать) предпочтение кому, чему перед кем, перед чем – Див. предпочтение.* | *Отдавать, отдать поклон кому* – уклонятися, уклонитися (кланятися, поклонитися) кому; віддавати, віддати уклін (поклін) кому. | *Отдавать, отдать последний долг кому (книжн.)* – віддавати, віддати останню (по)шану кому. | *Отдавать, отдать руку (и сердце) кому (перен.)* – віддавати, віддати руку (й серце) кому. | *Отдавать, отдать руку чью кому (перен.)* – віддавати, віддати руку чию кому; віддавати, віддати кого за кого. | *Отдавать, отдать салют* – давати, дати (віддавати, віддати) салют; *(застар. поет.)* воздавати, воздати ясу. | *Отдавать, отдать [свою] жизнь чему* – віддавати, віддати (присвячувати, присвятити) життя [своє] чому; покладати, покласти життя [своє] на що. | *Отдавать, отдать сердце кому* – віддавати, віддати серце кому. [Вичуняла [Уляна] і серце і душу віддала своїй дитині. Мирний.] | *Отдавать, отдать справедливость кому, чему* – признавати, признати справедливість (слушність) кому, чому; визнавати, визнати справедливість за ким, за чим. | *Отдавать, отдать честь кому, чему (воен.)* – віддавати, віддати честь кому, чому. | *Отдавать, отдать якорь* – кидати, кинути (закидати, закинути) якір; ставати, стати на якір; об'якорятися, об'якоритися. | *Отдавать себе отчёт в чём – Див. отчет.* | *Отдаёт чем что-либо*

(имеет привкус, запах чего) – відгонить (тхне, душить) чим що; чути чим що. [Руфім: Великий жаль, що стільки крові ллється За вашу віру, добра не вийде. Вино ще грає, а вже оцтом чути. Українка.] | *Отдай назад! (разг.)* – поступися (оступися)! | *Отдай причал!* – віддай кінці!; спускай з линв! | *Отдал Богу душу кто* – віддав Богові душу хто; ступив на Божу путь хто; до свого берега (навіки) причалив хто; *(поет.)* не топтати вже рясту кому; *(зниж.)* відкинув ноги хто; дупеля з'їв хто; *(жарт.)* пішов до Бога вівці (овець) пасти хто. | *Отдать на посмеяние кого, что* – дати (віддати) на посміх (на глум, на глуз) кого, що. [На глум старих звичаїв не подаймо. П. Куліш.] | *Отдать на хранение что* – віддати на схов (до схованки) що.

Отдаление | *Держаться в отдалении от чего* – триматися віддалік (віддалеки, на віддалі) від чого.

Отдаленность | *По отдалённости чего, от чего* – через віддаленість (через далекість) чого, від чого.

Отдаленный | *В отдалённые времена* – за давніх часів; давніми часами; у давні часи; за давніх-давен. | *В отдалённых краях, местах* – у далеких (віддалених) краях, місцях; по далеких світах. | *Места не столь отдалённые – Див. место.* | *Самое отдалённое потомство* – найдальші (найпотомніші) нащадки. | *С самых отдалённых времён* – з (від) найдавніших часів; найдавнішими часами; з найдавніших-давен.

Отдача | *Занимать, занять без отдачи* – на вічне віддання позичати, позичити.

Отдельно | *Жить отдельно от кого* – жити різно (нарізно) з ким; жити окремо від кого.

Отделываться | *Дёшево (легко) отделаться (разг.)* – дешево (легко) відбутися; легко вилізти (з чого). | *Отделываться, отделаться от вопроса шуткой (шутками)* – Збувати, збути питання жартом (жартами); відмагатися, відмогтися жартом (жартами). | *Теперь не отделаешься от беды* – тепер не збудешся (не скараскаєшся, не спекаєшся, не здихаєшся) лиха (біди).

Отделывать | *Отделывать, отделать картину* – викінчувати, викінчити картину.

Отдирать | *Отодрать за уши, за волосы кого* – нам'яти вуха, чуба кому; вичубити кого. [До ладу його вичубив. Вовчок.]

Отдуваться | *Отдуваться своими (собственными) боками* – відбуватися своїми (власними) боками; на собі терпіти. [От і скіфська війна. Це все добре, тільки не для тих, хто своїми боками відбуває. *Кундзіч, перекл. з Толстого.*]

Отдуть | *Отдуть на все корки кого* – вибити (відчухрати) на всі боки (навсібіч) кого.

Отдыхать | *Отдыхать, отдохнуть душой (сердцем)* – спочивати, спочити душею (серцем). […Минулі вакації надовго лишаться у моїй пам'яті як час, коли я спочивав душею. Коцюбинський. Лиш біля тебе ще я серцем спочиваю, Бо один одного так щиро ми любили. *Сосюра, перекл. з Пушкіна.*]

Отдых | *Без отдыха трудиться* – не спочиваючи (без спочин [к] у працювати); *(лок.)* гарувати. [Наймолодша сестра, давко доросла, гарувала, побивалась, неначе мужчина, дома й на полях. Кобилянська.] | *Во время отдыха* – відпочиваючи (спочиваючи); під час відпочинку (спочинку, спочивку). | *Не давать ни отдыху, ни сроку (перен.)* – не давати і вгору глянути *(згруб.* і в голові пошкребтися, і носа втерти).

Отец | *Быть посажёным отцом* – батькувати (бути за батька) на весіллі. | *Книга, ответ, вещи… отца* – батькова книжка (книга), відповідь, батькові речі… | *Посажёный отец* – весільний (головатий, вінчальний, посадний) батько. | *При покойном отце* – за покійного батька (за небіжчика батька). | *Удаться (уродиться, пойти) в отца* – удатися (вродитися, вийти) в батька.

Отзванивать | *Отзвонил — и с колокольни долой (разг.)* – відкалатав, та й по всьому.

Отказываться | *Отказаться от хлеба-соли* – відмовлятися від хліба-солі; цуратися хліба-солі. | *Отказываться, отказаться о т кого, чего* – відмовлятися, відмовитися від кого, чого; зрікатися, зректися кого, чого; відкидатися, відкинутися [від] кого, чого; кидатися, кинутися чого. [Вона одкинеться од його. Н.-Левицький. Та вона старовини тієї не кидається. *З нар. уст.*]

Отказывать | *Ему нельзя отказать в остроумии* – не можна не признати йому дотепу (не можна заперечити, що він дотепний); він такий дотепний; не можна йому відмовити (в) дотепності. | *Ему отказали в его просьбе* – його прохання (прісьбу, просьбу) не задоволено (не задовольнили); його прохання відхилено (відхилене); йому відмовили (відмовлено) на його прохання. | *Не откажите в любезности* – будьте такі ласкаві; коли ласка ваша. | *Ни в чём не отказывать себе, кому-либо* – нічого собі, кому не жалувати (не відмовляти). | *Отказал наотрез* – цілком (зовсім) відмовив; (відмовив) як відрізав. [Так тобі що — зовсім відмовив? — Як відрізав. *З нар. уст.*] | *Отказать кому (в сватанье)* – відмовити кому;

(образн.) дати (піднести, покотити) гарбуза кому; піднести (печеного) кабака кому; почастувати печеним раком кого. [А мати? Таже вони загризуть мене, бо й так лихі, що я дала гарбуза аж двом сватачам! — промовила Настя наче до себе. Коцюбинський. Наталка многим женихам підносила печеного кабака. Котляревський.] | *Отказать от дома кому (устар.)* – перестати приймати (більш не приймати) кого; у дім (до господи) не приймати кого. [Яке ж я мала право не прийняти її в дім — згодьтеся? *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.* Наказали його до господи не приймати. *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*] | *Отказывать, отказать в руке (от руки) кому (устар.)* – відмовляти, відмовити видати кого за кого; відмовлятися, відмовитися вийти заміж за кого; відмовляти, відмовити [від] руки кому. | *Отказывать себе в самом необходимом* – відмовлятися від (що)найпотрібнішого (найнеобхіднішого).

Отказ | *До отказа (набить, натолкать и т. д.)* – до краю (скільки мога, до повної повні); *(фам.)* по саме нікуди. | *Получить отказ* – дістати (зустрі(ну)ти) відмову; не дістати (не здобути) згоди; (с)піймати (вхопити, дістати, з'їсти, скуштувати) облизня; *(у сватанні ще жарт, образн.)* гарбуза дістати (з'їсти, вхопити); макогона облизати. [Роман заслав старостів до однієї дуже гарної дівчини, але вхопив од неї облизня. Н.-Левицький. А от розкажи про те, як ти по дорозі від однієї трактористки гарбуза дістав. Микитенко.]

Откалывать | *Откалывать, отколоть коленце (перен. разг.)* – загинати, загнута колінце; *(тільки докон.)* устругнути штуку. [Тим часом, як старий Проко-пович показував Балабусі образи, Онися встругнула й справді Балабусі штуку. Н.-Левицький.] | *Откалывать штуку – (те саме, що) Отколоть (отмочить, удрать, выкинуть) штуку (разг.). Див. штука.*

Откладывать | *Откладывать лошадей* – випрягати (розпрягати) коні (коней). | *Откладывать, отложить в долгий (в дальний) ящик (перен.)* – відволікати, відволікти (відтягувати, відтягти, відсовувати, відсунути) на безрік. | *Отложить попечение о чём* – відкласти (покинута, облишити) турбота (піклування) про що; *(розм.)* кинути й думку (кинути й думати) про що.

Откликаться | *Как (каково) аукнется, так (таково) и откликнется* – як гукаєш (гукнеш), так і відгукується (відгукнеться). *Пр.* Як гукають, так і відгукуються. *Пр.* Як звуть, так і озиваються. *Пр.* Який голос, такий і відголос. *Пр.* Як стукне, так і грюкне. *Пр.* Як ви нам, так і ми вам. *Пр.* Який харч, така й робота. *Пр.* Як сірка годують, так він і гавка. *Пр.* Бу на бу. *Пр.* Му на му. *Пр.*

Открываться | *Глаза открываются, открылись у кого на что* – очі відкриваються, відкрилися (розкриваються, розкрилися) кому (в кого) на що; спадає, спала (спливає, спливла) полуда з очей кому (в кого) на що. [Мені давненько почала спадати полуда з очей. Н.-Левицький.]

Открывать | *Открывать, открыть Америку (Америки) (ирон.)* – відкривати, відкрита Америку (Америки). | *Открывать, открыть душу кому* – відкривати, відкрити (розкривати, розкрити) душу кому; розгортати» розгорнути душу перед ким. [Захотілося всю душу розкрити їй, все розповісти, обійнявши її. Кундзіч. Щиро і настіж Яким розгорнув перед нею всю душу, свої думи. Н.-Левицький.] | *Открывать, открыть зелёную улицукому, чему* – давати, дати вільну дорогу (вільний шлях) кому, чому; відкривати, відкрити зелену вулицю кому, чому. | *Открывать, открыть, раскрывать, раскрыть, закрывать, закрыть глаза кому – Див. глаз.* | *Открывать, открыть [свои] карты – Див. карта.* | *Открывать, открыть сердце кому (объясниться)* – відкривати, відкрити серце кому; розгортати, розгорнути серце перед ким.

Открытый | *В открытом поле* – у чистому (у чистім) полі. [Мов оазис, в чистім полі Село зеленіє. Шевченко.] | *В открытую* – (діяти, робити щось) Відкрито. | *Все пути открыты перед кем* – усі шляхи вільні (відкриті) перед ким; усі шляхи стеляться перед ким. [Даруйте, — промовив я, — перед вами всі шляхи стеляться. *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*] | *Играть в открытую* – грати з відкритими картами. | *Ломиться в открытую дверь (перен.) – Див. ломиться.* | *Под открытым небом – Див. небо.* | *Политика открытых дверей* – політика відчинених дверей. | *При открытых дверях* – прилюдно. | *С открытой душой* – із щирою душею (з щирим серцем). | *С открытым (поднятым) забралом (книжн.) – Див. забрало.*

Откуда | *Откуда (из-за чего) сыр-бор загорелся – Див. бор.* | *Откуда ни возьмись – Див. взяться.* | *Слышит (слышал) звон, да не знает, откуда он* – чує дзвін, та не знає, де він. *Пр.* Чув, що дзвонять, та не знає де. *Пр.*

Отлагательство | *Без малейшего отлагательства* – ніяк (аніяк, анітрохи) не відкладаючи, негайно; без найменшого зволікання. | *Дело, не терпящее отлагательства* – негайна (невідкладна, загальна, пильна) справа. | *Это дело не терпит отлагательства* – цієї справи ніяк не можна відкладати; ця справа не терпить

зволікання.

Отламывать | *Отломать бока кому (разг.)* – полатати боки кому; ребра поламати кому. [Давай, отамане, добру вечерю, а то полатаю боки оцим києм. Н.-Левицький.]

Отлегать | *Отлегло на душе у кого* – відлягло (відійшло) від душі кому (в кого); на душі легше стало (на душі полегшало) кому. | *Отлегло (отошло) от сердца у кого – Див. сердце.*

Отлет | *На отлёте* (бути, розташуватися…) *(разг.)* – на відшибі (на віддалі) (в і д чого); поодаль (осторонь) (чого). | *На отлёте кто (разг.)* – на відльоті (на відході, на від'їзді) хто; готовий піти, поїхати, полетіти хто. | *На отлёте (держать что) (разг.)* – у простягненій руці; простягти (витягнувши) руку; відсторонь [від себе]. | *Пара с отлётом (на отлете, на отлёт)* – пара з боковим (з підручним, з орчиковим).

Отливаться | *Отольются кошке мышкины слёзки* – виіллються вовкові овечі сльози (слізки). *Пр.* Відізвуться вовкові кобилячі (коров'ячі) слізки. *Пр.* Прийде й на пса колись зима. *Пр.*

Отливать | *Где-нибудь колокол отливают* – десь дзвона [великого] (дзвін [великий]) ллють. | *Отливать пули – Див. пуля.*

Отлив | *С цветным отливом что-либо* – з кольоровим полиском що; селезнисте (мінливе) що.

Отличие | *В отличие от…* – на відміну від…; відмінно від…

Отлучаться | *Отлучиться на часок из дому* – відгодитися на часин(к)у з дому; відвихнутися (вискочити) на годинку з дому (з домівки, з господи, з хати).

Отлучка | *Находиться в отлучке* – бути відсутнім; (часом) десь поїхати, піти.

Отмена | *В отмену чего* – замість чого; *(юр.)* касуючи що (на скасування чого).

Отменно | *Отменно хорошо* – дуже гарно (добре); прегарно.

Отместка | *В отместку кому (разг.)* – щоб помститися на кому; щоб відплатити кому.

Отмечалось | *Как [нами] уже отмечалось…* – як уже зазначалося…; як ми вже зазначали…

Отмщение | *В отмщение кому (устар.)* – щоб помститися на кому; щоб відплатити кому. | *Мне отмщение, и аз воздам* – мені належить помста (помститися, відплата, відплатити), і я віддам; *(іноді за слов.)* мені відомста, і я віддам. [Сказав Господь: «Мені належить помста?» Українка.]

Отмывать | *Чёрного кобеля не отмоешь добела* – з чорного кота білого не зробиш. *Пр.* Крукові й мило не поможе. *Пр.* Хто народився вовком, тому лисицею не бути. *Пр.* Оправ його хоч у раму, а він усе такий самий. *Пр.* Хто розуму не має, тому й коваль не вкує. *Пр.*

Отмять | *Отмять кому бока (разг.)* – полатати (налатати, нам'яти) кому боки; дати наминачки кому. [У сінях однієї селянської хати йому полатали боки. *Васильченко, перекл. з Лєскова.*]

Отниматься | *Руки опускаются (отнимаются) у кого – Див. рука.* | *Язык отнялся у кого – Див. язык.*

Отнимать | *Отнимать время у кого* – забирати час у кого (кому). | *Отнимать жизнь у кого* – відбирати життя кому (у кого); позбавляти життя кого. | *Отнимать ребёнка от груди* – відлучати дитину. | *Отняло руку, ногу у кого* – відібрало руку, ногу кому.

Относительно | *Относительно и это хорошо* – як рівняти (як порівнювати), [то] й це гаразд (добре); порівняно (відносно) і це добре. | *Относительно кого, чего* – щодо кого, чого; супроти (проти) кого, чого. | *Относительно этого дела обратитесь к…* – у цій справі зверніться до… | *Относительно этого существуют разные взгляды* – на це (щодо цього) є різні погляди.

Относиться | *К вам относятся как к людям* – вас за людей мають; до вас ставляться як до людей. | *Не к тебе относится* – не до тебе річ; не про тебе йдеться; *(жарт.)* не твоє мелеться; не до тебе п'ють. | *Относиться враждебно к кому* – ворогувати на кого (проти кого); ставитися вороже до кого; *(образн. розм.)* важке око мати на кого; зуба проти кого мати; чортом дихати на кого. [Ти на мене ворогуєш? Ти змінилася одразу? Українка, її й за рідню не приймають, чортом дишуть на неї… Мирний.] | *Относиться добродушно к кому* – добре серце мати до кого; добродушно (добротливо) ставитися до кого. | *Относиться к кому, чему с уважением* – шанувати кого, що; ставитися з пошаною (з повагою) до кого, чого. | *Относиться легкомысленно (легко) к чему* – бути легковажним до чого; легковажити що (чим). | *Относиться с отчуждением к кому* – чужим оком дивитися на кого. | *Относиться с презрением (с пренебрежением) к кому* – ставитися з презирством (з погордою, з зневагою) до кого; з презирством (з погордою, з зневагою) дивитися на кого; упосліджувати кого. [Не віддам, — каже, — Настусі за вбогого, не впосліджу моєї

дитини. Барвінок.] | *Относиться хладнокровно к чему* – холодним оком дивитися на що. | *Это ко мне не относится* – це до мене (мене) не стосується; це мене не дотикається (не обходить).

Относить | *Относить, отнести за счет чего* – класти, покласти на карб чого; пояснювати, пояснити чим. | *Относить, отнести на чей счёт* – брати, узяти (класти, покласти) на чий карб.

Относящийся | *Враждебно относящийся к кому* – ворожий до кого. | *Относящийся к этому, к тому, к новому времени* – сьогочасний (теперішній), тогочасний (тодішній), новочасний.

Отношение | *Быть в хороших отношениях с кем* – мати добрі взаємини (стосунки) з ким; *(іноді)* у добрі (у добрості) жити з ким. | *В близких, интимных отношениях быть, находиться с кем* – у близьких, інтимних взаєминах (стосунках) бути з ким; кохатися (любитися) з ким. | *Во всех отношениях* – з усякого (з кожного) погляду *(іноді* з усіх поглядів); усім; у всьому (в усьому); усіма сторонами; кругом. [Кругом кума хороша. *Н. п.*] | *Во многих отношениях* – багато в чому (багато де в чому); багатьма сторонами; з багатьох поглядів. | *В отношении кого, чего* – щодо кого, чого; відносно кого, чого. | *В этом отношении он…* – щодо цього він…; з цього погляду він…; цим він…; цією стороною він… | *По отношению к кому, чему* – щодо кого, чого; супроти кого, чого. | *При надлежащем отношении к делу…* – при належному ставленні до діла (до справи)…; належно ставлячись до діла…; коли належно ставитися до справи… | *При хороших отношениях* – за добрих взаємин. | *Разрыв мирных (дружественных) отношений* – розрив мирних (дружніх) стосунків; розмир. [Турчин піднявся, стався розмир; почали викликати козацтво. *Сл. Гр.* Вона того Кабицю ще в Самарі перед розмиром полюбила. *Сл. Гр.*] | *Это очень полезно в том отношении, что…* – це дуже корисно тим, що…; це дуже корисно з того погляду, що… | *Отнюдь [не, нет]* – аж ніяк [не]; ні в якому (в жодному) разі [не]; жодним (ніяким) способом (чином, робом, світом) [не]; зовсім ні.

Отняться | *Язык отнялся у кого – Див. язык.*

Отогревать | *Отогревать, отогреть (пригреть) змею на груди (за пазухой) – Див. змея.*

Отодрать | *Отодрать за волосы кого (разг.)* – вичубити (начупурувати) кого; по-чубеньки дати кому. [До ладу його вичубив. Вовчок. А як що зле, то ти мене насвариш або й начупруєш, та й добре. Мартович.] | *Отодрать за уши кого (разг.)* – нам'яти вуха кому.

Отойти | *Отойти в вечность (книжн.)* – відійти у вічність; перейти за грань життя; сконати; на той світ піти. | *Отойти от мира [сего]* – відійти від світу [сього]; зійти з [сього] світу; покинути [цей, сей] світ.

Отольются | *Отольются слёзы чьи кому* – віділлються (відізвуться) чиї сльози кому. [Віділлються вовкові овечі сльози. *Пр.*]

Отомстить | *Отомстить кому, чему* – помститися на кому, на чому (над ким, над чим). [Нартал: «Ох, якби тільки сих кайданів збутись, Помстився б я на Римові». Українка.]

Оторопь | *Оторопь берёт, взяла кого* – острах бере, узяв кого. [Усю ніченьку ні на волос не заснули — такий острах узяв. *ЗОЮР*.]

Отощавший | *Отощавший за зиму* – захлялий за зиму; зазимований. [І зазимовану свиню вивозять [на Юрія] на лубку на степ пастись. *Сл. Гр.*] | *Отощавший от недоедания* – захлялий (охлялий) з (через) недоїдання; захарчований. [Захарчована, виснажена Тетяна… зачувши мову про харчі, враз прокинулася від думок. Гордієнко.]

Отпевать | *Отпевать, отпеть покойника (устар.)* – відправляти, відправити похорон.

Отпереться | *Отпереться от чего (с) клятвой* – відклястися (відприсягатися) [від] чого.

Отпетый | *Он отпетый человек* – він людина пропаща (безнадійна, скінчена). | *Отпетый дурак* – непроторенний (неосвітенний, непоправний, цілковитий) дурень. | *Отпетый лодырь* – відчайдушний (скінчений) ледар; з ледарів ледар. | *Отпетый пьяница* – безпросипний (непросипний, непросипенний, непросипущий) п'яниця.

Отпечаток | *Наложить свой отпечаток на кого, на что (перен.)* – покласти свій відбиток (свою печать) на кому, на чому; позначитися (відбитися) на кому, на чому. | *Носить отпечаток чего (перен.)* – мати на собі печать (слід, познаку) чого; бути позначеним чим.

Отплатить | *Отплатить добром за зло* – відплатити (віддячити) добром за зло. | *Отплатить за дружбу кому* – віддружити кому. | *Платить, отплатить той же монетой – Див. монета.*

Отпор | *Давать, дать отпор кому (разг.)* – давати, дати відсіч (відкоша) кому. [Вони [повстанські загони] з'являлися раптово, давали німцям і гайдамакам відкоша і зникали в лісах. Панч.]

Отправляться | *Отправляться, отправиться к праотцам* – виряджатися, вирядитися до

праотців (дідів, прадідів, предків). | *Отправляться, отправиться на тот свет (устар.)* – виряджатися, вирядитися на той світ; сходити, зійти з світу.

Отправлять | *Отправлять, отправить к праотцам кого* – виряджати, вирядити (спроваджувати, спровадити) до праотців (прадідів, дідів, предків) кого. | *Отправлять, отправить на тот свет кого (устар.)* – на той світ загонити, загнати кого; з світу згонити, зігнати кого; з світу згубити кого. | *Отправлять повинности* – відбутки *(іноді* відбучі) справляти (відбувати). [Нехай дурний мужик на всіх робить, за всіх платить, хай одбуває одбучі. Мирний.]

Отправной | *Отправная точка* – вихідний пункт; вихідна точка.

Отпускать | *Мороз отпустил* – мороз пересівся (перетис). | *На дворе отпустило* – надворі відлигло (відлига). | *Отпускать на вес* – давати (видавати) вагою (на вагу). | *Отпускать, отпустить грехи кому (устар.)* – відпускати, відпустити гріхи кому; розгрішувати, розгрішити кого. | *Отпусти душу на покаяние (разг. устар.) – Див. душа.* | *Отпустить поводья (перен.)* – попустити поводи. [Лішанам спершу начебто й поводи попустили. Пан навіть на новім хазяйстві подарував на сім'ю по дню поля. Мирний.] | *Отпустить шутку, остроту* – пустити (укинути) жарт, дотеп.

Отпущение | *Козёл отпущения (разг.) – Див. козел.* | *Отпущение грехов (устар.)* – проща (відпущення) гріхів; розгрішення.

Отрабатывать | *Отрабатывать, отработать службой, молотьбой, прядением…* – відслужити, відслужувати, відмолочувати, відмолотити, відпрядати, відпрясти.

Отрада | *Отрада моя!* – раю мій!; радосте (утіхо) моя! [Михайло (цілує їй руки): Так ти любиш мене? Господи, яке щастя! Раю мій! Старицький.]

Отраднее | *Стало отраднее кому* – веселіше стало кому; світ піднявся кому.

Отражаться | *Отражаться эхом от чего* – відбиватися луною (відлунювати) від чого; битися луною в що; віддаватися (відгукуватися) луною від чого. | *Отразиться на ком* – окошитися (позначитися) на кому. [Хтось зробив, а на йому окошилося. *Пр.*]

Отрезанный | *Отрезанный ломоть (перен.)* – відрізана (відкраяна) скиба (скибка). [Що мені тепер мати?.. Я тепер одрізана скиба від хліба. Мирний.] | *Отрезанный ломоть к хлебу не приставишь* – відрізаної (відкраяної) скибки до хліба не притулиш. *Пр.*

Отрезать | *Как (будто, словно, точно) [ножом] отрезал* – як (мов, немов, наче, неначе) [ножем] відтяв; як (мов, немов, наче, неначе) різцем відрізав. [Вона так рішуче висловила своє небажання піти за пана Клюбера? — спитав Санін, після невеликої мовчанки. Як ножем відтяла. *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*] | *Как (будто, словно, точно) [ножом] отрезало* – як (мов, немов, наче, неначе) [ножем, різцем] відтяло (відрізало). | *Семь раз примерь, а раз отрежь* – десять разів мір, а раз утни. *Пр.* Тричі міряй, а раз відріж. *Пр.*

Отродье | *Адово отродье (презр.)* – пекельне кодло. | *Ехиднино отродье (презр.)* – гадючий виплодок.

Отрывать | *Не в состоянии (не в силах, нельзя) оторвать глаз от кого, от чего* – несила (немає сили, немає снаги, не можна) відірвати очей від кого, від чого; очі вбирає в себе (бере на себе) хто, що. | *Отрывать, оторвать от себя (разг.)* – відривати, відірвати від себе.

Отрыв | *Без отрыва от производства* – не відриваючись від [своєї] роботи; без відриву від виробництва.

Отрясти | *Отрясти от (с) [своих] ног прах кого, чего, чей (книжн.)* – обтрусити (отрясти) порох (пил, прах) від (з) ніг [своїх] кого, чого, чий. [Отрясаю прах сього дому од ніг своїх! — промовив батько, виходячи з дверей Н.-Левицький.]

Отряхнуть | *Отряхнуть от [своих] ног прах кого, чего, чей (книжн.) – (те саме, що) Отрясти от (с) [своих] ног прах кого, чего, чей. Див. отрясти.*

Отсечение | *Давать, дать голову (руку) на отсечение* – давати, дати голову (руку) собі відтяти (відрубати); давати, дати голову (руку) до пня; давати, дати голову собі стяти (руку відтяти); класти, покласти (на що) голову свою.

Отставать | *Отставать, отстать от века* – відставати, відстати від віку (від доби). | *Отстань от меня!* – відчепись (відстань, відійди) від мене!; дай мені спокій! | *От ворон отстал, к павам не пристал* – від одного берега відстав, та до другого не пристав. *Пр.* Від поганих утік, гарних не (наз)догнав. *Пр.* Ні в сих ні в тих. *Пр.*

Отставка | *Выходить, выйти в отставку* – виходити, вийти на (у) відставку; подаватися, податися на демісію (до демісії). [Він перше служив у війську, потім вийшов на відставку і оселився до віку в селі. *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.*] | *Находящийся в отставке* – у відставці; відставний (пенсіонований).

Отставной | *Отставной козы барабанщик (ирон.) – Див. барабанщик.*

Отступать | *Отступать, отступить от правды* – відбігати, відбігти правди; ухилятися, ухилитися від правди; розминатися, розминутися з правдою.
Отступление | *Лирическое отступление* – ліричний відбіг (відступ). | *Он говорит с частыми отступлениями от темы* – він говорить, часто відбігаючи від теми. | *Трубить к отступлению* – сурмити на відступ.
Отсутствие | *В виду отсутствия денег* – за браком грошей; бо нема(є) грошей. | *В случае отсутствия* – якщо нема; якщо не буде. | *В чьё-либо отсутствие* – за відсутності чиє ї; за небуття кого. | *За отсутствием времени* – через брак часу; за браком часу; *(іноді)* не маючи (не мавши) часу. | *За отсутствием сведений, доказательств* – через брак (відсутність) відомостей, доказів; *(іноді)* не маючи (не мавши) відомостей, доказів. | *Отсутствие всякого присутствия у кого (шутл.) – Див. присутствие.*
Отсутствовать | *Лёгкие у рыб отсутствуют* – легень у риби немає. | *Отсутствовать на собрании* – не бути (бути відсутнім) на зборах.
Отсутствующий | *Отсутствующий взгляд* – відсутній погляд. [Інколи вона [мати] ненадовго розплющувала очі і відсутнім поглядом дивилася кудись у стелю... Антоненко-Давидович.]
Отсыхать | *Отсохни [у меня] руки и ноги (разг.)* – щоб (бодай) [мені] руки й ноги повідсихали (повисихали); хай [мені] руки й ноги повідсихають (повисихають). | *Отсохни у меня язык (разг.)* – щоб (бодай) мені язик відсох (усох); (не)хай мені язик відсохне (усохне).
Отсюда | *Вон отсюда!* – геть звідси! | *Отсюда следует, что...* – з цього (звідси) виходить, що...
Оттрепать | *Оттрепать за волосы кого-либо (разг.)* – почубити кого; почубеньків дати кому; нам’яти чуба (чуприну) кому.
Отходить | *Отошло от сердца – (те саме, що) Отлегло (отошло) от сердца у кого. Див. сердце.* | *Отходить (спасти от смерти) кого* – відволати (відволодати) кого. [Бабусю Настю поховали і ледве, ледве одволали Трохима діда. Шевченко. Насилу, та на превелику силу його відволодали. Вже і водою обливали і трусили. Н.-Левицький.]
Отход | *Больной на отходе* – хворий конає (кінчається); хворий на сконанні (на сконі, на сході). | *На отходе праздника* – наприкінці свята (празника); під (на) кінець свята.
Отчаяние | *Впадать, впасть (приходить, прийти) в отчаяние* – удаватися, удатися (упадати, упасти) у розпуку (у розпач, у відчай). | *Приводить, привести в отчаяние кого* – доводити, довести до розпуки (до розпачу, до відчаю) кого. | *Я в отчаянии, что не могу...* – мене аж розпука (розпач, відчай) бере, що не можу...
Отчет | *Давать, брать под отчёт* – давати, брати на звіт. | *Не отдавая (не давая) себе отчёта* – несвідомо. | *(От)давать себе отчёт в чём* – усвідомлювати що; здавати собі справу з чого (про що).
Отшибать | *Память отшибло кому (разг.)* – памороки забило кому.
Охулка | *Охулки на руку не кладёт, не положит (разг.)* – не дає, не дасть себе скривдити (зганьбити); сорому собі не завдає, не завдасть; свого не дарує, не подарує (не попускає, не попустить); не випускає, не випустить рака з рота.
Ох | *Охи да вздохи (охи да ахи)* – жалі і зітхання; зітхання та нарікання; (*іноді*) охи й (та) ахи.
Оценка | *Согласно оценке* – відповідно до оцінки.
Очаг | *Очаг просвещения* – вогнище (осередок) освіти.
Очередь | *Вне очереди; не в очередь* – без черги; поза чергою; безчережно. | *В первую очередь* – найперше; насамперед; передусім; у першу чергу. | *В порядке очереди* – за чергою (по черзі); по ряду черги. | *В свою очередь* – і собі; своєю чергою (у свою чергу); *(іноді)* на свій пай. [От Матруся трошки і зрадувалась, що, може, Олена зна того парубка, що їй так у душу запав, бо й вона на свій пай думала, що вже краще її парубка і на світі нема. Квітка-Основ’яненко.] | *Ожидать очереди – Див. ожидать.* | *Очередь за кем, за чем* – черга за ким, за чим; черга (ряд) кому, чому. | *По очереди* – за чергою (по черзі); *(іноді)* по ряду. | *Соблюдать очередь* – пильнувати (додержувати) чергу; тримати чергу. | *Чья очередь (разг.)* – черга чия (на кого). [Ті люди, що весь вік несли тяжке завдання, Казали: годі нам, тепер черга на вас... Українка.]
Очертя | *Очертя голову (разг.)* – осліп (наосліп, сліпма); стрімголов; на відчай душі.
Очистка | *Для очистки совести (разг.)* – щоб чиста була совість (щоб чисте було сумління).
Очи | *Смежить очи (глаза) – Див. смежить.* | *Очи сокольи, брови собольи (фольк.)* – очі як терен, брови на шнурочку.

Очки | *Втирать, втереть очки кому (разг.)* – замилювати, замилити очі кому; замулювати, замулити (замазувати, замазати) очі кому;ману пускати, пустити (напускати, напустити, наводити, навести) на кого; ману наводити, навести кому на очі; туману пускати, пустити кому; туман (полуду) наводити, навести на кого; *(вульг.)* тумана перти, вперти кому; очі запихати, запхати кому; *(образн.)* пришви пришивати, пришити кому. | *Смотреть сквозь розовые очки на кого, на что* – дивитися крізь рожеві окуляри на кого, на що; бачити в рожевих (в райдужних) барвах кого, що.

Очко | *Давать, дать сто (десять) очков вперёд кому* – давати, дати сто (десять) очок уперед кому.

Очной | *Давать, дать (устраивать, устроить) очную ставку кому – Див. ставка.*

Очнуться | *Очнуться от обморока* – опритомніти (очутитися); прийти до пам’яті.

Ошибаться | *Если не ошибаюсь* – коли (якщо) не помиляюся. | *Тот не ошибается, кто ничего не делает; кто дело не делает, тот не ошибается* – тільки той не помиляється, хто нічого не робить (хто ні до чого не торкається). *Пр.* | *Человеку свойственно ошибаться* – помилятися — то людська річ.

Ошибка | *Вкралась ошибка* – трапилася помилка. | *Допустить ошибку* – припускатися, припуститися помилки. | *Ошибка за фальш не считается* – помилка за фальш не йде. | *По ошибке* – помилково; через помилку; у помилку. [Се кохання повстало з чарівного дання, любовного напою, випитого через помилку. Українка.] | *Стать причиной ошибки* – призвести до помилки кого.

Пава | *Ни пава, ни ворона* – ні пава, ні ґава; ні пес, ні баран; ні рак, ні риба; ані риба, ані рак.

Павлиний | *Ворона в павлиньих перьях* – ворона (ґава) у павиному пір’ї.

Падать | *Акции падают чьи – (те саме, що) Его акции упали. Див. акция.* | *Как будто (словно, точно) пелена падает, упала (спадает, спала) с глаз чьих – Див. пелена.* | *Низко пасть в глазах чьих* – низько впасти (аж геть-то знизитися) в очах чиїх. | *Падать с ног – (те саме, що) Сбиться с ног. Див. нога.* | *Падать, упасть вниз головой* – сторч (сторчма) [головою] падати, упасти; сторчголов (стовбула, *лок.* коміть-головою) падати, упасти; давати сторчака; ловити сторчака, зловити сторчака. | *Падать, упасть (пасть) в ноги кому; падать, упасть (пасть) к ногам (к стопам) чьим* – упадати, упасти в ноги кому; падати, упасти (припадати, припасти) до ніг кому. | *Падать, упасть (пасть) в обморок* – мліти (зомлівати), зомліти (*про багатьох* помліти); непритомніти, знепритомніти. | *Падать, упасть (пасть) духом* – занепадати, занепасти (підупадати, підупасти) духом; упадати, упасти на дусі; знижатися, знизитися духом. | *Падать, упасть (пасть) на колени перед кем* – падати, упасти (*про багатьох* попадати) навколішки (навколінки, навколінці) перед ким; уклякати, уклякнути (*про багатьох* повклякати) перед ким. | *Падать, упасть с неба на землю* – падати, упасти з неба на землю; падати, упасти з висот небесних (з небесних високостей) до землі. | *Пасть в бою* – полягти [у бою]; лягти головою [у бою]. | *Сердце падает, упало (отрывается, оторвалось, обрывается, оборвалось) у кого – Див. сердце.* | *Упасть пластом (распластаться)* – крижем розпластатися (упасти); розстелитися (простелитися, розіслатися, послатися).

Падающий | *Падающие зори* – падучі зорі (зірки).

Падеж | *Склонять, просклонять во всех падежах (по всем падежам) кого, что* – відміняти (відмінювати), провідмінювати у всіх відмінках кого, що.

Пазуха | *Держать (иметь) камень за пазухой на кого, против кого* – ховати (тримати, мати) камінь у пазусі (за пазухою) на кого, проти кого; ховати злобу (ненависть) на кого. | *Как у Христа за пазухой (жить, быть...)* – як у Бога за дверима; як у раю (як на небі); як у батька за пазухою; як у батька-матері у запічку. | *Отогревать, отогреть (пригреть) змею на груди (за пазухой) – Див. змея.*

Пай | *На паях с кем* – на паях з ким. | *Товарищество на паях* – пайове товариство.

Пакость | *Делать, сделать пакость кому* – робити, зробити капость (паскудство) кому; *(образн.)* гадючку вкинути (впустити) кому. [Здається, і дружить, а гадючку впустив. Номис.]

Палата | *Ума палата у кого* – розуму сила у кого; дуже (вельми) розумний хто; [розумна] голова хто, в кого; головатий хто; *(розм. образн.)* розуму як накладено в кого; розуму на трьох стане в кого; у голову немов два клало, а третій топтав; розуму наче два клали, а третій топтав.

Палец | *Вокруг пальца не обведёшь кого (разг.)* – кругом пальця не обкрутиш кого; не одуриш сплоха кого. | *Высосать из пальца что* – висмоктати (виссати) з пальця що. | *Знать как свои пять пальцев* – знати як свої (своїх) п’ять пальців (пучок); знати як старі

свої чоботи (як чоботи на своїх ногах); знати як облупленого (як облуплену овечку). [Ми його знаємо, як облуплену овечку… Мирний.] | *[И] пальцем никого не тронет* – (і) пальцем нікого не торкне (не зачепить). | *Комбинация из трёх пальцев (шутл.)* – комбінація з трьох пальців; палюх між двох пальців; дуля. | *На большой палец (разг. шутл.)* – (*присл.)* Дуже добре; *(прикм.)* дуже добрий. | *Обводить, обвести (обвернуть) вокруг пальца кого* – обходити, обійти кого; обкручувати, обкрутити *(іноді* обводити, обвести) круг пальця (пучки) кого. | *Обводить, обвести (обвёртывать) вокруг (кругом, около) пальца что* – легко (за жарт) робити, зробити що; не мудра річ робити, зробити що; легко (швидко) давати, дати раду чому. | *Палец о палец не ударит кто* – [Ані] за холодну (і за холодну) воду не візьметься хто; ні кує ні меле хто; і пучкою (і пальцем) не кивне хто. | *Пальца (палец) в рот не клади ему, ей…* – пальця в рот (до рота) не клади йому, їй…; дай поли вчепитися йому, їй…, то він, вона… свого не подарує; з ним, з нею… не до жартів. | *Пальцем не шевельнёт, не двинет кто (разг.)* – і пальцем (і пучкою) не ворухне, не поворухне (не кивне) хто; і пальцем не закривить хто; і з-під пазурця собі не виколупає хто; і (ані) за холодну воду не візьметься хто; ані до холодної води хто. | *Пальцем показывать (тыкать, указывать) на кого, на что* – показувати (тикати) пальцем на кого, на що; пальцем тикати в кого, в що; пальцем (пальцями) витикати кого. [Вороженьки поглядають, пальцями нас витикають. *Сл. Гр.*] | *Пальцы долги у кого* – довгі пальці має хто; пальці чиї липнуть до чужого. | *Плыть сквозь пальцы – (те саме, що) Деньги плывут [как вода, сквозь пальцы]. Див. плыть.* | *Попал пальцем в небо* – попав пальцем у небо [стромляй далі]! *Пр.* Попав [як] кулею в пліт. *Пр.* Попав, як сліпий на стежку. *Пр.* Лучив (улучав) у корову, а влучив у ворону. *Пр.* | *По пальцам можно сосчитать (пересчитать, счесть, перечесть) кого, что* – на пальцях полічити (перелічити, порахувати) можна кого, що. | *Пропускать, пропустить сквозь пальцы* – пропускати, пропустити крізь пальці. | *Смотреть (глядеть) сквозь пальцы на что* – дивитися крізь пальці на що; мов не бачити чого; потурати чому.

Палка | *Вставлять (ставить) палки в колёса кому (перен. разг.)* – устромляти (кидати) палиці (паліччя) в колеса кому; ложку з рота вибивати кому. | *Из-под палки (делать что)* – з принуки (з(при)мусу) (робити що). | *Палка о двух концах* – палиця на два кінці; палиця два кінці має; у кия два кінці. | *Палка плачет по ком* – палиця (кий) [аж] тужить за ким. | *Перегибать, перегнуть палку (перен. разг.)* – перебирати, перебрати (переходити, перейти) міру (мірку); перехоплювати, перехопити через край; перекручувати, перекрутити; заходити, зайти у крайнощі; *(жарт.)* передавати, передати куті меду.

Пальма | *Пальма первенства (книжн.)* – пальма першості.

Палочка | *Ноль без палочки* – ніщо; *(іноді)* нуль; *(жарт.)* бублик без палички.

Пальчик | *Мальчик с пальчик* – (хлопчик-)мізинчик. | *Пальчики (пальцы) оближешь (перен. разг.)* – [Аж] пальчики (пальці) оближеш; усі п’ять (десять) оближеш; аж губи злипаються.

Памятка | *Дать, задать, закатить… памятку кому* – дати пам’яткового (пам’ятного) кому; дати пам’ятку (на ціле життя) кому.

Память | *Без памяти любить кого* – шалено (до нестями) кохати (любити) кого; шалено (до нестями) закоханий в кого. | *Блаженной (незабвенной, светлой) памяти (устар.)* – блаженної (святої, незабутньої, світлої) пам’яті. | *Больной лежал без памяти* – хворий лежав непритомний (без пам’яті). | *Быть без памяти от кого, от чего* – бути в захваті (в захопленні, без пам’яті) від кого, від чого; бути захопленим ким, чим. | *Вечная память кому* – (до)вічна пам’ять кому. | *В здравом уме и твёрдой памяти* – при розумі й у добрій пам’яті [бувши]. | *В память кого, чего* – на пам’ять (на спогад, на спомин) про кого, про що. | *Врезаться, врезаться в память кому* – у тямку (у)даватися, (у)датися кому; у тямки убиватися, убитися кому; у голову (у мозок) уїдатися, уїстися кому; у пам’ять (у пам’ятку) упадати, упасти кому. | *Выбрасывать из головы, из сердца, из памяти кого, что – Див. выбрасывать.* | *Выживать из ума, из памяти (разг.) – Див. выживать.* | *Выпадать, выпасть (улетучиваться, улетучиться) из памяти* – випадати, випасти (зникати, зникнути) з пам’яті. | *Выучить, знать на память – (те саме, що) Выучить, знать наизусть. Див. наизусть.* | *Дай Бог память (памяти)* – дай Боже на пам’ять. | *Держать в памяти что* – мати на пам’яті (у тямці) що; тримати в голові що; пам’ятати (тямити) що. | *Дырявая память* – дірява пам’ять; непам’ятуща голова; *(образн. розм.)* голова як решето; голова як дірявий (розбитий) горнець. | *Запечатлеться в памяти* – відбитися в пам’яті; запасти (упасти) в пам’ять (в пам’ятку). | *Записать для памяти что* – записати на пам’ять (на пам’ятку) що; записати на незабудь що; записати, щоб не забути що. | *Короткая (куриная) память у кого* – коротка (куца, ледача, куряча) пам’ять у кого; коротку (куцу, ледачу, курячу) пам’ять має хто. | *На памяти чьей* – за чиєї пам’яті. | *На память (дать,*

подарить, получить...) – на пам’ять (на пам’ятку, на спомин(ок), на споминку, на спогад, на згадку, на незабудь) дати (подарувати, отримати). | *На свежей памяти у кого* – на свіжій пам’яті у кого; свіже (живе) у пам’яті у кого; свіже (живе) у пам’яті чиїй. | *На свежую память* – на свіжу пам’ять. | *Не в память кому что (устар.)* – не в пам’ятку; *(розм. лок.)* не в помку кому що. | *Не выходит из памяти – (те саме, що) Не выходит из головы у кого. Див. выходить.* | *Не задержалось в памяти* – не втрималося в голові (голови); не впало в пам’ятку. | *Оставить по себе добрую память* – (за)лишити про себе (по собі) добру згадку (пам’ять, добрий спогад, спомин). | *Отшибло память кому* – памороки забило кому; викинуло (вибило) з пам’яті кого. | *Память притупилась* – пам’ять притерлася. | *Перебирать, перебрать в памяти (в мыслях, в голове) – Див. перебирать.* | *Печальной (недоброй) памяти* – сумної (недоброї) пам’яті. | *По памяти (читать, рисовать...)* – з пам’яті (з голови). | *По свежей памяти* – за свіжої пам’яті; поки не забув (-ла, -ло, -ли). | *По старой памяти* – старим (давнім) звичаєм *(іноді* за старим (давнім) звичаєм); за давньою звичкою; як колись [було]; по-давньому. | *Приводить, привести на память кому что* – нагадувати, нагадати (пригадувати, пригадати) кому, що. | *Приходить, прийти на память* – ставати, стати на пам’яті; навертатися на пам’ять (на думку); спадати, спасти на думку; уставати, устати в думці; *(іноді)* даватися, датися на згадку. | *Твёрдая память* – добра пам’ять. | *Удержать в памяти что* – зберегти (заховати, затримати) у пам’яті що; запам’ятати що. | *Удерживаться в памяти* – зберігатися у пам’яті (в голові); триматися голови.

Пандора | *Ящик Пандоры (книжн.)* – пандорина скриня (скриня Пандори).

Панталык | *Сбивать, сбить с панталыку (разг.)* – спантеличуватися, спантеличитися.

Пан | *Пан или пропал; либо пан, либо пропал* – хоч пан, хоч пропав; або пан, або пропав; хоч виграв, хоч програв; або виграв, або програв; *(давн. лок.)* куць виграв, куць програв.

Парад | *В полном (во всём) параде* – при повному (при повнім) параді; у всьому (у повному) уборі (убранні).

Пара | *Быть под пару кому* – бути до пари кому; *(іноді)* бути паристими. | *В паре (разг. на пару) с кем* – у парі (удвох) з ким. | *Два сапога пара* – один одного варт (вартий), одна одної варта, одне одного варте. Обоє рябоє. *Пр.* Одного тіста книш. *Пр. (ірон.)* Одне краще від другого. *Пр.* Один за одинадцять, другий без двох за тринадцять. *Пр.* | *Ехать парой (на паре) лошадей* – їхати парою коней (парокінь, *давн.* удвукінь). [Було, скоро сонечко вийметься, лікар і котить удвокінь. Вовчок.] | *На паре своих приехать (шутл.)* – приїхати батьківськими (на батьківських); своїми приїхати. | *На пару слов* – на кілька (на двоє) слів. | *Не пара кому* – не пара (не до пари) кому; не рівня кому (з ким). [Така пара, як миша з волом. *Пр.*] | *Один из пары* – допарок; *(про хлопця і дівчину чи про дітей)* одне (і)з пари. | *Пара пустяков (разг.)* – пусте [діло]; дурниця; ніщо. | *Подбирать, подобрать под пару* – добирати, дібрати до пари; допаровувати, допарувати; парувати, спарувати. [Дібрана пара, як пироги й сметана. *Пр.*] | *По парам* – парами; по парі. | *Разрознивать, разрознить пару* – розпаровувати, розпарувати.

Пареный | *Дешевле грибов, дешевле пареной репы – Див. дешево.*

Парень | *Быть неженатым парнем* – бути нежонатим хлопцем (парубком); парубкувати *(зрідка* парубочити); *(іноді)* хлопцювати. | *Парень не промах (фам.)* – голінний хлопець (парубок); моторний парубок. | *Парень хоть куда (разг.)* – хлопець (хлопчина) хоч куди. [Еней був парубок моторний І хлопець хоть куди козак. Котляревський. Удався хоч куди хлопчина! Глібов.] | *Рубаха-парень (разг.)* – друзяка-хлопець *(іноді* свій хлопець); щира душа.

Паритетный | *На паритетных началах* – на паритетних (на рівних) засадах; нарівні.

Парить | *Парить [мыслями] в облаках (ирон.)* – [Думками] буяти (ширяти) в хмарах (понад хмарами); (думками) заноситися в хмари (понад хмари).

Пари | *Держать пари* – битися (іти) об заклад; заходити *(докон.* зайти) у заклад; закладати *(докон.* закластися, заложитися); *(іноді)* забиватися, забитися. | *Держу пари, что...* – б’юся (іду) об заклад, що...; ручуся, що...

Парной | *Парное молоко* – молоко з-під корови; свіже (щойно) надоєне молоко; сиродійне молоко; сиродій.

Партия | *Составить (сделать) партию* – добрати собі партію (пару).

Парус | *На всех парусах (нестись, мчаться...)* – на всіх парусах; під усіма вітрилами; повним ходом.

Паршивый | *Паршивая овца всё стадо портит* – одна паршива овечка всю отару поганить. *Пр.* Паршива вівця цілу отару спаскудить. *Пр.* Одна хвора корова все стадо замітить. *Пр.* Від одного гнилого яблука увесь віз ізгниє. *Пр.*

Пар | *Задавать, задать пару кому (разг.)* – за(в)давати, за(в)дати перцю кому; гріти, нагріти чуба кому. | *На всех парах* – на повну (на всю) пару; повним ходом; щодуху. | *Пар костей не ломит* – пара парить, а кісток не варить. *Пр.* Пара кісток не крутить (не ломить). *Пр.* | *Поддавать, поддать пару* – піддавати, піддати (додавати, додати) пари. | *С лёгким паром! (разг.)* – доброго здоров’я помившись (попарившись)!; приємно спочити, попарившись (помившись)!; приємного спочинку [після лазні]! | *Быть под парами (разг.)* – бути під хмелем; бути п’яним. | *Быть под паром, паровать (о земле)* – толокувати *(іноді* парувати); перелогом (облогом) лежати.

Пасечник | *Быть пасечником* – бути за пасічника; пасічникувати. | *Пробыть пасечником* – пропасічникувати.

Пассаж | *Какой пассаж! (разг. устар.)* – який пасаж!; *(іноді)* яка [разюча] несподіванка!

Пастьба | *Время пастьбы* – пасовиця.

Пастух | *Без пастуха* – самопас (самопаски, самопасом); пустопаш. […Де-де й худобина ходила пустопаш. Свидницький.]

Пасть | *Низко пасть* – низько (в)пасти, зледащіти; *(образн. розм.)* пуститися берега. | *Пасть жертвою чего (книжн.)* – стати жертвою (офірою) чого; упасти як жертва (жертвою) чого. | *Пасть на кого (отразиться на ком)* – упасти на кого; позначитися (окошитися) на кому; *(іноді)* скластися на кому. | *Пасть на сердце (устар.)* – припасти до душі (до серця) кому.

Патрикеевна | *Лиса Патрикеевна (фольк.) – Див. лиса.*

Патриотизм | *Квасной патриотизм* – крикливий патріотизм; *(рос.)* квасний патріотизм; *(укр.)* галушковий патріотизм.

Паутина | *Паутина, летающая в теплые осенние дни* – (*розм.)* Бабине літо.

Пахать | *[И] мы пахали (ирон.)* – (і) ми орали; (і) ми в ділі були; (і) ми працювали; (і) ми кричали «гоп».

Пахнуть | *Здесь пахнет жареным (разг.)* – тут пахне (смердить) смаженим (смаленим); тут чути смалятину. | *[И] не пахнет чем* – (і) не пахне чим; *(іноді)* (і) не паслося що (де). | *Пахнет виселицей (разг.)* – пахне шибеницею (зашморгом). | *Пахнет, запахло порохом* – пахне, запахло порохом. | *Чтобы (и) духом не пахло чьим; чтобы (и) духу не пахло чьего (устар.)* – щоб (і) дух тут не пах *(вульг.* не смердів) чий; щоб (і) духу не чути було чийого; щоб (і) духу тут не було чийого.

Паче | *Паче чаяния (книжн.)* – (по)над сподівання; проти сподівання; несподівано.

Пегас | *Седлать, оседлать Пегаса* – сідлати, осідлати (кульбачити, окульбачити) Пегаса. [Павло: Уже окульбачив свого Пегаса, сів на кохання? Старицький.]

Педаль | *Нажимать, нажать на все педали* – натискати (натискувати), натиснути на всі педалі.

Пелена | *Как будто (словно, точно) пелена падает, упала (спадёт, спала) с глаз чьих* – мов (немов, неначе) запона спадає, спала з очей чиїх; мов (немов, наче, неначе…) полуда спадає, спала (спливає, сплилва) з очей чиїх, кому. [Але настали дні! Сплилва з очей полуда, І ми побачили, де ворог і де брат. Сосюра.]

Пеленка | *В пелёнках* – у пелюшках (у сповит(оч)ку). | *Выходить, выйти из пелёнок* – виростати, вирости з пелюшок; виростати, вирости з дитячих літ (з дитячого віку); виходити, вийти з дітей. | *С (от) пелёнок* – з пелюшок (із сповит(оч)ку); змалечку; з дитячих (немовлячих) літ (років).

Пенаты | *Возвратиться к своим (к родным) пенатам* – (по)вернутися до своїх (до рідних) пенатів; (по)вернутися до своєї (до рідної) оселі (хати, домівки); (по)вернутися додому.

Пена | *С пеной у рта (разг.)* – з піною на (в)устах (на губах); запінившися; запінений (-на, -не).

Пение | *Выражать, выразить пением что* – передати співом що; виспівувати, виспівати що. [Вона наче мою долю виспівує. Барвінок. Виспіває горе. Н.-Левицький.] | *Терять, потерять голос от пения* – втратити голос від співу; виспівувати, виспівати голос. [Увесь голос виспівав і бандуру потрощив. Стороженко.]

Пенка | *Снимать, снять пенки с чего (перен. разг.)* – збирати, зібрати вершки (сметанку) з чого.

Пенять | *Нечего на зеркало пенять, коли рожа крива* – подивися в воду на свою вроду. *Пр.* Глянь на воду та на свою вроду. *Пр.* Не поможе ні вода, ні мило, коли таке рило. *Пр.* [Кургузий що не одягне, то все йому довге. *Пр.* Не бачить сова, яка сама. *Пр.*]

Пень | *[Валить] через пень колоду (разг.)* – [Робити] як через пень колоду тягти; [робити] аби робилося; [робити] абияк (сяк-так); [робити] як не своїми (недбало); [робити] на галай-балай. | *Пень берёзовый (груб. устар.)* – дурний як колода (як пень, як ступа). | *Сидеть*

(стоять) как пень – сидіти (стояти) як пень. | *Стать в пень (разг. устар.)* – як пень (як пеньок) стати.

Пепелище | *Вернуться на родное пепелище* – (по)вернутися до рідного попелища (до рідної домівки, до рідної оселі, під рідну стріху).

Пепел | *Восстать [как феникс] из пепла (перен.)* – по(в)стати [як фенікс] з попелу. | *Посыпать, посыпать голову (главу) пеплом (перен. книжн.)* – посипати, посипати собі голову попелом [жалоби].

Первенство | *Пальма первенства (книжн.) – Див. пальма.* | *Уступить первенство кому* – поступитися першістю перед ким; віддати першість кому.

Первинка | *В первинку, не в первинку кому что (разг.)* – першина (первина), не першина (не первина) кому що; не вперше кому що.

Первобытный | *Обратить в первобытное состояние* – до первісного стану повернути. | *Первобытный лес* – праліс.

Первопечатный | *Первопечатный текст* – першодрук.

Первопуток | *По первопутку (ехать)* – з першим снігом; порошею (по пороші); первозим'ям.

Первый | *В первую очередь (в первую голову)* – насамперед; передусім; [що-] найперше; перш за все; у першу чергу; у першому (у першім) ряді. | *В первый раз* – уперше; перший раз (першого разу). | *Всыпать (задать) по первое число кому* – усипати (дати, завдати) по саме нікуди кому; дати доброго прочухана кому. | *Звезда первой величины* – зоря (зірка) першої величини (великості); першорядна зоря (зірка). | *Играть первую скрипку (перен.)* – грати першу скрипку; перед вести (у чому). | *Из первых рук (узнать, получить)* – з першої руки; з перших джерел; безпосередньо. | *Из первых, из вторых... уст слышать, услышать – Див. уста.* | *На первый взгляд* – на перший погляд; на перше око. | *На первый случай* – на перший випадок. | *На первых порах* – попервах; на перших порах; перший час. | *Не первой молодости* – не першої молодості; не перволіток. | *Не первой свежести (разг.)* – не дуже свіжий; не зовсім чистий; зношений; *(про жінок)* уже не молода; уже прив'яла. | *Первая ласточка – Див. ласточка.* | *Первой марки* – першої (найвищої) марки. | *Первый блин комом* – перша чарка колом. *Пр.* Перші коти за плоти (перші котята у воду кидають). *Пр.* Перші щенята за плоти кидають. *Пр.* Кожне діло попервах не йде (не ладиться). | *Первый встречный* – перший стрічний; перший, хто зустрівся (зустрінеться); перший, кого (зу)стрінеш; будь-хто; усякий, кожний. | *Первый попавшийся* – хто трапився (трапиться); хто попався (попадеться); будь-хто; хто-будь; перший-ліпший. | *Первый среди равных* – перший серед (між, поміж) рівних. | *Первым делом; первым долгом* – першим ділом; (що)найперше; передусім; насамперед. | *Половина первого* – пів на першу. | *По первому желанию, требованию* – на перше бажання (жадання), на першу вимогу. | *При первой возможности* – при першій нагоді; при першій змозі. | *При первом взгляде* – на перший погляд; з першого погляду. | *С первого слова, с первых слов* – з першого (з одного) слова, з перших слів.

Перебегать | *Перебегать дорогу кому – Див. дорога.*

Перебиваться | *Перебиваться с хлеба на квас (с куска на кусок, с корочки на корочку, с гроша на копейку); перебиваться из кулька в рогожку* – перебуватися (перемагатися) сяк-так (то сяк, то так); перебуватися з хліба (з юшки) на воду; тягти біду; убиратися (перебиратися) з дранки в перепиранку. | *С пуговки на петельку перебивается кто* – перебиває бики на барани хто.

Перебивать | *Перебивать всех без исключения* – побити (повибивати, позабивати [геть (чисто)] усіх; вибити усіх до ноги. | *Перебивать, перебить речь чью* – перебивати, перебити мову кому; упасти у річ (у мову) кому. [Вибачайте, мову переб'ю: а ви ж коли бачили його? *Сл. Гр.*] | *Перебивать хлеб у кого* – перехоплювати (відбивати) хліб у кого.

Перебирать | *Перебирать, перебрать в памяти (в мыслях, в голове)* – перебирати, перебрати (перетрушувати, перетрусити) в пам'яті (в думці, в думках, в голові). | *Перебирать по косточкам кого (перен. разг.)* – переминати (перебирати) на зубах кого; переминати та перетирати на зубах кого; пересуджувати кого; осуджувати (обмовляти) кого [від голови до ніг (до п'ят)].

Переборчивый | *Переборчивый ничего не получит* – за перебір дасть Біг витрішки.

Перевалец | *Ходить с перевальцем (разг.)* – ходити перевальцем (перехильцем); ходити перевалюючись (перехиляючись); ходити переваги-ваги; ходити вихитуючись (з боку на бік); коливати з ноги на ногу; *(образн.)* ходити качиною ходою.

Перевалить | *Ему перевалило за пятьдесят* – йому за п'ятдесят перейшло (переступило); йому минуло п'ятдесят. | *Перевалило за полночь (разг.)* – звернуло з півночі; уже по

північчі.

Переваривать | *Не переваривать кого, что (перен.)* – не зносити (не терпіти) кого, що.

Перевертываться | *Душа перевёртывается, перевернулась, сердце перевёртывается, перевернулось у кого, в ком* – душа перевертається, перевернулася, серце перевертається, перевернулося у кого, в кому, кому. | *Перевернётся в гробу, перевернулся бы в гробу кто* – перевернеться (обернеться, перекинеться) в гробі (вямі) хто; кістки чиї струхнуться в ямі (в могилі); перевернувся б (обернувся б, перекинувся б) у гробі (у ямі) хто; кістки чиї струхнулися б у ямі (у могилі). | *Перевёртываться, перевернуться вверх (кверху) дном* – перевертатися, перевернутися догори дном *(іноді* горідна).

Перевертывать | *Перевёртывать, перевернуть (переворачивать, переворотить) [всю] душу чью, кому* – перевертати, перевернути [всю] душу чию, кому. | *Перевёртывать (переворачивать), перевернуть вверх (кверху) дном* – перевертати, перевернути догори дном *(іноді* горідна). | *Перевёртывать (переворачивать), перевернуть вверх тормашками, вверх ногами* – перевертати, перевернути сторч(ма) (сторчака), догори (вгору) ногами; перевертати, перевернути горініж; перевертати, перевернути шкереберть (перевертом, переверть).

Перевес | *Взять перевес над кем* – гору (верх) узяти над ким; здобути перевагу (верх, перемогу) над ким; переважити (перемогти) кого; зломити (*про багатьох* позаломлювати) кого. | *Иметь, получать, получить перевес над кем, над чем* – мати перевагу (гору, верх) над ким, над чим; переважати, переважити (перемагати, перемогти) кого, що; торувати над ким, над чим; здобувати, здобути перевагу (верх, перемогу) над ким, над чим; брати, узяти гору над ким,над чим. | *Перевес на моей (на твоей…) стороне* – перевага на моєму (на твоєму…) боці; мій (твій…) верх; моє (твоє…) зверху. | *Это мнение получило перевес* – ця думка (гадка) узяла гору (верх); ця думка (гадка) переважила (перемогла).

Переводить | *Не могу дух перевести* – не зди-шуся; духу не відведу. | *Не переводя дыхания (духу)* – (за) одним духом; *(іноді)* без віддиху. | *Переводить деньги по почте, по телеграфу* – переказувати гроші поштою, телеграфом. | *Переводить, перевести дух, дыхание* – зводити, звести (переводити, перевести) дух; віддихатися, віддихнутися (віддихати, віддихнути); віддихати, віддихати, відітхнути; відсапуватися, відсапувати, відсапати, відсапатися, відсапнути, відсапнутися. | *Переводить, перевести разговор на иную тему* – звертати, звернути (переводити, перевести) розмову (річ) на іншу тему; зводити, звести мову на іншу тему; *(іноді знижс.)* заговорити з іншої бочки.

Перевод | *Не поддаётся переводу что* – не може бути перекладене що; не надається до перекладу що. | *Перевод на украинский, белорусский язык* – переклад українською, білоруською мовою. | *Нет перевода кому, чему (разг.)* – нема(е) переводу кому, чому; безперевідний хто, безперевідне що.

Перевозка | *При перевозке* – під час перевозу; перевозячи (перевозивши).

Перегибать | *Перегибать, перегнуть палку (перен. разг.) – Див. палка.*

Переговоры | *Вступать, вступить в переговоры* – ставати, стати до переговорів (до перемовин); розпочинати, розпочати переговори (перемовини).

Перегрызть | *Перегрызть горло кому (разг.)* – перегризти горло кому.

Передавать | *Передавать, передать по телефону, по телеграфу* – передавати, передати (переказувати, переказати) телефоном, телеграфом. | *Передавать, передать что через кого* – передавати, передати (подавати, подати) що ким. [Треба передати Йваном. *Сл. Гр.* Гроші передав сестрою. *З нар. уст.*]

Передвигать | *Едва ноги передвигать* – ледве (насилу) ноги переставляти; ледве (насилу) ногами совати (ворушити, волокти, тягти); ледве (насилу) переступати ногами.

Переделка | *Попадать в переплёт (в переделку) – Див. попадать.*

Передряга | *Попасть в передрягу (разг.)* – ускочити (влізти) в халепу (у клопіт, у клопітне діло).

Переезжий | *Переезжая сваха (разг.)* – перелітна птаха; муха-політуха.

Пережевывать | *Жевать (пережёвывать) жвачку – Див. жвачка.*

Переживать | *Переживать, пережить [самого] себя* – переживати, пережити (перебувати, перебути) [самого] себе.

Перейти | *Перейти дорогу с полными вёдрами – Див. ведро.* | *Перейти Рубикон (книжн.)* – перейти Рубікон.

Перекатный | *Голь перекатная – Див. голь.*

Перекладывать | *Перекладывать, переложить на плечи кого, чьи, кому* – перекладати, перекласти (перекидати, перекинути) на плечі чиї, кому.

Перекресток | *Кричать на всех перекрёстках* – кричати на кожному розі (скрізь і всюди);

дзвонити (бити) в усі дзвони.
Переламывать | *Переламывать, переломить себя* – перемагати, перемогти (переламувати, переломити, пересилювати, пересилити) себе.
Переливаться | *Переливаться всеми цветами радуги* – веселкою грати; грати (мінитися, грати-мінитися, леліти) всіма барвами веселки (райдуги).
Переливать | *Переливать, пересыпать из пустого в порожнее (разг.)* – переливати (пересипати) з пустого в порожнє; воду в ступі товкти; молотити (порожню) солому; з сухої криниці воду брати; теревені правити; плескати язиком (язиками); переливки переливати; плетеники плести.
Перемениться | *Перемениться в лице* – змінитися на обличчі (на лиці, на виду); змінитися з лиця (з виду). | *Перемениться к лучшему* – змінитися на краще (на ліпше).
Переменить | *Переменить гнев на милость – (те саме, що) Сменить гнев на милость. Див. гнев.* | *Переменить фронт (перен.)* – змінити фронт (лінію); іншої заспівати.
Переметный | *Сума перемётная (перен. разг. устар.)* – перекинчик; перевертень; *(прям.)* сакви (бесаги).
Перемигиваться | *Перемигиваться с кем* – на мигах розмовляти (говорити) з ким; на кивах та на мигах (на моргах) розмовляти з ким.
Переминаться | *Переминаться с ноги на ногу (перен.)* – переступати з ноги на ногу; тупцяти (тупцюватися).
Перемолоться | *Перемелется — мука будет* – перемелеться — мука (борошно) буде. *Пр.* Перемелеться лихо — добре буде. *Пр.* Буде добре, як мине зле. *Пр.*
Перемывать | *Перемывать (мыть) косточки кому, перемывать (мыть), перемыть косточки (кости) чьи* – перемити (мити) кісточки кому; перемивати (перетирати) на зубах кого; пересуджувати кого.
Переночевать | *Переночевать с милым* – переночувати з милим (з любим, з коханим); *(образн.)* переночувати в барвінку.
Переодеться | *Переодеться кем* – перебратися (убратися) за кого; переодягтися за кого, ким.
Переписка | *Вести переписку с кем, быть, состоять в переписке с кем* – листуватися з ким.
Переплет | *Попасть в переплёт (разг.)* – ускочити (в халепу, у клопіт, у біду).
Перепой | *С перепоя (разг.)* – з перепою.
Переполниться | *Переполнилась чаша (мера) [терпения] чья, у кого* – чаша (міра) [терпіння] переповнилася чия, у кого; терпець увірвався (урвався) кому.
Переполнять | *Переполнять, переполнить чашу (терпения)* – переповнювати, переповнити чашу (терпіння); *(розм.)* уривати (увірвати) терпець кому.
Перепортить | *Перепортить много крови кому (разг.)* – перепсувати (попсувати) багато крові кому; пободратувати кого; попсувати настрій кому.
Переправа | *Переправа вброд* – переправа убрід (бродом); перебрід.
Перепутье | *Быть на перепутье (книжн.)* – бути (стояти) на роздоріжжі (на розпутті); *(іноді розм. перен.)* не знати, на яку (на котру) ступити.
Перерыв | *С перерывами* – з перервами (з перепинками); *(іноді)* перейом. [Ходив він часом і на Дін, — не щороку, а так, як йому по вигоді… ходив він переймом. Вовчок.]
Пересаливать | *Пересаливает кто (перен.)* – переборщує хто; перебирає міри (міру) хто; *(жарт. образн.)* передає [куті меду] хто. [Що ж, — питаю, — як там одказується, то так і робиться? — О! — скрикнула вона й засміялася.— Це вже ви передали. Вовчок. Та чи ви, дядьку, не помилилися, та чи ви не передали куті меду, от чи не з крилами ваше слово… Вовчок.]
Переселиться | *Переселиться в лучший, иной, другой мир (устар.)* – переселитися (перейти, перебратися, перенестися) у кращий (у ліпший), в інший світ; перебратися до Божої оселі.
Пересиливать | *Пересиливать, пересилить себя* – перемагати, перемогти (змагати, змогти) себе; перемагатися, перемогтися (змагатися, змогтися).
Перескакивать | *Говорить, перескакивая от одного к другому* – говорити, перескакуючи з одного на друге; говорити перескоком.
Перестать | *Да перестань же!* – та вгамуйся [ж]!
Переступать | *Переступать, переступить границы дозволенного* – переступати, переступити межі дозволеного. | *Переступать, переступить за порог чей, чего* – переступати, переступити за поріг чий, чого. | *Переступать, переступить [через] порог чей, чего* – переступати, переступити поріг чий, чого. | *Переступать, переминаться с*

ноги на ногу – Див. нога.

Переступить | *Переступить, перешагнуть через чей труп – Див. труп.*

Пересуды | *Подвергать, подвергнуть пересудам (позорить, опозорить) кого* – уводити, увести у славу (у неславу) кого; пустити поговір (поговори) на кого; судити та пересуджувати кого; (про себе) у неславу входити. [Видно шляхи полтавськії і славну Полтаву — Пошануйте сиротину і не вводьте в славу. Котляревський.] | *Слышно [идут] пересуды о ком* – гуде (іде) поговір *(іноді* слава) про кого. | *Суды да (и) пересуды* – суди та пересуди. [Заґвалтувало село від краю до краю: пішли суди та пересуди… Мирний.]

Пересчитать | *Пересчитать ребра (кости) кому (разг.)* – полічити ребра кому. | *По пальцам можно сосчитать (пересчитать, счесть, перечесть) кого, что – Див. палец.*

Пересыпать | *Пересыпать из пустого в порожнее – (те саме, що) Переливать из пустого в порожнее. Див. переливать.*

Перетереть | *Терпение и труд всё перетрут* – терпіння і праця все перемагають; зусиллями і працею всього досягнеш (доскочиш); добре роби — добре й буде.

Переть | *Переть на рожон – (те саме, що) Лезть (переть) на рожон. Див. рожон.* | *Переть против рожна* – перти проти рожна. Проти рожна перти. [Проти хвиль плисти, Сміло аж до смерті Хрест важкий нести. Франко.]

Перехватить | *Перехватить через край* – перебрати міри (міру); не знати міри (в чому); передати куті меду; *(іноді)* переборщити.

Переходить | *Переходить по наследству кому* – переходити у спадщину (спадщиною, як спадщина) кому. | *Переходить [через] порог чей, чего – (те саме, що) Переступать [через] порог чей, чего. Див. переступать.*

Переход | *Переход вброд* – перебрід.

Перец | *Задавать, задать перцу кому (разг.)* – давати, дати (всипати, всипати) перцю кому; підносити, піднести під ніс тертого хріну кому; перчити, поперчити кому; давати, дати типцю кому; утирати, утерти маку кому; натерти перцю в ніс кому. | *Посыпать (насыпать) перцу на хвост кому (разг.)* – насипати перцю під хвіст кому; приску кинути (сипнути) на кого.

Перечесть | *По пальцам можно перечесть кого, что – Див. палец.*

Перечница | *Чёртова перечница (фам. вульг.)* – клята (вража, бісова) баба.

Перешагивать | *Перешагивать, перешагнуть [через] порог чей, чего – (те саме, що) Переступать, переступить [через] порог чей, кого. Див. переступать.* | *Переступить, перешагнуть через труп чей – Див. труп.*

Перешибить | *Плетью обуха не перешибёшь* – батогом обуха не перебити. *Пр.* Лугою обуха не пересічеш. *Пр.* Головою (лобом) муру не проб'єш. *Пр.* Проти сили й віл не потягне. *Пр.* Проти вітру піском не посиплеш. *Пр.* Ликом пастернаку не викопаєш. *Пр.* І риба не пливе (не плине) проти бистрої води. *Пр.* Ночвами моря не перепливеш. *Пр.* Шилом моря не нагрієш. *Пр.* Пальцем потоку не заставити. *Пр.* Голіруч їжака не візьмеш (не задавиш). *Пр.*

Периодический | *Периодическое издание* – періодичне видання; часопис.

Перистый | *Перистые облака* – перисті хмари; *(розм.)* баранці; молоді. [Молоді високо ходять. *Сл. Гр.*]

Перл | *Возводить, возвести в перл создание (устар.)* – підносити, піднести на рівень архітвору; учиняти, учинити перлиною творива (вінцем творіння); возводити, возвести у перл творіння.

Перо | *Бойкое перо у кого* – спритне перо у кого (має хто); вправна рука у кого; вправну руку має хто. | *Владеть пером (перен.)* – орудувати (володіти) пером. | *Ворона в павлиньих перьях – Див. ворона.* | *Единым (одним) росчерком (почерком) пера (сделать что)* – одним розчерком (одним черком) пера; *(іноді)* не довго думавши (не міркуючи багато). | *Пишут не пером, а умом* – не перо пише, а розум. *Пр.* Пишуть не пером, а розумом. *Пр.* | *Пух и перья летят от кого* – аж пір'я летить з кого; пух і пір'я летять з кого. | *Что написано пером, того не вырубишь топором* – що написано пером, того не витягнеш (не виволочиш, не вивезеш) і волом. *Пр.* Написавши пером, не витягнеш і волом. *Пр.* Що написано, того не змиєш. *Пр.* Скажеш — не вернеш, напишеш — не зітреш, відітнеш — не приточиш. *Пр.*

Персона | *Персона грата* – персона грата; важна (велика) особа; великої руки людина. | *Собственной персоной* – власною персоною (особою).

Перст | *Один как перст* – сам [собі] (сам один) як палець; сам собі (сам-один); одним-один [як пучка]; *(образн.)* сам (один) як билинка в полі; один як (мов, наче…) порошинка в оці; *(іноді)* сам; зовсім сам.

Перун | *Метать перуны против кого (книжн.)* – метати перуни (громи і блискавки) проти кого.

Перчатка | *Бросать, бросить перчатку кому, чему* – кидати, кинута рукавицю (рукавичку) кому; викликати, викликати на (дво)бій (на ґерць) кого. [Едварду глянув він в лице. Мов кинув блискавицю. Здійняв і кинув ворогам Залізну рукавицю. Українка.] | *Поднять перчатку* – підняти рукавицю (рукавичку); прийняти виклик на (дво)бій.

Песенка | *Песенка спета, пропета чья (перен.)* – своє (своєї) вже відспівав *(іноді* доспівав) хто; своє вже відіграв хто, своє вже відслужив хто; пропаща вже людина хто.

Песня | *Все та же песня* – усе тієї ж (тієї самої); ще не вся, почну з кінця. | *Долгая (длинная) песня (разг.)* – довга пісня. | *Из песни слова не выкинешь* – з пісні слова не викинеш. *Пр.* З пісні слів не викидають. *Пр.* | *Лебединая песня (песнь)* – лебедина пісня (лебединий спів). | *Недопетая песня* – недоспівана пісня; недоспів. [Недоспів твій доспівую, мій брате. П. Куліш.] | *Песня спета, пропета чья (перен.) – (те саме, що) Песенка спета, пропета чья. Див. песенка.* | *Сказка — складка, а песня — быль* – казка — брехня (побрехенька), а пісня — [щира] правда. *Пр.* | *Тянуть (петь) одну и ту же песню (перен. разг.)* – усе тієї самої співати. | *Это старая песня (разг.)* – це стара пісня (казка); це вже ми чули. | *Чьим умом живешь, того и песенку поёшь* – на чиєму возі сидиш (чий хліб їси), того й пісню співай. *Пр.* За чиїм столом сидить, того й пісню співа. *Пр.*

Песнь | *Песнь песней* – пісня [з] пісень; *(іноді)* пісня над піснями.

Песок | *Как (что) песку морского* – як (що) піску в морі (піску морського). | *Когда песок на камне взойдёт* – як на камені пісок зійде (кукіль уродиться). *Пр.* Як на долоні волосся поросте. *Пр.* Як сова світ уздрить. *Пр.* Як свиня на небо гляне. *Пр.* Як у курки зуби виростуть. *Пр.* | *Песок сыплется из кого* – порохня *(іноді* пісок) сиплеться з кого. | *Продирать, продрать (протирать, протереть, пробирать, пробрать) с песком (песочком) кого (разг.)* – протирати, протерти з пісочком кого; давати, дати прочухана (прочуханки) кому; шпетити, вишпетити кого; переганяти, перегнати на гречку (через росу) кого. | *Строить, построить на песке (перен.)* – будувати, збудувати, побудувати (ставати, поставити) на піску.

Песочек | *Продирать, продрать (протирать, протереть, пробирать, пробрать) с песочком кого – Див. песок.*

Пестрить | *Книга пестрит опечатками* – книжка [аж] ряснiє друкарськими помилками. | *Пестрит в глазах у кого* – рябіє в очах *(іноді* в очу) у кого, кому.

Пес | *Пёс [его] знает (разг.)* – кат (біс, чорт, дідько, мара, морока) [його] зна(є).

Петля | *Влезть, попасть... в петлю; очутиться (оказаться...) в петле* – улізти (попастися) в петлю (у зашморг); *(іноді)* попастися в матню. | *Завязать, затянуть петлёй, в петлю что* – зав'язати зашморгом (петлею) що; зашморгнути (запетлювати) що. | *Метать петли (перен.)* – ключкувати; ключки (петлі) робити. | *Надеть (накинуть) петлю на кого (на шею кому) (перен.)* – накинути петлю на кого; загнати у тісний кут кого. | *Петля затягивается (сжимается...)* – зашморг (петля) затягається (зашморгується...) кому; кінці в край. | *Петля плачет по ком* – петля (зашморг, шибениця) плаче (тужить) за ким. | *Совать, сунуть голову в петлю* – устромляти, устромити голову в петлю (у зашморг). | *Хоть в петлю лезь* – хоч живий у яму лізь; хоч у прірву йди; хоч з мосту (хоч з гори) та в воду; хоч вішайся.

Петров | *В Петров день* – на Петра. Далеко кулику до Петрова дня. [Далеко куцому до зайця. *Пр.* Далеко п'яному до Києва. *Пр.*]

Петрушка | *Петрушку валять (разг.)* – дурня (блазня) клеїти. | *Что за петрушка (разг.)* – що за дурниця (нісенітниця).

Петух | *Ложиться, вставать с петухами* – лягати, уставати з курми (з півнями); уставати о півнях *(о курях)*. | *Пускать, пустить (давать, дать) петуха* – зриватися, зірватися з голосу; кукурікати, кукурікнути. | *Пустить красного петуха (разг.)* – пустити (садити, посадити, підкидати, підкинути) червоного півня.

Петушиный | *Петушиный бой* – бій півнів.

Петый | *Петый дурак (разг. устар.)* – неприторенний (несосвітенний, несусвітній) дурень.

Петь | *Петь басом* – співати баса (басом); брати баса. | *Петь во весь голос* – на ввесь (на повний, на повен, на цілий [свій] голос співати; на всі груди співати; співати скільки (що є) голосу. | *Петь дифирамбы кому, чему* – співати дифірамби кому, чому. | *Петь, запеть, спеть Лазаря (разг.) – Див. Лазарь.* | *Петь несогласно, нестройно* – співати невлад (незграйно). | *Петь одну песню, петь одно и то же* – співати усе тієї ж (усе тієї самої); після тієї та знов тієї (співати). Іще не вся, почну з кінця. *Пр.* | *Петь под нос* – мугикати (курникати, кургикати) [собі] під ніс. | *Петь славу кому (книжн.)* – співати славу кому;

славити (уславляти, прославляти, вилавляти) кого; оспівувати (виспівувати, співати) кого; вихваляти (величати) кого. | *Петь стройно* – співати влад (зграйно). | *Петь с чужого голоса* – співати з чужого голосу; чужої пісні співати; чужі думки повторювати. | *Петь тенором* – співати тенора (тенором). | *Теперь он другое (другую песню) поёт (перен. разг.)* – тепер він іншої (тепер він не те) співає (заспівав).

Печалиться | *Печалиться о ком, о чём (по ком, по чём)* – журитися (сумувати, тужити) за ким, за чим; побиватися за ким, за чим *(рідше* по кому, по чому).

Печальный | *Печальной памяти – Див. память.* | *Рыцарь печального образа* – лицар сумного образу.

Печаловаться | *Печаловаться о судьбе родного края* – уболівати за долю рідного краю (рідної країни); журитися долею рідного краю (рідної країни).

Печаль | *Беды и печали с ног скачали* – журба та горе з ніг звалять. *Пр.* | *Железо съедает ржа, а сердце — печаль* – іржа їсть залізо, а горе — серце. *Пр.* | *Какая (что за) печаль кому* – який клопіт кому; що кому до того. | *Моль одежду ест, а печаль — человека* – кожне має свою міль, що його гризе. *Пр.* | *Не было печали, [так] черти накачали* – не було клопоту, так чорт надав. *Пр.* Купив чорта з рогами на свою шию. *Пр.* Не мала баба клопоту, та купила порося. *Пр.* Не мав лиха, та оженився. *Пр.* | *Не твоя печаль (разг.)* – не твій клопіт; не тобі журитися; не твоїй голові боліти; не тобі голову сушити. | *Печаль сушит* – журба сушить (в'ялить, журить). Журба мене сушить. [Журба мене в'ялить, Журба мене, моя мати, Скоро з ніг ізвалить. *Н. п.*] | *Предаваться, предаться печали* – удаватися, удатися (укидатися, укинутися) в тугу; сумувати, засумувати; журитися, зажуритися. | *С печали не умирают, а сохнут* – Сушить чоловіка не робота, а турбота. *Пр.* Журба гірша як хвороба. *Пр.* | *Что червь в орехе, то печаль в сердце* – черв (червак) серце точить.

Печатный | *Врет как по печатному* – бреше, мов з книжки бере (вичитує).

Печать | *Выйти из печати, появиться в печати* – вийти, з'явитися друком. | *Каинова печать* – каїнова печать. | *Книга за семью печатями (книжн.)* – книга за сімома (сьома) печатями; семипечатна книга. […Життя зосталось для нього книгою семипечатною. Франко.] | *Накладывать, наложить свою печать ([свой] отпечаток) (перен.) – Див. накладывать.* | *Носить печать чего* – мати на собі печать (ознаку) чого. | *Печать времени* – печать (відбиток, знак, ознака, слід) часу. | *Печать молчания (перен.)* – печать мовчання; печать на устах.

Печенка | *За печёнку берёт кого (разг. фам.)* – за печінки бере кого. | *Печёнки отбить, отшибить* – відбити печінки (бебехи, тельбухи). | *Сидит в печёнках у кого (разг.)* – сидить у печінках у кого, кому; сидить у душі кому, в кого.

Печеночный | *Печёночный больной* – хворий на печінку.

Печка | *Печка нежит, а дорожка учит* – піч тучить, а дорога учить. *Пр.* | *Танцевать от печки (разг. ирон.)* – починати знову з самого початку; починати знову з того самого місця.

Печь | *Печь как блины (перен. разг.)* – робити що нашвидку (нашвидкуруч, швидкома, абияк). | *Лежать на боку (на печи) (перен. разг.) – Див. лежать.* | *Что в печи, то на стол мечи* – що хата має, тим хата і приймає. *Пр.* Чим хата багата, тим і рада. *Пр.*

Пеший | *Пеший конному не товарищ* – кінь волові не товариш. *Пр.* Чешися кінь з конем, а віл з волом. *Пр.* Шорник ситникові не товариш. *Пр.* Піший кінному не товариш. *Пр.* | *Пешим ходом* – пішки (піхотою, піхтурою). | *По образу пешего хождения (разг. шутл.)* – своїми (батьківськими); своєю (власною) парою; піхотою; пішим способом.

Пешка | *Быть пешкой в чьих руках* – бути за пішака (пішаком) у кого; бути за попихача в кого.

Пешком | *Пешком под стол ходить* – під стіл пішки ходити; на припічку кашу їсти.

Пиво | *Пива не сваришь с кем (перен. разг.)* – пива не звариш з ким; горшка не зліпиш з ким; не дійдеш згоди з ким.

Пика | *В пику кому (делать что) (разг.)* – навпір (навсупір, на(в)супереки) кому (робити що); на зло (на злість) кому (робити що).

Пиковый | *Остаться при пиковом интересе* – зостатися ((за)лишитися) ні з чим (з порожніми руками); *(образн. розм.)* (с)піймати (з'їсти, ухопити, дістати, скуштувати) облизня; ухопити шилом патоки; ухопити місяця зубами; ухопити, як собака обметиці. | *Пиковое положение (разг.)* – скрутний стан (скрутне становище); скрут(а); тісна діра (тісний кут).

Пик | *Часы пик* – години пік.

Пилить | *Пилить кого (перен. разг.)* – гризти кого; голову гризті (їсти, жувати) кому;

(вульг.) моркву скребти (скромадити) кому; чуба милити кому.

Пилюля | *Горькая пилюля* – гірка пілюля. | *Золотить, позолотить пилюлю (перен.)* – підсолоджувати, підсолодити пілюлю. | *Подносить, поднести (преподносить, преподнести) пилюлю (пилюли) кому (перен.)* – ображати, образити кого; кривдити, скривдити кого; зневажати, зневажити кого; заподіювати, заподіяти (чинити, учинити) кривду кому; *(образн. розм.)* підносити, піднести тертого хріну під ніс кому; натерти перцю в ніс кому. | *Проглотить пилюлю (перен.)* – проковтнути пілюлю; мовчки стерпіти образу (кривду); ковтнути й облизатися.

Писаный | *Говорить, рассказывать как (будто, словно, точно) по писаному* – говорити, розказувати як (мов, немов, наче, неначе) з книги вичитувати; говорити, розказувати як (мов, наче) з листа брати. | *Носится как [дурень] с писаной торбой с кем, с чем* – носиться як [дурень] з писаною торбою (як дурень з ступою). | *Писаная красавица, краля; писаный красавец* – гарна, як намальована; пишна (писана) красуня; [пишна] краля; краля мальована; гарна, як маківка; гарна, як квітка гайова (як ягідка, як та лялечка); гарний, як намальований; мальований (писаний) красень.

Писать | *Вилами по (на) воде писано* – то ще вилами на воді писано; це по воді вилами писано; це ще непевне. [Це ще вилами писано, а граблями скороджено. *Пр.*] | *Закон не писан для кого, кому (разг.)* – закон не писаний кому. | *Не про меня (тебя, нас) писано (разг.)* – не про мене (тебе, нас.) писано; *(образн.)* це пороги не про мої (не про твої, не про наші…) ноги. | *Писать, выделывать, выводить ногами кренделя (крендели) (разг.) – Див. крендель.* | *Писать под диктовку* – писати під диктовку; писати з голосу. | *Пиши пропало* – кажи (пиши) пропало; махни на все рукою; спускайся на дно; *(іноді)* марна надія. | *Пошла писать губерния (разг.)* – і почалася писанина; і почалося; і все заметушилося (заворушилося); і почалася метушня (веремія, катавасія); пішли писати та відписувати. [Не вигадали поради й волосні. Судили, рядили — та окружному, а окружний — та губернаторові. Пішли писати та одписувати… Мирний.]

Письменный | *Изложить в письменной форме* – викласти на письмі.

Письмо | *В ответ на ваше письмо* – відписуючи (відповідаючи) на вашого листа; відписуючи вам. | *Заказное письмо* – рекомендований лист. | *Обмениваться письмами (переписываться)* – листуватися; листами пересилатися. | *Письмо, словно куры набродили* – написав (надряпав, наригував), мов (як) курка (сорока) лапою. [Писав писака, що не розбере й собака. *Пр.*] | *По получении этого письма* – одержавши (діставши) цього листа.

Питаться | *Питаться надеждой (перен.)* – живитися надією. | *Питаться овощами* – їсти городину; годуватися городиною. | *Питаться подаянием* – жити проханим (жебраним, ласкавим) хлібом. | *Питаться своими трудами* – жити з власної праці; *(образн. розм.)* жити з своїх пучок. | *Питаться слухами* – жити (живитися) чутками.

Питать | *Питать враждебные чувства к кому* – ворогувати на (проти) кого; мати злість *(іноді* зазлість) на кого. [Ти на мене ворогуєш? Так змінилася одразу? Українка.] | *Питать доверие к кому* – мати довіру (довір'я) до кого; мати віру до кого; йняти (діймати) віри кому; довіряти кому. | *Питать злобные чувства к кому* – мати злість на кого; здувати на кого; *(образн.)* важким (лихим) духом дихати на кого; злом (пеклом, лихим пеклом) дихати на кого; лихої волі бути на кого. [І пан був лихої волі на його, і всі попи околичні хроплі, сопли. Свидницький.] | *Питать любовь, страсть, пристрастие к чему* – кохатися (милуватися) в чому; любити що; бути замилуваним (залюбленим, закоханим) у чому; *(іноді)* мати прилюбність до чого; прилюблятися до чого. [Маю прилюбність до карт та гульні. Н.-Левицький.] | *Питать надежду (книжн.)* – плекати (живити, мати) надію; *(поет.)* гріти в серці надію; сподіватися. | *Питать нежные чувства к кому* – мати ніжні почуття (почувати ніжність) до кого. | *Питать отвращение к кому, к чему* – почувати (мати) відразу (огиду) до кого, до чого. | *Питать слабость к чему* – мати нахил до чого; любити що; *(іноді)* мати слабість до чого; грішити чим. | *Питать уважение к кому* – мати пошану (повагу) до кого; мати кого у повазі; поважати (шанувати) кого. | *Питать уверенность* – мати певність; бути певним.

Пить | *Где пьют, там и льют* – де п'ють, там і ллють. *Пр.* Де п'ють, там розливають, де б'ють, там утікають. *Пр.* | *Как пить дать (разг.)* – без сумніву; напевно; неодмінно; неминуче; доконче. | *Пей, да дело разумей* – пий, та розуму не пропивай. *Пр.* | *Пей, пейте на здоровье* – [Будь] здоров, [будьте] здорові пивши; доброго здоров'я пивши. | *Пить, выпить (испить, допить) [горькую] чашу до дна* – пити, випити гірку до дна; випити повну (добру, повну); біду приймати, прийняти; бідувати. | *Пить, выпить (сосать, высосать) кровь чью (разг.)* – пити, випити (ссати, виссати) кров чию. | *Пить горькую (мёртвую)* – пити без просипу (не прохмеляючись); *(іноді)* пити кухоль непрохмільним. |

Пить за кого, за чьё здоровье – пити (приливати) до кого; пити на (за) чи є здоров'я. [Пийте до мене да й до моеї жінки. *Пр.*] | *Пить — умереть, не пить — умереть, уж лучше пить да умереть* – пий — умреш, не пий — умреш, то ліпше вже пити [і вмерти]. *Пр.*

Пища | *Давать пищу чему, для чего (книжн. перен.)* – давати привід для чого; живити що. | *Сидеть на пище святого Антония (шутл.)* – на харчах *(іноді* на страві) святого Антонія сидіти; жити надголодь.

Плавать | *Мелко плавать (перен. разг.)* – мілко (неглибоко) плавати; не йти (не сягати) вглиб; невисоко літати.

Плакать | *Верёвка плачет по ком – (те саме, що) Петля плачет по ком. Див. петля.* | *Не плачь по мне, плачь по себе* – не плач наді мною, але над собою. *Пр.* | *Палка плачет по ком – Див. палка.* | *Петля плачет по ком – Див. петля.* | *Плакали чьи денежки (разг. фам.)* – покотилися (попливли) чиї грошики; пропащі чиї грошики. | *Плакать навзрыд* – ридма ридати; ревно плакати. | *Плачет кто* – плаче хто; *(образн. ірон.)* на кутні сміється (регочеться) хто. | *Сильно плакать* – дуже (ревно) плакати; *(образн.)* сльозами митися (вмиватися); слізьми землю топити. | *Снявши голову, по волосам не плачут* – чуб дарма, як голови нема. *Пр.* Про ноги не думають, коли голова в петлі. *Пр.* Пропав кінь і узду (по)кинь. *Пр.* Пропив кульбаку, то не жаль стремен. *Пр.* Узяв чорт батіг, нехай бере й пужално. *Пр.* Узяв чорт корову, нехай бере й теля. *Пр.* Коли пропав віл, пропадай і батіг. *Пр.* Байдуже ракові, в якому його горшку зварять. *Пр.* Не до поросят свині, як свиня у вогні. *Пр.* Не до жартів рибі, коли її під зябри зачепили. *Пр.* По смерті нема каяття. *Пр.* Є каяття, та нема вороття. *Пр.* | *Тюрьма (острог) плачет по ком, о ком* – тюрма плаче за ким. | *Хоть плачь* – хоч плач; хоч сядь та й плач.

Пламя | *Пламя охватило дом* – дім (будинок) полум'ям (вогнем) узявся; дім (будинок) пойняло полум'я.

Плата | *Какова работа, такова и плата* – яка робота, така й плата. *Пр.* Як дбаєш, так і маєш. *Пр.*

Платеж | *Долг платежом красен* – що винен — віддати повинен. *Пр.* Любиш позичати, люби й віддавати. *Пр.* Умів(ши) брати, умій і віддати. *Пр.* За позику — віддяка. *Пр.* Як не вертись, а взяв, то розплатись. *Пр.* Перше борг віддай, а тоді вже й за себе дбай. *Пр.* Позичка на боржнику верхи їздить. *Пр.* Позика не штука, та віддача — мука. *Пр.* | *Наложенным платежом* – накладною платою (післяплатою).

Платье | *По платью встречают, по уму провожают* – не суди по одежі — суди по розуму. *Пр.* По роботі пізнають людину. *Пр.* На дерево дивись, як родить, а на людину, як робить. *Пр.* Вихвалявся гриб гарною шапкою, та що з того, коли під нею голови нема. *Пр.*

Платить | *Платить, заплатить (отдавать, отдать) дань кому, чему (перен.)* – віддавати, віддати данину (належне) кому, чому. | *Платить, отплатить той же монетой* – платити, сплатити тією самою монетою; тими ж грішми віддавати, віддати; віддячувати, віддячити тим самим; як ти мені, так і я тобі (як ви мені, так і я вам). | *Платить по частям* – платити (сплачувати) частинами (частками). | *Платить, уплатить по счёту* – сплачувати, сплатити (оплачувати, оплатити) рахунок. | *Платить чёрной неблагодарностью* – платити чорною невдячністю (невдякою).

Плевательница | *Заткни плевательницу! (вульг.)* – стули губу!; мовчи!

Плевать | *Не плюй в колодец — пригодится воды напиться* – не плюй у криницю (у колодязь), бо пригодиться (згодиться) води напитися (напиться). *Пр.* Не погань (не брудни) криниці, бо схочеш водиці. *Пр.* Не плюй у криницю, бо ще прийдеш по водицю. *Пр.* | *Не плюй выше носа — глаза заплюёшь* – хто вгору (догори) плює, тому на лице паде. *Пр.* | *Плевать в потолок (разг. фам.)* – лежати й плюватися; сидіти й мухи бити; сидіти згорнувши руки; байдики (байди, баглаї) бити; байдикувати. | *Плевать мне на кого, на что; плевать я хочу на кого, на что (вульг.)* – (на)чхати мені (плювати, наплювати) на кого, на що. | *Плевать, плюнуть в глаза (в лицо) кому* – плювати, плюнути у вічі (межи очі) кому. | *Плевать, плюнуть (наплевать) в душу кому* – плювати, плюнути (наплювати) в душу кому. | *Плевать (пустяки)! (вульг.)* – начхати!; пусте!; дурниці!: дарма! | *Хоть плюй в глаза — и то божья роса!* – хоч ти йому в очі плюй, а він каже: «Дощ іде». *Пр.* Плюнь йому в очі, а він обітреться та й скаже, що то дощ. *Пр.*

Плевок | *Плевка не стоит (разг. фам.)* – і плюнути не варт; хіба плюнь та й ногою розітри.

Плевый | *Для меня это плёвое дело* – це мені (для мене це) пусте (пустісінькe) діло (пуста річ); це мені за іграшку; це мені раз плюнути.

Племя | *Без роду и племени (без роду и без племени; без роду, без племени; без роду-племени) (устар.)* – без роду й [без] племені; безрідний-безплемінний. | *Ни роду, ни племени* – ні роду, ні плоду (ні приплоду). | *Чёртово племя (бранное)* – бісове (дідькове,

чортове) кодло; чортове (враже) насіння.

Плесень | *Покрываться, покрыться плесенью (перен.)* – братися, узятися (обростати, обрости) цвіллю (віснявою); пліснявіти, запліснявіти; зацвітати, зацвісти (брезкнути, забрезкнути).

Плестись | *Плестись в хвосте* – тягтися (плентатися) в хвості; пасти задніх (задню).

Плести | *Плести (плесть) лапти (перен. разг.)* – (про погану роботу) Лико плести; партачити; (плутано говорити) лико плести; плутати.

Плетение | *Плетение словес (книжн.)* – словесне плетиво; плетіння словес. [І все ж таки це безпредметне словесне плетиво, це легке перестрибування з теми на тему захопило їх. Шовкопляс.]

Плетень | *Он нашему забору двоюродный плетень (шутл.)* – василь бабі сестра у перших. *Пр.* Мій батько і твій батько (дід) коло одної печі грілися. *Пр.* Мій батько горів, а твій руки грів — от і родичі. *Пр.* Родина — кумового наймита дитина. *Пр.* Пень горів, а він руки нагрів, та й став йому дядьком. *Пр.* Дідового сусіда молотники. *Пр.* Ми родичі: на однім сонці онучі сушили. *Пр.* Ми близькі родичі: з одного кухля воду пили. *Пр.* Його мама і моя мама в одній воді хустки прали. *Пр.* Наша корова напилася з вашої калюжі. *Пр.* Твій пес і мій пес в одній соломі спали. *Пр.*

Плеть | *Плетью обуха не перешибёшь* – батогом обуха не перебити. *Пр.* Пугою обуха не пересічеш. *Пр.* Головою (чолом, лобом) мура не проб'єш. *Пр.* Проти сили й віл не потягне. *Пр.* Проти вітру піском не посиплеш. *Пр.* Ликом пастернаку не викопаєш. *Пр.* І риба не пливе (не плине) проти бистрої води. *Пр.* Ночвами моря не перепливеш. *Пр.* Шилом моря не нагрієш. *Пр.* Пальцем потопу не заставиш. *Пр.* Голіруч їжака не візьмеш (не задавиш). *Пр.*

Плечо | *Взваливать, взвалить (класть, положить) на плечи чьи, кому* – складати, скласти (класти, покласти, звалювати, звалити) на кого (на плечі чиї, кому). | *Висеть на плечах у кого* – висіти на плечах у кого. | *Все лежит на моих плечах* – усе лежить на моїх плечах; уся відповідальність (увесь клопіт) [лежить] на мені. | *Выносить (нести), вынести на [своих (собственных)] плечах* – виносити (нести), винести на (своїх) плечах (на собі). | *Голова на плечах у кого; имеет голову на плечах кто* – має голову на в'язах (на в'язях) хто; є голова на плечах у кого; знається (розуміється) на дечому хто. | *За плечами (быть, иметься, иметь…)* – за плечима (за собою) (бути, мати…). | *Как (будто, словно, точно…) гора с плеч [свалилась] у кого* – як (мов, немов, наче…) камінь із серця (з плечей, з плеч) [звалився, скотився]; наче (мов) камінь від серця відпав. | *Косая сажень в плечах* – сажневі плечі (рамена). | *Лежать (быть) на плечах кого, чьих, у кого* – лежати (бути) на плечах чиїх (нагорбі чиєму), у кого. | *Ложиться, лечь на плечи чьи, кому* – лягати, лягти на плечі чиї, кому. | *Не по плечу кому что (разг.)* – не до снага (не під силу) кому що; понад силу кому що; *(іноді)* не доріс до того хто. | *Перекладывать, переложить на плечи чьи, кому* – перекладати, перекласти на плечі чиї, кому. | *Плечом к плечу, плечо [о] плечо* – пліч-о-пліч, плече до плеча *(іноді* плече у в плече); опліч (попліч). | *Пожимать, пожать плечами* – низати, знизувати, знизати плечима; стенути плечима; стискати, стиснути плечима. | *По плечу кому* – до снаги (під силу) кому. | *Сваливаться, свалиться с плеч кого, чьих – Див. сваливаться.* | *Сидеть на плечах у кого* – сидіти на плечах у кого. | *Со всего плеча* – навідліг; з усієї снаги (з усієї сили); щосили (щодуху). | *С плеч долой* – та й край (мороці); тай квит; та й по всьому; збувся (позбувся) клопоту (халепи). | *С плеч сбросить (свалить, скинуть…)* – скинута з плечей. | *С чужого плеча костюм* – убрання (костюм, одіж) після когось, з чогось; з чужого плеча костюм (одіж).

Плод | *Вкушать, вкусить плоды чего* – заживати, зажити плодів чого. | *Запретные плоды* – заборонений плід (овоч). | *Запретный плод сладок* – заборонений плід солодкий (найприємніший); *(розм. також)* Кортить, як не можна. *Пр.* | *Огородные плоды (овощи)* – городина. | *Плоды долголетнего труда* – плоди (здобутки, наслідки) довгорічної (довголітньої) праці. | *Поживать, пожать плоды (своего труда)* – пожинати, пожати плоди (своєї праці). | *Приносить, принести плоды* – давати, дати плоди. | *Садовые плоды* – садовина (овочі).

Плоский | *Плоская острота, шутка (перен.)* – заяложений (утертий, банальний, тривіальний) дотеп, жарт.

Плоскость | *Говорить плоскости* – говорити банальності. | *Катиться, покатиться, скатиться (идти, пойти) по наклонной плоскости (перен.)* – котитися, покотитися, скотитися (іти, піти) по похилості (по похилій площині); *(образн.)* як з гори котитися, покотитися, скотитися.

Плоть | *Облекать, облечь в плоть (и кровь)* – набирати, набрати плоті (і крові). | *Облекать, облечь в плоть и кровь что* – надавати, надати плоті і крові чому; утілювати,

утілити в життя що; здійснювати, здійснити що. | *Плоть и кровь чья; плоть от плоти чьей* – плоть і кров чия; власна кров чия; плоть від плоті чиєї. | *Это вошло в плоть и кровь (перен.)* – це увійшло в плоть і кров; це ужилося (втілилося).

Плохой | *Дело плохо (разг.)* – погане (лихе) діло; погана *(іноді* кепська) справа; непереливки. | *Пойти по плохой дороге (по плохому пути)* – піти лихим (поганим) шляхом (злою, лихою дорогою); блудними дорогами піти; пусто піти; зледащіти. | *Шутки плохи с кем, с чем* – не жартуй (не жартуймо, не жартуйте) з ким, з чим; не до жартів з ким, з чим.

Плохо | *Из рук вон плохо* – зовсім (дуже, вкрай) погано (зле); препогано. | *Одинаково плохо и то и другое (перен.)* – один біс; обоє рябоє; один чорт, що собака, що хорт. | *Плохо вести себя* – негарно (недобре, зле, погано) поводитися; не шануватися; пусто йти. | *Плохо видеть* – погано бачити; недобачати. | *Плохо лежит что (разг.)* – не сховане (не заховане) гаразд що; зверху лежить що; легко вкрасти можна що. | *Плохо не клади (разг.)* – (добре) ховай. | *Плохо не клади, вора в грех не вводи* – лихий схов і доброго спокусить. *Пр.* | *Плохо слышать* – погано чути; недочувати. | *Язык плохо подвешен (привешен) у кого – Див. язык.*

Плошать | *На Бога надейся, а сам не плошай* – бога взивай, а [сам] рук докладай (руки прикладай). *Пр.* Богу молися, а сам стережися. *Пр.* Боже поможи, та й сам не лежи. *Пр.* Надія у Бозі, як (коли) хліб у стозі. *Пр.* На Бога надійся, а сам до робота берися. *Пр.* На Бога складайся (покладайся, здавайся), а розуму тримайся. *Пр.* Роби, небоже, то й Бог поможе. *Пр.* Богу молися, а сам трудися. *Пр.* На Бога надія, та й на кума Матія. *Пр.* Дожидай долі, то не матимеш і льолі. *Пр.* Тоді Бог дасть, як сам заробиш. *Пр.* Святі хлібом не нагодують. *Пр.* | *Не плошай* – гляди!; пильнуй!; стережися!; бережися!

Плут | *Плут большой руки* – великий дурисвіт (шахрай). | *Плут на плуте едет, плутом погоняет* – злодій на злодієві їде, злодієм поганяє. *Пр.*

Плыть | *Деньги плывут [как вода, сквозь пальцы]* – гроші течуть крізь пальці; гроші круглі: день і ніч котяться; гроші йдуть, як вода крізь решето. | *Плыть вверх по реке* – пливти (плисти) угору рікою (річкою); пливти (плисти) горі рікою (горіріч). | *Плыть вниз по реке* – пливти (плисти) униз рікою (річкою); пливти (плисти) долі рікою (доліріч); униз (наниз) плисти; за водою плисти (пливти); пливти (плисти) уплин за водою. | *Плыть в руки кому (разг. шутл.)* – пливти (плисти) кому до рук. | *Плыть на всех парусах* – під усіма вітрилами плисти (пливти). | *Плыть по течению, против течения (перен.)* – плисти (пливти) за течією *(іноді* за водою, за хвилею), проти течії *(іноді* проти води, проти хвилі).

Плюнуть | *Для меня это раз плюнуть (фам.)* – це мені раз чхнути (плюнути); це мені за іграшку. | *Плевать, плюнуть в глаза (в лицо) кому – Див. плевать.* | *Плевать, плюнуть, наплевать в душу кому – Див. плевать.* | *Плюнуть и (да) растереть (груб. разг.)* – плюнути та й ногою розтерти. | *Плюнуть негде (некуда) (разг.)* – нема де (ніде) й голці впасти; ніде (нема де) і пальцем ткнути; і курці нема де (ніде) клюнути.

Плюха | *Закатить плюху, дать плюху* – дати ляпаса (ляща).

Плясать | *Плясать под дудку чью; плясать по дудке чьей* – танцювати під чию дудку; танцювати як хто (с)каже; скакати (так), як грають (як кажуть).

Пляс | *Пуститься в пляс* – піти (пуститися, погнатися) в танець; *(розм.)* піти в скоки [та в боки].

Побегушки | *Быть на побегушках у кого (разг.)* – бути на побігеньках *(іноді* на побіганках, на побігашках) у кого; за попихача бути у кого; бути попихачем у кого (чиїм).

Побег | *Молодой побег, молодые побеги* – молодий пагін, молоді пагони; памолодок (відмолодок); памолодь (обмолодь). | *Пускать побеги* – пускати (виганяти) пагони (парості); пароститися.

Победа | *Одерживать, одержать победу над кем, над чем* – здобувати, здобути перемогу над ким, над чим; *(іноді)* брати, узяти гору (верх) над ким, над чим. | *Пиррова победа* – піррова перемога. | *Победа за нами!* – наша перемога!; *(розм.)* наш верх!; наше зверху!

Победить | *Либо победить, либо умереть* – або перемогти, або вмерти; або перемогти, або кістьми лягти; або здобути, або дома (вдома) не бути.

Победный | *До победного конца* – до переможного кінця; до цілковитої перемоги.

Побелеть | *Он побелел от ужаса* – він побілів (збілів, пополотнів) з жаху.

Побивать | *Побивать, побить камнями кого* – побити камінням кого; каменувати, покаменувати кого.

Побираться | *Пойти побираться* – піти з торбами (з торбою); піти на жебри; піти на ласкавий (проханий) хліб; піти попідвіконню (попідвікнами).

Побиться | *Побиться об заклад (разг. устар.) – Див. заклад.*

Побитый | *Был сильно побит кто* – дуже побито кого; дістав (узяв) доброго бобу хто; укладено (уклали) в копи кого. | *Быть побитым* – бути побитим; наїстися бухан(ц)ів (духопелів); узяти в шкуру (собі). | *Ни за что побит кто* – ні за що (ні про що) побито кого; за невинного Бога побито кого.
Побить | *Побить кого* – побити (попобити) кого; дати бобу (бабки) кому; олію вибити з кого. | *У Фили пили, да Филю же побили* – за моє жито та мене й (по)бито. *Пр.* Нашим салом та по нашій шкурі. *Пр.*
Поблажка | *Давать поблажку кому (разг.)* – потурати кому; давати потур (пропуск) кому; [потур] потурати ([попуск] попускати) кому; *(образн.)* повід попускати кому. Дай дітям потолю, сам підеш у неволю. *Пр.*
Побледнеть | *Побледнел как полотно кто* – став блідий мов полотно; пополотнів (сполотнів) хто.
Поблизости | *Поблизости от города, села, школы…* – поблизу (близько) міста (города), села, школи.,.
Побои | *Наносить, нанести побои кому* – бити, побити кого.
Побороть | *Побороть себя* – перемогти себе; перемогтися.
Побояться | *Побойся Бога!* – бійся Бога!
Побуждение | *Из корыстных побуждений* – з корисливих мотивів; (за)для своєї вигоди (користі). | *По собственному побуждению* – з власної волі (охоти); з власного бажання; самохіть. | *Следовать побуждению совести* – іти за велінням совісті; робити як велить (каже, підказує) сумління (совість).
Повадиться | *Повадился кувшин по воду ходить, тут ему и голову сложить* – унадився (занадився) кухоль по воду ходити, поки йому вушка не відірвали. *Пр.* Пішов глечик по воду та й головку там положив. *Пр.* До часу глек (дзбан) воду носить. *Пр.* Поти глек (дзбан) воду носить, поки вухо увірветься. *Пр.* Занадився звір до скотини — попробує рогатини. *Пр.*
Повадно | *Чтобы не было повадно кому (разг.)* – щоб не кортіло кого, кому; щоб не важився більше хто; *(іноді)* щоб не було унадно кому.
Поведение | *Женщина (дама, девица) лёгкого поведения* – жінка (дама, дівчина) легких звичаїв (легка на вдачу); полегла (легковійна) жінка (дама, дівчина); повія. | *По поведению он был среди первых* – поведінкою (поводженням) він був серед (поміж) перших. | *По поведению он всегда имел пятёрку* – за поведінку (з поведінки) він завжди мав п’ятірку; у нього з поведінки завжди було п’ять. | *Человека хорошего поведения все уважают* – людину, що добре поводиться (статечну людину), всі поважають.
Повезти | *Повезло кому (разг.)* – пощастило (поталанило, повелося, пофортунило) кому; мав (мала, мало) щастя хто; *(образн.)* пішло рукою (пішло в руку) кому.
Повеление | *По повелению чьему* – з наказу (з веління) чийого.
Повергаться | *Повергаться, повергнуться в прах (книжн.)* – падати, упасти *(іноді* пасти) у прах. | *Повергаться, повергнуться к стопам (к ногам) чьим (устар.)* – кидатися, кинутися (падати, впасти) кому до ніг (в нога). | *Повергаться, повергнуться перед кем* – падати, впасти ниць перед ким.
Повергать | *Повергать, повергнуть в уныние кого* – завдавати, завдати (глибокого) суму (смутку) кому; укидати, укинути в (глибокий) сум (смуток) кого; засмучувати, засмутити (*про багатьох* посмучувати, посмутити) кого. | *Повергать, повергнуть к стопам (к ногам) чьим (устар.)* – кидати, кинути до ніг чиїх (кому).
Поверить | *Нашёл кому поверить* – було кому повірити. | *Поверите ли?* – чи поймете віри?; чи повірите?
Поверка | *На поверку оказалось (вышло), что…* – (на)справді виявилося (вийшло), що…
Поверхность | *Всплывать, всплыть на поверхность (перен.) – (те саме, що) Всплыть на поверхность, всплыть наружу (перен.). Див. всплыть.* | *Наружная поверхность дома* – зовнішня поверхня будинку; около. | *Скользить по поверхности чего (перен. ирон.)* – плавати (ковзати(ся)) по поверхні чого; брати (сприймати) речі поверхово; не заглиблюватися у що.
Поверять | *Поверять, поверить свои чувства кому* – звірятися, звіритися із своїм серцем (з своїм почуттям) перед ким; сповіряти, сповірити кому своє серце (свою душу).
Повеситься | *Повеситься на шею кому* – повіситися (почепитися) на шию кому, до кого.
Повесить | *Его повесить мало* – йому й шибениці мало. | *Повесить нос* – похнюпити (посупити) носа (ніс); похнюпитися (посупитися).
Повестись | *С кем поведёшься, от того и наберёшься* – з ким поведешся, від того й наберешся. *Пр.* З яким пристаєш, такий сам стаєш. *Пр.* Яку дружбу заведеш, таке й життя

поведеш. *Пр.* Хто з псами лягає, той з блохами встає. *Пр.*

Повестка | *Повестка дня* – порядок денний.

Повздорить | *Повздорить из-за пустяков* – посваритися за (через) дурницю (за марницю); посваритися за масляні вишкварки (за маслак); за онучу збити бучу.

Повивальный | *Повивальная бабка (устар. разг.)* – баба; (частіше з епітетом) баба-(с)повитуха (баба-бранка, баба-пупорізка).

Повинный | *Повинную голову и меч не сечёт* – покірної голови й меч не йме (не бере). *Пр.* Винного двома батогами не б'ють. *Пр.* Як признався — розквитався. *Пр.* | *Приносить, принести повинную голову (головушку); приходить, прийти (являться, явиться) с повинной головой (головушкой)* – признаватися, признатися до вини; признавати, признати (визнавати, визнати) свою провину; винитися, повинитися; приходити, прийти з каяттям; каятися, покаятися.

Повиновение | *Быть в повиновении у кого* – коритися (підкорятися, підлягати) кому; *(іноді)* бути послушним кому; бути у послуху в кого. | *Выходить, выйти из повиновения чьего* – виходити, вийти з покори (з послуху) чийого; переставати, перестати коритися (підкорятися) кому. | *Держать в повиновении кого* – у покорі (у послуху) тримати кого. | *Повиновение законам* – додержування (додержання) законів; послух перед законами; підлягання законам.

Повиснуть | *Повиснуть в воздухе (перен.) – Див. воздух.*

Повлечь | *Повлечь за собой что – Див. влечь.*

Поводить | *Поводить за нос (разг.)* – поводити (поповодити) за носа (за ніс).

Повод | *Без всякого повода* – без жодного (ніякого) приводу; без жодної (ніякої) причини *(розм. також* приключки); *(жарт.)* ні сіло ні впало; гарма-дарма. | *Давать, дать (подать) повод к чему* – давати, дати привід до чого. | *Искать повода к чему* – шукати приводу *(розм. також* приключки, приклепу) до чого. | *По всякому поводу* – будь з якого приводу (якої причини); будь з чого; аби з чого. | *По какому поводу?* – з якого приводу?; з якої причини? | *По поводу чего* – з приводу чого; щодо чого. | *По этому поводу* – з цього приводу; щодо цього; про це. | *Служить (быть), послужить поводом к чему* – бути приводом (за привід) до чого; стати за привід (приводом) до чого. | *Быть на поводу (перен. разг.)* – на поводу (на повідку) бути у кого. | *Идти на поводу у кого – Див. идти.* | *Отпустить поводья (перен.)* – попустити поводи (віжки). | *Пускай во все повода* – поганяй у три батоги.

Поворачиваться | *Дело поворачивается к лучшему (перен.)* – діло (справа) повертається (обертається) на краще; справа (діло) поліпшується; ідеться (кладеться) на краще (на ліпше). | *Поворачиваться, повернуться (поворотиться) лицом к кому, к чему* – повертатися, повернутися обличчям (лицем) до кого, до чого. | *Поворачиваться спиной к кому, к чему – (те саме, що) Поворачивать, повернуть (поворотить), поворачиваться, повернуться (поворотиться) спиной к кому, к чему. Див. спина.*

Поворачивать | *Поворачивать оглобли – Див. оглобли.* | *Поворачивать, повернуть в свою пользу* – навертати, навернути (повертати, повернути) на свою руч; повертати, повернути (обертати, обернути) на свою (собі на) користь (собі на пожиток). | *Поворачивать, повернуть по-своему* – навертати, навернути на своє; *(розм.)* навертати, навернути на свій розум (на свій звичай); обертати, обернути на свій звичай (на свій обичай). [Як тієї води ніхто не може обернути на свій обичай, так щоб мої бджоли жодний уректи не міг. *Сл. Гр.*] | *Поворачивать спину к кому, к чему – (те саме, що) Поворачивать, повернуть (поворотить), поворачиваться, повернуться (поворотиться) спиной к кому, к чему. Див. спина.*

Поворот | *Легче (полегче) на поворотах (разг.)* – легше (тихше) на поворотах. | *От ворот поворот (разг. шутл.)* – іди, ідіть звідки (відкіль) прийшов, прийшли; іди, ідіть [собі] геть; (по)вертай, (по)вертайте назад; вертай, вертайте від порога; *(іноді)* відмовлено кому; пішов, пішли (вернувся, вернулися) ні з чим; (при сватанні) піднесено гарбуза. | *Поворот к лучшему, к худшему* – поворот на краще (на ліпше), на гірше.

Поврежден | *Повреждённый в уме кто* – несповна розуму хто; *(іноді)* стерся хто; причинний, причинна хто.

Повременный | *Повременная работа (оплата)* – почасова робота (оплата). | *Повременное издание* – періодичне видання; часопис.

Повторение | *Повторение — мать учения* – повторення є мати навчання; повторення — основа навчання; повторювати (повторяти) — велике діло.

Повторять | *Повторять вслед за кем* – казати (проказувати) за ким; повторювати слідом за ким. | *Повторять одно и то же* – своє правити; *(розм.)* одно товкти; одно човпти.

[Чоловік одно човпе. *Сл. Гр.*]

Повысить | *Повысить по службе кого* – підвищити на службі (на посаді) кого.

Повышаться | *Акции повышаются чьи – (те саме, що) Его акции поднимаются, поднялись. Див. акция.* | *Барометр повышается, повысился* – барометр іде, пішов угору.

Повышать | *Повышать, повысить голос на кого* – підвищувати, підвищити (піднімати, підняти) голос на кого. | *Повышать, повысить голос, тон* – підіймати, підняти (підводити, підвести) голос, тон.

Повыше | *Поднимай повыше (перен. разг.) – Див. поднимать.*

Погасать | *В печи уже совсем погасло* – у печі вже зовсім загасло; *(розм. образн.)* у печі вже ні хуху, ні духу.

Погасить | *Погасить долг* – сплатити борг (довг); поплатити (посплачувати) борги (довги). | *Погасить марку* – проштемпелювати (перекреслити) марку.

Погибель | *В три погибели согнуться, скорчиться… (перен. разг.)* – зігнутися, скорчитися… у три погибелі (у дугу, як дуга). | *Гнуть, согнуть в три погибели кого (перен. разг.)* – у три погибелі (у дугу, як дугу) зігнути кого; цілком підкоряти, підкорити (поневолювати, поневолити) кого. | *Он как будто стремится к своей погибели* – він наче (мовбито) сам шукає собі згуби. | *Погибели нет на кого, на что* – згуби (пагуби, погибелі) немає на кого, на що.

Погладить | *Гладить, погладить по головке кого (перен. разг.) – Див. гладить.* | *Гладить, погладить против шерсти кого – Див. гладить.* | *Погладить по шерсти кого – Див. гладить.*

Погнаться | *Погнался за двумя зайцами* – погнатися за двома зайцями.

Поговорить | *[Давай] поговорим толком* – поговорим(о) до пуття. | *Поговорим о чём-либо другом* – поговорим(о) про щось інше; звернім(о) розмову на щось інше.

Поговорка | *Войти в поговорку* – стати (зробитися) приказкою; зайти у приказку. | *Эта поговорка не для нашего Егорки* – про мене, Семене, аби я Йван. *Пр.*

Погода | *Благоприятная погода* – година; погідний час (погідна пора). | *Была хорошая погода* – була година (добра погода); (про довший час) на годині стояло. | *В хорошую погоду* – за години; (за) доброї (гарної) погоди. | *Делает, не делает погоды кто, что (разг.)* – багато важить, багато не важить хто, що; багато (велико) важить, не важить хто, що; не що й важить, хто, що; має велику силу (вагу), не має великої сили (ваги) хто, що; багато що, мало що залежить від кого, від чого; робить погоду, не робить погоди хто, що. | *Дождливая погода* – дощова погода; (восени) сльота. | *Ждать у моря погоды* – чекати (ждати) біля (коло) моря погоди; марно ждати (дожидати, чекати). | *Погода обещает быть хорошей* – кладеться (збирається) на годину. | *Погода разгулялась (прояснилась)* – розгодинилося (вигодинилося, розпогодилося, випогодилося) [надворі]. | *При всякой погоде* – за всякої (за будь-якої) погоди; хоч і яка буде погода. | *Смотря по погоде* – (як) яка буде погода; як до погоди; залежно від погоди; зважаючи на погоду. | *Сухая ветряная погода* – суха вітряна погода; суховітриця. | *Установилась хорошая погода* – на годині стало.

Погодок | *Троє, четверо, пятеро детей погодков* – троє, четверо, п'ятеро дітей (діток) одно по одному (одне під одним).

Погодя | *Немного погодя* – [Трохи] згодом; [трохи] перегодом; *(іноді)* незабаром (невдовзі).

Погоня | *Броситься, пуститься в погоню за кем* – кинутися (побігти) на(в)здогін (у догін, у погоню) за ким, погнатися за ким; кинутися переслідувати кого. | *В погоне за счастьем, за славой* – у гонитві (у погоні) за щастям, за славою.

Погреб | *Пороховой потреб (перен. книжн.)* – пороховий погріб (льох); порохівня.

Погрешить | *Погрешить против здравого смысла* – відбігти здорового розуму (глузду).

Погрозить | *Погрозить пальцем кому* – насваритися (посваритися) пальцем (пучкою) на кого; накивати на кого пальцем (пучкою).

Погруженный | *Погружённый в мысли, в раздумье* – заглиблений (занурений) у думки, у роздум (у задуму); затоплений у думках (у задумі); замислений (задуманий).

Погрузиться | *Погрузиться с головой во что (перен. разг.)* – з головою заглибитися (поринути, пірнути, зануритися) в що; удатися (укинутися) в що; (цілком) захопитися чим.

Погрузить | *Погрузить взор во что* – утопити (затопити) погляд (очі) у що.

Погудка | *Старая погудка на новый лад* – стара пісня на новий лад. *Пр.* Стара пісня по-новому співана. *Пр.* Стара пісня — нові струни. *Пр.*

Подавать | *Ему только этого и подавай* – він до цього дуже охочий; він до цього торгу й пішки. | *Не подавать, не подать, не показывать, не показать вида (виду) – Див. вид.* | *Подавать надежды* – (по)давати надії. | *Подавать, подать голос* – подавати, подати

голос; озиватися, озватися. | *Подавать, подать пример* – давати, дати (показувати, показати) приклад; бути за приклад (прикладом). | *Подавать, подать руку кому* – (по)давати, (по)дати руку кому; (здоровкатися за руку) ручкатися, поручкатися з ким. | *Подать его сюда!* – давай його сюди! | *Подать руку [помощи] (перен.) – Див. рука.* | *Рукой подать (перен. разг.)* – [Як] палицею (шапкою) кинути (докинути); рукою сягнути; тільки що не видно; зовсім близько.

Подавляющий | *Подавляющее большинство* – величезна (переважна) більшість.

Подальше | *Подальше от греха* – якомога далі від гріха.

Подарок | *Ответный подарок* – віддарунок. | *Подарок новорождённому* – подарунок новонародженому; *(давн.)* крижмо. [Мартин: …Кумою буде генеральша Яловська — вона крижмо хороше дасть... Тобілевич.]

Подачка | *Живёт подачками* – живе з даток; *(образн. розм.)* у руку дивиться.

Подаяние | *Жить подаянием* – прошеним (ласкавим) хлібом жити.

Подбирать | *Подбирать, подобрать пару кому* – добирати, добрати (прибирати, прибрати) пару кому (пару до кого, до пари кому); допаровувати, допарувати (підпаровувати, підпарувати) кого до кого. | *Подбирать, подобрать под стать, под масть, под цвет, под рост* – добирати, добрати до пари, до масті, до кольору, до зросту.

Подбитый | *Подбитый ветром (ветерком)* – вітром підбитий (підшитий).

Подбор | *[Как] на подбор* – як один; один ув один (одна в одну, одно в одно); голова в голову; як дібрані.

Подбочениться | *Подбоченился кто* – узявся в (під) боки хто.

Подвергаться | *Он подвергается насмешкам* – його беруть на сміх (на глум, на глуми); він зазнає насміху (посміху, глузувань). | *Подвергаться, подвергнуться изменениям* – змінюватися, змінитися; зазнавати, зазнати змін. | *Подвергаться, подвергнуться опасности* – наражатися на небезпеку; бути в небезпеці. | *Подвергнуться гневу чьему* – підпасти під чий гнів.

Подвергать | *Подвергать, подвергнуть анализу* – брати, узяти на аналіз; аналізувати, проаналізувати. | *Подвергать, подвергнуть взысканию кого* – накладати, накласти стягнення на кого. | *Подвергать, подвергнуть допросу* – брати, узяти на допит; допитувати, допитати. | *Подвергать, подвергнуть критике* – піддавати, піддати критиці; завдавати, завдати кари кому (на кару кого). | *Подвергать, подвергнуть обсуждению* – ставити, поставити на обговорення; піддавати, піддати обговоренню; обговорювати, обговорити. | *Подвергать, подвергнуть обыску кого* – робити, зробити трус у кого; *(іноді)* трусити, потрусити кого. | *Подвергать, подвергнуть опасности* – ставити, поставити під небезпеку; виставляти, виставити на небезпеку; наражати, наразити на небезпеку. | *Подвергать, подвергнуть опасности свою (чью) жизнь* – важити своїм (чиїм) життям; ставити під небезпеку своє (чиє) життя. | *Подвергать, подвергнуть посмеянию кого* – виставляти, виставити на глум (на посміх) кого; брати, узяти на сміх (на посміх, на глум) кого. | *Подвергать, подвергнуть пытке кого* – брати, узяти на тортури (на муки) кого; завдавати, завдати тортур кому; *(іноді)* тортурувати, потортурувати кого. | *Подвергать, подвергнуть сомнению что* – брати, узяти під сумнів що. | *Подвергать, подвергнуть суду кого* – віддавати, віддати до суду (під суд, на суд) кого; судити кого.

Подвернуться | *Он кстати подвернулся (разг.)* – він вчасно (до речі) нагодився. | *Подвернулся [удобный] случай (возможность)* – трапилася [добра] нагода.

Подвешенный | *Язык хорошо подвешен (привешен) у кого – Див. язык.*

Подвижной | *Очень подвижной кто* – дуже рухливий хто; як на шрубах (ходить) хто.

Подводить | *Подводить, подвести под монастырь кого* – підводити, підвести під монастир кого; заганяти, загнати на слизьке (у тісну діру) кого. | *Подводить, подвести черту под чем* – припиняти, припинити що; підводити, підвести рису (риску) під чим; підсумовувати, підсумувати що.

Подводный | *Подводные камни (перен.)* – підводне каміння.

Подгаживать | *Подгаживать, подгадить кому (разг.)* – каверзу підстроювати, підстроїти кому; капостити, накапостити кому; *(образн.)* гадючку кидати, вкинути (пускати, впустити) кому.

Подговаривать | *Дать себя подговорить* – на підмову (до підмови) датися.

Подгулять | *Обед подгулял, вино подгуляло… (шутл.)* – обід не вдався, вино не вдалося…; обід лихенький, вино поганеньке…; обід вино… не теє. | *Сапоги подгуляли (разг.)* – стоптані (зношені) чоботи; *(образн.)* чоботи каші (їсти) просять.

Поддаваться | *Не поддаётся описанию, переводу, исчислению… что* – не піддається описові, не надається до перекладу, обрахунку… що; не можна описати (списати),

перекласти, обрахувати… чого. | *Поддаваться искушению* – піддаватися (даватися) на спокусу. | *Поддаваться на удочку чью – Див. удочка.*
Поддавать | *Поддавать, поддать жару (пару) кому* – піддавати, піддати жару (палу, вогню, пари) кому; піддавати, піддати (додавати, додати) духу (охоти) кому. | *Поддавать, поддать охоты кому* – підохочувати, підохотити (заохочувати, заохотити) кого; додавати, додати (піддавати, піддати) охоти кому.
Поддерживать | *Поддерживать дружбу с кем* – у дружбі (у приязні) бути з ким; тримати (підтримувати) дружбу з ким. | *Поддерживать, поддержать кого в беде, в нужде* – зарятовувати, зарятувати (запомагати, запомогти) кого чим; підмагати, підмогти кого, чим. | *Поддерживать порядок* – додержувати (пильнувати) ладу.
Поддержка | *Оказывать [всемерную] поддержку кому* – [Всіляко (усякими, всіма способами, всебічно)] допомагати кому; [всіляко (усякими, всіма способами)] підтримувати кого; [всіляко (усякими, всіма способами)] запомагати (зарятовувати) кого чим. | *Он имеет поддержку в высших сферах* – він має підтримку (його підтримують) у вищих сферах; він має руку у вищих сферах. | *При поддержке чьей* – за підтримкою (за допомогою) чиєю.
Поддеть | *Поймать, поддеть, подцепить на удочку кого – Див. удочка.*
Поделать | *Ничего не могу поделать* – нічого не можу вдіяти (подіяти); нічим не зараджу; не дам ради *(розм.* рахуби) [ніякої]. | *Ничего не поделаешь* – нічого не вдієш (не подієш, не урадиш); нема ради (поради).
Поделом | *И поделом ему! (разг.)* – так йому й треба! | *Поделом вору и мука* – катюзі *(іноді* котюзі) по заслузі. *Пр.* По злочину й кара. *Пр.*
Подернуться | *Вода подёрнулась льдом* – вода взялася тонкою кригою (тонким льодом); воду затягло тонкою кригою (тонким льодом); вода зашерхла (пришерхла).
Поджать | *Поджать хвост (перен. разг.)* – підібгати хвоста (хвіст). | *Сидеть (жить), поджавши руки* – сидіти (жити) згорнувши (склавши) руки.
Поджилки | *Поджилки трясутся, затряслись у кого (фам.)* – [Аж] жижки дрижать, задрижали у кого, кому.
Подзаняться | *Подзаняться чем* – попрацювати коло чого (над чим).
Подзатыльник | *Дать, получить… подзатыльник, подзатыльника (разг.)* – дати, дістати потиличника (запотиличника, зашийника); нагодувати потиличниками (запотиличниками); дати, дістати… по потилиці (у потилицю); у потилицю загилити.
Поди | *Вот поди ж ты* – от маєш; от бач. | *Да поди* – та ба. | *На-поди (разг.)* – на тобі. | *Поди-ка вот, что делается* – от бачиш (он бач), що робиться. | *Поди, какое дело!* – ба(ч), яке діло! | *Поди с ним (разг.)* – що з ним поробиш (удієш, подієш).
Подкапываться | *Подкапываться, подкопаться под кого (перен. разг.)* – копати (рити) проти кого, під ким, на кого; підкопуватися, підкопатися під кого; копати (рити) яму кому, під ким, на кого.
Подкатывать | *К сердцу, под сердце, к горлу подкатило* – підступило (підкотилося) до серця, під серце, до горла.
Подкладывать | *Подкладывать, подложить свинью кому* – свиню підкласти кому; підвозити, підвезти воза (візка) кому; робити, зробити капость кому; капостити, накапостити кому.
Подкованный | *Он хорошо подкован (перен. разг.)* – він добре підкований; він на обидва кований; *(іноді)* він добре озброєний (знаннями).
Подковать | *Подковать на все четыре ноги (перен.)* – підкувати на всі чотири [ноги].
Подковырка | *Слова не скажет без подковырки (разг.)* – слова не скаже (не мовить) без шпильки; слова не скаже (не мовить), щоб не шпортнути (не шпортонути).
Подколодный | *Змея подколодная – Див. змея.*
Подкрепление | *Для подкрепления своих слов* – щоб підкріпити (підтвердити, підперти) свої слова; на підтвердження (на потвердження) своїх слів.
Подкручивать | *Подкручивать, подкрутить гайки кому (перен.)* – підкручувати, підкрутити гайки кому; підтягати, підтягти кого.
Подкузьмить | *Подкузьмить кого* – підвести кого; пошити в дурні кого; стільця підставити кому; візка (воза) підвезти кому.
Подлаживаться | *Подлаживаться к кому* – підлажуватися (піддобрюватися, придобрюватися, підлещуватися) до кого; *(образн. розм.)* кошелі носити за ким; борону затягти за ким.
Подлежать | *Это не подлежит сомнению* – це річ певна (безперечна, безсумнівна); це не підлягає сумнівові; це не викликає сумніву.

Подливать | *Подливать, подлить масла в огонь* – доливати, долити олії до вогню; до гарячого ще приском сипнути; до вогню (до ватри) дров докидати, докинути.

Подлинный | *С подлинным верно* – з оригіналом (з первотвором) згідно.

Подмазывать | *Не подмажешь, не поедешь* – не мастивши, не поїдеш. *Пр.* Хто маже (хто мастить), той іде. *Пр.* Без мастила нема діла. *Пр.* Немащеними колесами дідьча їзда. *Пр.* Колеса треба мастити, щоб добре їхали. *Пр.* Зваривши кашу, не жалій масла. *Пр.* | *Подмазывать, подмазать колёса кому (разг. устар.)* – мазати, помазати (мастити, помастити) воза кому; мастити, помастити (підмазувати, підмазати) кого.

Подметка | *В подмётки не годится (не стоит, не станет) кому (разг.)* – не годен у слід (у)ступити кому; і в слід не ступить кому; і нігтя не вартий чийого; не гідний з ким до пари стати; не годен йому до п’ят досягнути; і до колін (до п’ят) не сягне кому; не гідний кому пити дати; не вартий з чийого сліду води напитися; *(іноді)* Далеко куцому до зайця. *Пр.* | *На ходу подмётки рвёт (режет) кто (перен. разг.)* – з-під стоячого підошву випоре; майстер чужі торби різати; майстер до чужих тайстер; *(іноді)* що побачив, те і його.

Подмоченный | *Подмоченная репутация (разг. ирон.)* – підупала (щербата, сумнівна) репутація.

Подмывать | *Так и подмывает кого сделать что (разг.)* – так і пориває (кортить, тягне) кого зробити що; так і кортить кому зробити що.

Поднести | *Поднести на блюде, на тарелочке кому что* – піднести на блюді (на тарелі), на тарілочці кому що; піднести миску і ложку кому.

Подниматься | *Акции поднимаются чьи – (те саме, що) Его акции поднимаются, поднялись (перен.). Див. акция.* | *Барометр поднимается* – барометр іде вгору. | *Волосы поднимаются дыбом у кого – (те саме, що) Волосы дыбом становятся. Див. волос.* | *Все поднялись на общего врага* – усі стали (повстали, піднялися) на спільного ворога. | *Подниматься в гору (перен.)* – іти вгору; набувати ваги (сили); силу брати (забирати); підноситися. | *Подниматься выше обыденщины* – підноситися понад буденщину. | *Подниматься, подняться в чьих глазах, в чьём-либо мнении* – підноситися, піднестися в чиїх очах, у чиїй(сь) думці. | *Подниматься, подняться на дыбы (перен.)* – ставати, стати дибки (дуба, сторчака, гопки, руба, горою). | *Подниматься, подняться на ноги – (те саме, що) Становиться, стать (подниматься, подняться) на ноги. (перен.). Див. нога.* | *Подниматься, подняться на хитрости, на штуки (разг.)* – братися, узятися на хитрощі, на штуки (на способи). | *Поднялась волна* – хвиля встала. [Встала на Чорному морі бистрая хвиля. Дума.] | *Подняться выше облаков* – (по)над хмари піднестися. | *Рука [не] поднимается, [не] поднялась на кого, что* – рука [не] піднімається ([не] підіймається), [не] піднялася ([не] зводиться, [не] звелася) на кого, на що; руки [не] беруться, [не] узялися ([не] здіймаються, [не] знялися) робити, зробити що. [Рука не піднімається, щоб яке зло зробити дитині!.. Квітка-Основ’яненко.] | *Цена поднимается, поднялась на что-либо; поднимается, поднялось в цене что* – підіймається, піднялась ціна на що; ціна йде, пішла вгору нащо; *(тільки докон.)* ціна підскочила на що; іде, пішло в гроші що; дорожчає, подорожчало що.

Поднимать | *Мы [этого дела] не поднимем* – нам [це, це діло] не під силу (не до снаги); ми [цього] не подужаємо (не підважимо); ми [з цим] не впораємося. | *Поднимай повыше! (перен. разг.)* – бери вище! | *Поднимать, поднять авторитет кого, чей* – підносити, піднести авторитет чий. | *Поднимать, поднять бокал за кого, что* – підіймати, підняти (підносити, піднести) келих(а) (бокал(а), чару) за кого, за що; пити, випити за (до) кого, за що; пити, випити за здоров’я чиє. | *Поднимать, поднять, возбудить вопрос – Див. вопрос.* | *Поднимать, поднять глаза к небу* – зводити, звести (підводити, підвести) очі до неба. | *Поднимать, поднять голос в защиту кого, чего* – подавати, подати (підносити, піднести) голос на оборону (на захист) кого, чого; ставати, стати в обороні кого, чого. | *Поднимать, поднять дело (юр.)* – починати, почата (розпочинати, розпочати, порушувати, порушити) справу. | *Поднимать, поднять кого в чьих-либо глазах, в чьём-либо мнении* – підносити, піднести кого у чиїх очах, у чиїй думці. | *Поднимать, поднять меч, оружие на кого* – здіймати, зняти меч(а), зброю на кого, проти кого. | *Поднимать, поднять на ноги кого (перен.) – (те саме, що) Поднять, поставить кого на ноги. Див. нога.* | *Поднимать, поднять на смех кого, что* – брати, узяти (підіймати, піднімати, підняти, здіймати, зняти) на сміх (на глум) кого, що; на глузи брати, узяти кого; брати, узяти на зуби кого; на бас брати, узяти кого. [Коли проходив котрий з богачів… ті… брали його на зуби. Коцюбинський.] | *Поднимать, поднять на щит кого* – підносити, піднести (піднімати, підіймати, підняти) на щит кого; вихваляти кого. | *Поднимать, поднять перчатку (перен.)* – піднімати (підіймати), підняти рукавичку. | *Поднимать, поднять разговор (речь)* – здіймати (знімати), зняти (починати, почати) мову (річ). | *Поднимать, поднять*

руку на кого – знімати, зняти (підіймати, підняти, зводити, звести) руку на кого; замірятися, заміритися на кого. | *Поднимать, поднять целину* – орати, зорати цілину. | *Поднимать, поднять шум, шумиху, суматоху, содом* – збивати, збити (зчиняти, зчинити, здіймати, зняти) бучу; збивати, збити (зчиняти, зчинити) шарварок. | *Поднять руку на себя* – смерть (самому) собі заподіяти; руки на себе накласти (наложити, зняти).

Подножка | *Давать, дать, подставлять подножку кому* – підставляти, підставити ногу (ніжку) кому; підчіпляти, підчепити кого; підставляти, підставити стільчика кому; кидати, вкинути гадючку кому.

Подножный | *Подножный корм – Див. корм.*

Подносить | *Не подобает (делать что)* – не подоба (не подоба річ); не годиться; не личить (не впаде, не припадає); не належить; не слід; не гоже (не пригоже); не випадає, не пристало.

Подобие | *По образу и подобию чьему (устар.)* – на образ і подобу чию; за образом і подобою чиєю.

Подобно | *Подобно кому* – [Так], як і хто; подібно до кого; *(давн.)* робом чиїм. | *Подобно тому, как* – так само, як; подібно до того, як.

Подобный | *В подобном случае* – у такому разі; *(іноді)* у такім випадку; у такій пригоді. | *И тому подобное (и т.п.)* – тощо; і таке інше (і т.ін.). | *Нечто подобное тому* – щось подібне (підхоже) до того. | *Ничего подобного (разг.)* – нічого такого (подібного, схожого, підхожого); і не подібне; ані подобини. | *Подобным образом* – так; так само; подібно (до цього, до того); таким (отаким) чином.

Подобру-поздорову | *Помиритесь с ним подобру-поздорову* – помиріться з ним тихенько та любенько. | *Уходи (убирайся…) подобру-поздорову* – іди собі (забирайся, тікай…) поки (доки) цілий [і здоровий] (живий та цілий); забирайся, поки не пізно; *(іноді)* іди з добра ума. [Иди ж мені, кажу, з хати з добра ума, а то он бач — кочерга. *Сл. Гр.*]

Подождать | *Подожди-ка!* – стривай ((по)тривай) лишень!; стривай ((по)тривай) лиш!; стривай-но ((по)тривай-но, (по)чекай-но, зажди-но)!; стривай-бо!

Подозревать | *И не подозревает* – і гадки не має (про що); і підозри не має на що. | *Подозревать кого, что* – підозрювати (підозрівати) кого, що; мати підозру *(іноді* призру) на кого, на що; *(розм.)* думати (думку мати) на кого; *(іноді)* покладати гріх на кого; (безвинно) гріхувати, грішити на кого.

Подозрение | *Быть на подозрении, под подозрением, в подозрении кого* – бути на (у) підозрі (підозрінні) в кого; бути під підозрою (підозрінням) у кого. | *По подозрению в чём-либо* – за підозрою (підозрінням) у чому; з підозри (з підозріння) у чому.

Подойти | *Подойти лаской к кому* – підлащитися (підластитися) до кого; підгорнутися під кого.

Подольщаться | *Подольщаться, подольститься к кому (разг.)* – підлеститися; підстелятися, підстелитися під кого; підсипатися, підсипатися (підмощуватися, підмоститися, примаслюватися, примаслитися) до кого; борону затягати за ким; світити в очі *(іноді* бакам, баки світити) кому; *(лок.)* басувати кому.

Подонки | *Подонки общества (перен.)* – покидьки (потолоч) суспільства; потолоч суспільна.

Подоплека | *Вскрыть подоплёку чего (перен. разг.)* – виявити приховану пружину *(іноді* підклад(ку)) чого; виявити приховану (таємну) причину чого.

Подошва | *У подошвы горы* – коло (біля) підніжжя гори; коло підгір’я; під горою.

Подпадать | *Подпадать, подпасть под чьё-либо влияние* – підпадати, підпасти під чий вплив; зазнавати, зазнати чийого впливу.

Подписаться | *Собственноручно подписался (канц. устар.)* – рукою власною підписався.

Подписать | *Решено и подписано – Див. решать.*

Подписка | *Дать подписку* – дати письмове зобов’язання; зобов’язатися письмово (на письмі). | *Получать газеты и журналы по подписке* – одержувати газети й журнали (часописи) (за) передплатою.

Подписываться | *Подписываться, подписаться обеими руками под чем* – обіруч (обома руками) підписуватися, підписатися під чим.

Подпитие | *В подпитии (разг.)* – напідпитку; під чаркою.

Подпускать | *Иголки не подточить (не подпустить) – Див. иголка.* | *Не подпускать, не подпустить на [пушечный] выстрел* – не підпускати, не підпустити на [гарматний] постріл. | *Подпускать красного петуха (перен.) – (те саме, що) Пускать, пустить красного петуха (перен.). Див. петух.* | *Подпускать остроты (разг.)* – пускати дотепи; сипати дотепами; прикладки прикладати; *(образн.)* квітки кому пришивати. | *Подпускать,*

подпустить турусы (на колёсах) кому – теревені (теревені-вені) точити (правити, гнути, розпускати) кому; теревенити кому; дурниці (дурницю, дурне) говорити (молоти, верзти, торочити, правити, городити, плести) кому; нісенітницю (ні се ні те, не знати що, хтозна-що, казна-що, курзу-верзу) плести (верзти, молоти, правити, торочити, городити) кому; плетеники плести кому; клепати (вибіпувати) язиком кому; говорити таке, що ні пришити, ні прилатати кому (ні кому дурно дати); говорити таке, що не причепити ні до кола, ні до плота кому; говорити (верзти) таке, що й купи не тримається (не держиться) (що й на голову не налізе) кому; смаленого дуба плести (правити) кому; сон рябої кобили (сірої кішки) розказувати кому; баляси точити кому; баляндраси правити (торочити, розпускати) кому.

Подражание | *В подражание кому, чему* – наслідуючи кого, що; ідучи за ким, за чим; слідом за ким, за чим; у слід уступати чий.

Подражать | *Подражать кому, чему* – наслідувати кого, що; іти за ким, за чим; іти чиїм слідом (слідом за ким); у слід кому уступати; робити чиїм робом.

Подразумевать | *Говоря это, он подразумевает совсем другое* – кажучи це, він має зовсім інше на думці (на оці, на увазі). | *Что вы подразумеваете под этим?* – що ви розумієте під цим?

Подробность | *Входить, вдаваться в подробности* – удаватися в подробиці (в деталі); розбиратися в подробицях (в дрібних дрібницях). | *До [малейших, мельчайших] подробностей* – до [найменших, найдрібніших подробиць (дрібниць); *(розм.)* до цяти (до цятки).

Подруга | *Подруга жизни* – дружина.

Подряд | *Строить по подряду* – будувати з підряду (підрядом). | *Несколько дней подряд* – кілька (декілька) днів (день) поспіль (уряд).

Подслушивать | *Подслушивать кого* – бути (стояти) на підслухах; підслухати кого.

Подсолнечный | *Подсолнечная сторона* – осоння; сонячний бік (сонячна сторона).

Подставлять | *Подставлять, подставить ногу (ножку) кому* – підставляти, підставити ногу кому; підчіпляти, підчепити кого; *(образн. розм.)* підставляти, підставити стільчика кому; укидати, укинути гадючку кому.

Подстреленный | *Подстреленного сокола и ворона носом долбит* – підстреленого сокола і ворона клює. *Пр.* Пішого сокола і ворони б'ють. *Пр.* Кривого пса легко наздогнати. *Пр.*

Подстригать | *Подстригать, подстричь [всех] под одну гребёнку* – підстригати, підстригти [всіх] під одну гребінку.

Подступать | *Слёзы подступают, подступили к глазам* – сльози напливають, напливли на очі.

Подтверждение | *В подтверждение чего* – на потвердження (на підтвердження, *іноді* на доказ) чого; щоб потвердити, підтвердити (ствердити) що; підтверджуючи (стверджуючи) що.

Подточить | *Иголки не подточить (не подпустить) – Див. иголка.* | *Комар носа не подточит (разг.) – Див. комар.*

Подтрунивать | *Подтрунивать над кем, над чем* – жартувати з кого, з чого; насміхатися з кого; глузувати (кепкувати) з кого, з чого; на глузи брати кого; *(лок.)* смішки з кого робити.

Подумать | *[И] не подумаю (подумаешь, подумают) (разг.)* – (і) не подумаю (подумаєш, подумають); (і) гадки не маю (не маєш, не матимуть); (і) не в голові мені (тобі, їм). | *Подумаешь! (разг.)* – подумаєш!; велика річ!; *(образн.)* велике диво опеньки!

Подхватить | *Подхватить что-либо налету* – підхопити щось на льоту (у льоті); *(про слово ще)* вихопити слово з уст кому, в кого.

Подходить | *И не подходи!* – і не підходь!; і не підступай!; і не наближайся!; ні близько! | *Подходит мне под пятьдесят лет* – до п'ятдесяти років (літ, до півсотні літ) уже мені береться. | *Подходит уже к полночи, к обеду (к обеденному времени)* – береться (кладеться) вже до півночі, до обід (до обіду). | *Подходить к концу* – кінчатися; доходити кінця.

Подходящий | *Подходящий по цене* – поцінний.

Подчинение | *Быть (находиться) в подчинении у кого* – підлягати кому; бути у чиїй волі; бути підвладним (підпорядкованим) кому. | *Держать в подчинении кого* – тримати (держати) в покорі (в послуху) кого.

Подчиняться | *Подчиниться обстоятельствам* – скоритися обставинам.

Подчинять | *Подчинять себе, своей власти кого* – підбивати (підгортати, підвертати, підхиляти) кого під себе, під свою руку, під свою волю.

Подъемный | *Подъёмные деньга* – подорожні гроші (кошти); подорожнє; гроші на переїзд.
Подъем | *Говорить, работать с подъёмом* – говорити, працювати з піднесенням (з натхненням); говорити, працювати піднесено (натхненно). | *Испытывает подъём духа кто* – відчуває піднесення [духу] (натхнення) хто; *(іноді)* росте вгору хто; душа росте вгору в кого; світ підіймається (піднявся) вгору кому, у кого. | *Лёгок на подъём (разг.)* – легкорухий; рухливий; охочий рушати. | *Тяжёлый на подъём (разг.)* – тяжкорухий (важкорухий); неохочий рушати; нерухливий.
Подъехать | *На козе не подъедешь к кому (разг.)* – уперся, як цап хто; як на пень з'їхав хто; хоч вогню прикладай до кого.
Подымать | *Подымай повыше! (разг.) – Див. поднимать.*
Поедом | *Есть поедом кого (перен. разг.)* – поїдом (їдом, їдьма, їдцем) їсти кого; жерцем жерти кого; просвітку не давати кому.
Пожалеть | *Вы ещё пожалеете об этом* – ви ще пожалкуєте (пошкодуєте) за цим; ще вам буде жаль (шкода) за цим. | *Пожалеешь лычка, отдашь ремешок* – не жалій ухналя, бо підкову загубиш. *Пр.* Лінивий двічі робить, скупий двічі платить. *Пр.*
Пожаловать | *Добро пожаловать!* – ласкаво просимо!; просимо завітати!; раді вітати [вас]!; просимо до господи (до хати)!; просимо, коли ласка!; будьте дорогим гостем (дорогою гостею, дорогими гістьми)!; гостюйте, коли ласка!; вітайте (вітай) у гостині! [Просимо, паночку, до господні Квітка-Основ'яненко. Вітай у гостині! Українка.] | *Пожаловать орденом кого (устар.)* – ушанувати (відзначити) кого орденом; наділити кому орден(а). | *Пожалуйте!* – будь ласка!; будьте ласкаві!; прошу (просимо)! | *Пожалуйте в гостиную!; пожалуйте кушать!* – прошу (просимо) до вітальні!; прошу (просимо) до столу! | *Пожалуйте ручку (устар.)* – ручку, з вашої ласки!; будь ласка (будьте ласкаві), [дайте] ручку!
Пожалуйста | *Пожалуйста, продолжайте читать, писать…* – будьте ласкаві, читайте, пишіть… далі; читайте, пишіть… далі, якщо (коли) ласка.
Пожалуй | *Вы этого хотите? — пожалуй.* – Ви цього (того) хочете? – хай і так (може й так, мабуть, що й так). | *Мне, пожалуй, это больше нравится* – мені це, мабуть, чи не більш(е) (дуже) до вподоби (подобається). | *Он, пожалуй, всех перегонит* – він, чого доброго (надісь, може статися), всіх поперегонить (повипереджає). | *Он, пожалуй, прав* – він, мабуть (либонь), має рацію; мабуть (либонь), його правда. | *Пожалуй, я сделаю* – мабуть, таки зроблю; може (можливо) й зроблю. | *По мне, пожалуй (разг.)* – про мене, хай і так; гаразд. | *По мне, пожалуй, довольно* – як на (як про) мене, то й годі.
Пожарный | *В пожарном порядке (шутл.)* – нагально; блискавично; як оком змигнути. | *На всякий пожарный случай (шутл.)* – на всякий нагальний випадок; *(розм. ще)* про всяк (с)лучай (випадок). | *Пожарная каланча (перен. шутл.)* – [Як, мов] журавель колодязний; півторадядька (півторитітки); довгань (довгаль, довганя, довгеля).
Пожар | *Как (будто, словно, точно) на пожар (разг.)* – як (мов, немов, неначе, наче) на пожежу (на пожар). | *Не на пожар (разг.)* – не горить; нема чого поспішати; ще встигнеш (встигнете).
Пожелать | *Пожелать доброго дня кому* – добридень сказати кому; на добридень (добридень) дати (віддати) кому. | *Пожелать доброго утра кому* – доброго ранку побажати кому; (а також) добридень сказати кому; [на] добридень дати кому; *(іноді про досвітню пору)* [на] добридосвіток дати кому. | *Пожелать доброй, спокойной (покойной) ночи кому* – на добраніч дати (добраніч сказати) кому.
Пожертвовать | *Пожертвовать жизнью, душой за что* – накласти (наложити) головою, душею (життям) за що; життя своє віддати за що. | *Пожертвовать собой* – віддати себе на жертву *(іноді* на офіру); пожертвувати *(зрідка* офірувати) собою.
Поживаться | *Кому поживётся, у того и петух несётся [а не поживётся, так и курица не несётся]* – кому йдеться, тому й півень несеться. *Пр.* Коли не ведеться, то й курка не несеться. *Пр.* Як буде доля, то буде й льоля. *Пр.* Кому щастя, той і на києві випливе. *Пр.* Кому йдеться, тому й на скіпку прядеться. *Пр.* Багатому й чорт яйця несе. *Пр.* Щасливому по гриби ходити. *Пр.*
Поживать | *Как (каково) поживаешь, поживаете?.* – як ся маєш, маєте?..; як тобі, вам… ведеться (живеться)?..; як ти поживаєш (проживаєш, пробуваєш), як ви поживаєте (проживаєте, пробуваєте)?..
Поживиться | *Нечем больше поживиться* – нічим (нема чим) більш(е) поживитися; не маю (не маєш…) чим більш поживитися; *(образн. розм.)* урвалася вудка.
Пожимать | *Давай пожмём друг другу руки* – потиснім(о) одне одному (один одному, одна одній) руки. | *Пожимать, пожать друг другу руки* – тиснути, потиснути одне одному

(один одному, одна одній) руки; ручкатися, поручкатися. | *Пожимать, пожать плечами (плечом)* – знизувати, знизати (стенати, стенути, стискати, стиснути) плечима.

Пожинать | *Пожинать, пожать лавры* – збирати, зібрати (пожинати, пожати) лаври; заживати, зажити (здобувати, здобути) слави. | *Пожинать, пожать плоды чего-либо, какие-либо (книжн.)* – збирати, зібрати (пожинати, пожати) плоди чого; користуватися, покористуватися з плодів чого. | *Что посеешь, то и пожнёшь* – що (яке) посієш, те (таке) й збереш (пожнеш). *Пр.* Як дбаєш, так і маєш. *Пр.* Наори мітко та посій рідко, то й уродить дідько. *Пр.* Посієш недбало — збереш мало. *Пр.* Як господар коло ниви ходить, так вона і родить. *Пр.* Як заробиш, так і відбудеш. *Пр.* Хто як постеле, так і виспиться. *Пр.*

Пожирать | *Пожирать глазами кого (перен.)* – їсти (поїдати) очима кого; жерти (пожирати) очима кого; *(іноді)* жадібно (закохано) дивитися на кого; *(образн.)* пасти очима (оком) кого.

Пожить | *Поживём — увидим* – поживемо — побачимо. *Пр.* Що буде, то буде, а ти, Марку, грай. *Пр.* Що було — бачили, що буде — побачимо. *Пр.* | *Пожить вдоволь где* – набутися (нажитися) де. | *Пожить в своё удовольствие* – порозкошувати; розкоші (розкошів) зажити (зазнати); пожити собі на втіху (з розкоші); життя (світу) зажити; *(іноді)* пораювати.

Позади | *Оставаться позади (перен.)* – залишатися позаду; пасти задніх (задню). […Я, як без вітру парус, зоставсь і задніх мушу пасти за отим писарчуком. *Йогансен, перекл. з Шекспіра.*]

Позапрошлый | *В (по)запрошлом году* – позаторік; позаминулого *(іноді розм.* ген того) року. | *(По)запрошлой ночью, в (по)запрошлую осень* – позаторішньої осені; *(іноді розм.)* поза тої (ген тої) осені.

Позволение | *С вашего позволения (разг.)* – з вашого дозволу; за вашим дозволом. | *С позволения сказать* – пробачте (вибачте, вибачайте) на [цім, цьому] слові; з дозволу сказати; *(іноді)* шанувавши слухи ваші. [Та це не чоловік, а так, шанувавши слухи ваші, смердюче стерво. *Сл. Гр.*]

Позволять | *Не позволю вмешиваться в мои дела* – не дозволю втручатися в мої справи; *(образн.)* не дам у кашу собі дмухати. | *Позволить себя подговорить* – на підмову датися.

Поздний | *Когда наступит поздний час* – як припізніє. | *Поздней ночью, в позднюю ночь* – пізньої ночі. | *Поздним вечером* – пізнього вечора; пізно увечері; *(іноді розм.)* у пізні ляги (лягови). | *Самое позднее* – найпізніше (щонайпізніше).

Поздно | *Лучше поздно, чем никогда* – краще (ліпше) пізно, як (ніж) ніколи. *Пр.* | *Рано или поздно – Див. рано.* | *Слишком поздно* – надто пізно (запізно); *(іноді жарт.)* у свинячий голос (прийти, зробити що). | *Уже поздно* – уже пізно; пора перепорилася (перепоріло вже); *(іноді жарт.)* клямка запала.

Поздороваться | *Поздороваться за руку* – привітатися за руку; поручкатися.

Поздоровиться | *Не поздоровится ему от этого (разг.)* – це йому так не минеться; не буде добре йому від (з) цього.

Позже | *Не позже двух, трёх… (часов)* – не пізніш, як о другій, о третій… (годині); найпізніш о другій, о третій… (годині).

Позиция | *Занять враждебную по отношению к кому-либо, чему-либо позицию* – Ворожу позицію узяти до кого, до чого; вороже поставитися до кого, до чого; стати на ворожу стопу щодо кого, чого. | *Он занимает другую позицию (книжн.)* – він стоїть на іншій позиції.

Позолотить | *Золотить, позолотить пилюлю – Див. пилюля.* | *Позолотить ручку (руку) (давн.)* – позолотити ручку (руку).

Позорить | *Позорить кого (разг.)* – у неславу (у славу) вводити кого; неславити (знеславлювати, ославляти, ославлювати) кого; ганьбу чинити (ганьби завдавати) кому; ганьбити кого.

Позорище | *На позорище выставить, отдать кого (устар.) – (те саме, що) На позор выставить, отдать кого (устар.). Див. позор.*

Позорный | *Пригвождать, пригвоздить, выставлять, выставить к позорному столбу кого (устар. перен.)* – приковувати, прикувати, виставляти, виставити (ставити, становити, поставити) до ганебного стовпа кого.

Позор | *На позор выставить, отдать кого (устар.)* – виставити на осудовище (на позорище) кого; виставити (віддати) на посміх (на глум) кого. | *Покрыть позором кого* – ганьбою вкрити кого.

Позывать | *На рвоту позывает кого* – на блювоту тягне кого; нудить (вадить) кого.

Поиск | *В поисках кого, чего* – шукаючи (шукавши) кого, чого; у шуканні кого, чого.

Пойматься | *Пойматься (попасться) на удочку кому, к кому – Див. удочка.*
Поймать | *Поймал, как же (перен.)* – аякже, піймав; *(образн. розм.)* піймав (зловив) зайця (куцого) за хвіст. | *Поймать на месте преступления – (те саме, що) На месте преступления. Див. место.* | *Поймать на слове (на словах) кого* – (у)піймати (уловити) на слові (на словах) кого. | *Поймать, поддеть, подцепить на удочку кого – Див. удочка.* | *Поймать себя на чём* – (с)піймати себе на чому. | *Поймать с поличным* – (с)піймати (зловити) на гарячому (вчинку), (на шкоді); піймати (зловити) з краденим.
Пойти | *Дорога пошла в гору* – дорога пішла на гору. | *Дорога пошла под гору (с горы)* – дорога пішла з гори (вниз). | *Ему (ей…) пошёл двадцатый год* – йому (їй…) двадцятий пішов; йому (їй…) на двадцятий пішло; йому (їй…) на двадцятий (на двадцяту весну) повернуло. | *И пошёл бранить, врать… (разг.)* – та й узяв (та й ну, та й зачав, та й давай) лаяти, брехати… | *И пошла писать губерния (разг.) – Див. губерния.* | *И пошла потеха (разг.) – Див. потеха.* | *Коли на то пошло (разг.)* – як на те пішлося. | *Куда ни пойду* – хоч куди піду; куди (де) не піду; де не повернуся. | *Он далеко пойдет* – він далеко сягне (піде); *(зниж. розм.)* він багато чого доскочить. | *Поди, поди!* – агов!; з дороги! | *Поди-ка, поди ж ты* – а диви (ти диви). | *Поди(те)-ка сюда* – ходи (ходіть) лишень сюди; ходи-но (ходіть-но) сюди. | *Пойти бродить по свету* – піти світами (у світи); піти бродити (блукати) у світ (по світу). | *Пойти бродяжить* – у мандри вдатися (податися); піти у мандри (в забрід, на побрідки); помандрувати. | *Пойти в кого* – удатися (уродитися) в кого. | *Пойти в люди, па люди, меж людей* – піти (по)між люди (у люди). | *Пойти замуж за кого – (те саме, що) Выходить, выйти, идти, пойти замуж за кого. Див. замуж.* | *Пойти за хлебом, за водой, за ягодами, за книгами…* – піти по хліб, по воду, по ягоди, по книжки… [По хліб ішла дитина… Тичина.] | *Пойти на охоту за зайцами, за волками…* – піти (полювати) на зайців, на вовків… | *Пойти на рыбную ловлю, на рыбалку* – піти рибалити (на риболовлю); *(іноді)* піти по рибу. | *Пойти по линии наименьшего сопротивления – Див. линия.* | *Пойти, рассыпаться, разлететься прахом (перен.) – Див. прах.* | *Пойти разными путями (в разные стороны)* – піти різно (урізнобіч); порізнитися. | *Пошёл вон! (разг.)* – йди геть!; геть іди!; [ось] геть! | *Пошёл к несчастью* – пішлося на нещастя (на біду, на горе, на лихо, на пропасть); на біду повернуло. | *Пошёл кричать* – почав (узяв) кричати. | *Пошли!; пошел! (идёмте!; иди!) (разг.)* – (ну) ходім [о]!; гайда! | *Пошло к тому* – пішлося на те; повернуло на те. | *Пошло по-прежнему* – пішлося по-старому (по-давньому). | *Сюда пошёл, туда пошёл* – сюди тень, туди тень; сюди ник, туди ник. [Сюди тень, туди тень, — і проминув увесь день. *Сл. Гр.*]
Показание | *Давать (ложные) показания на кого (о свидетелях)* – (не по правді, криво) свідчити на кого. | *Давать разноречивые показания* – суперечливо (суперечно) свідчити; не в одно свідчити (про кого). | *Отбирать свидетельские показания* – вислухувати свідків; відбирати свідчення. | *Показания на суде (о свидетелях)* – свідчення; (про підсудного) зізнання.
Показываться | *И на глаза мне не показывайся* – і на очі мені не навертайся (не потикайся). | *Ко мне и не показывайся* – до мене і не потикайся.
Показывать | *И глаз не показывает куда и кому (разг.)* – і очей не явить (не появляє) куди, до кого; і очей не показує (не навертає) куди, до кого; і не навертається куди, до кого. | *И носа из избы не показывает, не покажет* – і носа з хати не витикає, не виткне (не показує, не покаже). | *Не показывать вида – (те саме, що) Не подавать, не подать, не показывать, не показать вида (виду). Див. вид.* | *Показать, где раки зимуют (фам.)* – показати, де раки зимують; показати, де козам роги правлять (утинають). | *Показать кузькину мать кому (груб. разг.)* – показати кому (знатиме хто), де козам роги правлять (утинають) (де раки зимують); дати (завдати) гарту (перегону) кому. | *Показывать нос туда, где… (разг.)* – поткнути (показати) носа туди, де… | *Показывать, показать вид* – удавати, удати. | *Показывать, показать когти (зубы)* – вистромляти, вистромити (показувати, показати) кігті (пазури); вишкіряти, вишкірити (показувати, показати) зуби; огризатися, огризнутися. | *Показывать, показать кукиш кому (разг.) – Див. кукиш.* | *Показывать, показать [на] дверь кому – Див. дверь.* | *Показывать, показать пальцем (пальцами) на кого-то – (те саме, що) Пальцем показывать (тыкать, указывать) на кого, на что. Див. палец.* | *Показывать, показать пример* – показувати, показати (давати, дати) приклад; *(негат. також)* давати, дати призвід до чого; призводити, призвести до чого. | *Показывать, показать рукой на кого* – скидати, скинути (показувати, показати) рукою на кого. | *Показывать, показать себя* – показувати, показати (виявляти, виявити) себе. | *Показывать, показать спину* – показувати, показати спину; п’ятами накивати. | *Показывать, показать товар лицом (разг.) – Див. лицо.* | *Показывать, показать пятки – Див. пятки.* | *Показывать, показать язык кому-либо* – язика (язик) показувати, показати

кому; *(тільки докон. розм.)* язика висолопити кому. | *Я тебе покажу! (разг. фам.)* – я тобі покажу!; дамся тобі взнаки!

Покатить | *Хоть шаром покати (разг.)* – як виметено; (а)нічогісінько нема(є); порожнісінько; *(іноді)* Прийшов нестаток, забрав остаток. *Пр.*

Покатываться | *Покатываться со смеху (с хохоту, от смеха, от хохота) (разг.)* – [Аж] качатися (рвати боки) від сміху; [аж] заходитися від сміху (із сміху, сміхом); заливатися сміхом; реготатися.

Покаяние | *Где грех, там и покаяние* – де гріх, там і покута. | *Отпусти душу на покаяние (разг. устар.) – Див. душа.* | *Приносить, принести покаяние* – приходити, прийти з покутою; складати, скласти покуту; каятися, покаятися.

Пока | *До тех пор... пока* – доти... доки; аж поки; *(іноді)* поти... поки. | *[Ну] пока! (разг.)* – [Ну] тим часом!; [ну] бувай, [ну] бувайте! | *Пока богатый обеднеет, бедный околеет* – поки багатий стухне, то вбогий опухне. *Пр.* | *Пока буду жив, не забуду* – поки (доки) живий буду (поки живу, поки мого віку), не забуду. | *Пока ещё это будет* – доти (поки) ще до нього дійдеться. | *Пока не...* – [Аж] поки. [Будемо тут жити у щасті, у любові, аж поки зостаріємося. Квітка-Основ'яненко.] | *Пока не жарко* – поки не пече (не гаряче, не жарко); захолодки (за холодну, поки холодок). | *Пока не поздно* – поки не пізно; поки є час. | *Пока трава зазеленеет, кобыла околеет* – доки (поки, *іноді* заки) сонце зійде, роса очі виїсть. *Пр.* Поки бабуся спече книші, в дідуся не буде душі. *Пр.* | *Пообедаешь, пока кругом обойдёшь* – бублика з'їси, поки кругом обійдеш. *Пр.*

Покинуть | *Покинуть на произвол судьбы – (те саме, що) Оставлять, оставить, бросать, бросить на произвол судьбы кого, что. Див. произвол.*

Покладать | *Не покладая рук* – не покладаючи (не складаючи, не згортаючи) рук.

Поклевывать | *Поклёвывать носом (разг.)* – куняти; *(образн.)* окуні ловити.

Поклеп | *Возводить, возвести поклёп на кого (разг.)* – зводити, звести наклеп (пеню) на кого; натягати, натягти наклеп на кого; пеню волокти, наволокти на кого; клепати, наклепати на кого.

Поклон | *Бить поклоны кому (разг.)* – бити (класти) поклони кому; *(ірон.)* гріти поклони кому. | *Идти на поклон (с поклоном) (устар.)* – звертатися з проханням; іти на поклін (з поклоном); пронизливо прохати. | *Отвешивать, отдавать, делать поклон, поклоны кому-либо* – низько кланятися, уклонятися кому; віддавати уклін (поклін) кому; чолом віддавати кому. | *Передавать поклон кому от кого* – кланятися кому від кого; віддавати кому уклін (поклін) від кого.

Покоиться | *Здесь покоится прах чей* – тут спочивають останки чиї; тут спочиває (покоїться) прах чий. | *Покоиться на прочных основаниях (перен.)* – лежати на міцних підвалинах (основ(ин)ах); спиратися на міцні підвалини (основи).

Покойный | *Будьте покойны (разг.)* – не турбуйтеся (не хвилюйтеся); будьте певні. | *Спокойной (покойной, доброй) ночи! – Див. ночь.*

Покой | *Жить на покое (устар.)* – жити на спочинку (супокійно). | *Нет и минути покоя у кого* – нема(є) ані хвилини (і хвилини) спокою кому, в кого; нема(є) просвітлої (промитої) години кому, в кого; нема(є) й хвилини просвітку кому. | *Объятый покоем* – оповитий спокоєм (упокоєм, супокоєм); утихлий. | *Оставить в покое кого* – дати спокій кому; дати чистий (святий) спокій кому. | *От детей покоя нет* – діти спокою не дають; за дітьми спокою нема. | *Покоя нет от кого* – спокою нема(є) від кого; просвітку нема(є) за ким; дихати не дає хто. | *Уйти, удалиться на покой* – піти на спочинок (на спочив).

Поколение | *Мы с ним одного поколения* – я з ним (він зі мною) одного покоління (однієї верстви); ми одноверстники.

Поколотить | *Поколотить кого* – потовкти (помотлошити, поколошматити) кого; (довго, багато) попобити кого; дати бобу (кладу) кому; полатати боки кому.

Покончить | *Покончили с севом, с сенокосом* – упоралися з сівбою, з косовицею; відбули сівбу, косовицю; *(розм.)* обсіялися, обкосилися. | *Покончить с делами* – усе [діло] поробити; з усіма справами впоратися; *(іноді)* обробитися. | *Покончить с собой (с жизнью); покончить жизнь самоубийством* – [Самому] собі смерть заподіяти; кінець собі зробити; віку собі вкоротити (збавити); накласти руки на себе; покінчити (кінчити життя) самогубством, | *Покончить счёты с кем, с чем* – поквитуватися з ким, з чим; покінчити (порвати) з ким, з чим.

Покоритель | *Покоритель(-ница) сердец (шутл.)* – покоритель(-ка) сердець.

Покорить | *Покорить сердце чьё (шутл.)* – покорити (полонити) серце чиє. | *Покорить чей ум, волю чью* – скорити чий розум, волю чию.

Покорно | *Покорно благодарю (устар. ирон.)* – уклінно (красненько, красно) дякую. [...

Встромити палець межи двері… уклінно дякую… Може, хто другий зохотиться… Коцюбинський.] | *Прошу покорно (устар.)* – уклінно прошу (прохаю). [Уклінно прохаю вибачити, що так рідко писав до Вас… Коцюбинський.]
Покорный | *Быть покорным кому* – коритися кому (перед ким); хилитися під кого; *(іноді)* бути послушним (покірним) кому. [Будь же, дочко, мені послушна! Котляревський.] | *Ваш (твой) покорный слуга (устар.)* – відданий вам (тобі); ваш (твій) відданий слуга; ваш (твій) слуга покірний. | *Слуга покорный (разг. ирон.)* – уклінно (красненько, красно) дякую.
Покороче | *Покороче познакомиться* – ближче познайомитися (спізнатися).
Покорять | *Покорять, покорить страну* – підкорювати, підкорити країну; підгортати, підгорнути під себе країну; нахиляти, нахилити країну під свою руку (волю).
Покраснеть | *Покраснеть до корня волос, до ушей* – почервоніти аж до волосся (по саме волосся), по вуха. | *Покраснеть, как пион* – почервоніти, як мак (як калина). | *Покраснеть от стыда* – почервоніти від сорому; *(образн.)* спекти рака (напекти раків); *(жарт.)* побіліти, як вільхова довбня.
Покривить | *Покривить душой (перен.)* – покривити душею; скриводушити.
Покровительство | *Брать, взять (принимать, принять) под своё покровительство кого* – брати, узяти під свою опіку (охорону, ласку, *іноді* протекцію) кого; *(образн.)* брати, узяти під свою руку кого.
Покров | *Под покровом ночи (перен.)* – під покровом (покриттям, прикриттям) ночі. | *Снимать, снять (срывать, сорвать) покров с кого, с чего* – знімати, зняти (зривати, зірвати) покривало з кого, з чого.
Покрой | *На один покрой, одного покроя (разг.)* – на один лад (кшталт, копил). | *Человек иного покроя* – людина іншого крою (звичаю, іншої вдачі).
Покрутить | *Крутить, покрутить носом – Див. нос.*
Покрываться | *Небо сплошь покрылось тучами* – небо геть захмарилося (охмарилося); небо геть хмарами вкрилося; (геть) усе небо хмарами замостило. | *Покрываться, покрыться водой, льдом…* – братися, узятися (поніматися, пойнятися) водою, кригою (льодом)… | *Покрываться, покрыться плесенью* – братися, узятися цвіллю *(рідше* пліснявою). | *Покрываться, покрыться пылью, снегом* – припадати, припасти пилом (порохом), снігом; запорошуватися, запорошитися; запорошуватися, запорошитися снігом; засніжуватися, засніжитися.
Покрывать | *Покрывать, покрыть славой кого, что (перен.)* – укривати, укрити (окривати, окрити) славою кого, що; уславлювати, уславити [славою] кого, що.
Покрыть | *Покрыто мраком неизвестности что (перен.) – Див. мрак.* | *Покрыть тайной что (книжн.)* – повити таємницею що.
Покрышка | *[Чтоб] ни дна ни покрышки кому, чему (бранное разг.)* – [Бодай (щоб)] пуття не було кому, чому; [а бодай (а щоб)] ні дна ні покришки не було кому, чому.
Покупать | *Покупать, купить кота в мешке* – купувати, купити кота в мішку (в торбі).
Покупщик | *Не упускай первого покупщика* – першого (по)купця не кидайся.
Покушаться | *Покушаться на жизнь чью* – робити (чинити) замах на чиє життя, на кого; важити на чиє життя, на кого. | *Покушаться на самоубийство* – намагатися (пробувати) смерть собі заподіяти (покінчити з собою); намагатися (пробувати) покінчити життя самогубством (накласти на себе руки). | *Покушаться на убийство кого* – замірятися вбити кого. | *Покушаться, покуситься на чужое добро* – важитися, поважитися на чуже добро. [Так і мені йти з двору? — Та сидіть. Що, ви на мої злидні поважитесь? *З нар. уст.*]
Покушение | *Покушение с негодными средствами (перен.)* – замах (спроба) з непридатними (з нікчемними) засобами.
Полагаться | *Здесь не полагается курить* – тут не дозволено (не дозволяється, не вільно, не можна) курити (палити). | *Как (и) полагается, как (и) полагалось* – як (і) належить (годиться), як (і) належало (годилося); як (і) слід; як (і) треба; *(іноді)* як (і) заведено (як (і) ведеться, як (і) повелося); за звичаєм. | *По закону полагается, чтобы…* – закон велить (наказує), щоб… | *Полагаться, положиться на кого, на что* – покладатися, покластися (звірятися, звіритися, вдаватися, вдатися) на кого, на що; *(іноді)* спускатися на кого, на що. [Хуса: …Вона тепер Моїй Марусі дещо помагає — Старенька вже нездужає ходити. А на рабинь спускатися не можна У догляді за матір'ю. Українка.] | *Так поступать (делать) не полагается* – так чинити (робити) не годиться, (не заведено); (законом) так чинити (робити) не вільно (не дозволено, закон не велить).
Полагать | *Как Бог на душу положит* – як заманеться кому; як прийдеться; як до душі припаде кому; собі до вподоби. | *Как вы полагаете?* – якої ви думки (гадки)?; як ви гадаєте (думаєте)?; яка ваша думка?; як на вашу думку?; як вам здається? | *Надо полагать (разг.)*

– треба думати (гадати, *іноді* припускати); мабуть (так). | *Полагать своим долгом, своей обязанностью* – уважати (мати) за свій обов'язок (своїм обов'язком). | *Полагаю закончить работу в начале следующей недели* – думаю (гадаю, думка, гадка, покладаю [собі]) закінчити працю (роботу) на початку того (наступного) тижня (з неділі). | *Полагаю, что…* – [Я так] думаю (гадаю), що…; думка (гадка) [у мене] така, що…; я такої (тієї) думки, що…; на мою думку…; я такий що…

Пола | *Из-под полы продавать, покупать…* – з-під поли (крадькома, таємно, нелегально) продавати, купувати… | *Из полы в полу (отдать, передать) (разг.)* – з рук до рук (з рук у руки); з поли в полу. | *От беды хоть полу отрежь да уйди* – від напасті хоч поли вріж, а (в)тікай. *Пр.* | *Полы коротает, а плечи латает* – поли втинає, а плечі латає. *Пр.* | *Полы шелком подбиты, а закрома пусты* – на нозі сап'ян рипить, а в борщі трясця кипить. *Пр.*

Полдень | *Было уже за полдень* – уже з півдня (з полудня) звернуло. | *В полдень* – опівдні; ополудні. | *В самый полдень* – саме опівдні; у саме полудня. | *За полудень, после полудня* – попівдні (пополудні); після полудня (з полудня). | *К полудню, около полудня* – над (під) полудень; близько полудня.

Полдороги | *На полдороге (перен.)* – на півдорозі; на половині дороги.

Полегоньку | *Полегоньку да помаленьку* – потихеньку (стиха) та помаленьку.

Полезный | *Быть полезным кому* – бути корисним (пожитним, ужитним) кому; у пригоді ставати, стати кому. | *Сочетать приятное с полезным* – поєднувати (єднати) приємне з корисним. | *Чем могу быть полезен?* – чим я можу придатися (стати у пригоді)?

Полететь | *Лететь, полететь кувырком – Див. кувырком.* | *Полететь вверх тормашками* – полетіти шкереберть.

Полет | *Видно птицу (сокола…) по полёту* – видно (знати) птаха по польоту. *Пр.* Видно (знати) сокола по льоту. *Пр.* Пізнати ворону по пір'ю. *Пр.* Пізнати вовка, хоч в овечій шкурі. *Пр.* Видно між ложками ополоник. *Пр.* Чорт би дятла знав, коли б не довгий ніс. *Пр. (давн.)* Видно пана по халявах. *Пр.* | *Полёт мысли* – літ (ширяння) думок; буяння мислі. | *Птица высокого, низкого полёта (ирон.)* – птах високого (великого), низького (малого) льоту; велике, невелике цабе; велика, невелика цяця. | *С [высоты] птичьего полета (прям. перен.)* – з [висоти] пташиного льоту; з пташиної високості.

Поле | *Вольное, пустынное поле* – гуляй-поле; дике поле. | *Держать в поле зрения что* – тримати (держати, мати) у полі зору що; мати перед очима що; тримати в оці що. | *Ищи, догоняй ветра в поле – Див. ветер.* | *И я не обсевок в поле* – і я не абищо; і я [ж] не клоччя шмат(ок). | *Одного поля ягода – Див. ягода.* | *Остаться вне поля зрения* – лишитися (зостатися) непоміченим; лишитися (зостатися) поза полем зору (поза сяганням ока). | *Открытое, широкое поле* – чисте, широке (вільне) поле. | *Поле боя (битвы, сражения) (книжн.)* – поле бою (битви); бойове поле; бойовище *(часом* бойовисько, *лок.* боїще, *зрідка* побойовисько); поле крові (кров'яне поле). | *Поле деятельности (перен.)* – поле (царина, нива) діяльності. | *Поле зрения* – поле зору; обсяг ока. | *Поле, с которого снято просо* – просище. | *Поле, с которого снята пшеница* – пшенич(н)ище. | *Поле, с которого снята рожь* – житнище. | *Поле, с которого снят хлопчатник* – бавовнище.

Ползать | *Мурашки бегают (ползут…) по спине (по телу…) – Див. мурашка.* | *Ползать в ногах у кого, у чьих ног; ползать на коленях (перен.)* – плазувати перед ким; колінкувата перед ким. | *Ползать на брюхе перед кем (разг.)* – підлещуватися (підлабузнюватися) до кого; плазувати перед ким. | *Ползать на четвереньках – Див. четвереньки.* | *Рождённый ползать летать не может* – не кожне (не всяке) родиться крилатим; плазунові орлом не бути.

Польза | *В свою пользу* – собі на користь (на пожиток). | *Всё это говорит в вашу, не в вашу пользу* – все це за вас, не за вас (на вашу, не на вашу руч) промовляє (говорить). | *Движение в пользу реформы* – рух за реформу. | *Для общей пользы* – для загального добра (для добра всіх, на пожиток усім); для загальної користі. | *Извлекать для себя пользу из чего* – мати для себе користь (собі пожиток) з чого; *(образн. розм.)* грати на чому в свою сопілку (дудку). | *Невелика польза, мало пользы из того* – мало користі (пожитку, мале спасибі, малий спасибіг) з того. | *Обращать, обратить в свою пользу* – повертати, повернути (обертати, обернути) собі на користь (на свою користь, собі на пожиток); вернути (навертати, повертати, горнути) на свою руч. | *Он расположен в мою пользу* – він сприяє мені; він прихильний до мене. | *От этого нет никакой пользы* – від (з) цього нема ніякої (жодної) користі (вигоди, ніякого пожитку); *(образн. розм.)* з того ні вари, ні пари. | *Пойти без пользы* – літи без пуття (марне, даремне, дарoм, пусто). | *Получать, получить, извлекать, извлечь пользу из чего* – мати користь (пожиток, вигоду, зиск) з чого; брати, узяти користь з чого; використовувати, використ(ув)ати що. |

Приносить, принести пользу кому, чему – давати, дати користь (пожиток, ужиток) кому, чому. | *Располагать, расположить в свою пользу* – привертати, привернути до себе. | *Служить, послужить в пользу, на пользу* – іти, піти, вийти на користь (на пожиток). | *Употребить с пользой что* – ужити на користь (на добре) що; спожиткувати що. | *Что пользы из того, что…* – яка користь (який ужиток, який пожиток, яка вигода *(лок.* який хосен) з того що… | *Это пойдёт на пользу кому* – це піде на користь (на пожиток) кому; це стане у пригоді кому. | *Это разговоры в пользу бедных (разг.)* – це пуста (порожня, марна) розмова (балачка, балаканина); шкода про це й говорити. | *Я не извлёк ни малейшей пользы из этого дела* – я не мав ані найменшої користі (найменшого пожитку, найменшої вигоди, найменшого вжитку, зиску) з цього діла.

Пользование | *Места общественного пользования* – місця громадського користування.

Пользоваться | *Пользоваться (большим) авторитетом* – мати (великий) авторитет. | *Пользоваться влиянием, успехом…* – мати вплив, успіх… | *Пользоваться всеми благами* – користуватися всіма благами; заживати всякого добра. | *Пользоваться жизнью* – уживати світа. [Уживай світа, поки служать літа. *Пр.*] | *Пользоваться наслаждением* – заживати втіх (розкошів). | *Пользоваться несчастием другого* – (*образн. розм.)* Лихом торгувати. | *Пользоваться плохой, дурной репутацией* – мати погану репутацію; недобру славу мати; у неславі бути. | *Пользоваться большой популярностью* – бути дуже популярним; *(рідше)* мати велику популярність. | *Пользоваться своими правами* – користуватися з своїх прав (своїми правами); використовувати свої права. | *Пользоваться славой, репутацией кого* – мати славу, репутацію кого, як хто. | *Пользоваться случаем* – користуватися з нагоди (з оказії); використовувати нагоду. | *Пользоваться уважением* – мати шану; бути в пошані (в шанобі); бути поважним (шановним).

Политика | *Политика кнута и пряника* – політика бича й калача. | *Политика лисьего хвоста* – політика лисячого хвоста.

Поличное | *Поймать с поличным (перен.)* – (с)піймати (зловити) на гарячому [вчинку (на шкоді)]; *(образн. розм.)* зцапати як кота над салом.

Полишинель | *Секрет полишинеля (перен.)* – секрет полішинеля.

Полка | *Положить зубы на полку – Див. зуб.*

Полковник | *Либо полковник, либо покойник* – або пан, або пропав. *Пр.* Хоч пан, хоч пропав. *Пр.* Чи пан, чи пропав. *Пр.* Або здобути, або дома не бути. *Пр.* Або виграв, або програв. *Пр.* Хоч виграв, хоч програв. *Пр.*

Полк | *Нашего полку прибыло* – нашого полку прибуло (побільшало); нашого брата більше стало; нас побільшало.

Полностью | *Целиком и полностью* – цілком і сповна; геть цілком.

Полнота | *От полноты души, сердца* – з повні (повняви) душі (від повноти душевної), серця.

Полночь | *Близится, подходит полночь* – береться (добирається, доходить) до півночі. | *В [самую] полночь; в глухую полночь* – [Саме] опівночі; [саме] в опівнічну добу (пору); глупої ночі (півночі). | *[Далеко] за полночь* – [Геть] після (о)півночі. | *К полночи; около полночи* – близько півночі; над північ. | *Перевалило за полночь* – звернуло з півночі.

Полно | *[Да] и полно!* – та й годі!; та й край!; та й уже! | *Полно, правда ли?* – стривай (стривайте), чи це ще (чи це таки) правда? | *Полно тебе!; полно (полноте) вам!* – годі (досить, буде) тобі!; годі(-бо) (досить, буде) вам!; стривай!; стривайте!

Полный | *В полной безопасности* – у цілковитій безпеці; цілком (зовсім) безпечно. | *В полной мере* – повною мірою (на повну міру, у повній мірі); *(іноді)* до повної, повні (у повній повні, уповні). | *В полном (во всём) параде – Див. парад.* | *В полном ли ты уме?* – чи ти сповна розуму (при повному, повнім розумі)? | *В полном рассудке* – при повному розумі; сповна розуму бувши. | *В полном смысле слова* – у повному розумінні (значенні) слова; справжній (-ня, -не, -ні). | *Дом их — полная чаша* – їх господа — повна чаша; у їх [ній] господі всього вдосталь; є в них що їсти й пити. | *Дышать, вдыхать полной грудью* – дихати, удихати на повні груди. | *Испить полную чашу* – випити (спити, скуштувати) добру повну. | *На полном газе (газу) (разг.)* – на повному газі. | *Полная луна, полный месяц* – місяць уповні; повня; повний місяць. | *Полный (полон) до краёв* – повний ущерть; повний [аж] по [самі] вінця. | *Полный с верхом* – повний з верхом (з наспою). | *Полным-полно (полна, полно) (разг.)* – (повний-)повнісінький ((повна-)повнісінька, (повне-) повнісіньке); (повно-)повнісінько. | *Полным ходом; на полный ход* – повним ходом; на повний (на повен) голос. | *Хлопот (забот) полон рот у кого* – клопоту (турбот) повна голова кому, в кого.

Половина | *В половине первого, второго… (часа)* – о пів на першу, другу… | *Моя половина; дражайшая половина (шутл.)* – моя половина; найдорожча половина; *(розм.)* старий,

стара. | *Наполовину уменьшить* – зменшити наполовину; надполовинити. | *Оторвать, отломить, взять половину* – відірвати, відламати, взяти половину; відполовинити. | *Половина первого, второго [часа]* – пів на першу, на другу [годину]; половина першої, другої [години]. | *Растратить, отобрать наполовину* – переполовинити. | *Середин(к)а на половин(к)у* – ні се ні те; так собі нічого (нічогенько).

Половодье | *Во время половодья* – під час великої води (поводі, повені); у повідь (у повінь).

Положение | *Безвыходное (безысходное) положение* – безпорадне (безрадне, безвихідне) становище (безпорадний, безрадний, безвихідний стан); безвихідь; безпорадна година; тісний кут (тісна діра); *(образн.)* І тут боляче, і там гаряче. *Пр.* | *Быть в бедственном положении – Див. бедственный.* | *Быть, находиться в затруднительном положении* – бути у трудному (прикрому, сутужному, скрутному) стані (становищі); бути у скруті (притузі, тісноті); *(образн.)* загнатися на слизьке; упасти у тісну діру; *(іноді)* зайти у велике галуззя. | *В безвыходном положении кто* – у безпорадному (у безвихідному) становищі (стані) хто; у безвиході хто; нема ради кому; кінці в край кому; попав (потрапив) у тісний кут (у тісну діру) хто; опинився на слизькому хто; *(жарт.)* у матню попав хто. | *В интересном (в счастливом, в таком) положении (разг.)* – бути такою (в такім ділі); на таких порах бути; бути у поважному стані; бути при надії. | *В лежачем положении* – лежачи (лежачки, навлежачки); у лежачому стані. | *В сидячем положении* – сидячи (навсидячки, навсидьки); у сидячому стані. | *В стоячем положении* – стоячи (навстоячки); у стоячому стані. | *Входить, войти в положение кого, чьё – Див. входить.* | *Выйти из затруднительного положения* – вийти із скрути (із скрутного стану); врятуватися із скрути; вихопитися із тісної діри. | *Занять в отношении кого, чего положение дружественное, враждебное…* – зайняти щодо кого, чого дружню, ворожу… позицію; поставитися до кого, до чого прихильно, неприхильно…; узяти постать до кого дружню, ворожу…; стати до кого на стопу прихильну, ворожу… | *Напиться, напоить кого до положения риз (устар.) – Див. риза.* | *Положение больного улучшается (ухудшается)* – хворому ліпшає (гіршає). | *Положение изменилось к лучшему, к худшему* – становище змінилося (повернулося) на краще, на гірше. | *Положение хуже губернаторского (перен. шутл.)* – становище (ситуація) дуже (вельми) неприємне (неприємна). | *Попасть в неловкое положение* – опинитися в ніяковому (у прикрому) становищі (стані); опинитися ні в сих,ні в тих; не знати, на яку (на котру) ступити; *(образн.)* опинитися на льоду (на слизькому, як у сливах). | *Попасть в смешное положение* – попасти у смішне становище (у смішну ситуацію); опинитися у смішному становищі. | *Поставить в глупое положение* – зробити дурня з кого; завдати дурня кому. | *Поставить в затруднительное, в трудное положение кого* – призвести до скрутного (трудного) стану (становища) кого; поставити кого в скрутний (трудний) стан (у скрутне, трудне становище); *(жарт.)* загнати на слизьке (у тісну діру, у суточки); у тісний кут поставити кого; на лід посадити кого; загнути карлючку кому; завдати скрути (клопоту, халепи кому). | *Поставить себя (кого) в безвыходное положение* – поставити себе (кого) в безпорадне (у безвихідне) становище; *(образн. жарт.)* попастися у матню; загнати у матню кого; сісти на льоду; посадити на льоду (на лід) кого; попасти (потрапити) у тісний кут (у тісну діру); опинитися на слизькому. | *Прийти в надлежащее, нормальное положение* – дійти до належного, нормального стану (становища); *(іноді)* на стану стати. | *Человек с положением* – людина на становищі; людина з (видатним) становищем; *(іноді розм.)* людина на стану; значна (поважна) людина.

Положим | *Ну, положим! (разг.)* – ну, де там!; ну, що ви!; ну, це [ще] побачимо! | *Он-то, положим, умный человек* – він, правда, людина розумна.

Положительно | *Он (она…) положительно ничего не знает* – він (вона…) нічогісінько (зовсім нічого, аж нічого) не знає. | *Положительно весь, всё, все* – геть (геть-чисто) увесь, усе, усі. | *Положительно ни в ком не было сочувствия* – зовсім (абсолютно) ні в кого (ані в кого) не було співчуття; абсолютно ніхто (ані хто) не мав співчуття (не співчував). | *Положительно никого нет* – (а)нікогісінько (зовсім нікого) нема(є).

Положительный | *Положительный невежда, положительный дурак (разг.)* – справжній (справжнісінький) неук, дурень.

Положить | *Вынь да положь (разг.) – Див. вынуть.* | *Как Бог на душу положит (разг.)* – як заманеться; собі до вподоби. | *Не положит охулки, похулки на руку кто (разг.)* – свого не подарує (не пропустить) хто; *(образн.)* він не впустить рака з рота. | *Положа (положив, положивши) руку на сердце (сказать)* – поклавши руку на серце (з душі, по щирості, щиросерд(н)о, від щирого серця [сказавши]). | *Положим, что… (разг.)* – припустім(о) (візьмімо, покладімо), що…; вважаймо, що…; даймо (на те), що… [Даймо на теє, що воно було заєць, а хто ж його курей поїв? *Сл. Гр.*] | *Положить в карман что-либо* – покласти

собі до кишені (в кишеню) що; привласнити (присвоїти) чуже. | *Положить во главу угла (книжн.) – Див. глава.* | *Положить врага на месте* – укласти ворога (на місці); убити ворога на місці; зробити ворогові кінець; трупом покласти (положити) ворога. | *Положить голову, жизнь, душу за кого, за что* – головою, душею, життям накласти (наложити) за кого, за що; скласти життя за кого, за що; віддати життя своє, душу свою за кого, за що; покласти душу за кого, за що; трупом лягти за кого, за що. | *Положить зубы на полку (разг.) – Див. зуб.* | *Положить конец чему* – зробити кінець (край) чому; покласти край чому; *(образн.)* берега дати чому. | *Положить на музыку, на ноты* – покласти на музику (на ноти) що; завести в ноти що. | *Положить на обе лопатки* – покласти на (обидві) лопатки кого; покласти кого на горб (навзнак(и)). | *Положить на плечи чьи, кому – (те саме, що) Взваливать, взвалить на плечи. Див. взваливать.* | *Положить начало чему* – покласти початок чому (чого); дати (зробити) початок чому; закласти (започати) що. | *Положить оружие* – скласти зброю. | *Положить основание (основы) чего* – заснувати що; покласти основу (підвалини, підвалину) чому. | *Положить под сукно (перен.) – Див. сукно.* | *Положить себе за правило (правилом)* – узяти (покласти) [собі] за правило (правилом).

Поломать | *Жизнь поломала кого* – життя змучило (вимучило, скалічило) кого. | *Зубы поломать обо что* – зуби поламати на чім. | *Поломать голову над чем* – (по)поморочити ((по)посушити, (по)поламати) собі голову над чим. | *Поломать, ломать копья из-за чего – Див. копье.*

Полосатый | *Черти полосатые (разг.)* – бісові діти.

Полоса | *Кому какая полоса (разг.)* – кому яка доля. | *Поперечная полоса* – пересмуга. | *Счастливая полоса жизни* – щаслива пора життя.

Полотно | *Бледный, белый как полотно; побледнеть, побелеть как полотно* – як біль білий; білий як полотно (як хустка); пополотніти (сполотніти).

Полпути | *На полпути бросать, бросить, останавливаться, остановиться* – на півдорозі (на половині дороги) кидати (по)кинути, зупинятися, зупинитися (спинятися, спинитися, стати) [не довівши до краю].

Полслова | *На полслова (звать, вызывать…) (разг.)* – на півслова (покликати, викликати…). | *На полслове остановить, перебить… – Див. полуслово.* | *Ни полслова не понимает* – (а)ні півслова не розуміє. | *С полслова понять – Див. полуслово.*

Полтора | *Ни два, ни полтора (разг.)* – ні се ні те; ні риба ні раки; ні риба ні м'ясо. | *Полтора человека (разг. шутл.)* – півтори каліки.

Полугодие | *По полугодиям* – півріччями (по півріччях, *іноді* на півріччя).

Полулежачий | *В полулежачем положении* – у напівлежачому стані; напівлежачи *(розм.)* (на)півлежачки.

Полуслово | *На полуслове замолчать, остановиться…* – на півслові замовкнути, зупинитися (спинитися, стати)… | *На полуслове остановить, перебить…* – на півслові зупинити, перебити… | *С полуслова понять* – з півслова зрозуміти.

Полусмерть | *До полусмерти побить, напиться…* – мало не до смерті побити, напитися…

Полусознательный | *В полусознательном состоянии* – напівпритомний; *(іноді)* напівпритомний(-ним) бувши.

Получаться | *Из этого ничего не получается, не получилось* – з цього нічого не виходить, не вийшло; *(розм. жарт.)* з цього виходить, вийшов пшик. | *Положение получилось затруднительное* – становище склалося (вийшло) скрутне. | *Сегодня получили (получено) известие, что…* – сьогодні надійшла (наспіла) звістка, що…; сьогодні одержано звістку, що…

Получать | *Он получил отказ* – він дістав відмову; йому відмовлено (дано відкоша); (у сватанні) він дістав (з'їв, ухопив) [печеного] гарбуза. | *Получайте деньги (товар)* – беріть гроші (крам, товар); маєте гроші (крам, товар). | *Получать, получить бензин из нефти, кислород…* – здобувати, здобути бензин з нафти, кисень… | *Получать, получить деньги по счёту, ордеру, чеку…* – одержувати, одержати гроші на рахунок, ордер, чек… | *Получать, получить, извлекать, извлечь пользу из чего – Див. польза.* | *Получать, получить по шапке (разг.)* – діставати, дістати по шапці. | *Получать, получить прибыль от чего-либо* – прибуток брати, узяти (мати) з чого, на чому. | *Получило огласку что* – набуло розголосу що; було розголошено що. | *Получил?; Получи!; Получай! (разг.)* – дістав?; Маєш! | *Получить барыши от перепродажи* – убаришувати. | *Получить выговор, замечание* – дістати догану (нагану), зауваження; *(іноді)* мати догану, зауваження. | *Получить звание инженера* – здобути (дістати) звання інженера. | *Получить известность* – стати (зробитися) відомим (знаним); набути слави. | *Получить наследство, получить что-либо в наследство* – дістати спадщину; *(рідше* спадок);

дістати у спадщину (у спадок) що; успадкувати що; *(застар.)* одідчити що. | *Получить насморк* – дістати нежить. | *Получить образование, воспитание* – здобути *(іноді* дістати) освіту, виховання; набути освіти, виховання. | *Получить отказ* – дістати відмову; не дістати (не здобути, не мати) згоди (на що); *(жарт.)* дістати відкоша; (с)піймати (ухопити, з'їсти) облизня; облизати макогона (макогін). | *Получить повреждение* – зазнати пошкодження (ушкодження). | *Получить по заслугам* – дістати по заслузі; дістати своє. [Катюзі по заслузі. *Пр.*] | *Получить пощёчину* – дістати ляпаса (в лице, *згруб.* по пиці). | *Получить фигу [с маслом]* – з'їсти дулю [з маком]; біса з'їсти; лизнути (ухопити) шилом патоки. | *Получить форму чего* – набрати (набути) форми чого.

Получение | *По получении (с получением) денег, письма… немедленно известите нас об этом* – одержавши (діставши, відібравши) гроші, лист(а)… негайно (зараз же) сповістіть нас про це.

Полушка | *За морем телушка — полушка, да рубль перевоз* – за морем бичок три шага, та перевіз дорогий. *Пр.* | *[Нет] ни полушки [денег]; [ни] полушки [за душой] нет* – нема(є) ані шага (ані шеляга, ані гроша); *(образн. давн.)* піст на гроші. | *Ни на (ломаную) полушку нет, не имеется чего* – ні на [зламаного] шага (шеляга) нема чого.

Полый | *Полая вода* – повідь (повінь); весняна (велика) вода.

Полымя | *Из огня да в полымя – Див. огонь.*

Полюбиться | *Он мне полюбился (понравился)* – я його вподобала; він мені сподобався; він припав мені до вподоби (до душі, до серця, до мислі).

Полюбить | *Полюбите нас чёрненькими, а беленькими нас всякий полюбит* – полюби мене в чорній, а в білій і абихто полюбить. *Пр.* Не тоді мені лижи губи, як солодкі, а тоді, як гіркі. *Пр.* Полюби мене так, а з грошима полюбить і дяк. *Пр.* | *Полюбить друг друга* – полюбити (покохати) одне одного *(про мужчин* один одного, *про жінок* одна одну); полюбитися (покохатися).

Пол | *Земляной пол* – долівка (діл). | *Книга упала на пол* – книжка впала додолу (на діл, на підлогу, на поміст). | *Без различия пола и возраста* – усякого віку і статі; *(іноді)* не зважаючи на стать і вік; не розрізняючи статі й віку. | *Женский пол* – жіноча стать; *(збірн.)* жіноцтво *(зниж.* жінота). | *Лица обоего пола* – особи обох статей; люди (особи) однієї і другої статі. | *Мужской пол* – чоловіча стать; чоловіки. | *Прекрасный (нежный, слабый) пол (шутл.)* – красна (ніжна, тендітна) стать; жіноцтво. | *Сильный пол* – дужа (сильна) стать; чоловіки.

Помазать | *Помазать по губам кого (разг.)* – помазати по губах кого.

Помаленьку | *Живём помаленьку* – живемо нічого (нічогенько) [собі]; живемо так собі (не погано, не зле); живемо помаленьку.

Поменьше | *Он поменьше меня ростом* – він трохи менший від (проти) мене на зріст.

Померкнуть | *Свет померк в глазах чьих* – світ померк (змерк) в очах кому.

Помертветь | *Помертвел от страха кто* – змертвів (помертвів) із страху (з остраху, з ляку) хто; *(образн.)* аж душі не стало в кого; без душі став хто.

Помеха | *Быть помехой кому, чему* – бути (стояти) на заваді (на перешкоді, на перепоні) кому; чому, до чого; бути завадою (перешкодою) кому, чому, до чого; перешкоджати (заважати) кому, чому, до чого. | *Ему всё помеха* – йому все заважає (перешкоджає); йому все на заваді (на перепоні, не перешкоді); *(образн. розм.)* Йому й муха на заваді. *Пр.*

Помешаться | *Помешаться в уме, рассудке* – збожеволіти *(іноді* стерятися, спричинитися); з глузду зсунутися (зійти, з'їхати); збезглуздіти; звихнутися з розуму; знавісніти (здуріти) з чого.

Помешать | *Боюсь помешать вашим занятиям* – боюся перебити вашу працю; боюся перешкодити вам у роботі (у праці). | *Не помешало бы* – не завадило б (не пошкодило б); не зайве (не зайвим) було б. | *Одно другому не помешает* – одне одному (другому) не завадить (не пошкодить, не перешкодить).

Помиловать | *Помилуй Бог (устар.)* – крий (боронь) Боже; хай Бог боронить (милує). | *Помилуй, что ты делаешь!; помилуйте, что вы делаете!* – схаменися, що ти робиш!; схаменіться, що ви робите! | *Помилуйте, это чистейший вздор* – даруйте (вибачайте, вибачте), це справжнісінька дурниця (нісенітниця).

Поминать | *Кто старое помянет, тому глаз вон* – хто старе (с)поминає, той щастя не має. *Пр.* Хто давнє пом'яне, той лиха не мине. *Пр.* | *Не здесь будь помянуто (разг.)* – не тут хай буде згадано; не при хаті згадуючи. | *Не поминай, не поминайте лихом кого* – не згадуй, не згадуйте лихом кого; не поминай, не поминайте лихом кого. | *Поминай как звали! (разг.)* – *Див. звать.* | *Поминать, помянуть добром, добрым словом кого* – (с)поминати, (с)пом'янути (згадувати, згадати, спогадувати, спогадати) добрим (не злим)

словом кого. [Прощай — добрим словом мене спогадай. Українка.]

Помин | *И в помине нет, не было кого-чего (разг.)* – сліду (і зазору) нема(є), не було кого, чого, і в заводі нема(є), не було кого, чого; і натяку нема(є), не було нащо; ані знати кого, чого; і не заснітилося на кого, на що. | *И помину нет, не было о ком-чём* – і (с)помину (і згадки) про (за) що нема[є], не було; і не згадувано (й не згадували) кого, що. | *Лёгок на помине – Див. легкий.*

Помирать | *Помирать, помереть со смеху* – надриватися (перериватися) зо (від) сміху (з реготу); помирати, померти зо (від) сміху; качатися зо (від) сміху; аж рачки лазити зо сміху.

Помнить | *Будешь ты меня помнить* – пам’ятатимеш (попам’ятатимеш) (попам’ятаєш) ти мене; *(образн.)* пам’ятатимеш мої руки; знатимеш лопатки в горосі. | *Дать себя помнить* – датися знати; датися узнаки (утимки) кому. | *Не помнить себя от радости* – не тямити (не пам’ятати) себе з (від) радощів; (аж) не тямитися з (від) радощів; у нестямі бути з (від) радощів. | *Помнит ли (кто)* – чи в пам’ятку (кому); чи утямки (кому); чи пам’ятає (хто).

Помнящий | *Не помнящий родства* – безрідний (безрідник, безбатченко).

Помои | *Обливать, облить (поливать) помоями кого (перен. разг.)* – обливати, облити (поливати) помиями кого; безчестя класти, покласти на кого.

Помочи | *Быть, ходить на помочах чьих, у кого (перен.)* – бути, ходити на налигачі в кого; жити за чиїм загадом; віддавати себе на волю чию, підлягати чиїй волі; піддаватися кому. | *Водить, держать на помочах кого (перен. разг.)* – волі не давати кому; водити (за руку) кого як дитину; *(образн.)* на налигачі водити, держати кого.

Помочь | *Бог [на] помочь (устар. разг.)* – помагайбі; Боже поможи. | *Как этому (здесь) помочь?* – як цьому [тут] раду дати?; як цьому [тут] зарадити? | *Не знает, чем и помочь себе (как себе помочь)* – не знає, як собі (й) раду дати; не знає, чим і запомогтися (зарятуватися, зарадити собі); ради собі не дасть (не прибере, не добере). | *Это лекарство очень помогает* – ці ліки дуже помічні.

Помощь | *Взывать к помощи* – благати на поміч (на допомогу). | *Обращаться за помощью к кому* – удаватися (звертатися) по допомогу (по підмогу) до кого. | *Оказывать помощь деньгами кому* – запомагати (зарятовувати) грішми (грошима) кого. | *Оказывать помощь кому* – давати допомогу (підмогу, запомогу, поміч) кому; пораду дати кому; до помочі прийти кому; ставати, стати до помочі (до підмоги, у помочі, у допомозі) кому. | *Подавать, подать, протягивать, протянуть руку помощи кому* – (по)давати, (по)дати кому допомогу (запомогу); підкладати, підкласти руку (руки) під кого. [Не туди вік дивиться, щоб нам руки підкладати, а щоб нас у лабетах своїх держати. Барвінок.] | *Получать, получить помощь от кого* – мати допомогу (підмогу, поміч) від кого; діставати, дістати допомогу (поміч) від кого; *(іноді образн.)* світу запобігати, запобігти від кого. | *Прийти на помощь* – стати у допомозі (у помочі, до помочі, у поміч, на допомогу); *(іноді)* стати у пригоді.

Помрачение | *Ума (уму) помраченье* – розуму заморока; потьмарення (затьмарення) розуму.

Помутиться | *В глазах помутилось у кого* – потемніло (затьмарило) в очах (в очу) в кого, кому.

Помчаться | *Лошади помчались изо всей силы* – коні погнали (помчали) чимдуж (щодуху). | *Помчался без оглядки кто* – погнав(ся) (помчав), не оглядаючись (необзир, неоглядки, без очей) хто. | *Помчался стрелой кто* – полинув (помчав), як стріла (стрілою) хто.

Помыкать | *Помыкать кем* – потирати руки об кого; попихати кого, ким; попихатися ким; *(іноді)* собкати (поштурхувати) ким. | *Человек, которым помыкают* – попихач; поштурховисько (поштурховище). [Чи я їй поштурховисько якесь? Українка.]

Помышление | *Об этом и помышления у меня не было* – ні думки, ні гадки (і гадки, і думки) в мене про це не було; ані гадки мені про це не було; мені і на думку про це не спадало. | *Оставить помышление о чём* – покинути думати й гадати про що; покинути думку (гадку) про що; спустити з думки (з гадки) що.

Помышлять | *И не помышляй об этом* – і в голові (і в голову) собі не клади (не покладай) про це; і в гадці (і в думці) цього не май; і гадки (і думки) про це не май; і не думай (і не гадай) за (про) це.

Помянуть | *Кто старое помянет, тому глаз вон* – хто старе споминає, той щастя не має. *Пр.* Хто давне пом’яне, той лиха не мине. *Пр.* | *Не к ночи будь помянуто – Див. ночь.* | *Не тем будь помянут (разг.)* – і не згадувати б; бодай і не згадувати; не тим би згадувати.

Понедельник | *Начиная со следующего понедельника* – з неділі.

Понести | *Куда тебя нелёгкая понесла?; куда тебя черти понесли? (вульг.)* – куди тебе

понесла нечиста (вража) сила (лиха година, нечистий, дідько, враг, чорт, біс)? | *Опять своё понес (перен. разг.)* – знову почав (узяв) своєї [верзти]; знову за рибу гроші. | *Понести труд (устар.)* – покласти багато праці; докласти багато зусиль.

Поникнуть | *Поникнуть духом (перен.)* – занепасти (підупасти) духом *(іноді* упасти на дусі); зневіритися.

Понимание | *Взаимное понимание* – взаємне розуміння; порозуміння. | *Достигнуть взаимного понимания* – порозумітися. | *Читать без понимания* – читати, не розуміючи.

Понимать | *Если не понимаешь, то и не берись* – коли (якщо) не тямиш, то й не берися. | *Ни аза не понимать – Див. аз.* | *Ни бе ни ме не понимает* – ні бе ні ме не розуміє. | *Разбирается в этом (понимает в этом, знает толк) как свинья в апельсинах (вульг. ирон.) – Див. апельсин.* | *Понимать друг друга* – розуміти одне одного, один одного, одна одну (*про багатьох* одні одних). | *Знать (понимать) толк в чём – Див. толк.* | *Я в этом не много понимаю* – я в цьому не дуже знаюся (розуміюся).

Понравиться | *Понравился кто кому* – припав до вподоби (до сподоби) хто хому; в уподобі став хто кому; уподобав хто кого; уподобався (сподобався) кому хто; припав до натури (до ока, до душі, до серця) хто кому; запав у[в] око (у душу, у серце) хто кому; упав у[в] око хто кому; пристав до душі хто кому; підпав (підійшов) під мислі хто кому.

Понюх | *Ни за понюх табаку (пропасть) – (те саме, що) Ни за понюшку табаку (пропасть). Див. понюшка.*

Понюшка | *Ни за понюшку табаку (пропасть) (разг.)* – ні за понюх табаки (пропасти); ні за цапову душу (ні за собаку) (пропасти, загинути).

Понятие | *Без всякого понятия кто (разг.)* – без жодної (без ніякої) тями хто про що; нічого не тямить хто на чому; не має ніякого уявлення хто про що. | *Не имею ни малейшего понятия об этом (разг.)* – не маю найменшого уявлення; ніякісінької тями про це; я на цім (на цьому) нічогісінько не тямлю. | *Человек с понятием (разг.)* – тямуща людина (тямущий чоловік). | *Это выше его понятия* – це (по)над його розуміння *(іноді* над його розум); це йому не до тями.

Понятно | *Само собой понятно (что)* – само по собі (само з себе) зрозуміле (що); самозрозуміле (що).

Понятный | *Понятное дело, понятная вещь (разг.)* – річ зрозуміла (зрозуміла річ); зрозуміло.

Понять | *Понять глубоко (что)* – глибоко збагнути (зрозуміти) (що); заглибити (що).

Попавшийся | *Первый попавшийся* – перший-ліпший; хто трапився (трапиться); перший стрічний; хто-будь (будь-хто); *(іноді)* леда-хто.

Попадаться | *Вот так попался! (разг.)* – оце (от) так ускочив!; *(фам.)* оце (от) так уклепався! | *Попался как кур во щи* – упав (ускочив) у біду (у лихо) (як курка в борщ). *Пр.* Попався, жучку, панові в ручку. *Пр.* Зав'яз як собака (як бровко) в тину. *Пр.* Попав у писану кайстру. *Пр.* Ускочив по саме нікуди. *Пр.* Застукали як бровка на базарі. *Пр.* Попався, як сірко на ярмарку. *Пр.* | *Попадаться, попасться на глаза кому – Див. глаз.* | *Попасться во лжи* – [(Упійматися на брехні; уклепатися; *(розм. образн.)* зостатися на цідилці. | *Попасться в руки кому – (те саме, що) Попадать, попасть (попадаться, попасться) в руки чьи, кому, к кому. Див. рука.* | *Попасться на воровстве* – [(Упійматися (попастися) на крадіжці (на злодійстві). | *Попасться на удочку – Див. удочка.*

Попадать | *Вожжа (шлея) под хвост попала кому* – [Який] ґедзь укусив кого; ґедзь напав на кого. | *Где попало* – абиде; де попало (де припало); будь-де. | *Зуб на зуб не попадает у кого (разг.) – Див. зуб.* | *Как попало* – абияк; будь-як; як попало; як-небудь. | *Попадать, попасть в беду – Див. беда.* | *Попадать, попасть в западню – Див. западня.* | *Попадать, попасть в [самую] точку* – попадати, попасти у [саму] ціль (точку). | *Попадать, попасть в тон кому (перен.)* – потрапляти, потрапити (попадати, попасти) в тон кому; брати, узяти у лад. | *Попадать, попасть в цель* – улучати, улучити у ціль; уціляти, уцілити (поціляти, поцілити) в що. | *Попадать, попасть на седьмое небо* – попадати, попасти на сьоме небо. | *Попадать, попасть (попадаться, попасться) в руки чьи, кому, к кому – Див. рука.* | *Попасть в когти кому – Див. коготь.* | *Попасть в лапы кого – Див. лапа.* | *Попасть в переплёт (в переделку)* – ускочити (попасти) в халепу (в клопіт, в біду, в тарапату). | *Попасть в плен, в неволю* – попастися (упасти) в полон (у бран), у неволю. | *Попасть впросак (разг.) – Див. впросак.* | *Попасть в честь, в почёт* – зажити (дожити(ся), доскочити) честі, шани (пошани, шаноби). | *Попасть на зубок кому (разг.) – Див. зубок.* | *Попасть на нужный (на правый) путь, на свою (настоящую) дорогу* – налучити (зійти) на добру путь; збігти (набрести) на свою стежку; набігти (ухопити) своєї тропи. | *Попасть на чей след* – на чий слід спасти (натрапити); на чий слід (чийого сліду) набігти; чийого сліду вхопити; упасти на чию тропу. | *Попасть пальцем в небо – Див. палец.* | *Попасть под иго,*

под власть чью – впасти (попастися) в ярмо (у кормигу) чию; підпасти під кого. | *Попасть под руку кому – (те саме, що) Попадать, попасть (попадаться, попасться, подвёртываться, подвернуться) под руку кому. Див. рука.* | *Попасть прямо в сердце кому* – улучити (уцілити) в саме серце (саме в серце) кого, кому. [Так мене цим і вцілила в серце. Барвінок.]

Поперек | *Вдоль и поперёк* – у(з)довж (уподовж) і впоперек; у(з)довж і вшир. | *Вдоль и поперёк знать кого – Див. вдоль.* | *Говорить поперёк (разг.)* – казати (говорити) наперекір (всупереч); перечити. | *Поперёк себя толще кто* – ширший (ширша), ніж (як) довший (довша) хто. | *Становиться, стать поперек горла – Див. горло.* | *Становиться, стать поперёк дороги кому* – ставати, стати на дорозі кому; шлях (дорогу, стежку) заступати, заступити кому; ставати, стати поперек дороги (шляху) кому; *(іноді)* на переметі ставати, стати кому; зав'язувати, зав'язати дорогу кому; *(образн.)* перекопувати, перекопати дорогу кому; зорювати, зорати (переорювати, переорати) дорогу кому.

Поперечный | *Встречный и поперечный – Див. встречный.*

Попечение | *Быть, находиться на попечении чьём* – під чиєю опікою (на чиєму піклуванні) бути; *(розм. образн.)* на чиїй голові (на чиїх руках) бути. | *Взять на своё попечение кого* – узяти на своє піклування (під свою опіку, на свій клопіт) кого; *(розм. образн.)* узяти на свої руки (на свою голову) кого. | *Иметь попечение о ком, о чём* – піклуватися ким, чим, за (про) кого, за (про) що; дбати за (про) кого, за (про) що; опікуватися ким, чим. | *Оставлять, оставить без попечения кого, что* – без опіки (без догляду) лишати, лишити (кидати, покинути) кого, що; занедбувати, занедбати кого, що. | *Отдать на попечение кого, что кому* – приручити (припоручити) кому кого, шо.

Попирать | *Попирать закон, право, волю чью* – топтати (зневажати, нехтувати) закон, право, волю чию.

Пописать | *Ничего не попишешь! (разг.)* – нічого не вдієш (не подієш, не врадиш)!

Поплатиться | *Поплатиться жизнью, головой за что* – наложити (накласти, поплатитися, приплатитися) життям, головою за що.

Поплясать | *Ты у меня попляшешь (разг.)* – ти в мене ще поскачеш (потанцюєш).

Поповский | *Поповское брюхо не набьёшь* – піп, як дірявий міх. *Пр.* Не годен попа наситити, як дірявого міха. *Пр.* У попа дна нема. *Пр.*

Пополам | *С горем пополам сделать что – Див. горе.* | *С грехом пополам сделал что – Див. грех.* | *Чур пополам (разг.)* – цур на двох (надвоє); цур на половині.

Поползновение | *Иметь поползновение (что сделать)* – намірятися (мати намір) (зробити що); замірятися; прибувати (зробити що). | *С поползновением на что* – з претензією на що.

Попомнить | *Попомни моё слово* – згадаєш тоді моє слово (мої слова); згадаєш, що я тобі казав, спом'янеш моє слово.

Попотчевать | *Попотчевать дубиной кого (разг. шутл.)* – почастувати дрюком (дрючком, києм, макогоном) кого; дати дрюка (дрючка, кия, макогона) кому.

Поправиться | *[Поправиться] из кулька в рогожку – Див. кулек.*

Поправка | *Больной пошёл на поправку* – хворий почав (став) поправлятися (видужувати, одужувати). | *Дело идёт, пойдёт на поправку* – іде (ідеться), піде (повертає, поверне) на краще (на ліпше).

Попросту | *Попросту говоря* – просто кажучи (казавши); просто сказати б.

Попусту | *Попусту тратить время, деньги* – марно тратити (витрачати) час, гроші; марнувати час, гроші; [марно] переводити час, гроші; на дурницю гаяти час, на дурницю тратити (витрачати) гроші.

Попутать | *Попутать [все] карты кому, чьи* – поплутати [всі] карти кому, чиї. | *Чёрт, бес, нечистый, нечистый дух, нелёгкая, грех попутал кого* – лихий, нечистий, сатана поплутав (підневідив) кого; нечиста сила поплутала кого.

Попутно | *Попутно затронуть вопрос* – за одним заходом порушити питання.

Попытка | *Попытка не пытка, а спрос не беда* – спиток (попиток) — не збиток, спрос — не біда. *Пр.* Утік не втік, а побігти можна. *Пр.* Знайшов не знайшов, а помацати можна. *Пр.* Купив не купив, а поторгу-ватися можна. *Пр.* Догнав не догнав (піймав не піймав), а погнатися можна. *Пр.*

Попятный | *Идти, пойти на попятный (на попятную, на попятный двор) (разг.)* – іти, піти назад п'ятами; іти, піти навспак; рачкувати назад; відступатися, відступитися (відмагатися, відмогтися) від чого. | *Так ты на попятную?* – так ти вже назад рака?

Поп | *Каков поп, таков приход* – який піп, така й парафія (такі й парафіяни). *Пр.* Який пастух, така й череда. | *Поп своё, а чёрт своё* – піп своє, а чорт своє. *Пр.* Піп у дзвін, а

чорт у калатало. *Пр.* Піп з хрестом, а чорт з хвостом. *Пр.* Піп у хвіртку, а чорт у дірку. *Пр.* | *Ставить, поставить на попа (разг.)* – сторч (сторчма, насторч) ставити, поставити; ставити, поставити на попа.

Поработать | *Поработаешь до пота, так покушаешь в охоту* – пороби до поту, то й поїси в охоту. *Пр.* Роби до поту, а їж в охоту. *Пр.* Хто їсть з охотою, той не мерзне за роботою. *Пр.* | *Поработать до пота* – поробити, *(посилен.)* попоробити (попрацювати) до поту; *(образн. розм.)* нагріти чуба (чуприну) (коло чого). | *Поработать над чем* – попрацювати коло чого, над чим; *(розм.)* рук докласти до чого.

Поражение | *Нанести поражение кому* – завдати поразки кому; побити (розбити) кого. | *Потерпеть, понести поражение* – зазнати поразки; бути розбитим (переможеним).

Пораженный | *Как (словно...) громом поражённый кто* – як (наче...) грім ударив (приголомшив) кого; як (наче) громом ударений (прибитий, приголомшений) хто.

Поразительно | *Поразительно хорош, хороша собой* – на диво (напрочуд) гарний, гарна (уродливий, уродлива).

Поразить | *Поразить до глубины души* – уразити в саме серце (до глибини душі); *(іноді)* живим уразом уразити. [Живим би її уразом уразило. Вовчок.]

Порасти | *Было [прошло] и быльём поросло – Див. былье.*

Пора | *Бывший, существовавший до сих пор, до тех пор* – дотеперішній (досьогочасний), дотодішній (дотогочасний). | *В кои поры зайдёт* – коли-не-коли (вряди-годи) зайде. | *В летнюю пору* – літньої пори (доби); улітку (у літі, літом). | *В обеденную нору* – обідньої пори (доби, години); в обідню годину (добу); в обід. | *Вот до каких пор, вот до сих пор (только в пространственном значении)* – от (оце) поки (опоки); оце поти. | *В [самой] поре, во всей поре (разг.)* – [Саме] на порі. | *В самую пору (по мерке)* – саме до міри. | *В [самую] пору* – саме в час (саме впору). | *В ту пору (лок. в те поры)* – на той час (на ту пору); під той час; тоді. | *В эту пору* – на цю пору; на цей (на сей) час; тепер. | *До каких пор?* – до якого часу?; доки *(рідше* докіль)? | *До недавних пор* – донедавна; до недавнього часу. | *До поздней поры* – до пізнього часу; до пізньої години (доби); допізна. | *До поры до времени* – до часу; до якогось (до котрогось) часу; до певного (до слушного) часу; поки що (доти що). | *До сих пор* – досі (рідше досіль); дотепер; до сього часу (по сей час). | *До тех пор* – доти *(рідше* дотіль); поти *(рідше* потіль); до того часу. | *До тех пор, пока...* – доти, поки...; поти, поки...; доти, [аж] поки; *(рідше)* дотіль, докіль... (потіль, покіль...); до того часу, поки (аж поки); аж доти. | *На всё своя пора* – на все свій час (своя пора). | *На первых порах* – перший час; спершу; спочатку; *(розм.)* попервах. | *На ту пору* – в той час; на (в) ту пору; тоді; *(рідше)* о тій порі. | *Ночною, вечернею порою* – нічної, вечірньої доби (пори, години); нічного, вечірнього часу. | *По поре гладя (разг.)* – як до часу; як коли. | *Пора на боковую – Див. боковой.* | *С давних пор* – здавна (віддавна); з (від) давнього часу; з (від) давніх часів; з давньої давнини; з давнього-давна; з давніх-давен. | *С каких, с которых пор (разг.)* – відколи *(іноді* звідколи); з якого часу. | *С некоторых пор* – з якогось (з котрогось, з певного) часу. | *С тех пор, с той поры* – відтоді; з того часу; з тої доби. [Відтоді та полонина вівчарева зветься. *Сл. Гр.*] | *С тех пор как; с той поры как* – відколи (відтоді) як; з (від) того часу як. | *Существующий, существовавший с этих пор, с тех пор* – відтеперішній, відтодішній (відтогочасний). | *С этой поры* – відтепер (рідше віднині); з цього (з того) часу (від сього часу). | *Теперь настоящая пора* – тепер саме час.

Порвать | *Порвать с кем, с чем (перен.)* – розірвати (порвати, *іноді* розбрататися) з ким; відкинутися від кого, від чого.

Порицание | *Подвергнуться порицанию* – підпасти під догану.

Порог | *Весна, зима... у порога, на пороге* – весна, зима... край (коло) порога, на порозі. | *На пороге смерти* – на порозі смерті; умираючи (умиравши); *(давн.)* сидячи на санях. | *Обивать [все] пороги (разг.)* – оббивати (перебігати) [усі] пороги; учащати (до чого).

Порожний | *Переливать, пересыпать из пустого в порожнее (разг.) – Див. переливать.* | *Порожний колос выше стоит; порожний мех надувается* – порожня бочка гучить, а повна мовчить. *Пр.* Порожній горнець деренчить, а повний мовчить. *Пр.* Колос повний гнеться до землі, а пустий догори стирчить. *Пр.* Пустий колос угору (горі) пнеться. *Пр.*

Порок | *Бичевать пороки и недостатки* – картати вади й хиби.

Пороть | *Пороть горячку (разг.) – Див. горячка.* | *Пороть чушь (вздор, ерунду)* – теревені (теревені-вені) точити (правити, гнути, розпускати); теревенити; дурниці (дурницю, дурне, дурощі) говорити (молоти, верзти, торочити, правити, городити, плести); нісенітниці (нісенітницю, ні се(ї) ні те(ї), не знати що, хтозна-що, казна-що, курзу-верзу плести (верзти, молоти, правити, торочити, городити); плетеники плести; нісенітниці вигадувати; казна-що натякати; городити; говорити таке, що ні пришити, ні прилатати (ні кому дурно дати); говорити таке, що не причепити ні до кола, ні до плоту; говорити (верзти) таке, що

й купи не держиться (що й на голову не налізе); сухого (смаленого) дуба плести (правити); сон рябої кобили (сірої кішки) розказувати; *(тільки докон.)* наказати (наверзти, намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказати на вербі груш. | *Кто шьёт, а кто порет* – одна шиє, друга поре. *Пр.* | *Ни шьет, ни порет – Див. шить.*

Порох | *Держать порох сухим (перен. разг.)* – тримати порох сухим; бути завжди напоготові до боротьби; бути завжди у бойовій (по)готов(н)ості. | *Есть ещё порох в пороховницах* – є (маємо) ще порох у порохівницях (у порохівниці); ще є сила (снага). | *Как (будто, словно, точно) синь порох в глазу* – як (мов, немов, наче, неначе…) сіль у оці. | *Пахнет порохом (перен.)* – порохом (війною) пахне. | *Пороха не выдумает* – пороху не видумає (не вигадає, не винайде). | *Пороху не нюхал кто (перен.)* – пороху (і) не нюхав хто; і близько не був коло бою хто. | *Пороху не хватает кому, у кого (перен. разг.)* – пороху не стає (не вистачає) у кого, кому. | *Сухой как порох, порох порохом* – сухий як порох (як перець).

Порошок | *Стереть, истереть в порошок кого (перен.)* – стерти, розтерти на порох кого; стерти (зім'яти) на табаку кого.

Портить | *Портить, испортить кровь кому (разг.)* – псувати, зіпсувати кров кому; дратувати, роздратувати кого; псувати, зіпсувати настрій кому. | *Портить, испортить себе кровь (разг.)* – псувати, зіпсувати собі кров; дратуватися, роздратуватися; псувати, зіпсувати собі настрій.

Портрет | *Живой портрет (чей) (перен.)* – чистий (чистісінький, нестеменний, достоту) хто; викапаний хто. [Нестеменний син Катрусі. Шевченко.]

Поругание | *Отдавать, отдать на поругание* – віддавати, віддати на наругу (на поталу). | *Подвергаться поруганию* – терпіти наругу; зазнавати наруги.

Поручение | *По поручению* – з доручення (за дорученням).

Порыв | *Суждены нам благие порывы* – нам судилися (нам призначено) добрі пориви.

Порядок | *В административном порядке* – адміністративно; адміністративним порядком. | *В алфавитном порядке* – за абеткою (за алфавітом); в абетковому (в алфавітному) порядку. | *В надлежащем порядке (держать что-либо)* – як слід (як годиться, як треба, як належить) (тримати що). | *В обычном порядке* – звичайним ладом (порядком). | *В пожарном порядке (шутл.) – Див. пожарный.* | *В порядке нагрузки* – як навантага (як навантагу); як навантаження. | *В порядке назначения* – як призначення. | *В порядке настоящего постановления* – за цією (у згоді з цією) постановою. | *В порядке очереди* – за чергою; по черзі (по ряду). | *В порядке предложения* – як пропозиція (як пропозицію). | *Всё в порядке (перен.)* – усе гаразд; усе як слід; усе справне, справно; усе в порядку. | *В спешном порядке* – нагально; негайно. | *В установленном порядке* – заведеним порядком (ладом); як заведено. | *Дело такого порядка* – річ ось яка. | *Для порядка* – для порядку; для годиться. | *Заводить, завести порядок* – лад (порядок) запроваджувати, запровадити; порядкувати, упорядкувати. | *Законным порядком, в законном порядке* – законним порядком; законно. | *Нарушать порядок* – порушувати лад (порядок); ламати, зламати звичай (звичаї). | *Нет никакого порядка* – нема(є) ніякого ладу; ні ладу, ні поладу нема(є). | *Номер по порядку* – порядковий номер; чергове число; номер по черзі (по ряду). | *Одного [и того же] порядка* – того самого ряду. | *По давно заведённому порядку* – як давно заведено; давно заведеним ладом. | *Поддерживать порядок* – пильнувати ладу. | *Порядок наводить, навести в чём* – лад давати, дати (робити, зробити, *іноді* знаходити, знайти) чому; упорядковувати, упорядкувати що. | *Приводить, привести в порядок что* – давати, дати (робити, зробити) лад чому; доводити, довести до ладу що; упорядковувати, упорядкувати що; доводити, довести до ума (до розуму) що. | *Призывать, призвать к порядку кого* – закликати, закликати до порядку кого. | *Располагать, расположить в алфавитном порядке* – розташувати (дати) в алфавітному порядку; абеткувати, заабеткувати. | *Своим порядком* – своїм порядком (ладом, звичаєм); як належить. | *Следить, смотреть за порядком* – глядіти порядку (ладу); стежити за порядком; пильнувати порядку (ладу). | *Соблюдать порядок* – додержувати порядку (ладу). | *Судебным порядком* – судом (через суд). | *Это в порядке вещей* – це річ звичайна (природна, нормальна); це нормально (природно).

Порядочный | *Порядочное количество* – чимало; багатенько; чимала кількість.

Посадить | *Посади свинью за стол, она и ноги на стол* – посади свиню за стіл, то вона й ноги на стіл. *Пр.* Дай курці грядку, а їй і городу мало. *Пр.* Пусти чорта в хату, то він і на піч залізе. *Пр.* Пусти пса під стіл, а він дереться на стіл. *Пр.* | *Посадить в калошу кого (фам.) – Див. калоша.* | *Посадить на кол кого – Див. кол.* | *Посадить новобрачную за стол (свадебный обряд)* – завести молоду [княгиню] на посад.

Посаженый | *Посажёный отец, посажёная мать* – весільний (вінчальний, посаджений,

посадний, головатий, проханий) батько; весільна, посаджена, посадна, прохана мати.

Посвящать | *Посвящать, посвятить в рыцари кого* – посвячувати, посвятити в лицарі (в рицарі) кого. | *Посвящать, посвятить в тайну кого* – утаємничувати, утаємничити кого в що; відкривати, відкрити таємницю кому; звірятися, звіритися з таємницею кому. | *Посвящать, посвятить кого в диаконы, в священники (церк.)* – висвячувати, висвятити на диякона, на священика (на попа).

Посев | *Производить, произвести посев* – сіяти, посіяти.

Поседеть | *Он поседел* – він посивів; голова йому (у нього) сивиною *(образн.* снігом) припала; голова йому молоком узялася; він вус у молоко вмочив; літа йому посріблили волосся.

Поселять | *Поселять, поселить раздор, вражду* – сіяти, посіяти розбрат (чвари), ворожнечу.

Посетить | *Посетило вдохновение* – найшло натхнення. | *Посетить на короткое время* – прийти на часину (на малий, на короткий час); *(іноді образн.)* прибігти, мов огню (жару) вхопити.

Посещать | *Посещать часто кого* – учащати до кого; (надто часто, набридаючи кому) унаджуватися, унадитися до кого; рипатися до кого; хату холодити кому.

Посеять | *Что посеешь, то и пожнешь* – що посієш, те й збереш (те й пожнеш). *Пр.* Яке посієш, таке й пожнеш. *Пр.* Дідька посій — дідько й уродить. *Пр.* Наори мілко та посій рідко, то й уродить дідько. *Пр.* Посієш недбало — збереш мало. *Пр.* Де господар не ходить, там нивка не родить. *Пр.* Як дбаєш, так і маєш. *Пр.* Трусіться рубці, дивіться людці; як робимо, так ходимо, як дбаємо, так маємо. *Пр.*

Посильный | *Окажите посильную помощь* – допоможіть, що спроможність ваша; *(про жебраків)* подайте, що спроможність ваша.

Поскакать | *Ни поскакать, ни поплясать, ни в дудку поиграть* – ні швець, ні жнець, ні в дуду грець. *Пр. (іноді)* Ні грач, ні помагач. *Пр.*

Послать | *Послать за кем, за чем* – послати по кого, по що. | *Послать подальше кого (груб. разг.)* – послати куди далі кого.

Последний | *Быть последним* – бути останнім; пасти задні(х) (задню). | *(В) последнее время* – останнім часом (останніми часами); останнього часу. | *В последний раз* – востаннє; (в) останній раз. | *В последнюю минуту* – останньої хвилини (в останню хвилину); наостанці. | *До последнего дыхания – Див. дыхание.* | *До последней возможности – Див. возможность.* | *До последней капли крови – Див. капля.* | *До последней степени* – до краю; [геть] до останньої межі. | *За последнее время, за последние дни* – останнім часом (останніми часами, останнього часу), останніми днями. | *Изругать последними словами – Див. изругать.* | *Испустить дух (последний вздох) (устар. ирон.) – Див. испустить.* | *Не из последних* – не з останніх; не з найгірших (незгірший, -ша, -ше); *(іноді)* не послідущий (не послідній); неабиякий; *(образн.)* не пасе задніх (задньої). | *Отдать последний долг умершему – Див. долг.* | *Последнее прости сказать (книжн.)* – востаннє сказати прощай, сказати останнє прощай. | *Последние известия – Див. известия.* | *Последний крик моды (разг.) – Див. крик.* | *Последняя, не последняя спица в колеснице (перен. разг.) – Див. спица.* | *Пробил последний час для кого* – прийшла остання *(іноді* остатня) година на (для) кого; прийшла година вмирати кому. [Отепер же, мабуть, прийшла на нас (на козаків) остання година. *ЗОЮР.*] | *Самый последний человек (разг.)* – найпослідуща (найпослідущіша) людина. | *Спать, заснуть, уснуть последним сном – (те саме, що) Спит вечным (могильным, непробудным) сном (устар.). Див. сон.* | *Уничтожить до последнего* – знищити до останнього (до остатку); знищити усіх до ноги; винищити упень.

Последовать | *[Давай, давайте] последуем за ним* – ходім(о) за ним. | *Последовать примеру чьему* – наслідувати чий приклад; піти за чиїм прикладом; піти чиїм слідом; у слід чий уступити; ступити на чию стежку. | *Последовать совету чьему* – піти за чиєю порадою (радою); пристати на (по)раду чию; зробити, як радить (як радив) хто; послухати ради (поради) чиєї. | *Смерть последовала от холеры, от инфаркта* – смерть сталася з (від) холери, з (від) інфаркту.

Последствие | *Жалоба оставлена без последствий* – скаргу залишено без наслідків (без наслідку); скарги не задоволено. | *Остаться без последствий* – минути(ся) безслідно (марно); сліду не кинути; *(іноді образн.)* хмарою перейти. | *Это событие чревато последствиями* – ця подія багата на наслідки; ця подія таїть у собі багато наслідків.

После | *После воскресенья* – з неділі; після (по) неділі. | *После дождичка в четверг (шутл.)* – на Миколи та й ніколи. *Пр.* Як мені на долоні волосся поросте. *Пр.* [Це тоді буде] як (коли) рак свисне. *Пр.* [Тоді те буде] як п’явка крикне. *Пр.* [Це буде тоді] як у

курки зуби виростуть. *Пр.* [Тоді це буде] як дві неділі разом зійдуться. *Пр.* | *После захода солнца* – по заході сонця; як сонце зайде (зайшло). | *После того как...* – після того як (коли); по тому як (коли)... | *После этих слов* – по сій мові; після цих слів.

Пословица | *Входить, войти в пословицу, в поговорку – Див. входить.* | *По пословице* – за прислів'ям; це як у тій приказці кажуть; *(іноді)* до казки приказка годиться; до слова йде і прислів'я. | *Пословица не мимо молвится* – нема приповідки без правди. *Пр.*

Послужить | *Послужить причиной чего* – стати причиною чого; спричинитися до чого; спричинити що. | *Пусть это послужит ему уроком* – нехай це стане йому за науку. | *Это ни к чему не послужит* – це ні на що не придасться; з цього нічого не буде; *(образн.)* З цього пива не буде дива. *Пр.* | *Это послужило ему во вред* – це пішло (вийшло) йому на шкоду; це йому пошкодило (зашкодило, завадило). | *Это послужило ему в пользу* – це пішло (вийшло) йому на користь; це вийшло йому на добре; це стало йому в пригоді. | *Это послужит им предостережением* – це буде їм пересторога (застереження); це стане їм за осторогу (за пересторогу). | *Это послужит поводом* – це буде приводом; це стане за привід.

Послушание | *Выходить из послушания у кого* – виходити з послуху чийого; відмовити послуху кому; іти проти волі чиєї.

Посмелее | *Он посмелее тебя* – він [трохи] сміливіший (сміліший) за тебе. | *Он стал посмелее* – він [трохи] посміливішав (посмілішав).

Посмешище | *Быть всеобщим посмешищем* – (усе)людським посміхом ((по)сміховищем, (по)сміховиськом) бути (ходити). | *Делать кого посмешищем* – (по)сміховище ((по)сміховисько) з кого робити (чинити); сміх собі з кого робити (чинити).

Посмеяние | *Отдавать на посмеяние кого, что* – виставляти, виставити на посміх (на сміх) кого.

Посмотреть | *Зверски посмотреть на кого* – люто (по-звірячому) подивитися на кого; визвіритися на кого. [Як визвірилась на мене — аж білки їй ходором заходили. *Сл. Гр.*] | *Куда ни посмотришь* – хоч де (хоч куди) глянеш; де (куди) [не] глянеш; куди оком закинеш.

Пособить | *Пособить горю, беде...* – зарадити горю, лихові (лиху)...

Поспеть | *Куда чёрт не поспеет, туда бабу пошлет* – де чорт не зможе, туди бабу пошле. *Пр.* Де чорт не зможе, там баба поможе. *Пр.* | *Наш пострел везде поспел – Див. пострел.* | *Я не могу поспеть за вами* – я й не вспішуся (не поспішуся, не вженуся, не похоплюся) за вами; я не зійду (не збіжу) з вами.

Поспешить | *Поспешишь — людей насмешишь* – скорий поспіх — людям посміх. *Пр.* Зробиш спішно, буде смішно. *Пр.* Хто спішить, той людей смішить. *Пр.* Швидко, та гидко. *Пр.*

Посредством | *Посредством хитрости, обмана* – хитрощами, обманом, через хитрощі, обман. | *Посредством чего, при посредстве чего* – за допомогою чого; через що; чим.

Посредство | *При посредстве чьём, через посредство чьё* – за посередництвом чиїм; за допомогою чиєю; через посередництво чиє; через кого.

Поссориться | *Поссорились из-за пустяков* – за дурницею посварилися; *(жарт.)* за масляні вишкварки посварилися (погризлися, не помирилися). | *Поссориться с кем* – посваритися з ким; у сварку (у розбрат) зайти з ким; *(образн.)* глек розбити з ким. [Глек брехні назбирали, та й розбили. *Пр.*]

Поставить | *Поставить в затруднительное положение – Див. затруднительный.* | *Поставить кого на колени (перен.) – Див. колено.* | *Поставить крест на кого-либо, на что-либо, на ком-либо, на чём-либо (разг.) – Див. крест.* | *Поставить на карту что-либо (разг.) – Див. карта.* | *Поставить на своём* – доказати (довести) свого; добитися (домогтися) свого; поставити на своєму (на своє); повернути на своє. [Дочка поставить на своє. Н.-Левицький.] | *Поставить на [своё] место кого... – Див. место.* | *Поставить себе целью* – поставити (покласти, узяти) собі за мету. | *Поставить себя на чьё-либо место – Див. место.* | *Ставить, поставить точки (точку) над «і» – Див. точка.*

Постановление | *По постановлению* – за постановою (за ухвалою).

Постелиться | *Кто как постелется, так и выспится* – хто як постеле, так і виспиться. *Пр.* Як постелиш, так і спатимеш. *Пр.* Як зробиш, так і одбуватимеш. *Пр.*

Постигать | *Постигнуть до глубины* – сягнути (осягнути) до глибини *(іноді* до щирця); зглибити.

Постный | *Ерунда (чепуха) на постном масле (разг.) – Див. масло.*

Постоянно | *Деньги у них постоянно имеются* – гроші в них не переводяться (безпереводно є, бувають). | *Постоянно имеющийся* – невиводний; що завжди

(повсякчасно) є.
Постоять | *Постой!, постойте!* – стій!, стійте!; стривай!, стривайте! (постривай!, постривайте!).
Пострадать | *Здоровье его несколько пострадало* – він [трохи] підупав на здоров'ї (на здоров'я); його здоров'я [трохи] підупало.
Пострел | *Наш пострел везде поспел* – де й не посій, то вродиться. *Пр.* Де посій, там і вродиться. *Пр.* Без нашого Гриця вода не освятиться. *Пр.* Де з маслом каша, там милість ваша. *Пр.*
Поступать | *Как мне поступить?* – як (що) мені (з)робити ((в)чинити)?; що (як я) маю (з)робити ((в)чинити)? | *Не знаешь, как поступить* – не знаєш, що робити (чинити, як повестися); не знаєш, на яку ступити. | *Поступать, поступить по желанию чьему* – робити, зробити, як хоче (бажає) хто; чинити, учинити волю чию; *(образн.)* танцювати, затанцювати під чию дудку. | *Поступать с оглядкой* – робити (чинити) обачно; *(жарт.)* поглядати (позирати, озиратися) на задні колеса.
Посылать | *Посылать, послать за кем, за чем* – посилати, послати по кого, по що. | *[Только] за смертью посылать кого* – [Тільки] по смерть посилати кого.
Посылка | *Быть на посылках (на побегушках) (перен.)* – бути на побігеньках.
Посыпаться | *Искры из глаз посыпались – Див. искра.*
Посыпать | *Посыпать (посыпать) голову (главу) пеплом (перен. книжн. ирон.) – Див. пепел.*
Посягательство | *Посягательство на карман чей* – замах на кишеню чию.
Потасовка | *Задать потасовку кому* – дати (завдати) прочухана (прочуханки, наминачки, духопелу) кому; віддухопелити кого.
Потачка | *Давать, дать потачку кому* – потурати (попускати) кому; давати, дати потур (попуск, *лок.* потолю) кому.
Потемки | *Блуждать в потёмках* – блукати у темряві (у пітьмі). | *Чужая душа потёмки* – чужа душа — темний ліс. *Пр.* Чужа душа, як темна ніч. *Пр.* Чужа душа — загадка. *Пр.* У чужу душу не влізеш. *Пр.* У чужій душі — мов серед ночі. *Пр.* Ніхто другому в душу не влізе. *Пр.*
Потерпеть | *Потерпел неудачу кто в чём* – зазнав невдачі хто в чому, з чим; не пощастило в чому, з чим; *(зниж. глузл.)* піймав (ухопив, з'їв) облизня хто; облизав макогона хто. | *Потерпеть поражение, фиаско…* – зазнати поразки, фіаско…
Потерянный | *Можно считать это дело потерянным* – можна вважати, що це річ пропаща. | *Потерянное время* – згаяний (змарнований, марно витрачений, пропащий) час. | *Потерянный рай* – утрачений рай. | *Потерянный человек (разг.)* – пропаща людина *(про мужчину ще* пропащий чоловік). | *Ходит как потерянный (разг.)* – ходить розгублений (пригнічений); ходить сам не свій (як не свій, як не при собі).
Потерять | *Лучше с умным потерять, чем с глупым найти* – краще з розумним двічі загубити, як з дурним раз знайти. *Пр.* | *Потерять в весе* – утратити на вазі; утратити ваги. | *Потерять веру в кого, во что* – утратити віру в кого, в що; зневіритися в кому, в чому. | *Потерять голову (перен.) – Див. голова.* | *Потерять голос* – утратити (стратити) голос; спасти з голосу. | *Потерять зрение* – утратити зір; *(іноді розм.)* стемніти (на очі). | *Потерять, выпустить, упустить из виду что – Див. вид.* | *Потерять надежду* – утратити (стратити) надію; *(іноді)* знадіятися. | *Потерять расположение, право* – утратити (стратити) ласку, право; відпасти ласки чиєї, права чийого. | *Потерять рассудок, разум…* – утратити (добрий) розум; *(зниж.)* з глузду зсуватися. | *Потерять силы на работе* – виробити (спрацювати) силу. | *Потерять совесть* – утратити совість (сумління); *(іноді образн.)* на дитячий розум перейти (зійти).
Потеря | *До потери сознания (разг.)* – до нестями. | *Потеря в весе* – утрата ваги; утрата на вазі.
Потеть | *Потеть над чем (перен. разг. шутл.)* – пріти над чим, коло чого; гріти чуприну (чуба) над чим, коло чого. [Нащо, прощо тобі над цим чуприну гріть? Г.-Артемовський.]
Потеха | *Вот была потеха!* – ото було сміха!; ото була комедія *(розм.* кумедія)! | *И пошла потеха (разг.)* – і почалася веремія; і почалося; та й закрутилося.
Поток | *Отдавать, отдать на поток и разграбление, предавать, предать потоку и разграблению что (устар.)* – віддавати, віддати на поталу що.
Потолкаться | *Потолкаться по (белу) свету* – потинятися (попотинятися, попоходити) по світах; чимало світа набачитися.
Потолок | *Брать, взять с потолка что (ирон.)* – брата, взяти з голови *(іноді* з повітря) що; вигадувати, вигадати що. | *Плевать в потолок – Див. плевать.*

Потому | *Потому что* – бо; тому (того) що; тим що; через те, що *(іноді* за тим, що).
Потоп | *После нас хоть потоп* – після (по нас) хоч потоп; після нас хоч вовк траву їж; нам байдуже, що буде, як ми помремо.
Потребовать | *Его потребовали домой* – його викликано (викликали) додому. | *Это потребует много времени, денег* – на це потрібно (треба) [буде] багато часу, грошей; це забере багато часу, грошей.
Потрепать | *Потрепать за волосы кого* – поскубти [за чуба] кого; *(розм.)* скубки (чубрія, матланки) дати кому; чуба намняти кому; вичубити кого. | *Потрепать нервы* – пошарпати нерви.
Потроха | *С потрохами, со всеми потрохами (разг.)* – з потрухом, з усім потрухом; геть з усім; з усіма манатками (бебехами); *(іноді зниж.)* з усім зуздром.
Потрясать | *Потрясать оружием – Див. бряцать.*
Пот | *Вгонять, вогнать в пот кого (разг.)* – (*тільки недокон.)* Піт гонити з кого, заганяти, загнати до поту (у піт) кого; змушувати, змусити пріти, упріти, попріти *(посилен.* попопріти) кого. | *В поте лица (книжн.)* – у поті чола. | *Выжимать (выгонять) пот из кого* – виганяти (видавлювати) піт з кого. | *До кровавого пота работать* – робити (працювати) до кривавого поту; *(давн.)* робити (працювати) кревно. Роби кревно і ходи певно. *Пр.* | *До седьмого пота работает (разг.)* – працює до сьомого поту; *(розм.)* робить, аж чуприна мокра; працює до виснаження (до вичерпання сили). | *Лоб покрылся потом* – чоло потом узялося. | *Пот катится градом* – піт очі заливає; піт струмками ллється; піт як [той] горох (мов град той) котиться. | *Потом и кровью* – потом і кров'ю. | *Сгонять, согнать семь потов с кого* – геть (зовсім) виснажувати, виснажити (знесилювати, знесилити) кого; гріти, нагріти чуба (чуприну) кому; *(докон.)* угріти кого. | *Семь потов сошло с кого (перен. разг.)* – аж геть упрів хто; нагрів чуба (чуприну) хто; сім потів зійшло (вийшло) з кого. | *Умываться потом* – умиватися потом.
Поучать | *Поучать кого чему* – повчати (навчати) кого чого.
Поучение | *В поучение кому* – на науку (для науки) кому.
Похлебка | *За чечевичную похлёбку продать что* – за шмат гнилої ковбаси продати що; за кавалок кишки та сім миль пішки.
Похмелье | *В чужом пиру похмелье* – з чужого похмілля (клопоту) голова болить. *Пр.* Хто зробив, а на мені окошилося. *Пр.* Хто пив, а мене волочать. *Пр.* Хто кислиці поїв, а кого оскома напала. *Пр.* Слюсар прокрався, а коваля покарано. *Пр.* Синиця шкоду робить, а журавлеві попадеться. *Пр.* Жінка сало гамнула, а на кота звернула. *Пр.* Іноді б'ють Хому за Яремину вину. *Пр.* Чий гріх, а чия покута. *Пр.* Баба винувата, що дівка черевата. *Пр.*
Походить | *Начинает походить на человека кто* – починає на людину скидатися хто; починає людніти (вилюднювати) хто.
Поход | *С походом, без похода (взвешивать)* – з лишком (з надлишком, *іноді* з потягом), без лишку (без потягу).
Похожий | *Быть похожим (походить) на кого, на что* – бути схожим на кого, на що (з ким, з чим); бути подібним до кого, до чого; підходити до кого, до чого; *(іноді)* удаватися в кого; *(розм.)* скидатися на кого; закривлятися, закривитися на кого. | *Как две капли воды [похожи друг на друга] – Див. капля.* | *Похож как свинья на корову* – схожий як ведмідь на теля (як свиня на цапа, як цуценя на пиріг, як макогін на ночви, як хвіст на панахиду). | *Это ни на что не похоже! (разг.)* – це [вже] зовсім погано!; це [вже] нікуди не годиться!; це вже ні на що не схоже!; це вже не знати що!
Похоронить | *Заживо хоронить, похоронить кого – Див. хоронить.*
Похула | *Похулы на руку не класть – (те саме, що) Охулку на руку не класть. Див. охулка.*
Поцеловать | *Поцеловать пробой (замок) (разг.)* – поздоровкатися (повітатися, привітатися) до замкнених (замкнутих) дверей; поцілувати замок (колодку); застати замкнені (замкнуті) двері; не застати (в)дома.
Поцелуй | *Поцелуй Иуды, иудин поцелуй* – іудин (юдин) поцілунок.
Почва | *Зондировать, позондировать почву* – зондувати, позондувати ґрунт. | *На почве чего* – на грунті (на підставі) чого. | *Стоять на почве чего; становиться на почву чего* – стояти на ґрунті чого; ставати на ґрунт чого. | *Терять, потерять почву под ногами; почва ускользает, выскользнула из-под ног* – втрачати, втратити ґрунт під ногами; земля (ґрунт) вислизає, вислизнула (вислизнув) з-під ніг; ґрунт западається, запався (земля западається, запалася) під ногами. | *Чувствовать, не чувствовать почву под ногами, под собой* – почувати ґрунт, не почувати ґрунту під ногами, під собою.
Почем | *Будешь знать, узнаешь, почём фунт лиха* – знатимеш, дізнаєш, почім ківш лиха. | *Почём зря (разг.)* – як попало.

Почесать | *Почесать язык (зубы); почесать языком (разг.) – Див. чесать.*
Почесть | *Воздавать, воздать, оказывать, оказать почести кому* – віддавати, віддати шану (шанобу) кому; ушановувати, ушанувати кого.
Почет | *Быть в почёте, пользоваться почётом* – бути у пошані (у шанобі, у шані). | *Почёт и уважение! (разг.)* – моє поважання (шанування)!
Почивать | *Почивать, почить на лаврах – Див. лавр.* | *Почить в бозе (устар.)* – спочити у бозі; упокоїтися. | *Почить вечным сном (устар.)* – заснути (спочити) вічним сном; навіки заснути.
Почин | *По почину чьему* – з чийого почину (за почином чиїм); з ініціативи чиєї.
Почище | *Видел я и почище тебя (разг.)* – бачив я і кращих (ліпших) за тебе (і не таких, як ти). | *И почище этого приходилось слыхать (разг.)* – і не таке доводилося чути (чувати).
Почтальон | *Быть почтальоном* – поштарювати.
Почта | *Отправлять, отправить, посылать, послать, получать, получить по почте* – надсилати, надіслати, одержувати, одержати (діставати, дістати) поштою. | *С обратной почтой* – поворотною поштою.
Почтение | *Моё почтение! (разг.)* – моє поважання (шанування)!; моя пошана!; найуклінніше поважання (шанування)! | *Моё почтение! (о чем-то необычном, разг.)* – напрочуд гарний (-на, -не, -ні)! | *Оказывать почтение кому* – віддавати (виявляти) повагу (пошану) кому; шанувати (поважати) кого. | *Так, что просто моё почтение* – Так, що туди твоє діло.
Почтенный | *Почтенный возраст* – поважний вік. | *Почтенных размеров* – чималого (солідного) розміру; чималий (-ла, -ле, -лі).
Почтительный | *Держать на почтительном (на известном) расстоянии кого – Див. расстояние.*
Почти | *Почти каждый день* – мало не щодня; майже (сливе) щодня.
Почтовые | *Как на почтовых (устар.)* – чимдуж; як на поштових.
Почувствовать | *Дать себя знать, помнить, почувствовать – Див. давать.* | *Почувствовать себя в силе* – відчути себе в силі; почуватися на силі (на силах). | *Почувствовать симпатию, склонность к кому, чему* – відчути симпатію, прихильність до кого, схильність до чого; сподобати (уподобати) собі кого, що; прихилитися (привернутися) [серцем] до кого, до чого. [А я відразу привернулась до тебе серцем за твою лагідність. Українка.]
Пошаливать | *Сердце пошаливает (разг.)* – серце дає себе знати; серце пустує.
Пошевельнуть | *Пальцем не пошевельнуть – Див. палец.*
Пошиб | *Одного пошиба кто, что* – на один штиб (копил) хто, що; *(іноді)* на один (к)шталт хто, що.
Поштучный | *Поштучная оплата* – плата від штуки; *(іноді)* відштучна плата.
Пощечина | *Пощёчина общественному вкусу* – зневага громадських смаків (уподобань); ляпас громадському смакові (уподобанню).
Появиться | *Появилась молодая луна* – місяць (молодик) народився *(іноді* виклюнувся). | *Появился вдруг (тут как тут)* – [Наче, як] уродився; вигулькнув (вирвався); *(іноді)* [як] умився. [Юдун покрутив свої пальці, аж так і вмилося на столі печене порося… Квітка-Основ'яненко.]
Появляться | *Появляется мода на что, потребность в чём* – заходить мода на що, потреба на що.
Пояс | *Заткнуть за пояс кого (перен.) – Див. заткнуть.* | *Кланяться в пояс* – низько вклонятися.
Правда | *Была правда, да в лес ушла* – була правда, та іржа з'їла. *Пр.* Була колись правда, та заржавіла. *Пр.* Була колись правда, пожила — та й геть (далі) пішла. *Пр.* Була правда, та позички з'їли. *Пр.* | *[Всеми] правдами и неправдами* – [Усіма] правдами і неправдами; усіма [можливими] засобами (способами). | *Жить, поступать по правде* – жити, робити (чинити) по правді; *(давн.)* ходити правим робом; правдувати. Не по правді, молодий козаче, зо мною живеш. *Н. п.* Хто бреше, тому легше, а хто правдує, той бідує. *Пр.* | *Лучше горькая правда, чем сладкая ложь* – краще найгіркіша правда, (а)ніж солодка брехня. *Пр.* | *Не вполне правда, сомнительная правда* – щербата правда; несповна правда. | *Не всё то правда, что люди говорят* – не все те (не все тому) правда, що в пісні співають. *Пр.* Не все те правда, що на весіллі плещуть. *Пр.* Не все правда, що свашки ладкають. *Пр.* | *Не правда ли?* – [А] правда ж?; правда?; чи ж (хіба ж) не правда (не так)? | *По правде говоря (сказать); правду говоря (сказать)* – сказати правду; як правду (с)казати; правду (по правді, щиро, по щирості) казавши (кажучи). | *Правда в огне не горит и на воде не*

тонет – правда не втоне у воді, не згорить у вогні. *Пр.* Правда і в морі не тоне. *Пр.* | *Правда глаза колет* – правда очі коле. *Пр.* Сові сонце очі коле. *Пр.* (зниж.) Не любить правди, як пес мила. *Пр.* | *Правда из воды, из огня спасает; правда со дня моря выносит* – правда з дна моря верне (виймає). *Пр.* Правда з дна моря виринає [а неправда потопає]. *Пр.* | *Правда ли это?* – чи правда цьому?; чи правда [це]? | *Правда светлее солнца* – правда ясніше від сонця (та й її з свічкою шукають). *Пр.* Правда ясніша над сонце ясне. *Пр.* | *Правда, что масло: все наверху* – правда, як олія (олива), на(з)верх вийде. *Пр.* Вийде правда наверх, як олива на воду. *Пр.* Правди не сховаєш. *Пр.* | *Правду-матку говорить, резать* – казати *(розм.* чесати, тяти, різати) щиру правду; правду казати (експрес. бризкати) у [живі] очі (у вічі). | *Служить верой и правдой – Див. вера.* | *Смотреть (глядеть) в глаза (в лицо) правде* – дивитися (глядіти) правді в очі (у вічі).

Праведный | *После трудов праведных (шутл.)* – після трудів праведних; по праведній праці. | *Спать сном праведных – Див. сон.*

Правило | *Нет правила без исключения* – нема правила без винятку. | *По всем правилам* – за всіма правилами; з додержанням (дотриманням) усіх правил; додержуючи (дотримуючи) всіх правил. | *По всем правилам искусства (разг. шутл.)* – якнайкраще (якнаймайстерніше); за всіма правилами умілості (майстерності, мистецтва). | *Положить [себе] за правило (правилом)* – покласти (узяти) [собі] за правило. | *Принимать, принять за правило* – брати, узяти за правило (за принцип). | *Соблюдать правила приличия* – дотримувати правил пристойності; дотримувати звичаю (звичайності); бути звичайним; знати звичай. | *Учить правилам приличия* – учити [доброго] звичаю (правил пристойності).

Правление | *Принимать, принять бразды правления – Див. бразды.*

Право | *Быть в праве (сделать что-либо)* – мати право (зробити що). | *Быть не в праве* – не мати права. | *Восстанавливать, восстановить в правах кого* – поновлювати, поновити права кому. | *Вступать, вступить в [свои] права* – вступати, вступити у [свої] права; починати, почати здійснювати [свої] права; (про закон) набувати, набути сили (чинності). | *Лишиться права* – позбутися права; *(іноді)* відпасти права. | *На правах кого* – на правах кого. | *На птичьих правах (быть, жить...)* – на пташиних правах (бути, жити...). | *На равных правах* – на рівних правах. | *Обладать всеми правами* – мати всі права. | *Оговаривать себе право, оставлять за собою право* – застерігати собі право, лишати за собою право. | *По какому праву?* – (за) яким правом?; з якого права? | *Получить, приобрести права гражданства* – набути права (здобути право) громадянства. | *По праву гордиться кем, чем* – по праву пишатися (гордитися) ким, чим (з кого, з чого); мати право пишатися (бути гордим) з кого, з чого. | *По праву давности* – правом давності; *(іноді)* по праву давності. | *По праву отца* – правом батьківським; як батько. | *Представлять, предоставлять право кому* – надавати, надати права кому; давати, дати право кому. | *Сверх всякого права* – (по)над усяке право. | *С полным правом* – з повним правом; маючи (мавши) повне право (на що); з цілковитою підставою. | *Уступить право кому* – поступитися правом кому; перед ким; відступити право кому. | *Право слово* – далебі (бігме); справді.

Правый | *Находящийся на правом берегу (правобережный)* – правобережний (правобічний). | *Правая рука чья, у кого (перен.)* – права рука (правиця) чия, у кого; *(іноді)* праве око чиє. [То його праве око. *Пр.*] | *С правой стороны, по правую сторону* – з правого боку; правобіч (праворуч). | *Кто прав, а кто виноват* – хто винний, а хто невинний; хто винен, а хто не винен; хто правий, а хто винний. | *Прав кто* – має рацію (слушність) хто; правда чия; правда за ким. | *Правое дело* – праве (справедливе) діло; *(іноді)* справедлива справа.

Праздник | *Будет и на нашей улице праздник* – і в наше віконце загляне (засяє, засвітить) сонце. *Пр.* Колись і на нас сонечко гляне. *Пр.* Колись і перед нашими ворітьми (і перед моїм вікном) сонечко зійде. *Пр.* Буде і на нашій вулиці свято. *Пр.* Діждемо пори, що і ми вилізем з нори. *Пр.* | *Под праздник* – проти свята.

Праздновать | *Труса (трусу) праздновать* – боюна (страшка) справляти; страшкувати; *(іноді)* страхопудитися; удаватися у переполох; підгинати хвіст.

Праздность | *Жить в праздности* – жити без діла (бездіяльно); гультяювати; байдикувати.

Праздно | *Праздно тратить время* – марнувати (гаяти, *іноді* гайнувати) час.

Праотец | *Отправить, отослать к праотцам (разг.)* – вирядити (послати, спровадити) до праотців (до прадідів); послати (спровадити) на той світ. | *Отправиться к праотцам (разг.)* – піти до праотців (до прадідів); піти до Бога вівці пасти; упокоїтися.

Прах | *Гори прахом* – хай пропаде (пропала) пропадом; хай на попіл горить. | *Мир праху чьему – Див. мир.* | *На кой прах? (вульг.)* – на [якого] біса (дідька)? | *Отрясти*

(отряхнуть) от [своих] ног прах – обтрусити (отрясти) порох з ніг [своїх]. | *Повергнуть в прах* – повалити (звалити, повернути) в порох. | *Пойти, рассыпаться, разлететься прахом (перен.)* – розсипатися (розпастися) на порох; піти (розвіятися, розлетітися) порохом; піти за вітром (з вітром, на вітер, *іноді* по вітру); піти димом; піти за водою; піти марно (унівець, нанівець). [Не пропала, не пішла по вітру Та громадська чесна умова. Українка.] | *Прах с тобой (с ней, с ним…) (разг. вульг.)* – хай тобі (їй, йому…) лихо (всячина); цур тобі (їй, йому…). | *Прах тебя (его…) возьми (побери)! (разг. бранное)* – хай тобі (йому…) біс (дідько)!; хай тобі (йому…) абищо! | *Превращать, превратить, обращать, обратить в прах* – повертати, повернути (стирати, стерти) на порох; спорошити. | *Превращаться, превратиться, обращаться, обратиться в прах* – порохом (на порох) розпадатися, розпастися; порохом братися, узятися (стати); порохом (порохном, порохнею) розсипатися, розсипатися. | *Разбить неприятеля в пух и (в) прах* – *Див. пух.*

Пребывание | *Во время пребывания моего где* – за мого перебування (пробування, буття) де; під час мого перебування (пробування) де; коли я був (пробував, жив) де.

Превозносить | *Превозносить, превознести до небес кого, что* – підносити, піднести до небес кого, що; звеличувати, звеличити над усе кого, що.

Превосходить | *Превосходить, превзойти [самого] себя* – перевершувати, перевершити [самого] себе. | *Это превзошло мои ожидания* – це [було] понад мої сподівання (сподіванки). | *Это превосходит мои силы* – це (по)над мою силу (мої сили).

Превосходство | *Чувство собственного превосходства* – почуття власної вищості (переваги).

Превратность | *Превратность судьбы* – злигодні; мінливість (змінливість, зрадливість, несталість) долі.

Превратный | *Превратная судьба, превратное счастье* – мінлива (зрадлива) доля, мінливе (зрадливе) щастя.

Превращаться | *Вода превращается, превратилась в пар* – вода береться, узялася парою; вода перетворюється, перетворилася на пару. | *Дело превращается в шутку* – діло (справа) обертається на жарт. | *Мечта превратилась в действительность* – мрія перетворилася на дійсність; мрія стала (сталася) дійсністю. | *Снег превращается, превратился в воду* – сніг береться, узявся водою; сніг перетворюється, перетворився на воду.

Превращать | *Превращать, превратить в шутку что* – обертати, обернута на жарт що.

Превыше | *Вознестись превыше облаков* – злинути (по)над хмари. | *Превыше всего* – (по)над усе. | *Это превыше моих сил* – це (по) над мої сили.

Преграждать | *Преградить путь кому, чему* – перегородити (перепинити, заступити) дорогу (шлях) кому, чому; перекопати (переп'ясти, *іноді* зав'язати) дорогу (шлях) кому; перейняти (перехопити) кого, що.

Предаваться | *Предаваться мечтам* – поринати у мрії; снувати мрії. | *Предаваться, предаться тоске, горю, отчаянию* – удаватися, удатися (укидатися, укинутися, упадати, упасти) в тугу, у горе, у розпуку (у розпач, у відчай). | *Предаваться пустым мечтам* – поринати у химерні мрії; літати у химерах; у хмари заноситися. | *Предаваться размышлениям* – заходити (поринати) в думки (у роздуми).

Предавать | *Предавать, предать забвению что (торж.)* – пускати, пустити в непам'ять *(іноді* у запомин) що; забувати, забути що. | *Предавать, предать земле кого, что (книжн. торж.)* – віддавати, віддати землі кого, що; ховати, поховати кого, що. | *Предавать, предать огню что* – пускати, пустити на вогонь що; пустити за (з) димом що; палити, спалити що. | *Предавать, предать проклятию кого* – класти, покласти прокляття (клятьбу) на кого; проклинати, проклясти кого. | *Предавать, предать пытке кого* – віддавати, віддати на тортури (на муки) кого. | *Предавать смерти, мукам, казни кого* – віддавати, віддати (завдавати, завдати) на смерть, на муки, на страту кого; страчувати, стратити кого; карати, скарати на смерть *(застар.* на горло) кого; смерть заподіяти кому. | *Предавать, предать суду кого* – віддавати, віддати під суд (до суду) кого. | *Предать огню и мечу что* – знищити вогнем і мечем що; на поталу вогневі і мечеві віддати що; пустити на вогонь і під меч покласти що; *(іноді)* вогнем спалити і кіньми потоптати що. | *Предать себя воле Божьей (устар.)* – здатися (спуститися) на волю (на ласку) Божу. | *Предать смертной казни кого* – скарати (покарати) на смерть (смертю, *застар.* на горло) кого; на смертну кару завдати кого; стратити кого.

Предание | *Отойти в область предания* – *Див. область.* | *По народному преданию* – за народними переказами; як переказують. | *Свежо предание, а верится с трудом* – живі перекази, а віри їм не ймеш; недавно те сталося, але тяжко (трудно) тому вірити.

Преданный | *Преданный забвению* – забутий. | *Преданный казни* – страчений; покараний (скараний) на смерть *(застар.* на горло).
Предварительный | *В предварительном порядке* – попередньо.
Предварять | *Один факт предваряет другой* – один факт передує іншому.
Предвидение | *Дар предвидения будущего* – дар прозирання в майбутнє; дар завбачення майбутнього.
Предводительствовать | *Предводительствовать (кем, чем)* – бути (стояти) на чолі (кого, чого); вести перед у чому, де; провід давати кому, чому; передувати у чому.
Предводительство | *Под предводительством кого* – на чолі з ким; за (під) чиїм проводом; за чиїм головуванням.
Предвосхищать | *Предвосхищать чью мысль* – угадувати наперед чию думку.
Преддверие | *В преддверии праздника* – проти свята (під свято); напередодні свята. | *В преддверии чего (книжн.)* – перед дверима (коло дверей) чого; *(перен.)* перед початком (напередодні) чого. | *Преддверие ада* – передпекло.
Предел | *Вне пределов досягаемости* – поза межами досягання; поза досягом. | *Всему есть предел* – усе має свій край (свою межу); усьому є межа (край, кінець). | *Выйти из пределов (за пределы) дозволенного (перен.)* – перейти межі дозволеного; уступити (перейти, узяти) через край; зайти за край (вийти поза межі) дозволеного. | *Положить предел чему* – зробити край чому; край (кінець, межу) покласти чому; берега дати чому.
Предлагать | *Предлагать, предложить руку [и сердце] кому* – руку [і серце] пропонувати, запропонувати кому; освідчуватися, освідчитися кому.
Предлог | *Под предлогом болезни* – начебто (нібито) через хворобу; відмовляючись хворобою.
Предложение | *По предложению чьему* – на пропозицію чию; *(рідше)* з пропозиції чиєї. | *Сделать предложение кому* – освідчитися кому; зробити пропозицію про одруження кому; запропонувати кому одружитися [з собою]; посвататися до кого.
Предложить | *Предложить чьему вниманию что* – подати до чиєї уваги (кому до уваги) що.
Предмет | *На какой предмет?* – навіщо?; нащо?; для (задля) чого? | *На предмет получения чего* – [Для того], щоб одержати (одержав хто) що. | *На этот (тот, сей…) предмет (канц. устар.)* – для цього (для того); щодо цього (того…); про це (про те…).
Предобеденный | *Предобеденное время* – передобідній час; передобіддя.
Предоставляться | *Об этом предоставляется судить другим* – судити (гадати, міркувати) про це дається (на волю) іншим; про це нехай інші судять (гадають, міркують); про це інші мають судити (гадати, міркувати).
Предостережение | *В предостережение кому* – на осторогу (пересторогу) кому. | *Для предостережения от чего* – щоб застерегти проти чого; щоб запобігти чому. | *Служить, послужить предостережением кому* – бути (ставати, стати) за осторогу (пересторогу) кому.
Предотвращать | *Предотвращать, предотвратить беду, горе…* – запобігти, запобігати лихові, горю…; відвертати, відвернути лихо, горе… (від кого).
Предотвращение | *В целях предотвращения* – щоб запобігти; *(книжн.)* з метою запобігти.
Предписание | *Во исполнение предписания* – виконуючи припис. | *По предписанию врача* – за приписом (з припису) лікаря.
Предполагается | *Предполагается, предполагалось, что…* – є, була [така] думка (гадка), що…; думалося (гадалося), що…; малося (що зробити).
Предполагать | *Нужда предполагает лишения* – коли (як) нестатки, то й злидні; у нестатках і злиднях. | *Предположим, что…* – припустімо (покладімо), що…; *(іноді)* даймо (на те, на теє), що… | *Человек предполагает, а Бог располагает* – чоловік мислить, а Бог рядить. *Пр.* Чоловік стріляє, а Бог улучає (а Бог кулі носить). *Пр.* Чоловік крутить, а Бог розкручує. *Пр.*
Предпосылать | *Автор предпослал своей книге предисловие* – автор (по)дав до своєї книжки (на початку книжки) передмову.
Предпочитать | *Он предпочитает остаться дома* – він уважає (має, визнає) за краще залишитися (в)дома.
Предпочтение | *Отдавать, отдать (оказывать, оказать) предпочтение кому, чему, перед кем, перед чем* – (від)давати, (від)дати перевагу (перед, першість) кому у чому, над ким, чому над чим.
Предпринимать | *Надо что-нибудь предпринять* – треба вжити яких(о)сь заходів. | *Предпринять издание журнала* – (роз)почати (узятися, заходитися) видавати журнал

(часопис). | *Что мне предпринять?* – що мені (що маю) робити (зробити)?; що мені (що маю) почати?
Предрасполагать | *Предрасполагать, предрасположить кого в свою пользу* – привертати, привернути (прихиляти, прихилити) кого до себе.
Предрассветный | *Предрассветное время* – досвіт(ок); досвітній час; досвітня година (доба, пора).
Предрешать | *Это предрешило его судьбу* – це наперед визначило (вирішило) його долю.
Председатель | *Быть председателем* – за голову бути; головувати. | *Председателем избрать кого* – на (за) голову кого обрати.
Представительный | *У него представительная внешность (наружность)* – у нього показна зовнішність; він із себе показний.
Представление | *В ответ на ваше представление* – відповідаючи на ваше подання. | *По представлению кого* – на чиє подання; *(іноді)* з чийого подання.
Представляться | *Им представилась ужасная картина* – перед ними постала (розгорнулася) жахлива картина; вони побачили жахливу картину. | *Представляется, представился [удобный] случай* – є, була (трапляється, трапилася, випадає, випала) [добра] нагода. | *Представляться дурачком* – удавати [з себе] дурника (дурненького); дурника строїти (клеїти); прикидатися дурником.
Представлять | *Предоставить выбор кому* – дати на вибір кому що; дати змогу (право) кому вибрати що. | *Предоставить решение вопроса кому* – дозволити (дати змогу, дати право) розв'язати питання кому. | *Предоставить самому (самим) себе кого* – дати змогу кому діяти самостійно; покинути (полишити) кого на самого себе; покинути кого напризволяще. | *Предоставить себя на волю судьбы, на волю случая* – здатися на долю (на ласку долі), на випадок. | *Предоставлять, предоставить слово кому* – надавати, надати (давати, дати) слово кому. | *Предоставлять, предоставить что в распоряжение чьё* – віддавати, віддати що до рук кому (у розпорядження чиє). | *Он (она) представляет собой воплощение честности* – він (вона) є втілення чесності; він (вона) — втілення (самої) чесності. | *Представлять больного, сумасшедшего…* – удавати хворого, божевільного…; прикидатися хворим, божевільним. | *Представлять собою (разг. из себя) кого, что* – являти (становити) собою кого, що; бути ким, чим. | *Что он (она) собой представляет?* – що він (вона) за людина?; що вона за людина?; *(іноді розм.)* що він (воно) за один (що вона за одна)?
Предстоять | *Ему предстоит большая работа* – він матиме велику працю (роботу); на нього (його) чекає велика робота. | *Мне предстоит идти, ехать, лететь…* – я маю іти, їхати, летіти…; мені треба [буде] іти, їхати, летіти… | *Мне предстоит неприятный разговор* – має бути в мене прикра (неприємна) розмова. | *Мне предстоит, предстояла поездка в Киев* – я маю, мав їхати до Києва (у Київ); мені малося їхати до Києва. | *Предстоит дорога кому* – має їхати хто; чекає дорога [на] кого; кладеться дорога кому; *(іноді образн. поет.)* мандрівочка пахне кому. | *Предстоят выборы* – мають бути (відбутися) вибори.
Предупредить | *Предупредить пожар* – запобігти пожежі (пожарові).
Предусмотренный | *Предусмотренный законом* – передбачений у законі (законом).
Предъявление | *По предъявлению документов* – після подання документів; подавши (показавши) документи.
Предъявлять | *Предъявлять, предъявить иск к кому* – подавати, подати (закладати, закласти) позов на кого; учиняти, учинити позов на кого, проти кого; позивати, запізвати кого. | *Предъявлять, предъявить обвинение кому* – звинувачувати (винуватити), звинуватити кого; ставити, поставити звинувачення кому.
Прежде | *Как (и) прежде* – як (і) перш(е) (давніше). [Місяць сходить, як і перше сходив. Шевченко.] | *Прежде всего* – найперше (щонайперше); насамперед; передусім; перш (передніше) за все; поперед усього. | *Прежде меня, тебя, нас* – перш(е) (раніш(е)), ніж я, ти, ми. | *Прежде окончания года* – перш [є], як рік минув (мине); перш(е), як вийшов (вийде) рік. | *Прежде чем, прежде нежели* – перш(е) ніж (як); перед тим як; передніше як (ніж).
Прежний | *В прежнее время* – за колишніх (за давніших, за попередніх) часів; давнішими часами; давніш(е). | *Оставаться при прежнем мнении* – дотримуватися попередньої думки. | *Пуще прежнего* – ще дужче; ще гірш(е), (як перед тим); гірш, як перш (як колись, як давніш).
Презренный | *Презренный металл – Див. металл.* | *Презренный человек, презренная личность* – поганець; нікчема; *(зниж.)* паскуда.

Преклонять | *Преклонять, преклонить колена перед кем, перед чем* – ставати, стати навколішки перед ким, перед чим; колінкувати перед ким, перед чим.
Прекрасно | *Прекрасно обойтись без чего* – любісінько перебутися без чого.
Прекрасный | *В один прекрасный день; в одно прекрасное утро* – одної красної (прегарної, чудової) днини; одного чудового (прегарного) дня; одного красного (прегарного) ранку. | *Прекрасный (нежный, слабый) пол (шутл.) – Див. пол.* | *Ради прекрасных глаз чьих – Див. глаз.*
Прелесть | *Вы просто прелесть! (разг.)* – ви просто чудові! | *Какая прелесть!; что за прелесть!* – яка краса!; яка розкіш!
Прельщать | *Прельщать невероятными обещаниями* – спокушати неможливими обіцянками; золоті гори обіцяти; *(жарт.)* обіцяти на осиці кислиці, а на вербі груші.
Преминуть | *Не преминуть сделать что* – неодмінно (конче, доконче) зробити що; не забути зробити що; негайно зробити що.
Пренебрегать | *Пренебрегать, пренебречь опасностью* – нехтувати, знехтувати небезпеку; погорджувати небезпекою. | *Пренебрегать, пренебречь правилами приличия* – нехтувати, знехтувати правила пристойності.
Пренебрежение | *Оставить в пренебрежении кого, что* – знехтувати (занедбатл, занехаяти) кого, що. | *С пренебрежением смотреть на кого, на что, относиться к кому, к чему* – з погордою (із зневагою, погордливо, зневажливо) дивитися на кого, на що; з погордою (із зневагою, гордуючи, погордливо, зневажливо) ставитися до кого, до чого; упослідкувати кого, що.
Прения | *Прения по докладу* – дебати на доповідь; дебати по доповіді; обговорення доповіді.
Препоясывать | *Препоясывать, препоясать свои чресла (книжн. устар.)* – лагодиться, злагодитися (збиратися, зібратися, споряджатися, спорядитися) в дорогу.
Препровождаться | *При сём препровождается* – з цим надсилаємо (надсилається).
Препровождение | *Для препровождения времени (разг. шутл. ирон.)* – щоб (аби) згаяти (перебути) час; для розваги.
Препятствие | *Скачки с препятствиями* – перегони (верхогони) з перепонами.
Пререкание | *Вступать, вступить в пререкания с кем* – заходити, зайти у суперечку (у перекір) з ким; заходити, зайти (удаватися, удатися) в суперечки з ким; починати, почати суперечку з ким.
Пресечь | *Пресечь зло в корне* – знищити зло в корені (у зародку); викоріняти зло.
Преследовать | *Меня преследует мысль* – думка (гадка) не дає мені спокою (муляє мені, долягає мені). | *Преследовать кого неотступно* – просвітку не давати кому. | *Преследовать корыстные цели* – мати на меті свою користь. | *Преследовать по суду, судебным порядком* – переслідувати судом. | *Преследовать свои интересы* – дбати тільки (лише) про свої інтереси. | *Преследовать цель* – мати на меті; ставити собі (мати) за мету.
Пресмыкаться | *Пресмыкаться перед кем* – плазувати перед ким; *(образн.)* лизати халяву (чоботи) кому.
Преспокойнейший | *Преспокойнейшим образом* – спокійнісінько (любісінько).
Преступление | *На месте преступления – Див. место.* | *Преступление по должности (юр.)* – службовий злочин.
Пресытиться | *Пресытиться жизнью* – нажитися до переситу (донесхочу); переситититися життям.
Претворять | *Претворять, претворить в жизнь что* – запроваджувати, запровадити в життя що; здійснювати, здійснити що.
Претензия | *Быть в претензии на кого, что* – мати претензію до кого, до чого; бути в претензії на кого, на що; нарікати на кого, на що.
Преткновение | *Камень преткновения – Див. камень.*
Прибавить | *Прибавить шагу* – прискорити ходу; наддати ходи; піддати ходи в ноги; *(розм.)* на ноги налягти.
Прибавка | *В (на) прибавку* – на додачу (на додаток).
Прибавление | *Прибавление семейства у кого* – побільшало родини в кого; *(іноді)* родини надало кому. [… Дівчата де І молодиці, Кому родини надало, То туг Троянці і вродились… Котляревський.]
Прибирать | *Прибирать, прибрать к рукам кого* – прибирати, прибрати до рук кого; приборкувати, приборкати кого; *(образн.)* у шори брати, узяти (забрати, убрати) кого.
Приближаться | *Время приближается, приближалось к полночи* – доходить, доходило до півночі; береться, бралося (добирається, добиралося) до півночі.

Прибрать | *Бог (Господь) прибрал кого* – бог (Господь) забрав (прибрав, узяв) кого.
Прибыль | *Вода на прибыли, вода идёт, пошла на прибыль* – вода прибуває, прибула (підбуває, підбула). | *Луна на прибыли* – місяць прибуває.
Прибытие | *По прибытии в Киев делегация…* – прибувши до Києва, делегація…
Прибыть | *Нашего полку прибыло – Див. полк.*
Привет | *Без привета оставшийся* – непривітаний. | *Передавать, передать привет через кого кому* – переказувати, переказати (рідше передавати, передати) привіт (привітання) ким кому. | *Привет (тебе, вам…)!* – привіт (тобі, вам…)!; чолом (тобі, вам…)!
Привлекать | *Привлекать, привлечь внимание чьё* – привертати, привернути (притягати, притягти) увагу чию. | *Привлекать, привлечь к себе взгляд(ы), взор(ы)* – привертати, привернути очі *(іноді* око) до себе; *(тільки недокон.)* брати на себе очі; вабити, привабити до себе погляд(и). | *Привлекать, привлечь к себе внимание чьё* – привертати, привернути (притягати, притягти) до себе увагу чию; *(іноді)* спадати, спасти на увагу кому. | *Привлекать, привлечь к суду, к судебной ответственности кого* – притягати, притягти до суду (до права) кого; позивати, (за)пізвати кого. | *Привлечь на свою сторону магарычём кого* – принадити до себе могоричем кого; примогоричити кого.
Приводить | *Бог привёл* – бог дав. | *Не приведи Господи (Бог)* – не доведи Боже (Господи); не дай Боже. | *Не привёл случай* – не довелося. | *Привести в замешательство кого – Див. замешательство.* | *Привести в исполнение приговор (решение) суда* – виконати присуд (судовий вирок). | *Привести в (крайнее) удивление, изумление кого* – (великим дивом, надзвичайно) здивувати кого. | *Привести в негодность что* – довести до непридатності що; зробити непридатним що; знепридатнити що. | *Привести в отчаяние кого* – у розпач (у розпуку, у відчай) (у)кинути кого; до розпуки (до розпачу, до відчаю) довести кого. | *Привести в порядок что* – упорядкувати що; лад (порядок) дати чому; довести до ладу що. | *Привести в равновесие что* – зрівноважити що; надати рівноваги чому. | *Привести в себя, в чувство, в сознание, в память кого* – привести до пам'яті (до притомності) кого; опритомнити (опам'ятати, очутити, отямити, відволодати) кого; (виносячи на повітря) на вітер підняти кого. | *Привести в ужас кого* – завдати (нагнати) жаху кому; ужахнути кого. | *Привести в уныние кого* – засмутити кого; завдати суму (смутку) кому; кинути у сум (у смуток) кого. | *Привести дело к концу* – довести діло (справу) до кінця (до краю); завершити діло (справу). | *Приводить, привести в движение что* – надавати, надати руху (давати, дати рух) чому; пускати, пустити в рух що; *(іноді)* давати, дати розгін чому. | *Приводить, привести в известность, в ясность* – з'ясовувати, з'ясувати. | *Приводить, привести в исполнение своё намерение, замысел – Див. исполнение.* | *Приводить, привести к концу, к окончанию что* – доводити, довести до кінця (до краю) що; закінчувати, закінчити (кінчати, скінчити) що. [Треба краю доводити. Шевченко.] | *Приводить к общему (к одному) знаменателю – Див. знаменатель.* | *Приводить, привести к цели* – доводити, довести до мети. | *Приводить, привести на память кому что (книжн.)* – нагадувати, нагадати кому що. | *Приводить, привести своё намерение, свой замысел в исполнение* – здійснювати, здійснити свій намір, задум; доводити, довести до діла (справдити) свій намір, задум.
Привоз | *Большой привоз [на мельнице, на маслобойне…]* – завізно [у (на) млині, у (на) олійниці…].
Приворотный | *Приворотное зелье* – приворотне зілля (приворот-зілля, зілля-приворот); дання. [Де ж того овшану взяти, Того зілля-привороту?.. Вороний.]
Привыкать | *Не привыкать [стать] кому* – не звикати кому; давно звик хто; не первина [не першина] кому.
Привычка | *За ним водится привычка* – він має звичку (завичку). | *По привычке* – своїм звичаєм; за звичкою; з навички. | *Привычка — вторая натура* – звичка — друга натура. *Пр.* | *Усвоить привычку* – узяти звичку (натуру). | *Это вошло у него в привычку* – він звик до цього; це стало (зробилося) його звичкою; це стало для нього звичним. | *Это в привычке людей* – так ведеться (такий звичай) у людей.
Привычный | *Это для него привычное дело* – це йому (для нього) звичайна річ; він до того звик; це йому за звичай. | *Я к этому делу не привычен* – я до цього не звик.
Привязанный | *Привязан к своей работе кто* – відданий своїй праці (роботі) хто; (дуже) любить свою роботу хто.
Привязчивый | *Привязчивый ребёнок* – прихилиста дитина. | *Привязчивый человек (негат.)* – причеплива (навязлива, налазлива) людина; причепа.
Привязь | *Держать на привязи кого* – тримати на припоні (на ретязі) кого.
Пригвоздить | *Пригвождать, пригвоздить, выставлять, выставить к позорному*

столбу кого (устар. перен.) – Див. позорный.

Приглашение | *Прийти, явиться по приглашению чьему* – прийти на запрошення чиє. | *Пришёл, явился без приглашения* – прийшов непроханий (некликаний); *(іноді жарт.)* прийшов самопихом.

Приглянуться | *Приглянулся, приглянулась кому кто* – упав, упала в око хто кому; запав, запала в око (в очі) хто кому; сподобався, сподобалася (уподобав, уподобалася) хто кому.

Приговор | *По приговору суда* – за судовим вироком (за присудом). | *Приговор исполнен* – присуд (судовий вирок) виконано.

Пригодиться | *Пригодиться кому* – у пригоді стати кому; придатися (здатися, знадобитися) кому.

Пригоршня | *Полными пригоршнями давать, сыпать… что* – повними пригорщами давати, сипати… чого, що; щедро давати, сипати… чого, що.

Пригреть | *Отогревать, отогреть (пригреть) змею на груди (за пазухой) – Див. змея.*

Пригрозить | *Пригрозить [пальцем] кому* – насваритися [пучкою, пальцем] на кого; накивати [пальцем] на кого.

Придавать | *Не придавать значения чему* – не надавати ваги (значення) чому; легковажити що. | *Придавать, придать вкус чему* – надавати, надати смаку чому; смачити, присмачити що. | *Придавать смелость кому* – додавати сміливості (відваги, духу) кому.

Придача | *В придачу* – на додачу; на додаток; до того ж.

Придерживаться | *Придерживаться рюмочки (стаканчика) (разг.)* – з чаркою не розминатися; чарки не минати; у чарку часто зазирати; до скляного бога прикладатися; до корчми (до шинку) стежку топтати.

Придерживать | *Придержать язык (язычок) (разг.)* – припнути язика; укусити себе за язик.

Придираться | *Придираться, придраться к словам кого* – чіплятися, причепитися (прискіпуватися, прискіпатися, присікуватися, присікатися) до чиїх слів. | *Придраться к случаю* – скористатися (покористуватися) з нагоди.

Придирка | *Постоянные, бесконечные придирки к кому* – постійні нескінченні причіпки (зачіпки, чіпляння) до кого; *(образн.)* нема промитої води кому.

Придумывать | *Придумывать, придумать способ, средство* – добирати, добрати (прибирати, прибрати) способу (розуму, ума). [А отаман чумацький, Товстуха, собі ума прибирає, що йому робить. *ЗОЮР*.]

Приезд | *По приезде чьем куда* – коли (як) приїхав (приїхала) хто куди; приїхавши (прибувши) хто куди.

Прием | *В два, три… приёма* – за два, три… рази; двома, трьома заходами (нападами); (про ліки) за два, три… рази. | *В один приём* – відразу; (за) одним заходом; за одним разом. | *Оказать хороший приём кому* – добре (гарно) привітати (вшанувати, прийняти) кого. | *Приём по вторникам…* – приймає (приймають) вівторками (щовівторка, у вівторки). | *Сейчас начнётся приём* – зараз прийматимуть (прийматиме) хто. | *Часы приёма* – приймальні години.

Прижимать | *Прижимать в угол кого (разг.) – Див. угол.* | *Прижимать к ногтю (подобрать под ноготь) кого – Див. ноготь.* | *Прижимать, прижать, прищемлять, прищемить хвост кому – Див. хвост.*

Призвание | *Врач, агроном, садовод… по призванию* – лікар, агроном, садівник… з покликання (за покликанням). | *Следовать своему призванию* – іти за своїм покликанням.

Призма | *Сквозь (через) призму чего [смотреть, глядеть…]* – крізь призму чого [дивитися…].

Признавать | *Признавать нужным, необходимым что* – визнати за потрібне, за конче потрібне що. | *Признавать правым кого* – визнавати правду за ким; визнавати, що має рацію хто.

Признак | *Нет и признака кого, чего* – нема й знаку (сліду, признаки) кого, чого; нема й зазору (зазором) кого, чого; і не заснітилося на що. | *Отличительный признак* – відмінна (відмітна, характерна) ознака; питома (питима) прикмета.

Признаться | *Признаться (сказать) (как вводное слово) (разг.)* – сказати правду (по правді); признатися.

Призывать | *Призывать, призвать в свидетели кого, чего* – свідчитися, посвідчитися ким, чим; посилатися, послатися (покликатися) на кого, на що. | *Призывать, призвать проклятия на голову чью, кого* – клясти, поклясти кого.

Приказать | *Как прикажете (устар.)* – як скажете; як звелите. | *Приказал долго жить*

(перен.) – наказав довго жити; віддав Богові душу. | *Что прикажешь желать (если) (разг.)* – що робитимеш (що будеш робити, що маєш робити, що вдієш), (коли)…
Приказный | *Приказная строка; приказный крючок (устар. перен.)* – каламар; перогриз; писарчук.
Приказ | *По приказу* – з наказу (за наказом).
Прикалиток | *Борода с ворота, а ума с прикалиток* – під носом ліс, а на розум ще й не орано. *Пр.* Під носом зійшло, а в голові ще й не сіяно. *Пр.* Борода велика, а розуму мало. *Пр.* Виріс до неба, а дурний як [не] треба. *Пр.*
Прикарманивать | *Прикарманивать, прикарманить что* – прибирати, прибрати (брати, узяти) до кишені що; привласнювати, привласнити що.
Прикидываться | *Прикидываться бедным* – удавати [з себе] бідного; прибіднюватися; *(розм.)* прикидатися бідним. | *Прикидываться больным, глупым…* – удавати [з себе] хворого, дурного (дурня)…; *(розм.)* прикидатися хворим, дурним (дурнем, дурником)…; придурюватися.
Прикидывать | *Прикидывать, прикинуть на глаз* – прикидати, прикинути (угадувати, угадати) на кого.
Приклонять | *Голову (главу) приклонить (где, куда) (разг.)* – голову прихилити (приклонити) (де, куди); прихилитися (де, куди). | *Негде (некуда) голову (головы) приклонить* – ніде (нема де, не маю де) голову (голови) прихилити; нема до кого (не маю до кого) прихилитися (пригорнутися). | *Приклонять, приклонить ухо (слух) к кому, к чему (книжн. устар.)* – прихиляти, прихилити вухо до кого, до чого; слух схиляти, схилити до кого, до чого.
Приключение | *Искатель, искательница приключений* – шукач, шукачка пригод *(іноді* шукай-біда); пригодник, пригодниця; авантурник, авантурниця; пройдисвіт, пройдисвітка.
Приковывать | *Приковать к постели (перен.)* – [Мов] прикувати (прикути) до ліжка. | *Приковывать, приковать к себе взор, взгляд* – брати, узяти на себе очі; убирати, увібрати в себе погляд, очі. | *Приковывать, приковать к себе внимание* – приковувати, прикувати (привертати, привернути) до себе пильну увагу.
Прикусить | *Прикусить язык (перен.)* – прикусити (притяти) язика; раптом (несподівано) змовкнути.
Приличие | *Делать что для приличия* – робити що для годиться. | *Для приличия, из приличия* – для звичаю (для звичайності, для пристойності, для ґречності); для (ради) годиться; про людське око. | *Пренебрегать приличиями* – нехтувати звичай (звичаї); нехтувати правила пристойності. | *Соблюдать приличия* – дотримуватись звичаю (правил пристойності); *(іноді)* бути звичайним. [Була звичайна, поважала людей… *Сл. Гр.*]
Приличный | *Сделаться более приличным* – позвичайнішати.
Приложиться | *Приложиться к руке (устар.)* – поцілувати руку. | *Приложиться ухом к двери* – припасти вухом (прикласти вухо) до дверей.
Приложить | *Приложить все силы, все усилия* – докласти всіх сил, усіх зусиль. | *Приложить руки, труд к чему* – докласти (додати) рук, праці для чого. | *Приложить руку к чему (устар.)* – підписати що, підписатися на чому. | *Приложить руку (руки) к чему* – прикласти руку (докласти рук) до чого; спричинитися до чого. | *При сём прилагаю (канц.)* – до цього додаю. | *Ума не приложу* – ради собі не дам; ума (розуму) не приберу; *(іноді)* не збагну (збагнути не можу).
Применение | *В применение к чему* – прикладаючи (застосовуючи) до чого.
Пример | *Брать, взять в пример кого, что* – брати кого, що за приклад (за зразок, за взірець). | *Брать, взять пример с кого* – брати, узяти приклад з кого. | *Делать по чьему примеру, следовать примеру чьему* – іти за чиїм прикладом; *(іноді)* робити чиїм робом; *(образн.)* іти у чий слід. | *К примеру; к примеру сказать (говоря) (разг.)* – наприклад; приміром; *(іноді)* до прикладу (приміром) сказати (кажучи). | *Не в пример (кому, чему)* – на відміну (від кого, від чого); не так як (хто, що). | *По примеру чего* – на зразок (на взір) чого; *(іноді)* взором яким. | *По примеру чьему* – за прикладом (за зразком) чиїм. | *Приводить (ставить) в пример кого, что* – подавати (наводити) як приклад (як зразок, як взірець) кого, що; ставити за приклад (за зразок, за взірець) кого, що. | *Служить примером* – бути за приклад (прикладом). | *Ставить себе в пример кого* – мати собі за приклад (за зразок, за взірець) кого. | *Дурной (плохой) пример заразителен* – за лихим прикладом і сам лихий станеш. *Пр.* Лихий призвід — людям заохота. *Пр.* Старі крутяться, а молоді вчаться. *Пр.*
Примета | *Быть на примете у кого* – бути на прикметі (на знаку) у кого; *(іноді образн.)* на оці бути в кого. | *Иметь на примете кого, что* – мати на прикметі (на знаку) кого, що;

(іноді образн.) на оці мати кого, що. | *Не в примету кому (разг.)* – не по знаку кому; *(лок.)* невкміту кому. | *Примету, на примету оставлять кому, что* – лишати, залишати (давати, дати) на признаку кому що. [Віти тернові рубайте, По шляху покидайте, Мені… На признаку давайте. Нар. дума.]

Примирение | *Примирение не состоялось* – до згоди не дійшло; не помирилися.

Принадлежность | *По принадлежности* – куди (кому) належить (слід, треба); за належністю.

Приниматься | *За что мне приняться?* – до чого мені узятися?; що мені почати? | *Приниматься, приняться горячо, рьяно, поспешно за что* – братися, узятися гаряче, палко, поспішно за що; прихоплюватися, прихопитися до чого. | *Приниматься, приняться за работу, за дело* – братися, узятися (ставати, стати) до праці (до роботи), до діла. | *Приниматься, приняться за чтение* – братися, узятися (починати, почати) читати. | *Приниматься, приняться за что* – братися, узятися до чого (щось робити); заходжуватися, заходитися коло чого (щось робити). | *Снова приниматься, приняться за свое, за старое* – знов(у) братися, узятися до свого, до старого (до давнього); вертатися, вернутися до свого, до старого (до давнього).

Принимать | *Дело, разговор принимает, дело приняло, разговор принял другой, хороший, дурной оборот* – діло, розмова повертає, діло повернуло, розмова повернула на інше, на добре, на лихе. | *Душа не принимает чего (разг.) – Див. душа.* | *За кого вы меня принимаете?* – за кого ви мене маєте? | *Не примите это в обиду* – не сприйміть це як образу (за образу). | *Принимать белое за чёрное* – брати (мати, уважати) біле за чорне. | *Принимать, принять (близко) к сердцу что* – брати, узяти (близько, дуже) до серця що. | *Принимать, принять кого в долю – Див. доля.* | *Принимать, принять во внимание что* – брати, узяти до уваги (на увагу) що; уважати, уважити (зважати, зважити) на що; мати на увазі; оглядатися на що. | *Принимать, принять всерьёз что* – брати, узяти (сприймати, сприйняти) серйозно (поважно, *іноді* навсправжки) що. | *Принимать, принять в соображение, в расчёт что* – брати, узяти до уваги (на увагу) що; зважати, зважити (уважати, уважити) на що; *(іноді)* ураховувати, урахувати що; *(застар.)* брати, узяти до рахуби що. | *Принимать, принять в шутку что* – брати узяти (уважати, уважити) що за жарт; сприймати, сприйняти як жарт що. | *Принимать, принять что за чистую монету – Див. монета.* | *Принимать, принять к сведению что* – брати, узяти до відома що. | *Принимать, принять направление* – набирати, набрати напряму *(іноді* напрямку). | *Принимать, принять на свой счёт что (перен.)* – обрати, узяти на свій карб (на себе) що; прикладати, прикласти до себе що. | *Принимать, принять предложение чьё* – давати, дати згоду на шлюб (на одруження) кому. | *Принимать, принять участие в чём* – турбуватися, потурбуватися за кого, про кого, ким. | *Принимать, принять участие в чём* – брати, узяти участь у чому. | *Принимать, принять сторону чью* – ставати, стати на чий бік (на чию сторону); тягти, потягти (руку, руч) за ким, за кого. | *Принимать, принять форму, вид…* – набирати, набрати (прибирати, прибрати, набувати, набути) форми, вигляду… | *Принимать, принять эстафету от кого, у кого* – приймати, прийняти естафету від кого, у кого. | *Принята следующая резолюция* – ухвалено таку резолюцію. | *Принять в штыки кого, что (перен.)* – зустріти багнетами кого, що; зустріти вороже (дуже неприязно) кого, що. | *Принять за основу что* – узяти за основу (як основу) що; *(іноді)* покласти основою (підвалиною) що. | *У меня нет времени принимать (угощать) этих гостей* – мені ніколи приймати (пригощати) цих гостей; мені ніколи (нема коли, я не маю коли, не маю часу) з цими гістьми гоститися.

Приносить | *Земля приносит хороший урожай* – земля дає добрий урожай; земля добре родить. | *Нелёгкая несёт, унесла, принесла, занесла кого (разг.) – Див. нелегкий.* | *Приносить, принести благодарность кому за что* – складати, скласти подяку кому за що; дякувати, подякувати за що. | *Приносить, принести горе, вред, неприятности кому* – завдавати, завдати горя, шкоди, неприємностей (прикрощів) кому; *(іноді)* завгорювати, завгорити кого. | *Приносить, принести в жертву что – Див. жертва.* | *Приносить, принести клятву* – присягатися, присягнутися; заприсягатися, заприсягти(ся); клястися, поклястися. | *Приносить, принести пользу кому, чему* – давати, дати користь (пожиток) кому, чому. | *Приносить, принести прибыль, доход* – давати, дати прибуток (зиск), дохід. | *Приносить, принести радость, удовольствие, счастье кому* – давати радість, утіху, щастя кому. | *Чёрт несёт, принёс (черти несут, принесли) кого (разг.) – Див. черт.* | *Это принесло мне одни только неприятности* – це завдало мені самих неприємностей (прикрощів).

Принуждение | *Делать, сделать по принуждению что* – робити, зробити з примусу (з принуки) що. [Як не даси з просьби, то даси з принуки. *Пр.*] | *По своей охоте или по*

принуждению – з власної охоти чи з принуки (з примусу). | *Путём принуждения* – примусом (примусово).

Принято | *Как принято* – як заведено (як ведеться); як звичай велить. | *Так принято* – (є) такий звичай; так ведеться на світі; так заведено.

Принятый | *Принятые меры* – ужиті заходи.

Приобрести | *Приобрести всеобщее уважение, дружбу* – здобути загальну пошану, дружбу. | *Приобрести славу* – (з)добути славу (слави); зажити (залучити) слави; убитися в славу. [Ой не знав козак, да не знав Супрун, де як слави зажити: ой зібрав військо славне запорозьке та й пішов орду бити. *Н. п.*] | *Приобретать вкус чего* – набувати (набирати) смаку чого. | *Приобретать, приобрести значение, ценность* – набувати, набути (набирати, набрати) ваги (значення), вартості. | *Приобретать, приобрести интерес* – набирати, набрати інтересу. | *Приобретать, приобрести любовь, благосклонность чью, расположение чьё* – здобувати, здобути любов, прихильність чию; підходити, підійти під ласку чию. | *Приобретать, приобрести опыт, навыки* – набувати, набути досвід; набиратися, набратися досвіду, навичок; наламуватися, наламатися (до чого). | *Приобретать, приобрести что* – набувати, набути чого; придбавати, придбати що; убиватися, убитися в що. [Хоч на гроші не розжився, так ув одежу вбився. *Сл. Гр.*]

Приобщать | *Приобщать бумагу к делу (канц.)* – долучати папір до справи. | *Приобщать молодёжь к общественно-полезному труду* – залучати молодь до суспільно-корисної праці.

Приоткрывать | *Приоткрыть завесу* – відхилити (відслонити, підняти) [трохи] завісу (запону). | *Приоткрывать тайну (перен.)* – трохи відкривати (відслоняти) таємницю.

Припадать | *Припадать к ногам (к стопам) чьим (книжн. устар.)* – припадати (падати, упадати) до ніг чиїх; стелитися до ніг чиїх. | *Припадать, припасть на колени* – падати, упасти на коліна (навколішки); *(іноді)* уклякати, уклякнути. | *Припадати на (одну, правую, левую) ногу (разг.)* – припадати (налягати) на (одну, праву, ліву) ногу; накульгувати (на одну, праву, ліву ногу); шкандибати; кульгати; шкутильгати.

Припарка | *Дать припарку кому (разг.)* – дати прочухана (прочуханки, хлосту) кому; відчухрати (відшмагати, відшпарити) кого. | *Поможет как мёртвому припарки* – поможе (допоможе) як мертвому (як бабі) кадило.

Припеваючи | *Жить припеваючи (разг.)* – жити добре (у достатках, у розкошах); жити, як мед пити; жити розкошуючи; розкошувати; жити, гадки не мавши (без клопоту); жити, лиха не знавши (не знати); жити, лихом (горем) покотивши; жити, вибрикуючи (вибрикувавши); жити собі співаючи. […Пішла ж твоя товаришка Гапка за Гринька та й живе собі співаючи. Барвінок.]

Припек | *На припёке* – на пригріві (на осонні, *іноді* на всонні); на пекучому сонці. | *Сбоку припёка (припёку) (разг.)* – п’яте колесо до воза; собаці п’ята нога; приший кобилі хвіст; прикліп коляда.

Припирать | *Припирать, припереть к стене (к стенке), в угол кого (разг.)* – припирати, приперти до стін(к)и кого; загнати в тісний кут (у тісну діру, на слизьке) кого.

Припомниться | *Припомнилось кому* – пригадалося (згадалося) кому; на пам’ять стало кому; на пам’ять спало кому.

Прирасти | *Прирасти к чему (из страху) (перен.)* – прикипіти до чого; прикипіти на місці.

Природа | *Гони природу в дверь, она влетит в окно* – заступи природу дверима, то вона тобі вікном. *Пр.* Крий, ховай погане, а воно ж таки гляне. *Пр.* | *Дитя природы (книжн. устар. шутл.) – Див. дитя.* | *Женская природа скажется* – жіноча натура (істота, вдача) себе виявить. | *Игра природы* – гра (примхи, *іноді згруб.* вибрики) природи. | *Мёртвая природа (натура) – Див. мёртвый.* | *На лоне природы – Див. лоно.* | *Отдать долг природе* – віддати належне природі. | *От природы (устар.)* – з природи; зроду; зроду-віку. | *По природе* – з природи; природою (вдачею, натурою). | *Привычка — вторая натура* – звичка — друга натура. | *Это в природе вещей* – це природна (звичайна) річ.

Присаживаться | *Присаживайся!; присаживайтесь!* – сідай!; сідайте!

Присваивать | *Присваивать, присвоить звание народного артиста республики кому* – надавати, надати (давати, дати) звання народного артиста республіки кому. | *Присваивать, присвоить себе власть, права…* – присвоювати, присвоїти собі владу, право…; брати, узяти собі право. | *Присваивать, присвоить школе… имя Т. Г. Шевченко…* – надавати, надати школі… ім’я Т. Г. Шевченка…

Приседать | *Негде и присесть* – нема де (ніде) й сісти; ніде (нема де) й примоститися. | *Приседать, присесть на корточки – Див. корточки.* | *Присядьте, пожалуйста!* – сідайте, будьте ласкаві (коли ласка)!

Присест | *В (за) один присест (разг.)* – за одним присідом (засідом); за одним разом; *(іноді)* за одним заходом. [За одним присідом вечеря з обідом. *Пр.*]
Прискорбие | *К [великому, крайнему…] прискорбию; к прискорбию чьему, кого (книжн.)* – на [превеликий…] жаль; на жаль чий, кому. | *С [глубоким, душевным, сердечным] прискорбием (книжн.)* – [Великим, сердечним] жалем (сумом).
Прислужиться | *Прислужиться кому, перед кем* – прислужитися кому, перед ким; *(іноді)* вистаратися перед ким, проти кого. [Дбаємо про те, щоб і проти Бога і проти людей вистаратись гаразд. Барвінок.]
Присматривать | *Присматривать за детьми* – глядіти (доглядати, *іноді давн.* пантрувати) дітей; наглядати за дітьми.
Присмотр | *Ходить, пастись без присмотра (без пастуха)* – ходити, пастися без догляду; ходити самопас (самопасом, самопаски, самопаш).
Присовокупление | *С присовокуплением документов (устар. канц.)* – додаючи документи.
Присоединяться | *Присоединиться к мнению чьему* – приєднатися до чиєї думки; пристати на чию думку.
Приспеть | *Почему это вам (тебе) так приспичило, приспело? (разг.)* – чого це вам (тобі) так приспічило, приспіло (загорілося)?; *(іноді)* чого це вас (тебе) так приперло?
Приспичить | *Почему это вам (тебе) так приспичило, приспело? (разг.)* – чого це вам (тобі) так приспічило, приспіло (загорілося)?; *(іноді)* чого це вас (тебе) так приперло?
Приставать | *Идёт, пристало [как] корове седло – Див. корова.* | *Не пристало кому (делать что)* – не личить (не випадає, не подоба) (чого робити). | *От своих (от одних) отстал, а к чужим (к другим) не пристал* – від одного берега відстав (відплив), до другого не пристав (не приплив). *Пр.* | *Пристал как банный лист – Див. банный.* | *Пристать кому, к кому (быть к лицу) (разг.)* – личити кому; бути до лиця кому; *(іноді)* пасувати кому. | *С ножом к горлу пристать – Див. горло.*
Пристально | *Пристально смотрит в глаза* – пильно (прикро) дивиться в очі (у вічі); дивиться, як в очі не вскочить.
Пристанище | *Быть без пристанища* – не мати пристановища (притулку, прихилища, прихилля, захист); прихилятися (пригорнутися) до кого; прихиститися в кого.
Пристань | *Тихая пристань (перен.)* – тиха пристань.
Пристегать | *Ни пришей ни пристегни* – ні пришити ні прилатати (ні приший ні прилатай); приший кобилі хвіст.
Пристрастие | *Допрос с пристрастием* – допит з тортурами (з муками, з погрозами); суворий допит. | *Иметь пристрастие к чему* – кохатися (милуватися) в чому; бути залюбленим у чому; мати пристрасть до чого.
Пристрастно | *Судья судил его пристрастно* – суддя судив його необ'єктивно (не по правді).
Пристрашаться | *Пристрашаться, пристраститься к чему* – удаватися, удатися (укидатися, укинутися) в що; замиловуватися, замилуватися (закохуватися, закохатися) в чому; залюблюватися, залюбитися (прилюблятися, прилюбитися) до чого; захоплюватися, захопитися чим.
Приступать | *К работе уже приступили* – роботу вже розпочато (розпочали). | *Приступать, приступить к обсуждению (к рассмотрению) чего* – розпочинати, розпочати (починати, почати) обговорювати (обмірковувати), розглядати що; починати, почати обговорення, розгляд чого; заходжуватися, заходитися обмірковувати, розглядати що. | *Приступать, приступить к работе* – ставати, стати до праці (до роботи); братися, узятися до праці (до роботи); починати, почати (розпочинати, розпочати) роботу (працю); захожуватися, заходитися коло роботи. | *Приступил к изданию газеты, журнала* – розпочав (заходився) видавати газету, журнал; розпочав (заходився) видавати часопис.
Приступ | *Брать, взять приступом [город, крепость]* – (з)добувати, (з)добути штурмом [місто, фортецю]; брати, взяти приступом (місто, фортецю). | *Приступу нет к кому (разг.)* – приступу нема(є) до кого; ані приступу до кого; не доступишся до кого; *(жарт.)* і на козі не під'їдеш до кого. | *Приступу нет к чему (разг.)* – приступу (доступу) нема(є) до чого; ані приступу до чого; не доступишся до чого.
Присутствие | *Не теряя присутствия духа* – не розгубившись; не втрачаючи (не втративши) самовладання (духу). | *Отсутствие всякого присутствия у кого (шутл.)* – аніякісінького глузду [в голові] у кого; безклепкий хто; не всі дома *(іноді* усі не дома) в кого. | *Присутствие духа* – повне самовладання; притомність духу.
Присущий | *Это ему присуще от природы* – це в нього зроду (з природи) таке; *(іноді*

розм.) це в нього природжене.

Присягать | *Присягать, присягнуть в верности кому* – (за)присягати(ся), (за)присягти(ся) на вірність кому.

Присяга | *Давать, дать, приносить, принести присягу* – складати, скласти присягу; присягати, присягти (заприсягати, заприсягнути). | *Нарушать, нарушить присягу* – Ламати, зламати присягу. | *Подтверждать присягой что* – ствердити присягою що; присягнути на що, на чому; *(іноді)* стати під присягу, що... [У мене шість стане під присягу, що то земля не її. Кониський.] | *Приводить, привести к присяге кого* – брати, узяти присягу з кого.

Притаиться | *Притаиться, притворяясь мёртвым* – притаїтися, удаючи себе мертвим; знеживитися.

Притом | *И притом, да притом, да и притом, да притом же* – та до того; та до того ще й; та ще й.

Притча | *Вот так притча! (разг.)* – от так штука (притичина, диво, дивина)!; отакої! | *Притча во языцех (книжн.)* – притча во язицех; *(розм.)* людський поговір (людська поговірка); людський посміх; осудовисько людське.

Притянуть | *Притянуть за волосы (за уши) что (перен.)* – притягнути (приволокти) за волосся (за вуха) що.

Приударять | *Приударять за кем* – упадати коло кого; лицятися (залицятися, женихатися) до кого; *(образн.)* смалити (пекти) халявки коло кого.

Приходиться | *День на день, год на год не приходится* – день на день, рік на рік не випадає (не припадає). | *Живи, как пришлось, как придётся* – живи, як живеться (як трапиться); треба жить, як набіжить. | *Когда придётся* – коли трапиться; коли (час) випаде. | *Мне пришлось проработать всю ночь* – мені довелося (випало) працювати цілу ніч; я мусив працювати цілу ніч. | *На нашу долю приходится...* – на нашу частку припадає... | *Приходится отдуваться своими боками* – доводиться на собі терпіти. | *Приходиться, прийтись кому по вкусу (по сердцу, по нраву, по душе)* – припадати, припасти кому до смаку (до серця, до вподоби, до сподоби, до любості, до любові, до мислі, до душі); приставати, пристати до душі кому; підходити, підійти під смак (під мислі, до думки) кому; подобатися, сподобатися (уподобатися) кому; бути усмак (в подобі) кому; смакувати кому.

Приходить | *Как пришло, так и ушло (прошло)* – як набув, так і забув; як нажив, так і прожив. | *Мне пришла охота делать, сделать что* – узяла мене охота (припала мені охота) робити, зробити що. | *Он приходил в нетерпение* – його брала нетерплячка; йому нетерпеливилося. | *Они пришли к заключению, что...* – вони дійшли (прийшли) до висновку, що...; вони стали на тому, що... | *Прийти в восторг, в восхищение от чего* – захопитися (запалитися), зачаруватися чим. | *Прийти в гнев, в ярость* – розгніватися (розгнівитися), розлютуватися. | *Прийти в (крайнее) изумление* – (великим дивом) здивувати(ся); *(іноді)* здивовижитися. | *Прийти в себя* – прийти до пам'яті; опам'ятатися (спам'ятатися); отямитися (стямитися); *(іноді)* схаменутися; (після зомління) опритомніти. | *Прийти в себя от удивления* – отямитися з подиву (від здивування); *(іноді)* вийти з дива. | *Прийти в чувство (в сознание)* – опритомніти, прийти (вернутися) до пам'яті; опам'ятатися; *(іноді)* очутіти (очутитися, прочунятися). | *Прийти (явиться...) к шапочному разбору – Див. шапочный.* | *Приходить, прийти в голову, прийти на (в) мысль* – спадати, спасти (спливати, спливти, збігати, збігти, набігати, набігти, навертатися, навернутися) на думку; упадати, упасти в голову; западати, запасти в голову (до голови). | *Приходить, прийти в движение* – починати, почати рухатися; *(тільки докон.)* зарухатися, заворушитися. | *Приходить, прийти в забвение* – іти, піти в непам'ять; забуватися, забутися. | *Приходить, прийти в замешательство* – бентежитися, збентежитися; ніяковіти, зніяковіти; мішатися, з(а)мішатися; бути (стати) ні в сих ні в тих. [Катря і та мішалася перед удовиним поглядом. Вовчок.] | *Приходить, прийти в негодность* – робитися, зробитися непридатним (негодящим); ставати, стати непридатним (негодящим); непридатним, знепридатніти. | *Приходить, прийти в негодование* – обурюватися, обуритися. | *Приходить, прийти в отчаяние* – удаватися, удатися (укидатися, укинутися) у розпач (у розпуку). | *Приходить, прийти в раздражение* – дратуватися, роздратуватися, роздратовуватися; *(зниж.)* роздрочуватися, роздрочитися. | *Приходить, прийти в смущение* – бентежитися, збентежитися; ніяковіти, зніяковіти. | *Приходить, прийти в совершенный упадок* – зводитися, звестися (зійти) ні на що (нанівець); *(зниж.)* зійти на пси. | *Приходить, прийти в ужас* – жахатися, (у)жахнутися. | *Приходить, прийти в умиление* – розчулюватися, розчулитися. | *Приходить, прийти в упадок* – занепадати, занепасти (підупадати, підупасти). | *Приходить, прийти к выводу* – доходити, дійти [до]

висновку; приходити, прийти до висновку. | *Приходить, прийти к единодушному соглашению, решению* – доходити, дійти [до] одностайної згоди; брати, узяти думку і волю єдину. | *Приходить, прийти к мысли* – доходити, дійти (приходити, прийти) до думки (до гадки); *(іноді тільки докон.)* намислитися (що зробити). | *Приходить, прийти к соглашению* – доходити, дійти [до] згоди (до порозуміння); порозумітися; *(давн.)* учиняти, учинити згоду. | *Приходить, прийти на память* – приходити, прийти (спадати, спасти, спливати, спливти) на пам'ять; навертатися, навернутися на пам'ять (на згадку). | *Приходить, прийти на помощь, оказывать, оказать помощь кому* – ставати, стати до помочі (до підмоги, у помочі, у допомозі) кому; давати, дати (подавати, подати) допомогу (підмогу, запомогу) кому; допомагати, допомогти кому; запомагати, запомогти (підмагати, підмогти) кого (чим). | *Приходить, прийти на язык кому* – спадати, спасти на язик кому. | *Пришёл конец кому – Див. конец.*

Прихрамывать | *Прихрамывает [на обе ноги] (перен.)* – шкутильгає (кульгає) [на обидві, на обидві ноги]. [Французька мова Григоренка виразно шкутильгала. Смалім. …наука на кафедрах кульгала або спала. Н.-Левицький.]

Прицел | *Брать, взять на прицел кого, что (перен.)* – брати узяти на приціл кого, що; прицілятися, прицілитися на кого, на що. | *Далёкий (дальний) прицел* – далекий приціл; далекосяжні заміри, плани.

Причина | *Без всякой, без видимой причины* – без жодної (без ніякої) причини, без видимої причини; не знати, з якої причини (з чого); *(іноді розм.)* з доброго дива; ні сіло ні впало. | *Быть, стать, послужить… причиной чего* – бути причиною чого; стати за причину (причиною) чого; спричинюватися (спричинятися), спричинитися до чого; спричинювати (спричиняти), спричинити що. | *Из-за маловажной, незначительной причины* – з малої причини; через (за) марницю (дрібницю, дурницю); *(іноді жарт.)* за онучу. [За онучу збили бучу. *Пр.*] | *По важным, уважительным причинам* – через важливі, поважні причини; з важливих, з поважних причин. | *По причине жестоких морозов, холода* – через люті морози, холод (холоднечу); за лютими морозами, за холоднечею. [Сьогодні за холоднечею діти до школи не ходили. *З нар. уст.*] | *По причине позднего времени* – за пізнім часом; через пізній час. | *Это было вызвано разными причинами* – це сталося з різних причин; на це склалися різні причини; різні причини викликали це (привели до цього).

Причинить | *Причинить зло, несчастье, вред кому* – заподіяти (зробити, учинити) зло, нещастя (лихо), шкоду кому; заподіяти зле, лихе кому; завдати (наробити, накоїти) лиха, шкоди кому; нашкодити кому. | *Причинять, причинить печаль, скорбь, горе, неприятности кому* – завдавати, завдати жалю (журби, туги), скорботи, горя, прикрощів (неприємностей) кому; робити, зробити прикрість кому; *(іноді)* завгорювати, завгорити кому.

Причуды | *Показывать причуды* – химери гнути (плести); химородь строїти.

Пришествие | *Второе пришествие* – друге пришестя. [А бодай би ти не виліз з того тютюну до другого пришестя. Довженко.]

Приятельский | *Быть, находиться в приятельских отношениях с кем* – приятелювати (товаришувати, *давн.* сябрувати) з ким; *(про жінок ще)* подругувати з ким.

Приятно | *Кому что приятно* – кому що до вподоби (до любості, до любові); *(іноді)* кому що вподобне.

Приятный | *Делать, сделать (более) приятным что* – робити, зробити приємнішим (більш приємним) що; уприємнювати, уприємнити що.

Проба | *Высшей пробы* – найвищої проби. | *Проба пера* – (с)проба пера.

Пробиваться | *Век пробился, а до ума не добился* – вік прожив, а розуму не нажив. *Пр.* Вік бився, а розуму не добився. *Пр.* | *Пробиваться, пробиться в люди* – пробиватися, пробитися в люди.

Пробираться | *За теснотой, давкой нельзя пробраться к кому, к чему* – за тиском не дотовпишся (дотовпу немає) до кого, до чого.

Пробка | *Глуп как пробка (разг.)* – дурний, аж світиться (аж крутиться); дурний як ступа (як пень, як довбня, як колода, як кіл у плоті, як чіп, як ціп, як путо).

Пробный | *Пробный камень (перен.) – Див. камень.* | *Пробный шар* – спробна куля.

Пробовать | *Пробовать на все лады* – пробувати на всі лади; усіх (що всіх) способів братися.

Пробыть | *Пробыть день, ночь, неделю, лето, зиму, где-либо* – день, ніч, тиждень, літо, зиму… перебути де; переднювати, переночувати, перелітувати, перезимувати… де.

Проваливать | *Проваливай(те)! (разг.)* – забирайся, забирайтеся (іди, ідіть) геть!;

вимітайся, вимітайтеся геть!; геть!; іди, ідіть собі [геть]!

Провалиться | *Готов (рад, хотел бы) сквозь землю провалиться (разг.)* – ладен (-на, -ні) (радніший (-ша, -ші), хотів би, хотіла б, хотіли б) крізь землю піти (провалитися). | *Дело провалилось (разг.)* – діло провалилося (завалилося, не вкипіло, не вгоріло). | *Как (будто, словно, точно) сквозь землю провалился кто* – як (мов, немов, наче, неначе) крізь землю пішов (провалився) хто; як (мов, немов, наче, неначе) у землю запався хто; як у землю ввійшов хто, як вода пойняла кого; як лизень злизав кого; як корова язиком злизала кого; як цап ухопив кого. [І коней не знайшли? — Ні, як крізь землю пішли всі семеро. Головко.] | *Провалиться в тартарары (разг.)* – крізь землю провалитися (піти); у землю увійти; казна-де подітися. | *Провалиться мне на этом месте! (разг.)* – щоб я (бодай я) провалився на цьому місці!; щоб я крізь землю пішов! | *Чтоб тебе (ему) провалиться!* – (не)хай ти (він) крізь землю підеш (піде)!; щоб (бодай) ти (він) запався, щоб (бодай) ти (він) крізь землю пішов!

Провал | *Провал тебя (его) возьми, побери! (бранное)* – щоб ти (він) запався!; щоб і слід твій (його) запався!

Провести | *Его не проведёшь* – його не обдуриш (не піддуриш); його в дурні не пошиєш; йому окулярів не втреш. | *Этой не проведёшь* – цієї не обдуриш (не піддуриш); ця на обидві кована.

Проводить | *Провести лето, зиму* – перебути (провести) літо, зиму; перелітувати, перезимувати. | *Проводить время в балах* – балувати. | *Проводить, провести грань между кем, между чем* – проводити, провести межу (грань) між ким, чим.

Проглотить | *Будто (словно, точно) аршин проглотил – Див. аршин.* | *Будто (словно, точно) муху проглотил – Див. муха.* | *Что ты, язык проглотил? (разг.)* – що ти, язика (язик) проковтнув?; що тобі, язика зав'язано?

Проглядеть | *Проглядеть (просмотреть) [все] глаза* – видивитися (виглядіти, продивитися) [всі] очі.

Проголодаться | *Проголодаешься, хлеб достать догадаешься* – як зголоднієш, то й хліба дістати зумієш. *Пр.* Учи лінивого не молотом, а голодом. *Пр.*

Прогонять | *Прогнать с глаз долой* – з очей (з-перед очей) прогнати кого.

Прогуляться | *Прогуляться на счёт кого, чего (на чей счёт); прогуляться по чьему адресу* – пожартувати з кого, з чого; сміх зробити з кого, з чого; кинути камінець у чий бік.

Продавать | *За что купил, за то и продаю* – за що купив, за те й продаю. | *Не обманешь — не продашь* – не обдуриш — не продаси. *Пр.*

Продажный | *Продажная душа* – продажна душа; продай-душа. | *Продажный человек* – продажна людина; запроданець *(жін.* запроданка).

Продернуть | *Продернуть кого в печати – (те саме, що) Протянуть в печати кого. Див. протягивать.*

Продолжаться | *Война продолжается* – війна триває (точиться) далі. | *Долго ли это будет продолжаться?* – чи довго це триватиме? | *Так дальше продолжаться не может* – так далі тривати (тягтися) не може.

Продолжать | *Продолжай, продолжайте (говорить)* – (кажи, кажіть) далі. | *Продолжать войну* – провадити далі війну; воювати й далі. | *Продолжать говорить* – провадити (вести, правити) далі; казати далі. | *Продолжать линию* – продовжувати (вести далі) лінію. | *Продолжать петь, читать, идти…* – співати, читати, йти… далі. | *Продолжать работу* – працювати й далі. | *Продолжать своё (разг.)* – провадити (правити) своє. | *Продолжать традиции* – продовжувати традиції.

Продолжающийся | *Продолжающийся (продолжавшийся) несколько часов, дней, ночей, недель…* – кількагодинний, кількаденний, кільканічний, кількатижневий… | *Продолжающийся (продолжавшийся) целый день, целую ночь, круглый год* – цілоденний, цілонічний, цілорічний. [У Підпари Гафійку ждала цілоденна робота. Коцюбинський.]

Продолжение | *Продолжение следует* – далі буде.

Продувной | *Продувная бестия* – пройда.

Продукт | *Молочные продукты* – молочні продукти; набіл.

Проезжать | *Проезжать, проехать мимо кого, чего* – проїжджати, проїхати повз кого, чого; минати, минути (проминати, проминути) кого, що (їдучи, їхавши).

Проесть | *Зубы проесть на чём* – зуби з'їсти (проїсти, попроїдати) на чому.

Проехаться | *Проехаться на чей счёт, проехаться по чьему адресу – (те саме, що) Прогуляться на счёт кого, чего (на чей счёт); прогуляться по чьему адресу. Див. прогуляться.*

Прожигать | *Прожигать жизнь – Див. жизнь.*
Прожить | *Прожить трудами рук своих* – прожита з праці рук своїх.
Прожужжать | *Прожужжать (протрубить) [все] уши кому – Див. ухо.*
Прозвище | *Давать, дать прозвище кому* – (*застар. глузл.)* Прізвисько прикладати, прикласти кому; прикладку прикладати, прикласти кому; *(рідше)* докладку докладати, докласти кому; *(образн.)* пришпилювати, пришпилити квітку кому. [Вона мене злодійкою узива і всякі докладки доклада. Квітка-Основ'яненко.]
Прозябать | *Он не живёт, а прозябает* – він не живе, а животіє (нидіє, скніє, *діал.* чеврiє); він не живе, а дні тре.
Проигрыш | *Быть, оказаться в проигрыше* – програти (стратити) на чому.
Производить | *Каких (какого) свет (мир) не производил* – яких (якого, що їх, що його) і світ не бачив. | *Производить, произвести в офицеры кого* – надавати, надати офіцерського звання кому; робити, зробити офіцером кого. | *Производить, произвести впечатление на кого – Див. впечатление.* | *Производить, произвести на свет кого (разг.)* – родити, зродити (породжувати, породити, спороджувати, спородити) [на світ] кого. | *Производить, произвести ошеломляющее действие на кого* – приголомшувати, приголомшити кого; приголомшливо діяти, подіяти на кого. | *Это произведёт хорошее действие на кого* – це матиме добрий вплив на кого; це добре подіє на кого.
Произвол | *Оставлять, оставить, бросать, бросить на произвол судьбы кого, что* – кидати, кинута, покинути кого, що напризволяще *(іноді* набезпеч); (також іноді) відбігати, відбігти (*про багатьох* повідбігати) кого, чого. [Повідбігали і хазяйства свого і діточок манесеньких. Квітка-Основ'яненко.] | *Отдаться на произвол судьбы* – здатися на волю долі; здатися напризволяще; *(образн.)* пуститися берега.
Произносить | *Не произнёс ни [одного] слова кто* – не сказав жодного слова; (також) і [ні] пари з уст не пустив хто. | *Я ничего не в состоянии произнести* – я нічого не в змозі сказати; я не добуду голосу [з грудей]. [І хочеться похвалитись — і не добуду голосу з грудей. Коцюбинський.]
Происходить | *Действие происходит в Украине* – дія діється (відбувається) в Україні; діється в Україні. | *Между ними произошла ссора* – між ними зайшла (сталася) сварка. | *От чего это происходит* – від чого це діється; чим це діється. [Не багатством тут діється. Барвінок.]
Происхождение | *Он по происхождению украинец, русский...* – він родом (з роду, походженням, з походження) українець, росіянин...
Пройтись | *Пройтись на счёт чей; пройтись по адресу чьему* – поглузувати (насміятися) з кого; зачепити кого *(образн.)* водою бризнути на кого.
Пройти | *Пройти безвозвратно* – минутися без вороття (безповоротно); *(образн.)* піти (утекти) за водою. | *Пройти мимо кого, чего* – пройти повз кого, повз що, кого, що; поминути (проминути) кого, що; *(перен.)* поминути (проминути) що. | *Прошёл огонь и воду [и медные трубы] – Див. огонь.* | *Это тебе (ему) так (даром) не пройдёт! (разг.)* – це тобі (йому) так (дурно) не минеться (не мине)!; *(образн. також)* це тобі (йому) боком (рогом) вилізе!
Прокатить | *Прокатить на вороных (забаллотировать) кого (ирон. устар.) – Див. вороной.*
Прокладывать | *Прокладывать, проложить дорогу (путь) кому, чему* – прокладати, прокласти (торувати, проторувати, *іноді* промощувати, промостити) дорогу (шлях, путь, стежину) кому, чому. [Новому хисту торує шлях широкий. Українка. Промощує дорогу будущині. Павлик.]
Прокричать | *Прокричать уши кому – (те саме, що) Прожжужать (протрубить) [все] уши кому. Див. ухо.*
Прокрустово | *Прокрустово ложе* – прокрустове ложе.
Прок | *Есть (будет, выйдет) прок, нет (не будет, не было) проку* – є (буде, вийде) добро (пуття, користь); не буде (не було) пуття (добра, користі); немає (не буде, що було) нічого доброго (путнього, путящого).
Пролететь | *Слышно, как муха пролетит – Див. муха.*
Пролетный | *Пролётная голова (головушка)* – битий жак; бита голова.
Проливать | *Проливать крокодиловы слёзы (ирон.)* – проливати (ронити) крокодилові (крокодилячі) сльози. | *Проливать, пролить свет на что (перен.)* – кидати, кинути світло на що. | *Проливать слёзы – Див. слеза.*
Промах | *Давать, дать маху, промаху – Див. давать.* | *Не промах кто (разг.)* – маху (хиби) не дасть хто; не дурень хто; не в тім'я битий хто; добрий митець з кого; не впустить рака з

рота хто. [Чи ти бач який! Тільки ж і батько в мене сам не впустить рака з рота. *Рильський, перекл. з Гоголя.*] | *Стрелять без промаха* – стріляти без похибки (без промаху); стріляти не хиблячи (не хибивши); не хибити стріляючи.

Промашка | *Давать промашку – (те саме, що) Давать, дать маху, промаху. Див. давать.* | *Живёт и на Машку промашка* – не кожний стрілець добрий цілець. *Пр.*

Промедление | *Без промедления* – не гаючи (не гаявши) часу; не гаючись; негайно; не зволікаючи.

Променять | *Променял кукушку на ястреба* – проміняв ремінець на личко. *Пр.* Проміняв шило на швайку. *Пр.* Виміняв пасок на поясок. *Пр.* Проміняв бика на індика. *Пр.* Виміняв шило на мило (на мотовило). *Пр.*

Промерзать | *Промерзать, промёрзнуть до костей – Див. кость.*

Прометеев | *Прометеев огонь* – прометеїв (в)огонь.

Промочить | *Промочить горло (глотку)* – промочити горлянку (горло); прополоскати горло (душу); зволожити душу (горло); укинути трохи; підхмелитися.

Промысел | *На отхожих промыслах* – на заробітках (у заробітках). | *Уходящий (ушедший) в отхожий промысел* – заробітчанин.

Промысл | *Божий, Божеский промысл; рука промысла (церк.)* – божий промисл; воля Божа.

Пронизывать | *Пронизывать, пронизать взглядом, глазами* – низати, пронизувати, пронизати (проймати, пройняти, прошивати, прошити) поглядом, оком. [Ти мені сорому наробила; тепер мене парубецтво буде очима низати вздовж і впоперек. Барвінок.]

Проникать | *Проникать, проникнуть взглядом, взором во что* – прозирати, прозирнути (проглядати, проглянути, продивлятись, продивитися) що. | *Это мнение начинает проникать в умы людей* – ця думка (гадка) починає доходити до розуму людей.

Проникнуться | *Проникнуться уважением к кому* – пройнятися (перейнятися) пошаною (повагою) до кого.

Пронять | *Его ничем не проймёшь* – його нічим не діймеш (не дошкулиш). | *Проняло таки его* – дійняло (пройняло) таки його; *(згруб.)* таки узяло його за печінки.

Пропадать | *Без вести пропал – Див. весть.* | *Всё пропало!* – усе пропало!; усьому кінець!; уже по всьому!; усе пішло марно (на марне)!; пропаща година!; пропащі світи! | *Где наше (ваше) не пропадало* – де наше (ваше) не пропадало; куди наше (ваше) не йшло; хай іде, як ідеться; що буде, те й буде. | *Не пропадёт!* – не пропаде!; ніде не дінеться! | *Пан или пропал; либо пан, либо пропал – Див. пан.* | *Пропадай моя телега [все четыре колеса] (разг.)* – тепер мені не до солі; *(іноді)* що буде, те й буде. | *Пропадать из виду, из глаз (с глаз)* – пропадати (зникати) з очей (з-перед очей). | *Пропадать, пропасть даром (попусту)* – марнуватися, змарнуватися; іти, піти пусто. | *Пропади оно!* – (не)хай воно западеться (пропаде, згине, зведеться)!; *(іноді)* хай його чорт (кат) візьме! | *Пропаду я* – загину (пропаду) я; буде по мені. | *Пропал ни за грош – Див. грош.* | *Пропасть, исчезнуть бесследно – Див. бесследно.* | *То пропало, что в море упало* – що з воза впало, те пропало. *Пр.* Давно пропало, що з воза впало. *Пр.* Що в воду впало, те пропало. *Пр.* | *Чтоб тебе (ему…) пропасть!; чтоб ты (он…) пропал! (бранное)* – щоб (бодай) ти (він) пропав!; хай за тобою (за ним…) заклекоче!; щоб твоя (його…) й путь заклекотіла!; щоб (бодай) ти (він…) (нагло) слиз!; (не)хай тебе (його…) лизень злиже!; бодай тебе (його…) з корінням вирвало (викинуло, вигладило)!

Пропадом | *Пропади (пропадай) ты пропадом! (разг.)* – згинь!; пропади!; пропади ти пропадом!; бодай ти пропадом пропав!; щоб (бодай) ти ізслиз!; щоб ти пропав!

Пропасть | *Быть, стоять на краю пропасти* – бути, стояти над безоднею (над прірвою). | *Пропасти нет на кого (бранное)* – пропаду нема на кого; і лихо кого не бере. | *Тьфу [ты] пропасть (разг.) – Див. тьфу.* | *Чёртова пропасть кого, чего (разг.)* – сила (сила-силенна, силеча, безліч) кого, чого; до напасті (до лиха, до чорта, до біса, достобіса, до ката) кого, чого; чортів тиск кого.

Прописать | *Прописать ижицу кому (разг. устар.) – Див. ижица.* | *Прописать пропорцию кому (разг.)* – відшмагати (висікти) кого; дати хлосту кому. | *Пропишут тебе за это! (разг.)* – буде тобі за це (на горіхи)!

Пропитание | *Искать пропитание* – хліба глядіти.

Пропитаться | *Пропитаться запахом чего* – напахатися чим.

Проплакать | *Проплакать [все] глаза* – проплакати (виплакати) очі.

Пропой | *На пропой души* – на пропій душі.

Пропотеть | *Пропотеть над чем (разг.)* – попріти над чим; коло чого; погогріти чуприну (чуба, лоба) над чим, коло чого.

Пропускать | *Пропускать, пропустить мимо глаз что* – пускати, пустити повз очі що; заплющувати очі на що; мов недобачати, недобачити чого. | *Пропускать, пропустить мимо ушей что* – пускати, пустити повз вуха що; мов недочувати, недочути чого; слухати через верх що. [Як батько казав: «Не важся за його йти», то я слухала його через верх. Барвінок.] | *Пропускать, пропустить рюмочку, по рюмочке, по стаканчику* – хилити, хильнути (вихиляти, вихилити) чарочку, по чарочці, скляночку, по скляночці; вихиляти, вихилити по одній; *(тільки докон.)* смикнути по чарочці. | *Пропускать, пропустить удобный случай* – проминати, проминути (упускати, упустити) [добру] нагоду; упускати, упустити оказію.

Прорва | *Как в прорву (разг.)* – як у прірву (як у безодню).

Пророк | *Несть пророка в отечестве своём (библ.)* – нема пророка в своїй країні (у рідному краю).

Проронить | *Не проронил ни слова кто* – не промовив (не сказав) ні слова (і слова) хто; і (ні) словом не прохопився хто; і (ні) пари з уст [не пустив] хто; і уст не розтулив хто. | *Проронить слово* – (про)мовити (проказати, проректи) слово; *(згруб.)* бовкнути слово; (необережно проговоритися) пробовкнутися словом; *(глузл.)* проязичитися.

Проруха | *И на старуху бывает проруха* – кінь на чотирьох ногах, та й то спотикається. *Пр.* Усяк чоловік не без гріха. *Пр.* І залізо ржа з'їдає. *Пр.* І на мудрім дідько на Лису гору їздить. *Пр.*

Просьба | *К вам у меня большая просьба* – [Я] маю до вас велике прохання (просьбу); [що] я вас дуже проситиму (прохатиму, буду просити, прохати). | *По просьбе чьей* – на прохання чиє; з просьби чиєї. | *Уступить просьбе* – уважити прохання.

Просвет | *Жизнь без просвета; просвета нет* – життя без просвітку; без (від)радісне життя; просвітку нема(є).

Проседь | *С проседью* – просивий; сивуватий (шпакуватий).

Просидеть | *Просидеть в девушках, в девицах, в девках* – продівувати; здівувати. [Вік здівую, а за нелюба не піду. Кониський.] | *Просидеть дома* – просидіти (в)дома; продомувати. [Ами святки продомували. *Сл. Гр.*]

Просинь | *В просинь, с просинью* – синявий (синястий).

Проситься | *Просится на язык* – проситься на язик.

Просить | *Имею честь просить* – маю за честь просити (прохати). | *Милости просим* – *Див. милость.* | *Просим пожаловать к нам* – просимо (прохаємо) завітати до нас; просимо до нас. | *Просить милостыню, милостыни* – просити (прохати) милостиню, милостині; жебрачити (жебрати, жебракувати); старцювати; ходити з торбами (з торбою, з довгою рукою). | *Просить прощения, извинения у кого* – просити (прохати) кого вибачати (пробачати); перепрошувати кого. | *Просить руки кого, чьей – Див. рука.* | *Просить честью кого – Див. честь.* | *Прошу покорно (покорнейше) (разг. устар.)* – уклінно прошу (прохаю); дуже прошу. | *Сапоги, ботинки есть просят, каши просят (шутл.)* – чоботи, черевики їсти просять, каші просять; чоботи, черевики зуби вишкірили (вищирили).

Проскочить | *Чёрная кошка между ними пробежала (проскочила) (разг.) – Див. кошка.*

Прославиться | *Прославился кто* – прославився (уславився) хто; зажив (набув, залучив) [собі] слави хто; убився у славу хто; став славним (славутним) хто.

Простить | *Прости, Господи* – прости, Господи; простибі(г). | *Прости-прощай! (нар. поэт.)* – прощай!; прощавай! | *Простите за выражение* – простіть (даруйте) на цім слові (за це слово); пробачте за це (за таке) слово; не вам кажучи; *(іноді)* без сорому казка. | *Прости(те) меня* – прости, простіть (даруй, даруйте, вибач, вибачте, вибачай, вибачайте, пробач, пробачте) мені; *(іноді)* будь вибачний (будьте вибачні) до мене. | *Простить друг другу* – пробачити (подарувати) один одному, одна одній, одне одному; *(іноді)* подаруватися. [Вже як там не погодимось на чому, то подаруємось. Вовчок.]

Простой | *Нет ничего проще этого* – нема нічого простішого від цього (за, над це). | *По той простой причине, что…* – з тієї простої причини, що… | *Простой народ (устар.)* – простий люд (прості люди, простолюд); *(зневажл.)* простацтво (простота). | *Простой смертный* – звичайний смертний. | *Проще всего* – (*як прикм.)* Найпростіший; *(як присл.)* найпростіше. | *Проще простого* – (*як прикм.)* Якнайпростіший (-ша, -ше), щонайпростіший (-ша, -ше); *(як присл.)* якнайпростіше (щонайпростіше).

Просторечный | *Просторечные слова (устар.)* – слова простої мови; простомовні слова.

Просторнее | *Становиться, стать просторнее* – просторішати (попросторішати).

Простота | *По простоте душевной (сердечной), в простоте душевной* – з сердечної простоти, у простоті душі. | *Простота хуже воровства* – дурний гірший від (за) злодія. *Пр.* | *Святая простота! (разг.)* – свята простота!

Простофиля | *Дурачина ты, простофиля* – дурню ти пришелеп(к)уватий; дурило ти пришелеп(к)увате.
Просто | *Живи просто, проживёшь лет со сто* – де просто, там живуть літ (років) зо сто. *Пр.* | *Просто-напросто (разг.)* – просто; просто-таки; попросту. | *Просто прелесть!* – чиста розкіш! | *Совершенно просто* – простісінько; зовсім просто.
Пространство | *Беспредельное пространство* – безмежний (безмірний) простір, (безмежна просторінь); безмір (безмір'я).
Простыть | *[И] след простыл (пропал) чей – Див. след.*
Просчитаться | *Враги просчитались* – вороги помилилися у розрахунках (прорахувалися).
Просып | *Пьёт без просыпа кто* – п'є без просипу (безперестану) хто; нема й просипу кому (так п'є хто). | *Спать без просыпа (просыпу)* – спати без просипу (без прокиду, не прокидаючись).
Протаявший | *Ехать [санями] по протаявшему снегу* – їхати [саньми] по талому снігу; талом талувати.
Протекция | *Иметь протекцию* – мати протекцію; *(образн.)* мати руку. | *По протекции* – з протекції (за протекцією).
Противно | *Противно (делать что-либо)* – бридко (гидко) (робити що); душа не навертається (з душі верне) (робити що). | *Это противно здравому смыслу* – це суперечить здоровому розумові (глуздові).
Противный | *В противном случае* – а то (інакше); *(зрідка)* у противному разі.
Противовес | *В противовес кому, чему* – на противагу кому, чому; супроти кого, чого; усупереч кому, чому.
Противоположность | *В противоположность кому, чему* – на протилежність кому, чому; усупереч кому, чому.
Противоположный | *Находящийся на противоположной стороне, на противоположном берегу* – той, що знаходиться на протилежному боці, на протилежному березі; тогобічний.
Противоречие | *Быть, находиться в противоречии с кем, с чем* – суперечити кому, чому. | *В виду противоречия [показания]* – зважаючи (з огляду) на суперечність [свідчень]. | *В противоречии с чем* – усупереч чому.
Против | *За и против* – за і проти. | *Плыть, идти против течения (перен.)* – плити (плисти), іти проти течії (води). | *Против неба на земле* – просто неба на землі. | *Против обыкновения, против ожидания, против чаяния* – усупереч звичаєві; проти звичаю; над (понад) сподівання; усупереч сподіванню.
Протирать | *Протереть глаза (глазки) деньгам (денежкам) (устар.)* – промити очі (очиці) грошам (грошикам); прогайнувати, розтринькати (проц(в)индрити, промантачити гроші (грошики). | *Протирать, протереть с песком (с песочком) кого (разг.) – (те саме, що) Продирать, продрать (протирать, протереть, пробирать, пробрать) с песком (с песочком) кого (разг.). Див. песок.*
Протиснуться | *Нельзя протиснуться* – дотовпу нема(є).
Протокол | *В протоколе густо, а на деле пусто* – у протоколі густо, а на ділі пусто. *Пр.*
Проторенный | *Идти по проторённой дорожке (перен.)* – іти второваною (протоптаною) стежкою.
Протягивать | *Говорить, произносить, протягивать слова* – говорити, вимовляти [з] протягом (на розтяг, спроквола). | *Лишь бы протянуть время* – аби день до вечора; аби згаяти час. | *По одёжке протягивай ножки* – по своєму ліжку простягай ніжку. *Пр.* Так кравець крає, як йому матерії стає. *Пр.* Живи [так], як кишеня дозволяє. *Пр.* | *Протянуть в печати кого (разг.)* – протягти у пресі кого. | *Протянуть ноги (разг.)* – простягти (витягти, випростати, відкинути) ноги; простягтися (витягтися, випростатися); опрягтися; *(образн.)* дуба дати (урізати). | *Протянуть руку к чему* – простягти руку до чого; сягнути рукою до чого.
Протяжение | *На протяжении двух, трёх… дней, месяцев, лет…* – протягом двох, трьох… днів, місяців, років…
Профессия | *Педагог, врач по профессии кто* – педагог, лікар хто з професії (з фаху, за фахом).
Прохладец | *Работать с прохладцей (с прохладцем) (разг.)* – працювати спроквола (не кваплячись, з холодком).
Прохладно | *Пока прохладно* – за холодку. [Рано, за холодку, рушить у дорогу. Стороженко.]
Проходить | *Время проходит, прошло незаметно* – час минає, минув непомітно; час і не змигнеться, і не змигнувся. | *Как Мамай прошёл* – наче ворог [потопом] пройшов. |

Красной нитью проходит что (перен. книжн.) – Див. красный. | *Мороз по коже (по спине) пробегает (дерёт, подирает, продирает) [у] кого – Див. мороз.* | *Пройти бесследно – Див. бесследно.* | *Проходить, пройти через руки чьи* – проходити, пройти через руки чиї. | *Это тебе даром не пройдёт – Див. даром.*

Проход | *Ни прохода, ни проезда (разг.)* – ні пройти, ні проїхати; ні проходу, ні проїзду. | *Прохода (проходу) не давать кому* – проходу (проступу, просвітку) не давати кому. | *Прохода (проходу) нет от кого кому* – проходу (просвітку) нема(є) від кого (через кого) кому; *(образн.)* нема(є) кому стежки вільної від кого; *(іноді)* не давати спокою кому.

Прочий | *Между прочим* – між іншим; при нагоді (принагідно); *(іноді)* до речі кажучи. | *Не в пример прочим* – на відміну від інших; не так, як інші; не до інших міряючи. | *Помимо [всего] прочего* – поминаючи (поминувши) [усе] інше; опріч (окрім) [усього] іншого; попри [усе] інше.

Прочь | *Не прочь* – не від того; не від тієї речі; не проти того; *(іноді)* не від тих грошей. | *Прочь с глаз!* – геть (гетьте) з-перед очей!; згинь (згиньте) з очей! | *Руки прочь (от кого, от чего)!* – руки геть (від кого, від чого)! | *Шутки в сторону, шутки прочь (разг.) – Див. шутка.*

Прошествие | *По прошествии месяца, года…* – [Після того (по тому)] як мине (як минув) місяць, рік…

Прошлогодний | *Нужен (интересует) как прошлогодний снег (разг.)* – потрібний (цікавить) як торішній сніг; потрібний, як діра в мості.

Прошлое | *Прошлого не воротишь* – минулого не (по)вернеш (не вернути). *Пр.* Минулому нема (не буде) вороття. *Пр.* Що вода занесе, назад не принесе. *Пр.* | *Уйти, отойти в прошлое* – піти, відійти в минуле; минутися.

Прошлый | *В пропілом (в минувшем, в истекшем) году – Див. год.* | *Дело прошлое* – давнє діло (давня річ). | *На прошлой неделе* – минулого тижня; на тому (на тім) тижні. | *По прошлому опыту* – з минулого досвіду. | *Прошлый раз* – минулого (того) разу.

Проще | *Проще пареной репы* – річ дуже проста; дуже (вельми) просто; найпростіше.

Про | *Про и контра* – про і контра (за і проти).

Пруд | *Место, где был пруд* – ставище (стависько). | *Хоть пруд пруди (перен.)* – хоч греблю гати.

Прыгать | *Прыгать на одной ноге* – скакати на одній нозі; скакати діда.

Прыть | *Во всю прыть (бежать, мчаться…)* – навзаводи (що є духу, щодуху, чимдуж) (бігти, мчати…); *(образн.)* на всі жили брати.

Прядение | *Зарабатывать, заработать прядением* – заробляти, заробити прядінням; запрядати, запрясти; *(образн.)* закручувати, закрутити веретеном. [А Ганна грошей не жалувала… посилала, щоб було закрутить веретеном. Н.-Левицький.] | *Отрабатывать, отработать прядением* – відробляти, відробити прядінням; відпрядати, відпрясти (*про багатьох* повідпрядати).

Прямиком | *Идти прямиком* – іти навпростець (навпрямки); прямувати (простувати).

Прямой | *Друзья прямые — что братья родные* – приятелі (друзі) справжні — мов брати рідні. *Пр.* | *Идти, пойти прямой дорогой (прямым путём)* – просто йти, піти. [Ми просто йшли; у нас нема зерна неправди за собою… Шевченко.] | *Прямой человек* – щира (відверта) людина; щира душа.

Прямо | *Говорить, сказать прямо в глаза* – у живі очі казати, сказати. | *Кто прямо едет — в поле ночует* – хто простує, той дома не ночує. *Пр.* | *Прямо беда с ним* – чисте лихо (чиста біда) з ним. | *Смотреть (гладеть) прямо в глаза кому* – дивитися просто у вічі (в очі) кому.

Прятаться | *Прятаться за [чужую] спину* – (по)за [чужу] спину ((по)за чужі плечі) ховатися (шитися).

Прятать | *Прятать глаза (взгляд, взор)* – ховати очі (погляд).

Прятки | *Играть в прятки – Див. играть.*

Пташка | *Ранняя пташка (перен.)* – рання пташка. | *Ранняя пташка зубки теребит (носок прочищает), поздняя глазки продирает* – рання пташка зубки креше, а пізня очки дере. *Пр.* Рання пташка пшеничку клює, а пізня очки дере. *Пр.* Ранні пташки росу п'ють, а пізні сльози ллють. *Пр.* Хто пізно встає, тому хліба не стає. *Пр.* | *Рано пташечка запела, как бы кошечка не съела* – рано пташка заспівала, коли б кішка не піймала. *Пр.* Не кажи гоп, поки не перескочиш. *Пр.* Жартуй, глечику, поки не луснув. *Пр.*

Птенец | *Желторотый птенец* – жовтороте пташа (пташеня).

Птица | *Важная птица (перен.)* – велика (важна) птаха; велика цяця; велике цабе. | *Видно птицу по полёту* – знати (видно) пана по халявах. *Пр.* Чути птаха по голосу. *Пр.* По пір'ю

пізнаєш птаха. *Пр.* Чорт би дятла знав, коли б не довгий ніс. *Пр.* Пізнати вовка хоч у овечій (у баранячій) шкурі. *Пр.* Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті. *Пр.* Видно між ложками ополоник. *Пр.* Осла пізнаєш по вухах, ведмедя — по кігтях, а дурня — по балачках. *Пр.* | *Вольная птица (перен.) – Див. вольный.* | *Домашняя птица* – дробина (дріб); свійське птаство; свійська птиця. | *Жить как птица небесная (шутл.)* – жити як птаха (пташка) небесна (як птаство небесне); жити безтурботно (безклопотно) як птах. | *Невелика птица (перен.)* – невелика цяця; невелике цабе. | *Певчие птицы* – співоче птаство (співочі птахи). | *Птица высокого, низкого полёта (ирон.) – Див. полет.* | *Синяя птица* – синій птах. | *Стреляная (обстрелянная) птица (перен.)* – стріляний (обстріляний) птах.

Птичий | *На птичьих правах (быть, жить...) – Див. право.* | *С [высоты] птичьего полёта* – з [височини] пташиного льоту; з пташиної височини. | *Только птичьего молока недостаёт, не хватает* – тільки (хіба) пташиного молока немає (нестає, бракує). Він не знає, що таке немає. *Пр.*

Пуганый | *Пуганая ворона и куста боится* – лякана ворона й куща боїться. *Пр.* Полоханий заєць і пенька боїться. *Пр.* Кого гад укусив, той і глисти боїться. *Пр.* Налякав міх, то й торби страшно. *Пр.* Кого міх налякав, тому і торба не дасть спати. *Пр.* Битому і різку покажи, то він боїться. *Пр.* Битому собаці кия (дрючка) не показуй. *Пр.*

Пуговка | *Нос-пуговка, нос пуговкой (шутл.)* – ніс як ґудзик; кирпа.

Пузырь | *Дутый пузырь (перен.)* – дута булька (бульба). | *Мыльный пузырь (перен.)* – миляна (мильна) булька (бульба).

Пуля | *Всякая пуля грозит, да не всякая разит* – не кожна куля влучає. *Пр.* | *Вылететь пулей – Див. вылететь.* | *Лить (отливать) пули (перен.)* – кулі лити; дзвін великий лити; брехню точити, казати таке, що й купи не держиться. | *Пускать, пустить [себе] пулю в лоб* – пускати, пустити [собі] кулю в лоб(а); застрелитися. | *Хоть пулю в лоб* – хоч кулю в лоб(а).

Пунктик | *С пунктиком кто (шутл.)* – не всі дома в кого; одної клепки в голові немає в кого (бракує кому); безклепкий хто; мишки в голові у кого.

Пункт | *По пунктам; пункт за пунктом (излагать, объяснять...)* – пункт за пунктом (по ряду, одне за другим) (викладати, пояснювати...).

Пуп | *Пуп земли (разг. перен.)* – пуп землі.

Пускаться | *Пускаться, пуститься во все тяжкие (нелёгкие) (книжн. устар. во вся тяжкая)* – пускатися, пуститися на всі заставки; пускатися, пуститися берега. | *Пускаться, пуститься на хитрость (на хитрости)* – пускатися, пуститися (братися, узятися, іти, піти) на хитрощі; удаватися, удатися до хитрощів.

Пускать | *Пускать [мыльные] пузыри (перен.)* – пускати [миляні, мильні] баньки (бульби, бульбашки, бульки); баньки (бульбахи) дути. | *Пускать, пустить в расход кого* – кулю дати кому; розстріляти кого. | *Пускать, пустить в ход все средства* – усіх заходів (способів) уживати, ужити; братися, узятися на всі способи. | *Пускать, пустить корень, корни (перен.) – Див. корень.* | *Пускать, пустить на ветер (по ветру) (деньги, имущество...)* – пускати, пустити на вітер (з вітром, за вітром, *іноді* на хух) (гроші, майно...). | *Пускать, пустить по миру кого – Див. мир.* | *Пускать, пустить пыль в глаза – Див. пыль.* | *Пускать, пустить [себе] пулю в лоб – Див. пуля.* | *Пустить в обиход* – запровадити (пустити) в ужиток. | *Пустить ко дну, отправить на дно (разг.) – Див. дно.* | *Пустить козла в огород – Див. козел.* | *Пустить красного петуха – Див. петух.* | *Пускать (пустить) слезу – Див. слеза.* | *Пустить слух, молву* – пустити чутку (чутки, поголос, поголоску); (ганебну) пустити поговір, (не)славу про (за) кого, на кого.

Пустой | *Как из пустой бочки* – як (мов...) із порожньої (пустої) бочки (із жлукта). | *Переливать, пересыпать из пустого в порожнее* – переливати з пустого в порожнє; воду в ступі товкти; молотити [саму] солому; з сухої криниці воду брати; теревені правити; плескати язиком (язиками); переливки переливати; плетенки плести. | *Пуст карман, да красив кафтан* – у голові панство, а сорочку воші з'їли. *Пр.* На возі сап'ян рипить, а в борщі трясця кипить. *Пр.* У голові панство, а за коміром воші. *Пр.* Убрався в жупан і дума, що пан. *Пр.* Голе й босе, а голова в вінку. *Пр.* Чоботи риплять, а горшки без сала киплять. *Пр.* Пани ж мої дрібнесенькі, а воші як біб. *Пр.* | *Пустая бочка пуще (звонче) гремит* – порожня бочка гучить, а повна мовчить. *Пр.* | *Пустая голова (башка)* – пуста людина; пуста голова; у голові як у пустій клуні (стодолі); у голові вітер свище; голова як свистун; макоцвіт (макоцвітна голова). | *Пустая мельница без ветру мелет* – порожній млин і без вітру меле. *Пр.* Меле, як порожній млин. *Пр.* | *Пустая трата времени* – марнування (гайнування) часу; марна трата часу. | *Пустое место (перен.)* – порожнє місце. | *С пустыми руками (прийти, явиться, уйти...)* – з порожніми (з пустими, з голими) руками

(голіруч, *іноді* упорожні) (прийти, піти…). | *Тощий, пустой кошелёк – Див. кошелёк.*
Пусто | *В голове пусто у кого* – у голові пусто в кого; голова клоччям набита в кого, кому. | *В кармане пусто у кого* – у кишені вітер ходить (свище) в кого, кому; у кишені гуде (свище, гуляє) у кого, кому; у кишені дідька має хто; в одній кишені пусто, а в другій немає нічого в кого. | *Разом густо — разом пусто – Див. густо.* | *Совершенно пусто* – пустісінько (порожнісінько). | *Чтоб тебе (вам) пусто было (фам.)* – (не)хай тобі (вам) усячина (трясця!); а бодай тебе (вас)!; щоб тебе (вас) курка брикнула.
Пустыня | *Глас вопиющего в пустыне – Див. глас.*
Пустяк | *Заниматься пустяками* – бавитися дурницею (дурницями, пустим); бавитися леда-бриднею. | *Наговорил пустяков* – наплів дурниць; *(образн.)* наказав на вербі груш; наказав три мішки (сім мішків) гречаної вовни; наколотив гороху з капустою. | *Нет, это не пустяки* – ні, це не пусте (не дрібниця, не дрібниці, не абищиця, не дурниця). | *Пара пустяков (разг.)* – пусте діло; дурниця *(іноді* ніщо). | *Поссориться из-за пустяка* – посваритися через (за) дурницю; *(образн.)* за масляні вишкварки (за онучу) не помиритися.
Пусть | *Ну пусть будет и так* – ну хай (нехай) буде й так; чи так, то й так, дарма; хай так. | *Пусть будет по-вашему* – хай (нехай) буде по-вашому; *(жарт.)* хай (нехай) ваше зверху буде; нехай буде з гречки мак. Нехай буде гречка, аби не сперечка. *Пр.* | *Пусть твой род погибнет! (бранное)* – щоб твоє кодло звелося!; щоб тебе з кодла звело!
Путаться | *Путаться под ногами – Див. нога.*
Путать | *Путать [свои] следы (перен.)* – плутати [свої] сліди; ключкувати.
Путевка | *Путёвка в жизнь (перен.)* – путівка (подорожня) в життя.
Путеводный | *Путеводная звезда (перен.)* – провідна зірка (зоря). | *Путеводная нить (перен.)* – провідна нитка.
Путем | *Говори путём (разг.)* – кажи до пуття. | *Он ничего путём не знает (разг.)* – він нічого гаразд (як слід, до пуття, до ладу) не знає.
Путь | *Без пути (разг.)* – безпуття. | *В пути, по пути (сделать что)* – по дорозі; дорогою; мимохідь, мимоїздом (переходом). | *Все дорога (все пути) ведут в Рим – Див. Рим.* | *Вставать, встать на путь чего – Див. вступать.* | *Держать путь – Див. держать.* | *Каким путём?* – якою дорогою (яким шляхом)?; кудрю?; *(перен.)* як; яким способом (чином, робом)? | *Куда вам путь лежит?* – куди вам дорога? | *Млечный Путь (астрон.) – Див. млечный.* | *Найти верный, правильный путь* – знайти правдивий шлях; *(іноді)* ухопити тропи. | *На обратном пути* – по дорозі назад (додому); (по)вертаючись назад (додому); поворітьма. | *Направлять, направить путь (шаги, стопы) – Див. направлять.* | *Наставлять, наставить (направлять, направить, обращать, обратить) на путь истины (на путь истинный) кого* – наставляти, наставити (наводити, навести) на добру (праву) путь кого; наставляти, наставити (наводити, напутити) кого; наставляти, наставити на [добрий] розум кого. | *Не по пути с кем* – не по дорозі (не дорога, не в шляху, не по руці) з ким; *(іноді)* невзвороті кому з ким. | *Окольным (обходным) путём* – стороною; манівцями (манівцем); *(іноді розм.)* повзагорідно. | *Отправляться, отправиться (двигаться, двинуться…) в путь* – рушати, рушити (вирушити, вирушати) в дорогу. | *Прокладывать, проложить дорогу (путь) кому, чему – Див. прокладывать.* | *Пусть твой путь будет усеян цветами* – нехай тобі цвітом стелиться дорога. | *Путём подкупа, измены* – підкупом, зрадою. | *Пути (дороги) разошлись чьи – Див. расходиться.* | *Пути сообщения* – шляхи [сполучення]. | *Путь-дорога, путь-дорожка, путь-дороженька (поэт.)* – шлях-дорога (путь-дорога), шлях-доріжка, шлях-доріженька (путь-доріженька). | *Сбивать, сбить с пути кого* – збивати, збити з дороги кого; збивати, збити з пуття кого. | *Сбиваться, сбиться с пути (перен.)* – збиватися, збитися з дороги; на манівці сходити, зійти; збиватися, збитися з пуття; *(іноді)* ледащіти, зледащіти; блудними дорогами йти, піти. [Блудними дорогами пішов. Франко.] | *Совратить, совлечь, сбить с пути (истины, добра, истинного, доброго…) кого* – збити (звести) з доброго шляху (з доброї путі, дороги, стежки, тропи) кого; збити з правої путі (з пуття, знепутити) кого. [Та ви його ще з тропи зіб'єте… М. Куліш.] | *Стоять, находиться на ложном пути; идти по ложному пути (перен.)* – стояти, бути на хибній (кривій) дорозі (путі); іти хибною (кривою) дорогою. | *Судебным путём* – судом; через суд. | *Сухим путём* – суходолом (сухопуттю). | *Счастливый, добрый путь!; счастливого, доброго пути!* – щасливої дороги!; щасливо! | *Уготовлять путь на тот свет кому* – уготовляти на той світ дорогу кому; стежку промітати кому. | *У каждого свой путь [в жизни]* – у всякого (у кожного) свій шлях; кожен (кожне) має свій шлях. [У всякого своя доля і свій шлях широкий. Шевченко.] | *Что в том пути? (разг.)* – яка користь з того? | *Этим, тем путём* – цією, тією (тою) дорогою (цим, тим шляхом); сюдою, тудою.

Пухнуть | *Голова пухнет (от чего)* – голова пухне (з чого); голова ходором ходить (з чого); голова як стіг (з чого).

Пух | *Ни пуха ни пера* – ні пуху ні пера; ні шерстинки ні пушинки. | *Пусть будет (будь) земля пухом тебе* – пером земля тобі; легко тобі лежати, сиру землю держати. | *Разбить неприятеля в пух и (в) прах* – розбити ворога дощенту (до пня, упень). | *Разориться в пух (в пух и (в) прах)* – зруйнуватися вкрай (до решти); геть зовсім (геть-чисто) зубожіти (збідніти); звестися [на] нінащо. | *Рыльце в пуху (в пушку) у кого – Див. рыльце.*

Пучить | *Пучить глаза на кого, на что* – витріщати (вирячувати, вилуплювати) очі (баньки); витріщатися на кого, на що.

Пушечный | *Пушечное мясо* – гарматне м’ясо.

Пушка | *Брать, взять на пушку кого (разг.)* – пускати, пустити туману кому; пошивати, пошити у дурні кого; підвозити, підвезти воза кому. | *Из пушки по воробьям (стрелять, палить, бить...)* – з гармати у горобців стріляти. | *Пушкой не прошибёшь (не пробьёшь)* – 1) І києм не протиснеш; і лопатою не прогорнеш; хоч греблю гати; ніде (нема де) й голки встромити; 2) хоч кіл на голові теши; уперся — як на пень з’їхав. | *Пушкой (пушками) не разбудишь (не добудишься); хоть из пушки (пушек) пали* – хоч коти гармати (хоч з гармати пали) — не збудиш (не розбудиш, не добудишся).

Пуще | *Пуще всего* – найбільше (найдужче); над усе. | *Пуще глаза (ока) беречь, охранять кого, что (устар.)* – більше як (ніж) ока [в голові] берегти (пильнувати, Шанувати) кого, що.

Пущий | *Для пущей важности (разг.)* – для більшої ваги (важності).

Пфефер | *Задавать, задать пфеферу (феферу) кому (разг.)* – завдавати, завдати кому перцю; давати, дати чосу (бобу) кому.

Пчеловодство | *Заниматься пчеловодством* – пасічникувати (бджолярувати).

Пшеница | *Яровая пшеница* – яра пшениця (пшениця-ярица); *(іноді)* ярка.

Пыл | *В пылу битвы, боя, спора...* – у запалі (у розпалі) битви, бою, суперечки... | *В пылу гнева* – у розпалі гніву. | *С пылу, с жару* – просто з жару (з полум’я); просто з сковороди. | *Умерить свой пыл* – угамувати свій запал; осістися (розхолодитися).

Пыль | *Поднялась пыль* – курява встала (знялася). | *Покрыться пылью* – припасти (укритися) пилом (порохом); запорошитися (закуритися, закуріти). | *Пускать, пустить пыль в глаза* – туману (ману) пускати, напускати кому, на кого; туманити кого; замилювати, замилити очі кому. | *Пыль столбом – (те саме, що) Дым коромыслом, дым столбом (перен. разг.). Див. дым.*

Пытка | *Подвергать, подвергнуть пытке кого* – брати, узяти на муки (на тортури) кого; піддавати, піддати мукам кого; катувати кого. | *Предавать, предать пытке* – віддавати, віддати на муки (на тортури).

Пых | *Одним пыхом (разг.)* – духом; як стій; за одним махом (пахом-махом).

Пьяный | *Напиться, нарезаться пьяным* – упитися; залити (налита) очі *(зниж.* сліпи); зачмелити голову; набрати повну голову; насмоктатися (нарізатися, надудлитися, наджулйтися); *(образн.)* забити палю. | *Он вечно пьян* – він завжди п’яний; він не виходить (не висихає) з горілки; *(давн.)* він кисне в шинку. | *Пьяному море по колено – Див. колено.* | *С пьяных глаз; под пьяную руку; по пьяному делу; по пьяной лавочке (разг.)* – з п’яних очей; під п’яну руч; напідпитку; по п’яному; п’яним бувши. | *У пьяного что на уме, то и на языке* – у п’яного що на умі (що в серці), те й на язиці. *Пр.*

Пядь | *Будь он [хоть] семи пядей во лбу* – хай він буде мудріший, як сам Соломон; хай він буде наймудріший; хай у нього [буде] розуму аж понад голову. | *Семи пядей во лбу* – мудра голова; мудрагель; головатий чоловік. Розуму як накла(де)но. *Пр.* Розуму наче два клали, а третій топтав. *Пр.* Мудрий як Соломон. *Пр.* Він більше має розуму в п’яті, ніж ти в голові. *Пр. (давн.)* Розумний — по коліна в Біблії. *Пр.*

Пялить | *На чужой кусок не пяль роток* – на чужий коровай очей не поривай. *Пр.*

Пята | *Ахиллесова пята* – ахіллесова п’ята. | *Быть, находиться под пятой у кого* – бути під п’ятою в кого. | *По пятам идти, ходить, гнаться...* – гнати(ся) слідком за ким; на п’яти кому наступати; назирці йти, ходити за ким. | *С (от) головы до пят – Див. голова.*

Пятки | *Душа в пятки ушла у кого (разг. шутл.) – Див. душа.* | *Лизать руки, ноги, пятки кому – Див. лизать.* | *Наступать, наступить на пятки кому* – наступати, наступити на п’ятки кому. | *Показывать, показать пятки* – п’ятами кивати, накивати; підошвами (литками) кресати, покресати. | *Смазывать, смазать (намазывать, намазать, подмазать, подмазывать...) пятки [салом] (разг.)* – [Салом] п’ятки намазувати, намазати (намащувати, намастити).

Пятница | *Семь пятниц на неделе у кого* – сім п’ятниць на тиждень у кого (має хто).

Пятно | *Белое пятно (перен.)* – біла пляма; прогалина. | *И на солнце есть пятна* – і на сонці є плями. *Пр.* | *Класть пятно, клеймо на кого (перен.) – Див. класть.* | *Родимое пятно (перен.)* – пережиток; родима пляма.

Пятый | *Нужен как собаке пятая нога (разг.)* – потрібний як собаці (як псові) п’ята нога; так потрібне, як сліпому дзеркало, а глухому музика; потрібний, як діра в мості. | *Пятое колесо в телеге (в колеснице)* – п’яте колесо до воза. | *Пятое-десятое* – се і те; те і те. | *С пятого на десятое (рассказывать) (разг.) – Див. десятый.*

Раба | *Сама себя раба бьёт, коль нечисто жнёт* – сама себе раба б’є, що нечисто жне. *Пр.* Заробив петлю на свою шию. *Пр.* Пий сама, мила, коли таке заварила. *Пр.* Заварив кашу, так і їж. *Пр.* Бачили очі, що купували, — їжте, хоч повилазьте. *Пр.* Терпи, тіло, маєш, що хотіло, *Пр.* Плачте очі, хоч повилазьте: бачили, що купували — грошам не пропадать. *Пр.*

Работаться | *Не работается кому* – не працюється кому; не бере робота кого.

Работать | *Кто не работает, тот не ест* – хто не працює, той не їсть. | *Не над чем работать [по хозяйству] кому* – нема(є) над чим, коло чого працювати кому; не має коло чого, над чим працювати (робити) хто; ні над чим робити (працювати) кому; ні за що (нема за що) рук зачепити кому; не має за що рук зачепити хто. | *Не расположен работать кто* – не має охоти до роботи (неохочий працювати) хто; не бере робота кого. | *Работает, как мальчик, а ест, как мужичок* – їсть за вола, а робить за комара. *Пр.* | *Работать до поту и поесть в охоту* – роби до поту, а їж ув охоту. *Пр.* Хто не мерзне за роботою, той і їсть з охотою. *Пр.* | *Работать компанией за угощение* – робити толокою. […У балку спустився. Та й викопав при долині Глибоку криницю. (Не сам-один: толокою Йому помагали Й добрі люди приходили криницю копати). Шевченко.] | *Работать над чем* – працювати коло чого, над чим. | *Сыт да богат, не хочу работать, а дети будут — сами добудут* – буде з нас — не діти в нас, а діти будуть — самі добудуть. *Пр.* | *Усердно работать* – ретельно (щиро, пильно) працювати; щирим серцем працювати (робити); припадати до роботи; докладати рук до чого.

Работа | *Брать, взять в работу кого (разг.)* – брати, узяти в роботу кого. | *Браться, взяться (приниматься, приняться) за работу* – братися, узятися (ставати, стати) до роботи (до праці). | *Вести работу* – працювати (робити); провадити роботу; *(іноді тавтологічне)* робити роботу. [Та прийшов же я та й у суботу, та нема Солохи — робить роботу. *Н. п.*] | *Всегда работа у кого, не выходит из работы кто* – завжди робота у кого, не виходить з роботи хто; виробу нема кому. | *Работа денежку копит, а хмель денежку топит* – карти й пиття не доводять до пуття. *Пр.* Ходив би в злоті, якби не дірка в роті. *Пр.* Заробив кревно та й пропив певно. *Пр.* | *Работа не волк, в лес не убежит* – робота не ведмідь, у ліс не втече. *Пр.* Гуляй, тату, завтра свято. *Пр.* Сиди, Векло, ще не смеркло. *Пр.* Ще далеко Ілля, ще напряду я. *Пр.* Сиди, Тетяно, бо ще рано. *Пр.* | *Работа по составлению словаря* – робота (праця) коло складання (над складанням) словника. | *Работа по хозяйству* – робота (праця) в господарстві. | *Сегодняшней работы на завтра не откладывай* – що маєш робити — роби сьогодні, бо тільки один сир одкладений добрий. *Пр.* Одклад не йде на лад. *Пр.* Краще тепер, як у четвер. *Пр.* З одкладу не буде ладу. *Пр.* | *Сизифов труд (сизифова работа) – Див. сизифов.* | *Топорная работа* – незграбна (груба) робота; робота — аж пальці знати. | *По работе и плата* – яка робота, така й плата. *Пр.* Хто робить — голий не ходить. *Пр.* Хто вітрові служить, тому димом платять. *Пр.* Як собаку годують, так він і гавка. *Пр.*

Работник | *Работник просвещения* – працівник освіти; (член спілки працівників освіти *також)* освітянин.

Раб | *Раб Божий* – раб Божий (Господній). [Наш брат був на землі рабом поганським, тепер він раб Господній, більш нічий. Українка.]

Равнодушный | *Становиться, стать равнодушным* – ставати, стати байдужим; забайдужитися; байдуж(н)іти, збайдуж(н)іти.

Равно | *А равно; равно как и…* – а так само; так само і (як і…). | *Мне всё равно* – мені однаково (все одно); мені байдуже; про мене; про мою волю. | *Совершенно всё равно* – однаковісінько. [Мені однаково, чи буду я Жить в Україні, чи ні. Чи хто згадає, чи забуде Мене в снігу на чужині — однаковісінько мені. Шевченко.]

Равный | *Быть, держаться, разговаривать… на равной ноге с кем – Див. нога.* | *Равным образом* – так само; а також.

Равняться | *Равняться по кому, на кого (перен.)* – рівнятися на кого.

Рада | *Рада б душа в рай, да грехи не пускают* – рада б душа в рай, та гріхи не пускають. *Пр.* Рада б мама за пана, та пан не бере. *Пр.* Є ложка, та в мисці нема. *Пр.*

Радеть | *Не радеть о чём* – не дбати за що (про що); занедбати що.

Ради | *Ради бога – Див. бог.* | *Ради милого дружка и серёжка из ушка* – для милого друга і вола з плуга. *Пр.* Для бажаного друга і коня з плуга. *Пр.* Для вас і сорочка з нас. *Пр.* | *Ради прекрасных глаз* – заради (задля) чудових (прегарних, прекрасних) очей. | *Ради приличия* – для годиться; для звичаю (для звичайності). | *Чего ради?* – для чого?; чому?; з якої речі?; навіщо? | *Шутки ради* – жартома (жартом, для жарту).

Радоваться | *Извольте радоваться! (ирон.)* – [Ось] маєте!; от і маєте! | *Не радуйся найдя, не тужи потеряв* – знайшов — не скач, загубив — не плач! *Пр.* | *Радуйся, Кирюшка, будет у бабушки пирушка* – радуйся, Хвесьо, кіт сало несе [радуйся вельми, бо вже перед дверима]. *Пр.* Збирайтеся, старці, обід буде. *Пр.*

Радость | *Вне себя от радости кто* – [Аж] не тямиться з радощів хто; не тямить себе з радощів хто; у нестямі (без тями) з радощів хто; себе не чує з радощів хто; у радощах не чується хто. | *Доставлять радость кому* – давати радість кому; радувати кого. | *На радостях* – з радощів (на радощах). | *От радости* – з радощів *(іноді* з радості). [Ох, аж серце в мене зайшлося з радощів. Григоренко. Отоді теє всі люди зачували, Із хат з піснями виходили, З великої радості святую землю цілували. Тичина.] | *Радость не в радость кому* – (і) радість не радість кому. | *С какой радости? (разг.)* – чого?; чому?; з чого?; через що (через віщо)?; з якої причини? | *С радостью* – з радістю; радо; залюбки. | *С радости-веселья русы кудри вьются, а с тоски-печали русые секутся* – з радощів кучері в'ються, а з журби січуться. *Пр.* Радість красить, а туга (печаль) палить. *Пр.* | *Старость — не радость* – старість — не радість. *Пр.* Старість не прийде з добром — коли не з кашлем, то з горбом. *Пр.* Старість іде і хвороби веде. *Пр.* Старій бабі і на печі ухаби. *Пр.* Старість — не радість, а смерть — не весілля. *Пр.* Молоде — золоте, а старе — гниле. *Пр.*

Радужный | *Видеть, представлять… в радужном свете что* – бачити в рожевому світлі що.

Рад | *Жизни не рад кто (разг.) – Див. жизнь.* | *Рад бы [был]* – радніший [був] би. | *Рад вас видеть – Див. видеть.* | *Рад [или] не рад; хоть рад, хоть не рад (разг.)* – радий [чи] не радий; рад не рад; хоч не хоч. | *Рад-радёхонек, рад-радёшенек (разг.)* – радий-радісінький. | *Рад (рады) стараться!* – рад(ий) (раді) старатися! | *Рад бы душой, да хлеб чужой* – рад би гостю, та хліба шкода. *Пр.* Попросили б і сісти, так нічого їсти. *Пр.* | *Рад дурак, что пирог велик* – обіцянка-цяцянка, а дурневі радість. *Пр.* Той сказав на глум, а той узяв на ум. *Пр.* Ворона літає, а дурень голову задирає. *Пр.* Дурний і хату спалить, так вогню рад. *Пр.* | *Рад нищий и тому, что сшили новую суму* – голодному і вівсяник добрий. *Пр.* Голодне буде їсти й холодне. *Пр.* Добрий хліб, коли нема калача. *Пр.* Хто гарячого не бачив, той і холодному рад. *Пр.* | *Хоть не рад, да готов* – не рада коза торгу, а курка весіллю, та мусять. *Пр.* Не радий хрін тертушці, а проте на кожній танцює. *Пр.* | *Чем богаты, тем и рады – Див. богатый.*

Раж | *Войти (прийти) в раж* – увійти (прийти) в раж; розпалитися; розходитися.

Разбегаться | *Глаза разбегаются, разбежались – Див. глаз.*

Разбивать | *Разбивать, разбить жизнь, надежды (перен.)* – розбивати, розбити життя, надії. | *Разбивать, разбить сердце чьё, душу чью, у кого* – розбивати, розбити серце чиє, душу чию. | *Разбить лагерь* – табором стати; отаборитися. | *Разбить (сломать) лёд (перен.) – Див. лёд.* | *Разбить цепи (перен.)* – розбити (порвати) кайдани (пута); скинути ярмо.

Разбираться | *Хорошо разбирается в этом кто* – добре на цьому знається (розуміється) хто.

Разбирать | *Досада, злость разбирает кого* – досада, злість (лють) бере (розбирає, забирає, пориває) кого. | *Не разбери-бери; не разбери-поймёшь (разг.)* – не розбери-бери. | *Разбирает грусть кого* – бере (розбирає, огортає, посідає) смуток (туга) кого. | *Разбирает охота кого (делать что)* – охота (хіть) пориває (забирає, розбирає) кого; кортить кому, кого; пориває кого (що робити). | *Разбирать, разобрать по косточкам кого, что (разг.)* – осуджувати, осудити з голови до ніг кого, що; осуджувати, осудити, і живої кісточки не зоставивши.

Разбиться | *Разобьюсь (расшибусь) в лепёшку, а… – Див. лепёшка.*

Разбитый | *Остался, оказался у разбитого корыта – Див. корыто.*

Разбойник | *Разбойники пера* – розбишаки (розбійники) пера.

Разбой | *Голому разбой не страшен* – з голого, як з святого, — не візьмеш нічого. *Пр.* Голота не боїться ні дощу, ні болота. *Пр.* Мокрий дощу не боїться. *Пр.* Голої вівці не стрижуть. *Пр.*

Разбор | *К шапочному разбору (прийти, явиться…) (разг.)* – на шапкобрання.

Развалец | *Работать с развальцем (разг.)* – працювати спроквола. | *Ходить с развальцем (развальцей) (разг.)* – ходити перехильцем (перехильці, перевальцем, розвалкувато); ходити перевалюючись (перехилюючись); *(образн.)* ходити качиною ходою.
Развалина | *Настоящая развалина кто (о человеке)* – справжня руїна хто; *(образн.)* порохно сиплеться з кого.
Разверзаться | *Бездна (пропасть) разверзается, разверзлась под кем, под чьими-либо ногами (перен.)* – безодня (прірва) розкривається, розкрилася під ким, під чиїми ногами. | *Разверзлись (отверзлись) хляби небесные (шутл.) – Див. хлябь.*
Развешивать | *Развешивать, развесить уши (разг.)* – розпускати, розпустити (розвішувати, розвісити, *про багатьох* порозпускати, порозвішувати) вуха; заслухуватися, заслухатися. [Тільки розпустіть вуха, то забожимося, що й на вербі є груші. Квітка-Основ'яненко. А я знов розвішував вуха, слухаючи їх оповідань, жартів, вигадок та дотепів. Франко.]
Разве | *Разве я знаю?* – хіба я знаю?; або я знаю? | *Разве я не говорил* – а не казав я?; хіба я не казав?
Развивающийся | *Развивающиеся страны* – країни, що розвиваються; розвиткові країни; *(іноді)* країни в розвитку.
Развинтиться | *Нервы развинтились (разг.)* – нерви розхиталися (розшрубувалися, розгвинтилися). | *Я совсем развинтился (разг.)* – я зовсім (геть) ослаб.
Развитие | *В развитии [постановления]* – на розвиток [постанови].
Разводиться | *Разводиться, развестись с кем* – брати, узяти розлуку з ким; розлучатися, розлучитися з ким.
Разводить | *Разводить (развести) антимонию (фам.) – Див. антимония.* | *Разводить бобы – Див. боб.* | *Разводить вавилоны* – розводити вавілони. | *Разводить, развести руками* – розводити, розвести руками. | *Разводить разводы (узоры) (разг.)* – розводитися; теревенити; *(зниж.)* розпатякувати. | *Разводить тары-бары (растабары) с кем* – теревені правити (розводити, точити); теревені-вені правити; плетеники плести. | *Разводить турусы [на колёсах]* – теревені правити (розводити, точити); баляси (ляси) точити; баляндраси правити (торочити); розпускати язика (язик); верзти [нісенітницю, нісенітниці].
Развязка | *Дело идёт к развязке* – ідеться до кінця (до краю); діло доходить кінця; ідеться до розв'язки. | *Счастливая развязка* – щасливий кінець; щаслива розв'язка.
Развязываться | *Язык развязывается, развязался у кого* – язик розв'язується, розв'язався в кого, кому.
Развязывать | *Развязывать, развязать мошну (кошель)* – розв'язувати, розв'язати калитку (капшук); брязнути гаманцем (капшуком). | *Развязывать, развязать руки кому* – розв'язувати, розв'язати світ (руки) кому; сягнути глибше до кишені. | *Развязывать, развязать язык кому* – розв'язувати, розв'язати язик *(іноді згруб.* губу, рота) кому. [Мелашчина краса таки розв'язала їй (Кайдашисі) язик. Н.-Левицький. Насилу розв'язав рота! Кропивницькнй.]
Разгар | *Весна в разгаре* – весна у повні (у розповні, у розквіті). [Надворі весна в повні. Мирний.] | *В разгаре лета* – у розповні (у розпалі) літа; саме в серед(о)ліття; *(іноді давн.)* [саме] у межінь. | *В [самый] разгар, в [самом] разгаре борьбы, войны* – [Саме] у розпалі боротьби, війни.
Разгневаться | *Разгневаться на кого* – розгніватися на кого; узяти (покласти, положити) гнів на кого.
Разговорный | *Разговорный стиль, жанр* – розмовний стиль, жанр. | *Разговорный язык* – говірна мова; жива мова.
Разговорчивый | *Быть разговорчивым (красноречивым)* – бути говірким (говірливим); даватися, датися на мову (на речі). [Друге на речі не дається, а в неї слово — як струмочок дзюрчить. Барвінок.]
Разговор | *Без [всяких] разговоров* – жодних розмов; [без] ніяких розмов. | *Без дальних (лишних) разговоров* – без зайвих розмов; без зайвої мови. | *Вмешиваться, вмешаться в разговор – Див. вмешиваться.* | *[Вот] и весь разговор* – оце й уся мова (розмова); [оце й] по всій мові; та й по всій мові; оце й усе; та й усе; оце й по всьому (та й по всьому). | *Вступать, вступить в разговор с кем – Див. вступать.* | *Иметь с кем разговор* – розмовляти з ким; мати розмову з ким; бути на мові (на розмові, *іноді* на речах з ким). | *И разговора не было об этом* – і розмови (і мови) не було про це. | *Крупный разговор* – гостра розмова. | *Разговор в пользу бедных* – балаканина (пусті слова) на користь (на вжиток) бідним. | *Разговор идёт о ком, о чём* – йдеться про кого, про що; [мова] мовиться

за (про) кого, за (про) що. | *Разговор не клеится – Див. клеиться.* | *Разговор продолжается* – розмова йде (точиться) далі; розмова триває [далі]. | *Разговоры разговаривать* – розводити балачки; бали точити.

Разгон | *В разгоне* – у розгоні. | *С разгона* – з розгону; розігнавшись.

Разгораться | *Глаза, глаза и зубы разгорелись у кого на что (разг.)* – очі, очі і зуби розгорілися (розпалилися) в кого на що. | *Страсти разгорелись* – пристрасті розпалилися (розгорілися).

Разграбление | *На поток и разграбление – Див. поток.*

Разгуляться | *Погода разгулялась* – розгодинилося (випогодилося, вияснилося).

Разгул | *Предаваться разгулу (пьянствовать, кутить)* – пити-гуляти; пиячити. | *Пьяный разгул* – (гульня-)пиятика.

Раздаваться | *Гром раздаётся, раздался* – грім лунає, пролунав (гримить, загримів); *(безособове)* гримить, загриміло (загримотіло).

Раздавать | *Раздавать, раздать взаймы* – розпозичати, розпозичити (випозичати, випозичити). | *Человек, который щедро (много) раздаёт, потом бедствует* – роздай-біда. [Ти роздайбіда: усе пороздаєш, а сама бідуєш. *З нар. уст.*]

Раздавливать | *Раздавливать, раздавить бутылочку, стаканчик... (разг.)* – перепускати, перепустити (видудлювати, видудлити) пляшечку, скляночку...

Разделывать | *Разделать (отделать) под орех кого (разг. фам.) – Див. орех.*

Разделять | *Разделяй и властвуй!* – поділяй (діли) і пануй. | *Разделять любовь чью (книжн.)* – кохати (любити) кого взаємно (обопільно); відповідати на кохання чиє (любов чию) коханням (любов'ю).

Раздел | *Жить в разделе* – жити нарізно (різно, окремо).

Раздирать | *Тоска раздирает сердце (душу)* – туга крає серце.

Раздор | *Внутренние раздоры* – хатні (домові) чвари. | *Яблоко раздора – Див. яблоко.*

Раздражение | *Сказать с раздражением* – сказати роздратовано.

Раздувать | *Раздувать, раздуть кадило (разг.)* – роздмухувати, роздмухати кадило.

Раздумье | *Погрузиться, впасть в раздумье* – поринути у роздуми; задуматися (замислитися).

Разевать | *На чужой каравай рта не разевай – Див. каравай.*

Разжевывать | *Разжёвывать, разжевать и (да) в рот класть, положить кому* – розжовувати, розжувати і в рот класти, покласти кому. | *Это дело надо разжевать (перен. разг.)* – це діло (цю справу) треба розжувати.

Разживаться | *Чужим добром не разживёшься* – з чужого добра не строїть двора. *Пр.* У чужій кошарі овець не розвести. *Пр.* Чуже добро бере за ребро. *Пр.* Хоч не красне, але власне. *Пр.*

Разжимать | *Разжимать, разжать губы (зубы)* – розціплювати, розціпити губи (зуби).

Разить | *Слово пуще стрелы разит* – гостре словечко коле сердечко. *Пр.* Слово не стріла, а глибше ранить. *Пр.* Вода все сполоще, злого слова — ніколи. *Пр.* Рана загоїться, зле слово - ніколи. *Пр.*

Разливанный | *Разлив(ан)ное море чего (разг. шутл.)* – 1) Розливне море чого; наддостаток чого; 2) пиятика.

Разливаться | *Разливаться соловьем – Див. соловей.*

Разлить | *Водой не разлить, не разольёшь кого – Див. вода.*

Различие | *Без различия пола и возраста* – не зважаючи на стать і вік; не розрізняючи статі і віку. | *Относиться ко всем без различия* – ставитися до всіх однаково.

Разлюли | *Разлюли малина (разг.)* – як у казці; краще й не треба; розкішно.

Размах | *С размаха, со всего размаха прыгнуть* – з [усього] розгону скочити (стрибнути). | *С размаха, со всего размаха ударить, бить...* – з [усього] розмаху *(іноді* розгону) бити...

Размашисто | *Жить размашисто* – жити широко (розгонисто, розкішно, *застар.* по-великопанськи). | *Писать размашисто* – розгонисто (широко) писати.

Размениваться | *Размениваться, разменяться на мелочи (мелочь) (перен.)* – розмінюватися, розмінятися на дрібниці.

Размер | *По размеру* – розміром (за розміром). | *Принимать, получать... размеры чего, какие* – набирати (набувати)... розмірів чого, яких.

Размолвка | *Между ними произошла размолвка* – зайшла між ними незгода (незлагода); вони посварилися.

Размыкивать | *Размыкивать, размыкать печаль, тоску, горе... (разг.)* – розвіювати, розвіяти (розганяти, розігнати, розбивати, розбити) сум (смуток), тугу, горе... [Він їм тугу розганяє. Хоч сам світом нудить. Шевченко.]

Размышление | *Погружаться, погрузиться в размышления; предаваться, предаться размышлениям* – поринати, поринути у [свої] думки (у роздуми); заходити, зайти в думки (у роздуми). | *Согласиться по зрелом размышлении* – гаразд розміркувавши, погодитися.
Разнимать | *Разнимать, разнять дерущихся* – розбороняти, розборонити. [Бійка... насилу розборонили люди. Мирний.] | *Разнимать руки при заключении сделки, пари (перен.)* – руки перебивати.
Разница | *Какая разница? (фам.)* – яка різниця?; хіба (чи) не все одно? | *Обещать и дать — большая разница* – одна (інша) річ обіцяти, а друга (інша) дати.
Разносить | *Разносить, разнести кого* – розносити, рознести (шпетити, вишпетити) кого; давати, дати прочухана (прочуханки) кому.
Разность | *Разные разности (разг.)* – усяка всячина.
Разнузданный | *Разнузданная жизнь (перен.)* – розгнуздане (свавільне) життя.
Разный | *Говорить на разных языках* – говорити різними мовами.
Разойтись | *Деньги разошлись (разг.) – Див. деньги.* | *Разойтись с родными* – розійтися з рідними; розріднитися.
Разом | *Разом густо, разом пусто* – часом з квасом, а порою з водою. *Пр.* Коли густо, а коли й пусто. *Пр.* Час на часу не стоїть. *Пр.* Воно як трапиться — коли середа, а коли й п'ятниця. *Пр.*
Разразить | *Разрази [меня] гром; пусть (пускай, да) разразит меня гром* – хай мене грім (лиха година) уб'є (поб'є); побий мене грім.
Разрез | *В разрезе чего, каком* – з погляду чого, якого.
Разрешаться | *Болезнь разрешилась кризисом* – хвороба завершилася (закінчилася) кризою. | *Разрешаться, разрешиться кем (сыном, дочерью, двойней...)* – родити, народити (зродити, породити, спородити) кого (сина, дочку, двійнята...). | *Разрешиться остротой (разг. ирон.)* – розродитися дотепом. | *Разрешиться от бремени (устар.)* – розродитися (обродитися, *зниж.* спорожнитися); *(жарт.)* розсипатися.
Разрешать | *Разрешать, разрешить от грехов* – розгрішувати, розгрішити; відпускати, відпустити гріхи.
Разрешение | *С вашего разрешения* – за вашим дозволом; з вашого дозволу.
Разрываться | *Дела — хоть разорвись (перен. разг.)* – діла — хоч [надвоє] розірвися (перервися); діла, діла — аж голова біла. | *Душа, сердце разрывается [на части]* – серце крається (розривається). [...Я шукаю самоти і радію самоті, хоч серце крається... Коцюбинський.] | *Не разорваться [же] мне! (разг.)* – не розірватися [ж] мені!; мене [ж] на все не вистачить. | *Хоть разорваться, да не поддаться* – та вже хоч і рачки ліз, а свого доконав. *Пр.* Хоч насподі лежатиму, а у вічі плюватиму. *Пр.*
Разрывать | *Разрывать на части кого (перен. разг.)* – шарпати (смикати) кого на всі боки.
Разрыв | *Разрыв мирных, дружеских отношений* – розмир. [Турчин піднявся, стався розмир. *Сл. Гр.*]
Разубедиться | *Он вскоре разубедится в своей правоте* – він незабаром (невдовзі) переконається, що не має рації.
Разубедить | *Разубедить кого в его мнении* – переконати кого (довести кому), що він помиляється (не має рації); довести кому помилковість його думки.
Разудалый | *Разудалая головушка (фольк.)* – буйна голівонька; хвацька душа. | *Разудалый молодец* – хлопець-молодець; моторний хлопець (парубок).
Разумение | *По моему разумению (разг.)* – як я розумію; на мою думку (гадку); на мій погляд. | *Это не доступно его разумению* – цього він не може зрозуміти (збагнути).
Разуметься | *Под этим разумеется...* – під цим слід розуміти...; під цим розуміється (розуміють)... | *Разумеется* – певна (зрозуміла) річ; звичайно; авжеж (та вже ж); аякже; атож; *(іноді)* певне. | *Само собой разумеется* – само собою зрозуміло; звичайна (певна) річ; *(іноді)* самозрозуміла річ.
Разуметь | *Вино пей, а дело разумей* – пий винце, та знай дільце. *Пр.* Пий, та ума не пропий. *Пр.* | *Сытый голодного не разумеет* – ситий голодному не товариш. *Пр.* Ситий голодного не розуміє. *Пр.* Багач не віда(є), що бідний обіда(є). *Пр.*
Разум | *Входить, войти в разум* – доходити, дійти [до] розуму. | *На разуме у кого (устар.)* – на думці (на умі) в кого. | *С разумом (делать, сделать что)* – до діла (розумно, розсудливо, путяще, *іноді* по ума) (робити, зроблено що). | *Терять, потерять разум* – утрачати, утратити розум; безглуздіти, збезглуздіти; *(іноді розм.)* рішатися, рішитися розуму (глузду). | *Ум за разум заходит, зашёл у кого – Див. ум.*
Разухабистый | *Разухабистый малый (парень)* – хвацький (спритний) хлопець; зух; *(іноді)* дзіндзівер-зух. [Бо Турн і сам дзіндзівер-зух! Коли чи п'є — не проливає, Коли чи б'є — то

вже влучає. Йому людей давить — як мух. Котляревський.]

Разыгрывать | *Как по нотам разыгрывать, разыграть – Див. нота.* | *Разыграть дурака (устар.)* – удати [з себе] дурня; прикинутися дурнем; пошитися (убратися) в дурні. | *Разыгрывать невинного ягнёнка* – удавати [з себе] невинне (безневинне, безвинне) ягня; прикидатися невинним (безневинним, безвинним) ягням. | *Разыгрывать, разыграть шута горохового (разг.)* – удавати, удати [з себе] блазня.

Раз | *В другой раз* – другим (іншим) разом. Другим разом, іншим часом. *Пр.* | *Вот те (и) раз – Див. вот.* | *В первый, второй, третий… раз* – уперше, удруге, утретє…; за першим, за другим, за третім… разом. | *В первый, второй, третий… раз зайти, заехать* – у перший, другий, третій… раз зайти, заїхати; першим, другим, третім… навертом (наворотом) зайти, заїхати. | *В прошлый раз* – минулого разу; *(іноді)* того разу. | *В самый раз* – якраз; саме в час; саме вчас; учасно (упору); в міру (до міри); саме добре; *(розм.)* (в)акурат. | *В следующий раз* – наступного разу. | *Всякий раз* – щоразу (кожного разу); раз у раз. | *В этот, в тот раз* – цим, тим разом; цього, того разу. | *Для меня это раз плюнуть – Див. плюнуть.* | *Другой (иной) раз (разг.)* – інший раз; іноді (інколи, часом); [а] як коли. | *Каждый раз* – кожного разу; щораз(у); (рідше) кожен (кожний) раз. | *Как раз* – саме; саме вчас; якраз; *(розм.)* (в) акурат. | *Как раз в то, в это время* – саме тоді, саме тепер. | *Ни в коем разе* – ні в якому (у жодному) разі. | *Ни разу не…* – і разу (ні, ані разу) не… | *Одним один раз* – одним-один (один-одним) раз; раз-разом. | *Раз, два раза в неделю, в месяц, раз в жизни…* – раз на тиждень, на місяць, раз на віку… | *Раз-два [да] и готово* – раз-два — і (та й) кінець. | *Раз-два (раз-другой) [да] и обчёлся (разг.)* – раз, два і (та й) кінець (та й край, та й годі, та й усе, та й усі). | *Раз за разом* – раз у раз; раз по раз (раз по разу). | *Раз (и) навсегда* – раз (і) назавжди. | *Раз как-то, как-то раз* – [Раз] якось; одного разу. | *Раз от разу* – раз по раз; раз у раз. | *Раз утром, вечером* – одного ранку, вечора; одного разу вранці, ввечері; якось (раз) уранці, увечері. | *Семь раз отмерь, а один раз отрежь* – сім раз відміряй, а раз відріж (утни). *Пр.* Тричі міряй, а раз одріж. *Пр.* | *Хоть раз, да вскачь* – хоч на час, та навскач. *Пр.* | *Раз это так, то…* – коли (якщо, *іноді розм.* раз) це так, то…

Райский | *Райское блаженство* – раювання.

Рай | *Рай земной (разг.)* – рай земний; рай на землі. | *С милым рай и в шалаше – Див. милый.*

Рак | *Знать, где раки зимуют (разг. фам.)* – знати, де раки зимують; знати, на чому (на чім) світ стоїть. | *Когда (пока) рак свистнет (прост.)* – як (коли, доки) рак [у полі] свисне; як рак на дуба вилізе та й свисне. | *Красный как рак; покраснеть как рак* – червоний як рак; почервоніти як рак; спекти рака; напекти раків (рака). | *Куда конь с копытом, туда и рак с клешнёй – Див. конь.* | *Показать, где раки зимуют кому (разг.)* – показати, де раки зимують кому. | *Пятиться, ползти… как рак, раком* – рачкувати; лізти рачки. [Робити, хоч києм бити, а їсти, хоч рачки лізти. Номис. Дай, Боже, щоб наші вороги рачки лазили! *Пр.*] | *Сидеть как рак на мели – Див. мель.* | *Узнать, где раки зимуют (разг.)* – дізнати(ся) (спізнати), де раки зимують.

Рамка | *Выходить, выйти из рамок чего* – виходити, вийти (по)за межі чого; переступати, переступити межі чого. | *Держать себя в рамках [приличия]* – тримати себе (триматися) в межах [пристойності (звичайності)].

Рана | *Бередить рану чью* – ятрити (роз'ятрювати, вередити, *розм.* розвереджувати, розтроюджувати) рану чию. | *Залечить раны (перен. книжн.)* – загоїти рани. | *Изнемогать от ран* – на рани знемагати. | *Нанести рану кому* – поранити кого; завдати рани (рану) кому. | *Хоть к ране прикладывай* – хоч до рани клади. *Пр.* Хоч на чиряк клади. *Пр.*

Ранжир | *По ранжиру* – за ранжиром; відповідно до зросту (до ранжиру).

Ранний | *Из молодых, да ранний – Див. молодой.* | *Ранней весной – Див. весна.* | *Ранним утром* – рано-вранці (уранці-рано). | *Ранняя пташка носок прочищает, а поздняя глазки продирает* – пізня пташка очі продира(є), а рання уже носик витира(є). *Пр.* Рання пташка пшеничку клює, а пізня очиці дере. *Пр.* Рання пташка носок теребить, а пізня очиці жмурить. *Пр.* Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють. *Пр.* Хто пізно встає, тому хліба не стає. *Пр.*

Рано | *Рано ещё или уже поздно?* – чи воно рано, чи вже пізно? | *Рано или поздно* – рано чи пізно; *(іноді)* як не тепер, то в (так у) четвер. | *Рано пташечка запела, как бы кошечка не съела* – рано пташка заспівала б, якби кішка не спіймала. *Пр.* Не кажи гоп (гоц), доки не перескочиш. *Пр.* Жартуй, глечику, поки не луснув. *Пр.* Гарна пісня, та коли б [то] трохи довша. *Пр.* | *Рано утром, рано поутру* – раннього ранку (раннім ранком); рано-вранці (уранці-рано); рано-пораненьку. | *Слишком, чересчур рано* – надто (занадто) рано; дуже-

таки рано; зарано. | *Трёх лет Ивана по отчеству звать рано* – треба йому ще сім літ свині пасти. *Пр.*

Раньше | *Как можно раньше* – якнайраніше (щонайраніше). | *Не раньше двух, трёх часов* – не раніш(е) як о другій, о третій годині. | *Проснуться, прийти… раньше всех* – прокинутися, прийти… раніш(е) від усіх (раніш(е) за всіх, (по)перед усіх). | *Раньше времени – Див. время.* | *Раньше всего* – передусім (насамперед); найперше (щонайперше). | *Раньше выслушай, а потом говори* – перше (спершу) вислухай, а тоді кажи. | *Раньше чем…* – перш(е) ніж…

Рань | *В экую рань, этакую, такую рань* – так рано; у таку ранню пору.

Расквашивать | *Пошли дурака Богу молиться, так он и лоб расквасит* – загадай дурному Богу молитися, то він і лоба розіб'є. *Пр.* Як затіє дурень молитися, то й лоба собі розквасить. *Пр.* Пошли дурня по раки, а він жаб налапа. *Пр.* Дурень і в макітрі макогона зломить. *Пр.* Дурному нема гори, куди попав, туди й вали. *Пр.* Дай дурневі макогона, то він і вікна поб'є. *Пр.* Послала жінка чоловіка каглу затикати, та й каглянка вбила. *Пр.*

Раскидывать | *Раскидывать глаза (глазами) (разг.)* – кидати оком (очима); прясти очима. | *Раскидывать, раскидать (пораскинуть) умом (мозгами) (разг.)* – мізкувати; крутити мозком, метикувати; розкидати, розкинути розумом (думками); розмірковувати, розміркувати; як слід (гаразд) міркувати, поміркувати. | *Раскидывать, раскинуть сети кому, чему – (те саме, що) Расставлять, расставить сети кому (перен.). Див. сеть.*

Раскипаться | *Сердце раскипается, раскипелось у кого, чьё* – серце закипає, закипіло в кого, кому, чиє.

Раскладывать | *Раскладывать на картах* – ворожити на картах.

Расклеиваться | *Дело расклеилось (разг.)* – діло розладналося (не вдалося).

Раскошелиться | *Раскошелился кто* – брязнув гаманцем (капшуком) хто; розв'язав калитку хто; *(іноді розм.)* розколотився хто. [Оце я, бабусе моя, зайшла була до своїх та й розкопотилась на кілька вісьмушок. *Сл. Гр.*]

Раскрывать | *Раскрывать, раскрыть душу кому, перед кем* – розкривати, розкрити душу кому, перед ким. | *Разевать, разинуть, раскрыть рот (перен.) – Див. рот.* | *Раскрывать, раскрыть [свои] карты – (те саме, що) Открывать, открыть [свои] карты. Див. карта.*

Располагаться | *Расположиться лагерем* – табором стати; отаборитися.

Располагать | *Располагает сделать кто что (выехать, поступить…) (устар.)* – має (має на думці, має намір, думає, гадає) хто зробити що. | *Располагать, не располагать временем, деньгами…* – мати час, гроші…; не мати часу, грошей… | *Располагать, расположить кого к себе, в свою пользу* – привертати, привернути (прихилити, прихиляти) кого до себе. | *Человек предполагает, а Бог располагает* – чоловік мислить, а Бог радить. *Пр.* Чоловік крутить, а Бог розкручує. *Пр.* Чоловік стріляє, а Бог кулі носить. *Пр.* | *Это располагает к отдыху* – це настроює на відпочинок (спочинок); це викликає бажання відпочити.

Расположение | *Лишиться расположения чьего, потерять расположение чьё* – утратити прихильніть (ласку) чию; *(іноді)* відбігти (відпасти) ласки чиєї. | *Приобрести (снискать) расположение чьё* – здобути прихильність (ласку) чию; підійти під ласку чию; запобігти (зрідка запопасти) ласки чиєї, у кого. [Він підходив під смак старого, щоб запобігти ласки в його. Н.-Левицький. Готові віддати тобі на услуги свою силу, свій розум, свою науку, щоб тільки запопасти твоєї ласки. Франко.] | *Расположение духа* – настрій (гумор).

Расположенный | *Не расположен сегодня работать кто* – не має сьогодні охоти (бажання) до роботи хто; не бере сьогодні робота кого.

Распоряжение | *Отдать в распоряжение чьё* – віддати до розпорядження (до рук) кому. | *По распоряжению чьему* – з розпорядження (з наказу) чийого; за розпорядженням чиїм. | *Представлять себя в распоряжение чьё* – віддавати себе в розпорядження чиє; здатися на волю (ласку) чию.

Расправа | *Творить суд и расправу (устар.)* – чинити суд і розправу.

Расправлять | *Расправлять, расправить крылья* – розправляти, розправити (розпростувати, розпростати) крила.

Распределять | *Распределять по признакам* – розподіляти (поділяти) за ознаками.

Распростертый | *Принимать, принять (встречать, встретить) с распростёртыми объятиями кого-либо – Див. объятие.*

Распространение | *Иметь большое (широкое) распространение* – бути дуже поширеним (широко розповсюдженим).

Распространяться | *Нечего распространяться об этом* – нема(є) чого (нічого) довго (докладно) говорити (розводитися, розводити) про це.

Распускать | *Нюни распустить (разг.) – Див. нюни.* | *Распускать, распустить горло (глотку) (прост.)* – кричати на все горло (на всю горлянку, на (в)весь рот, на всі заставки, на (в)весь голос, на всю губу, скільки горла стане); горлати [на все горло, з усього горла]; *(зниж.)* [як] на пуп кричати. | *Распускать, распустить слюни (разг.)* – розпускати, розпустити слину (слинку); *(тільки докон.)* розслинявити; заслинитися. | *Распускать, распустить язык (разг.)* – розпускати, розпустити язика (губи, губу); розв'язувати, розв'язати губу; *(зниж.)* розпускати, розпустити (розсупонювати, розсупонити) ханьки (губу, пащеку); розсупонювати, розсупонити язика; *(тільки докон.)* розпащекуватися.

Распутье | *Быть, стоять на распутье* – бути, стояти на роздоріжжі (на розпутті).

Распухать | *Голова распухла у кого* – голова розпухла в кого.

Распушить | *Распушить в пух [и прах] [на чём свет стоит] кого* – вилаяти на всі заставки (на всі боки) кого; оббити пір'я [й пух] кому.

Рассвет | *До рассвета, перед рассветом* – до світанку (до світання, до світу, перед світанком, перед світанням, передсвітом); *(образн.)* ще й на світ не благословлялося (не благословилося, не займалося); до півнів; ще треті півні не співали; ще й чорти навкулачки не билися. | *На рассвете жизни* – на світанку (на світанні) життя. | *На рассвете, с рассветом* – на світанку (на світанні); удосвіта (світом, досвітом, досвітком); о півнях; тільки почало на світ благословлятися (благословитися, займатися); як задніє. | *Полный рассвет* – білий день (білий світ); зовсім (геть) розвиднілося; розвидніло (розідніло). [Прокинувся я, аж дивлюся, — білий день надворі. *Сл. Гр.* Ой, в суботу ізвечора Козак розгулявся, а в неділю, як світ білий, В неволю попався. *Н. п.*]

Рассеивать | *Рассеивать, рассеять сомнения* – розвіювати, розвіяти (розганяти, розігнати) сумніви. | *Рассеивать, рассеять тоску* – розвіювати, розвіяти (розганяти, розігнати) тугу. [Він їм тугу розганяє, хоч сам світом нудить. Шевченко.]

Рассекать | *Рассечь гордиев узел – Див. гордиев.*

Рассердить | *Ещё более рассердить кого* – ще дужче розгнівити (розсердити) кого; серця додати кому.

Рассеянность | *По рассеянности* – з неуважності; через неуважність.

Рассеянно | *Рассеянно слушать* – неуважно (неуважливо) слухати; слухати через верх.

Рассказ | *Знать по рассказам* – знати з переказів.

Рассмотрение | *Не подлежит нашему рассмотрению по причине…* – не можемо розглядати з причини (через те, що)… | *Подлежит рассмотрению* – треба розглянути. | *По рассмотрении чего* – після розгляду (по розгляді) чого; (у певних випадках також) розглянувши що; коли розглянути (розглянув) що. | *Представлять, вносить на рассмотрение что* – подавати на розгляд що. | *При внимательном рассмотрении чего* – при уважному (пильному) розгляді чого; (у певних випадках також) уважно розглянувши що; коли уважно розглянули (розглянув) що.

Рассрочивать | *Рассрочивать, рассрочить что* – розкладати, розкласти на певні строки (терміни) що.

Рассрочка | *В рассрочку (купить, продать)* – на виплат (купити, продати). | *В рассрочку платить* – платити частками (по частках); платити у певні строки (терміни).

Расстилаться | *Расстилаться перед кем (перен.)* – слатися (стелитися) перед ким; підсипатися до кого.

Расстояние | *Держать на почтительном (на известном) расстоянии кого* – тримати (держати) на достатній (на певній) віддалі (відстані) кого; не підпускати близько кого. | *За дальностью расстояния* – через далечінь; через далеку відстань. | *На расстоянии выстрела от кого, чего* – на відстані (на віддалі) пострілу від кого, від чого; на постріл від кого, від чого. | *На таком же расстоянии, как и…* – так завдальшки, як і…; на такій самій віддалі, як і…

Расстройство | *Быть в расстройстве* – бути у лихому (у поганому) настрої (не в гуморі).

Рассудок | *Быть в полном [здравии] рассудке* – бути при доброму (при повному) розумі. | *Лишаться, лишиться рассудка, терять, потерять рассудок* – утрачати, утратити (стратити) [добрий] розум; відбиватися, відбитися глузду; безглуздіти, збезглуздіти; божеволіти, збожеволіти; навіснити, знавіснити; *(згруб. тільки докон.)* з глузду зсунутися (з'їхати). | *Приходить, прийти в рассудок* – приходити, прийти до розуму (до глузду); *(тільки докон.)* орозуміти. | *Рассудку вопреки* – усупереч здоровому розумові (глуздові).

Рассуждать | *Что тут рассуждать!* – про що тут розумувати!; нема чого тут мудрувати!

Рассуждение | *В рассуждение сего (устар.)* – тому; а тому. | *Принять, взять в рассуждение что (устар.)* – узяти до уваги що. | *Пускаться, пуститься в рассуждение* – удаватися, удатися у розумування (у міркування).

Рассчитывать | *Рассчитывать на что* – зважати (важити, рахувати, розраховувати) на що. […На це не рахувала погоня. Коцюбинський.]
Рассыпаться | *Рассыпаться в благодарностях перед кем – Див. благодарность.* | *Рассыпаться в похвалах, комплиментах… (перен.)* – сипати (точити) похвали, компліменти (милі, солодкі, медові слова); розсипатися похвалами (зрідка розточуватися в похвалах, похвалами), компліментами… | *Рассыпаться мелким бесом перед кем – Див. бес.*
Растаять | *Лёд растаял (перен.)* – лід розтав (крига розтала). | *Не сахарная, не растаю* – не сахарний, не розкисну. *Пр.* Не склянка, не розіб'юся. *Пр.*
Растение | *Тепличное растение (перен.)* – теплична рослина (квітка).
Растереть | *Плюнуть и (да) растереть (прост.)* – плюнути і [ногою] розтерти; і плюнути не варто (на що). [То таке, що хіба плюнь та й ногою розітри. *Пр.*]
Растерзание | *Отдавать, отдать на растерзание кому, чему* – віддавати, віддати на поталу кому, чому.
Растерзанный | *В растерзанном виде (разг.)* – пошарпаний [і розпатланий].
Растерзывать | *Растерзывать, растерзать сердце (перен.)* – краяти, розкраяти (шматувати, пошматувати, розшматувати, розривати, розірвати) серце.
Растерянность | *Быть в растерянности* – бути розгубленим; розгубившися; ні в сих ні в тих бути. [Панна Юзя теж була ні в сих ні в тих. Українка.]
Растеряться | *[Совсем, совершенно] растерялся кто (перен.)* – [Зовсім, геть] розгубився хто; знетямився хто; ні в сих ні в тих хто.
Растерять | *Растерял глаза кто* – розгубилися очі в кого (кому).
Растительный | *Растительная жизнь; растительный образ жизни (перен.)* – рослинне (вегетативне) життя.
Расти | *Выше лба уши не растут* – вище лоба очі не ходять. *Пр.* Вуха вище лоба не ходять. *Пр.* Вище себе не підскочиш. *Пр.* | *По мне (ему) — хоть трава не расти – Див. трава.* | *Растёт не по дням, а по часам* – росте, як з води [йде]; росте не щодня, а щогодини; *(іноді)* росте, як на дріжджах. | *Расти в глазах чьих* – рости (зростати, підноситися) в очах чиїх. | *Расти в ствол* – іти у стовбур. | *Расти пышно* – буяти; буйно (пишно) рости.
Растопить | *Растопить лёд (перен.)* – розтопити лід (кригу).
Растрепанный | *Быть в растрёпанных чувствах (разг. шутл.)* – бути не при собі; бути розладженим.
Растрясти | *Растрясти деньги (перен. разг.)* – розтрусити гроші.
Растягиваться | *Приберусь, как на лавке растянусь* – уже я поправлюсь, мабуть, попові в калитку. *Пр.* Поправлюсь з печі на лаву. *Пр.*
Расхлебывать | *А мне расхлёбывать!* – а я відбувай! | *Одному этого не расхлебать (разг.)* – одному цього не розплутати; один цьому не дасть ради.
Расходиться | *Буря расходилась* – буря розгулялася. | *Его язык расходится кое в чём с общелитературным* – мова його різнить дещо з загальнолітературною (де в чому відрізняється від загальнолітературної). | *Нервы расходились* – нерви розгулялися (розходилися). | *Пути (дороги) разошлись чьи* – дороги (шляхи) чиї розминулися (розійшлися різно). [Три дороги розійшлися різно. *Н. п.*] | *Слово расходится с делом; слово не расходится с делом* – слово розминається з ділом (одно каже, друге робить); слово не розминається з ділом (що каже, те й робить; що сказав те й зробив).
Расход | *Вносить, внести в расход (бухг.)* – записувати, записати на видаток. | *Все люди в расходе (разг.)* – всі люди порозходилися. | *Списывать, списать в расход что (бухг.)* – списувати, списати на видаток що. | *Сто тысяч на мелкие расходы* – на здоров'я, сто літ свиней пасти. *Пр.* На здоров'я, шпичка в ніс, пара коліс та шматок осі, щоб крутило в носі. *Пр.*
Расхождение | *Расхождение во взглядах* – непогодження (розходження) у поглядах; розбіжність (відмінність) поглядів.
Расцветать | *Лицо расцвело улыбкой* – на обличчі (на лиці, на виду) зася(я)ла усмішка.
Расцвет | *В расцвете сил, лет* – у розквіті (у цвіті) сили, віку; у силі віку; у розповні сили, літ. [Раптом Гермес із жезлом золотим мене… Стрів на дорозі, на юного мужа із вигляду схожий… у розквіті років найкращих. *Тен, перекл. з Гомера.*]
Расчет | *Брак по расчёту* – шлюб (одруження) з розрахунку. | *В расчёте, с расчётом на что* – зважаючи (важачи) на що; розраховуючи (рахуючи, сподіваючися) на що. | *Жить с расчётом* – жити ощадно (ощадливо). | *Какой расчёт?* – яка рація?; яка вигода? | *Мы в расчёте* – ми поквит(ув)алися; ми порахувалися (розрахувалися). | *Нет расчета (иногда не расчёт)* – нема(є) рації (інтересу); невигідно. | *Ошибиться, обмануться в расчёте, в*

расчётах (перен.) – помилитися в рахунку (в розрахунку); схибити в рахунку; прогадати. [Недавно… женився. Та, бач, в рахунку помилився. Котляревський.] | *Принимать, принять, брать, взять в расчёт кого, что* – брати, узяти на увагу (до уваги) кого, що. | *С таким, с тем расчётом, чтобы…* – з таким, з тим рахунком (розрахунком), щоб…; *(іноді)* так, щоб… | *У меня с ним короткий расчёт* – я з ним скоро розправлюся. | *Это (не) входит, (не) входило в мои расчёты* – це (не) входить, (не) входило у мої (роз)рахунки (у мої наміри); це я маю, це я мав на думці, цього я не маю, не мав на думці.

Рваться | *Где тонко, там и рвётся* – де тонко, там і рветься (де благе, там і дереться). *Пр.* Де коротко, там і рветься. *Пр.* Бідного усе дощ мочить. *Пр.* | *Душа (сердце) рвётся от тоски* – душа (серце) рветься (розривається) з туги; тута (нудьга) шматує душу (серце); серцем нудить хто. | *Сердце (душа) рвётся куда, к кому* – серце (душа) рветься (поривається) куди, до кого. [Серце рветься До дівчини з України. Руданський.]

Рвать | *На ходу подмётки рвёт* – з-під стоячого підошву випоре. *Пр.* По крашанках пройде і ні одної не роздавить. *Пр.* І риби наловить, і ніг не замочить. *Пр.* З піску мотузки суче. *Пр.* Не заспить грушок у попелі. *Пр.* Він і під церкву підкопається, а таки влізе. *Пр.* Він уміє піймати вовка за вуха. *Пр.* | *Последнего и собаки рвут* – на похиле дерево і кози скачуть. *Пр.* Смирного і на тім світі б'ють. *Пр.* Пішого сокола і ворони б'ють. *Пр.* | *Рвать и метать* – рвати й метати; сікти й рубати; лютувати (лютитися) аж підскакувати. | *Рвать на части кого (перен. разг.)* – розривати кого; шарпати (смикати) на всі боки кого; рвати на шматки кого. | *С души рвёт (разг.)* – з душі верне *(зниж.* пре). [Як не бачу — серце мре, а побачу — з душі пре. *Н. п.*]

Ребро | *За моё же добро переломили ребро* – за моє жито мене ж і бито. *Пр.* Нашим салом та по нашій шкурі. *Пр.* Взувся в мої чоботи та мене ж і лає. *Пр.* | *Ставить, поставить вопрос ребром* – ставити, поставити питання руба. | *Ставить, поставить ребром последнюю копейку (последний грош) (разг.)* – брязкати, брязнути останньою копійкою (останнім грошем, останнім шагом). | *Такой худой, что рёбра видны* – худий, аж ребра світяться; світить ребрами хто. | *Ходит ребром, глядит козырем* – дере голову, як попова кобила. *Пр.* Поверх дерева ходить. *Пр.* Ходить, як індик переяславський. *Пр.* Несе свою голову, мов гуска. *Пр.* Ковнір по уші, жилетку надув. *Пр.* Походжає, як пава. *Пр.* І хвіст розпустив. *Пр.*

Ребята | *С ребятами — горе, а без ребят — вдвое* – горе з дітьми, горе й без дітей. *Пр.* Хата з дітьми — базар, а без них — кладовище. *Пр.*

Ребячество | *Впадать, впасть в ребячество* – дитиніти, здитиніти (дитинитися, здитинитися); *(розм.)* малитися, змалитися.

Редакция | *Под редакцией* – за редакцією.

Редька | *Надоел, как горькая редька, хуже (пуще) горькой редьки* – остогид (остогидів, набрид, обрид) гірше від печеної (гіркої) редьки (за редьку гірку) *Пр.* Остогид (остогидів, набрид, обрид), аж у печінках сидить. *Пр.* Став мені сіллю в оці. *Пр.* Став мені хріном у носі. *Пр.* Допік гірш од сирої кваші. *Пр.* Надокучив, як парена редька. *Пр.* Ходить, як корова за телям. *Пр.* | *Хрен редьки не слаще* – який дідько печений, такий і варений. *Пр.* Один чорт — що собака, що хорт. *Пр.*

Редкий | *Человек редкой доброты* – винятково добра людина; людина виняткової доброти. | *То не беда, что редка борода, был бы ус кольцом* – дарма верба, що груш нема, — аби зеленіла. *Пр.*

Редкость | *В редкость (разг.)* – рідко; нечасто; рідкість. | *Музейная редкость* – музейна рідкість. | *На редкость (какой)* – надзвичайно; винятково, на диво (навдивовижу); напрочуд; надзвичайний; винятковий. | *Не в редкость* – річ [досить] звичайна; не дивина.

Редко | *Редко где* – мало де. | *Редко когда* – рідко коли; зрідка; нечасто; уряди-годи; коли-не-коли. | *Редко кто* – мало (рідко) хто. | *Редко, да метко* – раз, та гаразд. *Пр.* Хоч раз, та попереду. *Пр. (іноді)* Рідко, та їдко. *Пр.*

Резать | *Без ножа резать кого* – без ножа різати (пороти) кого; без вогню пекти кого; убивати [словом] кого; уражати вкрай кого. | *По живому резать* – по живому різати; живе тіло краяти. | *Резать глаза (глаз)* – різати очі (око). | *Резать ухо (уши, слух) (перен.)* – різати вухо (вуха); разити слух. | *Так и режет (перен. разг.)* – так і чеше.

Резко | *Резко ответить* – гостро відказати (відповісти); *(іноді)* притяти слово; *(лок.)* саркнути; відчеркнути. [Палажка аж сплакнула, бо се вперше він їй таке притяв слово. Барвінок. Нема хазяйки дома! — одчеркнув, не довго думаючи. *Сл. Гр.*]

Резолюция | *Резолюция по докладу* – резолюція на доповідь.

Результат | *Никакого результата не получилось* – ніякого наслідку (результату) не вийшло; *(іноді)* наслідок [вийшов] ніякий. | *Результат исследования* – результат дослідження; (рідше) вислід.

Река | *Вверх по реке* – угору рі(ч)кою (горі рікою, горіріч); проти води; *(лок.)* устріть води. | *Вниз по реке* – униз рі(ч)кою; долі(в) рі(ч)кою (доліріч); [уплинь] за водою. | *Двигаться рекой (о большой массе)* – ринути (сунути, посуватися) лавою; плавом (як плав) плисти. | *И щуку бросили в реку* – поставили козла (цапа) город стерегти. *Пр.* Замкнув вовка межи вівці — нехай тюрму знає. *Пр.* Покарали кота мишами. *Пр.* | *Проливать реки слёз (перен.)* – лити (проливати, розливати) ріки (потоки) сліз; слізьми землю топити. | *Река вскрылась* – рі(ч)ка скресла (рушила, пішла); крига скресла; кригу поламало (зламало); крига тріснула (рушила, пішла); лід скрес (рушив, пішов). | *Река забвения (Лета)* – ріка забуття (Лета). | *Сотни рек* – сторіки. [І потече сторіками Кров у синє море Дітей наших… Шевченко.]

Рельсы | *Переводить, перевести (ставить, поставить) на рельсы какие* – переводити, перевести (ставити, поставити) на рейки які (на колію яку). | *Сойти с рельсов (перен.)* – зійти з рейок (з колії); пуститися берега.

Ремесло | *Ремесло не коромысло — плеч не оттянет* – що вміть, того за поясом не носить. *Пр.*

Репутация | *Пользоваться хорошей, плохой репутацией* – мати добру, недобру (лиху) репутацію; у добрій славі бути (доброї сдави заживати), у недобрій славі (у неславі) бути. | *Составить себе репутацию* – зажити [доброї] слави.

Рехнуться | *Рехнуться [умом] (прост.)* – зсуватися (з'їхати, спасти) з глузду; збезглуздіти; глузду відбитися; скрутитися.

Речь | *Завести речь о чём* – розпочати говорити (розмовляти) про (за) що. | *К тому речь идёт* – до того й мова мовиться. | *Не может (не могло) быть и речи о чём* – і мови (розмови) не може (не могло) бути про (за) що. | *Не о тебе речь* – не про тебе мова (розмова); *(жарт.)* не до тебе п'ється (пилося). | *Не о том речь* – не про те йдеться; не про те мова (мовиться). | *О чём речь?* – про (за) що йдеться; про що [мовиться] мова? | *Речь идёт, пойдёт, заходит, зашла о ком, о чём* – ідеться, ітиметься про (за) кого, що; [мова] мовиться, мовитиметься (мова буде) про (за) кого, що; мова заходить, зайшла про (за) кого, що. | *Твоя (ваша) речь впереди (разг.)* – твоє (ваше) слово попереду (згодом); за тобою (за вами) ще буде слово. | *У больного отняло речь* – хворому (у хворого) відібрало мову. | *Услаждать речами* – словами [як медом] мастити.

Решать | *Решить сделать что* – вирішити (покласти [собі]) зробити що; *(розм.)* узяти думку (узяти собі в голову) зробити що. | *Решено и подписано* – ухвалено й підписано.

Решение | *По решению* – за постановою (за ухвалою). | *Прийти к решению (сделать что)* – вирішити. | *Принимать, принять, выносить, вынести решение* – ухвалювати, ухвалити; постановляти, постановити.

Решетка | *Заделать [железной] решёткой что* – заґратувати що. | *За решёткой (сидеть, оказаться…)* – за ґратами (сидіти, опинитися…).

Решето | *В решете воды не удержишь* – вода в решеті не встоїться. *Пр.* | *Голова как (словно) решето у кого (разг.)* – голова як решето (як розбитий горщик) у кого; має діряву голову хто. | *Носить воду решетом (ирон.)* – решетом воду носити. | *Чудеса в решете* – диво дивне [є]; дивна-предивна річ. Диво не решето: багацько дірок, а нікуди вилізти. *Пр.* Чудасія в дядька Мусія. *Пр.*

Решительно | *Он решительно ничего не делает* – він зовсім (він геть) нічого не робить; він [а] нічогісінько не робить; *(образн.)* він ані кує ні меле; він ані до холодної води (і за холодну воду, ні за холодну воду) не береться. | *Решительно всё, все* – геть усе, усі; усе, усі чисто; геть-чисто все, всі; усі дочиста; усе, усі наголо; усе дощенту *(образн.)* усе до крихти (до пня, до цурки, до нитки). [Ішов і на все дивився так, наче належить йому геть уся земна куля. Шовкопляс. Гляну-погляну — все чисто не те, не так стоїть, не так росте, не так цвіте. М. Куліш.] | *Решительно каждый* – (кожний-)кожнісінький; геть кожний. | *Решительно никого* – (нікого-)нікогісінько; анікогісінько; ні живої душі; ані лялечки. | *Решительно ничего* – (нічого-)нічогісінько; анічогісінько.

Решиться | *Решиться жизни (разг.)* – рішитися життя; душі рішитися.

Ржавчина | *Пристала ржавчина к чему* – іржа вхопилася чого.

Ржаной | *Ржаная каша хвалилась, что с маслом родилась* – гречана каша сама себе хвалить. *Пр.* Калина сама себе хвалить, що з медом добра. *Пр.* Хвалилася коза, що в неї хвіст довгий. *Пр.* Знайте нас: ми — кислиці, із нас квас. *Пр.* Хвали мене, голубонько, бо як не похвалиш, то я тебе роздеру. *Пр.* Хрін каже: «Я добрий з м'ясом», а м'ясо каже: «А я й без хрону добре». *Пр.*

Риза | *Напиться, напоить кого до положения риз* – напитися (налигатися, надудлитися), напоїти кого по саме нікуди; напитися (налигатися, надудлитися), напоїти кого до

нестями (до безпам’яті); *(іноді давн.)* напитися, напоїти кого до алілуя.

Рим | *Все дороги (все пути) ведут в Рим* – усі шляхи (усі дороги) ведуть (провадять, стеляться) до Рима (в Рим); усі стежки до Рима йдуть.

Рисковать | *Рисковать жизнью (головою)* – важити (ризикувати) життям; *(іноді)* відважувати життя.

Риск | *Риск — благородное дело* – де відвага, там і щастя. *Пр.* Відвага мед п’є. *Пр.* Як нічим не ризикувати, то нічого й не мати. *Пр.* | *С риском для жизни* – важачи (ризикуючи) життям.

Ровно | *Не обращать ровно никакого внимания на кого, что* – зовсім (аж ніяк) не зважати (не звертати уваги) на кого, на що; *(розм.)* не звертати ніякісінької уваги на кого, на що. | *Ровно в два, три часа, в пять часов* – саме (якраз) о другій, о третій, о п’ятій годині. | *Ровно и на свете не было кого (разг.)* – наче (неначе, мов, немов, ніби, нібито, буцім, буцімто) й на світі не було кого. | *Ровно ничего* – зовсім нічого; аж нічого; анічого ((а)нічогісінько).

Ровный | *Не ровен час (разг.)* – 1) всяко буває; трапляється часом; 2) а що як; коли б (якби) не. | *Ровным счётом ничего* – (а)нічого; (а)нічогісінько; зовсім (абсолютно) нічого. | *Шишка на ровном месте* – велике цабе. *Пр.* Велика цяця. *Пр.* Він там великий, де малі вікна. *Пр.* Велике діло — опеньки. *Пр.* Багато вас таких, та не всі вкупі. *Пр.* Цитьте, жаби, я ваш пан. *Пр.*

Рогатина | *С рогатиной на комара* – на муху з обухом. *Пр.*

Рог | *Как [будто, словно, точно] из рога изобилия* – як [наче, немов, мов, немов] з рога достатку (з Амальтеїного рогу, з рога Амальтеї, з рога Фортуни). | *Наставлять, наставить рога кому* – наставляти, наставити роги кому; правити, приправити (припинати, прип’ясти) роги кому. | *Обломать (сломать, сломить) рога кому (разг.)* – зламати (зломити, обламати) роги кому. | *Уперся, как бык в стену рогами* – уперся, як баран у сіно. *Пр.* Уперся, як кілок у тин. *Пр.* Затявсь у волову шкуру. *Пр.* Становиться, як окунь проти води. *Пр.* Хоч піду до них, та не піду в двір; хоч піду в двір, та не піду в хату; хоч піду в хату, та не сяду за стіл; хоч сяду за стіл, та не буду їсти! *Пр.*

Родимый | *Родимое пятно чего (перен.)* – пережиток чого; родима пляма чого.

Родина | *Для родины своей ни сил, ни жизни не жалей* – за рідний край хоч помирай! *Пр.* За рідний край легко й померти. *Пр.* | *И кости по родине плачут* – свій край, як рай, а чужа країна, як домовина. *Пр.* За своїм краєм серце болить. *Пр.* До свого краю кожного чоловіка тягне (всі гадки тягнуть). *Пр.* Нема в світі, як своя країна! *Пр.* | *Чтобы жить, надо Родине служить* – жити — рідному краєві (Батьківщині) служити. *Пр.*

Родители | *Не имеющий родителей* – безбатченко.

Родиться | *Невеста родится, а жених на коня садится* – козак на коні їздить, а дівчина родиться — козаку згодиться. *Пр.* Хлопець воли жене, а дівчина ще не вродиться, та його дожене. *Пр.* | *Не родись красивым, а родись счастливым* – не родися красний, а родися щасний. *Пр.* Не родися вродливий, а родись при долі та щасливий. *Пр.* Не родися в платтячку, а родися в щастячку. *Пр.* Як буде доля, то буде й льоля. *Пр.* Хоч ряба й погана, та її доля кохана. *Пр.* | *Родиться в сорочке (рубашке)* – родитися (уродитися, народитися) в сорочці; щасливою годиною уродитися; уродитися щасним (щасливим). [Щасливою годиною козак уродився. *Н. п.*] | *Родиться под счастливой звездой* – під щасливою зіркою народитися (уродитися); народитися на щасливій землі (планеті). [Під такою зіркою родився (народився). *Пр.*]

Родной | *На родной стороне и камешек знаком* – у рідному краю і бур’янець пахне. *Пр.* | *Родная сторона мать, а чужая — мачеха* – свій край, як рай, а чужа країна, як домовина. *Пр.* Нема в світі, як своя країна! *Пр.*

Родня | *Он мне родня по жене* – він мені родич через жінку. | *Родня до полдня, а пообедать негде* – родичів багато, та ніде пообідати. *Пр.* Своїх багато, а як прийдеться топиться, то ні за кого й ухопиться. *Пр.*

Родство | *Быть, состоять в родстве с кем* – бути родичами (ріднею) з ким; доводитися родичем кому. | *Не помнящий родства* – безрідний (безрідник); безбатченко; непам’ятайрід.

Род | *В некотором роде* – до певної міри; певною мірою. | *В своём роде* – у своєму роді; з певного погляду. | *В этом (таком) роде* – щось подібне; щось таке. | *Дело такого рода* – така (отака) річ; річ ось (от) така. | *Единственный в своём роде* – свого роду єдиний; єдиний серед свого роду; єдиний у своєму роді. | *Женский род* – жіночій рід; жінки; жіноцтво. | *Из рода в род* – з роду в рід; від роду до роду; з покоління в покоління; від покоління до покоління. | *Мужской род* – чоловічий рід; чоловіки; чоловіцтво. | *Ни роду ни*

племени – ні роду (а)ні племені; ні роду ні (при)плоду; сам-один як палець. | *Род людской (человеческий)* – рід людський; люди; людство. | *Родом русский, чех…* – родом (походженням, з походження) росіянин, чех… | *Своего рода* – свого роду; своєрідний; до певної міри (певною мірою).

Рожа | *Корчить (делать, строить) рожу (рожи) (разг.)* – кривитися (викривлятися); строїти (виробляти) міни; робити гримаси. | *Ни кожи, ни рожи у кого (прост.)* – ні з очей, ні з плечей хто; кощава потвора хто. | *Рожей не вышел (разг.)* – не вдався на вроду; поганий на виду; потворний; препоганий. | *С посконной рожей да в красные ряды* – із свинячим писком та в пшеничне тісто. *Пр.*

Рождение | *По рождению* – родом (з роду); походженням (з походження, за походженням).

Роженица | *Идти поздравлять роженицу* – іти поздоровляти породіллю; *(жарт.)* іти до породіллі по молозиво.

Рожок | *Рожки да ножки* – ріжки та ніжки; самі кісточки [та ратички].

Рожон | *Для какого рожна?; на какой (кой) рожон?* – на (якого) біса (чорта)?; якого дідька? | *Какого рожна? (вульг.)* – якого дідька?; якого біса?; якої болячки? | *Какого рожна [надо, не хватает кому]* – якої болячки [треба ще, не стає кому]; якого дідька [треба ще, не стає кому]. | *Лезть (переть) на рожон (прост.)* – лізти (перти) на рожен; лізти на ніж; лізти на роги (у пащу); підставляти під обух свою голову (шию); сунути у зашморг свою голову. | *Переть против рожна (разг.)* – проти рожна перти.

Рожь | *На обухе рожь молотить* – на припічку жито (пшеницю) сіяти [й молотити].

Роза | *Как хороши, как свежи были розы* – які були троянди гарні й свіжі; які то були рожі свіжі та хороші. | *Нет розы без шипов* – у кожної троянди є колючки. *Пр.* І за доброї години чекай лихої днини. *Пр.* І в погоду часом грім ударить. *Пр.*

Рознь | *Вещь вещи рознь* – річ до речі не приходить (не лрийдеться). | *У них началась рознь* – у них почалася незгода (незлагода, різнота); між ними почався розбрат; між ними почалися чвари. | *Человек человеку рознь* – людина від людини різниться; не всі люди однакові.

Роль | *Быть, выступать в роли кого, какой* – бути, виступати як хто; бути, виступати в ролі кого, якій. | *Выходить, выйти из роли* – виходити, вийти з ролі; *(іноді)* перестати удавати з себе кого. | *Играть большую роль* – відігравати велику роль; мати велику вагу; багато важити. | *Играть, сыграть роль кого, чего, какую* – грати, відіграти роль кого, чого, яку; *(іноді)* удавати, удати з себе кого, що; прикидатися, прикинутися ким. | *Это не играет никакой роли (разг.)* – це не має ніякої ваги.

Роса | *Ему хоть плюй в глаза, а он говорит — божья роса* – ти йому плюй у вічі, а він каже — дощ іде. *Пр.* Хоч йому чорта дай, а він усе своє меле. *Пр.* Ти йому «стрижено», а воно тобі «голено». *Пр.* Їй кажеш «овес», а вона каже «гречка». *Пр.*

Росинка | *[Ни] на маковую росинку (нет, не было…)* – і на макове зерн(ятк)о (нема, не було…).

Роскошь | *Жить в роскоши* – жити в розкошах (у розкоші); заживати розкошів (розкоші); розкошувати. | *Утопать в роскоши* – купатися в розкошах. | *Это уже роскошь! (разг.)* – це вже розкіш!; це вже зайва річ (зайве)!; це вже занадто!

Рост | *Во весь рост* – на (в)весь (на повний) зріст. | *Высок, мал ростом, высокого, малого роста кто* – високий, малий (невеликий, дрібний) на зріст *(іноді* на виріст) хто; високого, малого (невеликого, дрібного) зросту хто. | *На рост (шить)* – на виріст (шити). | *Не по моему росту* – не до міри мені; не на мій зріст. | *Он ростом с меня, с вас (разг.)* – він на зріст такий, як я, як ви; такий заввишки (увишки), як я, як ви; він мого, вашого зросту. | *Пойдёт, тронется в рост* – піде (рухне) рости; піде (потягнеться) в ріст. | *Растянулся во весь рост* – розпластався (простягся) на (в)весь (на цілий) зріст; витягся на (у) всю довж. | *Рост в рост* – однакові на зріст; одного зросту; усі водноріст. | *Ростом не вышел кто (разг.)* – на зріст не вдався хто; малий (дрібний) на зріст хто; коротун (куций) хто; приземок (курдупель) хто; не доріс хто; *(образн. жарт.)* виріс, як кіт навсидячки.

Росчерк | *Одним (единым) росчерком пера; по одному (единому) росчерку пера* – одним розчерком пера; (за) одним черком; раз черкнувши пером.

Рота | *Золотая рота (дорев.)* – босота; босячня.

Ротозейничать | *Ротозейничает кто* – ґави ловить хто; ґавить хто; витрішки продає (купує) хто.

Роток | *На чужой роток не накинешь платок* – великої треба хустки, щоб зав'язати людям усти. *Пр.* До чужого рота не приставиш ворота. *Пр.* Людям язика не зав'яжеш. *Пр.*

Рот | *В рот не йдёт что (разг.)* – не лізе в горло *(зниж.* у пельку) що. | *Ему замеси да и в рот поднеси* – дай у руки, покажи, ще й у рот положи, то він і тоді розкришить. *Пр.* Дай

яєчко, облупи, ще й у рот поклади. *Пр.* | *Затыкать, заткнуть (закрывать, закрыть, зажимать, зажать) рот кому (разг.)* – затикати, заткнути (забивати, забити, затуляти, затулити) рот(а) кому; замикати, замкнути рот(а) (уста, губу, *вульг.* писок) кому; зав'язувати, зав'язати рот(а) (язик(а)) кому; заціплювати, заціпити (засупонювати, засупонити) пащу кому; зацитькувати, зацитькати кого. | *Каша во рту у кого* – мов (наче, неначе…) клоччя жує хто. | *Лишний рот* – зайвий рот (їдень); *(згруб.)* зайва пелька. | *Мимо рта прошло, пролетело (разг.)* – тільки облизався; (с)піймав облизня. | *Набрать в рот воды* – набрати води в рот. | *Не сметь рта разинуть (открыть, раскрыть)* – не сміти й рота роззявити (відкрити, розкрити, розтулити); не сміти й пари з уст (з рота) пустити. | *Открывать, открыть рот* – відкривати, відкрити рот(а); заговорити (забалакати). | *По усам текло, а в рот не попало* – по бороді текло, а в роті сухо було. *Пр.* Коло рота текло, а в рот не попало, *Пр.* Понюхав пирога, та не вдалося покуштувати. *Пр.* Коло рота мичеться, та в рот не попаде. *Пр.* Коло носа в'ється, а в руки не дається. *Пр.* | *Разевать, разинуть, раскрыть рот (разг.)* – роззявляти, роззявити, розкривати, розкрити рот(а) *(згруб.* вершу). | *Разинув (разиня) рот (делать что)* – абияк (леда-як). | *Рот до ушей* – рот до [самих] вух; губи (губа) від вуха до вуха. | *Рот не ворота — клином не запрёшь; чужой рот — не огород, не притворишь* – рот не город — не загородиш. *Пр.* Чужий рот не хлів — не зачинити. *Пр.* | *Смотреть (глядеть) в рот кому* – дивитися (заглядати) в рот(а) (до рота) кому. | *С пеной у рта* – з піною на губах (на устах, коло рота). | *Хлопот (забот) полон рот у кого (разг.)* – клопоту повна голова у кого.

Рубаха | *Рубаха-парень (разг.)* – хлопець-друзяка; щира душа. | *Своя рубаха — свой простор, своя и теснота* – на своїм коню як хочеш їдеш. *Пр.* У своїм добрі всяк хазяїн. *Пр.* Своя стріха — своя втіха. *Пр.* Своя хата — покришка. *Пр.* | *У ленивой пряхи и про себя нет рубахи* – треба прясти, щоб руб'ям не трясти. *Пр.* Гулі не одного в лапті взули. *Пр.* Рано встала, та мало напряла. *Пр.*

Рубашка | *Надевать, надеть смирительную рубашку на кого* – надягати, надягнути (надягти) гамівну сорочку на кого. | *Оставлять, оставить (оставаться, остаться) в одной рубашке* – до сорочки обдирати, обдерти кого; у самій сорочці пускати, пустити кого; у старці пускати, пустити кого; у самій сорочці зоставатися, зостатися (лишатися, лишитися). | *Остаться без рубашки (разг.)* – звестися нінащо; перевестися на злидні. | *Параша-то ваша, да рубашка на ней наша* – ваша хата — мій верх. *Пр.* | *По Ивашке и рубашка* – по Савці й свитка. *Пр.* По панові й шапка. *Пр.* | *Портит Ивашку белая рубашка* – заліз у багатство — забув і братство. *Пр.* Забагатів Кіндрат — забув, де його брат. *Пр.* Забув віл, коли телям був. *Пр.* Казали люди: квач притикою не буде. *Пр.* | *Своя рубашка ближе к телу* – своя сорочка (пазуха) ближча. *Пр.* Своя сорочка до тіла ближча. *Пр.* Своя губа ближче. *Пр.* Усякий за своє дбає. *Пр.* Усякий чорт на своє коло воду жене (тягне). *Пр.* Кожний дідько в свою дудку грає. *Пр.* Курка що гребе, то все на себе. *Пр.* Де ви бачили граблі, щоб від себе гребли. *Пр.* Кожна ручка до себе горне. *Пр.* | *Снимать, снять [последнюю] рубашку с кого* – [Останню] сорочку (свитину) знімати, зняти з кого.

Рубеж | *На рубеже двух эпох* – на зламі (на грані, на межі) двох епох.

Рубикон | *Перейти Рубикон (книжн.)* – перейти Рубікон.

Рубить | *Рубить до корня, до последнего* – упень рубати. | *Рубить с плеча* – рубати (тяти) з (з-за) плеча. [Складна це досить річ — минулий рік судити, Не завжди варто тут рубати з-за плеча. Рильський. І Гриць завів тієї, як голота Провчила в корчмі дука-багача… Співає гордо, ніби тне з плеча. Рильський.] | *Рубят и топоры до поры* – до часу глек (дзбан) воду носить. *Пр.* Кусають комарі до пори. *Пр.*

Рубище | *Ходить в рубище* – руб'ям трясти.

Рублевый | *Замах рублёвый, удар грошовый* – хіть, як у вола, а сила, як у комара. *Пр.* Ставився, як лев, а загинув, як муха. *Пр.*

Рубль | *Взглянет, посмотрит, скажет слово, как (словно) рублём подарит (нар.-поэт.)* – гляне, мов сонечко ясне, аж на душі весело стане; слово скаже — мов медом на душі помаже; як словом озветься, то мов аж сонце засміється. | *Гнаться за длинным рублём (разг.)* – гнатися за легким [і добрим] заробітком; їхати, поїхати по добрі карбованці (карбованчики); їхати, поїхати по грубі гроші. | *Денежка рубль бережёт, а рубль голову стережёт* – хто шага не береже, той не варт копійки. *Пр.* Із копійки рублі робляться. *Пр.* | *Не дал Бог ста рублей, а пятьдесят не деньги* – куліш не каша, п'ять рублів не гроші. *Пр.* Іван не пан, а сто рублів не гроші. *Пр.* | *Не рублём, так дубьём* – не гаманцем, так дубцем. *Пр.* Недобром, так злом. *Пр.* | *Шапка в рубль, а щи без круп* – на нозі сап'ян рипить, а у борщі трясця кипить. *Пр.* Нема чого у казані, а золото на каптані. *Пр.* У голові панство, а сорочку воші з'їли. *Пр.*

Ругаться | *На чем свет ругается* – лається на всі заставки; лається, аж гай гуде.

Ругать | *Ругательски ругать; ругать на чём свет стоит* – лаяти на всі заставки; лаяти, скільки потовпиться, шпетити на всю губу. [Він не церемонився… лаяв їх, скільки потовпилось. Н.-Левицький.] | *Ругать дураком кого* – обзивати дурнем; дуркати на кого.

Ружье | *Быть (находиться) под ружьём* – бути при зброї (у строю); служити у війську. | *В ружьё!* – до зброї! | *Призвать под ружьё* – призвати на військову службу; покликати до війська. | *Становиться под ружьё* – вишикуватися; виготуватися до бою.

Рукавица | *Ищет рукавицы, а они за поясом* – у воді стоїть, а води просить. *Пр.* Бачить під лісом, а не бачить під носом. *Пр.* З неба зорі хапає, а під носом не бачить. *Пр.* Він коня шукає, а кінь його. *Пр.*

Рукав | *В рукав (хихикать, смеяться) (устар.)* – у рукав. | *Засучив рукава* – засукавши (закасавши, *про багатьох* позасукавши) рукава. | *Не к шубе рукав (разг.)* – не до чобота закаблук; не до черевика рант. | *Спустя рукава (делать что) (разг.)* – абияк (недбало, *лок. також* на галай-балай).

Рука | *Бить (ударять) по рукам* – бити, ударити по руках; (для скріплення умови — про свідка) перебити руки. | *Большая рука (перен.)* – велика рука. | *Большой, небольшой руки кто* – великий, велика, велике хто; не такий, не така, не таке великий, велика, велике хто. | *Брать, взять в руки кого* – брати, узяти в руки кого; прибирати, прибрати до рук кого. | *Брать, взять в [свои] руки* – брати, узяти до [своїх] рук (у [свої] руки); прибрати, прибирати до [своїх] рук. | *Брать, взять себя в руки* – опановувати, опанувати себе; перемагати, перемогти себе. [Чули? - гримнув Бжеський, намагаючись опанувати себе. Тулуб.] | *Валится из рук (дело, работа)* – з рук падає (летить); рук не держиться. | *Вам (ему, ей…) и карты (книги) в руки* – вам (йому, їй…) і карти (книжки) в руки; ви (він, вона…) найкраще розумієтеся (розуміється), знаєтеся (знається) на цьому. | *В руках у кого, чьих* – у руках у кого, чиїх. | *В руки плывёт, идёт… кому что* – пливе в руки кому що; плине як з води кому що. | *Выпускать, выпустить из рук* – випускати, випустити (пускати, пустити) з рук. | *Гулять по рукам* – по руках ходити. | *Давать, дать по рукам кому (разг.)* – давати, дати по руках кому. | *Дело (работа…) горит в руках чьих, у кого* – діло (робота…) горить у руках (під руками) у кого, кому. [Горить йому робота в руках. *Пр.*] | *Держать себя в руках* – держати (тримати) себе в руках; панувати над собою. | *Живой рукой (разг.)* – [Одним] духом; миттю (умить). | *Зло небольшой руки (разг.)* – невелике лихо (лихо невелике). | *Играть в четыре руки (муз.)* – грати на чотири руки. | *Из рук вон плохо, плохой* – украй (аж надто) погано, поганий; препоганий, препогано; *(іноді)* нікуди не годиться; не може бути гірше, гіршого. | *Из рук в руки (передать, перейти)* – з рук до рук; з рук у руки. | *Иметь руку* – мати руку. | *Как без рук без кого, без чего* – як (мов, немов) без рук без кого, без чого; *(іноді)* як без правої руки без кого, без чого. | *Как рукой сняло (боль, усталость…)* – як рукою відняло; як вітром звіяло. | *Легок на руку* – легка рука в кого; легку руку має хто. | *Ломать (заламывать) руки* – ламати (заламувати) руки. | *Марать (пачкать) руки об кого, обо что* – паскудити (поганити, каляти, бруднити) руки об кого, об що. | *Мозолить руки (разг.)* – мозолити руки. | *На живую руку* – на швидку руку; нашвидкуруч. | *На руках чьих, у кого (быть, находиться)* – на руках чиїх, у кого (бути). | *На руку кому* – на руку (наруч) кому; *(розм.)* на руку ковіньку кому. | *На скорую руку* – на швидку руку (нашвидкуруч); прихапцем (похапцем); абияк. | *Не даётся в руки кому (не спорится)* – не йметься кому; до рук (у руки) не дається кому. | *Не с руки, не рука кому что* – не з руки кому що; не рука кому що; незручно кому що; неспосібно кому що. | *Обеими руками ухватиться, схватиться за что* – обіруч (обома руками) ухопитися, схопитися за що. | *Одной рукой* – однією рукою; одноруч. [Чого ви дверима грюкаєте? — Та се я одноруч зачиняла. *Сл. Гр.*] | *Опускать, опустить руки* – спускати, спустити (попускати, попустити, опускати, опустити) руки. [Коваль і руки спустив. *Рильський, перекл. з Гоголя.*] | *Отбиваться, отбиться от рук* – відбігати, відбігти рук; ставати, стати неслухняним; виходити, вийти з-під опіки. | *Отбиваться руками и ногами от чего (разг.)* – руками й ногами відбиватися від чого; відбиватися усіма чотирма від чого. | *От руки (писать, рисовать, чертить)* – рукою (ручним способом). | *От руки сделать (сделано) что* – рукою (руками) зробити (зроблено) шо. | *Отсохни [у меня] руки и ноги (разг.)* – хай (бодай) [мені] руки й ноги повідсихають. | *Подать руку [помощи]* – подати (простягнути) руку [братню, дружню, допомоги] кому. | *Под весёлую руку* – у добрім настрої; веселим бувши. | *Под горячую руку* – під гарячу руч (руку). | *Под рукой (быть, находиться…)* – напохваті; під рукою (при руці) (бути). | *Под сердитую руку* – під сердиту руку (руч); *(іноді)* спересердя. | *Попадать, попасть (попадаться, попасться) в руки чьи, кому, к кому* – попадати, попасти (потрапляти, потрапити) до чиїх рук, до рук кому. | *Попадать, попасть (попадаться, попасться, подвертываться, подвернуться) под руку кому* – попадати, попасти (потрапляти, потрапити, попадатися, попастися, нагодитися)

під руку кому. | *По правую, по левую руку* – праворуч, ліворуч; на (по) праву, на (по) ліву руку (руч); *(зрідка)* у праву, у ліву руку. | *По рукам!* – згода! | *Правая рука чья, у кого (перен.)* – права рука чия, у кого. | *Прибирать, прибрать к рукам кого* – до рук прибирати, прибрати кого; у руки брати, узяти кого; заорудувати ким; приборкувати, приборкати кого; *(іноді лок.)* прибгати кого; у шори брати, забрати, узяти кого. | *Прибрать к рукам что* – прибрати до [своїх] рук що; загарбати що; *(іноді)* прибгати що. | *Приложить руку к чему* – докласти рук до чого; пильно (горливо) узятися до чого. | *Пропускать, пропустить мимо рук* – пускати, пустити повз руки. | *Просить руки кого, чьей* – просити (прохати) руки чиєї. | *Проходить, пройти через руки чьи* – переходити, перейти через руки чиї. | *Рука в руку, рука об руку с кем, рука с рукой* – рука в руку, рука (рукою) до руки, руч-об-руч з ким; пopліч ((у)поруч, пліч-о-пліч) з ким. | *Рука набита чья, в чём, на чём* – рука вправна (набита, наламана) чия, на чому. | *Рука не дрогнет у кого (сделать что)* – рука не здригне(ться) (не затремтить, не схибить, не зрадить) в кого; не зупиниться ні перед чим хто; нічого не злякається хто. | *Рука не поднимается (не подымается) у кого (сделать что), на кого* – рука не здіймається (не підіймається, не зводиться) у кого, кому, на кого. | *Рука руку моет [и обе белы бывают]* – рука руку миє [щоб білі були]. *Пр.* Рука руку миє, злодій злодія криє, нога ногу підпирає. *Пр.* | *Руки вверх!* – руки вгору (догори)! | *Руки не отвалятся у кого (разг.)* – руки не відпадуть у кого. [Поміг би й ти (робити), то не відпали б руки. Українка.] | *Руки не протянешь, так с полки не достанешь* – не терши, не м'явши, не їсти калача. *Пр.* Не взявшись до сокири, не зробиш хати. *Пр.* Печені голуби не летять до губи. *Пр.* | *Руки опускаются (отнимаются) у кого* – руки в'януть (падають, опадають, опускаються) у кого. | *Руки отваливаются, отвалились у кого* – руки падають, упали в кого; геть стомився хто. | *Руки прочь от кого, от чего* – геть руки від кого, від чого. | *Руки чешутся у кого (перен. разг.)* – руки сверблять у кого; кортить кому (кого). | *Рукой не достанешь* – рукою не досягнеш. | *Рукой подать* – [Як] палицею (шапкою, штихом) кинути, докинути; [як] рукою (до)кинути (сягнути); тільки що не видно; дуже (зовсім) близько; близенько (близесенько); *(іноді)* от-от за плечима. [Повітря таке прозоре, що Демерджі здається от-от за плечима. Коцюбинський. В цю мить саме насупроти Вадима близенько, рукою кинути, сідає пара чирят. Антоненко-Давидович.] | *Сбывать, сбыть с рук кого, что* – збувати, збути з рук кого, що; позбуватися, позбутися (тільки *докон.* спекатися) кого, чого. | *Своя рука (у кого)* – своя рука (у кого); має руку (хто). | *Своя рука владыка* – своя рука владика. *Пр.* Кожна ручка собі панночка. *Пр.* «Чия справа?» — «Війтова».— «А хто судить?» — «Війт». *Пр.* | *Связывать, связать руки кому; связывать, связать (спутывать, спутать) по рукам и (по) ногам кого* – зв'язувати, зв'язати руки кому; зв'язувати, зв'язати руки й ноги кому; зав'язувати, зав'язати світ кому. | *Скор на руку* – швидкий на руку; моторний (меткий); швидкий у роботі; завзятий до роботи. | *Сложа (сложив) руки сидеть* – згорнувши (склавши) руки сидіти. | *Смотреть (глядеть) из рук чьих* – дивитися в жменю чию, кому; зазирати кому в руку; залежати від кого. | *Сон в руку* – сон справдився; пророчий сон. | *С пустыми руками* – з порожніми (з голими) руками; *(іноді)* упорожнечі (голіруч). | *Средней руки* – пересічний (посередній, помірний). | *С руками и ногами (с руками и с ногами, с руками-ногами)* – з руками і з ногами. | *С руками рвать, оторвать (раскупить, разбирать)* – з руками рвати, вирвати (відірвати); хапом хапати, хапнути. | *С рук на руки* – з рук до рук. | *Сходит, сошло, сойдёт с рук кому* – так минається, минулося, минеться кому; так сходить, зійшло, зійде з рук кому. | *Тяжёлая рука у кого* – важка (тяжка) рука в кого; важку руку має хто. | *Узнать что из верных рук* – довідатися (дізнатися) про що з певного джерела. | *Умывать, умыть руки (разг.)* – умивати, умити руки. | *Ухватиться (схватиться) обеими руками за что* – обома руками (обіруч) ухопитися (схопитися) за що. | *Ходить, пойти по рукам* – ходити, піти з рук до рук (з рук на руки); переходити, перейти з рук до рук (у руки). | *Ходить с протянутой рукой (нищенствовать)* – з довгою рукою ходити; старцювати (жебрати). | *Чужими руками (делать что)* – чужими руками (робити що). | *Щедрой рукой* – щедрою рукою; щедро. | *Языком болтай, а рукам воли не давай* – язиком клепай, а руки при собі тримай. *Пр.* Язиком мели, а руку держи (а руки при собі держи). *Пр.* Язиком що хоч кажи, а руки при собі держи. *Пр.* Язиком що хоч мели, а рукам волі не давай. *Пр.*

Руководствоваться | *Руководствоваться чем* – триматися чого; кер(м)уватися чим.

Руководство | *Взять под своё руководство кого* – під своє керівництво (свій провід) узяти кого; під свою оруду узяти кого; під руку свою узяти кого. | *Под руководством чьим* – під керівництвом чиїм; під (за) проводом чиїм; під орудою чиєю.

Рукомойник | *Попал, как чёрт в рукомойник* – ускочив, як чорт у вершу. *Пр.* Ускочив, як жаба в жар. *Пр.*

Рукопожатие | *Обмениваться, обменяться рукопожатиями* – тиснути, потиснути один одному, одна одній, одне одному руки (руку); *(розм.)* ручкатися, поручкатися.
Руль | *Без руля и без ветрил* – без керма (без стерна) і без вітрил; без правила й без вітрила. | *Ставить, поставить у руля (перен.)* – ставити, поставити коло (біля) керма.
Румянец | *Залиться румянцем* – узятися *(іноді* зайтися, закраситися) рум'янцем. [А дівчина, побачивши його, узялась рожевим рум'янцем, мов огнем і полум'ям. Вовчок.] | *Румянец играет на щеках* – рум'янець грає (міниться) на щоках; *(образн.)* ягідки грають на щоках. [Вернувся Гиря в хату, аж тут Низька із чулана вийшла. Очі сяють, на шоках ягідки грають. М. Куліш.]
Руно | *Золотое руно* – золоте руно. […Тридцять першого травня ми (делегація) вирушили назустріч сонцеві золотому — по золоте руно. Козланюк.]
Русло | *Входить, войти в русло* – у(ви)ходити, увійти в береги.
Рухнуть | *Планы рухнули* – плани поламалися; плани пішли на марне; *(образн.)* плани пішли за водою. | *Рухнула надежда* – пропала надія.
Ручей | *Плакать в три ручья (разг.)* – заливатися (обливатися, умиватися, заходитися) сльозами (слізьми).
Ручка | *Довести до ручки* – завести у тісний кут; загнати на слизьке; завести у безвихідь. | *Дойти до ручки (разг.)* – дійти до краю; зайти в тісний кут (у тісну діру); попасти (потрапити) у безвихідь (у тісний кут, у тісну діру). | *На скорую ручку комом да в кучку* – стук-грюк, аби з рук. *Пр.* Косо, криво, аби живо. *Пр.* Зробиш з дуба шпичку. *Пр.* | *Пожалуйте ручку! (устар.)* – будьте ласкаві, ручку!; ручку, з вашої ласки!
Рыбак | *Рыбак рыбака видит издалека* – чумак чумака (кулик кулика) бачить здалека. *Пр.* Свій свояка вгадає здалека. *Пр.* Лисий лисого здалека бачить. *Пр.* Пізнає свиня своє порося. *Пр.* Злодій злодія зразу пізнає. *Пр.* Чорт біса і з-під копи бачить. *Пр.* Чорт чорта пізнав і на пиво позвав. *Пр.* Хапко з хапком знається. *Пр.*
Рыбалка | *Идти на рыбалку (разг.) – (те саме, що) Идти… на рыбную ловлю. Див. рыбный.*
Рыба | *Как рыба в воде* – як (мов, немов…) риба у воді; як (мов, наче…) пташка (ластівка) у повітрі. [Онися жила, як риба в воді. Н.-Левицький.] | *Ни рыба ни мясо* – ні риба ні м'ясо; Ні риба ні м'ясо, а щось неначе гриб. *Пр.* І в раки не годиться. *Пр.* Ні пес ні баран. *Пр.* Ні брат ні сват. *Пр.* Ні се ні те; ні два ні півтора. | *Рыба ищет, где глубже, а человек — где лучше* – риба шукає, де глибше, а чоловік — де ліпше. *Пр.* Орел летить найвище, а хрін росте найглибше. *Пр.*
Рыбка | *Либо рыбку съесть, либо на мель сесть* – або рибку з'їсти, або на дно сісти. *Пр.* | *Нужен, как рыбе зонтик* – потрібне, як гусці ярмо на шию. *Пр.* Потрібний, як сироті трясця. *Пр.* Треба, як більма в оці. *Пр.* Треба, як болячки на лобі. *Пр.* Треба, як собаці чобіт улітку. *Пр.*
Рыбный | *Идти на рыбную ловлю* – іти рибалити (ловити рибу); іти на риболовлю *(іноді* на рибу).
Рыло | *На рыло (прост.)* – на душу; на голову; *(іноді вульг.)* на писок. | *Ни уха ни рыла не смыслит кто (прост.)* – ні бе ні ме (ні кукуріку) не тямить хто. | *Не свиным рылом лимоны нюхать* – знається, як свиня на перці. *Пр.* Тямиш, як свиня в апельсинах. *Пр.* Теля не знається на пирогах. *Пр.* | *Рылом не вышел кто (прост.)* – пика (морда) не така (не та) в кого; не вдався хто (на що, до чого); не доріс хто (до чого); ще не вмився хто (до чого). | *С рыла (прост.)* – з душі (з голови). | *С суконным (со свиным) рылом да в калачный ряд* – з свинячим писком та в пшеничне тісто. *Пр.* З свинячим рилом у бубличний ряд. *Пр.* З паршивою головою та в новий тин [лізе]. *Пр.*
Рыльце | *Рыльце в пуху (в пушку) у кого* – пір'ячко на писку в кого. [Що ж, винен, їв гуси! *Пр.* Видно, що Ганка млинці пекла, бо й ворота в тісті. *Пр.*]
Рысь | *На рысях* – риссю; клусом (клуса).
Рыть | *Не рой другому яму — сам в неё попадёшь* – не копай іншому ями, бо сам упадеш. *Пр.* Хто іншим лиха бажає, сам лихо має. *Пр.* Не роби нікому того, що тобі не мило. *Пр.* Чого сам собі не зичиш, того і другому не жадай. *Пр.* На мою стріху мече, а на його пада. *Пр.* | *Рыть яму кому, под кого* – копати яму кому, під кого.
Рыцарь | *Рыцари большой дороги; рыцари ночи (ирон.)* – розбійники; грабіжники. | *Рыцарь без страха и упрёка (книжн.)* – лицар без страху і догани (й плями). | *Рыцарь на час* – лицар на часину (на годину). | *Рыцарь печального образа* – лицар сумного образу.
Рюмочка | *Любит рюмочку кто (фам.)* – любить (полюбляє) чарочку хто; любить цілуватися з чарочкою хто; голінний до чарочки хто. | *Пропустить рюмочку (шутл.)* – хильнути (смикнути, вихилити) чарочку. | *Талия в рюмочку* – стан як в оси.

Рябить | *В глазах рябит* – в очах рябіє (мигтить, миготить, *лок.* переніс).
Рябой | *Ряб, будто черти у него на роже в свалку играли* – рябий, наче в нього на пиці (на виду) чорти горох молотили (чорт сім кіп гороху змолотив). *Пр.*
Рядиться | *Не поп — не рядись в ризу* – як не піп — не микайся в ризу. *Пр.* Як не коваль, то й рук не погань. *Пр.* | *Рядиться в тогу кого, чего* – убиратися в тогу кого, чого.
Рядок | *Сядем рядком, поговорим ладком* – сядьмо близенько та поговорімо любенько. *Пр.*
Рядом | *Рядом с этим (разг.)* – поряд з цим.
Ряд | *В первых рядах (прям. перен.)* – у перших лавах (рядах). | *В рядах противника* – у ворожих лавах. | *В ряде городов* – у кількох (у багатьох) містах. | *В ряду кого, чего (устар.)* – серед кого, чого. | *Идти рядами* – лавою йти. | *Из ряда вон выходящий* – незвичайний (надзвичайний); винятковий; неабиякий. | *Из ряда вон плохой; плохо* – надзвичайно (аж надто) поганий (лихий); погано (зле). | *По ряду причин* – з кількох (з ряду) причин. | *Ряд за радом* – ряд по ряду. | *Становиться, стать в ряды борцов за правду* – ставати до лав борців за правду. | *Становиться рядами* – ставати лавами (рядами); ряд у ряд ставати. | *Целый ряд фактов* – багато (чимало) фактів; [ціла] низка (цілий ряд) фактів.
Рьяный | *Рьяный в работе кто* – беркий (беручий, беручкий) до роботи хто. [Берка і здібна дівчина до всього. Барвінок.]
Савва | *Каков Савва, такова ему и слава* – який Сава, така й слава. *Пр.* Який Яків, стільки й дяки. *Пр.* Який пастух, така й череда. *Пр.*
Савел | *Пошли Савлы в Павлы* – загордилася свиня, що об панський тин чухалась. *Пр.* Побраталася свиня з пастухом. *Пр.* Запишавсь, як кошеня в попелі. *Пр.* Пнеться, як жаба до гусяти. *Пр.* Дере голову, як попова кобила. *Пр.* Поверх дерева ходить. *Пр.* Не чує пупа в череві. *Пр.* Не тикай, бо мене цар ґудзиками обтикав. *Пр.*
Саврас | *Саврас без узды (устар.)* – незгнуздний (свавільний) гультяй (гульвіса); шибайголова (зайдиголова, буйголова, паливода).
Садиться | *Садиться за работу* – сідати до праці (до роботи). | *Садиться за стол* – сідати до столу (за стіл). | *Садиться, сесть верхом на кого, на голову кому* – сідати, сісти верхи на кого, сідати, сісти (вилізти) на голову кому. | *Садиться, сесть в лужу (в калошу, галошу)* – сідати, сісти маком; сідати, сісти (опинятися, опинитися) на льоду (на слизькому); ускакувати, ускочити куди; *(тільки докон.)* уклепатися; наскочити на слизьке; попадати, попасти у суточки; опинятися, опинитися, як у сливах. | *Садиться, сесть за один (за круглый) стол (перен.)* – сідати, сісти до одного (до круглого) столу (за один (за круглий) стіл). | *Садиться, сесть на землю* – сідати, сісти долі *(іноді* на землю); *(перен.)* сідати, сісти на землю; братися, узятися хліборобити; *(ірон.)* братися, узятися гречку сіяти. | *Садиться, сесть на своего [любимого] конька* – сідати, сісти на свого [улюбленого] коника. | *Садиться, сесть на хлеб и [на] воду* – сідати, сісти на хліб і [на] воду. | *Садиться, сесть на шею кому* – сідати, сісти на шию кому, чию. | *Садиться, сесть не в свои сани* – сідати, сісти не в (на) свої сани (на свого воза); не в свої взуватися, взутися.
Садовый | *Голова садовая (бранное)* – капустяна (солом'яна, макоцвітна) голова; голова як пустий макотерть; *(іноді зниж.)* дурна макітра; *(зрідка)* голова з довгими вухами. | *Садовые плоды, фрукты* – садовина (овоч). [Садовина лежала на скрині, на полицях і наповнювала комору приємними пахощами. Десняк. Овоч на деревах почорнів. Українка. Збирайте, як розумний садівний, достиглий овоч. Рильський.]
Сажать | *Сажать новобрачную за стол в красном углу* – заводити (садовити) молоду на посад. | *Сажать, посадить в лужу (в калошу, галошу) кого (перен.)* – садити, посадити на лід (на льоду, на слизьке, на слизькому) кого; заганяти, загнати на слизьке (у суточки) кого. | *Сажать, посадить на мель кого* – садити, посадити на мілину (на мілині) кого; садити, посадити на мілке (на мілкому) кого; заганяти, загнати на слизьке кого. | *Сажать, посадить на хлеб и [на] воду кого* – садити, посадити на хліб та [на] воду кого.
Сажа | *Дела — как сажа бела (шутл.)* – погані діла (справи). Живемо, як горох при дорозі; хто йде, той скубне. *Пр.* Життя, як собаці на перелазі. *Пр.* Добре, як голому в кропиві. *Пр.* | *Сажа сажей* – чорний, як сажа; чорнісінький.
Сажень | *Косая сажень в плечах* – широкоплечий (кремезний, дужий); крижастий (плечистий). | *Ростом в косую сажень* – високопоставний; рославий; *(жарт.)* довгаль (довгань).
Салазки | *Загибать, загнуть салазки кому (перен. разг.)* – загинати, загнути ноги до голови кому; притягати, притягти ноги до бороди кому.
Сальность | *Говорить сальности (разг.)* – говорити (казати) масні (сороміцькі) речі.
Салтык | *На свой салтык (разг.)* – на свій лад (копил, манір, штиб).

Самоучка | *Самоучкой научился (разг.)* – самотужки навчився (вивчився).
Самый | *В самом начале* – на самому (самісінькому) початку; аж на початку. | *В тот же самый день* – того [ж] самого дня; тієї самої днини; тим самим днем; *(рідше)* у той самий день. | *До самого утра, вечера* – аж до ранку, аж до вечора. | *До самой Одессы; до самого моря...* – аж до Одеси; аж до моря... | *На самом конце* – на самому (на самісінькому) кінці; аж на кінці. | *Поразить в самое сердце* – уразити в саме (у самісіньке) серце. | *По той же самой причине* – з тієї [ж] самої причини; через те [ж] саме. | *Самый дорогой* – найдорожчий; щонайдорожчий (якнайдорожчий). | *Самый лучший, большой...* – найкращий (найліпший), найбільший...; щонайкращий (щонайліпший, якнайкращий, якнайліпший), щонайбільший (якнайбільший)... | *Самый честный, самый культурный, самый удачный* – найчесніший, найкультурніший, найудаліший. | *У самого моря* – біля (коло, край) самого (самісінького) моря; біля (коло, край) моря.
Сам | *Оставаться, остаться самим собой* – (за)лишатися, (за)лишитися самим собою. | *Сама себе хозяйка* – сама собі господиня. [Сама собі господиня в хаті. Шевченко.] | *Сами с усами* – самі з розумом (з головою); самі маємо голову (розум); не в тім'я биті. | *Сам не свой, сама не своя* – [Як] не свій, не своя; сам не свій, сама не своя; несамовитий, несамовита. | *Само собой [разумеется]* – само собою [зрозуміло]; звичайна (певна) річ; самозрозуміла річ. | *Сам пашет, сам орёт, сам песенки поёт* – сам п'ю, сам гуляю, сам стелюся, сам лягаю. *Пр.* | *Сам (сама, само, сами) по себе* – сам (сама, саме, самі) собі; сам (сама, саме, самі) собою; *(іноді)* сам (сама, саме, самі) по собі; сам-один (сама-одна, само-одне, самі-одні). [Хай одружується, сам собі живе. *Кундзіч, перекл. з Толстого.*] | *Сам себе хозяин (господин, голова)* – сам собі господар (пан, голова); Чого не люблю, того і в борщ не кришу. *Пр.* Нікому ні під шапку. *Пр.* | *Сам смекай, где берег, где край* – людей питай, а свій розум май. *Пр.*
Сани | *Не наши-то сани подламываются!* – не до тебе п'ється, не кажи «будь здоров». *Пр.* Не твоє мелеться! *Пр.* Не лізь на чужий віз. *Пр.* Коли не Кирило, не пхай тут (там) рило. *Пр.* Коли не пиріг, то й не пирожися. *Пр.* Коли не піп, то не микайся в ризи. *Пр.* Не сунь голови, куди не влізе. *Пр.* Не в свої сани не сідай. *Пр.* У чужі чоботи не взувайся. *Пр.* Не тикай носа до чужого проса. *Пр.* Не пхайся, де тебе не треба. *Пр.* Не мішайся між чужі лика. *Пр.* | *Сани в Казани, хомут на базаре* – поїхали в поле орати, та забули ковганки взяти. *Пр.* Вийшли женці в поле жать, та забули серпи взять. *Пр.* Дуга в лісі, а хомут в стрісі. *Пр.* | *Сани лёгкие на ходу* – плавкі сани.
Сапа | *Тихой сапой (перен.)* – тихою сапою; діяти тишком-нишком (потаємно) і хитро.
Сапоги | *Два сапога пара* – зустрівся Яким з таким. *Пр.* Обоє рябоє. *Пр.* Яке брело, таке й стріло. *Пр.* Яке їхало, таке й здибало. *Пр.* Який їде, такого і на віз бере. *Пр.* Одно за вісімнадцять, друге без двох за двадцять. *Пр.* Така кваша, як би й наша. *Пр.* Який сам, таку взяв. *Пр.* Рудий сам, руду взяв. *Пр.* | *Под сапогом быть, находиться* – під чоботом бути. | *Сапоги смазные, а дырочки сквозные* – у чоботях ходить, а босі сліди знати. *Пр.* Чоботи нові, а підошви голі. *Пр.* Пані повзувані, сліди ваші босі. *Пр.* Костюм рипить, а в животі булькотить. *Пр.* | *Сапог скрипит, да в горшке не кипит* – на возі сап'ян рипить, а в борщі трясця кипить. *Пр.* Чоботи скриплять, а горшки без сала киплять. *Пр.* Хоч голий, та в поясі. *Пр.* Голе й босе, а голова в вінку. *Пр.* | *Я про сапоги, а он про пироги* – я йому про цибулю, а він мені про часник. *Пр.* Ти йому про Тараса, а він тобі півтораста. *Пр.* Ти йому печене, а він тобі варене. *Пр.* Їй кажи «овес», а вона каже «гречка». *Пр.* Ти йому про діло, а він тобі про козу білу. *Пр.* Я йому про індики, а він мені про кури дикі. *Пр.* Ти йому образи, а він тобі луб'я. *Пр.* Хто про Хому, а він про Ярему. *Пр.* Ти йому кажи «отче наш», а він тобі — «од лукавого». Йому кажи «тату», а він каже «кату». *Пр.* Ти йому — стрижене, а він тобі — смалене. *Пр.*
Сапожник | *Как сапожник (делать что)* – партачити. | *Пьян как сапожник (разг.)* – п'яний як ніч (як квач, як хлющ, як дим, у дим). | *Ругается как сапожник (устар.)* – лається на всі заставки; шпетить на всю губу; лається, скільки в пельку влізе. | *Сапожник ходит без сапог* – не той п'є, хто варить. *Пр.* Золото миєм, а голодні виєм. *Пр.* На те він і кравець, щоб подертий жупан носити. *Пр.*
Сатана | *Полюбится сатана пуще ясного сокола* – полюбиться сатана краще від ясного сокола. *Пр.* Кому як мара, йому як зоря. *Пр.* Кому як квітка, а кому як повітка. *Пр.*
Сахарный | *Сахарные речи* – медові (солодкі) речі. | *Сахарные уста* – медові (в)уста. | *Сахарный завод* – цукроварня.
Сахар | *Не сахар кому* – не мед (не з медом) кому. | *Сахар медович кто* – мед медович (медун) хто; язик на солодкім меду у кого; цукор на язиці в кого.
Сбитый | *Плотно (крепко) сбит кто* – дебелий (тілистий, огрядний, опасистий, кремезний, натоптуваний) хто.

Сбить | *Сбить спесь, гонор, форс… с кого (разг.)* – збити пиху кому; укрутити хвоста кому; утяти (збити, притерти, скрутити) роги кому.
Сбор | *Без долгих сборов* – не довго збираючись (збиравшись). | *Все в сборе* – усі зібралися (позбиралися).
Сбросить | *Сбросить жирок (жир)* – спасти з тіла (з туку, з черева); спустити сальце.
Сбываться | *Не всё сбывается, что обещается* – не все говорене — творене. *Пр.* Казала кума — дам пшона, а в неї самої нема. *Пр.* Казаному кінця немає. *Пр.* Колись-то запряжем бичка та привезем гостинців санки. *Пр.*
Сбывать | *Сбывать, сбыть с рук кого, что* – збувати, збути з рук кого, що; позбуватися, позбутися, *(тільки докон.)* спекатися кого, чого; *(розм. звич. докон.)* здихатися кого, чого.
Сбыточный | *Сбыточное ли [это] дело? (разг.)* – чи можлива [це] річ?; чи може це справдитися?
Свадьба | *Бриллиантовая (алмазная) свадьба* – брильянтове (діамантове) весілля. | *Гулять на свадьбе* – гуляти на весіллі; *(лок.)* веселувати. [Аж тиждень веселували, як Марка женили. *Сл. Гр.*] | *Золотая свадьба* – золоте весілля. | *Играть, сыграть, праздновать, отпраздновать свадьбу* – справляти, справити (гуляти, відгуляти) весілля. | *Как на Маланьину свадьбу* – як на [бундючне] весілля; наддостатком. | *На свадьбе все бояре* – на весіллі всі свати, на хрестинах — куми. *Пр.* | *Очень торопливая свадьба* – хапане весілля. | *Серебряная свадьба* – срібне весілля. | *Устраивать свадьбу* – справляти весілля.
Свадебный | *Свадебный поезд* – весільний поїзд; перезва. | *Участники свадебных торжеств* – весільчани.
Свайный | *Свайная постройка* – будівля на палях.
Сваливаться | *Камень с души (с сердца) свалился у кого* – камінь із серця (з душі) скотився (спав) у кого. | *Сваливаться, свалиться с плеч кого, чьих* – звалюватися,звалитися (падати, упасти, спадати, спасти) з плечей (з пліч) чиїх. | *Свалиться с коня* – упасти з коня.
Сваливать | *Сваливать, свалить с ног кого (перен.)* – валити, звалити з ніг кого.
Свалка | *Выбросить на свалку (на свалки)* – викинути на смітник.
Сварить | *Каши (пива) не сваришь с кем (перен.)* – каші (пива) не звариш з ким; горшка не зліпиш з ким; не дійдеш згоди з ким.
Сват | *Ни сват ни брат кому* – ні сват ні брат кому. [Чи ти мені брат, чи сват? *Пр.*] | *Я тебе сват, да ты-то мне кто?* – я тобі не брат, ти мені не сват. *Пр.* А хто ви мені — ні сіль, ні гречка. *Пр.* Ти мені не Тетяна, я тобі не Савка. *Пр.*
Сваха | *На сваху нечего пенять, что не цела пришла* – баба винувата, що дівка черевата. *Пр.* І Гнат не винуват, і Килина не винна, тільки винна, бачся, хата, що пустила на ніч Гната. *Пр.* | *Переезжая сваха (разг.)* – мандрована (мандрівна) сваха.
Сведение | *Доводить, довести до всеобщего сведения* – доводити, довести (подавати, подати) до загального (до вселюдного) відома (до відома всіх). | *Доводить, довести до сведения кого* – доводити, довести до відома чийого; подавати, подати до відома чийого; оповіщати, оповістити кого; сповіщати, сповістити кого, кому. | *Доходит, дошло до сведения чьего* – доходить, дійшло *(іноді* дійшлося) до кого; доходить, дійшло до відома чийого (тільки *докон.* стало відомо кому). | *К твоему, вашему сведению (в значении вводн. сл.)* – до твого, вашого відома; щоб ти знав, щоб ви знали. | *По имеющимся у нас сведениям* – за відомостями, що маємо (що в нас є); як нам відомо. | *Принимать, принять к сведению* – брати, узяти до відома (до уваги); *(розм.)* брати, узяти на розум *(іноді* на замітку).
Сведущий | *Быть сведущим в чём* – знатися на чому; *(іноді)* бути свідомим чого.
Свежеиспеченный | *Свежеиспечённый доктор, генерал… (шутл.)* – доктор, генерал… новоспечений (щойно спечений).
Свежесть | *Не первой свежести кто, что (перен. шутл.)* – не дуже (не зовсім) свіжий хто, свіже що; *(іноді)* не першої свіжості хто, що.
Свежий | *На свежую голову (делать что)* – на свіжу голову; поки голова свіжа; поки ще не стомлений (-на). | *Свежий человек (перен.)* – свіжа (нова) людина.
Свекловичный | *Свекловичная ботва* – бурякова гичка; бурячиння.
Свергнуть | *Свергнуть бремя, иго, оковы чего* – скинута тягар чого, який; ярмо чого, яке; порвати (розбити) кайдани (пута) чого, які; визволитися з-під кормиги (з неволі) чого, якої.
Сверкать | *Только пятки сверкают, засверкали у кого* – тільки п’ятами киває, накивав (мигає, мигнув) хто.

Сверлить | *Сверлит душу что (перен.)* – гризе (точить) душу що.
Свернуть | *Свернуть шею (голову, башку) кому (разг.)* – скрутити шию (в'язи, голову) кому.
Сверху | *Сверху донизу* – від (з) верху до низу. | *Смотреть (глядеть) сверху вниз на кого* – дивитися згори вниз на кого.
Сверх | *Работать сверх сил* – працювати над силу (через силу). | *Сверх всякого ожидания* – (по)над усяке сподівання. | *Сверх того* – до того ж; до того ще й; та ще й; поза тим ще й.
Светать | *Ещё и не начинало светать* – ще й не світало (не дніло); ще й на світ не займалося (не заводилося, не благословлялося); *(поет.)* ще (й) треті півні не співали; *(зниж.)* ще й чорти навкулачки не билися.
Светило | *Светило науки, литературы… (книжн.)* – світило науки, літератури…
Светить | *Светил бы месяц, а звёзды даром* – аби на мене місяць світив, а зірки хоч і так. *Пр.* | *Светит, да не греет* – світить, та не гріє. *Пр.* Хоч море велике, та вода не годиться. *Пр.*
Светло | *Когда было, будет светло* – по-видному; як було, як буде видно. | *Пока светло, засветло* – завидна *(іноді* завидка); за дня (за сонця); поки видно.
Светлый | *Светлый ум* – ясний (світлий) розум; ясна (світла) голова.
Свет | *В ложном свете (видеть, представлять)* – у фальшивому світлі (бачити, уявляти). | *В розовом свете* – у рожевому світлі. | *В свете каком (видеть, представлять…)* – у світлі (освітленні) якому (бачити, уявляти…). | *В свете чего* – у світлі чого; з погляду чого. | *Не видит света [вольного] кто* – не має просвітку (просвітлої години) хто; немає просвітку кому; нема коли (ніколи) й угору глянути кому. | *Ни свет ни заря (разг.)* – ще й на світ не зазоріло (не займалося, не благословилося); передсвітом (перед світом, перед світанням); *(розм. зниж.)* ще й чорти навкулачки не билися. | *Поднялись чуть свет, а уж солнце в обед* – збираюсь колядувати, як уже й щедрувати пора. *Пр.* | *Проливать, пролить свет на что (перен. книжн.)* – кидати, кинути світло на що; висвітлювати, висвітлити що; *(іноді)* наводити, навести світло на що. | *Свет очей моих; свет жизни моей* – світло очей моїх; світ життя мого. | *Свет померк в глазах чьих* – світ померк (стемнів, згас) [у] в очах чиїх. | *Свет (светик) мой! (перен.)* – ясочко моя!; моя зіронько [ясна]!; серденько (серденятко) моє! […Люба моя! Ждала, ждала вас, радість моя, зіронько… *Панч, перекл. з Чехова.* Адже й я була молода, серденько… *Свідзинський, перекл. з Тургенєва.* Моя ти ясочко… чарівнице моя ясноокая. Васильченко.] | *Только и света (свету) в окне (в окошке), что…* – у кого — тільки й світа (світу) у вікні, що… | *Ученье - свет, а неученье — тьма* – ученому світ, а невченому тьма. *Пр.* Наука в ліс не веде, а з лісу виводить. *Пр.* Знайко біжить, а незнайко лежить. *Пр.* В умілого і долото рибу ловить. *Пр.* Ми бідні не тим, що нічого не маємо, а тим, що нічого не знаємо. *Пр.* На те коня й кують, щоб не спотикався. *Пр.* | *Чуть (чем) свет* – тільки почало (майб. час почне) світати (розвиднятися, розвиднюватися, дніти, на світ благословлятися); як [тільки] світ *(іноді* чим світ); ледь світ (ледве свінуло); удосвіта. [Що чим світ шумить, лунає?.. Чернявський.] | *Белый (Божий) свет* – білий (Божий) світ. | *Всё (никто, ничто) на свете* – все (чисто все, геть-чисто все) на світі; ніхто, ніщо в світі (на світі). | *Выпускать в свет* – видавати, видати друком; публікувати, опублікувати. | *Выступать, выступить (всплывать, всплыть, выплывать, выплыть, выходить, выйти) на свет Божий* – виявлятися, виявитися. | *Выходить, выйти в свет* – виходити, вийти друком; (часом) побачити світ. | *Извлечь на [Божий] свет* – витягти (видобути) на світ [Божий]. | *На свет [Божий] не глядел (не смотрел) бы* – світ знемилів (знемилився) кому; (і) жити не хочеться; світ надокучив (набрид, обрид, остогид) кому; (і) світ не милий кому. | *На чём свет стоит (ругать, бранить…) (разг. фам.)* – на всі заставки (на всі боки, на всю губу); аж гай гуде. | *Не близкий (близок, ближний) свет (разг.)* – не близький світ (не близька сторона); не близько; *(застар.)* [не] блигомий *(лок.* не блигий) світ; замашно. [Замашно йти. *Сл. Гр.*] | *Не видеть (не видать) света [белого]* – не мати (немає кому) просвітлої години; нема коли (ніколи) й угору глянути. | *Не мил и свет, когда милого нет* – світ став немилий, як покинув милий. *Пр.* Без вірного друга — великая туга. *Пр.* | *Не только света, что в окне (окошке)* – не тільки (хіба тільки) світа (світу), що в вікні. *Пр.* Не в одне віконце світить сонце. *Пр.* Чи тільки світа, що через вікно видно? *Пр.* Чи тільки світа, що на твоїм подвір'ї (на твоїм обійсті)? *Пр.* Хіба на світі одна вода? *Пр.* | *Ни за что на свете* – нізащо (ніколи) в світі. | *Оставить, покинуть свет* – покинути світ; зійти з світу (з блиску-світу); умерти. | *Относящийся к новому, к старому свету* – новосвітній, старосвітній. | *Относящийся к этому (к сему), к тому свету* – сьогосвітній, тогосвітній. | *Отправлять, отправить на тот свет кого* – на той світ загонити, загнати (*про багатьох* позагонити) кого; із світу згонити, зігнати (*про багатьох* позганяти) кого; *(застар.)* пускати, пустити у Божу путь кого. | *Отправляться,*

отправиться на тот свет – іти, піти на той світ; *(застар.)* у Божу путь іти, піти. | *По [белому] свету (ходить, бродить…)* – по [білому] світу (світі), [білим] світом (ходити, блукати, мандрувати…). | *Появиться, явиться на свет* – на світ народитися; уродитися (зродитися); виникнути (постати). | *Свет в рогожку покажется кому* – світ замакітриться кому. | *Свет испокон веков неправдой стоит (устар.)* – не було ніколи в світі правди. *Пр.* Неправдою світ стоїть. *Пр.* Брехнею світ живе. *Пр.* | *Свет не без добрых людей* – світ (на світі) не без добрих людей. *Пр.* | *Свет не клином сошёлся* – ще світ не зав'язаний мені. *Пр.* Хіба (що) мені світ клином зійшовся? *Пр.*; знайдеться і на це (є й на це) рада; *(іноді)* що раз (одного разу) не вдалося, удруге вдасться. | *Сживать, сжить (сгонять, согнать) со света кого (перен. разг.)* – зганяти, зігнати (*про багатьох* позганяти) з світу кого. [Стережись, Максиме, Омелька Судденка, бо той чоловік тебе з світу зжене. *ЗОЮР*.] | *Только и света в окошке (окне) у кого* – тільки й світла, що в вікні у кого. | *Тот свет* – той світ. | *Шататься по свету* – бродити по світу; різних борщів куштувати. | *Этот свет* – сей (цей) світ. [Сей світ, як маків цвіт. *Пр.*]

Свеча | *Игра стоит свеч (свечей)* – гра варта свічок. *Пр.* Варта справа заходу. *Пр.*

Свидание | *Идти на любовное свидание* – іти на любовне побачення (на зальоти); *(образн. поет.)* іти барвінку рвати.

Свидетельствовать | *Свидетельствовать в пользу кого, чего* – свідчити на користь чию, чого; свідчити (промовляти) за кого, за що.

Свидетельство | *По свидетельству кого, чьему* – за свідченням чиїм.

Свидетель | *Брать, взять, призывать, призвать в свидетели кого* – брати, узяти за свідка кого; свідчитися, засвідчитися ким. | *Быть свидетелем, в качестве свидетеля* – за свідка бути; *(іноді)* свідкувати. | *Выступать в качестве свидетеля* – виступати як свідок (за свідка).

Свинец | *Голова (руки, ноги…) как (будто, словно, точно) свинцом налита (налиты)* – голова (руки, ноги…) мов (немов, наче, неначе) чавуном (оливом) налита (налиті); голова (руки, ноги…) обважніла (обважніли). | *Лечь свинцом на душу (на сердце…) (перен.)* – лягти каменем ([важким] тягарем) на душу (на серце…). | *Свинец на душе (на сердце…) у кого* – камінь на душі (на серці…) в кого.

Свинья | *Кабы свинье рога, всех бы со свету свела (сжила)* – якби (коли б) свині роги, то б усіх поколола (то б цілий світ виколола). *Пр.* Якби свиня роги мала, то всіх би людей виколола. *Пр.* Якби свині крила, вона б і небо зрила. *Пр.* Якби на кропиву не мороз, вона усіх людей пожалила. *Пр.* | *Посади свинью за стол, она и ноги на стел* – посади свиню за стіл, то вона й ноги на стіл. *Пр.* Пусти чорта в хату, то він і на піч залізе. *Пр.* Пусти пса під стіл, а він дереться на стіл. *Пр.* Дозволь собаці лапу на стіл покласти, то він і цілий стеребиться. *Пр.* Просилися злидні на три дні, та чорт їх довіку викишкає. *Пр.* Дай курці грядку, а їй і городу мало. *Пр.* Пусти осот у город — огірків не буде. *Пр.* | *Свинья — борову, а боров — всему городу* – сорока — сороці, ворона — вороні, та й піде чутка. *Пр.* Це таємниця: знає тільки свекруха, та зовиця, та я, та ти, та дядько Мартин. *Пр.*

Свистеть | *Ищи-свищи (разг. фам.)* – як нема, то й нема.

Свобода | *Лишать, лишить свободы кого* – позбавляти, позбавити волі кого; неволити, зневолювати, зневолити *(рідше* заневолювати, заневолити) кого; *(юр. також)* ув'язнювати, ув'язнити кого. | *Лишённый свободы* – позбавлений волі; *(юр. також)* ув'язнений. | *Свобода воли* – свобода волі. | *Свобода печати* – свобода друку. | *Свобода совести* – свобода совісті (сумління).

Свободный | *Вход свободный* – вхід вільний; увіходити (входити) вільно. | *Не было и часу свободного у кого* – не було й години вільної у кого, кому. | *Свободное произношение* – легка вимова. | *Свободный кто* – вільний хто; світ вільний кому. | *Свободный художник, музыкант* – вільний художник, музика.

Сводиться | *Всё сводится к тому, что…* – усе сходить на те, що… *(іноді)* усе зводиться до того, що… | *Сводиться, свестись к нулю* – зводитися, звестися до нуля; сходити, зійти на нуль (нанівець, на ніщо); переводитися, перевестися на ніщо.

Сводить | *Свести дружбу с кем* – зайти в приязнь із ким; заприязнитися (заприятелювати) з ким. | *Сводит, свело [судорогой] руку, ногу кому* – корчить, скорчило руку, ногу кому; судомить, зсудомило руку, ногу кому. | *Сводить, свести знакомство с кем* – заходити, зайти у знайомство (у знайомість) із ким; знайомитися, зазнайомитися (спізнаватися, спізнатися, *іноді* запізнаватися, запізнатися) з ким. | *Сводить, свести с ума кого* – зводити, звести з розуму (з ума) кого. [Бо Кармалюк, хлопець добрий, по всім світі ходить, не одну дівчиноньку із розуму зводить… *Н. п.*] | *Сводить, свести счёты с кем (перен.)* – мститися, помститися на кому.

Свозка | *Свозка хлеба с поля* – возовиця; коповіз *(рідше* коповозиця).

Свойство | *По [своим] свойствам* – [Своїми] властивостями. | *Шутки скверного свойства* – жарти лихого (поганого) розбору.

Свой | *Брать, взять своё* – брати, узяти своє; досягти, досягати свого; доходити, дійти свого. | *Вносить свой вклад во что* – уносити, унести свій вклад (свою вкладку) у що. | *Время покажет своё* – час покаже своє; там (тоді) буде видно. | *В своём уме кто* – при своєму (своїм) розумі хто; сповна розуму хто. | *Господин (хозяин) своего слова (своему слову)* – господар (пан) свого слова (своєму слову). | *Добиваться, достигать своего; настаивать, поставить на своём* – добиватися (домагатися), досягати свого; обстоювати своє; наполягати на своєму; стояти на своєму; довести свого. | *Жить своим умом (разумом)* – жити своїм розумом. | *На свою голову* – на свою голову; на себе; *(іноді)* собі на клопіт. | *Не видеть дальше своего носа* – не бачити далі від свого носа; не бачити [нічого] поза своїм носом. | *Не в своём уме кто* – не при своєму (своїм) розумі хто; не сповна розуму хто. | *Не выпускать из своего взгляда кого (устар.)* – не спускати з свого ока кого. | *Оставаться, остаться при своих* – лишатися, лишитися (зоставатися, зостатися) при своєму (при своїх). | *Оставаться, остаться при своих козырях* – лишатися, лишитися з своїми козирями. | *Принимать, принять на свой счёт* – брати, узяти на свій карб (на свій рахунок). | *Своими словами (рассказывать, отвечать…)* – своїми словами (переповідати, відповідати, відказувати…). | *Свой не свой, на дороге не стой* – свій не свій, а мого не руш. *Пр.* | *Свой своему поневоле брат* – свій своєму лиха не мислить. *Пр.* Свій своєму ока не виколупає. *Пр.* Добре то кажуть: свій своєму мимоволі брат. *Пр.* | *Своя ноша не тянет* – свій тягар не важить. *Пр.* Своя вага не важка. *Пр.* | *С высоты своего величия (смотреть на кого-либо, относиться к кому-либо)* – згорда (спишна, звисока); гордовито й зарозуміло. | *Сказать своё слово* – сказати своє слово. | *Соваться, сунуться со своим носом куда, во что* – сунутися зі своїм носом куди, у що. | *Стоять на своём* – стояти на своєму; *(образн. розм.)* як на пню стати. | *Стоять на [своем] посту* – стояти на [своєму] посту; стояти на варті (на чатах, на сторожі); стояти на [своїй] постаті; не кидати [своєї] постаті. | *Умирать, умереть своей, не своей смертью* – умирати, умерти (помирати, померти) своєю, не своєю смертю.

Своротить | *Своротить шею (прост.)* – скрутити в'язи.

Свысока | *Смотреть (глядеть) свысока на кого, на что (перен.)* – дивитися звисока (згорда) на кого, на що.

Свыше | *Свыше сил, возможностей чьих* – (по)над силу чию (сили чиї), можливості чиї. | *Свыше тысячи человек* – (по)над тисячу душ (понад тисячу чоловік); більш як (ніж) тисяча душ (чоловік).

Связываться | *Свяжись с дураком — сам дураком станешь* – зв'яжися з дурнем, то й сам дурнем станеш. *Пр.* З дурнем зчепитись — дурнем зробитись. *Пр.* З дурнем подружишся — свій розум втратиш. *Пр.* Скоріше дурень одурить розумного, як розумний дурня на розум наведе. *Пр.* З дурнем пива не звариш. *Пр.* Од дурня, як од ледачого чоловіка, — поли вріж. *Пр.* | *Связался чёрт с младенцем* – побратався собака з горобцем. *Пр.* Побраталася свиня з пастухом. *Пр.*

Связывать | *Двух слов не свяжет кто* – двох слів не зліпить (не стулить) хто. | *Связывать, связать руки кому; связывать, связать по рукам и ногам кого* – зв'язувати, зв'язати руки кому; зв'язувати, зв'язати руки і ноги кому. | *Связывать, связать язык кому* – зв'язувати, зв'язати язик(а) кому.

Связь | *Вступать, вступить в связь с кем* – заходити, зайти у зв'язок з ким. | *Иметь любовные связи (вне брака)* – мати позашлюбні зв'язки; скакати в гречку.

Святой | *Вкушать от пищи святого Антония* – заживати харчів святого Антонія; жити харчами святого Атонія. | *Как Бог свят (перен. разг. устар.)* – (певно-)певнісінько; свята правда. | *Святая святых (святое святых)* – найбільша (найдорожча) святиня; найсвятіше; *(книжн.)* святая святих. | *Святым духом (делать что, делается что) (разг. шутл.)* – святим духом (робити що, робиться що). | *Хоть святых [вон] выноси (неси, уноси) (устар. перен. разг.)* – хоч з хати тікай; хоч стій, хоч падай; [тут] і святий би не витримав; хоч вуха затикай; хоч святих винось.

Сгибать | *Сгибать, согнуть спину, голову перед кем (перен. разг.)* – згинати, зігнути спину, шию перед ким; підмощуватися, підмоститися (підстилатися, підіслатися) під кого.

Сглаживать | *Сглаживать, сгладить острые углы* – гострі ріжки згладжувати, згладити (стирати, стерти).

Сглазить | *Не сглазить бы* – нівроку; як би (коли б) не наврочити (не зурочити).

Сгорать | *Сгорать от любви* – палати коханням. | *Сгорать от любви, любопытства, зависти… (перен. разг.)* – [Аж] палати з кохання, цікавості, заздрощів… | *Сгорать, сгореть от (со) стыда* – горіти, згоріти з сорому.

Сделать | *Готов всё сделать для кого* – і неба прихилив би кому. | *Не в состоянии всего сам сделать* – несила (неспромога) усього самому зробити; неспроможний сам усього зробити. | *Плохо сделал* – погано зробив; *(ще фіг.)* утяв, аж пальці знати. | *Сделать некстати, невпопад* – зробити не до речі (не до діла), не до ладу; *(фіг. розм.)* утяти до гапликів.

Сделка | *Сделка с совестью (перен.)* – поступка перед сумлінням (перед совістю); компроміс із сумлінням.

Сдержать | *Не сдержать слово* – не додержати слова; *(розм.)* схибнути словом. | *Сдержать слово* – додержати слова; на слові стати.

Сдувать | *Как (будто, словно, точно) ветром сдуло кого, что* – як (мов, немов, наче, неначе) вітром здуло (звіяло) кого, що.

Себе | *Ничего себе (разг.)* – нічого собі; нічогенький, нічогенько. | *Так себе* – так собі; нічого (нічогенько).

Себя | *Не в себе кто (разг.)* – як не свій (сам не свій) хто. | *Не дать себе труда (сделать что)* – не подбати, щоб...; не потурбуватися, щоб... | *Не знать куда себя девать* – не знати куди себе подіти. | *Не по себе кому* – недобре кому; недобре себе почуває хто; якось ніяково (моторошно) кому. | *Овладевать, овладеть собой* – опановувати, опанувати себе. | *По себе, не по себе что* – до смаку, не до смаку (до вподоби, не до вподоби) що. | *Про себя* – сам собі (сам до себе); в думці (у думках); подумки. | *Себе на уме кто (разг.)* – собі на умі хто; *(іноді)* своє думає хто. | *Хорош, дурён... собой (разг.)* – гарний на вроду (уродливий), негарний (поганий) на вроду; гарний, негарний з лиця (на виду).

Сегодняшний | *До сегодняшнего дня* – до сього дня; до сьогодні. | *На сегодняшний день* – на сьогодні. | *Сегодняшней работы на завтра не покидай* – одклад не йде в лад. *Пр.* З одкладу не буде ладу. *Пр.* Що маєш робити — роби сьогодні [бо тільки один сир одкладений добрий]. *Пр.* Краще тепер, як у четвер. *Пр.* Що маєш робити нині, то не відкладай. *Пр.* Як не зробиш тепер, то не зробиш і в четвер. *Пр.* | *С сегодняшнего дня* – від сьогодні.

Сегодня | *Наше сегодня* – наше сьогодення.

Седина | *Убелённый сединой* – укритий сивиною; посивілий; *(іноді поет.)* срібноволосий.

Седло | *Выбивать, выбить (вышибать, вышибить) из седла кого* – вибивати, вибити з сідла кого. | *Ехать, сидеть верхом на лошади без седла* – їхати верхи на коні без сідла; їхати, сидіти на коні охляп. | *Сидит как на корове седло (про одежду) (разг.)* – висить як (мов) на кілку.

Сей | *До сей поры* – досі; до сього часу. | *О том о сём* – про се про те. | *Сию минуту (секунду) (разг.)* – зараз [же]; цієї ж (сієї ж) хвилини (миті); сю ж (цю ж) мить.

Сельдь | *Как сельдей в бочке* – як оселедців у бочці; як мачин у маківці.

Семеро | *Семеро одного не ждут* – двоє третього не чекають (не ждуть). *Пр.* Семеро одного не ждуть. *Пр.*

Семья | *В семье не без урода* – у сім'ї не без виродка. *Пр.* Нема роду без вироду. *Пр.* Нема лісу без вовка, а села без лихого чоловіка. *Пр.* У болоті не без чорта. *Пр.* Кожна отара не без паршивої вівці. *Пр.* І між доброю капустою бувають гнилі качани. *Пр.* | *Чувство семьи единой* – чуття єдиної родини.

Семь | *Семь вёрст до небес [и всё лесом]* – сім верст до небес [і все пішки]. *Пр.* Сім мішків гречаної вовни [і всі неповні]. *Пр.* | *Семь вёрст не околица* – до воріт — недалекий світ. *Пр.* | *Семь раз отмерь, раз отрежь* – десять разів міряй, а раз утни. *Пр.* Тричі зміряй, а раз відріж. *Пр.* Скажеш — не вернеш, напишеш — не зітреш, відрубаєш — не приточиш. *Пр.*

Семя | *Всякое семя знает своё время* – на все свій час. *Пр.* | *От худого семени не жди доброго племени* – од доброго коріння добрий і пагонець одійде. *Пр.* Який росток, такий і паросток. *Пр.* З поганої трави лихе й сіно. *Пр.* Яке коріння, таке й насіння. *Пр.*

Сенька | *По Сеньке (и) шапка* – по Савці свитка. *Пр.* По синкові й шапка. *Пр.* Яка Устина, така й хустина. *Пр.* Який кінь, така й кульбака. *Пр.*

Сено | *Сена нет, так и солома сьедома* – їж, козо, лозу, коли сіна нема. *Пр.* Звикай, коровко, до житньої соломки. *Пр.*

Сентябрь | *Смотреть сентябрём (разг.)* – дивитися похмуро; супитися; мати похмурий вигляд.

Сень | *Под сенью кого, чего (книжн.)* – під охороною (під захистом) кого, чого. | *Родная сень* – [Рідна] домівка.

Сердиться | *Перестать сердиться* – відійти [від серця]; відсердитися (пересердитися).

Сердитый | *Под сердитую руку (сказать, сделать...)* – під сердиту руч (руку); під сердиту

годину; спересердя.

Сердце | *Большое сердце у кого* – велике серце у кого; великої душі людина хто. | *Брать, взять (хватать) за сердце кого* – брати, узяти (хапати, в'язати) за серце кого; зворушувати, зворушити (розчулювати, розчулити) кого; *(іноді)* торкати, торкнути за серце кого. | *В сердцах* – спересердя; з серця; зо зла. | *Держать (иметь) сердце на кого (разг.)* – серце (пересердя) має хто на кого; гнів мати на кого; класти (покладати) гнів на кого; *(іноді)* серце набігає у кого на кого. | *Доброе сердце, да голова безмозглая* – золоте серце, але голова, як нога у стола. *Пр.* | *Как (будто, словно, точно) маслом по сердцу* – як (мов, немов, наче, неначе) медом по душі. | *Каменное сердце* – камінне серце; камінь, а не серце. | *Куда сердце лежит, туда и око глядит* – куди серце лежить, туди й око біжить. *Пр.* | *От всего сердца* – з (від) усього серця; *(іноді)* з цілого серця. | *Отдавать, отдать сердце кому* – давати, дати (віддавати, віддати) серце кому. | *От доброго сердца* – з (від) доброго серця. | *Отлегло (отошло) от сердца у кого* – відлягло (відійшло) від серця кому, в кого; на серці (на душі) полегшало кому. | *От чистого сердца* – від (з) щирого серця. | *Покорять, покорить сердце чьё (перен. устар.)* – здобувати, здобути (полонити, скоряти, скорити) чиє серце. | *Принимать, принять [близко] к сердцу что* – брати, узяти [близько] до серця що. | *Пришёлся, пришлась по сердцу кому* – припав, припала до серця (до мислі, до вподоби, до сподоби) кому; уподобав, уподобала хто. | *Разрывать сердце (перен.)* – краяти серце. | *Сердце не камень* – серце не камінь. *Пр.* | *Сердце обросло мохом у кого* – серце обросло (поросло) мохом у кого; серце обмохнатіло в кого. | *Сердце падает, упало (отрывается, оторвалось, обрывается, оборвалось) у кого* – серце падає, упало у кого; на серці холоне, похолонуло в кого. | *Срывать, сорвать сердце на ком, на чём* – зганяти, зігнати (розганяти, розігнати) серце на кому, на чому; зганяти, зігнати гнів на кому, на чому. | *С сердцем (сказать, сделать что) (разг.)* – роздратовано (сердито). | *С чистым сердцем* – з щирим серцем; щиросерд(н)о; щиро.

Середина | *Держаться середины (перен.)* – триматися середини. | *Середина на половину (серединка на половинку)* – ні се ні те; щось середнє; так собі; нічого (нічогенько); нічогенький (-ка, -ке).

Серьезный | *Самым серьёзным образом (говорить, заявлять)* – якнайсерйозніше (щонайсерйозніше).

Сестра | *Бритва остра, да кому ж сестра* – гарно будяк цвіте, та ніхто квітки не рве. *Пр.* В'язниця простора, та чорт їй рад. *Пр.* У пеклі хоч тепло, та хто ж туди забажає. *Пр.* | *Ваша сестра (разг.)* – ваша сестра; ви, жіноцтво. | *Всем сестрам по серьгам* – кожній свашці по ковбасці. *Пр.* Буде усім по сім. *Пр.* | *Наша сестра (разг.)* – наша сестра; ми, жіноцтво.

Сеть | *Попадать, попасть в сети чьи (перен.)* – попадати(ся) в чиї тенета. | *Расставлять, расставить сети кому (перен.)* – ставити, поставити тенета на кого.

Сиамский | *Сиамские близнецы (перен. разг. шутл.)* – сіамські близнята.

Сивка | *Уходили (укатали) Сивку крутые горки* – був кінь, та з'їздився. *Пр.* Доконала Гнідка дорога негладка. *Пр.* Був голосок, та позички з'їли. *Пр.* Були коралі, та пішли далі, були перли, та ся стерли. *Пр.* Був колись горіх, та став свистуном. *Пр.* Був лісничим, а став нічим. *Пр.*

Сидень | *Сиднем сидеть (разг.)* – сидьма сидіти.

Сидеть | *Вот где сидит кто, что (перен. разг.)* – ось де (отут, ось тут) сидить хто, що. | *Сидеть в девках* – сидіти дівкою; дівувати. | *Сидеть, засесть гвоздём в голове чьей, у кого (в мозгу чьём, у кого)* – мов (немов, наче, неначе) цвях (цвяхом) сидіти в голові чиїй. | *Сидеть между двух стульев (двумя стульями)* – сидіти на двох стільцях (між двома стільцями). | *Сидеть на земле (перен.)* – сидіти на землі. | *Сидеть на чемоданах (на узлах)* – сидіти на чемоданах (на клунках). | *Сидеть на шее (на горбу) чьей, у кого* – сидіти на шиї чиїй (на в'язах чиїх, на горбі чиєму).

Сизифов | *Сизифов труд (Сизифова работа)* – сізіфова робота (праця).

Сила | *Брать, взять (забирать, забрать) силу* – набувати, набути (набиратися, набратися) сили; брати, узяти силу (міць). | *Быть в силах (в силе), не в силах (не в силе)* – здужати (здолати, примогти, змагати), не здужати (не здолати, не змагати); мати змогу (спромогу, силу), не мати змоги (спромоги, сили); спроможним, не спроможним бути. | *В меру, по мере сил* – у міру сили; по змозі; що сила зможе [чия]; *(іноді)* як посилля. | *В полную силу работать* – на всю силу (снагу, з усієї сили, снаги) працювати; скільки сили (снаги) працювати. | *В силу (устар. разг.)* – насилу; у силу (силу у силу). | *В силу вещей, силою вещей, в силу обстоятельств (устар.)* – через обставини; силою обставин; зважаючи на обставини; з огляду на обставини. | *В силу привычки* – через звичку; призвичаївшись. | *Вся сила в том, что…* – [Уся] сила (суть) у тому, що… | *Входить, войти в силу (о законе)* –

набувати, набути (набирати, набрати) сили (чинності); ставати, стати чинним. | *Выше чьих сил что* – над (понад) чиї сили що. | *Где силой взять нельзя, там надобна ухватка* – треба розумом надточити, де сила не візьме. *Пр.* Де сила не може, там спритність поможе. *Пр.* Як сили не стає, берися за розум. *Пр.* | *Изо всех сил (силы)* – з усієї сили; чимдуж; якомога. | *И сила уму уступает* – перед розумом і сила в’яне. *Пр.* І сила перед розумом никне. *Пр.* | *Набираться, набраться сил* – убиратися, убратися (убиватися, убитися) в силу (в потугу); *(іноді)* употужнюватися, употужнитися. | *Не в силах кто* – не має сили хто; несила (неспромога) кому. | *Не в этом сила* – не в цьому сила (суть, сенс). | *Не по силам кому (устар.)* – не в силах кому; не до снаги кому; несила кому; не під силу кому; бракує сили (мочі) кому; не здужає (не подужає) хто. | *Нет силы терпеть что* – нема(є) сили (снаги) терпіти що; несила терпіти що. | *Никакими силами* – жодним (ніяким) способом (чином, побитом, робом). | *Он ещё в силах, в силе* – він ще здужає; він ще при силі; він ще має силу. | *Ослабевать силами* – підупадати на силі (на силах). | *От силы* – щонайбільше. | *Сверх сил чьих* – (по)над силу чию. | *Своими (собственными) силами* – своїми (власними) силами; самотужки. | *Сил [моих] нет; не достаёт сил (силы)* – несила [мені]; снаги не стає. | *Сила солому ломит* – сила солому (силу) ломить. *Пр.* Де сила, там і міць. *Пр.* | *Терять, потерять силу* – втрачати, втратити силу; збувати, збути (знебувати, знебути) силу; знесилюватися, знесилитися; (про закони) утрачати, утратити силу (чинність). | *Употреблять, употребить [все] силы* – докладати, докласти [всіх] сил; класти, покласти [усі] сили (усю силу). | *Через силу (делать что-либо)* – над (понад, через) силу; *(іноді)* (по)над міру. | *Что есть силы (сил)* – щосили (щосила); з усієї сили; щодуху; чимдуж. | *Чувствовать себя в силах* – чутися (почуватися) на силі.

Сильнее | *Как можно сильнее* – якомога дужче; щонайдужче (якнайдужче). | *Сильнее кошки зверя нет* – сильніш од кішки нема нічого для мишки. *Пр.* Нема понад попову свиню. *Пр.* Нема як та попова свиня. *Пр.*

Сильный | *У сильного всегда бессильный виноват* – дужий завжди звинувачує слабкого. *Пр.*

Синий | *Синий чулок (перен.)* – синя панчоха. | *Синяя птица (перен.)* – синій птах.

Сиротский | *Сиротская зима (разг.)* – лагідна (тепла) зима; сирітська зима.

Сказать | *[Да] и то сказать* – та й те сказати. | *Не сказал ни слова* – не сказав (не мовив) ні (і) слова; *(зниж.)* і губи не розтулив (не роззявив). | *Ничего не скажешь* – нічого не скажеш. | *Нужно правду сказать* – треба правду сказати; ніде правди діти. | *Скажешь курице, а она всей улице* – секрет — далі базару не піде. *Пр.* Сказав кумі, а вона всій слободі. *Пр.* Скоро з воріт, а тут і ріт. *Пр.* Ніхто не знає, тільки дід, баба і ціла громада. *Пр.* | *Скажи(те) на милость; скажи(те), пожалуйста* – скажи, скажіть на Бога (на милість); скажи, будь ласка, скажіть, будьте ласкаві; ото [яке] диво; чи [ти] ба; диви-но. | *Сказал бы словечко, да волк недалечко* – я б сказав, та огірки за пазухою. *Пр.* Я б сказав, та піч у хаті. *Пр.* | *Сказал, как отрубил* – сказав, як зав’язав. *Пр.* Сказав, як цвяхом (як гвіздком) прибив. *Пр.* | *Сказал что-то несообразное* – сказав щось неподібне (безглузде); нісенітницю якусь сказав; *(образн. розм.)* таке сказав, що ні пришити, ні прилатати; притулив горбатого до стіни. | *Сказано — сделано* – сказано — зроблено; як сказав, так і зробив (учинив); сказано — як зав’язано. | *Сказать в шутку* – на сміх (на жарт, жартом, жартома) сказати. | *Сказать складно, удачно, хорошо* – до ладу (до ладу та до прикладу) сказати. | *Стыдно сказать* – стидно (соромно) сказати; без сорома казка. | *Так сказать* – сказати б *(іноді* сказав би); мовляв; *(рідше)* так би мовити.

Сказка | *Ни в сказке сказать, ни пером описать* – ні в казці сказати, ні пером списати; ні пером списати, ні словом сказати. | *Сказка — складка, а песня — быль* – казка — байка, а пісня — правда. *Пр.* | *Скоро сказка сказывается, да не скоро дело делается* – не так хутко діється, як [хутко] говориться. *Пр.* Не так швидко робиться, як мовиться. *Пр.* Легше говорити, ніж зробити. *Пр.* Одне творити язиком, а друге — перти плуга. *Пр.*

Сказываться | *Годы сказываются* – роки даються взнаки. | *Сказываться, сказаться больным* – удавати, удати з себе (видавати, видати себе за) хворого (слабого); казати, сказати, що хворий; відмагатися, відмогтися хворобою.

Сказ | *Вот [тебе] и весь сказ (разг.)* – от (ось) [тобі] й усе; оце [тобі] й усе; уже [тобі] все сказано; *(іноді)* от [тобі] й уся казка.

Скакать | *Скакать на одной ноге* – скакати на одній нозі; *(образн. розм.)* скакати діда. | *Скачка (скачки) с препятствиями* – (пере)гони (верхогони) з перепонами.

Сквозняк | *Сквозняк в голове у кого, со сквозняком в голове кто* – пустий вітер у голові у кого; у голові, як у пустій стодолі у кого.

Скворечница | *Старая скворечница, скворечня (разг. пренебр.)* – старе луб’я.

Скворечня | *Старая скворечница, скворечня (разг. пренебр.)* – старе луб’я.

Скитаться | *Где-то скитается кто* – пішов у мандри хто; мандрує десь хто.
Складно | *Складно врёт* – щільно бреше.
Складчина | *В складчину (купить, приобрести… что)* – у складку (купити що, набути чого…); скластися (на що); скинутися [грішми] (на що).
Складывать | *Складывать, сложить оружие (перен.)* – складати, скласти зброю; зрікатися, зректися боротьби; відмовлятися, відмовитися від боротьби; капітулювати.
Склад | *Ни складу, ни ладу* – ні складу, (а)ні ладу. *Пр.* Ні ладу, ні складу. *Пр.* Ні ладу, ні поладу. *Пр.* І гич не до речі. *Пр.*
Склонять | *Склонять на все лады кого, что* – часто згадувати (називати) кого, що; повторювати чиє ім’я на всі лади. | *Склонять, склонить голову перед кем, чем* – схиляти, схилити голову перед ким, чим.
Склон | *На склоне жизни (лет, дней)* – на схилі (на схилку) віку (літ, днів).
Скобка | *В скобках (сказать, заметить…)* – у дужках; між іншим.
Скользить | *Скользить по поверхности чего (перен.)* – плавати на поверхні чого; брати поверхово що; не заглиблюватися в що.
Скользкий | *Счастье скользко (перен.)* – щастя непевне (нестале).
Сколько | *Не ахти сколько* – не дуже (не так-то, не з-так багато). | *Не столько…, сколько…* – не так…, як…; не такий (-ка, -ке, -кі…), як… | *Сколько душе угодно* – скільки душа (душечка) забажає. | *Сколько угодно* – скільки хочеться; скільки хочеш *(розм.* хоч); досхочу; *(іноді)* до зволу. | *Сколько верёвку ни вить, а концу быть* – скільки мотуз (мотузку) не плети, а кінець йому (їй) буде. *Пр.* Скільки злодій не краде, все одно тюрми не мине. *Пр.* | *Сколько годов, столько умов* – кожна голова свій розум має. *Пр.* | *Сколько ни жить, а смерти не отбыть* – смерті не відперти. *Пр.* Скільки не живи, а помирати доведеться. *Пр.* Як не живеш, а труни не минеш. *Пр.* Скільки не жити, а смерті не відбити. *Пр.* Скільки не крути, та треба вмерти. *Пр.* Від смерті ані відхреститися, ані відмолитися. *Пр.* Смерть дорогу знайде. *Пр.* Смерть на лестощі не зважає. *Пр.* Від смерті і в печі не сховаєшся. *Пр.* Як не ховайся, а смерть тебе знайде. *Пр.* Ніхто світу не може пережити. *Пр.*
Сколь | *Сколь возможно* – якомога; скільки можна; скількимога.
Скончание | *До скончания века, мира* – довіку (повік); до кінця світу; поки світа й сонця (світа-сонця).
Скорее | *Скорее всего* – найпевніше (найімовірніше); мабуть.
Скорлупа | *Прятаться, замыкаться… в [своей] скорлупе (перен.)* – ховатися, замикатися… у [своїй] шкаралупі.
Скоро | *Как скоро (устар.)* – скоро (скоро, тільки, скоро-но); тільки (тільки-но). | *Коль скоро* – скоро; тільки-но; якщо.
Скорый | *Скор на руку (разг.)* – швидкий на руку.
Скотина | *Ни одной скотины* – ні шерстинки (ні хвоста) [немає].
Скрепя | *Скрепя сердце* – згнітивши серце; знехотя.
Скрип | *Сапоги, ботинки… со скрипом* – чоботи, черевики на рипах. | *Со скрипом (делать что) (разг.)* – насилу (ледве, лельом-полельом).
Скроить | *Не ладно скроен, да крепко сшыт* – хоч не в лад, та широко ступає. *Пр.* Хоч не гладко, аби міцно. *Пр.* Хоч погано баба танцює, зате довго. *Пр.*
Скрывать | *Скрывать недостатки* – личкувати (прикривати) вади (хиби).
Скупой | *Скупой дважды тратится* – скупий двічі тратить. *Пр.* Лінивий двічі ходить, скупий двічі платить. *Пр.* Скупий двічі платить, а ледачий (а дурний) двічі робить.
Слабость | *Музыка, чтение, поэзия…— слабость чья* – музика, читання, поезія…— дошкульне місце (слабість) чия.
Слабый | *Гайка слаба у кого (разг.)* – гайка слабка (ослабла) в кого. | *Слабая струнка (струна) кого, чья* – дошкульне (болюче, вразливе) місце чиє; слабка струнка (струна) чия. | *Слаб на язык кто (разг.)* – слабкий (ковзкий) на язик хто; слизько-язикий хто; язик як терлиця в кого. | *Слабое место чьё, у кого* – дошкульне місце чиє, у кого.
Слава | *Геростратова слава* – геростратова слава. | *Добрая слава лежит, а плохая бежит* – добра слава лежить, а недобра біжить. *Пр.* Добре далеко чути, а ледаче ще далі. *Пр.* Добро довго пам’ятається, а зло ще довше. *Пр.* | *На славу* – на славу; прегарно (чудово); прегарний (чудовий). | *Приобресть, снискать славу, войти в славу* – зажити (залучити) слави; убитися у славу; *(іноді фам.)* доскочити слави. | *Только [одна] слава, что… (разг.)* – тільки (й) слави, що… | *Хорошая, дурная слава (разг.)* – добра слава, недобра (лиха) слава; неслава; (слава-)поговір.
Славный | *Славный малый (парень) (разг. фам.)* – добрий хлопець; славний хлопчина. |

Славны бубны за горами, а к нам придут — что лукошки – славні бубни за горами, а зблизька — шкуратяні (а підійдеш ближче — собача шкура). *Пр.*

Слагать | *Слагать с себя ответственность* – складати (знімати) з себе відповідальність; зрікатися відповідальності.

Сладкий | *Будешь сладок — живьём проглотят, будешь горек — проклянут* – не будь солодкий, бо розлижуть, не будь гіркий, бо розплюють. *Пр.* Солодкого проглинуть, гіркого проплюють. *Пр.*

Сладко | *Не сладко [живётся]* – не мед (не з медом); не солодко. | *Сладко захватил, да горько слизнул* – ухопив пійлом патоки. *Пр.*

Слад | *Сладу (слада) нет с кем, с чем* – не можна дати ради з ким, з чим; нічого не можна зробити з ким, з чим.

Следить | *Следить глазами, взглядом, взором за кем, за чем* – стежити очима за ким, за чим; зорити за ким, за чим; пасти оком (очима) кого, що.

Следовать | *Как и следовало ожидать* – як і слід (як і треба) було сподіватися. | *Как следует* – як слід (як треба, як годиться, як гоже, як належить); як має *(іноді* як мається) бути; до пуття; до діла. | *Одно следует из другого* – одно (одне) походить (виникає, постає) з одного. | *Следовать кому, чьему примеру* – іти за ким, іти за чиїм прикладом; *(іноді)* наслідувати кого.

Следующий | *Кто следующий?* – хто далі? | *На следующий день* – другого (наступного) дня; на завтра. | *Следующим образом* – ось так; так (отак); таким (отаким) способом (чином); *(іноді)* таким робом (побитом).

След | *Без следа (пройти, исчезнуть)* – безслідно проминути, зникнути; як за водою пішов хто; як вода змила кого; як [димом] здимів хто. | *[И] след простыл (пропал) чей* – (і) слід загув чий; (і) сліду нема (не стало) чийого; (і) слід забрав за собою хто; (і) сліду не кинув хто; (і) слід запав чий; (і) місце холодне після кого.

Слеза | *Глотать слёзы (перен.)* – ковтати сльози. | *Не пролить ни одной слезы (перен.)* – не зронити й сльозини; не зронити й (ні) одної (жодної) сльозини. | *Обливаться (умываться) слезами* – обливатися (умиватися) сльозами (слізьми). | *Проливать слезы* – лити (проливати, виливати, вилити) сльози. | *Пускать (пустить) слезу* – пускати (пустити) сльозу. | *Разразиться слезами* – вибухнути плачем. | *Слезами горю не поможешь* – плачем лиха не виплачеш. *Пр.* Сльозами горя не здолаєш (не відбудеш). *Пр.* Слізьми горя не заллєш. *Пр.* Слізьми горю не зарадиш. *Пр.* Не журись, а за діло берись. *Пр.* Журба сорочки не дасть. *Пр.* Не потурай журбі — вона тебе ножем під серце, а ти їй під ніс перцю. *Пр.*

Слепой | *Сказал слепой: увидим* – сказав сліпий: побачимо. | *Слепой слепому не указчик* – сліпий невидющого водив, та обидва в яму попадали. *Пр.*

Сливки | *Снимать, снять сливки с чего (перен.)* – збирати, зібрати вершки з чого.

Слово | *Без лишних (дальних) слов* – без зайвих слів; не кажучи багато; довго не говорячи. | *Брать, взять слово с кого* – брати, узяти слово з кого. | *Верить, поверить на слово кому* – вірити, повірити на слово кому. | *Где много слов, там мало дела* – де багато слів, там мало діла. *Пр.* Язиком сяк і так, а ділом ніяк. *Пр.* Не так-то він діє, як тим словом сіє. *Пр.* Слів сила, а як до діла, так і сіла. *Пр.* | *Давать, дать слово кому* – давати, дати слово кому. | *Давать на слово что* – давати на віру що. | *Давши слово — держись, а не давши — крепись* – сказавши (мовивши) слово, додержуй його (будь паном його). *Пр.* Поки не дав слова — кріпись, а як дав — держись. *Пр.* Краще не обіцяти, як слова не держати. *Пр.* Сказано — зав'язано. *Пр.* Не роби з губи халяви. *Пр.* | *Держать, сдержать [своё] слово* – додержувати, додержати, дотримувати, дотримати [свого] слова. | *Держаться на честном слове (шутл.)* – ледве (ледь-ледь) триматися (держатися). | *Живого слова не услышишь* – живого слова не почуєш. | *Закидывать, закинуть (запускать, запустить) слово (словечко, словцо) (устар.)* – закидати, закинути слово (слівце, словечко). | *Из песни слова не выкинешь* – із пісні слова не викинеш. *Пр.* | *К слову (сказать) (как вводн. слово)* – до речі (кажучи, казавши); до речі (мовити). | *Ловить (поймать) на слове (словах) кого (разг.)* – ловити, зловити (піймати) на слові (на словах, на мові) кого. | *На два слова (на пару слов)* – на кілька (на двоє) слів. | *Нарушить слово* – зламати (порушити) слово. | *На словах* – на словах. | *На словах — что на гуслях, а на деле — что на балалайке* – на словах — як на органах, а як до діла — то ні мур-мур. *Пр.* | *Не изменять [своєму] слову* – на [своєму] слові стояти; не зраджувати (не ламати) [свого] слова. | *Не о том слово* – не в тім річ; не про те мова; не про те (не за те) йдеться. | *Ни слова не сказал кто; ни слова не говоря* – і (ні) слова (жодного слова) не сказав хто; ні (і) слова не кажучи (не сказавши); ні пари з уст. | *Ни слова об этом* – (а)ні слова про це; *(розм.)* про це анічичирк (анітелень). | *Ни словом сказать, ни пером описать* – ні словом сказати, ні пером

описати. | *Новое слово в чём* – нове слово у чому. | *Одним словом (устар.)* – одне слово. | *Одни слова!* – самі слова! | *От слова до слова (читать, рассказывать, помнить…)* – від слова до слова (читати, розказувати, пам’ятати…). | *Первое слово в чём* – перше слово в чому. | *Полагаться, положиться на слово чьё* – здаватися, здатися (звірятися, звіритися, покладатися, покластися) на чиє слово. | *По последнему слову чего* – за останнім словом чого. | *Последнее слово техники, науки…* – останнє слово техніки, науки (у техніці, у науці)… | *По словам чьим* – за чиїми словами; як каже хто. | *Предоставлять, предоставить слово кому* – надавати, надати слово кому. | *При первом слове; при этих словах* – на першому слові; на цьому (на цім) слові. | *Слова не идут с языка* – слова застрягають на губі (на язиці). | *Слово за слово* – слою по слову. | *Слово — не воробей, вылетит — не поймаешь* – слово не горобець, назад не вернеться. *Пр.* Що вимовиш язиком, того не витягнеш і волом. *Пр.* Слово вилетить горобцем, а вернеться волом. *Пр.* Слини не підхопиш, а слова назад не вернеш. *Пр.* Сказаного й сокирою не вирубаєш. *Пр.* | *Слов (слова) нет* – нема чого й казати; що й казати; звичайно; певна річ. | *Слово пуще стрелы разит* – слово не стріла, а глибше ранить. *Пр.* Рана загоїться, зле слово — ніколи. *Пр.* | *Слово — серебро, молчание — золото* – слово — срібло, а мовчання — золото. *Пр.* Порожня бочка гудить, а повна мовчить. *Пр.* Хто мовчить, той трьох навчить. *Пр.* Менше говори — більше почуєш. *Пр.* У стулені вуста муха не влізе. *Пр.* | *Со слов чьих* – з чиїх слів *(іноді* уст). | *С чужих слов* – з чужих слів (уст); *(іноді ірон.)* Чув, де грім гримів. *Пр.* | *Честное слово* – слово честі.

Сложить | *Сидеть сложа руки* – сидіти склавши (згорнувши) руки; посиденьки справляти.

Сложность | *В общей сложности* – у сумі; у цілості (у цілому); загалом беручи.

Сломать | *Сломать жизнь кому (перен.)* – розбити (знівечити) життя кому; *(образн.)* світ (вік) зав’язати кому. | *Сломать зубы на чём* – поламати зуби на чому. | *Сломать (сломить) [себе] шею (голову) на чём (перен.)* – скрутити (звернути) [собі] в’язи на чому; зламати [собі] голову на чому; *(іноді)* карка зломити [собі] на чому. | *Язык сломаешь* – язика зламаєш; і язиком не увернеш.

Сломиться | *Старая пословица век не сломится* – прислів’я та приказки живуть віки. *Пр.*

Слон | *Как (что) слону дробина* – як (мов, наче) турові (вепрові) шротина. | *Слоны (слонов) слонять (разг.)* – швенді справляти; швендяти; тини тягати; тинятися; вештатися; шалатися.

Служба | *Не в службу, а в дружбу* – не з примусу, а з приязні; з приязні, а не з неволі. | *По делам службы* – у службових справах. | *Сослужить службу кому, чему* – прислужитися кому, чому; зробити послугу кому, чому; стати в пригоді кому, чому. | *Спихнуть со службы кого* – із служби (з посади) зіпхнути кого; *(фіг.)* з стільця зіпхнути кого.

Служение | *На служении обществу* – на службі суспільству; *(іноді фіг.)* на громадській постаті.

Служить | *Служить Бахусу (перен. шутл.)* – служити Бахусові; молитися скляному богові. | *Служить верой и правдой* – служити вірою і правдою; віддано служити. | *Служить мамоне (перен.)* – служити мамоні. | *Служить препятствием, помехой кому* – бути (стояти) на заваді (на перешкоді, на перепоні) кому. | *Служить причиной чего* – бути причиною чого (за причину до чого); спричинятися, спричинюватися до чого. | *Служить чем* – правити за що; бути за що, чим. | *Это послужило нам основанием* – це стало нам за підставу.

Слух | *[Весь] превратился (обратился) в слух кто* – [Увесь] обернувся (перетворився) на слух хто; *(іноді)* увесь слух хто. | *Играть, петь по слуху* – грати, співати з голосу. | *Не всякому слуху верь* – не всяка чутка — правда. *Пр.* Люди чого не набрешуть. *Пр.* Люди накажуть, що й на вербі груші ростуть. *Пр.* Не все те правда, що на весіллі плещуть. *Пр.* Не все те переймай, що за водою (по воді) пливе (що до берега пристає). *Пр.* | *По слухам* – за чутками (з чуток); чутки йдуть (прочутилося), що… | *Слухом земля полнится* – чутка йде (поголос іде) по всьому світі. *Пр.* Вісті не лежать на місці. *Пр.*

Случай | *В большинстве случаев* – здебільшого (здебільша). | *В крайнем случае* – у крайньому разі. | *В лучшем, в худшем случае* – у найкращому (найліпшому), у найгіршому разі; у кращому (у ліпшому), у гіршому разі. | *Во всяком случае* – у всякому (у кожному) разі; *(зрідка)* на кожний спосіб; *(іноді розм.)* хоч як [би там було]. | *В подобном случае* – у такому випадку (разі). | *В противном случае* – інакше; *(розм.)* а то; коли ні. | *В случае* – на випадок [чого]; якщо; як бува. | *В случае необходимости* – якщо (коли) буде (є) потреба; якщо (коли) треба; якщо буде треба; у разі потреби. | *В случае чего* – на випадок чого; у разі чого; коли б (якби) що сталося (трапилося); коли що станеться (трапиться). | *В таком случае* – у такому разі; коли (якщо) так; *(іноді)* тоді. | *В [том] случае, если [бы]…; на тот случай, если [бы]…* – на випадок, коли [б]…; у тому разі, коли [б] (як(би))…; якщо [б]…; як

бува… | *Искать случая* – шукати нагоди. | *На всякий пожарный случай* – на (про) всяк(ий) нагальний випадок. | *На всякий случай* – на (про) всяк(ий) випадок. | *На крайний случай* – на випадок (у разі) крайньої потреби; на крайній випадок. | *На первый случай* – на перший раз; на початок (на почин); для початку. | *На самый худой случай* – у найгіршому разі. | *На случай чего (пожара, отъезда…)* – на випадок чого. | *Ни в коем (ни в каком) случае* – ні в якому (у жодному) разі. | *От случая к случаю* – від часу до часу; від нагоди до нагоди; час від часу. | *По случаю болезни…* – через хворобу…; у зв'язку з хворобою… | *По случаю юбилея…* – з нагоди ювілею… | *По этому случаю…* – з цієї нагоди…; через це… | *Представился [удобный] случай* – трапилася (випала) [добра] нагода. | *При [первом удобном] случае* – при [першій] нагоді; з [першою] нагодою; як буде нагода; принагідно; при оказії.

Слушать | *А Васька слушает да ест* – [А кіт ковбасу наминає, неначе й не до нього річ. Глібов. А Мурий їсть собі та їсть. *Пр.*] | *Невнимательно слушать* – неуважно слухати; через верх слухати.

Слыханный | *Слыханное (слыхано) ли [это] дело?* – чи чувана [це] річ?; чи чувано [таке]?; хто таке чув?

Слышаться | *Ей слышался голос сына, дочери* – вона чула *(іноді* їй чувся, причувався) синів, доччин голос.

Слышать | *Плохо слышать* – недочувати. | *Слышал звон, да не знает, откуда он* – чуємо, що бовка дзвін, та не знаємо, де він. *Пр.* Чує дзвін, та (а) не знає, звідки він. *Пр.* Чує, що дзвонять, та не знає, в якій церкві. *Пр.*

Слюнка | *Слюнки текут, потекли (разг.)* – слин(к)а тече, потекла; слина котиться, покотилася.

Сматывать | *Сматывать, смотать удочки (перен. разг.)* – збирати, зібрати манатки.

Смежить | *Смежить очи (глаза)* – склепити (заплющити) очі.

Смерть | *Бледен как смерть (разг.)* – блідий як смерть. | *Быть при смерти* – бути на вмерті (на смерті, при смерті); *(іноді)* бути близьким смерті. | *Видимая смерть страшна* – видима смерть страшна. *Пр.* | *Вопрос жизни или смерти* – питання життя або смерті. | *Двум смертям не бывать, а одной не миновать* – одної смерті не минеш, другої не буде. *Пр.* Більш(е) як раз не вмреш. *Пр.* Дві смерті не буде (двом смертям не бути), а одної не минути. *Пр.* Чи пан, чи пропав — двічі не вмирати. *Пр.* Раз мати породила, раз і помирати. *Пр.* Хто вмер тепер, не вмре у четвер. *Пр.* Раз козі смерть. *Пр.* | *От смерти и под камнем не скрыться* – як не ховайся, а смерть тебе знайде. *Пр.* Від смерті і в печі не замажешся (не замуруєшся). *Пр.* | *От смерти не уйдёшь* – від смерті ані відхреститися, ані відмолитися. *Пр.* Смерті не відперти. *Пр.* Від смерті нема викупу. *Пр.* Зі смертю торгу нема. *Пр.* На смерть нема зілля. *Пр.* Смерть нікого не мине. *Пр.* Як не живеш, а труни не минеш. *Пр.* Смерть — неминуща дорога. *Пр.* Смерть не питає: «Чи хочеш, чи не хочеш?» *Пр.* | *Перед смертью не надышишься* – перед смертю не надихаєшся (не надишешся). *Пр.* Як не наївся, то не налижешся. *Пр.* | *Смерть на носу (перен.)* – смерть за плечима; смерть близько. | *Смерть ве разбирает чина* – смерть не перебирає. *Пр.* Смерть нікого не минає. *Пр.* Смерть усіх порівняє. *Пр.* | *[Только] за смертью посылать кого (шутл.)* – [Тільки] по смерть посилати кого.

Смех | *Валяться (кататься) со смеху (от смеха) (разг.)* – качатися (заходитися, лягати, розлягатися) зо сміху. | *[И] смех и горе (грех)* – (і) сміх і горе (гріх); (і) сміх і біда. | *Как (будто, словно, точно) на смех* – як (мов, наче…) на сміх (на посміх, на глум). | *Не до смеху кому* – не до сміху (смішків) кому. | *Поднимать, поднять на смех кого* – на глум (на глузи, на сміх) брати, узяти (підіймати, підняти, здіймати, зняти) кого; сміх собі з кого робити, зробити; глузувати, поглузувати з кого. | *Смех да и только* – сміх та й годі. | *Умирать, умереть (помирать, помереть) со смеху (разг.)* – умирати, умерти (помирати, померти) зо сміху.

Смешной | *До смешного* – до смішного (до сміхоти); аж геть-то.

Смеяться | *Смеётся [хорошо] тот, кто смеётся последним* – сміється [добре] той, хто сміється останній. | *Смеяться над кем, чем* – сміятися (глузувати) з кого, з чого; *(лок.)* смішки з кого викладати; кпитися з кого.

Смигнуть | *Не смигнув (не смигнувши) (разг.)* – не моргнувши (не змигнувши).

Смотреть | *Сердито смотреть на кого, на что* – сердито дивитися на кого, на що; *(фіг.)* бісом дивитися на кого, на що; дивитися, як чорт на попа. | *Смотрит, как на диковинку* – дивиться, як на чудасію; дивиться, як на білу ворону. | *Смотря где, когда, кого, кому* – як де, як коли, як кого, як кому. | *Смотря какой человек* – як яка людина; як до людини; *(про чоловіка ще)* як який чоловік; як до чоловіка. | *Смотря по обстоятельствам* – як до обставин; вважаючи на обставини; залежно від обставин. | *Того и смотри* – так і

сподівайся (так і жди); так і стережися; залежно від обставин.
Смывать | *Смывать, смыть кровью* – змивати, змити кров'ю.
Смыкать | *Не смыкать, не сомкнуть глаз* – не стуляти, не стулити (не заплющувати, не заплющити) очей.
Смысл | *Во всех смыслах* – з усякого (з кожного) погляду; всіма сторонами; кругом. | *В положительном, в отрицательном смысле* – позитивно; негативно; у позитивному, у негативному розумінні (значенні). | *В смысле чего* – щодо чого; як що; *(іноді)* у розумінні чого. | *Здравый смысл* – добрий (здоровий, тверезий) розум; здоровий глузд; (часом) рація (сенс). | *Не пойму, какой тут смысл* – розуму (глузду) не доберу в цьому. | *Нет, не имеет смысла делать что* – нема(є) рації (сенсу) робити що.
Смыть | *Словно (точно, как) [водой] смыло* – як водою вмило (змило); мов хвиля змила (пойняла); як (наче, неначе) віл (лизень, лизь) злизав; як (наче, неначе) корова язиком злизала.
Смятение | *Приводить, привести в смятение кого* – бентежити, збентежити кого; викликати, викликати замішання у кого, в кому.
Снабжать | *Снабжать, снабдить водой, продуктами кого, что* – постачати, постачити воду, продукти кому, чому. | *Снабжать, снабдить книгу примечаниями* – давати, дати (подавати, подати) до книжки примітки.
Снег | *Зимой снега не выпросишь* – посеред зими льоду не випросиш у куми. *Пр.* У такого чорта й ладану не дістанеш. *Пр.* Так у нього випросиш, як у бика молока. *Пр.* | *Как (будто, точно) снег на голову* – як сніг улітку; як сніг (як грім) на голову; як (мов) грім з ясного неба; неждано-негадано; зненацька; нагло; несподівано. | *Нужен (интересует) как прошлогодний снег* – як торішній сніг потрібний (цікавить); треба, як торішнього *(лок.* літошнього) снігу; потрібний як діра в мості.
Снедать | *Тоска, грусть снедает кого (перен. книжн.)* – туга, журба (сум, смуток) сушить кого; сохне з туги (журби) хто.
Снимать | *Снимать, снять голову с кого* – стинати, стяти (знімати, зняти) голову кому, з кого. | *Снимать, снять квартиру* – наймати, найняти квартиру. | *Снимать, снять пенки с чего (перен. разг.)* – збирати, зібрати вершки з чого. | *Снимать, снять шляпу перед кем* – знімати, зняти шапку перед ким; шапкувати перед ким.
Снискать | *Снискать всеобщее уважение* – здобути загальну (вселюдну) пошану (повагу). | *Снискать расположение* – здобути прихильність (ласку); запобігти ласки. | *Снискать славу* – зажити слави; здобути славу.
Снисхождение | *Оказывать, оказать снисхождение кому* – робити, зробити (давати, дати) полегкість (пільгу) кому; робити, зробити ласку кому; *(тільки докон.)* зглянутися на кого.
Сниться | *И [во сне] не снилось кому* – і не снилося кому; *(іноді)* і не снив хто про що.
Снос | *На сносях (разг.)* – на східних (на останніх) днях.
Собака | *Две собаки дерутся, третья не мешайся* – де їдять, там не пхайся, а де б'ються, звідтіль утікай. *Пр.* Де пси свої гризуться, там чужий не мішайся. *Пр.* Свій із своїм січися, рубайся, а чужий не мішайся. *Пр.* | *Каждая собака (разг.)* – кожний (усякий) собака; кожне (усяке). | *[Как] собака на сене* – [Як] собака на сіні. Собака на сіні (на кості, на стерві, на падлі) лежить — і сам не їсть, і другому не дає. *Пр.* І сам не гам, і другому не дам. *Пр.* Сидить пес на сіні; сам не їсть і другому не дає. *Пр.* | *Как собака (устал, голоден…) (разг.)* – як собака (як пес). | *Как (что) собак нерезаных (разг.)* – як комашні; як сарани. | *Любит, как собака палку* – любить, як собака цибулю. *Пр.* Рад, як сирота трясці. *Пр.* Терпить його, як сіль в оці. *Пр.* Догоджає, як чирякові на роті. *Пр.* Любить його, як хрін в оці. *Пр.* | *Не тогда собак кормить, как на охоту идти* – не тоді хортів годувати, як на влови їхати. *Пр.* Не тоді коня сідлати, як треба сідати. *Пр.* Не тоді коневі вівса, коли він дивиться на пса. *Пр.* Не тоді рушницю набивати, як треба стріляти. *Пр.* Шити-білити — завтра Великдень. *Пр.* | *Ни одна собака (разг.)* – жоден (жодний) собака (пес). | *Собака лает, ветер носит* – собака бреше, а вітер несе (носить). *Пр.* Вітер віє, собака бреше. *Пр.* Вітер повійне, а собака брехне. *Пр.* Собака погавка, а вітер рознесе. *Пр.* Пси виють, а місяць світить. *Пр.* Собака гавка, а мажі йдуть. *Пр.* Пес бреше, дощ чеше, а вітер далі несе. *Пр.* | *Собаке собачья смерть* – собаці собача й смерть. *Пр.* Жив, як пес, загинув, як собака. *Пр.* Ледачому ледача й смерть. *Пр.* | *Собаку съел на чём* – зуби з'їв (проїв) на чому.
Собачий | *Собачья вера (прост.)* – псявіра. | *Собачья кровь (прост.)* – псяюха.
Собеседник | *Быть приятным, неприятным собеседником кому* – бути приємним, неприємним співрозмовником кому; бути до мови, не до мови кому.
Собираться | *Собирается буря, дождь* – на бурю, на дощ береться (збирається,

заноситься, кладеться, заходиться); (рідше) молодиться на дощ. | *Собираться, собраться со средствами для чего* – складати, скласти гроші на що; збиватися, збитися (стягатися, стягтися) нащо; спромагатися, спромогтися на що. | *Собираться, собраться с силами* – збиратися, зібратися на силі; збирати сили; змагатися, змогтися [на силу]; спромагатися, спромогтися; здобуватися, здобутися на силу. | *Что бедному собраться — только подвязаться* – голий підперезався та й зовсім зібрався. *Пр.*

Собирать | *Костей не соберёшь, не собрать* – кісток не позбираєш, не позбирати. | *Собирать куски (разг.)* – прошеним (ласкавим) хлібом жити; жебрати (старцювати); з довгою рукою ходити.

Соблазн | *Вводить, ввести в соблазн кого* – спокушати, спокусити кого; підводити, підвести на спокусу кого; *(іноді)* підпускати, підпустити бісики кому.

Собственноручно | *Собственноручно подписался (канц. устар.)* – рукою власною (власноруч) підписався.

Собственный | *В собственные руки (отдать, вручить...)* – до власних рук (у власні руки). | *Собственной тени боится кто* – своєї (власної) тіні боїться хто. | *Собственными глазами видеть, увидеть* – на власні очі бачити, побачити; своїми очима бачити, побачити. | *Собственными ушами слышать, услышать* – на свої (на власні) вуха чути, почути; своїми (власними) вухами чути, почути.

Собутыльник | *Собутыльник чей (разг.)* – горілчаний брат (друг) чий; товариш по чарці чий.

Соваться | *Куда ни сунься (разг.)* – хоч куди (куди не) поткнися. | *Не суйся в чужие дела* – не втручайся (не встрявай) у чуже діло (у чужі справи); Не сунь (не пхай) носа до чужого проса. *Пр.* Не замітай чужої хижі, дивись, чи твоя заметена. *Пр.* | *Он везде суется* – він скрізь устрява(є); він скрізь свого носа всува(є).

Совать | *Совать, сунуть голову в петлю* – стромляти, устромити голову в петлю (у зашморг). | *Совать, сунуть под нос кому что* – сунути, підсунути під ніс кому що.

Совершеннолетие | *Достичь совершеннолетия* – повних літ (повноліття) дійти; стати повнолітнім; дорости літ; *(фольк. також)* на стану (на станочку) стати. [Ой росла, росла дівчинонька та на станочку стала. *Н. п.*] | *По достижении совершеннолетия* – дійшовши повних літ (повноліття).

Совершенно | *Совершенно верно!* – цілком правильно!; цілковита правда! | *Совершенно всё* – усе чисто; геть усе; геть-чисто все. | *Совершенно необходимо* – конче потрібно; доконче треба. | *Совершенно так же* – зовсім (абсолютно) так само; *(розм. ще)* так самісінько. | *Совершенно такой же* – такий самий; *(розм. ще)* такий самісінький.

Совершенство | *Верх совершенства* – сама довершеність; сама (найвища) досконалість; верх досконалості.

Совесть | *Для очистки совести* – щоб мати світле око; щоб чиста була совість; щоб мати чисте сумління; щоб спокійна була совість. | *Есть совесть, есть и стыд, а стыда нет — и совести нет* – у кого совісті нема — нема й сорому. *Пр.* | *Надо (пора) и совесть знать* – треба (час) і совість (сумління) мати; треба й міру знати. | *На совести чьей, у кого* – на совісті чиїй, у кого; на сумлінні чиєму, в кого. | *На совесть (делать что)* – сумлінно. | *Нечистая совесть спать не даёт* – хто чисте сумління має, той спокійно спати лягає. *Пр.* Совість гризе без зубів. *Пр.* | *По совести* (жити, чинити...) – чесно (по совісті); як велить сумління (совість, серце). | *Свобода совести* – свобода совісті (сумління). | *Совесть не чиста у кого* – сумління нечисте (душа не чиста) у кого; *(лок.)* сумління шамряє в кого. | *Со спокойной совестью* – із спокійним сумлінням (із спокійною совістю). | *С чистой совестью* – з чистою душею (совістю); з чистим сумлінням. | *Угрызения совести* – муки (докори, гризоти) сумління.

Совет | *Держать совет* – раду радити; *(іноді)* радувати [раду]. [Почали радувати про військові речі. П. Куліш.] | *Нашим новобрачным совет да (и) любовь* – нашим молодятам згода та любов; нашим молодятам не сваритися та любитися. | *Совету последовать чьему, поступать по совету чьему* – піти за чиєю (по)радою, учинити за чиєю (по)радою.

Совладать | *Совладать с [самим] собой* – опанувати [самого] себе; дати собі раду; подолати (перебороти, перемогти) [свій] страх, [своє] хвилювання...

Совмещать | *Совмещать приятное с полезным* – поєднувати приємне і корисне (приємне з корисним).

Соврать | *Соврёшь — не помрёшь, да вперёд не поверят* – з брехні не мруть, та вже більше віри не йметь. *Пр.* Хто раз збреше, тому не вірять. *Пр.*

Совращать | *Совращать, совратить с пути [истинного]* – збивати, збити (зводити, звести) з [правдивого, доброго] шляху, з [доброї, правдивої] путі, стежки.

Совсем | *Совсем не…* – зовсім не…; аж ніяк не…
Согласие | *Быть, жить, находиться в согласии* – бути, жити у [добрій] згоді (у злагоді). | *В знак согласия* – на знак згоди; на згоду. | *В случае вашего согласия* – якщо ваша згода; якщо ви [будете] згодні; у разі вашої згоди. | *Давать, дать согласие на выход замуж* – давати згоду на шлюб; (етногр.) подавати, подати рушники. | *Изъявлять, изъявить согласие* – давати, дати згоду; погоджуватися, погодитися. | *По обоюдному, по общему согласию* – за обопільною, за спільною згодою. | *Прийти к соглашению* – дійти згоди. | *С согласия кого* – за згодою чиєю. | *Согласие крепче каменных стен* – де згода, там і вигода. *Пр.* Згода дім будує, а незгода руйнує. *Пр.*
Согласно | *Согласно постановлению, приказу* – згідно з постановою (з ухвалою), з наказом; відповідно до постанови (до ухвали), до наказу.
Согласный | *Согласен!* – згода!; гаразд!; добре! | *Согласному (дружному) стаду волк не страшен* – дружній череді вовк не страшний. *Пр.* Дружні сороки й орла заклюють. *Пр.* Громада — великий чоловік. *Пр.*
Соглашение | *Заключить соглашение с кем* – домовитися з ким; поєднатися (порозумітися) з ким; учинити згоду з ким.
Содействие | *Оказывать, оказать содействие кому* – сприяти, посприяти (допомагати, допомогти) кому; підтримувати, підтримати кого. | *При содействии* – за допомогою (з допомогою).
Содержать | *Содержать на свой счёт* – утримувати своїм (власним) коштом.
Содом | *Поднять содом* – зчинити бучу (шарварок, содом). | *Содом и гоморра (разг. шутл.)* – содом і гоморра; шарварок (буча); содом(а).
Содружество | *Великое содружество наций* – велика співдружність націй.
Сожаление | *Достоин сожаления* – жалю гідний (гідний жалю). | *К [великому, к глубокому] сожалению* – на [превеликий] жаль.
Сознание | *Быть, находиться в сознании, без сознания* – бути притомним, бути непритомним *(розм.* бути в нетямі). | *Приходить, прийти в сознание* – опритомнювати, опритомніти; приходити, прийти до пам’яті. | *Терять, потерять сознание, лишаться, лишиться сознания* – непритомніти, знепритомніти; утрачати, утратити притомність; мліти, зомліти; падати, упасти в нестяму *(іноді лок., тільки докон.)* замороки упали на кого.
Сойтись | *Сойтись с чужой женой* – зійтися з чужою дружиною (жінкою); *(образн. жарт.)* сягнути в чужу грядку.
Сойти | *Всё сошло благополучно* – усе скінчилося (закінчилося) щасливо (добре, гаразд); усе вийшло на добре. | *Не сойти мне с этого места* – щоб я з цього місця не зійшов. | *Сойти с рельсов* – зійти з рейок (з колії).
Сокровище | *Ни за какие сокровища (разг.)* – ні за що [в світі]; ні в світі; ні за які (рідше за ніякі) скарби [світу].
Сок | *В [самом] соку, в полном соку кто* – саме в силі (у сказі), у повній силі (сказі) хто; у розповні (у розквіті) сили (снаги) хто; *(іноді)* [саме] в соку хто.
Солгать | *Кто вчера солгал, тому и завтра не поверят* – хто раз збрехав, тому вдруге не вірять. *Пр.* Хто раз збреше, тому не вірять. *Пр.*
Соленый | *Лакомиться, закусывать солёным* – ласувати, закусувати солоним; солонцювати.
Солнечный | *С солнечной стороны* – з сонячного боку; на відсонні.
Солнцепек | *На солнцепёке* – на (сонячному) пригріві; на осонні (на всонні).
Солнце | *Заглянет солнце и в наше оконце* – і перед нашими ворітьми колись сонце зійде (засвітає). *Пр.* Колись і в наше віконце засвітить (загляне) сонце. *Пр.* Буде й на нашому тижні свято. *Пр. (давн.)* Колись і на моєму подвір’ї буде худоба. *Пр.* | *Ничто не ново под солнцем* – нема нічого нового під сонцем; усе старе на нашій бабусі-землі. | *При солнце [ещё] сделать что* – [Ще] за сонця зробити що.
Солнышко | *За ушко да на солнышко* – за вухо та туди, де сухо. *Пр.* За хвіст та на сонце. *Пр.* | *Мешком солнышка не поймаешь* – сонця решетом не вхопиш. *Пр.*
Соловей | *Заливаться (разливаться) соловьем (шутл.)* – соловейком розлягатися; виспівувати як соловейко.
Солома | *Голова соломой набита у кого; солома в голове у кого* – голова клоччям (пір’ям) набита (начинена) у кого; клоччя в голові у кого; солом’яна голова у кого.
Соломенный | *Соломенная вдова, соломенный вдовец (разг.)* – солом’яна вдова, солом’яний удівець. | *Соломенная душа (о трусливом, боязливом человеке)* – тхір.
Соломинка | *Утопающий (и) за соломинку хватается* – і за соломинку (і соломинки)

вхопиться, хто топиться. *Пр.* Хто топиться, той і за зілиночку вхопиться. *Пр.* Як топишся (як тонеш), то й за бритву вхопишся. *Пр.* Хто потопає, той і піни хапається. *Пр.* Хто потопає, топитися і бритви хапає. *Пр.*

Соль | *Аттическая соль (книжн.)* – аттична сіль. | *В этом вся соль (перен. разг.)* – у цьому вся сіль *(іноді* весь смак). | *Насыпать соли на (под) хвост кому (разг.)* – насипати солі на (під) хвіст кому. | *Пуд (куль, много) соли съесть с кем* – пуд (бочку, багато) солі з'їсти з ким. | *Соль земли (перен.)* – сіль землі.

Сонм | *Причислять (сопричислять, сопричислить) к сонму кого (книжн.)* – залучати, залучити (зачислити) до сонму кого.

Сонный | *Как сонная муха работает кто* – робить як не своїми; робить як мокре (як мерзле) горить.

Сон | *Воспрянуть (восстать) ото сна* – прокинутися (пробудитися, збудитися) із (від) сну. | *Как (будто, словно, точно) сквозь сон (слышать, видеть, помнить...)* – як (мов, немов, наче, неначе) крізь сон (чути, бачити, пам'ятати...). | *Клонит ко сну кого* – на сон хилить (рідше клонить) кого; на сон знемагає хто; *(іноді)* сон голову клонить кому; дрімота бере кого. | *Сна ни в одном (едином) глазу [нет]* – зовсім не хочеться спати; сон не бере (не береться). | *Спит вечным (могильным, непробудным) сном (устар.)* – спить вічним (гробовим, непробудним) сном.

Соображение | *С соображением, без соображения (делать что)* – обачно (розважно, розумно, з розумом), необачно (нерозважно, нерозумно, без розуму, без розмислу).

Соответственно | *Соответственно чему* – відповідно до чого.

Сопелочка | *Ни в дудочку, ни в сопел очку* – ні швець, ні жнець, ні в дуду грець. *Пр.* Ні грач, ні помагач. *Пр.* Не вміє котові хвоста зав'язати. *Пр.* Ані до ради, ані до звади. *Пр.*

Сопля | *Соплёй перешибёшь кого (прост.)* – тільки дмухнути — й упаде хто; мізинцем звалиш кого.

Соприкосновение | *Входить, войти в соприкосновение с кем, с чем* – стикатися, зіткнутися з ким; увіходити, увійти в контакт з ким, з чим.

Сопротивление | *Оказывать, оказать сопротивление кому, чему* – чинити, учинити опір кому, чому; ставити опір кому, чому; *(іноді)* стояти, стати проти кого, чого.

Сорваться | *Как (будто, словно, точно) с цепи сорвался (перен. разг.)* – як (мов, немов, наче, неначе) з ланцюга (з ретязя) зірвався. [Вихопивсь, як шершень з дупла. *Пр.*]

Сорвать | *Сорвать голову с кого, кому (разг.)* – відірвати (зірвати) голову кому.

Сорока | *Вертится, как сорока на колу* – вертиться, як сорока на тину. *Пр.* Крутиться, як посолений в'юн. *Пр.* Крутиться, як муха в окропі. *Пр.* Крутиться, як сите порося. *Пр.* Крутиться, як ведмедик у млині. *Пр.* | *Заладила сорока Якова — одно про всякого* – меле без кінця те саме, та все однаково. *Пр.* Бовть у воду! Викис, вимок, виліз, висох, став на колоду та знову бовть у воду. *Пр.* | *Знает сорока, где зиму зимовать* – сова знає, де кури ночують. *Пр.* Знає свиня, що морква. *Пр.* | *Написал, как сорока бродила* – надряпав (наригував), як курка лапою. | *Сорока на хвосте принесла (шутл. ирон.)* – сорока на хвості принесла.

Соседство | *По соседству* – у сусідстві; по-сусідськи (по сусідству).

Сосед | *Близкий сосед лучше дальней родни* – добрий сусіда ліпший за лихого діда. *Пр.*

Состав | *По [своему] составу* – [За своїм] складом; щодо [свого] складу.

Состояние | *Быть в состоянии, не в состоянии (сделать что)* – могти, не могти (зробити що); бути спроможним, неспроможним (зробити що); мати силу (змогу, спромогу), не мати сили [змогти, спромогти] (зробити шо); здужати (здолати), не здужати (не здолати) (зробити що).

Сострить | *Сострить на чей счёт* – пришпилити (пришити) квітку кому; приліпити латку кому.

Состязание | *Вступать, вступить в состязание с кем* – ставати, стати до змагання з ким; на змагання йти, піти з ким.

Сосуд | *Сосуд скудельный (устар.)* – слабка (ніжна, тендітна) істота.

Сотворение | *С (от) сотворения мира (устар.)* – від початку (від (перво)почину, від настання) світу; відколи світ.

Соус | *Ни под каким соусом* – ні в якому (у жодному) разі; жодним способом. | *Под соусом каким (подать, преподнести)* – з якою підливою; під яким соусом.

Сохранность | *В [полной] сохранности, в целости и сохранности, в целости-сохранности* – у [повній] цілості; (цілий-)цілісінький, (ціла-)цілісінька, (ціле-)цілісіньке, (цілі-)цілісінькі.

Сошка | *Один с сошкой, а семеро с ложкой* – до готового хліба знайдеться губа. *Пр.*

Мельники до готової муки. *Пр.* Готовеньке і кицька з'їсть. *Пр.* Корову тримає, а хтось другий молоко випиває. *Пр.*

Спадать | *Спадать, спасть с голоса (устар. разг.)* – спадати, спасти з голосу; утрачати, утратити голос. | *Спадать, спасть с лица, тела (разг.)* – спадати, спасти з лиця (на виду), з тіла; марніти, змарніти (худнути, схуднути).

Спасибо | *За [одно] спасибо (делать что)* – за спасибі; за так грошей; за простибі.

Спаться | *Не спится кому* – не спиться кому; спання нема кому; сон не бере (не береться) кого.

Спать | *Кто спит весной — плачет зимой* – хто вліті (влітку) гайнує, той узимі (узимку) голодує. *Пр.* Літо на зиму працює. *Пр.* Зима спитає, де влітку був. *Пр.* | *Не спать ночь* – не спати ніч; ніч зоріти. | *Сильно хочется спать кому* – дуже хочеться спати кому; на сон знемагає хто; спати — аж пахне кому; спати — аж гілля гне кому. | *Спит и [во сне] видит что* – спить і [уві сні] бачить що; спить і [вві сні] мріє про що; усе на думці має що.

Спех | *Где спех, там и смех* – скорий поспіх, людям посміх. *Пр.* Що спішно, те смішно. *Пр.* Спіхом робити — людей смішити. *Пр.* | *К спеху, не к спеху кому* – нагально, не нагально (пильно, не пильно) кому; спішно, не спішно [треба] кому; треба, не треба поспішати кому; нема чого поспішати (хапатися) кому; *(розм.)* притьмом, не притьмом [треба] кому.

Спина | *(Быть, жить...) за спиной чьей* – (жити) за плечима в кого (за плечима чиїми); (жити) за спиною у кого (за чиєю спиною); добрі плечі за собою мати. | *За спиной (стоять, оставлять...)* – за плечима (стояти, зоставляти, залишати...). | *За спиной чьей (делать что)* – за чиєю спиною (робити що); потай [від] кого (робити що). | *Поворачивать, повернуть (поворотить), поворачиваться, повернуться (поворотиться) спиной к кому, к чему* – повертатися, повернутися спиною (плечима) до кого, до чого.

Спица | *Последняя, не последняя спица в колеснице (перен. разг.)* – п'яте, не п'яте колесо [до воза]; остання, не остання дірка в дудці; остання, не остання спиця в колесі.

Сплошь | *Сплошь и (да) рядом* – часто-густо; часто й густо; раз у раз.

Спокойный | *Спокойной ночи!* – добраніч (на добраніч)!

Спориться | *Работа спорится* – робота (праця) йде гаразд; працюється добре.

Споро | *Лихое споро: не умрёт скоро* – поглянь: сивіє, та не старіє. *Пр.* | *Скоро, да не споро* – що швидко, те бридко. *Пр.*

Спор | *В споре рождается истина* – у спорі (у спірці, у суперечці) народжується істина.

Способность | *Не по моим, твоим способностям* – не з моїми, твоїми здібностями; не з моїм, твоїм хистом; не до мого, твого хисту; мені, тобі не хист. [Тобі не хист з Енеєм битись. Котляревський.] | *При всех своих способностях* – попри всі свої здібності; хоч і який здібний (хто).

Способный | *Ни к чему не способен* – ні на що не здатний; *(також фіг.)* не вміє й шила загострити; не вміє й цвяха (гвіздка) забита.

Способ | *Изыскивать, находить способ* – добирати (прибирати) способу. | *Каким, таким способом* – яким, таким способом (чином, робом, *іноді розм.* побитом).

Справедливость | *Говоря по справедливости* – по правді кажучи (казавши).

Справка | *Наводить, навести справки о ком, о чём* – довідки брати, узяти про кого, про що; довідуватися, довідатися про кого, про що.

Справляться | *Справляться, справиться о ком, о чём* – давати, дати [собі] раду з ким, з чим; давати, дати раду кому, чому; управлятися, управитися з ким, з чим; *(тільки докон.)* упоратися з ким, з чим.

Спрашиваться | *Спрашивается* – постає *(іноді* виникає) питання. | *Теперь спрашивается, как быть?* – тепер питання, що [його] вдіяти (робити, почати)?

Спрашивать | *Спроси он (она...) меня (его...)* – якби (коли б) він спитав (вона спитала) мене (його...).

Спрос | *Без спроса (спросу)* – не спитавши(ся); без дозволу. | *За спрос денег не берут* – за поспит не платять (не платиться). *Пр. (іноді)* Спиток — не збиток. *Пр.*

Спуд | *Из-под спуда (извлечь, вынуть)* – із схову (із схованки) (добути, витягти); пустити в ужиток. | *Под спуд (положить, класть что); под спудом (держать, оставлять что)* – добре (за)ховати що; у схові (у схованці) мати що; лишати без ужитку що.

Спуск | *Не давать, не дать спуску кому (разг.)* – не давати, не дати попуску (спуску) кому; не попускати, не попустити кому; *(фіг.)* не давати, не дати собі в кашу наплювати.

Спустя | *Год спустя* – через (за) рік; рік по тому. | *Спустя некоторое время* – через (за) якийсь час; по якомусь часі; [трохи] згодом; перегодом; невдовзі.

Сравнение | *Вне [всякого] сравнения* – поза [всяким] порівнянням; (по)над [усяке] порівняння; (по)над усе. | *В сравнении, по сравнению с кем, с чем* – проти (супроти) кого,

чого; як (якщо, коли) (по)рівняти з ким, з чим, до кого, до чого; у порівнянні з ким, з чим; *(іноді)* порівнюючи, рівняючи до кого, до чого. [У Києві проти Яготина не дорого продукти. *З нар. уст.*] | *Допустить неудачное (неуместное) сравнение* – допустити (припуститися) невдалого (недоречного) порівняння; *(іноді фіг. розм.)* притулити горбатого до стіни.

Сравнительно | *Сравнительно небольшой, широкий* – порівняно невеликий, широкий…; *(іноді)* розмірно невеликий, широкий… | *Сравнитель с кем, с чем* – (су)проти кого, чого; порівнюючи (рівняючи) до кого, до чого; як (якщо, коли) порівняти до кого, до чого.

Сравнить | *Сравнил Божий дар с яичницей* – прирівняв Божий дар до галушок. *Пр.* Прирівняли послід до оладка. *Пр.* Куди рівнятися свині до коня, коли шерсть не така. *Пр.* На свиню хоч сідло надінь, все конем не буде. *Пр.* Рівняє роботу теслярську до косарської. *Пр.* Прирівняв кота до собаки. *Пр.* Прирівняв солов’я до зозулі. *Пр.*

Сражаться | *Сражаться с ветряными мельницами* – битися з вітряками.

Сребреник | *За тридцать сребреников продать, предать кого* – за тридцять срібників продати, зрадити кого.

Среда | *Из своей среды* – з-поміж (з-посеред) себе; *(розм.)* з свого гурту.

Средний | *В среднем* – пересічно; *(рідше)* в середньому.

Средства | *Жить на чьи средства* – жити чиїм коштом. | *Как позволяют средства кому* – як спромога (спроможність) чия. | *Не имеет средств к существованию* – не має засобів до існування; *(також)* немає з чого жити. | *Не по средствам* – невідповідно до своїх достатків (коштів); понад спромогу свою; *(іноді розм.)* не по своєму пір’ю. | *Собраться со средствами для чего* – скласти кошти на що; спромогтися (збитися) на що; скластися (стягтися) на що. [Збився Пилип і на хату, — свою-таки хату!.. Мирний.] | *Средствами и стараниями чьими* – коштом і заходом (заходом і порадою) чиїми.

Средство | *Средство от простуды* – засіб проти застуди (остуди). | *Цель оправдывает средства* – мета виправдовує (освячує) засоби.

Сровнять | *Сровнять с землёй что* – зрівняти з землею що; зруйнувати до грунту (дощенту) що.

Срок | *В кратчайший срок* – щонайшвидше (якнайшвидше); за найкоротший (найменший) час. | *Дай(те) срок! (разг.)* – постривай, постривайте!; почекай-но, почекайте-но!; підожди-но! підождіть-но! | *К [определённому] сроку* – на [певний (визначений)] термін. | *На срок* – на [певний] час. | *Не давать кому ни отдыха, ни сроку (срока)* – не давати й вгору глянути кому; *(вульг.)* не давати й носа втерти кому. | *По истечении срока* – як вийде (закінчиться) строк; по закінченні (після закінчення) строку; як прийде термін.

Срываться | *Срываться, сорваться с языка* – вихопилося [слово]; зриватися, зірватися з язика.

Срывать | *Срывать, сорвать сердце на ком, на чём* – зганяти, зігнати серце на кому, на чому. | *Срывать цветы удовольствия* – жити задля насолоди; жити розкошуючи; розкошувати.

Ссора | *Ссора домашняя между мужем и женой* – сварка хатня (домашня) між чоловіком і жінкою; *(ірон. фіг.)* хатня морква.

Ссориться | *Нам не из-за чего ссориться* – нам нема(є) за що сваритися; *(фіг.)* нам батьківщини не ділити.

Ставить | *Ставить в образец, в пример кого кому* – ставити за зразок, за приклад кого кому. | *Ставить, поставить на службу чему* – ставити, поставити на службу чому. | *Ставить своей целью* – ставити собі за мету.

Ставка | *Ваша ставка бита* – ви програли; вашу ставку бито. | *Давать, дать (устраивать, устроить) очную ставку кому* – ставити, поставити на очі (навіч) кого; зводити, звести (на очі) кого з ким; ставити, поставити кого на зводини; робити, зробити звод(ин)и кому.

Стадо | *Дружному стаду волк не страшен* – дружній череді вовк не страшний. *Пр.* Громада — великий чоловік. *Пр.* Дружні сороки й орла заклюють. *Пр.* | *Панургово стадо (книжн.)* – панургова отара.

Старание | *Жаль стараний* – шкода заходу. | *Прилагать, приложить старание к чему* – докладати, докласти зусиль (сил) до чого; додавати, додати (докладати, докласти) праці (рук) до чого.

Старина | *В старину (разг.)* – за старих (за давніх) часів; давніми часами; у старовину (у давнину). | *Тряхнуть стариной (разг.)* – згадати старовину (давнину); згадати молоді літа.

Старое | *Кто старое помянет, тому глаз вон* – хто давне пом’яне, той лиха не мине. *Пр.* Хто давне пом’янув, щоб лиха не минув? *Пр.* Хто давнє (с)поминає, той щастя не має. *Пр.*

Старость | *Старость — не радость (не красные дни)* – старість — не радість [а смерть —

не весілля]. *Пр.* Старість не прийде з добром: коли не з кашлем, то з горбом. *Пр.* Молоде - золоте, а старе — гниле. *Пр.* Старість іде і хвороби веде. *Пр.*

Старуха | *И на старуху бывает проруха* – кінь на чотирьох, та й то спотикається. *Пр.* І залізо ржа з'їдає. *Пр.* І на мудрім дідько на Лису гору їздить. *Пр.* Не зарікайсь, трапляється, що й на мудрому (по мудрому) чорт катається. *Пр.*

Старшинство | *По старшинству* – по старшині (за старшинством). [Ви ж по старшині наливайте. *З нар. уст.*]

Старый | *Старая погудка на новый лад* – стара пісня на новий лад. *Пр.* Стара пісня — нові струни. *Пр.* Стара пісня по-новому співана. *Пр.* | *Стар и мал (млад)* – (і) старе й мале; (і) мале й велике; геть усі (геть-чисто всі). | *Старой бабе и на печи ухабы* – стара баба і на печі мерзне. *Пр.* Недогода нашій бабі ні на печі, ні на лаві. *Пр.* | *Старый волк знает толк* – вовк старий не лізе до ями. *Пр.* Був вовк у сіті, був і перед сіттю. *Пр.* Старий вовк лапу собі відгризе, а в руки не дасться. *Пр.* | *Старый ворон даром не каркает* – старий ворон пусто не кряче. *Пр.* Старий пес дарма не бреше. *Пр.* Дарма й курка не гребе. | *Старый холостяк* – підтоптаний (старий) парубок; *(рідше)* старий кавалер. | *Старый что малый, а малый что глупый* – старе, як мале. *Пр.* Що старе, що мале, що дурне. *Пр.*

Статочный | *Статочное ли [это] дело? (устар.)* – хіба [це] можливе?; чи можлива це річ?

Статься | *Может статься (статься может)* – може; може бути; можливо; можлива річ. | *С кого, с чего, с кем станется* – усього можна сподіватися (чекати) від кого; всього надійся по кому.

Статья | *По всем статьям (разг.)* – з усякого (з кожного) погляду; всіма сторонами. | *Это особая, иная, другая статья (разг.)* – це інша річ; це щось інше.

Стать | *Во что бы то ни стало* – хоч би [там] що; хоч би що там було; хоч що [хоч]; будь-що; будь-що-будь; за всяку ціну; що б то (на чім би то) не стало. | *За чем дело стало* – що стало на заваді (на перешкоді); що саме (власне) заважає; за чим діло стало. | *Не умеет ни стать ни сесть* – ані стати ні сісти не вміє; не вміє поводитися (в товаристві). | *Ни стать ни сесть* – (а)ні стати (а)ні сісти; нема де й курці клюнути; і миша не проскочить. | *Стать в пень (устар.)* – стати як пень (як пеньок). | *Стать (встать) на стражу (страже) чего* – стати на сторожі (на варті, на чатах). | *Стать лицом к свету, к солнцу* – стати проти світла, проти сонця. | *[Быть] под стать кому, чему* – підходити (відповідати) кому, чому; годитися кому, чому; [бути] до пари кому, чому; личити кому; пасувати кому, до чого. | *Идти, пойти на стать (устар.)* – на лад іти, піти. | *С какой стати?* – з якої речі?; з якої рації?; *(іноді розм.)* з якого побиту?

Стеклышко | *Как стёклышко (перен.)* – як скло.

Стелька | *Пьян(ый) в стельку, как стелька; напиться в стельку, как стелька (устар.)* – п'яний як ніч (як чіп, як квач, як хлющ(а), як дим, як барило, як земля).

Стена | *В четырёх стенах жить (сидеть)* – у чотирьох стінах жити (сидіти); домувати. | *Дома и стены помогают* – дома й стіни помагають. *Пр.* У своїй хаті й кочерги помагають. *Пр.* У чужій хаті й тріска б'ється. *Пр.* | *Идти стеной* – іти лавою. | *[И] у стен есть уши* – (і) стіни мають вуха. | *Лезть, полезть на стену (перен.)* – лізти, полізти (дертися, подертися, п'ястися, поп'ястися) на стіну; казитися (шаленіти). | *Стена в стену, стена об стену (жить)* – обстінь (опостін(ь)) (жити). | *Стоять, встать, стать стеной (перен.)* – стояти, стати стіною.

Стенка | *Ставить, поставить к стенке кого (перен.)* – ставити, поставити до стіни кого; розстрілювати, розстріляти кого.

Степень | *В большей, в значительной степени* – великою мірою (у великій, у значній мірі); дуже (вельми). | *В большей или в меньшей степени* – більшою або меншою мірою *(рідше* у більшій або меншій мірі); більш(е)-менш(е). | *В высшей степени* – високою (найвищою) мірою; надзвичайно. | *В (до) известной, некоторой степени* – певною, якоюсь мірою; у певній, у якійсь мірі; до певної, до якоїсь міри. | *В должной степени* – належною мірою (у належній мірі); належно; як належить. | *До последней степени* – до краю; до останньої межі. | *Ни в какой степени, ни в малейшей степени* – ані якою мірою; ні в якій мірі; жодною, найменшою мірою; зовсім; аж ніяк; анітрохи.

Стеречь | *Стеречь взглядом, глазами кого* – пасти оком (очима) кого; зорити на кого, кого.

Стерпеться | *Стерпится — слюбится* – звикне, то й полюбить. *Пр.* Притерпиться, то й пригорнеться. *Пр.*

Стеснение | *Без всяких стеснений* – без будь-яких церемоній; [зовсім] не церемонячись; [зовсім] не соромлячись (не соромившись). | *Причинять стеснения* – завдавати клопоту.

Стесняться | *Не стесняться в выражениях* – не перебираючи висловів.

Стеснять | *Вас не стеснит, если...* – вас не утруднить (вам не завдасть клопоту), якщо

(коли)…

Стискивать | *Стиснув зубы (перен.)* – зціпивши зуби.

Стих | *Стих нашёл (напал) на кого (разг.)* – падь пала на кого; найшло на кого; дур напав (найшов) на кого.

Стоеросовый | *Дубина стоеросовая (бранное)* – дуб дубом; несосвітенний (заплішений) дурень.

Стоить | *Ничего не стоит кому (сделать что-либо)* – не важко кому (зробити що). | *Ногтя (мизинца) не стоит чьего* – нігтя [з мізинця] (мізинця чийого, устілки чиєї) не варт (не вартий).

Столбняк | *Чтоб тебя столбняк хватил (бранное)* – щоб (бодай) тебе правцем (прямцем) поставило.

Столб | *Стоять столбом, стоять как столб (разг.)* – стояти як стовп, стовбичити; правцем стояти; *(іноді)* у чуді та (в) диві стояти.

Столько | *Не столько… сколько…* – не так… як…; не такий (-ка, -ке, -кі…), як…; *(іноді)* не стільки… скільки… | *Столько правды, как воды в решете* – така правда, як на вербі груші. *Пр.* Така то правда, як пси траву їдять. *Пр.* Тільки в тім правди, що в решеті води. *Пр.*

Столп | *Столпы общества (перен.)* – стовпи (підпори) суспільства.

Стол | *За круглым столом (встреча)* – за круглим столом (при круглому столі).

Стопа | *Идти, пойти (следовать) по стопам чьим* – іти, піти чиїм слідом (слідами чиїми); іти, піти чиїми стопами; іти, піти в стопу за ким; у сліди (у)ступати, (у)ступити чиї; наслідувати кого.

Сторицею | *Воздать сторицею за что (книжн. устар. библ.)* – відплатити (у)стократ (сторицею) за що.

Сторона | *Быть, держаться в стороне* – бути, триматися осторонь; сторонитися (бокувати). | *Быть на стороне чьей; встать на чью сторону; принять (держать, брать, взять) сторону чью* – бути на чиєму боці; стояти, стати за кого; стояти, стати на чию руку (руч); тягти, потягти [руку] за ким. | *Во все стороны* – на всі боки; навсібіч (увсібіч). | *В разные стороны (разойтись, разбежаться)* – у різні боки (різно, урізнобіч). [Три дороги розійшлися різно… *Н. п.*] | *Глаза бегали по сторонам* – очі бігали сюди й туди. | *Держаться в стороне* – триматися (держатися) осторонь (відсторонь). | *Моё (твоё, его…) дело сторона (разг.)* – моя (твоя, його…) хата скраю; це до мене (до тебе, до його…) не стосується (не дотикається); я в те (в це) не втручаюся (ти в це не втручаєшся, він у це не втручається…). | *На все четыре стороны* – на всі чотири [сторони]; *(іноді)* на всі (під усі) чотири вітри. | *На другой, на той стороне* – на тому (на тім) боці; по той бік *(іноді* потойбіч). | *На той стороне, по ту сторону, на этой стороне, по эту сторону реки находящийся, живущий* – тогобічний, сьогобічний; (*як імен.*) тогобочанин, тогобочанка, сьогобочанин, сьогобочанка. | *На этой стороне* – на цьому (на цім) боці; по цьому (по цім) боці; по цей бік *(іноді* посейбіч). | *Находящийся по обеим сторонам чего* – обобічний (обабічний). | *По правую, по левую сторону; с правой, с левой стороны* – праворуч, ліворуч *(іноді* правобіч, лівобіч); з правого, з лівого боку; у праву, у ліву руч. | *Привлечь на свою сторону кого* – прихилити (приєднати, пригорнути) на свою руч (до себе) кого. | *Принимать, принять в хорошую, в дурную сторону что* – за добре, за зле (за лихе) брати, узяти що. | *Родственники со стороны отца, матери* – родичі по батькові, по матері (з батькового, з материного боку). | *Разойтись в разные стороны* – розійтися (порозходитися) в різні сторони (боки, різними сторонами, врізнобіч). | *Сильная, слабая сторона кого, чего* – сильна, слабка сторона чия, кого; дошкульне місце чиє, чого. | *Склонять в свою сторону* – залучати (привертати, прихиляти) на свій бік (на свою руч). | *С обеих сторон, по обе стороны* – обабіч (по обабіч); по обидва боки; з обох боків; *(давн.)* обаполи. | *Со всех сторон* – з усіх боків; звідусюди (звідусіль); усіма сторонами; кругом. [Золотоноша кругом хороша. *Пр.*] | *С одной стороны… с другой стороны…* – з одного боку… з другого боку… | *Со своей (с моей, с нашей…) стороны* – щодо мене (щодо нас…), то; як на (про) мене (як на вас…); з свого (з мого, з нашого…) боку; від себе (від мене, від нас…). | *Уклоняться, уклониться в сторону* – ухилятися, ухилитися вбік; збочувати, збочити.

Стоять | *Стоит хорошая погода* – на годині (стоїть) стало; стоїть *(іноді* триває) добра погода, година. | *Стоять в очереди* – стояти в черзі; застоювати чергу. | *Стоять за правду* – стояти (обставати) за правду; обстоювати правду; боронити правду. | *Стоять за спиной у кого* – стояти за спиною чиєю, у кого; стояти за ким. | *Стоять на своём* – стояти на своєму; обставати за своїм; правити своє; *(іноді)* хилити на своє. | *Стоять на стороне чьей* – бути (стояти) на чиїй стороні (на чиєму боці). | *Стоять на часах* – на варті (на чатах) стояти (бути); вартувати, чатувати. | *Стоять, стать во главе кого, чего* – бути

(стояти, стати) на чолі кого, чого; очолювати, очолити кого, що. | *Стоять у власти* – бути (стояти) при владі.

Сто | *На все сто (разг.)* – на всі сто.

Страдать | *Город страдает от наводнений* – місто багато терпить від поводей (повеней). | *Страдать недостатками какими* – мати вади (хиби) які; хибувати на що. | *Страдать чем* – хворіти (слабувати) на що; (прохиби) хибувати на що.

Страдный | *Страдное время, страдная пора* – гарячий *(іноді* тяжкий) час, гаряча пора; жнива.

Стража | *Стоять на страже чего* – бути (стояти) на варті (на сторожі) чого.

Странность | *Человек со странностями* – чудна (дивна, дивакувата) людина, дивак. | *Что за странность? (разг.)* – що за чудна (дивна) річ?; що за дивниця (дивина)?

Страсть | *Иметь страсть к чему* – мати пристрасть до чого; дуже кохатися в чому; горіти до чого. | *Пылать, гореть страстью* – палати пристрастю (жагою). | *Страсть как хочется (разг.)* – страх як (страшенно) хочеться; хочеться аж-аж-аж (аж-аж-аж як хочеться). | *Страсть сколько (разг.)* – страх скільки; страшенно багато.

Страх | *Внушать, наводить страх (разг.)* – завдати страху (жаху); наганяти, нагнати холоду. | *Держать в страхе* – тримати в страсі (у страху). | *Набраться страху* – набратися страху (жаху); настрахатися (нажахатися). | *Нагнать страху (разг.)* – нагнати холоду. | *На свой [собственный] страх [и риск]* – на свою відповідальність; на свій страх [і ризик]. | *Находиться под страхом за свою участь* – бути в страсі (в страху) за свою долю; *(фіг.)* ходити (бути) під обухом. | *Не за страх, а за совесть* – [Дуже] сумлінно (совісно); не за страх, а за совість. | *Под страхом смерти, наказания…* – під загрозою (під страхом) смерті, кари… | *Страха ради иудейска (церков.)* – страху ради іудейська (іудейського).

Страшный | *Не так страшен чёрт, как его малюют* – не такий чорт страшний (страшний чорт), як його малюють. *Пр.* Не все (не всяке), що з вусами, кусається. *Пр.*

Стрекач | *Давать, дать (задавать, задать) стрекача (разг.)* – давати, дати драла (драчки, дмухача); дременути (дмухнути, чкурнути); п'ятами накивати.

Стрела | *Стрела Амура (Купидона)* – амурова (Купідонова) стріла.

Стрелочник | *Стрелочник виноват (ирон.)* – на найменшого пеню (усю вину) складають; той винен, кого тут нема; невістка винна.

Стрелять | *Стрелять глазами (глазками)* – стріляти (стригти) очима; бісики пускати (посилати) [очима, оком].

Стремиться | *Стремиться к свету* – прагнути світла; пориватися до світла. | *Стремиться к цели какой* – прямувати (простувати, змагати, стреміти, пориватися) до мети якої.

Стремление | *Дум высокое стремление* – дум високе поривання.

Стремя | *Стремя в стремя (ехать, скакать…)* – стремено до стремена.

Стречок | *Давать, дать (задавать, задать) стречка – (те саме, що) Давать, дать (задавать, задать) стрекача (разг.). Див. стрекач.*

Стричь | *Стричь купоны* – стригти купони.

Строиться | *Не сразу (не вдруг) Москва строилась* – велике дерево поволі росте. *Пр.* Київ не відразу збудовано. *Пр.*

Строить | *Строить из себя кого* – удавати з себе кого; становити себе ким. | *Строить козни, каверзы…* – кувати лихо проти (на) кого; копати (рити) яму під ким, на кого; копати (рити) проти кого, під ким, на кого; підкопуватися під кого; підступом обходити кого; умишляти [зле, лихе] на кого.

Строй | *Вступать, вступить (входить, войти) в строй (про фабрики, заводы)* – ставати, стати до ладу (до дії). | *Выводить, вывести из строя* – виводити, вивести з лав (з рядів, із строю); виводити, вивести з ладу. | *Выходить, выйти из строя* – виходити, вийти (випадати, випасти) з ладу.

Строка | *Не в строку (устар.)* – не до речі; не до ладу (не в лад); не до слова. | *Ставить, поставить в строку кому что (устар.)* – ставити, поставити (брати, узяти) за провину кому що; звинувачувати, звинуватити кого за що. | *Читать между строк (между строчек)* – читати між рядками.

Стружка | *Снимать, снять стружку с кого (разг.)* – стругати (скребти, скромадити) кого.

Струна | *Держать в струне кого (разг.)* – тримати в руках кого; тримати в шорах (в лабетах) кого. | *Задеть, затронуть… живую (слабую) струну (разг.)* – зачепити (торкнути) живу (слабку) струну; дійняти (дошкулити) до живого.

Стукнуть | *Водка (вино) стукнула в голову кому* – горілка шибнула, вино шибнуло *(безособове* шибнуло) в голову кому. | *Ему (ей) стукнуло пятьдесят (разг.)* – йому (їй)

упав п’ятдесятий рік; він (вона) має вже п’ятдесят за собою.

Стук | *У кузнеца что стук, то и гривня* – стук-гряк — та й п’ятак. *Пр.* Хто робить лемеші, той їсть книші. *Пр.*

Ступать | *Ступай к чёрту!* – іди під три вітри (під три чорти)!; іди до дідька (к бісу)! | *Шагу ступить нельзя (невозможно, не может кто) без кого, чего* – і ступнути не можна (не може хто) без кого, без чого; і кроку (ні кроку) ступити не можна (не може хто) без кого, без чого.

Ступа | *Его (её) и в ступе не утолчёшь* – його (її) і в ступі не влучиш. *Пр.*

Стыдно | *Стыдно в глаза глядеть* – сором (соромно, стидно) у вічі (в очі) дивитися; у Сірка (у Рябка) очей треба (доводиться кому, мусить хто) позичати.

Стыд | *В стыд приводить, привести кого* – завдавати, завдати сорому кому; засоромлювати, засоромити кого. | *К стыду своему (моему, нашему)* – на сором мені (нам). | *Нет стыда в глазах у кого* – не має сорому хто; немає сорому в кого. | *Ни стыда ни совести нет у кого* – (а)ні сорому а(ні) сумління не має хто, нема(є) в кого; ані стиду ні совісті не має хто, нема(є) в кого. | *Сгорать, сгореть от (со) стыда* – горіти, згоріти (паленіти, спаленіти) з сорому; у Сірка очей позичати, позичити. | *Стыд не дым: глаза не выест* – стид — не дим, очей не виїсть (не викурить). *Пр.* З сорому очі не вилізуть. *Пр.* Комусь ніяково, а мені однаково. *Пр.* Погані очі все перелупають. *Пр.* Поганому виду нема стиду. *Пр.* Дим очі їсть, але не виїсть. *Пр.*

Суббота | *Не человек для субботы, а суббота для человека (библ.)* – не людина для суботи, а субота для людини. *Пр.*

Сударь | *Ты сударь и я сударь, а кто ж присударивать станет?* – усі пани (самі пани), а хто буде свині пасти? *Пр.* Усе пани та пани, а нікому свині пасти. *Пр.* Усе пани та пани, а греблі нема кому загатити (а нікому (нема кому) робити). *Пр.*

Судьба | *Искушать (испытывать) судьбу* – спитувати (випробувати, вивіряти) долю. | *Какими судьбами? (разг.)* – яким побитом?; яким вітром?; як це вас (тебе) доля занесла сюди? | *Какими-то судьбами* – якимсь чином; якось. | *Не вам судьба судья, а мы судьбе хозяева* – не доля над нами панує, а ми над нею. *Пр.* Кожен — коваль свого щастя. *Пр.* | *Не судьба кому, чему (разг.)* – не судилося кому, чому. | *Отдаться на произвол судьбы* – здатися на волю долі (напризволяще); пуститися берега. | *От судьбы не уйдёшь* – долі не минути. *Пр.* [Своєї] недолі й конем не об’їдеш. *Пр.* Лихої долі й конем не об’їдеш. *Пр.* Від лихої долі не сховаєшся. *Пр.* Лиха доля й під землею надибає. *Пр.* Ніхто не знає, де кого доля чекає. *Пр.* | *Счастливая судьба* – [Щаслива (щасна)] доля; *(поет.)* щастя-доля (щастя й доля); талан. | *Так решается чья судьба* – тут важиться чия доля. | *Так угодно было судьбе* – так розсудила доля; так уже судилося.

Судьбина | *Горькая судьбина (нар.-поэт.)* – гірка (лиха, щербата) доля; бездолля (безділля); недоля; неталан; латаний талан; безталання.

Судить | *Судить да (и) рядить (разг.)* – судити й рядити (радити); судити-рядити; думати й гадати; міркувати. | *Судить по наружности, по внешнему виду* – судити із зверхнього (із зовнішнього) вигляду; судити, зважаючи на зовнішність (на зверхній вигляд). | *Судя по чему* – судячи з чого; зважаючи (з огляду) на що. | *Победителей не судят* – переможців не судять. *Пр.*

Суд | *На нет и суда нет* – на нема і суду нема. *Пр.* Як нема, то й дарма. *Пр.* Як є, то розійдеться, а нема, то обійдеться. *Пр.* | *Пока суд да дело (разг.)* – поки се та те; поки дійдеться до діла; поки суд та діло. | *По суду оправдан* – судом виправданий. | *Предавать суду* – віддавати до суду. | *Привлекать, привлечь к суду кого* – притягати, притягти до суду (до права) кого; позивати, (за)пізвати кого [до суду]. | *Суды да (и) пересуды* – пересуди та поговори.

Суета | *Суета сует (и всяческая суета) (книжн. устар.)* – суєта суєт (і всякая суєта); суєта і марнота; марнота марнот; марність над марностями (а все є марність).

Сужденный | *Суждены вам благие порывы* – вам судилися добрі пориви; вам призначено добрі пориви.

Суженый | *Суженого на коне не объедешь* – судженого і конем не об’їдеш. *Пр.* Від судженого не втечеш. *Пр.*

Сукно | *Держать под сукном* – тримати під сукном; відкласти на невизначений час. | *Лежать под сукном (перен.)* – лежати під сукном. | *Положить под сукно (перен.)* – покласти під сукно.

Суконный | *Суконный язык, суконная речь (перен.)* – повстяна (луб’яна) мова.

Суматоха | *Поднять суматоху* – зчинити (зняти) метушню (сум’яття, веремію); зняти бучу.

Сума | *Дойти до сумы, пойти с сумой* – дожити(ся) до торби; добутися проханого хліба;

піти з торбою (з торбами); торбу (торби) начепити. | *До сумы довести, с сумой пустить (устар.)* – у старці пустити; пустити з торбами. | *Идти, ходить с сумой* – іти, ходити з торбами (з торбою); іти у старці; іти, ходити на (у) жебри; іти, ходити попідвіконню (попідтинню); старцювати; жебрачити (жебрати). | *От тюрьмы да от сумы не зарекайся* – жебрацької долі та арештантської неволі не зарікайся. *Пр.* Не зарікайся бути в старцях. *Пр.* Сьогодні з мішком, а завтра з торбиною. *Пр.* Не зарікайся: трапляється, що й на мудрому (по мудрому) чорт катається. *Пр.*

Сумерки | *В сумерки, в сумерках* – смерком (смеркома); присмерком; на смерку.

Сумняся | *Ничтоже сумняся (сумняшеся) (устар. ирон.)* – ані трохи не вагаючись (не вагавшися); без найменшого вагання (сумніву, рідше без ніякої ваги); *(іноді слов.)* нічтоже сумняшеся.

Сумняшеся | *Ничтоже сумняся (сумняшеся) (устар. ирон.)* – ані трохи не вагаючись (не вагавшися); без найменшого вагання (сумніву, рідше без ніякої ваги); *(іноді слов.)* нічтоже сумняшеся.

Сунуться | *Вперёд батька не суйся в петлю* – не спіши (не лізь, не сунься) поперед батька в пекло [, бо не знайдеш, де й сісти]. *Пр.* | *Не суйся в волки с телячьим хвостом* – не рівняйся, свиня, до коня, коли шерсть не така. *Пр.* Куди орли літають, туди сороки не пускають. *Пр.* З свинячим писком та в пшеничне тісто. *Пр.*

Сурдинка | *Под сурдинку, под сурдинкой (сделать что)* – тихцем; тишком-нишком (нишком); потайки; крадькома. | *Под сурдинку (сказать что кому)* – тихо, пошепки; нишком.

Сутки | *День да ночь — сутки прочь* – аби день до вечора. *Пр.* Аби день переднювати, а ніч переночувати. *Пр.* | *Круглые сутки (делать что)* – цілу добу.

Суть | *Не в том суть* – не втім (не втому) суть; не в тім (не в тому) сила. | *По сути дела* – по суті справи (діла); до суті справи (діла). | *[Это] не суть важно (разг.)* – [Це] не має ваги (значення); [це] не важливе (не важно).

Сухарь | *Свой сухарь лучше чужого пирога* – хоч не красне, але власне. *Пр.* Свій хліб кращий (ліпший) від чужого книша. *Пр.* Ліпша своя хата, як чужа палата. *Пр.* Свої сухарі кращі від чужих пирогів. *Пр.* Свій борщ хоч не солоний, ліпший, ніж чужа юшка. *Пр.* Своє миле, хоч згниле. *Пр.* Краще своє латане, аніж чуже хапане. *Пр.*

Сухой | *Сухая ложка рот дерёт* – суха ложка рот дере. *Пр.* Сухий шматок горло дере. *Пр.* Сухий шматок (кавалок) хліба, то й у роті дере. *Пр.*

Существо | *Говорить по существу, не по существу* – казати (говорити) по суті (до суті), не по суті (не до суті); казати (говорити) до діла, не до діла.

Сущий | *Сущая правда* – щира (суща) правда.

Сущность | *По самой своей сущности* – самою своєю суттю (у самій своїй суті).

Схватиться | *Схватиться за голову* – голову схопити в руки; ухопитися (схопитися) за голову. [І голову схопивши в руки, Дивуєшся, чому не йде Апостол правди і науки. Шевченко.]

Сходить | *Не сходит с языка (с уст) кто, что у кого* – завжди (повсякчас) на язиці в кого хто, що; раз у раз говорить (балакає) про кого, про що хто; тільки й мови що про кого, про що в кого. | *Сходить, сойти со сцены (перен.)* – сходити, зійти із сцени (з кону).

Сцена | *Появляться, появиться (выступать, выступить) на сцене* – з’являтися, з’явитися (виступати, виступити, виходити, вийти) на сцену (на кін). | *Устраивать, устроить (делать, сделать) сцену кому* – учиняти, учинити (робити, зробити) сцену кому.

Счастье | *Без счастья и в лес по грибы не ходи* – без долі й по гриби не ходять. *Пр.* Щасливому по гриби ходити, а нещасливому по лісі блудити. *Пр.* З щастям по гриби ходити, з щастям і рибу ловити, а без щастя [а ні за поріг]. *Пр.* | *Заколодило счастье — ничего не возьмёшь* – пішло щастя в ліс по пруття. *Пр.* Хоч роби і розсядься, а як нема талану, то нема. *Пр.* Не було нам гаразду — та й не буде. *Пр.* | *Кому счастье, тому и доля* – кому щастить, тому й фортунить. *Пр.* Кому щастить, тому й доля. *Пр.* | *Кому счастье, у того и петух несётся* – кому ведеться, у того (тому) і півень несеться. *Пр.* У щасті І півень яєчко знесе, а в нещасті й комаха вколе. *Пр.* Щасливого і шило голить. *Пр.* Кому щастя, той і на кию випливе (виплине). *Пр.* Кому йдеться, тому й на скіпку прядеться. *Пр.* | *К счастью чьему, к счастью для кого* – на чиє щастя, на щастя кому. | *Не было бы счастья, да несчастье помогло* – лихо не без добра. *Пр.* Немає злого, щоб на добре не вийшло. *Пр.* Не бачив гіркого, не бачить і солодкого. *Пр.* | *Счастье — вольная пташка: где захотела, там и села* – щастя мов тая пташка: де схотіла, там і сіла. *Пр.* Щастя як трясця, кого схоче, того й нападе. *Пр.*

Счастливо | *Счастливо оставаться! (разг.)* – щасливо!; щасти [доле]!; бувайте здорові!; на все добре!

Счастливый | *Счастливая рука у кого* – щаслива рука в кого; щасливу руку має хто; щасливий на руку хто; щастить кому. | *Счастливые часов не наблюдают* – щасливим байдуже про час; щасливі на години не зважають. | *Счастливый путь!; счастливого пути!* – щасливої дороги!; щаслива дорога (вам, тобі…)!; у щасливу путь!; ходи здоровий і щасливий!; ходіть здорові і щасливі!; хай доля (вам, тобі…) шлях таланом стеле! | *Счастливым быть — всем досадить* – нема щастя без заздрощів. *Пр.* У щасті не без ворога. *Пр.*

Счесть | *Дни сочтены чьи* – дні полічені (злічені) чиї; уже не довго жити кому; (*фіг.) не довго вже ряст топтати кому; уже три чисниці (пів-чверті) до віку (до смерті) кому; не довго вже гуляти по світу кому; на тонку пряде хто.

Счет | *Без счёта* – безліч; без ліку (без числа, без ліку-міри); незліченно; *(іноді фіг.)* як за гріш маку. | *Без счёту и денег нет* – без ліку (без лічби) і грошей нема(є). *Пр.* | *Быть на хорошем, на плохом счету* – мати добру, лиху репутацію (славу). | *В конечном счёте* – кінець кінцем; у кінцевому результаті (підсумку); у загальному підсумку; *(іноді)* після всього. | *В счёт чего* – на (у) рахунок чого. | *Выдавать по счёту* – видавцем давати (видавати); видавати ліком. | *Жить на чужой счёт* – жити чужим коштом; жити на дурницю. | *За счёт чего* – користуючись з чого (використовуючи, використавши що). | *Каждая минута на счету* – не можна гаяти й хвилини (жодної хвилини); кожна хвилина лічена (рахована). | *Круглым счётом* – округло [рахувавши, рахуючи]; приблизно. | *На (за) счёт чей, какой* – коштом чиїм, яким; на чиї, які гроші. | *На счёт чей (говорить, намекать…)* – про (за) кого, на чий карб. | *На этот счёт* – щодо цього (про це, за це). | *Не [идёт] в счёт* – не береться до уваги (що); не має ваги (не важить). | *Не счёл нужным, возможным* – не визнав (не вважав) за потрібне, за можливе. | *Покончить счёты с кем, с чем* – припинити (порвати) взаємини (стосунки) з ким; розійтися (розцуратися) з ким; покласти край чому. | *Принимать, принять на свой счёт что (перен.)* – брати, узяти на свій карб *(іноді* на себе) що; прикладати, прикласти до себе що. | *Прохаживаться, пройтись на счёт чей* – глузувати, поглузувати (насміхатися, насміятися) з кого, з чого; зачіпати, зачепити кого, що; *(фіг., тільки докон.)* водою бризнути на кого, на що; сипнути (кинути) наздогад на кого, на що. | *Сбрасывать, сбросить (скидывать, скинуть) со счетов (счёта) кого, что* – скидати, скинути з рахунку кого, що; перестати зважати на кого, на що; не брати більш до уваги кого, чого. | *Ставить, поставить в счёт кому, что (перен.)* – ставити, поставити (брати, узяти) на карб кому, що. | *Счёту нет кому, чему* – ліку (числа) немає кому, чому; без ліку (безліч) кого, чого. | *Что за счёты (разг.)* – які можуть бути рахунки; що за рахунки; не варт(о) про це й говорити. | *Это не в счёт* – це (то) не в число; це не йде в рахунок (не враховується); цього не слід брати (не береться) до уваги.

Считать | *Вас считают за людей* – вас за людей мають (уважають). | *Он считает себя вправе* – він уважає, що має право. | *Считать необходимым* – вважати за [конче] потрібне. | *Считаю, что…* – уважаю (думаю, гадаю), що…; на мою думку (на мою гадку)…

Сшитый | *Неладно (нескладно, худо) скроен, да крепко (плотно) сшит* – хоч не в лад, та широко ступає. *Пр.* Хоч погано баба танцює (дівка співає), зате довго. *Пр.* Хоч не гладко, та міцно. *Пр.* Хоч нескладно, та ладно. *Пр.* Хоч рябе на виду, та маслаки до ладу. *Пр.*

Сшить | *Из похвал шубы не сошьёшь* – хвальба сорочки не дасть. *Пр.* | *Ни сшить, ни распороть* – ні пришити, ні прилатати, [ані кому дурно дати]. *Пр.* Ні продати, ні проміняти, [краще було б не брати]. *Пр.*

Съедать | *Съесть шиш, фигу…* – дулю [з маком] з'їсти; облизня піймати; облизати макогона; дулю на вербі дістати.

Съедение | *Отдавать, отдать на съедение кому (перен.)* – віддавати, віддати на поталу кому.

Сыграть | *Сыграть в ящик (разг.)* – дуба дати (урізати); ґиґнути. | *Сыграть шутку, штуку с кем, над кем* – пожартувати (посміятися) з кого; сміх зробити з кого; фіґля зробити кому; на жарти підняти кого.

Сырость | *Разводить сырость (перен.)* – розпускати рюми (нюні).

Сыр | *Как сыр в масле катается* – як сир у маслі купається; плаває, як вареник у маслі; як той вареник у сметані плаває; плаває, як пампух в олії; валяється, як нирка в салі; кохається у добрі; купається в розкошах; розкошує.

Сюда | *Мы разойдёмся в разные стороны: вы пойдёте сюда, а я туда* – ми підемо різно: ви сюдою, а я тудою.

Таковой | *В качестве такового; как таковой (книжн.)* – як такий.

Такой-сякой | *Такой-сякой [немазаный] (разг.)* – сякий-такий [несолений-немащений].
Такой | *[А] кто он такой?* – [А] хто він такий?; [а] що він за один? | *Есть такое, дело! (разг.)* – добре (гаразд)!; згода!; *(іноді)* (не)хай і такі. | *И всё такое [прочее] (разг.)* – і таке інше; і інше отаке. | *Совершенно такой, точно такой* – достоту такий (саме такий); *(розм.)* такий самісінький *(іноді* такісінький).
Так | *А так как…* – а що (а як)… | *Вот так фунт* – от так-так; от тобі й маєш; оце так; отакої; отака ловись. | *За так (разг.)* – дурно (задурно); задарма; за спасибі; за так грошей. | *[И] так и сяк; так-сяк* – (і) сяк і так; сяк-так. | *[И] так и так; (и) так и этак* – (і) сяк і так; (і) так і так. | *Как… так и…* – як… як і…; як… так і… [У тій горниці стіл стоїть і на йому як пити, як і їсти. Манжура.] | *Так и есть* – так воно й є. | *Так и так [мол (дескать)]* – так і так [мовляв]. | *Так как (т.к.)* – а як (а що)… то…; (звичайно після голови, речення, на початку підрядного) бо; через те що; тому що (тим що). | *Так куда тебе* – так де там; так де тобі. | *Так на так (получается, выходит) (разг.)* – так на так (виходить). | *Так себе* – так собі; нічого собі (нічогенько, нічогенький). | *Так сказать* – сказати б *(рідше* сказав би); *(іноді)* так би мовити; *(розм.)* мовляв. | *Так точно* – так (еге, авжеж); так достоту. | *То так, то сяк (то так, то так; то так, то этак)* – то сяк, то так; то так, то так.
Талант | *Зарывать, зарыть талант [в землю]* – заривати, зарити (закопувати, закопати) талант [у землю].
Там | *Какое там! (разг.)* – де там! | *Там и сям; там и тут* – тут і там; там і тут. | *То там, то сям; то там, то тут* – то тут, то там; то там, то тут.
Танцевать | *С какой ноги танцевать* – на яку ступити.
Тарабарский | *Тарабарская грамота (разг.)* – тарабарська грамота; тарабарщина.
Тарелка | *Быть не в своей тарелке (разг.)* – бути не в гуморі; почуватися ні в сих ні в тих; сидіти, як (наче) у сливах; бути не в своїй тарілці.
Тары-бары | *Тары-бары (растабары) (разг.)* – балу-балу; галу та балу; курзу-верзу; *(іноді)* харки-маконики. [Курзу-верзу! Горох молочу. *Пр.*]
Таска | *Не всё таской, но и лаской* – не все хворостити, можна й простити. *Пр.* І над винним часом треба жаль мати. *Пр.* Говоримо на вовка, але й за вовка щось треба сказати. *Пр.*
Таять | *Деньги тают* – гроші пливуть. | *Таять от горя, печали* – марніти (сохнути) з горя, з журби (з туги).
Тварь | *Всякой твари по паре (разг.)* – усякої твари по парі.
Твердить | *[Всё] своё да своё твердит кто* – [Усе] своєї та своєї товче (мостить, править, торочить) хто; [усе] своє та своє товче (мостить, править, торочить) хто.
Твердый | *Иметь твёрдую почву под ногами (перен.)* – мати твердий ґрунт під ногами.
Твой | *С твоё (разг.)* – стільки, як (і) ти. | *Что твой соловей (разг.)* – як (мов, наче) той соловей (соловейко).
Творить | *Творить суд и расправу (устар.)* – чинити суд і розправу; *(рідше)* судити і розправлятися.
Текущий | *В текущем году состоится съезд…* – сього (цього) року *(іноді* у цьому році) відбудеться з'їзд… | *В текущем году 366 дней* – у цьому році (цей рік має) 366 днів. | *Текущие дела* – поточні справи.
Телеграф | *По телеграфу (передать, сообщить…)* – телеграфом.
Телефон | *Висеть на телефоне (перен.)* – стирчати (виснути) коло (біля) телефону. | *По телефону [говорить]* – телефоном.
Тело | *Быть в теле* – бути в тілі; бути тілистим (огрядним). | *Входить, войти в тело (разг.)* – набирати, набрати тіла; *(тільки докон.)* узяти тіло. | *Душой и телом (быть преданным, оживать…)* – душею і тілом. | *Нагулять тело (разг.)* – нагуляти *(іноді* накохати) тіла; погладшати. | *Обнажать тело; показывать обнажённое тело* – тілом світити.
Телячий | *Телячий восторг (ирон.)* – дика (буйна, нестямна) радість; буйний (нестямний, *часом* телячий) захват. | *Телячьи нежности (ирон.)* – телячі ніжності; надмірні (нудно-солодкаві) ніжності; теляче лащення (телячі ласки).
Темнее | *Чем ночь темнее, тем ярче звёзды* – що ніч темніша, то ясніші зорі.
Темней | *Чем ночь темней, тем ярче звёзды* – що ніч темніша, то ясніші зорі.
Темный | *Темна вода в(о) облацех (церковнослав.)* – [Це] щось неясне (невиразне, туманне, незрозуміле); це щось оповите туманом; *(слов.)* темна вода во облаціх. | *Тёмный лес для кого* – темний ліс для кого.
Тень | *Бросать, бросить (кидать, кинуть, набрасывать, набросить, наводить, навести) тень на кого, на что (перен.)* – кидати, кинути (накидати, накинути, наводити, навести) тінь на кого, на що; у славу (у неславу) вводити, ввести кого. | *Держаться (быть,*

стоять…) в тени – триматися (держатися, бути, стояти…) в тіні (у затінку). | *Ни тени сомнения (книжн.)* – ані найменшого сумніву; ані тіні *(іноді* ані крихти) сумніву. | *Оставлять в тени кого, что* – [Залишати в тіні (у затінку) кого, що. | *Под тенью дуба, клёна…* – у тіні (у затінку, у холодку) під дубом, під кленом… | *Разрастись и дать тень* – узяти холодок. | *Тень ложится (падает) на кого, на что* – тінь (підозра) лягає (падає) на кого, на що.

Теплый | *Тёплая вода* – тепла вода; літня вода (літепло).

Тернии | *Через тернии к звёздам* – тернистим шляхом до зірок; крізь терня до зірок.

Терновый | *Терновый венец (книжн. перен.)* – терновий вінець (вінок). [Завжди терновий вінець буде кращим, ніж царська корона. Українка.]

Терпение | *Терпение и труд всё перетрут* – терпінням і працею всього добудеш. *Пр.* | *Терпение лопнуло у кого* – терпець у(ві)рвався (терплячка у(ві)рвалася) кому, в кого. | *Терпенье даёт уменье* – терпіння дає уміння. *Пр.* Хто має терпець, той буде митець. *Пр.*

Терпеться | *Не терпится кому* – нетерплячка бере кого; нетерп(е) дивиться кому; кортить кому.

Терпеть | *Терпи казак — атаманом будешь* – терпи, козаче, отаманом будеш. *Пр.* Терпи, козаче, горе — питимеш мед. *Пр.* Терпи, хлопче, козаком будеш [а із козака попадеш в отамани]. *Пр.* Терпи горе — добро буде. *Пр.*

Терять | *Нечего терять кому* – нема чого (нічого) втрачати кому; не має чого втрачати хто. | *Терять, потерять рассудок* – утрачати, утратити розум; відбігати, відбігти розуму; божеволіти, збожеволіти. | *Терять, потерять счёт кому, чему* – губити, згубити лік кому, чому; забувати, забути лік кому, чому; мати безліч кого, чого.

Теснота | *В тесноте, да не в обиде* – тісно, зате тепло. *Пр.* Тісно, та затишно. *Пр.* Де згода, там і догода. *Пр.*

Тесто | *Из другого (разного) теста* – з іншого (не з того самого, з різного) тіста. | *Из одного [и того же] теста* – з одного (з того самого) тіста; одного тіста книш; одного поля ягода.

Тетеря | *Сонная тетеря (прост.)* – сонько (сонюх, сплюх); *(іноді жарт.)* дрімайло.

Течение | *В течение года, месяца…* – протягом року, місяця…

Тешиться | *Чем бы дитя ни тешилось, лишь бы не плакало* – хоч би чим дитина бавилась, аби не плакала. *Пр.* Нехай буде гречка, аби не суперечка. *Пр.*

Типун | *Типун тебе (ему, ей, вам, им) на язык (разг.)* – пипоть тобі (йому, їй, вам, їм) на язик; щоб тобі (йому, їй, вам, їм) поприндило!; бодай тобі (йому, їй, вам, їм) заціпило!; бодай тобі (йому, їй, вам, їм) з такою мовою!

Тиски | *Держать в тисках* – тримати в лещатах (у лабетах).

Тихо | *Очень тихо* – дуже тихо; *(образн.)* тихо, хоч мак сій; тихо, як у вусі; так тихо, що чути, як муха летить.

Тише | *Тише воды, ниже травы* – тихий та плохенький; тихий та сумирний (та смиренний); смирний, хоч у вухо бгай (хоч у пазуху клади); мов (як те) ягнятко; *(іноді фольк.)* наче сім баб пошептали над ким. [Кілька днів Дарія ходила, наче над нею сім баб пошептали… *Ковганюк, перекл. з Шолохова.*]

Тьма | *Ученье — свет, а неученье — тьма* – ученому світ, а невченому — тьма. *Пр.* Наука в ліс не веде, а з лісу виводить. *Пр.* В умілого і долото рибу ловить, а невмілому — лоба ломить. *Пр.* | *Тьма-тьмущая (кого, чего) (разг.)* – тьма-тьмуща (тьма-тьменна, тьма-темрява); сила (велика сила, страшна сила, незліченна сила, сила-силенна, *іноді* сила-силюща, силеча) кого, чого.

Товарищеский | *Товарищеские отношения* – товаришування.

Товарищ | *Товариш по работе, по несчастью* – товариш у праці (у роботі), у нещасті (нещастям).

Тогда | *Лишь тогда* – аж тоді. | *Тогда как* – тим часом як; тоді як.

Того | *А мне не того…* – а мені не теє, не той… | *Ни с того ни с сего* – з доброго дива; ні сіло ні впало; ні з сього ні з того. | *Он немного того… (фам.)* – він трошки теє (той…). | *Того, этого, как бишь его…* – теє-то, як його… [ВОЗНИЙ. Не віриш? Так знай же, що я тебе давно вже — теє-то, як його — полюбив. Котляревський.]

Толика | *Малая небольшая толика (разг.)* – дещо; дещиця; трохи; трошиця.

Толковать | *Он всё своё толкует* – він усе своє править. | *Что и толковать* – [Нема] що й казати; годі й говорити; звичайно ж.

Толком | *Говорите толком* – кажіть до ладу (ладком, до діла, до пуття). | *Толком спрашивать кого* – без жартів питати кого.

Только | *Не только, но и…* – не то [що], а й…; не тільки, а (але) й… | *Только что* – щойно;

тільки-но (оце тільки); тільки що; *(зрідка розм.)* доперва, *(лок.)* допіру.

Толк | *Без толку* – без путтях; без ладу; безглуздо; *(розм.)* по-дурному. | *Взять в толк* – Добрати розуму; зрозуміти; збагнути; уторопати. | *Где ум, там и толк* – де голова, там і розум. *Пр.* Де розум, там і глузд. *Пр.* | *Дать толк чему* – дати лад чому; довести до путтях що. | *Знать (понимать) толк в чём* – розумітися (знатися) на чому; знати силу в чому. | *Из него толк выйдет (будет)* – з нього будуть люди; з нього буде путтях. | *Не будет из этого толку* – не буде з цього діла (ладу, путтях); *(фіг.)* З цього дива не буде пива. *Пр.* | *Не будет толку из кого* – не буде путтях з кого; нічого не вийде з кого. | *Сбивать, сбить с толку кого* – спантеличувати,спантеличити кого; збивати, збити з пантелику кого; збивати, збити з плиту (з пливу) кого; затуркувати, затуркати кого (голову кому); забивати, забити баки кому. | *Сбиваться, сбиться с толку* – спантеличуватися, спантеличитися; збиватися, збитися з пантелику (з плигу, з пливу). [Еней од страху з плигу збився. Котляревський.] | *Старый волк знает толк* – вовк старий не лізе до ями. *Пр.* Був вовк у сіті, був і перед сіттю. *Пр.* Старий вовк лапу собі відгризе, а в руки не дасться. *Пр.* Мудрий не лізе під стіл. *Пр.* Старого лиса не виведеш із лісу. *Пр.* Старий кінь знає, де йому сідло долягає. *Пр.* | *С толком (говорить, делать что-либо)* – з розумом (розумно, розсудливо); до путтях (до діла). | *Что из него толку?* – який з нього пожиток? | *Что толку?* – який сенс? | *Шуму много, а толку мало* – галасу багато, а діла мало. *Пр.* Діла на копійку, а балачок на карбованець. *Пр.* Хвальби повні торби, а в торбах нема нічого (а в тих торбах пусто). *Пр.* Розносився, як чорт (як дідько) з бубном. *Пр.*

Толстый | *Очень толстый кто* – дуже товстий хто; *(фіг. також)* у шкуру не потовпиться хто. | *Поперёк себя толще (разг.)* – грубший (товщий) як довший.

Толчок | *Дать толчок делу* – зрушити справу.

Толщина | *Толщиной, в толщину* – завтовшки (завгрубшки).

Томиться | *Томиться в одиночестве* – нудитись (нудьгувати) в самотині; [білим] світом нудити. | *Томиться в неволе, в тюрьме* – скніти (мучитися) в неволі, у в'язниці (в тюрмі).

Тонко | *Где тонко, там и рвётся* – де тонко, там і рветься [де благе, там і дереться]. *Пр.*

Тон | *В тон кому, чему* – у тон кому, чому; під лад кому, чому.

Топить | *Топить горе в вине (разг.)* – топити горе (лихо) у горілці.

Топтаться | *Довольно тебе топтаться* – годі (буде, досить) тобі топтатися (товктися); годі тобі мишей топтати.

Торичеллиев | *Торичеллиева пустота (перен. шутл.)* – торічеллієва порожнява (порожнеча).

Торный | *Торная дорога (перен.)* – уторований (утертий, битий) шлях.

Тоска | *Впадать, впасть в тоску* – удаватися, удатися (укидатися, укинутися) в тугу. | *В тоске прожить свою жизнь* – знудьгувати свій вік; звікувати в нуді (в тузі). | *От тоски* – з нудьги. | *Тоска по родине* – туга за батьківщиною (за рідним краєм).

Тосковать | *Тоскует кто* – нудить [білим] світом хто; серцем нудить хто.

Тот | *Год, два... года тому назад* – рік, два... роки тому (перед тим). | *Как раз тот* – саме той. | *К тому же* – до того ж; та ще й; [а] надто; *(розм.)* геть і. | *Не до того мне* – не до того мені; *(образн. розм.)* мені не до солі. [Тепер мені не до солі, коли грають на басолі. *Н. п.*] | *Ни за то, ни за это* – ні за се, ні за те. | *Ни с того ни с сего* – ні з сього (цього) ні з того; ні сіло ні (ані) (в) пало; з доброго дива; *(іноді* ні за що ні про що). | *Ни то ни сё* – ні се ні те; *(жарт. давн.)* ні теє ні онеє. | *При всём том* – з усім тим; попри все те (часом попри всьому тому); не зважаючи на все те. | *Тот же* – той самий; той-таки. | *Тот или другой (иной)* – той чи (або) той; той чи (або) цей (сей); той чи (або) інший. | *Федот, да не тот* – та ж свита, та не так зшита. *Пр.* Усім козак, тільки чуб не так. *Пр.* Не все то козак, що списа має. *Пр.* Був би ангел, якби не роги. *Пр.* Був би лошак, та хвіст не так. *Пр.*

Точить | *Вода и камень точит* – вода і камінь довбе (точить). *Пр.* Не тим крапля камінь довбає, що сильна, а тим, що часто падає. *Пр.* | *Точить нож на кого* – гострити ніж на кого. [Той тузами обирає Свата в його хаті, А той нишком у куточку гострить ніж на брата. Шевченко.]

Точка | *До точки (доходить, дойти, доводить, довести) (разг.)* – до краю. | *До точки (знать, видеть...)* – до найменших подробиць (дрібниць); досконало. | *Отправная точка, точка отправления* – вихідна точка. | *Попадать, попасть, угодить в [самую] точку* – попадати, попасти (улучати, улучити) [саме] в точку. | *Ставить, поставить точки (точку) над «i»* – ставити, поставити крапки (крапку) над «і». | *Ставить, поставить точку на чём* – ставити, поставити крапку на чому; закінчувати, закінчити що. | *Точка в точку (разг.)* – точнісінько; достоту; достеменно (достеменнісінько).

Точность | *В точности (передать, исполнить что)* – точно (точнісінько); дослівно (до

слова). | *До точности* – до найменших подробиць (дрібниць); досконал(ьн)о.
Точь-в-точь | *Пересказать точь-в-точь* – переказати точнісінько (достеменно, достоту, слово в слово).
Тошно | *[Всем] чертям тошно, [самому] чёрту тошно* – аж пекло сміється.
То | *То ли… то ли…* – чи [то]… чи [то]… | *То-то же* – тож-бо то [воно] й є.
Тпру | *Ни тпру ни ну (разг. шутл.)* – ні тпру ні ну; *(лок.)* ні стейки ні гейки.
Трава | *Пока трава зазеленеет, кобыла околеет* – доки сонце зійде, роса очі виїсть. *Пр.* Поки бабуся спече книші, в дідуся не буде вже душі. *Пр.* Поки трава підросте, то коняка й здохне. *Пр.* | *По мне (ему) — хоть трава не расти* – про мене (йому) — хай хоч і трава не росте. *Пр.* Про мене (йому) хай хоч вовк і траву їсть. *Пр.* Про мене (йому) — байдуже (і геть-то байдуже, байдужісінько). | *Худая трава из поля вон* – бур’ян із поля [виполонім] геть. *Пр.*
Трактор | *На трактор надейся, а коня не бросай* – не цурайся коня, й трактора придбаєш. *Пр.* Добре, як трактора мають і коня поважають. *Пр.*
Требование | *По [первому] требованию* – на [першу] вимогу чию.
Требоваться | *Что и требовалось доказать* – що й треба було довести.
Требовать | *Требовать настойчиво* – настійно вимагати (правити); *(розм. фіг. іноді)* приставати з короткими гужами.
Трезвый | *Что у трезвого на уме, то у пьяного на языке* – що у тверезого (тверезому) на умі, те в п’яного (п’яному) на язиці. *Пр.* У п’яного що в серці, те й на язиці. *Пр.* Не бий, не волочи, у горілці язик намочи — всю правду скажу. *Пр.*
Трепка | *Давать, дать, задавать, задать трёпку кому (разг.)* – давати, дати прочухана (прочуханки) кому; давати, дати хлосту кому; давати, дати затірки кому; давати, дати (завдавати, завдати) чосу кому; перегону давати, дати кому; давати, дати шкварки кому; давати, дати перцю (парла) кому; утерти маку кому; перегнати через гречку кого; перегнати на росу кого.
Треснуть | *Хоть тресни (разг.)* – хоч лусни (хоч трісни).
Третий | *В третьем году (третьего года)* – позаторік; позаминулого року; два роки тому. | *Двое дерутся, третий не мешайся* – де два б’ються — третій не встрявай (не втручайся, не мішайся). *Пр.* Свій з своїм січися, рубайся, а чужий не мішайся. *Пр.* Де пси свої гризуться, там чужий не мішайся. *Пр.* | *До третьих петухов; после третьих петухов; с третьими петухами* – до третіх півнів (ще треті півні не співали); після третіх півнів; по третіх півнях; з третіми півнями; о третіх півнях. | *Третьего дня — позавчера* – позавчора (передучора). | *Третьего не дано (филос.)* – третього не дано.
Трещать | *Голова трещит* – голова як не лусне (як не трісне); голова розвалюється. | *Трещать по [всем] швам* – тріщати скрізь; тріщати (і) по цілому; геть розпадатися. | *Уши трещат (от чего)* – у вухах лящить.
Тридевятый | *В тридевятом царстве, государстве* – у тридев’ятім (у тридев’ятому, у якомусь) царстві; у якомусь царстві, не в нашому господарстві; ген у далекому краї, за дев’ятьма ріками, за дев’ятьма лісами; десь далеко за скляними горами, за молочними ріками.
Тридевять | *За тридевять земель (разг.)* – за тридев’ять земель; за дев’ятьма горами; за дев’ятьма морями; за дев’ятьма горами, за дев’ятьма ріками, за дев’ятьма лісамм.
Тридцать | *Тридцать лет, как видел коровий след, а всё молоком отрыгается* – сім літ минуло, як музика грала, а він ще й тепер скаче. *Пр.* Торік була пожежа, а ще й досі смалятину чути. *Пр.*
Трижды | *Трижды три — девять* – тричі по три — дев’ять.
Трогаться | *Трогаться в дорогу, в путь* – вирушати (рушати) в дорогу. | *Тронуться умом, рассудком (разг.)* – звихнутися з розуму; з глузду зсунутися (з’їхати); збожеволіти (спричинитися); стерятися.
Трогать | *Трогать сердце чьё* – брати за серце чиє; доходити до серця чийого; зворушувати (розчулювати) кого.
Троицын | *Троицын день (церк.)* – зелені клеча(ль)ні свята (святки); клечальна (клечана) неділя.
Тронутый | *Тронутый умом (мозгами)* – не сповна розуму; причинний; здурілий, божевільний.
Труба | *Пускать, пустить в трубу кого (разг.)* – пускати, пустити з торбами по світу кого; у старці пускати, пустити кого; зводити, звести ні на що, на ніщо кого. | *Пускать, пустить в трубу что (разг.)* – марнувати, змарнувати (марнотратити, змарнотратити, промарнотратити) що; гайнувати, прогайнувати що; розтринькувати, розтринькати

(розмантачувати, розмантачити, промантачити, циндрити, проц(в)индрити) що; *(образн.)* пускати, пустити на вітер що. | *Чистить трубы* – сажу трусити; комини (верхи) трусити.

Трубка | *Курить, закурить трубку мира (перен.)* – курити, закурити люльку миру.

Трубный | *Трубный глас (миф.)* – суремний голос; *(слов'ян.)* трубний глас.

Трудиться | *Кто не трудится, тот не ест* – хто не працює, той не їсть. | *Не трудиться — так ничего не добиться* – як дбаєш, так і маєш. *Пр.*

Труд | *Без труда не вынешь (не вытащишь) и рыбку из пруда* – без труда нема плода. *Пр.* Печені голуби не летять до губи. *Пр.* Не терши, не м'явши, не їсти калача. *Пр.* Щоб рибу їсти, треба в воду лізти. *Пр.* Треба нахилитися, щоб з криниці води напитися. *Пр.* Не розбивши крашанки, не спечеш яєчні. *Пр.* | *Брать, взять, принять на себя труд* – брати, узяти на себе труд (клопіт, обов'язок). | *Давать, дать себе труд* – завдавати, завдати собі труду (праці); додавати, додати собі клопоту. | *Добытый тяжёлым трудом* – здобутий тяжкою працею; тяжко зароблений; загорьований; замозольований; потовий. | *Жить собственным трудом* – жити з власної (з своєї) праці. | *Напрасний труд* – даремна (марна) праця; шкода праці. | *Не дать себе труда* – не потурбуватися (не подбати), щоб...; не дати собі труду. | *С большим трудом* – на превелику силу; надсилу-насилу; сила-в-силу; *(іноді)* з великою (з тяжкою) бідою. | *С трудом* – насилу (усилу, через силу); (за)ледве; *(іноді)* з бідою. | *Только в труде счастье везде* – тільки праця дає щастя. *Пр.* | *Труд человека кормит, а лень портит* – праця чоловіка годує, а лінь марнує. *Пр.* Праця людину підносить, а лінощі псують. *Пр.* Праця — людині окраса, а ледарство — ганьба. *Пр.*

Труп | *Переступить, перешагнуть через чей труп (перен.)* – переступитися через чий труп; горло перегризти кому. | *Только через мой труп!* – тільки через мій труп!

Трус | *Труса праздновать* – дрижаки справляти; підгинати хвіст (хвоста).

Трутень | *Трутням праздник и по будням* – лінивому кожний день (щодня) свято. *Пр.* І будень і неділя — все лінивому безділля. *Пр.* У лінивого все свято. *Пр.*

Трын-трава | *Всё трын-трава кому, для кого (разг.)* – усе дарма кому; усе байдуже кому; до всього байдуже кому; усе за ніщо, ні за що; за нізащо має хто; ні на що не зважає хто; ні про що не дбає хто.

Тряска | *Давать, дать, задавать, задать тряски кому – (те саме, що) Давать, дать, задавать, задать трёпку кому. Див. трепка.*

Трясти | *Трясёт лихорадка кого* – трясе (трусить, тіпає, колотить) пропасниця (лихоманка, трясця) кого. | *Трясти мошной, кошельком* – трусити (брязкати, брязчати) калиткою (капшуком, гаманцем).

Тряхнуть | *Тряхнуть мошной, карманом, казной (разг.)* – тряснути (брязнути) калиткою (капшуком, гаманцем); розщедритися.

Туговат | *Туговат на ухо кто (разг.)* – недочуває [трохи] хто; приглухуватий *(рідше* приглухий, підглухий) хто.

Туго | *Не туго, да не по нашим зубам* – бачить кіт сало, та сили мало. *Пр.* Їв би паляниці, та зубів чортма. *Пр.* Не по зубах мені ці горішки. *Пр.*

Туда | *Ни туда ни сюда* – ні сюди ні туди. | *То туда, то сюда* – то сюди, то туди. | *Туда-сюда (туда, сюда)* – сюди-туди (сюди, туди).

Туз | *Дать туза кому – (те саме, що) Дать тумака кому. Див. тумак.*

Тумак | *Дать тумака кому* – дати (с)тусана (штовхана, штурхана, товченика, духопела, бухана) кому; відважити бебеха кому. [За віщо се він мені бебеха відважив межи плечі? *Сл. Гр.*] | *Получить тумаков* – дістати (покуштувати) стусанів (штовханів, штурханів, товчеників, духопелів, буханів, бебехів). [Гей, хто зо мною вийде битись. Покуштувати стусанів. Котляревський.]

Туман | *Напускать, напустить туману* – напускати, напустити туману (ману).

Тупик | *Ставить, поставить в тупик кого (перен.)* – загонити, загнати в безвихідь (у глухий кут, у тісний кут, у суточки) кого; памороки (баки) забивати, забити кому; заморочувати, заморочити (оступачувати, ос-тупачити) кого; *(іноді)* збивати, збити з тропи кого. | *Становиться, стать в тупик (перен.)* – заходити, зайти у безвихідь (у глухий, у тісний кут, у суточки); тетеріти, отетеріти (торопіти, оторопіти, туманіти, отуманіти).

Турусы | *Турусы на колёсах* – таке, що й купи не держиться; сон рябої кобили (сірої кішки); харки-макагоники; дурниці (нісенітниці, безглуздя, ляси, баляндраси, плетеники, брехні, *лок.* банелюки).

Тут | *[Да] и всё тут (разг.)* – та й годі; та й край; та й по всьому; та й уже. | *Какое тут! (разг.)* – де там! | *Не тут-то было (разг.)* – та ба; *(іноді)* далеко ще до того. | *Тут как тут*

(разг.) – тут і (тут як) уродився, уродилася, уродилося; як тут; *(іноді)* сусіль.

Туфля | *Попасть под туфлю чью (перен. разг.)* – попасти під чий закаблук (під чию пантофлю); опинитися під чиїм закаблуком (під чиєю пантофлею); бути під чиїм підніжком; бути підніжком (за підніжок) у кого. | *Старая туфля (перен. фам.)* – стара пантофля.

Туча | *Небо затянулось, покрылось тучами* – похмарилося (похмарило, нахмарило, нахмарилося, захмарилося, похмаріло); небо заволокло(ся) хмарами; *(лок.)* заворосилося надворі. | *Смотрит [туча] тучей; ходит тучей, как туча* – насупився як (мов) [чорна] хмара; ходить як (мов) [чорна] хмара; дивиться мов би хмара. | *Туча тучей* – як (мов) [чорна] хмара; як та хмара; хмара хмарою. | *Тучи сгущаются (собираются) над кем, над чем* – хмари густнуть (збираються) над ким, над чим; хмариться над ким, над чим.

Тучный | *Очень тучный кто* – дуже гладкий (опасистий), огрядний; у шкуру не потовпиться хто.

Тьфу | *Тьфу на тебя!* – а, хай тобі біс! *Пр.* Хай тобі сто чортів [і сіра свитка]! *Пр.* Сто чортів твоєму батькові! *Пр.* (І) гій на тебе! *Пр.* | *Тьфу [ты] пропасть! (разг.)* – хай (нехай) йому всячина!; от(о) біда (лихо)!

Тыкать | *Тыкать в глаза кому кем, чем (разг.)* – тикати (тицяти) в очі (у вічі) ким, чим кому; викидати на очі кому кого, що.

Ты | *Быть с кем на ты, обращаться к кому на ты* – бути з ким на ти, звертатися до кого на ти. | *Ну тебя!* – цур тобі!; цур тобі, пек [тобі]!; [а] бодай тебе! | *Что с тобой?* – що тобі?; що з тобою?

Тютелька | *Тютелька в тютельку (разг.)* – (*як прикм.)* Достоту (достеменно) такий (-ка, -ке, -кі) *(рідше* нестеменний, нестеменнісінький); *(як присл.)* достоту (достеменно, достеменнісінько, нестеменнісінько) так.

Тяга | *Дать, задать тягу (разг. фам.)* – п’ятами накивати; дати ходу (тягу, дропака, дмухача).

Тягость | *В тягость быть, становиться кому* – тягарем (як тягар, за тягар) бути, ставати кому, для кого. | *Если это вам не в тягость* – якщо (коли) це для вас (вам) не важко (не тяжко); якщо (коли) це вас не обтяжить.

Тяжелый | *Исполняющий тяжёлые работы* – той, що виконує важкі роботи; тяжкороб. | *Тяжёл на руку кто* – важку руку має хто; важкий на руку хто. | *Тяжёл крест, да надо несть* – тяжко нести, жаль покинуть. *Пр.* Жити — мучитися, а вмирати не хочеться. *Пр.* Гіркий світ, а треба жить. *Пр.*

Тяжкий | *Во все тяжкие (во вся тяжкая)* – на всі заставки.

Тянуться | *Тянуться к свету, к знаниям* – пориватися (тягтися) до світла, до знання; прагнути світла, знання.

Тянуть | *Своя ноша не тянет* – свій тягар не тяжить. *Пр.* Своя семеряжка не важка. *Пр.* Волові роги не тяжкі. *Пр.* | *Тянуть время* – зволікати час. | *Тянуть душу из кого; тянуть за душу кого (перен.)* – душу виймати (вимучувати) з кого; *(іноді)* тягти за душу кого. | *Тянуть за язык кого* – тягти за язик (за язика) кого. | *Тянуть в сторону (руку) чью (разг.)* – руку (руч) за ким тягти; тягти за кого.

Тяп | *Тяп-ляп, тяп да ляп, тяп и ляп (разг.)* – абияк; сяк-так.

Убавляться | *В реке убавляется вода, убавилось воды* – у річці (у ріці) спадає, спала вода; *(рідше)* убуває, убуло води; *(іноді фіг.)* у річці смикає, смикнуло воду.

Убавлять | *Убавить спеси кому* – трохи збити пихи кому (з кого); трохи вкрутити хвоста кому. | *Убавлять, убавить шаг,* – притишувати, притишити (зменшувати, зменшити) ходу.

Убеждение | *Прийти к убеждению* – дійти до переконання (до пересвідчення); переконатися (пересвідчитися); упевнитися.

Уберегаться | *Домашнего вора не убережёшься* – хатнього злодія не встережешся. *Пр.* Хатній злодій гірший за чужого. *Пр.* Миша не одну має діру до хати (до ями). *Пр.*

Убивать | *Да его о надолбу головой не убьешь* – його й довбнею не вб’єш. | *Убивать, убить время* – гаяти, згаяти (марнувати, змарнувати) час.

Убираться | *Убирайся, убирайся вон (прочь)!* – забирайся, забирайтеся (іди, ідіть [собі]) геть!; геть, гетьте (виносься, виносьтеся) з хати! | *Убирайся, убирайтесь к чёрту, ко всем чертям* – іти, ідіть до біса (достобіса, до дідька, к бісу, к чорту); іди, ідіть під три чорти; іди, ідіть під три вітри. | *Убираться на все четыре стороны* – іти під чотири вітри; іти на всі чотири [сторони].

Убирать | *Убирать, убрать зеленью* – квітчати (уквітчати); умаювати, умаїти, *(про багатьох)* помаювати; замаювати, замаїти; клечати, заклечати. | *Убирать, убрать цветами* – квітчати (уквітчати), уквітчати, *(про багатьох)* поквітчувати; заквітчувати,

заквітчати, *(про багатьох)* позаквітчувати; *(поет. також)* закосичувати, закосичити (квітами). [Дівчата закосичили її… Гончар.]

Убитый | *Богом убитый (разг.)* – прибитий на цвіту; пришелеп(к)уватий; прицуцуватий; не має десятої (однієї) клепки в голові. | *Спит, заснул как убитый* – спить, заснув як (наче, неначе, мов, немов) убитий.

Убить | *Не убил медведя, шкуры не продавай* – не продавай шкури з живого ведмедя. *Пр.* Ще не зловив, а вже скубе. *Пр.* Де ще твоє порося, а ти з довбнею носишся (а він з довбнею носиться). *Пр.* Коли ще та косовиця, а ти вже по сіно їдеш. *Пр.* | *Убей меня гром (разг.)* – хай мене грім уб'є [і блискавка спалить]; бодай мене грім (перун) убив. | *Убить двух зайцев* – убити двох зайців (два зайці). | *Убить наповал кого* – [Відразу] на смерть убити (забити) кого; убити (покласти) на місці кого. | *Хоть убей* – хоч убий; хоч би й убив.

Убой | *Кормят как на убой (перен. разг.)* – годують як на заріз. | *Посылать на убой (перен.)* – посилати на заріз (на забій); посилати на смерть.

Убрать | *Убери пень в вешний день, так и пень будет пригож* – убери пень, то й він буде хорошень. *Пр.* Убери й пенька, то стане за Панька. *Пр.* У затінку стане за дівку. *Пр.*

Убывать | *От этого вас не убудет (разг.)* – від цього з вами нічого не станеться.

Убыль | *Идти, пойти на убыль* – іти, піти на спад; починати, почати спадати (убувати).

Убыток | *Быть в убытке, не в убытке* – утратити, не втратити на чому. | *Вводить, ввести в убыток, в убытки кого* – доводити, довести до втрати, до втрат кого; доводити, довести до збитків кого; утратити, збитки робити кому. | *Причинять, причинить, наносить, нанести убытки кому* – завдавати, завдати втрат (збитків) кому; утрати (збитки, шкоду) робити кому; утрат (збитків, шкоди) наробити кому. | *Терпеть, потерпеть, нести, понести убыток на чём* – зазнавати, зазнати втрати (утрачати, утратити) на чому; *(іноді)* прокидати, прокинути на чому. [На тому заробиш, на тому прокинеш. *Сл. Гр.*]

Уважение | *В знак уважения* – на знак поваги (пошани). | *Из уважения к кому, чему* – з поваги (з пошани) до кого, до чого; поважаючи, поважавши (шануючи, шанувавши) кого, що. | *Оказывать, оказать уважение кому* – виявляти, виявити повагу (пошану, шану) кому, до кого; давати, дати (віддавати, віддати) пошану (шану, шанобу) кому. | *Питать уважение к кому, чему (книжн.)* – мати повагу (пошану) до кого, до чого; поважати (шанувати) кого, що; (тоді) мати на повазі кого, що. | *Пользоваться уважением чьим* – мати повагу (пошану) чию, від кого; бути у пошані (у повазі) у кого; бути поважним (шановним) ким (від кого, серед кого, поміж кого). | *При всём уважении к вам…* – хоч і як я шаную (поважаю) вас…; попри всю мою пошану (повагу) до вас…; при всій моїй пошані (повазі) до вас… | *Я не хочу тебе этого сказать из уважения к самому себе* – я не хочу тобі цього сказати з поваги до самого себе; я б (і) сказав тобі, та честь на собі кладу.

Уважить | *Уважить просьбу, ходатайство* – зважити на прохання, клопотання; узяти до уваги прохання, клопотання.

Увековечение | *В увековечение кого, чего* – на увічнення кого, чого; щоб увічнити кого, що; на вічну пам'ять чию.

Увенчаться | *Увенчаться успехом* – удало (щасливо, успішно) закінчитися; *(книжн.)* увінчатися успіхом.

Уверенность | *Быть в полной уверенности, что…* – бути цілком певним, що… | *Уверенность в своих силах, в себе* – певність своєї сили (своїх сил, у своїх силах), певність себе (у собі).

Уверенный | *Будь уверен! будьте уверены!* – будь певен!; будьте певні!

Увиваться | *Увиваться за кем (разг.)* – упадати коло кого; залицятися до кого.

Увидеть | *Поживём — увидим* – поживемо — побачимо. *Пр.* Що було — бачили, а що буде — побачимо. *Пр.* Побачимо, що з того буде [чи торба, чи мішок]. *Пр.* Що буде, те буде, а ти, Марку, грай. *Пр.* | *Увидеть свет* – на світ народитися, побачити світ; *(про книжки, журнали…)* вийти друком (з друку), вийти у світ, побачити світ. | *Увидел свет кто* – світ піднявся кому, побачив світ хто.

Увоз | *Брак увозом (устар.)* – крадений (таємний) шлюб.

Увы | *Но увы!* – та на жаль!; та ба!; [та] леле! | *Увы, горе (мне)* – (ой) леле, (ой) лелечко!; ой лихо (ой лишенько)!; ой горе (ой горенько)! | *Увы и ах! (шутл.)* – жаль та й жаль; гай-гай!; (ой) леле!; леле-леле!

Угар | *В угаре страстей (перен.)* – у чаду пристрастей; *(іноді)* в екстазі.

Углубляться | *Углубляться, углубиться в [самого] себя* – заглиблюватися, заглибитися в себе; поринати, поринути в свої думки.

Уговор | *Уговор дороже денег* – умова дорожча від золота (умова — над золото). *Пр.* Дав (давши) слово — держися. *Пр.* Треба додержувати слова (умови).

Угода | *В угоду кому, чему* – на догоду кому, чому.
Угодно | *Делайте, как вам угодно* – робіть, як [ви] хочете; робіть, як вам до вподоби. | *Как вам угодно* – як [собі] хочете; як завволите; воля ваша. | *Как душе угодно* – як тільки хочеться (бажається); як до вподоби (як подобається). | *Лишь бы было тебе (вам) угодно* – аби була ласка твоя (ваша). | *Не угодно ли вам чего* – чи не хочете (чи не бажаєте) чого. | *Сколько угодно* – скільки хочеш *(розм.* хоч); скільки хочете; скільки завгодно; досхочу; доволі.
Угождать | *На всех (всему миру) не угодишь* – усім не догодиш. *Пр.* Годі всім догодити. *Пр.* Ще той ся не вродив, щоб усім догодив. *Пр.* | *Сильно угождать кому* – дуже (вельми) догоджати кому; *(іноді)* розпадатися коло кого; *(фіг.)* годити, як хирі (як болячці) кому.
Уголок | *Укромный уголок* – затишний куток (затишок); тихий куток (закуток).
Угол | *Из-за угла (нападать, убивать…)* – із-за рогу; крадькома; потай (потайки). | *Из угла в угол ходить, слоняться…* – з кутка в куток ходити, тинятися… | *Красный (передний) угол (устар.)* – покуття (покуть). [Тоді козак-нетяга на покуті сідає… *ЗОЮР*.] | *Под углом зрения* – з погляду; *(іноді)* під кутом зору. | *По углам говорить, шептаться…* – по кутках балакати, шептатися (шепотати(ся), шепотіти(ся))… | *Прижать в угол кого (разг.)* – нагнати в [тісний] кут (у куток, у суточки) кого. | *Сглаживать, сгладить острые углы* – загладжувати, позагладжувати гострі грані (ріжки).
Уголь | *Как на [горячих] угольях (на углях) быть, сидеть, чувствовать (перен.)* – як на жару; *(лок.)* як на грані; як на терню; як на голках (на шпичках, на шпильках).
Угораздить | *И угораздило его прийти сюда!* – і надало [ж] йому прийти сюди!; і понесло [ж] його сюди! | *Угораздила нелёгкая (нечистая) кого; угораздил чёрт кого (разг.)* – надала нечиста [сила] кому; надала лиха година кому; чорт надав кому (поніс кого).
Угорелый | *Как угорелый бежит, носится, мечется… (разг.)* – як (наче, мов, немов) очманілий (ошпарений) бігає, метушиться…
Уготовлять | *Уготовлять путь кому (перен.)* – готувати путь кому; стежку промітати кому.
Угроза | *С помощью угроз* – грізьбою (погрозами); погрожуючи.
Угрызение | *Угрызение совести* – докори (гризоти) сумління; муки совісті.
Удаваться | *Ему всё удаётся* – йому (завжди, завсіди) ведеться (щастить); йому все в руку йде; *(фіг. розм.)* йому сам біс дітей (діти) колише. | *Удалось червяку на веку лист подъесть* – удалося (пощастило) хробакові раз на віку у моркву влізти. *Пр.*
Ударение | *Говорить с ударением* – говорити з притиском; налягати голосом нащо. | *Сделать ударение на чём; ставить ударение на что* – робити, зробити наголос на чому; наголошувати, наголосити на чому; підкреслювати, підкреслити що.
Ударяться | *Удариться в слёзы* – зайтися плачем (сльозами); заплакати. | *Ударяться, удариться в крайность* – упадати, упасти (удаватися, удатися) в крайнощі.
Ударять | *В пот ударило кого* – піт пройняв кого. | *Ударять, ударить во все колокола (перен.)* – бити, ударяти (дзвонити, задзвонити) у всі дзвони; бити, ударити (дзвонити, задзвонити) на сполох (на ґвалт). | *Ударять за кем* – залицятися до кого; упадати коло кого; *(іноді фіг.)* смалити (присмалювати, пекти) халявки до кого.
Удар | *Быть в ударе, не в ударе* – бути в доброму, не в доброму настрої; бути в гуморі, не в гуморі. | *Замах рублёвый, удар грошовый* – хіть, як у вола, а сила, як у комара. *Пр.* Ставився, як лев, а загинув, як муха. *Пр.* | *Лежать оглушённым ударом* – лежати оглушеним від удару; *(ще образн.)* джмелів (рідше чмелів) слухати. | *Одним ударом убить двух зайцев* – одним пострілом (відразу) двох зайців убити; на однім вогні спрягти дві яєчні. | *Хватил удар кого* – розбив (ударив, уразив) параліч кого; *(розм.)* побив (ударив) грець кого; побив родимець кого.
Удача | *Во всём удача кому* – у всьому щастить (таланить) кому; у всьому удача кому; все йде рукою кому; *(образн.)* живеться — і на скіпку прядеться кому; і шило голить кого. | *Мне удача, а тебе нет* – мені щастить (таланить), а тобі ні; *(образн.)* моє цвіте, а твоє в'яне (гине).
Уделять | *Уделять, уделить внимание кому, чему* – віддавати, віддати (приділяти, приділити) увагу кому, чому.
Удерж | *Без удержу (разг.)* – без упину; неспинно (нестримно). | *Удержу нет кому (разг.)* – упину (спину, угаву) нема(є) кому.
Удивительно | *Вот удивительно* – ото диво; ото дивна річ. | *И не удивительно* – і не дивно; *(розм.)* і не дивниця. | *Удивительно просто* – на диво (напрочуд, надзвичайно) просто.
Удивительный | *Удивительное дело, удивительная вещь* – дивна річ.

Удивление | *К величайшему моему удивлению* – на превеликий мій подив, на превелике моє здивовання (здивування); на превелике диво (на превеликий подив) мені. | *На удивление* – на диво (навдивовижу); напрочуд. | *Не мог прийти в себя от удивления* – не міг вийти (зійти) з дива; не міг отямитися з дива. [І чим вона привернула до себе його серце? — не раз роздумувала мати й не могла зійти з дива. Антоненко-Давидович.]
Удивленный | *Крайне удивлённый* – украй здивований; здивовижений.
Удобно | *Удобно тебе брать — бери* – рука (з руки) тобі брати, то й бери.
Удобный | *Удобный случай* – [Добра] нагода; *(рідше)* оказія.
Удовлетворение | *Требовать удовлетворения (сатисфакции) (устар.)* – вимагати сатисфакції.
Удовлетворять | *Всех не удовлетворишь* – усіх не вдовольниш (не задовольниш); на всіх не настачиш.
Удовольствие | *В своё удовольствие жить, пожить* – собі на втіху (на втіху собі, до своєї уподоби) жити, пожити; *(рідше)* до любості своєї жити; безтурботно (безжургіо) жити, пожити; (дозвільно) у розкошах (розкошуючи) жити, розкошувати. | *Доставлять, доставить удовольствие кому* – робити, зробити приємність кому; давати, дати утіху кому, утішати, утішити кого. | *К общему удовольствию* – усім на втіху; [так] щоб усіх утішити (задовольнити). | *Находить удовольствие в чём* – знаходити приємність (утіху, уподобу) в чому; кохатися в чому; тішитися чим (з чого). | *Нет тебе от жизни никакого удовольствия* – немає (нема) тобі від життя ніякого задоволення; (також) живеш, живеш і смаку не чуєш. *Пр.* | *С удовольствием (поговорить с кем, прочесть что…)* – залюбки (охоче, радо, з приємністю побалакати з ким, прочитати що).
Удостаивать | *Удостаивать, удостоить высокой награды кого* – відзначати, відзначити високою нагородою кого; *(рідше)* удостоювати, удостоїти високої нагороди кого.
Удосужиться | *Удосужиться сделать что* – знайти [вільний] час (вільну часину) зробити що; спромогтися зробити що.
Удочка | *Закидывать, закинуть (забрасывать, забросить) удочку* – закидати, закинута гачку (вудку). | *Поддаваться, поддаться на удочку чью* – даватися, датися (давати, дати себе) піймати на гачок чий. | *Поймать, поддеть, подцепить на удочку кого* – піймати, спіймати, уловить на гачок (на гачка) кого. | *Пойматься (попасться) на удочку кому, к кому (перен.)* – пійматися (попастися) на гачок (на гачка) кому; *(іноді)* гачка чийого (гачок чий) проковтнути.
Удружить | *Удружить кому* – зробити послугу (прислужитися) кому; стати у пригоді кому; *(перен. ірон.)* удружити *(лок.* удонити) кому; прислужитися кому; *(фігур.)* докласти воза (підставити стільчика) кому; укинути гадючку (жука) кому, *(іноді)* ужучити кому. [Здається й дружить, а гадючку вкинув. *Пр.*]
Уединение | *Жить, пребывать в уединении* – жити, бути у самоті (на самотині, у самоті); самотіти. [А я самотію у Новогрудку. *Сл. Гр.*]
Уехать | *Далеко не уедешь, недалеко уедешь на чём, без кого, без чего, с кем, с чем* – далеко не заїдеш (не дотягнеш), недалеко заїдеш чим (на чому), без кого, без чого, з ким, з чим.
Ужаленный | *Вскочил, вскрикнул как будто, словно, точно ужаленный кто* – схопився (зірвався з місця), скрикнув як (немов, наче) ужалений *(іноді* чмелений) хто.
Ужас | *Внушать ужас* – завдавати жаху; уселяти (наганяти) жах. | *Повергать (приводить) в ужас кого* – сповнювати (сповняти) жахом кого; завдавати (нагонити) жаху кому; жахати кого. | *Приходить, прийти в ужас* – жахатися, (у)жахнутися. | *Ужас как; ужас какой; ужас сколько…* – страх як (страшенно); страх скільки (страх як багато)…
Узда | *Держать в узде кого (перен.)* – тримати (держати) в шорах кого; *(іноді)* загнуздати кого.
Узнать | *Узнать стороной* – довідатися (дізнатися, почути, перечути) від людей, через людей, через люди; довідатися (дізнатися) стороною.
Узы | *Узы братства* – братерська зв’язка. | *Узы Гименея* – гіменеєві пута.
Уйти | *Недалеко уйти в чём* – недалеко піти (зайти, сягнути) в чому; недалеко поступити наперед (сягнути) у чому. | *Уйди с глаз!* – [Іди] геть з-перед очей! | *Уйти в свою скорлупу (перен.)* – залізти в свою шкарлупу (шкаралупу); сховатися в свою шкаралупу (в своїй шкаралупі). | *Эта работа не уйдёт от кого* – ця робота (праця) не втече від кого.
Указание | *Давать, дать указания* – давати вказівки; *(ще)* давати, дати навід.
Указка | *Делать по указке* – робити (чинити, діяти) за вказівками.
Указчик | *Ты мне не указчик – (те саме, що) Ты мне не указ. Див. указ.*
Указ | *Ты мне не указ* – ти мене не повчай; не тобі мене вчити (повчати); твоя голова мені

не указ.

Укладываться | *Не укладывается в голове, в сознании* – не вкладається в голові; не йде до голови; не можна збагнути.

Уклоняться | *Уклоняться от темы* – відхилятися від теми; відбігати теми. | *Уклоняться, уклониться в сторону* – ухилятися, ухилитися вбік; збочувати, збочити.

Уклон | *Идти, пойти (катиться, покатиться) под уклон (перен. разг.)* – іти, піти (котитися, покотитися) униз (з гори).

Укоротить | *Укоротить язык кому (разг.)* – урізати (укоротити, прикоротити) язик(а) кому; *(іноді)* замкнути губу кому. | *Укоротить хвост кому (перен. разг.)* – укоротити (прикоротити) хвоста кому.

Укор | *Не в укор [будь] сказано кому* – не в докір сказати (сказавши) кому. | *Ставить в укор кому что* – докоряти (дорікати) кому за що; закидати кому що; *(фіг.)* випікати очі кому чим.

Улица | *Зелёную улицу дать, устроить кому, чему (перен)* – зелену дорогу (вулицю) дати кому, чому; дати зелене світло (вільну путь) кому, чому. | *На улице оказаться* – опинитися на вулиці (без житла); (бути безробітним) жити (сидіти) на бруку *(лок.* на бурку).

Уличать | *Уличать, уличить кого во лжи, в преступлении…* – викривати, викрити (виявити, виявляти) чию брехню, чий злочин, ловити, зловити *(тільки докон.* (с)піймати) кого на брехні, на злочині.

Уловка | *Прибегать, прибегнуть к уловкам* – удаватися, удатися до хитрощів (вивертів, викрутів); братися, узятися на хитрощі (на штуки).

Уложить | *Уложить в голове, в сознании* – збагнути [собі]; утямити [собі].

Улыбаться | *Такая карьера, служба… не улыбается кому* – така кар'єра, служба (посада) … не до вподоби кому (не надить, не приваблює кого).

Умереть | *Умереть мне на [этом] месте* – бодай (щоб) я вмер (умерла) на [цьому] місці. | *Умрёшь, так отдохнёшь* – умреться — то все минеться. *Пр.* Спочине Савка на голій лавці. *Пр.* Комар з дуба впаде та й спочине. *Пр.* Не витерпіла душа, на той світ пішла. *Пр.* Натерпівся на сьому світі — і досить. | *Хоть умри* – хоч умри; хоч [ти] сконай; хоч би там що; за всяку ціну.

Уметь | *Умеет выйти сухим из воды* – і риби наловить, і ніг (і штанів) не замочить. *Пр.* Бісів Юхим — і з води вийде сухим. *Пр.* | *Умел воровать — умей и ответ держать* – умів красти — умій і очима лупати. *Пр.*

Умиление | *Приводить, привести в умиление кого* – розчулювати, розчулити кого. | *Приходить, прийти в умиление* – розчулюватися, розчулитися.

Умный | *Умен: в решете воду носит* – розумний: решетом у воді зірки ловить. *Пр.* Розумний, як Соломонів патинок. *Пр.* Розумний, як Федькова кобила. *Пр.* На льоду дурний хату ставить. *Пр.* | *Умён не по летам* – розумний не на свої літа. | *Умён поп Семён — книги продал да карты купил* – заїла попа грамота. *Пр.* Програв піп парафію. *Пр.* Доспівався піп до пустої церкви. *Пр.* Церкву обдер та дзвіницю полатав. *Пр.* | *Умные речи приятно и слушать* – розумну річ (розумні речі) приємно й слухати. *Пр.*

Умопомрачение | *До умопомрачения* – до нестями (до безтяму); надзвичайно; аж надто.

Умора | *Смотреть на него умора* – без сміху дивитись на нього не можна; регітно кому дивитися на нього. | *[Это] [просто] умора!* – сміх та й годі!; сміхота [сама]!; *(іноді)* [це] кумедія!; кумедія без грошей!

Умудренный | *Умудрённый опытом* – навчений досвід; великодосвідчений.

Умываться | *Умываться, умыться кровью (разг.)* – кров'ю (рудою) умиватися, умитися; мазкою (пасокою) умиватися, умитися. [Рудою весілля вмилося. Шевченко. Мазкою хоче хто умитись? Кому не жаль своїх зубів? Котляревський.]

Ум | *Без ума быть от кого, от чего* – до нестями (до краю) бути захопленим ким, чим; до нестями (без міри) кохатися в кому, в чому; [аж] не тямитися (не тямити себе) від кого, з чого (від чого); [аж] розум (голову) втратити через кого; *(іноді розм.)* [аж] дуріти за ким. | *Был бы ум — будет и рубль, не будет ума — не будет и рубля* – за розумною головою (і) сто голів не бідує, а дурна й себе не прогодує. *Пр.* Коли б чоловік знав, чого він не знає, то й мав би, чого не має. *Пр.* | *Быть в здравом уме* – мати добрий розум; бути при здоровому (при повному) розумі; бути сповна розуму. | *В здравом уме и твёрдой памяти* – при здоровому розумі і твердій пам'яті. | *Взяться за ум* – прийти до розуму (до глузду); узятися за розум; порозумнішати; піти до голови по розум; отямитися *(іноді* схаменутися). | *В своём, не в своём уме кто* – при своєму (своїм), не при своєму (своїм) розумі (умі) хто; сповна, не сповна розуму хто; при тямі, не при тямі хто. | *В уме ли ты? (фам.)* – чи ти при розумі?; чи [ти] маєш розум?; чи є в тебе розум?; чи ти сповна розуму?; чи ти [часом] не

здурів? | *В уме ее было* – на думці не було. | *Доходить, дойти своим собственным умом* – доходити, дійти своїм розумом; осягати (обіймати) своїм розумом (своєю головою). | *Жить своим умом* – жити своїм розумом; покладатися на свій розум. | *Жить чужим умом* – жити чужим розумом; перенестися на чужий розум; не мати своєї голови на в'язах. | *И в уме нет (не было)* – і на думці нема (не було); й на думку не спадає (не спадало). | *И сила уму уступает* – і сила перед розумом никне. *Пр.* | *На (в) уме у кого* – на думці (на умі, у голові) в кого. | *Не в полном уме кто* – не сповна розуму хто. | *Не идёт на ум кому* – на думку не йде кому. | *От (с) большого ума (сделать что) (ирон.)* – здуру, з великого (з дурного) розуму, з дурної голови, через дурість (безглуздя, недоумство, нерозум). | *Потерять к старости (износить) ум* – втратити на старість розум; (також) вистаріти розум. | *Себе на уме кто (разг.)* – собі на умі хто; хитрий (хитренький) хто; хитра пташка хто; уманський дурень хто. [З чужого воза бере та на свій кладе. *Пр.*] | *Сойти, спятить, свихнуть, свихнуться с ума* – зійти з ума (з розуму); спасти (сплисти) з розуму; з глузду з'їхати (зсунутися, скрутитися, спасти); за розум (у голову) зайти; збожеволіти (збезглуздіти, одуріти, здуріти, ошаліти, знавіснити). | *С ума (из ума) не идёт кто, что (разг.)* – з думки (з голови) не йде (не сходить, не виходить) хто, що; усе на думці стоїть хто, що. | *С ума сойти!* – здуріти можна! | *Считать в уме* – лічити (рахувати) в думці (у пам'яті). | *Ум за морем, а смерть за воротом* – думка за морем, а смерть за плечима. *Пр.* Гадка за морем, а смерть перед носом. *Пр.* Думка ген-ген літає, а смерть за плечі хапає. *Пр.* | *Ум за морем не купишь, коли своего нет* – розуму й за морем не купиш, як його дома нема. *Пр.* | *Ум за разум заходит, зашёл у кого* – глузд за розум завертає, завернув у кого; ум за розум заходить, зайшов (завертає, завернув) у кого; з великого розуму у дур заходить, зайшов хто; поміщалося в голові кому. | *Ум на ум не приходится* – усяк розумний по-своєму. *Пр.* Кожна голова свій розум має. *Пр.* Кожна (кожне) має свою голову. *Пр.* | *Ум хорошо, а два лучше* – один розум добре, а два — ще краще. *Пр.* Що голова — то розум, а як дві — то й ще краще. *Пр.* Що два, то не один. *Пр.* Більше голів — більше розуму. *Пр.* | *Ума на деньги не купишь* – розуму і за гроші не купиш. *Пр.* Не купити ума, як нема. *Пр.* Як нема розуму, то й коваль не вкує. *Пр.* Як нема розуму від роду, то не буде й до гробу. *Пр.* | *Ума не приложу* – ради не дам [собі]; розуму не доберу (не приберу); не зберу думки; не збагну. | *Умом не зрел(ый)* – розумом не дійшли. | *Уму непостижимо что* – незбагненне що; [геть] незрозуміле що; не міститься (не вміщається) в голові що; понад усяке людське розуміння що. | *У него не то (у него другое) на уме (разг.)* – у нього не те (інше) на думці; він не те (інше) має на думці. | *Учить уму-разуму кого* – розуму (ума-розуму) навчати (учити) кого; на [добрий] розум навчати (наставляти) кого; добра і розуму навчати кого.

Унижаться | *Унижаться перед кем* – шию гнути (карка вигинати) перед ким; гнутися (запобігати) перед ким; *(фіг. також)* лизати халяву (чоботи) кому.

Уносить | *Еле (едва) ноги унёс кто* – ледве втік хто, ледве ноги виніс хто.

Уныние | *Приводить, привести, повергать, повергнуть... в уныние кого* – завдавати, завдати [глибокого] суму (смутку) кому; завдавати, завдати [глибокої] туги кому; укидати, укинути в [глибоку] тугу, [глибокий] сум (смуток) кого; засмучувати, засмутити кого. | *Приходить, прийти, впадать, впасть в уныние* – засмучуватися, засмутитися; удаватися, удатися в тугу.

Упадок | *Приходить, прийти в совершенный упадок* – геть цілком занепадати, занепасти; зводитися, звестися ні на що (на ніщо, нанівець); *(іноді ще фіг. розм.)* на пси сходити, зійти. | *Приходить, прийти в упадок* – занепадати, занепасти; (частково) підупадати, підупасти.

Упад | *До упаду (делать что)* – до упаду; до виснаги; до цілковитого знесилля.

Упасть | *Упасть лицом вниз* – упасти долілиць; *(фіг. ще)* носом заорати.

Упираться | *Упирается, упёрся как бык (как баран, как козёл, как норовистая лошадь)* – упирається, уперся як віл (як бик, як баран, як цап, як норовистий кінь); затявся, хоч ріж; хоч йому кіл на голові теши (бий, городи); [так як] на пню (на пеньку) став (на пень з'їхав); цапком став; хоч вогню до нього прикладай; ти йому «стрижене», а він тобі «голене». | *Упираться, упереться на своём (разг.)* – затинатися, затятися на своєму.

Управа | *Есть управа, нет управы на кого* – є рада, нема ради на кого; можна дати раду, не можна дати ради кому, з ким.

Управляться | *Управляться с кем, с чем* – дати собі раду з ким, з чим; упоратися (управитися) з ким, з чим.

Упрек | *Не в упрёк кому (будь сказано)* – не на докір кому (сказати); хай буде не на докір кому (сказано).

Упрямый | *Не будь упрям, а будь прям* – не будь упертий, а будь одвертий. *Пр.* | *Упрямая*

овца волку корысть – уперта коза (уперте теля) вовкові здобич. *Пр.* | *Факты — упрямая вещь* – факти є факти; факти — уперта річ.

Упускать | *Упускать, упустить удобный случай, возможность…* – проминати, проминути [добру] нагоду (слушний випадок, можливість)…

Уровень | *Быть на высоком (на надлежащем) уровне* – бути на високому (на належному) рівні. | *В уровень с кем (поставить, стать), в уровень с чем (идти, развиваться)* – урівень (урівні, нарівні) з ким, з чим; на одному рівні з ким, з чим. | *Вровень с краями (наливать, наполнить)* – по [самі] вінця; ущерть.

Урод | *В семье не без урода* – у сім'ї не без виродка. *Пр.* Нема роду без вироду. *Пр.* Нема лісу без вовка, а села без лихого чоловіка. *Пр.* Кожна отара не без поганої (паршивої) вівці. *Пр.* І між доброю капустою є (буває) багато гнилих качанів. *Пр.* У болоті не без чорта. *Пр.*

Урожай | *Хвались урожаем, когда амбар засыплешь* – не хвалися врожаєм у полі, а тоді, як він уже в коморі (в стодолі). *Пр.*

Урок | *Это для него будет, послужит уроком* – це для нього (йому) буде наука.

Урон | *Нести, понести… урон* – зазнавати, зазнати втрати (шкоди). | *Причинять, причинить, наносить, нанести урон кому, чему* – завдавати, завдати втрати (шкоди) кому, чому; робити, зробити втрату (шкоду) кому, чому; учиняти, учинити шкоду кому, чому.

Усвоить | *Усвоить чьи манеры, обычаи, чей дух* – засвоїти чиї манери, звичаї, чий дух; *(іноді фіг. також)* набратися чиєї юхи.

Усердие | *Усердие не по разуму* – зайва (недоречна) старанність (ретельність, ревність, щирість, пильність, запопадливість).

Усилие | *Прилагать, приложить, употреблять, употребить… усилия к чему, для чего* – докладати, докласти зусиль (сили, снаги) до чого, коло чого; додавати, додати рук до чого.

Условие | *Ни при каких условиях* – ні за яких (за жодних) умов. | *По условию* – за умовою. | *Под условием* – з умовою. | *При этих (при данных) условиях* – за цих (за даних) умов. | *Согласно условию* – згідно з умовою.

Услужение | *Идти в услужение* – іти служити (слугувати); іти в найми (іти найматися). | *Находиться в услужении* – бути слугою (служником, служницею); слугувати (служити); наймитувати *(про жінок також* наймичкувати); *(перен.)* бути на послугах.

Усмотрение | *Действуйте по вашему усмотрению* – робіть (чиніть, дійте) за своїм (за вашим) розсудом; робіть, як вам здається краще; робіть як самі знаєте. | *Передавать, предоставлять… на чьё усмотрение* – давати, віддавати на чий розсуд (на чию волю); здаватися на чий розсуд; *(розм. іноді)* давати напризволяще кому.

Усомниться | *Он усомнился в чём* – він узяв під сумнів що; сумнів узяв його щодо чого; він завагався в чому (щодо чого); *(рідше)* він усумнився в чому.

Успех | *Пользоваться [большим] успехом* – мати [великий] успіх.

Уста | *Вкладывать (влагать), вложить в уста чьи, кому (книжн.)* – укладати, укласти в уста (в вуста) чиї, кому. | *Из первых, из вторых… уст слышать, услышать* – з перших, з других… уст чути, почути. | *Из уст в уста* – з уст в уста (до уст); від уст до уст. | *Из уст чьих слышать, услышать что* – (і)з чиїх уст (від кого) чути, почути що. | *На устах у кого* – на вустах у кого. | *Этот кус не для моих уст* – цей шматок (кусок) не про мій роток. *Пр.* Високі то пороги на наші ноги. *Пр.*

Усы | *И в ус [себе] не дует кто (разг.)* – і гадки не має хто; *(рідше)* І гадки й думки не має хто; ані гадки хто; і вусом не веде хто. | *Мотать, намотать [себе] на ус что (разг.)* – мотати, намотати [собі] на вус(а) що; брати, узяти [собі] на розум *(іноді* на замітку) що; у тямок (на розум) [собі] класти, покласти що. | *По усам текло, а в рот не попало* – по бороді текло, а в рот не попало. *Пр.* По бороді, по вусах текло, а в роті сухо було. *Пр.* Коло рота мичеться, а в рот не попаде. *Пр.* Понюхав пирога, та не вдалося покуштувати. *Пр.* Поживився, як собака мухою (як пес макогоном). *Пр.* Коло носа в'ється, а в руки не дається. *Пр.* Ухопив шилом патоки. *Пр.* | *Сами с усами, сам с усам (разг.)* – і в нас, і в мене є голова на в'язах; самі (сами) не в тім'я биті, сам не в тім'я битий; самі з розумом (з головою), сам з розумом (з головою); *(іноді ще)* знаєм без попа, що в неділю свято. *Пр.*

Утаивать | *Шила в мешке не утаишь* – шила в мішку не сховаєш (не втаїш). *Пр.* Штовхни у стіл — ножиці обізвуться. *Пр.* Крий, ховай погане, а воно таки гляне. *Пр.* Вийде наверх, як олива на воді. *Пр.* Нема нічого схованого, що б не об'явилося. *Пр.*

Утонуть | *Утонул кто* – потонув хто; *(також розм. фіг.)* пішов під бульби (бульбахи) хто; наловив раків хто; *(лок.)* води завідав хто; *(зниж.)* жаба цицьки дала кому.

Утопать | *Утопать в роскоши* – купатися (потопати) в розкошах. | *Утопать в слезах* –

потопати в сльозах; слізьми землю топити.

Утопить | *В ложке воды утопить кого* – у ложці води втопити кого.

Утопленник | *Везёт, как утопленнику кому (шутл.)* – щастить, як тому, що на шибениці (на бантині). [Добре, як голому в кропиві. *Пр.*]

Утроба | *Ненасытная утроба (перен. разг.)* – ненаситна (ненажерна) утроба; ненажера.

Утро | *Доброе утро!; с добрым утром!* – доброго ранку!; добрий ранок!; *(у нар. мові найчастіше)* добридень! | *На другое утро* – другого ранку. | *Ранним утром* – рано-вранці (уранці-рано); раннього ранку; *(фольк.)* рано-пораненьку. | *С раннего утра* – з раннього ранку; спозаранку (спозарана, спозарання). | *С утра до вечера* – з (від) ранку (рана) до вечора; з (від) рання до смеркання. | *Утро вечера мудренее* – ранок мудріший від вечора. *Пр.* Вечір думає, а ранок умає. *Пр.* Завтра уранці буде видніше. *Пр.* Ранок покаже. *Пр.* Година вранці варта двох увечері. *Пр.* Ніч — порадниця-мати: порадить, що починати (казати). *Пр.* Ніч-мати дасть пораду. *Пр.* | *Утро проводить* – ранок проводити; *(також розм. фольк.)* [ранок] ранкувати. [На калині зозуля… кує, ночує, ранкує, ніхто зозулі не чує. *Н. п.* Де ти, Марусю, де ти, молодая, сей ранок ранкувала? *Н. п.*] | *Утром и вечером* – уранці й увечері; рано й вечір.

Уходить | *Почва (земля) уходит из-под ног чьих, у кого* – земля (ґрунт) хитається під ногами чиїми, у кого; земля (ґрунт) тікає з-під ніг у кого, кому. | *Уходить, уйти в [самого] себя* – замикатися, замкнутися в собі; заглиблюватися, заглибитися в собі.

Ухо | *В одно ухо вошло, в другое — вышло* – одним вухом слухає, другим випускає. *Пр.* В одне вухо увійшло, а в друге вийшло. *Пр.* | *До ушей краснеть, покраснеть, вспыхнуть (разг.)* – аж по [самі] вуха червоніти, почервоніти, паленіти, спаленіти, шарітися, зашарітися. | *Доходить, дойти до ушей чьих* – доходити, дійти до чийого вуха (до чиїх вух). | *Ест, уписывает так, что за ушами трещит, пищит (разг.)* – їсть, уминає, аж (по)за вухами лящить. | *За уши не оттащить* – допавсь, як свиня до браги. *Пр.* Допавсь, як Хома до мила. *Пр.* | *И стены имеют уши* – і стіни мають вуха. *Пр.* Я б сказав, та піч у хаті. *Пр.* У тім річ, що в хаті піч. *Пр.* Я б сказав, та огірки за пазухою. *Пр.* | *Медведь (слон) на ухо наступил кому* – ведмідь (слон) на вухо наступив кому. | *Навострить (насторожить) ухо (уши)* – насторочити (нашорошити, наставити, нащулити, нащурити, насторожити, насторошити) вухо (вуха). [Прокоповичка насторочила вуха й повеселішала. Н.-Левицький.] | *На ухо говорить, сказать, шептать что* – казати, сказати (говорити) на вухо (до вуха) що; говорити (казати), сказати пошепки; шептати, шепнути на вухо (у вухо) що. [Говорила ті слова притишеним голосом на вухо Варварі. Коцюбинський.] | *По уши влюбиться в кого (разг.)* – аж по вуха (по самі вуха) закохатися (улюбитися, залюбитися) в кому (в кого), *(іноді)* закохатися (залюбитися) в кого аж-аж-аж. | *Прожужжать (протрубить) [все] уши кому* – продзижчати (протуркати, протуркотати, прогусти) [повні] вуха кому; проточити голову кому. [Оце добре, що ти сама про його замовила, а то вже він проточив мені голову: — Єднайте та й єднайте Оленку. Барвінок.] | *Пропускать, пропустить мимо ушей* – пускати, пустити повз вуха; слухати через верх; одним вухом слухати, а другим випускати. | *Слушать во все уши* – на всі вуха слухати. | *Слышать своими (собственными) ушами* – чути своїми (власними) вухами; чути на власні вуха. | *Туг на ухо кто* – недочуває хто; приглухуватий (підглухий) хто. | *Ухо (уши) режет (дерёт) (разг.)* – вухо (вуха) ріже (дере). | *Хлопать ушами* – ґави ловити; хляпати вухами; нічого не розуміти.

Участвовать | *Участвовать в чём* – брати участь у чому.

Участие | *Привлекать, привлечь к участию в чём* – залучати, залучити до участі в чому. | *Принимать участие в чём* – брати участь у чому.

Участь | *Несчастная, горькая участь* – лиха (нещаслива, нещасна), гірка доля; недоля (безталання, неталан); щербата доля; латаний талан.

Ученье | *Сытое брюхо к ученью глухо* – сите черево на науку не квапиться… *Пр.*

Учен | *Я этому (в этом) не учён* – я в тім не битий; мене того не вчено (не навчено).

Учиться | *Мы все учились понемногу чему-нибудь и как-нибудь* – ми всі училися потроху абияк і абичого. *Рильський, перекл. з Пушкіна.*

Учить | *Учить уму-разуму* – учити (навчати) розуму; навчати на добрий розум; добра і розуму навчати.

Ушко | *За ушко да на солнышко* – за вухо та туди, де сухо. *Пр.* За хвіст та на сонце. *Пр.* А тягніть-но Варвару на розправу! *Пр.*

Ущерб | *В ущерб кому, чему* – на шкоду кому, чому. | *Луна (месяц) на ущербе* – щербатий місяць; місяць убуває. | *Наносить, приносить, причинять ущерб кому, чему* – завдавати шкоди (втрати, втрат) кому, чому; робити (чинити) шкоду кому, чому. | *Понести ущерб* –

зазнати шкоди (втрати, втрат, збитків).
Уязвимый | *Уязвимое место* – уразливе місце.
Факт | *Факт налицо (разг.)* – от (ось) вам (тобі) факт.
Фальшь | *Ошибка в фальшь не ставится* – помилка за фальш не йде. *Пр.*
Фамилия | *По фамилии…* – на прізвище… [Ой я родом Іваненко, а на прізвище Петренко. *Н. п.*]
Фасон | *Держать фасон (разг.)* – держати (тримати) фасон. | *Не фасон (разг.)* – не годиться; не гоже; не слід; не личить.
Федот | *Федот, да не тот* – така ж свита, та не так пошита. *Пр.* Усім козак, та тільки чуб не так. *Пр.* Не кожен той козак, що чуба списа має. *Пр.* Був би лошак, та хвіст не так. *Пр.*
Фемида | *Служители (жрецы) Фемиды (ирон.)* – фемідині служителі (жерці); служителі (жерці) Феміди.
Ферт | *Фертом ходить (глядеть, выглядеть…) (разг.)* – фертом (козирем, гоголем, півнем, *лок.* кокошем) ходити (дивитися…); ходити (дивитися…) як той ферт (козир, гоголь, півень, кокош); козирятися (хизуватися, кокошитися).
Фефер | *Задать (показать) феферу кому (устар. разг.)* – дати (усипати) перцю кому; утерти маку кому; піднести під ніс тертого хріну кому; дати типцю кому; дати прочухана (прочуханки, нагінки, натруски, шкварки) кому.
Фиаско | *Потерпеть фиаско (книжн.)* – зазнати фіаско; *(іноді також розм.)* облизня спіймати; облизати макогона; шилом патоки вхопити.
Фибра | *Всеми фибрами души (ненавидеть, презирать)* – усією душею (з усієї душі, до дна душі); усім єством; усіма фібрами душі.
Фига | *Показать фигу кому (разг.)* – дати (скрутити, показати) дулю кому. | *Получить фигу [с маслом] (разг.)* – дістати дулю [з маком]; дулю з'їсти; облизня піймати (спіймати, з'їсти, ухопити, скуштувати). | *Смотрит (глядит) в книгу, а видит фигу* – дивиться в книжку, а нічогісінько не тямить (не розуміє).
Фиговый | *Фиговый листок (книжн. перен.)* – фіговий листок.
Флаг | *Под флагом чего* – під прапором чого.
Флер | *Накинуть (набросить) флер на что* – накинути флер *(іноді* серпанок) на що.
Фокус | *В том-то и фокус* – у тому-то (у тім-то) й річ (сила, фокус); *(іноді розм.)* от (ось) де притичина.
Фома | *Фома неверный, неверующий* – хома невірний.
Фонарь | *Ставить, поставить фонарь кому (перен. разг.)* – підбивати, підбити око кому: набивати, набити синець (синяк) під оком (на обличчі) кому; *(іноді давн.)* ставити, поставити ставника кому.
Фонд | *Золотой фонд (кого, чего) (перен.)* – золотий фонд.
Фонтан | *Заткни фонтан! (прост. вульг.)* – стули шубу!; заткни (заціп, засупонь) пащу! | *Фонтан красноречия, слов (перен. разг.)* – злива красномовства, слів; *(іноді)* великих слів велика сила.
Форма | *Во (по) всей форме (устар.)* – як годиться (як належить); *(іноді)* цілком у формі (у всій формі); типовий; справжній; достеменний.
Фронт | *Единым фронтом* – єдиним фронтом. | *На два фронта* – на два фронти.
Фрукт | *Фрукты и овощи* – садовина та (й) городина.
Фунт | *Вот так фунт! (разг.)* – от тобі й маєш! | *Ноль внимания, фунт презрения на кого, на что (шутл.)* – (а)ні-якої ((а)ніякісінької) уваги, а сама зневага до кого, до чого.
Футляр | *Человек в футляре (перен.)* – людина у футлярі.
Фуфу | *На фуфу (делать что)* – абияк; сяк-так; будь-як. | *Поднимать, поднять на фуфу* – дурити, обдурити; піддурювати.
Халиф | *Халиф на час (перен. ирон.)* – халіф на годину (на час).
Характер | *Выдержать характер* – додержати характеру; не поступитися. | *Они не сошлись характерами* – вони не зійшлися характерами; виявилося, що вони не до вдачі одне одному *(про чоловіків і жінок)*, один одному *(про чоловіків)*, одна одній *(про жінок)*; вони не порозумілися. | *По характеру* – вдачею (характером). | *Это не в его характере* – це не властиве (не відповідає) його вдачі.
Хата | *Моя (твоя, его…) хата с краю* – моя (твоя, його…) хата скраю.
Хатка | *Своя хатка — родная матка* – своя хата найліпша. *Пр.* Де-де, а дома найкраще. *Пр.* Своя стріха — своя втіха. *Пр.*
Хвалиться | *Не хвались, йдучи на рать, а хвались, йдучи с рати* – не хвалися, ідучи до бою (у бій). *Пр.* Не хвалися, як ідеш у поле, а хвалися, як ідеш із поля. *Пр.* Не хвалися, ідучи на торг, а хвалися, ідучи з торгу. *Пр.* Скажеш гоп, як перескочиш. *Пр.*

Хвататься | *Хвататься, схватиться за голову (перен.)* – хапатися, ухопитися (братися, узятися) за голову. | *Хвататься, схватиться за соломинку (перен.)* – хапатися, схопитися (ухопитися) за соломинку (за стеблинку, за прутик); хапатися, схопитися (ухопитися) соломинки (стеблинки). | *Хватиться за ум (устар.)* – узятися за розум; прийти до розуму; *(іноді фіг.)* піти до голови по розум.

I. Хватать | *Как хвачу, так запоёшь суру с перехватом* – як дам шкварки, то буде тобі жарко. *Пр.* Як дам, аж тобі дідуньо присниться. *Пр.* Як оперіщу, за дев'ятими ворітьми гавкнеш. *Пр.* Як дам тобі – тільки очима лупнеш. *Пр.*

II. Хватать | *Этого ещё не хватало!* – цього ще бракувало (не ставало, не вистачало)!

Хватить | *Хватил удар кого* – грець побив кого. | *Хватить горя, беды* – набратися горя, лиха (біди); *(фіг.)* напитися *(іноді* спити) гіркої; випити [добру] повну; хильнути лиха (горя). | *Хватить греха на душу* – узяти гріх на душу. | *Эк куда хватил! (разг.)* – [Аж] он куди метнув (сягнув)!

Хвостик | *С хвостиком (разг.)* – з гаком *(іноді* з хвостиком).

Хвост | *Висеть на хвосте у кого* – гнатися слідком за ким; на п'яти кому наступати. | *Вожжа, шлея под хвост попала кому* – [Який] ґедзь укусив кого; ґедзь напав на кого. | *Держаться за маменькин хвост (разг. фам.)* – триматися (держатися) маминої спідниці. | *Держи хвост трубой (перен. разг.)* – держи (тримай) хвіст угору (хвоста вгору); держи (тримай) хвоста бубликом. | *Задирать, задрать хвост (прост.)* – задирати, задерти хвоста. | *[И] в хвост и в гриву (бить, лупить, погонять) (разг.)* – (і) в хвіст і в гриву; у три батоги; по конях і по голоблях. | *Наступать, наступить на хвост кому (разг.)* – наступати, наступити на хвоста (на хвіст, на п'яти) кому. | *Поджимать, поджать хвост (разг.)* – підібгувати, підібгати (підгортати, підгорнути) хвоста (хвіст). | *Прижимать, прижать, прищемлять, прищемить хвост кому (разг.)* – прищикувати, прищикнути хвоста кому. | *Пришей кобыле хвост (прост.)* – приший кобилі хвіст. | *Псу (собаке, кобелю) под хвост (выбрасывать, расходовать…) (прост.)* – псові (собаці) під хвіст. | *Укоротить хвост кому (разг.)* – укрутити хвоста кому.

Хитрость | *Измышлять, задумывать хитрости (разг.)* – крутити мізком веремію. | *Не велика (не большая) хитрость (разг.)* – не яка й (не велика) хитрість (штука, мудрість, *іноді* мудрація). | *Пускаться, пуститься, идти, пойти на хитрости, на хитрость; прибегать, прибегнуть к хитрости, к хитростям* – пускатися, пуститися, іти, піти на хитрощі; удаватися, удатися до хитрощів; братися, узятися на хитрощі (на штуки).

Хитрый | *Хитёр, как лисица, зол, как собака* – лисом підшитий, псом підбитий. *Пр.* Вовче м'ясо з лисичою підливою. *Пр.* До вовчого м'ясива лисяча (собача) підлива. *Пр.*

Хлебать | *Хлебнуть горя (перен.)* – набратися (зазнати, *розм.* хильнути, сьорбнути) горя (лиха, біди); випити гірку (добру повну). | *Хлебнуть через край (разг.)* – хильнути через край; добре перехилити; *(перен.)* випити добру повну; добре хильнути гіркої.

Хлеб | *Был бы хлеб, а зубы сыщутся* – аби хліб, а зуби будуть (найдуться). *Пр.* До готового хліба знайдеться губа. *Пр.* | *Есть чужой хлеб* – їсти чужий хліб. | *Жить на хлебах чьих* – жити на ласкавому хлібі (на утриманні) у кого (чиєму); хліб чий їсти. | *Забывать, забыть хлеб-соль чью* – забувати, забути чий хліб-сіль (хліб-сіль чию); забувати, забути гостинність чию. | *И то хлеб* – і то (і це) добре. | *Отбивать, отбить (перебивать, перебить) хлеб у кого (перен. разг.)* – відбирати, відібрати (відбивати, відбити) хліб у кого. | *Старая хлеб-соль забывается* – стара гостинність забувається. *Пр.* | *Хлеб — батюшка, вода — матушка* – хліб — батько, вода — мати. *Пр.* | *Хлеб — всему голова* – хліб усьому голова. *Пр.* Нема нічого над хліб. *Пр.* | *Хлеб да вода — здоровая еда* – хліб та вода — козацька ща. *Пр.* Хліб, сіль та вода — молодецька їда. *Пр.* | *Хлеб-соль водить с кем (разг.)* – водити хліб-сіль з ким; бути (бувати) у хлібосолі з ким; приятелювати (товаришувати) з ким. [Кембль: …З покійним Джеком водили здавна ми хліб-сіль. Українка.] | *Хлеб-соль ешь, а правду режь* – хліб(-сіль) їж, а правду ріж. *Пр.*

Хлопать | *Хлопать глазами (разг.)* – кліпати (блимати, лупати) очима. | *Хлопать ушами (разг. перен.)* – слухати і [нічого] не розуміти; хляпати вухами; ґави ловити.

Хлопоты | *Будет вам ещё с этим хлопот* – матимете ще з цим клопоту. | *Доставлять, причинять хлопоты кому* – завдавати клопоту кому; клопотати голову кому. | *Хлопот полон рот; по горло хлопот* – клопоту повна голова; за клопотом нема коли й дихнути (ніколи, нема коли й угору глянути); Діла, діла, аж голова біла. *Пр.*

Хлябь | *Разверзлись (отверзлись) хляби небесные (шутл.)* – безодні небесні розкрилися.

Хмелек | *Под хмельком кто (разг.)* – напідпитку хто; підпилий хто; під чаркою хто; веселенький хто; має трохи в голові хто.

Хмель | *Во хмелю* – напідпитку; під чаркою; сп'яну; по-п'яному; під п'яну руку (руч). | *Коли*

б на хмель не мороз, так он бы через забор перерос – якби на кропиву не мороз, вона б усіх людей пожалила. *Пр.* | *Под хмелем – (те саме, що) Под хмельком. Див. хмелек.*

Ходатайство | *Входить, войти с ходатайством* – удаватися, удатися з клопотанням.

Ходить | *Ходить в дырявой одежде* – ходити в дірявому, драному одязі; *(ще розм. фіг.)* дірами світити; тілом крізь дірки світити. | *Ходить мелкими шажками* – дрібненько ходити; дріботіти. | *Ходить по следам кого* – іти чиїм слідом (слідом за ким); уступати у чиї сліди; *(іноді)* слідом (слідком) слідкувати за ким. | *Ходить с перерывами куда* – ходити з перервою куди; *(лок.)* ходити куди переймом. [Ходив він часом і на Дін, — не щороку, а так… переймом. Вовчок.] | *Ходить ходуном (разг.)* – ходити ходором (ходора). | *Ходить часто куда, к кому* – учащати куди, до кого; унаджуватися куди, до кого; *(фіг.)* топтати дорогу (стежку) куди, до кого.

Ход | *В [большом] ходу кто* – [Великий] попит нащо *(рідше* [великий] попит має що); в [широкому] обігу що; дуже уживане що. | *Дать ход делу* – дати рух (хід) справі; зрушити справу. | *Полным ходом (идет, шло что)* – на повний хід; повним ходом. | *Пустить в ход все средства* – удатися до всіх способів; ужити всіх засобів (заходів). | *Пустить в ход новое слово* – пустити в обіг нове слово; запровадити в ужиток нове слово. | *Пустить машину в ход* – пустити в рух машину; запустити машину; надати руху машині. | *Это у нас в ходу* – це в нас ведеться (заведено); це в нас звичайна річ; це в нас уживане, вживається.

Хождение | *Иметь хождение (книжн.)* – бути в обігу. | *По образу (способу) пешего хождения (устар. шутл.)* – пішки, пішо, піхотою. | *Хождение в народ* – ходіння між (в) народ. | *Хождение по мукам* – ходіння по муках; *(іноді)* тяжке поневіряння; мордування.

Хозяин | *Хозяин положения (перен.)* – господар становища.

Холка | *Намять холку кому (разг.)* – нам’яти чуба (чуприну) кому; *(іноді)* нам’яшкурити кого.

Холодать | *Холодать и голодать* – терпіти холод і голодувати; терпіти холод і голод; зазнавати, зазнати холоду й голоду.

Холодно | *Очень холодно (в комнате)* – дуже холодно (в кімнаті); *(фіг. розм. також)* хоч вовків ганяй (у хаті).

Холодок | *Работать с холодком (разг.)* – працювати спроквола (не кваплячись, помалу).

Холостой | *Вести холостую жизнь* – парубкувати (молодикувати, бурлакувати).

Холостяк | *Старый холостяк* – старий (підтоптаний) парубок.

Хомут | *Были бы плечи, а хомут будет* – аби була голова, а хомут знайдеться. *Пр.* Аби була шия, а ярмо знайдеться. *Пр.* Аби шия, а ярмо буде. *Пр.* | *Надавать, вешать, надеть [себе] хомут на шею* – накладати, накласти хомут (ярмо) [собі] на шию; вішати, повісити [собі] на шию ярмо (хомут); стромляти (у)стромити [свою] голову в хомут.

Хоронить | *Заживо хоронить, похоронить кого* – живцем (живим) ховати, поховати кого.

Хороший | *Всего хорошего!* – на все добре!; *(рідше)* усього доброго!; *(іноді)* усякого добра! | *Глядеть хорошим глазом (разг.)* – дивитися пильним оком. | *Из него ничего хорошего не выйдет* – з нього добра (пуття) не буде; з нього добра не жди. | *На хороший цветок летит и мотылек* – на добрий, на гарний цвіт і бджола летить. *Пр.* | *Хорошее дело,* – добра річ; гарне діло. | *Хорошему все хорошо* – доброму все всюди добре. *Пр.* | *Хорош, хороша собой* – гарний, гарна [на вроду]; уродливий, уродлива.

Хорошо | *Там хорошо, где нас нет* – там добре, де нас нема. *Пр.* Всюди гаразд, де нас нема. *Пр.* Всюди біда, лише там добре, де нас нема. *Пр.* Там каша з маслом, де нас немає. *Пр.*

Хотение | *На хотение есть терпение* – хто чекає, дочекається. *Пр.*

Хотеться | *Не хочется кому есть, работать…* – не хочеться кому їсти, робити, працювати…; їжа, робота… не бере кого. [Щоб його не брала ні їжа, ні робота, ні до іншої охота. *Сл. Гр.*] | *Страстно хочется чего* – страшенно хочеться чого; *також фіг.* [аж] душа горить до чого; *(іноді)* аж душа тужить за чим.

Хотеть | *Ешь, пей не хочу (разг.)* – їж, пий донесхочу (по саму зав’язку).

Хранить | *Хранить молчание* – [Уперто] мовчати; *(розм.)* справляти мовчанку. | *Что имеем — не храним, потеряем — плачем* – тоді йому ціну знаєш, як його втрачаєш. *Пр.* Що маємо — [за те] не дбаємо, а втративши — уболіваємо. *Пр.*

Хрен | *Хрен редьки не слаще* – вугілля від сажі не біліше. *Пр.* Який дідько печений, такий і варений. *Пр.* Один чорт — що собака, що хорт. *Пр.*

Худой | *Худ мой Устин, да лучше с ним* – чоловік, як ворона, та все ж мені оборона. *Пр.* Хоч поганий тин, та затишно за ним. *Пр.* | *Худ обед, когда хлеба нет* – що не їж, а хліба хочеться. *Пр.* Риба не хліб, ситий не будеш. *Пр.* Рибка без хліба бридка. *Пр.* Дурне сало

без хліба. *Пр.* | *Худое споро, не умрет скоро* – біда легко приходить, та трудно її збутися. *Пр.* | *Худой мир лучше доброй ссоры* – солом'яна згода краща за золоту зваду. *Пр.* Це незгода, там і шкода. *Пр.*

I. Худо. | *К худу, к добру ли?* – на лихе чи на добре? | *Нет худа без добра* – нема лиха без добра. *Пр.* Лихо не без добра. *Пр.* Немає злого, щоб на дороге не вийшло. *Пр.* Нема лиха без щастя. *Пр.* | *Помянуть худом* – згадати лихим словом.

II. Худо | *Не худо [было] бы* – не погано (не зле, добре) було б. | *Худо-бедно (разг.)* – щонайменше (якнайменше); принаймні.

Хуже | *Как нельзя хуже, ничего нет хуже (разг.)* – щонайгірше (якнайгірше). | *Становится, стало хуже* – гіршає, погіршало. | *Хуже всего то, что…* – найгірше те, що… | *Хуже некуда* – гірше не може бути; гірше не можна.

Царь | *Без царя в голове кто* – безверхий хто; безклепкий хто; клепки в голові не має хто (немає в кого); без клею в голові хто. | *При царе Горохе (шутл.)* – за царя Гороха [, як людей було трохи]. *Пр.* За царя Тимка (Панька) [, як земля була тонка]. *Пр.* За царя Хмеля [, як людей була (було) жменя]. *Пр.*

Цветочек | *Это [ещё только] цветочек* – це [ще тільки] цвіт. | *Это только цветочки, а ягодки впереди* – се тільки цвіт *(іноді* цвіть), а ягідок пождіть. *Пр.* Це тільки цвіт, а ягідки будуть. *Пр.*

Цвет | *На цвет и пчёл(к)а летит* – на добрий цвіт бджола летить. *Пр.* І бджола на красний цвіт летить. *Пр.* | *Убираться, убраться, украшаться, украситься цветами* – квітчатися, уквітчатися (заквітчуватися, заквітчатися).

Целое | *В целом* – у цілості (у цілому).

Целость | *В целости и сохранности (невредимости) кто, что* – цілий і здоровий хто; цілий і неушкоджений (непошкоджений) хто; у повній цілості що; ціле й неушкоджене (непошкоджене) що.

Цель | *В целях предотвращения чего* – щоб запобігти чому. | *Иметь целью что; задаться целью (сделать что)* – мати за мету (на меті) що; (по)ставити собі (за) мету зробити що.

I. Цена | *Ставить себе целью что* – ставити *(іноді* класти, покласти) собі за мету що. | *С целью* – з метою *(зробити що)*; [для того] щоб… | *Цель достигнута* – мети досягнено. | *Цель оправдывает средства* – мета виправдовує способи (засоби). | *Это сделано с целью* – це зроблено з [певною] метою; це зроблено з наміром.

II. Цена | *В цене что* – у ціні що; висока ціна на що. | *Грош цена кому, чему* – шага (гроша) не варт(ий) (-та, -те) хто, що; гріш ціна кому, чому; ламаного шеляга не варт(ий) (-та, -те) хто, що. | *Дорогой ценой* – дорогою ціною. | *Знать цену кому, чему* – знати ціну (вагу, вартість) кому, чому, чого; знати, чого вартий хто, чого варте що. | *Купить по сходной, доступной цене* – купити поцінно. | *Любой ценой* – за всяку ціну; будь-якою ціною; будь-якими способами (засобами). | *Набивать, набить себе цену* – набивати, набити (підбивати, підбити) собі ціну. | *Поднимается в цене что* – ціна йде вгору (ціна росте) на що; у гроші йде що; дорожчає що. [Кінь молодий у гроші йде, а старий виходить. Номис.] | *Подходящий по цене* – поцінний. | *Цены нет кому, чему* – ціни не [можна] скласти кому, чому; ціни не складе хто кому, чому.

Центр | *Центр города* – центр міста; середмістя.

Церемония | *Китайские церемонии (шутл. ирон.)* – китайські церемонії.

Церковный | *Беден как церковная крыса, мышь* – бідний (голий) як церковна (руда) миша. *Пр.* Такий бідний, як мак начетверо. *Пр.* Дожились до того, що нема нічого. *Пр.*

Цыпленок | *Цыплят по осени считают* – що було — бачили, а що буде — побачимо. *Пр.* Восени і курчата курми будуть. *Пр. (іноді)* Восени і горобець багатий. *Пр.*

Цыпочки | *Ходить на цыпочках перед кем* – ходити навшпиньки (навшпиньках, *лок.* на здибочках) перед ким.

Чад | *Ходит, чувствует себя как в чаду кто* – ходить, почуває себе як (наче, неначе) очманілий (як, наче, неначе у чаду) хто.

Чай | *На чай давать, брать… (устар.)* – на чай давати, брати… | *Чай да сахар (разг.)* – хліб-сіль; хліб та сіль.

Частный | *По частному делу* – у приватній справі.

Часто | *Часто ходить к кому, часто бывать у кого* – учащати до кого; *(фіг.)* топтати дорогу (стежку) до кого.

Часть | *По части чего, какой* – щодо чого; у галузі чого. | *Сын пошел по учёной части* – син пішов у науку (на наукову роботу, по науковій лінії); син став науковцем. | *Это не по моей части* – це не мій фах; це не моя галузь (ділянка); це не з моєї галузі; це не моя компетенція; *(іноді)* це не моє діло.

Часы | *Как часы* – [Дуже] точно; безперебійно.
Час | *В добрый час!* – час добрий [вам, тобі]!; на добрий час!; щасливо! | *Не в добрый час* – у (під) лиху годину (лихої години). | *По часам* – у визначений час; щогодини. | *Пробил (настал) мой час* – настав мій час. | *Растёт не по дням, а по часам* – росте, як з води [йде]; росте, як на дріжджах; росте не щодня (не щоднини), а щогодини. | *Смертный (последний) час* – смертна (остання) година; смертний (останній) час. | *С часу на час* – щогодини; з години на годину. | *Уже седьмой час* – уже на сьому (повернуло, звернуло).
Чаша | *Выпить, испить… горькую чашу чего (книжн.)* – випити гірку [чашу] чого; випити (скуштувати) гіркої; випити добру повну; набідувати (набідитися).
Чаще | *Чаще всего* – найчастіше.
Чаяние | *Паче [всякого] чаяния (книжн.)* – (по)над (усяке) сподівання.
Чаять | *От кого чают, того и величают* – від кого чекають, того й величають. *Пр.*
Чей | *Чьим умом живёшь, того и песенку поёшь* – на чиєму возі (чиїм возом) їдеш, того (тому) й пісеньку співай. *Пр.*
Человек | *Человека узнаешь, когда с ним пуд соли съешь* – щоб чоловіка (с)пізнати, треба з ним горнець солі з'їсти. *Пр.*
Чепуха | *Городить, нести, молоть… чепуху* – теревені (теревені-вені) точити (правити, гнути, розпускати); теревенити; дурниці (дурницю, дурне, дурощі) говорити (молоти, верзти, верзякати, торочити, правити, городити, плести); нісенітниці (нісенітницю, ні се (і) ні те), не знати що, хтозна-що, казна-що, курзу-верзу плести (верзти, молоти, правити, торочити, городити); плетеники плести; нісенітниці вигадувати; казна-що патякати; клепати (витіпувати) язиком; городити; говорити таке, що ні пришити, ні прилатати [нікому дурно дати]; говорити таке, що не причепити ні до кола, ні до плота; говорити (верзти) таке, що й купи не держиться (що й на голову не налізе); смаленого дуба плести (правити); сон рябої кобили (сірої кішки) розказувати; *(тільки докон.)* наказати (наверзти, намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказати на вербі груші.
Черед | *Идти своим чередом* – іти собі; іти своїм рядом; іти своєю чергою (своїм звичаєм). | *Придёт черёд* – настане черга; дійдеться ряд.
Черепаха | *Как черепаха (идти, ехать…)* – як (мов) черепаха. [Лізе як черепаха. *Пр.*]
Черепаший | *Черепашьим шагом (двигаться, идти…)* – черепашою ходою; *(іноді також)* слимаковим ходом.
Чернильный | *Чернильная душа (перен. ирон. разг.)* – чорнильна душа; каламар. [Цур тобі, мерзенний каламарю… Шевченко.]
Черный | *Всё кажется в чёрном цвете* – все видається (здається) чорним кому. | *Называть чёрное белым, принимать чёрное за белое…* – називати чорне білим, брати чорне за біле; з чорного біле робити. | *Одеваться в чёрную одежду* – одягатися в чорне; ходити в чорному; *(іноді розм.)* ходити чорно. | *Отплатить чёрной неблагодарностью* – відплатити (віддячити) чорною невдячністю (невдякою). | *Представлять, показывать, выставлять… кого, что в [самом] чёрном виде, свете* – подавати, показувати, виставляти кого, що у чорному (у найчорнішому) вигляді, світлі. | *Черна корова, да бело молоко* – чорна корова, а біле молоко дає. *Пр.* | *Чёрная кошка между ними пробежала* – глек між собою розбили. *Пр.* Між ними чорт межу переорав. *Пр.* Договорилися до синього пороху. *Пр.* | *Чёрным по белому (написано, напечатано)* – чорним по білому; чорне (чорним) по білому (написано, надруковано).
Черта | *В общих (главных) чертах* – загальними рисами; у загальних (головних) рисах; загально. | *До последней черты (перен.)* – до останньої межі; до краю (до кінця). | *За чертой города* – поза межами міста. | *Последняя черта (фиг.)* – крайня (остання) межа. | *Черты лица* – риси обличчя.
Чертик | *В глазах чёртики у кого (прыгают)* – в очах бісики (чортики) у кого (скачуть, грають). | *До чёртиков напиться (быть пьяным) (разг.)* – напитися (упитися) до нестями (до німоти); напитися (допитися) до аж-аж-аж; *(фіг.)* набратися, як жаба мулу.
Чертовски | *Чертовски умён, мудр, хитёр* – з біса розумний, мудрий, хитрий. [Та який ти з біса мудрий! — Мовить лицар. Українка. Михайло набік: О, хитра з біса! Котляревський.]
Чертов | *Обуть кого в чёртовы лапти (разг.)* – у постоли взути кого; спритно (хитро) обдурити кого; пришити пришви кому. | *Чёртова перечница (бранное)* – бісова баба.
Черт | *Будто черти горох молотили (в свайки играли) (разг. устар.)* – (не)наче, (не)мов, ніби(то), буцім(то) чорт сім кіп гороху змолотив. [Хотина як вигляне в вікно, то на вікно три дні собаки брешуть, а на виду у неї неначе чорт сім кіп гороху змолотив. Н.-Левицький.] | *До чёрта (разг.)* – до чорта (до біса, достобіса), до лиха (до лихої години), до смутку; *(евфем.)* до сина (до хріна); *(лайл.)* до сталої мами; страшенно. | *За каким (за*

коим) чёртом (прост.) – якого чорта (біса, дідька); *(іноді евфем.)* якого сина. | *Какого чёрта, для какого чёрта (разг.)* – якого чорта (біса, дядька); (евфем. також) якого сина (хріна); *(іноді давн.)* якого недовірка; *(лок.)* якої нетечі. [Чого мені журитися, якої нетечі? Манжура.] | *Как чёрт от ладана (бежать, убегать от кого, от чего) (разг.)* – як чорт від ладану (тікати, утікати від кого, від чого). | *К чёрту, к чертям, ко всем чертям (разг.)* – к чорту (к бісу), до чорта (до біса, до дідька), к чортам (к бісам), до (всіх) чортів; (*лайл.* ще) під три чорти, к лихій годині. | *К чёрту на кулички (на рога) (разг.)* – аж геть далеко, аж десь [на] край світа, *(іноді)* галасвіта; до чортів на виступці, до чорта (до дідька) в зуби. | *На чёрта (разг.)* – на чорта (на біса). | *Не было печали, [так] черти накачали* – не мала баба клопоту, так купила порося. *Пр.* Не було клопоту, так чорт надав. *Пр.* Купив чорта з рогами на свою шию. *Пр.* Не мала дівка лиха, так Каленика привела. *Пр.* | *Ни к чёрту (не годится) (разг.)* – ні к чорту (ні к лихій годині) не годиться; *(іноді фіг. про якусь негодящу річ)* надібок у піч, мишам на снідання. | *Ни чёрта (разг.)* – ні чорта; нічогісінько; дарма. | *Один чёрт (разг.)* – один чорт (один біс). Який дідько печений, такий і варений. *Пр.* Який один дідько, такий і другий. *Пр.* Все один чорт, що собака, що хорт. *Пр.* Той же Савка, та на других санках. *Пр.* | *Одному чёрту известно* – сам чорт (дідько) зна(є). | *[Сам] чёрт не брат кому* – [Сам] чорт не брат (і чорт не брат) кому. | *Сам чёрт не разберёт (не поймёт) (разг.)* – сам чорт (і чорт) не розбере (не зрозуміє). | *[Сам] чёрт ногу (голову) сломит (разг.)* – [Сам] чорт ногу зломить, [сам] чорт спіткнеться; [сам] чорт голову зверне (зломить, зламає), [сам] чорт в'язи скрутить; [сам] чорт ладу (рахуби) не дасть, [сам] чорт ладу не дійде; того й дядько з перцем не з'їсть. [Колись, хоч би в епоху Наполеона, добре було воювати! Зійшлися дві армії, стукнулись, розійшлись. Ні тобі фронтів, ні сидіння в окопах. А тепер почни розбиратися в операціях, — сам чорт в'язи скрутить. *Ковганюк, перекл. з Шолохова.*] | *Сто чертей! (бранное)* – сто (стонадцять) чортів! | *У него чёрт в подкладке, сатана в заплатке* – лисом підшитий, псом підбитий. *Пр.* | *У чёрта на куличках, на рогах (разг.)* – аж геть далеко, аж десь край світа, у чорта далеко; у чорта на болоті, у чорта в зубах. | *Чем чёрт не шутит (разг.)* – чого на світі не буває; бува(є). | *Чёрта ли мне (тебе, ему, нам, вам…) в ком, в чём (разг.)* – на чорта (на біса, на дідька) мені (тобі, йому, нам, вам…) хто, що.[Нащо ти це кинув? — спитав Борис. — Лист якийсь рекомендаційний, на біса мені лист! *Кундзіч, перекл. з Толстого.*] | *Чёрта лысого* – чорта (дідька) лисого; чорта пухлого. | *Черта с два! (разг.)* – чорта лисого (пухлого)!; чорта з два!; овва (ов)!; але-але! [І мені ж даси меду, як піддереш? — Але-але! *Сл. Гр.*] | *Чёрт возьми (разг.)* – чорт його бери!; дій його честі!; *(іноді)* матері його ковінька! | *Чёрт дёрнул меня (тебя, его, её, нас, вас, их) за язык (разг.)* – чорт смикнув мене (тебе, його, її, нас, вас, їх) за язик, чорт надав (лиха личина надала) мені (тобі, йому, їй, нам, вам, їм) бовкнути. [А ти вип'єш зі мною з радощів? — спитав він. І зараз же з тривогою подумав: «Ну, от і знов чорт мені надав бовкнути!» *Ковганюк, перекл. з Шолохова.*] | *Чёрт дёрнул, понёс, догадал меня (тебя, его, её, нас, вас, их) (разг.)* – надала ж мені (тобі, йому, їй, нам, вам, їм) лиха година (лиха личина, нечиста сила), (і) надала ж мені (тобі, йому, їй, нам, вам, їм); (і) надав же мені (тобі, йому, їй, нам, вам, їм) нечистий (чорт, біс). | *Чёрт его (их…) знает* – чорт (дідько, біс, враг, кат, мара, морока) його (їх…) знає; лихий його (їх…) зна(є); хрін його (їх…) батька зна(є); смуток його (їх…) зна(є). | *Черти возьмут кого (разг.)* – чорти візьмуть кого, чорт (дідько) ухопить кого. | *Чёрт знает кто (что, какой, где, куда…) (разг.)* – чорт (кат) зна хто (що, який, де, куди…); чортзна-хто (-що, -який, -де, -куди…), казна-хто (-що, -який, -де, -куди…); чорт (біс) батька зна хто (що, який, де, куди…). | *Чёрт ли сладит с кем (разг.)* – і чорт (і біс) ладу не дійде з ким. | *Чёрт меня (тебя, его, её, нас, вас, их) возьми (дери, побери, подери); чёрт бы меня (тебя, его, её, нас, вас, их) брал (драл, побрал) (разг.)* – чорт мене (тебе, його, її, нас, вас, їх) бери (*про багатьох* побери); хай (нехай) мене (тебе, його, її, нас, вас, їх) чорт (лихий, дідько) візьме; щоб мене (тебе, його, її, нас, вас, їх) чорт узяв (забрав, *про багатьох* побрав); чорт би мене (тебе, його, її, нас, вас, їх) узяв (забрав, *про багатьох* побрав). | *Чёрт мошну тачает, скряга её набивает* – скупий збирає, а чорт калитку шиє. *Пр.* | *Чёрт несёт, принёс (черти несут, принесли) кого (разг.)* – чорт (дідько) несе, приніс (чорти несуть, принесли) кого; *(лок.* також) чорт нагодив (нагодила дідьча мати) кого. [Посилався до дівчини, хотів її взяти, нагодила дідьча мати товариша в хаті. *Н. п.*] | *Чёрт носит (черти носят) кого; чёрт унёс (черти унесли) кого* – чорт (дідько) носить (чорти носять) кого; чорт заніс (забрав) кого, чорти занесли (забрали, побрали) кого; [десь] віється, повіявся хто. | *Чёрт с тобой (с ним, с ней, с вами, с ними) (разг.)* – чорт з тобою (з ним, з нею, з вами, з ними); хай (нехай) тобі (йому, їй, вам, їм) чорт (біс, враг, мара, морока); хай (нехай) тебе (його, її, вас, їх) чорт (враг) візьме, забере. | *Чертям (всем чертям) тошно (разг.)* – аж пекло сміється. | *Что за чёрт (разг.)* – що за чорт (чортовиння, чортівня).

Чесать | *Чесать затылок (в затылке) (перен.)* – чухати потилицю; чухати(ся) в потилиці; чухати [собі] чуприну (чуба); скребти (шкрябати) [собі] голову (у чубі).
Честной | *[Ах ты,] мать честная! (разг.)* – матінко [моя]!; ненько [моя]!; ой лишенько [мені, моє]!; падку (падоньку) мій! | *При всём честном народе* – привселюдно (прилюдно); при всіх. | *Честная компания (ирон. шутл.)* – тепла (чесна) компанія. | *Честной народ!* – люди добрі!
Честный | *Честное слово* – слово честі; *(іноді)* далебі. | *Честное слово дать кому, взять с кого* – слово [честі] дати кому, узяти від кого.
Честь | *Береги честь смолоду* – бережи честь замолоду (змолоду). *Пр.* Шануйся ззамолоду. *Пр.* | *Блюсти свою честь* – класти на собі честь; *(іноді)* шануватися. | *Была бы честь предложена* – було б сказано; *(іноді розм.)* хоч не нагодували, аби запрохали. | *Быть в чести, не в чести у кого* – бути в пошані (у шані, у шанобі), не в пошані (не в шані, не в шанобі) у кого; мати (по)шану чию, від кого, не мати (по)шани чиєї, від кого. | *Велика честь, коли нечего есть* – і честь дарма, як їсти чого нема. *Пр.* Що з тієї (по тій) честі, коли нема чого їсти (коли нема чого в рот покласти). *Пр.* | *В честь кого, чего* – на честь (на пошану) чию, чого; шануючи (шанувавши) кого, що. | *В честь праздника* – для (на) шанування свята. | *Выйти с честью из затруднительного положения* – вийти з честю із скрутного (сутужного, трудного) стану (із скрути, з сутуги). | *Ему всё не в честь (разг.)* – йому нічим не догодиш; йому не догодити. | *Из чести (устар.)* – з пошани (з поваги); заради (задля) честі ((по)шани). | *Иметь честь (разг.)* – мати (за) честь. | *Оказать, сделать честь кому* – зробити *(рідше* учинити) честь кому; виявити честь кому, (по)шану до кого; скласти шану, честь кому; дати (віддати) шану (честь) кому. | *Отдавать, отдать честь кому, чему (воен. перен.)* – віддавати, віддати честь кому, чому. | *Покушаться на честь чью* – важити на честь чию. | *Попадать, попасть в честь к кому* – заживати, зажити (зазнавати, зазнати) честі чиєї, від кого; *(іноді розм. тільки докон.)* доскочити честі чиєї. | *По чести сказать, по чести говоря* – правду сказати, правду (по правді) кажучи (казавши), широ (по щирості) кажучи. | *Просить честью кого* – добром просити (прохати) кого. | *С честью делать, сделать что* – гідно (з честю, як належить) робити, зробити що. | *Считать за честь что* – мати (уважати) за честь що. | *Честь имею кланяться! (устар., при прощании)* – дозвольте вклонитися!; моє шанування [Вам]! | *Честь лучше богатства* – добре ім’я краще за багатство. *Пр.* | *Честь честью, (реже) честь по чести (разг.)* – як слід (як треба, як годиться, як належить); гаразд; за всіма правилами (робити що). | *Это делает честь, не делает чести кому* – це робить (дає, приносить) честь, це не робить (не дає, не приносить) честі кому; це на честь, не на честь кому.
Чета | *Чета, не чета кто, что кому, чему (разг.)* – пара, не пара (до пари, не до пари, під пару, не під пару, рівня, не рівня) хто, що кому, чому; такий, не такий (така, не така, таке, не таке, такі, не такі), як хто, що.
Четвереньки | *На четвереньках ходить, идти, ползать, ползти (разг.)* – ходити, іти, лазити, лізти рачки; рачкувати.
Четверть | *Четверть второго [часа]* – чверть на другу [годину].
Четырежды | *Четырежды четыре — шестнадцать* – чотири [рази] по чотири — шістнадцять.
Чехарда | *Играть в чехарду* – грати в довгої лози. [Бачу: ген далеко в морі Мов зринають гарбузи. То дельфіни на просторі Грають в довгої лози. Чернявський.]
Чечевичный | *За чечевичную похлёбку продать, продаться, уступить что* – за сочевичну юшку.
Чинить | *Чинить препятствия* – ставати на заваді (на перешкоді); чинити (ставити) перепони. | *Чинить суд и расправу* – чинити суд і розправу.
Чин | *Чин по чину, чин чином* – як слід (як годиться). | *Чин чина почитай* – старших чином поважай; кому честь, тому й шана; кожному — що йому належить.
Числиться | *Он не числится в списке, в списках* – його нема(є) у списку, у списках; *(іноді)* він не стоїть у списку, у списках.
Число | *В последних числах января, февраля…* – наприкінці січня, лютого… | *В том числе и…* – серед них і…; між них і…; у тому числі і…; у тому й… | *Из числа кого* – з-поміж кого. | *Не из их числа кто* – не належить до них хто. | *Нет, несть числа кому, чему; без числа* – нема(є) ліку кому, чому; без ліку (безліч) кого, чого; *(іноді)* незліченно (незчисленно) кого, чого; сила кого, чого; велика (страшна, страшенна) сила кого, чого; сила-силен-на (сила-силюща, силеча) кого, чого. | *Один из их числа* – один з-поміж них, з них. | *Средним числом* – пересічно; середнім числом.

Чистить | *Чистить трубы (дымоходы)* – трусити сажу у коминах (у димарях).
Чистый | *От чистого сердца* – від (з) щирого серця; щиросерд(н)о, щиросердечно. | *Чистая правда* – щира (щирісінька) правда. | *Чистый вздор* – справжнісінька дурниця.
Читать | *Читать в чьей душе, в чьём сердце* – читати в чиїй душі, в чиєму серці.
Чище | *Как можно чище* – якнайчистіше (щонайчистіше).
Чреватый | *Быть чреватым чем (перен. разг.)* – бути здатним викликати (породити) що, таїти в собі що (багато чого).
Чтобы | *Чтоб тебе пусто было!* – (не)хай тобі всячина! | *Чтоб тебя, его… тебе, ему…* – щоб тебе, тобі, йому…; бодай тебе, його… тобі, йому…; нехай тобі, йому… абищо. | *Чтобы я…* – щоб я…; нехай я… [Утни, батьку, орле сизий! Нехай я заплачу, Нехай свою Україну Я ще раз побачу… Шевченко.]
Чтоб | *Чтоб тебе пусто было!* – (не)хай тобі всячина! | *Чтоб тебя, его… тебе, ему…* – щоб тебе, тобі, йому…; бодай тебе, його… тобі, йому…; нехай тобі, йому… абищо. | *Чтобы я…* – щоб я…; нехай я… [Утни, батьку, орле сизий! Нехай я заплачу, Нехай свою Україну Я ще раз побачу… Шевченко.]
I. Что | *А вам-то что? (разг.)* – а що вам до того? | *А что?* – а хіба що?; *(іноді)* або що? | *До чего он умён, хорош…* – який він розумний, гарний… | *До чего ты мне надоел!* – як ти мені обрид (набрид)! | *К чему это?* – навіщо (нащо) це?; до чого це? | *На что [уж] (разг.)* – уже ж який, яка, яке, які *(перед імен. чи прикм.)*; уже ж як *(перед присл. чи дієсл.)*. | *Не к чему* – нема до чого; не маєш, не має… до чого; ні до чого; (у значенні «*ничего*») нема(є) чого (нічого). | *Ни во что ставить кого* – ні за що (за ніщо, за нізащо) мати кого; зовсім (аж ніяк) не поважати (не шанувати) кого; *(іноді розм. фіг.)* не мати кого й за устілку. | *Ни за что [на свете]* – нізащо [в світі]; ніколи в світі (ні в світі). | *Ни за что [ни про что] (разг.)* – ні за що [ні про що]; *(у значенні «ни с того ни с сего» фіг. ще)* ні сіло ні впало. | *Ни к чему* – ні до чого. | *Ни с чем уйти, вернуться…* – ні з чим піти, вернутися… *(іноді розм. фіг.)* облизня піймати (ухопити, з'їсти); ухопити шилом патоки. | *Тут что-то не так* – тут щось не те (не так); *(іноді жарт.)* тут щось не до шмиги. | *Уж на что…* – уже ж який, яка, яке, які… | *Хоть бы что кому* – хоч би що кому. | *Что бы ни…* – хоч [би] що…; *(іноді)* будь-що… | *Что в этом проку?* – яка з цього (з того) користь?; який з цього (з того) пожиток? | *Что и говорить* – що й казати. | *Что ли* – чи що; абощо; хіба. […Замфір потішав себе, що, може, то не отрута, а так які ліки абощо. Коцюбинський.] | *Что ни говорите, а…* – хоч і що кажіть, а… | *Что нужды?* – яка потреба?; навіщо (нащо)? | *Что пользы?* – яка користь? | *Что с тобой?* – що тобі [таке]?; що з тобою? | *Что толку?* – яка рація?
II. Что | *Только и… что* – тільки й… що. | *Что город, то норов* – що город, то й норов. *Пр.* Що край, то й звичай. *Пр.* Кожен край має свій звичай. *Пр.* У всякому подвір'ї своє повір'я. *Пр.* Що криниця, то й водиця. *Пр.* Що сторона, то й новина. *Пр.* | *Что твой, твои… (разг.)* – немов (мов, як, неначе, наче) той (отой, ті, оті)…
Чувствительно | *Чувствительно благодарен вам (тебе) (устар.)* – щиро (прещиро) дякую вам (тобі); щиро (прещиро) вдячний вам (тобі).
Чувствовать | *Давать себя чувствовать* – давати себе знати; даватися взнаки. | *Как вы себя чувствуете?* – як ви себе почуваєте?; як ся маєте? | *Чувствовать себя в силах* – відчувати свою силу; чутися (почуватися) на силі (на силу). | *Чувствовать себя хорошо* – матися (чутися, почувати себе) добре.
Чувство | *Без чувств* – непритомний (-на, -не, -ні). | *В растрёпанных чувствах (быть)* – [Мов] не в собі (бути). | *Лишиться чувств* – знепритомніти (зомліти). | *С чувством сказать* – з почуттям сказати; до душі сказати. | *Чувство локтя* – відчування (відчуття) товариського плеча; взаємна (товариська) підтримка; товариська вірність; зімкненність у ряді (у лаві). | *Чувство собственного достоинства* – почуття власної гідності; самоповага.
Чудной | *Чудное дело* – чудна річ; чудасія.
Чудо | *Каким-то чудом* – якимсь чудом (дивом). | *Чудо-юдо (фольк.)* – чудо-юдо.
Чужбинка | *Охотник до чужбинки* – ласий на чуже *(іноді* на чужинку).
Чуждый | *Он чужд этому делу* – він далекий від (непричетний до) цього діла (цієї справи). | *Чуждый зависти* – вільний від заздрощів. | *Чуждый интриг* – далекий від інтриг; непричетний до інтриг. | *Чуждый народу* – чужий для народу.
Чужой | *В чужих руках ломоть шире* – у чужій руці, у чужих руках завжди більший шматок. *Пр.* Гарна дівка, як засватана. *Пр.* На чужій ниві все ліпше пшениця. *Пр.* На чужому дворі і кізяк золотом блищить. *Пр.* | *Есть чужой хлеб* – їсти чужий хліб. | *Жить чужим умом* – жити чужим розумом (чужою головою). | *На чужой роток не накинешь*

платок – рот не город — не загородиш. *Пр.* Великої треба хусти, щоб зав’язати людям уста. *Пр.* Людям язика не зав’яжеш. *Пр.* Чужий рот не хлів — не зачинити. *Пр.* Від людського поговору не запнешся пеленою. *Пр.* | *На чужой стороне и весна не красна* – на чужині не мило й навесні. *Пр.* | *На чужой счёт* – чужим коштом; на чужі кошти (на чужий кошт, на чужі гроші). | *С чужого воза и посреди болота сведут* – з чужого воза — хоч серед калюжі [вставай]. *Пр.* З чужого воза і серед дороги злізай (і серед води вставай, і серед калябухи злазь). *Пр.* | *Чужие люди, чужой человек* – чужина (чужанино, чужаниця); чужа чужина (чужа чужанина, чужа чужаниця); чужі люди; чужа людина; чужинець, чужинка. | *Чужим добром не разживёшься* – чужим добром не збагатієш. *Пр.* У чужій кошарі овець не розведеш. *Пр.* Чуже добро бере за ребро. *Пр.* Чуже не гріє. *Пр.* Чужим волом не доробишся. *Пр.* Хто на чужий обід ся спускає, той з голоду вмирає. *Пр.* Чужий добиток не прийде в пожиток. *Пр.* | *Чужим добром подносить ведро* – щедрий на батьківські гроші. *Пр.* Бери, це батько купив, не за свої гроші [куплене]. *Пр.* | *Чужое горе не болит* – чужий біль нікому не болить. *Пр.* Від чужої біди голова не болить. *Пр.* Чуже горе — не горе. *Пр.* Чуже горе в бік не коле. *Пр.* Чужа болячка не свербить. *Пр.* Чужа біда за сахар, а своя за хрін. *Пр.* | *Чужой рот не огород — не загородишь* – чужий рот не хлів — не зачинити. *Пр.* Рот не город, не загородиш. *Пр.* Чужого рота не замкнеш, не зашиєш. *Пр.*

Чулки | *Синий чулок (перен. пренебр.)* – синя панчоха.

Чуть | *Чуть ли не…* – здається (мабуть, либонь), чи не…

Чушь | *Чушь пороть, городить, нести…* – теревені (теревені-вені) точити (правити, гнути, розпускати); теревенити; дурниці (дурницю, дурне, дурощі) говорити (молоти, верзти, торочити, правити, городити, плести); нісенітниці (нісенітницю, не знать що, хтозна-що, казна-що, курзу-верзу) плести (верзти, молоти, правити, торочити, городити); плетеники нести; казна-що патякати; клепати (витіпувати) язиком; казати таке, що ні пришити, ні прилатати [нікому дурно дати]; казати таке, що не причепиш ні до кола, ні до плота; говорити (верзти) таке, що й купи не держиться (що й на голову не налізе); смаленого дуба плести (правити); сон рябої кобили розказувати; *(тільки докон.)* наказати (наверзти, намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни; наказати на вербі груші [, а на осиці кислиці]. *Пр.*

Шабаш | *И (да и) шабаш* – і (та й) край; та й годі (та й уже).

Шагать | *Шагать взад и вперёд (из угла в угол)* – ходити сюди й туди (з кутка в куток).

Шагнуть | *Шагнуть вперёд* – ступити вперед (наперед); зробити крок (ступінь) уперед. | *Шагнуть далеко вперёд* – сягнути далеко вперед, зробити великий крок уперед.

Шаг | *Большой шаг вперёд (перен.)* – великий крок уперед; великий (значний, чималий) поступ. | *В двух (в трёх, в нескольких) шагах от кого, от чего* – за два (за три, за кілька) кроків (ступнів) від кого, від чого; близісінько від кого, від чого. | *Делать большие шаги* – широко ступати; робити великі (стягнисті) кроки. | *Делающий большие шаги* – той, що робить великі (стягнисті) кроки; (також) сягнистий. | *Ехать шагом (верхом, на лошадях…)* – їхати ступою. [Їде собі ступою. *Сл. Гр.*] | *Замедлить шаг* – притишити ходу; сповільнити крок (ходу). | *Идти скорым шагом* – іти швидкою ходою (ступою). | *Идти тихим шагом* – іти тихою ходою; (переважно про коней) іти (ступати) тихою ступою. [Іду я тихою ходою, Дивлюсь — аж он передо мною, Неначе дива виринають… Шевченко. Ой ступай же, кониченьку, тихою ступою. *Н. п.*] | *На каждом шагу* – на кожному кроці (ступ(е)ні); що [не] ступінь (що не крок); *(іноді)* де ступну, де ступиш (що ступиш). | *Ни на шаг не продвинуться* – (а)ні на крок (на ступінь) не посунутися [уперед]; і на крок (і на ступінь) не посунутися [уперед], не поступити(ся) наперед. | *От великого до смешного один шаг* – від великого до смішного (між великим і смішним) один крок (один ступінь). | *Предпринимать, предпринять [дальнейшие] шаги к чему* – уживати, ужити [дальших] заходів до чого. | *Прибавить шагу* – наддати (піддати) ходи [в ноги]; збільшити (прискорити) крок; *(іноді)* на ноги налягти. | *Сбиться с шага* – ступити не в ногу; не тією ногою ступити; збитися з ноги. | *Семимильными (гигантскими) шагами* – семимильними (гігантськими, широкосягнистими) кроками. | *С первых шагов (с первого шага) (перен.)* – з самого початку (від первопочатку); з перших кроків (з першого кроку). | *Чеканить, печатать, отбивать шаг (воен. разг.)* – карбувати (чітко відбивати) кроки (крок). | *Шаг вперёд, два шага назад* – крок уперед, два кроки назад. | *Шаг за шагом* – ступінь по ступеню, ступінь за ступ(е)нем; крок за кроком; *(розм. іноді)* нога за ногою. | *Шагом марш! (воен.)* – ходом (кроком) руш! | *Шагу не ступить, не сделать для кого, для чего* – і кроку не зробити (і ступня не ступити) для кого, для чого. | *Шагу ступить не может кто* – кроку не може зробити (і ступнути) хто.

Шалить | *Шалить с огнём* – гратися з вогнем. | *Шалишь! (разг.)* – дзусь!; дзуськи!

Шальной | *Шальная голова* – навіжена (шалена) людина; *(іноді розм.)* шаленець (зайдиголова). | *Шальная пуля* – сліпа (дурна, заблукана) куля.
Шалость | *Глупая шалость* – безглузда (нерозумна) вихватка; безглуздий вибрик.
Шапка | *Дать (получить) по шапке (разг.)* – дати (дістати) по шапці. | *Закидать шапками (разг. перен.)* – шапками закидати. | *Ломать, ломить шапку перед кем* – шапкувати (шапку здіймати) перед ким; ламати шапку перед ким; низько кланятися (вклонятися) кому; запобігати ласки чиєї (в кого). | *Не купил батька шапки — пусть уши мёрзнут* – не купив батько капелюха — нехай мерзнуть мої вуха. *Пр.* На зло моїй жінці нехай мене б'ють. *Пр.* Коли моя жінка така, то нехай свині борошно їдять. *Пр.* На зло ворогам корову продам — хай мої діти молока не питимуть. *Пр.* | *Ох, тяжела ты, шапка Мономаха!* – тяжка ти, Мономахова короно! *Пр.* Ох, і тяжка ти, шапко Мономаха! *Пр.* Ох, і тяжка ж ти, доле самовладця! *Пр.* | *Под красную шапку (попасть, угодить) (разг. устар.)* – попасти (потрапити) у солдати; одягти [на себе] солдатський мундир. | *По Сеньке (и) шапка* – по Савці свитка. *Пр.* По синкові (й) шапка. *Пр.* Який кінь, така й кульбака. *Пр.* | *Шапка в рубль, а щи без круп* – на нозі сап'ян рипить, а в борщі трясця кипить. *Пр.* Пани ж мої дрібнесенькі, а воші — як біб. *Пр.*
Шапочный | *Прийти (явиться…) к шапочному разбору* – прийти на шапкобрання. | *Шапочное знакомство (разг.)* – поверхова (далека) знайомість; поверхове (далеке) знайомство; тільки вітається з ким хто.
Шарик | *Белые кровяные шарики* – білокрівці. | *Красные кровяные шарики* – червонокрівці.
Шарить | *Шарить глазами, взглядом, взором (разг.)* – нишпорити очима, поглядом; перебігати очима.
Шарманка | *Завести шарманку (перен. разг.)* – накрутити катеринку.
Шар | *Налить, залить шары (груб.-прост.)* – залити очі; налитися. | *Пробный шар (перен.)* – (с)пробна куля. | *Хоть шаром покати (разг.)* – як виметено (мов хто вимів, вимело); [а] нічогісінько нема(є); порожнісінько; *(іноді)* хоч конем грай.
Шатающийся | *Шатающаяся походка* – хитлива (хитка) хода.
Шатер | *Разбить шатры* – стати наметом.
Шаткий | *Шаткие убеждения* – хисткі (хибкі, хиткі, несталі) переконання. | *Шаткое положение* – хистке (непевне) становище.
Шатко | *Ни шатко ни валко* – так собі; сяк-так; абияк; ні добре ні погано; помаленьку.
Шахматный | *Шахматная доска* – шахівниця. | *Шахматная игра* – гра в шахи.
Шах | *Шах и мат кому, чему (перен.)* – шах і мат кому, чому.
Швах | *Дело швах (разг.)* – погане діло (кепська справа).
Шевелиться | *Шевелятся деньги [в кармане] у кого (разг.)* – є грошики (грошенята [у кишені] в кого; *(фіг.)* шелестять (бряжчать) грошики (грошенята) [у кишені] в кого.
Шевелить | *И [даже] бровью не шевельнул, не шевельнет* – і оком не моргнув, не моргне; і [навіть] бровою не моргнув, не моргне.
Шелковый | *Он как шёлковый (перен. разг.)* – його хоч у вухо бгай (хоч до рани клади); *(іноді)* він як те телятко.
Шерсть | *Гладить, погладить по шерсти кого* – гладити, погладити за шерстю кого. | *Гладить, погладить против шерсти кого* – гладити, погладити проти шерсті кого.
Шестой | *Шестая часть* – шестина.
Шесток | *Всяк сверчок знай свой шесток* – знай, свине, своє лігво. *Пр.* Знай, козо, своє стійло. *Пр.* Знай, кобило, де брикати. *Пр.* Знай, хто старший. *Пр.* Не літай, вороно, в чужії хороми. *Пр.* Як не коваль, то й рук не погань. *Пр.* Свиня в наритниках — так уже й кінь. *Пр.* Коли не пиріг, то й не пирожися [, як не тямиш, то й не берися]. *Пр.* Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайся. *Пр.* Коли ти швець, то пильнуй свого копила. *Пр.*
Шея | *Вешаться, бросаться на шею кому; виснуть, висеть на шее у кого (разг.)* – вішатися (чіплятися) на шию кому (на шию до кого), кидатися в обійми кому; виснути, висіти, повиснути на шиї в кого, кому. | *В шею, в три шеи гнать, толкать, выталкивать… кого (разг.)* – у щию (утришия), у три вирви, у потилицю гнати, штовхати, виштовхувати кого. | *Дать (надавать) по шее (в шею, по шеям) (разг.)* – потиличника дати (надавати потиличників); у потилицю зацідити; дати по гамалику; тришия дати. | *Навязать (посадить) на шею чью, кому* – накинути (посадити) на шию чию, кому. | *Навязаться на шею чью, кому (разг.)* – накинутися на шию чию, кому. | *Наломать (намять) кому шею; дать (надавать, накласть) кому в шею (по шее, по шеям) (разг.)* – надавати нашийників ((за)потиличників) кому; накласти по шиї (по потилиці) кому; набити потилицю кому, наминачки дати кому; *(жарт.)* нагодувати нашийниками ((за)потиличниками) кого. | *На свою, мою… шею; себе на шею (сделать что)* – на свою,

мою… голову; собі на голову. | *На свою шею брать, взять кого, что (разг.)* – на свою голову брати, взяти кого, що. | *Получить по шее (вульг.)* – дістати по шиї (по потилиці, по гамалику). | *Сбросить, сбыть… с шеи кого, что* – здихатися (збутися) кого, чого. | *Сидеть на чьей шее, на шее у кого; сесть на шею кому, на чью шею* – сидіти на шиї в кого, на чиїй шиї; сісти на чию шию, на шию кому. | *Сломать, свернуть, свихнуть шею кому* – скрутити (звернути) шию (в'язи) кому; *(іноді)* карк(а) зломити (вломити) кому.

Шиворот | *Взять, схватить за шиворот (разг.)* – узяти, схопити за петельки (за комір). | *Шиворот-навыворот (разг. фам.)* – навпаки, (*лок.* навверле); шкереберть.

Шило | *Шила в мешке не утаишь* – шила в мішку не сховаєш (не втаїш). *Пр.* Шило в мішку не втаїться. *Пр.* Крий, ховай погане, а воно ж таки гляне. *Пр.* Вийде наверх, як олива на воді. *Пр.* Штовхни у стіл — ножиці обізвуться. *Пр.*

Ширина | *Два метра в ширину (шириною)* – два метри завширшки *(рідше* уширшки).

Ширма | *Быть, служить ширмой (перен.)* – бути ширмою, правити за ширму.

Ширь | *Во всю ширь развернуть(-ся)* – на всю широчінь розгорнути(-ся).

Шито | *Шито-крыто; шито да (и) крыто (разг.)* – потай, як ніде нічого; тишком, тишком-нишком, нишком; *(іноді)* шите й крите (шито й крито).

Шить | *Кто шьёт, а кто порет* – одне шиє, друге поре. *Пр.* | *Ни шьёт ни порет* – ні кує ні меле. *Пр.* | *Шить мелкой строчкой* – шити дрібненьким вистягом; *(фіг.)* маком шити.

Шишка | *Вскочила шишка на лбу* – набігла ґуля на лобі. | *Крупная шишка кто (перен.)* – велика цяця (велике цабе).

Шиш | *Ни шиша не знать (не понимать) (груб.-прост.)* – (а)нічогісінько не знати (не розуміти, не тямити). | *Ни шиша [нет] у кого (груб.-прост.)* – нічого, [а] нічогісінько [нема, немає] в кого.

Шкура | *Быть (очутиться) в чьей шкуре* – бути (опинитися) в чиїй шкурі. | *Делить шкуру неубитого медведя* – ділити шкуру з невбитого ведмедя, з живого ведмедя шкуру ділити (пропивати). [Вовк ще в лісі, а вони вже шкуру ділять. *Пр.*] | *Драть (сдирать), содрать шкуру (две, три… шкуры) с кого (перен. разг.)* – дерти (драти, здирати, лупити), здерти (злупити) шкуру (дві, три… шкури) з кого; білувати, оббілувати кого. | *Дрожать за свою шкуру (перен. разг.)* – тремтіти (дрижати) за свою шкуру. | *Испытать (почувствовать) на своей (собственной) шкуре что* – спробувати (відчути) на своїй (власній) шкурі що; досвідчитися на своїй (власній) шкурі чого. | *Шкура барабанная (устар.)* – шкура барабанна.

Шнырять | *Шнырять глазами (разг.)* – зиркати [очима] сюди й туди.

Шов | *Держать (стоять…) руки по швам* – стояти струнко; *(іноді)* виструнчитися.

Шоры | *В шоры кого брать, взять; держать в шорах кого (перен. разг.)* – у шори брати, узяти кого; держати (тримати) в шорах кого.

Шпага | *Продать шпагу (перен. устар.)* – запродатися. | *Скрестить шпаги (перен.)* – схрестити шаблі (шпаги).

Шпилька | *Пустіть (отпустить) шпильку (перен. разг.)* – пустити шпильку; укинути ґедзика; пришити гаплик; *(іноді)* квітку пришити (пришпилити).

Шпоры | *Дать шпоры коню* – стиснути коня острогами; дати остороги коневі.

Штат | *Остаться за штатом (устар.)* – залишитися (лишитися) поза штатом. | *Полагается (положено) по штату* – належить (годиться) за штатом.

Штука | *В том(-то) и штука; вот в чём штука; в этом вся штука (разг.)* – тож-то й воно; не що бо й що; тож-бо то й є; тим-то й ба; от у чому річ (сила); от у чому вся сила. | *Выкидывать (откалывать, отмачивать) штуки (разг.)* – витинати (викидати) штуки; коники (фіглі) викидати. | *Не штука (в знач. сказуемого)* – не штука. [Не штука наука, а штука розум. *Пр.*] | *Отколоть (отмочить, удрать, выкинуть) штуку (разг.)* – викинути (удрати) штуку; утяти [штуку], (рідше) утнути [штуку]; (у)стругнути [штуку]; ушкварити (упороти).

Штык | *Взять в штыки (перен.)* – узяти в багнети. | *Встретить (принять) в штыки кого, что (перен.)* – багнетами (у багнети, у штики) зустріти (прийняти) кого, що.

Шуба | *Шуба висит, а тело дрожит* – кожух лежить, а дурень дрижить. *Пр.* | *Шубы не сошьёшь из чего (шутл.)* – кожуха (шуби) не пошиєш із чого; шуба з чого не гріє.

Шуметь | *Шумит, шумело в голове чьей, у кого* – шумить, шуміло в голові у кого, кому; п'яненький (під чаркою) хто; джмелі (чмелі) гудуть у голові кому, в кого.

Шумок | *Под шумок делать что (разг.)* – тихцем; тишком (нишком), тишком-нишком (нишком-тишком); під колотнечу (під [той] колот, під [той] галас).

Шум | *Много шуму из ничего, из пустяков* – багато галасу знічев'я (даремно). *Пр.* За онучу збито (збили) бучу. *Пр.* Сваряться за міх, а в міху нічого немає. *Пр.* З великої хмари та

малий дощ. *Пр.* Грім рака вбив. *Пр.* Не стільки млива, скільки дива. *Пр.* | *Наделать шуму* – наробити шелесту (галасу, колоту, *іноді розм.* тарараму). | *Поднять шум* – збити (зняти, зчинити) бучу; зчинити ґвалт (галас, гамір); зняти галас *(іноді ще* шарварок). | *Шуму много, а толку мало* – галасу багато, а діла мало. *Пр.* Діла на копійку, а балачок на карбованець. *Пр.* Хвальби повнії торби, а в торбі нема нічого. *Пр.* Розносився, як чорт (як дідько) з бубном. *Пр.*

Шутить | *Шути, да оглядывайся* – жарти жартами, а хвіст набік. *Пр.* Смійся, смійся, а зуби на полиці держи. *Пр.* | *Шутить над кем, чем* – жартувати з кого, з чого; брати на жарт(и) кого, що.

Шутка | *В шутку* – жартома (жартом). | *Кроме шуток, без шуток (разг.)* – без жартів; облишмо жарти. | *Не до шуток* – не до жартів (не до сміху); непереливки. Добрі смішки з чужої лемішки. *Пр.* | *Не на (в) шутку* – не на жарт; не жартом; неабияк; дуже тяжко. | *Отделываться» отделаться шутками* – відбувати(ся), відбула(ся) жартами (жартом). | *Превращать, превратить в шутку что* – повертати, повернути (обертати, обернути) на (в) жарт що. | *Принимать, принять в (за) шутку что* – брати, узяти за жарт що; сприймати, сприйняти як жарт що; уважати за жарт що. | *С ним шутки плохи* – з ним лихі жарти; з ним не жартуй(те).

Шуточный | *[Это] дело не шуточное* – [Це] не жарт; [це] неабияка річ; *(розм.)* непереливки; *(іноді)* [це вже] пахне смаленим.

Шут | *Какого шута?* – на якого біса (дідька)?; якого біса (чорта, дідька)? | *Корчить, разыгрывать, строить [из себя] шута [горохового]* – удавати [з себе] блазня (блазнити); дурника [з себе] строїти (клеїти); у дурні шитися. | *Шут его, её, их… знает* – біс (дідько, лихий) його, її, їх… знає.

Щадить | *Не щадя живота своего* – не шкодуючи (не жаліючи) життя свого.

Щедроты | *От щедрот [своих] (устар. ирон.)* – від щедрот [своїх]; з ласки своєї.

Щедрый | *Щедрая рука не оскудеет* – щедра рука не зубожіє. *Пр.* Рука давця не збідніє до кінця. *Пр.*

Щека | *Уплетает (уписывает) за обе щеки (разг.)* – уминає за обидві щоки; їсть, аж за вухами лящить (аж вуха ходять).

Щекотливый | *Щекотливое положение* – дражливе (делікатне, ніякове) становище.

Щелкать | *Щёлкать что точно (как, будто) орехи, семечки* – лускати що як ті горішки, як те насіння.

Щелчок | *Давать, дать щелчок в нос (перен.)* – давати, дати щигля в ніс; *(розм.)* давати, дати цибульки під ніс; *(іноді)* давати, дати (задати) пинхви. […Цибульки б дать йому під ніс. Котляревський. Задав пинхви — нехай чха. *Пр.*]

Щепа | *Разбить в щепы, в щепки (разг.)* – на гамуз (ущент, у дрізки, на дрізки) розбити (розтрощити); на тріски (на скіпки) побита; на тріски (на гамуз) поламати. | *Стал худой, как щепка* – став худий, як тріска (як скіпка); ізсох на (в) ухналь; стягся на нитку.

Щепка | *Разбить в щепы, в щепки (разг.)* – на гамуз (ущент, у дрізки, на дрізки) розбити (розтрощити); на тріски (на скіпки) побита; на тріски (на гамуз) поламати. | *Стал худой, как щепка* – став худий, як тріска (як скіпка); ізсох на (в) ухналь; стягся на нитку.

Щетинка | *Всучить щетинку кому (разг.)* – підшпигнути кого; укинути ґедзика кому.

Щит | *Вернуться на щите* – [Повернутися на щиті (убитим). | *Вернуться со щитом* – (по)вернутися з щитом (переможцем).

Щи | *Тех же щей, да пожиже влей* – хоч того самого, аби в іншу миску. *Пр.* Нехай книш, аби не паляниця. *Пр.* Хоч гірше, аби інше. *Пр.* Ту ж саму тетерю і на вечерю. *Пр.* Той же Панько, тільки в других штанях. *Пр.*

Щука | *И щуку бросили в реку* – замкнули вовка межи вівці. *Пр.* Покарали кота мишами. *Пр.* Поставили цапа город стерегти. *Пр.* | *На то и щука в море, чтоб карась не дремал* – на те й щука в морі, щоб карась не дрімав. *Пр.* На те й муха на світі, щоб ліниві удень не спали. *Пр.*

Юбка | *Держаться за юбку чью (за бабью юбку)* – триматися (держатися) спідниці (плахти, запаски) чиє ї; триматися (держатися) за чию спідницю (плахту, запаску); триматися (держатися) жінчиної (жіночої) спідниці (плахти), триматися (держатися) за жінчину (жіночу) спідницю (плахту); жити за чиїм (жіночим, жінчиним) загадом; *(давн. також.)* носити [чию, жінчину] плахту. [Іван носить плахту, а Настя булаву. *Пр.*]

Юдоль | *Юдоль печали, плача…* – юдоль (паділ, долина) смутку, плачу…

Юмор | *Юмор висельника (ирон.)* – гумор шибеника (повішеника); шибеників гумор.

Юность | *В юности* – замолоду; за молодих (юних) літ. | *Одного поля ягода* – одного поля ягода. *Пр.* Одного пір’я птах. *Пр.* Одного тіста книш(і). *Пр.* З того сукна й ґудзики. *Пр.*

Одного плота коли. *Пр.* З одного яйця повилазили. *Пр.* Усі на один копил. *Пр.*

Яблоко | *Яблоко (яблочко) от яблоньки недалеко падает* – яблучко від яблуньки не відкотиться (недалеко відкотиться). *Пр.* Яке коріння, таке й насіння. *Пр.* Який корінь, такий і паросток (пагінець, відмолодок). *Пр.* Який дід, такий його й плід. *Пр.* Яка пшениця, така й паляниця. *Пр.* Яке дерево — такий клин, який батько — такий син. *Пр.* Від доброго кореня добрі й окоренки. *Пр.* Яка хатка, така й пані-матка. *Пр.* | *Яблоко раздора (перен.)* – яблуко незгоди (розбрату); *(іноді)* кість незгоди. | *Яблоку негде упасть,* – яблуку нема де (ніде) впасти; ніде (нема де) курці клюнути; і курці ніде клюнути; нема де й голці впасти; нема де (ніде) й голкою штрикнути.

Ягода | *Не нашего поля ягода* – не нашого поля ягода. *Пр.* Не нашого пір'я птах. *Пр.* Не нашого тіста книш. *Пр.* То люди не з нашої хати. *Пр.* Не нашого села парафіяни. *Пр.* | *Одного поля ягода* – одного поля ягода. *Пр.* Одного пір'я птах. *Пр.* Одного тіста книш(і). *Пр.* З того сукна й ґудзики. *Пр.* Одного плота коли. *Пр.* З одного яйця повилазили. *Пр.* Усі на один копил. *Пр.*

Язык | *Боек на язык кто* – меткий (швидкий, гострий) на язик хто; язикатий хто. | *Вертеться на языке, на кончике языка* – крутитися (вертітися) на язиці, на кінчику язика; на язиці висіти. | *Владеть языком* – володіти (орудувати) мовою. | *Говорить на разных языках (перен.)* – говорити різними мовами; не розуміти один одного, одна одну, одне одного, одні одних. | *Говорить, писать на каком языке* – говорити, писати якою мовою. | *Держать язык за зубами (на привязи) (разг.)* – тримати (держати) язик(а) за зубами, тримати (держати) язик на зашморзі (на припоні); *(іноді)* замикати рот (уста). | *Идти (не идти), приходить (не приходить) на язык* – навертатися (не навертатися) на язик. | *Как (у кого-либо) язык повернётся, повернулся; язык не повернётся, не повернулся сказать (спросить…) что-либо* – як (у кого) язик повернеться, повернувся; язик не повернеться, не повернувся сказати (спитати…) що. | *Овладеть языком* – опанувати мову (оволодіти мовою). | *Они его не спускают с языка* – він їм у зуби нав'яз. | *Остёр на язык кто, острый язык у кого* – гострий на язик хто, дотепний хто. | *Прикусить (закусить) язык (перен. разг.)* – прикусити (прип'ясти) язик(а), укуситися (укусити себе) за язик. [Укусись за язик, та й мовчи. Номис.] | *Просится на язык* – проситься на язик (з язика); під язиком горошина мулить. | *Птичий язык* – пташина мова. | *Разговорный язык* – говірна мова; обихідна (повсякденна, поточна) мова; *(іноді* просто) розмова *(а також поет.* мова-розмова). | *Родной (материнский) язык* – рідна (матерня, материна, материнська) мова. | *Слетать, срываться с языка* – зриватися з язика. | *Чесать (трепать, трещать, молоть) языком, чесать (трепать, мозолить) язык (разг.)* – клепати (плескати, молоти, ляпати, теліпати, ляскати) язиком; *(фіг. також)* язиком горох товкти, язиком піну збивати. | *Что на уме, то и на языке* – що на думці, те й на устах (на язиці). *Пр.* Хто що гадає, те й (ви)мовляє. *Пр.* | *Что у трезвого на уме, то у пьяного на языке* – Що у тверезого на умі, те у п'яного на язиці. *Пр.* У п'яного що в серці, те й на язиці. *Пр.* Не бий, не волочи, у горілці язик намочи — всю правду скажу. *Пр.* | *Чтоб у тебя язык отнялся (вульг. разг.)* – бодай тобі заціпило; бодай ти (а щоб ти) занімів. | *Язык без костей у кого* – язик без кісток у кого; безкостий язик у кого (має хто). | *Язык отнялся у кого* – відібрало (відняло, замкнуло) мову кому; стратив мову хто; річ відняло (відтяло) кому (у кого); заціпило кому; *(іноді)* усох язик кому (в кого). [Іди собі! — гукнув голова, бачачи, що в неї й річ відняло. Мирний. І — всім разом заціпило… Шевченко.] | *Язык плохо подвешен (привешен) у кого* – язик погано (зле) повертається (працює) в кого; язик погано (зле) вигострений (загострений) у кого, язик погано (зле) вигострений (загострений) має хто; язик погано вистругaний у кого (кому), язик погано вистругaний має хто; язик погано причеплений (прив'язаний, привішений) у кого. | *Язык преподавания* – викладова мова. | *Язык прилип (присох) к гортани у кого* – язик присох [у роті] у кого (кому); язик прилип (присох) до піднебення кому (у кого); *(розм. також)* забув язика у роті хто. [Нам сиділося, як собаці на човні, а язики в роті поприсихали. Яновський.] | *Язык хорошо подвешен, привешен у кого* – язик добре повертається (працює) в кого; язик добре вигострений (загострений) має хто; язик добре вистругaний у кого, язик добре вистругaний має хто; язик мов на ко(ло)вороті в кого; язик добре почеплений (причеплений, прив'язаний, привішений) у кого; *(іноді* схвально) язикатий хто. | *Язык до Киева доведёт* – язик до Києва доведе. *Пр. (ірон.)* Язик доведе до Києва і до кия. *Пр.* Язик на край світу доведе. *Пр.* Хто питає, той не блудить. *Пр.* | *Язык мал, да великим человеком владеет* – язик маленький, а великим тілом володає (владає). *Пр.* | *Язык мой — враг мой* – язик мій — ворог мій. *Пр.* Язик — мій найтяжчий ворог. *Пр.* Язиче, язиче, лихо тебе миче, в мені ти сидиш, а мені добра не зичиш. *Пр.* Язик мельне, та й у кут, а губу натовчуть. *Пр.* Мовчи, глуха, менше гріха. *Пр.* Млин меле — мука буде, язик

меле — біда буде. *Пр.* Язичку, язичку, маленька ти штучка, а велике лихо робиш. *Пр.* Дай язикові волю — заведе у неволю. *Пр.* | *Языком болтай, а рукам волю не давай* – язиком що хоч роби, а рукам волі не давай. *Пр.* Губою що хоч плети, а рукам волі (простору) не давай (а руки при собі держи). *Пр.* Язиком мели, а рукам волі не давай. *Пр.* Язиком хоч як тіпай, а рукам волі не давай. *Пр.* Дай рукам волю, то сам підеш у неволю. *Пр.* | *Языком молоть — не дрова колоть: спина не заболит* – язиком вихати — не ціпом махати. *Пр.* Одне — творити язиком, а друге — перти плуга. *Пр.* Найменше діло — балакати. *Пр.* Хоч варила — не варила, аби добре говорила. *Пр.*

Яйцо | *Колумбово яйцо* – колумбове яйце. | *Курицу яйца не учат* – яйця курки (курей) не вчать. *Пр.* Діти батька не вчать. *Пр.* | *Носится как курица с яйцом* – носиться як курка з першим яйцем. *Пр.* Носиться як кіт з оселедцем. *Пр.* Носиться як дурень з писаною торбою. *Пр.* Носиться як баба з ступірем. *Пр.* Товчеться як Марко по пеклу (пеклі). *Пр.* Товчеться як дурень із ступою. *Пр.* Товчеться як чорт з бубном. *Пр.* Величається як чумацька воша. *Пр.* | *Сказочное яйцо* – яйце-райце. | *Яйца курицу учат (ирон.)* – мудріші тепер яйця, ніж кури. *Пр.* Мудріше яйце від курки. *Пр.* Розумніші яйця, як кури. *Пр.*

Яма | *Не рой другому яму — сам в неё попадёшь* – не копай (не рий) іншому ями, бо сам у неї впадеш. *Пр.* Хто іншому (другому) яму копає, той у неї сам попадає. *Пр.* Хто іншим лиха бажає, сам лихо має. *Пр.* Не роби нікому того, що тобі не мило. *Пр.* Чого сам собі не зичиш, того і другому не жадай. *Пр.*

Ярмо | *Впрягать, впрячь в ярмо кого (перен.)* – запрягати, запрягти в ярмо кого; накидати, накинути ярмо на кого; підгортати, підгорнути (підбивати, підбити) під кормигу кого; уярмлювати, уярмити кого. | *Сбросить с себя ярмо* – скинути з себе ярмо (кормигу).

Ярость | *Вне себя от ярости* – не тямлячи себе (не тямлячись) з люті (з лютості); як несамовитий (-та, -те, -ті). | *Привести в ярость кого* – розлютувати (розлютити) кого. | *Прийти в ярость* – розлютуватися (розлютитися); розшаленіти; *(про багатьох)* пошаленіти.

Ясно | *Ясно как божий день* – ясно як білий (як божий) день; ясно як сонце ясне.

Ясный | *Яснее ясного (разг.)* – ясно-яснісінько; цілком ясно (очевидно); ясніше, як (над) сонце [ясне]. | *Ясное дело (разг.)* – ясна річ; зрозуміла річ; звичайна річ (звичайно). | *Ясный сокол (нар. поэт.)* – ясний сокіл; сокіл-білозір.

Я | *Не я буду, (реже) не я буду, если не…* – не я буду (я не я буду), якщо (коли) не… | *По мне (разг.)* – як на мене (про мене, *іноді* щодо мене, для мене). | *Я не я [, лошадь не моя] (разг.)* – я не я [і хата не моя]; моя хата скраю.